శ్రీ ర స్తు.

రంగనాథ రామాయణము

(ద్విపద కావ్యము)

ప్రచురణకర్తలు:

రాయలు అండు కో;

పబ్లిషర్స్ః బుక్‌సెల్లర్స్,

కడప.

కాపీరైటు 1949 వెల.6-0-0

Printed at the
T. V. C. PRESS
329, Mint Street
MADRAS 1.

సమాలోచనము

—(O)—

శ్రీమద్రామాయణము మహాకావ్యము. ఆదికవియగు వాల్మీకి మహర్షి ప్రణీతము. ఆదికావ్యమని దీనికిఁ బేరు. "ఏకైక మక్షరం ప్రోక్తం మహాపాతక నాశనమ్" అనునదియే దీని మహిమము. ఈ గ్రంథము శతకోటి ప్రవిస్తరము. భూలోకమున నియ్యది చతుర్వింశతి సహస్ర గ్రంథముగాఁ బ్రకాశితము. గీర్వాణవాణి నియ్యది విరాజితము. పురుషార్థ చతుష్టయప్రదము. సకల ప్రపంచముల నీ గ్రంథము వ్యాప్తమైనట్లు శ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధము.

ఈ మహామహిమోపేతమగు శ్రీమద్రామాయణమును దేశమునఁగల సకల భాషలయందును బూర్వులగు మహాకవులు అనువదించి గీర్వాణభాష తెలియనివారి కనువుగ నుండునట్లు కావించిరి. ప్రకృతము కావించుచున్నారు. కావింతురు. "ఎందఱెన్ని గతులఁ వర్ణించినఁ గ్రాలదే" యన్నట్లు సంగ్రహముగఁ గొందఱు, యథామూలముగఁ గొందఱు, వచనరూపమునఁ గొందఱు, పద్యరూపమునఁ గొందఱు, నాటకరూపమునఁ గొందఱు, యక్షగాన రూపమునఁ గొందఱు, పదముల (జంగము కథా) రూపమునఁ గొందఱు నీ మహాకావ్యమును బ్రపంచమునఁగల యన్ని భాషలలోనికి మార్చి జన్మము ధన్యతమముం గావించియున్నారు.

తెలుఁగు బాసయందు జనులకు సుసులభముగ నవగతము కావలయునని రంగనాథుఁడను కవి ద్విపదరూపమున రచించెను. ద్విపదకావ్యమునకుఁ గల పలుచఁదనమును దన కావ్యనిర్మాణమునఁ దొలఁగించెను. అతని సమకాలికుఁడగు భాస్కరుఁడు మొదలగు కవులు పద్యకావ్యముగ రచించిరి. తర్వాత ఉభయకవి మిత్రుఁడును, కవిబ్రహ్మయును నగు తిక్కన సోమయాజి నిర్వచనోత్తరరామాయణ మను పేర రంగనాథ భాస్కరాదులు తెలిఁగింపని యుత్తరకాండము తెలిఁగించెను. ఇటీవలఁ దెలుఁగు పద్యకావ్యములుగా మూలానుసరణముగా శ్రీ గోపీనాథము వేంకట కవిగారును, శ్రీ వావిలికొలను సుబ్బరాయ కవిగారును, శ్రీ కళాప్రపూర్ణ జనమంచి శేషాద్రి శర్మ గారును, శ్రీ మహామహోపాధ్యాయ కళాప్రపూర్ణ శ్రీ పాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రులు గారును వ్రాసిరి. వీరిలో యథామూలముగఁ దెలిఁగించినవారు కొందఱు. శ్రీ విశ్వనాథ సత్యనారాయణ కవిగారును తెలిఁగించినారని యిటీవల వినవచ్చుచున్నది. ఇంక నీ మహాకావ్యమును సంగ్రహముగ అయ్యలరాజు రామభద్ర కవియు, కుమ్మర మొల్లమ్మయు, కూచిమంచి తిమ్మకవి మొదలగువారు కావ్యపక్కిలో వస్తుభేదము గనఁబడనిమాట్లు నడపిరి.

రంగనాథుఁడు ఈ ద్విపదకావ్యమును రచించెనని తెల్పితి. ఈ విషయమున వాదోపవాదములు విరివిగా సాగుచున్నవి. ఇవి తుదకుఁ బొడవుచేతుల పందేరమను నట్లు వ్యక్తిత్వాభిమానమును బట్టి, మొగమోటమునుబట్టి వ్యాప్తిలోఁ బడుచున్నవి. కాని యిదమిత్థమ్మని నిర్వచించువారు కనంబడరు. తాఁబట్టిన కుందేటికి మూఁడేకాళ్లను నట్లుగ - నధికారప్రాబల్యమువలనఁ దమ వాదమే నిర్వివాదమనుటను ప్రతిష్ఠించుచున్నారు. ఇట్టి విమర్శకాగ్రేసరులు చారిత్రిక పరిశోధకులు నందందు మిక్కుటముగ నాశ్రయించి పదవినిగాంచి యా పదవియందుఁ దమకు నెదురులేరను స్థిరబుద్ధితో లోకమును నపమార్గముఁ ద్రొక్కించి "ఘటం భింద్యాత్పటం ఛింద్యా త్కుర్యాద్వా గార్దభస్వరమ్, యేనకేనా ప్యుపాయేన ప్రసిద్ధః పురుషో భవే" త్తనునట్లు తార్కాణ గావించుచున్నారు. ఇది పలుకుబడి గడుసుఁదనమేగాని తాత్త్వికశక్తి యుక్తము గాదు. ఇట్టి చారిత్రిక శోధకులు కవులను ఈ మూలనుండి యామూలకు, నీ గ్రామము నుండి యా గ్రామమునకు, నీ పట్టణమునుండి యా పట్టణమునకు బంతుఁబోలె నెగఁజిమ్ముచున్నారు. పాపము! కీర్తికాయులైన వారి యాత్మలు వీరి యస్తవ్యస్త కృత్యమునకు నెంతెంత యుమ్మలించుచున్నవో? బ్రదికియే యుండిన నింతటి ధీరత్వ మీ విమర్శకుల కుండఁ గల్గునా? దొరతనము ఈ విషయమున నూరకుండునా? ప్రాభవమునఁ గావించు నీ వ్రాతలను లోకము సమాదరింపక యుండుట లగ్గు.

రంగనాథుఁడు రామాయణమును తాను రచించినట్లు గ్రంథమున నెందును దెల్పలేదు. లోకమునఁ బేరు వ్యాపింపవలయునన్న నిర్హేతుకముగఁ గాఁజాలదు. ఇంచుకయైన నిదానముండవలయును. గ్రామములకు, దేశములకు, ఇండ్లకు, గ్రంథములకు నామధేయములు వాస్తవతనుబట్టి యుండుట లోక ప్రసిద్ధము. మాఘము శిశుపాలవధమున కేల? కిరాతార్జునీయమునకు భారవియననేల? మలభూపాలీ యమను పే రెట్లు వచ్చినది? ఆనంద రంగరాట్ఛంద మని యేల యనవలయు? ఇట్లే ఈ కృతియు ద్విపదరామాయణ మనరాదా? రంగనాథ రామాయణమని యననేల? ఇందలి యవతారికయందలి "భూమిఁ గవీంద్రులు బుధులును మెచ్చ-రామాయణంబు పురాణమార్గమున విరచింపు" మని చెప్పుటయు, "మాతండ్రి విఠలక్ష్మానాథుపేర........ శ్రీరామచరిత మొప్పఁజెప్పెద" నని బుద్ధరాజు చెప్పుటయు రామాయణ రచనకుఁ గారణముగా వచియింతురు. కాండాంతములయందును. "తమ తండ్రి విఠ్ఠల ధరణీశు పేర........చెలువొందు రామాయణంబు" అని యున్నది. ఈ విషయమునుబట్టి చూడఁగాఁ బండితకవు లాత్మస్తుతి చేసికొనుట యాచారములేదు. కావున బుద్ధరాజు తన్ను దాను నుతించికొనియుండునాయని యనుమానము కలుగక మానదు. కాని యీ సందర్భమున మల్లినాథుఁడు, ఆదికవి యగు నన్నయభటు, అల్లసాని పెద్దన మున్నగువారు తమ గ్రంథములలో నిట్లే తమ్ముతాము నుతించుకొని యున్నారని

వచ్చును గాని, యీ నుతికిని దీనికిని గల భేదము విద్వద్వరు లెఱింగియే యున్నారు.

ఉత్తరరామాయణ భాగమును బుద్ధరాజు పుత్త్రులగు కాచభూవిభుఁడు, విఠల భూపతి యనువారు తమ తండ్రియగు బుద్ధ భూపతి యాజ్ఞానుసారముగ ద్విపద కావ్య ముగనే వ్రాసిన ట్లుండుటయు గోనబుద్ధరాజే యీ గ్రంథకర్త యగుటకుఁ గారణ మని కొందఱందురు.

బుద్ధరాజు తాను రామాయణమును రచించి తన కుమారులను బిలిపించి "నాయనలారా! నేను రామాయణమును రచించితిని. మీరు నా కుమారులు. నా కీర్తి వర్ధనులు. మీరు నిపుణులై రామాయణమును జెప్పుఁ డనుటయుఁ, గుమారులు మా తండ్రి ప్రతిన చెల్లింపఁ గనుట పరమధర్మంబనియు, వాల్మీకి చెప్పినజాడ తండ్రి పేరఁ జెప్పినట్లు ఉత్తర రామాయణావతారిక యందును, గాండాంతమునను గలదు.

ఈ విషయగ్రథనము వింతగఁ గన్పట్టుచున్నది. తత్త్వదర్శకుల కియ్యది సంశయాస్పద మగుటయేగాక యిది యసంభవమనియుఁ దోఁపకమానదు.

పర్యాలోచన మొనర్పఁగా గ్రంథకర్తృత్వ విషయమున నాధునికులగు సూక్ష్మ దర్శులకంటెను బ్రాచీనులగు దీర్ఘదర్శుల యూహలే సమంజస మని తోఁచగలదు. ఇతిహాసము లూరక పుట్టవు. కోనబుద్ధరాజు పదుమూఁడవ శతాబ్ది వాఁడగుట చారిత్రక కారుల మతము. ఆ కాలముననే రంగనాథుఁడను ప్రసిద్ధ కవియు రాజు నాస్థానమున నుండిన వాఁడనుట స్పష్టము. రాజుగారి వాంఛ ననుసరించి ద్విపదకావ్య మగురామా యణమును రంగనాథుఁడు రచించి యాశ్రితుఁడగుట రాజుపేర వెలయించెను. అట్లే వారి పుత్త్రులకీర్తిని వెలయింపఁదలఁచి యుత్తరకాండమును రచించి పుత్త్రులపేర నంటఁగట్టెనేకాని బుద్ధరాజుగాని, తత్పుత్త్రులుగాని యీ కావ్యరచన గావించినట్లు గన్పట్టి దనుట నిస్సంశయము. తా నున్నస్థలమునకుఁ గీర్తిప్రతిష్ఠల నాపాదించుట విజ్ఞుల లక్షణ మగుట నిట్టి యుత్కృష్ట కావ్యరచనచే స్వాశ్రయ పోషణము గావించి నాఁడని చెప్పుటలో నే మాత్రము లోపములేదు. ఎవరి యూహలు వారు తెల్పుటలో నే వారి కేమి భాధకము గలదు? తండ్రివ్రాసిన గ్రంథము రంగనాథ నామాంకితముగా గ్రంథము వెలయుటకుఁ గారణము కుమారు లించుకయైనఁ దెలుపకయుండుట యేల? రంగనాథుఁడు తన పేరైనను, గులగోత్రము లైనను దెలుపలే దనుటలోఁ దనకుఁ బోషకులుగా నుండువారిని గొనియాడుట యుత్తమ ధర్మమని ధన్యత్వమొందుట తగిన కారణమనుటలో నేలోపము లేదు. బుద్ధరాజ పుత్త్రద్వయమే యుత్తరకాండము వ్రాసియున్న సంపూర్ణముగఁ బూర్వరామాయణమున కాపేరు (రంగనాథ రామాయ ణము అనుట) కలుగుటకుఁ గారణము వచియించి యుండకపోరు. తమ గుణములు తండ్రిగుణములు, తమ ప్రతిభలు, తండ్రి ప్రతిభలు చెప్పుటలో నింత విశృంఖలత నవలంబించియుండుట పొసఁగదు. ఆశ్రితుఁడగు రంగనాథుఁడు కావించిన యీ యవ

*

తారికలోని నుత్యాదికము, కాండాంతముననుండు స్తుత్యాదికము యుక్తియుక్తముగ నున్న దని చెప్పవచ్చును. గోనబుద్ధారెడ్డిపేరను, తత్పుత్రులపేరను రంగనాథుఁడు రామాయణము నంతను వ్రాసియే యుండినఁ "బూర్వభాగము మాత్రము ఎక్కువ వ్యాప్తిఁ లోనికివచ్చి యుత్తర భాగ మేల వ్యాప్తిలోనికి రాక నిలిచిన"దని ప్రశ్నింపవచ్చును గాని, శ్రీ మద్రామాయణములోనే యుత్తరకాండము పురాణము చెప్పుటకును, పారాయణ మునకును ననువుకాని దగుటయు నందు విశేషించి సీతావియోగాదిక ముండుట మన స్సున కెక్కువ యాకులత గల్గించుననుటయు, నిదర్శనములు కాఁబట్టి, లోకమున రంగ నాథ రామాయణము పట్టాభిషేకమువఱకుఁ గల కథాభాగము ప్రశస్తి కెక్కినది. ఉత్తరకాండభాగము పలువురు వ్రాసికొనక వదలిరి. ఆ కారణముననే ఉత్తరకాండ గల పుస్తకములు (తాళపత్రగ్రంథములు) ఆఱు కాండలుగల గ్రంథములసంఖ్య కంటె నల్పమగుటకు హేతువని యెల్లవా రంగీకరింతు రనుట నిస్సంశయము. మొత్తము మీఁద ద్విపద రామాయణము రంగనాథుఁడు రచించి తనపేర గ్రంథము వెలయుట కును, రచన గోనబుద్ధరాజు తత్పుత్రులు చేసినట్లు వ్రాయుటకును ఏర్పాటు చేసికొని యుండునేకాని వేఱుకాదు. లేకయున్న బుద్ధరాజు సంస్థానాధిపతిగా నుండి తత్పుత్రులు కొండంతవాని పుత్రులుగనుండిబుద్ధరాజు రామాయణ మనివ్యాప్తినొందింపక రంగనాథ రామాయణ మని వ్యాప్తిచేయుటలోఁ దమ ప్రాశస్త్యమునకు లోపము కల్పించుకొం దురా? తన వస్తువు నితరుని దని యుత్తమత్వముగల దాని నీనఁగాచి నక్కలపాలు చేయు నట్లెవ్వఁడేని చేయునా ? రంగనాథుఁ డన్ననో తనకుఁ బాలకులును, నన్న వస్త్రము లిచ్చి పోషించువా రగుట తన కృతిని వారు వ్రాసిరని వారిపేర వ్రాసెను. ఇది సమంజసమే. ఉప్పు పప్పు తిన్న దోష మింత చేసెను. కృతజ్ఞుని ధర్మముగదా యిది. రంగనాథుఁడే యీ రామాయణ కర్త యను నా భావము నెల్లరు నామోదింతురుగాక: ఈ వ్రాఁత ప్రాభవమని యెంచరాదు. ఇది తగిన యూహ.

ఈ విషయమయి వీరేశలింగము పంతులుగారు "ఒకవేళ రంగనాథుఁడే యాఱు వేల నియోగియై యుండవచ్చును. ఆఱువేల నియోగియైన కోవెల గోపరాజు రంగ నాథుని నియోగి కవులలోఁజేర్చి యీ క్రింది పద్యమునఁ జెప్పియున్నాఁడు.

అనఘు హుళక్కి భాస్కరు, మహామతిఁ బిల్లలమఱ్ఱి పెద్దిరా
జును, బిన వీర రాజుఁ, గవి సోముని, ధిక్కన సోమయాజిఁ, గే
తనకవి, రంగనాథు, నుచితజ్ఞుని నెఱ్ఱన, నాచిరాజు సో
మన, నమరేశ్వరుం, దలఁతు మక్కల చంద్రుల సత్కవీంద్రులన్." అని,

వ్రాసిరి. కాఁబట్టి రంగనాథుఁడను కవీంద్రుఁడే లేఁడను వారీ మాట కేమందురో?

సమకాలికులును నేఁటికి వందవత్సరములు ముందుండువారును నగు మహా కవులు రంగనాథుని ఆర్వేల నియోగి బ్రాహ్మణుఁడని రంగనాథ రామాయణము రచించి

నాడని నుతియించిన పద్యములన్నియు నాంధ్ర సాహిత్య పరిషత్పత్రికయందు నిం తకుముందే ప్రకటించి యున్నాఁడను. జాతిభేదములు పాటింపక గుణ గ్రహణ పారీణ తనే పాటించు నాకాలమున నిందఱు మహాకవులు ఇట్లు పొగడుటకుఁ గారణమేమి యని యాలోచించిన బుద్ధిమంతులు గ్రహింపఁగలరు. "అసతి కుడ్యే చిత్రలేఖన" మన్నట్లు ఇంతమంది మహాకవులు పొఱఁబడరని రంగనాథ మహాకవి ద్విపదకావ్య మున భారతకవుల ప్రఖ్యాతిని గోరి రచించెనని గ్రహించుట బుద్ధిమల్లక్షణము.

ఇప్పటికిని నా ముక్తహాల్యాద పెద్దన పణీతమనువాదము నెగడుచున్నది గదా? కావుననిది రంగనాథ పణీతమనుట నిస్సంశయము. పట్టుఁబట్టి యిపుడు బుద్ధారెడ్డివ్రాసె నని పాఠ్యగ్రంథములలోను, విద్యార్థులు చదువు టిప్పణముల (Notes) లోను బల వంతముతోఁ జొప్పించి సినిమా ప్రదర్శనములవలన భాషకును, గథా సంవిధాన ములఁ బురాణములకును విభేదము పుట్టించి నీతిని, జాతిని, తెలుఁగుభాషకుఁగల కీర్తిని మంటఁ గలుపుచున్నట్లే యిప్పటి చారిత్రక పరిశోధకులగు పదవీ సిద్ధులు చేయు యత్నములని యెంచుట విజ్ఞుల లక్షణము,

ఈ గ్రంథము మొదటి ప్రతాపరుద్రుని కాలములో రచియింపఁ బడినదని తెల్పు దురు. ఈ పతాపరుద్రుఁడు 1200 వత్సరప్రాంతమున రాజ్యముచేసినవాఁడు. గోన బుద్ధారెడ్డి దూపాడు పరగణా కధిపతిగా నుండిన సామంత రా జందురు. బుద్ధారెడ్డి కూఁతురు కుప్పమాంబ. బూదపూరిలో శా॥ ౧౦౯౯కి సరియగు 1286 ధాతృవత్సర మున లింగప్రతిష్ఠచేసి యనేక భూదానములు చేసినట్లు శాసనములు గలవు.

"శ్రీ గోనవంశనిజశేఖర బుద్ధయాఖ్య, పుత్రీ పవిత్రచరితా భరితా గుణౌఘైః,
శృంగారసార కరణిః కరణీయ దక్షా,కుప్పాంబికాఽజనిచ తస్యసతీ కళత్రమ్"

అను శ్లోకమునఁ గుప్పాంబ బుద్ధరాజు కూఁతురగుట స్పష్టమగుచున్నది. రంగనాథరామాయణ రచన కాలమున కీమె పుట్టెనో లేదో యనియుఁ బదు మూఁడవ శతాబ్దియందే ఈ రామాయణము రచింపఁబడినదనియు శ్రీ వీరేశలింగము పంతులు గారి మతము. ఇది నిక్కమే యగును. ఇట్టి ప్రథితయశుల కృతిమాత్రము పుత్రులేల విశదీకరింపరు? ఇది రంగనాథకవి కృతియేగాని యితర కృతముకాదు.

కవిత్వము – చమత్కృతి

ఆబాలగోపాలమున కందుబాటులో నుండునట్లును, వినిన యంతనే యర్థావ బోధమగుటకును దగినది ద్విపదకావ్యము. హరిశ్చంద్ర, నల, రాజయోగసార, పరమ యోగి విలాసములు, మున్నగునవి యెంతయు సరళముగనుండి గ్రహించుటకు నను వుగనుండుట యంద తెఱింగిన విషయమే, దీనికే దేశికవిత యందురు, కొంద ఱీదేశి కవిత పశ్చిమాంధ్రుల కంటఁగట్టిరి, మంచిదే. హృదయంగమముగ నెల్లరయుల్లములు పల్లవింపఁజేయు నిట్టి కవిత యెంతయు సన్నుతి కెక్కును. పశ్చిమాంధ్రమని దేశమును బిలుచుటలో నంత సామంజస్య మగుపడదు. దత్తమండలములవారి నిట్టి పరిభాషకు గుఱిచేయుట యుచితముకాదు. త్రిలింగదేశమువా రనవచ్చును. తెలుఁగువా రన

వచ్చును. క్రమక్రమముగ నిపుడు రాయలసీమవా రనవచ్చును. ఈ సీమలోఁగల గ్రంథములు, కవులు, దేశమునం దంతటను సంస్మరింపఁదగిన యాదృతిని గడించిన వా రనుటలో నతిశయోక్తిలేదు. ఇం దుత్పత్తియగు వస్తువులఁ గాపత్యములేదు. వీనికి సహజప్రభ గలదు. మెఱుగు లనవసరము.

కవి యిప్పటి కించుమించుగ నేడువందల వత్సరములక్రిందటివాఁడే యయినను, బద్యకావ్యము తెరువునకుఁ బోక, ద్విపద కావ్యముగనే గ్రంథమును సాగించి నవరసభరితముగ వెలయించుటలో నీ మహానుభావుని ప్రతిభ యప్రతిమ మని చెప్పవలయును. సంస్కృతాంధ్రముల నసమాన పాండితీవిరాజితుఁడనుట యతిశయోక్తికాఁ జాలదు. గ్రంథమును జదువువారలే యీ విషయమును నిర్ణయింపఁగలరు, అగసాలి కమ్మి యచ్చునఁ దీసిన బంగరు కమ్మివలె నెగుడుదిగుడులు లేక సరళముగ స్నిగ్ధగుణము గలిగి యతిశయ ప్రభతో రచన యున్నదని ముమ్మాటికిఁ జెప్పవలయును,

ప్రామాణికులగు కవుల పంక్తిలో నొక్కఁ డీ రంగనాథుఁ డనుటకు లాక్షణికు లగు అప్పకవి మొదలగువారు తమ లక్షణ గ్రంథములలో నుదాహృతములగు గ్రంథ భాగములే చెప్పుచున్నవి. అందందు దుష్టసంధులు, వ్యాకృతికి లొంగని ప్రయోగములు కనఁబడుచున్నవి. రేఫశకటరేఫ మైత్రి యీ మహనీయున కభిమతమా యని తలంప వలసిన చోట్లు కలవు. ఒక్కొక్కచోట బమ్మెరపోతన యితని ననుసరించెనాయని యనవలసిన భాగములును గలవు.

ఇందు గ్రంథాదినుండి—"ఆదినారాయణు నఖిలలోకేశు, భావించి కీర్తించి ప్రార్థించి సేవించి, యభిమత సిద్ధిగావింప"—అనువఱకుఁగల ధ్యానయోగమును జదివినచో నీ గ్రంథకర్తకుఁగల యోగాభ్యాస విధానము సద్గురు కృపాజనిత సత్పద్ధతి యెంతయు విశదము కాఁగలదు. ఇందు యోగశాస్త్ర సారమంతయు నిమిడియున్న దనవలయు. గొప్ప భక్తుఁడనియు, యోగియనియు నీతనిఁ గీర్తింపవలయు. లేక యున్న నింతటి గ్రంథమును ద్విపదగా రచించి జనరంజన మొనరించుట కనువు పడునా? ఇష్టదేవతాస్తుతిలో శారదను, వాల్మీకిని, వ్యాసమహర్షిని, శుకబ్రహ్మను మాత్రమే వినుతిచేసినాఁడు. పూర్వకవులనుగాని, తత్కాలమందలి కవులనుగాని పేర్కొనలేదు. ఎవరిని బేర్కొనిన నేమి తనపేరు తెలియునోయని తలంచెనో? ఆత్మజ్ఞాని యగుట తన పేరు ప్రకటించుకొనుట తగ దనుకొనెనో? తన ప్రభువుల యెడ నపచారము చేసినట్లుగా నెంచెనో? ఇదియును గాక మీఁదు మిక్కిలి తనకుఁగల ప్రభుభక్తిని బూర్ణముగా వెలయించి ధన్యుఁడైనాఁడు.

అందందు వర్ణనలు యుక్తియుక్తముగ హృదయంగమముగ ఔచిత్యముగ నున్నవి. వీని నన్నింటిని బ్రత్యేకించి యిందుదాహరింప గ్రంథవిస్తరభీతి మానితిని.

పాఠకులే చదివి యానందింతురని మనవి. కవి "అసమాన లలిత శబ్దార్థ సంగతుల.... భావనల్నిండ" నని తాను బూనినరీతిని గ్రంథరచన సంపూర్ణముగఁ జేసి కృతకృత్యుఁడై నాఁడు.

గ్రంథకర్త యింతటి యుత్కృష్ట గ్రంథమును ద్విపద కావ్యమునఁ బ్రథమ శ్రేణి నాశ్రయింపఁ దగినదానిని రచించి, తన కులగోత్రములను, స్థలాదికమును దెలుపక పోవుట తనకుఁగల ప్రభుభక్తియే ప్రధానకారణమని మాటిమాటికిఁ దలంపఁ దగును. ఈ గ్రంథము పట్టణములమాట యటుండఁ, గోడిగూసిన ప్రతి గ్రామమునందును గల దనుటకును, బురాణ కాలక్షేపముగ నిదియే యాదృతిపాత్రమైన దనుటకును, బొమ్మలాట లాడువారును నిందలి కథాభాగములనే శ్రావ్యముగఁ బాడుచు నభినయించి ప్రేక్షకుల నానందరస సాగర నిమగ్నులఁ గావించుచున్నారనుటకును, నీగ్రంథమునకుఁగల మహిమ నిరుపమాన మని వేఱ చెప్పవలయునా ?

కవి యిందు శ్రీ మద్రామాయణమునలేని, జంబుమాలి వృత్తాంతము, కాలనేమి కథ, సులోచనా చరిత్రము చదువ చదువఁ బాఠకులకు, శ్రోతలకుఁ పరవశత్వమును గలిగించుచున్న వనుటలో వింతలేదు. ఇం దాభాగ మని యీభాగ మని చెప్పఁబనిలేక సర్వత్ర హృద్యముగ నున్నది.

ఈ గ్రంథమును సరిచూచి (వ్రాఁతతప్పుల పుస్తకమును దిద్ది) యొక పీఠిక వ్రాసి యిమ్మని కడప రాయలు అండుకో వారు కోరఁగా నశక్తుఁడనయ్యు, నిజమాడిన నిష్ఠురము ప్రాప్తించు నని యెఱిఁగియు, నాకుఁ దోఁచిన భావములను నిశ్శంకముగా వ్రాసి యిచ్చితి. తప్పులు పండితులు మన్నింపుఁడు. గ్రంథ విషయమున నెక్కుడుగ వ్రాయవలసిన యంశము లుండియుఁ బ్రకృతము నియమితుఁడనై విరమించితి. రాఁబోవు ముద్రణమున మరలఁ గొంత యవకాశమునుబట్టి విన్నవింతు. భాషాసేవకై పూనిన యీ రాయలు అండ్ కో వారి యుద్యమమునకుఁ దోడ్పాటుచూపుట తెలుఁగు దేశమువారి సత్కృతి. వీరికిని, పాఠకులకును శ్రీ రామచంద్రుఁ డాయురారోగ్య భాగ్యములఁ జేకూర్చుఁగాక !

వశంవదుఁడు

శ్రీ లలితా విలాసము
విరోధి వత్సరాది.

కావ్యపురాణతీర్థ, విద్వాన్,
జనమంచి వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశర్మ
శ్రీ శ్రీ శ్రీ

విషయసూచిక.

——(O)——

—: బాలకాండము :—

విషయము.	పుట.
దేవతాస్తుత్యాదికము	1
గ్రంథరచనకుఁ గారణము	2
కథాప్రారంభము	5
కుశలవులు శ్రీమద్రామాయణ కథనుగానము చేయుట	9
మంత్రులతోఁ దశరథుఁడు బుత్రకామేష్టి సేయుట కాలోచించుట	10
ఋశ్యశృంగవృత్తాంతము	11
ఋశ్యశృంగుండు వారాంగనలఁ దగిలి రోమపాదునియింటికి వచ్చుట	13
దశరథుఁడు యాగదీక్ష వహించుట	15
దేవతలు బ్రహ్మకడకరిగి రావణుబాధలఁ దెల్పుట	16
దేవతలు విష్ణుఁవును నుతించుట	17
దశరథునకు యజ్ఞపురుషుఁడు దివ్యపాయస మొసఁగుట	17
బ్రహ్మ దేవతలను వానరులఁగాఁ బుట్టుఁడనుట	18
శ్రీరామాదుల జననము	19
శ్రీరామాదుల బాల్యము	20
విశ్వామిత్రుఁడు దశరథుని కడకు వచ్చుట	21
కౌశికుఁడు యజ్ఞ రక్షణార్థమై దశరథునితో రామునిఁ బంపుమనుట	21
వసిష్ఠముని దశరథునితో రామలక్ష్మణులఁ బంపుమనుట	23
కౌశికునితోడ రామలక్ష్మణులఁ బంపుట	23
అంగదేశవృత్తాంతము	24
విశ్వామిత్రుఁడు రామునకుఁ దాటకివృత్తాంతము దెలుపుట	26
తాటక వధ	26
శ్రీరామునకు విశ్వామిత్రుడు భృశాశ్వసంతానము లైన యస్త్రశస్త్రముల నిచ్చుట	27
శ్రీరాములకుఁ గౌశికుఁడు సిద్ధాశ్రమవిషయ మెఱింగించుట	29
విశ్వామిత్రుఁడు యజ్ఞము చేయుట	30
రాముని మిథిలానగరమునకుఁ బోవ మునులు ప్రేరేపించుట	32
కౌశాంబి వృత్తాంతము	32

విషయము	పుట.
విశ్వామిత్రుఁడు తనవంశక్రమంబు దెలుపుట	33
కౌశికుఁడు కుమారస్వామిజన్మము శ్రీరామునకు దెల్పుట	35
గంగానదీవృత్తాంతము	37
శ్రీరాముఁడు సగరులవృత్తాంతము దెల్ప మనుట	38
అంశుమంతుఁడు అధ్వరాశ్వముఁ దెచ్చుట	40
గంగావతరణ కథ	41
భగీరథుఁడు గంగను దెచ్చుట	42
అమృతోత్పత్తి	45
సుమతి యనురాజు విశ్వామిత్రు నెదుర్కొనుట	48
సుమతికి శ్రీరామలక్ష్మణులను గూర్చి కౌశికుఁడు తెల్పుట	48
గౌతమాశ్రమముఁ జేరుట	49
గౌతముఁ డహల్యకు శాపమిచ్చుట	49
శ్రీరామ లక్ష్మణులు విశ్వామిత్రునితో మిథిలఁజేరుట	50
శతానందుఁడు విశ్వామిత్రప్రభావంబు దెల్పుట	51
విశ్వామిత్రుఁడు వసిష్ఠుని కామధేనువుఁ గొంపోజూచుట	53
కౌశికుఁడు ఈశ్వరునిచేత నస్త్రాదులు వడసి వసిష్ఠునితోఁ బోరుట	54
విశ్వామిత్రుఁడు బ్రహ్మర్షిపదంబునకై తపంబుచేయుట	54
త్రిశంకునికై కౌశికుఁడు యజ్ఞంబు చేయ నారంభించుట	56
అంబరీషుఁడు యజ్ఞపశువుగా శునశ్శేపునిఁ గొనిపోవుట	58
విశ్వామిత్రుఁడు మేనకను గూడుట	59
జనకుండు శివునిచాప మెఱింగించుట	61
శ్రీరాముఁడు శివునివిల్లును విఱుచుట	64
దశరథుఁడు మిథిలకుఁ బోవుట	65
ఊర్మిళాదుల వివాహయత్నము	67
దశరథుని వంశక్రమము	67
వసిష్ఠుఁడు యువనాశ్వునివృత్తాంతముఁ దెల్పుట	68
శతానందుఁడు జనకు వంశక్రమంబు దెల్పుట	70
పురాలంకారము	71
దాశరథుల నలంకరించుట	72
శ్రీసీతారామకల్యాణము	74
పరశురాముఁడు శ్రీరాము నెదుర్కొని భంగపడుట	76
దశరథుఁడు పుత్రులం దోడ్కొని అయోధ్యకేగుట	80

—: అయోధ్యాకాండము :—

విషయము.	పుట.
దశరథుఁడు ప్రజలతో దనకోర్కెఁ దెల్పుట - - -	83
దశరథుఁడు వసిష్ఠాదులతో రామునకుఁ బట్టముఁ గట్ట నాలోచించుట -	83
దశరథుఁడు శ్రీరాముని రాజ్యపాలనముఁ బూనుమని చెప్పుట -	85
మంథర కైకకు దుర్బోధచేయుట - - -	86
దశరథుఁడు కైకయింటి కరుగుట - - -	89
కైక దశరథుని వరముల నడుగుట - - -	90
కైకయింటికి సుమంతుఁడు దశరథుని బిల్వఁ బోవుట - -	93
శ్రీరాములు కైకయింటిలో నున్న దశరథునిఁ జూచుట - -	94
కౌసల్య శ్రీరాముని యరణ్యవాసమునకై శోకించుట - -	96
లక్ష్మణుని కోపము-రాముని యౌదార్యము - - -	97
శ్రీరాములు కౌసల్య నూరార్చుట - - -	98
శ్రీరాముడు సీతతో తన యభిషేకభంగ మెఱింగించుట - -	100
సీత రాకకు శ్రీరాములు సమ్మతించుట - - -	102
శ్రీరాములు త్రిజటాఖ్యునకు గోవుల నిచ్చుట - - -	104
శ్రీరాములు సీతాలక్ష్మణసమేతుఁడై దశరథునివద్దకు వచ్చుట -	105
వసిష్ఠుఁడు కైకతోఁగఠినోక్తు లాడుట - - -	108
కౌసల్య సీతకు పతిధర్మముఁ దెల్పుట - - -	110
దశరథుఁడు రథము నిల్పుమని సుమంతునిఁ బిలుచుట - -	112
శ్రీరాములు గుహునిఁ జూచుట - - - -	114
సుమంతుఁడు అయోధ్య చేరుట - - - -	116
దశరథుఁడు కౌసల్యకుఁ దనశాపవృత్తాంతము దెల్పుట - -	119
దశరథుఁడు యజ్ఞదత్తునిజూచి చింతించుట - - -	120
దశరథుఁడు ప్రాణముల విడుచుట - - - -	123
భరతుఁ డయోధ్యఁ బ్రవేశించుట - - - -	125
భరతుఁడు కౌసల్యయొద్దకుఁ బోవుట - - -	126
భరతుఁడు రామునియొద్దకుఁ బోవుట - - -	128
భరతుఁడు భరద్వాజాశ్రమంబుఁ జేరుట - - -	130
భరతుఁడు మునివేషధారులైన రామలక్ష్మణులఁ జూచుట - -	133
దశరథునిమృతిని భరతుఁడు తెల్పుట - - -	134
జాబాలి యనుముని శ్రీరామునకు హిత ముపదేశించుట - -	137

—: ఆరణ్యకాండము :—

విషయము.	పుట.
శ్రీరాముఁడు దండకారణ్యమునకుఁ బోవుట	141
శ్రీరాముఁడు శరభంగాశ్రమంబుఁ జేరుట	142
శ్రీరాముఁడు సుతీక్ష్ణమునిని దర్శించుట	143
సీత శ్రీరామునిఁ బ్రశ్నించుట	144
మందకర్ణి వృత్తాంతము	144
అగస్త్యులఁ గాంచుట	145
అగస్త్యముని మహిమ	146
గోదావరీ తీరమున శ్రీరాముఁడు నివసించుట-జటాయువుతో మైత్రి	147
హేమంతవర్ణనము	147
సౌమిత్రి ఖడ్గముఁ గొనుట	148
మునులు జంబునితపఃప్రభావంబుఁ దెల్పుట	150
శూర్పణఖ కుమారుని గూర్చి శోకించుట	151
శూర్పణఖ రామునిఁ జూచి మోహించుట	152
ఖరుఁడు తన సేనలఁ శ్రీరామలక్ష్మణుల పైకి బంపుట	154
ఖరునిసేనలు రాము నెదుర్కొనుట	157
శ్రీరామునితో ఖరదూషణులు యుద్ధము చేయుట	158
ఖరుఁడు శ్రీరాముల నెదుర్చుట	160
శూర్పణఖ రావణునితోఁ దనభంగపాటును జెప్పుట	162
శూర్పణఖ శ్రీరాములరూపాతిశయముఁ దెల్పుట	163
మారీచుఁడు శ్రీరామునిప్రభావముఁ దెల్పుట	164
మారీచుఁడు మాయామృగరూపధారియై వచ్చుట	166
మాయామృగము రామునిచేఁ గూలుట	168
రావణుఁడు భిక్షుకవేషధారియై సీతాదేవియొద్దకేతెంచుట	170
జానకి శోకించుట	172
రావణునితో జటాయువు పోరుట	174
సీత యాభరణముల ఋష్యమూక పర్వతమునఁ బడవేయుట	175
జనకజను అశోకవనమునందుంచుట	176
శ్రీరాముఁడు ఆశ్రమమునకు మరలి వచ్చుట	176
శ్రీరాముఁడు ప్రలాపించుట	178
లక్ష్మణుఁడు రాముని శాంతిపఱచుట	181

విషయము. పుట.

విషయము.	పుట.
జటాయువునకు అగ్నిసంస్కారము సేయుట	182
కబంధుఁడు రామలక్ష్మణుల నడ్డగించుట	183
రామలక్ష్మణులు శబరినిఁ గాంచుట	185
శ్రీరాములు ఋశ్యమూకమును జూచి హర్షించుట	186

—: కి ష్కి ం ధా కాం డ ము :—

శ్రీరాములవద్దికి హనుమంతుఁడు వచ్చుట	191
హనుమంతుఁడు తనజన్మప్రకార మెఱిఁగించుట	193
సుగ్రీవుఁడు జనకజ తొడవు లిచ్చుట	195
వాలి మాయావితో యుద్ధముచేయుట	197
వాలిదుందుభుల యుద్ధము	198
వాలిసుగ్రీవులు పోరుట	200
తార సుగ్రీవునితోఁ బోరవద్దని వాలి నడ్డగించుట	202
అమోఘాస్త్రిముచే వాలి గూలుట	204
తార ప్రలాపించుట	206
వాలి సుగ్రీవునకు హేమదామ మిచ్చుట	208
శ్రీరాములు మాల్యవంతముఁ జేరుట	210
లక్ష్మణుఁడు కిష్కింధకుఁ బోవుట	213
లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవుని మన్నించుట	214
వానరవీరుల సీతను వెదకఁ బంపుట	216
శ్రీరాములు హనుమంతునిచేత తనముద్రిక నిచ్చుట	218
అంగదాదులు గుహఁ జొచ్చుట	220
కపులు స్వయంప్రభను గాంచుట	220
కపులు చింతాక్రాంతులగుట	221
కపులు ప్రాయోపవేశము చేయుట	222
అంగదాదుల సంపాతి చూచుట	223
వానరవీరులు తమతమ సత్త్వములఁ దెల్పుట	225
జాంబవంతుఁడు హనుమంతునిఁ బ్రార్థించుట	226
హనుమంతుఁడు సముద్రమును దాటుట	227
హనుమంతునకు మైనాకుఁ డాతిథ్య మొసఁగుట	228

—: సుందరకాండము :—

విషయము. పుట.

హనుమంతుఁడు లంకాపురిఁ జొచ్చి సీతను వెదకుట - -	231
హనుమంతుఁడు ఉద్యానవనంబుఁ జూచుట - - -	234
హనుమంతుఁడు సీతను జూచుట - - -	236
రావణుఁడు సీతాదేవివద్దకు వచ్చుట - - -	238
జానకి రావణుని దిరస్కరించుట - - -	239
మండోదరి రావణునికి నీతిఁదెల్పుట - - -	241
రాక్షసస్త్రీలు సీతను బెదరించుట - - -	242
త్రిజటాస్వప్నము - - - - -	243
రాక్షసస్త్రీల బాధలకు జానకి పలవించుట - - -	243
హనుమంతుఁడు సీతకుఁ దనజన్మముఁ దెల్పుట - -	245
హనుమంతుఁడు సీతతో శ్రీరామ లక్ష్మణుల క్షేమముఁ దెల్పి శిరోరత్నము గొనుట - - -	247
హనుమంతుఁడు అశోకవనమును జెఱచుట - - -	249
హనుమంతునిమీఁదికి రక్తరోముఁడు మొదలైనరాక్షసుల రావణుఁడు పంపుట	251
హనుమంతునిమీఁదికి అక్షకుమారుఁడు వచ్చుట - -	253
ఇంద్రజిత్తు తండ్రి నూరార్చి హనుమంతునిపైకిఁ బోవుట - -	255
హనుమంతుఁడు రావణునితో తనరాక యెఱింగించుట - -	256
హనుమంతుడు లంకఁ గాల్చుట - - -	259
అంగదాదులు మధువనంబునకు వచ్చుట - - -	262
హనుమంతుఁడు సీతను జూచినతెఱం గెఱింగించుట - -	263

—: యుద్ధకాండము :—

హనుమంతుఁడు లంకాప్రభావముఁ దెల్పుట - - -	267
సుగ్రీవుఁడు కపిసేనల వెడలించుట - - -	269
శ్రీరాములు మహేంద్రాద్రిఁ జేరుట - - -	270
రావణుఁడు మంత్రులతో నాలోచించుట - - -	273
రాక్షసాధిపులు రావణునితోఁ బ్రతాపముఁ దెల్పుట - -	274
విభీషణుఁడు రావణునియొద్దకుఁ బోవుట - - -	276
రావణుఁడు కుంభకర్ణునితో రామునిరాకయెఱింగించుట - -	278
ఇంద్రజిత్తు విభీషణునికి తనలావెఱింగించుట - -	280

విషయము.				పుట.
రావణుఁడు విభీషణుని దన్నుట	-	-	-	283
తల్లియొద్దకు విభీషణుఁడు వచ్చుట	-	-	-	284
విభీషణ శరణాగతి	-	-	-	285
రామునకు విభీషణునియోగ్యత నాంజనేయుం డెఱింగించుట			-	286
విభీషణుఁడు శ్రీరామచంద్రు నుతించుట	-	-	-	287
శ్రీరామచంద్రుఁడు విభీషణు ననుగ్రహించుట	-	-	-	288
విభీషణుఁడు రామునకు లంకోత్పత్తిని రావణునిబలం బెఱింగించుట			-	288
శ్రీరాముఁడు విభీషణునకు లంకాభిషేకము సేయుట		-	-	290
శ్రీరాములు దర్భశయనముసేయుట	-	-	-	292
శ్రీరాములు సముద్రునిపై బ్రహ్మాస్త్ర మేయుట		-	-	294
శ్రీరాములు సుగ్రీవునితో సేతువుగట్ట నాజ్ఞాపించుట		-	-	296
చంద్రోదయ వర్ణనము	-	-	-	298
శ్రీరాములు ఉడుతభక్తిని జూచి సంతసించుట		-	-	300
శ్రీరామాదులు సేతువునుజూచి సంతోషించుట		-	-	301
శ్రీరాములు సువేలాద్రిఁ జేరుట	-	-	-	303
కైకేశి రావణునకు హితము సెప్పుట	-	-	-	305
కైకేశి రావణునకు రామునిమహిమ చెప్పుట	-	-	-	307
కైకేశి రావణునికి జలప్రళయముఁ దెల్పుట	-	-	-	308
రావణున కతికాయుఁడు నీతి సెప్పుట	-	-	-	311
శుకసారణులు శ్రీరాముని కపిసేనఁ జూచుట	-	-	-	312
రావణునకు శుకసారణులు కపిపుంగవులఁ దెలుపుట		-	-	313
శుకుఁడు శ్రీరాముల తేజోవిశేషములఁ దెల్పుట		-	-	316
సీతకు శాంబరీమాయచేఁ గల్పితంబైన శ్రీరాముల శిరోధనువులను జూపి వెఱపించుట.	-	-	-	318
మాల్యవంతుఁడు రావణునితో నీతి సెప్పుట		-	-	320
శ్రీరాముఁడు లంకాపుర వైభవముఁ జూచుట	-	-	-	321
సుగ్రీవుఁడు రావణునితో మల్లయుద్ధముచేయుట		-	-	323
శ్రీరాముఁడు వానరులచే లంక ముట్టడి వేయించుట		-	-	324
అంగద రాయబారము	-	-	-	326
రావణుఁ డంగదునితోఁ దనపరాక్రమము సెప్పుట		-	-	328
రావణుఁడు తనభటులతో నంగదునిఁ బట్టికట్టుం డని నియమించుట			-	331

విషయము.				పుట.
రావణుఁడు యుద్ధసన్నద్ధుఁడై యుత్తరగోపురమునకు వచ్చుట			-	332
శ్రీరాములు రావణుని ఛత్రచామరంబులు బాణములతోఁ దెగనేయుట			-	334
వానరరాక్షసుల ద్వంద్వయుద్ధము	-	-	-	337
యుద్ధభూమి వర్ణనము	-	-	-	339
సాయంకాలాదిరాత్రివర్ణనము	-	-	-	340
ఇంద్రజిత్తు మాయాయుద్ధముసేయుట	-	-	-	342
నాగపాశ బంధనము	-	-	-	343
నాగపాశబద్ధులైయున్న రామలక్ష్మణులఁజూచి సీత దుఃఖించుట.			-	344
ఇంద్రజిత్తు రెండవసారి యుద్ధమునకు వచ్చుట		-	-	347
నారదుఁడు శ్రీరాములకడకు వచ్చుట	-	-	-	348
ధూమ్రాక్షుఁడు యుద్ధమునకు వచ్చుట	-	-	-	351
అకంపనుఁడు యుద్ధమునకు వచ్చుట	-	-	-	353
మహాకాయుఁడు యుద్ధమునకు వచ్చుట	-	-	-	355
రాక్షసులతో వానరులు ఘోరయుద్ధము సేయుట		-	-	356
మహానాదుఁ డంగదునితోఁ బోరి మడియుట		-	-	358
మహాకాయుఁ డంగదునితో మల్లయుద్ధముసేసి మడియుట		-	-	360
ప్రహస్తునియుద్ధము	-	-	-	362
మందోదరి రావణునితో శ్రీరాములపరాక్రమముఁ దెల్పుట			-	364
రావణుఁడు యుద్ధమునకు వెడలుట		-	-	366
లక్ష్మణుఁడు మూర్ఛిల్లుట	-	-	-	372
రామరావణుల ప్రథమయుద్ధము	-	-	-	373
కుంభకర్ణుని నిద్రమేల్కొనజేయుట	-	-	-	375
విభీషణుఁడు శ్రీరాములతోఁ గుంభకర్ణుని శాపప్రకారము దెలుపుట			-	379
రావణునకుఁ గుంభకర్ణుఁడు నీతి సెప్పుట	-	-	-	380
రావణుఁడు కుంభకర్ణుని దిరస్కరించుట	-	-	-	382
కుంభకర్ణుఁడు యుద్ధమునకు వెడలుట	-	-	-	385
వానరవీరులు కుంభకర్ణునితో యుద్ధము సేయుట		-	-	386
సుగ్రీవుఁడు కుంభకర్ణునిచే మూర్ఛనొందుట	-	-	-	391
సుగ్రీవుఁడు మూర్ఛదేరి కుంభకర్ణుని విరూపునిగాఁజేయుట			-	392
విభీషణుఁడు కుంభకర్ణునికి నీతిఁజెప్పుట	-	-	-	395

విషయము.	పుట.
శ్రీరామునిచేఁ గుంభకర్ణుఁడు గూలుట - - -	396
రావణుఁడు కుంభకర్ణుని మరణమునకు శోకించుట - -	398
అతికాయ మహోదరులు మొదలగు వీరులు యుద్ధమునకు వెడలుట -	400
అంగదనరాంతకుల ద్వంద్వయుద్ధము - - -	402
హనుమంతుడు మొదలగువారలు త్రిశిరాదిరాక్షసవీరులఁ జంపుట -	404
అతికాయుఁడు యుద్ధముచేయుట - - -	406
విభీషణుఁడు శ్రీరాముల కతికాయుని ప్రభావముఁ దెలుపుట -	406
లక్ష్మణాతికాయుల ద్వంద్వయుద్ధము - - -	409
అతికాయుఁడు లక్ష్మణునిచేఁ జచ్చుట - - -	410
ఇంద్రజిత్తు రెండవమాఱు యుద్ధమునకు వెడలుట - -	411
ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రముచే రాముఁడు మొదలగువారల మూర్ఛనొందించి మరలుట	413
హనుమద్విభీషణులు బ్రహ్మాస్త్రము బారిఁబడక సైన్యమును బరీక్షించుట	414
ఆంజనేయుఁ డోషధీశైలము దెచ్చి రామలక్ష్మణాదుల మూర్ఛదేలించుట. -	416
వానరులు లంకం గాల్చుట - - -	418
కుంభనికుంభాదులు యుద్ధమునకు వచ్చుట - - -	420
కుంభనికుంభులయుద్ధము - - -	422
మకరాక్షుఁడు యుద్ధమునకు వచ్చుట - - -	423
ఇంద్రజిత్తు యుద్ధమున కరుగుట - - -	425
ఇంద్రజిత్తు హోమముచేసి కృత్తియనుశక్తిఁ బుట్టించికొని మాయాయుద్ధముచేయుట - - -	426
శ్రీరాముఁ డాగ్నేయాస్త్రముచే నింద్రజిత్తునిమాయ దెరల్చుట -	428
ఇంద్రజిత్తు హోమముచేసి శస్త్రసమేతముగా రథమును బడయుట -	430
ఇంద్రజిత్తు మాయాసీతను దెచ్చి తలదరుగుట - -	432
ఇంద్రజిత్తు నికుంభిళయాగము చేయుట - - -	434
విభీషణుఁ డింద్రజిత్తునిమాయ శ్రీరాములతోఁ జెప్పుట - -	436
లక్ష్మణుఁడు యుద్ధమునకు వెడలుట - - -	438
ఇంద్రజిల్లక్ష్మణుల ద్వంద్వయుద్ధము - - -	440
లక్ష్మణునిచే నింద్రజిత్తు చచ్చుట - - -	445
రావణుఁ డింద్రజిత్తు మరణమునకు శోకించుట - - -	447
రావణుండు సీతను దెగవేయఁ బోవుట - - -	448
ఇంద్రజిత్తుభార్య సులోచన శోకించుట -	450

విషయము.	పుట.
సులోచన శ్రీరాముల నుతించుట - - -	451
సులోచన సహగమనముసేయుట - - -	454
రావణుడు యుద్ధమునకు వెడలుట - - -	455
మూలబలయుద్ధము - - -	455
శ్రీరాముఁడు మూలబలముపై మోహనాస్త్రమేయుట - -	458
రాక్షసస్త్రీలు రావణుని నిందించుట - - -	459
రావణుఁడు రెండవసారియుద్ధమునకు వెడలుట- - -	462
సుగ్రీవునిచే విరూపాక్షుఁడు మొదలగు రాక్షసవీరులు చచ్చుట -	464
రావణుఁడు రామలక్ష్మణులపైఁ గదియుట - - -	466
రావణునిశక్తిచే లక్ష్మణుఁడు మూర్ఛిల్లుట - - -	469
రావణుఁడు విభీషణాదులమాట దలంచి చింతించుట - -	470
లక్ష్మణునిమూర్ఛకు శ్రీరాముఁడు శోకించుట - - -	472
హనుమంతుఁడు సంజీవకరణికొఱకు ద్రోణాద్రికిఁ బోవుట- -	474
కాలనేమి వృత్తాంతము - - -	474
హనుమంతుని మకరి మ్రింగుట - - -	477
ధాన్యమాలి తనశాపప్రకారము హనుమంతునితోఁ దెల్పుట -	478
మునివేషధారి యగు కాలనేమిని హనుమంతుఁడు చంపుట - -	479
హనుమంతునితో మాల్యవంతుఁడు పోరుట - - -	482
శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునిఁ జూచి పరితపించుట - -	484
సుషేణుఁడు సంజీవకరణిచే లక్ష్మణునిమూర్ఛఁ దేర్చుట - -	486
శుక్రునివద్ద రావణుఁడు శోకించుట - - -	489
రావణుఁడు పాతాళహోమముసేయుట - - -	489
అంగదుండు మందోదరిని రావణునియొద్దకు ఈడ్చుకొనివచ్చుట -	492
మందోదరి శ్రీరాములమాహాత్మ్యము రావణునికిఁ దెల్పుట -	494
రావణుఁడు మూఁడవసారియుద్ధమునకు వెడలుట - -	495
ఖడ్గరోముఁడు మొదలగురాక్షసులు వానరవీరులతో యుద్ధము సేయుట -	498
దేవేంద్రుఁడు శ్రీరామునకు రథంబు బంపుట - - -	500
రావణుఁడు శ్రీరాములపై శూలమువేయుట - - -	502
శ్రీరాముల కగస్త్యు లాదిత్యహృదయ ముపదేశించుట - -	503
రావణుఁడు మూర్ఛిల్లుట - - - -	505
శ్రీరాములు రావణునికరశిరంబులఁదెగనేయుట - -	508

విషయము.	పుట.
రావణునిని కరశిరంబులు మరల మొలచుటకై శ్రీరాములు చింతించుట -	510
రావణుఁడు బ్రహ్మాస్త్రముచే మడియుట - - -	512
మందోదరి మొదలగురావణునిభార్యలు శోకించుట - -	513
మందోదరీవిలాపము - - - -	515
విభీషణుఁడు మందోదరిని చూచి దుఃఖించుట - - -	517
రాముఁడు విభీషణు నోదార్చి రావణునకుఁ బ్రేతకృత్యంబులఁ జేయించుట	517
విభీషణుని లంకాపట్టాభిషేకము - - - -	518
శ్రీరాములు విభీషణునితో సీతను దెమ్మనుట - - -	520
సీత యగ్ని చొచ్చుట - - - -	522
అగ్నిదేవుఁడు సీతను శ్రీరాముల కొప్పగించుట - -	523
శ్రీరాములు పుష్పకవిమాన మెక్కి యయోధ్యకుం జనుట - -	527
శ్రీరాములు సీతకు రాక్షసవీరులవిక్రమముఁ దెల్పుట - -	528
శ్రీరాములు లింగప్రతిష్ఠ సేయుట - - -	529
శ్రీరాములు సేతుమహిమను దెలుపుట - - -	532
శ్రీరాముఁడు మార్గమధ్యములోని విశేషములు సీత కెఱిఁగించుట -	532
శ్రీరాములు భరద్వాజాశ్రమంబునకు వచ్చుట - - -	534
హనుమంతుఁడు భరతుని జూచుట - - -	536
భరతుఁడు వసిష్ఠాదిసహితుఁడై శ్రీరాముల నెదురుకొనుట - -	539
శ్రీరాము లయోధ్యఁ జేరుట - - - -	541
శ్రీరాముల పట్టాభిషేకము - - - -	542

శ్రీరస్తు

శ్రీ రంగనాథ రామాయణము

ద్విపదకావ్యము - బాలకాండము

—: దేవతాస్తుత్యాదికము :—

శ్లో. చరితం రఘునాథస్య శతకోటి ప్రవిస్తరమ్,
ఏకైకమక్షరం ప్రోక్తం మహాపాతకనాశనమ్.
రామాయ రామభద్రాయ రామచన్ద్రాయ వేధసే,
రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయాః పతయే నమః.

శ్రీకామినీనాథు జితదైత్యనాథు - లోకరక్షణకృత్యు లోకైకనిత్యు
నిత్యసదానందు నిర్వాణకృత్యుఁ - గృత్యవిదూరు నకృత్రిమాధారు
నాధారకమలమధ్యామోదభేద - సాధనక్రమసమాచరణషట్చరణు
సింధురవరదు నాశ్రితలోకబంధు - బంధమోచను బలిబంధనోదగ్రు
నారూఢపంచదశాక్షరప్రసవ - పారిజాతాకారుఁ బ్రణవానుకారు
నగ్రామ్యగోపికాభ్యంతరవ్యగ్రు - నగ్రసదాకారు నాకారరహితు
యోగిమానసలసదోంకార దీప్తు - యోగసందర్శితాభ్యుదయప్రచారు
శ్రుతిశిరోభాగవిశుద్ధచైతన్యు - నతిలోకు సర్వలోకాశ్రయశ్లోకు
నఖిలాండమౌక్తికాయతనిత్యసూత్రు - నఖిలతత్త్వాతీతు నాద్యంతరహితు
నమలాత్ము నక్షరు నామ్నాయకమల - కమలాప్తు నక్షీణకల్యాణసదను
శంకావినిర్ముక్తసద్భక్తవర్యు - కైంకర్యవత్సలుఁ గారుణ్యసింధు
బోధకుండై వచ్చి బోధ్యమై తోఁచి - బోధమై వీక్షించు పూర్ణస్వరూపు
నాదితత్త్వము తత్త్వమస్యాదివాక్య - భేదాతిదూరు, నభేదప్రతాపుఁ
గడుకొని నియతులై కర్మబంధములు - గడచి. యేకతమునఁ గదలక నిలిచి
యరుదుగానింద్రియవ్యాప్తులమఱచి - విరచితాసనబద్ధ విన్యాసిలీలఁ

బరిచితాసనమునఁ బదిలమై నిలిచి - సరవితో మదిలోన సరసత నిల్పి
వెలయ డెబ్బదిరెండు వేలనాడులను - గలయ వివేకించి, కసటు వోఁ దుడిచి
యొక రెండుత్రోవల నొకటిగా మెలఁగి - యకలంకమతితోడ నతిసూక్ష్మముగను
నవయవంబులయందు నానందమైన, పవను నిరోధించి, పశ్చిమవీథిఁ
జొనిపి, కోణత్రయశుద్ధి గావించి - మనసుతోడనె కూడ మఱపించి తెచ్చి
కుండలినిజశక్తిఁ గూర్చి, సంప్రీతి - నొండొండఁ గమలంబు లొగి నాఱు గడచి
యటఁ జంద్రమండలం బల్లనఁ జేర్చి - యటఁ బరమవ్యోమమై తన్ను మఱచు
పరమయోగీంద్రులభావమ్ముకీలు - పరికింపఁ దానైన బ్రహ్మస్వరూప
మొగి రెంటఁ బెరయక మూఁటనేర్పడక - తగిలి నాల్గవత్రోవ తత్త్వమైయుండి
యైదింటి కాదియై, యాఱిటిఁ గడచి - యాదికి నాదియై యమరినదేవుఁ
దనుతరనిర్మలాంతర్నాడియూప - మనురూప మగుమనం బాబద్ధపశువు,
నిష్ఠాభిరతి వేది, నిఖిలేంద్రియములు - కాష్ఠము, లోభ ముఖండపావకుఁడు
యోగామృతము ఘృత, ముజ్జ్వలానంద - యోగంబు ఫలముగా, నొగిఁ జెల్లుచున్న
యభిమతాంతర్య నిత్యామోదకర్మ - విభవంబు కడపట విలసిల్లు పరముఁ
బరమేశు నవ్యయుఁ బరమకల్యాణుఁ - బరమాత్ము నపరోక్షుఁ బ్రక్షీణకర్ము
మాదేవుఁ గమలాక్షు మమ్మేలుదేవు - నాదినారాయణు నఖిలలోకేశు
భావించి కీర్తించి, ప్రార్థించి మ్రొక్కి - సేవించి, యభిమతసిద్ధిఁ గావింప
హారకర్పూర నీహారగోక్షీర - తారకాకృతి శారదాదేవిఁ గొలిచి,
చారురామాయణ చంద్రాబ్ధి యగుచు - వారక విలసిల్లువాల్మీకిఁ దలఁచి,
భారతమంజరీ పారిజాతంబు - సారమానసుఁ బరాశరసూనుఁ దలఁచి,
యతనితనూభవు నాశుకబ్రహ్మ - నతిభక్తియుక్తిమై నభినుతిచేసి,
యేకథఁ జెప్పిన నెల్లసజ్జనులు - సేకొని కీర్తులు చేయుచు నుందు ;
రేకథఁ జెప్పిన నిహపరోన్నతులు - ప్రాకటంబుగఁ జేర్చి ఫలియించుఁ బ్రీతి ;
నేకథఁ జెప్పిన నీప్సితార్థములు - గైకొని పుణ్యముల్ గడఁగి కాన్పించు,
ననువిచారములు నాయంతరంగమునఁ - గొనకొని కృతిసేయఁ గోరుచున్నంత ;

—: గ్రంథరచనకుఁ గారణము :—

శ్రీరమణీయులై సృష్టిసత్తములు - గోరి వర్ణనసేయఁ గోనవంశమున
ఫలితసదాచారభానుఁడై తోఁచి - కలికాలదోషాంధకారంబు ద్రోలి,
గురుధర్మపథముల కొలఁదులు దెలిసి - పరనృపనక్షత్రపంక్తుల నణఁచి,
నిత్యపుణ్యోదయనియతిఁ బెంపొందు - నత్యున్నత ప్రతాపాభిరామునకుఁ
గరదీప్తినిజఖడ్గ గంగాప్రవాహ - పరధరణీపాల ఫాలాక్షరములఁ

గలపూర్వగర్వపంకము లొప్పఁగడుగు - నలవుమై నసమానుఁడగు సత్యనిధికి
శరణార్థి రాజన్యషట్పదాధార - కరపద్మునకుఁ గోనకాటభూపతికి,
నయనయోదయదయాయతనిత్యమతికిఁ - బ్రియతనూజన్ముఁడై పృథివిఁ బెంపొందు
రుద్రప్రతాపుండు రుద్రనిర్మలుఁడు - రుద్రాత్ముఁ డగు కోనరుద్ర నరేంద్రు
పౌత్రుఁ డభంగుఁ డప్రతిమవిక్రముఁడు - గోత్రధీరుఁడు కులగోత్రవర్ధనుఁడు
దివిజేంద్రవిభవుండు ధీరవర్తనుఁడు - భువనవిఖ్యాతుండు బుద్ధభూపాలు
తనుజన్ముఁ డక్షీణదాక్షిణ్యధనుఁడు - ధనధాన్యధనదుండు ధర్మధర్మజ్ఞుఁడు
అతిపుణ్యసౌజన్యుఁ డరిభీమజన్యుఁ - డతిశౌర్యశరజన్ముఁ డాజన్మశుభుఁడు
కామినీకాముఁ డఖండవిక్రముఁడు - రామత్రయోదారరణవిశారదుఁడు
చందనమందార చంద్రికాహార - కందళత్కుందేందు ఘనకీర్తిధనుఁడు
పరఁగు కోనాన్వయపారిజాతమునఁ - బరిపక్వఫలరీతిఁ బరగినవాఁడు
పొలుచు కోనాన్వయ పూర్వాద్రియందు - వెలుఁగుభానుఁడు వోలె విలసిల్లువాఁడు
దొరసికోనాన్వయదుగ్ధాంబురాశి - బరిపూర్ణచంద్రుఁడై భాసిల్లువాఁడు
నిక్కి యంతంతకు నిష్కలం బగుచు - దిక్కులఁ దనపేర్మి దీపించువాఁడు
దానధర్మక్రియాతాత్పర్యరేఖఁ - దానమై వినుతులఁ దనరారువాఁడు
మగఁటిమి నసమానమహిమదీపింపఁ - బగతుల నవలీల భంజించువాఁడు
బలితోగ్రరాజన్యబలవజ్రపాణి - బలినొప్పువాసవు బలిఁ బోలువాఁడు
ప్రత్యక్షనృపవనపావకోజ్జ్వలుఁడు - సత్యంబుచేతను సరిదగువాఁడు
బలవదుగ్రారాతి బలసముద్రములఁ - గలఁచుచో మంథాద్రిగతిఁ బేర్చువాఁడు
విమలోగ్రరాజన్యవిపులాంధకార - కమలాప్తబింబఖడ్గప్రభావిభవ
విలసితామరవధూ విమలాస్యకమల - ములవీరమధుకరంబులఁ గూర్చువాఁడు
అరినృపప్రాణానిలాహారభుజగ - వరభుజాస్థాపితావనిగలవాఁడు
కురుకేరళావంతికుంతలద్రవిళ - మరుమత్స్యకకరూశమగధపుళింద
పరసుపాండ్యకోసలబర్బరముల - నరనాథసభల వర్ణన కెక్కువాఁడు
అతతసామభేదాదులనొప్పు - నీతిక్రమంబుల నెరసినవాఁడు
రమణమై నాదిమరాజన్యరీతి - నమిత వైభవముల నమరినవాఁడు
వినయనయోపాయ విజయసుస్థిరుఁడు - ఘనకీర్తి విఠ్ఠలక్ష్మాపాలవరుఁడు
రాజసర్వజ్ఞుండు రాజసింహుండు - రాజశిరోమణి రాజపూజితుఁడు
సకలజగద్ధితచాతుర్యధుర్యుఁ - డొకనాఁడు కొలువున నున్నతుం డగుచు,
బహుపురాణజ్ఞులు బహుశాస్త్రవిదులు - బహుకావ్యనాటక ప్రౌఢమానసులు,
హితులు మంత్రులు పురోహితులు నాశ్రితులు - సుతులు రాజులు బహుశ్రుతులును గొల్వ,
దీపించి భూలోకదేవేంద్రుపగిది - నేపారియున్నచో నింపు సొంపొంద

రసికులు భారతరామాయణాది - రసగోష్ఠిఁ జెల్లింప రసికశేఖరుఁడు,
రామకథాసుధారసరక్తుఁ డగుచు - నామహాసభలోన నందఱఁ జూచి,
"రమణమైఁ దెనుఁగున రామాయణంబు - క్రమమొప్పఁజెప్పెడి ఘనకావ్యశక్తి
గలకవు లెవ్వారు గల రుర్వి?" ననుచుఁ - దలపోయ విఠ్ఠలధరణిపాలునకు
నున్నతమూర్తికి నురుయశోనిధికి, విన్నవించిరి వేడ్క విబుధులు గడఁగి
"నీతనూజన్ముండు నిపుణమానసుఁడు - ధూతకల్మషుఁడు బంధురనీతియుతుఁడు
సర్వజ్ఞుఁ డనఘుండు చతురవర్తనుఁడు - సర్వపురాణవిచారతత్పరుఁడు
కమనీయబహుకళాగమవిచక్షణుఁడు - సుమనీషిపోషణోత్సుకసుఖోన్నతుఁడు
కవిసార్వభౌముండు కవికల్పతరువు - కవిలోకభోజుండు కవిపురందరుఁడు
ప్రత్యర్థిరాజన్యబలవజ్రపాణి - ప్రత్యర్థినృపదావపావకోజ్జ్వలుఁడు
భీకరనిజఖడ్గబింబితస్వర్గ, లోకానురక్తత్రిలోకదుర్గముఁడు
వరసాధుజలజాతవనజాతహితుఁడు - పురుషచింతామణి బుద్ధభూవిభుఁడు
నీ కతిభక్తుండు నిఖిలశబ్దార్థ, పాకజ్ఞుఁ డత్యంత పాండిత్యఘనుఁడు
మఱియు రామాయణమర్మధర్మజ్ఞుఁ - డెఱుఁగునాతని బిల్వ మీకథఁ జెప్ప."
ననిన మజ్జనకుఁ డుదాత్తవర్తనుఁడు - నను నర్థిఁ బిలిపించి, నను గారవించి.
"భూమిఁ గవీంద్రులు బుధులును మెచ్చ - రామాయణంబు పురాణమార్గంబు
తప్పక నాపేరఁ దగ నంధ్రభాషఁ - జెప్పి ప్రఖ్యాతంబు సేయింపు మిప్డు"
నని యానతిచ్చిన నస్మద్గురూక్తులకు - ననయంబు హర్షించి, యట్ల కావింపఁ
బనిపూని, యరిగండభైరవు పేర - ఘనుపేర మీసరగండాంకు పేర
లలితసద్గుణగణాలంకారు పేర - నలఘునిశ్చలదయాయతబుద్ధి పేర
నాతతకృతిపేర నతిపుణ్యు పేర - మాతండ్రివిఠ్ఠలక్ష్మానాథు పేర
రాజులు బుధులును రసికులు సుకవి - రాజులు గోష్ఠిని రాగిల్లి పొగడఁ
బదము లర్థంబులు భావముల్గతులు - పదశయ్య లర్థసౌభాగ్యము ల్యతులు
రసములకల్పన ల్ప్రాసిసంగతులు - నసమానరీతులు నన్నియుఁ గలుగ
నాదికవీశ్వరుఁ డైన వాల్మీకి - యాదరంబునఁ బుణ్యు లందఱు మెచ్చఁ
జెప్పిన తెలుఁగున శ్రీరామచరిత - మొప్పఁ జెప్పెదఁ; గథాభ్యుదయ మెట్లనిన:—

—: కథా ప్రారంభము :—

ఘనతపస్స్వాధ్యాయకమనీయశీలు - మునినాథు నారదు మునిలోకవంద్యు
ననఘతపోనిధి యైన వాల్మీకిఁ - గనుఁగొని యొకనాఁడు కర మర్థి నడిగె,
"ఎవ్వఁడు శ్రీమంతుఁ? డెవ్వఁడుశాంతుఁ?-డెవ్వఁడుఘనపుణ్యుఁ? డెవ్వడున్నతుఁడు?
ఎవ్వఁడు నీతిజ్ఞుఁ? డెవ్వఁడుప్రాజ్ఞుఁ? - డెవ్వఁడు దుర్దముం? డెవ్వఁ డుత్తముఁడు?
ఎవ్వఁడుజితకాముఁ? డెవ్వఁడజేయుఁ? - డెవ్వడునిరసూయుఁ? డెవ్వఁడాఢ్యుండు?
ఎవ్వఁడు సువ్రతుం? డెవ్వఁడుదారుఁ? - డెవ్వండుసుచరిత్రుఁ? డెవ్వఁడు సముఁడు?
ఎవ్వనికిన్కకు నింద్రాదిసురలు - దవ్వుదవ్వులనుండి తలఁకుచుండుదురు?
అట్టివాఁడిలఁబుట్టి యరిగెనో? యిప్డు - పుట్టెనో? యిఁకమీఁదఁబుట్టనున్నాఁడొ?"
యనినఁ ద్రిలోకజ్ఞుఁ డైననారదుఁడు - దనబుద్ధినెంతయుఁ దలపోసిచూచి
"యామహి శ్రీవిష్ణుఁ డిపుడు జన్మించె, రాముఁడై దశరథరాజున; కతఁడు
నియతాత్ముఁ, డతిశౌర్యనిధి, కృపాజలధి - జయశాలిస్వజనరక్షణవిచక్షణుఁడు
కంబుకంధరుఁడు చక్కనిమేనివాఁడు - బింబారుణోష్ఠుండు పీనవక్షుండు
పెడదకన్నులవాఁడు విపులాంసతలుఁడు - నిడుదచేతులవాఁడు నియతవర్తనుఁడు
వేదవేదాంగకోవిదుఁడు కోదండ, వేదవిదుండు వివేకభూషణుఁడు
కమలాప్తతేజంబు కడలిగాంభీర్య - మమరాద్రిధైర్యంబు, నవనిసైరణయు,
ధనదునిత్యాగంబుఁ దనయందుమిగులఁ - ననువొందునిత్య కల్యాణవిగ్రహుఁడు,
కౌసల్యకానంద కరుఁడు శ్రీకరుఁడు - భాసురత్రైలోక్యపావనమూర్తి
రాముఁడై యిలఁబుట్టి రాజశేఖరుఁడు - రాము నిమ్మని వేఁడ రాజు పంపఁగను,
మౌనివెంటను బోయి, మఖమునుగాచి - దానవి నటు కూల్చి దైత్యుని ద్రుంచి,
రాతి నాతిని జేసి, రాముఁడు వేగ - సీతఁ జేకొనుటకు శివువిల్లు విఱిచి,
ఖ్యాతిగా సీతను గడుఁ బెండ్లియాడి - సీతతోడనుగూడి, చెలఁగియయోధ్య
కేతెంచుచోటను గెరలుచు విప్రుఁ - డేతెంచి, నిలిచిన నేపునఁ గదిసి,
వాపోవ నాతని బలువిల్లు దిగిచి - కోపంబుతో మునుఁ గొమరొప్పఁదీసి,
యేపున నందఱ నెద వేడ్కమీఱ - నాపట్టుననెవచ్చి యప్పురిఁజేరి,
"యాసక్తియౌవరాజ్యాభిషిక్తునిగఁ - జేసెద" నని తండ్రి చెలఁగి యయోధ్యఁ
బట్టంబు గట్ట భూపతి సమకట్ట - మట్టుమీఱినయట్టి మంథర యపుడు
నెట్టనఁ గైకతో నెఱినాటఁ జెప్పఁ - గట్టడికైకసంగరమునఁ దొల్లి
రెండువరంబు లర్థించినదౌటఁ - ఖండించి, కాననస్థలికి రాఘవునిఁ
బనిచిన, జనకునిప్రతినకై పూని - జనకజాలక్ష్మణసహితుఁడై వెడలి,
దేవనంబునను నెంతేవనంబునను - బావనమునిచర్యఁ బరఁగుసంయములఁ

గరుణమైఁ గాపాడి ఖరదూషణాది - శిరములు శరములఁ జెండుచెండాడి,
ఋశ్యమూకంబున నినజుఁ జేపట్టి, వశ్యత నొకకోల వాలిఁ దూలించి,
సీతకై చలపట్టి సేతువుగట్టి - పాతకదశకంఠుపదితల గొట్టి,
సీతతోఁ గూడి, యాశ్రితలోకపారి-జాతంబు వనచరజాతంబు గొలువ,
నింద్రాదివినుతుఁడై యేతెంచి, రామ-చంద్రుండు నిజపూజ్యసామ్రాజ్యలక్ష్మిఁ
బాలించుచున్నాఁడు; ప్రజలకువేడ్క - గీలించుచును గృతకృత్యుఁడై "యనుచు
నారాముచరిత మాద్యంతంబు చెప్పి - నారదముని పోయె నలినజుపురికిఁ;
మునిపతివాల్మీకిముదమొప్ప నంతఁ - దనశిష్యుఁ డగుభరద్వాజుండు దాను
బ్రకటింప సజ్జనభావంబుపోలె - నకలుషజీవనం బైకరం బలరు
తమసానదికిఁ బోయి, తన్నదీవారిఁ - దమయనుష్ఠానము ల్దగఁ జేయుచుండి,
యామేటిదరిఁగ్రౌంచయమళంబుప్రేమ - గాయజకేళిమైఁగవయుచో, నొకటి
నొకబోయచంపిన, నున్నయాక్రౌంచి - ప్రకటశోకంబునఁ బలవింపఁజూచి,
దగవును ధర్మంబు తలపోసి మౌని - పగదాయ నబ్బోయపై నల్క వొడమి,
"యోరినిషాదుండ! యోరిపాపాత్మ! - యోరి! నీకెగ్గేమి యొనరించె? రోరి!
కామించి క్రౌంచముల్ గవయుచో నొకటి - నేమిటికై చంపి తిబ్బంగిఁ గదిసి?
యీపాతకమున ననేకదుఃఖములు - ప్రాపించి తిరుగుము బహువత్సరములు"
అనిబోయ శపియించి, యంత వాల్మీకి - దనశిష్యుఁ డగు భరద్వాజునిఁజూచి,
పలికెను శ్లోకంబుపద్ధతిగాను - "బలికినపల్కును బలుమాఱుచూడ
ఛందోనిబద్ధమై సమవర్ణపంక్తిఁ - బొంది నాలుగుపదంబుల హృద్య మగుచు
నిది చాలవిస్మయ మీశాపవాక్య - పదములు దమయంతఁ బద్యమై నిలిచె."
ననిన భరద్వాజుఁ డాదిగాశిష్య - లనురక్తిఁ బఠియించి రాపద్యమంత;
ననఘుఁ డా వాల్మీకి యాశ్రమంబునకుఁ - జనియున్నచో బ్రహ్మ చనుదెంచుటయును
నెదురేగి పదముల కెరఁగి తోడ్తెచ్చి - కుదురుగాఁ గుశపీఠిఁ గూర్చుండఁజేసి,
కరమర్థిఁ బూజించి, కరములు మొగిచి - పరఁగ శాపాక్షరపద్యంబుఁ జదువ
విని, బ్రహ్మ నగి, "పద్యవిషయమై వాణి - యనఘ! నీముఖమున నవతరించినది;
శ్రీరాముచరిత మశేషంబు నాకుఁ - గోరి నారదుఁడు సంకోచించి చెప్పె.
నదివిస్తరించి నీ వఖిలంబుచెప్పు - నది; సర్వమును దోఁచు"నని చెప్పి పోయె.
నీరీతిఁ గృప వరం బిచ్చి మన్నించి - సారసగర్భుండు సనినపిమ్మటను.
మఱి నిర్మల ధ్యానమతిఁ బూని మౌని - తఱిగొని సకలంబుఁ దలపోసిచూచి.
రఘుచరిత్రము, దశరథుచరిత్రంబు - రఘురాముజన్మంబు, రామువర్తనము,
తాటకవధయు, నుద్దండరాక్షసుల - యాటోపహరణంబు, యజ్ఞరక్షణము,
దనరుగంగామహత్త్వంబు, గౌతముని - వనితను శాపంబువలనఁ బాపుటయు,

ధనువుఁ ద్రుంచుటయు, సీతావివాహంబు - చనుచోట జమదగ్నిజాతునాగ్రహము,
రామాభిషేకసంరంభంబు, దుష్ట - కామిని కైకేయికష్టభాషణము,
నభిషేకవిఘ్నంబు, నడవికి రామ - విభుఁడు పోవుటయు, భూవిభునిశోకంబు,
దశరథుమరణంబు, దశరథరాముఁ - గుశలసంభాషియై గుహుఁడు గాంచుటయు,
నురుపుణ్యు లట గంగ నుత్తరించుటయు - వరతపోనిధి, భరద్వాజు గాంచుటయు,
నరిగి, యాచిత్రకూటాద్రి నెక్కుటయు - భరతుండు రఘురాముపజ్జఁ జేరుటయు,
నన్నచేఁ బాదుక లర్థిమైఁ బడసి - మన్నన లింపార మగుడి వచ్చుటయు,
దండకాగమనంబు, తగిలి విరాధుఁ - జండవిక్రము నందు సంహరించుటయుఁ,
బరమపుణ్యుని శరభంగుఁ గాంచుటయుఁ - బరువడి మునులతోఁ బ్రతినలాడుటయు,
చని యయ్యగస్త్యునాశ్రమము చొచ్చుటయు - మునిచేత దివ్యాస్త్రములు వడయుటయు,
మునిచెప్పఁగా వారు ముదమున వేగ - చని పర్ణశాలలో సరగ నుండుటయు,
మోహించి రాక్షసి మొనసి వచ్చుటయు - నూహించి దానితో నొగిఁ బల్కుటయును,
స్రుక్కర రామానుజుండు శూర్పణఖ - ముక్కును, జెవులును మ్రోడు సేయుటయు
నదివోయి ఖరదూషణాదిరక్కసుల - కదిచెప్ప వారంత నలిగి వచ్చుటయు,
నురువడి రఘురాముఁ డొక్కఁడే కడఁగి - ఖరదూషణాదుల ఖండించుటయును,
నట రావణునిబుద్ధి నలుకవుట్టుటయుఁ - గుటిలమారీచుండు క్రొవ్విచచ్చుటయు,
నసురాధిపతి సీత నపహరించుటయు - విసువక రాముఁడు విలపించుటయునుఁ,
నని జటాయువుచావు నవలఁ గబన్ధుఁ - గనుటయు, మఱి పంపకడకుఁ బోవుటయుఁ,
గరమర్థి ఋశ్యమూకమున సుగ్రీవుఁ - డరుదెంచి కనుటయు, నతనిసఖ్యంబు
వాలిసుగ్రీవులవైరంబు తెఱఁగు - చాలంగ రాముండు సప్తతాళముల
నేలఁ గూలఁగ నేసి నెమ్మి మెప్పించి - వాలి నొక్కమ్మున వధియించుటయును,
దారావిలాపంబు దశరథసూనుఁ - డారవిసూను రాజ్యమున నిల్పుటయు,
మానవపతియంత మాల్యవంతమున - వానకాలం బెల్ల వసియించుటయు,
గాకుత్స్థుకోపంబు కపిసమాగమము - నేకతంబున ముద్రి కిచ్చిపుచ్చుటయు,
నలయక కపులు సీతాన్వేషణంబు - సలుపుటయును, బిలసందర్శనంబు
నాక్షణంబున మహేంద్రాద్రి నెక్కుటయుఁ - బక్షీంద్రుఁడైన సంపాతిదర్శనము,
వనధిలంఘనమున వనధిమధ్యమునఁ - జనుచోట మైనాకసందర్శనంబు,
మదమెత్తి సింహిక మారుతసూనుఁ - గదిసి చచ్చుటయు, లంకాప్రవేశంబు,
లంకను నొప్పించి లలనచే నచట - లంకత్రోవయుఁ గని లంకఁ జొచ్చుటయు,
నంతఃపురంబున కరిగి చూచుటయు, - నంత నశోకవనావలోకనముఁ,
దెఱగొప్ప నందు వైదేహిఁ గాంచుటయు, - నెఱుకకు నానవాలిచ్చి దేర్చుటయు,
బెనచి యావనమెల్లఁ బెఱికివైచుటయు, - హనుమంతుఁ డత్తఱి నక్షుఁ జంపుటయు,

బవనజుఁ డటఁ బట్టువడి పోవుటయును, గవిసి లంకాపురి గలయఁగాల్చుటయు,
మానినీమణిశిరోమణి నిచ్చుటయును - మానితాత్ముం డబ్ధి మరలదాఁటుటయు,
మధువనహరణంబు, మణిప్రీతినిచ్చి - యధిపతి మారుతి నాశ్వాసించుటయు,
దినకులాధిపుఁడు దండెత్తిపోవుటయు, - వనధితీరంబున వచ్చి నిల్చుటయు,
వనధాశి త్రోవ యివ్వక క్రొవ్వుటయును - గొనకొని రాముండు గోపించుటయును,
నంతవిభీషణుఁ డధిపుఁ గాంచుటయుఁ - జింతించుటయు మఱి సేతుబంధనము,
జలధిదాఁటుటయును, జనిలంకమీఁద - విడిసి పేర్చుటయు, దోర్వీర్యంబుమెఱసి
కర ముగ్రులగుకుంభకర్ణాదివీర - వరులఁ ద్రుంచుటయు రావణునిఁ జంపుటయు,
నావిభీషణుని లంకాధినాయకునిఁ - గావించి పట్టంబు కరుణఁ గట్టుటయు,
ననుపమశుద్ధిబ్రహ్మాదుల మెచ్చ - జనకజ రఘురామచంద్రుఁ బొందుటయు,
నెలమి బుష్పక మెక్కి యెల్లరువేడ్కఁ - జెలఁగి యంభోనిధి సేతువుమీఁదఁ
దెలిసి శ్రీకంఠుఁ బ్రతిష్ఠసేయుటయు, - వెలయ నయోధ్యకు వేగవచ్చుటయు,
భరతుగాంచుటయును, బట్టాభిషేక - మరుదుగా రఘురాముఁ డవధరించుటయు,
గపిసైన్యపతుల నర్కజవిభీషణుల - విపులసంపద లిచ్చి వీడుకొల్పుటయుఁ,
బరికించి ప్రజలకాపదలొందకుండఁ - గరుణఁ బ్రోచుట, యనుకథలెల్లఁ దెలిసి
వెలయ నిర్వదినాల్గువేలశ్లోకములు - గలిగి, యేనూఱుసర్గల విస్తరిల్లి
కాండంబు లాఱింటఁ గరమొప్పమిగిలి - యుండ, రామాయణ మొప్పఁగావించి
యొనరఁ దక్కినకథ లుత్తరకాండ - మునఁ జెప్పి, వాల్మీకిమునినాథుఁ డంత
ఈకథ పఠియింప నెవ్వరు నేర్తు - రీకథ జగముల నెబ్బంగి వెలయు,
ననుచుండ కుశలవు లనఘమానసులు - మనసిజాకారులు మంజుభాషణులు,
జననుతుల్ సంగీతసాహిత్యపరులు - మునివేషధారు లిమ్ములవచ్చి మ్రొక్కి,
"యనఘ ! రామాయణంబర్థితోఁ జదువ-జనుదెంచితిమి మమ్ముఁజదివింపవలయు,"
ననిన సంతోషించి యమ్మునీశ్వరుఁడు - "తనమనోరథమెల్లఁ దలకూడె" ననుచు
గేయమై పాఠ్యమై కేవలపుణ్య, దాయకం బగు రఘూత్తమచరిత్రంబు
ననుపమతంత్రీలయాన్వితఫణితి - మునిపతి చదివింప ముదమొప్పఁ జదివి,
రమణశృంగారాదిరసములేర్పడఁగ - సమవృత్తిభేదముల్ సంధి సమాస
సమధికశబ్దార్థసంగతు లెఱింగి - క్రమమొప్పఁ బాడుచుఁ గవగూడి వారు
మునిజనసభల నిమ్ములఁబూజనములు - గొని, వినోదింపఁ గాకుత్స్థవల్లభుఁడు
వెలయుఁ దమ్ములు దాను వేడ్కలింపొందఁ - గొలువిచ్చి వారలఁ గోరి రావించి
వారిరూపంబులు వారినిల్కడలు - వారినిర్మలతరవాగ్విశేషములు,
తనకు నింపొనరింపఁ దత్కథాక్రమము - వినుచుండె రాముఁ డవ్విధమెట్టిదనిన:—

—:కుశలవులు శ్రీమద్రామాయణ కథను గానము చేయుట:—

ద్వాదశయోజనాత్యాయం బగుచు - నైదుయోజనముల నడవెడల్పగుచు
విపుణత మయునిచే నిర్మితంబగుచు - నెపుడుశాత్రవకోటి కెదురుచుక్కగుచు
కొలఁదిమీఱినభానుకులజులకెల్ల - కులరాజధానియై కొనియాడఁ బరఁగి
సరయువుపొంత కోసలదేశమునను - ధరణికిఁ దొడ వయోధ్యాపురంబొప్పు ;
మణిగోపురంబుల మణితోరణముల - మణికుట్టిమంబుల మణిగవాక్షములఁ
గేళికాగృహములఁ గృతకశైలముల - బాలానిలంబులఁ బటహనాదముల
మహితవారణముల మానితాశ్వముల - బహురథప్రతతుల భటకదంబముల
విమలసౌధంబుల విపణిమార్గములఁ - గమనీయవనములఁ గమలాకరములఁ
జెఱువుల బావులఁ జెఱకుదోఁటలను - దఱుచైన శాలికేదారవారములఁ
బరిఘలఁ గోటలఁ బసిఁడిమాడువులఁ - గరమొప్ప లోకవిఖ్యాతమై పరఁగు.
నాపురి దశరథుం డను మహారాజు - చాపవిద్యావరజాలకార్ముకుఁడు
చతురుపాయజ్ఞుండు షాడ్గుణ్యశాలి - సతతశక్తిత్రయసంధానకర్త
ధర్మోత్తరుఁడు కృతాధ్వరుఁడు శ్రీకరుఁడు - ధర్మశాస్త్రపురాణతాత్పర్యపరుఁడు
అజునినందనుఁడు బాల్యాదిగానియతిఁ - బ్రజలపాలించిన పరమపావనుఁడు
జంభారికై పోయి శంబరాసురుని, దంభం బణంచి సుత్రామునిచేత
మందారపుష్పదామములు గైకొన్న - యిందుమతీపుత్త్రుఁ డినకులాధిపుఁడు
తేజంబు కాంతియుఁ దెగువయు నేర్పు - రాజసంబును నుదారతయు ధైర్యంబు
మొదలైనసద్గుణంబులప్రోదియగుచు - నుదయార్కుఁగతిఁదనయుగ్ర తేజంబు
దీపితంబై యేడుదీవులఁ బర్వ - భూపాలతిలకమై పొలుపొంద నేలు.
నన్నరనాథుకులాంగనామణులు - మున్నూటయేబండ్రు ముఖ్యలై యందు
నచలతసౌశీల్యయైన కౌసల్య - కుచకుంభనిర్జితకోక యాకైక
యనఘచరిత్రయౌనాసుమిత్రయును - వినుతికెక్కిరి త్రయీవిద్యలోయనఁగ.
నిలమీఁదనతనికి హితపురోహితులు - పొలుపువసిష్ఠాదిపుణ్యసంయములు
అనఘాత్మకుఁడు దృష్టి యనువాఁడువిజయుఁ - డనువాడు సిద్ధార్థుఁ డనువాఁడు మఱియు
నర్థసాధకుఁడు జయంతుఁడు నీతి - తీర్థుఁడశోకుండు ధీమంతుఁడైన
మంత్రపాలకుఁడు సుమంత్రుండు ననఁగ - మంత్రులుగల రెనమండ్రునాతనికి.
నామంత్రు లందఱు నన్యోన్యహితులు - స్వామికార్యవిచారచతురమానసులు
పరమర్మభేదనోపాయధౌరేయు - లరసి ప్రజారక్ష యాచరింపుదురు.
అట్టివా రెనమండ్రు నఖిలకార్యములఁ - బట్టున దిద్దఁదీర్పను జాలికొలువ
నష్టాక్షరముల బాహాష్టకంబులను - స్రష్టయై వెలయు నారాయణుకరణి

దశరథుండలరె, నాతనిదేశమునను - గృశుఁడు కొండీఁడు రోగియు దరిద్రుండు
జారుండు మఱి యనాచారుండు పుణ్య - దూరుండు క్రూరుండు తుచ్ఛుండు జడుఁడు
మందుండు మఱిలేరు మందునకైన : - నందఱు మణికుండలాద్యలంకృతులు
నందఱు ధర్మపరాయణచిత్తు - లందఱు విహితకులాచారరతులు
అందఱు సకలశాస్త్రాబ్ధిపారగులు - నందఱు శ్రీవిష్ణునతిభక్తిపరులు.
ఈచందమున రాజ్య మేపు దీపింప - భూచక్ర మెల్ల నేర్పున నేలియేలి
ప్రకటరాజ్యాంగసంపదఁ దేలితేలి, యొకనాఁడు దశరథుం డుల్లంబులోనఁ

—:మంత్రులతో దశరథుఁడు పుత్త్రకామేష్టిసేయుట కాలోచించుట:—

దనకు సంతతిలేమిఁ దలపోసి వగచి - తనకు నాయువు వేగ తగఁబోయె ననుచు
మనమునఁగుందుచు నుఱియునాతండు - తనమంత్రివరుల నందఱను రప్పించి
ఘనముగఁగొలువిచ్చిఘనతఁగూర్చుండి - తనమంత్రివరుల నందఱఁజూచి పలికెఁ
"పెక్కుదానంబులు పెక్కుధర్మములు - పెక్కుయాగంబులు పెక్కువఁజేసి
పెక్కేండ్లు మంటి; శోభితకీర్తిఁగంటి; - మక్కువ మీవంటిమంత్రులు గలుగఁ
గొదువలేదేమిటఁ; గొడుకులులేని, కొదువ యొక్కటిగాని, కులముద్ధరించు
కొడుకులులేకున్నఁ గోరిపుణ్యములు - వడయ రుత్తమలోకపదవు లెవ్వరును,
గానఁ బుత్త్రులఁగానఁగా నాకువలయుఁ - గాన నేనింక లోకము లెల్లమెచ్చఁ
దలకొని యశ్వమేధముసేసి, పిదప - నెలమితోఁ బుత్త్రకామేష్టి ప్రేల్చెదను.
ఈయాగములచేత హితము రంజిల్లఁ బాయకపుత్త్రులఁ బడసెదనేను."
యనిచెప్ప వారలు నతిసంభ్రమమున - మనమున సంతోషమగ్నులైయున్న
నామంత్రివర్యుల నందఱఁ జూచి - తా మఱి నూహించి తగవొప్పఁ బలికె
"ననుపమంబుగ నేను నశ్వమేధంబు - వినయంబునఁజేసి విబుధులు మెచ్చఁ
బుత్త్రులకొఱకునై పుత్త్రకామేష్టి - నేత్రోత్సవంబుగ నేఁజేయువాఁడ."
యని తగుపనులకు నందఱఁ బనుప - ననఘులు మఱి వసిష్ఠాదులు వచ్చి
వినిచిన మ్రొక్కుచు నెలమిఁ దోడ్తెచ్చి - పలికెను వారితోఁ బార్థివోత్తముఁడు.
"అనఘవసిష్ఠసంయములార! యిపుడు - ఘనమైనహయమేధకంబు నాచేత
జేయించి పుత్త్రైకసిద్ధినొందుటకుఁ - జేయింపుఁడీ దానిఁ జెచ్చెఱ"నన్న
నలవడ నీచేయు హయమేధమఖము - నెలకొని యేమింక నిర్వహించెదము.
మది నెన్నశక్యమే మఖరాజమహిమ? - యిదిగాక పుత్త్రకామేష్టియుఁ జేయఁ
దనయులఁ గాంచెదు ధన్యమానసుల" - ననవుడు హర్షించి యవనినాయకుఁడు
అందఱఁ బనిచి శుద్ధాంతంబుసొచ్చి - సుందరీమణుల కాశుభవార్తఁ జెప్పి,
యనురక్తి నేకాంతమైయున్న వేళ - ననఘుండు సూతుఁ డిట్లనియె భూపతికి:—

—: ఋశ్యశృంగ వృత్తాంతము :—

"ధరణీశ! మీకు సంతానసంప్రాప్తి - వెరవైనకథ మున్ను విన్నాఁడ నేను ;
భూమీశ! విను మంగ భూమీశుకొడుకు - రోమపాదుఁడు గుణారూఢుండు దొల్లి
యేమిపాపముననో యెఱుఁగఁజొప్పడక - యామహిలోవర్షమటు కుర్వదయ్యె..
దా నేలి పాలించు ధరణిపై నెందు - వానలు లేకున్న వగలను జెంది,
వరమునీంద్రులచేత వర్షహోమములు - పరువడి సేయించి, పడయరాకున్న
భూరిశోకంబునఁ బొగలుచునున్న - యారాజుఁ గనుఁగొని యమ్మును లనిరి,
"యోమహీపాలక! యోరాజచంద్ర! - యీమహిపై వానలిటఁ బర్వుటకును
నొకయుపాయమ్ము మే మొగిఁ జెప్పువార; - మకలంకమతితోడ ననువొందఁజేయు ;
పరహితోన్నతుఁడు విభాండకసుతుఁడు - చిరపుణ్యనిధి ఋశ్యశృంగుఁ డన్వాఁడు
నగధైర్య! పుట్టిననాఁటనుండియును - నగరరాష్ట్రంబు లెన్నఁడు నెఱుంగమిని
నతఁ డెందు నాఁడువా రను పేరునెఱుఁగ;-డతఁడు తాపసవృత్తి నడవులనుండు;
వసుధేశ ! యతఁడిందు వచ్చినఁ జాలు; - వెసఁబాయు నీయనావృష్టిదోషంబు."
నావుడు మునినాథు నగరి కేరీతి - రావింతు నని విచారముచేసి తెలిసి
అతఁడు వచ్చుటకును నాత్మఁజింతించి - మతిమంతు లగునట్టి మంత్రులఁ బిలిచి
మునులను రప్పించి ముదమొప్ప నడుగ - మునులును మంత్రులు ముదముతోఁ జెప్ప
మనమున సంతోషమహిమ శోభిల్ల, మునులమాటలు విని మోదంబుమీఱ
మండెను భూకాంతుఁ; డొగి మౌనులనిరి, దండిగ నోరాజ! తలపోసి యిపుడు
వారకాంతలనెల్ల వసుధేశ ! పంపు; - వారకాంతలచేత వనముల కిపుడు
దండిగాభక్ష్యముల్ దగవారికిచ్చి - మెండుగ వనముల మేటివస్తువులు
పెట్టి పంపుము నీవు పెంపుతో ననుచు - గట్టిగాఁ గాంతలు కడుప్రౌఢసతులు
తిన్నగ నటుపోయి తెఱఁగొప్పఁగాంచి, మన్ననచే మౌనిమహిమ వీక్షించి,
తియ్యనిభక్ష్యముల్ తెఱఁగొప్ప నిచ్చి - నెయ్యంబుచే మది నెఱిఁ గరఁగించి,
యాటలఁబాటలఁ దేటమాటలను - బాటలగంధులు పదిలులై నిలిచి
మనసెల్లఁగరఁగించి, మఱివెంట నంటి - మనసిజాకారలు మఱి మాయవన్ని
యచ్చుగ నిటురాఁగ, నతడు వెన్దగిలి - వచ్చును; నిందుకు వసుధేశ! వినుము."
అనిచెప్పి మునివర్యు లటచనిరంత - ఘనముగా నారాజు కరుణ నారాత్రి
మనమలరగ నుండి, మఱునాఁడులేచి - మునులను దలఁచుచు ముదమొప్ప నంత
ననురక్తిఁ గడుఁబ్రౌఢ లగు వారసతుల - వినుతయౌవనరూప విభ్రమవతుల
మనసిజు మోహనమంత్ర దేవతలఁ - బనిచె నొప్పెడువారిఁ బాటించి యతఁడు
అతివ లమ్మునియున్న యడవికిఁజోయి - యతని యాశ్రమభూమి కల్లనఁజేరి.

చతురన ర్తనకళా సంగీతగతుల - నతనికిఁ దమయొప్పు లర్థిఁ జూపుటయు
నాపుణ్యనిధి వారి నాఁడువా రగుట - రూపింపనేరక రుచులఁ జేపడక
యలసయానముల నీయడవిలో నొప్పు - మెలఁగెడు నివి వింతమృగములోఁ గాక
యనుచుండ నొక్కనాఁ డతివలు ప్రీతిఁ - దనుఁ జేరవచ్చినఁ దప్పక చూచి.
చన్నులపై రక్తి, చన్నులమీఁద - నున్నహారములకు నుపదేశ మడిగి,
"మాకుఁగొమ్మొక్కటి మస్తకమ్మునను - మీకుఁగొమ్ములురెండు మెరసె తొమ్మునను:
నేవృక్షములఁ గల్గె నివి యపూర్వములు?-మీవల్కలము లతిమృదులంబు లరయ;
మాజటాబంధంబు మాడ్కివిగావు - మీ జటాబంధము ల్మెఱుఁగులఁబొదలె;
మేనిబూడిదెపూఁత మేల్తావిగొట్టు - వీనులవిందు లీవేదనాదములు;
కని విని యెఱుఁగ మెక్కానవభూమి - మునులకు నీవేషములు గలవొక్కొ?
ఎక్కడిమును?"లన్న నింతు లాఘనుఁడు-చిక్కుట భావించి చెలఁగి నవ్వుచును
"నానుపూర్విగ శ్రుతిహారియౌ సామ - గానంబుపాడి, చక్కఁగఁ బదక్రమము
శుద్ధమార్గంబునఁ జూపంగ నేర్తు, - మిద్దర మాచర్య లెఱుఁగ మీతరమె?"
యని నేర్పుమాటలనమ్మునిస్వామిఁ - గనుఁబ్రామి, మఱియు నక్కన్యకామణులు
"ఎవ్వరితనయుఁడ? వెవ్వఁడ? వేల - యివ్వనంబున నుండు? తెలిఁగింపు" మనుడు
"అమలకీర్తులఁ బుణ్యుఁడగు విభాండకుని - కొమరుండ; ఋశ్యశృంగుండు నా పేరు;
విపులతపోనిష్ఠ వెలయ నీ యడవిఁ - దపముసేయుటకు నై తగిలి వర్తింతు.
భాగీరథీస్నానపరత మాతండ్రి - యోగిపుంగవులతో నొగి నేగినాఁడు;
ండుదేశంబుల నెఱుఁగక యిచట - దండిమైఁ దపములు తగనొప్పఁజేసి.
దలకయున్నాఁడు ఘనత మాతండ్రి - సదమలచిత్తుఁడై సద్భక్తినిపుడు.
నుఁడు మీ రిచటికి విచ్చేయుకతన - ననఘుండనైతిఁ, గృతార్థుండ నైతి;
ాతండ్రికృపచేత మఱియునిచ్చటను - నాతతంబుగఁ దప మనువొంద నెపుడు
సి యిచ్చటనుండుఁ జతురతతోడ - వాసిగా వనములవరుస మిమ్ములను
నినయప్పుడు నాకుఁ గడుఁజోద్యమయ్యె - ననువొందఁ బోదమా యాశ్రమమునకు?"
ని మునులను వారియాశ్రమంబునకు - గొనిపోయి ఋశ్యశృంగుండు పూజించె.
లనాగ లమ్ముని యిచ్చినపూజ - యలరుచుఁ గైకొని, యతనివీక్షించి,
మునివర! మావనంబునఁ దెచ్చినార - మనుపమఫలరాజ మనుచు లడ్వములు
శిరసంబుల మనోహరము లైనట్టి - యతిరసంబులు వడ లలరుమండిగలు,
రమౌరసములు చవులుగ్గడించి - పేరువెట్టఁగరాని పెక్కుభక్ష్యములు
చ్చిన నమలుచు నెడనెడఁ జవుల - మెచ్చుచుఁ దనిసి యామెలఁతలఁ జూచి
క్కిళ్లు మ్రింగుచుఁ గొసరి యడ్గుచును - జొక్కుచు నందంద సొరిదిఁ జేచాచి
యున్నిట్టిఫలముల మునివరులార! - యెన్నఁ డేనెఱుఁగను నేవనంబులను;

మీతపంబె తపంబు ? మీతపోవనమె - యీతపోవనముల కెక్కుడు ధరణి ?"
ననిపల్క నయ్యంతు లల్లన నగుచు - ననువారఁ దనులత లంట సోఁకఁగదిసి
తావియూర్పులచేతఁ దాలిమిదూలి - పోవ నొయ్యన ముఖాంబురుహంబులొత్తి
పలుకులఁ జెఱుకులఁ బాటతేటలను - బిలుపుల సొలపుల బేలించి, యతని
హృదయంబు గరఁగంగ నిరుచన్నుఁగవలు - గదియించి, బిగియారఁ గౌఁగిళ్ల మరపి,
"యనఘ ! పోయెద; మిదె యాశ్రమంబునకు" - నని విభాండకుదెస నదరినభీతి
నరిగి చేరువనుండి రావనంబునకు ! - నరవిందలోచన లరిగినపిదప
వారింక నెన్నఁడు వత్తురో యనుచు - నాఋశ్యశృంగుండు నట నిద్రలేక
యారాత్రి వేగించి, యమ్మఱునాఁడు - ఆరమణులఁ గన్నయచటి కేతేర,

-:ఋశ్యశృంగుండు వారాంగనలఁ దగిలి రోమపాదునియింటికి వచ్చుట:-

నందియ ల్మెఱయంగ నసదుఁగౌఁదీఁగె - లందంద వడఁక రాయంచలనడల
మగువలు వచ్చి యామహితాత్ముఁ గాంచి - నగుమొగంబులతోడ నలుఁదట్టఁజేరి
"మునివర ! మావనంబునకు రావలయు ;" - ననిపల్క రాకకు ననుమతించుటయు
కని చాల వెలఁదులు ఘనమునిఁజూచి - మనసులు గరఁగంగ మఱిమఱి పలికి,
తమయుపాయంబులఁ దమవిలాసములఁ - దమకంబుపుట్టించి, తరలాక్షు లంత
విస్తారపథ మని వెఱచి పోవమికి - హస్తపల్లవముల నాందోళికగను
నొనరెడుదీపంబు లోకవింతప్పగముఁ - గొనివచ్చు తెఱఁగునఁ గొనివచ్చి రతని :
నతఁడు వచ్చుటయు నయ్యంగరాజ్యమున - నతులవర్షములు సస్యము లొప్పె నంత.
సకలసౌభాగ్యము ల్సలలితంబుగను - నకలంకమతితోడ నానృపుఁ డుండి
యామౌనిఁ గనుఁగొని యతిభక్తియుక్తి - నేమంబుతోఁ బూజ నెమ్మిఁ గావించి,
యనఘుండు దనకూఁతు నారాజు శాంత - యనుదానినిచ్చిన నారాజునింట
నతఁడుండ, దశరథుం డప్పునిఁ దెచ్చి - హితమతిఁ బుత్త్రకామేష్టినాఁ బరఁగు
క్రతు వమ్మునీంద్రుచేఁ గావించెనేని - సుతులనల్వుర బహుశ్రుతుల నున్నతుల
నాతతోన్నతిఁ గాంచు" ననిచెప్పెఁదెలియ - నాతోడఁ దొల్లి సనత్కుమారుండు
అటుగాన నీవింక నాఋశ్యశృంగుఁ - బటుభక్తియుక్తిమైఁ బ్రార్థించి తెమ్ము.
అనిచెప్పి యాసూతుఁ డరిగినపిదప - మనమున సంతోషమమతలు వెలఁగ,
ననువరి దశరథుం డారోమపాద - జననాథువీటికిఁ జని ఋశ్యశృంగు
మునిపతిఁ గని మ్రొక్కి ముదముతోననియె-"వినవయ్య: మునిచంద్ర!విమలమానసుఁడ!
యనువందఁ బుత్త్రుల నడుగుట కేను - మనమునఁదలపోసి మమత నీకడకుఁ
గొనకొని వచ్చితిఁ ; గొనుము నీ"వనుచు - ఘనమున గృపవుట్ట మఱి నుతిసేసి,
క్రతువున కాచార్యుఁగా వరియించి - యతులితచతురంతయానాఢ్యుఁజేసి

వచ్చుచో దూతలవలను వీక్షించి - పుచ్చి ముందర వారిఁ "బురమును నగరు
వాసవపురితోడ వైభవం బొప్పఁ - గై సేయవలయును గడువేగ మీరు".
అనిపల్క వారును నరిగి పౌరులకు - వినిపింపఁ జేసిరి: వివిధశిల్పముల
దుందుభిశంఖాదితుములనాదముల - నందంద మ్రోయించి; రంత భూపతియుఁ
బురమునకే తేరఁ బురజను లెల్లయు - పరమమంగళతతు ల్పరఁగఁగై కొనుచు,
నతనువిరోధ్యసాధ్యకునయోధ్యకును - జతురుఁడై తోడ్తెచ్చె శాంతతోగూడ :
నీరీతి నాఋశ్యశృంగుని దెచ్చి - భూరమణుం డంతిపురమున నునిచి
వితతార్ఘ్యపాద్యాదివిధులఁ బూజించి - యతికృతార్థుఁడ నైతి నని సంతసించె ;
నానమయంబున నారాజసతులు - కౌసల్యమొదలుగాఁ గలవారు వేడ్క
నలువొంద జేనియానతిఁ బూని చాల - నలరి సంతసమున నాశాంతకపుడు
మహితభూషణవస్త్రమాల్యాదు లిచ్చి - బహువిధంబుల వారిఁ బ్రార్థించి; రంతఁ.
గొంతకాలమునకుఁ గువలయజనులు - సంతోష మెసఁగ వసంత మేతేర,
నదరెడువేడుక నాఋశ్యశృంగు-కడకు భూపతి వచ్చి కడుభక్తి మ్రొక్కి,
"సన్నుతస్థితి నన్ను సంయమిప్రవర! - చెన్నొంద జన్నంబు సేయింపవలయు"
నని విన్నవించిన నౌఁగాక యనుచు - నినకులోత్తముఁ జూచి యిట్లని పలికె.
"వేగంబె తెప్పింపు విహితంబులైన - యాగసంభారంబు లన్నియు నధిప!"
యనవుడుఁ దగువారి నయ్యై తెఱంగు - లొనరింపుఁ డనుచు నియోగింపఁ బనిచి,
యఖిలసంభారంబు లన్ని దెప్పించి - మఖముచూచుటకు సుమంతునిఁ బంపి
కేకయక్ష్మానాథుఁ గీర్తిసనాథు - నాకాశిరాజు నవ్యాహతతేజు
జనకాంగరాజాదిజననాథవరుల - ననఘచరిత్రుల నర్థి రప్పించి,
మనుజనాయకుఁడు సుమంతుతోననియె - "ననఘుల వేదవేదాంగపారగుల
గృహమేధు లగువారి గృతతంత్రభావ్య - మహితార్థనిశ్చయమతులభూసురుల
బరఁగు సుయజ్ఞు జాబాలిఁ గశ్యపుని - సురుచిరాత్ముని వసిష్ఠుని వామదేవు
రయమునఁ దోడ్కొనిరమ్ము నీ"వనినఁ - బ్రియమున నాతండు పెంపార నరిగి
యురుభక్తి నందఱ నొగిఁ దోడితేరఁ - బరువడిఁ దా నర్ఘ్యపాద్యాదులిచ్చి,
నిర్మలవ్రతనిత్యనిష్ఠార్థమైన - ధర్మార్థయుతముగాఁ దగుమాటఁ బలికె.
"మునులార! కొడుకులు మును నాకు లేమి - మనమునఁదలపోసి మమత రెట్టించి
మిత్రసూక్తుల నశ్వమేధయాగంబు - పుత్త్రులకొఱకునై పుత్త్రకామేష్టి
సేయంగ నీ ఋశ్యశృంగుఁ దోడ్తెచ్చి - మీయనుగ్రహము గామించి యున్నాఁడ."
ననవుడు నావసిష్ఠాదిసంయములు - జననాథుమాటకు సంతోషమంది
"యినకులోత్తమ! లోకహితమాచరింపఁ - దనయులఁగోరుసీతలఁ బొప్పు నింక
నశ్వంబువిడువు మీ యశ్వమేధమున - విశ్వరక్షకులైన విక్రమోజ్జ్వలులు

నలువురు కొడుకులు నరనాథ! నీకుఁ - గలిగెద"రని పల్కఁ గడు సంతసిల్లి
పవనయోగ్యంబైన జవనాశ్వమరసి - భువనపావనమూర్తి పూజించి నొసఁట
బ్రకటిత బిరుదాంక పట్టికగట్టి - యొకయేఁడు దనయిచ్చ నుర్విఁ జరింప
సమకట్టి విడిచె నశ్వంబు రక్షింప - విమతోగ్రులగు సైన్య విభులతోఁగూడ.
నంత వసిష్ఠాదు లనుమతిసేయ - వింతఁగా శిల్పకోవిదుల రావించి,
సరయువు నుత్తరస్థలి యాగశాల - విరచింపఁగాఁ బంచె వేదోక్తసరణి.
మఱియు నానాదేశమనుజవల్లభుల - వఱలువిప్రనృపాల వైశ్యశూద్రులను
రప్పించె; నంత వర్షము పూర్ణమైన - నెప్పటిమధుమాస మేతేర నృపుఁడు
చిరతపోనిధిఋశ్యశృంగుసమ్మతియు - గురునియానతియుఁ గైకొని మంచివేళ
స్పృహను శాంతాఋశ్యశృంగులతోడ - నిహితసంభారవర్జిత హోమకుండ
సహితమై యేకవింశతిరమ్యయూప - మహితమై శ్రౌతధర్మక్రియాచార
విహితమై మాయాప్రవీణదైతేయ - రహితమై సకలాఘరహితమై యొప్పు

—: దశరథుఁడు యాగదీక్ష వహించుట :—

యాగవాటముచొచ్చి, హయమువచ్చుటయు - యాగదీక్ష వహించి యతిశుద్ధిఁబొంది
మునుల వసిష్ఠాదిమునిజనోత్తముల - ఘనుల ఋత్విక్కులుగా వరియింప
పవనత్రయం బభీష్టమున నొనర్చి - ప్రవిమలయూపాగ్రబద్ధంబులైన
జలచరంబు లరణ్యచరములు విహగ - ములు నురగంబులు మొదలుగానొప్పు
పశువుల మున్నూటఁ బ్రథితాశ్వమొకటి - విశసించి క్రతుకర్మ వేపలు ప్రీతి
నేమంత్రములతోడ నేపలలములు - గామించి వేలుపఁగా జెప్పు శ్రుతులు,
నామంత్రములతోడ నాపలలములు - కామించి వేల్చిరి కడఁగి ఋత్విజులు.
అనలుండు సప్తజిహ్వలఁ బ్రజ్వరిల్లె; - ననిమిషుల్ దనిసి రాహవిరాదికముల;
నాయాగదినముల నాఁకొన్నవాఁడు - నాయాసపడినవాఁ డరసిన లేఁడు.
సారమృష్టాన్నవస్త్రపటీరకనక - హీరభూషాదిసంతృప్తులేకాని
యేక్రియలందును నెడపడకుండ - నీక్రియ హయమేధ మీడేరుటయును,
వెనుక జ్యోతిష్టోమవిశ్వజిదాది - ఘనయాగతతులు సాంగము మీఱఁ జేసి,
యధ్వరదక్షిణకై పూర్వదేశ, - మధ్వర్యునకును బ్రహ్మకు దక్షిణంబు,
బొనరంగఁ బశ్చిమభూమి హోతకును, - దనర నుత్తరము నుద్గాతకు నిచ్చె.
నిల నయోధ్యయుఁ దక్క నెల్లదేశముల - నలరి యిచ్చిన ముదమంది ఋత్విజులు
"ఎప్పు దేలుదుము నీ విచ్చినదేశ? - మెప్పుడనుష్ఠాన మేము సల్పుదుము?
ఏమేడ? దేశంబు లేలుట లేడ? - భూమికి వెలయిమ్ము భూమీశ! మాకు"
ననవుడుఁ బదికోటులగు సువర్ణములు - కనకంబు నలుమడికలధౌతచయముఁ

గోరంగ నొకలక్షగోవులనిచ్చె - నాఋశ్యశృంగాదు లైన ఋత్విజులు
నవిపంచుకొని ముదమందిరి ప్రీతిఁ; - బ్రవిమలాధ్వరకర్మ పరిచారకులకు
నరనాయకుఁడు సువర్ణములు కోటియును - వరభూషణంబులు వలయువారలకుఁ
గామితార్థంబులు కామించువారి - కేమి వాక్రుచ్చిన నింపారనిచ్చి,
వరఁగుభూసురులకు భక్తితో మ్రొక్కి - వరుస వారిచ్చు దీవనలు గైకొనుచు
బ్రకటదివ్యాంబరాభరణాదు లొసఁగి - యకలంకచిత్తుఁడై యవభృథం బాడి
శ్రీమహితుఁడు ఋశ్యశృంగుచేఁ బుత్ర - కామేష్టిఁ జేయింపఁగా నేగుదెంచి,
క్రమమొప్ప యాగభాగములు గైకొన్న - యమరు లారావణు నాత్మలోఁ దలఁచి,

—: దేవతలు బ్రహ్మకడ కేగి రావణు బాధలఁ దెల్పుట :—

బ్రహ్మఁ గనుంగొని ప్రణమిల్లి నిలిచి - "బ్రహ్మ! నీవరశక్తిఁ బంక్తికంధరుఁడు
ప్రవిమలాచార్యుల బ్రహ్మర్షివరుల - దివిజుల మునుల బాధింపుచున్నాఁడు.
దారుణవరశక్తి దలఁప మాచేత - వారిజాసన! వాఁడు వారింపఁబడఁడు.
సురగణంబులతోడ సుత్రాముఁబట్టి - పరిభవింపుచు నేఁచు బాహుదర్పమున
గంధర్వయక్షాదిగణముల మునుల - బంధించు సాధులఁ బట్టి బాధించు.
వాఁడున్న కులగిరు ల్వడవడ వడఁకు - వేఁడిమిచూపఁగ వెఱచు భాస్కరుఁడు.
వీఁకతో నతఁడున్నవీట నెన్నఁడును - దేకువచెడి గాలి దిరుగంగవెఱచు.
నన్నిశాచరుఁ గన్న నాటోపమెసఁగ - మున్నీరు కడలొత్తి మ్రోయంగ వెఱచు.
నేపునఁ గన్నప్పు డెల్లమమ్మేఁచు - పాపాత్ముఁ డగునట్టిపంక్తికంధరుని
నంతంబు నొందించు నాయుపాయంబు - చింతింపవలయు నీచిత్తంబులోన"
ననవుడు నాతెఱం గంతరంగమునఁ - గని బ్రహ్మయును దేవగణము నీక్షించి
"యమరులచేఁ జావఁ డసురులచేత - నమయఁడు గంధర్వసమితిచేఁ జెడఁడు
రజనీచరులచేత గ్రాగ డెన్నఁడును - భుజగసంఘములచేఁ బొలియఁ డెన్నఁడును
యక్షులచే నీల్గఁ డాలంబులోనఁ - బక్షియూథంబుచేఁ బడఁడు, వానికిని
వరమిచ్చునప్పుడు వాక్రువ్వఁడయ్యె - నరులఁ గావున వాఁడు నరులచేఁజచ్చు
విశదంబుగా నింక వినుఁడు హిరణ్య - కశిపుఁడు లోకముల్ గారించునాఁడు
నరసింహరూపంబు నారాయణుండు - ధరియించి వాని విదారించినాఁడు :
వాఁడె వీఁడై విశ్రవసునకుఁబుట్టి - వాఁడు గావున నేఁడు నారాయణుండు
వీని నిర్జించు నవ్విష్ణుని నభయ - దానంబు మనమింకఁ దగ వేఁడవలయు"
నని దేవతలతోడ నాబ్రహ్మపలుక - ననువొంద నందఱు నప్పుడే కదలి
యమృతాబ్ధికడ కేగి యచ్యుతుఁగాంచి - విమలచిత్తులు నయి విబుధులు వేడఁ
గరములుముకుళించి కడుభక్తిమ్రొక్కి - యరుదుగసురలప్పు డావిష్ణుఁగాంచి

—: దేవతలు విష్ణువును నుతించుట:—

సన్నుతించిరి మది సంతోషమెసఁగఁ - "గనకాక్షశిక్ష ! లోకత్రయాధ్యక్ష !
వనజాలయావక్ష ! వసుమతీరక్ష ! - వనజాక్ష ! మాకు నెవ్వరు లేరు దిక్కు-
నీ వొక్కఁడవుదక్క నిక్కమీమాట - గోవింద ! పరిపూర్ణగుణ ! చిదానంద !
దేవ ! జగన్మయ ! దేవాదిదేవ ! - దేవ ! నిస్తారక ! దివ్యావతార !
శుభమూర్తి శరణంబుఁ జొచ్చినమాకు - నభయమిచ్చితిగాదె యమృతాబ్ధిఁదొల్లి,
తలపోయ దానవదళన ! నీబాహు - బలవిక్రమంబులఁబరఁగులోకములు !
భక్తవత్సల ! నిన్నుఁబరికింపఁదరమె ? - భక్తియోగముదక్క బయలుమాటలను
మధుసూదనుఁడ ! నిన్ను మదిలోన నమ్మి - నధికపుణ్యుల కెందు నాపదల్గలవె ?
జగదుద్భవస్థితిసంహారగతులు - దగ వినోదంబులై తనరు ; నీమాయ
నాధారభూతమై యఖిలలోకములు - మాధవ ! దాల్చు నీమహనీయతనువు ;
అహిరాజతల్ప ! నీయలరు వైభవము - మహిమఁజూడఁగ నవాఙ్మనసగోచరము ;
శరణాగతత్రాణ ! శరణులోకేశ ! - శరణార్థు లగుమమ్ము జనుఁ గావ నీకుఁ ;
గావునఁద్రైలోక్యకంటకుండైన - రావణుఁ బొలియించి రక్షింపుమమ్ము !
మా కొకకార్యంబు మనలకచేసి - లోకకీర్తులఁబొందు లోకైకవినుత !
నిర్మలచిత్తుండు నిశ్చలవ్రతుఁడు - ధర్మశీలుండు నుత్తమగుణాన్వితుఁడు,
నగుచున్నదశరథుఁ డశ్వమేధంబు-తగఁ జేసి మదిశుచిత్వమునను న్నాఁడు,
కాకుత్స్థవంశునికాంతలఁడలఁప - నేకాంతలను వారి కెనసేయరాదు,
నరమూర్తులొప్పంగ నాలుగంశముల - సరసిజోదర ! నీవు జనియింపవలయు ;
వరశక్తి సురల కవధ్యుఁడై లోక - పరితాపకరుఁ డైన పంక్తికంధరుని
మునుల గంధర్వకింపురుషుల సురలఁ - బనివడఁ జంపిన పాపాత్ముఁ జంపి
సవనము ల్సేయింపు సంయమివరుల - భువనము ల్రక్షింపు పుండరీకాక్ష !"
యని విన్నపము సేయు నమరులఁ జూచి - వనదగర్జితగతి వనజాక్షుఁ డనియె.
"సురలార ! మీ రింక సుఖమున నుండుఁ - దరిగి మర్త్యమున నేనవతారమంది,
యాదట బంధుమిత్రామాత్యపౌత్ర - సోదరయుతు దశాస్యుని గీటడంచి,
నిందార నేలెద నియతితోఁ బదునొ - కొండువేలేఁడు లీకుంభినీతలము
నజునివరంబున నవనీతలమున - రజనీచరేంద్రుండు రాజిల్లఁగలిగె"
ననుచు వరం బిచ్చి యజుని వీడ్కొలిపి - యనిమిషులను బంపి యసురారి చనియె,

—:దశరథునకు యజ్ఞపురుషుఁడు దివ్యపాయస మొసఁగుట:—

అప్పుడు విమలహోమాగ్నిలోనుండి - యొప్పెడుపుణ్యాత్ము డొకదివ్యమూర్తి
హరినీలనీలాంగుఁ దరుణాంబరుండు - తరుణార్కతేజుఁ డుదగ్రవిక్రముఁడు

పరఁగఁ బాయసముతోఁ బసిఁడిపాత్రంబు - కరమున ధరియించి గ్రక్కున వెడలి
తనుఁజూచి యద్భుతాదరమున లేచి - వినయాఢ్యుఁడై యున్న విభుని వీక్షించి
"భూనాథ ! విను యజ్ఞపురుషుండ సుతుల - నే నీకు నీఁగోరి యేతెంచినాఁడ ;
నాదట నీపాయసాన్నంబు పుచ్చి - నీదేవులకుఁ బెట్టు నిష్ఠతో" ననిన
ననురాగమునుబొంది యవనీశుఁ డతని - వినయంబు పూజించి యాపాయసంబు
తా నందుకొనియె సుధాకలశంబు - చే నందుకొన్న శచీపతిమాడ్కి ;
నంతఁ బ్రాజాపత్యుఁ డటుమాయమైన - నంతఃపురంబున కరిగి భూవిభుఁడు
రమణు లెదుర్కొని ప్రమదాబ్ధిఁదేల - నమరనిర్మితమైన యాపాయసంబు
సగము కౌసల్యకు సగములోఁ బుచ్చి - సగము సుమిత్ర కాసగములో సగము
కైకకు నిచ్చి యుత్కంఠ నాసగము - ప్రాకటంబుగ సుమిత్రకు నిచ్చె మఱియు
నప్పాయసాన్నంబు లర్థి భుజించి - యప్పుడు గర్భిణు లైరి వా రెలమి.
తగిలి వారలఁజూచి దశరథేశ్వరుఁడు మిగులనానందించి మెఱసెఁ జూపఱకు ;
మొగి ఋశ్యశృంగాదిమునుల భూపతులఁ - దగునర్చనము లిచ్చి తగ వీడుకొలిపి
పరమానురాగుఁడై పడఁతులు దాను - ధరణీశుఁ డయ్యయోధ్యకు నేగుదెంచె
దమయాగభాగము లగిలి కైకొన్న - యమరులు దమలోక మరిగెడుచోట

—:బ్రహ్మ దేవతలను వానరులఁగాఁ బుట్టుఁడనుట:—

నా కంజగర్భుఁ డింద్రాదులఁ జూచి - లోకరక్షణకళాలోలుఁడై శౌరి
ధారణిపై నవతారంబు సేయ - మీరును దోడ్పాటు మేకొనవలయు.
నటు గాన లోకహితార్థవర్తనులఁ - బటుపరాక్రమరూపబలపయోనిధుల
బలగర్వముల మిమ్ముఁ బ్రతిపోల్పఁ జాలు - బలియుర వానరపతులఁ బెక్కండ్రఁ
గిన్నరగంధర్వఖేచరయక్ష - పన్నగామరసిద్ధభామలయందు
బుట్టింపుఁ డే మున్ను పుట్టించినాఁడ - నెట్టన బలపయోనిధి జాంబవంతు
నది యెట్టి దనిన నే నావలించుటయు - నుదయించెఁ జిరతరాయుష్మంతుఁడతఁడు"
అని బ్రహ్మ తమతోడ నానతిచ్చుటయు - విని సంతసిల్లి యావేల్పులందఱును
అనిమిషపతి వాలి ననలుండు నీలు - నినుఁడు సుగ్రీవు సురేజ్యుండు తారు
సింధువల్లభుఁడు సుషేణు గుహ్యకుఁడు - గంధమాదను విశ్వకర్మయు నలుని
దివిజవైద్యయుగంబు ద్వివిదమైందులను - దివిరి పర్జన్యాధిదేవత శరభుఁ
గరువలి హనుమంతుఁ గడఁగి పుట్టింప - ధరణిఁ బుట్టించిరి తక్కినసురలు
తమతమసత్త్వము ల్దగఁ బుచ్చి పేర్చి - యమితశౌర్యుల వానరాధీశవరుల
నావానరులు జగదాప్తవర్తనులు - దావాగ్నితుల్యు లుదగ్రవిక్రములు
పర్వతాకారులై భాసిల్లువారు - పర్వతయోధులై పరఁగెడువారు

భీమసాహసికులై పెంపారువారు - కామరూపంబులఁ గరమొప్పువారు
దఱిమి యబ్ధులనైన దాఁటెడువారు - పెఱికి కొండలనైన భేదించువారు
నఖదంష్ట్ర హేతుల నలిఁ గ్రాలువారు - నఖిలలోకోత్తరులై యొప్పువారు
ధరణినైన విదారించువారు - నైరూఢికెక్కియు నరుదుగ వారు
కొందఱు సుగ్రీవుఁ గొందఱు వాలిఁ - గొందఱు హనుమంతుఁ గొందఱు నీలు
గొందఱు నలమైందకుముదులఁ గొలిచి - యెందు నభేద్యులై యేపుదీపించి
మలయదర్దురగంధమాదనవింధ్య - ములు మొదలగుశైలములఁ గాననముల
బహుజలనదనదీప్రాంతదేశముల - విహరించుచుండిరి వేడ్కతో నంత
మహనీయపాయసమహిమచేఁజేసి - యహిమాంశుకులపత్నులందు గర్భంబు
లలవడ నాధాన మైనదిమొదలు - కలిమిఁగైకొనెఁ బేదకౌను లెంతయును
నమృతాన్నరుచిలోన నడఁగక వెలికి - గమనించె నన దేహకళ వెల్లవాఱె
రావణు సామ్రాజ్యరమముక్కునల్పు - గావించుటకు సూచకము లివియనఁగ
ననపత్యతాదోష మంతయు వెడల - మొనసెనాఁ దగెఁ జనుముక్కులనల్పు
చెక్కులు పలచెక్కుఁజిట్టుము ల్బలిసె - నిక్కునాభులు వళు ల్నెరులకుఁ బాసెఁ
దలచూపెఁ గోర్కు లంతటఁ గ్రమంబునను - నెలలు తొమ్మిదియును నిండినపిదప
వర్ణితమధుమాసవరశుక్లపక్ష - పూర్ణయౌ నవమిని బుధవాసరమున

—: శ్రీ రా మా దు ల జ న న ము :—

మహిఁ బునర్వసుతారమధ్యాహ్నవేళ - గ్రహపంచకము నుదగ్రస్థితిఁ దనరఁ
దొలఁగక గురుఁడు చంద్రుఁడుఁ గూడియుండ - లలితకర్కాటకలగ్నంబునందు
సర్వలోకాధారు జగదేకవీరు - శర్వాదిదేవతా సంస్తూయమాను
దివ్యలక్షణకళాదేదీప్యమాను - నవ్యయు నసమాను నార్తార్తిహరణు
భవ్యుఁ జిదానందుఁ బరమకల్యాణు - దివ్యుల రక్షించు దీనార్తిహరణు
గుణగణాలంకారు గురుకీర్తిహారు - ఫణిరాజశయను శ్రీపతి హృషీకేశు
నాకమలోదరునర్ధాంశమునను - గాకుత్స్థకులు రాముఁ గనియెఁ గౌసల్య.
యదితి యింద్రుని గన్నయనువునఁ దూర్పు - సుదతిచంద్రునిగన్న చొప్పున, నంత
భూలోకవిదితమై పుష్యనక్షత్ర - లాలితం బగు మీనలగ్నంబునందు
గమలాప్తసమతేజుఁ గమలాప్తవంశుఁ - గమలాప్తు భరతుని గనియెఁ గైకేయి
ప్రణుతింపఁ దగునట్టి ఫణితారకమున - గణితకర్కాటకలగ్నంబునఁ గవల
దరళలోచన సుమిత్రాదేవిమిత్ర - చరితుల లక్ష్మణు శత్రుఘ్నుఁ గనియె.
దివి మ్రోసె నప్పుడు దేవదుందుభులు - దివి నాడి రప్పుడు దేవకామినులు
సొరిదిఁ బువ్వులవాన సోనలై కురిసెఁ - బరితోష మందిరి బ్రహ్మాదిసురలు

కలయ నయోధ్యలోఁ గలవార లెల్ల - వెలసి రుత్సవముల వీరు వా రనక
అప్పుడు దశరథుఁ డనఘు వసిష్ఠు - రప్పించి జాతకర్మములు సేయించి
పుత్త్రోత్సవంబును పొరియించె దివిజ - నేత్రోత్సవంబుగా నిఖిలపౌరులకుఁ
బురుడు దీరినయంతఁ బుణ్యాహవేళ - వరుస నాసుతులకు వంశోన్నతులకు
నామకరణములు నలువుర కిప్పు - డేమఱ కీవు సేయింపు వసిష్ఠ
యనవుడు నౌఁగాక యని తనమదిని - గనుఁగొని పలికెను గౌసల్యసుతుని
రముక్రీడయని ధాతు రాజిల్లుచుండ - రమయతి యననొప్పు రామనామంబు
కైకేయితనయుండు ఘనబలాన్వితుఁడు - సుకుమారతనుఁడుసుశ్లోకుండు గాన
భరత నామంబున బరఁగు సుమిత్ర - కిరవైనసుతులకు నింపుసొంపెసఁగ
లక్షణ గుణులు సంలక్షించి చూడ - లక్ష్మణశత్రుఘ్ను లనునామ మొదవుఁ
గానవీరలు మహాఘనపుణ్యమతులు - ఈ నలువురకును నివి నామము లన
లక్ష్మీసమన్వితులకు రామభరత - లక్ష్మణశత్రుఘ్న లలితాఖ్య లెసఁగ
నొగి నామకరణంబు లొప్పఁ గావించి - తగ నర్థకోటులు దానంబులిచ్చె

—: శ్రీ రామాదుల బాల్యము :—

వారలు తల్లులు వరుస దాదులును - బోరామిఁ దమునర్థిఁ బోషింపఁ బెరిగి
కల్లరినగవులఁ గన్నులు దెఱచి - యల్లనల్లనఁ దప్పటడుగులు పెట్టి
మల్లడిగొనుదొంకుమాటలు నేర్చి - యెల్లవారికిఁ జాల నింపు లొనర్చి
కొద్దిగా ముత్తెంపుఁ గొనబువజ్రాల - మద్దికాయలడాలు మలయఁ జెక్కుళ్లఁ
బ్రాకటంబుగ ఫాలబాలేందుకళల - శ్రీకరాకృతి రావిరేక లల్లాడఁ
బొగడొందు మగరాల పులిగోళ్ల మేలి - జిగి డెంపములయందుఁ జిందులుద్రొక్క-
నెడనెడఁ బలుపచ్చలేయడ్డిగలుగఁ - గడునొప్పు మొలనూళ్లగంటలు మెఱయ
మువ్వలందెలు పదంబుల రొదల్సేయ - నవ్వులాటల బాల్యనటన దేర్పడఁగ
విద్దెలునెఱపుచు విభునిముందఱను - ముద్దులుగులుకుచు మోహనాకృతుల
నంత నానలువుడు నభివృద్ధిఁ బొంది - సంతతపుణ్యులై సమచిత్తు లగుచుఁ
దమలోనఁ గవకూడి దశరథాత్మజులు - రమణీయమూర్తులు రామలక్ష్మణులు
భరతశత్రుఘ్నులు పాయక పుణ్య - నిరతులై చౌలోపనీతులై యంత
మాయావినోదము ల్మరిగియాడుచును - నాయెడ రఘురాముఁడా ప్రుబ దాను
నిండారుప్రేమతో నెట్టెలుగట్టి - చెండును దండంబు చెలువొప్పఁ బట్టి
తరమిడి యాడెడుతఱిని గైకేయి - వరవు డామంధర వడి నేగుదెంచి
చిట్టంటుచేఁతలఁ జెండు దట్టుటయు - కట్టల్కఁ రాముఁ డాకాష్ఠంబుచేత
నడచిన నొక్కఁకా లప్పుడే విఱిగెఁ - దడయక యందందఁ దమకించిరాము

నడరెడువేడ్కతో నాడంగఁజూచి - తడయకరాముపైఁ దగఁ గ్రూర ముంచి
విరిగిన కాలితో వెసఁ గైక నగరి - కరిగి తద్వృత్తాంత మంతయుఁ దెలుపఁ
దరమిడి కైకేయి దశరథాధిపున - కెఱిఁగింప నంతయు నెఱిఁగి భూవిభుఁడు
అల వసిష్ఠుని నయోధ్యకును రావించి - వలగొని మ్రొక్కి "యో వరమునిచంద్ర!
వీరికి వేదాదివిద్యలన్నియును - నేరుపు" డనుచు నానృపుఁ డప్పగింప
ననఘుఁ డమ్మునినాథుఁ డట్లకావించె - జననాథతనయు లాసంయమికరుణఁ
గరిహయారోహణక్రమము లెఱింగి - వరరథారోహణవైఖరు ల్దెలిసి
యఖిలవేదంబులు నఖిలశాస్త్రములు - నఖిల శస్త్రాస్త్రవిద్యలు నేర్చిరంత
వారిలో రాముఁ డవార్యశౌర్యమున - సారవివేకాదిసద్గుణావళులఁ
దేజరిల్లుచు విష్ణుదేవుండు గాన - రాజిల్లె నాదశరథుఁడును నంతఁ

—:విశ్వామిత్రుఁడు దశరథుని కడకు వచ్చుట:—

గొడుకులపెండ్లిండ్ల కొమరొప్పఁజేయ - నడరిచింతింప విశ్వామిత్రుఁ డంత
వచ్చి నిల్చుటయు దౌవారికు ల్దెలిసి - వచ్చి యాదశరథవరు నర్థిఁజూచి
"యవధారు దేవ విశ్వామిత్రమౌని - తివిరి వాఁకిట నేగుదెంచి యున్నాఁడు"
అనవుడు దశరథుం డాప్తులతోడ - మునివసిష్ఠుఁడు దాను ముదముతోనపుడు
పరమేష్ఠి కెదురేగుపాకశాసనుని - కరణి నెదుర్కొని ఘనశక్తి నెఱఁగి
యమ్ముని గొనిపోయి యర్ఘ్యపాద్యముల - నెమ్మిబూజించిననృపుజూచియతఁడు
"కుశలమే ప్రజలకుఁ ? గుశలమే నీకుఁ ! - గుశలమే నీముద్దుకొడుకుఁ గుఱ్ఱలకు ?
విశదవ్రతాచార వినుతవసిష్ఠ - కుశలమే ? మునులార ! కుశలమే ?" యనిన
"నేమిటఁగొఱఁతలే దేము ధన్యులము - నామందిరము పావనమ్ము చెన్నొంద
భావితమూర్తి ! యోపరమమునీంద్ర ! - నీవు విచ్చేసితి నేఁడు మాకడకుఁ
గాన లోకములఁ బ్రఖ్యాతుఁడనైతి - మానవాధిపులలో మాన్యుండనైతి.
వచ్చినకార్యంబు వలనొప్పఁజెప్పుఁ - డిచ్చమైఁ జేసెద నేకార్యమైన"
ననిన విశ్వామిత్రుఁ డారాజుఁ జూచి - "జననాథ ! దశరాత్రజన్నంబుఁ దొడరి

—:కౌశికుఁడు యజ్ఞరక్షణార్థమై దశరథునితో రామునిఁ బంపుమనుట:—

కోరి యేఁ జేయుచోఁ గ్రూరరాక్షసులు - దారుణాకారు లిద్దఱు వచ్చివచ్చి
మా యాగశాలలో మాంసరక్తములు - పాయక గురియుచు బ్రబలవిఘ్నములు
సేయుచు నున్నారు; క్షితిపాల ! మాకు - నాయాగమధ్యంబునం దల్గరాదు ;
అటుగాన నీ పుత్త్రు నభిరామరాముఁ - బటుసత్త్వుఁ గ్రతువొప్పఁ బాలించుకొఱకు
గొనిపోవ వచ్చితిఁ గ్రూరులు దనుజు - లనిఁ జావ రొరులచే నతనిచేఁగాని
యితనిమహత్వ మే నెఱుగుదు బ్రహ్మ - సుతుఁ డైన యీవసిష్ఠుండును నెఱుఁగు ;

అనఘ ! రాముఁడు బాలుఁ డను బుద్ధి మాను-మనఘ నీపుత్త్రకుండనులోభ ముడుగు:
క్రతుకర్త క్రతుమూర్తి క్రతుభాగభోక్త - యతఁడు లోకారాధ్యుఁ డతనిబుత్తెంపు
మతులశస్త్రాస్త్రంబు లతని కేనిత్తు ; - నతనిచేఁ గ్రతురక్ష యగు మాకు" ననుడుఁ
బెలుకురి మూర్ఛిల్లి పెద్దప్రొద్దునకుఁ - దెలిసి వెల్వెలఁబాఱి దీనుఁడై మిగులఁ
గలఁగికంపించి గద్గదకంఠుఁడగుచుఁ - బలికె విశ్వామిత్రుఁ బ్రార్థించి నృపుఁడు
"రాముఁడు బాలుండు రాముండు నిసువు - రాముఁ డెఱుంగఁడు రణకళాకేళిఁ
బదియును నైదేండ్లప్రాయంబువాఁడు - కదలెడిచిప్పకూఁకటి గలవాఁడు
పరికించి తనయందుఁ బగవారియందు - సురుబలాబలగతు లూహింపలేఁడు
ఇటువంటి పసిబిడ్డ నేలవేఁడితిరి - కటకట ! ఘనదయాకలితుండ వయ్య
బహుదివ్యశస్త్రాస్త్రపతులు రాక్షసులు - మహితమాయోపాయమతులు రాక్షసులు
నిపుణసంగరకళానిధులు రాక్షసులు - విపులబాహాటోపవిభులు రాక్షసులు
వారితోఁ బోర నెవ్వఁడు రాముఁడనఁగ - వారేడ యితఁడేడ వరమునిచంద్ర
యరువదివేలేఁడు లవనిఁబాలించి - తఱిదప్పి ముదిసి యీతనిఁగంటి నేను
ఇతనిఁబుత్తెంచుట కేఁ జాలనయ్య - క్రతురక్షకై విచారములేల మీకు ?
నేను సేనలఁ గూడి యాప్రొద్దెకదలి - పూనివచ్చెద నిదె పొందు మీవెనుక
మునినాథ ! మీయాగమున విఘ్నకర్త - లగు రాక్షసుల శక్తు లవి యెంత గలవు
వా రెవ్వరెవ్వరు ? వారిపేరేమి ? - యీరాఘవుఁడు వారి నెబ్భంగి గెలుచు ?"
ననిన విశ్వామిత్రుఁ డనియె భూపతికి - మనుపులస్త్యబ్రహ్మమనుమండు ఖలుఁడు
అవిశ్రవసుకొడు కఖిలకంటకుఁడు - రావణుఁ డుగ్రసంరంభుఁడై పనుప
బలసి మారీచసుబాహులన్వారు - నలిరేఁగి యాగవిఘ్నములు సేయుదురు ;
రాముఁడొక్కఁడు దక్క రణభూమి వారి - నేమిచందంబున నెదురలే రొరులు ;"
అనిపల్క నమ్మక యధిపతి మఱియు - మునినాథుతోఁ బల్కె మోమోటలేక
"బ్రహ్మనాలవవాఁడు పరమసాహసుఁడు - బ్రహ్మచే వరములు వడసినవాఁడు,
అట్టిరావణుచేత నటు పంపు వడసి - నట్టివారలగెల్వ నతఁడేమిచాలు ?
వారిలా వెఱుఁగక వచ్చెద ననుచు - మీఱి పల్కితి నింక మెల్లనఁ జనుఁడు"
ననవుడు రోషతామ్రాక్షుఁడై చూచి - కనలుచుఁ గటము లుత్కటములై యదర
నొడలెల్లఁ గంపింప నురుగతిఁ బలికె - నడరి విశ్వామిత్రుఁ డారాజుఁ జూచి
"కాకుత్స్థకులజులగతి విచారింప, కీకష్టదుర్భాష లేల భాషింప ?
నేను వచ్చినపని యెఱిఁగింపు మంటి - పూని చేసెద నంటి ; బొంకెద విపుడు
క్రతురక్షకై రాముఁ గడఁగి వేఁడుటయు - ధృతిమాలి యీనని తెగిపల్కె దీవు ;
సూనృతేతర విన్నుఁ జూడఁగారాదు - గానఁబోయెద"నంచుఁ గడఁగిపల్కుటయు
జలవిధులింకె ; భూచక్రంబు గ్రుంగెఁ - గలఁగె లోకములు ; దిగ్గజములు మ్రొగ్గె ;

దివిజులువెఱచిరి ; దిశలుగీడ్పడియె - నవశంబులుగఁ జొచ్చె నఖిలభూతములు ;
అప్పుడు మౌని కోపాటోపవృత్తి - తప్పక భావించి దశరథుఁ జూచి

—: వసిష్ఠముని దశరథునితో రామలక్ష్మణులఁ బంపుమనుట :—

యావసిష్ఠుఁడు పల్కె "నర్కవంశజులు - భూవలయంబున బొంకరెన్నఁడును ;
మిన్నందు నీకీర్తి మీవారి కీర్తు - లన్నియుఁ జెడుఁ గల్లలాడితివేని ;
యిచ్చెద నని పల్కి యీకున్నఁ బోలియు - నచ్చుగాఁ జేసిన యఖిలధర్మములు ;
దశరథాధీశుండు ధర్మాత్ముఁ డనఁగ - విశదకీర్తుల నీవు వినఁ బ్రసిద్ధుఁడవు ;
పుడమిలో నవనీశ ! భువనరక్షణము - గడవంగ ధర్మముల్ గలవె రాజులకుఁ ?
గాన రామునినిచ్చి గాధినందనుని - మానసీయునిఁ బంపు మానవాధీశ ;
ఘనబలోన్నతులు రాక్షసు లీకుమారుఁ - డనికి దక్షుండుగాఁ డనుచు నీకొడుకు
శైశవంబున కింత శంకింపనేల ? - కౌశికుఁ డుండంగఁ గలుగునే భయము ?
అధిప విశ్వామిత్రు నత్యుగ్రతపము - లధికసామర్థ్యంబు లతివిచిత్రములు ;
భూనాథ ! యిమ్మహాపుణ్యుండు దేవ - దానవగంధర్వదైత్యులకంటె
నెఱుఁగు దివ్యాస్త్రంబు లిమ్మహాబాహుఁ - డెఱుఁగని విషయంబు లెందును లేవు
జనలోకనాయక ; జయయు సుప్రభయు - ననఁగ దక్షునికూఁతు లాజయవలన
సుప్రభవలన రక్షోవధార్థముగ - సుప్రభుం డగు భృశాశ్వుండు వేర్వేఱ
నస్త్రాకృతులఁ బుత్త్రు లరయ నేఁబండ్ర - శస్త్రాకృతుల తనూజన్ము లేఁబండ్రఁ
గామరూపంబులు గలవారిఁ గాంచి - భూమీశ ! యిచ్చె నీపుణ్యాత్మునకును
ఆదికారణంబుగా నఖిలశస్త్రాస్త్ర - విదుఁ డిమ్మునియు నీవు వెఱవంగవలదు ;
ఈమునిమహిమ పెంపెఱుఁగవే యకట ! - యీమునితో నాడి యేల తప్పెదవు ;
ఈమునిచంద్రుతో నేఁగ రామునకు - సేమంబు జయమును సిద్ధము సుమ్ము ;
ఇతఁడు రక్కసులజయింపఁగాలేఁడె ? - హితమతి నీపుత్త్రు నిద్ధచారిత్రు,
నలఘుశస్త్రాస్త్రవిద్యలఁ బెద్దసేయ - వలసి యిచ్చుటికి భూవర వచ్చెఁగాక
కాన రామునిఁ బంపు క్రతువు రక్షింప - నీనిర్మలాత్ముని కిచ్చుట మేలు."

—: కౌశికునితోడ రామలక్ష్మణులఁ బంపుట :—

అని వసిష్ఠుఁడు పల్క నాత్మలో నమ్మి - జననాథుఁ డారామచంద్రుని బిలిచి,
బాలభావము చూచి బాష్పముల్నించి - యాలింగనముసేసి యర్థిదీవించి,
చిప్పకూఁకటిదువ్వి, చెక్కిలి పుడికి - తప్పక యొక్కింతతడవు చింతించి,
పుణ్యాహవాచనపూర్వంబుగాఁగ - బుణ్యవ్రతంబులు పుణ్యహోమములు
గ్రహపూజనలుసేసి, కమనీయవస్త్ర - మహితభూషణములు మనసారనిచ్చి,
యొగిఁ దానుఁ గౌసల్యయును వసిష్ఠుండు - తగినదీవన లిచ్చి, దశరథేశ్వరుఁడు

పుణ్యలగ్నంబునఁ బుత్త్రరత్నంబు - పుణ్యాత్ముఁ డగు గాధిపుత్త్రున కిచ్చి.
నెమ్మియుఁ దెగువయు నెరిఁ బిరిగొనఁగ - నమ్మునిఁగొలిచి బొమ్మని వీడుకొలిపె.
నప్పుడు లక్ష్మణుం డా రాముఁగొలిచి - తప్పకభక్తితోఁ దానును జనియెఁ.
బొదివి పువ్వులవాన పొరిపొరిఁగురిసె - వదలక యనుకూలవాయువు లీవె.
వరఘోషమంగళవాద్యము ల్మ్రోసె - సుర లాకసంబునఁ జూచిరి ప్రీతి,
నా రాఘవుఁ డప్పు డరుగుచిత్రముల - నారిపాటుల మహోన్నత శస్త్రములను
మహితతూణీరముల్ మండలాగ్రముల - సహజంబుగాఁ బూనిసంప్రీతితోడ
నక్షీణతూణగోధాంగుళిత్రాణ - కక్షలంబకృపాణకలితులై దివ్య
శరచాపహస్తులై సంయమిపిఱుఁద - గరము సంప్రీతిమైఁ గదలి రాఘవుఁడు
ఆ వనజాప్తుని నర్థితోఁగొలిచి - పోవు నశ్వాను లనఁ బోవుచో వేడ్క-
మరుపుణ్యమతు లర్ధయోజనం బరిగి - సరయువుడగ్గర శ్రమమునుఁబొందుటయు
రామసౌమిత్రుల రమ్మని యపుడు - తా మున్ను దారుణతపముచేఁగొన్న
కనకగర్భుని పుత్త్రికల సర్వమంత్ర - జననుల సర్వదాసౌఖ్యదాయినుల
బల యతిబల యనఁ బరఁగుమంత్రముల - నెలమిమై వారలకిచ్చెఁ గౌశికుఁడు
ఆరామలక్ష్మణు లామంత్రశక్తి - నారూఢరవితేజులై బడలికయు
నాఁకలినీరువట్టాదిగా రుజలు - సోఁకక బలవృద్ధి శోభిల్లి రంత
సరయూనదీతటస్థలినాఁటిరాత్రిఁ - దరుణకోమలదర్భతల్పంబులందు
గౌశికుచేఁ బుణ్యకథలొప్ప వినుచు - దాశరథులు ప్రమోదమున నిద్రింప
నాగాధితనయుండు నాప్రభాతమున - వేగంబె మేల్కని వేడ్కచిత్తమునఁ
దనరంగ నటఁదృణతల్పంబులందుఁ - గనుమోడ్చియున్న రాఘవుల నీక్షించి
"యరుణోదయంబయ్యె ననఘాత్ములార - నిరుపమపూర్వాహ్ణనిత్యకృత్యములు
వలయువేమంబులు వరుసఁగావింప - వలయుట మేల్కనవలయు మీ"రనినఁ
దెలిసి సంధ్యావిధుల్ దీర్చి కౌశికున - కలరుచిత్తములతో నతిభక్తి మ్రొక్కి
తరణివంశోత్తము ల్దారర్థిఁజనుచు - సరయుసురాపగాసంగమంబునను
బహుసహస్రాబ్దము ల్వాయనినియతి - బహుతపంబులుసేయుపరమసంయములఁ
గనుఁగొని సంతోషకలితుఁడై గాధి - తనయుతోఁ బలికె నాదశరథాత్మజుఁడు.

—: అంగదేశ వృత్తాంతము :—

"ఎవ్వనియాశ్రమంబిది సంయమీంద్ర - ఎవ్వరుండుదురయ్య ! యీతపోభూమి ?"
ననవుడు "రామ ! యనంగాశ్రమమన - వినఁబడు నిది లోకవిఖ్యాతమగుచు,
నీయాశ్రమంబున నెలమితోఁ దపము - సేయుచు లీలమై శివుఁడున్నఁజూచి
కందర్పుఁ డతిదర్పగర్వితుం డగుచు - నిందుశేఖరుమీఁద నేయంగఁజూచి

యడరి యాదేవుఫాలాక్షనలమునఁ - జెడుట ననంగాఖ్యఁ జెందె లోకమున
నంగసంగతిఁ దదీయాశ్రమభూమి - యంగదేశం బయ్యె నంతనుండియును.
అరుదారఁ దపము లీయాశ్రమభూమిఁ - జరిపించుపుణ్యులు చరితార్థులెందు."
ననుచు విశ్వామిత్త్రుఁ డత్తెఱంగెల్ల - వినిపించి యారఘువీరులు దాను
నిలిచి నాఁ డావాహినీసంగమమున - విలసితస్నానాదివిధు లనుష్ఠించి
యానంద మందఁ దదాశ్రమవాసు - లైనమునీశ్వరు లాత్మలో నెఱిఁగి
రమణీయమూర్తుల రామలక్ష్మణుల - నమితతపోధనుఁడైన కౌశికునిఁ
గొనిపోయివేడ్కలు గొనలొత్తనపుడు - వినుతార్ఘ్యపాద్యాదివిధులఁ బూజించి
పుణ్యకథాగోష్ఠిఁ బొదలనారాత్రి - పుణ్యరాత్రముఁజేసిపుణ్యసంయములు
మఱునాఁడు నిత్యకర్మంబులయ్యెటఁ - దెఱగొప్ప నందఱు దీర్చినమీఁద
నీనావికుఁడు నేర్పు నియ్యెఱుగడప - భానువంశజులకుఁ బదిల మీనావ
యనుచువిశ్వామిత్రుఁడలరంగఁబలుక - విని రామలక్ష్మణుల్వేరవొప్పనపుడు
వారికిఁ బ్రణమిల్లి వారు దమ్మనుప - నామునితోఁగూడ నానావయెక్కి
సరయువుదాఁటుచో సరయువునడుమఁ - గరమువిస్మయమంది కరములు మొగిచి
"యివిమహాధ్వనులు పెల్లెసఁగుచున్నవియు - దివినుబ్బి యిదియేమి తెలుపవే"యనుడు
"గరమొప్పమీఱుచుఁ గైలాసశిఖరి - సరయువు మానససరసి జన్మించి
పొంగారుసాకేతపురిచుట్టు గవిసి - గంగలోఁ గూడెడుకరడుల మ్రోఁత".
యనిముసిచెప్పిననర్థితో మ్రొక్కి - యనఘులన్నదిదాఁటి యరుగుచోనెదుర
కపులు సూకరములు కాసరంబులును - హరిణముల్ శరభంబు లజగరంబులును
లులుభల్లూకము లొప్పదలుసింగములుఁ - గలమహాటవిఁజొచ్చిఘనుఁడురాఘవుఁడు
"ఖదిరతిందుకపూగఖర్జూరనింబ - బదరీవటప్లక్షపాటలీతరులు
బహుళకంటకలతాపరివృతవృక్ష - సహితంబు నిర్మానుషంబునునైన
నివ్వనభూమి మునీశ్వరచంద్ర - యెవ్వరియాశ్రమం ? బెఱిఁగింపు" మనుచు
నడుగవిశ్వామిత్రుఁడంతయుఁజెప్పఁ - దొడఁగియారామునితో నిట్టులనియె
"వలుకనింద్రుండు వృత్రాసురుఁ జంపి - మలకలుషప్రాప్తి మలినాంగుఁడైన
సురలును మునులును సుత్రాము నిటకు - దురితముక్తునిఁజేయఁ దోడ్కొనివచ్చి
పుణ్యోదకంబులఁ బుణ్యమంత్రములఁ - బుణ్యాభిషేకములొప్పలుపారఁజేయ
నామలకలుషంబు లనునవి రెండు - భూముల నిడ శుద్ధిఁబొంది వాసవుఁడు
మలయుక్తమైనది మలదంబు ; కలుష - కలితమైనది యొప్పుగాఁ గరూశంబు;
ననియుఁబాపఘ్నంబులనియుఁబేరొసఁగి - జనపదంబునఁదొల్లిజంభారితనకు
నలవృత్రువధపాప మందుఁదీరుటయు - వినుతింప ధనధాన్యవిభవము లొప్పదలఁ
బొలుపారవరములాపురముల కిచ్చి - వెలయించె నిఁకనొండు విను రఘురామ !

—: విశ్వామిత్త్రుఁడు రామునకుఁ దాటకి వృత్తాంతము దెలుపుట :—

ధరణిఁ దాటకి యను దానవురాలు - కరులు వెయ్యింటికిఁ గల లావు గలిగి
పొలుపేది నీ రెండుపురములుసొచ్చి - యలవుమై బాధించు" ననుడు రాఘవుఁడు
"ఎవ్వరు లా విచ్చి రీయింతి ? కింత - యెవ్వరినిజపుత్త్రి యీదుష్టబుద్ధి ?
యీపురంబులు రెండు నేలకాఱించు - నీపాపకర్మురా లెఱిఁగింపు" మనుడు
"నవని సుకేతుఁ డన యక్షుండు తొల్లి - తవిలిపద్మజునకుఁ దప మాచరించి
యడరెడునిష్ఠమై నతని మెప్పించి - కొడుకు వేఁడుటయును గొడుకు నీకీను
వెలసిన గజముల వేయింటిలావు - గల కూఁతు నిచ్చితిఁ గనుము పొ మ్మనిన
నావరంబున దాని నాతండు గాంచి - భావించి సుందుని భార్యగాఁ జేసె :
నతఁ డవ్వధూటియం దతిఘోరసత్త్వ - నతులమారీచసుబాహులన్వారిఁ
బడసి లోకాంతరప్రాప్తుఁ డౌటయును - గొడుకులు దానును గూడి గర్వమున
నాయింతి మఱి యగస్త్యాశ్రమంబునకుఁ - బోయిమౌనుల సారెబొదిలికాఱింప
గలశజుఁ డాపాపకర్ములఁజూచి - యలిగి రాక్షసులుగం డని శాపమిచ్చె.
నదియాదిగా రాక్షసాకృతుల్పూని - యదయత మానవాహారముల్ గొనుచుఁ
దా నిందు వసియించి ధరణిఁ గాఱించు - దీనిఁ జంపఁగలేరు తెగువనెవ్వరును,
నీ వొక్కఁడవుదక్క నీచేతఁ గాని - చావ దాఁడుది యని చంపరా దనకు.
మెనసి గోబ్రాహ్మణహితమైనఁజాలుఁ - జనుఁజంపఁ గామినీజనుల రాజులకు.
దొల్లిధారణియెల్లఁ ద్రుంపఁ జింతించు - ప్రల్లదురాలైనఁ బర్జన్యుఁ దలిగి
సంపన్నమతి విరోచనుకూఁతుఁబట్టి - చంపఁడె యదిప్రశస్తముగాదె యెందు ;
నెఱయ లోకంబు లనిద్రముల్గాఁగఁ - జెఱుపఁజిత్తంబునఁ జింతించుటయును
నలుక దృఢవ్రత యగుభృగుపత్నిఁ - జలమొప్ప విష్ణుండు చంపఁడే తొల్లి
యదిగాన లోకహితార్థమై సతులఁ - బొదివిచంపుటయును బుణ్యంబులనఘ"

—: తాటక వధ :—

యనిన విశ్వామిత్రునతులవాక్యములు - తనతండ్రిపనుపును దలఁచిరాఘవుఁడు
హాటక గర్భాభుఁ డగుహౌనిమాట - దాఁటక తాటక దండింతు ననుచు
ఘనధనుర్ఘోషముల్ గగనంబునిండ - వినుచుటయును మండి నిండఁ గోపించి
కర్ణకఠోరమౌ కార్ముకధ్వనికి - ఘూర్ణితారుణనేత్ర కుటిలాస్య యగుచు
రెండుహస్తము లెత్తి ఱెక్కలతోడి - కొండరివ్వనవచ్చు కొమరు దీపింప
విదితాట్టహాసంబు వెలిదంష్ట్రరుచుల - వెదచల్ల దివియెల్ల వెసఁ బెల్లగిల్లఁ
జరణఘట్టనములఁజటులసత్త్వంబు - ధరణికిఁ దెలుపుచుఁ దవిలియేతెంచు
తాటకఁగనుఁగొని దశరథరాముఁ - డాటోప ముప్పొంగ ననియెఁ దమ్మునికిఁ

"జూచితే లక్ష్మణ చూచితే దీని - నేచంద మేయంద మేయుగ్రదృష్టి
దీనిఁజూచిన గుండె దిగు లేరికైన - మానునే యటుగాన మర్దింతు దీని"
యనుచుండ గర్జన మాకసం బగలఁ - జనుదెంచి పదధూళి సకలంబుఁగప్ప
వలిమీఱి ఘోరదానవురాలు ఱాలు - కలగొనఁగురియ రాఘవుఁడు గోపించి
యనుపమాస్త్రంబున నమ్మహాశిలలు - దునుమాడి దాని చేతులు ద్రుంచిపైచె
నప్పుడు లక్ష్మణుం డసురేశుచెలియ - కప్పాటు గావింతు నని యన్నకరణి
ముక్కును జెవులును మొదలంటఁగోసె - నక్కామరూపిణి యక్కజం బొదవ
మాయలు ధరియించి మఱియుఁ బెక్కమ్ము - లాయింతిగురియ విశ్వామిత్త్రుఁడనియె
"యనఘ ! సంధ్యాకాల మగుచున్నదియు - దనుజుల నెందు సంధ్యల గెల్వరాదు-
నీ వింకఁ గృపమాని నెలకొని దీని - నీవిశ్వహితముగా నిట చంపు" మనుడు
గాధేయమునిమాట గడపక శబ్ద - వేదిబాణముల నవ్వేడమాయ లడఁచి
పెడపెడ నార్చుచుఁ బిడుగుచందమున - నడతెంచుచున్న దానవి నిరీక్షించె.
మహితాస్త్ర మొకటి చన్నొన నాటనేయ - బహురక్తధారలు పర్వ నావనిత
యసురశిక్షారంభమం దదిరాముఁ - డొసఁగెనో శరముల కుపహారమనఁగఁ,
బ్రళయమారుతమనఁ బగిలి సంధ్యాభ్ర - మిలఁగూలు తెఱఁగున నిలఁగూలెఁ దూలి
యప్సు డానందించె నఖిలభూతములు - నప్పు డానందించి రమరు.ఖ మునులు ;
ఆ రాము దీవించి యాలింగనంబు - గారవంబునఁజేసెఁ గౌశికుఁ డంత.
దేవగంధర్వాదిదివిజులు గొలువ - దేవేంద్రుఁ డచటి కేతెంచి, "శ్రీరామ !
దేవునిఁ గాంచి ప్రార్థించి పూజించి - దేవవిధేయు గాధేయు నీక్షించి,
"మమ్మురక్షింప నిమ్మహిఁబుట్టినట్టి - యమ్మహామహునకు నిమ్ము భృశాశ్వ
సంతాన మైన యస్త్రములు శస్త్రములు - నంతయు" నని చెప్పి యరిగిన దివికి
వినుఁదంతఁగ్రుంకె నయ్యెడను నాఁడుండి - ముని మఱునాఁడు రామునిఁ బ్రేమఁజీరి

—: శ్రీరామునకు విశ్వామిత్త్రుఁడు భృశాశ్వసంతానములైన యస్త్రశస్త్రముల నిచ్చుట :—

"రామ ! నీవిక్రమరణకేళి చూచి - యేము మెచ్చితిమి ; నీ కిచ్చెద మింక
నమరోరగాసురయక్షయుద్ధముల - సమధిక మగునస్త్రశస్త్రంబు" లనుచుఁ
దనశుద్ధితోడ సుస్థలినిగూర్చుండి - మునిపతిరాముఁ బ్రాఙ్ముఖునిఁ గావించి
యమలమనస్కుఁడై యఖిలంబుఁదలఁచి - క్రమమున దండచక్రంబునుధర్మ
చక్రంబు మఱి కాలచక్రంబు విష్ణు - చక్రంబు శక్రువజ్రంబును నసియుఁ
బాశిపాశము ధర్మపాశంబు కాల - పాశంబు నీశానుభయదశూలంబు
వాగి శక్తియుగ్మంబు నుగ్రమై మిగుల - నెగడునుష్ణానుష్ణనిర్మితాశనులు

కంకాలమును ఘోరకరవాలముసల - కంకణాఖ్యంబులుఁ గ్రౌంచబాణాది
శస్త్రంబులొగినిచ్చి సమ్మదంబడర - నస్త్రంబులాగ్నేయ మననొప్పునదియు
బ్రాహ్మంబు తేజఃప్రభంబు నైంద్రంబు - బ్రహ్మశిరంబును బ్రస్థాపనంబు
నారాయణంబు పైనాకంబు శిఖర - దారుణశౌర్యసుదామనంబులును
బ్రశమనమును విలాపనముసత్యంబు - విశదప్రభలఁబొల్చు విద్యాధరంబు
వాయవ్యసౌమసంవర్తాస్త్రములును - మాయాధరాస్త్రంబు మానవమథన
సౌమనసహరుద్రసంతాపనములు - తాపసమౌసల దర్పణాస్త్రములు
హయశిరంబును మాయలడరించి చాల - జయమిచ్చుగాన్ధర్వ సమ్మోహనములు
సౌరిదినైష్ఠికమును శోణితాఖ్యంబు - నరుదుగ నాగ్నేయమను సాయకంబు
గరుడబాణంబును గౌబేరశరము - నారసింహాస్త్రంబు నాగబాణంబు
వారింపరానట్టి వైష్ణవాస్త్రంబు - వారకనుతికెక్కు వైద్యాధరంబు
రౌద్రబాణంబును రాక్షసాస్త్రంబు - భద్రప్రదం బైన పాశుపతాస్త్ర
మొగిఁ గర్తరీచక్రములును మేఘాస్త్ర - మగణితంబైనట్టి యస్త్రజాలముల
నఖిలదారుణ మైన యమరమోదకియు - శిఖియనఁదగు నుల్లసిలుగదఖడ్గ
వామనపైశాచ వాయవ్యశస్త్ర - సోమసౌమ్యాఖ్యాన సంవర్తనములు
పామంబు మదనంబు సంతాపనంబు - తామసంబును జగదాస్త్రదారుణము
కంకోల కాహల కరవాలముసల - కింకిణుల్ మొదలుగాఁ గీలితాస్త్రముల
నెలమి నిచ్చినదానినెల్లఁ గైకొనుచు - నలరి రాముం డమ్మహాత్మునిఁ జూచి
"మునినాథ! సకలాస్త్రములు భవత్కరుణఁ - గనికృతార్థుఁడనైతిఁ; గావున నింక
సలలితంబుగనుపసంహరణాస్త్ర - ములనొసంగు, మటన్న ముదమంది యతఁడు
సత్యవంతము రభసము పరాఙ్ముఖము - సత్యకీర్తియు దశాక్షము నవాఙ్ముఖము
ప్రతిహారతరము మారణమునుశుచియు - శతవక్త్రదైత్యదృష్టములు లక్ష్యములు
గ్రశనంబు కరవీరకరిసత్యకీర్తి - దశశీర్షమును శతోదరము జ్యోతిషము
విమలంబు మకరంబు విరుచి నిష్కలియు - బ్రమథనంబును సునాభంబును సర్వ
నాభంబు మఱి దుందునాభంబు పద్మ-నాభంబుఁ దృణనాభనైరాశ్యములును
గామరూపంబు నౌ గంధర్వరణము - సౌమనమును నిద్రసంధానములును
మోహనవిషమాక్షములు మహానాభ - బాహువిభూతి జృంభకములుధాన్య
ధనువులు వృత్తవంతము రుచిరంబు - నెనయ సార్చిర్మాలి ధృతిమాలియనఁగఁ
గామరూపంబులుగల మహాస్త్రములు - భూమీశునకుఁ జెప్పి పొలుపారు మఱియు
వివియునుగాక యనేకశస్త్రాస్త్ర - నివహముల్ రఘువంశనేతకు నొసఁగి
తత్ప్రభావంబులు తన్మంత్రములును - దత్ప్రయోగంబులు తదుపసంహతులు
వెలసిల్లు శస్త్రాస్త్రవిద్యారహస్య-ములు సర్వమునుదెల్ప మొగి రామునెదుట

నంగారసదృశంబులై కొన్ని ఘోర - భంగుల ధూమ్రనిభంబులై కొన్ని
యనుపమదీప్తిరమ్యంబులై కొన్ని - తనరారు బహుదివ్యతనువులై కొన్ని
పరువడి చంద్రప్రభంబులై కొన్ని - పరికింప భానుదీప్తంబులై కొన్ని
బహుళాంధకారవిభ్రమములై కొన్ని - మహితాట్టహాసభీమంబులై కొన్ని
యకలంకమూర్తు లిట్లమర నేతెంచి - ముకుళిత కరయుగ్మములతోడ నిలిచి,
"యేకార్య మొనరింతు ? మేమిటఁ బనుపు ; మాకేమియానతి ? మనుజలోకేశ !"
యనుడు నేఁదలఁచినయప్పుడే మీరు - చనుదెండు పొం డన్నసకలశస్త్రములు
వలగొని మ్రొక్కి యవ్వసుమతీపతికి - నెలమితో మ్రొక్కుచు నేగె నంతటను.
మునినాథుఁజూచి కేల్మోగిచి రాఘవుఁడు - వినయంబుభక్తియు విశ్వాసమెసఁగ
"ననఘ ! కృతార్థుఁడ నైతి నీకరుణ ;" - నని వినుతించి విశ్వామిత్రువెంట
నరుగుచో నట వామనాశ్రమభూమి - కర మొప్పుటయుఁ జూచి కాకుత్స్థకులుఁడు
"ఈపర్వతముచెంత నిది యొక్కవనము - చూపుల కింపారి సొంపుల నలరి
పొలుచు నానామృగంబులు గల ధ్వనులు - గలపక్షిమృగములు గలిగి చెన్నగుచు
నున్న దీయాశ్రమం బో సంయమీంద్ర ! - యెన్న నెవ్వరిది ? యిందెల్లజంతువులు
సుఖలీల నున్నవి చూడ నిక్కడికి ; - నిఖిలజ్ఞ ! యెక్కడ నీయజ్ఞభూమి ?
ఎటనుండిచనుదెంతు రేచిరాక్షసులు - చటులోద్ధతులునీదు జన్నంబుచెఱుప,
యాగరక్షణముగా నఖిలరాక్షసుల - వేగంబె నిర్జింతు విశిఖాళి" ననిన
నక్కౌశికుఁడు జగదభిరాము రాముఁ - జెక్కిలి పుణికి సుస్నేహుఁడై పలికె.
"ననఘ ! నీ వెఱుఁగనియర్థంబు గలదె ? - వినుము నాచే విన వేడుకయేని
మును విష్ణుదేవుండు ముదముతోఁ దపము - గొనకొని కావించుకొఱకునై యిచట
యుగములనేకంబు లుండఁగాననఘ - మగువామనాశ్రమంబండ్రు మునీంద్రులదీని ;

—: శ్రీరాములకు కౌశికుఁడు సిద్ధాశ్రమవిషయ మెఱిఁగించుట :—

మఱియును సిద్ధాశ్రమంబును ననఁగ - వఱలునీయాశ్రమవనము లోకముల
జననాథబలివిరోచను తనూజుండు - ఘనరాజ్యపదమున గర్వంబు మిగిలి
యేచి మరుత్తుల నింద్రాదిసురల - వేఁచి కాఱింపంగ విబుధులు మునులు
నీయాశ్రమంబున కేతెంచి మ్రొక్కి - తోయజనాభునితోడఁ దామనిరి
"శరణాగతప్రియ ! శరణులోకేశ ; - సరసిజోదర ! మాకు శరణంబు నీవ
పన్నుగా మన్నించు బలి యనువాఁడు - చెన్నొంద జన్నంబు సేయుచున్నాఁడు
అవ్వారి దానవయజ్ఞవాటమున - నెవ్వ రేమడిగిన నిచ్చుచున్నాఁడు
క్రతువుదీఱకమున్నె కావింపుమాకు - హిత"మంచుఁ బ్రార్థింప నెల్లదేవతలు
నాసమయంబున నదితితోఁగూడ - భాసురవ్రతనిష్ఠఁ బరగు కశ్యపుఁడు

ఇమ్ములఁదపము వెయ్యేఁడులుసేయ - సమ్మదంబున విష్ణు సాక్షాత్కరించె.
"నీమహాతనువున నిఖిలలోకములు - సోమార్కలోచన ! చూపుము మాకు
నాద్యంతరహితుండ వగు నిన్ను వేద - వేద్యుని శరణంబు వేఁడెద" ననినఁ
గరుణ నావిష్ణుండు కశ్యపుఁజూచి - "వరము నీకిచ్చెద వాంఛితం బెద్ది
యడుగుము నీ"వన్న నలరి కశ్యపుఁడు - కడుభక్తితోఁ గరకమలముల్మోడ్చి.
"యతిబలోద్ధతి నాకు నదితికి నీవు - సుతుఁడవై జన్మించి సురలరక్షింపు
మిదికోర్కి నాకును నీదేవతలకు - మదిలోన మన్నింపు మమ్మునందఱను"
అనవుడు నావిష్ణు వదితిగర్భమున - ననుపమం బగు తేజ మలర జన్మించి
వామనత్వముదాల్చివచ్చి యద్దనుజు - భూమిమూఁడడుగులు వొసఁగంగనడిగి
రెండడుగులనే ధరిత్రియు దివియు - దండిమైఁ గొలిచి యాధన్యుబంధించి
లోలత నీమూఁడులోకము ల్వేలయ - నేలుము నీవంచు నింద్రున కిచ్చె.
నదిగాన నిది వామనాశ్రమంబండ్రు - ఇదియ మాయాశ్రమంబీ పుణ్యభూమి
సిద్ధించు నిటు దపస్సిద్ధులు గాన - సిద్ధాశ్రమంబు నాఁ జెల్లు నెల్లెడల
నీవె వామనుఁడవై నెగడి త్రివిక్ర - మావతారము దాల్చినట్టి విష్ణుఁడవు.
నాఁడును నిది నీవనంబు శ్రీరామ - నేఁడును నారీతి నీవనం బయ్యె."
ననుచుఁగౌశికుఁడు నిజాశ్రమంబునకుఁ - జని యందు రామలక్ష్మణులఁ బూజించె.

—: విశ్వామిత్రుఁడు యజ్ఞముచేయుట :—

నచ్చట మునిజనం బంతయు గొంత - ముచ్చట దీఱ రామునిఁ బూజసేసె.
నంతరాఘవుఁడు విశ్వామిత్రుఁజూచి - సంతసంబున "మునీశ్వర ! నేఁడు మీరు
యాగదీక్షకుఁజొరుం డనుమాన ముడిగి - యాగశత్రులనెల్ల నడఁచెదనేను"
అనినవిశ్వామిత్రుఁ డంత హర్షించి - మునుల రప్పించి యిమ్ముగ దీక్షవడసి
యాగవేదుల మును లర్థిఁగావింప - యాగాంగములఁ బూర్ణమయివేదియొప్పె.
నంచితాజ్యాహుతులందందుదొరుగ - మించియగ్నులు మండి మింటికిఁ బ్రాఁక
హోమాగ్నిఁ బ్రభవించుచున్న తధ్వనులు - సామాదివేదప్రసన్న ఘోషములు
నాతతదేవతాహ్వాననాదములు - హోతలపుణ్యమంత్రోపనాదములు
దిక్కులన్నియునిండి తివిరిఘోషింప - నక్కజమయి యాగ మటు చెల్లుచుండ
రామభద్రుఁడు ధనుర్ధరుఁడునై మైత్రి - సౌమిత్రియునుదాను జాగరూకతను
రక్కసుల్వచ్చు మార్గమమున్నెఱింగి - యక్కౌశికునిమౌనియైయున్నవాని
విశ్వమంతయుఁ దమోవృతము గాకుండ - శాశ్వతధృతిఁ గాంచుచంద్రార్కులనఁగ
గాచిరి కంటికిఁ గనుఱెప్పకరణి - నేచినభక్తినయ్యెడ నైదునాళ్లు
నలవుమై గవ గూడి యాఱవనాఁడు - బలిమి మారీచసుబాహు లేతెంచి

మేలిఖడ్గద్యుతు ల్మెఱుఁగులు గాఁగ - గ్రాలుకాలాంబుదోత్కరములో యనఁగ.
దళములఁ దారు నుద్భటవృత్తిమింట - నిలిచిగర్జనములు నిగుడించిమించి
వదలక యయ్యజ్ఞ వాటంబులోన - మదమునముప్పొంగి మాంసరక్తములు
గురియుచో హోతలకోలాహలంబు - గరిమ సదస్యుల కలకలధ్వనియుఁ
బరిచారకులదీనభాషణధ్వనియుఁ - బరికించి విని, రామభద్రుండు పొంగి
"లక్ష్మణా! చూడు నాలా" వంచు విజయ - లక్ష్మీధనుర్ఘోషలక్షణం బెసఁగ
నెలకొని వినువీథి నిజదృష్టి నిలిపి - బలువడి వాయవ్యబాణ మేయుటయు
నురవడిమారీచు నువ్వెత్తుగాఁగ - సరభసవృత్తిమై శతయోజనములు
గొనిపోయి యటిముటిఁ గ్రూర రాక్షసుని - వనధిలోపలఁ బాఱవైచె నాశరము;
అడరి వజ్రమునకు నళికి యంభోధిఁ - బడినమైనాకమై పడినయయ్యసుర
యొకరీతి దరి చేరి యుగ్రాంశుకులుని - యకలంకవిక్రమం బందందఁబొగడి
దనుజులఁబాసి యాతతనిష్ఠతోడ - ననయంబు నాసుచంద్రాశ్రమభూమి
శూరతవిడిచి యాసురవృత్తి నడచి - కోరితపముసేయఁ గూర్చుండె నంత.
అటిముటిరఘురాముఁడగ్నిబాణమున - నురక సుబాహుని యురమేసి చంపెఁ
దక్కినరాక్షసదళముల నొకటఁ జక్కాడె మానవశరమహత్త్వమున
సురలుమోదించి యచ్చోఁ బుష్పవృష్టిఁ - గురిసిరి మునికోటి గొనియాడె నతని.
మున్నువృత్రాసురు మనుమిడి చంపి - సన్నుతింపఁగదేవసంఘంబుఁగూడి
వెలుఁగొందు దేవతావిభునిచందమున - బలువిడిరాముఁడు బాహుశౌర్యమునఁ
గడఁగియజ్ఞారులఁ గడఁగిశిక్షించి - విలసిల్లె రాముఁడు విభవంబుతోడ.
నతినిష్ఠవెలయ విశ్వామిత్రుఁడంత - గ్రతుకర్మమంతయుఁ గడతేర్చివచ్చి,
"నెలకొని రఘురామ! నీ ప్రసాదమునఁ - గలఁగకఁ జెల్లింపఁగంటి నీక్రతువు
ననికృతార్థుఁడనైతి" నని కౌఁగిలించి - వినుతించి రాముదీవించి హర్షించి
యనఘమానసుఁడు విశ్వామిత్రమౌని - యనురాగమును బొందియచ్చోటదాను
భూవరు లారాత్రిఁ బుచ్చి యచ్చోట - వేవిన పూర్వాహ్ణవిధు లాచరించి
మునులకుఁ బ్రణమిల్లి మునులతో గాధి - తనయునిఁ గనుఁగొని "తాపసప్రవర!
యింక నెయ్యది కార్య! మెఱిఁగింపునీకుఁ - గింకరులమునీదుకృపకుఁ బాత్రులము."
అనిన నచ్చటిమౌనులందఱు గాధి - తనయు మున్నిడికొని తా మిట్లనిరి.
"జలజాప్తకులవర్య! జనకభూవిభుఁడు, చెలువొప్పజన్నంబు సేయుచున్నాఁడు.
మనమందుఁబోదముమనుజేశునింటఁ - ద్రిణయను పాటించుదివ్యకార్ముకము
గంధాదిపూజలఁ గరమొప్ప దేవ - గంధర్వయక్షరాక్షస వీరవరులు

—: రాముని మిథిలానగరమునకుఁ బోవ మునులు ప్రేరేపించుట :—

మొదలైనవారికి మున్ననేకులకు - నదియెత్త నెక్కుడ నలవిగాకుండ
నట్టివిల్లును బట్టి యటులెక్కుపెట్టి - గట్టిగానెత్తిన ఘనునకు నతఁడు
తన కూఁతునిచ్చెదఁ దప్పక నేను - ననుచున్నవాఁ"డని యందఱు నపుడు
"జననాథ యాశరాసనలలామంబు - జనకునిజన్నంబు చనుఁ జూడ నీకు"
ననుచు విశ్వామిత్రుఁ డాదిగా సకల - మునులు నావీరోత్తముల దాశరథుల
లలితపుణ్యుల మిథిలాపురంబునకుఁ - జెలువారఁ బయనంబుసేసి సమ్మదము
నొంది, భాగీరథియుత్తరతటము - జెంది, హిమాద్రియు సిద్ధాశ్రమంబు
వలపట నిడి, యక్షవల్లభుదిశకుఁ - బొలుపారఁ బొందిన భూరిమార్గమున
మూఁడు యోజనములు మూఁడుజాములకు - నాఁడేగి యటశోణనదముతీరమున
విడిసి తీర్థస్నానవిహితకర్మములు, నడిపి రమ్యస్థలి నరనాథసుతులు
సంతోషమున మునీశ్వరులతోనుండి - రంతకౌశికుఁజూచి యారాముఁడనియె.

—: కౌశాంబి వృత్తాంతము :—

"గరము ప్రజావృద్ధిగలుగు నీదేశ - మరయ నెవ్వరిదేశ ? మానతిం" డనిన
"భూనాథవిను బ్రహ్మపుత్త్రుండు కుశుఁడు - నానొక్కమునిమహోన్నతకీర్తిగలఁడు
అతఁడును వైదర్భియనునింతివలన - సుతులనల్వురఁగాంచె సురుచిరాకృతులఁ
బ్రశమితాత్మలధూర్తరజసుఁగుశాంబుఁ - గుశనాభువసువు నక్కొమరులుమిగిలి
యనివార్య శౌర్యులై యనుపమలీలఁ - దనరుమహాక్షత్ర ధర్మంబునడుపఁ
గొడుకుల చరితంబు గుణములు చూచి - యదరు సంతసముతో నాకుశుం డనియె.
"నిలఁ బ్రజాపాలనం బెలమిఁగావింపుఁ ; - డలఘుకీర్తులుగల్గు" నన ముదమంది
కౌశలంబున నొప్పునాకుశాంబుండు - కౌశాంబియను పేరఁ గావించెఁబురము
దశరథాత్మజమహోదయమనుపురము - కుశనాభుఁడొనరించెగుశలుఁడై ధరణి
శూరుండు ధూర్తరజుండు నిర్మించె - నారంగపురము ధర్మారణ్యమనఁగ
వసువు నిమ్మల గిరివ్రజ మనుపేరఁ - బసదుగ నిర్మించెఁ బట్టణం బొకటి
యిది ప్రీతి నవ్వసుఁ డేలుదేశంబు - ముదమంది గిరులైదుముందఱనొప్పె,
నానగమధ్యంబునందును మాగ - ధానామమున నొకతటిని చెన్నొందుఁ
జాల నమ్మగధదేశంబెల్ల వసువు - పాలించుచుండును బరమధర్మమున
నచ్చెరు వడరంగ నాకుశనాభుఁ - డచ్చరలేమ ఘృతాచియం దెలమిఁ
గన్నులుమరునంపగములు నానొప్పు - కన్నెల నూర్వురఁ గడురూపవతులఁ
గనియె నత్తరుణులకమనీయకాంతి - వినుత యౌవనకళావిస్ఫూర్తి లమర
మంజీరమేఖలామధురవాచాల - మంజులకంకణమధుశింజితములు

కరమొప్పఁగాఁదాళగతులనఁగూడి - మొరయులీలాలాస్యములు సల్పువారు,
మురిపెంబులింపార మొగిమృదంగాది - వరవాద్యములు వేడ్క వాయించువారు
పాణిపల్లవలఘుస్ఫారితలీల - వీణామృదుక్వణవితతంబుగాఁగ
మాకందమంజుల మధుపానమత్త - కోకిలధ్వనిఁ గూడికొని పాడువారు
నగుచు నుద్యానంబునందుఁ గ్రీడింపఁ - దగిలి యాచెలువలఁ దప్పకచూచి
కామాంధుఁడై శర్వగతుఁడైనపవనుఁ - డామానినులఁ జూచియర్థితోఁబలికె.
"మానినీమణులార! మఱివినుఁడింక - బూనిచెప్పెదమీకుఁ బొసఁగంగనిపుడు
నన్ను వరింపుఁడు నలినాక్షులార! - చెన్నార నమరత్వసిద్ధిఁ గైకొనుఁడు;
ఎన్నఁడు జరలేని యెలజవ్వనంబు - నున్నతయశము మీ కొప్పారఁగలుగు"
ననిన నల్లనవ్వి "యనిలుండ వఖిల - జనహృదయంబులఁ జరియింతువీవు,
నీవెఱుంగుదు మమ్ము, నీమహత్త్వంబు - భావింప కిది యేమి పలికెదవకట!
నియతుఁడై వర్తించునిర్మలధర్మ - నయశీలుఁ డగు కుశనాభు కూఁతులము
ఓడకమాతండ్రియుండమాయంతఁ - గూడుటయటు సేయఁ గులహానిగాదె?
యిరవార మాతండ్రి యెవ్వరికిచ్చుఁ - బరికింప నాతఁడు పతి మాకు" ననినఁ
బవనుఁడు కోపంబు పట్టలే కప్పు - డవయవంబులఁజొచ్చి యాతలోదరులఁ
గుదియంగ దిగిచినఁ గుబ్జలై తండ్రి - కదియెల్ల నెఱిఁగింప నందఱువచ్చి
విన్ననై వదనారవిందముల్వాంచి - సన్నిధినిలిచి బాష్పములు నించుటయుఁ
గుశనాభుఁ డప్పు డాకూఁతులకైన - దశజూచి వెఱఁగంది తా వారి కనియె,
"నిట్టిరూపములు మీ కెలనాగలార - యెట్టుగాఁ బాటిల్లె? నెవఁ డిట్లు సేసె?
మీరేల పలుకరు? మీరింత కేమి - కారణం?" బనవుడుఁ గరములు మొగిచి
తమతండ్రితోడ నాధవళాక్షులనిరి - "మముఁజూచి పవనుండు మానంబువిడిచి
నన్ను వరింపుఁడు నలినాక్షులార! - యన్ననామాటకు నౌఁ గాక యనక
"మాతండ్రినడుగు మీమాటనీ" వనిన - నాతండు కామాంధుఁడై యల్గి మమ్ము
గుబ్జలఁగాఁ జేసెఁ గ్రూరాత్ముఁ;" డనిన - నబ్జలోచనలతో నాతఁ డిట్లనియె.
"తగవును ధర్మంబు దలపోసి మీరు - తగదని శీలంబు దాఁట నోడితిరి
కన్నియలార! మీగౌరవంబులను - నున్నతసత్కీర్తి నొందె నాకులము.
దేవతావిషయమై తెగి యొల్లరైతి, - రీవిధి మీరు సహించుటే లెస్స.
క్షమయె సత్యంబును క్షమయె శీలతయు, - క్షమయె తపంబును క్షమయె కీర్తియును
క్షమయె ధర్మంబును క్షమయె లోకంబు - నమరంగ రక్షించు" నని విచారించి,
తనమంత్రివరులతోఁ దలపోసి చూచి-యనఘాత్ముఁ డగుచూడి యనుమునీంద్రునకుఁ

—: విశ్వామిత్రుఁడు తనవంశక్రమంబు దెల్పుట :—

దనుజన్ముఁ డగు గుణోత్తరుబ్రహ్మదత్తుఁ - డనువాని రప్పించి యమ్మహాత్మునకు

ధర్మపత్నులుగాఁగఁ దనదుకన్నియల - నిర్మలబుద్ధిమై నెమ్మి నిచ్చుటయు
మాడిపుత్త్రుఁడు వారిఁ జూచికైకొనఁగ - వీడె నానూర్వుర వికృతరూపములు
అవనీశ ! యది మొదలా పురోత్తమము - అవనిఁ గన్యాకుబ్జ మనుపేరఁ బరఁగె.
నాకుశనాభుండు నప్పు డొప్పారు - నాకృతుల్ గల తనయులఁ గనుంగొనుచు
నలరి యాకూఁతుల నల్లుని ననిచి - యెలమిమైఁ బుత్త్రకామేష్టిగావింపఁ
గొడుకైన కుశనాభుఁ గుశుఁడు వీక్షించి - పడసెదుపుత్త్రునిఁ బరమధర్మాత్మ
వినుతనిర్మలకీర్తి విఖ్యాతు గాధి - యనుపేర గలపుణ్యు నని యెఱిఁగించి
పరమప్రియంబున బ్రహ్మలోకమున - కరిగె ; నాకును మన్మడైఁ పుట్టె గాధి.
దశరథాత్మజ ! గాధితనయుండ నేను - కుశవంశమునఁ గౌశికుండండ్రునన్ను.
మతిధర్మనిష్ఠార్థ మాయక్కసత్య - వతిభక్తిమై సురేశ్వరలోకమునకు
వేడుకఁ దనప్రాణవిభుఁడైన రుచికు - తోడ శరీరంబుతోడఁ దా నరిగి
యీలోకమున లోకహిత మాచరింపఁ - బ్రాలేయపర్వత ప్రాంతదేశమున
నది గౌశికీనామనది యయ్యెఁ దాను - వెలయ నన్నదిచెంత విహరింతునేను.
సిద్ధాశ్రమముఁ బ్రవేశించినకతన - సిద్ధంబుగాఁ దపస్సిద్ధుండ నైతి ;
నాదినుండియు మదీయాన్వయస్థితియు - నీదేశవిధమును నేర్పడ వింటి ;
నడురాత్రియరుదెంచె నరలోకనాథ ! - కడుడస్సినాఁడవు కనుమోడ్తుగాక !
చలియింపకున్నవి సకలవృక్షములు - మెలఁగవు వనభూమి మృగసమూహములు ;
నెఱి విహంగంబులు నీడముల్ చేరి - మఱచియున్నవి తమపుంజులధ్వనులు ;
యామినీచరులైన యక్షరాక్షసులు - భూమివిచ్చలవిడిఁ బొరిఁ జరించెదరు ;
దీఁటుగచీఁకటి దెసలు నాకసము - కాటుకఁబూసినకరణి నున్నదియు.
నీలాంబరంబున నిండుముత్తెములు - గీలించి బ్రహ్మాండ గేహగోళమునఁ
గడు నొప్పుగా మేలుకట్లెత్తినట్లు - యుడుగణంబులతోడ నున్నది నింగి
యడరంగజనులకు నానందమొదవ - నుడురాజుపొడతెంచుచున్నాఁడటన్న
నామాటలకు మెచ్చి యఖిలసంయములు - నామునీంద్రునితోడనని రప్పుడలరి
"నెఱయ నీవంశంబు నిర్మలం బనఘ ! - గుఱిలేనిమహిమ నీకులమువారెల్ల ;
బ్రహ్మసమానులు పరికింప నీదు - బ్రహ్మవర్చసమును బరికింప నొప్పు ;"
ననిన విశ్వామిత్రుఁ డమ్మునీశ్వరుల - వినుతించె నంత భూవిభులు, సంయములు,
నారాత్రి నిద్రింప నాప్రభాతమున - నాఋషిపుంగవు లాగాధిసుతుఁడు,
జననాథ ! నిద్రయుఁ జాలింపు మనిన - విని తేఱి పూర్వాహ్ణవిధు లాచరించి,
కౌశికుఁ జూచి "యగాధమై చూడ - నీశోణనదరత్న మింతయొప్పగునె ?
యాకీర్ణమీనంబు నతిరమణీయ - సైకతంబును సుప్రసన్నతోయంబు.
పరిచితహరితాదిపక్షిసంఘమ్ము - తరుణనీలోచ్ఛలత్తరళతరంగ

మై యున్న దీయేఱు ; ననఘాత్మక ! మన - మేయెడదాఁటుద ? మె త్తెఱం" గనినఁ
దఱుచుగామునులెల్లదాఁటెడుమార్గ - మెఱిఁగిపోదమటంచు నెడదవ్వుపోవఁ
గలహంససారసకారండవాది - జలపక్షిరవములు సరి దమ్ముఁ బిలుచు
విధమునఁ జెలఁగగంగ వీనులింపార - నధిపుఁ డాలించి, మధ్యాహ్న కాలమున
సిద్ధమునీంద్రసంసేవ్యతీరమును - శుద్ధపుణ్యోదక సుప్రవాహమును
గలిగి నదీతిలకంబై ధరిత్రిఁ - బొలుపారుజాహ్నవిఁ బొడగాంచి, మ్రొక్కి,
"గాధేయ ! చూడ నగాధమై తోఁచు - నాధునీరత్నంబు నట దాఁటిపోవఁ
దెరువింకనెయ్యెది ? దెలుపవే"యనిన - నరనాథ ! యట శోణనద ముత్తరించి
మొగి మూఁడుయోజనమ్ములు దాఁటిపోవ - నగు నమ్మహానది యందాఁక మనకు
దోయఫలాదులు ద్రోవఁ బెక్కనుచు - నాయేఱుదాఁటి వారటుపోవుచోటఁ
జెలఁగుసారసగణసేవ్యమై పుణ్య - సలిలమై, యుత్ఫుల్లజలజమై మిగుల
ఫేనమై, నిత్యగంభీరమై చారు - మీనమై యతిపుణ్యమిళితమై యమరు
గంగాతటంబున ఘనలతాసంఘ - సంగతంబగు సమస్థలముననిలిచి,
మనుజేంద్రతనయులు మాధ్యాహ్నికంబు - లొనరించి ముదమంది యుచితభోజ్యముల
నోజమై మునిగోష్ఠి నొప్పుచున్నంత ; - రాజన్యతిలక మారామచంద్రుండు
రాజహంసోద్ధూత రాజీవరేణు - రాజీవరాజితరంగత్తరంగ
గంగ నాలోకించి, కౌశికుఁ జూచి - "గంగ యీవసుధ కేక్రమమున వచ్చె ?
నేతెఱఁగునఁబోయె నిటనాకమునకుఁ ? - బాతాళమునకు నెబ్బంగిఁ దా నరిగె ?
నేచి పారావార మేగతిఁ జొచ్చె ? - నేచందమునఁ బుట్టె నిమ్మహాతటిని ?
చెప్పవే" యనవుడు శ్రీరాముఁజూచి - యప్పుణ్యధనుఁడు విశ్వామిత్రుఁడనియెఁ.
"గమనీయకాంతులుగల రూపవతులు - హిమవంతునకుఁగూతు లిరువురుగలరు ;
అమరులందఱుగూడి యాగంబుకొఱకు - హిమవంతు వేఁడి యాయిద్దఱిలోన
గురుపుణ్య యగుపెద్దకూఁతురిగంగ - నరుదారఁ గొనిపోయి రట నాకమునకు
నటమీఁదఁ బార్వతియనుపిన్నకూఁతుఁ - బటుతపోనిష్ఠతోఁ బరితృప్తుఁడైన
ఫాలలోచనునకుఁ బత్నిఁగా నిచ్చె - నాలోలలోచన నానగాధిపుఁడు
సురుచిరరుచిగంగసురలోకములకు - నరిగి తా సురనది యనుపేరఁ బరఁగె ;"
ననిచెప్పిమునినాథుఁడవనీశుఁజూచి - "వినుమువృత్తాంతంబు వెండియు నొకటి.

—: కౌశికుఁడు కుమారస్వామి జన్మము శ్రీరామునకుఁ దెలుపుట :—

పార్వతి వరియించి పరమానురక్తి - సార్వకాలంబును జంద్రశేఖరుఁడు
అతిలోకగతిలోలుఁడై దివ్యవర్ష - శతము దా రతికేళి సలుపుచున్నెడను
గమలాసనుం డాదిగా సర్వసురలు - దమలోననెంతయుఁ దారుచింతించి

వెలయనీయిరుపుర విషమతేజంబు - దలఁపనెవ్వరికైన ధరియింపవశమె
యనుచు నందఱు నమ్మహాదేవుకడకుఁ - జనుదెంచి వినతులై సద్భక్తితోడ
"దేవదేవ! మహేశ! దేవ! సర్వేశ! - దేవనిస్తారక! దేవ! నీమహిమ
సర్వగీర్వాణులు సన్నుతించెదరు - సర్వజ్ఞ మాకుఁ బ్రసన్నుండవగుమ;
యేపార నీతేజ మెవ్వరు దాల్ప - నోపుదు; రటుగాన నుడుగు మీవిధము;
కరుణఁదపోవృత్తిఁ గైకొని మీరు - సరిబ్రహ్మచర్యంబు చరియింపవలయు;"
ననవుడు నౌఁగాకయనుచు నాసురలఁ - గనుఁగొని ముదముతో గౌరీశుఁడనియెఁ
"జలియించె నిదె నిజస్థానంబువలన - నెలకొని మీలోన నిర్జరులార!
యెవ్వరు దాల్చెద రీతేజ" మనిన - "నివ్వసుంధర దాల్చు నింపార" ననిరి,
హరుఁడునాసురలతో నౌఁగాకయనుచు - ధరణిపై గావించెఁ దద్విమోక్షణము
దివిజు లయ్యెడ నగ్నిదేవు నీక్షించి - "పవనునితోఁగూడి పావక నీవు
ఇలమీఁదఁబడియున్న యిమ్మహాతేజ - మెలమిఁ బ్రవేశింపు మింపార" ననిన
స్వవశంబుగానట్టి శర్వుతేజంబు - పవనపావకులును ధరియింపలేక
యంగజహరువీర్య మప్పుడు వేగ - గంగ లోఁగొన నిచ్చెఁ గరమర్థితోడ
నిచ్చిన నాయింతి యిరవొందగాను - మచ్చికధరియించె మమతరెట్టింపఁ
దనవిభుతేజ మత్తఱిఁ దాల్పలేక - తన మది భయమంది తత్తఱపడుచు
గంగాతరంగముల్ గరముభీతిల్లి - పొంగెల్లి నడఁగుచుఁ బొదలుచున్నపుడు
చిత్తసంక్షుభితయై శీఘ్రంబుగాను - దత్తీరదేశంబుఁదాఁ జేర్చుటయును
శరవణంబునయందుఁ జయ్యనఁజొచ్చి - చిరతరంబుగ నందుఁ జెల్వొందుచుండె
నప్పుడుఋషిపత్నులందఱుఁగూడి - యొప్పుగాఁదమతమ యుచితకృత్యములు
తప్పకతీర్పంగఁ దామేగుదెంచి - రప్పుడు నార్యుఁడు నాగంగఁజొచ్చి
తోయంబులాడుచుఁ దొడరివేవేగ - "పాయక శరవణభవ్యస్థలమునఁ
ద్రేతాగ్నులనుబోలి తేజరిల్లుచును - బ్రాఁతిగాఁ బ్రచురమై పరఁగుచు లెస్స
మున్నవి యీయగ్ను లొండొరుల్ మనము - చెన్నారఁ జలిచేత జిక్కిస్రుక్కితిమి.
మన్నన లింపొంద మనము నిచ్చటను - గ్రన్ననచేకొనఁగదఁగుద" మనిన
నీశ్వరతేజంబు నిరవొందఁబుచ్చి - శాశ్వతంబుగధరసత్కీర్తివెలయ
జాతవేదునిఁజేరఁ జనిన యింతులకు - నాతతంబుగఁ జూచినట్టియింతులకు
నిర్భరవృత్తిమై నిలిచెగర్భములు - గర్భిణులై వారు కర మొప్పుచున్న
బహుభీతు లగుచు నాభామిను - లపుడు తహతహపడి మఱి తన్మయత్వమునఁ
దమతమయిండ్లకుఁ దార్తి నరుగ - శమితాత్ము లగుమునిసంఘంబు లప్పు
డంత నావృత్తాంత మాయోగదృష్టిఁ - జింతించి మును లల చెలువల కనిరి
"మీసత్యశీలత మీదుగర్వంబు - మీసౌఖ్య మిప్పుడు మిమ్మింత చేసె",

ననుచునాగ్రహమున నవనిగంపింప - వనితలమీఁద నవార్యకోపమున
"మతిహీనులరుమిమ్ము మన్నింపనేల - పతిదూరలగుఁ" డంచుఁబల్కినవినుచు
మగుడ జాహ్నవిఁ జేరి మగువ లందఱును - దగునమ్మ ! నీకిది ? తగునంచుఁ బలికి
తమతమబాహుల తాడనంబులును - దమగర్భములమీఁదఁ దగఁ జేసి రొగిని.
గరతాడనంబులఁ గలఁగి కంపించి - కరమొప్ప గర్భముల్ గరఁగి విచ్ఛిన్న
గర్భంబులై యప్డు కాంతలవలన - నిర్భయంబున జాఱి నెఱయంగ నప్పు
డాఱుఖండంబులై యవనిపైఁ బడియె - జాఱిన యాఖండచయము గ్రహించి
శరవణంబునయందుఁ జయ్యనఁబెట్టి - యరుదలరఁగ లేచి యాతలోదరులు
తపమున కరిగిరి తద్దయుఁ బ్రీతి - నుపమింప నటఁ జాల నుగ్రవీర్యంబు
కవగూడి వృద్ధియుం గడుఁగల్గఁజాల - నవనిపై శ్వేతాద్రి యనఁ గడునొప్పె
నరయ నాశైలంబునందుఁ గుమారుఁ - డరుదార జన్మించె నతని తేజమున.
జనన ప్రదేశంబు శరవణం బగుట - జననాథ ! యతఁడొప్పె శరజన్ముఁడగుచు
నిలఁగృత్తికలు చన్ను లిచ్చుటఁజేసి - యలరుచుఁ గార్తికేయాఖ్యఁ జెన్నొందె.
నారయ నమ్మాత లార్వురుగాన - వారు సంతోషింప వదనంబు లాఱు
ధరియించి సముచిత స్తన్యపానంబు - సరినొప్పఁజేయుట షణ్ముఖుం డయ్యెఁ.
దరుణేందుమౌళిరేతస్కందమునను - నరుదారఁ గాస్కందుఁ డన నొప్పె నంతఁ.
బరువడిఁ దము సురల్ ప్రణుతింప నెఱిఁగి - గిరిపుత్త్రి కన్నులఁ గెంపారఁజూచి.
"సురలార ! సంతానశూన్యత మీకు - ధరణికిఁ గానిమ్ము ; ధరణికి నింక
బహునాయకత్వంబు పాటిల్లనిమ్ము ; - బహువిధంబుల" నని పలికెఁ గోపించి
కలఁగిరి సురలంత ; గౌరితోఁదపము - సలుప హేమాద్రికిఁ జనియె నీశ్వరుఁడు.
అమరేంద్రుఁ డాదిగా నఖిలదేవతలు - కమలసంభవుఁడున్నకడకుఁ దామేగి.
"జలజసంభవ ! భుజాసత్త్వసంపన్ను - నెలమి సేనాపతి నిమ్ము మా"కనిన.
వారిజగర్భుండు వారినీక్షించి - "గౌరీశసుతుఁ డైన కార్తికేయుండు
సేనాధిపత్యంబు సేయు మీ" కనిన - నానిలింపులువేడ్క "నౌఁగాక" యనుచు
జేకొన నతఁడు సేనానియయ్యె - నాకనాయకున కున్నతసౌఖ్యమెసఁగ."
ననిపల్కరఘురాముఁడధికసంతోష-మునుబొంది మఱియు నమ్మునినాథుఁజూచి
"యీమహానది సంయమీశ్వర ; త్రిపథ - గామిని యగుటేమికారణం"బనిన ?

—: గంగానదీ వృత్తాంతము :—

ననఘుండు కౌశికుఁ డారాముఁజూచి - వినుమని యాకథవివరింపఁదొడఁగె.
"ననఘుఁడయోధ్యకునధిపుఁడై సగరుఁ - డనుచక్రవర్తియుద్ధతకీర్తిగలఁడు.
హిమవంతమున నతఁ డిచ్ఛలోసుతులఁ - దమకించి భృగుగూర్చి తపమాచరింప

నంతనాభృగుఁడును నాతపంబునకు - సంతుష్టహృదయుఁడై సగరునీక్షించి,
"పృథివీశ కొడుకులు పెక్కండ్రునీకుఁ - బ్రథితోరుకీర్తులు పరఁగఁబుట్టెదరు
అంచితకీర్తిని నతివలందొకతె - గాంచునొక్క నివంశకరుఁడైన పుత్రు
మఱి యొక్క సతి గాంచు మానుగా సుతుల - నఱువదివేవుర నతులవిక్రముల"
నని వరంబిచ్చిన నారాజసతులు - విని కరంబులుమోడ్చి వినయంబుతోడ
మునినాథునకు మ్రొక్కి "ముదమందనొక్క - తనయుఁడేసతికన్నతనయులేసతికి?"
ననవుడు "మీకోరినట్లయె పుత్త్ర - జననంబు"లనిపల్క సంతోషమంది,
యందగ్రమహిషి నిజాన్వయరుచిక - నందను నొక్కని నరనాథుఁ గోరె.
మఱి కోరె నాయున్నమగువయు సుతుల - నఱువదివేవుర నధికమోదమున
సగరుండు భృగునకు సతులతోఁగూడ - నొగిఁ బ్రదక్షిణమంతనొనరించి ప్రీతిఁ
బురమున కేతెంచి పొలుపారనంతఁ - గరమువేడుకఁ గొంతకాలంబుచనఁగ
మానుగాఁ దన యగ్రమహిషి కేశినియు - సూనుని నసమంజసుందనువానిఁ
గనియె ; నాసుకృతియుఁ గొంతకుఁ బుట్టి - ఘనతరంబైనట్టి గర్భతుంబంబు
కఱుకైన యానొరకాయలోఁ బుట్టి - రఱువదివేవు రత్యద్భుతలీల ;
నంత దాదులు వారి నాజ్యభాండములఁ - గొంతకాలము బెంపఁగొమరారి వారు
రూపయౌవనముల రూఢిమైఁ బెరిగి - రాపెద్దవాఁ డందు నతులదర్పమున
వాపోవఁ దమ్ముల వడిఁ జుట్టి పట్టి - చాపలంబునఁ గట్టి సరయువులోన
వైచిన నవ్వుచు వచ్చిన మగుడఁ - ద్రోచుచునుండు సాదుష్టాత్ముఁడైన
యసమంజసున కంత నంశుమంతుండు - దెసలఁ దేజంబులు దీపింపఁబుట్టె.
నాయసమంజసుం డతిదుష్టచిత్తుఁ - డై యున్న నతనిఁ బోనడఁచి యారాజు

—: శ్రీరాముఁడు సగరులవృత్తాంతముఁ దెల్పు మనుట :—

శాశ్వతధర్మనిష్ఠాపరుం డగుచు - నశ్వమేధముసేయ ననురక్తిఁ దొడఁగె."
ననినఁగౌశికుఁజూచియారాముఁడనియె - "మునినాథ! మావంశములవారికథలు
వినవేడ్కపుట్టెడు వివరించి చెప్పు" - మనిన విశ్వామిత్రుఁ డనియె రామునకు
"విడువక హిమశైలవింధ్యశైలముల - నడుమ నాసగరుఁడన్నంబువర్తించి
యాగంబుచేరువ నంశుమంతుండు - రాగిల్లి యశ్వంబు రక్షించునెడను,
ననిమిషపతి దైత్యుఁడై మ్రుచ్చిలించి - కొనిపోయి పాతాళకుహరంబు సొచ్చి
కపిలసంయమిచెంతఁ గడఁకతోఁగట్టి - యపరిమితానందుఁడై పోయె దివికి.
భూపాలుఁ డశ్వంబు పొడగానకిచ్చఁ - గోపించి మండుచుఁ గొడుకులఁజూచి
"యిట కాన మశ్వంబు నెవ్వఁడో వచ్చి - కుటిలుఁడై మ్రుచ్చిలికొనిపోయినాఁడు.
మూఁడులోకంబులు మును మిడి వెదకి - వాఁడెవ్వఁడైనను వానినిర్జించి

తెండు గుఱ్ఱమువేగ తెగువమైఁగడఁగి - పొం" డన్నసాగరుల్ భుజశక్తి మెఱసి
వెరసి బ్రహ్మాండంబు నిండ గర్జించి - యఱువదివేవురు నాబ్రొద్దె కదలి-
యానాకమర్త్యంబు లంతయు వెదకి - కానక ధరణి వ్రక్కలు సేయఁదొడఁగి.
"యొక్కొక్కఁ డొక్కొక్కయోజనం బుర్వి-నక్కజంబుగఁ ద్రవ్వఁ డని యేర్పరించి
పరువడి పూర్వదిగ్భాగంబు తొడరి - ధర ప్రదక్షిణముగాఁ ద్రవ్వద" మనుచుఁ
బొరిఁబొరి కుద్దాల భూరిశూలముల - ధర రసాతలమునందాఁకఁ ద్రవ్వుచును
బాతాళవాసులఁ బ్రకటసత్త్వముల - భూతసంతతులఁ జంపుచుఁ జెలంగుచును
వెస నప్పు డఱువదివేలయోజనము - లసమునఁ ద్రవ్వి రాయసమానబలులు.
భూరిసత్త్వములఁ జంబూద్వీపమిట్లు - వాఁక దిరిగి రావడిఁ ద్రవ్వి వెఱిఁగి.
యమరగంధర్వసిద్ధాదులు బెదరి - కమలగర్భుం డున్నకడకేగి మ్రొక్కి.
"వనపర్వతద్వీపవతి యైనభూమి - చనిత్రవ్వుచున్నారు సగరనందనులు
బలువడి సత్త్వసంపన్నంబులైన - జలచరంబులఁబట్టి చంపుచు. మఱియు
వీఁడు యజ్ఞమునకు విఘ్నంబుఁజేసె - వీఁ డశ్వహరుఁడంచు విడువక పట్టి.
బలియులై తమదృష్టిఁ బడువారినెల్ల - జలజసంభవ ! వృథా చంపుచున్నారు.
దలఁచి నీ విది సమాధానంబుసేయ - వలయు" నన్నను బ్రహ్మ వారితోననియెఁ
"గపిలమునీంద్రుఁడై కైకొన్నవాఁడు - తపము నవ్యయుఁడునై దామోదరుండు
అమ్మునికోపాగ్ని యందంద వారిఁ - గ్రమ్మి భస్మంబుగాఁగలవార లింక"
ననిపల్క సురలెల్ల "నౌఁగాక" యనుచుఁ-జని;రంత నక్కడ సగరనందనులు
పిడుగులఁబోలెడు భీకరధ్వనులు - కడుమ్రోయనిలఁ బ్రదక్షిణముగాఁ గలయ
జుట్టును ద్రవ్వి యెచ్చోట ఘోటకము - పట్టుగానక తండ్రిపాలి కేతెంచి,
"యశ్వంబు వొడగాన మఖిలంబువెదకి - యశ్వచోరునిఁగాన మైతిమి దేవ !
యేమేమిసేయుదు మిటమీఁద"ననిన - భూమీశుఁడలిగి యాపుత్త్రులకనియె
"విశ్వంబు కలగొని వెదకి నాయెదుట - నశ్వంబుదేక మీ రరుదేరవలద"
దనిపల్క "నౌఁగాక" యనుచు నాసగర - తనయు లుద్ధతి రసాతలమున కరిగి
యెలమి శిరఃకంప మలుకఁ గావించి - తలకొని యందంద ధరణి కంపింపఁ
"బరువడి పూర్వదిగ్భాగంబుఁదొడఁగి - ధరఁ బ్రదక్షిణముగాఁ ద్రవ్వద"మనుచు
దొరకొని యందఱు తూర్పుదిక్కెల్ల - నరసి గుఱ్ఱముఁగాన కచ్చోట సకల
ధారణీమండలోద్ధరణముకుంద - చారుభుజాచండసమదండకాండ
చతురగ్రములధరాచక్రంబుమోవఁ - జతురతగల శుభ్రసామజేంద్రంబు
బొడగాంచి సంప్రీతిఁ బూజించి యచటఁ - దడయక మరిబృహద్భానుదిక్కునకు
బోయి నానావిధంబుల నందు వెదకి - యాయశ్వరత్నంబు నందుఁ జొప్పడక
సతతదానచ్ఛటాసమ్మదామోద - భృతశిలీముఖ పుండరీకాఖ్యగజముఁ

గనుఁగొని పూజించి కడువేడ్కతోడ - వినుతించి యవ్వల వెదకుచు యామ్య
భాగంబునకు నేగి పరికించి హయము - లా గొకింతైనను లక్షింపలేక
ఘనతరత్వము త్రివిక్రము నాక్రమించు - ననిమించువామనం బను దంతిఁ గాంచి
యర్చించి యవ్వలికరిగి నైరృతిని - జర్చించి యందు నశ్వము గానలేక
కుముదమార్దవమునఁ గుముదవర్ణమునఁ - గుముదంబునా నొక్కకుంజరేంద్రంబుఁ
గని నమస్కారంబు గావించి యవలఁ - జనిచని పశ్చిమాశాప్రదేశమున
శోధించి తురగంబుచొప్పెంతయైన - సాధింపలేక యంజనశైల మనఁగ,
రంజితమదనిర్ఝరంబులు గలిగి - యంజనం బనునేన్గు నచ్చోటఁ గాంచి
వివిధసత్కృతులు గావించి యామీఁదఁ - బవనుని దెస కేగి బహువిధంబులను
నెమకి గుఱ్ఱముఁ గాననేరక యచట - నముచిసంహరవారణ ప్రతిమాన
దంతమయ్యును బుష్పదంతాఖ్యఁబరఁగు - దంతినీక్షించి మోదమునఁబూజించి
యటఁబాసి చని కుబేరావాంతరమునఁ - దటుకున నరసి సైంధవముఁ గానంగ
లేక యచ్చట నొక్కలేఖాధినాథ - లోకగజాధిపలోకైకసార్వ
భౌమ మోయన సార్వభౌమాభిధాన - సామజేంద్రము గాంచి సద్భక్తి మ్రొక్కి
సార్వభౌముని పుత్రసంఘంబు గదలి - శర్వునిదెస కేగు సమయంబునందు
ననతిదూరమున హుతాగ్నినిబోలి - కనుఁగవమోడ్చి యేకతమగూర్చుండి
తననిష్ఠపెంపునఁ దపమాచరించు - ననఘాత్ముఁ గపిలమహామునిఁ గాంచి
యతనిచెంగట నున్నహయము నీక్షించి - యతని ధర్షించిన నతఁడు గదృష్టి
నఱిముఱి సగరుల నలిగి చూచుటయు - నఱువదివేవురు నట భస్మమైరి.

—: అంశుమంతుఁడు అధ్వరాశ్వముఁ దెచ్చుట. :—

కొడుకు లయ్యశ్వంబుఁ గొనిరాక చాలఁ - దడసిన సగరుండు దాపంబు నొంది
మనుమని నయ్యంశుమంతుఁ బంపుటయుఁ - జని యంశుమంతుఁ డాజాడనే పోయి
యమరేంద్రుదెస విరూపాక్షంబు గాంచి - సముచితస్థితి ప్రదక్షిణముగావచ్చి
"మాతంగపుంగవ! మాపినతండ్రు - లేతెంచి రెటుపోయి? రెందున్నవారొ?
తురగచోరకుఁ డెందుఁదూఁగినవాఁడొ? - వరుస నీవెఱిఁగింపవలయు నా"కనిన
నాదిగ్గజాధీశుఁ డా యంశుమంతు - నాదరంబునఁజూచి యప్పు డిట్లనియెఁ.
"ప్రియమార నొక్కెడఁ బృథివీశతనయ; - హయముగాంచెద" వన్న నౌఁగాకయనుచు
నున్నదిక్కరులను నొగి దాఁటిదాఁటి - నన్నిట నిబ్బంగి నడుగంగ నవియుఁ,
బరువడి తామిట్టు పలుకంగ వినుచు - నరిగి యాముందర నధ్వరాశ్వంబు
నరయుచుఁ గపిలసంయమిపొంతఁ గనియె - సరిప్రోవులై యున్న సగరభస్మములు,
కని చాలశోకించి కరఁగి తండ్రులకుఁ - బొనరఁ దిలోదకంబులు వోయ వెదకి

యుదకంబు గానక యున్నయయ్యెడకు - సదయుఁడై గరుడుండు సనుదెంచి పలికెఁ.

—: గంగావతరణ కథ :—

"గపిలుని నలుకమైఁ గలచి యమ్మౌని - కుపితాగ్ని సగరులు కూలి నీఱైరి.
యిదియేల శోకింప ? నిటు శోకమంద - నిది వేళగా : దొక్క- టేర్పడ వినుము.
సరసిజాసనవంద్య చరణారవిందుఁ - డరవిందదళనేత్రుఁ డాదిపూరుషుఁడు
బలిదానవేశ్వరు బంధించునప్పు - డలుక ద్రివిక్రముఁడై నిండఁ బెరిగి.
యగణితశక్తి రెండడుగులయందు - జగతీతలంబెల్ల సరి నాక్రమించి,
జలజాతజలచర శంఖచక్రమ్ము - లలవడునట్టి మూఁడవ పదాంబుజము
కడుకొని బ్రహ్మలోకముదాఁక జాపఁ - గడువేగమునవచ్చి కమలసంభవుఁడు
తలకొన్నభక్తితోఁ దనకమండలువు - జలములఁ దత్పాదజలజముల్ గడిగెఁ.
బొగడొందఁ దజ్జలంబులు నభోవీథిఁ - దగిలివర్తించు మందాకిని యనఁగఁ,
గావున నీవింకఁ గమలసంభవుని - భావించి తప మతిభక్తిఁ గావించి
కడకమై నాకాశగంగఁ దోడ్తెచ్చి - తడయక భస్మముల్ తడిపినఁగాని,
పరలోకసుఖములు పడయరు వారు - గురుబుద్ధిఁ దురగంబుగొని యేగు"మనిన
దురగంబు గొనిపోయి తొడరి యంతయును - దరమిడి యాతఁడు తమతాతతోడఁ
జెప్పిన శోకించి చేయఁ గైకొన్న - యప్పుణ్యమఖము సమాప్తంబుచేసి
కామించి యాకాశగంగ నీయుర్వి - కెమ్మెయిదెత్తునో ? యేనంచుఁజింత
విడువక ముప్పదివేలేండ్లుతపము - పుడమినెంతయుఁ జేసి పోయెను దివికి.
నారాజుమనుమఁ డయ్యంశుమంతుఁడు - ధారుణిగంగకుఁ దపమొప్పఁబూని.
వరుస ముప్పదివేలవర్షము ల్సలిపి - పరలోకగతుఁడయ్యెఁ బిదపడి యతఁడు.
అతనిపుత్త్రుఁడు దిలీపావనీనాథుఁ - డతినిష్ఠతోడ జాహ్నవిఁదెత్తు ననుచు
విడువక ముప్పదివేలేండ్లుతపము - గడపియు నతఁడు రోగములచేఁ జచ్చె.
ననఘుఁ డాతనిపుత్త్రుఁ డగుభగీరథుఁడు - దనరాజ్యమరయఁ బ్రధానుల నిల్పి
సారధర్మజ్ఞులు సద్గుణోజ్జ్వలులు - శూరులు నగునట్టి సుతులను గోరి,
యెల్లపాపంబుల నిలమీఁదఁ బాపఁ - దెల్లంబుగాఁ గంగఁ దెచ్చెద ననుచుఁ
గరమర్థిఁదపము గోకర్ణాశ్రమమున - నరుదుగాఁ బదివేలయబ్దము ల్సేయ
ననుపమం బగుచున్న యాతపంబునకు - వనజసంభవుఁ డంత వరదుఁడై వచ్చి
యడుగుము వరమన్న నాభగీరథుఁడు - కడుభక్తి బ్రహ్మకుఁ గరములుమొగిచి
"భారతీనేత ! ప్రపంచనిర్మాత ; - సౌరలోకత్రాత ! సత్యసంఘాత !
ధాత ! మాతాత లుదగ్రులై వచ్చి - యాతతకపిలుకోపాగ్నిచేఁ గ్రాగి,
నాఱువేలేండ్లు సన్నుతగతిలేక - నాఁబడిపడి భస్మమై యున్నవారు ;

కడగి యాభస్మముల్ గంగోదకములఁ - దడుపక గతిలేదు దయసేయు" మనిన
"హరుఁడొక్కరుఁడు దక్క నన్యులాగంగ - ధరియింపనేరరు దగిలియెవ్వరును ;
నీవింక హరునకు నిష్టమైఁ దపము - గావించి ప్రార్థింపు గంగ ధరింప"
ననిపల్కి మదిలోన నతఁడు పార్థించు - తనయులనిచ్చి యద్ధరణీశుకొఱకుఁ
దనరంగ నాగంగ ధరకేగు ననుచుఁ - జనియె పద్మజుఁ ; డటఁజని భగీరథుఁడు
అంగుష్ఠ మొక్కటి యవనిపై మోపి - యంగజహరునకు నతిఘోరతపము
దలకొనిచేయఁ బ్రత్యక్షమై శివుఁడు - "తలదాల్తుఁ దెమ్ము మందాకిని" ననియె
నంత భగీరథుం డర్థిఁ బ్రార్థింప - నంతరిక్షస్థలమందుండి గంగ
గగనమండలము నక్షత్రమండలముఁ - బగులలోకము లెల్లఁ బగులమ్రోయుచును
గులపర్వతములతోఁ గుంభినితోడ - బలసి మహాదేవుఁ బాతాళమునకు
గొనిపోవుతెఱఁగున ఘోరమై పర్వి - చనుదెంచు నురవడి జగములు బెదర
వచ్చు నా గంగగర్వముఁ బాప శివుఁడు - హెచ్చిజూటముఁ బెంచె నింతలో గంగ
వచ్చి మహాదేవు వరజటావీథిఁ - జొచ్చి వెల్వడుత్రోవ చొప్పడకున్న

—: భగీరథుఁడు గంగను దెచ్చుట :—

హరు జటాజూట మహాటవిఁ జిక్కి - తిరుగుడుపడుచు వర్తించుచునుండె.
నంత భగీరథుం "డతులప్రవాహ - మంతయు నిప్పు డెందరిగెనో ?" యనుచు
వెఱగంది మఱియును విషకంధరునకుఁ - దఱిగొని యత్యుగ్రతప మాచరించి
నపరిమితప్రీతి నాభగీరథుని - తప మంత మెచ్చి కందర్పహరుండు
లోలతఁ దనమౌళిలోనున్న గంగ - "భూలోకమున కింకఁ బొ"మ్మని యనుప
వలనొప్పుజూటంబు వాకిలి వెడలి - బొలు పొందఁ బాతాళమునఁ జూపునిలిపి
తనదివ్యదృష్టి మందాకిని కపిలుఁ - గని "మునిమహిమకుఁ గడుఁ జోద్యమంది
తగిలి నిన్నలచిన దారుణాకృతుల - సుగతికిఁ బంపవచ్చుచు నున్నదానఁ
గినియకు మీవని కేలర్థిమొగిచె" - ననఁ బద్మముకుళంబు లమరఁ జూపఱకు
నడరు నమ్మునికిన్క నటుపోవ వెఱచి - సుడిపడుతెఱఁగున సుడులొప్ప మిగుల
మామీఁదజనుదెంచుమలయును గంగ - యేమెక్కుడికిఁ బోవు మిటమీఁద ననుచుఁ
బఱతెంచి సగరులపాలిపాపములు - మొఱపెట్టుచున్నవి ముక్కంటి కనఁగ
నోలిఁబంకజముల నుండరాకున్న - దూలి యాకసమునఁ దుమ్మెద ల్మ్రోయ
భూతాధిపతిజూటమునునుండి ధరణి - కేతెంచు గంగకు నెండగాకుండఁ
గొడుగులువట్టిన కొమరున హంస - లుడువీథి సుడిపడి యొప్పారుచుండఁ,
దొడఁటి యాసగరులదోషోత్కరములు - కడఁకమై బోద్రోమకరములో యనఁగ
గమనీయతరములై ఘనతరంగముల - గములంతకంతకుఁ గరిమొప్పమిగులఁ

దనవారిలోపఁ దగ భగీరథున - కనుపమసితకీర్తు లందందఁ బుట్టి
నెఱసి భూతలమెల్ల నిండనేతెంచు - వఱుసన నుఱువులు వఱలంగ, గంగ
యప్పటప్పటికిని నతులఘోషంబు - లుప్పొంగి యుప్పొంగి యుడువీథిముట్టి
బ్రహ్మాండభాండము ల్వగులఁ బెల్లుబ్బి - బ్రహ్మాదిదేవత ల్భక్తితోఁబొగడ
శివుఁడు ధరించిన శ్రీగంగయపుడు - భువిఁ బామరులకెల్లఁ బుణ్యంబునీయ
వచ్చితిననిగంగ వరుసగాఁజెప్ప - వచ్చినవిధమున వరుస ఘోషించి,
సురలు ఖేచరులును సుముఖులై చూడ - గరుడగంధర్వులు గరము భూషింపఁ
జనుదెంచి బిందువ న్సరసిలోఁ జొచ్చి - యెనయఁ బ్రవాహంబు లేడులై పాఱె
యనఘాత్మ! పావని హ్లాదిని నళిని - యనఁ బ్రవాహములుమూఁ డరిగెఁ దూర్పునకుఁ
సీత సుచక్షువు సింధువు నాఁగ - బాతితో మూఁడేగెఁ బడమటిదెసకు
నడరుచు నుప్పొంగి యందులో నొకటి - కడఁగి భగీరథక్ష్మాపాలు పిఱుఁద
ఘనతరవిశదోదక ప్రవాహంబు - వినువీథి శరదభ్రవిభ్రమం బెసఁగ
దివికేగ మదిలోనఁ దివురుభూజనుల - కవిరళనిశ్రేణు లమరుచందమున
నిలయు నింగియు మ్రోఁగునెడ బ్రవాహంబు - గలయ నానామాలికలు వీచులమర
నీభంగిఁ ద్రిప్పుదునెల్ల పాపముల - నాభంగిఁజూడుఁడీ యన సుడులొప్పఁ
జెలిమిఁదారలతోడఁ జేయఁజన్కూరణిఁ - బెలుచ నింగికి నంబుబిందువులెగయ,
ధర్మాత్ములగువారి ధర్మకీర్తులకు - నిర్మలస్థానమై నెఱిఁబొల్తు ననుచుఁ
గేలి నయ్యాపగాకీర్తులు నవ్వ - లీల డిండీరమాలిక లుల్లసిల్లఁ
బెక్కుఁగన్నులఁగాంతుఁ బృథివిపెంపెల్ల - మక్కువననుభంగి మత్స్యములొలయఁ
జరియించు కొమరారు జలచరావళులు - పొరినొప్ప నేతెంచె భూలోకమునకు.
నంత శతార్కులై యమరుచందమునఁ - గాంతిమద్బహురత్నఖచితంబులైన
నిజభూషణంబుల నింగివెలుఁగ - గజవిమానాదులు కర మర్థినెక్కి
యమరగంధర్వ సిద్ధాదులు చూడ - నమరంగ నేతెంచి రజుఁడు నేతెంచె
నటమహోనాగంబు లా ప్రవాహంబు - చటులవేగము చూచి యట మ్రొగ్గుటయును
అంతయు నానిర్జరాదులు చూచి - చింతించి జపములు చేసి రాలోన
నానదిగట్లనే యవగాహ మంది - యానందమునుబొంది యాడి రచ్చరలు
అమరమునీంద్రాదు లంతసంతోష - మమరఁగాఁ బువ్వుల నర్చించి రెలమి,
నాపుణ్యనదిలోన నతిపాపరతులు - శాపదగ్ధులు కృతస్నానులై దివికిఁ
జనుచుండ సురలు నచ్చరులు గంధర్వ - దనుజపన్నగయక్షదైత్యరాక్షసులు
కిన్నరాదులు నాభగీరథుకథము - పెన్నాడి కనుఁగొంచు వేడ్క నేతేరఁ
బెరిగి పర్వతములు భేదించుకొనుచు - నరుగఁ జహ్నుఁడు యాగ మాత్రోవఁజేయ
వరదగా నటువచ్చి వలగొనిగంగ - సరిచుట్టుముట్టిన సరగున నపుడు

యాగోపకరణంబు లవి వెల్లిపోయి - యాగవిఘ్నంబైన సతఁ డాగ్రహించి
నింగికి నుప్పొంగి నెఱినేగుదెంచు - గంగ నాకర్షించి కలుషించి క్రోలె.
అనిమిషమునివరు లాభగీరథుని - గనుఁగొనిపల్కిరి కరమర్థిమీఱ
"నీమహాగంగ ని ట్లీమునీశ్వరుఁడు - ఈమాడ్కిఁ గ్రోలెనే యిప్పుడె నీవు
కోపంబులేకుండఁ గోరి యీమౌని - నీపట్లవేఁడిన నిచ్చును గంగ"
అని యిట్లు దేవత లందఱుఁజెప్ప - వినయంబుతోఁబోయి వేడ్కనమ్మౌని
గనుఁగొని మ్రొక్కుచు గరములు మొగిచి - వినయసంభరితుఁడై వేడ్క నిట్లనియె
"వినవయ్య మునిచంద్ర ! విమలచారిత్ర ! - ఘనమైనగంగను ఘనమైనతపము
చేసి యుర్వికి గంగఁజెలఁగుమ నిపుడు - వాసిమైఁ దెచ్చితి వరుసనిచ్చటను
మోసమై మీచేత మొనసికోల్పడితి - నోసంయమీశ్వర ! యోపరబ్రహ్మ
దయచేసివిడిపింపు ధన్యచారిత్ర - దయచేయు సంయమీ ! దయచేయు" మనుచు
వినయంబుతోఁబల్క విని మౌనివరుఁడు - మనమునఁ గృపపుట్ట మఱియు నిట్లనియె.
"ఓభగీరథచంద్ర ! యోమహారాజ ! - యీభంగిగంగను నిలకుఁదెచ్చుటకు
నీమహత్త్వంబును నీతపోమహిమ - నేమనిచెప్పుదు నిఁక నీదుకీర్తి
విడిచెద గంగను విడిచెద నిపుడు - పుడమిలో నాకీర్తి పొలుపొందు" ననుచు
నుమిసి యెంగిలిసేయ నొల్లక యతఁడు - రమణమై దనకర్ణరంధ్రంబునందు.
వెడలింప నెప్పటివిధమున గంగ - యడరుచు జాహ్నవి యనుపేరఁబరఁగెఁ.
బురుషపురాకృతపుణ్యంబునడుమ - దొరకొన్న విఘ్నంబుద్రోచి యేతెంచు
వెరవున నారాజు వెంటనేవచ్చి - శరనిధిఁజొచ్చి యాజాహ్నవీదేవి
దిగి రసాతలమునఁ దిరిగి యందున్న - సగరులభస్మము ల్సరినిండఁబాఱె.
నంత నంబుజగర్భుఁ డాభగీరథుని - సంతసంబునఁ జూచి "జననాథ ! వినుము
జలనిధి నెందాఁక సలిలంబులుండుఁ - దలఁప నీసగరుల తనయు లందాఁక
దివ్యభూషణముల దివ్యాంబరముల - దివ్యమాల్యంబుల దివ్యగంధముల
దివ్యమూర్తులనొప్పి దివిజలోకమున - దివ్యభోగముల వర్తించుచుండెదరు
అడరంగ నిదిమొద లనఘ నీపేర - నడుచు భాగీరథీనామ మీనదికిఁ
ద్రిపథయనంగ వర్తిలువరదయన - నృపజాహ్నవి యనంగ నెగడు లోకముల
అనఘ ! మీసగరుండు నంశుమంతుండు - ఘనుఁడు దిలీపుఁడు గైకొన్నవ్రతము
నెఱపఁజాలమి నీవు నెఱపంగఁ దివిరి - తెఱఁగొప్ప నీగంగఁ దెచ్చితి కాన
గంగాంబునిర్మలకమనీయపదము - మంగళచిరకీర్తిమహితుండ వగుము.
కాకుత్స్థకులజుల గౌరవశ్రీల - కాకరం బగు తనయావళిఁ గనుము
లలితధర్మముల మూలస్తంభమైతి - పొలుపార నింక నీపుణ్యోదకముల
వెలయఁ దీర్థస్నానవిధు లొప్పఁదీర్చి - ఫలము గైకొను" మంచుఁ బద్మసంభవుఁడు

తనలోకమున కేగెఁ ; దదనంతరంబ - తనర నాగంగఁ గృతస్నానుఁడగుచు
నఱువదివేవుర కాభగీరథుఁడు - నెఱిఁ దిలోదకములు నిష్ఠతోనిచ్చె.
నాతిలోదకముల నమరులై సగరు - లాతని దీవించి యరిగిరి దివికి
ననఘుండు మఱి యయోధ్యాపురంబునకుఁ - జని భగీరథుఁడు రాజ్యముసేయుచుండెఁ
గలుషఘ్న మీయుపాఖ్యానంబు భక్తి - చెలువారఁజదివినఁ జెప్పఁగా వినిన
నొనరఁ బుణ్యముల నాయుష్మంతులగుచు - ధనధాన్యకీర్తులఁ దనరుచునుందు ;
రెప్పుడు వారల కెల్లదేవతలు - నొప్పఁ బ్రసన్నులై యుండుదు రెలమి,
నమరంగ సిద్ధించు నఖిల కార్యములు ; - సమకొను నంచితస్వర్గభోగములు
పెనుపారఁగా వారి పితృగణంబులకు - ననుపమసద్గతు లనిశంబుఁ గలుగు"
ననిన రాఘవుఁడు గంగావతారంబు - విని కౌశికునిఁ జూచి వినుతులుసేసి,
నేఁడు విశ్వామిత్ర నీచేతవింటిఁ ; - బోఁడిమి నీగంగ భూలోకమునకు
వచ్చినతెఱఁగును, వారితెఱంగు - నచ్చెరువడరంగ నని ముదంబంది
యారాత్రి యందుండి యఖిలలోకముల - నారూఢికెక్కిన యానది గ్రుంకి,
యాహ్నిక కృత్యంబు లన్నియుఁ దీర్చి - జాహ్నవిదాఁటి, విశ్వామిత్రుతోడ
నుత్తరతటమునందున్న సంయములఁ - జిత్తంబులలరఁ బూజించి, వీడ్కొనుచుఁ
జని చని యెదుట విశాలయన్పురము - కనుగవకింపైన గాధేయుఁ జూచి

—: అమృతోత్పత్తి :—

"యీపురి పే రేమి ? యేరాజవంశ్యుఁ - డేపుమైఁబాలించు ? నెఱిఁగింపు" మనిన
ఘనుఁడుకౌశికుఁడు రాఘవుఁజూచిపలికె - విను మింద్రుకడ మున్ను విన్నాఁడ నేను
దితిసుతులైన దైతేయులు నదితి - సుతులైన సురలు భాసురలీలఁ దొల్లి
నోలి రసంబులు నోషధుల్ నించి - పాలసముద్రంబు పరువడి ద్రచ్చి
క్రమమొప్పనమృతంబుగైకొందమనుచు - సమమై త్రినాసుధాజలరాశి డాసి
కవ్వంబు తరిత్రాడుగా మందరంబు - నవ్వాసుకిని జేసి యమృతాబ్ధిఁదరువ
వెలయంగ నటఁ బుట్టె విష ముగ్రమగుచుఁ గలయలోకంబుల గాఱించి మించ
బరఁగ రోషానల పరుషంబునైన - హరుఁ డదిగొని మ్రింగె నంత నుమియుట
నురగముల్ ధరియించె నోలిఁదద్విషము - మఱి మఱి తరువంగ మఱియును బుట్టె
వంచన మన్న థావాప్తిలోకముల ముంచియెత్తగఁజాలు మురిపెంబు అమర
గాంచీగుణత్కారఘననితంబములు - నించుకనడుమును నెఱియుఁ జన్గవలు
చంచలతనులత ల్సరిదంతచయము - మించు కన్గవయును మెఱయుమోవియును
గోమలభ్రూలతాకోదండుఁ డైన - కాముని విలువిద్యగతి చూప నొప్పి
కడఁగంటిచూపులఁ గక్షదీధితుల - వెడలించు భుజలతావిక్షేపములును

అమర నూతనయౌవనాభిరామముల - నమర నరువదికోట్ల యప్సరోగణము
శీలమై నచ్చరలేమలనెల్ల - నోలి దేవతలు దైత్యులును గైకొనిరి.
వారక దరువ నా వరుణాత్మజాత - వారుణి ప్రభవించె వైభవం బలర
నాసురదితిసుతు లపుడొల్లకున్న - నసురులై వర్తిల్లి రవని నెల్లెడల
సుర నాదితేయులు నొరిదిఁ గైకొన్న - సురలనఁ బ్రఖ్యాతి శోభిల్లిరపుడు
సంతసంబున రమాసతి దురంగంబు - కాంతిమిన్నగు దంతి కౌస్తుభమణియు,
నమృతాంశుఁడును బుట్టె, నమృతంబు సురభి - నమరు సుధాపూర్ణ మగుకమండలువు
కలిగి ధన్వంతరి కర మొప్పఁబుట్టె - వెలయంగమఱి పుట్టె విష ముగ్రముగను
నంత సురాసురు లమృతంబుకొఱకు - నెంతయుఁ దమలోన నేచి దర్పమున
ననుపమస్థితిఁబోర నసురుల సురలఁ - గనుఁగొని సురలపైఁ గరుణించి మించి
మానినిరూపమై మధుమర్దనుండు - తా నమృతముఁ బంచి తగ నిచ్చువేళ
రాహుకేతువు లను రాక్షసులప్పు - డూహించి పంక్తిలో నొగిఁ గూరుచుండి
చెయిజాచి పట్టిన జెలఁగుచుసుధను - మెయిచాయ జూడక మెలఁత యిచ్చుటయు
రవిచంద్రులప్పు డారమణిని జూచి - కవగూడి యిద్దరుఁ గళవళంబంది
కనుసైఁగ నటుచూపఁ గనలుచు - వనువొందఁ జక్రంబు నటుప్రయోగించి
శిరములు ఖండించి సృష్టిలోపలను - కఱకురాక్షసులల్ కడుగ్రహంబులుగ
నామింట నిలిపెను నమృతంబు ద్రావ - నేమియుఁ జెడకుండ నెప్పుడు వారి
నాదిగా నెప్పుడయ్యాదిత్యుఁజంద్రు - బాధించుచుందురు పర్వంబులందు
నసురుల గనుబ్రామి యమృతంబుసురల - కొసఁగి వారికి జయంబొసఁగె యుద్ధమున.
దైతేయకోటియందఱఁ ద్రుంచి యింద్రుఁ - డాతఱి ద్రిజగంబు లర్థిఁ బాలింప
దితియంతఁ దనసుతు లెగుటకునొగిలి - పతియైనకశ్యపుఁబ్రార్థించి, "యింద్రుఁ
జంపఁజాలిన మహాసత్త్వప్రతాప - సంపన్ను నొకనిఁ బ్రసాదింపు" మనిన
నంగీకరించి "సహస్రవర్షంబు - లంగన ! ఘనశుచివై యుండఁగల్గు !
మూఁడులోకంబులు మొగిగెల్చువాని - వాఁడిమిమై నింద్రు వధియించువాని
గనియెద వొకపుత్త్రుఁ గాంత నావలన" - నని పల్కి దితిమేను హస్తాంబుజమున
నయమారఁ బరిమార్జనము నేసి మఱియు - దయజూచి యతఁడేగెఁ దపమాచరింప.
జనియె నా దితియును సమ్మదంబెసఁగఁ - జని యుగ్రతప మొప్ప నల్పుచునుండె.
నంతట మఘవంతుఁ డత్తెఱం గెఱిఁగి - చింతించి దితిఁజేరి శిష్యుండువోలె,
పాయక కుశసమిత్ఫలమూలభవ్య - తోయాదు లతిభక్తితోడఁ దెచ్చుచును
జరణంబు లొత్తుచు సత్కృతుల్మఱియు - బరిపాటిసేవయుఁ బరిచర్యసేయ
నేవేళ నెచ్చట నేమిగావలయుఁ - గావలసినవెల్లఁ గనుసన్నఁ దెచ్చి
యుపచరింపుచు వేడ్కనుండెఁ బెక్కేండ్లు! - నపుడొక్కనాఁ డింద్రు నాదితిచూచి

యలరుచు మదిరహస్యము దాఁపలేక - "బలభేది ! వినుము నాపల్కునీవొకటి
తనయునిఁ గోరి మీతండ్రి నేనడుగ - వినుము వెయ్యేఁడులు వెడలినపిదప
నిచ్చితి సుతునంచు నింపార నాకు - నచ్చుగా వరమిచ్చె నటుగాన నీకు
నిటమీఁదఁ బదియేఁడు లేగినపిదపఁ - బటుశక్తి దమ్ముఁడు ప్రభవింపఁగలఁడు
అలరంగ నీవును నాతండు గూడి - పొలుపార నేలుఁ డీభువనత్రయంబు
వినుతకీర్తుల మీరు విలసిల్లుచుండుఁ" డనిపల్కి నంత మధ్యాహ్నకాలమునఁ
దలనిడి కాళ్లడ దలయంపిగాఁగ - నలతమై నిద్రించు నాదితిఁజూచి,
శతమన్యుఁ డెంతయు సంతోషమంది - వితతపై ఖరి నిదేవేళ నాకనుచు,
దితిగర్భ మతియోగధీశక్తిఁ జొచ్చి - శతకోటిచేఁ దనశత్రువౌ శిశువు
నేడుతునక్కలుసేయ నెలుగెత్తి బాలుఁ - డేడువ దితియు నయ్యెడ మేలుకాంచె,
మఘవుఁడు మారుదో!మారుద!యనుచు-లఘురీతిఁ బలుక "బాలకుఁజంపవలదు.
వల" దనియెడు దితివాక్య మాలించి - వెలుపడి గర్భ మవ్వేళ వాసవుఁడు
కరములుముకుళించి కలఁక చిత్తమున - తిరమైనభక్తినే దితితోడఁ బలికెఁ.
"దనరంగ గాళ్లడ తలయంపిగాఁగఁ - గొని ముక్తకేశివై గూర్కుటఁజేసి
యరసి నీ వశుచివై తివి గాన తెగువఁ - గార్యంబుకొఱ కేను కడుపులోఁజొచ్చి
గొనకొని నినుఁజంప కోడి గర్భంబు - దునిమితి నేనేడుతునియలుగాఁగ
సన్నకు సన్న నాశత్రుండు గానఁ - జిన్నిపాపనిఁ బరిచ్ఛిన్నుఁజేసితిని
జనని ! ధర్మజ్ఞవై సైరింపవలయు" - ననిన దుఃఖింపుచు నాయింద్రుఁజూచి
"నానేరమంతయు నాకలోకేశ - నీనేర మదిలేదు నిక్కువం బరయ"
నని పల్కి మరుదాఖ్య లమరఁదేజంబు - లెనయంగ ఖండంబు లేడ్వురునగుచు
నిమ్ముల నాపుత్త్రు లెలమి నెల్లెడల - సమ్మదమింపార చరియింపనిమ్ము
సప్తఖండంబులై సరినొప్పువీరి - సప్తమారుతగణస్కంధనాయకులఁ
గావింపు" మని వేఁడగా నట్లుచేసి - దేవేంద్రుఁ డమరావతికిఁ బోయె నంత
వారును దేవతావల్లభుచెలిమి - మారుతగణసంజ్ఞ మఱిదివ్యులైరి.
దేవేంద్రుఁ డతిభక్తి దితికి శుశ్రూష - గావించె నీపుణ్యగణ్యదేశమున ;
నీపుణ్యధరణి మున్నిక్ష్వాకునృపతి - భూపవర్యుం డలంబుసయందుఁ గన్న
కొడుకు విశాలుఁ డనక్కువలయాధిపుఁడు - పుడమినేలి విశాలపురి యిందొనర్చె.
నావిశాలునిపుత్త్రుఁ డై హేమచంద్రుఁ - డావిర్భవించెను నతఁడు సుచంద్రు
నతఁడు ధూమ్రాశ్వుని నతఁడుసృంజయుని - నతఁడంతసహదేవు నతడు కుశాశ్వు
నాతండు సోమదత్తాఖ్యుఁ గాకుత్స్థుఁ - డాతని కెంతయు నమరంగ సుమతి

—: సుమతి యను రాజు విశ్వామిత్రు నెదుర్కొనుట :—

భావింప నెప్పుడు పరమధర్మముల - నీవిశాలాపురం బేలెడి రాజు,
లనఘ ! వైశాలికు లన వీరుజగతి - వినుతికెక్కిరి ధర్మవిభవసంపదల ;
నిచ్చల రఘునాథ ! యిచట నీరాత్రిఁ - బుచ్చి వేగినఁ జూడఁబోద ; మిజ్జనకు
ననునంత గాధేయుఁ డటవచ్చు టెఱిఁగి - మనమున సంతోషమగ్నుఁడై సుమతి
తనపురోహితులును దనబంధుజనులు - తనతోడఁజనుదేరఁ దనపట్టణంబు
వెలువడి చనుదెంచి విహితమార్గమున - నెలమితో నాసంయమీంద్రుఁబూజించి
కరములు ముకుళించి కడుభక్తిబలికె - "ధరణిలోపల నేఁడు ధన్యుఁడనైతిఁ
జరితార్థమయ్యెనాజననం" బటంచుఁ - బరమప్రియంబునఁ బలికియొండొరుల
నమరంగఁ గుశలంబులడిగినపిదప - సుమతి విశ్వామిత్రుఁజూచి తాననియె :

—: సుమతికి శ్రీరామలక్ష్మణులనుగూర్చి కౌశికుఁడు తెల్పుట :—

"మునినాథ ! యసమానమూర్తులీఘనులు - ఘనభుజాలనిమిషక్రమపరాక్రములు
కరిరాజగమనము ల్కంఠీరవములఁ - బురుడింపఁజాలినభుజసత్త్వములును
లలితంబులైన పుల్లసితారవింద - దళములఁదెగడునేత్రములుఁ జెన్నొందఁ
గరవాలములుఁగార్ముకంబులు దొనలు - ధరియించి దమదుపదన్యాసములను
జగతి నారవిచంద్ర సంచారలీల - మగు నాకసమువలె నలరించువార
లిరువురు దమలోన నెల్లచందముల - సరియగుచున్నారు జనులచూడ్కులకు
నీకుమారకు లెవ్వ రెవ్వరీసుతుల - నాకు నేర్పడ గాధినందన చెపుము"
యనిన విశ్వామిత్రుఁ డాతనిఁజూచి - వినిపింపఁదొడఁగెను వీనులుబ్బంగ
"నోరాజకులచంద్ర ! యోసుగుణాబ్ధి ! - వీరివృత్తాంతంబు వినుముదెల్పెదను ;
సరయువుపొంతఁ గోసలదేశమునను - నరుదొప్పఁగ నయోధ్యయను పురియొప్పు
నాపురినేలుచు నాదశరథుఁడు - నేపుమై మనుజుల నెల్లఁ బాలించు
నాతనివరపుత్త్రుఁ డైనరాముండు - నితనికి ననుజాతుఁ డీలక్ష్మణుండు
మఖముసేయుటకునై మఱి నేనువేఁడ - సుఖమున నిచ్చెను సుతులనిద్దఱిని
మావెంట వెంచేసి మఖమును గాచి - వేవేగఁ దాటక వెస సుబాహువును
ఆటోపమొప్పంగ ననిలోనఁగూల్చి - మాటమాత్రంబున మారీచుఁబోలి
యాగంగ నటదాఁటి యటుమిథిలకును - నేగంగఁదలఁచుచు నిటకువచ్చితిమి ;
ఈరాజశీతాంశు లినవంశకులులు - వీరిసామర్థ్యంబు వినఁగఁజోద్యంబు"
ననినవిశ్వామిత్రునతులవాక్యములు - విని చాల సుమతియు విస్మయంబంది
యారాఘవుల నప్పు డర్థిఁ బూజింప - వారును బూజలు వరుసఁ గైకొనుచు
నారాత్రియందుండి యాప్రభాతమున - నారాజు తముఁబంప నర్థితోఁజనిరి.

—: గౌతమాశ్రమముఁ జేరుట :—

చనిచని గౌతమాశ్రమము రాఘవుఁడు - కనుఁగొని పలికె నాగాధినందనుని
"సలలిత పల్లవసంపద ల్గ్రాగి - వెలయు మామిళ్లును వేఱుపనసలు
నారంగ జంబీర నారికేళములు - పారిభద్రంబులు బదరికాతతులు
మాతులుంగ లవంగ మంజీరతరులు - శ్రీతరు సంపంగి సింధువారములు
పొన్నలు పొగడలు పోకమ్రాఁకులును - నెన్నంగనరఁటుల నెఱయుపువ్వొళ్ల
చిత్తజాంబకములై చెలఁగునశోక - లత్తుక దాడిమ లలితమల్లికలు
తిందుకంబులు శివతిలకశాల్మలులు - చందన కర్పూర సహకారములును
భల్లాత గుగ్గులు బ్రహ్మకౌశికము - లెల్లచో నల్లిన యేలకీలతలు
అల్లిన మొల్లలు నలరుచేమంతి - చల్లనిపుష్పవాసనలఁ జెన్నొందు
కాసారములచేతఁ గడురమ్య మగుచు - భాసిల్లుపక్షుల పటురవంబులును
సమధిక మిట్టి యాశ్రమభూమి సకల - రమణీయమయ్యు నిర్జన మేటికయ్యె ?
మున్నిందుఁదపమున మునివర్యుఁడెవ్వఁ-డన్నియునెఱిఁగింపు" మనిననిట్లనియె.
"గౌతముం డిక్కడఁ గడఁకతోఁ దొల్లి - యాతతనిష్ఠ నహల్యతోఁగూడి
యతిఘోరతపముసేయఁగ నింద్రుఁడెఱిఁగి - యతనితపంబు దానంతయుజెఱుపఁ
గుక్కుటంబైపోయి కుటజంబుసేరి - కొక్కొరొాయని కూయఁగొమరొప్పమౌని
మనమునజింతించి మఱియొక్కనాఁడు - మునినిజానుష్ఠానమునకుఁ బోవుటయు
గౌతమాకారంబు గైకొనివచ్చి - యాతనిసతి నహల్యాదేవిఁ గదిసి
"ఋతుకాలమనరు కోరికగలవారు - మతిఁదలంపఁగఁ బ్రొద్దు మఱి చాలఁగలదు
పొలఁతుక నీతోడి భోగేచ్ఛ నాకు - వలయుటఁదలపోసి వచ్చితి" ననిన
నెఱిఁగి యహల్య నీవింద్రుండవగుట - యెఱుఁగుదు గాకేమి ? యిందు రమ్మనుచు
జలజాక్షి తమపర్ణశాలలోపలికి - బలభేదిఁగొనిపోయి పరఁగఁగ్రీడించె.
సురనాథుఁడప్పుడు స్రుక్కుచు భీతి - నరుగుచో గౌతముఁ డంతలో వచ్చి
"యోరి పాపాత్మక ! యుచితమే నీకు ? -నారూపు గైకొని నాపత్నిఁ గవయ ?
నీపాపఫలమున నీ వముష్కుండ - వై పొమ్ముపొ"మ్మని యంత శపించె.
గౌతమశాప మఖండమై తాఁకి - యాతని యండంబు లంతలోఁ దెగియె.

—: గౌతముఁ డహల్యకు శాప మిచ్చుట :—

నదరి గౌతముఁ డహల్యాదేవిఁ జూచి - "పడఁతి ! పాషాణమై పడియుండు మీవు ;
కరముగ్రమగునెండ గాలిపెంధూళిఁ - బొరలుచు నెందును బొడగానఁబడక"
అనిన "శాపమున కెయ్యదితుదినాకు" - ననిన నహల్య కిట్లనియె గౌతముఁడు
"వైకుంఠధాముఁ డవాప్తకాముండు - లోకరక్షణకళాలోల తత్పరత

రాముఁడై వచ్చి పురాణపూరుషుఁడు - భూమిపై జన్మించి పొగడు దీపించి
చనుదెంచి కౌశికుజన్నంబుఁగాచి - యినకులాధీశ్వరుఁ డిత్రోవవచ్చి
తొలఁగిపోవక నిన్నుఁ ద్రొక్కఁగనజాలు - జలజలోచన ! నీదుశాపంబు దీఱు"
ననిచెప్పి శీతాద్రి కరిగె గౌతముఁడు - మునిపత్ని దారూపమున నుండెనంత.
సురరాజు దనపాటు సురలతోఁ దెల్పఁ - దరమిడి పితృదేవతల వారు వేఁడి
వెరవరులై మేషవృషణముల్ దెచ్చి - సురలు సంధించిరి సురలోకపతికి.
నతులపుణ్యాత్మకు లదియాదిగాఁగ - గ్రతువులఁ జంపుచు గ్రుడఁగి మేషముల
నాఁడాదిగా మునినాథుశాపమునఁ - బోఁడిమిచెడి యీతపోవని నున్న
యాయహల్య నతుల్య హతమనశ్శల్యఁ - జేయవే శ్రీరామ ! చిరపుణ్యధామ !"
యనిచెప్పి గౌతము నాశ్రమంబునకుఁ - జనుదేర శ్రీరామచరణంబుసోఁక
మొగు లెల్లవిరియ సోమునికళవోలెఁ - బొగ యడంగిన హవ్యభుక్కీలవోలెఁ
గలఁకఁదొలంగిన కమలినివోలె - బలుమష్టుగడిగిన బంగారువోలె
శ్రీరామపాదరాజీవపరాగ - దూరీకృతాఘసందోహయై యప్పుడు
వెలఁది యంతయు శిలావేషంబు మాని - తిలకించి తనతొంటిదేహంబు పూని
మునిపతిచేతరాముని మహత్త్వంబు - వినినది గాన నావేదండయాన
యామహామహునకు నాతిథ్య మొసఁగి - "శ్రీమీఱ నిటకు విచ్చేసితిగానఁ
జరితార్థనైతి ; మీచరణపద్మములు - దరి నిచ్చి రఘునాథ ! త్రైలోక్యనాథ!
మీపాదతీర్థమౌ మిన్నేరు భువన - పాపంబులెడఁబాపఁ బాల్పడె ననఁగ.
నిలయెల్ల నొకటమిన్నొక్కటఁగొలిచి - బలిమెట్టి బ్రహ్మాండభాండంబుముట్టి
నేదశిరోవీథి విహరించునీదు - పాదముల్ నాదుశాపముఁ బాచు టరుదె ?"
యనిరాము వినుతించె నంతగౌతముఁడు - సనుదెంచి రఘురామచంద్రుఁబూజించి
ప్రాకట జన్మసాఫల్య నహల్యఁ - గైకొని తొల్లింటిగతి విలసిల్లెఁ.
గ్రొవ్విరిజడివాన కుంభినిఁ గురిసె - నవ్వేళ దేవతూర్యంబులు మొరసె ;
ఘనపుణ్యు లందుండి కదలిమిన్నంటి - తనరుప్రాకారసౌధములయూథముల
నమరిక రత్నగేహములవాహముల - రమణీయ రాజమార్గముల దుర్గముల
వలనొప్పుశృంగారవనుల జవ్వనులఁ - బొలుచుసంతతశుభంబుల నిభంబులను

—: శ్రీరామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రునితో మిథిలఁ జేరుట :—

నమ్మవొందు వైరివర్గాశిథిలకును - జనకుని మిథిలకు జనుదెంచి రంతఁ.
గాళింగ నేపాళ కర్ణాట లాట - మాళవ సౌవీర మగధ పాంచాల
కురు పాండ్య బర్బర కుంత లావంతి - మరు తురుష్కాభీర మనుజవల్లభుల
ఘనతర యాగోపకరణభాగముల - ననురూపపశుగణాయతనయూపముల

భూరి దధిక్షీరపూర్ణకుంభముల - సారసమిద్భార చారుదేశముల
నడరి ఘోషించు సామాదివేదముల - నుడుగక చనుదెంచుచున్న తాపసుల
నుడువీధి నుప్పొంగు హోమధూమముల - నడరెడుదేవతాహ్వానరావములఁ
బూజలుగైకొన్న పుణ్యసంయములఁ - బూజింపనొలయనిభూసురోత్తముల
నరుదైన జనకునియజ్ఞవాటంబు - కరమర్థిఁ జొచ్చె నగ్గాధినందనుఁడు.
అంత నాజనకమహారాజవర్యుఁ - డెంతయు మహిమతో నెదురుగా వచ్చి
మునినాథునకు మ్రొక్కి ముదమొప్ప తోడు - కొనిపోయి పూజించి కుశలంబు లడిగి
"నీవువచ్చితికాననేఁడునేమిగులఁ - బావనాత్మఁడనైతిఁ బ్రబలె నాక్రతువు"
లని చాలఁగొనియాడి యమ్మునిచంద్రు - వెనుకనె వినతులై విలసిల్లుచున్న
గురుతరస్ఫీతవక్షులఁ గాకపక్ష - ధరుల మహాధనుర్ధరుల శ్రీకరులఁ
గోమలాంగుల నభంగురయశోనిధుల - భూమిజరించు వేల్పులఁ బోలు ఘనుల
సదయాంతరంగుల సతతప్రసన్న - వదనుల భువనపావనచరిత్రులను
చారుప్రభాభానుచంద్రసన్నిభుల - ధీరుల నయ్యశ్విదేవతాకృతుల
నాజానుబాహుల నతులవిక్రముల - రాజీవనేత్రుల రామలక్ష్మణులఁ
జూచి "యాశరచాపశోభితాకారు - లీచతురాత్మకు లెవ్వరివార ?
లీపల్లవారుణ మృదుపాదపద్మ - లేపగిదిని వచ్చి రిచటికి నడిచి ?"
యనిన విశ్వామిత్రుఁ "డనఘులు వీరు - జననాథ ! దశరథజనపాలసుతులు
నాయతశక్తినాయాగంబుగాచి - యాయహల్యనుబ్రోచి, యనుకంప నేచి,
నిరుపమతరశక్తి నీయింటనున్న - హరునిచాపముఁజూడ నరుదెంచి" రనుడు
మునినాథుమాటకు ముదమందిజనకుఁ - డనునయంబునవారి నర్థిఁబూజించెఁ.

—: శతానందుఁడు విశ్వామిత్రు ప్రభావంబుఁ దెల్పుట :—

గౌశికుఁ గనుఁగొని గౌతమసూనుఁ - డాశతానందుఁ డిట్లనియె రాగిల్లి
"నీవు రామునిదెచ్చి నెమ్మి మమ్మేలి - తివిశ్వవిభుఁడేర నెవ్వరితరము
అడరి మాతల్లి యహల్యపాపములు - కడఁగి రాముని పాదకమలరేణువుల
గౌతమశాపదుర్గతి నిస్తరించి - గౌతముఁ గ్రమ్మఱఁ గలసె మాతల్లి
రామచంద్రుని పాద రాజీవమహిమ - లేపందు" నని రాము నీక్షించి పలికె
"నీకౌశికుఁడు పుణ్యుఁ డీక్షోణిమీఁద - నీకు రక్షకుఁడఁట నీకేమికొదువ
యరయ విశ్వామిత్రునతులప్రభావ - మరిది ప్రస్తుతిసేయ నైననువినుము
దశరథాత్మజ బ్రహ్మతనయుండు కుశుఁడు - గుశుఁ డర్థితోడుతఁ గుశనాభుఁ గనియె
గుశనాభునకుగాధికొమరుఁడై పుట్టెఁ - గుశపవిత్రుఁడుగాధికొడుకయ్యెనితఁడు
అతిధర్మనిరతుఁడై యఖిలంబుపొగడ - నితఁడు మహీచక్ర మేలుచునుండె.

నాలసినవేడుక నొకనాఁడు దన్నుఁ - బలసి యక్షౌహిణీబలములు గొల్వ
వెడలి కాననములవేడ్కఁ బొలసల్పి - పుడమియంతయుఁజరింపుచుఁజాలబడలి
బహుగంధబంధుర ప్రసవమంజరుల - బహుఫలంబులనొప్పు పాదపావళుల
బహుపక్షిరవముల బ్రహ్మఘోషముల - బహుసరోవరముల బహుళవేదికల
నలరుచు జాతివైరాదులులేక - మెలఁగు నానావిధమృగసమూహముల
ననిలాంబుజీర్ణపర్ణాశులై తపము - నొనరించుతపసుల యోగిపుంగవులఁ
బన్నగ ఖేచరప్రముఖగంధర్వ - కిన్నరాదుల వాలఖిల్యాదిమునులఁ
గడునొప్పి బ్రహ్మలోకమువోలె మిగుల - నడరు వసిష్ఠునియాశ్రమంబునకు
నతిముదంబున వచ్చి యావసిష్ఠునకు - నతినిష్ఠమ్రొక్కిన నతఁడు దీవించి
యుచితాసనంబున నునిచి పూజించి - ప్రచురరసస్వాదు ఫలమూలతతుల
వరుసతోనిచ్చినవానిఁగైకొనుచుఁ - గరములుముకుళించి కడుభక్తిఁబలికె
"ననఘాత్మ! తపసులు నగ్నిహోత్రములు - జనలోకనుతములై జరుగుచున్నవియె ?
మీరును శిష్యులు మీయాశ్రమమున - నారంగ వీరు వారనక యెల్లవారు
ముదమున నున్నారె ? మునినాథ!" యనిన - "నొదవుసమ్మదమున నున్నారమేము.
నీతితోఁజేయుదె ! నీవు రాజ్యంబు ? - ప్రీతిమై భరియింతె భృత్యవర్గముల ?
ముదమొప్ప రాజ్యాంగములు పరీక్షింతె ? - వదలక నిర్జింతె వాలుశాత్రవుల ?
కుశలమే సర్వంబు కుశలమే నీకుఁ ? - కుశలమే నీపుత్రకులకుఁ బత్నులకు ?"
ననిపల్క "మీకృప నఖిలంబుకుశల" - మనియెఁగౌశికుఁ డంత నవ్వసిష్ఠుండు
"కరమర్థి నాయింటికడ విందు గుడిచి - యరుగుమ యీ"వని యతనిఁ బ్రార్థింప
నందుకు కౌశికుం డనుమతించుటయు - విందుసేయుటకునై వేగంబ యతఁడు
తనహోమధేనువు దలఁచి రప్పించి - జననాథవరునకు సకలసేనలకు
వివిధభక్ష్యంబులు వివిధభోజ్యములు - వివిధభంగులవిందు వేడ్కఁగావింప
వలయుఁగావున నీవు వలయు వస్తువులు - గలిగింపుమనవుడుఁగామధేనువును
గలమాన్నతతులు శాకములు భక్ష్యములు - గలవంటకము లూరుగాయ లంబళ్లు
ఫలవిశేషంబులు పాయసాన్నములు - చెలువారు వెన్నలు చీనిచక్కెరలు
సద్యోఘృతములు రసాయనంబులును - మద్యవిశేషముల్ మాంసభేదములు
వావిరి మఱియు నెవ్వారికి నేమి - కావలె నవి యడుగకయె కల్పింప
నాధేనుమహిమ కత్యాశ్చర్యమొంది - గాధేయుఁడప్పుడు కడిమాడసేయఁ
గుడిచి సేనలు దాను గోర్కిదీపింపఁ - గడుఁదృప్తినొంది, యా గాధితనూజుఁ
డీకామధేనువు నెబ్బంగినైనఁ - జేకొందు ననుచు వసిష్ఠునిఁ జేరి
"లక్షగుఱ్ఱంబులు లక్షధేనువులు - లక్షయేనుఁగులు వేలక్షలు మణులు
నిచ్చెద నీధేను విమ్ము నా"కనిన - నిచ్చలో మునినాథుఁ డెంతయు నగచి

"యిది నాకు జీవనం బిది నాకుఁ బ్రాణ - మిది నాతపంబులకెల్ల సాధనము ;
హవ్యకవ్యంబులు నతిథిసత్కార - మవ్యాహతముగ నీయావుచే నడుచు ;
నీపుణ్యధేనువు నీఁజాల" ననిన - నాపూర్ణబలుఁడు విశ్వామిత్రుఁ డలిగి

—: విశ్వామిత్రుఁడు వసిష్ఠుని కామధేనువుఁ గొంపోఁజూచుట: —

"యిమ్ముని బతిమాలి యేవేఁడనేల - ర"మ్మని భటసహస్రంబులఁ దాను
గోవు నుద్ధతిఁ బట్టికొనిపోవఁ బోవఁ - బోవక యది మునిపుంగవుఁజూచి
"యనఘ ! వసిష్ఠసంయమిచంద్ర ! నన్నుఁ - గొనిపోవు చున్నాఁడు క్రొవ్వి కౌశికుఁడు
వారింప వకట దుర్వారుండవయ్యు - నూరకతగునయ్య యొప్పింపనన్ను
ననఘాత్మ ! నీయెడ నపరాధిగాను - నను నుపేక్షించుట నాయమే నీకు ?"
ననుడు ధేనువుమాట కావసిష్ఠుండు - మనమునఁ గృపపుట్టి మఱుమాటఁ బలికె.
"నేనేలవిడుతు నిన్నెంతయు బలిమి - ఘనాయకుఁడు గొనిపోయెడుఁగాని
క్షత్రియు లుద్దండచారిత్రులైన - ధాత్రిసురోత్తము ల్దారెంతవార ?
లక్షోణి కధిపతి యీగాధితనయుఁ - డక్షౌహిణీబలం బతనికిఁ గలదు.
ఏవిధంబునఁ గెల్తు నితని నే" ననిన - నావసిష్ఠునితోడ నాధేను వనియె.
"మునినాథ ! నృపతేజము నకంటె నెందు - వినుతింప నెక్కుడు విప్రతేజంబు ;
గావున నీకంటెఁ గౌశికుండెక్కు - డేవెంట గాకుండు టే నెఱుంగుదును ;
బనుపుము నన్ను నీబలములనెల్ల - మునుకొని యడఁచెద మునినాథ !" యనిన
నావసిష్ఠుఁడు ధేను నపుడు "సైన్యములఁ - గావించుబలముల ఖండింపు ముఱక"
నన విని హుంకారమడరించుటయును - గనుఁగొని ధేనుహుంకారంబునందు
ఘనవాలలతయందుఁ గర్ణంబులందుఁ - దనురుహంబులయందు దంతంబులందు
ఖురమధ్యములయందుఁ గొమ్ములయందు - నురులోచనములందు నూర్పులయందు
మొనయ జంఘలయందు మోఁకాళ్ళయందు - ననువొందఁ దొడలందు నధరంబునందు
గాఢతరం బైన గంగడోలందు - రూఢిగాఁగూడిన రోమకూపములఁ
గెరలురంకెలను సక్థిప్రదేశమునఁ - బొరి నుద్భవించిరి భువనభీకరులు
కైరాత పల్లవ కాంభోజ యవన - వీరులు పెక్కండ్రు విషమవిక్రములు
చిత్రరూపాఢ్యులు చిత్రాయుధులును - జిత్రవిలోచను ల్చిత్రహుంకృతులు
నై వీరులై ధీరులై మహోదారు - లై వారు సేనాసహాయులై మఱియు
హరులతోఁ గరులతో నందందఁగడిమిఁ - బరఁగి విశ్వామిత్రు బలములఁ ద్రుంపఁ
జూచి యాకౌశికు సుతుల నూర్వురను - నేచి నానాహేతిహేతులు నిగుడ
వచ్చి వసిష్ఠుని వధియింపఁగడఁగి - యచ్చట భస్మమై రతని హుంకృతికి.
నంత విశ్వామిత్రుఁ డఖిలసైన్యంబు - లంతకుపీటికి నరుగుటచూచి

యతులపరాక్రము లగుచున్న తనదు - సుతులచావును జూచి శోకించి యంతఁ
దనరాజ్యమున నొక్కతనయుని నునిచి - చనిహిమాచలమునఁ జలమున నిలిచి
త్రిపురారిఁ గూర్చి యతిప్రయత్నమునఁ - దపమొనరింపఁ బ్రత్యక్షమౌటయును

—: కౌశికుఁడు ఈశ్వరునిచేత నస్త్రాదులు వడసి వసిష్ఠునితోఁ బోరుట :—

హరుచేతవివిధశస్త్రాస్త్రము ల్వడసి - యుఱవడిఁ జనుదెంచి యుగ్రుఁడై కడఁగి
మొగివసిష్ఠాశ్రమంబున వహ్నిశిఖలు - నెగయ బెల్లగసె నాగ్నేయబాణముల
నప్పుడు బాణాగ్ను లాశ్రమంబెల్లఁ - గప్పి మండుటయును గని వసిష్ఠుండు
కాలదండముఁగొన్న కాలుండొ యనఁగ - గేలదండము దాల్చి కినుకతో వెడలి
"యోరివిశ్వామిత్ర ! యోరిపాపాత్మ - భూరిపుణ్యాశ్రమంబులు గాల్పఁదగునె ?
యెనయ నీవెక్కడ నేనెక్క" డనిన - ఘనరోషచిత్తుఁడై కౌశికుం డప్పు
డతనిపై రౌద్రంబు పాశుపతాస్త్ర - పటుతరవజ్రంబు బ్రహ్మపాశంబు
కనలుపైశాచంబు కాలపాశంబు - ఘనవిష్ణుచక్రంబు కాలచక్రంబు
వారుణ గాంధర్వ వాయవ్యసార - ఘోరాస్త్రకోటులు క్రూరుఁడై యేయఁ
గలయంగ విస్ఫులింగంబులు చెదర - బలువిడి నుగ్గాడె బ్రహ్మదండమున.
నలుక విశ్వామిత్రుఁ డంతబ్రహ్మాస్త్ర - మలవడసంధించియార్చియేయుటయు
సకలగీర్వాణులు సకలసంయములు - సకలగంధర్వులు సకలపన్నగులు
సకలభూతంబులు సకలదిక్పతులు - సకలతారాగ్రహచంద్రసూర్యులును
సకలలోకంబులు చలనంబునొంది - సకలదిక్కులు మండఁ జండవేగమున
బ్రహ్మాండభాండంబు బలువిడి నెగడి - బ్రహ్మదండముదాఁటి పరతేరఁజూచి
బ్రహ్మాదులకు నడ్డపడరానియట్టి - బ్రహ్మాస్త్ర మవలీలఁ బట్టుక మ్రింగె.
సురుచిరబ్రహ్మతేజోమూర్తి వెలుఁగ - నరుదార నమ్మునియంగరోమముల
నెఱిమంట లెగయ ననేకబాణంబు - లఱిముఱి వెడలి విశ్వామిత్రుఁ దాఁకి
చుఱుబుచ్చఁ దొడఁగినఁ జూచి కౌశికుఁడు - నెఱిచెడి యెంతయు నిజసత్త్వ మెడలి
తరమిడి యాబ్రహ్మదండమొక్కటను - వరశస్త్రకోటులు వమ్మురై పొలిసె.
"నత్రస్త మచల మీయనబ్రహ్మబలము - క్షత్రబలంబది గాల్పనే" యనుచు

—: విశ్వామిత్రుఁడు బ్రహ్మర్షిపదంబునకై తపంబు చేయుట :—

చెనఁటియై మగిడి కౌశికుఁ డాలు దాను - జని ఘోరతప మర్థి సలుపుచునుండె.
అటమీఁద సుతుల విశ్వామిత్రమౌని - పటుసత్త్వవంతులఁ బడసె నల్వురను.
వినుము దుష్యంద హవిష్యందనాము - లన దృఢనేత్ర మహారథులనఁగఁ
జలము డింపక పెక్కు సంవత్సరమ్ము - లలఘునిష్ఠలఁ దపం బటుసేయ మెచ్చి.

వనజసంభవుఁ డంత వచ్చికౌశికునిఁ - గనుఁగొని యెంతయుఁ గరుణించి పలికె.
నీతపంబున మెచ్చి యిచ్చితి నీకుఁ - బ్రీతిమై నిట రాజఋషిపదం బనఘ !"
యని పోవ గాధేయుఁ డతిదీనుఁ డగుచు - నెనయంగ నీతపం బెంతచేసినను
గడపట బ్రహ్మర్షి గానేరనైతి - నెడపడి చెడిపోయి యీయుగ్రతపము
ఈ రాజఋషిపదం బేనొల్ల ననుచు - ఘోరతపంబు గైకొనిసేయుచుండె.
అంత నిక్ష్వాకుకులాగ్రణియైన - సంతతకీర్తి త్రిశంకుఁ డన్రాజు
తనువుతోడను గూడి తానాకమునకు - నొనరంగఁ జను జన్న మొనరింపఁ దలఁచి
భక్తి వసిష్ఠునిపాలి కేతెంచి - యుక్తమార్గంబున నుపచరించుచును
"దివిజలోకమున కీదేహంబుతోడ - సవనంబు గావించి చనఁగోర్కె నాకు
ననురక్తిఁ గావింపుఁ డనఘ నాచేత - మునులరప్పింపుఁడు ముదమొప్ప" ననిన
"నరనాథ ! యొడలితో నాకలోకమున - కరుగ నసాధ్య మీయవనీశులకును."
అనవుడు రాజన్యుఁ డటదక్షిణమున - ఘననిష్ఠఁ దపమర్థిఁ గావించుచున్న
చిరపుణ్యులైన వసిష్ఠపుత్త్రులకుఁ - గరమర్థిఁ బ్రణమిల్లి కరములుమొగిచి
"దేవలోకమున కీదేహంబుతోడ - బోవచ్చుయాగంబు పూని నాచేతఁ
జేయింపుఁ" డనిన "వసిష్ఠుఁడీతెఱఁగు - సేయుఁడి యనెనేని చేయింతు" మనుడు.
నారాజచంద్రుఁ డిట్లనియె. "వసిష్ఠుఁ - డేరాజులనుజేయ రీక్రతు వనియె
"మీకడనిటురాక మీరైన నన్నుఁ - జేకొని యజ్ఞంబు సేయింపవలయు.
నరయఁ బురోహితు లగువారుగారె - ధరణీశులకు సర్వధర్మసాధకులు"
అనిన వాసిష్ఠు లాయవనీశుఁజూచి - "ఘనుఁడు వసిష్ఠుండు గాదన్న తెఱఁగు
నిర్మలమతి నొరు ల్నెర్తురేసేయ ? - దుర్మతి వగు నీకుఁ దోఁపదుగాక."
యనిపల్కి నిర్విణ్ణుఁడై సంయమీంద్రు - తనయులఁ జూచి యాధరణీశుఁ డనియె.
"మీతండ్రినిరసించె ; మీరునుజేయ - రైతి ; రేతెఱఁగునన్నైన నీక్రతువు
హితబుద్ధిలేని మీ రేల నా కింక ? - నితరులచేతఁ జేయించెదఁగాక !"
యనినఁ "జండాలుండ వగు" మంచునలుక - గనుఁగొనిపల్కి రాఘనపుణ్యులంత.
భాసురంబగు భూమిపాలుతేజంబు - వాసిష్ఠకోపాగ్నివడిఁ గాలెననఁగ
నారయ నీలదేహంబును నీలి - చీరయు జుంజురుశిఖయును దనర
నంట నశుద్ధంబులైన మాలిన్య - మంటించు నీరూప మనుభంగిఁ దోఁపఁ
బ్రణుతవర్ణస్ఫూర్తిఁ బరఁగిన కనక - మణిభూషణము లోహమయములై తనర
నోజమైఁ గష్టనామోక్తిభేదముల - నాజాతి కనురూపమైన రూపమున
జననాథుఁ డతిఘోరచండాలభావ - మొనరంగఁ జెడ్పడియున్న నీక్షించి
పౌరభృత్యామాత్యబంధువర్గంబు - లారాజు వర్జించి ; రంత నారాజు
నాదవినభయమున నొయ్య మెట్టుచును - నొదుకుచు జనులకు నోసరించుచును

జని మహామహుని విశ్వామిత్రుఁ గనిన - గనికరం బొదవ నాగాధిశనూజుఁ
"డిల నయోధ్యాపురం బేలెడినీకు - నెలిమిఁ జండాలత్వ మేల పాటిల్లె?
నేతలంపునవచ్చె నెఱిఁగింపు" మనిన - నాతండు ముకుళితహస్తుఁడై పలికె
"నిరవొందఁ బొందితో నింద్రలోకమున - కరుగఁ జొప్పడునట్టి యాగంబు మున్ను
చేయింపుఁడనిన వసిష్ఠుఁ డీతెఱఁగు - సేయింపరాదని చెప్పెను త్రిరము.
నావసిష్ఠునిపుత్రు లగువారు నన్ను - గావింపఁగాదన్నఁ గాదనిపలికి ;
రితరులచేతఁ జేయింతు నన్నాఁడ - నతిరోషమున మాల వగు మన్ననైతి:
ననఘ! నాచేసెద నన్న యధ్వరము - నొనరింతు నామాట కొగివొంపలేము ;
ఇట్టియాపదయందు నిజమీఁదనైన - నెట్టన సత్యంబు నెగడఁజాలింతుఁ ;
బెక్కుధర్మంబులు పెక్కుజన్నములు - పెక్కువతోఁ జేసి పెంపుగైకొంటి
గురులఁ బూజించితి గురులునావలనఁ - గరుణచాలమి ధర్మకార్యంబునిలిచి
పౌరుషం బది దేవ ఫలములేకున్న - నేరమి వాటిల్లు నిక్కువం బరయ ;
నేవిధంబుననైన నీవు నాపాలి - దైవమై రక్షింపఁ దగుదు నా" ననియె.
ననిన విశ్వామిత్రుఁ డతనివీక్షించి - "జననాథ! నీవింక సంతాపముడుగు

—: త్రిశంకునికై కౌశికుఁడు యజ్ఞంబు చేయ నారంభించుట :—

దీనునిఁ జేపట్టితిని త్రిశుద్ధిగను - మౌనులరప్పించి - మఖము సేయించి.
దేహంబుతోడనే దివిరి నేఁబలుక - మోహంబుగాకుండఁ బుచ్చెద దివికి.
విను నిన్నుఁబరమపవిత్రుఁ గావింతు" - ననిపల్కి శిష్యుల నంపఁ జూచి
"మునుకొని మీరెల్లమునుల ఋత్విజులఁ - గొనిరండు, వేత్రిశంకుని యాగమునకు"
ననినియోగించిన నట్లవారేగి - మునివరేణ్యులనెల్ల మొగిఁదోడితెచ్చి
కలయ విశ్వామిత్రుకడకు నేతెంచి - చలమేది నిల్చిరి సంయమీశ్వరులు ;
వారు వసిష్ఠ నాశ్రమవాసులెల్ల - వారలుదక్కంగ వచ్చిరంతయును ;
ఆవసిష్ఠునిపుత్రు లాడిరి కొన్ని - యావాక్యములు వినుమంచువారనిరి.
"మతివిచారింపక మఖముసేయించు - నతఁడు రాజఁట? మాలఁడఁట సేయువాఁడు ;
చండాలుమఖమున సకలమునీంద్రు - లుండి భోజనము లే యుక్తిఁ జేసెదరు?
ఆడ కేమొగముల నరుగుదెంచెదరు? - వేడుక సురలు హవిర్భాగమునకుఁ
బరఁగ విశ్వామిత్ర పాలితుండైన - నరుఁడెట్టులొందెడు నాకలోకంబు?
విన విస్మయం బని వెలయ దూషించి" - రనిన విశ్వామిత్రుఁ డగ్నియైమండి
"కడునిష్ఠఁదపమిట్లు గావించునన్ను - నడరి దూషించు పాపాత్ములందఱును
నూతనగతి నేడునూఱుజన్మముల - బాగుగాఁ గ్రవ్యాదభావంబుఁ దాల్చి
మానవశునకాదిమాంసము ల్దినుచు - హీనులై చరియింప నిమ్ము లోకముల.

ననమున నన్నాడు నామహోదయుఁడు - వసుధ నిషాదుఁడై వర్తింపనిమ్ము"
అని శపియించి సంయములవీక్షించి - "మునులార ! యీరాజముఖ్యుఁద్రిశంకు
నున్నతకులశీలు నురుకీర్తిలోలు - సన్నుతధర్మజ్ఞు సత్యప్రతిజ్ఞుఁ
గ్రతువుసేయింపుఁడు గాత్రంబుతోడ - నితఁడింద్రపురికేగు నిరవొప్ప" ననిన
నాఋషిమాటల కిమ్మహామునులు - వారువిచారించి తమలోననిరి.
"గాధిసూనునిమాట గా దంటిమేని - క్రోధించి శపియించుఁ గ్రూరవాక్యములఁ.
గానఁజేయుంతము క్రతువు కౌశికుఁడు - మానుగాఁజెప్పిన మహితమార్గమున"
ననిపల్కి మునులెల్ల నధ్వరకర్మ - మొనరింప నామంత్రయోగాదు లమర
నాగాధితనయుండు యాజకుండగుచు - యాగభాగములకు నమరులఁబిలిచెఁ.
బిలిచిన "రా"మంచుఁ బేరెఱంగెత్తి - పలికిరి సుర; లటు పలుకఁ గౌశికుఁడు
కుశపవిత్రముచేత గొనిస్రువంబెత్తి - దిశలరోషానలదీప్తులు సిగుడ
నాకేంద్రలోకంబునకుఁ ద్రిశంకుండ - నీకోరినటువలె నిన్నుఁబుచ్చెదను :
"నడరంగనేబాల్య మాదిగా నియతి - విడువక తపముగావించితినేని,
బొందితోడనె కూడఁ బోయి స్వర్గంబు - నందుము పొ"మ్మన్న నాత్రిశంకుండు
తత్తపోబల మునఁ దడయక యెల్ల - సత్త్వము లేగెడి సరణిఁబోవుటయుఁ
జండాలుఁడవు నీవు స్వర్గలోకమున - నుండ నీనని యింద్రుఁ డుఃరిత్రోపింపఁ
గడఁక "విశ్వామిత్ర ! కావవే" యనుచు - వడిఁదలక్రిందుగా వచ్చుచునున్న
శరణార్థియైన త్రిశంకునిఁ జూచి - కరుణావిధేయుఁడై గాధేయుఁడపుడు
"జననాథ ! నీవాకసమునందె నిలువు - మని పల్కినిలుపుచు నటఁదక్షిణమున
నలుక త్రిశంకున కమరేంద్రుతోడి - చలమున వేఱొక్కస్వర్గంబు సేసి
లలి నందు సప్తర్షు లను తారకముల - నలవడఁగల్పించి యానాకమునకు
వేలుదేవతలఁ గావింప నిందునకు - మా ఱింద్రుఁ గల్పింప మదిఁ దలంచుటయుఁ.
జాలభీతిలి సర్వసంయము ల్సురలు - నోలి విశ్వామిత్రునొద్ద కేతెంచి
యిలలోన మునినాథ ! యీత్రిశంకుండు - దలపోయ గురుశాపదగ్ధుండు గానఁ
దగ నాకముననుండఁ దగదన్నమాట - తగవుగాఁగొనిగాధితనయుండుపలికె.
"సురలార ! యీతని సురలోకమునకు - నరిగెడి మేనితో" నని పల్కినాడ
నామాటనిజముగా నైన నీనాక - మీమహీనాథున కిటుచెల్లనిండు.
ప్రభనొప్ప లోకము ల్పరఁగునందాక - నభమునఁ బొలిచి యీనక్షత్రములను
గలయ నచ్చరవీథికంటెను మీఁదఁ - దొలఁగనితేజంబుతోఁ జెలువొంది
బృందారకస్ఫూర్తి పెంపొందుశిరము - క్రిందై త్రిశంకుండు కృతపుణ్యుఁడగుచు
కరమొప్పు నీతారకంబుల నడుమ - నురుతరకీర్తిమై నుండనిం డనిన
ననుమతించుచు నప్పు డాయనుగ్రహముఁ - గొనియాడి మునివీడుకొని సురల్మునులు

లలి నిజస్థానంబులకు నేగిరంత - నెలమి గౌశికుఁడు మునీంద్రులఁ జూచి
యిమ్ముగా నటమీఁద నిదితపంబునకు - సమ్మర్ద మిక్కడ జాలంగఁగలుగు.
"మునులార! మనమింకముదముచిత్రమున-దనర నొక్కెడకుఁ బోదము రం"డటంచు
గడఁక నక్కడఁ బాసి కదలి విశాల - కడకేగి యందుఁ బుష్కరతీర్థమాడి,

—: అంబరీషుఁడు యజ్ఞపశువుగా శునశ్శేఫునిఁ గొనిపోవుట :—

యంబుఫలాహారి యగుచుఁ బెక్కేండ్లు - పంబిననిష్ఠఁ దపంబు గావించి,
యంబరీషుం డయోధ్యాపురివిభుఁడు - శంబరరిపుమూర్తిసముఁ డట్టియెడను
వెలయంగఁ గ్రతువుగావింపఁగాఁ బూని - బలభేదిచే యాగపశువు గోల్పోయి
యరసి లేకున్నఁ బ్రాయశ్చిత్తవిధికి - నరపశు వడుగుచు నానాశ్రమముల
వరయుచు నందంద నటనొక్కమౌని - వరునింటికడకు భూవరుఁ డేగుదెంచి
భృగుతుంగవాసియైపేదయై నియతిఁ - దగనున్నఋచికునొద్దకుఁ బోయి మ్రొక్కి,
"కరుణాఢ్య! యేను యాగముసేయఁగోరి - పరికింపనేరక పశువుఁగోల్పడితి.
గొనకొని యొకలక్షగోవులఁ బుచ్చు - కొని యాగపశువుగాఁ గొడుకునాకిమ్ము"
నావుడు నాతండు "నా పెద్దకొడుకు - పై వేడ్కసేయుదుఁ బశువుగా నీను
నావుడు మునిపత్ని నాపిన్నకొడుకు - పై వేడ్కసేయుదుఁ బశువుగా నీను."
అని యిరువురు పూని యాడువాక్యములు విని శునశ్శేఫుఁ డుర్వీపాలుఁజూచి
తనపెద్దకొడుకు మాతండ్రిపాటించుఁ ; - దనపిన్నకొడుకు మాతల్లిపాటించు
వారలు నీకేల వచ్చెద నేను - కోరి వీరలకిమ్ము గోసహస్రముల"
ననిన నట్లయొనర్చి యమ్మునిపుత్త్రుఁ-గొని రథం బెక్కించుకొని శీఘ్రవృత్తి
జననాథుఁ డెంతయు సంతోషమొప్పఁ - జనిచని పుష్కరాశ్రమభూమిఁ జేరె.
నచట శునశ్శేఫుఁ డతితపోనిష్ఠ - నచలుఁడై యున్న విశ్వామిత్త్రుఁగాంచి
తన మేనమామ యాతఁడుగానఁ బ్రేమ - ననలొత్తనుచిత ప్రణాముఁడై పలికె,
"ననుఁదలిదండ్రు లీనరవరాగ్రణికి - ననఘాత్మ! పశువుగా నమ్మి పొమ్మనిరి ;
చెలువొప్ప నీరాజు సేయుజన్నంబు - ఫలియింపఁజేసి నాప్రాణములగావు ;
దల్లియుఁ దండ్రియు దైవంబు గురువు - నెల్లచుట్టములు నా కీవే నీవ ;"
యనిదైన్య మొంద విశ్వామిత్రమౌని - దన తనూభవుల నంచలఁజూచిపలికెఁ.
"ప్రాకటంబుగఁ దమపరలోకమునకు - నైకదా సుతులఁబుణ్యాత్ములు గనుట
పరలోకమిదియు నాపాలికి నన్ను - శరణంబుఁజొచ్చె నీసంయమిపుత్త్రుఁ ;
డితఁడు నామేనల్లుఁ డితనిరక్షింపుఁ ;-డితనికై ప్రాణంబు లిడుఁడు మీలొకరు
అడిగెద" మిమ్మన్న నటుసేయఁ గొడుకు - లొడఁబడమన్న నత్యుగ్రుఁడై మండి
"శునకమాంసము దించు నొరిది వేయేడు - లనుభవింపుఁడు దుఃఖ" మని శాపమిచ్చి.

కౌశికుఁ డత్యంతకారుణ్యబుద్ధి - నాశునశ్శేఫు నొయ్యనఁజేరఁబిలిచి
,,యేను మంత్రములు రెం డిచ్చెద నీకు - వాని ననుష్ఠింపు వదలక నీవు
అవి నిన్ను రక్షించు నంబరీషునకు - సవనతంత్రంబును సఫలంబు సేయు''
నని చెప్పి మంత్రంబులవిరెండు నిచ్చె - ననుపమభక్తితో నతఁడుగైకొనియె.
మఱునాఁడు వచ్చి యష్టమనుజవల్లభుఁడు - వఱలెడు తన యజ్ఞవాటంబుఁ జొచ్చి
విశసింపఁబూని యావిమలాత్ముఁదెచ్చి - పశుపూజ చేసి యూపమునబంధించె.
నంత శునశ్శేఫుఁ డమ్మంత్రజపము - శాంతుఁడై చేయుచుఁ జలియింపకున్న.
నచటి కింద్రోపేంద్రు లర్థితోవచ్చి - సుచరిత్రు నంబరీషునిఁ జేరఁబిలిచి
క్రతుపూర్ణఫల మిచ్చి కడనున్నరుచికు - సుతుఁ జిరాయువుచేసి సురలతోఁ జనియె.
అరుదైన తపమున నంతవెయ్యేండ్లు - జరిపిన బ్రహ్మ విశ్వామిత్రుఁ గదిసి
"నీకు ఋషిత్వంబు నీతపశ్శక్తిఁ-జేకూడె'' నని యొప్పఁ జెప్పి విచ్చేసె.
నంతటఁ దనియక యత్యుగ్రతపము - సంతతనియతితో సలుపుచు నుండఁ
గాముదీమములీలఁ గైకొననేర్చు - కాముని బాణంబు కమనీయకంబు

—: విశ్వామిత్రుఁడు మేనకను గూడుట :—

చెలువొందునప్సరస్త్రీస్వమూర్తిదాల్చి - మెలఁగెడుగతితోడ మేనక యపుడు
లలితయౌవనకళాలావణ్యగణ్య - జలకేళిఁదేల నాసతిజారుకొప్పు
చికిలిచూపులునునుజెక్కులముద్దు - మొకముకెంపులమోవిమొలకనవ్వులును
బొంగారుకుచకుంభములు పదార్వన్నె - బంగారుపొడిరాలు బాహుమూలములు-
చిన్నారినూఁగారు సింగంపుఁగౌను - పొన్నపూపొక్కిలి బొదలెడుపిఱుఁదు
లూరులతీరు నోరూరఁగాఁజూచి - పేరువాడిమరుండు పెళపెళనార్వ.
ధ్యానంబుమౌనంబు దపముఁబోకార్చి - మేన గళ ల్గ్రమ్మ మేనకఁజూచి,
"న్నన్నుఁ గాయజుకేళి నలినాక్షిపొందు'' మన్న నామాటను నంగీకరించి,
పదియేండ్లుపదిసోలి భావజుకేళి - సదమదంబుగ సౌఖ్యసరసిని దేలి,
మఱి వివేకము పూని మౌని యెంతేని - దఱుగనితనతపోధనము పోవుటకుఁ
బరితపించుచు మది పదిలంబుచేసి - సురలోకమునకు నాసుదతివీడ్కొలిపి,
యింద్రునియత్నంబులివి యంచుఁదెలిసి - యింద్రియజయశుద్ధి యేఁ గాంతుననుచు,
శీతాద్రికరిగి కౌశికిచెంతఁ జేరి - యాతపంబునను మహాతపం బపుడు
వర్షముల్ వెక్కైన వచ్చి విరించి - హర్షించి "నీవుమహర్షివై'' తనిన
"నీరజాసన నన్ను నీవునీచిత్త - మారంగ బ్రహ్మర్షి'' యన్నంతదాఁకఁ
జరియింతుఁదప'' మన్నఁ "జరియింపు''మనుచు-నరవిందభవుఁ డేగె నంతఁగౌశికుఁడు
బ్రహ్మదేవుఁడు పోవఁ బరమపావనత - బ్రహ్మర్షితనము నుబడసెద ననుచు

నూరుపు పుచ్చక యూర్ధ్వబాహుండు - మారుతాహారుండు మౌనియు నగుచు
బనివడి వేసవిఁ బంచాగ్నిమధ్య - మున వానకాల మిమ్ములబటబయిట
మంచుకాలంబున మడుఁగులయందు - నంచితంబుగఁజేసె నత్యుగ్రతపము.
నీభంగి వెయ్యేడు లేగినపిదప - సౌభాగ్యవతి రంభ జంభారి చూచి
"యెలమిమై దేవతాహితకార్య మొకటి - చెలువార నే నీకుఁ జెప్పెద వినుము.
సురహితంబుగ గాధిసూనుతపంబు - సురుచిరంబుగ మాన్పు సుందరి" యనుడు
"యుగ్రతపంబు గైకొనియున్నయతనిఁ - జేరనాతరమె శచీనాథ ! నీకు
మ్రొక్కెద నమ్మహామూర్తుని దిక్కు - నిక్కి చూడఁగనోప నీపాదమాన !
నాకేశ ! కోపించునన్నుఁ శపించు - నాకౌశికుఁడు సైఁపనని జాలిఁబడుము
నెఱిఁగియెఱింగి తా రెట్టివెంగలులు - కొఱవిచేఁ దలఁగోకుకొనువారుగలరె ?"
యన విని "యింతభయంబేల నీకు - మనసిజమాధవుల్ మఱి సహాయముగ
వత్తురు చను"మన్న వనితయు నతని - చిత్తమెఱింగి చెచ్చెఱ భూమికరిగి
గాధిసూనుం డున్నఘనతపోవనము - మాధవమన్మథుల్ మఱి సహాయముగఁ
గీరకోకిలసమాకీర్ణమయూర - శారికానిజసఖీసహితమై చొచ్చి
యారంభయును మనోహరలాస్యగరిమ - నారంభ మొనరింప నలిగి కౌశికుఁడు
"పదివేలవర్షము ల్పాషాణభావ - మొదవంగఁ గైకొని యుండి యామీఁద
నురుతపోసిద్ధిమైన యొకవిప్రువలన - సరసిజానన ! పొందు శాపమోక్షంబు"
ననిపల్కఁ బాషాణమయ్యె నారంభ - మనసిజుండును నేగె మతిభీతుఁడగుచుఁ.
దనతపం బొక్కింతదఱిగిన నంతఁ - దనలోన నగ్గాధితనయుఁ డూహించి
యపుడు కామంబున సడలెగె నాతపము - నిపుడు క్రోధంబున కిచ్చితి ననుచు.
మదిలోన వగచి కామంబు క్రోధంబు - వదలి నిరాహారవంతుఁడై నియతి
విజితేంద్రియుండునై వేయువత్సరము - లజుఁడు మెచ్చఁగఁ దపం బతినిష్ఠఁ జేసి
యనయంబు బ్రహ్మర్షి ననిపించుకొందు - నని యుత్తరము వ్రాసి యటదూర్పు దెసకు
నెనసి వెండియును దేవేంద్రుండు సేయు - ఘనవిఘ్నకోట్లకుఁ గదలక నిలిచి
యరుదెంచి యంత సిద్ధాశ్రమభూమి - నురుఘోరతపము సేయుచునుండఁగలిగె.
వరతపోనియతిమై వర్షసహస్ర - మరుగఁ బారణసేతు నని యున్నచోట
నివ్వరిబియ్యంబు నెరినెరిఁదెచ్చి - యవ్వియన్నియుఁ బాకయత్నంబుచేసి
యారయ దేవతార్పణముగాఁ జేసి - వారవి భుజియింప వడిఁ దలంచుటయు
బలభేది యొకముదిబాపఁడై వచ్చి - నిలిచి గ్రాసము వేఁడ నెమ్మితో నిచ్చె.
నాయమరాధీశుఁ డడరి భోజనము - చేయుచో నన్నంబు శేషింపకున్న
మఱియును వెయ్యేండ్లు మౌనియై నిలిచి - తఱుగని నిష్ఠతోఁ దపమాచరింప.
నప్పుడు మునినాథు నౌదలఁ బుట్టి - కప్పె లోకముల నుత్కటమైన పొగయుఁ,

గలఁగెఁ బయోధులు కంపించె ధరణి - కులగిరు లదరె దిక్కులు చిక్కువడియె.
నమరులు గంధర్వు లఖిలసంయములు - కమలగర్భునిబీతిఁ గని మ్రొక్కి యనిరి.
"యాయతచిత్తుఁడై యత్యుగ్రతపము - చేయుచు నున్నాఁడు చెలఁగికౌశికుఁడు ।
అతనిమనోరథం బర్థి సిద్ధింప - మతిమెచ్చి తప మింక మాన్పకయున్న
యనఘ విశ్వామిత్రునత్యుగ్రమైన - ఘనతపోవహ్నిచేఁ గాలులోకములు."
అన విని వారితో నప్పుడు కదలి - వనజాసనుఁడు వచ్చి వరదుఁడై నిలిచి
"వినుము కౌశిక ! యింక విపరీతతపము - పనిలేదు చాలింపు బ్రహ్మర్షివైతి."
వనినఁ గౌశికుఁడు బ్రహ్మాదిదేవతలఁ - గనుఁగొని పల్కె నక్కజమైనభక్తి
"బ్రహ్మర్షిపద మేను పడసితినేని - బ్రహ్మపుత్త్రుఁడు లోకపావనమూర్తి
చిరపుణ్యశాలి వసిష్ఠుఁడువచ్చి - యరసిన బ్రహ్మర్షి వనకున్న నమ్మ"
నని వసిష్ఠుని నబ్జసంభవుఁడు - ననిమిషులును బిల్వ నర్థితోవచ్చి
"బలితపుఁ దపమున బ్రహ్మర్షివైతి - తెలిసితి మింక సందేహంబులేదు
ముదమొప్పఁ జను" మన్న మునివసిష్ఠునకుఁ-బదిలుఁడై మ్రొక్కి సద్భక్తిఁ బూజించె
నంత విశ్వామిత్రు నఖిలదేవతలు - నెంతయు దీవించి యేగిరి దివికి.
నారూఢవముఁడు విశ్వామిత్రుమహిమ - లారయ నిట్టి మహాద్భుతక్రియలు."
అనిపల్కరాముఁడు నాలక్ష్మణుండు - జనకాదులును సభాసదులు మోదిలిరి.
యిల్లడజనకునియింట నుగ్రాక్షుఁ డెల్లరెఱుంగ ము న్నిడినచాపంబు
కడఁకమై విఱిచి రాఘవుఁ డేపుమెఱసి - కడుమోదమున సీతఁ గైకొను నెల్లి
నని రసాతలమున కంతయుఁజెప్పఁ - జనినచందమున భాస్కరుఁ డస్తమించె.
జనకువీడ్కొని గాధిసంభవుఁ డొక్క - యునికిపట్టున రామయుక్తుఁడై యుండె.
ననుపమప్రీతితో నారాత్రిగడపి - యినుపొడుపున నిత్యకృత్యము ల్దీర్చి
జనకుచెంతకు రామసహితుఁడై పోయి - యనియె విశ్వామిత్రుఁ డందఱువినఁగ.
"వినకోటిసమతేజు లీవిశ్వమూర్తు - లనఘకీర్తులు వీ రనన్యగోచరులు,
ఈపుణ్యధనులు నీయింటిలోనున్న - చాపంబుచూడఁగఁ జనుదెంచినారు.

—: జనకుండు శివునిచాప మెఱింగించుట :—

ఆవిల్లు దెప్పింపు'' మనవుడు జనక - భూవరుండప్పు డద్భుతమందిపలికె !
"భవుఁడంధకాసుర భస్మాసురాది - దివిజారివరుల సాధించె నావింట.
మల్లోకుఁడై శివుఁ డుగ్రదానవులఁ - దొల్లి యనేకులఁ ద్రుంచె నావింట
విపులకోపాటోపవిభవుఁడై హరుఁడు - త్రిపురదుర్గములుసాధించె నావింట !
నావింటమఱిదక్షయాగంబుఁజెఱిచె : - దేవేంద్రముఖ్యులఁ ద్రిదశులఁదోలి,
వినయాత్మ ! మాతాత నిమిచక్రవర్తి - నయనయాన్వితునకు నావవతరము

నగుదేవరాతుచే హరుఁ డిచ్చెఁ దొల్లి ; - యగణితబలమైనయావిల్లు పిదప
నదియాదిగానుండు ననఘ మాయింట - విదితమై యావిల్లు వినుతుల నొప్పి
జన్నంబు గావింప సమకట్టి యేను - సన్నుతనియతభూస్థలి శుద్ధికొఱకుఁ
గ్రతుశాల దున్న నాఁగటిచాలులోన - నతులితంబుగఁ జాలునందొప్పు మిగిలి
మందసంబును రాఁగ మది నుబ్బి చూచి - మందసంబును నేను మమత దీయంగ
నతివైభవంబుగా నందులో నపుడు - నతివయొక్కతె పుట్టె నాశ్చర్యలీలఁ.
బ్రీతితో సీతయన్ పేరొప్పఁబెట్టి - యాతన్వి నాకూఁతు రని పెంచుచుండ,
నిలవసంతంబుల నెలతీఁగెఁ బోలి - నళినారికళఁ బోలి నానాఁటఁ బ్రబలి
యింతయైయంతయై యెలజవ్వనమున - వింతయై యాయింతివెలయుటఁ జూచి,
తలకొని తరుణికై ధరణివల్లభులు - బలియులై యేతెంచి పడుచును దమకు
నడిగినవారలకంటి నేనప్పు "డుడురాజబింబాస్య కుంకువ గలదు
హరునివిల్లిది దీని నతిసత్త్వయుక్తిఁ - బెరిగి యేతెంచి మోపెట్టినఁజాలు
నతనికి నాకూఁతు నబ్జాక్షినిత్తు ! - నతిమోదమున" నన్న నన్నరేశ్వరులు
నెత్తినకడఁకతో నేతెంచి చాప - మెత్తఁజాలకపోదు రెందరేనియును ;
ధనువెత్తఁజాలనిధరణీశు లెల్లఁ - దనరారు సిగ్గునఁ దల లెత్తలేక
"కూఁతు నిచ్చెద నని కోదండమొకటి - బ్రాఁతిగా నెపమిడి భ్రమియించె మనల.
జనకుఁ డాతని నింక సకలయత్నముల - నని సేసి సాధింత" మని విచారించి
చనుదెంచి కోటపై సంవత్సరంబు - ఘనసైన్యములతోడఁ గడిమిమై విడియఁ
దగమున్న గూర్చునాథాన్యాదులెల్ల - నొగిఁ దీర మదిలోన నొకటిచింతించి
వడిదేవతలఁ గొల్చి వారిచే నపుడు - వడసినచతురంగబలము గైకొనుచు
విడిసినబలముపై వీఁకతో నడువఁ - దొదరఁజాలక భీతితో కొంద ఱరుగఁ,
గొందఱు మాతోడ ఘోరాజిచేసి - చిందరవందరై చెడి వారలోడి ;
రక్కజమగుశక్తి నావిల్లు రాముఁ - డెక్కువెట్టినఁ గూఁతు నెలమి నిచ్చెదను ;
విల్లున్నమందస వేగ తెమ్మ"నుచు - బల్లిదులగువారిఁ బదివేలఁబనిచె ;
నదిలోహమయమును నత్యాయతంబు - విదితాష్టచక్రంబు విపులంబునగుచు
నమరెడుమందస మావింటితోడ - తమతమసత్త్వము ల్దగఁగొని వారు
కనకాద్రితోఁ గూడఁ గమలజాండంబు - గొనివచ్చుగతి నీడ్చుకొనివచ్చుదాని
జనకునంతఃపురచారులౌవారు - పనివడి దాదులు పరతెంచి వేగ
జానకి నూర్మిళ జనకునిదేవి - కానంగఁ జనుదెంచి కని చెప్పి రెలమి :
"వినరమ్మ ! చెలులార ! విన్నపంబొకటి - మన రాజుసభలోన మఱిమునులుండ
గాధినందనుఁడైన కౌశికువెనుక - నరవరోత్తముల నాజానుబాహువుల
నమరంగ దేవగంధర్వులకన్న - కొమరైనతేజంబు కొమరొప్పువారి,

చెలువైన తేజంబు చెలఁగివీక్షించి - యలవీరులెవ్వార లని జనకుండు
అడిగినఁ గౌశికుఁ డతిహర్ష మాత్మ - నడరంగ "దశరథునాత్మజు లీవీరు
హరుచాప మెక్కుడ హర్షించి రిటకు - ధరణీశ ! తెప్పింపు తగువారిఁ బనిచి :
యననిట్లు కౌశికుననుమతిమీఱఁ - దనమంత్రులనుబిల్చి ధనువుదేఁబనిచె
తోరణగండ్లలోఁ జూడఁగవచ్చు - నారయ వేగ రం" డనినాఁతి పిలువ
కులము శౌర్యము రూపు గుణమును బొగడ - చెలఁగి చెవులసుధ చిలికినట్లుండ
ప్రేమవెగ్గలమైన పృథివీజ కపుడు - రోమాంచ మయ్యెనారూఢమై మేన
ప్రియమును భయమును బిరిగొని పొదల - నయమెంచి తలవాంచి నవఁబోణియుండె.
అలివేణి సిగ్గున నటఁబల్కకున్న - చెలువకుఁ బరిచర్య చేసిరి సఖులు ;
పన్నీటకుంకుమ పదనిచ్చి యొకతె - చెన్నార మకరిక ల్చెక్కిళ్ళవ్రాసె ;
తట్టుపునుంగును దగుచందనంబుఁ - దట్టంబుగాఁ బూసెఁ దరళాక్షికొకతె ;
నుదుటఁ గస్తురిరేఖ నుతముగాఁదీర్చె - నెదుట నద్దముఁబెట్టె నెలనాఁగయొకతె ;
కురులునున్నగఁదువ్వి కొప్పమర్చుచును - విరులందు నొకతన్వి వింతఁగాఁదురిమె ;
వాసించుబాగాలు వడి నాకుమడుపు - లానతీజనమణి కందిచ్చె నొకతె ;
అలినీలవేణికి నందంబుగాను - మొలనూలిఘంట లిమ్ముల మ్రోయ నిడియె ;
కులుకుఁబాలిండ్లపై గొప్పముత్యముల - విలసిల్లుహారముల్ వేసె నొక్కరితె ;
కాంతగట్టినచంద్రకావివల్వలను - వింతగా నెరినొప్ప వెసఁ దీర్చె నొకతె ;
యీమాడ్కి చెలికత్తె లెలమిఁ గైసేయ - హేమపీఠంబున నెలమితో నుండ
నప్పుడు కల్యాణి నవనినందనను - తప్పకవీక్షించి తల్లిదానపుడు
"కనకసౌధగవాక్షకలితగా నపుడు - వనజాక్షిఁ దోడ్కొనివచ్చె నాయెడకు
నెప్పుడు వీక్షింతు మినవంశజాతు ? - నెప్పుడు గనుఁగొందు మేము రాఘవుని ?"
అనివారలందఱు హర్షంబుతోడ - ఘనగవాక్షములందు గనుఁగొనిరంత :
రాముని లోకాభిరాముని దివ్య - ధాముని గన్గొని తరలాక్షులపుడు
ఘనశౌర్యరూపముల్ గలిగినవానిఁ - గనకచేలునిమాడ్కిఁ గళలొప్పువాని,
జోకపువ్వులవిల్లుఁ బొనిపినవాని - జ్యాకిణాంకిత హస్తజలజుఁడౌవాని
రూపంబులొక్కట రుచిరవర్ణముల - నేపారవేఱుగా నెన్నఁగవచ్చు
శ్రీపతియంశజుల్ క్షితిపాలసుతులు - భూపాలరత్నము ల్పొలుపార టౌర ;
జనకజ దగు రామచంద్రున కిరవు - ఒనరు సౌమిత్రికి నూర్మిళ యనుచుఁ,
దనరుఁగా కని వారు దగనెన్నికొనుచు - ననుపమప్రేమతో నటఁజూచుచుండ ;
నమరేంద్రసభఁబోలు నాసభనడుమ - నమరంగ మందన మటఁ జేర్చి రపుడు ;
సభలోన నునుపంగ జనకభూవిభుఁడు - శుభమూర్తి నగ్గాధిసుతుని వీక్షించి
"కిన్నరగంధర్వగీర్వాణయక్ష - పన్నగరాక్షసప్రభృతు లెవ్వరును

నెక్కుపెట్టఁగజాల రీచాపమనినఁ - దక్కిననరులకుఁ దలఁపంగఁదఱమె
కౌశిక రామలక్ష్మణులకుఁ జూపు - "శరాసన" మన్న నెలమి నమ్మునియు
రామచంద్రుని జూచి "రఘువంశవర్య ! - యీమహాధను వెత్తి యెక్కిడి తివియు
మాదివరాహమై యవలీలగోట - మేదినీతలమెత్తి మెఱసిననీకుఁ
దనర నీవిల్లెంత ? తలపోయ ననఘ" - యని యిట్లు మునివరుఁ డానతిచ్చినను,
మనువంశతిలకుఁడు మఱివేగఁబుత్తు - నని ముని సభలోన నారాజుక్రియను
సౌమిత్రియును దాను జయ్యనలేచి - ప్రేమయుఁ దమకంబు పెనఁగొనుచుండఁ
జెలఁగుచుఁ దనమీఁది చెఱఁగురాఁదిగిచి - మొలనూలు బిగఁజుట్టి మోహనాకృతులఁ
దిరముగా నిగ్గులు దశలశోభిల్ల - నరవిందలోచనుం డసమసాహసుఁడు
మొలనూలిఘంటలు మురువు మించగను - మలఁగుచు నవరత్నమాలిక లొప్పరల
బాహుపు ర్లుంగరా ల్పటుకంకణములు - బాహువు లంగుళావళికాంతు లీన
నమరంగఁ గర్ణభూషాదులకాంతి - కొమరారుచెక్కిళ్ల గుది సిమెఱయ
అలకలు పెడతల నటనృత్యమాడ - తళుకొందు బంగారుతను కాంతు లీన
కోటిమన్మథలీలఁ గొమరుదీపింప - నీటుగానటువచ్చి నెఱి యెల్లరెఱుఁగ
జనకునిసభలోన జనసుతంబైన - మనువంశతిలకుండు మందస దెఱిచి
ధరణీతలంబెల్ల దనమీఁద నునిచి - చిరనిద్రసుఖియుంచు శేషాహి యనఁగఁ
గాలమేఘములోనఁ గదలనిరుచులఁ - దూలక పొలుచు విద్యుద్దండ మనఁగ
విరుపమాకారత నిండారియందుఁ - గరమొప్పువిల్లెత్తి గవిసెన పుచ్చి

—: శ్రీరాములు శివునివిల్లును విఱుచుట :—

గర్వించి తనునెత్తఁ గడఁగి యేతెంచు - నుర్వీశబలము లాహుతులుగ మ్రింగ
నరుణరత్నప్రభ యనుమంటలొలుకఁ - బెరుఁగుచు నిలుచున్న పెనుచిచ్చువోలె
వక్కజమగుశక్తినావిల్లు రాముఁ - డెక్కుపెట్టుచు నుంట నెఱిఁగికౌశికుఁడు
"హరుని చాపము రాముఁ డతిసత్త్వయుక్తిఁ - బెరిగినేఁడిదె ! యెక్కుపెట్టుచున్నాఁడు;
అదరకు భూదేవి ! యాత్మలోనీవు - చెదరి చలింపకు శేషాహి ! నీవు
కదక ధరింపుము కమఠేంద్ర ! నీవు - కడునేమరకుఁడు దిక్కరులార ! మీర"
లని ముని పల్కఁగ నామేటివిల్లు - గొనయ మెక్కించి కైకొనక రాఘవుఁడు
తనబాహుసత్త్వంబు దర్పంబు మెఱసి - జనకుని కనియె నాచాపంబు చూచి
"యిది చాలఁ జులకన యిదిచాలఁ బ్రాఁత - యిదిచాల నిస్సార మిది చాలనలఁతి
తెగఁగొన నిలువదు దీని నాయెదుటఁ - బొగడితి పలుమాఱు భూపాల" యనుచు
సురలు ఖేచరులు భూసురులు కిన్నరులు - నరులును నృపతులు నలిఁబర్వి చూడ
వెదపక తనజయం బెల్లెడఁజాటు - వడువున విలుగుణధ్వని చెలంగించి

సీతగుణంబులు చెవిసోఁకె ననఁగ - చేతివింటిగుణంబు చెవిసోఁక దిగువ
వడిరక్కసులపట్టు వదలె నన్నట్లు - పిడిపట్టువదలినఁ బెకలి పేటెత్తి
పెళపెళధ్వనులును బెటపెటధ్వనులు - కలయ దిక్కులద్రువఁగాఁ బెల్లువిఱిగె;
విఱుగ రాజన్యుల విపులమానములు - పఱియలువాఱె భూభాగమంతయును
ఱిదిసె దిగ్గజములు శేషాహి మ్రొగ్గె - బెదరె భూతములు గంపించె లోకములు;
జనకుఁడు రామలక్ష్మణులును గాధి - తనయుండునొగిఁ దక్కఁ దక్కినవారు.
బిట్టులిక్కి మూర్ఛిల్లి పృథివిపైఁబడిరి - నెట్టనఁ బొడము నానిష్ఠురధ్వనికి,
జనకభూవిభుఁ డంత సంతోషమంది - ఘనవిస్మయము నొంది కౌశికుఁజూచి
"నామాటదప్పక నాముద్దుకూఁతు - నీమహితాత్మున కిచ్చెద నింకఁ
దడయక పెండ్లికి దశరథాధీశుఁ - గడుసంభ్రమమున నిక్కడికి రప్పింతు"
ననిదశరథునకు నత్తెఱంగెల్ల - వినుతించి తోడ్తేర వేడ్కతోనపుడు
తనయాప్తమంత్రులఁ దడయక పిల్చి - పనిచిన పనిపూని పరువడి నేగి
జవనాశ్వములమీఁద సాకేతపురికి - దివసత్రయమున నెంతే వేగవచ్చి
తనయుల సేమంబు దలపోసి పోసి - వనరుచునున్న యవ్వసుధేశు గాంచి
వినతులై జనకభూవిభుఁ డంపినట్టి - జననుతవస్తువుల్ సన్నిధి నునిచి
"నీకుమారుఁడు శౌర్యనిధి రామచంద్రుఁ - డాకౌశికుని యాగ మర్థితోఁ గాచి
జనకుజన్నముఁ జూడఁ జనుదెంచి యందు - మునులు రాజన్యులు ముదమంది చూడ
ధర సురాసురులకు ధరియింపగాని - హరువిల్లు మోపెట్టి యవలీలవిఱిచె;
విఱిచిన జనకభూవిభుఁ డిచ్చెసీత - నఱలేకతనకూఁతు నారాఘవునకుఁ
బ్రియమునఁబెండ్లికిఁ బిలువఁబుత్తెంచె - రయమున విచ్చేయు రాజన్యచంద్ర!"
యనవుడుఁ దనమది నానందమంది - జనపతి పెండ్లికిఁ జాటింపఁ బనిచి
జనకుమంత్రులకు నుత్సవ మొప్పనిచ్చె - ఘనరత్నభూషణకనకాంబరములు
అఱలేనికులగురుఁ డైనవసిష్ఠుఁ - దెఱఁగొప్పఁ దావామదేవు జాబాలి
ఘనునిఁ గశ్యపునిమార్కండేయు నత్రిఁ - దనరుబాంధవులను దనయమాత్యులను
నిమ్ములఁ బిలిపించి యిట్లనిపలికె; - "సమ్మదంబడర విశ్వామిత్రునొద్దఁ
దేజంబుతోడ విదేహదేశహమున - రాజిలుచున్నారు రామలక్ష్మణులు;
అందు రాముఁడు రాజు లందఱుచూడ - నెందు నసాధ్యమౌ నిందుశేఖరుని
చాపంబు విఱిచిన జనకుండు సీత - నేపార రామున కీనిశ్చయించి
యెలమిఁ బెండ్లికిని మ మ్మేగుదెమ్మనుచుఁ - బొలుపార నిట వీరిఁ బుత్తెంచినాఁడు.
జననుతం బగుఁగదా జనకుసంబంధ" - మనిన నందఱు మెచ్చి యమ్మఱునాఁడు.

—: దశరథుఁడు మిథిలకుఁ బోవుట :—

మొగి వసిష్ఠాదిసన్ములతోఁగూడఁ - దగు బంధురాజన్యతతులతోఁగూడ

రమణీయదివ్యాంబరములతోఁగూడ - విమలమౌక్తికవజ్రవితతితోఁగూడ
గరిరథభటతురంగములతోఁగూడఁ - బరమాప్తవరమంత్రిపతులతోఁగూడ
వినుతపుణ్యాంగనావితతితోఁగూడ - ననుపమవైభవం బలరఁగైసేసి.
కరమొప్పరథమెక్కి కల్యాణమునకు - నరనాథతిలకుఁ డానందముప్పొంగఁ
గడుఁగెలంకుల గజస్కంధంబులందుఁ - గొడుకులుముత్యాలగొడుగుల నీడఁ
బరమసమ్మదమున భరతశత్రుఘ్ను - లిరువురు గొల్చిరా నేపుదీపింపఁ
గ్రందుగా నిండి మంగళతూర్యకోటు - లందంద మొఱయ మహాభూతి మెఱయ
నెడనెడ విడుదు లనేకవస్తువులు - నడపింప మంత్రులు నాల్గుదినములఁ
జనియెను మిథిలకు ; జనకుండునంత - నినకులాధిపునకు నెదురుగావచ్చి.
కొనిపోయి వేడ్కలు కొమరొత్త నపుడు - జనపతి కుచితోపచారముల్ సేసి
మునివరనివహంబు ముదమంద జనకుఁ - డనియె మహానంద మలర నాతనికి
"నాకూఁతు దశరథనరనాథ యేను - నీకుమారునికిచ్చి నెమ్మిఁబెండ్లికిని
నటుపిల్వఁ బంచిన నీవువిచ్చేసి - తటుకాన నేనుకృతార్థుండ నైతి
నీవసిష్ఠ మహామునీంద్రుఁ డీవామ - దేవాదిమునులు నేతెంచుటఁజేసి
నాకోర్కి సిద్ధించె నాజన్మమలరె ; - నా కులం బతిపావనంబయ్యె నేఁడు !
రవికులోత్తములైన రాజులతోడి - యవిరళసంబంధ మది నాకుఁ గలిగె ;
నెల్లి పెండ్లికిలగ్న మిష్టులఁ బిలిచి - తెల్లంబుగాఁ బ్రవర్తింపుఁడు ప్రీతి"
ననవుడు దశరథుం డట్లగాకనుచు - ననురాగ మొంది యత్యంతపుఁ బ్రీతి
జనకుఁ డమర్చిన సదనరాజమున - ననురక్తి వసియించె నంత నచ్చటికిఁ
గడుఁ బ్రీతి రామలక్ష్మణులతోఁగూడ - నడరివిశ్వామిత్రుఁ డరుగుదెంచుటయు
ననఘుండు దశరథుం డమ్మహామునికి - వినతుఁడై పూజించి వినయంబుతోడ
"దనరార నీదయ ధన్యుండనైతి - ననఘాత్మ" యన విని యక్కౌశికుండు
"అకలంకచరితుండ వైన నీ వనఘ - సుకృతంబు గావించి శుద్ధుండ వైతి,
రవికులోత్తముఁడైన రాముండు పుత్త్రుఁ - డవుట విశేషించి యధికపుణ్యుఁడవు
క్రతురక్షణార్థమై కడఁగి రాఘవుల - హితబుద్ధి నీవె మాకిచ్చితి నాఁడు ;
నెమ్మదినున్నారు నీసుతు లీరె - నెమ్మిఁ గన్గొను" మన్న నృపతి కాసుతులు
నాలోన మ్రొక్కిన నలర దీవించి - యాలింగనముచేసె ననురాగ మెసఁగ ;
జనకుండు నాదివసంబున నంతఁ - దన యాగకర్మ మంతయు నెఱవేర్చి
యలరువేడుక నినుఁ డస్త్రాద్రికరుగఁ - బొలుపొంద నారాత్రి వోయినపిదప
మఱునాఁడు కల్యాణమంటపవేది - నెఱయ మంత్రులతోడ నిండుగొల్వుండి
యిమ్ములఁ దనపురోహితు శతానందు - సమ్మదంబునఁ జూచి జనకుండుపలికె.

—: ఊర్మిళాదుల వివాహ యత్నము :—

"ననఘాత్మ ! మాతమ్ముఁడగుకుశధ్వజుఁడు - కనుగొనవలయు నీకల్యాణ మతఁడు
తిరముగా నిక్షుమతీతీరభూమిఁ - బొరి నొప్పుసాంకాశ్యపురి నున్నవాఁడు
అతనిఁ దోడ్తేర నీవరుగు" మనంగ - నతిజవాశ్వములతో నమరు తేరెక్కి
యతివేగముగ నేగి యాకుశధ్వజుని - నతులితంబుగఁ గని యర్థిమైఁ జెప్పి
"జనకపుత్రికి నేఁడు జననాథవర్య ! - మనువంశచంద్రుఁడౌ మనరామునకును
ఘనముగఁ బెండ్లి యౌఁ గడువేడ్కతోడ - జనకుండు యత్నంబుజరుపంగఁగోరి
పతినిన్నుఁదోడ్తేరఁ బనిచె నన్నిపుడు - సతులతో హితులతో సకలసైన్యయుతిఁ
గదలుద మిప్పుడే ఘనత మిథిలకు - పద" మనిచెప్పినఁ బరఁగనందఱును
దనరారువేడుకఁ దగ రథంబెక్కి - తనయాద్వయముతోడఁ దానేగుదెంచి
యనఘమానసుఁడు శతానందునకును - జనకభూవిభునకు సద్భక్తి మ్రొక్కి
యెలమి నమ్మానవాధీశుసమ్మతిని - నలువొప్ప సింహాసనమునఁ గూర్చుండె.
నంత సుధామాఖ్యుఁ డనుమంత్రి జనకుఁ - డెంతయు ముదమున నీక్షించి "నీవు
చని వసిష్ఠునితోడ సచివులతోడఁ - దనయులతోడ నాదశరథేశ్వరుని
వెరవారఁ దోడ్కొని వేగ ర" మ్మనిన - నరిగి యాతఁడుఁ బ్రీతి నమ్మహీపతికి
వినతుఁడై యిట్లను "వేడ్కతోనున్న - జనకుఁడు పుత్తెంచె జనలోకనాథ !
నీయుపాధ్యాయులు నీతనూభవులు - నీయమాత్యులు నీవు నేతేరవలయు"
ననిన నాదశరథుం డందఱితోడఁ - జని సుఖాసీనుఁడై జనకుతో ననియెఁ
"బరఁగ వసిష్ఠుండు పరమదేవతయు - గురువు నీయిక్ష్వాకుకులమున కెల్ల
సర్వజ్ఞుఁ డగుట నీసంయమీశ్వరుఁడు - సర్వకాలములకుఁ జాలు మాకనిన"
నప్పుడు దశరథునన్వయక్రమముఁ - జెప్ప భావించి వసిష్ఠుఁడిట్లనియె.

—: దశరథుని వంశక్రమము :—

"నరనాథ ! విను నిర్గుణ బ్రహ్మమైన - హరి సగుణుఁడై తలీలాకృతిఁ దాల్చి
నిజలీలకై నాభినీరజంబందు - నజునిఁ గల్పింపంగ హరి కజుఁ డొదవె
భూమీశ బ్రహ్మకుఁ బుట్టె మరీచి - యామరీచికిఁ బుట్టె నవనిఁ గశ్యపుఁడు
నతని కర్కుఁడు సుతుఁ డాజగదాప్త - మతికి వైవస్వతమనువు నందనుఁడు
నతనికి నిక్ష్వాకుఁ డనురాజరత్న - మతనికిఁ గుక్షియౌ నాత్మసంభవుఁడు
కుక్షియనుభూనాథుకొడుకు వికుక్షి - యక్షరాత్ముఁడుబాణుఁ డతనినందనుఁడు
నతనికి ననరణ్యుఁ డతనికిఁ బృథుఁడు - చతురమానసుఁడు త్రిశంకుఁ డాతనికి
నతనికిఁ దనయుండు నాహరిశ్చంద్రుఁ - డతనికి లోహితాస్యాఖ్యపుత్త్రుండు
అతనికి దుందుమారావనీనాథుఁ - డతనికి యువనాశ్వుఁ డను నరేశ్వరుఁడు

—: వసిష్ఠుఁడు యువనాశ్వునివృత్తాంతముఁ దెల్పుట :—

నతనికిఁ బ్రియభార్య లతిరూపవతులు - నతులిద్దఱకుఁ బుత్త్రసంతతిలేమి
నంతట నారాజు నఖిలసన్మునుల - సంతతికొఱకునై సరగ రప్పించి
యామహాత్ములకును నర్ఘ్యపాద్యములు - ప్రేమతోఁ దగ నిచ్చి ప్రియవాక్యములను
“ఘనులార ! నన్నును గరుణించి మీరు - దనయుల నాకును దయసేయవలయు.”
నని విన్నవించిన నారాజునకును - ననువొంద నమ్మును లపు డిట్టులనిరి.
“ఐంద్రయాగముసేయు మవనీశ ! భక్తి - సాంద్రంబుగాఁ బుత్రసంతతి గలుగు.”
నన జన్మమున కప్పు డఖిలవస్తువుల - ననువొందఁ దెప్పించె నాక్షణంబునను
నైంద్రయాగం బను నామఖం బపుడు - సాంద్రానుమోదులై సంయమీశ్వరులు
పుత్త్రలాభంబుకై పొలుపొంద నంత - చిత్రయజ్ఞము దారు సేయఁగ నందు
జలములు మంత్రించి జలకుంభములను - నలరార నియతిచే నటు దాచియుండ
ధరణీశుఁ డారాత్రి దప్పితో నంత - మఱపొంది యాయజ్ఞమందిరమందు
కలశంబులో నీళ్లు గ్రక్కునఁ ద్రావ - జలహీన మగుకలశంబును జూచి
“యెవరు ద్రావిరి జలం ? బెటుపోయె ?” ననుచు - ప్రవిలాత్ములు వారు భావనిరీక్ష
నరసి యానృపతియే యానీరుద్రావు - టెఱిఁగి చోద్యం బంది యిది దైవమాయ
యని చూచుచుండఁగ నానృపాలకుఁడు - ఘనమగు గర్భంబు కడువేగఁదాల్చె
గర్భమంతటఁబడి కడుచోద్యమలర - నర్భకుం డుదయించె నారాజు చచ్చెఁ
గడఁగుచు ఋషులెల్లఁ గడుదుఃఖమంది - సడలనియమ్మంత్రసామర్థ్యములను
బనివడి యువనాశ్వు బ్రతికించి రంత - ననుపమ శుభమూర్తియైయుండి యతఁడు
వరుసతోడుతఁ జక్రవర్తిచిహ్నంబు - లరుదార నుండెడి యాపుత్త్రుఁజూచి
యితఁ డేడుదీవులు నేలునటంచు - చతురత ఋషులెల్ల సంతోషపడిరి.
అలయువనాశ్వుండు నామౌనిజనుల - కెలమితో ధనరాసు లిచ్చినఁ జనిరి
తల్లియే లేనికతంబున బాలుఁ - డల్లన నాఁకొని యట నేడ్చుచుండ
వరుస నాయింద్రుండు వచ్చి తానప్పు - డరయంగ నాశిశు వాఁకలిదీరఁ
బెనుపొందఁగానోరఁ బెనుప్రేలువేగ - నునిచిన నమృతంబు నొయ్యనఁ ద్రావఁ
సుధ గ్రోలుటయుఁజేసి శుభయుతుపేరు - ఋషులతో మాంధాత భూమీశుఁ డనుచు
నతనికి నామధేయంబటుచేసి - యతివేగమునఁ బోయె నాబిడౌజుండు
అంత నామాంధాత యలపూర్ణచంద్రు - నంతటిప్రభతోడ నతిశయిల్లుచును
రూఢిగా యౌవనారూఢుఁడై యంత - గాఢశౌర్యస్ఫూర్తిఁ గడుదేజరిల్లి
రావణాదుల బహురణముల గెలిచి - భూవలయంబెల్లఁ బొందుగా నేలి
విష్ణుభక్తుఁడై వెలసి యాగములు - జిష్ణుబలంబునఁ జేయుచునుండె.

నారాజునకు విమలాంగియన్సతికి - భూరితేజోయుతు ల్పుత్రరత్నములు
నరయంగ ముచుకుందుఁ డాసుసంధియును - దరుణు లేబండ్రను దగ జనియింప
సుదతుల ప్రాయంబు సొరిది వచ్చినను - ముదమున సౌభరి మునిపతి కిచ్చె
నతివల కగ్రజుఁడగు ముచుకుందుఁ - డతివేడ్క హరిభక్తుఁడై యేగె దివికి.
నాతని సోదరుం డాసుసంధియును - నాతతపుణ్యాత్ముఁడై భువినేలె.
నతనికి ధ్రువసంధి యనురాజుపుట్టె - నతఁడు ప్రసేనజిత్తను రాజుఁ గనియె.
దొరయ ప్రసేనజిత్తుకు భరతుండు - నరయ నాభరతున కసితుండు పుట్టె
నతఁడు రాజ్యముసేయ నాతనిశత్రు - లతులపరాక్రము లైనహైహయులు
దారుణాకారులు తాళజంఘులును - నారంగసేనబిం దనువాఁడు గూడి
నతిఘోరయుద్ధంబు నతులతఁజేసి - యతనినె యనిలోన హతుఁజేసి చనిరి.
అంత నాతనిసతు లతిదుఃఖమంది - మంత్రులరాజ్యంబు మఱిదీర్పనునిచి
మేలిమి నుండిరి మెలఁత లిద్దఱును - కాళింది యనుసతిగర్భమైయున్న
మేలోర్వలేక యామెలఁతలం దొకతె - చాలంగ సపతిమచ్ఛరమునఁజేసి
గర్భిణియైయున్న కాళిందికపుడు - గర్భంబుఁజెఱుప నొక్కతె విచారించి
యోర్వక విషము ప్రయోగించె నంత - నావిషమున గర్భ మట వీడిపడక
తావేగి వేదన తల్లడంబంది - యావనితయుఁ దుషారాద్రికిఁ జనుచుఁ
చ్యవనుని గాంచి యాసంయమీంద్రునకు - నవిరళభక్తితో నల్లన మ్రొక్కి
తనదు వృత్తాంతంబు తగవిన్నవింప - వినియు నాపుత్త్రివి వెఱవకు మనుచుఁ
బొందారఁ గరుణతో బూఁబోడినెత్తి - కందువదృష్టిని కడఁగి లోఁజూచి
"ప్రతిపక్షదమనుండు పరమధార్మికుఁడు - నతులతేజుండు మహాత్ముండు నగుచు
వరకీర్తివంతుండు వంశవర్ధనుఁడు - పరమరూపంబున భాసిల్లుజగతిఁ
బొగడొంటఁ గరముతోఁ బుత్త్రుండ నీకు - నగుఁగాకఁ గాళింది" యనుచు దీవించె
వలగొని యమ్మునీశ్వరునకు మ్రొక్కి - యెలమితో దనయింటి కేగి యాయువతి
యతిముదంబుననున్న యాశుభాంగికిని - సుతుఁ డుదయించెను శుభముహూర్తమునఁ
గరమొప్పఁ బుత్త్రునిఁ గాంచి కాళింది - గరముతో ముదమందెఁ గడుసంభ్రమమున.
నాతండుశత్రుల నణఁచిరాజ్యంబు - చేతోముదంబునఁ జేయుచునుండ
సతతంబు విలసిల్లె సగరుఁడన్పేర - నతనికిఁ దనుజన్ముఁ డసమంజసుండు
అతనికి సుతుఁడయ్యె నంశుమబాఖ్యుఁ - డతనిపుత్త్రుఁడు దిలీపావనీనాథుఁ
డతనికున్నతపుణ్యుఁడగు భగీరథుఁడు - సుతుఁడాతనికిఁ గకుత్స్థుండను రాజు
నతనిసూనుఁడు రఘు వనుమహీపాలుఁ - డతనిపుత్త్రుఁడు పురుషాదకుండగుచుఁ
గమనీయసితకీర్తికల్మాషపాదుఁ - డమర శంఖణుఁడయ్యె నతని కాతనికి
సుతుఁడు సుదర్శనక్షోణీతలేశుఁ - డతని తనూజన్ముఁ డగ్నివర్ణుండు

అతనికి ఋతుపర్ణుఁ డతనికి మరువు - అతనికి శీఘ్రగుం డతనికి మనువు
సుతుఁ డయ్యె నంబరీషుం డనురాజు - సుతుఁడాతనికి జనస్తుత్యుండు నహుషుఁ
డతనికి సుతుఁడు యయాతియజ్ఞేమేటి - యతనికి నాభాగుఁ డాతనికజుఁడు
అతనికి దశరథుఁ డనఘ ! నీపుణ్య - సుతుఁడయ్యె సఫలనిస్తులమనోరథుఁడు
రాముఁ డీదశరథరాజతనూజుఁ - డేమనివర్ణింతు ? నింక నేనధిప !
యితనికి నీకూఁతు నిఁగంటి వీవు - కృతకృత్యుఁడవు శుభాంకిత మయ్యెఁగులము"
అని యిట్లు రఘువంశ మభినుతిసేయ - విని శతానందుండు విమలమానసుఁడు
జనకానుమతి సభాసదు లెల్లవినఁగ - మునివసిష్ఠునిఁ జూచి ముదమొప్పఁబలికె.
"మునినాథ ! మీచేత ముదమార వింటి - ననఘాత్మ దశరథునన్వయక్రమము
సన్నుతికెక్కు నే జనకునన్వయము - చెన్నగు మీ కేను జెప్పెద వినుఁడు.

—: శతానందుఁడు జనకు వంశక్రమంబు దెల్పుట :—

సద్విజపరమహంసప్రతిపాద్యుఁ - డద్వితీయబ్రహ్మ మైన యచ్యుతుని
నాభిసరోజంబునను బ్రహ్మపుట్టె - నాభూతనిర్మాత యగు ధాతవలనఁ
బుట్టె మరీచి యాపుణ్యవర్తనుని - పట్టియై కశ్యపబ్రహ్మజనించె.
నతనికి దిననాథుఁ డాత్మజుండయ్యె - మతిమంతుఁడతనికి మనువు జన్మించె.
నమ్మను వచ్యుతధ్యానకాలమున - దుమ్మఁగ వైవస్వతుఁడు తుమ్మువలన
నిర్మలాచారుఁడు నీతికోవిదుఁడు - ధర్మశీలుఁడు జగద్భరితమానితుఁడు
విమలమూర్తి త్రిలోకవిశ్రుతకీర్తి - నిమి యనురాజు మానితతేజుఁ దొప్పె
నతనిపుత్రుఁడు మిథి యతనికి జనకుఁ - డతనికుదావసుం డమ్మహీజాని
తనయుండు నందివర్ధనుఁడు సుకేతుఁ - డనువిభుఁ డతనికి నమ్మహాత్మునకు
రాజర్షి యగుదేవరాతుఁ డెల్లెడల - రాజిల్లె మఱి బృహద్రథుఁడు దత్సుతుఁడు
నతనినందనుఁడుమహావిభుఁ డతని - సుతుఁడయ్యెసుధృతి యాసుధృతికి ధృష్ట
కేతుఁ డాతని కురుకీర్తిహర్యశ్వుఁ - డాతనికిని మరుం డామరునకును
సుతుఁడు ప్రతీంధకక్షోణీశుఁ డతని - సుతుఁడు కీర్తిరథుండు సుతుఁ డావిభునకు
దేవమీఢుండు తదీయుఁ డౌ విబుధుఁ - డావిబుధునిపుత్రుఁ డామహీధ్రునకుఁ
గీర్తిరాతుఁడు వానికిని మహారోముఁ - డార్తిదూరుఁడు వాని కాస్వర్ణరోముఁ
డాస్వర్ణరోముండు హ్రస్వరోమాఖ్యు - భాస్వరగుణశాలిఁ బడసె నాతనికి
జనకభూపాలకుశధ్వజుల్వీరు - జనియించి రిరువురు సౌజన్యధనులు
జనకుఁ డంతట మహీజనులఁ బాలింపఁ - గని యొక్కనాఁడు సాంకాశ్యభూవిభుఁడు
ధన్వవిక్రముఁడు సుధన్వుఁ డన్వాఁడు - సైన్యసమేతుఁడై చనుదెంచి మిథిల
సీతాసమేతంబు శివునివిల్లడుగ - దూతఁ బుత్తెంచినఁ గ్రోపించె వెడల

పైవచ్చి హరునిచాపంబు సీతయును - గావలె నని ఘోరకలహంబుఁ జేయ
జనకుండు సంగరస్థలి వానిఁగూల్చి - తనతమ్ముఁ బూన్చె నద్ధరణికి ననుచు,
జనకుఁ డాదిగ వంశజాతు లందఱికి - జనకనామము ప్రశస్తము ధాత్రిలోన
నిమివంశమునఁ బుట్టునృపతు లందఱును - సమధికయోగవిజ్ఞానసంపదల
చిరజీవు లటుగానఁ జెప్పెఱ వీరి -తరమును కొంచెమై తగునులెక్కకును
జనకునివంశంబు సద్వర్తనంబు - గొనియాడి యాసీతగుణమును బొగడి
విశదప్రతాపుని విమలభాషణుని - దశరథుఁ గనుఁగొని దశరథాధీశ !
సీతనూజుని రాము నిత్యాభిరాము - సీతతోడుతఁ బెండ్లి చెలువొప్పఁజేసి
యలఘుకీర్తులఁ బొందు'' మనుశతానందు - పలుకుల దశరథపతి యుత్సహించి
ఘనుఁ డావసిష్ఠుని గాధినందనునిఁ - గనుఁగొని వారితోఁ గడువేడ్కఁబలికె.
"చారువిచారునీజనకభూవిభుని - మీరడుగుండు సౌమిత్రికూర్మిళను
బ్రకటగుణోత్తరు ల్భరతశత్రుఘ్ను - లకుఁ గుశధ్వజనృపాలకుని కూఁతులను"
అన వారు జనకున కత్తెఱం గెల్ల - వినిపించి యనుమతి వేవేగ పడసి
జనకునివాక్యము ల్సకలంబు వేడ్కఁ - దనరారఁ జెప్పి రా దశరథుతోడ,
ననురాగ ముప్పొంగ నా మఱునాఁడు - ఘనశుభగ్రహదృష్టి గలుగుటఁజేసి
పనివడి యుత్తరఫల్గునియందు - జనకుండు లగ్ననిశ్చయము సేయించి

—: పురాలంకారము :—

పురమును దనయంతిపురముఁ గైసేయఁ - బరిచారకుల వేగ పంపిన వారు
"గంధకస్తూరికాకలితాంబుపూర - గంధిలసకలమార్గధరాంగణంబు
చీనిచీనాంబరశ్రేణీవితాన - నానామణీతోరణధ్వజాంచితము
ఫలభారకప్రరంభాస్తంభపూగ - కలితప్రతిద్వారకక్ష్యాంతరంబు
సాంకవలిప్తవిస్తారవితర్ది - కాంకితరంగవల్ల్యాదిశోభితము
మణిశాతకుంభ కుంభవితర్కితార్క - గణసౌరగోపురోత్కర శిరోగ్రంబు
దీపితమాణిక్య దీపసాంబ్రాణి - ధూపపుష్పకలాప ధూర్వహణంబు
నై పురమెల్లెడ నలరఁగై సేసి - నైపుణి మెఱసి యంతఃపురంబంత
గరమొప్పఁగై సేసి కల్యాణవేది - విరచింపుఁ"డన శిల్పవేదు లంతయును
బచ్చఱాజగతిపైఁ బసిడికంబములు - మెచ్చుగా నిల్పి యామీఁద నీలంపు
బోదెలు గురువిందముల దూలములును - పాదుగా నిడి తీరుపడఁ జెక్కడంపు
గోమేధికంబుల కొణిగెలుబరివి - గా మల్చి పైవజ్రగార యొసంగి
హాటకమణిమయాయత కవాటములు - వాటంబుగా నాల్గువాకి ళ్ళమర్చి
అందుల బంగరుహరువు చిత్తరువు - లందంబుగాఁ దీర్చి హరినీలగరుల

గమి గమిచినపటికంపు సింగములు - గమక మౌ సౌపానగతు లేర్పఱించి
కలితలామజ్జకకాయమానములు - కలువడంబులు డంబుగాఁ జుట్టికట్టి
యాలోన నేకాండ మౌ బలుపచ్చ - మేలిపెండ్లియరుంగు మృగనాభి యలికి
ముత్తెంపునిగ్గుల ముగ్గులేర్పఱిచి - చిత్తజజనకలక్ష్మీవివాహంబు
గుజరాతికెంపులగోడ లిఖింపఁ - బ్రజలకుఁ గన్నులపండువై యుండె.
అంత వసిష్ఠవిశ్వామిత్రమునుల - సంతతపుణ్యుల జనకుండు చూచి
మీర లయోధ్యకు మిథిలకుఁ గర్త - లేరూప ముచితమౌ నిటమీఁది పనులు

—: దాశరథుల నలంకరించుట :—

అదిసేయుదురుగాక" యనవుడు వారు - చదురొప్ప దశరథజనపాలచంద్రు
కొడుకుల నల్వురఁ గొమరొప్ప నప్పు - డెడతెగనట్టి యా యెల్లవాద్యములఁ
బాటలు పాడుచుఁ బరఁగ నంగనలు - తేటగా నందఱు తెచ్చి పీఁటలను
గూర్చుండఁ దలలంటి కుదురుగ వార - లేర్చి నల్వులుపెట్టి యెంతయుఁబ్రీతి
స్నానముల్ సేయించి చక్కఁగా నుదుట - మానవతిలకంబు మఱిభూషణములు
చీనాంబరంబులు చెలువొప్పనిచ్చి - నానావిధంబుల నలువుగఁబొంగి
దశరథుభార్యలు దశరథేశ్వరుఁడు - విశదప్రతాపుండు వేడ్క నుప్పొంగి
సకలభూషణములు సరసతఁ బెట్టి - యకలంకమతితోడ నంతటనుండి
యాయతశుభమైన యభ్యుదయంబు - సేయింప నర్థితోఁ జేసె నవ్విభుఁడు
ఎక్కుడుసంతోష మెసఁగఁ జిత్తమున - నొక్కొక్కసుతున కభ్యుదయంబుకొఱకు
వెలయంగ నన్నియు వేదోక్తయుక్తి - గలయఁ బదాఱులక్షల ధేనువులను
గలధౌతఖురములు కనకశృంగములు - తలకొని చెలువొందు తామ్రపుచ్ఛములు
దొరయ మించినకాంస్యదోహళంబులును - వరుస వేష్టించినవరవస్త్రములును
గలిగి సవత్సలై కర మొప్పువాని - లలి భూసురోత్తములకు భక్తి నిచ్చి
మఱియు నసంఖ్యాతమహిత హేమములు - తఱుచుగా నంతట దక్షిణ లొసఁగి
భూదానవసుదానములు మొదలైన - వేదోక్తదానము ల్వేర్వేఱ నొసఁగి
తదవసరమున యుధాజిత్తుప్రేమ - తుదమీఱఁగా భరతుని మేనమామ
తనతండ్రి కేకయధరణీశ్వరుండు - మనుమనిభరతుని మైత్రిఁ దోడ్తేరఁ
దనునంపఁగా నయోధ్యకు వచ్చి యచటఁ - దనయులపెండ్లికి దశరథేశ్వరుఁడు
జనకునివీటికిఁ జనుట యెఱింగి - యనురక్తి వేవేగ యచటి కేతేర
దశరథుం డతని నాదరణఁ బూజించి - కుశలంబులెల్లఁ బేర్కొనుచుండె నంత.
మఱునాఁడు స్నాతకమహితకృత్యములు - తఱితోడఁ గావించి తమ్ములుఁ దాను
రాముఁ డత్తఱి దశరథునొద్ద నిలువ - శ్రీమెఱ నతనిఁ గైసేయింప నృపుఁడు

సారము నౌఁదల నమరెఁ గిరీట - మా రోహణాద్రిశృంగాగ్రమో యనఁగ.
బద్ధకంకణుఁ డయ్యె భక్తులఁబ్రోవ - సిద్ధ మన్నట్లు దాల్చెను గంకణములు.
ఎద మున్నుపుట్టినయింమదీధితులు - పొసలె నేఁడన హారములు చెన్నుమీఱెఁ
దన కనకాంబరత్వము భూమిఁ దెల్పె - ననఁ గనకాంబరం బలరారెఁ గటిని.
గష్టరావణునిచేఁ గాసిల్లినట్టి - యష్టదిక్పాలుర యశము లిర్వంక
మౌక్తికచ్ఛలమున మనవులు దెల్పు - యుక్తిమైఁజౌకట్టులొప్పె వీనులను
వదనశృంగార మీపై ఖరినొప్పఁ - బొదలినఁ గస్తూరిబొట్టు చూపట్టెఁ.
పదపడి లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్ను - లుదయార్కతేజు లొండొరులు వేర్వేఱఁ
గుండలకేయూరకోటీరహార - మండనావళి సుకుమారదేహములు
గైసేయ నంత దిక్పతులమధ్యమున - వాసవుం డన రామవల్లభుం డొప్పె.
అంత నక్కడ జనకావనీనేత - కాంతిమై నలువురు కన్యకామణులఁ
గైసేయ సైరంధ్రికలఁ బంప వారు - భాసురమణిపీఠిపై వారి నునిచి
పేరఁటాం డ్రొగిఁ బాడు పెండ్లిపాటలకు - శారికాకీరము ల్పందడిసేయఁ
గుంకుమకస్తూరిగోరోచనంబు - సంకుమదంబు వాసనఁ గదంబింప
నలుగురి కొక్కట నలుఁగులు పెట్టి - కలమృదుధ్వనులఁ గంకణములు మెఱయ
కురులసంపెఁగనూనెఁ గూర్చియింపొంద - హరిచందనంబుల సటకలు పెట్టి
ఘనసారసురభిళఖంపచాఁబువుల - జనకపుత్రికలకు జలకము ల్దీర్చి
జిలుఁగులఁ దడియొత్తి చెంగావివన్నె - చలువపావడలపై జాళువాసరిగె
కొంగులనొప్పు దుకూలము ల్గట్టి - శృంగారములు గుప్పఁ జేసిరో యనఁగ!
గొప్పగా నొప్పుగాఁ గొప్పులమర్చి - విప్పుగా జాజిక్రొవ్విరు లందుఁదుఱిమి
పచ్చకప్పురముతోఁ బన్నీటితోడ - వచ్చికస్తురికలపము గూర్చి యలఁది
బంగారుసరిగెగన్పడు కుట్టుపనుల - కంగుల అయికలు కనుపట్లఁ దొడిగి
చనుకట్లమీఁదఁ బచ్చలబన్నసరము - లును దారహారంబులును బొందుపఱిచి
ముద్దుమోముల కొక్కముఖువుకాఁ గోరఁ - దిద్దుమఁ గస్తూరితిలకము ల్దీర్చి
చెక్కుల మకరిక ల్చిత్రించి గొప్ప - ముక్కర ల్నాసాగ్రములఁ గీలుకొల్పి
మగరాలతళుకుఁగమ్మలును గట్టాణి - బొగడలు చుఱుకుఁ గెంపుల బవిరెలును
బచ్చకడియము ల్పద్మరాగములు - గుచ్చినమొలనూళ్లు గోమేధికముల
యందియల్ మొదలైన హారభూషణము - లందంబుగాఁ జేర్చ నపుడు కన్యకలు.
శారదపూర్ణిమాచంద్రునికళలో? - చారువసంతవాసనపుష్పలతలో?
సానదీటినమంచిజాతిరత్నములో? - శ్రీనిండఁబట్టినార్చినకుందనంపుఁ
గమ్మలో? కటిఁబులుగడిగినముత్తి - యమ్ములో నెఱతావి నలరుగంధంపుఁ
గొమ్మలో? యనఁ బెండ్లికూఁతు లొప్పారి - రమ్మక్క యని సతు లక్కజంబంద

వారిలో సీత లావణ్యవిఖ్యాత - సారగుణవ్రాత జగదేకమాత
యాదిమలక్ష్మిదానై పుట్టెఁ గాన - నాదేవి చెలువ మింతంతనితెలిసి
భూషింపశక్యమే ? భూషణంబులకు - భూషణంబై యొప్పె భూదేవికరణి ;
మెఱసి రత్నాకరమేఖల యగుచు - మఱిగంధవతి వసుమతియుఁ దానగుచు,
అంత వసిష్ఠసంయమిలగ్నసమయ - మంతయు జనకున కరసియేతెంచి
దశరథుతో సమస్తము దెల్ప నతఁడు - కుశికపుత్రవసిష్ఠగురులతోఁ గదలి
యమరేంద్రవిభవుఁడై యర్హయానములఁ - గొమరొప్పఁ గైసేసి కొడుకులునడువ
శృంగారములుసేసి చెలువలునడువ - సంగడిఁ గొలిచి రాజన్యులునడువఁ
గ్రంతలుగొన పుణ్యకాంతలు నడువ - నంతంతఁ బొగడుచు నర్థులునడువఁ
గైసేసి హయమత్తగజములు నడువఁ - గైసేసి మంత్రివర్గంబు తోనడువ
వేదనాదములతో విప్రులు నడువ - మోదంబుతో మునిముఖ్యులు నడువ
నడచి యజ్జనకుని నగరొప్పఁజొచ్చి - పుడమిఱేఁ డప్పుడు పుత్రులు దాను
వనజలోచనలు నివాళు లొసంగ - జనకుఁ డెదుర్కొని సంభ్రమంబెనఁగ

—: శ్రీసీతారామ కల్యాణము. :—

ఖచితోరునవరత్న కల్యాణవేది - నుచితపీఠంబున సున్నచోఁ బ్రీతిఁ
దనపురోహితునితోఁ దడయక జనకుఁ - డనలుఁ బ్రతిష్ఠించి హైమవేదికను
వేదోక్తగతిహోమవిధు లాచరించి - యాదేవకన్యకు లననొప్పు తనదు
కన్యకామణుల నగణ్యలావణ్య - మాన్యల నలువుర మైత్రిరావించి
జనకుండు మధుపర్కసమయంబుఁ దీర్చి - తనకూర్మిపుత్త్రి సౌదామినీగాత్రిఁ
గామినీజనమణిఁ గమలాక్షిసీతఁ - గోమలి దెరమఱుంగుగ వేడ్క నిలిపి
రామాభిరాముఁ డా రామచంద్రునకుఁ - గామితసిద్ధి సంకల్పపూర్వముగ
"శ్రీరామ ! నాపుత్త్రి సీత సద్ధర్మ - చారిణిఁ గొను మగ్నిసాక్షిగా" ననుచు
ధారవోసెను దేవతాపుష్పవృష్టి - ధారతో దివ్యవాద్యధ్వనుల్ మీఱఁ
బ్రమదంబుతోడ దీపాలపళ్లెములు - సమదయానలు మహాసంభ్రమంబునను
దలఁబ్రాలు బంగరుతబుకుల నునిచి - కెలఁకుల రమణులు కెరలుచుఁ బట్ట
గుడముతో జిల్కఱఁ గూర్చి యిద్దఱకు - వడిశిరస్సుల మీఁద వలనొప్ప నుంచి ;
రంతట సుముహూర్త మనితెరదీయఁ - గాంత నెమ్మోము మున్గనుఁగొని యలరె ;
రామునికనుఁగవ రాకాసుధాంశు - గోమున నలరెడుకుముదంబు లనఁగ
భామచూపులు నిల్చెఁ బతిపాదయుగళిఁ - దామరపై తేటితండంబపోలె,
నింతిలావణ్యాబ్ధి కెదురెక్కుమీన - సంతానమై రామచంద్రు చూ పడరె;
వరుదేహకాంతిప్రవాహమధ్యమున - దరుణిచూపులు పద్మదళములై గ్రాలె

సతిచూపుఁ బతిచూపు సరసతఁజూపు - రతిరూపు రతిమనోరమణుని రూపు
నెలమి నొండొరులు మే నెఱుఁగరాకుండఁ - గళలంట దాఁకినగతిఁ గొంతసేపు
వెలసె నంతట రఘువీరకుంజరుఁడు - చెలికేలుఁగెందమ్మి చెయువునఁ బట్టి
యొండొరు ల్పులకించి యొక్కపీఠమున - నుండి హోమము సేయుమండిరి ప్రీతి ॥
ఉరువయోధన్య నాయూర్మిళాకన్యఁ - గరము సంప్రీతి లక్ష్మణకుమారునకు
వలనొప్పు నాకుశధ్వజకూఁతులందు - నలినాయతాక్షి మాండవి భరతునకు
నత్రిజబింబాస్య యగు శ్రుతకీర్తి - శత్రుఘ్ననకు నిచ్చె జనకుండు ప్రీతి ;
నిగమోక్తవిధినిఁబాణిగ్రహణములు - తగిలి కావించి రాదశరథాత్మజులు ;
తలఁబ్రాలు వోసి రందఱు లాజహోమ - ములుదీర్చి కాంచిరి మునులదీవనలు
దివినుండి ఘోషించె దేవదుందుభులు - భువినిండ వర్షించె బుష్పవర్షములు ;
అప్పు డానందించి రఖిలదేవతలు - నప్పు డానందించి రఖిలసన్మునులు ;
పాడిరి గంధర్వపతు లుత్సహించి - యాడిరి సంప్రీతి నమరకన్యకలు ;
అపుడు వసిష్ఠుఁ డా యవనీశసుతుల - నుపమింప వైవాహికోక్తమైనట్టి
హోమాంతమున వారి యుచితకృత్యములు - నేమంబుతో నగ్ని నెఱిఁబ్రదక్షిణము
సేయించి సప్తర్షిసేవ లొనర్చి - యాయతంబుగ దీక్ష నలరుచు నప్పుడు
కూర్చుండి రందఱు కుదురుగానందు ; - నేర్చుచు హోములు నెనఁగుభూసురులు ;
వరగున నందఱు సంతోషమెసఁగ - వరఁగదీవనలిచ్చి పరమపావనుల
శుభలక్షణంబుగా సుందరీజనుల - విభవసమృద్ధిగా విలసిల్లి నప్పు
డాయతంబుగ దీక్ష నలరి మోదమునఁ - జేయించి మఱునాఁడు చెలఁగి సదస్సు
గావించి సంతోషకలితులై యపుడు - దీవించి రందఱు దివ్యచిత్తములఁ ;
దెఱఁగొప్పఁగాఁ బెండ్లిదినములు నాల్గు - నెఱయ నిత్తెఱఁగున నిండియుండుటయు.
అన్నిశోభనములు నన్నితేజముల - కన్నులపండువుగాఁ జూచి ప్రీతిఁ
దరణివంశాధీశు దశరథాధీశు - శరధిసన్నిభశీలు జనకభూపాలు
వెఱవొప్పదీవించి, వేడ్క వా రనుప - నరిగెఁ గౌశికుఁడు హిమాచలంబునకు ;
నప్పుడు మిథిలేశుఁ డానందకేళి - నుప్పొంగి నిజవిభవోన్నతి మెఱసి
ధరణీశులకుఁ జాలఁ దద్ధాత్రిజయుగము - వరభూషణంబులు వస్త్రంబు లొసఁగఁ
దమదేశములకును దగఁ జనిరంతఁ ; - గ్రమమున నర్థార్థిగణములకెల్ల
నపరిమితద్రవ్య మట యిచ్చి పనిచి-నృపయుగ్మ మొప్పెను నెనరొప్పఁగాను ;
గరమొప్ప బుద్ధులు గఱపి కూఁతులకు - వరరత్నభూషణావళులు విచిత్ర
చిత్రాంబరములు దాసీజనంబులును - నేత్రోత్సవంబుగా నెమ్మితో నొసఁగి
కరిరథహయభటగణభూషణాదు - లరణంబుగాఁ దన యల్లుండ్ర కిచ్చి.
యావసిష్ఠాదిసంయములకు దశర - థావనీశునకు ననర్ఘ్యమాణిక్య

భూషణంబు లొసంగి పూజించి వినయ - భాషణంబుల యుక్తపద్ధతి ననుపఁ
గొడుకులఁ గోడండ్రఁ గొమరొప్పఁ గొనుచుఁ - గడఁకతో దశరథక్ష్మాపతి గదలి
యడరి యయోధ్యకు నరుగుచోఁ ద్రోవ - వడిఁబేర్చి ప్రతికూలవాయువు లీవెఁ;
దడయక దుర్నిమిత్తము లనేకములు - వొడచూప నప్పుడు భూపతి కలఁగి,
"యేలొకో మునినాథ! యిబ్బంగిఁగడఁగి - పోలనిశకునము ల్పొడచూపఁదొడఁగె?"
ననవుడు దశరథు ననుకంపఁజూచి - యనిమె వసిష్ఠసంయమి నిశ్చయించి
"యుర్వీశ! ముందఱనొకమహాభయము - పర్వి యాలోననే పాయు నోడకుము"
అనుచుండ వాయువు లందంద విసరెఁ - గనుకను పెంధూళిగప్పెఁ గప్పుటయుఁ,
గరులు జోములఁ దురంగములు రాహుతులు - విరథులై రథులు నివ్వెఱపాటు వడిరి
సేనలు నల్లెన ల్చీకాకువడియె! - భానుమండలమునఁ బ్రభమాసె; నంత,
నిరువదియొక్కమా తేచి రాజులను - దరమిడిచంపిన ధన్యవిక్రముఁడు
క్రమ్మినజడలలోఁ గాఁపున్నగంగ - చెమ్మనా నుదుటను జెమ టుబ్బుచుండ
ఘోరమై మండెడుకుత్తుకవిషముఁ - గ్రూరదైత్యులమీఁదఁ గోపించి యుమిసి
పరమేశ్వరుఁడుదనఫాలనేత్రమునఁ - బెరిఁగి మండుచునున్న పెనుమంటఁ బుచ్చి
తనరెండుకన్నులఁ దగఁ బంచిపెట్టు - కొని వచ్చుపగిదిఁ గన్గొనలఁ గెంపెసఁగఁ
దెగి లోనమండెడు తీవ్రకోపాగ్ని - యెగసి మైపుడిగొన్న యెఱమంటలనఁగ,
వెలసి కెంజాయల వెడజల్లుజడలు - బలిసిజూటంబున భాసిల్లుచుండఁ
దమకించి భుజలక్ష్మి తాఁ బట్టియాడు - విమలనాళముతోడి విరివమ్మి యనఁగఁ
బరశువు మూఁపున భరియించివచ్చు పరశురాముని జూచి భయమున నలఁగి
శయమున దశరథరాజుసన్మునులు - భయనివారణమంత్రపరతంత్రు లగుచు

—: పరశురాముఁడు శ్రీరాము నెదుర్కొని భంగపడుట :—

ననఘులై యెదురుగా నర్ఘ్యపాద్యములు - గొనిపోవ వానిఁ గైకొనక రౌద్రమున
దశరథభూపాలు దర్పించి చూచి - దశరథరాము ముందఱ వచ్చినిలిచె;
నిలిచిన భార్గవునిజమూర్తిఁ జూచి - తల యూచి మెచ్చి సద్భక్తితో మ్రొక్కి,
చక్కఁ గట్టెదుర హస్తములొప్ప మొగిచి - యొక్కింతభయమున నున్న వీక్షించి
"నీవెంత మ్రొక్కిన నిన్నుమన్నించి - పోవ నాతోఁబోరు భూపాల" యనుఁడు,
"భూసురోత్తమ! కశ్యపుఁడు మొదలయిన-భూసురోత్తములకు భువి నెల్ల నిచ్చి
యతిజితేంద్రియవృత్తి నడవులనుండ - నతులతపోరాశి వగుటనుజేసి,
యొనర నీకెఱఁగుట యుచితంబు గాన - మునినాథ! యే నీకు మ్రొక్కితిఁగాన,
వెఱచి మ్రొక్కుట గాదు వెరవరి నన్ను - నుఱకఁ బోనాడుట యుచితమే నీకు?"
ననవుడు దాపసుం డని నన్నుఁబలికి - తనిలో సహస్రబాహార్జునుఁ దొట్టి

యిరువదియొక్కమా ఱేచిరాజులను - తరమిడి చంపితి ధరణిపైఁ ద్రొల్లి
నెఱిఁ దిలోదకములు నెత్తుట నొసఁగి - తెఱఁగొప్ప మీపితృదేవతలెల్ల
భూపాలశవములఁ బొంపొంద దివికి - సోపానములు చేసి సొరిదియై చనిరి ;
అట్టిభార్గవరాము ననఘ ! నన్నెఱుఁగ - కిట్టల రాముఁడై యిలఁ బుట్టితివు ?
రాజన్నఁ బొరిఁగొందు రామనాములను - రాజుల పైఁతునే రణభూమి నేను ?
రాజకులుండవౌ రాముని నిన్ను - నాజి మన్నింతునే ? యదియునుగాక
రాజని మీతండ్రి రణమునఁ ద్రుంప - నాజికి వచ్చిన నాకును నోడి
స్త్రీలమఱుంగునఁ జెలువొప్ప నున్న - కాలవశంబునఁ గాచితి నతనిఁ
దాన గర్వాంధుఁడై తద్దయు నిపుడు - మానక యున్నాఁడు మఱి యుబ్బి యిచట,
మఱుఁగుజొచ్చిననైన మననీయ" ననుచు - వెఱవక పల్కిన వెఱపుతో నపుడు,
అనవుడు దశరథుఁ డతిభీతుఁ డగుచు - వినయోక్తి భార్గవు వీక్షించి పలికె.
"నీవు బ్రాహ్మణుఁడవు నీకు రోషంబు - గావింపనేటికి ? ఘనముగా నాదు
తనయులు బాలురు తగదు కోపంబు - వినుతశాస్త్రపురాణవిఖ్యాతిఁ గనుట,
నెఱుఁగనే ? భార్గవ ! యెఱుఁగవే నీవు - ఎఱుఁగనిమర్మంబు లెందైనఁ గలవె ?
నీతోడఁ బోరాడ నిన్నెదిరింప - నాతతంబుగ నుండు నటభవుం డైన,
నోపునే ? భార్గవ ! యొరు లెదిరింపఁ - బాపవే యీతఱిఁ బరమపావనుఁడ !
దేవేంద్రుఁ డైన నీ తీవ్రప్రతిజ్ఞ - భావించి యుడుపంగ భవ్యుండు గాఁడు ;
మన్నించి రక్షించి మమ్ము నందఱను - జెన్నుగాఁ జను" మని శిరసును వంచి
మన్నింపు మని వేఁడి మఱియు మ్రొక్కినను-గన్నులఁ గోపంబు గడునొప్పియుండెః
నని తన్నుఁగొనియాడ నతనివాక్యములు - విని యాచరింపక విపులరోషమునఁ
గనలుచు నత్యంతకఠినుఁడై యపుడు - దమియింతు నని మదిఁదలఁచి యిట్లనియె.
"కరమొప్ప విలువిద్యఁ గడిమిమై నేను - హరునితోఁ ద్రొల్లి యభ్యాసంబుసేయ
నాఁడు కుమారుండు నాతోడఁ దొడరి - ఫోఁడిమి చెడి యోడిపోయినఁ జూచి,
నా పెంపుమెచ్చిన నాగకంకణుని - చాపంబు విఱిచిన పైఁతునే ? మఱియు, "
అనిన నారఘురాముఁ డారాముఁ జూచి - యనియె నిశ్చలవృత్తి నతిసమ్మదమున
నేను వినోదమై నెక్కిడితివియఁ - గా నది విఱిగెను గాకఁ దానట్ల
నాతెగ కేల పినాకివి ల్విలుచు ? - నాతతభుజసత్త్వ మట్టిదె నాకు !
వెసఁగ యుద్ధములందు నిక్ష్వాకుకులులు - పసుల బ్రాహ్మణులఁ జంపఁ దలంపరెందు,
నీ వెన్నిపలికిన నీకవిచెల్లె ; నీవుబ్రాహ్మణుఁడవు నినుఁ జంపనొల్ల ;
ఇదె నాదుకంధర మిదె నీదుపరశు - వదరక యుచితకృత్యము సేయు మింక ;"
ననవుడు రఘురాము నలుక దీపింపఁ - గనుఁగొని పలికె భార్గవరాముఁ డడరి.
"భావింప నాకు నీపలుకులఁజూడ - నీవు క్షత్రియుఁడవు నేను బ్రాహ్మణుఁడ ;

నను గర్వమున్నది యటు చూడవలదు - వినుతవిక్రమశక్తి వేఁడిఁ జూపెదను ;
వఱలు నజ్జనకభూవరునింట నీవు - విఱిచిన వి॥ నీవిల్లును దొల్లి
యర్మిలి నిండార నమరులు విశ్వ - కర్మచే నొక్కటఁ గావించి రెలమిఁ
బురములు నిర్జింపఁ బోయెడునాఁడు - హరునకుఁ దగ నిచ్చి రందులో నొకటి
నావింటఁ ద్రిపురంబు లణఁచి రుద్రుండు - దా వీరగర్వముద్ధారతుఁ డగుచు
నసహాయమున నేను నసురత్రయంబు - వసుధపైఁ గూల్చి తెవ్వరు నాకు నీడు ?"
నని పల్క "చక్రి బుద్ధాకృతిఁబూని - తునిమించెఁ గాక రుద్రునికి శక్యంబె"
యని యాడకాడకు నమరులు మునులు - సనకాదిహరిపార్శ్వచరులును బిలువ
విని రుద్రగణములు వినుపింప శివుఁడు - విని రోషమునఁ బోర విష్ణునిఁ బిలువ
సురగరుడోరగవరు లెల్లఁ గూడి - సరసిజాసనుఁ జేరఁ జని విచారించి
హరిహరసత్త్వంబు లరయుద మనుచు - మురవైరి కపుడుకార్ముకరాజ మిచ్చి
యిరువుర కెంతయు నెఱుకసేయుటయు - హరియు రుద్రుఁడు బోరి రరుదుగా నపుడు
నారాయణుని తీవ్రనారాచఘోర - ధారచే శివునికోదండంబు సగము
విఱిగి పేటెత్తిన వీక్షించి రపుడు - హరిశక్తి ఘన మని యమరు లందఱును
ఇరువుర మాన్పిరా యీశుఁ డవ్వేళ - సురలచిత్తస్థితిఁ జూచి యావిల్లు
రయమున నాదేవరాతునకిచ్చె - జయధన్యుఁ డాతండు జనకున కిచ్చె
వనజలోచనుఁడును వలనొప్ప నిచ్చెఁ - దనచేతిచాప మత్తఱి ఋచికునకు
జమదగ్ని కిచ్చె నిశ్చలమతి నతఁడు - జమదగ్ని నా కిచ్చె సదయుఁడై దీని
బెనఁకువ నది లొల్లి పేటెత్తియుంటఁ - గని నీవు విఱిచితి గాక ! భూనాథ !
ఆవింటితోడిదె నరయ నాచేతి - యీవిల్లు నిదెచూడు మినవంశతిలక !
నెలకొని యీవిల్లు నీవెక్కుపెట్టి - తలకొని బాణసంధానంబుసేసి
కడిమిచూపక నిన్నుఁ గదలనీ" ననినఁ - దడయక రోషించి దశరథాత్మజుఁడు
కన్నుల ఘనవహ్ని కణములు దొరుఁగ-దన్నెఱుంగని జామదగ్నితో ననియె.
"నిరుపమనిజశక్తి నీకుఁగల్గుటయుఁ - దరమిడి రాజులఁ దరిమి చంపుటయు
నెఱుఁగుదు నన్ను నీ వితరునిమాడ్కి - వెఱవకఁబలికెదు వీరంబు మెఱసి
నీవెఱుంగవు నాదు నిజబాహుబలము - నీవెంతవాఁడవు ? నీచాపమెంత ?
తె"మ్మని విలుఁదీసి తెగువ మోపెట్టి - క్రమ్మఱ సత్యుగ్రకాండంబు దొడిఁగి
"నీకాళ్ల దెగవేసి నీగర్వముడిపి - నీకోప మడఁచెద నే"దన్నఁదలఁకి
యురుసత్వగర్వంబు నుబ్బును దూలి - పరశురాముఁడు రాముఁ బ్రార్థించి పలికె.
"నేను గశ్యపునకు నిల నిచ్చినాఁడఁ - గాన రాత్రులు నిల్వగా నేర దిచట ;
ననుదినంబును మహేంద్రాచలంబునకు - జనవలె నటుచేసి చరణము ల్వాలయు
నాకాళ్ళ నేయక నాపాలిపుణ్య - లోకమార్గంబు లాలోకింప నేయు

నన్నురక్షింపుము నరనాథచంద్ర ! - మన్నింపవే రామ ! మనుజలోకేశ !"
యనవుడు రఘురాముఁ డాజామదగ్ని - ఘనపుణ్యలోకమార్గము నేసె నంత ;
జడురీతినిలుచున్న జమదగ్నిరాముఁ - గడునుగ్రుఁడై యున్న కాకుత్స్థరాముఁ
జూచుచునుండిరి సురసిద్ధసాధ్య - ఖేచరు లద్భుత క్రీడలఁ దగిలి
వలనొప్పఁగాఁ బుష్పవర్షము ల్గురిసె - నలినగర్భాదులు నానందమంది
పొగడిరి రామునిఁ; బొందుగాసురలు - మిగులుతేజంబున మిన్నుననుండి ;
యంత భార్గవరాముఁ డారాముఁ జూచి - యంతరంగంబున నతని భావించి
"యనఘ ! నీసత్త్వ మే నాత్మలోఁ జూచి - నిను వివేకించితి నీవు విష్ణుఁడవు ;
కాకుత్స్థ!యటుగాన గదనంబునందు - నీకు నోడుట నాకు నింత గాదెందు ;
నాబలంబును నీవె ; నాయాత్మ నీవె ; - నాబంధువులు నీవె ; నారామచంద్ర !
నామాట లన్నియు నాత్మ నుంపకయ - రామ ! రక్షింపవే రఘుకులాధీశ !"
యనుచుఁ బ్రస్తుతిసేసి యానందమంది-మనమున రఘురామమహిమ లెన్నుచును
వరుస శ్రీరాముని వలగొని భక్తిఁ - గరములు ముకుళించి కరము సంప్రీతి
వినయవిధేయుఁడై విభు నటుచూచి - మనమునఁ గృపవుట్ట మఱి యిట్టులనియె.
"సెలవిమ్ము రాఘవ శ్రీజానకీశ - సెలవిమ్ము పోయెద సెలవిమ్ము నాకు
నాతప్పులెన్నక నన్నుమన్నించి - యీతఱి రక్షించి యింపుగాఁబనుపు
మనసునేకముచేసి మదివెల్గఁగనుచుఁ - గనుమూసినినుఁగూర్చి కదలకతపము
లొనరంగఁజేసిన నొయ్యనమునులు - మనముల నానందమగ్నులైయుందు"
రనుచుఁ బ్రస్తుతిఁజేసి యభినుతుల్‌చేసి - యనుపమ ప్రీతితో నప్పుడే కదలి
నిరుపమతరశక్తి నీశక్తి" యనుచు - నరిగెరాముఁడు మహేంద్రాచలంబునకుఁ
బరశురామునివిల్లు ప్రార్థింపనొసఁగె - వరుణుచేతికి రఘువర్యుఁడాక్షణమె
యప్పుడువాయువు లనుకూలగతుల - నొప్పె నుత్సాహంబు లొదవె సేనలకు.
నరు దరు దని సుర లభినుతిసేయ - వరజయశ్రీగూడి వచ్చి రాఘవుఁడు
తనతండ్రిదశరథధరణీపాలునకు - ననఘవసిష్ఠున కతిభక్తిమ్రొక్కె.
మ్రొక్కిన దీవించి మొగిఁగౌఁగిలించి - యక్కున నందను నొదలఁజేర్చి
పరమసమ్మదమునఁ బార్థివేశ్వరుఁడు - "సరసోక్తి నేఁ బునర్జాతుండనైతిఁ
గొమ రొప్ప నీవంటికొడుకును గనుట - నమరేంద్రుఁ బోలితి నవనిలో నిపుడు
పరమపావనుఁడైన పరశురాముఁడు - పరమేశుపగిదిని బరఁగ నిచ్చటికి
వచ్చుట నేఁ గాంచి వడలెల్లవడఁక - యిచ్చలో భయమంది యిఁక నేది త్రోవ ?"
యనుచు భయంబున నాతనితోడ - మనవిగాఁ జెప్పిన మఱి వినకున్నఁ
బరవశత్వం బొంది పలుకనేరకయ - పరమమైత్రికి నేను బాల్పడియుంటి :
నతని గెల్చుటయె నా కాశ్చర్యమయ్యె - నతులితవైభవం బందితి నేను

బాపెను భయమెల్లఁ బ్రౌఢి నీచేత - వాసికెక్కెఁతి నిల వైభవం బబ్బె”
ననుచు రామునిఁ జాల నభినుతిచేసి - మునివసిష్ఠాదుల ముదమునఁ గూడి
పరమసమ్మదమున బలములుఁదాను - నరిగె నయోధ్యకు నవనివల్లభుఁడు.

—: దశరథుఁడు పుత్త్రులం దోడ్కొని అయోధ్యకేగుట :—

పుణ్యచిహ్నములతోఁ బుణ్యులతోడ - బుణ్యమంగళతూర్యములు మ్రోయనరిగి
తానును గొడుకులు దశరథాధీశుఁ - డానందమున నయోధ్యాపురిఁ జొచ్చి
రాజితాలంకారరమణఁజేపట్టు - రాజమార్గంబున రారాజముఖులు
సఖులుఁదారును గేళిసౌధంబులెక్కి - సుఖతరాకృతుల రాసుతులఁ గన్గొనుచు
సేసలుచల్ల నాశీర్వాద మెల్ల - భూసురు లొసఁగ విస్ఫురణఁ బెంపెసఁగ
నగణితశృంగార మై యొప్పుదనరు - నగరుఁ బ్రవేశించె నరనాథుఁ డంతఁ
గౌసల్యకేకయక్ష్మాపాలపుత్త్రి - యాసుమిత్రాదేవి యాదిగాఁగలుగు
నంతఃపురాంగన లందఱునప్పు - డెంతయుఁ బ్రీతితో నెదురుగావచ్చి
జేరివారలమీఁద సేసలుచల్లి - నీరాజనంబులు నెఱి నిచ్చి రంతఁ
గొడుకులందఱు మ్రొక్కఁ గోడండ్రు మ్రొక్కఁ - గడుబ్రీతి దీవించి కౌఁగిటఁజేర్చి
సీతాదికాంతల చెలువంపుబుద్ధి - చాతురికన్నుల చల్లగాఁ జూచి
తనరారుచుండిరి దశరథుం డపుడు - తనయులు నలుగురు తనుభజియింప
నాల్గుచేతులనొప్పు నలినాక్షుఁడనఁగ - నాల్గుకొమ్ములుగల నాకేభ మనఁగ
సకలజనానందచతురుఁడై రాజ్య - మకలంకదక్షుఁడై యేలుచుండి
యొకనాఁడు దశరథుం డుచిత మెఱింగి - ప్రకటితశుభరతు భరతు నీక్షించి
“ఘనుఁడు మీమామ కేకయరాజు దోడు - కొనిపోదు నిన్నని కోరియున్నాఁడు
గాన శత్రుఘ్నుతోఁ గదలి మీమామ - తో నేగి యతని సంతోషంబు నెఱపు
తాతకు నవ్వకుఁ దగ మేనమామ - కాతతభక్తితో ననిశంబు మ్రొక్కు
సురలకాఁ దలఁచి భూసురులకు వత్స! - పరమప్రియంబునఁ బరిచర్య సేయు
వారలచేత నవారణస్యంద - నారోహణములు శస్త్రాస్త్రవిద్యలును
నెఱి వేదశాస్త్రము ల్నీతిశాస్త్రములు - నురుకళావిద్యలు నొగి నభ్యసింపు
మేకక్షణంబును నెడపక నియతిఁ - జేకొని నీమేలు చెప్పి పుత్తెమ్ము.”
అనవుడుఁ దల్లుల కవనిపాలునకు - వినతుఁడై రఘురామవిభునకు మ్రొక్కి
తాను శత్రుఘ్నుండుఁ దనమేనమామ - తో న యిమ్ముల భరతుఁడు పుణ్యరతుఁడు
రాజగృహంబున రమణీయమైన - రాజధానికి నేగి రఘుకుమారకులు
తాతకుఁ దమరాకఁ దగ నెఱిఁగింపఁ - బ్రీతిమైఁ బుచ్చ నాపృథ్వీవరుండు
పట్టణంబునఁ దీరువడతోరణములు - గట్టించి బహుపతాకలు కల్వడములు

కలయంగ నెత్తించి గంధోదకములు - బొలుపొందఁ జల్లించి పుష్పధామములు
కరమొప్ప రాజమార్గమున వాసింపఁ - బరిచారకులఁ బంచి బలయుతులగుచు
వనితలు నిజమంత్రివర్గంబుతోడ - జనుదేర నెంతయు సంభ్రమంబెసఁగ
వరుస నానాగీత వాద్యనృత్యములు - పరమశుభాచార భంగులనడువఁ
బ్రీతినెదుర్కొని ప్రియమొప్ప వంది - సూతమాగధజనస్తుతు లోలిఁ జెలఁగ
మనుమలఁ దోడ్కొని మహిమతో వచ్చె - బనిగొన్నభక్తితో భరతుండు నంతఁ
దమతాతమొదలుగాఁ దగినపెద్దలకుఁ - గ్రమము దప్పక నమస్కారము ల్చేసి
బొలుపొంద వారిచేఁ బూజితుం డగుచుఁ - దళుకొత్త వేడుకఁ దాతతో ననియె
"నార్యక ! నాకు విద్యాభ్యాసమింకఁ - గార్య మాచార్యులై ఘనులైనవారి
కప్పగింపుఁడు నన్ను" ననిన నారాజు - చెప్పిన వారిచే శిక్షితుండగుచు
నమరవిద్యాభ్యాస మంతయుఁ జేసి - విమలైకమతి నొక విప్రునిచేతఁ
"దమతండ్రియగుచున్న దశరథేశునకు - సముచితస్థితి మేము సకలవిద్యలను
జెలువంబుగా నభ్యసించితి మింక - దలఁపుపుట్టెడు మాకుఁ దముఁజూడవలయు"
నని చెప్పు మన నయోధ్యాపురంబునకుఁ - జనుదెంచి యతఁడు నాజననాయకునకు
రాజపత్నులకు నారామలక్ష్మణుల - కోజ నెంతయుఁ జెప్పె నుల్లంబులలర
నంత శ్రీరాముండు యౌవరాజ్యమున - నెంతయుఁ జతురుఁడై యెల్లవారలకు
బ్రాకటంబుగ నొండు బాధలేకుండ - నేకప్రబుద్ధిగా నిటఁ దండ్రిఁగొలిచి
ధారుణీప్రజలకు దయయొప్పఁ జేసి - వీరు వారన కతివిశ్రుతకీర్తి
నమచిత్తుఁడై ధర్మచరితంబుఁ బూని - యమరేంద్రవిభవుఁడై యారామవిభుఁడు
సీతయుఁ దానును జెలువొప్పఁగూడి - సూతనరతిసుఖార్ణోరాశిఁదేలి
చంద్రశాలలఁ గేళిసౌధవీథికలఁ - జంద్రకాంతాతివిశాలవేదికల
గాజుటోవరుల బంగరుపడకిండ్ల - జాజిపూఁబొన్నలఁ జంపకక్రముక
నారికేళరసాల నారంగరంగ - నారామములఁ గృతకాద్రిసానువులఁ
గొలఁకులఁ గెలఁకులఁ గుంజపుంజములఁ - జలువచప్పరముల సైకతస్థలులఁ
జాతురి మెలఁగుచు సకలభోగములు - నాతతసౌఖ్యంబు లందుచునుండె.
అని యాంధ్రభాషభాషాధీశవిభుఁడు - వినుతవాక్యాగమ విమలమానసుఁడు
పాలితాచారుఁ డపారధీశరధి - భూలోకనిధి గోనబుద్ధభూవిభుఁడు
దమతండ్రివిట్ఠలధరణీశుపేరఁ - గమనీయగుణధైర్యకనకాద్రిపేర
నలఘునిశ్చలదయాయతబుద్ధిపేర - లలితనిర్మలగుణాలంకారుపేర
నాచంద్రతారార్కమై యొప్పుమిగిలి - భూచక్రమున నతిపూజ్యమై యొప్పు
నసమానలలితశబ్దార్థసంగతుల - రసికమైచెలువొందు రామాయణంబు
పరఁగనలంకారభావనల్నిండఁ - గరమర్థిసీబాలకాండంబుఁ జెప్పె

నారూఢినార్షేయమై యాదికావ్య - మై రసికానందమై యల్లనాఁడు
నివ్వసుమతినొప్పు నీపుణ్యచరిత - మెవ్వరుచదివిన నెవ్వరువినిన
సామాదిబహువేదచయధామరామ - నామచింతామణి నవ్యభోగములు
పరహితాచారముల్ ప్రభువిచారములు - పరిపూర్ణశక్తులు ప్రకటరాజ్యములు
నిర్మలకీర్తులు నిత్యసౌఖ్యములు - ధర్మైకనిష్ఠలు దానాభిరతులు
నాయురారోగ్యంబు లైశ్వర్యములును - బాయనిశుభములు పాపక్షయములు
వరపుత్రలబ్ధియు వైరినాశనము - సరినొప్పు ధనధాన్యచయ సమృద్ధియును
నేవిఘ్నములులేక యిండ్లలోనధిక - లావణ్యవతులైన లలనలపొందు
కొడుకులతో నెప్డుఁ గూడియుండుటయు - నెడగాఁగ నాపద లెల్లఁబాయుటయు
సమ్మదంబున బంధుజనులఁ గూడుటయు - నిమ్ములఁ గామ్యంబు లెడపకుండుటయు
సతతంబు దేవతాసంతర్పణంబు - పితృగణతృప్తియుఁ బెంపారుచుండు
వ్రాసినవారికి వరశుభోన్నతులు - వాసవభోగాదివాసులఁ జేయు
నెందాఁక కులగిరు లెందాఁక జలధి - యెందాఁక రవిచంద్రు లెందాఁక దిశలు
ఎందాఁక వేదంబు లెందాఁక ధరణి - యెందాఁక భువనంబు లేపుదీపించు
నందాఁక యీకథ యక్షతానంద - సందోహదోహళాచారమై పరఁగు.

బాలకాండము సమాప్తము.

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీ రంగనాథ రామాయణము

అయోధ్యాకాండము

—: దశరథుఁడు ప్రజలతోఁ దనకోర్కెఁ దెల్పుట :—

శ్రీలీల దశరథోర్వీపాలుఁ డవనిఁ - బాలించుచుండి చొప్పడ నొక్కనాఁడు
సుతులు నల్వురలోన శుభతరమూర్తి - యతులయశోనిధి యగుచున్నవాని
ననుదినంబును పేద లగువారినెల్ల - మనమున ముదమంద మన్నించువాని
హితబుద్ధి యగువాని నెల్లభూతముల - హితమునఁ గరుణ నన్వేషించువానిఁ
బోలఁ జతుర్విధపురుషార్థగతుల - నోలి చిత్తంబున నూహించువాని
ననిశంబు సంతుష్టుఁడై యుండువానిఁ - గొనియాఁడదగినసద్గుణములవానిఁ
దప్పనికోపంబు దగుప్రసాదంబు - నొప్పగుప్రభుశక్తి నొనరెడువాని
గజహయారోహణక్షముఁ డగువాని - విజయలక్ష్మీసమన్వితుఁ డగువాని
వెరవరి యగువాని విహితకార్యంబు - నరయ ననాలస్యుఁడై చేయువాని
మానని రోషంబు మది లేనివాని - మానుగా భృత్యుల మన్నించువాని
నతిరథుఁ డగువాని ననసూయవృత్తిఁ - బ్రతిదినంబున బుద్ధిఁ బాటించువానిఁ
గరుణాసముద్రుఁడై కడుమించువాని - బరులగుణంబులు పాటించువాని
బుద్ధి బృహస్పతిఁ బురణించువాని - నిద్ధతేజంబున నినుఁ బోలువాని
నమితప్రజానంద మలరించువాని - గుముదబాంధవుభంగిఁ గొమరొందువాని
వెలయ ధనుర్వేద వేదశాస్త్రములు - వలయువిద్యలయందు వలనొప్పువాని
న్యాయమార్గంబున నర్థార్జనంబు - పాయక సేయ నేర్పరి యగువాని
సైరణ ధరతోడ సరివచ్చువాని - భూరిగుణంబులఁ బొలుపొందువాని
శ్రీరాముపట్టాభిషేకంబు చేసి - ధారుణిఁ బాలింపఁ దలపోసి యంతఁ
దలకొన్నకడకతో దశరథేశ్వరుఁడు - కొలువుకూటమునకుఁ గొమరొప్ప వచ్చి

దశరథుఁడు వసిష్ఠాదులతో రామునకుఁ బట్టముఁగట్ట నాలోచించుట

యందు వసిష్ఠాదు లగు మహామునులు - నందు సుమంత్రాదు లగు మంత్రివరులు
చేరువనృపతులుఁ జెలులుఁ జుట్టములు - పౌరవర్యులు జానపదులు నాశ్రితులు
పారవివేకులు సామంతనృపులు - ధీరులు రాజనీతిజ్ఞులు మొదలు

వారల రావించి వారిదనినద - చారుగంభీరసుస్వరమునఁ బలికె
"మాపెద్ద లిక్ష్వాకుమనుజేశముఖ్యు - లీపృథివీతల మేలి రింపెసఁగ
వారలరీతి నవారితనీతి - నీరాజ్య మంతయు నే నోపినట్లు
నిజకులాగతధర్మనిరతుండ నగుచుఁ - బ్రజల నేలితిని మీప్రాపునఁజేసి
యిది యంతయును మీర లెఱిఁగినయదియ - విదితంబుగా నింక వినుఁడొక్కమాట.
నఱువదివేలేఁడు లవనిఁ బాలించి - నెఱసి తచ్ఛత్త్రంబు నీడనే యుండి
ముదిసితి భూభారమునకంటె ఘనతఁ - బొదలు జరాభారమును దాల్చుకతన
నామేను వికసిత నలినషండంబు - కౌముదితోఁ బోరి గర్వంబు దక్కెఁ
గావున నారాముఁ గల్యాణరాము - దేవతాహితకాము ధీగుణస్తోము
నిందీవరశ్యాము నినకోటిధాము - సౌందర్యజితకాము జగదభిరాముఁ
బ్రజలఁ బాలింపఁగఁ బట్టంబు గట్టి - సుజనులు గొనియాడ సుఖకరంబైన
యూరట గోరుచు నున్నాఁడ మీకు - నీరీతి సమ్మతియే" యంచుఁ బలుక
ఘనగర్జితంబు లాకర్ణించి యలరు - వనమయూరములన వా రుత్సహించి
మొగిఁ గలకలశబ్దముఖరితస్వాంతు - లగుచు భూసురముఖ్యు లగుభూమిప్రజలు
దమలోనఁ దాము మంతన మాడి కూడి - కమలాప్తకులున కుత్కంఠత ననిరి.
"మీరానతిచ్చిన మేలిమిమాట - వారు వీ రన కెల్లవారికి హితము
హృదయరంజకము నభీష్టదం బయ్యె - నదిగాక సకలజనానందకరము
రాజనీతిజ్ఞు నిర్మలధర్మనిపుణుఁ - దేజోజగద్బంధు దీనైకసింధు
సత్యసంపన్నుఁ బ్రశాంతిసంపన్ను - నిత్యవిప్రార్చనానిరతు సచ్చరితు
నీతియుఁ బ్రీతియు నేర్పును నోర్పు - ఖ్యాతియుభూతియుఁ గాంతియు దాంతి
శాంతియు మొదలగు సద్గుణావళుల - నెంతయు నీకన్న నెక్కుడై యున్న
రాముని లోకాభిరాముని నీవు - భూమికి రాజుగాఁ బూన్చుట తగదె?
త్రైలోక్య మైన నాతం డేలఁజాలు - నీలోక మేలుట యెంతమాత్రంబు?
నీసుతాగ్రణి రాజ్యనిరతుఁ డౌనేని - భూపతిచేసిన పుణ్యంబుగాదె?
కావునఁ బట్టంబు గట్టు మీవతని - కేవేళ మేమును నిదియె కోరుదుము."
అనుచు బద్ధాంజలులై విన్నవింప - విని తనమదిలోన వేడ్కరెట్టింప
భూమీశుఁడప్పు డుప్పొంగివసిష్ఠ - వామదేవులఁజూచి వలనొప్పఁబలికె
"నీమధుమాస మభీష్టదం బగుట - రాముని సకలసామ్రాజ్యలక్ష్మికిని
రాజుఁ జేయుదము తద్ద్రవ్యవస్తువులు - యోచించి తెప్పింపుఁ డుచితపైఖరిని"
నని పల్క వారు నయ్యభిషేకయోగ్య - ఘనవస్తువులు గూర్పఁగాఁ బంచి రంత.
క్ష్మావల్లభుండు సుమంత్రాదిమంత్రి - కోవిదులను బంధుకోటి వేర్వేఱ
రావించి చెప్ప వారలు సమ్మతించి - వేవేగ రఘురామవిభుని రప్పించి

—: దశరథుఁడు శ్రీరాముని రాజ్యపాలనముఁ బూనుమని చెప్పుట :—

తనచూపులను సుధాధారలు దొరుగ - జననాథుఁ డారామచంద్రుతో ననియె.
"బెనుపొందఁ గడిమిమైఁ బెద్దకాలంబు - జను లెల్లఁబొగడ రాజ్యముచేసి యేను
దానముల్ ధర్మముల్ తనరుయాగములు - మానిననిష్ఠతో నొగిఁ బెక్కుచేసి
కడపట నీయట్టి కల్యాణశీలుఁ - గొడుకుగాఁ బడసితిఁ గోర్కె రెట్టింప
నే నింక భూభార మిటమోయఁజాల - గాన నిన్ బట్టంబు గట్టెదఁ బ్రీతి
చెలువార పట్టాభిషేకంబు సేయ - లలితపుణ్యోదయలగ్న మెల్లుండి
యొనర సీతయు నీవు నుపవాసముండుఁ - డెనసినభక్తితో నెల్లసంప్రీతి."
నని పల్కుటయు రాముఁ డవనీశుఁ జూచి-వినయంబు ధైర్యంబు వెలయ నిట్లనియె.
"జననాథ! నాకు నీచరణపద్మములు - గొనకొన్నభక్తితోఁ గొలుచుటకంటె
గడచినరాజ్యంబు గలదె లోకముల? - నుడుగు మీపలుకు లయోగ్యంబు." లనుడు
ననఘచారిత్రుఁడ వతిసత్త్వధనుఁడ - వినకులరత్నంబ వీ వుండ నింకఁ
దగువార లెవ్వరు? ధరణిపాలనముఁ - దగిలి కావింపుము త్రైలోక్యవీర!"
యని పల్కుటయు రాముఁ "డట్లకా" కనుచుఁ - దననగరికిఁ బోయెఁ దదనంతరంబ.
పౌరుల రాజుల బంధులనెల్ల - వారల వీడ్కొని వనజాప్తకులుఁడు
అంతఃపురంబున కరిగి శ్రీరాము - చెంత నున్నసుమంతుచేఁ బిలిపించి
తనసమీపమున నాతనయుఁ గూర్చుండఁ - బనిచి యానందబాష్పము లుప్పతిల్ల
మనమలరఁగఁ జూడ మహిపున కపుడు - మనమున దిగులొత్త మఱి యశుభములు
కనుపట్టె నంతటఁ గడుభయ మంది - తనపుత్త్రకునిఁ జూచి తద్దయుఁ బలికె.
"నాపాలిభాగ్యంబ నానిధానంబ - నాపుణ్యసారంబ నాతపఃఫలమ
నాపుత్త్రరత్నంబ నాకలలందు - దీపించె నశుభవర్ధితనిమిత్తములు
ఘనదుర్గ్రహములు నుల్కాపాతములును - గనుఁగొంటి మనసు వైకల్యంబునొందెఁ;
గావునఁ బుష్యయోగము నీకు లెస్స - నీవు పట్టముఁ బూన నిందు నాకోర్కి
యాలస్య మేల నీయభ్యుదయమున - కీలోకమంతయు నెపుడుఁ గాంక్షించు"
నన విని దశరథు నానతి యియ్య - కొని మ్రొక్కి తండ్రి వీడ్కొని రామవిభుఁడు
తన తల్లికిని సుమిత్రకు నట్టివార్త - జనకనందనకు లక్ష్మణునకుఁ జెప్పి
వారల సంతోషవార్ధిఁ దేలించి - యారామవిభుఁడు శీతాంశుసన్నిభుఁడు
తననగరికి వచ్చెఁ దాను సీతయును - ఘనమైనహృదయవికాసంబు నొంద
నంత వసిష్ఠతో ననియె భూవిభుఁడు; - "సంతోష మెసఁగంగఁ జని రామవిభుని
మునినాథ యుపవాసమునకు సంకల్ప - మొనరింపఁ జేయుము యుక్తమార్గమున"
ననవుడు బ్రహ్మరథారూఢుఁ డగుచుఁ - జని వసిష్ఠుఁడు రామచంద్రునికడకుఁ
దనశిష్యు నొక్కనిఁ దడయక పనిపి - తనరాక మున్నుగాఁ దగ నెఱిఁగించి

యమ్మూఁడు వాకిండ్లయందాఁకఁ బోవ - నిమ్ముల రాఘవుం డెదురేగుఁదెంచి
యవతీర్ణరథునికి నతిభక్తి మ్రొక్కి - సవినయంబుగ సంతసంబున నపుడు
లోనికిఁ దెచ్చి యాలోకవంద్యునకు - మానుగ సత్కృతుల్ మనసారఁ జేయఁ
బుణ్యాహవాచనంబులు నుపవాస - పుణ్యసంకల్పంబు పొసఁగఁ జేయించి
వెలయ రాముఁడు పదివేల ధేనువుల - నెలమి దక్షిణగాఁగ నిచ్చినఁ గొనుచు
వచ్చి వసిష్ఠుఁడు వసుమతీపతికి - నచ్చుగాఁ జెప్పి గృహంబున కరుగ
నంతఃపురంబున కరిగె భూవిభుఁడు - నంత నక్కడ రాముఁ డానందమంద
జానకితోఁ గృతస్నానుఁడై విష్ణు - మానుగాఁ గూర్చి హోమంబుఁ గావించి
యాహవిశ్శేషంబు నమరఁ బ్రాసించి - యాహ విష్ణుధ్యాన మొనరఁ జేయుచును
విశదనిశ్చయబుద్ధి విష్ణుగేహమునఁ - గుశశయ్యపైఁ బొల్చి కులగురుండైన
యావసిష్ఠుఁడు చెప్పినట్టిచందమున - ధీవరిష్ఠుఁడు రామదేవుండు నిష్ఠ
నుపవాసముండె; నయోధ్యలో నంత - విపులసమ్మదమున విలసిల్లువారు;
కొలఁదిముత్యముల మ్రుగ్గులువెట్టువారు - చెలువార గృహములఁ జిత్రించువారు
కలయఁ గస్తూరిరేఖలు దీర్చువారు - నలిమీఱి మణితోరణము లెత్తువారు
విరులచప్పరములు విరచించువారు - పురవీథిఁ గేతనంబుల నిల్పువారు
కలవడంబులు మేలుగాఁ గట్టువారు - కలిమి నొండొరు లర్థిఁ గైసేయువారు
నభిషేకసుముహూర్త మలరించువారు - విభుఁడైన దశరథు వినుతించువారు
నిలువేల్పులకుఁ బూజలిచ్చెదువారు - కల కొద్దిదానము ల్గావించువారు
పురరాజవీథి గుంపులు గూడువారు - సరసకథాగోష్ఠి సలిపెడువారు
రాముఁడే రాజుగాఁ బ్రార్థించువారు - రాముని గొలువ సంభ్రమపడువారు
రామకీర్తనముల రాజిల్లువారు - నై మహోత్సవకోటు లటుచేయుచుండ
నప్పుడు మందర యనుకైకదాసి - తప్పక దనమేడఁ దానెక్కి చూచి
యిది యేమి చందమో యీపురలక్ష్మి - పొదలుచున్నది మహాద్భుతవైభవములఁ

—: మందర కైకకు దుర్బోధచేయుట :—

పౌరు లందఱును నపారశృంగార - చారుశరీరులై సంతసించెదరు
కౌసల్యనగరిలోఁ గలకాంతలెల్ల - గైసేసియున్నారు కడువేడ్కతోడ
నేలొకో కౌసల్య యెద నుబ్బియుబ్బి - వేలసంఖ్యధనంబు వెచ్చపెట్టెడిని
ననుచుఁ బ్రమోదాధి యగురాముదాది - కనుఁగొని యడిగి యక్కామినివలన
రాముఁ బట్టము గట్టి రాజు గావించు - నామహోత్సవకోటు లని నిశ్చయించి
పనివడి రాముఁడు బాల్యంబునందుఁ - దనకాలు విఱిచిన తప్పు సాధింప
నిది నాకు తఱి యని యిచ్చఁ జింతించి - యదివచ్చి కైకతో నంతయుఁజెప్ప
వచ్చి తత్కేళీనివాసంబుఁ జొచ్చి - మచ్చిక నుయ్యాల మంచంబుమీఁదఁ

ద్రవిమలమృదులతల్పంబుపై వేడ్కఁ - బవళించియున్న యప్పద్మాక్షిఁ జూచి
"లెమ్ము; లెమ్మోభామ! లీలాభిరామ! - ఇమ్మెఱుంగవు కార్య మేమియు" ననుచుఁ
గొనరెట్టఁ బట్టి గ్రక్కున లేవనెత్తి - తననేర్పుమాటలఁ దరుణి కిట్లనియె.
"వసుధాధిపతి నాకు వలచు నాభాగ్య - మనమాన మనిచెప్పు టది బొంకులయ్యె
నది యెట్టు లను; పెద్దయాలికి వెఱచి - మదిరాక్షి! నిను వేఁడ మఱి మోసపుచ్చి
భరతుని నొకవంకఁ బరభూమిఁ బంచి - పరికింప రఘురాముఁ బట్టంబు గట్టఁ
దలఁచుచునున్నాఁడు దశరథేశ్వరుఁడు; - నెలఁత! యిట్టిదియైన నీకేటి బ్రతుకు?
రాజుల మది నమ్మరాదు నీకేల - వేజాడలను విఱ్ఱవీగె దో బాల!
యిట్టిమోహవిదూరు నిట్టివంచకుని - నిట్టిబూమెలవాని నెందు నేఁగాన
మగఁడె యాతఁడు మైత్రి మానిన యట్టి - పగవాఁడు గాక యీపట్టున నీకు
సవతికుమారుని జగతియంతటికి - ధవునిగాఁ జేసిన ధవళాయతాక్షి!
నీకుమారునకును నీకును నాకు - శోక మబ్బుటకాక సుఖ మేల కలుగు?
నీ కరణంబుగా నీతండ్రియనుపఁ - జేకొన్న ప్రేమ వచ్చినదాన నేను;
నీలెస్స నా లెస్స నీకైనలేమి - నాలేమి గాన నానావిధంబులను
హితవుఁ జెప్పితి నీకు నింపునిభాస్య! మతి నీదుపుత్రుండు మనుట దలంపు"
మనుట వేడుకఁబూని యాకైక దాని - వినుతించి కౌఁగిట వేగంబ చేర్చి
"శ్రీరామపట్టాభిషేకోత్సవంబు - చేరి నా కెఱిఁగించి చెవులకు విందు
చేసితి వేమందుఁ? జెలువ నీపొందు - వాసిగా ఫలియించె వక్రోక్తు లుడుగు,
భరతునకంటె నాభరతాగ్రజుండు - తిరమైన భక్తివిధేయుండు నాకు
నీమేలువార్తకు నేను మెచ్చితిని - భామరో!" యనుచు నేర్పడఁ గొంతసొమ్ము
ఘనతరనవరత్నఖచితమై యొప్పు - తనచేతి కడియంబు దానికి వేగ
కొమ్ము కొమ్మని యొసఁగుటయు నాసొమ్ము - లమ్మాయలాఁడి యల్లటు పాఱవైచి
పాపంబు హృదయతాపంబు కోపంబు - దీపింపఁ బలికె నత్తెఱవతో మఱియు
"నిది మేలుగా నుబ్బి తిచ్చలో విప్పు - డిది యేమి మెచ్చుగా నిచ్చితి నాకు!
నిది యేమి కైక? యీహితవుఁగైకొనక - వదరి పల్కితి నీతి భావింపలేక
వలనొప్ప నే మనవచ్చు నీగుణము - కలకాల మీతీరుగాఁ జనఁ దొడఁగెఁ
దన్నుమాలినయట్టి ధర్మంబు గలదె - కన్నుఁ బోయెడునట్టి కాటుక గలదె?
జగతిలో నెందైన సవతినందనుల - కగపడు శుభముల కాత్మఁ గోరుదురె?
సవతికుమారుండు సామ్రాజ్యమునకు - ధవుఁడైన సకలభూధవులు బాంధవులు
ప్రజలు మంత్రులు రాము పంపు సేయుదురు - గజహయాదిబలంబు కైవశంబగును
దశరథునకు స్వతంత్రము లేదు పిదప - శశిముఖియైన కౌసల్య సంపదల
విఱ్ఱవీఁగఁగ పరివెలఁదివై యుండి - వెఱ్ఱిదానవె యెట్లు వేగించె దీవు?

వది యిది యేల నీ వావధూమణికి - నొదుఁగుచు దాసివై యుండంగవలయు.
భరతుండు నారఘుపతికి భీతిలుచు - వెఱవున భృత్యుఁడై విహరింపవలయు
రాజదేవి యటంచు రమణి సీతకును - నీచిన్నికోడ లెన్నికఁ గొల్వవలయు
నెలఁత యిట్టిద యేని నీకేటిబ్రతుకు - కల దుపాయం బిది కార్యంబునకును
వనదుర్గముల రాము వసియింపఁ బనుపు - పనివడి భరతునిఁ బట్టంబుగట్టు"
మనవుడు కైకేయి "యక్కట ! నాకు - జననాథుఁ డింతటి చను విచ్చెనేని ?
ఆరాజు నేమని యడుగుదు దీని - నీ రెండు దశరథుఁ డేల నాకిచ్చు ?
నెక్కుడిమాట నీ వేమి చెప్పినను - నిక్కార్యఘటన నాకేరీతిఁ బొసఁగు
శ్రీరాము నడవులఁ జేరఁ బొమ్మనుచు - నేరీతిఁ జెప్పుదు నెలనాఁగ ! నేను"
ననుచున్న కైకతో నాయుపాయంబు - తనకీడు మెఱయ మంథర చెప్పఁదొడఁగె.
"బిడఁతుక ! తొల్లి శంబరుఁడు నింద్రుండు - దొడరి పోరాడ నింద్రునకు నై ప్రీతి
నినుఁ దోడుకొని సైన్యనివహంబు దాను - జని రాత్రి మార్కొన్నశంబరుతోడఁ
బోరాడ దశరథభూపాలుమీఁద - నారాక్షసుఁడు మాయ లలుకఁ బన్నుటయు
ధవళాంగుఁ డనుమునిదయ నీవుగన్న - నవిరళం బగుమాయ నామాయ లడఁచి
నీవిభు నాదైత్య నిశితాస్త్రనిహతిఁ - జావకుండఁగఁ గాచి సం[illegible]తుఁజేసి
వసుధేశుచే రెండువరములు నాఁడు - మసలక వడసితి మఱచితే వాని ?
ఈవె నాకీకథ లెఱిఁగించి మఱియు - నీ వాత్మ మఱచిన నేనేల మఱతుఁ ?
బట్టంబు నెడఁబాసి పదునాలుగేండ్లు - గట్టిగా మునివృత్తిఁ గౌసల్యకొడుకు
దారుణకాంతారధరణి యేలుటకు - ధారుణీతలము నీతనయుఁ డేలుటకు
నారెండువరములు నవనీశు నడిగి - యీరెండుతెఱఁగుల నిటుసేయఁ బనుపు.
మడుగుచో నతఁ డెంత ప్రార్థించెనేని ? - జడమతితోఁ గాక సత్యంబుమోపి.
విడువక నీకార్యవిధము సాధింపు - తోడిన కార్యంబు దొలుకు నెల్లెడలఁ
బతి బొంకవెఱచు ; నీపై నెయ్య మెక్కు ; డతకరింపఁడు సేయు" మనినరాగిల్లి
"నీవంటిప్రియురాలి నీవంటిసఖిని - నీవంటినయగుణనిధి నెందుఁగాన ?
నీవు నాచే విన్న యీవరద్వయము - గారవంబునఁ జేయఁగా వరారోహ !
ఈవెంచినటువలె నీభూమి కెల్ల - నావరతనయుండు నాయకుండైన ;
బాగుగా నపరంజి బంగారుచేత - నీగూను పొదిగించి నీముఖేందువునఁ
దిలకంబు కస్తూరి దిద్ది నీమేను - వలనొప్ప భూషణావళులు గైసేసి
నటియింప మరుని యందపుఁగొమ్మ యనఁగఁ - గుటిలకుంతల ! నీవు గ్రుమ్మరుచుండ
సఖు లెల్ల నీమాట జవదాటకుండ - సఖియ ! నిన్నలరింతు సతత మే" ననుచుఁ
గైక మంథరకు సత్కారముల్ చేసి - యేకాంతమునఁ దనయింటికిఁ బోయి
పెట్టినసొమ్ములు పెట్టెలోఁబెట్టి - దట్టమౌ కస్తూరి తలపట్టు పెట్టి

మలినవస్త్రము గట్టి మది నల్కదొట్టి - చలము చేపట్టి భూస్థలిఁ బండె నంతఁ.—
దనలోన నూహించి తనుఁగొల్చి వచ్చి - మనమార నున్న యామంథరఁ జూచి
"జననాయకుఁడు రామచంద్రునిఁ బిలిచి - వనమున మునివృత్తి వర్తింపఁ బనిచి
భరతుని దగురాజ్యపదమునకెల్లఁ - గరమర్థిఁ బట్టంబు కట్టినఁ గాని,
యన్నపానము లొల్ల నాభరణమ్ము - లెన్ని యిచ్చిన నొల్ల నేమియు నొల్ల
నిట లేచి రానింక నే" నంచు నలుక - నటుపూని మదిలోన నలయుచున్నంతఁ.

—: దశరథుఁడు కైకయింటి కరుగుట :—

గైకేయితోడ రాఘవుని పట్టాభి - షేకోత్సవం బెల్లఁ జెప్పెద ననుచు
నారాత్రి దశరథుఁ డచటి కేతెంచి - చారుమాణిక్యకాంచనధగద్ధగిత
కనకరత్న కవాటకక్ష్యాంతరముల - ఘనసారచందనకర్పూరగంధ
కలితనానారత్న కాంతిశోభితముఁ - దులకించు సౌధవేదుల వేగ కడచి
కేళీగృహంబునఁ గేకయపుత్త్రిఁ - బోలంగఁ బరికించి పొడగాన కపుడు
దౌవారికునిఁ జూచి దశరథుఁ డడుగఁ - గా వాఁడు వగచుచుఁ గరములు మొగిచి
"దేవ యాకోపమందిరములోపలికి - దేవి విచ్చేసె నేతెఱఁగొకో ? యెఱుఁగ."
నని వాఁడు పల్కిన నామాటలకును - ధనురుగ్రటంకారదారుణం బగుచు
వీనులఁ బడి మోము వెలవెలఁ బాఱి - మానవాధీశుండు మానసంబునను
బ్రేమానుబంధంబు ప్రీతి రెట్టింప - నామందిరంబున కల్లన వచ్చి
యనిమిషపురినుండి యచ్చరలేమ - చనుదెంచి పడియున్న చందంబుదోఁప
నూరకే ధరణిపై నున్న యావికచ - నీరజాననఁ జూచి నివ్వెఱగంది
వెరవెరపాటున వేవనఁబొంది - తెఱవదగ్గరఁజేరి దీనుఁడై మీఱి
యాయింతిమొదలెల్ల నంటి చూచుచును - గాయజవివశుఁడై కడువేఁడఁబొడఁగె
"నిందీవరాక్షి ! పూర్ణేందునిభాస్య ! - ఇందిందిరాలక ! యేల యీయలుక !
పవళింప నేలనే బాలేందుఫాల ? - యవిరళమృదులపర్యంకంబు లుండఁ
గోమలమృదులదుకూలంబు లుండ - నీమైలచీర నీవేల కట్టితివి ?
పసిఁడిశలాకతోఁ బ్రతిమైనమేనఁ - బొసఁగ భూషణములఁ బూన వేమిటికిఁ ?
జలపట్టి వెన్నెలచందమౌ నుదుటఁ - దలపట్టు లేల ? నీతలఁ బెట్టు పుట్టె ?
నీలాలకంబుల నిగ్గులుదేర - నేల పాపటదీర్ప విన్నాళ్ళరీతిఁ ?
గెమ్మోవి కినుమడి కెంపు సంధిల్లఁ - గమ్మతమ్మల మేల గైకోవు బాల !
జిలుఁగువన్నెలతేట చిఱునవ్వుమొలక - మొలపింప వేటికి ముఖచంద్రునందు ?
నిది యేమి కైక ! నీవిటు చిన్నవోయి - మది దూలి నీకింత మరుగ నేమిటికి ?
నెవ్వరు నీదెస నెగ్గులు పలికి - రెవ్వరు మాటాడి రెదిరి నీతోడ ?
వారి నెఱింగింపు వారిజనయన ! - వారి వారింతు నెవ్వారల నైన"

వని పల్కి కన్నుల నందందుఁ గ్రమ్ము - ఘనబాష్పపూరముల్ కరములఁ దుడిచి
"లేమ ! నీవొక దిక్కులేనిచందమున - భూమిపై నిట ధూళిఁ బొరల నేమిటికి ?
గాముసోఁకెనొ యొండు ఘన మైన రోగ - మేమి పాటిల్లెనో యెఱిఁగింపు నాకు ;
వెజ్జులు వచ్చిన వేగ మాన్పెదరు - లజ్జింప నేటికి లలితాంగి ! నీకు
నటుఁగాన నీతలం పైన నొం డరయ - నిటు సేయు మని పల్కు మేను జేసెదను.
వనిత ! నీకొఱకు నవధ్యులు గాని - యనఘచరిత్రుల నైనఁ జంపెదను.
జంపంగఁ దగిన దుర్జనకోటి నైనఁ - గంపించి నీమాటఁ గాచి పుచ్చెదను.
నీకుఁ బ్రియం బైన నిరుపేద నైనఁ - జేకొని రాజుగాఁ జేసెద నెలమి.
భామిని ! నీదయఁ బాసినయట్టి - శ్రీమంతు నైన దరిద్రుఁ జేసెదను.
నేను నావారు నీహితబుద్ధి నడువఁ - గా నీకు నిట్లుండఁ గారణ మేమి ?
లేమ ! నామాట లాలించి నీవిపుడు - మోమెత్తి నామది ముచ్చటదీర,
నడిగిన నాప్రాణ మైన నీకిత్తు - నడుగుము నీ" వన్న నానంద మంది
యన్నాతి విభుని నెయ్యంబు నెఱింగి - సన్నపుఁబలుఁగున జననాథు కనియె.
"దేవ ! నీచెప్పిన తెఱఁగున నీవు - గావింతు వని బాస గావింతు వేని
మఱి యెఱింగింతు నమ్మాట నీ" కనినఁ - దెఱవతో దశరథాధిపుఁ డిట్టులనియె.
"వీరుఁ డెవ్వఁడు మేటివిలుకాండ్ర లోన - సార మెవ్వఁడు ధర్మసమితిలో నెల్ల
నెవ్వనిఁ జూడక నే నుండఁజాల ? - నెవ్వఁడు నను భక్తి నెప్రొద్దుఁ గొలుచు,
నట్టి రాఘవునితో డతివ ! నీకోర్కి - నెట్టనఁ గావింతు నే" నన్న నలరి
మరుదగ్ని శశినభోమణిముఖ్యులైన - సురల వేర్వేఱు సాక్షులుగా నొనర్చి
ధరణీశుమదిలోని తమకంబు దెలిసి - కరుణను నెడఁబాసి కైకేయి పలికె.
"నొలసి దేవాసురయుద్ధంబునందు - వలనొప్ప నిచ్చితి వరములు రెండు
భూవర ! మఱచితే బుద్ధిఁ జింతింపు - మావరద్వయము నిన్నడిగెద నిపుడు
నాదిత్యకులజుండ వగు మహారాజు - వాదిరాజులకంటె నధికపుణ్యుఁడవు.

—: కైక దశరథుని వరముల నడుగుట :—

తప్పాడ వాడినఁ దప్పవు నాకుఁ - దప్పక వరములు దయ నిచ్చితేని ?
ధరణి కంతటికిని దగ రాజుగాఁగ - భరతుఁ బట్టముగట్టఁ బనుపు మొక్కటికి
పరఁగఁ దాపసవృత్తిఁ బదునాలుగేండ్లు - నురుదుర్గముల రాము నునుపు మొక్కటిని
వని పల్క నిర్ఘాతమై వచ్చి చెవుల - గొనకాడ మూర్ఛిలి కుంభిని ద్రెళ్ళి
పెలుకురి భూపతి పెద్దప్రొద్దునకు - తెలివొంది కైకేయిదెసఁ జూచి పలికె.
"కోమలి ! కేకయకులమునఁ బుట్టి - యీమాటలాడ నోరెట్లాడె నీకు ?
వడవులపాలుగ మ్మని రాముఁ ద్రోవ - నెడపక తొల్లి నీ కెగ్గేమి చేసెఁ
గౌసల్యకంటె నిఱుఘవతగాఁ జూచు - నీసేవ లొనరించు నీపంపుసేయు.

నటువంటి సుగుణాఢ్యుఁ డైనశ్రీరాము - నెటువలెఁ బొమ్మంటివే దయమాలి ?
అడవుల కతని నీ వంపు మటన్న - నెడ చూచి చూచి నేనెటులఁ బొమ్మందు ?
నామహాత్ముని రాము నడవుల కనిచి - యీమేనఁ బ్రాణంబు లెట్లు నిల్పుదును
నృపపుత్త్రి వని నిన్ను నెమ్మిఁ గైకొంటి - చపలలోచన ! కాలసర్పంబ వైతి.
నారాజ్యమైనఁ బ్రాణము లైన నిత్తు - నారాము విడిచి పొమ్మని పల్కఁ జాల,
నను వృద్ధు దీను ననాథు దుర్బలుని - మనికి తప్పడకుండ మగువ రక్షింపు ;
చక్కఁగా నీపాదజలజంబులకును - మ్రొక్కెద నేను రాముని నదాటమునఁ
జెలువ ! యీపాపంబు సేయఁ జింతింప - వల"దనఁ గోపించి వామాక్షి పలికె.
“రాజేంద్ర ! సత్యపరాక్రమస్ఫూర్తి - పూజితకీర్తివై బొంకంగఁ దగునె ?
ఇట్టిదేవత లంద రెఱుఁగంగ నొట్టు - పెట్టి తప్పెద వెట్టి పృథివిపాలుఁడవు ?
ఒకగువ్వకై తనయొడలిమాంసంబు - నొకడేగకును శిబి యొసఁగఁడె మున్ను ?
క్షోణిదేవున కలర్కుం డనురాజు - త్రాణతో నొసఁగఁడె తనలోచనములు ?
చెలరేఁగి జలధియుఁ జెలియలికట్ట - బలిమి దాఁటక లోను బడియుండలేదె ?
యదియటులుండె నీయన్వయభవులు - మదిలోన నవ్వులమాటలకైన
కలలోన బొంక రిక్ష్వాకుండ వయ్యు - వెలయఁ గౌసల్యకు వెఱచి బొంకెదవు.
బొంకెడువాఁ డొక్కపురుషుఁడే యనుచు - బొంకితి ననుఁ బొంద బుద్ధిగా దింక
విచ్చలవిడి నేను విష మైన మ్రింగి - చచ్చెద నటమీఁదఁ జంపింపు భరతుఁ
బావనుఁ డగు రాముఁ బట్టంబు గట్టు - నీవు కౌసల్యయు నెమ్మదినుండు”
మని పల్కుటయు శోక మాత్మ రెట్టింప - జననాథుఁ డెంతయు సంతాప మంది
వెలవెలఁ బోయి వివేకహీనతను - గలిగి యాకైకతోఁ గ్రమ్మఱఁ బలికె.
“యేల కైకేయి నీకిట్టిపాపంబు - బాలిశత్వంబును బ్రాపించె మదిని ?
నన్న యుండఁగఁ దమ్ముఁ డవినీతితోడ - నిన్నేల నేలునే ? యిన్నియు నేల ?
నీకుమారుఁడు ధర్మనిరతుండుభరతుఁ - డీకలుషోక్తికి నెట్లొడిగట్టు ?
మాకులాగత మైన మర్యాదఁ దలఁపు - శోకార్తు ననుఁ దెగఁజూడక మనుపు
మెప్పుడు నిల్లాలు హితవు భక్తియును - దప్పక సఖిరీతిఁ దల్లిచందమున
దాసివై ఖరి సహోదరి తెఱంగునను - నాసేవ లొనరించు నానావిధమున
నట్టి కౌసల్య మోహపుఁబట్టిఁ బాసి - పట్టినధృతి నెట్లు ప్రాణము ల్పట్టు ?
సౌదామినీలతాసంకాశదేహ - వైదేహి యేరీతి వగలవేగించు ?
నాసుమిత్రాపుత్రుఁ డతనితల్లియును - ఈసొద విని శోక మెట్లణంచెదరు ?
శ్రీరాము పట్టాభిషేకంబు గోరి - పౌరులందఱు వేడ్కఁ బడియుండుచోట
నారాము నడవుల కనిచితి నేని ? - ధీరాత్మకులు నన్నుఁ దిట్టకుండుదురె ?
కావున నెల్లలోకములకుఁ గీడు - గావించి యేసౌఖ్యగతు లందె దీవు ?

యిది యేలకో కైక! యింకొకమాట - ముదిత! చెప్పెద నిక్కముగ నీవు వినుము
కలువరేకులఁబోలు కన్నులవాని - మొలకనవ్వుల మోముమురిపెంబువాని
బలువైన యాజాను బాహులవాని - నలరాజుఁ గేరు చెల్వముగలవాని
నలరు గల్వలకాంతి నగు మేనివానిఁ - జల్లచూపులు వెదఁజల్లెడువాని
సుధ లొల్కు తియ్యని సుద్దులవాని - బుధులకు హిత వార్తఁ బూనెడువాని
వలచి నా కెపుడు సేవలు సేయువాని - నిలు వెల్ల ధర్మమై నెగడెడువాని
రాముని జితభృగురామునిఁ గాంతి - సోముని సద్గుణస్తోముని కీర్తి
కాముని సౌందర్యకాముని శాంత - ధాముని రవిసమధామునిఁ బాసి
నిమిషమాత్రం బైన నేనోర్వఁజాలఁ - గమలాక్షి! నీవెఱుంగవె యిట్టివాని?
నాయుత్తమోత్తము నడవుల కనుపఁ - బోమెఁ బ్రాణంబులు వోవు నాక్షణమె;
యెంతపాపిష్ఠవే యెంతకట్టడివె - యెంతమూఢాత్మవే యెంతరాక్షసివె?
కఠినాత్మురాల! యీ కల్మషంబేల? - శఠమతిఁ గోరెదు సాధ్వి వైయుండి,
యాలపై ప్రాణాపహారంబుసేయు - కాళరాత్రివిగాక కాంతవా నీవు?
నడచి రాముఁడు కాననమున కెట్లరుగు? - నడవుల నెట్లుండు నందఱ దొఱఁగి?
మెత్తనిపాన్పున మేనెత్తుభోగి - యెత్తెఱంగున నుండు నిలఁ దృణశయ్యఁ?
బంక్తి నిష్టాన్నముల్ బంధులు దాను - నెంతయు నియతితో నిట నారగించు
కడుపుణ్యదేహికిఁ గందమూలములు - నెడపక భుజియింప నెటు సమ్మతించు?
సతివ! నీ కతిభక్తుఁ డైనరామునకు - మతి కీడు దలఁపకు మన్నింపు" మనుచు
నడరుశోకంబున నడుగులమీఁదఁ - బడిన మ్రొక్కొల్లక పాదముల్ దిగువ.
భూకాంతుఁ డిలఁబడి పొరలఁ గైకొనక - కైకేయి దశరథుఁ గని యిట్టులనియె.
"చాలుచా లీవట్టి జగజోలిమాట - చాలింపుమీ వట్టి జాడలేమిటికి?
ధర్మంబు మాని, సత్యము వీఁటిబుచ్చి - నిర్మలయశ మెల్ల నీటిలోఁ గలిపి,
యీవరద్వయము నా కీలేదటంచు - భూవర! బొంకి నీపుత్త్రుండు నీదు
దేవులు నీవు వర్ధిల్లుము నేను - నావరసుతుఁడు ప్రాణములఁ బాసెదము."
అనునంత మారాడకనువేది విభుఁడు - తనమది శోకించి తలవాంచియుండె
నంత వేఁగుటయుఁ దూర్యంబులు మ్రోయ - నంతంత వందిజనావళి పొగడఁ
గలగొని గర్పూరగంధముల్ చల్లి - జలముల జలకంబు చదురొప్ప నాడి
పరఁగదివ్యాంబరాభరణముల్ పూని - చిరకీర్తి రాముఁడు సీతతోఁగూడి
తెఱఁగొప్ప శచితోడ దేవేంద్రుఁ డొప్పు - తెఱఁగున సంపూర్ణతేజుఁ డైయొప్పె
మఱి యంత నభిషేకమంటపంబునకు - నెఱి వసిష్ఠాదులు నిండ నేతెంచి
యాయరుంధతి మొదలగు పుణ్యసతులు - నాయతమతు లగు నామంత్రివరులు
తగవొప్ప మకుటవర్ధనచక్రవర్తు - లగు మహారాజుల నందు రప్పించి

పంచపల్లవములు పంచవల్కలములు - పంచామృతంబులు పట్టపేనుంగు
నెనమండ్రు కన్యలు హేమఋషంబు - నొనర నౌదుంబరయోగ్యపీఠంబు
గంగాదితీర్థోదకము లాదిగాఁగ - మంగళవస్తు సామగ్రిఁ దెప్పించి
వరరత్నభూషణావళులఁ దెప్పించి - తరమిడి వేదోక్తదానముల్ సేయ

—: కైకయింటికి సుమంతుండు దశరథునిఁ బిల్వఁబోవుట :—

నొకలక్షకన్యల నొకలక్షగోవు - లొకలక్షయుష్ట్రంబు లొప్పఁదెప్పించి
జపములు సేయించి శాంతి సేయించి - విపులహోమంబులు వేడ్క సేయించి
యనుపమం బగు లగ్నమాసన్నమైన - మనుజేశుఁ బిల్వ సుమంతు నంపుటయుఁ
గైకేయినగరికి గడఁకతోఁ బోయి - వాకిట నిలుచుండి వలనొప్పఁబలికె.
"దేవ ! సూర్యుఁడు పొడతెంచుచున్నాఁడు - వేవేగ మీ రట వేంచేయవలయు
శ్రీరాముపట్టాభిషేకంబు సేయ, నారూఢమగు లగ్న మాసన్న మయ్యె.
మనుజేశ! యభిషేకమంటపంబునకు - మునులు రాజులు మహాత్ములు వచ్చినారు
పౌరులు బుధులును బంధులఁగూడి - మీరాక గోరి యిమ్మెయి నున్నవార"
లన విని దశరథుఁ డావార్తలెల్ల - తనకుఁ గేవలమనస్తాపంబు సేయ
వనట నీవును నొంప వచ్చితే యనుచు - వినియు నిద్రించిన విధముననుండె.
నానమయంబున ననియెఁగైకేయి - "యోసుమంతుఁడ! వేగ యుర్వీశుకడకు
రామునిఁ దోడ్తెమ్ము; రాజుపం"పనుడు - నామాట విని యతఁ డప్పుడేపోయి
సీతపటీరాంబుసిక్తాంగణంబు - కేతనాన్వితము నికేతనాంచితము
చందనాగరుధూప సౌరభాన్వితము - మందానిలాలోలమాలికాయుతము
ప్రతిగృహద్వారరంభాస్తంభవర్గ - మతులితమణితోరణాభిరామంబు
పౌరజనాదిసంభ్రమదుర్గమంబు - నౌరాజమార్గంబు నపుడు గన్గొనుచు
నింద్రుగేహము హసియించు నాకిన్న - రేంద్రమందిరముతో నీడు జోడాడి
సాంద్రవైభవరమాసహిత మౌ రామ, చంద్రుని నగరికిఁ జనుదెంచి లోన
చనువరులై యున్న జనులచే వేగ - తనరాక యెఱిఁగించి తదనుజ్ఞ వడసి
చిత్రాఖ్యతారతో సిరు లుల్లసిల్ల - మైత్రి యొప్పెడుచందమామచందమున
సీతాసమేతుఁడై చెలువొందు రామ - భూతలనాథునిఁ బొడగాంచి మ్రొక్కి
"రా దేవ మిము దశరథచక్రవర్తి - యాదేవికైకగృహంబుననుండి
యాదటఁ బిలిచి తెమ్మని పంచె"ననుడు - మోదించి చిఱునవ్వు మొలకలు నిగుడ
ధరణిజ నట నుంచి తాను లక్ష్మణుఁడు - కరమర్థి రథ మెక్కి కడఁకతోఁ గదలి
చతురంగబలము లసంఖ్యలు గొలువ - నతులవాద్యములు మిన్నంది మ్రోయంగ
వందిబృందములు కైవారము ల్సేయఁ - జెంది పుణ్యాంగన ల్సేసలు చల్ల
పురజను లానందమున జయవెట్ట - నరనాథునగరి కున్నతగతి వచ్చి

యరదంబు డిగి రాముఁ డపుడు కైకేయి - వరమందిరముఁ జొచ్చి వలనొప్ప వచ్చి

—: శ్రీరాములు కైకేయింటిలో నున్న దశరథుని జూచుట: —

వదనంబు వాంచి వైవర్ణ్యంబు మించి - పెదవులఁ దడపుచుఁ బెంపెల్ల నుడిగి
యుడుగక కన్నీరు లొలుక శోకాగ్నిఁ - బడి కాలు దశరథపతి చేరఁబోయి
కరము భీతిలి మ్రొక్కి కైకకుమ్రొక్కి - కరములు ముకుళించి కడువిస్మయంబు
వెఱవెఱపాటును విహ్వలత్వంబు - వెఱపును మఱపును వీడి జోడాడ
పరిపరివిధములఁ బలుమాఱు నెమకి - పరమపుణ్యుఁడు రామభద్రుండు పలికె
"నోదేవి! యిదియేమి? యుర్వీశ్వరుండు, - నాదెసఁ జూడఁడు నాతప్పు లేమి?
యీవిన్నదనమును నిట్టిదుఃఖంబు - నీవిచారము రాజు కేమిటఁ గలిగె?"
ననవుడు నీకైక "యధిపుచందంబు - వినుపింతు నీవు గావించెదవేని?"
ననిపల్క రఘురాముఁ "డదియేమి తెఱఁగు?-వినుపింపు మోయమ్మ! విశదంబుగాఁగ
దండ్రివాక్యములకై దారుణశిఖల - వేంద్ర మౌ నగ్నిలో విషధిలో నైనఁ
బడియెద విషమైన భక్షించువాఁడ - జడియక వినుపింపు సత్య మీమాట"
యనవుడు కైకేయి యా రాముఁ జూచి - మనమునఁ గృపమాలి మఱిచెప్పఁదొడఁగెఁ
"గరుణ దేవాసురకదనంబునందు - వరములు రెండు భూవరుఁడు నాకొసఁగె.
నవనీశు నారెండు నడిగి మాభరతు - నవనికిఁ బతిజేయు మంటి నొక్కటికి;
నెడపక పదునాలుగేండ్లు నిన్నిప్పు - డడవుల కాపుండమంటి నొక్కటికి.
ననుటయు నొఁగాక యని యిచ్చి నీకు - వినుపింప మీతండ్రి వెఱచుచున్నాఁడు
కావున జడలు వల్కలములు గట్టి - నీ వింక తపసివై నృపవేష ముడిగి
చనుదెమ్ము దశరథజనపతి బొంకఁ - డనిపింపవలదేని యడవులనుండు
పొ"మ్మన్న విని మొగంబునఁ జిఱునవ్వు - గ్రమ్మ మాటల నొండు కసటులేకుండఁ
గరుణయుఁ దెగువయు గరిమంబు దోఁప - పరమపుణ్యుఁడు రామభద్రుండు బలికె.
"యిటు సేయు మన్నవాఁ డినకులాధీశుఁ - డఁట నాసహోదరుం డగు రాజ్యకర్త
యటమీఁద నీకోర్కి యడపడ నేల - కటకటా! కైకేయి కడుముగ్ధ వైతి;
వింతమాత్రమునకై యినవంశజుండు - చింతింప నేటికిఁ జిత్తంబులోన
తనజనకునిమాట దాఁటినవాఁడు - తనయుఁడే తలపోయ దాయాదిగాక?
యేనేమి నాతమ్ముఁ డేమి యీభూమిఁ - బూనుటకును బుణ్యపురుషుఁ డై యున్న
భరతునిదెస నాకుఁ బ్రాణంబు లైన - సరకు గా వనియు రాజ్యము నాకు సరకె?"
యనవుడు ముదమంది యాకైక పలికె - "మనుజేంద్రతనయ! యీమాట కేనిపుడు
భరతుని దోడ్తేరఁ బనిచెద నింక - నరుగుము వనముల కరుగునందాఁక
కుడువఁడు పలుకఁడు గూర్చుండఁ డిట్ల-పడియుండు నృపుఁ" డంచుఁబల్కెఁ బల్కుటయు
"కటకటా తగునె యీకఠినోక్తు" లనుచుఁ - బటుమూర్ఛతో నేలఁబడియె నారాజు;

నయ్యెడ నారాముఁ డవనీశచంద్రు - నొయ్యనఁ బట్టి శైత్యోపచారములఁ
దెలిపి యంతయును బోధించుచు మఱియు - బలికె కైకను జూచి పరమహర్షమున
నింత యేటికిఁ జింత ? యిది యెంత నాకు ? - నంతరంగంబున ననుమానపడకు ;
పరికించి ధర్మంబు పాటింతుఁ గాని - కరమర్థి వ్యర్థంబు గావింప నేను :
వేయేల విభునాజ్ఞ వినఁబడకున్న - నీయాజ్ఞ గడవను నిక్కువం బరయఁ ;
జారుల శీఘ్రసంచారుల ఘోట - కారూఢులుగఁ జేసి యనిచి వేవేగ
కరమర్థినీలగ్నఘటికలయందె - భరతునిఁ బిలిపించి పట్టంబు గట్టు
మిదె యరణ్యములకు నేఁగెద" ననుచు - వదనాబ్జమలరంగ వలఁగొని వచ్చి
తనతల్లికిని సుమిత్రావధూమణికి - జనకనందనకు నీ చందమంతయును
వినుపించి వారల వెస నూఱడించి - చనుదెంతు నోయమ్మ ! సందియపడకు"
మని రాజునకు మ్రొక్కి యాకైక కెరఁగి - తనుఁగొల్చి సౌమిత్రి తగిలిరాఁ గదలి
చెలువారఁ బట్టాభిషేకంబుకొఱకు - లలి నమర్చిన మంగళద్రవ్యములకు
నుచితప్రదక్షిణ మొనరించి చిత్త - మచలమై యవికార మై వికసింప
రాజ్యపట్టము మాని రాముండు లోక - పూజ్యుండు కానన భూమి కేగెడిని
అను మహాకలకలం బంతఃపురమున - వినఁబడ దశరథు వెలఁదులు గలఁగి
"యేభక్తి కౌసల్య యెడను గావించు - నాభక్తి మనయందు నట్లకావించు !
నాగుణాలంకారు నామహోదారు - నాగిరివరధైర్యు నాశౌర్యధుర్యు
నాపుత్రరత్నంబు నకట ! కానలకు - భూపాలుఁ డేమని పొమ్మన నేర్చె ?
వీటిడియై రాము విపినవాసమున - కాఱడిఁ బుచ్చంగ నౌ నమ్మ" యనుచు
మీఱినవగలతో మేదినీనాథు - దూఱుచు శోకింపఁ దొడఁగి రందఱును.
ఆసమయంబున నా రామవిభుఁడు - కౌసల్యయింటికిఁ గడత్రోవ యిచ్చి
యటమున్న దొడఁగిన యభిషేకమునకుఁ - బటువిఘ్నమొరులు సంపాదింపకుండ
జపములు శాంతులు చారుహోమములు - విపులైకనిష్ఠఁ గావించుచుఁ బ్రేమఁ
గరమర్థి నోమి ముఖ్యగైకొనభక్తి - పరత జనార్దనుఁ బ్రార్థించుచున్న
కౌసల్య రామురాకకు సంతసిల్లి - భాసిల్లు వరపుణ్య భామలుఁ దాను
నెలమి సేనలు గొంచు నెదురుగా వచ్చి - వెలయ శుభాచారవిధు లాచరింప
నంత నాకౌసల్య యడుగుల కెఱఁగ - సంతోషమున రామచంద్రుని నెత్తి
యాలింగనము సేసి యాయువు యశము - భూలాభమును బొందు పుత్ర ! నీవనుచు
దీవించు తమతల్లిఁ దెఱ గొప్ప రామ - దేవుఁడు వీక్షించి దీనుఁడై పలికె.
"ఏకార్యమును మీర లెఱుఁగరు తల్లి ! మీకు సుమిత్రకు మిథిలేంద్రసుతకుఁ
గడుభీతి పుట్టించు కార్యంబు పుట్టె - విడువక ధృతిఁబూని వినుము చెప్పెదను
వసుధేశుచే రెండు వరములు తొల్లి - యసమానగతిఁ గైక యాజిలోఁ బడసెఁ.

గొడుకుఁ బట్టముఁగట్టఁ గోరె నొక్కటికి - అడవికి ననుఁబంప నడిగె నొక్కటికి.

—: కౌసల్య శ్రీరాముని యరణ్యవాసమునకై శోకించుట :—

నడిగిన దశరథుఁ డధికశోకమునఁ - బడుటయు మాతండ్రిపలుకు రక్షింప
నడవులఁ బదునాలు గబ్దంబు లుండ - గడఁగి వచ్చితి" ననఁ గౌసల్య మదిని
గలఁగి నివ్వెఱగంది కడుఁజిన్నవోయి - పలుకనేరక మ్రానుపడి యుస్సు రనుచు
ముడిగొన్నవగలతో మొదలంటఁ ద్రవ్వి - పడియున్నలతఁబోలెఁ బడిమూర్ఛవోయె
నడలుచు రఘురాముఁ డప్పు డాతల్లి - యెడ నతిభక్తితో నెత్తి నెమ్మేన
గమియ నంటినధూళి గరములఁ దుడిచి - కొమరారు గద్దియఁ గూర్చుండ నునిచి
శ్రమము దీఱంగ లక్ష్మణుఁడును దాను - సముచితగతి నుపచారముల్ సేయ
నొదవినవగలతో నొయ్యనఁ దెలిసి - పెదవులు దడపుచు బింబోష్ఠి పలికె.
‘‘ననఘ ! రాఘవ ! నిన్ను నడవుల నుండు-మను పల్కు విన నెందు నరుదు వీనులకు
పెలుచ నొక్కట నిన్నుఁ బిలుపించి యట్లు - పలుక నెమ్మెయిఁ జాలెఁ బార్థివేశ్వరుఁడు?
ధరణి కింతటికిని దగు రాజు గాఁగ - భరతుఁ బట్టముగట్టి పతిసేయుఁ గాక !
కడుఁగృప శూన్యుఁడై కాకుత్స్థతిలకుఁ - డడవికి నిన్నుఁ బొమ్మనకున్ననేమి ?
యవివేకిగా నొండె యధముఁడుగాఁడు - సవతిమాటలు వినఁ జనునయ్య ! తనకు ?
నిది ధర్మ మిది కార్య మిది లెస్స యనుచు - మది కెక్కుహితులైన మఱిమంత్రులైనఁ
గులగురుఁడైన లోకులు మెచ్చ రతనిఁ - దెలుప లేరైరి నీదెస మైత్రిఁగూడి ;
యింతనేరము చేసె నెన్నఁడు నాథుఁ - డింతపాపముఁ జేసె నెన్నఁడు కైక ;
యడవుల నుండుపొ మ్మని నిన్నుఁ జూచి - నుడువఁగఁ గైకకు నోరెట్టులాడె ?
ననువునఁ జేరి ప్రాణములైన నడుగు - జననాథునకుఁ దాను చనవురాలైనఁ
గైకకుఁ బుట్టి లోకములేల కీవు - నాకేల పుట్టితి నారామచంద్ర ?
నీవు నాకడుపున నిటఁ బుట్టకున్న - నీవిషాదము నాకు నేలపాటిల్లు ?
గొడుకులు లేని యా గొడ్రాలికంటెఁ - గడలేనిశోకంబు గలిగె నా కకట !
పెద్దకాలమునకు బిడ్డలులేక - తద్దయుఁ బ్రీతి నిన్ దనయుఁగాఁ గాంచి
యూఱడియుండుచో నుండ లేదయ్య ! - నాఱడి చెడిపోయె నకట ! నాతపము
నరనాథనందన ! నను డించి నీవు - కరము తెంపున ఘోరకాంతారములకు
నరిగినప్పుడె నాకు నారసిచూడ - మరణంబు దప్పించి మఱియొండు లేదు
న న్నెట్లువిడిచి కానల కేగె దింక ? - నన్న నేనేమిట నడలార్చుకొందు ?
నెలమిమై నిరువదియేనువత్సరము - లలరిపెంచితి నిన్ను నఖిలంబు నెఱుఁగ ;
నట్టిన న్నిట డించి యెట్టు వోయెదవు ? - పట్టి ! నీకొఱకునై పాలించినట్టి
వివిధవ్రతంబులు వివిధదానములు - చవుట వి త్తనములు చల్లినట్లయ్యె ;
భరతుండు రాజైనఁ బరివారజనులు - కరుణమాలినయట్టి కైకకు వెఱచి

ననుఁ గొల్వవత్తురే ? నరనాథునందు - చనవు లేకుండెడు చందంబుఁ జూచి.
వాసియు వన్నెయు వైభవం బెడలి - యీసవతులలోన నెట్లు వర్తింతుఁ ?
కైకరాజసము నేకరణి సహింతు ? - నీకార్య మిట్లౌట నెఱుఁగలే నైతి;
వీనుల నీవార్త వినుటకు మున్నె - యేనేల చావనో ? యినవంశతిలక !
కడఁగి యీరాజ్యంబు కైకొని కైక - కొడుకుపట్టము గట్టుకొని యేలుఁగాక
భూరిదుర్గములకుఁ బోవ నేమిటికి ? - యూరకె నాయొద్ద నుండవే తండ్రి !
యావసిష్ఠాదిసంయములు బాల్యమున - భావించి చూచి నీపాదపద్మములు
జలజాతహలకులిశధ్వజకలశ - ములుమొదలగు చిహ్నములువిలోకించి
యీవిశ్వ మంతయు నితఁ డేలు ననిరి - యావార్తఁ గైక నేఁ డనృతంబు చేసె"
నని పెక్కుతెఱఁగుల నడలు కౌసల్యఁ - గని లక్ష్మణుండు శోకము కోప మెసఁగ
ముడివడుబొమలతో మొగము కెంపెసఁగ - నుడుగక దోషాగ్ని లొగి మండుచుండ
రామమాతను జూచి రామునిఁ జూచి - సౌమిత్రి యడిదంబు ఝళిపించి పలికె.

—: లక్ష్మణుని కోపము - రాముని యౌదార్యము :—

"మగఁటిమి దిగనాడి మానంబు విడిచి - తగు నుత్తమక్షత్రధర్మంబు వదలి
వాలినతేజంబు వమ్ముగాఁ జేసి - యేల యీ దీనోక్తు లిట్లాడ నీకు ?
నక్కటా ! వీతజ్ఞుఁ డగు తండ్రిపనుపు - స్రుక్కగ ధిక్కరించుట కాదుకాక ;
కామాతురుఁడు పాపకర్ముండు వృద్ధుఁ - డేమిటి కీరాజు నింతపాటింపఁ ?
కైకేయి కిచ్చి బొంకఁగనేర ననుచు - నీకిచ్చియోడక నేఁడెట్లు బొంకె ?
నడరి వసిష్ఠాదు లందఱు వినఁగ - కడఁగి నీ బట్టంబు గట్టెద నన్న
పలుకు సత్యంబుగాఁ బాటింపవలదె ?.తలఁపంగ నది యసత్యముగాదె తొలుత ?
నెక్కడిదశరథుం ? డెక్కడివరము ? - లెక్కడి భరతుండు ? నెక్కడికైక ?
విను మేనునిజముగా విల్లెక్కువెట్టి - కొనియున్న నన్ను మార్కొన నెవ్వఁడోపు ?
భరతుని మొదలుగాఁ బగవారిఁ జంపి - నెరసి యీపురమెల్ల నీకు గావింతు ;
హరిహరబ్రహ్మాదు లడ్డమై రేని - తరమిడి తోలి యుద్ధముసేయువాఁడఁ,
గమనీయకేయూరకంకణాలంకృ - తములు మనోజ్ఞ చందనచర్చితములు
నగునాభుజమ్ముల నభిషిక్తుఁజేసి - పగతురఁ జంపుదుఁ బాల్పడి యిపుడె;
పాటింప నావంటి బంటు గల్గియును - నేటికి సామ్రాజ్య మెల్ల వర్జింప ?
నడవుల కేఁగెద ననునట్టి బుద్ధి - విడిచి కౌసల్యకు వేడ్కలుప్పొంగ
నెట్టనఁ గడిమిమై నిజశక్తి మెఱసి - పట్టంబుఁ బూనుచుఁ బ్రజల బాలింపు;"
మనవుడు రాఘవుం డనుజన్ముఁ జూచి - మనమునఁ దలపోసి మమత నిట్లనియె.
"సౌమిత్రి ! శూరత సమయంబు గాదు - ఈమాట మెచ్చదు హితబుద్ధి నిలువు
చాలు చాలీపట్ల జగములేలఁగను - పోలంగ మన కబ్బెఁ బొసఁగు కార్యములు

శూరత నిక్కడ చూపంగ నేల - వైరులయందును వర్తింతు గాని"
యనినఁ గౌసల్యయు నారాముఁ జూచి - "వినుము నీతమ్ముని విమలవాక్యములు
శౌర్యంబు చేపట్టు జనులెల్లఁ బొగడ - నార్యసమ్మతముగా నవనిఁ బాలింపు
సవతిమాటలకు రాజ్యము మాని యడవి - నివసింపఁ బోవుట నీకు ధర్మంబె?
నాయింట నుండుము నాదుశుశ్రూష - సేయు మింతటికంటె క్షితి ధర్మమెద్ది?
జనకువాక్యముసేయఁ జాలిన నీకు - జననివాక్యం బెన్న సన్నమే యన్న?"
యని పెక్కువిధముల నడలుచునున్న - తనతల్లి నూరార్చి తలఁ పెల్లఁదెలిపి.
"ఏమిటి కీమాట? లింత శోకింప - నేమిటి" కని రాముఁ డేర్పడఁ బలికె.
"బలువిడి తమతండ్రి పనుపునఁ దొల్లి - చలమునఁ దమతల్లిఁ జంపె భార్గవుఁడు.
తరగని కినుకమైఁ దమతండ్రిపనుప - సరగున నొకగోవుఁ జంపెఁ గుండినుఁడు
తనమనోహరమైన తారుణ్య మొసఁగి - తనతండ్రిముదిమియుఁ దాల్చెఁ బూరుండు.
తమతండ్రిపనుపునఁ ద్రవ్వరే తొల్లి - తమకించి సగరనందను లంబునిధిని.
గడఁగి తండ్రిదిపంపుఁ గైకొని నాకు - నడవులనుండుట యది యెంతపెద్ద!
నీవల్లభునిమాట నీకును నాకు - భావించి సేయుట పరమధర్మంబు.
ఈ లక్ష్మణుఁడు బాలుఁ డేమియు నెఱుఁగఁ - జాలఁడు వీరవిచారంబె కాని"
యని నవ్వుచును రాముఁ డనుజన్మఁ జూచి - తనలోన శాంతమంతయుఁ దోఁపఁబలికె.
"నీవిక్రమంబును నీభుజాబలము - నీవిలువిద్యయు నీదుబుద్ధియును
నీమగతనమును నేటికి నకట! సౌమిత్రి నాయెడ సద్భక్తి కిదియె?
యెంత సాహసము నీ విపుడు కోరితివి? - ఎంతటిబుద్ధి నా కీవుచెప్పితివి?

—: శ్రీరాములు కౌసల్య నూరార్చుట :—

కానకొని యిటు వేఁడుకొన్నది తల్లి; - యనుకంప లేక పొమ్మన్నాఁడు తండ్రి.
యిల యెల్లఁజేకొని యీరాజ్యపదము - నలి నేలువాఁ డిఁక నాసహోదరుఁడు.
బలువిడి యెవ్వరిపై నల్గెదీవు - బలగర్వములు చూపఁ బాడియే నీకు?
నర్మిలి తండ్రివాక్యము సేయుకంటె - ధర్మంబు గలదె? యీతండ్రివాక్యంబు
ద్రోయుటకంటెను దురితంబుగలదె? - వేయువిధంబుల వెదకి చూచినను
జనకుని పను పవశ్యము నీకు నాకు - జనకులకును జేయ సహజధర్మంబు.
గాన నాతనిపంపు గైకొని నేను - కానలకేగుట కా దనవలదు.
పరమపావనులైన భానువంశజుల - చరితంబు నీకు విచారింపవలదె?
కావలసినపనుల్ గాకేలమాను? - దైవయత్నము లివి దాఁటంగఁ దరమె?"
యనిన లక్ష్మణుఁ డప్పు డాటోప ముడిగి - తనరఘురాముని తలఁపెల్ల నెఱిఁగి
జడిసి యూరక యుండె; సాధ్వికౌసల్య - కొడుకుతెంపునకు మిక్కుటమైనవగలఁ
బొగులుచుఁ గళలచేఁ బున్నమచంద్రు - దెగడు రాముని మోము దృష్టించి మఱియు

"నా కులభూషణ ! నాముద్దులయ్య ! - నా కూర్మికొమరుండ ! ననుగన్నతండ్రి !
క్రేపు బాసినయావు క్రియ నిన్నుఁ బాసి - యీపమునాలుగేం డ్లిందుండఁజాల ;
నినుఁగూడి చనుదెంతు నిష్ఠురాటవుల" - కని ప్రలాపించు నయ్యంబ నూరార్చి
యనునయాలాపదీనాస్యుఁడై రాముఁ - డనియె "నోయమ్మ ! యిట్లాడంగఁ దగునె ?
పతియె ప్రాణపదంబు పతియె చుట్టంబు - పతియె దైవత మాత్మఁ బరికింప నట్టి
పతిఁ బాసి నావెంటఁ బఱతెంతు ననుట-మతిఁ దలంపఁగ ధర్మమా తల్లి ! నీకు ?
వసుధేశునానతి వసుమతిభార - మెసఁగ నాభరతున కిచ్చుట తప్పె ?
నవనీశుఁ డిచ్చెద నన్నవరంబు - లవిరెండు కైకేయి యడుగుట తప్పె ?
నన్నృతంబునకు నోడి యకట ! రాజేంద్రుఁ-డొనరంగ వరము ని ట్లొనఁగుట తప్పె ?
మాతండ్రియానతి మది నిర్వహించి - యేతెఱంగునఁ బూను టిది నాకుఁ దప్పె ?
చేకొని పతిపంపు చెల్లింపకున్న - నీకైనఁ దప్పదు నిక్కువం బరయఁ
బోని కానల కేను బోయిన మిగుల - దీనుఁడై పొగలు పార్థివుని నీవెపుడు
ననునయించుచు సపర్యలు నొనర్చుచును - మనసునుమ్మలికంబు మాన్పంగ వలదె ?
దురితదూరుండు బంధురనీతిరతుఁడు - భరతుండు నాకన్న భక్తి నిన్నరయు
నీవు శోకింపకు నీకలనైన - భావింప దశరథ పతి యొప్పుఁ దనకు
కైకేయి విడువక కలిసి వర్తింపు - నాకు సేమముగోరి నను వీడుకొలుపు"
మని పల్కి మ్రొక్కిన నారామచంద్రుఁ - గనుఁగొని కౌసల్య కౌఁగిటఁ జేర్చి
క్రమ్మెడు శోకాశ్రుకణము లందంద - వెమ్ముచు రఘురాము వీపున రాల
"నడవికిఁ బోయెదే యకట ! నీ" వనుచుఁ - గొడుకుమై నిమిరి డగ్గుత్తికఁ బెట్టి
యొక్కింత ధృతిఁ బూని యుల్లంబులోనఁ - జెక్కుటఁగన్నీరు చేత బోఁ దుడిచి
పావనజలములఁ బ్రక్షాళితాస్య - యై వచ్చి పుణ్యాహ మపుడు సేయించి
సురలును ఖేచరుల్ శ్రుతులును యతులు - తరులును గిరులును దాంతియు శాంతి
నదులును నిధులు నర్ణవము నాకసము - నుదకంబు మారుతం బుర్వియు నగ్ని
దిక్పాలకులు దశదిశలు చంద్రార్క - వాక్పతిప్రముఖులు వలనొప్ప నీకు
స్వస్తి యెల్లప్పు డొసంగుదు" రనుచుఁ - బ్రస్తుతి జేసి యా భామాలలామ
పొలుపొంద వేల్పులఁ బూజించి రాము - వలచేత నొకరక్ష వలనొప్పఁ గట్టి
"యలిగి వృత్రాసురు నని జంపఁబోవు - బలభేది యగు వజ్రపాణికిఁ దొల్లి
యేమంగళము లిచ్చి రెల్లదేవతలు - నామంగళములు నీ కగు రామచంద్ర !
యరుదుగా దివి నున్న యమృతంబుఁ దేరఁ - గరమొప్ప నరిగెడు గరుడున కర్థి
నేమంగళము లిచ్చె హితమతి వినత - యామంగళములు నీ కగు రామచంద్ర !"
యని రాముదీవించి యక్కునఁ జేర్చు - కొని మస్తకంబు మూర్కొని నిండుమదిని
అనిపినఁ దమతల్లియడుగుల కెఱఁగి - యనుజన్మసహితుఁడై యచ్చోటు వెడలి

యభిషేకవిఘ్నవృత్తాంతంబు దెలిసి - సభికులు రాజులు సచివులు సకల
పౌరులు శోకింపఁ బాదచారమున - చారుచామరసితచ్ఛత్రముల్ మాని
యనురాగ మందుచు నంత రాఘవుఁడు - తననగరికి వచ్చి తగవొప్ప మెఱసి
యంతఃపురంబున కరుగుచో సీత - యింతులు దానును నెదు రేగుదెంచి
తనుఁజూచి మది విన్నదనముఁ గైకొన్న - ఘనుని రాఘవుఁ జూచి కడుఁ జిన్నవోయి
"యిది యేమి ? నాప్రాణహృదయేశ ! నీకు - వదనాంబుజము కడు వాడు పాఱినది ?
గట్టిగాఁ బుష్యయోగము దప్పకుండఁ - బట్టంబు గట్టెనే పార్థివేశ్వరుఁడు.
సోమమండలముతో జోడగు గొడుగు - నీమోముదమ్మికి నీడుగా దేల ?
చామరద్వయము పార్శ్వంబులఁ దనరి - యేమొకో మనపట్ట పేనుంగు రాదు ?
శ్రీరామ ! నీమౌళి సేసఁబ్రా లెవ్వి - పౌరులు నినుఁగొల్చి బలిసి రారేల ?
దుందుభిపటహాది తూర్యఘోషములు - వందిమాగధుల కైవారంబు లెవ్వి ?
యభిషేకదినము నేఁ డధిప ! నీయందు - శుభరాజచిహ్నముల్ చూడంగ లేవు.
సౌమిత్రి మోమునఁ జాల దుల్లాస - మేమిచందమొ ? నాకు నెఱిఁగింపుఁడిప్పు"
డని పల్కు సీతముగ్ధాలాపములకు - మనమునఁ గుంది యామానినిఁ జూచి
"మునులకు నృపచిహ్నముల గొడవేల - విను మది యెట్లన్న వివరింతు నీకుఁ
గైక మాతండ్రి సత్కరించి తొల్లి - గైకొన్నవరములు కాంక్షించి నేఁడు
కొడుకుఁ బట్టముఁ గట్టుకొని రాజ్యమేల - నడవుల నన్నుండ నడిగెఁ గావునను
ధరణి పాలింప నా తమ్ముని భరతుఁ - గర మొప్పఁ బట్టంబుఁ గట్టెద ననియె
పనివడి యడవులఁ బదునాలుగేండ్లు - జనకుశాసన మేను జరియింప వలసెఁ
దల్లిదండ్రులమాట తప్పక సేయు - బల్లిదునకును సంపదయును గీర్తి
నాకలోకాదినానావిధపుణ్య - లోకంబు లరచేతిలో నుండుఁ గానఁ

—: శ్రీరాముఁడు సీతతో తన యభిషేకభంగ మెఱిఁగించుట :—

గావునఁ బితృయాజ్ఞ కానల సలిపి - యే వచ్చునందాఁక నిందీవరాక్షి !
గురువుల వగలచేఁ గుందక యుండఁ - బరిచర్య లొనరించి భక్తితోఁ గొలువు
చిత్తంబులోన నాసేమంబు గోరు - ముత్తమశీలవై యుచితధర్మములు
వనిత ! యమ్మలమ్రోల వర్తింపు" మనిన - జనకజ యారామచంద్రునిఁ జూచి
కదలినమతిఁ బ్రీతి గాలిచేఁ గదలు - కదళిచందంబున గడగడ వడఁకి
బెదరి డగ్గుత్తికఁ బెట్టి పెన్వగలఁ - జెదరి యంతంతకుఁ జెలువేది పలికె.
"ఇదియె నిశ్చయ మైన నేను మీవెంట - వదలక పయనమై వత్తు నీక్షణమె.
నినుఁ బాసి యే నిల్వనేరఁ బ్రాణములు - ననుఁబట్టనేరవు నాప్రాణనాథ !
యడవులకేనును నర్థితో వత్తుఁ - దోడుక పొ" మ్మనఁ దూలి రాఘవుఁడు
"కమలాక్షి ! యడవులఁ గందమూలములు - నమలి రానేలల నడచుచు నీవు

నారచీరలు గట్టి నడచుచు వగలఁ - గూరుచుఁ బేరెండకును గాలి కోర్చి
నేలలఁ బవళించి నిచ్చలు పర్ణ - శాలలలో నుండఁజాలుదే యకట!
కోమలదేహపు గోలవు బేల - వేమియు నేపాటు నెఱుఁగవు నీవు
తలఁప నక్కజమైన దంతులు పులులు-నెలుఁగులు తోడేళ్లు నిబ్బులుకరులు
పాములు గాములుపైఁబ్రాకునెట్టి - చీమలు గిరిగుహాసీమల దరుల
ఝరుల నిమ్నులలతాశ్చర్యమార్గముల - విరసకంటకలతావృక్షమార్గముల
దలఁప వక్కజమైన దారుణాటవుల - మెలఁగుట యక్కటా! మేదినీతనయ!
కావునఁ గౌసల్య కడ నుండు మీవు - సేవింపు మాసాధ్వి చిత్తంబు వడసి
గృహదేవతలఁ గొల్వు కీర్తింపు నన్ను - నహరహంబును మామయడుగుల కెఱఁగు
భరతుండు నిను మాతృభావంబు గొలుచుఁ - బరుసంబు లాతనిఁ బలుకకు మదల!
యిదె పోయి పదునాలుగేండ్లు నిండించి-ముదమొప్పఁ జనుదెంతు మగుద! చింతిలకు"
మనవుడుఁ బ్రణయశోకార్తయై రాముఁ - గనుఁగొని సీత నిక్కము విన్నవించె.
"పతులుగావించినభాగ్యంబు లైన - సతులను రక్షించు సమ్మదం బెసఁగ
నాపాలివిభుఁ డన్న నాదైవమన్న - నాపుణ్యగతి యన్న నరనాథ! నీవె:
ఘనతపస్స్వర్గభోగము లనేకంబు - లనుభవించుటకంటె నతిభక్తితోడ
నిశ్చలమనమార నీపదాంబుజము - లచ్చుగాఁ గొలుచుట యది నాకు సుఖము
నృపవర్య! నీవున్న నిష్ఠురాటవుల - యుపవనంబులు నాకు నూహించి చూడ
జగతీశ! విను విష్ణుసముఁ డైన నీవు - జగదేకవిక్రమశాలివై పరఁగఁ
గరమొప్ప నీరక్ష గలిగిన నన్ను - సురరాజు తలయెత్తి చూడంగ వెఱచు.
నారచీరలు గట్టి నడచి నీతోడ - నారంగఁ జనుదెంచ నట నీవు చూప
నమరంగఁ జూచెద నద్రులు నదులు - కమలాకరంబులు కడువేడ్కతోడ
పాయనియందును పరఁగ నూఱైన - వేయైనఁ గానిమ్ము విపినంబులందు
నన్నుఁ దోడ్కొనిపొమ్ము నరనాథ" యనిన-నన్నాతిఁ గనుఁగొని యతఁ డిట్టులనియె
"అనిశంబు నతిదురంతాయాస మైన - వనవాస మేటికి వనజాక్షి! నీకు?
నీయందుఁ జిత్తంబు నిలిపి నిన్నునిచి - పోయి కావించెద భూపాలుపనుపు
వనమేడ నీవేడ వనిత నిన్నేడఁ - గొనిపోయి దుర్గముల్ కుటిలమార్గముల
నారామవనకేళికర్హంబుగాని - ఘోరాటవులయందు గ్రుమ్మరఁ దగునె?
పెల్లుక్రూరవృకాళి పృథుపుండరీక - భల్లూకసింహాది బహుమృగావళులు
ఘూకశాకానేక ఘోరహుంకార - కాకోలఝిల్లికా కర్కశధ్వనులు
మానక వర్తించు మఱి భయం బొదవ - నీనీడ తక్క నీ వెందున వలదు"
నావుడు విని సీత నరనాథుఁ జూచి - నీవుండఁగా నాకు నిర్భయం బధిప!
వనభూమిఁ దిరుగుదు వరుసతోఁ గూడ - దని నాకుఁ జెప్పినా రా వేదవిదులు!

కాన నీవిధమునఁ గాంతారమునకు - భానుకులేశ ! నీపాదముల్ గొలిచి
వచ్చెద నన్ను రావల దనవలదు - వచ్చిన మదిని నా భక్తియుఁ జూడు"
మని పాదములఁ బట్టి యడలంగ వగచి - యనుమతింపమిఁ జూచి యతిదీన యగుచు
"యెఱిఁగి నేచేసితినే మున్ను తప్పు - మఱచి చేసితి నేను మన్నింపు నన్ను
పటుశిలాకుటిలక ప్రచురదేశములు - నట నిన్నుఁ గొలిచిరా నలఁతయు లేదు
కరుణమై నీవిచ్చుకందమూలములు - నరుదార నమృతంబు లవియును నాకు
భావించి చూచినఁ బ్రాణబంధుఁడవు - నీవె కావున వత్తు నీతోడఁ బ్రీతి
జనకుఁడు చింతింప జనని చింతింప - చనునిష్టులగుబంధుజనులు చింతింప
జననాథ ! సహధర్మచారిణియందు - జనకునిచే నగ్నిసాక్షిఁ గైకొంటి;
జనలోకనుతుఁడవు - సత్యసంధుఁడవు - నను డించి నీకుఁ గానల కేగఁదగునె ?
యెన్నిదుఃఖము లైన నెన్నికఁగాదు - అన్నియు సౌఖ్యంబు లగును నీదయను
ఈవాడ లీమేడ లీబంధుబృంద - మీవస్తుసంపద లీజీవనంబు
నీవు లేకున్నచో నిస్సార మరయ - గావున నిచట నేకరణి వేగింతు ?
సావిత్రి యనుపుణ్యసతి తనపతిని - సేవించినట్టి యా చెలువున నేను
నీవెంటఁ జనుదెంతు నీనీడఁ బోలె - నావంటిసాధ్వికి నదియె ధర్మంబు
నినుఁబాసి యిచ్చట నిమిష మేనోర్వ - వనముల నినుఁగూడి వర్తింపనేర్తుఁ
బదునాలుగేం డ్లల పాసెద నిన్ను - కదిసి వెయ్యేండ్లైనఁ గడువేడ్కఁ గొలుతు
సతులకుఁ బతులకు జను లెంచఁదగిన - మతము ప్రతిష్ఠింపు మఱి వేయునేల
నీవరణ్యములకు నిట నన్నువిడిచి - పోవుట నిజమైనఁ బోవుఁ బ్రాణములు
నలుకమైఁ గాదేని యగ్నిచే నైన - జలముచే నైన విషంబుచే నైన
యేచినవగలతో నిటఁ జత్తు నేను - నాచూపు డించిపో నను దించిపోకు"
మని ప్రలాపించుచు నడుగులమీఁదఁ - జనకజఁ బడియున్న చందంబు చూచి
కరుణతో నల్లనఁ గరపల్లవముల - ధరణీశతనయుఁడా తనుమధ్య నెత్తి

—: సీత రాకకు శ్రీరాములు సమ్మతించుట :—

"యలివేణి నినుఁ బాసి యావనంబులను - నలువంద విహరింప నాకిచ్చలేదు,
నినుఁ దోడుకొని పోదు; నీవు నావెంట - చనుదేరఁ గుశలంబు సకలంబు నాకు
నిమ్ముల నీచిత్త మెఱుఁగంగఁ దలఁచి - యిమ్మాట లాడితి నేతెంతుఁగాని"
యనుచు నారఘురాముఁ డతికృపామూర్తి - జనకజరాకకు సమ్మతించుటయు
వలయుదానంబులు వరుసఁ గావింపు - నెలఁత ! నీ వనవుడు నెమ్మనంబలరఁ
గాంచనరత్నాదికంబు లైనట్టి - యంచితదానంబు లమ్మహీసుతయు
వరుస ప్రియంబగువారల కెల్ల - కరమర్థి నందందఁ గావించె నంత.

ధరణీశుఁడును సుమిత్రాపుత్త్రుఁజూచి - చేర రమ్మని రామచంద్రుఁడిట్లనియె
"నాతోడ నీవు కానకు వచ్చెదేని - నాతోడ నినుఁ బాసి నానావిధముల
మిడుకుకౌసల్య సుమిత్ర లెవ్వార - లుడు కార్చి పోషింతు రెవ్వరు భక్తి
మనమిద్దఱముఁ జన్న మనతండ్రి భక్తి - ననుదినంబును నెవ్వ రరయువా రిచట
మొదలన సవతిపై మ్రొగ్గఁ గైకేయి - మదిలోన నీరాజ్యమద మింకనొదవుఁ
బేర్మి చూపుచు దుఃఖపెట్టునో కైక - ధర్మంబు తలపోసి తగవేల నడుపు
నటుఁగాన నే వచ్చునందాఁక నీవు - నిట నుండఁదగు" నన్న నెంతయుఁ గనలి
యావేళ లక్ష్మణుఁ డన్ననిశ్చయము - భావించి తన పాణిపద్మముల్ మొగిచి
"యప్పుడు నన్నురా నానతి యిచ్చి - యిప్పుడు వల దను టేమికారణము ?
కౌసల్య కృపరక్ష గాక నారక్ష - యాసుమిత్రకు నేటి కాతేజ మరయఁ
బదివేవురకు నుక్కపట్టు నీవెలుఁగు - నిదియేల చింతింప నిట రామచంద్ర
భరతుండు నీదెస భయమునఁ జేసి - తిరముగాఁ గౌసల్యదేవికి భక్తి
కరము సుమిత్రకుఁ గావించునటుల - నిరవొంద నటుఁగాన నేనిందు నిలువ
బాణబాణాసనపాణినై వెనుక - దూణీరములుఁ బూని దుర్గమాటవులఁ
బొందుఁగా మిమ్ము నిమ్ములఁ గొల్వవలయు - గందమూలాదులు కడకఁ దేవలయు
నటఁ దృణపర్ణాదు లరసి మీరుండు - కుటజముపజ్జగాఁ గూర్పంగవలయుఁ
బదునాలుగేండ్లును బగలును రేయి - నిదుర వోవక సేవ నెఱి సేయవలయు
వచ్చెద నే" నన్న వసుధేశుఁ డతని - నిచ్చమైఁ గైకొని యింపుదళ్కొత్త
"వలయుబంధుల నెల్ల వరుస వీడ్కొనుము - వలనొప్పగా మున్ను వరుణదేవుండు
మనతండ్రి కిచ్చిన మహితచాపమును - ఘనశరశ్రేణులు గలకవదొనలు
కర మభేద్యం బగు కవచంబు పసిఁడి - పరుజులఁ జెన్నొందు పటుకృపాణములు
కొనిరమ్ము" నా నేగి కొమరార బంధు - జనుల వీడ్కొని శస్త్రశాలకు నరిగి
యాయుధంబులు గొంచు నరుగుదెంచుటయు - నాయతాత్ముఁడు రాముఁ డనుజన్ముఁజూచి
"తమ్ముఁడ ! వినుమెల్ల ధనముల నేను - నెమ్మి నిచ్చెద ధరణీసురవరుల
మహితపురస్థుల మనకింపులైన - సహజభృత్యుల వర్ధి జనుల రావింపు
మావేళ నర్హుండు నఖిలజ్ఞుఁ డైన - యావసిష్ఠునిపుత్త్రుఁ డయిన సుయజ్ఞు
మొదలైనపుత్త్రుల ముదము చిత్తమునఁ - బొదలంగ నతిభక్తిఁ బూజింపవలయు
మఱియుఁ దక్కినవారి మన్నింత మెల్ల - తెలుఁగుల నక్కఱ తీర నర్థులకు"
ననవుడు లక్ష్మణుం డౌఁగాక ! యనుచు - మునిపుత్త్రునింటికి ముదముతో నరిగి
రామువాక్యముఁ జెప్పి రమ్మన్న నతఁడు - నేమంబు లన్నియు నిష్ఠతోఁ దీర్చి
సౌమిత్రిసహితుఁడై చనుదేరఁ గాంచి - రాముఁడు వినయాభిరాముఁడై తాను
నెలమిమై సీతతో నెదురుగా వచ్చి - యలఘుతేజోమూర్తి యైనమునీంద్రుఁ

గొనివచ్చి గద్దియ కొమరార నునిచి - వినుతార్ఘ్యపాద్యముల్ వేడ్కతో నిచ్చి
హారకుండలవలయాంగదకటక - చారుకోటీరాది సకలభూషణము
మాతులుం డొసఁగిన మదగజేంద్రంబు - ఖ్యాతి శత్రుంజయాఖ్యము మొదలైన
కరిసహస్రంబును కమనీయరత్న - సురుచిరదివ్య వస్తువు లెల్ల నొసఁగి
బహుభూషణము లిచ్చి పయిపయి తోన - మహనీయరత్నముల్ మానుగా నిచ్చి
పసిఁడి యేర్పడఁ బుచ్చి పదికోటు లొసఁగి - యసమానవస్తువు లన్నియు నొసఁగి
యిచ్చినఁ గైకొని హృదయంబులోన - నచ్చెరు వడరంగ నధికమోదమున
నారాజమిథునంబు నతఁడు దీవించె - నారంగ రఘురాముఁ డప్పుడు మఱియు
నెడపక భండార మెల్లఁ దెప్పించి - తొడరి దీనులకు నర్థులకుఁ బేదలకు
చెలిమి నగస్త్య కౌశికు లనువారి - కిల రత్నరాసు లనేకంబు లొసఁగి
మొగి వసిష్ఠాదిసన్మునిజనంబులకుఁ - దగు తపస్వులకు నర్థము లొప్ప నిచ్చి
వందిమాగధులకు వరదానశక్తు - లెందును బొగడంగ నిలుచూర నిచ్చి
పేదసాదలకును పృథ్వీదేవతల - కాదట బంధుమిత్రాశ్రితావళికిఁ
బన్నుగా నిబ్బంగి బహుదానతతులు - సన్నుతమతి నిచ్చి సౌమిత్రిఁ జూచి
"నీవును దానంబు నెమ్మిఁ గావింపు" - నావుడు నారాజనందనుం డలరి
ఘటజన్మగౌశికుఁ గార్గ్య శాండిల్యు - నటకు రప్పించి పెక్కర్థంబు లిచ్చి
వీరువా రన కెల్ల విధముల వారు - నారంగ నెవ్వరే మడిగిన నిచ్చె;
ధరణీశుఁ డాతనిఁ దనబుద్ధియలరఁ - గరమొప్ప నతిమహా కల్యాణియైన
యాయరుంధతికి సుయజ్ఞునిసతికి - నాయతం బగుభక్తి నప్పుడు సీత
తనభూషణము లిచ్చి తనయర్థ మిచ్చి - తనయింటఁ గల వస్తుతతు లెల్లనిచ్చె.
నప్పు డరుంధతి "యకట యిక్ష్వాకు - లిప్పాటు పడుచుంట నిటుఁ జూడఁ దగునె?"

—: శ్రీరాములు త్రిజటాఖ్యునకు గోవుల నిచ్చుట :—

యని వసిష్ఠు నడుగ నమ్మహామౌని - తనబుద్ధి నెంతయుఁ దలపోసి చూచి
"యేరూపమునఁ బోవ దిది దైవయోగ - మూరకుండుము చూచుచుండుద" మనియె
ఆవేళఁ ద్రిజటాఖ్యుఁ డనువిప్రుఁ డడరి - జీవనస్థితికినై చేనుదున్నుచును
ఘోరంపులేమిచేఁ గుందుటఁ జేసి - పేరాసఁ దత్సతి బిడ్డలఁ గొంచు
నతిసంభ్రమంబున నచ్చోటి కరిగి - తతిగొనఁ బనిసేయు తద్భర్తఁ జూచి
"యేల యీనాగేలు హృదయంబుచివుర - నేల యీగుద్దలి యిటఁ బాఱవైచి
రమ్ము చెప్పెద నేఁడు రామచంద్రుండు - సమ్మదంబున నర్థిజనులకునెల్ల
ద్రవ్యతండంబులు దయతోడ ధనము - నెవ్వ రేమడిగిన నిచ్చుచున్నాఁడు.
నీకుటుంబము చెప్పి నీపేరు చెప్పి - కాకుత్స్థపతిచేతఁ గామితార్థంబు
వేవేగ చని నీవు వేఁడుకొ" మ్మనిన - నావిప్రుకోర్కెలు నందంద నిగుడఁ

జనుదెంచి యారామచంద్రు నీక్షించి - తనరంగ దీవించి తా నిట్లులనియె.
"పేదవాఁడను సుతుల్ పెక్కండ్రు గలరు - లేదు ద్రవ్యంబును లేశమాత్రమును
నను నీవు రక్షింప నరనాథ ! వలయు" - ననిన నారఘురాముఁ డావిపుఁ జూచి
"యావులమంద లయ్యా ! యున్న విపుడు - నీవు నీచేముష్టి నిజశక్తి మెఱసి
యెందాఁక నేసితి వీలోని పశుల - మంద నీకె" యటన్న మది సంతసిల్లి
యఱచి ధోవతి మొలనంట బిగించి - కుఱుచైనశిఖముడి గొని యొడుఁ గఱచి
నరములఁ బ్రాణముల్ నరి నంటఁబట్టి - కరమునఁ బాషాణకలితుఁడై యపుడు
శ్రీరమాధవు నెంచి శ్రీరాము నెంచి - బిరబిరఁ దనముష్టిఁ బెట్టుగాఁ ద్రిప్పి
యురమున జందెము నుట్టూతలూఁగ - సరయువు దాఁక విచ్చలవిడి నేసె.
బ్రతుకుజీవన మని బ్రాహ్మణుం డట్టి - మొదవుల గొన్న రాముఁడు చోద్యమంది
"మఱి వేయుగోవుల మహితవస్త్రముల - నఱలేక యిచ్చెద నడుగుమీ" యనిన
జన్నంబునకు నీవు చాలినయర్థ - మెన్న నెక్కుడుగాను నిమ్మండు నడుగఁ
దనియంగ నిచ్చినఁ దద్దయు నలరి - తనపత్నితోఁగూడ ధనములు గొనుచు
సంతోషమున నటఁ జనెఁ ద్రిజటుండు - నంతట రఘురాముఁ డనురాగ మెసఁగఁ
గృతకృత్యుఁడై వచ్చి గృహదేవతలకు - చతురుఁడై మునులకు సద్భక్తి మ్రొక్కి
యీరీతి రఘురాముఁ డెల్లవస్తువులు - కోరినవారికిఁ గోరిన ట్లొసఁగి
ముని జనకునియజ్ఞమున వరుణుండు - తన కొసంగిన తనుత్రాణకోదండ
ఘనతరతూణీర ఖడ్గాయుధములు - తనకులగురునింట దాఁచుటఁజేసి
యనుజుచేఁ దెప్పించి యవి ధరియించి - జనకజాలక్ష్మణసహితుఁడై వెడలి
రాజునొద్దకు వేగ రాజచిహ్నంబు - లోజఁ గానక పౌరు లుల్లంబు లలర
రాజవీథులనుండి రచ్చలనుండి - రాజితోన్నతసౌధరాజిపైనుండి
పుట్టినశోకాగ్ని పొగలుచుఁ గొంద - ఱిట్టిదుర్దశ కర్హుఁడే రాముఁ డనుచు
నెందు రాముఁడు వోయె నింక నందఱము - నందె పోదముగాక ! యని కొంద ఱరుగ
కొందఱు రాజన్యకుంజరు వెనుక - మందిరంబులు డించి మన మెల్లఁ జనఁగ
నేపార సొంపెల్ల నెడలి పాడైన - యీపట్టణము కైక నేలని మ్మనుచుఁ
బరికించి కొందఱు ప్రజ లీపురంబు - పొరిపొరి నెలుఁగులు పులులు సింగములు
వక్కలు వరశులు నలిపిశాచములు - పెక్కుభూతంబులు ప్రేతసంఘములు
పాయని యడవిలోఁ బతి రాముఁ డున్న-యీయరణ్యము పురం బగు నంచుఁ బలుక
క్రందయ్యె బహువిధాక్రందనరవము - నందంద వినుపింప నధికధైర్యమున

—: శ్రీరాములు సీతాలక్ష్మణసమేతుఁడై దశరథునివద్దకు వచ్చుట: —

జగతీశునగరికిఁ జనుదెంచి మఱియుఁ - దగ సుమంతునిఁ గాంచి ధరణీశసుతుఁడు
వినిపింపు మారాక విభునితో ననినఁ - జని శోకమునఁ జాల సంతాపమందు

రాజేంద్రుఁ గనుఁగొని రామలక్ష్మణులు - పూజితచరిత యా భూతసూభవయు
వచ్చినా రని చెప్పఁ బడి మూర్ఛవోయి - చెచ్చెఱఁ దెలివొంది చెందినవగల
నల్లన గద్దియ నాసీనుఁ డగుచు - నుల్లంబులో ధైర్య మొక్కింత నిలిపి
"వత్తును గాక నావనితలు నింక - వత్తురు గాక! నీవరపుత్రుఁజూడ"
ననుచు డగ్గుత్తిక నల్లనఁ బలుక - విని యాసుమంతుండు వినయంబుతోడ
నంతఃపురంబుల కరిగి యారాజు - నింతుల మున్నాట యేబంద్రఁ దెచ్చె
మఱి వోయి యారామమహనీయతేజు - తెఱఁగొప్పఁదోడ్కొని తేర నీక్షించి
యాలింగనము సేయ నర్థితో లేచి - యాలోన రాలేక నవనిపైఁ బడియె.
నంత నాశ్రీరాముఁ డారాజుఁ బట్టి - యెంతయుఁ బ్రేమచే నెసఁగంగఁ దిగిచి
తొడలపై నిడికొని దుఃఖింపఁ గొంత - వడికి చైతన్యంబు వచ్చి కూర్చుండి
తనుఁజూచుచున్న యాతండ్రి నీక్షించి - జననుతుం డగురామచంద్రుండు పలికె.
"వనఘాత్మ! నీదుసత్యము నిల్ప నేను - వనభూములకుఁ బోవువాఁడ నౌ టెఱిఁగి
యీసాధ్వి జనకమహీపాలతనయ - యీసుమిత్రాపుత్రు లిద్దఱు మిగుల
వల దని యే నెంత వారింప వినక - నలరి తామును బయనమై యున్నవారు.
గాన వీరలునేను గానలకేగ - నానతి" మ్మనుటయు నానరేశ్వరుఁడు
మదిఁ దూలి"కైకేయిమాటకు నిన్ను - నదయతఁ బొమ్మంటి నకట! కానలకుఁ
జేకొని నామాట సేయంగ నేల - నీకెట్లు నందన! నీవు నీయంతఁ
జెన్నొంద రాజ్యంబు సేయుదు గాక" - యన్న నా మాటకు హస్తముల్ మొగిచి
"తలపోయ గురుఁడవు ధారుణీపతివి - ఎలమిమై రక్షింప నిల బాంధవుఁడవు
నటుగాన నీవాక్య మర్థితోఁ జేయ - నిట నాకు నానతి యిచ్చి నన్నంపు
సత్యసంధుఁడ వైన జనలోకనాథ! నిత్యంబుగా నేలు నిఖిలలోకములు"
ననిన "దీర్ఘాయువు నత్యంతశుభము - వినుతయశంబును విమలవిక్రమము
నకళంకధర్మంబు నమరంగఁ బొందు - మొకబాధయును లేక యుండు మోపుత్ర!
యారంగ నన్నును నరయ మీతల్లి - నీరాత్రి చూచి నీవెల్లి పో" మ్మనిన
"నేఁ డేమి యెల్లేమి నిలువంగఁ దగదు - నేఁడు పోయెద మన్న నెమ్మి వీడ్కొలుపు
నరనాథ! నాయీగి నాతమ్ముఁడైన - భరతుండు వసుమతిఁ బాలింపనిమ్ము.
వగపు నీ కిటమీకు వల" దన్నరాము - తెగువకు దశరథాధిపుఁడు శోకించి
"నీవంటి సత్పుత్రు నిష్ఠురాటవుల - కీవెంటఁ బొమ్మన నెట్లు నోరాడు?
కైకేయిమాటలఁ కడుమోసపోతి - గా కటకట!" యని కరుణఁ దానేడ్వ
నంతఃపురాంగన లందఱు నడల - నంతఁ గౌసల్యయు నాసుమిత్రయును
నంతల వ్రాలుచు వగలఁ దూలుచును - వింతగా భువిఁ జేరి విలపించుచుండ
నపుడు సుమంత్రుఁ డయ్యతివలయేడ్పు - నృపుశోకమును జూచి నిట్టూర్పుఁ బుచ్చి

ఘనతరశోకసంకలితుఁడై కైకఁ - గనుఁగొని పలికె నుత్కటకోపుఁడగుచు
"నీయత్నమునఁ గదా నృపునకు మాకు - నీయవస్థలు వచ్చె నేమనఁగలను ?
పతిహితం బేమియుఁ బరికింప వెట్టి - సతివైతి వకట ! రాక్షసివి నీవరయ !
నీతల్లి యట్లనే నీవు ప్రాణేశ - ఘాతి వయ్యెది యెట్టిగతి యన్న వినుము
సకలభాషలు నీదుజనకుఁ దెలుంగు - నొకనాఁడు మీతల్లియును దాను శయ్య
నొఱపుగా శయనించి యొకకీటవార్త - యెఱిఁగి యాతఁడు నవ్వ నెద సంశయించి
"యిది యేల నవ్వితి" వెఱిఁగింపు మనిన-"నది చెప్పినను బ్రాణహాని యౌనిపుడు"
ననవుడు "నీప్రాణహాని కే వెఱవ - వినుపింపు" మనిన వివేకించునతని
నదియె తప్పని వెళ్ళ నడఁచె మీతల్లి - యదిగాన నాచండి కాత్మజవైన
నీకేల కలుగు మానితపతిహితము - ఓకైక !" యనిన నాయువిద యెంతయును
దలవాంచి కొండొకతడవు చింతించి - పలికె నాదశరథపతిఁ జూచి యపుడు
"మున్నుమీకులమున ముఖ్యుఁడై సగరుఁ - డున్నతకీర్తియై యుర్వి నేలుచును
నసమంజసుండను నగ్రనందనుని - గొసరక పురివెళ్ళఁ గొట్టఁగా లేదె ?
రామచంద్రుని నీ వరణ్యభూములకుఁ - దామసింపక పంపఁ దప్పేమి దీన ?"
నన విని దశరథుం డధికశోకాబ్ధి - మునిఁగి ప్రత్యుత్తరంబున కోపకున్న
నపుడు సిద్ధార్థకుం డనుమంత్రివరుఁడు - కపటాత్మురాలైన కైక కిట్లనియె.
"అసమంజసుండు దర్పాతిరేకమున - నెసఁగఁ బట్టణములో నెల్లబాలురను
సరిపట్టి కట్టి యాసరయువులోన - బరువడి వైవంగఁ బౌరు లందఱును
సగరునితోఁ జెప్ప జనహితంబునకుఁ - దగవు చింతించి యాతనయుఁ బోనడఁచె.
నీరామునం దొక్క యెగ్గైనఁ గలదె ? - చారువర్తనగుణసౌజన్యుఁ డితఁడు."
నావుడు "సత్యంబు నాతోడఁ బలికెఁ - గావునఁ దండ్రివాక్యము సేసె సుకృతి
యగుఁగాక ! రఘురాముఁ" డనవుడు కైక - తెగువకు దశరథాధిపుఁడు శోకించి
చాల సంతాపించి జడిగొన్న వగలఁ - దూలుచు నాసుమంత్రునిఁ జూచి పలికె.
"ధనముల మణుల గోధనముల బంధు - జనముల నవరోధజనముల హితుల
విజయచిహ్నంబుల విలసిల్లుచున్న - గజముల రథముల ఘనతురంగముల
నిజముగా వేఁటకు నేర్చుధీవరులఁ - బ్రజలమంత్రుల రామభద్రునివెనుక
వెడలింపు మీరిత్త వీడు కైకేయి - కొడుకు బట్టము గట్టుకొని యేలుఁగాక !"
యని యిట్లు దశరథుం డాడువాక్యములు - విని కైక గోపించి విభుఁదూఱి పలికె.
"రాజపుంగవ ! నీవు రామచంద్రునకు - రాజిల్లు నీసర్వరాజ్యసంపదలు
నిచ్చి పాడైయున్న యీపురం బేల - యిచ్చెదు భరతున? కీపల్కులేల ?
సౌమిత్రియును దాను జనకనందనయు - రాముఁడు నారచీరలు గట్టి ప్రీతి

నేను జూచుచునుండ నెల్లభోగములు - మాని దుర్గములఁ గ్రమ్మఱఁ బోవకున్న
బొసఁగదు నీయీవి బొంకు నీపలుకు - వసుధేశ ! నీవిచ్చు వరము నేనొల్లఁ :
దప్పితి వీ''వన్న, దశరథాధీశుఁ - డప్పుడు మూర్ఛిల్లి యవనిపైఁ ద్రెళ్లె ;
ధరణిపై నట్లున్న తండ్రినిఁ జూచి - పరితాప మందుచుఁ బలికె రాఘవుఁడు.
“ఏలమ్మ ! కైకేయి ! యిమ్మహారాజు - తూలఁ బోఁ బలుమాఱు దూఱనాడెదవు ?
గురుఁడును రాజు నాకూరిమితండ్రి - పరమదైవం బిట్టి పతి నన్నుఁబనుప
విషమైన మ్రింగుదు విపులాగ్ని నైన - విషధియైనను జొత్తు వేడ్కతో నేను ;
వనమున మునులతో వర్తింపుమన్న - ననుమతించుట నాకు నదియెంతపెద్ద''
యన విని దశరథుఁ డావాక్యములకు - మనమునఁ గడుఁదూలి మఱి కైకఁజూచి
“విను మేను రాజ్యంబు విడిచి యీరాము - వెనుకఁ బోయెదను నీవిచ్ఛంబుతోడ
భరతు నయోధ్యకుఁ బట్టంబు గట్టి - ధరణి యేలుదుగాక ! తగవేల ?” యనఁగ
నామాటలకు రాముఁ డధిపుతో ననియె - “భూమీశ ! నిర్జనభూమియై పరఁగు
నవ్వనంబును నాకు నర్హమై యుండు - నెవ్వరు నాతోడ నేటి కేతేర ?
నారచీరలు దెచ్చి నాకిందు వాని - నారంగ ధరియించి యడవులలోన
పదునాలుగేండ్లును బరఁగ నీయాజ్ఞ - వదలక వర్తించువాఁడను నేను
దే నారచీరలు దేవి ! నా'' కనిన - నానాతి నిర్లజ్జయై తానె యపుడు
ముదమంది మదిలోన మొగమాటలేక - మది చలింపక సభామధ్యంబునందు
నారచీరలు దెచ్చి “నరనాథపుత్ర ! - గారవంబున నీవు కట్టుకొ” మ్మనుచుఁ
బేరెలుంగునఁ బల్కఁ బ్రియముతో రాముఁ - డారాజసభయును నా రాజు నడల
నాతల్లిచే నున్న యవి పుచ్చుకొనుచు - భాతిగా మున్నున్నపటములు విడిచి
నారచీరలు గట్టె నయముతో నపుడు - నారంగ ధరియించె నాలక్ష్మణుండు ;
సీతకు నానారచీరలురెండు - చేత నిచ్చినఁ గొని చిత్తంబులోన
కలఁగి రామునిఁజూచి “కాంతారవాసు - లెలమిమై నీచీర లెట్టుఁగట్టుదురొ ?
మును'' లంచు నొక్కటి మూపుపై వైచి - తనరార నొక్కటి తనకేలఁదాల్చి
కట్టనేరక మది గలఁగ నారాముఁ - డట్టిచందముఁ గాంచి యాపువ్వుఁబోణి
ఘననితంబమునఁ బొంకముమీఱఁ గట్టఁ - గని రాజసుతులు రాఘవుని వీక్షించి
“నారచీరలు గట్టి నరనాథపుత్ర ! - యీరాజవరపుత్రి నీసీత నెట్లు
దారుణగతి నిట్లు తాపసిఁ బోలి - ఘోరాటవికి నీవు కొనిపోవఁ దగునె ?

—: వసిష్ఠుఁడు కైకతోఁ గఠినోక్తు లాడుట :—

“మామాట మన్నించి మాయొద్ద నునిచి - సౌమిత్రియును నీవుఁ జనుఁడు కానలకు”
నినఁగ వసిష్ఠుండు నలుకతోఁ గైకఁ - గనుఁగొని “కులనాశకారిణి నీవు
భూపాలకుని మోసపుచ్చితి కాన - నీపాప మరయంగ నెందును గలదె ?

రాజపత్నియొద్ద రఘురామునాజ్ఞ - నీజనకజ నుండని మ్రొక్కఁగ
వల దన నేల యీవైదేహిచనఁగఁ - గలయఁ బౌరులతోడఁ గాననంబులకు
నేమును జనువార మింతియే కాదు - రామచంద్రునిఁ గొల్వ రమణీయలీల
భరతశత్రుఘ్నులు బలసివచ్చెదరు - పరికింప నీవు నీ పాడూఱ నుండు
పోవంగరాముఁడు పుణ్యశీలుండు - లీల నున్నది యూఱు లేనిది పాడు
పతి నిటు వంచించి పాపంబు దలఁచి - యతిలోభమున రాము నడవుల కనిచి
భరతు నయోధ్యకుఁ బట్టంబు గట్టి - చిరలీల రాజ్యంబు సేయఁజూచెదవు
పతియాజ్ఞ దప్పఁడు భరతుండు తండ్రి - ప్రతినిధి నారామభద్రునిఁ జూచు
నీమాట విని ధర్మనిష్ఠఁ బోవిడిచి - రాము నడంచి యీరాజ్యంబుఁగొన్న
దలపోసి చూడఁగ దశరథేంద్రునకు - పొలుపార నతఁడు తాఁబుట్టె నేమైన
నీతప్పు నీమీఁద నెరపిన మీఁద - మాతగాఁ దలఁచునే మదిలోన నిన్నుఁ
గర మర్థి రాముఁ డాకాన వర్తింప - భరతుఁ డీసామ్రాజ్యభార మెట్లోపు ?
నెఱుఁగవు భరతునిహృదయ మేమియును - మఱి యీతెఱఁగు విన్న మండునీమీఁద
నెవ్వరికై నీకు నీనిష్ఠురంబు - నివ్వెంట భరతున కియ్యకో లగునె ?
కావున నిది మేలుగా నెన్నవలదు - నీ వదియునుఁగాక నిష్ఠురవృత్తి
శ్రీరామునకు మఱి సీతకు నార - చీరలిచ్చుటకు నీచేతు లెట్లాడె ?
నారచీరలుమాని నవరత్నఖచిత - చారుభూషణములు సరసంబులైన
చీనాంబరంబులు చెలువారఁబూని - జానకి దనపరిచారకుల్ గొలువఁ
జనుఁగాక !" యనుచు నాసంయమీశ్వరుఁడు - వినుతభూషాంబరవితతు లిచ్చుటయు
వనయంబు మదిలోన హర్షముప్పొంగఁ - గొని యవి ధరియించె గురునియానతిని
సీత యప్పుడు నారచీరలు మాని - యాతతప్రీతితో నట్లున్నఁ జూచి
కైక నందఱుఁ దిట్టఁగా రాజు వినుచు - నాకాంతదెసఁ జూచి యలుకతోఁ బలికె ;
"తక్కక పాపంబు తలఁచి రామునకు - నక్కటా ! వనవాస మడిగితి కాక
మేదినీసుతయు సౌమిత్రియు నార - లాదరంబునఁ గట్ట నడిగితే నన్ను ?
నీమానవతి సీత యింతకుఁ దగునె - యేమిచేసితి నీకు నీతెంపుసేయ ?
రాముని వినయాభిరాముఁ గాంతార - భూమికిఁ దపసియై పొమ్మనుకంటె
మఱియొండుపాపంబు మదిలోనఁ గలదె ? - తరమఁజేసియు నేల తండారవైతి ?
పాపజాతికి నీకుఁ బతియైన నాకుఁ - బాపంబు కడమౌనె పరికింప" ననఁగ
నామాట విని రాముఁ డధిపుతో ననియె - "భూమీశ ! ననుబాసి పొదలుశోకమున
మాతల్లి కౌసల్య మదిఁ గుందకుండ - భాతిగాఁ గృప మీరు పరఁగ రక్షింపుఁ"
డనుడు నాదశరథుఁ డావాక్యములకుఁ - దనరారు శోకాగ్నిఁ దనచిత్త మెరియ
"నెట్టిపాపము తొల్లి యేఁ జేసినాఁడఁ - బట్టి నాకనుభవింపక పోదు నేఁడు

తల్లుల బిడ్డల దయమాలి పాప - మల్లంబులోపల నోర్వంగఁ గలనె ?
కైకమాటకు నిన్నుఁ గాంతారభూమిఁ - బైకొని యదయతఁ బడ నేఁగుమంటి ;
హాపుత్ర ! హారామ !" యనుచుమూర్ఛిల్లి - భూపాలుఁ డప్పుడు బోధింపఁ దెలిసి
వారక పదునాల్గు వత్సరంబులకు - నారఁగఁ బరిపూర్ణ మగునట్లుగాఁగ
మెచ్చినతొడవులు మేలువస్త్రములు - నచ్చుగా జానకి కవనీవిభుండు
వలనొప్పఁగాఁ దెచ్చి వరుస నిప్పించె - వలువలు గట్టి యా వరభూషణములు

—: కౌసల్య సీతకు పతిధర్మము దెల్పుట :—

దనరంగ జానకి ధరియించె నంత - జనకజఁ జూచి కౌసల్య శోకించి
"యడరంగ నితఁడు మహాచక్రవర్తి - కొడు కని మీతండ్రి కోరి నిన్నిచ్చెఁ
గడుకొని దైవయోగంబునఁ జేసి - కడపట మఱి యిట్టి గతియయ్యె నేఁడు ;
తాపసవృత్తిమైఁ దగిలి కానలకు - నీపతితోఁగూడి నీ కేగవలసె ;
దీనికి వగవకు ; తివిరి రాఘవుఁడు - ఈనిఖిలోర్వియు నేలెడి మగుడి ;
పతి పేదవాఁడైనఁ బాయంగరాదు - సతులకు నిదియు విచారించి నడుపు
చేకొని పతిపంపు సేయు పత్నులకుఁ - గైకొను నుభయలోకములందు శుభము"
వనఁగను కౌసల్య నాసీత చూచి - వినుతంబుగాఁబల్కె వినయంబుతోడ
"అనుకూలనై పతి నతిభక్తిఁ గొలిచి - తనర వర్తించెద ధర్మమార్గమున
మానుగాఁ బతిలేని మగువ చక్రంబు - లేనితేరును తంత్రి లేని వీణయును
బోలెఁ బుత్రులుగల పుణ్యురాలైన - జాలంగఁ గొఱఁగాకఁ జను నట్లుగానఁ
బతికిఁ బ్రియంబును బ్రాణంబులైన - హితబుద్ధి వంచింప కిత్తు నే" ననిన
నాదేవి వైదేహి నలరారఁ జూచి - "భూదేవిపుత్రివై పుట్టిననీవు
నీగుణంబులు తగు నెలమి లక్ష్మణుని - నీగుణోజ్వలురాము హితుని మన్నింపు"
మనిన సీతాదేవి యౌఁగాక యనుచుఁ - దనకు మ్రొక్కిన నెత్తి తగఁ గౌఁగిలించి
దీవించె నప్పుడు తెఱఁగొప్ప రామ - దేవునితోడ నాదేవి యిట్లనియెఁ.
"బృథులాటవులయందుఁ బృథివీశపుత్ర ! - మిథిలేంద్రసుతను సౌమిత్రి నేమరకు."
మనిన "మీయానతి నది వింటి జనని ! - యొనర నాదక్షిణభుజము లక్ష్మణుఁడు
నానడ జానకి నాకు నెబ్బంగి - మానసంబున వీరి మఱువంగ నగునె ?
యేను విల్లందిన నెందు నేభయము - గా నేలవచ్చు ? ముక్కంటిపైఁ బడిన
నదిగాన నీవింక నడలకు మాకు - వదలను ధర్మంబు వగవంగ నీకు
భూనాథునకుఁ గరాంబుజములు మోగిచి - తాము సీతయు సుమిత్రానందనుండు
అమ్మలు దీవింపుఁ డందఱు" ననుచు - నిమ్ముల మున్నూట యేఁబండ్రులకును
సరి ప్రదక్షిణముగాఁ జనుదెంచి మనసు - లెరియంగ నాతల్లులెల్ల శోకింప
వినుచు సుమిత్రకు వినతులై ; రంత - కనుఁగొని యద్దేవి కౌఁగిటఁ జేర్చి

శ్రీరాము దీవించి సీత దీవించి - ధారుణీపతి సేఁత తలపోసి వగచి
మెలపొంద నపుడు సుమిత్ర లక్ష్మణుని - బిలిచి యింపార గంభీరోక్తిఁబలికె.
"రాముని దశరథరాజుగాఁ జూడు - భూమిజ నన్నుఁగా బుద్ధిఁ జింతింపు
మడవి నయోధ్యగా నాత్మలోఁ దలఁపు - కడుభక్తియుక్తి రాఘవుఁ గొల్చియుండు.
మాయతజయసిద్ధి నభివృద్ధిఁ బొందు - పోయి ర"మ్మని ప్రీతిఁ బుత్రు దీవించె.
రామచంద్రునిఁ జూచి "రఘువీర ! నీకు - సేమంబు దలఁచి నీచిత్తంబులోన
నరలేనిసఖుఁ డన్న నమజన్ముఁ డన్న - నెరయ సీతఁడె కాక నిక్కంబ మరయ
నటుగాన లక్ష్మణు నరసి రక్షింపు - మడవులలో" నన్న నౌఁగాక యనుచు
రాముఁ డాదశరథరాజు నీక్షించి - యామహితాత్ముతో నచలుఁడై పలికెఁ.
"బదునాలుగేండ్లును బ్రకటదుర్గములఁ - బదునాల్గుదినములపగిది వర్తించి
ధరణీశ ! వత్తు సంతాపింపవలదు - భరతుండు నాకంటె భక్తుండు మీకు
నతనిఁ బట్టముగట్టుఁ డాత్మఁ గైకేయి - కృతకంబులకు నింకఁ గింకిరిపడకు.
మాతల్లి నీకు నెమ్మది సేవసేయు - నాతల్లి మీరు నన్నరయుఁడు ప్రేమ"
నని ప్రదక్షిణముగా నమజుండుఁ దాను - జనకజయును గడు సద్భక్తి మ్రొక్క
రప్పుడు రఘురాముఁ డడవికిఁ బూని - దప్పక వెడలె నాదశరథాధిపుఁడు
మదిలోనఁ దలఁచి సుమంత్రునిఁ జూచి - "యదె రాముఁ డడవుల కరుగుచున్నాఁడు
గొనిపొమ్ము రథ" మన్నఁ గువలయాధిపుని - పనుపునఁ గొనిపోయి భక్తితో మ్రొక్కి
"రథ మిదె పుత్తెంచె రాజు మీకర్థి - రథ మెక్కి వేంచేయు రఘురామచంద్ర !"
యనవుడు దశరథునాజ్ఞకు వెఱచి - మును సీత నెక్కించి మొగి నాయుధమును
తనరు జోడును బెట్టి తాను లక్ష్మణుఁడు-ఘన మైనరథ మెక్కి కదలె రాఘవుఁడు
అంతఁ బౌరులు వృద్ధు లాప్తులు మంత్రు - లింతులు పౌరులు హితులు నాశ్రితులు
వంత బ్రాహ్మణరాజవైశ్యశూద్రులును - అంతంత నలుగడ నడలుచు వెడలి
ముందట నిరుపార్శ్వములఁ బిఱుందటను - సందడించుచు మది జడిగొన్నవగల
నరనాథపుత్త్రుఁ డెన్నఁడు గానరాఁడు - సురుచిరస్థితి నేఁడు చూత మింపారఁ
జంద్రతేజము నవ్వఁజాలు నీరామ - చంద్రు మోములఁ జూడఁ జనుదెంచువారు ;
కడఁగి యిక్ష్వాకుల గౌరవం బెల్ల - నడఁచెనే మంథర యని తిట్టువారు ;
తగవేది రఘురాముఁ దపసిగాఁ జేయ - నగు నమ్మ ! కైకేయి కని దూఱువారు ;
దాలిమి దిగనాడి దశరథాధీశుఁ - డాలికి వెఱచునే ? యని రోయువారు
జను వెల్లఁ జెడి రామసౌమిత్రు లంత - ననదలై పోదురె ? యని వేగువారు ;
పనిగొని తమతండ్రి పనుపునఁ గాని - పొనుపడి యిల్లేల పోదు రన్వారు ;
ఈపదునాలుగేం డ్లెట్లు వీ రడవి - నాపద వేగింతు ? రని పొక్కువారు ;
ఈనోమునోచెనో యిమ్మహీపుత్రి - తా నంచు మదిలోనఁ దలపోయువారు ;

నతిమృదుగాత్రి యీయతివ భూపుత్రి - పతిఁ బాయలే దని ప్రణుతించు వారు ;
ఈసుతుఁ బాయంగ నె ట్లోర్చె నట్టి - కౌసల్య మది యెంత గట్టనువారు ;
నైరా మునరదంబు నందందఁ గదిసి - భూరిశోకాగ్నులఁ బొగులుచుఁ బోవ
నంతఁ గౌసల్యయు నా సుమిత్రయును - జింతాపరంపరఁ జిక్కి శోకించి
వారితరంబులు వలనొప్ప నూఁది - వారిపై వ్రాలుచు వగలఁ దూలుచును
గలయ నంతఃపురకాంతలు దన్నుఁ - గొలిచి రాదశరథక్షోణిపాలకుఁడు
భూరిలోచనబాష్పపూరముల్ దొరుఁగ - "హారామ! హారామ!" యని పలుమాఱు
నెలుఁగెత్తి యేడ్చుచు నేచినవగల - నలిఁదూలి పొగులుచు నగరంబు వెడలె
అప్పుడు రవిదీప్తు లణఁగె; నల్దెసల - నుప్పొంగెఁ దమము; వహ్నులు మందవయ్యె;
ధరణి బీటలు వాఱెఁ ; దారలు రాలె ; విరసించి గ్రహములు వినువీథిఁ బాఱె ;
నెలమిమై మదధార లింకె దంతులకుఁ ; - గలయ నశ్వములకుఁ గన్నీరు దొరఁగె ;
నావులు చన్నియ్య వయ్యెఁ గ్రేపులకు ! - నావీడు కడుశూన్య మై తోఁచెఁ బ్రజకు ;
వారు వీ రన కెల్లవారు నెల్లెడలఁ - బౌరులయేడ్పు లంబర మెల్ల నిండె ;
సురవరకామినీ శోకారవములు - పొరిఁబొరి వినవచ్చెఁ బురజనంబులకు ;
నప్పుడు దశరథుఁ డారామురథము - చొప్పు బాష్పములు చేఁజూడఁ జొప్పడక
"చంద్రబింబము తోఁచుసరియైనరామ - చంద్రునిమొగ మొకసారి చూచెదను.

—: దశరథుఁడు రథము నిల్పుమని సుమంతునిఁ బిలుచుట :—

ఓసుమంత్రుఁడ ! రథ మునుపవే" యనుచు - నాసుమంతుఁడు విన నట్లు చీఱుచును
వెనుకొని పురిదాఁటి వెర నేగుదేం - మనుజేశుఁ జూచి సుమంత్రుతో ననియె
"నిదె వచ్చుచున్నవాఁ డినకులేశ్వరుఁడు - పోదపోద పోనిమ్ము పోనిమ్ము రథము"
అని యని రఘురాముఁ డందందఁ దఱుమ - మొనసి యాతఁడు రయంబునఁ దేరుఁ బఱపె
నంత వసిష్ఠుఁ డయ్యవనీశుఁ జూచి - యంతరంగంబున నడలుచుఁ బలికెఁ
"ననఘ, శోకించుచు ననుపఁగా రాదు - మనుజేశ ! నీవింక మరలు మిచ్చోట"
ననవుడు దశరథుఁ డటుపోక నిలిచి - తనసూనురథమును దప్పక చూచి
యదియుఁ గానక ధూళి నటు చూచి చూచి - యదియుఁ గానక బయ లటుచూచిచూచి
హా ! యని యెలుగెత్తి హారామ ! రామ - హా ! యని మూర్ఛిల్లి యవనిపైఁ ద్రెళ్లి,
పొరలుచుఁ గెంధూళిఁ బృథ్వి కంపింపఁ-గర ముగ్రమగుదృష్టిఁ గైకేయిఁ జూచి
"నీపాప మెఱుఁగక నిన్ను మన్నించి - నాపుణ్యపుత్రరత్నముఁ గోలుపోతి
నిన్ను బెండ్లాడి నే నీచుఁడ నైతి - నన్నిట మేటినై యల్పుండ నైతి
నడరునిందల కెల్ల నాధార మైతిఁ - గడపటఁ జెఱిచితిఁ గాకుత్స్థకులము
నినుఁ జూడఁగారాదు నినుముట్టరాదు - చెనఁటి ! నీతోన భాషింపఁగారాదు"
అని దశరథుఁ డాడ నాపౌరజనులుఁ - గనుఁగొని తనుఁదిట్టఁ గైకేయి వినుచుఁ

దలవంచుకొని యుండె దశరథుం డంత - నలయుచు నపు డయోధ్యాపురిఁ జొచ్చి
పాడువాఱినయట్టి పట్టణవీథి - నాడాడ నిలుచుచు నడలుకౌసల్య
నగ రంతఁ జొచ్చి యాననధూళితోడఁ - బొగులుచు సెజ్జపైఁ బొరలుచు మిగుల
నలయుచు సొలయుచు నసురుసు రనుచు - నలుదెస ల్చూచుచు నాలుక యెండ
హారామ! హారామ! యనుచు దైవంబు - దూఱుచుఁ దనుఁ దానె దూషించుకొనుచు
"నేపాటు నేదుఃఖ మెఱుఁగనియట్టి - నాపుత్రరత్నంబు నాదుకోడలును
ఎంతద వ్వరిగిరో? యెం దున్నవారొ?-యెంతతోఁ గుంది వా రెట్టు లేగెదరొ?
కందమూలములు శాకములు నేరీతిఁ - దిందురో? యెట్లు వర్తింతురో యడవి?"
యని యని వారల యాయాసములకుఁ - దనమది నడలుచుఁ దలపోయుచుండెఁ.
గౌసల్యయును నంతకంటె శోకింప - నాసుమిత్రాదేవి యడలార్చుచుండె.
నంత రాముఁడు పౌరు లందఱు గొలువఁ - గొంతద వ్వేగి పేర్కొని వారిఁ బలికె.
"ననఘాత్ములార! మీ రందఱు మగుడి-చనుఁ డయోధ్యకు నాకు జయము గోరుండు.
భరతునియాజ్ఞలోపలను వర్తించి - పౌరయుఁడు సౌఖ్యముల్ పొందు మీ" కనిన
వార లందఱు నేకవాక్యులై పలికి - రోరామ! యిట్టాడ నుచితమే నీకు?
భరతుఁ డేటికి మాకుఁ? బట్టణంబేల? - వరమందిరములేల? వాహనములేల?
యుప్పరిగలు నేల? యువిదలు నేల? - చప్పరములు నేల? సౌధంబులేల?
మేడలు మాకేల? మేలమైనట్టి - వాడలు మాకేల? వలదు నీవరుగ
వత్తుము నీవెంట వల దంటివేని - చత్తుము దీనికై సందేహమేల?"
అని యిటుపలుకుచు నఖిలభూప్రజలు - తనుఁ గొల్చిరా రఘూత్తముఁడు నాఁడేగి
తమసానదీతటస్థలమున విడిచి - తమసలో సాంధ్యకృత్యము లెల్లఁ దీర్చి
తగుసౌధమున మృదుతల్పంబునందు - మొగిఁ బవ్వళించు నా మోహనమూర్తి
తరుమూలమునఁ బర్ణతల్పంబునందు - ధరణీసుతయుఁ దానుఁ దగ విశ్రమించెఁ
దనచుట్టుపౌరులు తమయిండ్లు మఱచి - తనయులభార్యలఁ దగులుఁ బోవిడిచి
వనములఁ దమవెంట వచ్చువా రనుచు - నినుపార దప్పితో నిద్రింపఁ జూచి
వారల మగుడించు వలనొండులేక - నారాత్రిమధ్యంబునందు సుమంతుఁ
దేరాయితము సేసి తెమ్మనిపలికి - పౌరుల వంచించు భావ మాతనికిఁ
దెలిపి యయోధ్యకై తెరువుఁ బోనిచ్చి - తలకొని మగుడించి తమస దాఁటించి
తృణశిలావృతభూమి తెరువుఁ దోలించి - గణుతింపరానివేగమునఁ బోవుచును
దమరాకయును మహీధవునిచేఁతయును - దమకించి మదిలోనఁ దాపంబునొంది
తెరువుపల్లెలవారు ధృతిదూలి యేడ్వఁ - బరుసంపుఁబెలుఁగుల పలుమాఱు వినుచు
వనతరు ల్సీతకు వరుసఁ జూపుచును - ఇనకులమణియైన యిక్ష్వాకునకును
మనువు మున్నొసఁగినమహిమఁ గన్గొనుచుఁ - జని వేగవతి దాఁటి సరయువు దాఁటి

వరనాథుఁ డమ్మఱునాఁడు మాపటికిఁ - గరము వేగమున గంగానదిఁ జేరి
తడయక హింగుదీతరుసమీపమున - విడిసి యచ్చటఁ బ్రీతి విశ్రాంతి నొందె.
నారయ దమసలో నట నిద్రవోయి - పౌరు లందఱును బ్రభాతంబునందుఁ
గరమర్థితో మేలుకని నాల్గుదెసలఁ - బరికించి నివ్వెఱపడి శోకమునను
రామునిఁ గానక రథము చొప్పరసి - రాముఁ డయోధ్యాపురమున కీరాత్రి
యవనినాథుఁడు పిల్వ నంపిన మరల - భువనభారముఁ బూనఁ బోనోపు ననుచు
నని యయోధ్యకు వచ్చి యచ్చోట రాముఁ - గనుఁగొనఁ జాలక ఘనశోకవహ్ని
ననయంబుఁ బొగులుచు నకట! రాఘవుఁడు - మనల వంచించి క్రమ్మఱఁ బోయె ననుచు
నారామకృపయు సత్యంబు ధర్మంబు - చారువర్తనము నిచ్చలు నుతించుచును
నితరవస్తువులపై నిచ్చలు మాని - యతనిఁ దలంచుచు నతనిఁ బాయుటకు
నంతరంగంబున నలయుచునుండ; - నంత నక్కడ గుహుం డను చెంచురాజు

—: శ్రీరాములు గుహునిఁ జూచుట :—

శృంగిబేరం బేలు చిరపుణ్యశాలి - గంగాతటమున రాఘవుఁ డుండు టెఱిఁగి
చనుదెంచి రామలక్ష్మణులకు మ్రొక్కి - వనమూలఫలములు వలయువస్తువులు
కనకాంబరాదులు కానుక లిచ్చి - వినయవిధేయుఁడై వినుతు లొనర్చి
యచ్చెరువుగ రాము నాకృతిఁ జూచి -యిచ్చలో వెఱగంది "యిదియేమి దేవ!
నీవరణ్యములకు నిఖిలంబు విడిచి - యీవిధి విచ్చేయు టేమి కారణము?
నలినాప్తకులనాథ! నాయట్టిబంటు - కలుగ నీవేషంబు గలిగెనే మీకు?
చెనఁటియై మిమ్మిట్లు చేసిననీచు - ననిఁ బట్టిచంపెద" ననిన రాఘవుఁడు
నతనిసద్భక్తికి నతనిశక్తికిని - నతనిధీరోక్తుల కానందమంది,
యతనిఁ గౌఁగిటఁ జేర్చి యాదరం బెసఁగ - నతనితోఁ దనదువృత్తాంతంబుఁ దెలుప
నంతయు విని గుహుం డాత్మలోఁ బెద్ద - చింతించి కైకేయి సేఁతకు వగచి
దశరథునేరమి తలపోసిపోసి - దశరథాత్మజుల దుర్దశకు శోకించె;
రాముఁ డప్పుడు కృపారసమగ్నుఁ డగుచు - సౌమిత్రియును దాను సముచితఫణితి
గుహుశోక ముడుప నర్కుఁడు గ్రుంకుటయును - విహితసంధ్యాకాలవిధు లొప్పఁదీర్చి
గంగోదకముల నాఁకలి దీర్చి సూత - శృంగిబేరాధిపు ల్చేరి సేవింప
ధరణీతనూజయుఁ దాను లక్ష్మణుఁడు - ధరణిపైఁ దృణశయ్యఁ దగ విశ్రమించె.
శరచాపహస్తుఁడై సౌమిత్రి యంతఁ - గరమొప్పఁ దమయన్నఁ గాతునన్బుద్ధిఁ
బదునాలుగేండ్లును బగలును రేయు - నిదురవోవకయుండ నియమంబుచేసి
తమయన్న పెజ్జకు దవ్వుల నిలిచి - యమలమానసుఁ డప్పు డటు కొల్చియుండె
నారాత్రి నిద్ర మాయారూపు దాల్చి - ధీరుఁ డాలక్ష్మణదేవునిఁ జేరి

“యేను నిద్రాదేవి యేర్పడఁ దెల్పు-మా నాకు నింకెట్లు మానాథ్య ! యంత
విధి విధించెను వెంట వెంట వర్తింప - విధమేది ? నిన్నునే విడుచుట కింక !”
అనిన “నూర్మిళయందు నహరహంబులును - జనియుండు మంత నీసమయంబు దీర్చి
వచ్చినఁ గైకొందు వరుస ని” న్ననిన - నిచ్చ నొఁగా కంచు నేగె నిద్రయును;
అలరుచు నీదేవతానుగ్రహంబు - గలిగె నా కనుచు లక్ష్మణదేవుఁ డుండె.
సుకుమారతారుణ్యశోభనాకృతులు - ప్రకటితధైర్యసంపన్నులై యున్న
నారామసీత లత్యంతదుఃఖములఁ - గూరెడుతెఱఁ గెల్ల గుహునకుఁ జెప్పి
హంసతూలికశయ్యయం దుండుభోగి - పాంసుపల్లవములఁ బవళించి యిపుడు
కఱకురా ళ్లొత్తంగఁ గళవళపడుచు - గురువెట్టి నిద్రచేఁ గూర్కు-చున్నాఁడు
అదరి కౌసల్యయు నాసుమిత్రయును - బడియెడిశోకంబు పలుమాఱుఁ జెప్పి
పొరిది నిద్దఱుఁ గూడి శోకించుచుండ - నరుణోదయం బయ్యె; నంత రాఘవుఁడు
నేమంబు లన్నియు నిష్ఠతోఁ దీర్చి - సేమ మేర్పడ గుహుచే మఱ్ఱిపాలు
దెప్పించి కోమల దీర్ఘకేశముల - విప్పి యావైదేహి వివశయై తూల
అమఱ్ఱిపాలచే నందందఁ దడిపి - సౌమిత్రియును దాను జడ లొప్పఁదాల్చి
ఘనుఁడు రాఘవుఁడు వైఖానసవృత్తి - ననుజుండు దాను పాయనినిష్ఠఁ బూని
అనఘ సుమంతు రమ్మని చేరఁ బిలిచి - “తనరార రథమెక్కి-ఁ దగదు మాకింక
నరదంబు గొని యయోధ్యకు నీవు వేగ - మరలిపొ మ్మధిపు నెమ్మది గొల్చియుండు.
పార్థివేశ్వరునకుఁ బరఁగఁ దల్లులకు - నర్థితో మ్రొక్కి-తి మని చెప్పు” మనుఁడు
యేమిటి కీమాట లిటమీఁద ననుచు - సౌమిత్రి యధికరోషమున నిట్లనియె.
“భూమీశుఁ డాలిపంపున నీతిమాలి - యేమియుఁ బరికింప కిటుచేసె మమ్ము
తనయాలు దానును దనకూర్మికొడుకు - ఘనరాజ్యభోగముల్ గైకొనుఁ గాక !
యని యేనుబల్కి-తి” నని చెప్పు మీవు - చను మన విని రామచంద్రుండు గినిసి
“మాను సౌమిత్రి !” “సుమంత నీవింక - భూనాథుతో నీవు పుట్టింపవలదు
అన్నృపుఁ డిది విన్న నధికదీనాయ - మానమానసుఁడునై మఱి పొక్కు-కున్నె ?”
యనిన సుమంతుఁ డత్యంతశోకమున - మునిఁగి భీతిల్లి రామునిఁ జూచి పలికెఁ;
“గానల మిముఁ ద్రోచి కడుదీనవృత్తి - నే నయోధ్యాపురం బేమని చొత్తు ?
నేమని చెప్పుదు నీవార్తఁ బ్రజకు ? - నేమని కొనిపోదు నీశూన్యరథము ?
నేమని కౌసల్య నేనూఱడింతు ? - నేమని కైకమో మేను వీక్షింతు ?
వనముల కేనును వత్తును గాక” - యనిన రాముఁడు నవ్వి యాతనిఁ జూచి
“కడఁకతో నేము గంగానది దాఁటి - యడవులఁ జొచ్చితి మనువార్త కైక
నీవు చెప్పినఁ గాని నిజముగాఁ గొనదు - నీవు శోకింపక నెమ్మదిఁ బొమ్ము,
నామాఱుగా నీవు నయవాక్యసరణి - నేమాఱు దెల్పి భూవిభుఁ గొల్చి యుండు”

—: సుమంతుఁడు అయోధ్యచేరుట :—

మనవుడు రథ మెక్కి యతిదీనుఁ డగుచుఁ - జనియె సుమంతుండు సాకేతపురికి.
అంత రాఘవుఁ డయోధ్యాపురి కపుడు - నంతరంగంబున నతిభక్తి మ్రొక్కి
గుహుఁడు పెట్టినయోడ కొమరొప్ప నెక్కి-యహిమాంశుకులు నంత నాగంగ దాఁటు
నడుమ జానకి గంగ నటుచూచి మ్రొక్కి - కడువేడ్కఁ బ్రార్థించి కరములు మొగిచి
"దశరథేశ్వరునాజ్ఞ ధరణి వర్జించి - దశచెడి రాముఁడు దంటకాటవిని
బదునాలుగేఁడులు భవ్యవృత్తులను - విదితంబుగా నేను వీరితోఁగూడ
సంచరించియు రాము సౌమిత్రు లంత - నంచితశుభముచే నలరువేడుకల
వచ్చిన నీకును వలనొప్పఁ గాను - నిచ్చెద గోవు లనేకముల్ వస్త్ర
దానమృష్టాన్నాది దానంబు లమర - గాను భూసురులకుఁ గానుక నిత్తు;
సురఘటల్ వేయింటి శుద్ధాన్నమాంస - మరయఁ బెట్టెద నమ్మ!" యని భక్తిఁ గొలిచి
భవభంగ ధవళాంగ భవమౌళిసంగ - నవనిజ యాగంగ నర్థిఁ బ్రార్థించె.
గుహుని సంభావించి గుహు వీడుకొలిపి - గుహుఁడు మార్గజ్ఞులఁ గొందఱఁ గూర్ప
ముందఱఁ గూర్మితమ్ముఁడు వెన్కఁ దాను - సుందరి నడుచక్కిఁ జూపట్టఁ గదలి
వనచరమృగముల వరుస జానకికిఁ - గనుపట్టఁ జూపుచు ఘనుఁడు రాఘవుఁడు
అనఘుఁ డా రాఘవుఁ డనియె గ్రమ్మరుచు-"మునినాథ! సెలవిమ్ము ముదముతో" ననిన
"రఘుకులోత్తంస! యీరమణీయమైన - యఘనాశమైన యీయాశ్రమభూమి
విలుతురు గాక" యనిన రఘూత్తముఁడు - పలికెఁ గ్రమ్మఱ మునిపతి కిట్టు లనుచు
"ఇక్కడ మాకుండ నేలపోయెదము - అక్కట! మునినాథ! యదియును గాక
మాతల్లిదండ్రులు మాపురవాసు - లేతెంచి మముఁజూడ నిట వత్తు" రన్న
నామాట కలరి యిట్లనియె నమ్మౌని - యీమాట నిశ్చయంబే రామ! యిపుడు
పద మని సెలవిచ్చి పరమపావనుఁడు - వదలనిముదమున వారల కనియె.
"జననాథ! మూఁడుయోజనములు నడువ - నను వొందఁ జిత్రకూటాఖ్యఁ జెన్నొందు,"
ననవుడు రాఘవుఁ డౌఁగాక! యనుచు - జనకజాసౌమిత్రిసహితుఁడై యప్డు
చనిచని మూఁడు యోజనములు గడచి - చని సుధర్మ దయను సరసి నాఁడుండి
యారాత్రి భూపుత్త్రి యతిమృదుగాత్రి - కారడవిని నొంటిగా శయనించి
యున్నచందంబు తా నున్న చందంబు - కన్నతల్లుల కైన కష్టశోకంబు
కైకేయికోర్కులు కడముట్టుటయును - భూకాంతుసత్యంబు భూప్రజవగయుఁ
గన్నీరు దొరుగ రాఘవుఁడు లక్ష్మణుని - కన్నియుఁ జెప్పఁగా నట వేఁగెఁ బ్రొద్దు
మనువంశతిలకు లామఱునాఁడు కదలి - మునుమిడి యోజనంబులు మూఁడు గడచి
అనఘ గంగాయమునలు గూడి యునికి-గనుఁగొని యటఁ బ్రయాగకుఁ బోయి,యందు

మునిలోకనుతుఁ డైన మునిభరద్వాజుఁ - గని నమస్కారముల్ గావించి తనదు
వృత్తాంత మంతయు విన్నవించుటయు - న త్తపోధనముఖ్యుఁ డా రాఘవులను
దీవించి రఘురాము దేవవ ర్తనము - భావించి యచ్చెర్వు పడి త త్త్వ మెఱిఁగి
కందమూలఫలాదికంబుల వారిఁ - బొందుగా సంతుష్టి పొందించి ప్రేమ
నమ్ముని పూజింప నారాత్రియందు - నెమ్మి దీపింపఁగ నిల్చి, మర్నాఁడు
ఘననిష్ఠ సంధ్యాదికర్మముల్ దీర్చి - మునులయాశీర్వాదములు చాలఁ బడసి
యరుదైన చిత్రకూటాద్రికిఁ దెరువు - వరపుణ్యుఁడగు భరద్వాజుచే నెఱిఁగి
యరుగుచో రాముఁ డయ్యడవులనడుమ - నురుచాపరవమున కురుకుచు బాఱు
మృగములఁ జూపుచు మేదినీసుతకు - నగవుఁ బుట్టించుచు నడతెంచు నడల
నలసి డస్సినచోట నవనీరుహముల - నిలిచినచోటను నిలిచి తోడ్కొనుచుఁ
గరమర్థిఁ బెక్కుదుర్గంబులు గడచి - వరపుణ్యు లట సిద్ధవటము నీక్షించి
సీత యప్పుడు కార్యసిద్ధులు గోరి - యాతరువరమున కంజలిచేసి
ప్రార్థింప నప్పు డా పార్థివతనయు - లర్థితో యమున మహానది దాఁటి
యారాత్రి యందుండి యమ్మఱునాఁడు - ఘోరాటవులు చొచ్చి కుశలమార్గమున
వలనొప్పఁ జని మాల్యవతిచుట్టుఁ బాఱి - యలఘుసంయములకు నాటపట్టగుచు
సలలితతరులతాసానుకూటములు - చెలువు వాటించినఁ జిత్రకూటాద్రి
గని యెక్కి యందున్న ఘనతపోధనులఁ - గని మ్రొక్కి మిగులసత్కారముల్వడసి
యమ్మునీంద్రులచేత ననుమతి వడసి - తమ్ముఁడుఁ దాను న త్తఱి మహీజముల
కొమ్మలు ఖండించి కొంతవింతగను - సమ్మదంబునఁ బర్ణశాలఁ గావించి
కృష్ణసారముఁ జంపి గృహశాంతిహోమ - ముష్ణాంశుకులుఁడు శాస్త్రోక్తిమైఁ జేసి
యందుఁ బ్రవేశించి యాపర్ణశాల - చందంబు మెచ్చుచు సాధ్వియుఁ దాను
మునుల సేవించుచు మునులెల్లఁ బొగడ - మునిచరిత్రంబుల మోదించుచుండె.
తనతోడ నొకనాఁడు తలయంపిగాఁగ-మనిచి రాముఁడు గూర్కు నుర్వీతనూజ
యొగిఁ గందమూలాదు లుపహారమునకుఁ - దగ నాయితము సేయుతఱి భీతిలేక
కడఁకతో నొకదుష్టకాకంబు శాల - నొడియుచు గాసిసేయుచునున్నఁ జూచి
సీత యాకాకంబుఁ జెచ్చెరఁ జోప - నేతెఱంగునఁ బోవ కీడాడఁ జూచి
చనుఁగవనడుచక్కిఁ జంచునఁ బొడువ - ఘనశోణితం బొల్కఁగా నిద్రదేరి
కడునల్గి రాముఁ డాకాకంబుఁ జూచి - వడినిషీకముఁ బుచ్చి వైచె వైచుటయు
విడువక యది దాని వెనువెంటఁ దగులఁ - దడయక యది జగత్త్రయ మెల్లఁ దిరిగి
కావుకా వనుచు దిక్పాలుర బ్రహ్మ - దేవుని నమ్మహాదేవుఁ బ్రార్థింప
వారలు తమచేత వారింపఁ బడునె - శ్రీరామశర ? మన్న శీఘ్రంబు మగుడఁ
జనుదెంచి మఱి తన్ను శరణుఁజొచ్చుటయు - ఘనమైనకృపతోడఁ గాకంబుఁ జూచి

"నాయస్త్ర మెందు నెన్నఁడు రిత్తవోదు-నీయంగ మొకటి దానికి నిచ్చిపొమ్మ"
యనవుడుఁదననేత్ర మయ్యస్త్రమునకు - ఘనభక్తితో నిచ్చి కాకంబుచనియెఁ
జెలఁగి రాఘవుఁ డంత సీతచేనున్న - ఫలములు దేవతార్పణములు సేసి
యాయున్నఫలముల నడవడఁ దృప్తు - లై యుండి రిమ్ముల నంత నక్కడను
రామువర్తనము నారయ మూఁడునాళ్ల - నేమించి గుహుచెంత నిలిచి మర్నాఁడు
మలగనివగల సుమంతుండు చాల - నలయుచుఁ జని యయోధ్యాపురిఁ జొచ్చి
సహజవైభవములు సర్వంబు నుడిగి - రహి చెడియున్న యా రాజమార్గమున
నరుగుచోఁ బురజను లారథధ్వనులు - పరికించి యిదె రామభద్రుండు వచ్చె
నని సుమంతునిఁ జేర నరుదెంచి రథము - కనుఁగొని రఘురాముఁ గానక వచ్చి
క్రూరకర్ముఁడు రాముఁ గొనిరాక డించి - యీరిత్తరథ మేల నిటఁ దెచ్చె ననుచు
గుంపులు గుంపులు గొని తన్నుదూఱ - సొంపేది రాముని సుద్దిచెప్పుచును
రాజగేహముఁ జేరి రథ మంత డిగ్గి - రాజున్న యంతఃపురంబున కేగి
ధూళి గప్పినమేనితో బాష్పపూర - లోలనేత్రములతో లోలోనఁ బొదలు
కడలేనివగలతోఁ గౌసల్యయింటఁ - బడి ప్రలాపించుభూపతిఁ గాంచి, మ్రొక్కి
"భూమీశ! మీపుణ్య పుత్రరత్నంబు - రాముఁడు సత్యపరాక్రమశాలి
సౌమిత్రియును దాను జడలొప్పఁదాల్చి - తామసింపక గంగదాఁటి కాల్నడల
ననఘుఁడై చిత్రకూటాద్రికిఁ బోయె" - ననవుడు దశరథుఁ డాత్మ శోకించి
"యనఘ! సుమంత! రమ్మని చేరఁబిల్చి - తనయునిచరిత మంతయుఁ దప్ప కడిగి
గౌరవమతి నీవు గల్గితి గాన - మారామభద్రుసేమము లెల్ల వింటిఁ
గన్నులకఱవు శోకంబును దీరుఁ - జెన్నారనతనిఁ జూచినఁ గాని యకట
తనువునఁ బ్రాణము ల్ధరియింపఁ జాలఁ - గొనిపోయి రఘురాముఁ గూర్పవే యనిన
"వినవయ్య! శ్రీరామువెంటనేఁ బోవఁ - గని ప్రజ శోకించుఁ గైక దూషించు,
నిది విచార్యంబుగా దిది బుద్ధిగాదు - మది నింత వగవకు మనుజేంద్ర! నీవు
ధైర్యంబు పరికింపు ధర్మంబుఁ బూను - మార్యులు గొనియాడ ననఘుండ వగుము
అఱలేక నడవుల నఖిలభోగములు - మఱచి నీసుతులు నెమ్మది నున్నవారు"
అని పల్కెలక్ష్మణుం డన్నవాక్యములు - వినుపించుటయును భూవిభుఁడు శోకించి,
సౌమిత్రిమాట నిజం బౌనె? యట్టి - కామాంధుఁడను గ్రూరకర్ముండ ఖలుఁడ,
నని సుమంతుని వేగ యటు వీడుకొలిపి - తనమది శోకించు ధరణీశుఁ జూచి
"హారామ! హారామ! హారామ! యనుచు - శ్రీరాముఁబలుమాఱుఁ జింతింప నేల?
ఏల నటించెద? వేల యీశోక? - మేలతాల్చెద వంత యెఱుఁగనే నేను?
నీవు లోకములలో నిందకు వెఱచి - ఆవలఁ గైకేయి కన్నియుఁ గఱపి
రాముఁ బట్టముగట్టి రాజుఁ గావించి - భూము లేలించెదఁ బొగడొంద ననుచు

నడవిఁ ద్రోపించితే? నాలిచేఁ బనిచి - కడుఁ గష్టుఁడవు నీకుఁ గలవె ధర్మములు?
తిట్టుపాటున కోడి తివిరి నాకొడుకు - పట్టంబు మాన్పింపఁ బనిచెఁ గా కధిప?
పొంపేఁది రాముని స్రుక్కఁక కైక - చంపు మన్నను బట్టి చంపవే నీవు?
పెద్దకాలము నాకు బిడ్డలులేక - పెద్దయు శోకించి పెక్కులు నోచి
కడపట నొక్కనిఁ గని యేను గొంత - యుడుకారి యున్నచో నుండనీ వైతి"
వని దూఱు కౌసల్య నధిపతి చూచి - తనపూర్వకథ యెల్లఁ దాఁ జెప్పఁదలఁచి
"నీవు చెప్పినదెల్ల నిజము గాఁగలదు - భావింప నేనట్టి పాపకర్ముఁడను
ఒడల బ్రాణము లిఁక నుండవు నాకుఁ - గడుబెట్టిదము లాడి కాఱింపవలదు
కౌసల్య! నాతొంటి కర్మభోగంబు - లొనరించినవి, యవి యూరకేపోవు;
దైవంబులకు నైనఁ దమకర్మఫలము - భావించి కుడువక పాయరా దెందు
నది యెట్టి దనినను నదిచెప్పఁ జోద్య - మది తెల్లముగ విను మని చెప్పఁదొడఁగె.

—: దశరథుఁడు కౌసల్యకు తన శాపవృత్తాంతముఁ దెల్పుట:—

నా డెల్లనేలెడు నాఁడు నాపిన్న - నాఁ డొక్కనాఁ డేను నడురేయిఁ బోయి
యరుదైనవేఁటల నాసక్తిఁ బొంది - శరచాపములు పూని సరయువుచెంత
రేసి చూడఁగ రాని రేపుచక్కటికి - డాసినపొదలలో డాఁగి యేనుండ
వఱిముఱి మృగకోటు లయ్యేటినీరు - వఱతెంచి క్రోలుశబ్దములు నచ్చటికి
వీనుల వీక్షించి వెస శబ్దవేధు - లైనబాణము లేసి యందందఁ జంపి
తనియక కాపున్న తఱి యజ్ఞదత్తుఁ - డనునొక్కమునిపుత్త్రుఁ డమ్మహానదికి
తిరమైనవిధి తన్నుఁ దెచ్చినవచ్చి - కరమర్థి నచ్చట కలశంబుముంప
గుదియక యటమ్రోయ గుటగుటధ్వనులు - అది మత్తగజ మని యదరి వేయుటయు
నాతీవ్రశర మప్పు డదరంట దాఁక - హాతాత; హామాత! యనునార్తరవము
పొరిఁబొరి నామర్మములు గాడిపాఱ - వరమునిసుతుఁ డుర్వి వ్రాలి యిట్లనియె;
"క్రమమొప్ప నడవులఁ గందమూలములు - నమలుచుఁ దపసినై ననుఁ గన్నగురుల
గొలిచి యేరికిఁ గీడు గోరని నాకు - గలిగెనే నేఁ డిట్టి కష్టంపుఁజావు?
ఎట్టిపాపాత్ములు నిరాత్రులందు - నెట్టనఁ జంపరు నెఱసి జంతువులఁ
బగళుల రతికేళిఁ బాయక మెలఁగు - మృగములఁ జంపరు మెయి నోటులేక
యెవ్వఁడొకో? నన్ను నీనడురేయి - క్రొవ్వాఁడిశరమునఁ గూల్చినవాఁడు?
వాఁ డేమిగతిఁ బోవువాఁడొకో యింక? - వాఁ డేమిసేయును వఱలు నామృతికి?
నక్కటా! వృద్ధులై యంధులై తమకు - దిక్కెవ్వరును లేక దీనులైయున్న
తల్లిదండ్రులు నేఁడు తమ కైనవగల - వెల్లియు నెబ్బంగి వెడల నీదెదరొ?
కడుఁ బ్రొద్దుపోయె నొక్కఁడుఁ బోయి తడపె-కొడుకని మది నెంత గుందునోతల్లి?

నను గన్నతల్లికి నారామిఁ జెప్పి - యనుమానపడి యెంత యడలునో తండ్రి ?
యాటలమరిగి రాఁ డని చూతురొక్కో ? - నీటికందువ లేమి నిలిచినాఁడొక్కో !
యేమనివగతురో ? యీచావువిన్న ? - నేమి గాఁగలవారొ యిటమీఁద వారు ?
ఎవ్వరు నుదకంబు నిచ్చెద రింక ? - నెవ్వరు ప్రోచెద రిటమీఁద వారిఁ ?
గడఁగి యీబాణ మొక్కటనె మువ్వురముఁ - బడితి మిం కేమని పలవింతు విధికి."
నని విలాపించువో నావిలాపములు - విని "యెప్పుడెప్పుడు విరియునో తమము
ఎప్పుడు చూతునో యిమ్మహాపురుషు - నిప్పాటు పాటిల్లెనే నేఁడు నాకు"
ననుచుండ నుదయించె నంతఁ జందురుఁడు - వనధిలో నాశోక వనధి యుప్పొంగ
చందురుఁ డుదయింప సరయువు దాఁటి - యందు న త్తీరంబునందును వెనుక
తనచేతికలశంబు ధరణిపై వైచి - తనచెక్కుకలశమ స్తకమునఁ జేర్చి
యురమున వీఁపున నొండొండ నెడలు - నురుర క్తధారలు నొడలెల్లఁ దోఁగి
పీడినజడలతో విశిఖవేదనల - వాడినమోముతో వసుధపై వ్రాలి
శర ముపదేశమై చనఁ జొచ్చి లోనఁ - బరికించి దేహసంబంధంబు లఱచి
యేకర్మములయందు నీడాడనీక - గైకొని యింద్రియ గతు లుజ్జగించి
కడపటియోగంబుఁ గని తన్ను మఱచి - పడియున్న యోగికైవడినూరకున్న

—: దశరథుఁడు యజ్ఞదత్తునిజూచి చింతించుట :—

మునికుమారుని జగన్మోహనాకారుఁ - గనుఁగొని బాణంబు గని యేను బెదరి
యన్నదీజలములు నప్పుడు తెచ్చి - కన్నులు దుడిచి యంగము లెల్లఁ దుడిచి
"యక్కట ! మునినాథ ! యడరి నాశరము - దిక్కఱి దాఁకి వధించెనే నిన్ను ?
నీనదీజలముల కేల విచ్చేసి ? - తే నింక నీపాప మేమిటఁ గడతు ?"
ననుచుండఁ దనకన్ను లల్లన విచ్చి - ననుఁజూచి తనుఁజూచి నాభీతిఁ జూచి
"నీ వేమి సేయుదు ? నీకేల వగవ ? - నీవెవ్వఁడవు నాకు నికృతి గావింప ?
దైవయోగంబున ధరణీశ ! నాకు - నీవిధి యయ్యె నీ కేల శోకింప ?
నేనుఁగు నను బుద్ధి నేసితి గాని - పూని నాదెసఁ గోపమున నేయ వీవు ;
ఏను బ్రాహ్మణుఁడఁగా నెలమి వైశ్యునకు - భూనాథ ! శూద్రికిఁ బుట్టినవాఁడ ;
నటుగాన నిది బ్రహ్మహత్యయుఁ గాదు - పటుదోషఫలము నిన్ బ్రాపింపలేదు
నరనాథ ! తలఁకకు నాచావుఁ జూచి - యరిగి నాగురు లున్న యచటికిఁ బోయి
నాచావుఁ జెప్పకున్నను యోగదృష్టిఁ - జూచి భావించి యమ్ముగఁ గాంచి రేని
కోపించి నన్నన్నగురులు నిన్ బట్టి - శాపింప రఘుకులక్షయము గాఁగలదు.
భూపాల ! యీకొండపొంతఁ బశ్చిమపుఁ-గోపున నొకమఱ్ఱి కొమరొందుచుండు
నావటవృక్షకోటరమందు రేయి - కావడి ఘటియించి కడుసంతసమున

గురుతుగా నేను నా గురుల నందుంచి - యరసి పోషణసేయ నందున్నవారు ;
కరమొప్ప గురువుల గ్రక్కున డించి - పరితాప మొందక భయపడ కీవు ;
కావున వారికిఁ గలశోదకములు - వేవేగఁ గొనిపోయి వినుపింపు మీవు ;
మనుజేశ ! నీయస్త్రమరణంబు నాకు - ననుచిత మీబాణ మల్లనఁ బెఱుకు ;
మీశరవేదన కే నోర్వఁజాల ; - నాశరీరమునఁ బ్రాణము లుండ వింక ;"
ననవుడు నేనప్పు డల్లనఁజేరి - ఘనమైనశోకాగ్నిఁ గ్రాలుచు వగచి
యమ్ముఁ బెఱుకఁబూని యటు ముట్టవెఱచి - క్రమ్మఱఁ దెగువమైఁ గలఁగి కంపించి
పనిగొనువగలతో బాణంబు వెఱుక - మునికుమారుఁడు ప్రాణములు వాసె ; నంతఁ
గలఁగుచు నేను నాకలశంబుతోడి - జలములు గొని తదాశ్రమభూమి కరిగి
యతివృద్ధులై యంధు లై తా రనన్య - గతికులై నిజసుతాగమన ముల్లముల
నెడపకఁ గోరుచు నెఱకలు విఱిగి - పడియున్న పక్షుల పగిది నట్లున్న
ఘనపుణ్యు లగువారిఁ గన్గొని చేరఁ - జనుదేరఁ దాఁ గాలి చప్పు డాలించి
"యోపుత్ర ! యిటు తడవుండుదువయ్య ! - మాపట్టి రాకేల మసలెనో యనుచు
దలఁకుచుండితిమి మీతల్లియు మేము - నిలుతువె యొకచోట నీవింతప్రొద్దు ?
తనయ ! నీవెక్కడ తడసితివయ్య ! - కనుఁగొనఁగా మాకుఁ గన్నులు నీవ ;
అతివృద్ధులకు మాకు నాధార మీవ - గతిలేనిమాకు సద్గతియును నీవ
యిది యేల పలుకవు ? ఏమంటి నిన్ను ?-నుదకముల్ తెమ్మంటి నోకుమారకుఁడ !"
యని పల్కు మునిపల్కు లంతరంగమునఁ - బెనఁగొన్నశోకంబు భీతియుఁ బెనుప
చెట్టెక్కు కావిడి శీఘ్రంబ డించి - యట్టిట్టు వడఁకుచు నతిదీనవృత్తిఁ
జెప్పెద ననవచ్చి చెప్పరాకుండి - చెప్పకపో దని చెప్ప నూహించి
చలియించి గద్గదస్వరముతో వెడలు - పలుకులఁ దడబాటుపడుచు నిట్లంటిఁ.
"దాపసోత్తమ ! యేను దశరథమేది - నీపాలకుఁడఁ గాని నీపట్టిఁగాను ;
నీచకర్మలు విన్న నిందించునట్టి - నీచకర్మము నాకు నేఁడు సిద్ధించె.
నేయుగంబులయందు నెవ్వరు నిట్లు - సేయనిపాపంబుఁ జేసి మీకడకు
వచ్చితి నేమని వాక్రువ్వ నేర్తుఁ - దెచ్చె దైవం బిట్టి తెంపుసేయుటకు
సరయువుపొంత నిశావే వేఁటఁ - దిరుగుచు మృగము లేతెంచు చక్కటికి
వీనుల దృష్టించి వెస శబ్దవేధు - లైనబాణము లేసి యందందఁ జంప
నీరుకందువనుండి నీకుమారుండు - నీరు నింపఁగఁ గుంభనినద మాలించి
యేనుఁగుతలఁపున నేసితిఁ గాన - నానతి నాకేమి యనఘ ! మీతనయు
ప్రాణముల్ గొనియె నాపటుబాణ" మనినఁ - బ్రాణముల్ ఝల్లని పడి మూర్ఛవోయె.
నామునిపత్నియు హాపుత్ర ! యనుచు - భూమిపైఁ బడి రిత్త వొందునట్లున్న
నప్పు డే నడలుచు నల్లనఁ దెలుపఁ - దెప్పిరి వారు నాదెస మోములెత్తి

"యేలయ్య! దశరథ యేల శోకాగ్నిఁ - గ్రాల ? మాతనయు నెక్కడ దాఁచి తీవు ?
అడవులఁ దపసులై యంధులైయున్న - బడుగులఁజంపి పాపముఁగట్టుకొంటి
యడరి నీదగుబాణ మదరంటఁ గొన్నఁ - బడునప్పు డేమని పలికెనో కొడుకు ?
పాయనివేదనఁ బ్రాణముల్ విడిచి - పోయెనో ? విడువకఁ బొదలుచున్నాఁడొ ?
మృతికైన నొండు నిమిత్తంబులేదె ? - యతిసుతుఁ డఁట బాణ మఁట చావు విధియుఁ
బుడమి వానప్రస్థుఁ బొలియించెనేని - చెడు నింద్రుఁడైనను జెడఁడె భూవిభుఁడు ?
అవనీశ ! మాపుత్రు నజ్ఞానబుద్ధి - తవిలి యేసితిగానఁ దగదు నిన్నలుగ ;
మాకుట్టఁ జూడక మముఁ గొని క్రాలు - శోకాగ్నులారవు ; చూపవే వాని ;"
వనియని శోకించు నాతపోధనులఁ - గొనిపోయి వీఁడె మీ కొడు కనుటయును
వేఁడిపయోధారవిమలమానసుఁడు - వేఁడితపోధనవిపులపుణ్యుండు
వేఁడి సుధీజన వితతవర్తనుఁడు - వేఁడి నిరంతర వేదతత్పరుఁడు
అనుచుఁ జేతులు చాఁచి యందంద వెదకి - తనయునిపైఁ బడి తల్లి శోకించి
తొడలపై నునిచి నెత్తుటఁ దోగియున్న - జడలలోఁ దలఁజేర్చి సంతాప మంది
"యోవిమలాత్మక ! యోయజ్ఞదత్త ! - యోవిశ్రుతాచార ! యోధర్మనిపుణ !
యెందు నాతోడ నీ విటఁ జెప్పికాని - యెందును బోవవీ విది యేమి ? నేఁడు
నాకలోకమున కున్నతిఁ బోవుచుండి - నాకేల చెప్పవు ? నావంశతిలక !
కడవఁ జేసెడు పాపకర్మురాలైతి-నడురేయి ని గ్గడువడిని బొమ్మంటి ;
నేచినగురుభక్తి నెల్లలోకములఁ - గాచినకొడుకు నిక్కడఁ జంపుకొంటి:
నాకేటితప మింక నాకు నీతోడి - లోకంబె కాకింక లోకైకవినుత !
యెక్కడి నీప్రాణ ? మెక్కడిబాణ ? - మెక్కడి దశరథుం ? డెక్కడ నీవు ?
ఇన్నియు నొడఁగూర్ప నిటు నేఁడు గలిగి-నిన్ను డ్రెక్కొనియెనా నీకర్మఫలము ?"
అని తల్లి శోకింప నమ్మునీశ్వరుఁడు - తనయునిపైఁ బడి తద్దయు వగచి
"నీవు నాకడ కతినిష్ఠతో వచ్చి - కావింతు ప్రీతి సత్కారముల్ తొల్లి
యేను నీకడ కిప్పు డేతెంచియున్న - నేనెయ్యములు సేయ విటు నీకుఁ దగునె ?
కొడుక నీనిర్మలగుణకలాపములు - వెడలెనే యీబాణవివరంబునందు ?
నెవ్వనిఁ జదివింతు నింక వేదములు ? - నెవ్వనిఁ జదివింతు నింక శాస్త్రములు ?
నెవ్వని వినిపింతు నింకధర్మువులు ?-ఎవ్వని కెఱిఁగింతు నింకఁ గావ్యములు ?
ఫలములు జలములు పరికించి మాకు - నలయకుండఁగ నెవ్వ రరసి పెట్టెదరు ?
దీర్ఘాయు వని నిన్ను దీవింతుగాని - నిర్ఘాతపటుబాణనిహతి పల్కితినె ?
జమునైనఁ బుత్రభిక్షము వేఁడుకొనెదఁ - గొమరార నచటికిఁ గొనిపోఁగదయ్య !
పనిపడి యెందును బరలోకవిధులు - తనయు లొనర్తురు తల్లిదండ్రులకు
బరిపాటి దప్పించి పరలోకవిధులు - మరలించి విధి నీకు మముఁ జేయఁబనిచె ?

నీకలదినములు నిష్ఠ పెంపొందఁ - జేకొని మమ్ము రక్షించితి వీవు ;
నీయట్టికొడుకును నిజముగాఁ బూని - యేయుగంబులఁ గందు నేనింక ననఘ !
దురితదూరుఁడవు బంధురతపోనిధివి - గురుభక్తుఁడవు నీవు గురుభక్తియుతులఁ
బరలోకపరు లార్యపరులు ధర్మైక - పరు లెందు నిజశౌర్యపరు లార్తిహరులు
అన్నదానాదిమహాదానపరులు - గన్నలోకంబులు గనుము నీ" వనుచుఁ
గరమొప్పనగ్నిసంస్కారాదివిధులు - తరమిడి చేసిరి తమతనూజునకు
నమరుఁడై యతఁ డంత నాకాశవీథి - నమరవిమానంబునందుండి పలికె.
"ఓగురులార ! యే నుత్తమలోక - భోగభాగ్యుఁడ నైతి ; పుణ్యుండనైతిఁ ;
గరమర్థి మిముఁ గొల్చుకతమున నాదు - మరణంబునకు మీరు మలఁగకుఁ డింక.
నేకాల మేత్రోవ నేది గావలయు - నాకాల మాత్రోవ నది గాకపోదు ;
అయ్యెడుకార్యంబు లగుఁగాక మాన - వయ్య ! మీరితనిపై నలుగకుం" డనుచు
ననిమిషపురి కేగ నతఁ డంత వారు - తనయునిపైఁ గూర్మి ధరియింపలేక
"పోయెద మే మిదె ! పుత్రశోకమున - మాయట్ల నీవును మరణంబు నొందు"
మని ఘోర మగుశాప మలిగి నాకిచ్చి - తనువులు విడిచి రత్తపసు లచ్చోట
నగ్నిసమానుల నాపుణ్యధనుల-కగ్నిసంస్కారాదు లట నేను జేసి
చేకొన్నవగల వచ్చితిఁ బురంబునకు ! - నాకర్మఫల మిదె యాసన్నమయ్యె.
ధీరత చెడి బుద్ధి తిరుగుచున్నదియు - నో రెండఁ జొచ్చెఁ గన్నులు గానవయ్యెఁ !
బలుకులు వినరావు ప్రాణంబు లింక - నిలువ వీయొడలిలో నిలుపంగలేను ;
నాపాలి కల్పద్రు నాధీనముద్రు - నాపరాక్రమరుద్రు నాగుణోన్నిద్రు
నాభాగ్యపదభద్రు నారామభద్రు - శోభనగుణముద్రుఁ జూడలేనైతి.

—: దశరథుఁడు ప్రాణముల విడుచుట :—

నీరాత్రితోఁ గూడ నేడునా ళ్ళయ్యె ! - శ్రీరాముఁ బాసి నాజీవ మెట్లుండు ?"
నని ప్రలాపించుచు హారామ ! రామ ! - యనుచు నంతనె మృతుండయ్యె నారాజు.
వనటలఁ గుంది భూవరుఁడు నిద్రించె - నని తాను నిద్రించె నంతఁగౌసల్య.
పరికించి యంతఁ బ్రభాత మౌటయును - గరమర్థి వందిమాగధులు నుతింప
దొరకొని మంగళతూర్యముల్ మ్రోయఁ-బురి నుండువారెల్ల గిరికొని వచ్చి
ధరణీశదర్శనోత్కంఠులై యుండ - నిరవొప్ప నేఁడేల యిన్నాళ్ళరీతి
దొర మేలుకొనఁ డంచు దొరకొన్నచింతఁ - బరిచారకులు వచ్చి పతిసెజ్జ డాసి
ధరణీశుఁ డున్నచందము పోల దనుచు - నురుభయంబును బొంది యూరుపు లరసి
యడుగులు చేతులు నంటంటి చూచి - యొడలఁ బ్రాణములు లేకునికి భావించి
యందఱుఁ బెలుచ మహారోదనంబు - లందంద సేయ దిగ్గన మేలుకాంచి

యదరి కౌసల్యయు నాసుమిత్రయును - బెదరి యందఱఁ జూచి పృథివీశుఁ జూచి
హా! యని యెలుగెత్తి హాప్రాణనాథ! - పోయితే దశరథ భూనాథ! యనుచు
విలపింపఁ గైకేయి విని రాఁగఁ జూచి - పలుమాఱు గైకేయిపై మోదుకొనుచు
"గైక నీకోర్కులు కడముట్టె నేఁడు - కైకేయి కలఁచితే కాకుత్స్థకులము?
నడవులపాలు గమ్మని రాముఁ ద్రోచి - నడి కోర్చి దశరథేశ్వరుఁ జంపుకొంటి
నెలకొని యిటమీఁద నీవు నీసుతుఁడు-నిలయెల్ల గైకొని యిపుడు భోగింపుఁ"
డనుచు నాకౌసల్యయాదిగా సతులు - తనుఁజేరికొని యేడ్వఁ దల వంచుకొనుచు
నలిఁదూలి చనుదెంచి నాథుపై వ్రాలి - పలుదెఱంగులఁ గైక పలవించుచుండె.
నానమయంబున నడలుదీపింపఁ - గౌసల్య దశరథుఁ గనుఁవిచ్చి చూచి
"ధరణీశ! నీయట్టి ధర స్వరూప - చరితున కీచావు సమకూరఁదగునె?
మోసపోయితి నిన్ను ముదలింపలేక - నీసత్యసంపద నిన్నింతచేసెఁ;
గడుకష్టమతి యైన కైకేయిఁ జూచి - యడవికి రాముఁ బో నడచిన వగపు
పరికించి నీకేను బరిచర్య సేయ - భరియింపలేనైతిఁ బార్థివోత్తంస!
నీయిచ్చలోనుండ నీపంపుఁ జేసి - పోయి సత్కీర్తులు పొందె రాఘవుఁడు.
నెలకొన్న సత్యంబు నీవు పాటించి - బలిసి నిలింపసంపదలు గైకొంటి
ధరణీశ! నాకు నుత్తముఁడైన నిన్నుఁ-బరుసంబు లాడినఁ బాపంబు దక్కె."
నని చాల పలవింప నాసుమిత్రాది - వనితలు గొంతెత్తి వాపోవుచుండ
నంతట నీవార్త లందంద మ్రోసెఁ - గాంతలయేడ్పు లాకసమెల్ల నిండె.
నంత సూర్యోదయం బయ్యె నౌటయును - ఎంతయు భయముతో హితులు బాన్ధవులు
చేరువన్నృపులు వసిష్ఠాదిమునులు - ధారుణీసురలు ప్రధానులు వచ్చి
భూరిశోకంబునఁ బొగులువసిష్ఠుఁ - డారూఢగతిమంతు ననుమతిఁ బడసి
తడయక దశరథ ధరణీశుమేను - గడఁకతోఁ దైలపక్వంబు సేయించి
చెలువైనమణిమయసింహాసనమునఁ - గొలువున్న తెఱఁగునఁ గూర్చుండఁబెట్టి
మంత్రులు సకల సామంతులు రాజ - తంత్రజ్ఞులను గూర్చి తగవునఁ బలికె;
"నీరాజుసామ్రాజ్య మెల్లఁ బాలించి - స్వారాజునగరికిఁ జనియె నేఁడకట!
ఇతనిపూనిక దీర్ప నింతియుఁ దాను - హితమతియై రాముఁ డేగెఁ గానలకు.
భరతుండు తమమామపట్టణంబునకు - నరిగె శత్రుఘ్నసహాయుఁడై మున్నె
మనము రామునిఁ బిల్వ మరలిరాఁ డతఁడు - తనపూన్కి దీర్పక ధర్మవర్ధనుఁడు
కావున భరతు వేగమె పిలుపింపఁ - గావలయును రాజకార్యముల్ దీర్ప
రాజు లేకున్నఁ బురంబు రాష్ట్రంబు - రాజిల్ల దెల్ల వర్ణంబులఁ గలయ
దండనీతిక్రియల్ దానధర్మములు - మెండోడి చెడిపోవు; మింతురు రిపులు;
జారులు చోరులు సందడింపుదురు - కోరి నొంతురు సాధుకోటి దుర్జనులు

దొరలు సామంతులు దుర్గాధిపతులు - నరిది కప్పము లియ్య" రని నిశ్చయించి
అలఘుమానసుఁడు జయంతుండు మొదలు - నలుగురు మంత్రుల నయబుద్ధిఁ బిలిచి
"పలువన్నె చీర లాభరణముల్ గొనుచుఁ - బొలుచు గిరివ్రజపురమున కేగి
ఈవార్త లాతని కేమియుఁ దెలుప - కావసిష్ఠుండు రమ్మనె మిమ్మటంచుఁ
గడువేగ భరతు నక్కడ నుండనీక - తోడుకొనిర" మ్మన్న దొరంపుఁగడఁక
వారలు హరులు దువాళిగా నెక్కి - సారెనానాపురజనపదంబులను
నదములు నదులు కాననములు గిరులు - పొదలు పెక్కులు దాఁటి పొదలినధాటి
కరము చెన్నొందఁ గేకయరాజపురికి - నరుగ వారంత నేడవనాఁటిరాత్రి
బలమేది గోమయపంకమధ్యమునఁ - దలవిరియఁగఁబోసి తండ్రి గూలుటయు
జలనిధిశూన్యమై సంపూర్ణచంద్రుఁ - డిలఁ గూలుటయుఁ బట్టపేనుంగుకొమ్ము
విఱుగుట మొదలైన విషమంపుఁగలలు - తఱుచుగాఁ గని లేచి తద్దయు భీతి
తనయిష్టసఖులతోఁ దత్ప్రకారంబు - వినుపించి వగలమై వెనుఁబడుచున్న
భరతుసన్నిధి కేగి ప్రణమిల్లి పిలిచి - కరమర్థి తమచేతి కానుక లిచ్చి
"యావసిష్ఠుఁడు కార్య మక్కడ గలిగి - దేవ! మిమ్మిట తోడి తెమ్మన్నవాఁడు
విచ్చేయు" మనవుడు వెస దూతచేష్ట - లచ్చుగాఁ గనుఁగొని యతిభీతి నొంది
తనమామకడ కేగి తత్ప్రకారంబు - క్రమమొప్పఁ దెలిపి సత్కారము ల్వడసి

—: భరతుఁ డయోధ్యఁ బ్రవేశించుట :—

యతఁ డంపఁ గదలి రథారూఢుఁ డగుచుఁ - జతురంగబలములు సచివు లేతేర
నతులితచింత నేడవనాఁడు వచ్చి - యతిరయంబున నయోధ్యాపురిఁ జొచ్చి
పతి లేనిసతి నిశాపతి లేనిరాత్రి - గతి నెంతయును భోగకళలకుఁ బాసి
కన్నుల కాపురి కడు వాడుపాటి - యున్న చందము చూచి యుల్లంబు గలఁగి
"యిది యేమి విధమొకో? యీపట్టణంబు - తుదిముట్ట శూన్యమై తోఁచుచున్నదియుఁ
బౌరులు ననుఁ జూచి బాష్పము ల్దొరుగఁ - దూఱుచు దవ్వులఁ దొలఁగి పోయెదరు.
అంగళ్ళ సకలసామగ్రివస్తువులు - పొంగార వేటికి పురములో" ననుచు
నగరివాకిట సమున్నత రథంబు డిగి - మొగి చెడి తాను దమ్ముఁడు శూన్యమైన
యంతఃపురంబున కరుగఁ గైకేయి - యెంతయుఁ బ్రియముతో నెదురుగా వచ్చి
కౌఁగిలించుటయును గరమర్థిఁ గైక - కవిరళభక్తితో నప్పుడు మ్రొక్కి
యిచ్చమైఁ దమమామ యిచ్చినతొడవు - లిచ్చి వారలసేమ మేర్పడఁ జెప్పి
"యెంతయు శూన్యమై యిదియేమి నగరు - వింతయై యున్నది విభవంబు దఱిఁగి
రామలక్ష్మణులకు రాజవర్యునకు - సేమమే?" యనవుడు చింతించి కైక
భరతునిఁ జూచి సంభ్రమము రెట్టింప - దరహాసవదనయై తగవేది పలికెఁ.

"దలకొని తొల్లి మీతండ్రి నాకర్థి - వలనుమీఱంగ రెండువరము లిచ్చుటయు
నొకటికి భరతుని నుర్వి నేలింప - నొకటికి రఘురాము నునుప దుర్గముల
వని వేఁడుటయుఁ దండ్రియానతిఁ బూని - జనకజాలక్ష్మణసహితుఁడై మునుల
యనువున రఘురాముఁ డడవికిఁ బోయెఁ ;-దనయుని నెడఁబాసి ధరణీశుఁ డీల్గె.
నీసున నీకుఁగా నీయుపాయంబు - చేసితి రాజ్యంబు చేకొను మింకఁ,
బ్రజలఁ బాలింపు సంపదలఁ దేలింపు - భుజశక్తి నేలుము బుద్ధి నొండనక"
ననవుడు మూర్ఛిల్లి యవనిపైఁ ద్రెళ్ళి - ఘనరోషదృష్టిమైఁ గైకేయిఁ జూచి
"కైక ! నాతల్లివై కరుణకుఁ బాసి - యీకష్టవర్తన మేల కైకొంటి ?
మునివేషమున వనంబున రాము నుండు - మని పల్కనెట్లు నోరాడెనే తల్లి ?
యరయ నిర్మలధర్మలైనరాఘవుల - చరితంబు నీకు విచారింపఁ దగదె ?
యే నింక మాతండ్రి కేమని వగతు ? - నేను రామునిమొగం బెటువలెఁ జూతు ?
నెంత లోఁ గుందెనో యిచ్చలో రాముఁ ? - డెంత కోపించెనో యేచి లక్ష్మణుఁడు ?
యెంత దూఱెనొ కాన కేగుచో సీత ?-యింత కేమయ్యెనో యింతి కౌసల్య ?
యంతఃపురాంగన లాసుమిత్రయును - వంతచే నేమని వగచుచున్నారొ ?
వీరలకడ కేగి విలపింప నాకు - నో రెద్ది ? యెట్లు మనోవ్యథఁ దీర్తు ?
నింక నీపురమేల ? యీభోగమేల ? - శంకింప కడవియే శరణంబు నాకు.
ఘనపాపరతిఁ జేసి కడఁగి మీతల్లి - నిను నొక్కరక్కసునికిఁ గన నోపుఁ !
గాని కేకయరాజుఁ గన్నకూఁతురవు - గానేర వేమందు కైక ! నీతోడ"
నను మాట లన్నియు నల్లనఁ బొంచి - వినుచున్నమంథర వెసఁ జూచి ప్రజలు
ఇన్నిపాపంబులు నిదియ చేయించె - నన్న శత్రుఘ్నుఁడు నావృద్ధవనిత
గూను డొంకులు దీఱ గ్రొమ్ముడి జాఱ - మేనిసొమ్ములు వీడ మెలఁతలు చూడ
కడకాలఁ బట్టి యాకసమునఁ ద్రిప్పి - పుడమిపై వ్రేసె నప్పుడు చాలనలిగి
కైకేయిసతు లెల్ల కనుకని చెదరఁ - గైకను వధియింపఁ గడఁగిన నంత
భరతుండు చూచి "యీపాపాత్మురాలిఁ-బొరిగొని పాపంబుఁ బొంద నేమిటికి ?
పెనుపేది తల్లిఁ జంపిననీచు లనుచు - మనలఁ జూడఁగ రోయు మది రామవిభుఁడు
అటుగాన వల" దని యతని వారించి - యటుపోయి కౌసల్యయడుగుల కెఱఁగి

—: భరతుఁడు కౌసల్యయొద్దకుఁ బోవుట :—

తాను దమ్ముఁడు శోకదందహ్యమాన - మానసులై పలుమాఱెలుఁగెత్తి
పలవింప నప్పు డాభరతునిఁ జూచి - యలిగి కౌసల్య యిట్లని దూఱఁబలికె.
"పతిఁబాసి సుతుఁబాసి బహుళదుఃఖముల - మతి మాకు శోకింప మతిఁ దగుఁగాక !
నీ కేల శోకింప ? నెలకొని యింత - నీకోరిన ట్లెల్ల నీతల్లి చేసె;
నన్ను నీవింక రాజ్యము సేయుచుండు" - మన్నఁ జేతులు మోడ్చి యతఁడు భీతిల్లి

వెనువెన్క దిగియ నవ్వేలఁది కౌసల్యఁ - గనుఁగొని వాక్కాయకర్మచిత్తముల
"శ్రీరామునకుఁ గీడుఁ జేసితినేని ? - ధారణి నే నేలఁదలఁచితి నేని ?
నేను గైకతలంపు నెఱిఁగితి నేని ? - నే నొకకీడైన నెఱిఁగితి నేని ?
వినుము మద్యంబు ద్రావినవాని గతికి - పెనుపేదవిప్రుఁ జంపినవానిగతికిఁ
దెగి గురుపత్నిఁ బొందినవానిగతికి - జగతిపైఁ దానోడి చనువాని గతికి
చెనఁటియై పసిఁడి ముచ్చిలువానిగతికి - నెనసి గోహత్య చేసినవాని గతికి
న్యాయంబు దప్పిన నరనాథు గతికి - నేయెడఁ గొండెగాఁ డేగెడు గతికి
శరణార్థుఁ బ్రోవని దురితాత్మ గతికి - వరధర్మవిక్రయవాంఛితు గతికి
గురువులఁ దిట్టిన కుటిలాత్మగతికి - నరయ స్వామిద్రోహి యగువాని గతికిఁ
దల్లిదండ్రులఁ దిట్టు తనయుని గతికిఁ - గల్ల లాడెడు పాపకర్ముని గతికిఁ
పరధనంబుల కాసపడువానిగతికి - పరసతిఁ గలిసిన పాపాత్ము గతికిఁ
జనువాఁడ నిందుకు సాక్షి దేవతలు - ఈపాపకర్మురా లిటుచేసెఁ గాక
యేను రాముని కేల యెగ్గు గావింతు - నీనీచకర్మంబు లేద ? నేనేద ?"
వని యేడ్చు భరతుశోకాగ్నులపెంపుఁ - గనుఁగొని కౌసల్య కడుభీతిఁ బొంది
"యిటువంటిపుణ్యాత్ము నేల దూఱితిని ? - గటకటా !" యని పొక్కి కౌఁగిటఁ జేర్చి
భరతశత్రుఘ్నుల పై వ్రాలి తూలి - పరితాప మొందుచుఁ బలవించుచుండె.
నంత వసిష్ఠసంయమి వారిఁ గొనుచు - నంతఃపురంబున కడలుచుఁ బోవఁ
"గనుఁగొనఁగా రాదు కైకేయి గన్న - తనయుండు వీఁ" డని తనమీఁద నలిగి
పెనుపొంద మాణిక్యపీఠిపై నొరిగి - తనుఁ జూడనొల్లని తలఁపున రోగి
కనుఁగవ మూసినగతి నున్నతండ్రిఁ - గనుఁగొని భరతుండు కడుమూర్ఛఁ బొంది
తెలిసి క్రమ్మఱఁ జూచి తీవ్రంపువగల - వెలువరింపఁగరాక విలపింపఁదొడఁగె.
"వసుధేశ ! కేకయావనిపాలుచేత - నసమానమణిభూషణావళి నీకుఁ
గొనివచ్చినాఁడఁ గైకొన నొల్లవేమి ?-ననుఁ జూడ వదియేమి? నాతప్పులేమి?
కడుఁబాపమతి యైన కైకేయి గన్న - కొడు కని ననుఁ జూడఁ గూడదో కాక ?
ధరణీశ ! యాసుమిత్రాపుత్రుఁ జూడు - పురపురఁ బొక్కుచుఁ బొరలుచున్నాఁడు
కడఁగి నీహస్తపంకజములఁ బట్టి - తుడవ వేమిటికి శత్రుఘ్నుపై ధూళి
వితనిఁగ టాక్షింపు మితనితోఁ బల్కు - మితనిఁ గౌఁగిటఁ జేర్చు మితఁ డేమిచేసె?
నీమంచితనమును నీదయారసము - నీమొగమోటము నేఁ డెందుఁబోయెఁ ?
గైకేయి నీబుద్ధి గలఁచెనే తండ్రి ? - నీ కిట్టిమరణంబు నేర్చెనే కలుగఁ ?
బావరే నృపు లెందుఁ జత్తురు గాక - లేవుకా కిట్టివి లేవుగా నెందుఁ ?
బడఁతులు మెప్పించి ప్రాణవల్లభుల - నడుగరె ? యీయీవు లడుగరు కాక !
యీకష్టవర్తనం బేమిటఁ గడతుఁ ? -జేకూరె విఁక నేమి సేయుదు" ననుచుఁ

బలుమాఱు విలపించు భరతునిఁ జూచి - తెలిసి వసిష్ఠుండు తెఱఁగొప్పఁ బలికె
"అనఘాత్మ! మీతండ్రి యవని నంతయును - వినుతింప నలువదివే లేండ్లు నేలె.
మనుమార్గనియతి ధర్మము లెల్లఁజేసె - గొనకొని మీయట్టికొడుకులఁ గనియెఁ
గావున నీవు శోకము మాను మింకఁ - గావింపు మగ్నిసంస్కారాదివిధుల"
ననవుడు నౌఁగాక యనుచు మర్నాఁడు - మునుల రాజుల మహాత్ములఁ బిలిపించి
వలనొప్ప దశరథేశ్వరు కళేబరము - కలఁగొని తీర్థోదకము లార్చి తెచ్చి
వరవస్త్రభూషణావళులఁ గైసేసి - తరమిడి వేదోక్తదానముల్ సేసి
వరఁగవిమానంబుపైఁ దెచ్చి పెట్టి - యరుదైన మంత్రపూతాగ్నిఁ జేపట్టి
తనతమ్ముఁడును దాను దగవసిష్ఠాది - మునులతో భరతుండు ముందఱ నడువ
నావిమానమునకు నందందఁ గదిసి - వావిరి యేడ్చుచు వగలఁ దూలుచును
మునుకొని కౌసల్య మొదలుగాఁ గలుగు-వనిత లందఱుఁగూడి వరుస నేతేర
సరయుపుచేరువ శవభూమియందుఁ - దిరముగా నొదఁ బేర్చి త్రేతాగ్ను లునిచి
యొలసినభక్తి వేదోక్తమార్గమున - నెలకొని దశరథనృపతి దహించి
తగురీతి మఱి తిలోదకములు వోసి - తగవుతోఁ బిండప్రదానము ల్చేసి
నగరికి వచ్చి యున్నతి భూసురులకుఁ - దగఁ బితృప్రీతిగా దానముల్చేసి
తెఱఁగొప్పఁ బండ్రెండుదినములు వలయు - తెఱఁగుల నడిపి వర్తించుచో నంతఁ
గొనకొని యిక్ష్వాకుకులగురుండైన - మునివసిష్ఠుఁడు కార్యములు విచారించి
తాను రాజన్యులు తగుమంత్రివరులు - భానుసన్నిభతేజు భరతునిఁ జూచి
"వరతేజ! మీతండ్రి పరలోకమునకు - నరిగె, శ్రీరాముఁడు నరిగెఁ గానలకు ;
మర్వికి రాజు లేకున్న కార్యములు - నిర్వహింపఁగ రాదు నిల్వరు ప్రజలు
ధారణి చరియించు ధర్మంబు లణఁగు - వైరులు మింతురు పర్జము ల్గలయు
నవని యరాజక మైయుండఁ దగదు - ప్రవిమలమతి నీవు పట్టంబుఁ బూను"
మని బుద్ధి చెప్పిన నమ్మునినాథుఁ - గనుఁగొని భరతుండు గరములు మొగిచి
"యిదియేమి మునినాథ! యింత మూఢుఁడనె-మది నింత నెఱుఁగనె మాకులక్రమము
నన్నఁ గానలఁ ద్రోచి యక్కటా! నన్ను - గన్నతండ్రినిఁ జంపెఁ గడఁగి మాతల్లి
యింతచాలదెనాకు ? నింకరాజ్యంబు - చింతింతునేయేను ? జెప్పకు మింకఁ
గైకేయి కొడుకని కడఁగి పల్కెదవు - గాక యాతలఁపులు గలవె నాయందు ?
విట్లున్నరూపున నేను మారాము - పట్టంబు గట్టెదఁ బ్రార్థించి తెచ్చి
కాకున్న మాయన్నగైకొన్ననియతిఁ - గైకొందు గా కొందు గలుగునే మాకు ?"

—: భరతుఁడు రాముని యొద్దకుఁ బోవుట :—

నని నిశ్చయము చేసి యపుడు మంత్రులను-గనుఁగొని "మాయన్న గానఁబోవలయు

తెరువులు చక్కఁగా దిద్దింపుఁ డఖిల - పురజనులకు నేగఁ బొసఁగినరీతి
నెడనెడ విడుదు లనేకవస్తువులు - గడుసమగ్రములుగాఁ గావింపుఁ" డనిన
ననుకూలమతి వార లట్లు చేయించి - రనుపమోత్సాహులై యమ్మఱునాఁడు
మందిమాగధులును వరమంత్రివరులు - సుందరీనటనర్తసుకుమారవరులు
నవసహస్రములు దంతావళఘటలు - జవనాశ్వకోటి లక్షయు శతాంగములు
నలువదిలక్షలు నమితపదాతి - తఱుచుగా నడువఁ దత్తఱిఁ బౌరజనుల
జనపదస్థుల నెల్లజాతులవారి - ధనరత్నరాసులు తగ వసిష్ఠాది
మునుల రాజుల మంత్రిముఖ్యులఁ గొనుచు - తనతమ్ముఁడును దాను దల్లు లందఱును
ననువుగాఁ జతురంతయానంబు లెక్కి - వెనుక రా భరతుఁ డవ్విధమునఁ గదలి
పోయి గంగాతీరమున దండు విడియ-నాయతభుజశీలుఁ డగుగుహుం డెఱిఁగి
కడఁగి రామునిమీఁదఁ గైకేయికొడుకు - నడచుచున్నాఁడు సేనలతోడ ననుచు
నలవుమైఁ గోపించి నావ లాగించి - బలములతో వచ్చి భరతుని కనియె.
"భరత ! రాముఁడు రాజ్యపదవి నీకిచ్చి - యరుదుగా మునివృత్తి నడవుల నుండ
నీవు సేనలఁగూడి నిజశక్తి మెఱసి - పోవుచున్నాఁడవు పోలునే నీకు ?
నేను రామునిబంట నేనంప నిన్నుఁ - బోనీను నీబలంబుల సంహరింతు.
నదరి నీతోడఁ బోరాడి ప్రాణములు - విడిచిన మఱి రామవిభునిపైఁ బొమ్ము"
అని రోషమున గుహుఁ డాడువాక్యములు - విని భరతుఁడు నవ్వి విమలుఁడై పలికెఁ.
"పరమాత్ముఁ డగురాముఁ బ్రార్థించి తెచ్చి - పరఁగ నయోధ్యకుఁ బట్టంబు గట్టఁ
బోవుచున్నాఁడ నాబుద్ధిలో నొండు - భావించి నీవిట్లు పలుకంగవలదు"
అని యన నాతని నక్కునఁ జేర్చి - తనమది పొగుల నాతని చిత్త మెఱిఁగి
యనురక్తి భరతేశునడుగుల కెఱఁగి - యనుపమవన్యంబులైనవస్తువులు
కని దనియఁగఁ బెక్కుకానుక లిచ్చి - కొనిపోయి గుహుఁడు కాకుత్స్థుండు తొల్లి
విడిచినచోటున విడిచి, సంప్రీతి - జడలుగట్టినచోటు చనిచని, చూప
జనులును మునులును సచివులు దానుఁ - గనుఁగొని భరతుండు కడుశోక మంది
సీత రాముండును జేరి పరుండ - నాతతతృణశయ్యలందుఁ గన్పడెడు
తరుచైనకనకవస్త్రములచిహ్నములు - పొరిఁ గనుఁగొని మదిఁ బురపురఁ బొక్కి
ఘనశోకమును బొంది కడుదీనుఁ డగుచు-మునురాఘవుఁడు జటల్ మొనసి ధరించె
నెక్కడ నని భరతేశ్వరుం డప్పు - డక్కడ కేమును ననువుగా జటలు
పనుపుచు మఱి మఱ్ఱిపాలు దెప్పించి - తనతమ్ముఁడును దాను ధరియించె జడలు.
భరతుండు మఱునాఁడు బ్రాహ్మికకర్మ-పరుఁడునై గుహుఁడు రాఁ బన్నించినట్టి
యేనూఱుబలునావ లెక్కి వేర్వేఱ - దాను దల్లులు మునుల్ తగ మంత్రివరుల
సకలసేనలుఁ గూడ జాహ్నవి దాఁటి-యకళంకుఁ డగు గుహు నపుడు తోడ్కొనుచు

నతఁడు చూపిన త్రోవ నటఁ బోయిపోయి - క్రతుహోమతతధూమకబళితవ్యోమ
కృతకాంబుదస్తోమ కేవలముదిత - కృతలాస్యవిపినబర్హిణబర్హజాల
రచితాంతరాంతరరత్నవిచిత్ర - ఖచితతోరణపదక్రమము నై యొప్పు
నాభరద్వాజసంయమియాశ్రమమున - నాభరతుఁడు పోయి యనతిదూరమునఁ
జతురంగబలములఁ జతురత నిలిపి - యతులపుణ్యాత్మకుం డగుభరద్వాజుఁ

—: భరతుఁడు భరద్వాజాశ్రమంబుఁ జేరుట :—

గని భక్తితో నమస్కారము ల్సేయఁ - గని యమ్మహాముని కడు నల్గి పలికె.
"భరత ! యీచతురంగబలములఁ గొనుచు - భరితసన్నాహసంభ్రముఁడవై నీవు
కడుశాంతవృత్తి రాఘవుఁ డరణ్యములఁ - బడియుండ నాతనిపైఁ బోవనేల ?"
ననుచున్న మునికోప మంతయు నెఱిఁగి - వినతుఁడై భరతుండు వెఱచుచుఁ బలికెఁ
"జానకీవల్లభ ! సకలరాజ్యంబు - పూనుము నీ వని పోయెదఁ గాని,
యొండుభావమునఁ బో మోమునినాథ ! - యొండుగాఁ దలఁపకు ముల్లంబులోన"
ననిన సంతోషించి యమ్ముని పలికె - "ననఘాత్మ ! నీవు నీ యఖిలసైన్యమును
మనమార నాయాశ్రమమున నేఁ డుండి - వినుతి మే మొసరించువిం దారగింపు"
మని విశ్వకర్మను నటకు రప్పించి - "ఘనచిత్రపురి యొండు గల్పించి యందు
వారు వీ రన కెల్లవారికిఁ దగిన - మేరల నిండ్లు నిర్మింపు మీ" వనిన
నైదుయోజనముల నతఁ డొక్కపురము - భూదేవిచరణనూపురము నిర్మించి
నందుఁ గాంచనమయం బౌ నొక్కరాజ - మందిరం బమరెఁ; దన్మందిరంబునను
శ్వేతాతపత్త్రోరుసింహాసనమునఁ-జాతురి నొక సభాసదన మింపొందె
నప్పుడు మునియాజ్ఞ నట భరతుండు - విప్పైనగృహము ప్రవేశించి యందు
సింహాసనము గాంచి శ్రీరామనృపతి -సింహాసనం బంచుఁ జేతులు మొగిచి
యాసమీపంబున నపు డొక్కపీఠి - నాసీనుఁడై మిత్త్రులందఱు గొలువ
నున్నచో మునియాజ్ఞ నొక్కట వచ్చి - కిన్నరగంధర్వ ఖేచరాంగనలు
నచ్చట నచ్చరలాటలు పాట - లచ్చెరువుగఁ జూపి రతనిసన్నిధిని
నీరీతి సకలజనావళియిండ్ల - నారూఢి వెలసె నాట్యప్రసంగములు
నిలమీఁద దివిమీఁద నేయేవిశేష - ములు కల వన్నియు మునియాజ్ఞ వచ్చె,
జానపదు ల్పౌరజనము లందఱును - స్నానముల్ కావించి చలువలు గట్టి
మందారపుష్పదామంబులు పూని - చందనం బలఁది భూషణములు పెట్టి
వేవేల తెఱఁగుల వింతగా వేల్పు - టావు చతుర్విధాహారంబు లొసఁగఁ
బరితృప్తులై దివ్యభామలు దమకు - సురతవిశేషముల్ సొక్కుచుఁ దెలుపఁ
జన్మసాఫల్యంబు సమకూరె ననుచుఁ- దన్మయావస్థలఁ దగిలి క్రీడింప
నమ్మునియాశ్రమం బటు చూడనొప్పె - నిమ్ముల నాస్వర్గ మేవగించుచును

ఈరీతి భరతేశుఁ డెల్లసైన్యములు - నాఋషిఁ బొగడుచు నారాత్రి దీర్చి
మఱునాఁడు పురము తన్మందిరావళులు - తెలఁగంటిచెలులు నదృశ్య మౌటయును
భరతుఁ డత్యాశ్చర్యభరితుఁ డైయుండి - వరతపోనిధి భరద్వాజునిఁ జేరి
ప్రణమిల్లి "మీతపోబలమహత్త్వములు - ప్రణుతింపఁ దరమె యాపరమేష్ఠికైన
నే నింక రఘురాము నినకోటిధాముఁ - గానఁబోయెద" నంచుఁ గన్నతల్లులను
నవ్వేళ మ్రొక్కింప నతఁడు "వీరెవ్వ - రెవ్వరు వేర్వేఱ నెఱిఁగింపు" మనుడు
"ధీరాత్మ నృపుపెద్ద దేవులై యెల్ల - వారిలో వాసియు వన్నెయుఁ గాంచి
కడుపు చల్లఁగ రాముఁ గాంచియు వగల - నుడుకుచున్నది తద్వియోగాగ్నిశిఖలఁ
బరిచితజన్మసాఫల్య కౌసల్య ; - పరికింపు మిదె మునిపతిసార్వభౌమ
కౌసల్యసతివామకర మంటఁ బట్టి - కైసేఁత లుడిపోయి గతపుష్పకర్ణి
కారశాఖయుఁ బోలి కైవ్రాలియున్న - యీరామ శ్రీరాము నెడఁబాయలేని
యాలక్ష్మణునిఁ గన్నయట్టి పుణ్యాత్మ - రాలు సుమిత్ర ; పరాకు ! మునీంద్ర !
యేతల్లికై కానకేగె మాయన్న ? - యేతల్లికతమున నీల్గె మాతండ్రి ?
యేతల్లికోర్కె నన్నింతకుఁదెచ్చె ? - నీతల్లి మాతల్లి హితపుణ్యపాక
కైకఁ గన్గొను" మంచు గద్గదకంఠుఁ - డై కడపట శోక మగ్గలంబైన
నూరక యున్నచో నూరార్చి యతని - నాఋషి భావికార్యముఁ జూచి పలికె
"యీకైక లోకైకహితము గావించె - మీకెల్ల తెల్లమౌ నిటమీఁద" ననుచు
మఱి రాముఁ డున్నట్టిమార్గంబు దెలిపి - తెఱఁగొప్ప నమ్మౌని దీవింప వెడలె.
సింధురబృంహిత సేనానులాప - సైంధవహేషితస్యందననేమి
రవములకళికి యరణ్యమృగాళి - తివిరినభీతి నల్దెసలకుఁ బాఱ
బలరణోద్ధూతవిపాంసుసంఘాత - మలినీకృతాదిత్యమండలం బగుచు
నాచిత్రకూటాద్రి కర్థితో భరతుఁ - డేచి సేనలుఁ దాను నేగుచో నంత
నటఁ జిత్రకూటాద్రియందు రాఘవుఁడు - కుటిలకుంతల సీతఁ గూడి మోదమునఁ
"గనుఁగొంటివే యన్నగంబుబింబోష్ఠి - కనుదమ్ములకు విందు గావించె మనకు
విన్నగమహిమఁ దా నెన్నఁగ వశమె ? - పన్నగపతికైన భామాలలామ !
గుఱుతైనసెలయేటిఘుమఘుమధ్వనులు - ఉఱుము లటంచుఁ బెల్లుబ్బి నీకురులు
పురడింపఁ దనగొప్పపురి విచ్చి నెమలి - పొరిఁబొరి యాడెడుఁ బూఁబోణి చూడ
కాంతరో ! యీచెంచుకాంతల కంటె - దంతికుంభంబులు తమచన్నుఁగవకు
నెన వచ్చు నెట్లని యిభకుంభదళన - మొనరించి తన్మణు లొప్పఁ దాల్చెదరు
దివ్యుల సంకేతదేశంబు గాన - దివ్యవాసనలు సంధించె నీకోన
పదతలాలక్తకభాసురంబైన - పొగఁ జూడ గంధర్వభోగగేహంబు
కిన్నరకంఠి ! యీగిరిగహ్వరంబు - కిన్నరకిన్నరీ గీత సద్గోష్ఠి

కలకంఠరవసహకారపల్లవము - కలకంఠి ! యీసహకారంబుఁ జూడు ;
పరిపరివిధముతోఁ బరువంపువిరుల , పరిమళంబులు గదంబముగఁ గూర్చుచును
మలయానిలుండు కోమలయానలీల - మలయుచున్నాఁ డిదె ! మనపైన నబల !
యల్లదె ! చూచితె ? హల్లకనికర - ఫుల్లకైరవకుంజపుంజరంజితము
సాలతమాలరసాలతక్కోలల - తాళహింతాల కుద్దాలకూలములు
అమలినపులిన మధ్యాసనాసీమ - సముచితమునిబృంద సందీప్తమైన
మందాకినీనది మనకన్ను లలరె - మందయానవిలాసమథితమరాళ"
యని యని పలుకుచు నవనీరుహములఁ - గనుపట్టు బొదరిండ్ల ఘనకందరముల
శైలశృంగంబుల సానుదేశముల - నోలి వినోదించుచున్నచోఁ గడగి
బలువిడి చనుదెంచు భరతసైన్యముల - కలకలస్వనము లాకర్ణించి బిట్టు
కలఁగి నల్గడఁ బాఱు కరివరాహాది - బలమృగంబులఁ జూచి బలధూళిఁ జూచి
"యిట ధూళి దివిఁ బర్వ నేమి కారణమొ ?-యటఁ బోయి యరసి ర"మ్మనినలక్ష్మణుడు
వేవేగ నొకమహావృక్షాగ్ర మెక్కి - భావించి యుత్తరభాగంబునందు
బలములఁ బొడఁగాంచి భానువంశజుల - బలుబిరుదులతోడఁ బడగలు గాంచి
యిచ్చలో భరతేశుఁ డిట రాముమీఁద - వచ్చుచున్నాఁ డని వడి నిశ్చయించి
పటువజ్ర మద్రిపైఁ బడుభంగి దోఁప - జటులసత్త్వమున వృక్షము డిగ్గ నురికి
వారక రోషదుర్వారుఁ డై వచ్చి - యారామవిభుఁ జూచి యనియె లక్ష్మణుఁడు.
"అడవికి నిన్నుఁ బోనడచి నీరాజ్య - మడరి యంతయుఁ గొని యంతటఁ బోక
ఘనశక్తి నీమీఁదఁ గైకేయికొడుకు - చనుదెంచుచున్నాఁడు సబలుఁడై నేఁడు
యదె చూడు ! కోవిదారాదిధ్వజంబు - నదె చూడు భటుల వీరాలాపములును
శరచాపకవచముల్ సరిఁబూని నీవు - భరతుని కెదురుగా బలువిడి నడువు
నిలువుము కాదేని నీవు సీతయును - దొలఁగుము నీశాంతి తుది నింతఁజేసె !
నే నింక సైరింప నిట వచ్చె నేని - వీనిఁ జంపెద" నన్న విని రాముఁడనియె.
"నాకుఁ దమ్ముఁడ వయ్యు నాతోడఁ బుట్టి - నీ కిట్టియవినీతి నీకేలఁ బుట్టె ?
భ్రాతృవత్సలమూర్తి పరమపావనుఁడు - నీతికోవిదుఁడు మానితధర్మపరుఁడు
భరతుండు నీకంటె భక్తుండు నాకు - భరతునిదెస నొక్కపాపంబు లేదు
మరల నయోధ్యకు మగుడఁ బ్రార్థింపఁ - జనుదెంచుచున్నాఁడు సందేహ ముడుగు
కడవకు" మనుఁడు రాఘవునాజ్ఞ పెంపు - కడవ భీతిల్లి లక్ష్మణుఁ డూరకుండె.
భరతేశుఁ డంతటఁ బౌరుల హితుల - దొరల సమస్తయోధుల నొక్కచోట
విడియించి తల్లుల వెనకఁ దోడ్తేరఁ - గడక వసిష్ఠునిఁ గట్టడచేసి
గురుభక్తి సూతుండు గుహుఁడు తోడుగను - నరిగి తమ్ముఁడు దాను నగ్గిరి నెక్కి
వరుసనయ్యడవి త్రోవలు తెలియుటకుఁ - గరమర్థి సౌమిత్రి గట్టినయట్టి

గుఱుతులు కొన్ని కన్గొనుచు నల్గడల - నెఱిఁ బరికించుచు నిఖిలాస్త్రశస్త్ర
జాలపాలితనూత్న శాలాంగణములఁ - జాలఁజెన్నగు పర్ణశాల కేతెంచి

—: భరతుఁడు మునివేషధారులైన రామలక్ష్మణులఁ జూచుట :—

మునివేషమునఁజాల ముద మందు రాముఁ - గనుఁగొని యాత్మలోఁ గడఁగి శోకించి
"పొలుచుకాంచన గృహంబుల నుండువాఁడు - జగతిపైఁ బూరిసెజ్జను నున్నవాఁడు
పొగ డొందు పూలపాన్పున నుండువాఁడు - లలిదూలిపర్ణశాలల నున్నవాఁడు
నెఱసి కిరీటంబు నెఱిఁ దాల్చువాఁడు - తఱుచైన జడ లర్థిఁ దాల్చియున్నాఁడు
నోలి రాజులు గొల్వ నుండెడివాఁడు - లోలత మృగములలో నున్నవాఁడు
మేలిచన్దనమును మెయిఁ బూయువాఁడు - ధూళిధూసరితుఁడై తూలియున్నాఁడు
మొనసి దివ్యాంబరంబులు పూనువాఁడు - మునివృత్తి వల్కలంబులు గట్టినాఁడు
రసరసాన్నములను మెసవెడువాఁడు - కసరుఁగాయలఁ బ్రొద్దు కడపుచున్నాఁడు
చూచితే శత్రుఘ్న ! శుభమూర్తి రాముఁ - డీచందమునఁ దుఃఖ మీఁదుచున్నాఁడు
కైకేయి పాపంపుఁగడుపునఁ బుట్టి - యీకష్టదుర్దశ నేఁ జూడఁగలిగె"
ననుచుఁ దమ్ముఁడుఁ దాను నారామవిభునిఁ - గని మ్రొక్కుటయు వారిఁ గౌఁగిటఁజేర్చి
కన్నుల హర్షాశ్రుకణములు నొరుగ - వెన్నులు నివిరి భావించి దీవించె.
అహిమాంశుకులునకు నాసుమంతుండు - గుహుఁడు మ్రొక్కి రి భక్తి కొనసాగనపుడు
ధరణిజకును సుమిత్రాతనూజునకు - భరతశత్రుఘ్నులు ప్రణమిల్లి కొలువఁ
గుశపీఠముల నిల్వఁ గోరి రాఘవుఁడు - దశరథుసేమంబు తల్లులశుభము
పలుమాఱు నడుగుచు "భరత ! నీవేల - యిలయేల కింతద వ్వేగుదెంచితివి ?
భూతలాధీశుపంపున రాజ వగుచు - నీతితోఁ జేయుదే నీవు రాజ్యంబు
దశరథేశునకు సత్యప్రకాశునకు - విశదపుణ్యునకుఁ గావింతువే పూజ ?
తల్లుల నెల్ల నాదర ముల్లసిల్ల - నుల్లంబు చల్లఁగా నూఱడింపుదువె ?
కోవిదు మత్కులగురుఁ దపోనిష్ఠు - నావసిష్ఠు గరిష్ఠు నర్చించి నీవు
అగ్నిహోత్రముల సంధ్యాకాలనియతి - భగ్నంబు గాకుండఁ బాలింతె నీవు
సుజనులౌ మంత్రుల చొప్పెల్లదెలిసి - విజయంబు నామంతవిధి యెఱుంగుదువె ?
యపరరాత్రుల లేచి యర్థచింతనము - నిపుణతఁ జేయుదె నీవు నిత్యంబు ?
నరసి యుత్తమమధ్యమాధమజనుల - వెరవుతోఁ బనిగొందువే తగినట్లు ?
తనవారియెడ నైన దగవున దండ - మనురక్తిఁ జేయుదె యపరాధ మెఱిఁగి ?
మతిమంతు సకలసమ్మతు స్వామిహితుని - వితతవిక్రము సైన్యవిభుఁ జేసినావె ?
కొలిచినవారికిఁ గోరిజీతములు - నిలువఁ గాకుండ నిచ్చలు నొసంగుదువె ?
చారులవలన రాష్ట్రములవర్తనము - వైరులతెఱఁగు సర్వము నెఱుంగుదువె ?
జాలిఁ దూలెడి పేదసాదలమొరలు - వాలాయముగ విందువా గర్వ ముడిగి ?

యర్మిలి వర్ణాశ్రమాచారవిహిత - ధర్మంబు లరయుదె తడఁబడకుండఁ ?
జోరులజారుల సుడియంగనీక - వారల దండింతె వదలక పట్టి ?
చతురంగబలముల సన్నాహపటిమ-నతియుక్తిఁ జూతువె యప్పటప్పటికి ?
ధనధాన్యవస్తుసద్భటసమేతముగ - మునుపుగాఁ గడిదుర్గముల నుంచినావె ?
యన్యాయములు సేసి యర్థముల్ గొనక - మాన్యతఁ బ్రోతువె మఱికాపుజనుల ?
నర్థలోభమున విప్రాగ్రహారముల - నర్ధ మెత్తవు గదా యరవీస మైన ?
నెపుడు గోబ్రాహ్మణ హితము గోరుమను - నిపుణుండవై ధర్మనిష్ఠ నుండుదువె
శక్తిత్రయంబును షడ్గుణంబులును - శక్తిపంచాంగముల్ చతురుపాయములు
పదునాల్గు రాజపాపంబులు దెలిసి - సదయుఁడై మనుధర్మశాస్త్రసంగతిని
దేవతాపితృమహీదేవతాపూజ - గావించి స్వర్గంబుఁ గాంచు భూవిభుఁడు
నీవును నారీతి నీతిరాజ్యంబు - గావింతువే" యంచు కాకుత్స్థుఁడడుగఁ
గరములు మోగిచి గద్గదకంఠుఁ డగుచు-భరతుండు రామభూపతి కిట్లనియె
"నీధర్మసరణి నాకేదియుఁ దెలియ - దోధర్మనిపుణ యిం కొకవార్త వినుము
నృపకులాధీశ్వర ! నిన్నుఁ గానలకుఁ - గృపమాలి పిలిచి కైకేయి పొమ్మనినఁ
దడయక మీ రిటు తాపసవృత్తి - నడవికి విచ్చేయ నది యాదిగాఁగ,

—: దశరథునిమృతిని భరతుఁడు తెల్పుట :—

వలతలఁ దూలి యేడవనాఁడు మిమ్ముఁ - దలఁచుచు మృతుఁడయ్యె దశరథేశ్వరుఁడు
ఏనును పితృమేధ మెల్లను జేసి - కానల మీరుండఁ గానవచ్చితిని."
అనుపల్కు నిర్ఘాత మై వచ్చి రామ - జనపతి మూర్ఛిల్లి జగతిపై వ్రాలె;
మేదినీసుతయు సౌమిత్రియుఁ దూలి - మేదిని వ్రాలిరి మృతు లైనపగిది.
నొలసినధృతి రాముఁ డొక్కింతఁదెలిసి - పలుమాఱు విలపింప భరతుఁ డిట్లనియెఁ
"గృతమతి వయ్యుఁ బ్రాకృతునిచందమున - నతిశోకమును బొంద నగునయ్య నీకు ?
దేవ లక్ష్మణుఁడు వైదేహియు మీరు - వేవేగ దశరథోర్వీనాథమణికిఁ
బరలోకవిధు లెల్ల భక్తితోఁ జేయుఁ - డరయంగ నది యుక్త" మనిన రాఘవుఁడు
మందాకినికి వచ్చి మది నిష్ఠపెలయ - నందుఁ గృతస్నానుఁ డైతండ్రి కపుడు
మొనసి తిలోదకములు వోసి వగలు - పెనఁగొన మఱి గారపిండిచేఁ బుణ్య
ధనుఁ డర్థిఁ బిండప్రదానము ల్చేసి - ఘనతరశోకసంకలితుఁ డై మగుడి
సన్నుతగతిఁ బర్ణశాల కేతెంచి - యున్నచో రఘురాముఁ డున్నసన్నిధికిఁ
బౌరవర్గముతోడ బంధులతోడఁ - జారువర్తనులైన సచివులతోడ
ఘనుఁడు వసిష్ఠుండు కౌసల్య మొదలు - జననులఁ దోడ్కొని చనుదెంచుటయును
మానినశోకాగ్ని లోలుక రాఘవుఁడు - తాను సీతయు సుమిత్రాతనూజుండు
వారియంఘ్రులమీఁద వ్రాలి శోకింప - వారును శోకింప వారించె నంత

నావసిష్ఠమునీంద్రుఁ డమలవాక్యముల - నావేళ కౌసల్య యవనినందనను
వనవాసకలిత వివర్ణాంగిఁ జూచి - తనమది విధిఁ దూఱి తద్దయుఁ బొగుల
గిరిమీఁద వర్తించు కిన్నరయక్ష - గరుడోరగామరకాంతలు వచ్చి
"రామునిసతి దశరథరాజుకోడ - లిమ్ముగ జనకమహీపాలుపుత్త్రి
వివిధసంకటముల వేగుచున్నదియు - భువిఁ జోద్యములు గావె పొలఁతి యీవిధికి"
వన సీతఁ బేర్కొని యారామచంద్రుఁ - డనఘుఁ డైన వసిష్ఠునడుగుల కెఱఁగి
జననులఁ జుట్టాల సచివుల హితుల - మునులను గుశపీఠముల నుండఁ బనిచి
తనతమ్ముఁడును దాను దర్భాసనముల - జనలోచనోత్పలచంద్రుఁ డైయుండె.
నావేళ భరతుని యాకృతిఁ జూచి - "యోవత్స! జడలును నురువల్కలములు
నీ వేల తాల్చెదు? నృపునాజ్ఞఁ బూని - వేవేగ జనమహీవిభుఁడ వైయుండు"
మనివల్కుటయు రామునాననాంబుజము - గనుఁగొని భరతుండు కరములు మొగిచి
"దేవ! రాఘవ! కైక ధృతిదూలి మిమ్ము - భావింపనేరక పాపంబుచేసి,
యడవుల నుండు పొమ్మన్నమాటలకుఁ - దడయక చనుదేరఁ దగునయ్య! మీకు?
మిముఁ బాసి దశరథమేదినీపతియు - నమరలోకంబున కరిగె నీఘోర
పాపంబు మాతల్లి పచరించె నరక - కూపకోటులనింకఁ గూలక యున్నె
యేను మీదగురాజ్య మిమ్ములఁ బూనఁ - గా నేర నాచేతఁ గాదు భూనాథ!
నీ వయోధ్యకునింక నేఁడె విచ్చేసి - పావనమతితోడఁ బట్టంబుఁబూను
వల్లభు నెడఁబాసి వగలఁ బెల్లెడలు - తల్లుల నూరార్చి తక్కినహితుల
సచివులఁ జుట్టాల సకలపౌరులను - సుచరిత్ర కృపతోడఁ జూచి పాలింపు
నన్ను నీబంటు మన్ననఁ జేసి నాదు-విన్నపం బాలింపవే దయామూర్తి!"
యని పాదముల వ్రాలి యటులేవకున్న - తనదుతమ్ముని నెత్తి తగఁగౌఁగిలించి
"భరత! నీ విది యేమి బాలుండవైతి-కరుణఁ బల్కెదు ధర్మగతిఁ దప్పనాడి
యాకైక నేల పోనాడెదు? తండ్రి - పోకకు నీవేలఁ బొగిలె దీవేళ?
ధాకతో నదిని గాష్ఠంబు కాష్ఠంబు - జోకమైఁ బాసిన చొప్పు దీపింపఁ
బుత్త్రమిత్త్రకళత్త్రములు వాయు డాయు - మైత్త్రి ఋణానుసంబంధరూపములు
నవనిపైఁ బుట్టిన యప్పుడె చావు - ధ్రువము జీవున కని రూపింప నరుఁడు
తనకులోచిత మైన ధర్మ మార్గమున - మనినవాఁ డిహపరమాన్యుఁ డైయుండుఁ
గావున మనతండ్రి కమనీయసత్య - భావుఁడై నీతితోఁ బ్రజలఁ బాలించి
ఘనయాగదానసత్కారముల్ పెక్కు - లొనరించి రాజ్యసౌఖ్యోన్నతి మించి
మనవంటితనయుల మనమారఁ గాంచి - జను లెల్లఁ గొనియాడ స్వర్గస్థుఁ డయ్యె
నతనికై వగచుట యనుచితం బింక - నతని వాక్యము మన మటుచేయఁ దగదు
పితృవాక్యకరణంబు ప్రియధర్మ మందు-సుతునకు నటు సేయు సుతుఁడు విశ్రుతుఁడు

వనములఁ బదునాల్గువర్షముల్ నన్ను - ఘనరాజ్యభోగముల్ గైకొని నిన్ను
నుండఁ గట్టడజేసె నుర్వీశుఁ డట్ల - యుండుద మిందుకు నొండాడవలదు."
అని తెల్పుచో నంత నర్కుఁడు గ్రుంకె - ననుపమప్రీతిమై నారాత్రిఁ దీర్చి
మఱునాఁడు సంధ్యాసమాధు లొనర్చి - మఱి వసిష్ఠాదులు మంత్రివర్గములు
విశదంబుగాఁ బరివేష్టించి కొలువఁ - గుశపీఠమున రఘుకుంజరుఁ డుండె.
నాసభామధ్యంబునందుండి భరతుఁ - డాసమయంబున హస్తము ల్మోగిచి
"దేవ ! మీయానతి తెఱఁగున నీతి - భావించి పితృవాక్యపద్ధతిఁ బుడమిఁ
గైకొంటి నాభూమి కడపట నేను - మీ కిత్తు నందు కేమియు ననవలదు.
సర్వసర్వంసహాచక్రభారంబు - పర్వి తాల్పఁగ ఫణిపతి యోపుఁగాక !
యసల డింపక జలవ్యాళ మెట్లోపు-వసుధేశ ! యే నట్టివాఁడ ; బాలుఁడను.
ఈధరణీభార మేడ ? నేనేడ ? - సాధురక్షణమేడ ? చర్చించిచూడ ?
బాలార్కుఁచే నొప్పు ప్రథమాద్రియందుఁ - బోలింప మిణుగురుపురు గున్నయట్లు
శ్రీనిధి నీ వుండుసింహాసనమున - నే నుండఁగను నట్టులే భూమిప్రజకుఁ
గావున మౌనిలక్షణములు మాని - నీ వయోధ్యకు వచ్చి నీతి వహించి
యెల్లవారలకోర్కు లీడేర రాజ్య - మెల్లఁ బాలింపు మిం కేమియు ననక,
నొనరు నీ విటుచేయ నొల్లవై తేని - విను మేను నీయొద్ద విడుతుఁ బ్రాణములు ;
కావున సౌమిత్రిగతి నిన్నుఁ గొలిచి - కాకుత్స్థతిలక ! యిక్కడ నుండువాఁడ"
నని దర్భశయనుఁడై యవనిపై నున్న - యనుజన్ము నెత్తి యిట్లనియె రాఘవుఁడు.
"ఇది యేమి భరత ? నీ విట్లాడఁదగునె ? - మదిఁ దలపోయవో మనతండ్రియాజ్ఞ ?
దశరథేశునకు మీతల్లిని మున్ను - విశదంబుగా నిచ్చువేళ మీతాత
నాకూఁతునకుఁ గల్గు నందను నఖిల - భూకాంతుగా నీవు పూన్చుమీ యనుచు
నమ్మిక వడసి వెన్కను బెండ్లి చేసె - నమ్మాటపట్టున నమర దైతేయ
యుద్ధంబులో విభుం డొసఁగినవరము - బుద్ధిఁ దప్పక కైక భూమీశు నడిగె.
ధారణి నీకుఁ గాంతారంబు నాకుఁ - గోరిన దశరథక్షోణిపాలకుఁడు
సత్యంబు దప్ప కీ జాడ గావించె - నిత్యకీర్తులు గాంచి నెగడె నిందందు !
మనమును మనుజేంద్రుమాట పాటించి - ఘనకీర్తిసుకృతముల్ గైకొంద మెలమి ;
నరుగఁడే గయ కొక్కఁడైన కన్యకను - బరఁగ దానముచేసి వఱలఁడే యొకఁడు
విడువఁడే యొకఁడైన వృషభ మటంచుఁ - గొడుకులఁ గాంచుట కోరి పితాళ్ల
ధాత్రిఁ బున్నరకసంత్రాత యొకతనఁ - బుత్త్రుఁడై యొప్పు నీపుణ్యంబు లెఱిఁగి
యితవందఁ దండ్రి పల్కిటు సేయకున్న - నరయఁ దండ్రులమాట లవి యెట్లుసాగు !
ధర "యథా రాజా తథా ప్రజా" యనెడు - నరుదారుసామెత నరుఁడు దా నరుగు
ధరబుద్ధిఁ గైకొన్నవ్రతము నిండించి - యరుదెంచె దేను నీవాగ్రహం బుడుగు

నామాట లాలింపు నాపంపుమీఁద - భూమికిఁ బతిగమ్ము పురి కింకఁ బొమ్ము."
అనిన రావణుఁ డింక నాజిలోఁ గూలు - నని నిశ్చయముఁజేసి రందున్నమునులు.
సురలు దిగ్వరులు భాసురధర్మనిరత - భరత ! రామునిమాట పాటింపు మనిరి.

—: జాబాలి యనుముని శ్రీరామునకు హితముపదేశించుట: —

యప్పుడు జాబాలి యనుమౌని రాముఁ - దప్పక కనుఁగొని తగవేది పలికె.
"రామ ! యిదేమి నిరర్థకబుద్ధి - నేమించి మునిపోలె నృపవేష ముడిగి
రాజోపభోగమౌ రాజ్యంబు విడిచి - యీజాడ నుండుట కేమికారణము ?
యెక్కడి తలిదండ్రు ? లెక్కడి సత్య ? - మెక్కడి సుతధర్మ ? మిదియెల్లకల్ల ;
తలిదండ్రు లొండొరుల్ తమసౌఖ్యమునకు - కలయుచో శుక్లరక్తము లైక్య
యోజఁ బిండాకృతి నుదయించె నరుఁడు - బీజమాత్రము తండ్రి పెక్కులై యింక
నిమురుక నారిపోయినదీపమునకుఁ - జమురు వోసినయట్టు చచ్చినయట్టి
వారికిఁ బరలోక వైదికకర్మ - మూరక జనులు సేయుటయు వ్యర్థంబు,
గావున నామాట గైకొని రామ ! - నీవయోధ్యకు వచ్చి నృపుఁడవై యుండు."
మని యిట్లు జాబాలి యాడువాక్యములు - విని కోపమున రఘువీరుఁ డిట్లనియె.
"నిట్టి నాస్తికబుద్ధి యెవ్వరి కైనఁ - బట్టి బోధింపు జాబాలిమునీంద్ర !
మాకు మాపెద్ద లే మర్యాద నడచి - రాకైవడి మెలంగ నదియె సమ్మతము.
సత్యమూలంబులు సకలధర్మువులు - సత్యంబుకంటె నెంచఁగ ధర్మ మెద్ది ?
యట్టిసత్యము దప్ప కనఘ ! మాతండ్రి - పట్టినధృతి నన్నుఁ బనిచెఁ గానలకుఁ ;
గాన నాతనియాజ్ఞ గడచినఁ బుణ్య - హీనుండు నాకన్న నితరుండు గలఁడె ?
సత్యంబు ధర్మంబు శమమును దమము - నిత్యభూతదయయు నీతివిక్రమము
ప్రియవాక్యమును దేవపితృప్రపూజనము - రయ మొప్ప స్వర్గమార్గము లండ్రుబుధులు
ఇవి యెల్లఁ గల్లగా నీవు బోధించి - తవు నవు నీవెట్టి యగ్రజన్ముఁడవు ?
విన్ననఁ బనియేమి ? నిన్ను నాస్తికుని - మన్నన నరసిన మాతండ్రి ననుట"
యని రామవిభుఁ డాడునట్టి వాక్యములు - విని ప్రీతి జాబాలి వెండియు ననియె.
"నన్ను నాస్తికునిగా నరనాథచంద్ర ! - యెన్ని తయోధ్య కెట్లేని విచ్చేసి
భూమి యేలుదు వను బుద్ధి నిట్లంటి - రామ ! యోర్వు" మటంచుఁ బ్రార్థన చేసె.
వంత వసిష్ఠసంయమి సూర్యవంశ - మంతయు నిక్ష్వాకుఁ డాదిగా నెన్ని.
"యనఘ ! మీకులమున నగ్రజులుండ - ననుజుండు రాజౌట నరసిన లేఁడు ;
కావునఁ బెద్దలక్రమమున నీవు - భూవలయం బెల్లఁ బూనుట లెస్స
యెంతైనఁ బితృవాక్య మే దాఁట ననుచు - నింతగా నిశ్చయం బిట్టిద యేని ?
యాదట నినుఁ గొల్చినట్ల నీదైన - పాదుకాయుగళంబు భరతుండు గొలిచి
యెమ్మది నుండెడు నీపాదుకంబు - లిమ్మన్నఁ దల్లులు హితులు నాశ్రితులు

పౌరులు మంత్రులు బాంధవు లప్పు - "డోరామ ! యిటుసేయు టుచిత" మటంచుఁ
బలుకంగ వేవేగ భరతుండు హేమ - విలసితపాదుకా ద్వితయంబు రాము
ముందఱ నిడిన సంపుల్లారుణార - విందపల్లవగర్వవిభవభేదములు
యతివధూతిలక శాపాపనోదములు - శ్రుతిశిరోభవనవిశ్రుత వినోదములు
తనదుపాదుకలు సంతతసనకాది - మునివివాదములు రాములు మోపి యొసఁగఁ
జేకొని యవిరెండు శిరమునఁ దాల్చి - కైకేయికొడుకు రాఘవున కిట్లనియె.
"నీవేషమున నేను నృపవేష ముడిగి - తావకపాదుకాద్వంద్వంబునందుఁ
బదిలంబుగా రాజ్యభారంబు మోపి - పదునాల్గువర్షముల్ పాలించువాఁడ
నామీఁద మీ రయోధ్యకు రాకయున్న - స్వామిపాదము లాన ! వహ్ని నేఁ జొత్తు."
నని పల్కి యన్నకు నతిభక్తిమ్రొక్కి - ననుజుని దీవించి యక్కునఁ జేర్చి
తల్లుల నూరార్చి ధన్యులౌ మౌని - వల్లభులను మంత్రివరుల బాంధవుల
నెల్లవారలఁ బ్రియం బెసఁగ వీడ్కొలుప - నుల్లంబులో శోక ముప్పొంగుచుండ
భరతుఁ డప్పుడు రాముపాదుకంబులకు - సరి ప్రదక్షిణనమస్కారముల్ చేసి
పట్టంపుటేనుంగుపై నొప్పఁదెచ్చి - పెట్టె లోకములెల్లఁ బ్రీతిఁ గీర్తింప,
ఛత్రచామరములు సరిదాల్చి పొలిచి - శత్రుఘ్నుఁడును దాను సద్భక్తిఁ గొలిచి
చెలఁగి నల్దిక్కుల సేనలు గొలువఁ - గులపవిత్రుఁడు చిత్రకూటంబు డిగ్గి
యిబ్బంగి భరతేశుఁ డింపార నరిగి - యబ్భరద్వాజుని యడుగుల కెఱఁగి
యతనితో నట్టివృత్తాంతంబు దెలిపి - యతఁ డంతఁ బనుప సైన్యంబులు దాను
నట పోయి గంగామహానది దాఁటి - యట శృంగిబేరంబునందు నాగుహుని
పటుయశోధనుని సంభావించి నిలిపి - యటపోయి మఱి యయోధ్యాపురిఁ జొచ్చి
తడయక నగరిలోఁ దల్లుల నునిచి - కడుమూలబలములఁ గాపుగాఁ బెట్టి
మణిలేని పెట్టియమాడ్కి నాకాశ - మణిలేని పగలింటిమాడ్కిఁ జూడ్కికిని
చతురపుణ్యుఁడు రామచంద్రుఁడు లేని - యతిశూన్య మగు నయోధ్యాపురిఁజూచి
యాయతశుభశీలుఁ డందుండ రోసి - పోయి నందిగ్రామపురిని వసించి
పవివడి రఘురాముపాదుకాయుగళ - మున రాజ్యభార మిమ్ముల నావహించి
శ్రీరామునకుఁ బోలె సేవ సేయుచును - నారచీరలు జడల్ నవయుచుఁ దాల్చి
యారాఘవుని పునరాగమనంబుఁ - గోరుచు నతనిసద్గుణము లెన్నుచును
సరససజ్జనమంత్రి సమ్మతితోడ - భరతుండు మహియెల్లఁ బాలించుచుండె.
యిది యయోధ్యాకాండ మెల్లలోకముల - విదితమై బుధలోకవినుత మౌఁగాక !
అని యాంధ్రభాష భాషాధీశవిభుఁడు - వినుతవాక్యాగమవిమల మానసుఁడు
పాలితాచారుఁ డపారధీశరధి - భూలోకనిధి గోనబుద్ధభూవిభుఁడు
తమతండ్రి విఠ్ఠల ధరణీశుపేరఁ - గమనీయగుణధైర్యకనకాద్రిపేరఁ

బిబిరూని యరిగండ భైరవుపేర - ఘనుపేర మీసరగండనిపేర
నాచంద్రతారార్క మై యొప్పుమిగిలి - భూచక్రమున నతిపూజ్యమై వెలయు
ననమానలలితశబ్దార్థసంగతుల - రసికమై చెలువొందు రామాయణంబు
పరఁగ నలంకారభావన ల్నిండఁ - గరమర్థి నయోధ్యకాండంబుఁ జెప్పె
నారూఢి నార్షేయ మై యాదికావ్య - మై రసికానంద మై యలనాఁడు
నివ్వసుమతి నొప్పు నీపుణ్యచరిత - మెవ్వరు చదివిన నెవ్వరు వినిన
సామాదిబహువేదచయధామరామ - నామచింతామణి నవ్యభోగములు
పరహితాచారముల్ ప్రభువిచారములు - పరిపూర్ణశక్తులు ప్రకటరాజ్యములు
నిర్మలకీర్తులు నిత్యసౌఖ్యములు - ధర్మైకనిష్ఠలు దానాభిరతులు
ఆయురారోగ్యంబు లైశ్వర్యములును - బాయని శుభమును పాపక్షయంబు
వరపుత్రలబ్ధియు వైరినాశనము - సరినొప్పుధనధాన్యచయ సమృద్ధియును
నేవిఘ్నములు లేక నిండ్లలో నధిక - లావణ్యయుతులైన లలనలపొందు
కొడుకులతో నెద్దు గూడియుండుటయు - నెడగాక నాపద లెల్లఁ బాయుటయు
సమ్మదంబున బంధుజనులఁ గూడుటయు - నిమ్ములఁ గామ్యంబు లెపుడుఁ గూడుటయు
సతతంబు దేవతాసంతర్పణంబు - పితృగణతృప్తియుఁ బెంపారుచుండు
నిది మోక్షసాధనం బిది పాపహరము - ఇది దివ్య మిది భవ్య మిది శ్రీకరంబు
వ్రాసినవారికి వరశుభోన్నతులు - వాసవభోగాదివాసులఁ జేయు
నెందాఁక కులగిరు లెందాఁక తార - లెందాఁక రవిచంద్రు లెందాఁక దిశలు
ఎందాఁక వేదంబు లెందాఁక ధరణి - యెందాఁక భువనంబు లేపు దీపించు
నందాఁక యీకథ యక్షతానంద - సందోహదోహళాచారమై పరఁగు.

అయోధ్యాకాండము సంపూర్ణము.

శ్రీ ర స్తు.

శ్రీ రంగనాథ రామాయణము

ఆరణ్యకాండము

శ్రీచిత్రకూటమౌ చిత్రకూటమున - వాచంయమశ్రేణి వర్ణింప నుండి
యంత రాముఁడు భరతాగమనంబు - చింతించి యిచట వసింపరా దనుచు
నిచ్చట నే నున్న నెల్లపౌరులును - ముచ్చటపడి దినంబును వత్తు రనియు
దంతిరథాశ్వపదాతివర్గముల - నెంతయు గాసిలె నీవనం బనియు
ఖరదూషణాదిరాక్షసకోటిబాధ - పరిహరింపు మటంచుఁ బరమసంయములు
చెంతలఁ జేరి సూచించినా రనియుఁ - జింతించి, మఱునాఁడు చిత్రకూటాద్రి
మునుల వీడ్కొని యత్రిమునియాశ్రమమున - కనురాగమున నేగ నమ్మహామౌని
తనశిష్యులును దాను దగ నెదురేగి - కొనిపోయి పలుతెఱంగులఁ బూజచేసె.
నమ్మునిపత్నియు ననసూయ ప్రీతి - నమ్మహీతనయకు నాతిథ్య మొసఁగి
తెఱఁగొప్పఁ గొన్ని పతివ్రతాగుణము - లెఱిఁగించి రఘురాము నెడఁబాయలేక
తనబంధుజనుల నందఱ నెడఁబాసి - వనముల కాసీత వచ్చుట పొగడి
పిమ్మట ననసూయ ప్రీతితోఁ దాను - నమ్మహీతనయకు నంగరాగములు
వాడనిపువ్వులు వరుసఁ దోడ్తోడ - కూడమాయనిమణుంగులు తా నొసంగి
"రమణి నిన్ను స్వయంవరమునరాఘవుఁడు-క్రమమొప్పఁ గైకొన్నకథఁజెప్పు"మనిన
జిలిబిలిసిగ్గును జిఱునవ్వుఁ దొలుకఁ - బలికె జానకి తనపతిని వీక్షించి
"వినవమ్మ ! మిథిలకు విభుఁడైనయట్టి - జనకుఁ డొక్కఁడె యాగశాల దున్నింపఁ
గలిగితి నే నది కారణంబునను - కలితసీతానామకమున నొప్పితిని.
అనపత్యుఁ డౌట నయ్యవనిపాలకుఁడు - దయమీఱ నన్ను మోదంబునఁ బెనిచె,
నంత యౌవనవతి యగు నన్నుఁజూచి - చింతించి తనయింటి శివునిచాపంబు
నెక్కుపెట్టినవాని కెలమిఁ బెంపెక్క - నిక్కన్యకామణి నిత్తు నే ననుచు
వరబుద్ధిమై స్వయంవరము చాటింప - ధరణినాయకు లెల్లఁ దా మట వచ్చి
శైలజారమణుని చాప మెత్తంగఁ - జాలక మోపెట్టఁ జాలక చనిరి.
అంత రాఘవుఁడు విశ్వామిత్రుఁ - గొలిచి - కొంతకాలంబునకును నట వచ్చి
కరి యిక్షుకాండంబు ఖండించినట్లు - హరువిల్లు విఱిచి చయ్యన వరియించె"
నని తనపెండ్లివార్తను నంతఁదాను - వినిపింప ననసూయ విని ముదమందె,
నప్పుడు రవి పశ్చిమాంబుధి మునుఁగఁ - దప్పక సాంధ్యకృత్యము లెల్లఁ దీర్చి

శ్రీరాముఁ డత్రి పూజింప సద్గోష్ఠి - నారాత్రి గడపి సంధ్యాక్రియల్ దీర్చి

—: శ్రీరాముఁడు దండకారణ్యమునకుఁ బోవుట :—

ముదమొప్ప నయ్యత్రిముని వీడుకొలుపఁ - గదలి యమ్మఱునాఁడు కమలాప్తకులుఁడు
సరళతాలతమాలసాలహింతాల - కురవకాగరువటకుటజగణ్యంబు
చండాంశునిభమౌనిజనశరణ్యంబు - గండకహర్యక్ష గవయవేదండ
గండభేరుండాది ఖగమృగోదగ్ర - దండకారణ్యంబు దరియంగఁ జొచ్చి
వేదనాదములచే విస్తారమహిమ - వేదులచేతఁ బవిత్రంబు లైన
పర్ణశాలలచేతఁ బవనాంబుజీర్ణ - పర్ణాశు లగుచుఁ దపంబు గావించు
మునులచే మిగుల సమున్నతి నొప్పు - జనసుత తాపసాశ్రమములు పెక్కు
కనుఁగొంచు వారలు గావించుపూజ - లనురక్తిఁ గైకొంచు ననుజుండు దాను
నరుగుచో నాదండకారణ్యవీథి - నురుపర్వతాకారుఁ డుగ్రలోచనుఁడు
ఘనవక్త్రనాసుండు కఠినవిగ్రహుఁడు - ఘనుఁడు విరాధుఁ డను కడిఁదిరాక్షసుఁడు
అట్టహాసముచేసి యాకసం బొదువ - బెట్టుగా వనమెల్ల భేదిల్ల వచ్చి
గరుడుండు బాలనాగము బల్మినొడిసి - యిరవొప్ప నద్దివి కెగయుచందమునఁ
బటుశూలముఖచంచుబాహుఁడై సీత - కుటిలకుంతల నెత్తుకొని మింటి కెగసి
జనకజ దెసఁ జూచి చాలఁ జింతించు - ఘనుల శ్రీరామలక్ష్మణుల వీక్షించి
"యోరి! వీరులవలె నోడక వచ్చి - యీరసంబునఁ జొచ్చి యే నున్న యడవి
శరచాపహస్తులై చరియింప నెంత - బిరుదులై భుజశక్తిఁ బేర్కొన్న నెంత
తల్లి శతహ్రద తండ్రి జయుండు - తొల్లి యాయుధములఁ ద్రుంగక యుండ
బ్రహ్మచే వరములు వడసినవాఁడ - బ్రాహ్మణాశనుఁడ విరాధుఁ డన్వాఁడ
నే నల్గి చూచిన నింద్రాదిసురల - నైనను మ్రింగుదు నట మర్త్యు లెంత
యీయింతి నొప్పించి యీకాన విడిచి - పోయి మీమీప్రాణములు గాచికొనుఁడు
కాదేని నాచేతి ఘనశూలహతికి - నాదట నరమి రం" డని పేర్చి పలుక
సౌమిత్రి యప్పుడు జనకజభయము - నామహారాక్షసు నదటును జూచి
"యోరి! రామునిదేవి సురపుణ్యసాధ్వి - ధారణీనందనఁ దగ దోరి! నీకుఁ
గొనిపోవ నెక్కడఁ గొనిపోయె దింక - నినుఁ బట్టి వధియింతు నేఁడు నాకడిమి"
నని బాణసంధాన మలుకమైఁ జేసి - ఘనబాణతతుల వక్షము గాఁడనేయ
నరుదుగా వాఁ డట్టహాసంబు చేసి - కెరలుచు శూల మంకించి ప్రేయుటయు
ఘనఘనాఘనముసంగడిఁ బాసి పిడుగు - చనుదెంచుకరణి రా జానకీవిభుఁడు
నది రెండుశరముల నలవుమైఁ ద్రుంప - బదరి వాఁ డట సీతఁ బడవైచెఁ బుడమి
నారాక్షసునిఁ బాసి యాకాశవీథి - ధారణీసుత సీత తల్లడిల్లుచును
జలదంబు నెడఁబాసి చనుదెంచుమెఱుము - చెలువునఁ జనుదేరఁ జెచ్చెఱఁ జూచి

గరుడాస్త్రమున డించెఁ గడఁగి రాఘవుఁడు-వరబాణములు పెక్కు వాఁ డేయుటయును
నవి లెక్కసేయక యట్టహాసంబు - భువనభయంకరంబుగ బిట్టొనర్చి
కరముల రామలక్ష్మణుల నిద్దఱినిఁ - గరమర్థిఁ బట్టి రక్కసుఁ డుక్కుమీఱి
మూపున నిడి రయంబునఁ ద్రోవఁబట్టి - సాపుగా నడచుట జనకజ గాంచి
వాపోవ నటఁ గొంతవడి పోయి పోయి - ప్రాపితకోపులై రామలక్ష్మణులు
మెఱుఁగుఁదీఁగెలరీతి మెఱయుఖడ్గంబు - లొర యూడ్చి వానిబాహులు రెండు దునుమ
గిరి వజ్రమునఁ గూలుక్రియ దిక్కు లదుర - నురువడి నొరలుచు నుర్విపైఁ గూలి
యసువులు విడువ నయ్యసుర యుండుటయు - నసమానపదముష్టిహతులనందంద
ముద్దగాఁ జేసి సముద్ధతిఁ జంపి - రద్దిరా! యని మును లాశ్చర్యపడఁగ
నతఁ డంత గంధర్వుఁడై రాముఁ బొగడి - యతులవిమానంబునం దుండి పలికె.
"నేను గంధర్వుఁడ! నేను తుంబురుఁడ!-భూనాథ! మును రంభఁ బొంది కొల్వునకు
రానిగర్వ మెఱింగి రాక్షసాకృతిగ - నేను గుబేరుచే నిటు శాప మంది
నేఁడు మీభుజశక్తి నీశాపముక్తి - పోడిగాఁ గాంచితిఁ బోయెద నింక
విరవొప్ప నాదేహ మిటఁ బూడ్చి చనుఁడు - శరభంగమౌనియాశ్రమమున" కనుచుఁ
బోయె మ్రొక్కుచు వాఁడు;పొలుఁపొంద వాని-కాయంబు ధరఁ బూడ్చి కడుభయంబందు
ధరణీతనూభవఁ దగఁ గౌఁగిలించి - పరమసమ్మదమున భయ మెల్ల మాన్చి
తలకొన్న ప్రేమతోఁ దమ్మునిఁ జూచి - "యిలమీఁదఁ గల్గునె యిట్టిదుర్గములు?
కావున వేగ మీగహనంబు దాఁటి - పోవలె మనము భూపుత్త్రిఁ దోడ్కొనుచు"
నని యంత శరభంగుఁ డనుమునిచంద్రుఁ - గనుఁగొనుతలఁపునఁ గాకుత్థ్సకులుఁడు.

—: శ్రీరాముఁడు శరభంగాశ్రమంబుఁ జేరుట: —

చనుచోట నుదయార్క సంకాశమగుచు - నొనర నమ్మునియాశ్రమోపాంతవీథి
హరితహయాకీర్ణమైసితచ్ఛత్ర - పరివృతంబై దేవభరితంబునగుచు
నకళంకమణిరోచు లందందఁ బర్వ - నొకవిమానము గాంచె నుడువీథి నంతఁ.
గని విమానములోని కమనీయశీలుఁ - గనుఁగొనుతలఁపునఁ గదియ వచ్చుటయు
నది యదృశ్యం బయ్యె: నంత రాఘవుఁడు-ముదమంద శరభంగమునిఁ గాంచిమ్రొక్కి
మునిచేత దివ్యాస్త్రములు చాలఁ బడసి-యనురాగమును బొంది యతని కిట్లనియె:—
"నేము! నిన్నిటఁ జూడ నేతెంచుచోట - నోమునీశ్వరచంద్ర! యొకవిమానంబు
చదలెల్ల వెలుఁగ నిచ్చటనుండి పోయె - నది యెందులకు వచ్చె? నది యెందుఁబోయెఁ?
నావిమానములోని యతఁ డెవ్వఁ" డనిన - భూవరునకు మునిపుంగవుఁ డనియె:
"దేవేంద్రుఁ డాతఁడు దేవేంద్రవంద్య! - దేవ! నాకడకును దివినుండి ప్రీతి
ననిమిషులును దాను నర్థిదీపింప - నను బ్రహ్మలోకంబునకుఁ బిల్వ వచ్చె.
వచ్చిన నోమహీవరచంద్ర! నీవు - విచ్చేయు టిచ్చ భావించి నే నిపుడు

నెఱసినకడిమిమై నిన్నుఁ బూజించి - మఱి పోవువాఁడనై మది నిశ్చయించి
యంతకు రా నని యతనిఁ బొమ్మంటి - చింతించి వజ్రియు శ్రీరాము నిన్ను
కాంతారఖిన్ను నిక్కడఁ జూడఁ గలిగె - నింతలో విచ్చేసి తినకులాధీశ!
ధరణీశ! నీప్రసాదంబునఁ దపము - నరుదార నొకవిఘ్న మైనను లేక
సలిపితి నిష్ఠలు సఫలంబు లయ్యె; - నెలకొని శ్రీరామ! నినుఁ జూడఁగంటి;
ననఘ! సుతీక్ష్ణసంయమి నింక నీవు - కనుఁగొని యతనిచెంగట నుండు; మేను
బనివినియెద నింక బ్రహ్మలోకమున" - కనిచెప్పి రామునమక్షమంబునను
ననలముఖంబున నమ్మునీశ్వరుఁడు - తనమేను మంత్రపూతము చేసి వేల్చి
యెడపక యింద్రాదు లెల్లను గొలువఁ - గడునొప్పు బ్రహ్మలోకమునకుఁ బోయె.

—: శ్రీరాముఁడు సుతీక్ష్ణమునిని దర్శించుట :—

నాయాశ్రమావాసు లైనసంయములు - వాయుభక్షకులును వైఖానసులును
వాలఖిల్యులు మౌనవంతులు పర్ణ - శాలవిహీనులు స్థండిలశయులు
మననశీలు రుదాత్తమౌను లేకాంతు - లనశనవ్రతులుఁ బంచాగ్నిమధ్యగులు
మొదలైనతాపసుల్ మూకలు గట్టి - సదయాత్ముఁ డగు రామచంద్రునిఁ జేరి
"పితృవాక్యపాలనప్రియుఁడవు సత్య - రతుఁడవు నీవు నిర్మలయశోధామ;
రామ! నీయంతటి రాజు గల్గియును - నేము రాక్షసబాధ నిటుఁ గుందఁదగునె?
వ్రతము రక్షించు నృపతికిని గల్గు - నతనిపుణ్యములోన నాలవపాలు
ఈతఱి దైత్యుల నెల్ల ఖండించి - మాతపోవ్రతములు మైత్రి నిండించు
సొరిది నీశరణంబుఁ జొచ్చితి" మనిన - శరణాగతత్రాణ సదయుండు గాన
నాయాశ్రమంబులయందుండు మునుల - కాయతమతి రాముఁ డభయంబులిచ్చి
"మీయనుగ్రహమున మేటిరక్కసుల - దాయల ఖండింతు దలఁకకుఁ" డనుచు
వారి వీడ్కొని ఘోరవనసీమ కరిగి - యారూఢమతిసుతీక్ష్ణాశ్రమంబునకు
వచ్చి యామునిచంద్రు వలగొని పేరు - గ్రుచ్చి సద్భక్తి పైకొని మ్రొక్కుటయును
వారల కెదురుగా వచ్చి సుతీక్ష్ణుఁ - డారాము దీవించి యర్థిఁ బూజించి
"యనఘాత్మ! చిత్రకూటాద్రికి నీవు - మునివృత్తి వల్కలంబులు గట్టి వచ్చు
టనికి యాకర్ణించి యుల్లంబులందుఁ - గొనకొని మీరాకఁ గోరుచుండుదుము.
నీవు విచ్చేసితి; నినుఁ జూడఁగంటి! - మేవిధంబుల నింత నేము ధన్యులము
ఆయతభుజసత్త్వు లైన రాక్షసులు - మాయాశ్రమములకు మత్తులై వచ్చి
హోమవేదులఁ గాల్చి యూపముల్ గూల్చి - సోమపానము గ్రోలి సురలఁ బోఁదోలి
తపములు చెఱిచి పాదమ్ములు విఱిచి - జపమాలికలు ద్రెంచి శాటికల్ చించి
ఫలములు డుల్చి పుష్పము లెల్ల రాల్చి - కొలఁకులు కలఁచి పెక్కులు గాసిచేసి
పెక్కండ్రమునులఁ జంపిరి దురాత్మకులు; - దిక్కులే దీపాటు దీర్ప నేత్రోవ.

వేచినదనుజుల నేము కోపించి - చూచిన నీఱుగాఁ జూడ్కనోపుదుము
నెలకొని మహిమీఁద నీయట్టిరాజు - గలుగుటఁజేసి యెక్కడ నల్గ మేము ;
కావున దుష్టరాక్షసుల మర్దించి - నీవు మాతపములు నిష్ఠఁ బాలింపు"
మనిన రాముఁడు "రాక్షసాధీశవరుల - ననిలోనఁ జంపెద" నని యూఱడించి
శరభంగునాశ్రమస్థలమున మునుల - కిరవొప్ప నభయంబు నిచ్చుట తెలిసి
రక్కసులను జంపఁ బ్రతినలు పలికి - యక్కడ సుఖగోష్ఠి నారాత్రి నిలిచె
మఱునాఁడు పెక్కండ్రు మౌనులు వచ్చి - మఱియును దమయాశ్రమములకుఁబిలువ
దిననాథకులుఁడు సుతీక్ష్ణు వీడ్కొనుచు - మునులపుణ్యాశ్రమంబులు చూడఁ గోరి

—: సీత శ్రీరాముని బ్రశ్నించుట :—

చనుచోట రఘురాము జానకి చూచి - "యనఘ ! రాజ్యము మాని యడవికి వచ్చి
సముచితవృత్తిమై జడలును వల్క - లములు ధరించి మెలంగుచు నుఱక
యసురులదెస మీకు నలుగ నేమిటికి ? ? పొసఁగ వీమాటలు బుద్ధిఁ జింతింప ;
మునులతో రాక్షసముఖ్యులఁ దుంతు - నని యూఱడించినయంతనుండియును
గలఁగుచున్నది మది కాకుత్స్థతిలక ! - వల దీతెఱంగులు వర్జింపవయ్య
ప్రాణులఁ జంపఁ బాపము రాదె ? తొల్లి - ప్రాణేశ ! యొకముని బహుతపోనిష్ఠ
నుండుచో భటరూపయుక్తుఁడై వజ్రి - యొండుఖడ్గము మౌనియొద్ద దాపుచును
ఇదె పోయివచ్చెద నే నని చనియె ! - తదనంతరమున నాతఁడు ఖడ్గ మంది
యూరకుండక తీవ లొకట వృక్షముల - సారెఁ ద్రుంచుచును హింసారతుండగుచు
జడమతియై తపశ్చర్యకుఁ బాసి - కడపట నతఁడు దుర్గతిఁ గూలెఁ గానఁ,
దపమేడ ? మఱి రాజ ధర్మంబులేడ ? - విపులాయుధము లేడ ? విడువవే దేవ !"
యనవుడు విని నవ్వి యధిపతి సీతఁ - గనుఁగొని "విప్రమార్గంబు నీపలుకు
క్షత్రమార్గము గాదు సాధ్వి ; నావలని - మైత్రిఁ బల్కెదవు నామత మెఱింగియును,
దరుణి ! యుత్తమరాజధర్మైకపరులు - శరచాపములు దాల్చి చరియించు టెల్ల
శరణాగతులఁ గావఁ జర్చింపఁ గాదె ? - పరికింప వెయ్యేల పరమధర్మములు ?
నమ్మహామునులతో నాడినప్రతిన - యిమ్మెయిఁ గావింతు నిదియె నిశ్చయము.
విడుతుఁ బ్రాణము నైన విడుతు నిన్నైన-విడుతుఁ దమ్ముని నైన విడువ నేఁ బ్రతిన"
ననిన నూరక యుండె నవనిజ యపుడు - విని లక్ష్మణుఁడు చాల విస్మయం బందె
నటమీఁద నొక్కొకయాశ్రమంబునను - బటుధర్మనిధి రామభద్రుండు ప్రీతి
మూఁడేసినెలలు నిమ్ముల నాల్గునెలలు - వోడిగా నిలుచుచుఁ బుణ్యాశ్రమముల

—: మందకర్ణి వృత్తాంతము :—

ధీయుక్తిఁ జూచుచు తెరువున యోజ - నాయతంబైన మహాతటాకంబుఁ

గని గీతవాద్యమంగళనినాదములు - దనర నయ్యుదకమధ్యమున మించుటయుఁ
డుఁ జోద్యప డీ తటాకము చేరి దానిఁ-గడుధర్మరతుఁడు తాఁ గని మ్రొక్కి పలికె.
“ఇది యేమి మునినాథ! యీతటాకంబు - నుదకంబులో ఘోష ముబ్బుచున్నదియుఁ
గడుఁ జిత్ర” మనుఁడు రాఘవుఁ జూచి పలికె - నడరెడువేడుక నాధర్మరతుఁడు
“కదలక మును మందకర్ణి యన్ మౌని - యుదకమధ్యంబున నురునిష్ఠ నిలిచి
యెనసినమహిమ ననేకవర్షములు - తనియక యత్యుగ్రతప మాచరింప
నాతపంబునకు నింద్రాదిదేవతలు - భీతిల్లి మునిపతి పెంపెల్లఁ గలఁగ
నమ్మునికడ కేవు రప్సరస్త్రీల - నిమ్ములఁ బుత్తేర నేతెంచి వార
లతనికి భార్యలై యంబుమధ్యమున - నతఁడు నిర్మించిన హైమసౌధముల
మునినాథుముందఱ ముదమొప్ప నిలిచి - యనురక్తి వా రిప్పు డాడుచున్నార
లదిగాన గౌలను పంచాప్సరం బయ్యె - నిది వారి బహువాద్యహృద్యశబ్దములు”
అనవుడు విని రాముఁ డతిభక్తితోడ - ఘనపుణ్యుఁ డగు మందకర్ణికి మ్రొక్కి
మఱియు మహాటవి మార్గంబునందు - నెఱసినకడిమిమై నెఱి నేగునపుడు
మునులకు మ్రొక్కుచు మును లున్నపుణ్య - వనులకుఁ జొక్కుచు వనజకహ్లార
సరసులఁ దేలుచు సత్కథాలాప - సరసుల నేలుచుఁ జల్లనిగాలి
రాకలఁ బొగడుచు రణితఝిల్లికల - జోకలఁ దెగడుచు శుకమయూరాది
ఖగములఁ బట్టుచుఁ గరివరాహాది - మృగములఁ గొట్టుచు మేఘాస్త్ర మేసి
తపములు నడపుచుఁ దముఁ జూచువారి - భవములు నడపుచు పరువంపులతల
పువ్వులు చిదుముచుఁ బొదలుతుమ్మెదల - నవ్వలఁ గదుముచు నభమంటఁ దాఁకు
శైలంబు లెక్కుచు జానకి యలయ - మేలంబు దక్కుచు మృదురీతి గుహల
మెల్లనె దార్పుచు మెలఁతకు నెక్కు - డల్లన నేర్పుచు నచటిచెంచెతల
కీరముల్ మెచ్చుచు భేదింపరాని - యీరముల్ చొచ్చుచు నినరశ్మిలేని
కోనలఁ గానలఁ గ్రుమ్మరు చట్లు - జానకి తాను లక్ష్మణుఁడు కొన్నేండ్లు
పుణ్యతీర్థంబులు పుణ్యవాహినులు - పుణ్యతపోవనభూములఁ గలయఁ
దిరుగుచుఁ బదియేండ్లు దీరినపిదప - మరలి సుతీక్ష్ణాశ్రమమునకు మఱియు
వచ్చి యమ్మునిచంద్రువద్దఁ గొన్నాళ్లు - మచ్చిక నుండె రామక్షితీశ్వరుఁడు.

—: అగస్త్యులఁ గాంచుట :—

ఒకనాఁడు ఘను నగస్త్యునిఁ జూడఁగోరి - యకళంకభక్తి సంయమికి నిట్లనియె.
“ఎందు నగస్త్యమునీశ్వరుఁ డుండు - నందునెందాక్కొ తదాశ్రమభూమి ?
తెలుపవే” యనిన సుతీక్ష్ణుండు గుఱుతు - లలవడఁ దన్మార్గ మంతయుఁ దెలిపి
దీవించి యనుప గాదిలితమ్ముతోడ - దేవితో దక్షిణ దిక్కుకై నడచి
చనిచని నాల్గుయోజనములు దాఁటి - వనముల ఘనశైలవాహినుల్ పెక్కు

గనుఁగొంచు నరిగి యగస్త్యానుజన్ము - ననఘాశ్రమంబున కరిగి సంప్రీతి
నాయతీశ్వరచంద్రునడుగుల కెరఁగి - యాయాశ్రమంబున నారాత్రి నిలిచి
మునితోడ సుఖగోష్ఠి మొగిఁ జేయుచుండి - యినకులాధీశ్వరుం డిట్లని పలికె.

—: అగస్త్యముని మహిమ :—

"నియ్యగస్త్యమహామునీశుండు దొల్లి - యియ్యెడ వాతాపి నెబ్భంగిఁ జంపె"
ననిన నమ్మునిచంద్రుఁ డారామచంద్రుఁ - గనుగొని యాపుణ్యకథ చెప్పఁదొణఁగె.
"నురుతాపి వాతాపియును నిల్వలుండు - ధరణిపై నియవు రుద్దండరాక్షసులు
గల రందు వాతాపి ఘనమేషమూర్తి - యిల్వలుండును నొక్కఋషియు నై నిలిచి
యిచ్చటఁ బెనుత్రోవ కెదురేగి మిగుల - దచ్చనఁ దమ యింటఁ దద్దినం బనుచు
మునులను నియమించి ముదమొప్పఁ దెచ్చి - యెనయంగ మేషంబు నేర్పడఁ జంపి
ప్రీతిఁ గూరలుచేసి పెట్టి భుజింప - వాతాపి రమ్మని వడిఁ జేరఁ జీరఁ
దడయక యపుడు వాతాపి యమ్మునుల - కడుపులు వ్రచ్చి యగ్గలికతో వెడల
నీవిధి మునుల ననేకులఁ జంపి - రా వికృతాకారు లడరి యందుండుఁ
గొనికొని యొకనాఁడు కుంభసంభవుఁడు - చనుదేరఁ గపటభోజన మొప్పఁబెట్టి
వాతాపిఁ బిల్వ నిల్వలుఁ జూచి నగుచు - "వాతాపి యెందుండి వచ్చు జీర్ణించె"
నని యగస్త్యుఁడు పల్క నాయిల్వలుండు - కనలి కర్కశుఁ డయి కదియవచ్చుటయుఁ
గలశసంభవుఁడు హుంకారమాత్రమున - బలియు నిల్వలుఁ జూచి భస్మీకరించి
మునులకు నెల్లఁ బ్రమోదంబు చేసె - విను మదియును గాక వింధ్యం బణంచె
నరిగాఁగ దక్షిణాశాస్థలి నిలిచె - నరుదుగా నంబుధి నాపోశనించెఁ
బెనుబాముగాఁగ శపించె నానహుషు - మునిమాత్రుఁడే పుణ్యమూర్తి కుంభజుఁడు
మునివేషమునన్న ముక్కంటిగాక" - యన విని రఘురాముఁ డానంద మంది
మఱునాఁడు మునిపతి మార్గంబుఁజూప - తెఱఁగొప్పఁ బూజించి దీవింప వెడలి
చనిచని యొక్క యోజన ముత్తరించి - పనసదాడిమశమీబదరికాశ్వత్థ
పాలప్రియాళ రసాలతమాల - మాలూరఖర్జూర మందారతరుల
తరులఁ గ్రిక్కిరిసిన తావిక్రొవ్విరుల - విరులతేనియ లాని వెలయుతుమ్మెదల
మెదలు నింపగునట్టిమేటిపూపొదలఁ - బొదలలోఁ బగలేక పొదలు మృగముల
కలకంఠకలకుహూకారనాదముల - విలసిల్లు బహుశాస్త్రవేదనాదములఁ
జెలఁగుచుఁ గిన్నర సిద్ధగానముల - కలిమి దీపించు నగస్త్యునాశ్రమము
గనుఁగవ విందుగాఁ గాంచి యందొక్క - మునిచేతఁ దమరాక ముని కెఱిఁగించి
చని చొచ్చి యమ్మునిచరణపద్మముల - కనురాగమున మ్రొక్కి నక్కునఁ జేర్చి
దీవించి వేవేలు తెఱఁగుల భక్తి - భావించి సంతుష్టిపరులఁ గావించి
"యోరామ ! శుభనామ ! యుత్పలశ్యామ !-క్రూరదానవభీమ ! గుణధామ ! నీవు

మునులభాగ్యంబున మునివృత్తి మోచి - వనమునఁ దపసివై వర్తింప వచ్చి
యరుదారఁ జిత్రకూటాద్రి కేతెంచి - వరమతి నొక్క సంవత్సరంబుండి
శరభంగమౌనియాశ్రమము కేతెంచి - శరణు చొచ్చిన మునీశ్వరులను గాచి
దనుజులఁ జంపెదఁ దలఁకకుఁ డింక - నని ప్రీతి మునులకు నభయంబు లిచ్చి
కరుణించి తని విని కాకుత్స్థతిలక ! - పరమసంతోషసంపన్నుఁడ నైతి"
నని యర్థిఁ బూజించి యతులదివ్యాస్త్ర - ఘనశస్త్రకోదండకవచాదు లిచ్చె
నిచ్చినఁ గైకొని యినకులాధీశుఁ - డచ్చట సుఖగోష్ఠి నారాత్రి నిలిచె,
ఘటసంభవుఁడు భావికార్య మూహించి - పటుతరవాక్యుఁడై పలికె నిట్లనుచు.

గోదావరీతీరమున శ్రీరాముఁడు నివసించుట-జటాయువుతో మైత్రి

"శ్రీరామ ! గోదావరీసరిత్పుణ్య - వారిశీతలగంధవాహకుమార !
ఘటితనర్తనవనాంగణలతాతటికి - జటికృతపూజధూర్జటికి నాపంచ
వటికిఁ బొ" మ్మన రఘువంశుఁ డచ్చటికి - ఘటసూతి వీడ్కొని కదలి పోవుచును,
నడుత్రోవ నొకపక్షినాథుని ఱెక్క - లుడివోని కులగిరులో యని చాలఁ
గని దైత్యుఁ డనుబుద్ధి గదసి నీవెవ్వఁ డనుటయు ముదమంది యాపక్షి పలికె.
"గరుడాగ్రజాతుండు కశ్యపతనయుఁ - డరుణసారథి యైన యరుణుండు ఘనుఁడు
మాతండ్రి మఱియు సంపాతి మాయన్న - మీతండ్రిసఖుఁడ సుమీ ! యేను రామ !
యితరుండఁ గాను మీ హితకార్యపరుఁడ - నతులసాహసుఁడ జటాయు వన్వాఁడ.
నీవనంబును నసురేంద్రసేవితము - గావున వైదేహి గావుఁ డేమఱక"
ననవుడు శ్రీరాముఁ డట్లుగా నతని - మనమున యోజించి మైత్రిఁ బూజించి,
యటఁ బంచవటికేగి యందున్నమునులఁ-బటుతపోధనుల సంభావించి మ్రొక్క
కరమర్థి వారుసత్కారముల్ సేయ - ధరణీతనయఁ జూచి తమ్మునిఁ జూచి
పొలుపొంద నెందును బుణ్యాశ్రమములు - గలయఁ బెక్కులు పొడగందుముకాక
యీగౌతమీగంగ యీసరోవరము - లీగిరు లీతరు లీయాశ్రమములు
ఎందును బొడగంటిమే యిటఁ గ్రింద - నిందుండెదము మన కింపొందు ననుచు
నానందమును బొంది యందున్నమునుల - యానతిఁ గైకొని యాప్రొదె కదలి
తాను లక్ష్మణుఁడును దగుపర్ణశాల - యూనిన క్రమముతో నొప్పారఁ గట్టి
తమ్ముఁడు దానును దానిఁ బూజించి - యమ్మహీసుతఁ గూడి యనురాగ మెసఁగ
నాపర్ణశాలలో నం దాఱునెలలు - దీపించి పేర్మి వర్తించుచునుండె

—: హేమంత వర్ణనము :—

అంత నీహారధరాక్రాంతదశది - శాంతమై హేమంత మవనిఁ బర్వుటయు
వేకువ నొకనాఁడు వెలఁదియుఁ దాను - తేకువ గౌతమిఁ దీర్థ మాడంగఁ
జనుచు రాముఁడు మైత్రి సౌమిత్రిఁ జూచి - కనుఁగొంటివే శీతకాలంబు మహిమ

దిశ లెల్లఁ జలికి భీతిలి వెలిపట్టు - ముసుకు పెట్టినయట్లు ముంచె హిమంబు,
హేమంత మనుమేఘ మెల్లెడ నిండి - వామిగా వడగండ్లు వర్షించె ననఁగఁ
గురిసినపెనుమంచు కుంభిని నెల్ల - నెరసి యొప్పారె ఘనీభవించుచును
ఉర్విపై నామంచు నొక్కొక్కచోట - దూర్వాంకురంబుల తుదలఁ జూచితివె ?
పచ్చమిన్న సలాక పౌఁజుపై వేడ్కఁ - గ్రుచ్చిన ముత్యాల క్రోవలై యొప్పెఁ
గామునమ్మోహనకాండంబు లనఁగఁ - హైమయుగ్వాయువు లలతిమై సోఁక
వెఱపున వణఁకెడు విరహిణు లనఁగఁ - దెఱఁగొప్పఁ గదలు పూఁదీఁగె వీక్షింపు ;
మంచున జారు తామరలకన్నీరు - ముంచినవిరహుల మోముల గేరు
పొదిగొన్న యకరువుల్ పొట్టుగా మీఁదఁ - గదలు తేటులపొగల్గా చలికొన్న
కొలను దేవతలకుఁ గుంపట్లఁ బోలె - విలసిల్లు కెందమ్మి విరులఁ జూచితివె ?
యడవిమేనుఁగులు నీరాస నీనదికిఁ - దుడిఁ దుడి వచ్చి తత్తోయంబు దొడరి
అడరి గిల్లనుచు దండములు వేవేగ - ముడిచి పాఱెడిని తమ్ముఁడ విలోకింపు :
ఇట్టికాలంబున నే నున్నయట్ల - పట్టంబు నామీఁది భక్తిమై మాని
నారచీరలు జడల్ నవతమైఁ దాల్చి - నారాకఁ గోరుచు నమ్మహాఘనుఁడు
పరమపావనుఁడు సౌభ్రాత్రభావనుఁడు - వరపితృవాక్యమద్వాక్యతత్పరుఁడు
చిరకీర్తినిరతుఁ డాశ్రితలాభరతుఁడు - భరతుఁ డుషఃకాల పరిచితి నెట్లు
స్నానంబు సేయునో సరయువులోన ? - మౌనియై యెట్లొకో మహిఁ బవ్వళించు ?
నాతండ్రి సత్యంబు నాపూన్కి యతని - చేత నింతయుఁ బ్రకాశించె లోకముల ;
నేతల్లిపనుపున నెల్లసంయముల - చేత దీవెనలు గాంచితి నీడ నేను
అట్టికైకను నొవ్వ నాఁడునో తెలియ ? - దట్టేల కావించు ననఘాత్ముఁ డతఁడు ;
పట్టంబు దొలఁగి తాపసి నైతి నేను - బట్టంబు గలిగి తాపసి యయ్యె నతఁడు ;
అన్నదమ్ములపాడి యాపుణ్యుఁ జూచి - యెన్న నెవ్వరి కైన నిఁక నేర్వవలయు
నట్టియాభరతుని ననుఁగుఁదల్లులను - చుట్టాల నెన్నఁడు చూతుమో మనము ?
అని వారిఁ దలఁచుచు ననివారితముగఁ - దనివార నిష్ఠ గౌతమివారిఁ గ్రుంకి
యినునకు నర్ఘ్యంబు లెత్తి గాయత్రి - పనుపున జపియించి బ్రహ్మయజ్ఞంబు
తమ్ముఁడు దాను సీతయుఁ బర్ణశాల - కిమ్మెయిఁ జనుదెంచి హితగోష్ఠి నుండె.

—: సౌమిత్రి ఖడ్గముఁ గొనుట :—

నొకనాఁడు లక్ష్మణుం డుదయకాలమున - నకళంకచిత్తుఁడై యన్నకు మ్రొక్కి
కందమూలఫలాదికములు దెచ్చుటకు - నందంద వనముల నరయుచు నరిగి
యున్నతం బగుచున్న నొకగిరిఁ గాంచి - మిన్నక యచ్చోట మెలఁగుచున్నంత
మహియెల్ల దేదీప్యమానమై వెలుఁగ - నహిమాంశుకల్పితం బగు ఖడ్గ మొకటి
భీషణజలదగంభీరఘోషముల - ఘోషించుచును వచ్చి "కో" యని పలికె.

“నందుకొ మ్మింక దైత్యాధీశతనయ ; - పొందుఁగా నీతపంబునకును మెచ్చి
భానుండు పనిచె నీపగిదిగ నన్ను - మానక కొను”మన్న మఱి వాఁడు పలికె.
“మెల్లనే తా వచ్చి మెచ్చి నాకీక - యెల్లపోకలు చేసె నొల్లఁబో నిన్ను
నలఘుతపం బెల్ల నవనిపైఁ గలిసె - వలసినకడ కేగు వనజాప్తహేతి”
యని పల్కి తొల్లిటి యచలసమాధిఁ - దనరంగ నుండె నంతట లక్ష్మణుండు
విపులాద్భుతం బంది వెసఁ దానిఁ జూచి - యుపమతో డగ్గరి యొడిసి చేపట్టి
నిపుణుఁడై పరికించి నృపకుమారుండు - తపసుల కెల్ల నాధార మైనట్టి
ఫలవృక్షములు ద్రుంపఁ బాడిగా దనుచుఁ - గలయఁ గ్రుమ్మరుచు నగ్గలికమై నచట
భావించి భావించి బాగొప్పఁ జూచి - భావంబునందును భ్రమదంబుఁ గొనుచు
నీఖడ్గ మిందుండ నేమి కారణమొ ? - యీఖడ్గ మిచ్చటి కేల వచ్చినదొ ?
యని యని ఖడ్గంబు నాదృతిఁ జూచి - పనిగొని దానిఁ జేపట్టుచు మఱియు
విలసిల్లు నొకగొప్పవెదురుజొంపంబు - మలసి ఖండింపఁ దన్మధ్యభాగమునఁ
దెగి యొకమౌని మేదిని గూలుటయును - నిగిడెకుమూర్ఛ మునింగి సౌమిత్రి
యటఁగొంతసేపున కల్లనఁ దెలిసి - కటకటా ! సకలలోకములు నిందింప
బ్రాహ్మణుఁ జంపితిఁ బరికింప లేక - బ్రహ్మహత్యాదోషభరితుండ నైతి !
నే నేలవచ్చితి నింతదవ్వులకు ? - నేనేల యీఖడ్గ మిట్లు గైకొంటి ?
ననుపమధర్మాత్ముఁ డగురామచంద్రు - ననుజుండ నగు నాకు నధికపాపంబు
సమకూరె; నీమునీశ్వరుఁ డెవ్వఁ డొక్కొ ? - సమయఁ జేసితి నింక జానకీవిభుఁడు
విని నన్ను నే మని విడనాడునొక్కొ ?- పెనుపేచి మునులు శపింతురో పట్టి ?
చెప్పకుండఁగ రాదు చెప్పక పోదు - తప్పెఁ గార్యముత్రోవ దైవమా యనుచు
నడలుచు నల్లన నడుగులు వణఁక - సుడివడి భ్రమయుచుఁ జొప్పుఁ దప్పుచును,
నడతెంచి దశరథునకు గురుభక్తుఁ - బడనేసి చంపిన పాపంబు వచ్చెఁ;
దండ్రికి వలెనె నందనునకు వచ్చె - నండ్రు భూపతు లెల్ల నని తల్లడిలుచుఁ
దమయన్నఁ జేరి గద్గదకంఠుఁ డగుచుఁ-గ్రమ మేది వగచుచుఁ గడఁగి మ్రొక్కుటయు
ననుజుని నెత్తి యొయ్యన గారవించి - కనుఁగవఁగన్నీరు గ్రక్కునఁ దుడిచి
యనుకంప మదిఁ బర్వ ననియె రాఘవుఁడు-“అనఘ! యేఁ గలుగ నీ కడల నేమిటికి?
ధర్మవర్తనుఁడవు దానశూరుఁడవు - నిర్మలాత్మకుఁడవు నీతిమంతుఁడవు
దశరథక్ష్మాపాలతనయ ! మాన్యుఁడవు - పశుపతివిక్రమప్రకటశౌర్యుఁడవు,
అన్న ! నీముఖ మేల యటు చిన్నవోయె ?-నున్నది యేర్పడ నొగిఁ జెప్పు” మనిన
జయశాలి యైన లక్ష్మణుఁ డిట్టులనియె - “భయనివారణ ! నీదుపంపునఁ బోయి
వనమూలఫలములు వలయు నన్నియును - గొని యేను మెలఁగుచోఁ గ్రూరఖడ్గంబు
నొక్కటి మింట రా నొడిసి చేపట్టి - వెక్కసం బగు నొక్క వెదురుజొంపంబు

నటికితి దాన నున్నతుఁ డొక్కమౌని - యొఱలుచు ధరఁ గూలె నుగ్రుఁడో యనఁగ,
నానేరమికిఁ గుంది నరనాథచంద్ర ! - రానేరకుండియు రానేరవలసె ;"
ననవుడు రఘురాముఁ డాశ్చర్య మంది - యొనర కార్యము మది నూహించుచుండె.
నంత నక్కడిమును లందఱుఁగూడి - యెంతయు నత్తెఱం గెఱిఁగింత మనుచుఁ
జనుదెంచి రఘురామచంద్రు దీవించి - ఘనతరమృదువాక్య గరిమ నిట్లనిరి.
"అఖిలేశ ! వినుము నీయనుజన్ముఁ డిప్పు - డఖిలలోకద్రోహి యైనరావణుని
చెలియలికొడు కగు జృంభుని నేఁడు - తులువను నిర్జించె ; దోషంబు లేదు ;
మును లెల్ల సంతసంబును బొంది రధిప !"-అనవుడు రఘురాముఁ డనియెఁ మౌనులకు.
"నేవేల్పుఁ గూర్చి వాఁ డిట్టితపంబు - గావించె ? ఖడ్గ మెక్కడనుండి వచ్చె ?
చీటికి మాటికిఁ జెడుదురే బుధులు ? - నాటికి హతుఁడుగా నజుఁ డేల వ్రాసె ?
నెంతకాలము చేసె నీయుగ్రతపము ? - సంతుష్టుఁ డయ్యెనే సరసిజాప్తుండు ?
అంతయు నెఱిఁగింపుఁ" డనిన నాభూమి - కాంతునితో మునిగ్రామణు లనిరి,
"తొల్లి దశాస్యుండు దోర్బలశక్తి - నెల్లదిక్కులు గెల్వ నెచ్చోట మదిని
సొరిది నమ్మఁగలేక సోదరిమగని - నురుపరాక్రముని విద్యుజ్జిహ్వుఁ బిలిచి
మన్నించి లంక యేమఱకుమీ యనుచు - సన్నుతి గావించి చనియె నంతటను ;
ఏను మాయలు నేర్చి యేదశకంఠు - రానీను ; లంకాపురంబుఁ గైకొందు"
ననుచు విద్యుజ్జిహ్వుఁ డపుడు పాతాళ - మున కేగి రాక్షసముఖ్యులదండ
పాయక వారిచే బహుళంబు లైన - మాయలు నేర్చుచు మదవృత్తినుండి
అచ్చట రావణుం డఖిలదిక్పతుల - విచ్చలవిడి గెల్చి వెస లంకఁ జొచ్చి.
ఘనత విద్యుజ్జిహ్వు కథలెల్లఁ దెలిసి - కనుఁగవలను నిప్పుకణములు రాల,
"నాయాజ్ఞ నుండక నలి రేగి వీఁడు - పోయి మాయలు నేర్వఁ బోలుఁ గాకేమి ?
మాయ లన్నియు నేఁడు మాయమై పోవఁ - జేయుదు" ననుచు నజేయుఁడై యరిగి.
అస్మయనగరవాసాసురుల్ బెగడ - విస్మయకోపుఁడై వెస హేతిఁ బెఱికి
ఘుఱఁది నాచెలియలి మగఁ డీతఁ డనక - తఱిమి విద్యుజ్జిహ్వు తలఁ ద్రెళ్ళ నేసి
క్రమ్మఱ వేగ లంకకు నేగుదెంచి - రమ్మని చెలియ శూర్పణఖ నూరార్చి
ఘనియె "నీవిచ్ఛావిహారిణి వగుచు - మనమున నీకు సమ్మత మైన పురుషుఁ
బొందుము ; వెఱవక పూని లోకముల - యందుఁ జరింపు పో" మ్మనిన నార్నెలల

—: మునులు జంబుని తపఃప్రభావంబు దెల్పుట :—

గర్భిణియై యున్నకతనఁ బై నెలలు - నిర్భరగతి నుండి నెలఁతుక గాంచెఁ ;
జటులోగ్రబలుఁ డైన జంబుకుమారు - నట వాఁడు పెద్దయై యాతల్లిచేతఁ
దనజనకునిచావు తప్పక దెలియ - విని తండ్రిపగదీర్ప వెరవుఁ జింతించి
" బ్రహ్మనుగూర్చి తపంబుఁ జేసినను - బ్రహ్మ వరం బీఁడు భవువిఁ గోరినను

అతఁడు భక్తుఁడు గాన నలుగఁ డాతనికి - నతులితగతి విష్ణు నర్థింతు నేని
చాల నాతఁడు మెచ్చి చనుదెంచి వరము-పాలించు టెపుడు ? నాపగ దీరు టెపుడు ?
అరయఁ ద్రిమూర్తుల హరిహరబ్రహ్మ - లరవిందహితరూప మైయుండు నండ్రు,
కావున రవిఁగూర్చి కడునిష్ఠఁ దపము - గావించి మెప్పించి కదనరంగమున
దనుజనాయకుఁ డైన దశకంఠుఁ ద్రుంతు"-ననియెంచి తపము సేయఁగఁ బూనునంత,
వనరుహాప్తుఁడు మెచ్చి వరఖడ్గ మొకటి - పనిచె దానవునకుఁ బగ దీఱుటకును,
దానిఁ గైకొనఁడయ్యె దర్పాంధుఁ డగుట - నానిమిత్తమున నీయనుజున కబ్బె
నాహేతి యటుగాక యసురచేఁ బడిన - సాహసంబున నేఁచు జగము లన్నియును
వకృతంబున దైత్యుండు మడిసె - నీవిచారం బేల ? యినవంశతిలక !
కలన రావణుఁ గెల్చెఁ గార్తవీర్యుండు-చలమొప్ప నాతనిఁ జంపె భార్గవుఁడు;
నట్టి భార్గవరాము ననిలోనఁ బట్టి - కొట్టితి బీరంబు క్రొవ్వును నణఁగ
నట్టినీచే రావణాదిరాక్షసులు - గట్టిగా దురమునఁ గడతేరఁగలరు "
అనవుడు రఘురాముఁ డాశ్చర్య మంది - వినతుఁడై మౌనుల వేడ్కతో ననిచె.

—: శూర్పణఖ కుమారుని గూర్చి శోకించుట :—

నంత శూర్పణఖ నిత్యము దెచ్చినట్లు - వింతగా నన్నంబు వివిధభక్ష్యములు
పొసఁగ నించిన బోనపుటికె చేఁ బూని - వెస వచ్చి తునిసిన వెదురుజొంపంబు
నడుమ ఖండంబులై నలిఁ బడియున్న - కొడుకుఁ గనుంగొని కుంభిని వ్రాలి
తెలిసి యత్తునుకలు దృఢముగాఁ గూర్చి - పలవించి పలవించి పఱఁతి యిట్లనియె.
"నోకుమారకచంద్ర ! యుచితమే నన్నుఁ - గైకొన వదియేమి కన్నులు దెఱచి
తగుమామ యనక ప్రతాపలంకేంద్రుఁ - డగు రావణునిఁ జంప నాత్మఁ గోరినను
నీ కొనఁగూడునే ? నేరవైతకట - యాకార్తవీర్యుచే నణఁగెనే యతఁడు ?
అనరణ్యశాపాగ్ని నణఁగెనే యతఁడు ? - వనజసంభవుచాపవహ్నిచేఁ దెగెనె ?
నలకూబరునిచేత నడఁగెనే యతఁడు ? - అల నందికోపానలార్చులఁ బడెనె ?
శాండిల్యమౌనిరోషంబునఁ జెడెనె ? - యొందేల ? ధననాథుఁ డుండెనే లంకఁ ?
బగ వల దన్న నా పల్కుఁ గైకొనక - తెగితి రావణుఁ డేలఁ దెగును నీచేత ?
ధర్మదేవతమాట తల్లి మాటండ్రు - నిర్మలాత్మక విన నేరవై తకట !
తపము పండె ననంగఁ దగ నీకు బుద్ధి - గపటించె దైవంబు కత లేల యింక ?"
నని యని శోకించి యక్కుమారకునిఁ - గనుఁగొని యగ్నిసంస్కారంబు చేసి
యనతిదూరంబున నచలసమాధిఁ - దనరుచు నున్న పెద్దలఁ జేరఁ బోయి
"యోరి ! కన్నులు మూసి యుడుగక నిష్ఠ - ఘోరతపంబు గైకొని సేయురీతిఁ
దలను మోపెడుజడల్ ధరియించి బూది - యలఁది జన్నంబున నందఱుఁ గూడి
తోలఁగక మేఁకపోతులమెడల్ విఱిచి - పొలుపార నుడికించి పొట్టల నింద

నెట్టన నమలి యెండినకళాసములు - గట్టి యేమియు నెఱుంగనియట్ల యుండి
కొవ్వి నాశిశువును గుమతులై పట్టి - యెవ్విధిఁ జంపితి రెఱఁగింపకున్న
దాపసాధములార ! తాపంబుదీర - వేపట్టి మ్రింగుదు విడువక మిమ్ము"
నని యహహారావ మడర డగ్గరిన - మును లెల్ల భీతిల్లి ముదిత కిట్లనిరి.
"విను శూర్పణఖ ! మునివేషఁ డొక్కరుఁడు - చనుదెంచి నీపుత్రు సమయంగఁ జేసి
ఫలములు గొని యల్ల పర్ణశాలకును - జలియింప కేగి యచ్చట నున్నవాఁడు
ముక్కమో మేర్పడ మునికార్యమునకు - దిక్కగల్గితి గాన తెఱవ యం దరుగు"
మని చూపి చెప్పిన నాదుష్టబుద్ధి - కనలుచు నపుడు లక్ష్మణుఁడు చన్నట్టి
యడుగులచొప్పున నరుగ నమ్మునులు - పొడమినభీతిచేఁ "బులినాకి విడిచెఁ
దప్పక దీనికిఁ దగినట్టి బుద్ధి - చెప్పి పంపుదు రింక చెలఁగి రాఘవులు
నాదట సకల దైత్యక్షయంబునకు - నాదికారణ మిది" యని ముదమంద
నత్తఱి దరిలేచి యసురేంద్రుచెలియ - లుత్తుంగనాసియు నుగ్రభావంబు
గురువిలోచనములు కోఱదౌడలును - పఱ పైన కడుపును బల్లవెండ్రుకలు
తెఱనోరు కరిమేను దీర్ఘజిహ్వయును - విఱి వైనరూపును విషమదృష్టియును
నరుదార ధరియించి యాడురూపమున - గరముగ్రముగ వచ్చుగరళమో యనఁగ
నొడిసి లోకము లెల్ల నొగి మింగఁ జాలి - పొడమిన నొకమహాఘాతమో యనఁగ
దఱివేచి దైత్యసంతతినాశకాల - మెఱఁగి ఘూస్థలిఁ దోఁచు మృత్యువో యనఁగ
నడచుచు వెస శూర్పణఖ యనునాతి - కడఁకతో రాముడగ్గఱ జేరఁ బోయి

—: శూర్పణఖ రామునిఁజూచి మోహించుట :—

యిందీవరశ్యాము నినకోటిధాము - సౌందర్యజితకాము జగదభిరాము
రాము దైతేయవిరాము వీక్షించి - కామభూతము సోఁకఁ గనుఁగొన రాక
తామసగుణ మేచి తన్ను లోకాభి - రాముగాఁ దలఁచి యారక్కసి నిక్కి
తనపెద్దమొగము నాతనిముద్దుమొగము - తనమహోదరము నాతనితనూదరము
తన తప్పుఁగన్ను లాతనిగొప్పకన్ను - లెన యంచుఁ దన కితఁడే తగు నంచు
మొగము చేటంతగా ముసిముసి నగవు - లిగురింప రఘురాము నీక్షించి పలికె.
"శరచాపములు పూని చరియింప నేల - యరు దైనయడవుల నతివయు నీవు
నీవేషమున నుండ నేమి కారణము ? - నీవెవ్వఁడవు మఱి నీకుఁ బేరేమి"
యనవుడు రఘురాముఁ డల్లన నవ్వి - దనుజకామినితోడఁ దగ నిట్టు లనియె.
"రామాభిరామ ! యోరామ ! నాపేరు - రాముఁడు దశరథరాజు మాతండ్రి
యాపర్ణశాలవాఁ డతఁడు నాతమ్ముఁ - డీపద్మలోచన యిల్లాలు నాకు
నేను దండ్రియుఁ బంప నీయరణ్యములఁ - బూని చరింతుఁ దపోవృత్తి నిపుడు
నీవెవ్వతెవు ? మఱి నీకుఁ బేరేమి ? - నీవేల వచ్చితి నేఁడు మాకడకు

నీవిలాసంబును నీవయోరూప - లావణ్యమును నింతులకు నెందుఁ గలదు ?"
నావుడు నాశూర్పణఖ రాముఁజూచి - వావిరిఁ బల్కెఁ దుర్వారయై నిలిచి
"యావిశ్రవసుకొడు కఖిలకంటకుఁడు - రావణుఁ డుగ్రవిక్రమయశోధనుఁడు
నాపటుసత్త్వన కనుఁగుజెల్లెలను - నాపేరు విను శూర్పణఖ యండ్రు తెలియ,
నీరూపురేఖ లన్నియు సరి చూచి - కూరిమి నీకు నాకును దగు నంచు
కామించి వచ్చితిఁ గడు నొప్పురూపుఁ - గామించినప్పుడె కైకొన నేర్తు;
నెందైనఁ జననేర్తు; నేవస్తువైనఁ - బొందుగాఁ దేనేర్తు; భోగింప నేర్తు;
నున్నది యేల నా యొప్పు భావించి - నన్నుఁ బాణిగ్రహణంబు గావింపు
మిది కులగుణహీన యిది వికృతాంగి - యిది నీకు మఱి తగునే ? యటుగాన,
నీమెలఁతుకఁ బట్టి యిప్పుడే మ్రింగి - రామ నీకోరిన రతి సల్పుదాన ;"
ననవుడు తనుఁజేర నాసీతఁ దిగిచి - కొని రాఘవుఁడు దాని కోర్కికి నవ్వి
కొంత హాస్యముఁ జేయఁ గోరి యాదనుజ - కాంతవికారంబుఁ గనుఁగొని పలికె.
"నేనింతిగలవాఁడ నిది నన్ను నమ్మి - పూని నాతో వనంబునకు నేతెంచెఁ
దగిలి నీ కొప్పింపఁ దగ దీలతాంగిఁ - బగగొని సవతితోఁ బడఁజాల వీవు ;
ఈనాతి లేకున్న నింతకు మున్నె - యే నినుఁ గైకొందు నిప్పు డేమాయె ;
వాఁడె నాతమ్ముఁడు వరతపోధనుఁడు - వాఁడు నాకంటెను వరరూపధరుఁడు
తన కొక్కచక్కని తరలాయతాక్షి - ననుకూలవతిని నిత్యముఁ గోరుఁ గాన
నినుఁబొంద నాతఁడు నేర్చు నం దరుగు" - మనవుడుఁ గాఁబోలు నని డాయఁబోయి
"నెలకొని లక్ష్మణ ! నిన్నుఁ గామించి - కలయ వచ్చితి నన్నుఁ గైకొను" మనుడు
నారామునుద్యోగ మతఁడును తెలిసి - ధీరుఁడై దానితోఁ దెఱఁగొప్పఁ బలికె,
"మెలఁత మాయన్నఁ గామించితి తొలుత - దలఁపున నటుగానఁ దగదు నిన్బొంద.
సీత నిన్ బోలదు చెలువంబునందు - సీతఱి దీటును నీమురిపెంబు
ఖాతి యింకొకసారి పరికించెనేని - సీత నొల్లక నిన్నుఁ జెందు రాఘవుఁడు
రాముసన్నిధికి నో రమణి ! పొ"మ్మనిన - సౌమిత్రిమాటలు సత్యంబు లనుచుఁ
దామసి తనరోఁత దలఁపక మఱియు - రామునికడ కేగి రతికిఁ బ్రార్థించె.
"వలవ దాతనిఁబొందు వనిత ! నీ" వనిన - జలజాక్షి మఱియు లక్ష్మణునిఁ బ్రార్థించెఁ
దమ్ముఁ డన్నను నన్న తమ్మునిఁ జూప - ద్రిమ్మరి తనకోర్కి తీదీపులాడ.
మఱి మన్మథునిసూత్రమహిమచేఁ దిరుగు - తెరబొమ్మయో యనఁ దిరిగెఁ బేరాస,
విరసవర్తనముల వెలఁది యిబ్బంగి - నిరువురసన్నిధి కెడఁదాఁకి తాఁకి
వేసరి యన్యోన్యవివశవర్తనల - గాసిల్లి యెంతయుఁ గడు నల్గి పలికె.
"ఓరిమానవులార ! యొకపేదరాలి - గాఱించు తెఱఁగునఁ గాఱింపఁ దగునె ?
యేను గోపించిన నింద్రాదిసురల - నైనను మ్రింగుదు నట మర్త్యులెంత ?

పొదివి యీయింతితో భువనంబు లెల్ల - జదిమి మ్రింగుదు" నని సంరంభ మెసఁగ
నది మృత్యువును బోలి యట్టహాసంబు - పొదలి డగ్గఱ వచ్చు పూనికఁ జూచి
"జానకి దలఁకెడు సౌమిత్రి యింక - దీనిమేలము చాలు దీని శిక్షింపు ;"
మని రాఘవుఁడు పల్క నాలక్ష్మణుండు - విని పర్ణశాలకు వెలుపల నిలిచి
"పడఁతి ! నీకింత కోపం బేల రమ్ము - కడముట్ట నీకోర్కిఁ గావింతు నిపుడె"
యని లక్ష్మణుఁడు పల్క నాశూర్పణఖయుఁ - దనమది నుప్పొంగి డగ్గఱఁ జేర
ఘనవిషజ్వాలోరగము పుట్ట వెడలు - ననువున నొరబాపి యదరులు చెదరఁ
దనఖడ్గ మంకించి దానవురాలి - ఘననాసికము చెవు లగ్రమునఁ బట్టి
యేసీమ సరసమో యిది యన నతఁడు - మాసీమ సరస మోమగువరో యనుచుఁ
"జేయొడ్డి వలచి వచ్చినఁ జెవు ల్ముక్కు - పోయె" నను సామెత పుడమిఁ బుట్టించి
ముక్కును జెవులును మొదలంటఁ గోయ - వెక్కుచు వేసారి వివశాత్మ యగుచు
శృంగంబు పగిలిన జేవురుఁగొండ - భంగి - రక్తము లొల్క భయమంది పాఱి
చని చతుర్దశసహస్ర నిశాచరేంద్ర - జననవిరాజితస్థానంబు నైన
ఖరునియాస్థానంబుకడకు వచ్చుటయు - ఖరుఁడును దాని యాకారంబుఁ జూచి
వెఱగంది "యిది యేమి వెలఁది ! నీరూపు - వెఱవక యెవ్వఁడు వికృతంబు సేసె
నెవ్వఁడు కాలాహి నెఱిఁగియుఁ ద్రొక్కె - నెవ్వఁడు మృత్యువు నిత్తఱిఁ జెనకె ?
వాని నెఱింగింపు వాని రక్తములు - వాని మాంసంబులు వడి నీకు నిత్తు"
వని పేర్చి ఖరుఁడు త న్నడిగినఁ జూచి-వినుపింపఁ దొడఁగె నవ్వెలఁది యేడ్చుచును
మునుకొన్నసిగ్గున మో మరవాంచి - వినుపింపఁ దొడఁగె నవ్వెలఁది యేడ్చుచును
"విను మరణ్యమునందు వెఱవక యేను - చనుచోట నాజనస్థానంబునందు
నాసుతుఁ డైనట్టి నాకేశసదృశుఁ - డాసూర్యునిం గూర్చి యట నిష్ఠనుండ
వాని వధించిరి పౌరుష మొప్ప - వానికిఁ గర్మముల్ వడిఁ జేసి పిదప
విను మరణ్యమునందు విపులసాహసులు - మునివేషధారులు మోహనాకృతులు
రామలక్ష్మణు లను రాజనందనులు - కామించి యేను డగ్గరుటయుఁ జూచి
పటుశక్తి నన్నంటఁ బట్టి నావేష - మిటు చేసి విడిచిరి యేను దుఃఖించి
వినుఁ గానవచ్చితి నీవింకఁ బోయి - యెనసిన కడఁకమై నిద్దఱఁ జంపి
వారిమాంసంబులు వడి నాకు నిచ్చి - వారక నాలోని వగలార్పు" మనుడు
"యింతమాత్రమునకై యే నేల వారి - పంత మ దెంత నా పంపుఁ గైకొమ్ము"

—: ఖరుఁడు తన సేనల శ్రీరామలక్ష్మణులపైకిఁ బంపుట: —

అని పదునలువుర నంతకోపముల - ననలోగ్రతేజుల నప్పుడు పిలిచి
"యీశూర్పణఖవెంట నేగి యానరుల - నాశంబు నొందించి నాసహోదరికి
వారిశోణితము ద్రావఁగఁ జేయుఁ"డనిన - వారును దుర్వారవారివాహములు

గాలితో వచ్చిన కరణి నాజంత - తో లోల శూలకాంతులు మెర్పు లల్ల
చనుదెంచి రామలక్ష్మణ సూర్యచంద్రు - లను గప్పి గర్జితాలాపముల్ చూప
దినకరకులుఁ డంత దేదీప్యమాన - ధనురాదిసాధనోద్దాముఁడై యెదిరి
వారును తనమీఁద వైచిన యశని - దారుణశూలముల్ ధారణిఁ గూల్చి
వారి నందఱ భూరివజ్రానుకారి - నారాచములఁ గంఠనాళముల్ చిదుమఁ
బరిపక్వఫలశిరోభాగము ల్వ్రాసి - నిరుపమాశుగహతి నిట్టరా ళ్ళనఁగఁ
బుడమిపై గెడసి రప్పుడు సుప్పనాతి - మదెమెత్తుపరువున మఱియును బాఱి
ఖరునకు లోకభీకరునకు వారి - మరణంబు రఘురాము మహితరణంబు
నుగ్గడించుటయు నాహుతి వెగ్గలముగ - భగ్గు భగ్గున మండు పావకుఁ డనఁగఁ
గోపించి యపుడు మిక్కుటమైనకడిమి - దీపించి దూషణత్రిశిరులు మొదలు
వీరులు పదునాల్గువేలరాక్షసులు - ఘోరసత్త్వులు గొల్వ కొమరు దీపించి
తెరలిన సురలతో దివి తల్లడిల్లఁ - బొరలినగిరులతో భువి పెల్లగిల్ల
రణభేరి వ్రేయించి రత్నశైలాభ - గణనీయశబళాశ్వకలితమై దూర్య
మణికూబరసువర్ణమయచక్రదశక - రణజయప్రదధనుర్బాణాసిపూర్ణ
రణితకింకిణియైన రథ మెక్కి వెడలె - రణబలోదగ్రుఁడై రఘురాముమీఁదఁ ;
ద్రిశిరుండు కంకపత్రశరుండు విలస - దశనికల్పుఁడు దిక్కు లదర నార్చుచును
వాసవవారణోజ్జ్వలభాస మైన - భాసురరాసభప్రకరసంభరిత
హాటకస్థగితశతాంగంబు నెక్కి - మేటికయ్యమునకు మే నుబ్బి వెడలె ;
బర్హిణవర్ణనిబర్హణపవన - గర్హణచణకాంతి ఘనవేగతురగ
సందోహసంభృతస్యందనోత్తమము - ముందుగాఁ దోలించి ముదము గీలించి
సేనాముఖంబునఁ జెలఁగి దూషణుఁడు - నానాముఖంబుల నలువొప్ప డించె,
ప్రేమతో మఱి పృథుగ్రీవుండు సైన్య - గామియు నవ్విహంగముఁడును మేఘ
మాలియు నగు మహామాలియు మఱియు - నాలోకభీకరుం డగు మహాసర్ప
ముఖుఁడును కాలకార్ముకుఁడు దుర్జయుఁడు - మఖశాత్రవుండును మఱి పరుషుండు
కారుణ్యదూరుఁ డా కరవీరనేత్రుఁ - డారుధిరాశనుం డన నొప్పువాఁడు
ద్వాదశదైత్యు లత్తరి ఖరుఁ గొల్చి - ద్వాదశాదిత్యప్రతాపులై చనిరి
త్రిశిరుండు మఱి ప్రమాథియు రణోవగ్ర - యశమునఁ జేర్చు మహాకపాలుండు
స్థూలాక్షుఁడును రణోద్యోగులై సేన - నాలుగుముఖముల నడచి రేమఱక
భీషణకరిఘటాబృంహితతురగ - హేషారథస్వనానేకపదాతి
పటుతరహుంకారపటహభాంకార - పటుకేతుపటపటస్ఫారనాదములఁ
గ్రుంగె భూతలము దిక్కులు వ్రక్కలయ్యె - పొంగెఁ బయోధులు భూతము ల్వణఁకె
బలముల కెంధూళి భానుమండలము - కలదు లే దనఁ గప్పె గగనంబు నిండ

ఖరుని కేతనముపై గద్దలు వ్రాలె - తురగముల్ మ్రగ్గె నెత్తురువాన గురిసె.
నక్కలు వాపోయె నభము భేదించెఁ - జుక్కలు డుల్లె పక్షులు చుట్టు నఱచె
మఱియు నుత్పాతము ల్మహి నాకసమునఁ - దఱుమగాఁ దోఁప నింతయు భీతిలేక
ఖరుఁ డీతెఱంగునఁ గడఁకతో నడచి - యరుదైన యాదండకాటవిఁ జొచ్చె
ననుపమాకృతి రాముఁ డక్కలకలము - విని పర్ణశాలకు వెలుపల నిలిచి
యవనిపై దివముపై నపశకునములు - వివిధములనుఁ గొంచు వెసఁ దమ్ముఁ బిలిచి
"సౌమిత్రి! సమరసూచకనిమిత్తములు - భూమిపైఁ బెక్కులు పుట్టుచున్నవియు
రట్టడి ముక్కడి రక్కసి మఱియు - దిట్టయై బలములఁ దెచ్చెఁ గావలయు
నదె సైన్యఘోషంబు లట్లు కానోపు - నదె మహాబలధూళి యఖిలంబుఁ గప్పె
నవ మైన రణ మబ్బె నాకటుగాన - నవహితమతిఁ బూని యాలస్య ముడిగి
జనకజ నిక్కడఁ జన దుంప నింకఁ - గొనిపోయి యగ్గిరిగుహ నుండు" మనిన
"నినవంశవల్లభ! యే నెట్లుపోదు - నినుడించి యటుఁగాన నీవు సీతయును
బర్వతగుహఁ జేరి పరికింపు మేను - దుర్వారదనుజులఁ దుంతు మీకృపను"
అన విని "వీరితో నాలంబు సేయ - నెనసె వేడుక నాకు నీ వుండవలదు;
జనకజ తలఁకెడుఁ జను" మన్న సీతఁ - గొని పోయి పర్వతగుహఁ జొచ్చి యుండె.
అంత రాముఁడు ప్రళయాంతకుపగిది - నెంతయుఁ గోపించి యేపు దీపించి
యమితమునిత్రాణ మగు కృపాణంబుఁ - గ్రమ మొప్పగా వజ్రకవచంబుఁ బూని
శరశరాసనములు చతురుఁడై తాల్చి - యురుతరతూణీరయుగళంబుఁ బిగిచి
కొండపొల్లుగ వచ్చు కుండలీకుండ - లుం డన విల్లు పెల్లుగ నెక్కుపెట్టి
యగణితధ్వనుల మిన్నంతయుఁ బగుల - తగిలి చాపము గుణధ్వని చేయుచుండె.
నింద్రుండు మొదలుగా నెల్లదేవతలు - సాంద్రరత్నవిమానసహితులై యపుడు
చద లెల్ల నిండి యెంచఁగ రాముఁ డొకఁడు - పదునాల్గువేల నప్రతిమవిక్రముల
ఖరదూషణాది రాక్షసుల నేరీతిఁ - బోరిఁగొనునో చోద్యముగఁ జూత మనుచుఁ
గనుఁగొనుచుండిరి కపటదానవుల - ఘనుఁడు రాముఁడు ద్రుంచుఁగా కంచు సారె
దేవర్షిగణములు దివినుండి తాము - దీవించుచుండిరి దివిరి పల్మాఱు
పదివేలకోటుల భానుతేజములు - పొదిగొను లోకము ల్పొదివిన యట్లు
రామునితేజ మరణ్యభూజములు - భూమియు నభము నబ్దులు గప్పుటయును
జడమతులై సర్వసంభ్రమం బుడిగి - మిడుకుమఁ గన్నులు మిఱుమిట్లు గొనఁగ
కడునంధులైన రాక్షసులను జూచి - కడఁకతోఁ బల్కె నాఖరుఁడు దూషణుని
"ఇదియేమి దూషణ! యీసేన నడవ - బెదిరెనో? పరసేన యే దడ్డపడెనొ?"
యనివ దూషణుఁ డేగి యటఁ జూచి వచ్చి - "దనుజేశ! రాము నుద్దండతేజంబు
కలయఁ బర్వుటయును గతిదప్పె" ననుడు-నలుకమై ఖరుఁడు సైన్యములఁ దిట్టుచును

—: ఖరుని సేనలు రాముని నెదుర్కొనుట :—

వరద మత్యగ్రత నటఁ దోలుకొనుచు - నరుగుచో రాక్షసు లందఱుఁ గూడి
భుజబలాటోపవిస్ఫురితప్రతాప - గజరథభటవాజికలితులై యకట!
మండుకార్చిచ్చుపై మలయుచు మిడుత - తండంబు లొక్కటఁ దార్కొన్నకరణి
గడునుగ్రవేగులై కాకుత్స్థరాము - వడిఁ జుట్టుముట్టి దుర్వారులై కదిసి
శరచాపపట్టసశక్తిత్రిశూల - కరవాలకుంతముద్గరభిండివాల
పరశుతోమరగదాప్రాసఖడ్గములు - గురిసి యార్చిరి దేవకోటి భీతిల్ల.
నప్పుడు రఘురాముఁ డంబుదపంక్తిఁ - గప్పిన చండాంశుగతిఁ గానఁబడక
కొంతసేపునకు రక్షోగణముక్త - కుంతాదిబహుశస్త్రకుటిలాస్త్రతతులు
నన్నియు మాయించె నైంద్రజాలమునఁ - జెన్నునఁ దను సురశ్రేణి కీర్తింప
మఱియుఁ దోడ్తో దైత్యమండలి గురియుఁ - దఱుచుగా నస్త్రశస్త్రములఁ ద్రుంచుచును
ముందట నిరుపార్శ్వములఁ బిఱుందటను - సందడించిన దైత్యసైన్యంబుమీఁద
గరలాఘవము మీఱఁ గవదొనలోన - శరము లన్నియు నొక్కసారె సంధించి
పదియు నూఱును వేయుఁ బదివేలు లక్ష - పదిలక్ష పదికోట్లు పదినూఱుకోట్లు
మండితపరివేష మధ్యందినార్క - మండలపరివేష మహితానుకారి
కుండలీకృతచండకోదండదండ - భండనాత్యుత్సాహబాహుఁడై ప్రేయఁ
దునియ గంభీరవేదులును జోదులును - దునుకలై పడెడు వీరులును రౌతులును
ద్రుంగెడుబహుపదాతులును హేతులును - ముంగలఁ బడుశరంబులు శిరంబులును
మ్రొగ్గెడుయోధాంగములు రథాంగములు - మగ్గెడుసగుణధర్మములు వర్మములు
తూలెడురథికజాతులును సూతులును - గూలెడి వెలిగొడుగులుఁ బడగలును
నలి యైన మాంసఖండములు మొండెములు - గలిగి లోకైకభీకర మయ్యె రణము.
అంత భానునిదీప్తి కంధకారంబు - పంత మంతయుఁ బటాపంచ లైనట్లు
అతులవిక్రమధాముఁ డగు రామునకును - హతశేష మగుసైన్య మంతయు విఱిగి
ఖరునకు శరణన్న ఖరుఁడును వారిఁ - బురికొల్పి దూషణుఁ బోరికై పనుప
వాఁడును హతశేషవాహినుల్ దాను - వేఁడిమి సూపుచు వేవేగ పొదివి
తాలసాలశిలావితాననానాస్త్ర - జాలవర్షము రామచంద్రుపైఁ గురిసెఁ
గురిసినఁ దనమేనఁ గ్రొన్నెత్తు రొలుక - నరుణారవిందాక్షుఁడై రాముఁ డలుక
గాంధర్వశరము రాక్షసులపై నేయ - సైంధవసింధురస్యందనసుభట
వీరుల కమ్మహావిశిఖరాజంబు - తేరిచూడఁగ రాక దేదీప్యమాన
ధారాకరాళమై దనుజవర్గములఁ - గాఱించి నొంచి చీకాకు గావించి
దండించి ఖండించి తల లుత్తరించి - చెండాడుచో రణక్షితి యెల్ల నిండి
యెందుఁ జూచిన తురంగేభఖండములు - నెందుఁ జూచిన నింగి కెగయు మొండెములు

నెందుఁ జూచినఁ బ్రేవు లెఱచియు మెదడు - నెందుఁ జూచిన నెత్తురేర్లునై యుండె
శాకినీభూత పిశాచభేతాళ - డాకిను లంతఁ దండంబులై యపుడు
"యేనుంగుతలకాయ లెసఁగ గుండలుగఁ-బూని యందలిముత్యములు దండులముగ
దండి రామునిరణధర్మసత్రమున - వండినా రిదె రండు వరుస భుజింప"
నని వేడ్కఁ బైకొన్న యధికారముద్ర - గొని రొదగాకుండఁ గూర్చుండఁబెట్టి
రక్తచందనమును రక్తాక్షతములు - రక్తసంకల్పపూరంబును దాల్చి
శరవహ్నిపక్వమాంసంపుటన్నములు - పొరలినమెదడు పప్పును గొవ్వులందు
వరదలై యాజ్యప్రవాహముల్ కండ - లెరిగి కారిజము లనేకశాకముల
పాలప్రేవులు శాపపాశముల్ మేలి - వాలుగుండెలు పిండివంటలు మఱియు
నెత్తురు తియ్యని నీరుగాఁ దలఁచి - యత్తఱి విప్రయోగ్యాహార మగుచు
నానందతృప్తులై యధికసమ్మతము - చేనూని సభ గూడి శ్రీరామచంద్ర
"ధీవిజయోఽస్తు"ని దీవించి కొన్ని - యావలఁ గొన్ని "తథాఽస్తని" పల్క
నింతలో మఱికొన్ని యేనుంగుజీవ - దంతము ల్చేతను తాళము ల్పూని
శూలను బెమ్ములు సంకుపూసల పేర్లు - కళుకుకామాక్షులుగా ధరియించి

—: శ్రీరామునితో ఖరదూషణులు యుద్ధముచేయుట :—

కరఘంటికాతాళగతుల కుబ్బుచును - దరిఁ జేరి కావు లత్తఱిఁ జూపెఁ గొన్ని
అంత దూషణుఁడు మత్తారిభీషణుఁడు - వంత నొందుచుఁ దనవద్దియోధులను
విజయశీలుర నైదువేలఁ బంపుటయు - త్రిజగము ల్వణఁక నెదిర్చి వారపుడు
చాపవిద్యాప్రౌఢి సకలంబుఁజూపఁ - జూపులు గోపంబుచూపుచు నృపుఁడు
నొక్కొక్కశరమున నొక్కొక్కదనుజుఁ - దక్కకఁ ద్రుంచి విదారించి విభుఁడు
కొందఱ నందంద గుదులుగాఁ గ్రుచ్చి - యందఱఁ దెగటార్చి యార్చినఁ జూచి
దూషణుం డప్పు డత్యుగ్రతఁ బరుష - భాషణుండై రాముపైఁ దేరుఁ బఱపి
దశదిగంతంబును దట్టంబు గాఁగ - నశని కాలాహితుల్యంబులై యొప్పు
నమ్ములు విగుడింప నవి ద్రుంచి నాల్గు - నమ్ముల రథమును హయములఁ ద్రుంచి
వెరవొప్ప నొకకోల విలు ద్రుంచుటయును - దురమున విరథుఁడై దూషణుం డలుక
దారుణపాణి విదారణవిజయ - కారణాంతకగదా కల్పమై యొప్పు
పరిఘంబుఁ ద్రిప్పుచుఁ బరతేర రాముఁ-డురుశరద్వయమున నురుబాహుయుగము
నరుదుగాఁ దెగనేసి యామ్యబాణమున-నుర మేయుటయు దైత్యుఁ దొరలుచుఁగూలెఁ
దంతము ల్విరిగిన దారుణభద్ర - దంతావళేంద్రంబు ధరఁ గూలినట్లు
గూలినఁ జూచి ముగ్గురు దండనాథు - లాలోఁ బ్రమాథి మహాకపాలుండు
స్థూలాక్షుఁడును బరశువు త్రిశూలంబు - కేలఁ బట్టసము లంకించి వైచుటయు
వారిశస్త్రంబులు వారిమస్తకము - శ్రీరాముఁ డొక్కఁడె చెండి చెండాడె.

నప్పుడు ఖరుఁడు సేనాధినాయకుల - ముప్పిరి గొను రోషమునఁ బురికొల్పి.
వారిపన్నిద్ద రవార్యశౌర్యమున - వీర రాఘవుఁ దాఁకి వేర్వేఱఁ బోరఁ
గులిశధారాకారఘోరబాణములఁ - గలిమిఁ జూపుచు సైన్యగామి నుక్కణఁచి
కాలకార్ముకుఁ ద్రుంచి కరవీరనేత్రుఁ - దూలించి సర్పాస్యు త్రుళ్ళడంగించి
యావిహంగము నొంచి యజ్ఞశాత్రవుని - చేవ యడంచి శిక్షించి దుర్జయుని
కేలి మహామాలి గెడపి యామేఘ - మాలిని వధియించి మర్దించి పరుషుఁ
బృథుకంఠుకంఠంబు పృథ్విపైఁ గూల్చి - రుధిరాశనుని జంపి రోషంబు మిగుల
దిక్కేది ఖరుఁడును ద్రిశిరుండు దక్క - తక్కినవారి నందఱ నేలఁ గూల్చె.
నీలీల రాముచే నెల్లసైన్యములు - గాలిచేఁ గూలిన కారాకు లనఁగఁ
గూలినకోపంబు గొని కాలత్రిశిరుఁ - డాలోన రాముపై నరదంబుఁ బఱపి
సింహనాదముఁ జేసి సింధురోత్తమము - సింహంబు నెదిరిన చెలువున నెదిరి
గుణనాద మెసఁగ రక్షోవీరుఁ డకట - గణనాపరంపరల్ గడవ నందంద
నతులబాణము లేయ నలిగి రాఘవుఁడు - ప్రతిబాణతతులచే బలువిడిఁ ద్రుంచె.
వాఁడును మఱి పేరు వాఁడి వాఁడిమిని - మూఁడుబాణముల రామునిఫాల మేసె
నావాఁడిబాణంబు లళికంబు దాఁక - నవ్వుచుఁ గినుకమై నళినాప్తకులుఁడు
త్రిశిరుని నేసినఁ ద్రిశిరము లుక్కుసుమ - దశదాల్చె నిఁకఁ జతుర్దశభువనములు
దూరిన నినుఁ బట్టి తునుమాడునట్టి - దారుణతరచతుర్దశసాయకముల
నేనేయువాఁడ సహింపుమీ యనుచుఁ - దానేసెఁ బదునాల్గుదారుణాస్త్రములు
అవి త్రొమ్ము గొని గాడి యవ్వల వెడల - నవనీస్థలము గాడె నంత రాఘవుఁడు
అరదంబు మఱి నాలుగమ్ముల విఱిచి - యురువడి పదియింట నుర మేయుటయును
సురవైరి కోపించి శూలంబు వైవ - నరనాథుఁ డది ద్రుంచె నాలుగస్త్రములఁ
ద్రుంచి మూఁడమ్ములఁ దుద మూఁడుతలలఁ - ద్రుంచినఁ ద్రిశిరుండు ధరమునఁ గూలె
మూఁడుకొమ్మలతోడ మొదలంటఁ ద్రవ్వి - పోడిమి చెడి కూలు భూజంబు పోలె
త్రిశిరుండు గూలఁగ దృష్టించి ఖరుఁడు - దశరథరాముచేఁతకుఁ జోద్య మంది
మఱి చాలఁ గోపించి మహనీయరథము - దఱిమి యుగ్రాస్త్రసంతతు లేయఁ జూచి
శరలాఘవము మెచ్చి జానకీవిభుఁడు - ఖరునిపైఁ బ్రతిసాయకములు వేయుటయు
ఖరునిబాణములు రాఘవునిబాణములు - ధరణీతలము వియత్తలమును బొదివె
నప్పు డర్కునిదీప్తు లన్నియు మాసెఁ - గప్పెను నిబిడాంధకారంబు దిశల
ఖరుని రాఘవుఁడు రాఘవుని నాఖరుఁడు - సరకుగాఁ గొని రాజి జయకాము లగుచుఁ
గాసరయుగళంబు కలభద్వయంబు - కేసరియుగళంబు కెరలి యొండొండఁ
బోరెడుగతిఁ దోఁప భుజబలాటోప - భూరిప్రతాపులై పోరాడుచోట
ఖరుఁ డప్పు డలిగి రాఘవుచేతివిల్లు - సరి ద్రుంగు వెస నర్ధచంద్రబాణమునఁ

ద్రుంచి జోదును ద్రుంచఁ దోడ్తోడ మఱియు - ముంచె రామునిదేహమున నంపవెల్లి
నాయంపతండంబు నాతఁడు నరకు - సేయక తనుసురశ్రేణి కీర్తింప
నుష్ణాంశుకులుఁ డగస్త్యునిచేతఁ గొన్న - వైష్ణవచాపంబు వడి నెక్కువెట్టి
శింజిని మ్రోయించి శితసాయకముల - భంజించె రాక్షసప్రవరుకేతనము
మఱి వాఁడు రాముమర్మము లుచ్చిపాఱఁ - గఱుకుటమ్ములు నాల్గు గద్దించి యేయ
రక్తసిక్తాంగుఁడై రాఘవుం డంత - నక్తంచరుని నొంచె నారాచనిహతిఁ
బటుబాణ మొకట చాపము ద్రుంచి వైచె - యట నాలుగిట వాని హయములఁ జంపి
సారథిఁ బడనేసి సాయకవహ్ని - కారథం బపుడు పూర్ణాహుతి చేసె
విలు గోలుపడి యిట్లు విరథుఁడై ఖరుఁడు - ప్రళయకాలాంతకప్రతిముఁడై కేలఁ
జలమునఁ గదగొంచుఁ జనుదెంచుటయును-జలియించె గిరులతో జగతి యంతయును
నప్పుడు రఘురాముఁ డాదుష్టదైత్యుఁ - దప్పక గనుఁగొని దర్పించి పలికె.
“ఓరిరాక్షస! వినరోరి! నాచేత - శూరత నీకేల చొప్పడు నింక?
నీబలంబులు సచ్చె; నీవారు తెగిరి; - నీబాణసంపద నిర్మూల మయ్యె:
నరుదుగా నీదండకాటవిఁ దొల్లి - పెరిగి సన్మునులఁ జంపినపాపఫలము,
కుడువఁ గాలము వచ్చెఁ; గుడుతుగా కింక; - నడరి వధింతు ఘోరాజిలో నిన్ను;”
ననవుడు ఖరుఁ డప్పు డారాముఁ జూచి - కనలుచుఁ బలికె దోర్గర్వంబు మెఱసి
“ఏల రాఘవ! నీకు నింత గర్వింప? - నాలంబులోఁ గొంద ఱల్పులఁ జంపి
కెలయుచు నిను నీవె కీర్తించుకొనెదు - కులజుండు తను దానె కొనియాడుకొనునె?
ఇదె గదాధరుఁడనై యేతెంచినాఁడ - కదిసి పోరాడు నా కడిమియుఁ జూడు;
దేవతలకు నైన తీరదు గెలువ - నీవు నాముందఱ నిలువ శూరుఁడవె?
యొండొండఁ గడఁగి నీమొదలిమాంసములు - చెండాడి నేఁడు నాచెలియలి కిత్తు.”
నని మహాగదఁ ద్రిప్పి యదరి వైచుటయు - ననిలునివేగంబు నర్కుతేజంబు
ననలునివేఁడిమి యశనిబెట్టిదము - ఘనగదారూపమై కదసినయట్లు
చనుదేర నుద్దండచండకాండములఁ - గనలి కారాముఁ డాగదఁ ద్రుంగనేసి,

—: ఖరుఁడు శ్రీరాముల నెదుర్చుట :—

“ఓరి! నీగర్వోక్తు లుబ్బును మదము-దీరెనె? బింకముల్ దీరెనే?” యనుడు
గద్దించుచును వాఁడు కడువడితోడ - నద్దనుజుండు మహారోషమునను
గ్రక్కున వృక్ష మొక్కటి పెల్లగించి - చిక్కనభుజశక్తిఁ జిరజిరఁ ద్రిప్పి
“చావు” మటంచును జయ్యన వైవ - నావృక్షమును ద్రుంచి యపుడు రాఘవుఁడు
ఖరునిపై ఖరకరకరసహస్రాభ - శరసహస్రము సేసి చాల నొప్పింప
నొచ్చియు వాఁడు తనూరక్తధార - పిచ్చిలఁ దెచ్చుకో ల్చీరంబు మీఱ
నెదురుగాఁ జనుదేర నీక్షించి రాముఁ - డదయుఁడై భువనంబు లన్నియు వణఁక

నురువడి నైంద్రాస్త్ర మొకటి సంధించి - యురమేయుటయు దైత్యుఁ డుబ్బెల్లఁ బొలిసి
పిడు గడచినఁ గొండ పృథివిపైఁ గూలు - వడువున ఖరుఁ డంత వసుధపైఁ గూలె.
అని ముహూర్తము ముహూర్తార్ధంబులోన - దను నెదిర్చినచతుర్దశసహస్రముల
ఖరదూషణాదిరాక్షసుల నీరీతిఁ - బొరిగొనుటయు రాముఁ బొగడిరి సురలు;
మునులు దీవించిరి; మొగిఁ బుష్పవృష్టి - యనిమిషు ల్గురియించి రారాముమీఁద
ఘనశైలగుహనుండి కడఁకతో నంత - జనకజఁ గొని వచ్చి సౌమిత్రి మ్రొక్కి
యభినుతు లొనరించి యప్పు డారామ - విభునిచే శోభిల్లు వి ల్లందుకొనియె.
మానినసంతోష ముల్లంబు నిండ - జానకీపతి పర్ణశాల కేతెంచి
కలహించి తెగిన రాక్షసుల భూమిజకుఁ - దెలియఁ జెప్పుచు వినోదించుచునుండె.
అప్పు డకంపనుఁ డఖిలకంపనుఁడు - విపులార్తి లంకకు వేగంబె పోయి
యారావణునిఁ గాంచి "యసురాధినాథ; - వీరులు పదునాల్గువేలరాక్షసులు
ఖరదూషణాదులు కాకుత్స్థరాము - శరవహ్ని నీఱైరి సత్యం" బటన్న
అక్కజంబును బొంది యాయకంపనుని - దిక్కు చిక్కనిరోషదృష్టిఁ జూచుచును
"నేమేమి యిది వింత! యెట్లురా యోరి! - రాముఁ డెవ్వఁడు రాజరాజొ? స్వారాజొ?
యమరాజొ? వారైన నామహాఖరుని - సమరాన త్రిశిరదూషణులను గెల్వఁ
జాల రట్టి ప్రతాపశాలుర నొక్కఁ - డేలీలఁ గెల్చె? మా కెఱిఁగింపు తెలియ
నిదె యభయంబు నీ కిచ్చితి" ననినఁ - బదరక మఱి యకంపనుఁడు రాఘవుని
చరితంబు ధైర్యంబు శౌర్యంబు నతఁడు - ఖరదూషణాదుల ఖండించుటయును
సౌమిత్రియందంబు జానకియంద - మామూలముగఁ జెప్ప నతఁడు రోషించి
యుద్ధంబు సేయ నుద్యోగింప నతఁడు - బద్ధమైత్రిని నకంపనుఁ డిట్టు లనియె.
"రాక్షసేశ్వర! విను రఘురాముఁ గెలువ - పక్షివాహనశూలపాణులవశమె?
మాటమాత్రంబున మహియు నాకసము - మీటను నాట నమ్మేటియే నేర్చుఁ!
గార్చిచ్చు నైనను గరువలి నైన - నార్చను గూర్చను నాతఁడే నేర్చు;
భువనంబు లన్నియు బూది గావింప - నవి బోది గావింప నాతఁడే నేర్చుఁ!
బాల్పడ బ్రహ్మాండభాండంబు నైన - నిల్పఁ బగుల్ప నా నిపుణుండె నేర్చు;
నదిగాన నొకయుపాయంబును గలదు - కదనంబువలవ దాకాకుత్స్థకులుని
దేవి లావణ్యవార్ధిని దెచ్చితేని? - నావియోగాగ్నిచే హతుఁ డగు నతఁడు,"
నావిని రాక్షసనాయకుం డదియ - భావించి యాతనిఁ బదినోళ్లఁ బొగడి
హాటకరథ మెక్కి యాయబ్ధి దాఁటి - తాటకేయుని మంత్రిధౌరేయుఁ జేరి
యతనితో ఖరదూషణాదిరాక్షసులు - హతులౌటయును దాను నారాముదేవి
సీతఁ దెచ్చుటకు నాసించి వచ్చుటయు - ప్రీతిఁ జెప్పుటయు మారీచుఁ డిట్లనియె.
"నిదియేమి! రావణ! యెల్లభోగములు-కొదలేక సుఖమునఁ గుడిచి కూర్చుండి

యిట్టిదుర్బుద్ధి నీ కెట్లొకో పుట్టె ? నెట్టిదుర్మతియొ నీ కీబుద్ధి చెప్పె
వాని నీవటు పగవానిగా నెఱుఁగు - మే నీకుఁ బోరాని హితమతి గాని
యితరుండఁ గాను నీ కీబుద్ధిగాదు ! - క్షితిఁ బతివ్రతల కాశించుట తగదు !
ఆశించితేని నీయన్వయం బెల్ల - నాశమౌఁ గాన దానవనాథ ! నీవు
చనుము లంకకు సుప్రసన్నుఁడ వగుము - గనుము సౌఖ్యము నీదుకాంతలవలన"
ననిన మారీచు వాక్యంబు లప్పటికి - విని లంక కేతెంచె వింశతిభుజుఁడు.

—: శూర్పణఖ రావణునితోఁ దనభంగపాటును జెప్పుట :—

అంత నాఖరదూషణాది రాక్షసులు - పంతంబు చెడి రామబాణాగ్నిఁ బడుట
యంతయు నటఁ జూచి యాచుప్పనాతి - సంతోష మెడలినఁ జని లంకఁ జొచ్చి
యాసుధర్మాస్థానమందుఁ జింతామ - ణీసింహపీఠినుండెడి యింద్రుఁ డనఁగ
మానితం బగు సభామంటపవేదిఁ - బూన్కి సింహాసనంబున నున్నవాని
గరుడోరగామరగంధర్వయువతు - లురుమతిఁ గొల్వఁ గొ ల్వున్నరావణుని
ఐరావతోగ్రదంతాగ్రసంఘట్టి - తోరస్స్థలస్థగితోరుభూషణుని
సకలలోకైకభీషణుని సంగ్రామ - వికటభాషణుని విద్వేషదూషణునిఁ
గని మ్రొక్కి యేడ్చుచుఁ గరములు మొగిచి-తనలోని ఘనవిషాదము తోఁపఁబలికె.
"అసురేంద్ర ! లోకంబు లన్నిటియందు - నసమానసత్త్వుండ ననుకొందు వీవు ;
కడిమిమై మూఁడులోకంబులరిపులఁ - గడఁగి చంపితి నని గర్వింతు వీవు ;
కడఁక నారాజ్య మకంటకం బనుచు - నొడివి పెల్లుబ్బి వినోదింతు వీవు ;
చారులయందును జనవరులందుఁ - గోరి బొక్కసమందుఁ గోరికలందు
గూఢచారులయందు గుప్తంబులందు - రూఢిగాఁ దెలియుచు రూపించువాఁడె
సకలలోకములకు స్వామి నాఁ బడును - వికటంబులైన నీవిద్యలకలిమి
నీవిక్రమంబును నీభుజాబలము - నీవిభవంబు లన్నియు మున్నెకాక
యింకఁజెల్లునె ? యిది యెట్లంటి వేని ? - కొంకక విను భానుకులపావనుండు
తనతండ్రి దశరథధరణీవల్లభుఁడు - తనుఁ బంప రాముఁడు తాపసవృత్తి
తనకు గాదిలిసహోదరుఁడు లక్ష్మణుఁడు - తనదేవి సీతయుఁ దాను నేతెంచి
మును దండకావనంబునకును వచ్చి - యనుకంప మునులకు నభయంబు లిచ్చి
వచ్చి యిమ్మలఁ బంచవటి నున్నచోట - నిచ్చలోఁ గామించి యేను డగ్గరినఁ
గర మల్గి నన్నిట్లు గాసిసేయుటయు - ఖరునితోఁ జెప్పిన ఖరుఁడు బిట్టలిగి
రోషించి లయకాలరుద్రుండు వోలె - దూషణత్రిశిరులతో దండువెడలి
నరభోజనులు పదునాలుగువేలు - వరవీరభటులతో వడి నేగుదెంచి
బలువడి రఘురామబాణాగ్నిశిఖల - బలములు దానును భస్మమై మడిసి ;
అటుగాన నాభంగ మంతయు నీగ - నిట నీవె కాక ది క్కెవ్వరు గలరు ?

ఇదె నాదుముఖభంగ మీక్షింపు ; నాదు - కొదవ నీకొదవగాఁ గోర్కి భావింపు"
మనిన నచ్చెరువంది యాత్మ భావించి - దనుజాధినాథుఁడు దానవి కనియె.
"జ్ఞాతివధంబు నీచన్నవిధంబు - ఖ్యాతి వింటిని గంటి నది యటులుండె !
నోరామ ! యారామునురుసత్త్వమెంత ? - యేరూప ? మేప్రాయ ? మెంతటివాఁడు ?
అతనితమ్మునిరూప మది యెట్టి ? దతని - సతి యైనసీత యేచందంబురూపు ?
చెప్పుమా ; నీవు చూచినతెఱం గెల్ల - దప్పి తీరుతు రక్తధారల నీకు"

—: శూర్పణఖ శ్రీరాములరూపాతిశయముఁ జెప్పుట :—

నా విని యాశూర్పణఖ యిచ్చఁ బొంగి - రావణుతోడ నేర్పడ నిట్టులనియె.
"నున్నతోన్నతవక్షుఁ డుత్పలశ్యాముఁ - డిన్నిలోకములకు నెక్కుడువాఁడు
మిగులఁ జక్కనివాఁడు మిహిరమండలము-దెగడుతేజమువాఁడు ధీరవర్తనుఁడు
నాజానుబాహుఁ డుదగ్రవిక్రముఁడు - రాజీవనేత్రుండు రామచంద్రుండు
నతఁడె పో ఖరదూషణాదిరాక్షసులఁ ? గృతమతి నొంటిగా గెలిచినజోదు
హేమవర్ణుఁడు గాని యిన్నిచందముల - సౌమిత్రి రఘురాముచందంబువాఁడు
వాఁడెపో నా కీయవస్థ గావించి - నాఁ డింక సీతసౌందర్యంబు వినుము
తెఱఁగొప్పఁ జూచితి దేవకామినులఁ - దఱిగొని చూచితి దనుజకన్యకల
కేలిమైఁ జూచితిఁ గిన్నరాంగనలఁ - బోలించి చూచితి భోగికామినులఁ
గలయంగఁ జూచితి గంధర్వసతుల - నలవడఁ జూచితి యక్షకామినులఁ
జూచితిఁ బార్వతిఁ జూచితి రతినిఁ - జూచితి భారతిఁ జూచితి లక్ష్మిఁ
జూచితి రంభను జూచితి శచిని - జూచితి భూలోకసుందరు లెల్ల
మునుకొని చూచితి మునికన్యకలను - బనివడి చూచితి బ్రాహ్మణస్త్రీల
నాచన్ను లాకన్ను లాముద్దుపల్కు - లాచెక్కు లాముక్కు లాసోయగంబు
లాతరు లాకురు లావాలుచూపు - లాతొడ లాయొడ లాయొయారంబు
లామందహాసంబు లావిలాసంబు - లామృదుగమనంబు లాసుమనంబు
నే ముందు పొడఁగాన నేయింతులందు - భూమిజ నేమని భూషింతుఁ జెపుమ,
నెగడ లోకము లేలు నీయట్టిపతికిఁ - దగుఁగాక యాయింతి తగునె యన్యులకు ?
నాయిందుబింబాస్య యాచకోరాక్షి - యాయెలజవ్వని యాకుంచరదన
యామత్తగజయాన యాలతకూన - యామానినీమణి యాపద్మగంధి
యాయింతి నీయింతి యై యుండెనేని - నీయాన దనుజేశ ! నీరాజ్య మొప్పు"
వనిన రావణుఁడు కామాతురబుద్ధి - ముసు నకంపనుమాట ముద్దియమాట
విన నొక్కతెఱఁ గంచు విస్మయం బంది-గొనకొన్నప్రేమమైఁ గొలువు చాలించి
తనపాలివిధి తన్నుఁ దగిలిప్రేరేపఁ - జని యేకతంబున సారథిఁ బిలిచి
యరదంబుఁ దెమ్మన్న నతఁ డట్లసేయ - ఖరకరసదృశంబు కామచారంబు

ననుపమాయుధపూర్ణ మగురథం బెక్కి - దినకరకోటీరదీప్తుఁ డై మెఱసి
గగనమార్గమున సాగరమధ్యవీథిఁ - దగినవస్తువిశేషతతులు చూచుచును
దమకించి వడి సముద్రము దాఁటిపోయి - క్రముకమరీచికాగరునారికేళ
సాలతక్కోలరసాలవిశాల - వేలావనంబులు వేడ్కఁ గన్గొనుచు
గరుడుండు మును సుధాకలశంబు దేరఁ - గర మర్థిఁ బోవుచో గజకచ్ఛపముల
భక్షించుకొఱకునై పద మూదినట్టి - వృక్షంబు పక్షీంద్రవృతలక్షణంబు
శతయోజనాయతశాఖంబు పూని - వ్రతము సుభద్రాఖ్య వెలయు వటంబు
సుముఖుఁడై కనుఁగొంచు సురుచిరమహిమ - నమరిన యాసుచంద్రాశ్రమభూమిఁ
గ్రమ మొప్ప జడలు వల్కలములు దాల్చి - సమచిత్తుఁడై కడుసౌమ్యభావమున
భూరితపోనిష్ఠఁ బొలుపారుచున్న - మారీచుఁ జేరి సన్మానంబు వడసి
యతిదీనవదనుఁ డై యాపంక్తికంఠుఁ - డతనితోఁ దనదుకార్యముఁ జెప్పఁదొణఁగె
"మారీచ! నీవాప్తమంత్రివి గాన - వారక మఱియును వచ్చితి వినుము
తరణివంశుఁడు రామధరణివల్లభుఁడు - ధరణి యేలఁగ నీక తండ్రి పొమ్మనిన
ననుజన్ముఁడును దాను నతివయుఁ గూడి - వనమునఁ దపసులై వర్తింప వచ్చి
తనసత్త్వమునఁ బేర్చి దండకారణ్య - మునులకు నభయ మిమ్ముల నిచ్చి వచ్చి
నడుకంగ మనశూర్పణఖ ముక్కుఁజెవులు - కడునల్కఁ గోసె నక్కట! యకారణము
ఖరదూషణాదిరాక్షసుల ఖండించె - దరమిడి మఱి చతుర్దశసహస్రములఁ
దెగినబంధులకుఁ బ్రతీకార మేను - నెగడి సేయకయున్న నెంజిలిపోదు
నీవు మున్ గఱపిన నీతి నట్లున్న - నావల నభిమానహాని గాకున్నె?
తగ నటు గాన నాతనిదేవి మాయ - పొగడొందఁ గొనితేరఁ బోవుచునుండి
యలవడ నొకయుపాయము గంటి నేను - దలకొన్న నది నాకుఁ దగిలి సిద్ధించు
నడరెడు కడఁకతో నాపర్ణశాల - కడ కేగి మాయామృగంబవై నీవు
చెలఁగుచు వర్తింప సీత నిన్ జూచి - మెలుపొంద రామసౌమిత్రులఁ బిలిచి
నిన్నుఁ బట్టి తెమ్మన నీవును వారిఁ - గొనిపోయి మృగవృత్తిఁ గుశలత మెఱసి
పోయి దుర్గాంతరంబులఁ గాడు పఱచి - మాయమై నీయాశ్రమము వచ్చిచొరుము
ఏనును జానకి నిట లంకలోని - కూనినవేడ్కమై నొగిఁ దెచ్చుకొందు;
నారాముఁడును విరహాగ్నిచేఁ గుందు - గోరి యేనునుఁ గోర్కి కొనసాగియుందు
నిది యిట్లు కావింపు మేను నారాజ్య - పదవిలో సగఁబాలు పంచి నీకిత్తు;"
ననవుడు మారీచుఁ డానీచుఁ జూచి - ఘనభీతి నెంచి శోకసముద్రవీచి

—: మారీచుఁడు శ్రీరామునిప్రభావముఁ దెల్పుట :—

మునిఁగి మూర్ఛిల్లి లేచి మోమోట ద్రోచి - "దనుజేశ! మఱియు నీతలఁ పెట్టు పుట్టెఁ?
గూడునే యిటుపల్కఁ గోరి యాత్రోవ - యొడక నీ కెవ్వఁ డుపదేశ మెచ్చె?

సుకసుకంబుననుండి సుతసోదరాది - సకలబాంధవులతోఁ జావఁ గోరెదవు ;
కటకటా ! యెవ్వనిఁగాఁ జూచినావు - కుటిలరాక్షసలోకకులభీము రాము
నేను బాల్యంబున నెఱుఁగుదుఁ గొంత - యానిత్యకల్యాణుఁ డసమసాహసుఁడు
అదరి విశ్వామిత్రుయాగంబుఁ గావఁ - గడగి యాతఁడు వచ్చి కా పున్నచోట
బలిమిమై నేను సుబాహుండు పోర - నలుక సుబాహునొక్కమ్మునఁ ద్రుంచె ;
నొకకోలఁ బుచ్చి పయోధిమధ్యమునఁ - బ్రకటితగతి నన్నుఁ బడవైచె నుఱక
నకృతాస్త్రుఁడై బాలుఁడై పిన్ననాఁడె - యకలంకుఁ డిట్టిశౌర్యముఁ జూపినాఁడు
నేఁడప్రబలశౌర్యనిధి రామచంద్రు - వాఁడిమిఁ జెనకి యెవ్వరు నిల్చువారు ;
ఇప్పటిశౌర్యంబు నెఱుఁగుదుఁ గొంత - తప్పక విను ముగ్రదానవాగ్రణుల
నిరువురతోఁ గూడి యేపూర్వరోష - భరమున వ్యాఘ్రరూపముఁ దాల్చి యేను
దపమునఁ గృశుఁగాఁగఁ దలఁచుచుఁ బోవ - నపు డేమి చెప్ప మూఁడంబకంబులను
ముగ్గురి నేసిన మ్రొగ్గి యిద్దఱును - మ్రగ్గి రాయుశ్శేషమహిమ యెట్టిదియొ ?
యే నొక్కవిధమున నిక్కడఁ గూలి - ప్రాణంబు లుండుటఁ బట్టి చూచుకొని
యంతనుండియు రాము నతులవిక్రమము - చింతించి నాలోనిచేవఁ బోవిడిచి
రవ మన్న రథ మన్న రమణీయ మన్న - రవి యన్న రతియన్న రత్నంబు లన్న
మఱియు రేఫాదినామము లెవ్వి విన్నఁ - దఱుచైనభీతి నాతనిగ నెన్నుచును
ఈవిధిఁ దపసినై యి ట్లున్నవాఁడ - రావణ ! యెఱుఁగవు రాముపౌరుషము ;
తలఁపక తనరోఁత దలఁప కింతయును - నలిమీఱి మనశూర్పణఖయ తాఁ బోయి
యనుపమగుణధాము నభిరాము రాముఁ - గనుగొని యీరీతి కామింపఁ దగునె ?
తనకు నీవేషంబు తానె కావించి - కొనియె నిందుకు మదిఁ గ్రోధించి పోయి
పరుషత రఘురామబాణాగ్నిశిఖల - ఖరదూషణాదిరాక్షసులు నీఱైరి ;
వీరికై నీవేల విపరీతబుద్ధి - శ్రీరాముఁ బగగొని చెడుదలంచెదవు
ఇది విచారంబుగా దిది బుద్ధిగాదు - ఇది నీతిగా దింక నీతలం పుడుగు;
నీవు లంకకుఁ బోయి నెమ్మది నుండు - పోవ రామునిచేతఁ బోవు బ్రాణములు ;
ఏను నీ కపకార మెన్నఁడు చేయ - నే నేమి చెప్పిన హితముగాఁ గొనుము
ఒచ్చె మెంచక కార్య మొనరించి తేని - యిచ్చెద నగరాజ్య మీవంటి విభుడు
చెచ్చెఱ రఘురాముఁ జెనకి యే బ్రతికి-వచ్చుట కిందు కెవ్వఁడు పూట చెపుమ ?"
యని యిట్లు మారీచుఁ డాడువాక్యములు - విని రావణుఁడు క్రోధవివశుఁడై పలికె
"లోకైకభర్త ! త్రిలోకభీకరుఁడ ! - నా కెక్కు డని యొకనరునిఁ జెప్పెదవు ;
కడుఁ బ్రాణభయమునఁ గాఱులాడెదవు - విడువక నాకొక్క వెఱపు చెప్పెదవు ;
నన్ను రా జనుచు మనంబునఁ గొనవు - చిన్నఁబుచ్చెద వేను జెప్పినపనులు ;
నీ వేమిటికిఁ దోడు వినుఁ దోడు వేడ - నీవిధి వచ్చెనే యిప్పుడు నీకు"
నని చంపఁదొణఁగిన నతనిరోషంబు - కనుఁగొని మదిలోనఁ గడు విచారించి

మారీచుఁ డీనీచమరణంబుకంటె - నారాముచేఁ జచ్చు టది యొప్పు ననుచు
దనుజాధిపతిఁ జూచి "తగునీతి నీకుఁ - గొనకొని చెప్పినఁ గోప మేమిటికి ?
మఱి బుద్ధిచెప్పిన మంత్రులఁ బట్టి - నఱకఁదలంచు భూనాయకు లలరె ?
నీవేమిచెప్పిన నీచెప్పినట్లు - గావింపఁ గలవాఁడఁ గడముట్ట" ననఁగ
ననురాగమును బొంది యతని మన్నించి - తనరథం బెక్కించి తద్దయుఁ బ్రీతి
ననమానవేగుఁడై యతఁడును దాను - నసురాధిపతి వచ్చె నటఁ బంచవటికి
అట్టిద కాదె కామాతురబుద్ధి - యెట్టును జెడుత్రోవ నేటికిఁ ద్రోయు
నాయెడ మారీచుఁ డరదంబు డిగ్గి - యాయసురాధిపుఁ డపుడు ప్రార్థింప
మాయావి గాన నమానుషమహిమ - మాయామృగాకృతి మది విచారించి
మేలైనకనకంబు మేనును రుచిర - నీలనీలాయతనేత్రయుగ్మంబు
పవడంపుబొమలును భాసిల్లువజ్ర - నివహాకర్ణంబులు నీలవాలములు
బొలుచుపచ్చనిశృంగములు ముత్తియంబు - తొలుకులరత్నబిందువులైన పొడలు
రాజిల్లు నవపద్మరాగోదరంబు - రాజితఖురములు రమణమై యమర
జగతిపై రోహణాచల మొప్పు మిగిలి - మృగరూపమై వచ్చి మెలఁగుచున్నదియొ ?
కాదేని రాక్షసక్షయముఁ గావింప - నాదట చింతించి యబ్జసంభవుఁడు
మెఱుఁగు లెల్లను గూర్చి మృగముగాఁ జేసి - కఱటియై పుత్తేరఁగా వచ్చినదియొ ?
జానకి నెఱివేణి శక్రనీలముల - నానాతిదంతంబు లాణిముత్యముల
భామిని కెమ్మోవి పవడంపులతలఁ - గామినిచెక్కులు కడిమివజ్రముల
వైదేహితనుకాంతి వైడూర్యమణుల - నాదేవి నూఁగారు హరితరత్నముల
భామపాణిద్యుతుల్ పద్మరాగములఁ - గోమలిముఖకాంతి గోమేధికములఁ
బటుతేజమునఁ జాలఁ బ్రహసించుటయును - నటులఁ గిడ్పడి వచ్చి యఖిలరత్నములు
రత్నగర్భాత్మజారత్నంబు నలఁప - యత్నంబుతో మృగం బై వచ్చి నవియొ ?
సీతకై తనవిల్లు చేకొని విఱిచె - నీతఁడె రఘురాము నెలయింతు ననుచు
హరుఁడు పుత్తేరఁగా నాతనిచేతి - హరిణ మిచ్చోటికై యరుదెంచినదియొ ?
సీతమోమున కోడి సీత భ్రమింప - శీతాంశుఁ డనుప వచ్చిన మాయలేడొ ?
యని చిత్రవర్ణంబులైనదీధితులఁ - బెనఁగొని యందందఁ బేర్చి శోభిల్లఁ

—: మారీచుఁడు మాయామృగరూపధారియై వచ్చుట :—

గపటసారంగమై కదియ నేతెంచి - యుపమింప నరుదైన యొప్పుల నొప్పి
నెమకుచుఁ బులుమేయు నిజవాలరుచుల - రమణమై వనమయూరముల నాడించుఁ
దఱిమిడి యొకమాటు తనపార్శ్వరుచుల - బఱపైనవన మెల్లఁ బసిఁడి గావించుఁ
గుదియక యొకమాటు కుప్పించి దాఁటి - త్రిదశేంద్రచాపంబు తెఱఁగు గావించు
నొకమాటు చెంగున నుప్పరం బెగసి - ప్రకటించు నతులశంపాలతారుచులఁ

దఱిఁగొని యొకమాటు తనపార్శ్వరుచుల - నెఱి చంద్రకాంతముల్ నీఱు గావించు
మృగయూథములఁ గూడి మెలఁగుచు మేయు - మృగముల బెదరించు మెల్లనెడాగు
నంతంత బొడచూపు నటఁ జేరవచ్చు - నంతలో బెదరి చుట్టదరి కుప్పించుఁ
దరులనీడల కుల్కుఁ దగఁ బర్ణశాలఁ - జొరబాఱు నంతనె స్రుక్కి క్రేళ్లుఱుకు
వసుధ మూర్కొని చూచు వాల మల్లార్చు - దెసలకు జెవి చేర్చుఁ దెలియ నాలించు
గంచు మించై పాఱుఁ గ్రమ్మఱుఁ జేరుఁ - గుంచితాకృతి చెవి కొనఁ గదలించు
బచ్చికపట్లపైఁ బవళించి లేచు - మచ్చిక నచ్చోట మౌనులఁ జేరు
ఖురములఁ జెవిగోకుఁ గొమ్ములతుదల - విరులతీఁగె గదల్చి విరు లెల్ల రాల్చు
నందంద నందమై యాపర్ణశాల - ముందఱ మృగ మిట్లు మోదించుమండె.
నావేళ సీతయు నలరులు చిదుమ - లావణ్యశీల యల్లనఁ బర్ణశాల
మంజుళశింజానమంజీరరవము - రంజిల్ల వెడలి సౌరభములఁ బొదలు
పొదల డాయుచు విరుల్ పొసఁగఁ గోయుచును-మదికి విస్మయమంది మాయంపులేడిఁ
గనుఁగొని వైదేహి కడుఁజోద్య మంది - యినకులాధిపుఁ జూచి యిట్లని పలికె,
"చూపుల కింపార సొంపు గల్పింప - నేపారి యున్నది యేమి చోద్యంబు
నీపొంత వింతయై యిదియొక్క మృగము - భూపాల! చూచితె పొదలుచున్నదియు
నెన్నఁడుఁ బొడగాన మిన్నిచందముల - వన్నెలమృగముల వనభూములందు
జగతీశ! యీమృగచర్మంబునందుఁ - దగిలి సుఖింప నెంతయు వేడ్క పుట్టె.
దిననాథకులనాథ! దీని వేఁ దగిలి - చని వేసి వెస దీనిచర్మంబు దెమ్ము.
అది యేల నీయుపాయంబున దీని - చెదరక పట్టి తెచ్చెదవేని మిగుల
మంచిది ప్రాణేశ! మనవనవాస - మెంచఁగ నిది తీరె నీపైఁడిమృగముఁ
బురికి వేడుకఁ గొనిపోయి యత్తలకు - భరతాదులకు వేడ్క పఱుపంగవచ్చు"
నని సీత ప్రీతిమై నాడువాక్యములు - విని లక్ష్మణుఁడు రామవిభుఁ జూచి పలికె.
"మృగరాజునకు నిట్టి మేను లే దుర్వి-మృగమాత్రమున కిట్టి మే నెందుఁ గలదు?
మాయామృగము దీని మఱి నమ్మఁదగదు - మాయావు లసురల మాయ గానోపు:
నది గాక నిచటిసంయములు మారీచుఁ - డదయుఁడై మాయావియై యిందు మెలఁగు
నని పల్కవినమెయాయసురగాబోలు - మనలభ్రమింప నీమాడ్కి నేతెంచెఁ
జిత్తంబు దీనిపైఁ జేరిచి మీర - లుత్తలపడిపట్ట నూహింపవలదు.
ఆరయ వైదేహి యతిముగ్ధయైన - మీరలు ముగ్ధులే మేదినీనాథ!"
యనిన రాముఁడు సీతయాననాంబుజము - కనుఁగొని నవ్వి లక్ష్మణుఁ జూచి పలికెఁ,
"జలియింప నేటికి సౌమిత్రి! యింత - యిల రాక్షసులమాయ లెదురునే నన్ను?
మృగమేని కొనివత్తు మేటిరక్కసుల - దెగ నేను బొలివుత్తుఁ దెలిసి యీరెండు
మగుడ నెక్కడఁ బోవు మాయామృగంబు - దెగువమై లక్ష్మణ! దీని వేఁటాదగిలి

చంపి చర్మముఁ దెచ్చి జానకి కిత్తు - నింపార లక్ష్మణ! యిప్పుడే దీని
యిన్నినాళ్ళకు సెల వీకోర్కి వేఁడ - జిన్నఁబుత్తునె సీత చెప్పినచేఁత?
హితమతివై పూని యీపర్ణశాల - నతివ నేమఱకుమీ" వని యొప్పగించి
యల్లన రఘురాముఁ డనుజుచే నున్న - విల్లంది మోపెట్టి వెరవొప్పఁ గదలి
యాగమృగంబు ము న్నర్థి వెన్కొనిన - యాగజాసురవైరియనఁ జెన్నుమిగిరి
కొంకుచుఁ బొదమఱుంగునఁ బొంచి పొంచి - క్రుంకుచు నంతంతఁ గూడదాఁటుచును
మగిడి చూచుటయును మఱఁగున నిలిచి - తగులునఁ బట్టంగఁ దమకమందుచును
విల్లునమ్ములు వెన్క వ్రేలిచి పట్టి - యల్లనఁ జరణంబు లవనిపై నిడుచు.
జప్పుడు గాకుండఁ జనుచుఁ బట్టుటకుఁ - జొప్పడు నొప్పును జూచి డాయుచును
నదె చేరి పట్టెద నదె చేరె ననుచు - నదియె లోపడియె నా కని చెలంగుచును
నివ్విధంబునఁ బోవ నేచి యామృగము - దవ్వులఁ బొడచూపుఁ దనుఁజేరవచ్చుఁ
బట్టఁబోయిన మిట్టిపడి పాఱిపోవుఁ - గట్టల్క రామునిఁ గన్నంత నిలుచుఁ
బలుదెసలకుఁబాఱు బాళితోఁ గూడి - సెలవుల పులురాల్చుఁ జేష్టలు మాను
నెసఁగి వీక్షింపఁ బై కెగసి క్రేళ్ళుఱుకుఁ - బసమించి మిన్నులపైఁ బాఱుచుండుఁ
గుప్పించి దాఁటుఁ జెంగునఁ దీఁగమెఱుఁగుఁ - ద్రిప్పినగతి జిహ్వద్రిప్ప నందంద
కొఱవి ద్రిప్పినరీతిఁ గుప్మరిసారె - తెఱఁగున భ్రమసి దిర్దిరఁ దిరుగుచును
బడలినగతి మ్రొగ్గుఁ బజ్జ కేతేర - వడిసాళువంబు కైవడి మింటి కెగయు
నలసి రాముఁడు వెఱఁగంది నిల్చుటయుఁ-గెలఁకులఁ బొడచూపుఁ గికురించి మెలఁగుఁ
దెగి యేయఁ దలఁప నదృశ్యమై పోవు - మగిడి రాఁదలఁచిన మఱి మ్రోల నిలుచు
గలగొని యీభంగి గాకుత్స్థముఖ్యు - నలయించి యలయించి యవలకు నవల
గొనిపోయి పోయి యాఘోరదుర్గములఁ - గనుఁబ్రామి యటఁబోవఁ గడగినఁ జూచి
మాయామృగం బని మఱి రాముఁ డెఱిఁగి - దాయ నీవెక్కడ దప్పిపోయెదవు

—: మాయామృగము రామునిచేఁ గూలుట :—

అగపడి తంచు బ్రహ్మాస్త్రంబు దొడుగ - నగములు వడఁకెఁ; బన్నగభర్త దలఁకె;
జగములు బెదరె; దిక్చక్రంబు లదరెఁ - దెగఁగొని దృష్టి సంధించి యేయుటయు
నాలోన నొఱలుచు నారూప ముడిగి - హాలక్ష్మణా! యను నార్తరావమున
దెస లద్రువఁగ మహాదీర్ఘదేహమున - నసువులు పెడవాసి యసురయై పుడమిఁ
గూలె; రాక్షసలక్ష్మి గూలె; రావణుఁడు - గూలె; లంకాపురి గూలె నన్నట్లు.
అంత మాయామృగ మవనిఁ ద్రెళ్లుటయు - సంతోసమున దాని జానకీవిభుఁడు
గనుగొని మారీచుఁగా నిశ్చయించి - తనతమ్ముమాటలు దలఁచి మెచ్చుచును
సౌమిత్రి సీత నీచపలరాక్షసుని - యీమహారవమున కెంత వేగెదరొ?
యని తలంకుచు నుండ నాయార్తరవము విని సీత భీతిల్లి పెన నుర్విఁ ద్రెళ్లి.

తెలిసి దిక్కులు చూచి ధృతి దీర డించి - లలిఁదూలి యెలుఁగెత్తి లక్ష్మణుఁ జూచి
"సౌమిత్రి ! యిది యేమి చందమో ? నేఁడు - రాముఁడు నిన్నార్తరవమునఁ జీరె :
ననఘ ! నీ వాపలు కాలింప లేదు - వినవొల్లవో కాక వినరాదొ నీకు ?
నులుకవు భీతిల్ల నొకకొంత గలఁగ - వలయవు శోకింప వదియేమి నీవు ?
నానావిధంబుల నాయంతరంగ - మూనినవగలఁ బెల్లుడుకుచున్నదియు,
నడవుల కొంటిమై నటుపోయినాఁడు - తడవాయె రాఁడు యుద్ధంబున నేఁడు
కడిఁదిరక్కసుల కెక్కుడఁ జిక్కినాఁడొ - తడయక పోవన్న ధరణీశు వెదుక"
నని యశ్రుపూరంబు లందందఁ దొరుగు - జనకనందనకు లక్ష్మణుఁ డిట్లనియెఁ
"దల్లి ! నీవేటికిఁ దలఁకెదు రామ - వల్లభునకుఁ గీడు వచ్చుట లేదు,
ఎఱుఁగవే నీకూర్మిహృదయేశుమహిమ - లెఱిఁగి యీవెడమాట లిట్లాడఁ దగునె ?
నివ్వటిల్లెడివగ నిన్నింత గలఁప - నెవ్వఁడో రాక్షసుం డిటు చీఱెఁ గాక
యినకులాధిపుఁ డేడ ? నీదైన్య మేడ ? - జనకజ ! నీవేల చంచలించెదవు ?
దలమీఱి రఘురామధరణీశుఁ దొడరి - పొలియక నిలుతురే పోర రాక్షసులు ?
మిడుతలు కార్చిచ్చుమీఁద గర్వించి - పడి నిల్వ నేర్చునె భస్మంబు గాక ;
కావున రామాజ్ఞఁ గడఁచి నిన్నాడించి - పోవఁజూచుట నాకు బుద్ధిగా దింక ;
నీకానలోపల నే డించిపోవ - నేకీడు వచ్చునో యేఁబోవ వెఱతు,
నలయక నామాట లాత్మలో నమ్ము - తలఁకకు" మనవుడు ధాత్రీతనూజ
యొలసినకోపాగ్ని లోఁగి మండుచుండ - నలయుచు సౌమిత్రి నటు చూచి పలికె.
నీవు రాముని దెన నెఱయ భక్తుఁడవు - నీ వేల నేఁ డింత నీచుండ వైతి ?
శ్రీరాముఁ డిట నిన్నుఁ జీరుట వినియు - దారుణమతిఁ బగదాయచందమున
నెమ్మది నున్నావు ; నీ కిది దగునె ? - తమ్ముఁడు ప్రాజ్ఞుఁ డుత్తముఁ డీతఁ డనుచు,
భూపతి నిను నమ్మి పోయినచోట - నీపాపవర్తన మేల కైకొంటి ?
వగు నెఱింగితి రాముఁ డసురులచేతఁ - దెగుట నిక్కముగాఁగఁ దెలిసి నీవర్థి
ననుచితమతిఁ బూని యాలస్య ముడిగి - ననుఁ బొందఁ దలఁచెదో నానవో విడిచి :
కాదేనిఁ గొనిపోయి కైకేయిసుతుని - కాదట నొప్పింతు నని తలంచెదవొ ?
ఏను నాదగు జీవ మీశరీరమునఁ - బూనఁ దలంచుట బుద్ధిగా దింకఁ,
దడయక పోయి గోదావరిలోనఁ - బడి ప్రాణము ల్విడ్తుఁ బలుకు లింకేల ?"
యని బెడిదపుమాట లవనిజ పలుక - విని లక్ష్మణుఁడు చాల వేదనఁ బొంది,
రాముఁబేర్కొని కర్ణరంధ్రముల్ మూసి - దీమసంబున నాల్గుదిక్కులు చూచి
"తెలియ వింటిరె ? వనదేవతలార - పలుమఱు పాపముల్ పలుకుచున్నదియు,
మీ అందఱును సాక్షి మేదినీతనయ - ఘోరభాషల నన్నుఁ గ్రూరతఁ బలికె"
ననిబాష్పలోచనుం డై లక్ష్మణుండు - తనమది నిఁక నిల్వఁ దగవుగా దనుచుఁ

“దల్లి ! యే నిదెపోయి తడయక నీదు - వల్లభుఁ గొనివత్తు వగవకు” మనుచుఁ
బర్ణశాలకుఁ జుట్టుఁ బరు లేడు వ్రాసి - వర్ణించి యీబరుల్ వడి దాఁటకమ్మ !
ఎవ్వఁడే నీబరుల్ వెన దాఁటివచ్చు - నవ్వీరవరు తల లవియు నాక్షణమె ;”
యని పల్కి యనలుని నపుడు ప్రార్థించి - వనిత నేమఱకు నీ వని యొప్పగించి
జగతీతనూజకు సద్భక్తి మ్రొక్కి - పొగలుచు రాముచొప్పునఁ బోయె నంత.
న త్తఱి రావణుం డరుదార వేచి - యుత్తలంబునఁ జిత్త ములుకుచునుండఁ

—: రావణుఁడు భిక్షుకవేషధారియై సీతాదేవియొద్దికేతెంచుట :—

గరమున దండంబు ఘనకమండలువు - నురులలాటంబున నూర్ధ్వపుండ్రంబు
కొలఁదులౌ వ్రేళ్లను గుశపవిత్రములు - పొలుపొందు పేరురంబున జన్నిదములు
నరుదార వలకేల నక్షమాలికయు-సరిఁ బూని యున్న కాషాయవస్త్రములు
తులసిపూసలపేర్లతోడ ముందఱికి - వలనొప్ప నొకకొంత వ్రాలినమెడయు
బడుగుదేహంబును బావలు చింపి - గొడుగును వెడముడిగొన్నట్టిశిఖయు
నలవడఁ గపటసన్న్యాసివేషంబు - విలసిల్ల వెడవెడ వ్రేళ్లెన్ని కొనుచుఁ
గొన్నిమంత్రంబులు గొణఁగుచు మునులు - తన్నెఱింగెద రని తత్తఱించుచును,
దలకొన్న ముదిమిచేఁ దలవడంకంగ - నలయుచు నొలయుచు నసు రుసు రనుచు
నంతంత నిలుచుచు హరి హరి ! యనుచు - శాంతిఁ బొందుచుఁ బర్ణశాల కేతెంచు
తనుఁ జూచి వనదేవతలు జగద్ద్రోహి - చనుదెంచె వీఁ డని సభయులై యొదుగ,
నిక్కపుమునివోలె నిలిచినఁ జూచి - యక్కపటాత్ము సంయమిఁ గాఁగ దలఁచి
క్రక్కున వైదేహి కడుభక్తి మెఱసి - మ్రొక్కి హస్తాంబుజంబులు ముకుళించి
సౌమిత్రి వ్రాసిన చక్కనిబరులు - నమరంగఁ గడఁచియు నతిభక్తితోడఁ
బొలఁతి యభ్యాగత పూజ గావించి - కలఁగుచు నట్లున్నఁ గల్యాణిఁ జూచి
“యోభామ ! నీవిట్టి యుగ్రదుర్గముల - నేభంగిఁ జరియించె దిట్లొంటి నిలిచి
రతివొ ? శ్రీసతివొ ? భారతివొ ? కాకున్న - క్షితి మర్త్యసతుల కీ చెలువంబు గలదె?
నీమోము పండువెన్నెలపిండుఁ దెగడు - నీమోవి కెంపు తానిగ్గులఁ దెగడు
నీమేను సౌదామినీలతఁ గేరు - నీమాట సుధతేట నీటులఁ దేరు
నీవేణి జలదవేణికలఁ బోఁదరుము - నీవిలాసంబు వర్ణింప నాతరమె ?
తరుణి నీకౌఁగిటఁ దవిలి సుఖించు - పురుషుఁడే తలపోయఁ బురుషోత్తముండు
కామిని నీపొందు గలవాఁడె పూర్ణ - కాముఁ డాతఁడు నిత్యకల్యాణుఁ డరయ
నిచ్చట నీయునికి కెంతయు వగపు - నచ్చెరు వయ్యెడి నబ్జాక్షి ! మాకు
వెలఁత ! నీవెవ్వరు ? నీవేల యింత - నలఁగెద విక్కాననములోన నిలిచి ?
యంతయు నెఱిఁగింపు” మనిన నాసీత - యెంతయు భక్తితో నిట్లని పలికె.
“వనమాత్మ ! రఘురామునతివ ; మాతండ్రి - జనకుండు ; దశరథేశ్వరుఁడుమామ ;

నాపేరు సీత ; యున్నతకీర్తి రామ - భూపతి తమతండ్రి పొమ్మన్న వెడలి
కాననంబులనుండఁ గడఁగి వచ్చుటయు - నేను లక్ష్మణుఁడు తో డేగుదెంచితిమి.
ఈయాశ్రమంబున నేము ముప్వురము - పాయని వియతిఁ దాపసులమై యుండ
నొలసి మాముందఱ నొకపైఁడిమృగము-పొలయుచుండఁగఁ జూచి భూనాథుఁ జూచి.
దాని నేగతినైనఁ దనకుఁ దెమ్మనినఁ - బూని రాముఁడు వోయెఁ బోయినపిదప
హాలక్ష్మణా ; యను నార్తరావంబు - శూలమై నాచెవి సోఁకి గాడుటయుఁ
బొగిలి లక్ష్మణు నేను బొమ్మన్నఁ బోయె-మగిడి రాఁ డిది యేమి మాయయో?యెఱుఁగ"
నని పల్కి మునిఁ జూచి "యనఘ ! నీపేరు - వినుపింపు; మిందేల విచ్చేసి?"తనినఁ
గొంకక తనదైన కుహకత్వ ముడిగి - లంకాధినాథుఁ డాలలన కిట్లనియె.
"వనజాక్షి ! విను మేము వనధిమధ్యమున - నెనయ లంకాపుర మేలెడివాఁడ ;
రాక్షసాధిపుఁడ ; విశ్రవసునందనుఁడ - యక్షేశు ననుజుండ ; నఖిలదిగ్జయుఁడ ;
రావణుం డనువాఁడ ; రణములోపలను - దేవాసురుల నైనఁ దెగటార్చువైతు
వనిత ! నీరూపలావణ్యసంపదలు - విని, చూడ వచ్చితి వేడ్క ఱిప్పొంగ
నవయుచుఁ బేదమానవునితోఁ గూడ - నువిద ! నీకడవుల నుండ నేమిటికి ?
నారాజ్య మంతయు నలినాయతాక్షి ! - కోరి యేలుచు నీవు కొమరు దీపింపఁ
బొగడొందుపెంపునఁ బుష్పకంబాది - యగువిమానములందు హర్మ్యంబులందు
సురగరుడోరగాసురసిద్ధసాధ్య - వరకన్యకలు గొల్వ వర్తింతుగాక ! 980
నీయంఘ్రిరుచులు నానిలయభూములకు - మాయని మణికుట్టిమము లగుఁగాక !
చెలియ ! నీచూపుల సిరులు నామేడఁ - గలువలతోఁ జాలఁ గలహించుఁగాక ?
నీమందహాసంబు నిత్యంబు నాదు - ప్రేమాంబునిధికిఁ జంద్రిక లగుఁగాక !
రమ్ము నాలంకాపురంబున" కనుడు - నమ్మాట విని సీత యతిభీత యగుచు
ధీర గావున వానిఁ దృణముగాఁ జూచు - తీరునఁ దనచేతితృణము చూచుచును
"సారపతివ్రతాచారగా యనక - యోరి ! నన్నిటులాడ నుచితమే ? నీదు
ననిమిషయోగ్యపూర్ణాహుతి శునక - మునకు దుర్లభమైనపోల్కి భావింప,
శ్రీరామచంద్రునిఁ జెందిననన్నుఁ - గోరి కామింప నీకును నెన్నితలలు ?
పొమ్ము గుట్టున నీదు పురవరంబునకు ; - నెమ్మదిఁబోక దుర్నీతి నేమేని
దలఁచితి వేని ? నాథవుఁడు రాఘవుఁడు - విలసితశస్త్రాస్త్రవిదితలాఘవుఁడు 990
హరచండకోదండహరణవినోది - ఖరదూషణాది రాక్షసశిరశ్ఛేది
నిన్ను నీవంశంబు నీఱుఁ గావించు - నెన్నంగ నీకు నాయినకులాగ్రణికి
నక్కకు సింహంబునకును దోమకును - దిక్కరికిని బయోధికిని గాల్వకును
వాయసంబునకుమ వైనతేయునకు - నేయంతరము పెద్ద లేర్పరింపుదురో ?
యాయంతరము గల దటుగాన నీవు - ధీయుక్తి లంకకుఁ దిరిగి పొమ్మింక."

వన విని రావణుం డాగ్రహోదగ్ర - జనితోగ్రదృష్టిమై జానకిం జూచి
యనుపమాటోపుఁడై యారూప ముడిగి - తనమనోవీథిఁ గందర్పుండు వెలుఁగ
బదియవస్థలు దోఁచి భాసిల్లు పగిదిఁ - బదితలల్ మణిజూటపంక్తుల నొప్ప
నాయవస్థలఁ గోర్కు లవి యిన్మడింపఁ - బాయనిగతి నొప్పు బాహు లిర్వదియుఁ
గొన లిన్మడింపఁ గోర్కులు పల్లవించె - ననఁ బద్మరుచులైన హస్తంబు లొప్ప
లలి దోఁచుకోర్కిపల్లవములఁ బుష్ప - ములఁబోలు నాయుధంబులు పొల్పు మిగుల
బరఁగ దివ్యాంబరాభరణౌఘకాంతు - లరుదార మదనాగ్నులై మండుచుండ
నతిభీకరాకారుఁ డై నిల్చుటయును - ధృతిదూలి సీత భీతిల్లి మూర్ఛిల్లి.
వడి గాలిఁ బడియున్న వనలత వోలెఁ - బడియున్నఁ గనుఁగొని పంక్తికంధరుఁడు
గ్రమ్మి యశ్రువు లొల్కఁ గౌఁదీగ యుల్కఁ - గ్రొమ్ముడి ముడివీడఁ గుచము లల్లాడ
నందందఁ దెగి రాల హారరత్నములు - పొందినభయశోకముల మేను వడఁక,
నచ్చారులోచన నదయుఁడై యెత్తి - తెచ్చి రథంబుపైఁ దెఱఁగొప్పఁ బెట్టి
దైవంబు ప్రేరేపఁ దనపాలిమృత్యు - దేవతఁ గొనిపోవు తెఱఁగు దీపింప
నమరారి గొనిపోవ నాకాశవీథిఁ - గమలలోచన దేరి కనువిచ్చి చూచి
పెదవులు దడపుచు బిగిచన్నుదోయిఁ - బ్రిదిలినపయ్యెద బిగియఁ జేర్చుచును
నెలుఁగెత్తి కొదమకోయిల గూసినట్లు - పలుమాఱు విధిదూఱి ప్రాణేశుఁ జీరి

—: జానకి శోకించుట :—

యలఁతయుఁ గోపంబు నతివిషాదంబు - వెలవెలపాటునై విలపింపఁ దొడఁగె.
"ఓరాఘవేశ్వర ! యోరామచంద్ర ! - నీరజహితవంశ ! నీదేవి నన్ను
వనదచందంబున నక్కటా ! యిపుడు - గొనిపోవుచున్నాఁడు కుటిలరాక్షసుఁడు
వేవేగ చనుదెంచి వీని మర్దించి - కావవె ; నాలజ్జ కావవే నన్ను ;
వేలరా రాక్షస ! యీనింద నీకు ; - నీలంక నేలరా నీవె కాల్చెదవు ?
తగదురా నీకు నీదారుణక్రమము - దెగటార్చురా నిన్నుఁ డివిరి రాఘవుఁడు ;
కనకమృగము నేల కనుఁగొంటి నేను - నినవంశవల్లభు నేల పొమ్మంటిఁ ;
గాదన్నపలుకేల కైకొన నైతి ? - మేదినీవిభుఁ డేల మృగము దేఁబోయె ?
జగతీశులా వేల చర్చింప నైతిఁ - బొగిలి లక్ష్మణు నేల పొమ్మంటిఁ దిట్టి ?
నాపాలి విధియేల నన్నుఁబోవ నిచ్చు ? - నీపల్కు లేటికి ? నిటు సేయకున్న
నన్న లక్ష్మణ ! నిన్ను నభిమానధన్యుఁ - గన్నతల్లిగ నన్నుఁ గరమర్థి నెన్ను
మున్నతగుణమాన్య నుదితసౌజన్య - నన్ని తెఱంగుల నాడినఫలము
గుడిచితి ; వేవేగ కోపంబు దక్కి - కడువేగమున వచ్చి కావవే నన్ను ;
నక్కటా ! కైక నీవడిగినవరము - లిక్కడఁ జేకూరెనే యిటమీఁద ?
వీకుమారుండును నీవును గూడి - యేకాతపత్రత నేలుఁ డీవసుధ."

వని రామవిభుఁ జీరి యసురేశు దూఱి - తనశాంతిఁ బొగడి యాదైవంబుఁ దెగడి
కాకుత్స్థతిలకు లక్ష్మణుఁ గొనియాడి - కైకఁ బోనాడి శోకంబున మఱియు
"మిథిలేశుకూఁతుర మేదినిఁ బంక్తి - రథునకుఁ గోడల రామునిదేవి
వలతుఁలై కావ నెవ్వరు లేనిచోటఁ - బొలదిండి చెఱఁగొని పోవుచున్నాఁడు
తరులార ! నాసహోదరులార ! మీరు - ధరణీశ్వరునితోడఁ దగఁ జెప్పరయ్య!
సురలార ! మీరైన సురవైరిఁ దాఁకి - వెరవొప్ప నాచెఱ విడిపింపరయ్య !
నిండినభక్తితో నిన్నాశ్రయించి - యుండితి ; ననుఁగావ నుచిత మీవేళఁ ;
దగిలి నీవైన గోదావరీదేవి - జగతీశ్వరునితోడఁ జని తెల్పవమ్మ !
ప్రల్లదుచేఁ జెఱఁబడి చిక్కువడితిఁ - దల్లి ! నీవైనను దగఁ గావవలదె ?
భూదేవి! రఘురామభూపాలమణికి - నీదురవస్థ పెం పెఱిఁగింపవమ్మ !
వీరు వా రనక యివ్విధమునఁ జీర - నోరెండె ధృతిఁదూలి నొచ్చెఁ బ్రాణములు ;
ననుఁగావరయ్య ! కిన్నరులార ! పుణ్య - తనులార ! ఘనులార ! తాపసులార
కృతులార ! హుతులార ! ఖేచరులార ! వ్రతులార ! యతులార ! వనపక్షులార !
కరులార ! హరులార ! గంధర్వులార ! - నరులార ! సురలార ! నాగేంద్రులార !"
యని పెక్కుభంగుల నమ్మహితనయ - పొనుపడి శోకింప భూదేవి వడఁకె ;
గౌతమి వారక గ్రక్కున నిలిచె - నాతఱి సకలభూతాక్రోశ మెసఁగె ;
నన్యాయ మన్యాయ మని మునుల్ కపట - సన్యాసి రావణుచందంబు దెలిసి
పొగిలిరి శోకాశ్రుపూరముల్ దొరుగ - మృగములు వినుచుండి మేఁతలు మఱచెఁ ;
బక్షులు వాపోయెఁ, బవనంబు లడఁగె - వృక్షముల్ వాడె నావిల మయ్యె నభము
దిక్కులు పగిలె నాదినమణి నొగిలె - దిక్కేది యని ధర్మదేవత పొగిలె ;
వనదేవతలు చాల వగచిరి సాధు - జనులెల్ల నేడ్చిరి జానకిఁ జూచి ;
యత్తఱి విహగేంద్రుఁ డరుణతనూజుఁ - డుత్తమసాహసుం డొక కొండనుండి
యొక్కలుం డగు జటాయువు బిట్టు వినియె-నక్కట రఘురామ యను నార్తరవము
విని సంభ్రమించి నివ్వెఱఁగంది దిశలు - గనుఁగొని మొగమెత్తి గగనంబుఁ జూచి
"యదయుఁడై రావణుం డారాముదేవి - పొదివి యిమ్ములఁ గొనిపోవుచున్నాఁడు.
నాఁ డీవనంబున ననుఁ గన్నమొదలు - పోఁడిమి ఘనమైత్రిఁ బ్రోచు రాఘవుఁడు
తగ దింక వర్జింప దైత్యు నిర్జించి - తెగువమై వైదేహిఁ దెత్తు నొండేని,
యినకులాధిపునకు నింకఁ బ్రాణముల - నని మొన నొప్పింతు నని నిశ్చయించి
కులిశంబుధార తాఁకునకు నేభంగి - నలవిగా కెగయు మహాద్రిచందమున
నురుశక్తి మైఁ బెంచి యుంకించి యెగసి - పోరిఁబోరి గిరిశృంగములు నుగ్గుగాఁగ
మరలించి పుక్కిటిమాంసఖండములు - ధరణిపై నుమిసి యుదగ్రభావమున
ఖరనఖంబుల నున్న కరిసింహశరభ - శిరము లంతంత కచ్చెరువుగాఁ దొరుగఁ

బటుతుండరోచులు పక్షదీధితులు - చటులకోపోగ్రలోచనములు దనరఁ
బక్షానిలంబులఁ బర్వతాగ్రముల - వృక్షము ల్విఱిగి దిగ్వివరముల్ నిండఁ
బరఁగు రావణుతమఃపటలంబు నడఁప - నరుదెంచు మధ్యందినాదిత్యుకరణి
నాసన్న బలరావణాదిత్యు మ్రింగ - రాసి యుగ్రత వచ్చు రాహుచందమున
వడిఁ బేర్చి కదియు రావణరాహుమ్రింగఁ - దడయక చనుదెంచు తార్క్ష్యునిభంగి
"నిలు నిలు నిలు పోకు నిలు పోకు పోకు - నిలు నిలు రఘురామనృపచంద్రుదేవిఁ
గుటిలరాక్షస ! యెందుఁ గొనిపోయె దింక-నెటుపోయె దెటుపోయె దెందుఁబోయెదవు ?
పోయినఁ బోనీను బోనీను నిన్ను - ప్రేయుదు ఖండింతు విదళింతుఁ ద్రుంతు
దండింతు, దండింతుఁ, దల లుత్తరింతుఁ - జెండు బెండుగ" నంచు సీత నీక్షించి
"యోడకోడకు దేవి ! యుగ్రరాక్షసుని - నీడాడి నీచెఱ నేవిడిపింతు"
ననిన నాపల్కు మహానిదాఘమున - వనమయూరికి ఘనధ్వనియును బోలె
వేడుక కొంత గావింపఁగా నలరి - వాడినమోముతో వగలఁ గుందుచును
నాసీత పల్కె "జటాయువా ! నన్ను - నీసురకంటకుం డెత్తి యుద్వృత్తి
మాయచే రామలక్ష్మణుల వంచించి - యోయన్న ! కొని యేగుచున్నవాఁడిదిగో !"
యని పల్క విని యంత నరుణనందనుఁడు - ఘనమైనకోపంబు కడిమియుఁ దోఁప
నలుకమై రథమున కడ్డంబు వచ్చి - ప్రళయాభ్రనిర్ఘోష పటుభాషణములఁ
బలుమాఱు దశకంఠు భర్జించుకొనుచు - నిలిచి యిట్లనియె నూనినధైర్య మెసఁగ
"బరమపావనుఁడైన బ్రహ్మమన్మఁడవు - వరపుణ్యనిధి విశ్రవసుతనూజుఁడవు
ధనదానుజుండవు దానవాగ్రణివి - విను మిట్టికృత్యంబు విహితమే నీకు ?
జగదేకపతి రామజననాథుదేవిఁ - దగ దోరి ! కొనిపోవఁ దగదోరి ! నీకు ;
మదలించి తేక రాముని డాఁగురించి - సుదతి నీభంగిఁ దెచ్చుట బంటుతనమె ?
నీలంకయును నిన్ను నీబంధుజనులఁ - గాలుచు రోరి రాఘవుకోపవహ్ని
యెఱిఁగియు విష మిట్టు లేల క్రోలెదవు ?-ఎఱిఁగొన్న పెనుబాము నేల త్రొక్కెదవు ?
అఱువదివేలేండ్ల యతివృద్ధు నన్ను - నెఱుఁగుదో యెఱుఁగవో యే జటాయువును.
నీపుణ్యసాధ్వి నీవిప్పు డొప్పించి - పోపొమ్ము పోకున్నఁ బొరిపుత్తు నిన్నుఁ

—: రావణునితో జటాయువు పోరుట :—

దుండాగ్రమున విల్లు తునుకలు చేసి - మండితవర్మమర్మములు భేదించి
యదరి నీదైన ప్రాణాభిమానములు - విడిపించి జానకి విడుపింతు" ననిన
నరదంబు నిలిపి యుదగ్రుఁడై దైత్య - వరుఁ డల్లి విలుగుణధ్వనిఁ జేసి పేర్చి
ఘోరబాణము లేయఁ గోపించి విహగ - వీరుఁడు తద్బాణవితతులు విఱిచి
యురుపక్షయుగమున నురము ధట్టించి - ఘోరిఫాలములు చీరి భుజములు దన్ని
తరమిడి ఖరనఖతతుల నొప్పించి - కరము కోపించి రాక్షసకులేశ్వరుఁడు

ఖగరాజునెఱకలు గాఁడ నుగ్రంబు-లగుబాణము ల్వది యడరి యేయుటయుఁ 1090
దుండాగ్రమున విల్లు తునుకలు చేసి - ఖండించి వడిఁ బతాకలు నేలఁ గలిపి
దనుజేశుమకుటముల్ ధర డొల్లవేసి - పెనఁచి సారథిఁ జంపి ప్రేవులు చీల్చి
తలమీఱి దనుజరథ్యములఁ జెండాడి - చలమొప్ప సరదంబు చదియ మోదుటయు.
విరథుఁడై రాక్షసవిభుఁడు కంపించి - ధరణిపైఁ బడి లేచి ధరణిజఁ గొనుచు
మాయాబలంబున మఱి మింటి కెగసి-పోయెఁ బోయినఁ జూచి పోనీక పేర్చి
యడ్డగించి జటాయు వాకాశవీథి - నొడ్డినగతిఁ దాఁకి "యోరి పాపాత్మ !
జుణిగి యేలోకంబుఁ జొచ్చిన నైనఁ - దృణముగాఁ బట్టి వధింతు ని "న్ననినఁ
దిరిగి రోషమున దైతేయవల్లభుఁడు - గర ముగ్రమైన ముద్గరము వైచుటయు
నది తుండమునఁ ద్రుంచి యతనిమస్తకముఁ-జదియంగ నడిచి కేశములు ద్రుంచుటయు
సురవైరి కోపించి స్రుక్కక కదిసి - యురువడిఁ బక్షీంద్రు నొడిసి రాఁదిగిచి. 1100
మొగిఁ బట్టి యందంద ముష్టిఘట్టనలఁ - దగిలి నొప్పించె నుద్ధతశక్తిమెఱసి
దనుజేంద్రవిహగేంద్రదారుణయుద్ధ - మనిమిషాదులు చూచి యాశ్చర్యపడిరి ;
యరుదైనకడిమిచే నంత రావణుఁడు - కరముగ్రమగునట్టి ఖడ్గ మంకించి
యెఱకలు పదములు నెగసి త్రుంచుటయు - నెఱిఁ దూలిఁ ఖగపతి నేలకు వ్రాలె ;
వ్రాలిన వైదేహి వగనొక్కవృక్ష - మూలంబు చేరి రాముని బేరుకొనుచు
వాపోవుచుండ రావణుఁ డంకసీమ - నాపరమపతివ్రతాంగన నునిచి

—: సీత యాభరణముల ఋష్యమూక పర్వతమునఁ బడవేయుట :—

యంత సంతోషించి యాకాశవీథి - నెంతయు రయమున నేగె రావణుఁడు.
అప్పుడు బ్రహ్మాదు లగుసురల్ మునులు - తప్పఁడు రాముచే దశకంఠుఁ డీల్గు
మనమనోరథములు మనకు సిద్ధించు - ననిచెప్పికొని యుబ్బి రందఱు ప్రీతి ;
ననిమిషపథమున కంత రావణుఁడు - చన రయంబున సీత చరణనూపురము 1110
సురవైరి కుత్పాతసూచకం బగుచు - నురువడిఁ జనుదెంచి యుల్కయై పడియె.
జగతిపై జాహ్నవి జలధార లొలుకు - పగిది నయ్యాకాశపథమున నుండి
చెలువకుచంబులఁ జెందుహారములు - దెలియ కందంద మేదినిఁ దెగిపడియె.
నాలోన సీత హాహారవం బంది - లోలోనఁ గడునడలుచుఁ బోయి పోయి
యట ఋశ్యమూకంబునందు వానరులు - పటుసత్త్వలేవురఁ బరికించి కాంచి
తనవస్త్రమునఁ గొంత తగఁ జించి పుచ్చి - తనభూషణంబులు దానె బంధించి.
వీరైన రామభూవిభున కీవార్త - లారయఁ దెలుపరే యనుబుద్ధి నపుడు
దడయక రాముచే దశకంఠుఁ డింకఁ - జెడు నంచు ముడియు వైచిన విధంబునను
వారిమధ్యంబున వైచుచుఁ బోవ , వారును దాఁచిరి వడిఁ బుచ్చి దాని
దనుజాధిపతియంత దశరథాత్మజులు - తనవెంట వత్తురఁ దల్లడం బొదవ 1120

వెలవెలఁ బాఱుచు వెనుకఁ జూచుచును - దలఁకుచు వడిసముద్రము దాఁటిపోయి
జడిగొన్న మరణసూచకనిమిత్తములు - పొడచూపఁ గని రయంబున లంకఁ జొచ్చి
యనుపమవివిధభోగాస్పదం బైన - తననగరికి వచ్చి తగురాజసమున
జనకపుత్రికిఁ దనసకలసంపదలు - మునుకొని యెంతయు ముదముతోఁ జూపి

—: జనకజను అశోకవనమునం దుంచుట :—

"యివె నానివాసంబు ; లివె నాధనంబు - లివె నాతురంగంబు ; లివి నాగజంబు ;
లివి యేను దివిజుల నెల్ల భంజించి - తివుటమైఁ గైకొన్న దివ్యభూషణము ;
లిదె కుబేరునిగెల్చి యేనుగైకొన్న - మదికింపు గావించు మణిపుష్పకంబు ;
వీరె నాకుడిగముల్ వేర్వేఱఁ జేయు - చారణామరసిద్ధసాధ్యకామినులు
వారె నామాట గర్వమునఁ గైకొనక - కారాగృహంబుల గాసిల్లుసతులు ;
అవె నాట్యశాల ; లల్లవె కేళివనము ; - లివి చంద్రశాల లోయిందీవరాక్షి ;
కరమర్థి నింతకుఁ గర్తవై నీవు - నరుదార భోగింపు మఖిలసంపదల ;"
ననవుడుఁ దృణఖండ మతివ చేఁబట్టి - కొని పల్కె వానిఁ గైకొనక యెంతయును
"యోరి ! నీ కీపాప మూరక పోదు - ఘోరాగ్నివై నిన్నుఁ గొని కాల్చుఁ గాని,
నిడివిగాఁ బ్రతుకరు నీవు నీవారు - చెడిపోవఁ గలవారు సిద్ధ మీపలుకు
రాముబాణానలరాశిలో మునిఁగి - నీమేను వడిఁ గాలి నీఱు గాకున్న
ఘనమైన యీపాతకము లెట్లు దీరు ?" - ననిపల్కె వైదేహి యందందఁ బొగిలి
"యిట్టి మద్వాక్యంబు లీవు నాచెవులఁ - బెట్టితి నేఁడు నా పెం పెల్లఁ బొలిసె.
నామాన మిటుచేసె నన్నింత చేసె - నే మని విలపింతు నింక నావిధికి"
నని మహారోదన మందందఁ జేయుఁ - దనమదిఁ గోపించి దనుజవల్లభుఁడు
తెఱఁగొప్ప నప్పుడు త్రిజటాదులైన - తెఱవలఁ బిలిచి ధాత్రీపుత్రిఁ జూపి
"యెందు నేమఱక మీరందఱు గాచి - పొందుగా నను బొంద బోధింపుఁ" డనుచు
నెనసినకడఁక నియ్యింతి నశోక - వనములో నిడుకొని వర్తింపుఁ" డనుచుఁ
బనిచి కాఁపులు పెట్టి పంక్తికంధరుఁడు - దనమది మదనాగ్నిదగ్ధుఁ డై యుండె.

—: శ్రీరాముఁ డాశ్రమమునకు మరలి వచ్చుట :—

మాయామృగముఁ జంపి మఱి రామవిభుఁడు - ఆయెడ మఱి యొకయన్యమృగంబు
జంపి తన్మాంసంబు జర్మంబు గొనుచు - నింపొంద మరలి తా నేతెంచుచోట
మ్రోయుజంబుకరవంబులకుఁ గుందుచును - నాయాస మందుచు వట వచ్చివచ్చి
రామభూపాలుఁ డరణ్యమధ్యమున - సౌమిత్రిఁ బొడఁగని చాల భీతిల్లి
యకట ! లక్ష్మణుఁడ ! నాయాజ్ఞ గైకొనక - వికలధైర్యమున వివేకివై యుండి
యుత్తన్వి సీత నయ్యడవిలో డించి - వత్తురే ? యిట్లేల వచ్చితి వీవు ;

జగతిపైఁ గలుగురాక్షసు లెల్ల మనకుఁ-బగ యౌట యెఱుఁగవే పరికించి చూడఁ
గులహాని గుణహాని గురుధర్మహాని - తలపోయవలదొకో ? తమ్ముఁడ! నీవు"
అన విని లక్ష్మణుం డతిభీతిఁ బొంది - యనయంబు కంపించి హస్తముల్ మొగిచి
జగతీశ ! నాకిటు చనుదేరఁ దగదు - తగ కున్కి యెఱుఁగుదుఁ ద్రైలోక్యనాథ !
మాయామృగాకృతి మఱి మిమ్ముఁ ద్రిప్పి - పాయక మీ దివ్యబాణాగ్నిశిఖలఁ
గూలుచు నుండి యాకుటిలరాక్షసుఁడు - హాలక్ష్మణా ! యన్నయార్తరావంబు
సీతామహాదేవి చెవిసోఁక మిగుల - భీతిల్లి మీదైన పెంపెల్ల మఱచి
"యన్న ! మీయన్న చొప్పరయఁ బొమ్మన్న - నెన్నఁడు నెఱిఁగింపఁ డీదీనవృత్తి
సౌమిత్రి !" యనవుడు జానకిఁ జూచి - యామహీతనయ కిట్లంటి నే నపుడు
"పనివడి మనయందు భయముఁ బుట్టింతు - నని రాక్షసుఁడు క్రూరుఁడై చీఱెఁ గాక!
యినకులాధిపుఁ డేడ ? నీదైన్య మేడ ? - జనకజ ! నీవేల చంచలించెదవు !"
అనవుఁడుఁ గోపించి యద్దేవి నన్ను - వినరానిపలుకుల వెస దూఱి పలుక
నేను నామదిలోన నెంతయు వగచి - దానికి వనదేవతల సాక్షిఁ జేసి
యిట కేను వచ్చితి నిక్ష్వాకుతిలక - యటుగానఁ దప్పుగా నవధరింపకుము."
అని బాష్పలోచనుం డై మ్రొక్కియున్న - యనుజునికరముల నల్లన నెత్తి
కనుఁగవఁ దొరఁగెడు కన్నీరుఁ దుడిచి-యనయంబు వగచి యిట్లనియె రాఘవుఁడు.
"ఆజన్మశుద్ధుఁడై యఖిలజ్ఞుఁ డైన - యాజనకుని పుత్రి యై వార్త కెక్కు
నాపుణ్యవతియు నిట్లాడుట యెల్ల - నాపదలకు మూల మని విచారించి
నిలువక వత్తురే నీయంతవాని - కలుగంగఁ దగునయ్య ! యతివమాటలకు"
ననుచు సౌమిత్రి నూరార్చి యెంతయును - జననాథుఁ డట నిజాశ్రమభూమిఁ జొచ్చి
"యిదియేమి లక్ష్మణ ! యీయాశ్రమంబు - తుదముట్ట శూన్యమై తోఁచుచున్నదియు ;
వనదేవతానందవచనఘోషములు - వినరావు వినరావు విహగనాదములు,
ఏలొకో మునివరు లిట సంచరింప ? - రేలొకో సీత నా కెదురుగా రాదు ?
కడుదీనమై బుద్ధి గలఁగెడు నాకు - నెడమక న్నదరెడు నేమొకో నేఁడు ?
ఇక్కానలోపల నేనును నీవు - నక్కట ! యేదుఃఖ మనుభవించెదమొ ?"
అని పర్ణశాలకు నటుచేరవచ్చి - దినకరరుచి లేని దినలక్ష్మి వోలి,
రేరాజుకళ లేని రేయును బోలి - శారికలేని పంజరమును బోలి,
యెనయుకోయిల లేని యెలమావిఁ బోలి - కనుఁగొన విన్ననై కడువాడఁ బాఱి,
యున్నచందముఁ జూచి యుల్లంబు గలఁగి - విన్ననై ధృతిఁ దూలి వెలవెలఁ బాఱి,
పన్ని శోకరసంబు ప్రవహించె ననఁగఁ - గన్నుల బాష్పాంబుకణములు దొరుగ
బెదవులు దడపుచు భీతిఁ బ్రాణములు - చెదరఁ దమ్మునిఁ జూచి శ్రీరాముఁ డనియెఁ.
"బోలఁ జూచితి నేను భూమిజపర్ణ - శాలలోపల నున్న చందంబు లేమ.

పొదలఁ బూవులు గోయఁ బోయెనో లేక - వెదుక నొండొకజాడ వెడలెనో కాక ?
సరసులఁ గ్రీడింపఁ జనియెనో కాక - కర ముగ్రమగుభీతిఁ గ్రాఁగెనో కాక ?
డాసినపులులకై డాఁగెనో కాక - యాసునఁ గొని యెక్కడఁ దేగెనో కాక ?
యేచందమో నాకు నింతయుఁ దెలియ - దేచందమున సీత యిందులో లేదు ?"
అని వితర్కించుచు నాపర్ణశాలఁ - జనఁ జొచ్చి లోపల సకలంబు వెదకి
జానకి నాపర్ణశాలలోపలను - గానక ప్రాణముల్ కలఁగి కంపించి
మన మెల్ల చెడి మేను మ్రాన్పడి బోధ - మనురవి శోకాబ్ధి న స్తమించుటయు
భ్రాంతియనుచీఁకటి ప్రబలమై పర్వి - యంతరంగము గప్పి యక్షులు గప్పి
మరలెడి ధృతిఁ గప్పి మానంబుఁ గప్పి - నెరసినవికలుఁడై నేలకు వ్రాలి
"వదలక సీతకై వగచెడి నన్నుఁ - బ్రిదిలి పోనీక నొప్పించె నీవగలు !
యీవల నాకిపు డేత్రోవ వచ్చె - నేవెంట ధరియింతు నింక నీవగల ?
నేమెయి వచ్చితి మిక్కాననముల - కేమాట లాడుదు నితనితో నింక
వేనన్న నితనికి నితఁడు నాతమ్ముఁ - డేను సీతఁడు గూడి యెట్లు ప్రేఁగెదము,?"
అని విచారము బుద్ధి నణుమాత్ర మైన - మనుపనేరక రాముఁ డుల్లంబుఁ గలఁగి

—: శ్రీరాముఁడు ప్రలాపించుట :—

మదనవేదనల నున్మత్తుచందమునఁ - బెదరి చూచుచుఁ దనమెం పెల్ల మఱచి
తనుమధ్య సీవింత తడవెందుఁ బోయి - తని చూచు నిందు రమ్మని చేరఁ బిలుచుఁ
బ్రియ మొప్పఁ బైఁబడుఁబెనచిరాఁ దిగుచు-బయలు కౌఁగిటఁ జేర్చుఁ బలుమాఱువగచు
నొయ్యన నూరార్చు నొకకొంతవడికి - నొయ్యన దనలోన నొకకొంత దెలియు
"నక్కటా ! సౌమిత్రి ! యవనీతనూజ-యెక్కడఁ బోయెనో యేమైనయదియొ?
పెలఁదియడుగులచొప్పు వెదకియుఁ గాన - జలజాక్షి యాపర్ణశాలలో లేదు
ఏదెసఁబోయెనో యిందీవరాక్షి ? - కాదొకో యిది దండకావనభూమి ?
యీదెస గాదొకొ యిది పర్ణశాల ? - కాదొకో రాముఁడ ? కానొకొ నేను?
ఐన నాప్రాణంబు లకట ! యీబొంది - లోన నెట్లున్నవి లోలాక్షిఁ బాసి ?
పూని యీయెడఁ బ్రాణములతగుల్ రోసి - తానును దివికేఁగ దలఁచితి నేనిఁ ?
వ్రతము చెల్లింపక వచ్చె పీఁడెట్టి - సుతుఁ డంచు నను గణించునె దశరథుఁడు ?
కాదేని వ్రతము సాంగంబుగాఁ దీర్చి - మేదిని పాలింప మిన్నక పురికి
జనినచో మిథిలఁ దచ్చటికి రా నతనిఁ - గనుఁగొనఁగా సిగ్గు గాదొకో నాకు ?
నటుగాన నన్ను నీయడవిలో విడిచి - పటుబుద్ధిఁ బురి కేగి భరతుని గాంచి
తనయనుమతి సర్వధరణిఁ బాలింపు - మని చెప్పి కైకకు నాసుమిత్రకును
గౌసల్యకును జనకజ చన్న తెఱఁగు - నాసుద్దియును దెల్పి నను మది నిల్పు"
మని రాఘవుఁడు తెప్ప లల్లన వ్రాల్చెఁ - జనకజ మును పర్ణశాలలోనుండి

పోయినగతి మనంబున నుండి వెడలి - పోయెడు నని యడ్డముగఁ జేర్చెననఁగ
నప్పుడు లక్ష్మణుఁ డున్నచందంబుఁ - దప్పక చూచి యెంతయు శోకమంది
యేతల్లి పనిసేతు ? నేతల్లిఁ గొలుతు ? - నేతల్లిఁ దల్లిగా నిటమీఁదఁ జూతు ?
నినకులాధిపుశోక మేత్రోవ మాంతుఁ ?-దనదుతల్లులకును దనసహోదరుల
కెనయ సీతనితోడిదే లోక మగుట - మనువంశ మంతయు మడిసెఁ బొమ్మనుచు,
వందంద విలపింప, నంతలో రాముఁ - డొందిన మూర్ఛ దా నొయ్యనఁ దెలిసి
తలకొన్నవగలలో దండకావనము - కలయ నాలోకించి కన్నీరు నించి,
వనజాక్షిఁజింతింప వగలు రెట్టించి - తనమది శోకించి ధైర్యంబు డించి,
"పోయితే సీత ! యీ బొందితోఁ బాసి-పోయితే నన్ను నీ బొందితో డించి ?
పొరి సురాసురలోకపూజార్హ మనక - హరువిల్లు విఱిచితి నతివ ! నీకొఱకుఁ,
బరుఁడని తలపోసి బ్రాహ్మణుం డనక - పరశురాముని భంగపఱిచితిఁ గడఁగి,
నీరజలోచన ! నీకునై పూని - యీరెండునిందల నేను గైకొంటిఁ
గడపట నినుఁ బాపెఁ గష్టదైవంబు - పడఁతి నిందలఁబడ బాలైతి నేను,
నీవేడుకలు చూచి నీకు నే ప్రియముఁ - గావింతు నని పోయి కపటమృగంబుఁ
జంపి తెచ్చితి దానిచర్మంబు గడఁగి ; - యింపార నెవ్వరి కిత్తు నే నింక ?
మది నెల్లసుఖములు మఱచి కానలకు - వదలక నను నమ్మి వచ్చినచోట
నినుఁ గావ లేనైతి నీచన్నత్రోవఁ - గని రయంబున వచ్చి కదియ లేనైతిఁ ;
బరువడి జగమెల్లఁ బాలింపఁజాలు - వరశక్తి గలిగినవానిచందమున
మునుకొని శరచాపములు దాల్చి ఘోర - వనదుర్గభూముల వర్తింప వచ్చి
వెడమతి మావారి పెంపెల్ల మఱచి - పడఁతుక ! నినుఁ గోలుపడితి నే నేఁడు ;
ఏణాక్షి ! నినుఁబాసి యీశరీరమునఁ - బ్రాణంబు లెబ్భంగిఁ బట్టుదు నింక ?
మేదినీతనయ ! యిమ్మేదినిఁ బాసి - యేదెస భరియింతు నీదేహ మింక ?
నెలఁత ! నీవిరహాగ్ని నీదులావణ్య - జలరాశి మునుఁగకఁ జల్లార్పరాదు ;
తగిలి యీశోకాబ్ధిఁ దాఁట నీమేను - తగుతెప్ప లేకట్లు తరియింపవచ్చు ;
మగువ ! నీపాలిండ్ల మఱుఁగు లేకున్న - నోగిఁ గాముశరవృష్టి కోర్వంగరాదు ;
న న్నట్లు గొనిచనె నళినాక్షి!పిదప - నిన్నిట్లు కొనిపోయె నేఁ డింక మనల
నిరువురఁ బాసిన యీదైవమునకు - నరు దెందుఁ గల దసాధ్యములెందుఁ గలవు ?
కోమలి ! ని న్నెత్తికొని పోవునప్పు - డేమని పలవించి ? తేమంటి నన్ను ?
నేదేశముల కేగి ? తెందున్నదాన ? - వేదుఃఖములఁ బ్రేగె ? దేమిచేసెదవు ?
ఎవ్వరు గొనిపోయి ? రేత్రోవఁ బోతి ? - వెవ్విధి వాటిల్లెనే నేఁడు మనకు ?
నీయట్టిచదురాలు నీయట్టిముగ్ధ - నీయట్టిలావణ్యనిధి యెందుఁ గలదు ?
కలదొకో యొకనాఁడు గర మర్థి నిన్నుఁ - గలసి వినోదింపఁ గమలాక్షి ! నాకు ?

జలజాక్షి! నినుఁ గూడి సాకేతపురము - గలవాఁడ నని కాని కాన నొండొకటి,
కలకంఠి! నినుఁ గూడి కనకహర్మ్యములు - గలవాఁడ నని కాని కాన నొండొకటి,
అలివేణి! నినుఁగూడి యఖిలభోగములు-గలవాఁడ నని కాని కాన నొండొకటి,
నెలఁతుక! నినుఁ గూడి నిఖలసౌఖ్యములు - గలవాఁడ నని కాని కాన నొండొకటి,
యిది మహారణ్యమై యిప్పుడు తోఁచె - నిది పర్ణశాలయై యిప్పుడు తోఁచె,
నిది నాకుఁ దవముగా నిప్పుడు తోఁచె-నిది నాకు దుఃఖమై యిప్పుడు తోఁచె
నేలె మహీపుత్రి! యేలె మృగాక్షి! - యేలె సరోజాక్షి! యేలె లతాంగి!
యేలె వధూమణీ! యెన్నిచందములఁ - గ్రాలుచునున్నాఁడఁ గటకటా! యనవు,
అలసయానముల బా గంచల కిచ్చి - లలితాంఘ్రిరుచి ప్రవాళంబుల కిచ్చి
వరకుచోన్నతి చక్రవాకుల కిచ్చి-కరములకెంపు పంకజముల కిచ్చి
మెయిచాయ క్రొక్కారుమెఱుఁగుల కిచ్చి - నయనవైభవము మీనములకు నిచ్చి
చల్లనిముఖదీప్తి చంద్రున కిచ్చి - తెల్లనినగవు చంద్రికలకు నిచ్చి
చెలువంపుఁబలుకు రాచిలుకల కిచ్చి - యలకలనునుఁగాంతి యళులకు నిచ్చి
సన్నపునడు మాకసంబున కిచ్చి - నిన్ను దైవము మ్రింగెనే నేఁడు సీత!
హావామలోచన! హాపద్మగంధి - హావారిజానన! హాసీత!" యనుచు
వివశుఁడై రామభూవిభుఁడు పల్వగలఁ-దవిలి దీనతఁ బొంది తమ్మునిఁ జూచి
"యేదెసఁ బోయెనో యిందీవరాక్షి - పోదమా లక్ష్మణ! భూమిజ వెదుక?
నొలసి యీపొదలలో నున్నదో పోయి - పిలుతమా లక్ష్మణ! పృథ్వీతనూజ
నేతరుచాటుల కేగెనో యింతి? - చూతమా లక్ష్మణ! శుకమంజువాణి?
యిత్తమ్మికొలఁకుల కేగెనో సీత - వత్తమా లక్ష్మణ! వనజాక్షి నరసి?"
యని యిట్టు పలుమఱు నతిదీనవృత్తి - మనమునఁ గొని జాలి మఱిమఱి తూలి
ధరియింపరాని వేదనలతో రామ - ధరణీవల్లభుఁడు గౌతమిచేరఁబోయి
"యోలోకపావని! యోలోకమాత! - యీలోకపావని నెఱుఁగవే సీత?
నోలోకబాంధవ యోకర్మసాక్షి - యేలీలనైన నీ వెఱుఁగవే సీత?
నోసర్వసంచార యోజగత్ప్రాణ - యాసీత నెఱుఁగవే యనఘ! నీవైన
నెలదీఁగ! కానవే యెలదీఁగ బోఁడి - జలజంబ! కానవే జలజాతగంధి?
హరిమధ్యఁ గానవే హరిరాజ! నీవు? - కరిరాజ! కానవే కరిరాజగమన?
హరిణంబ! కానవే హరిణాయతాక్షిఁ? - బరభృత! కానవే పరభృతవాణి?
వశినాథ! కానవే యలినీలవేణిఁ? - దిలకంబ! కానవే తిలకాంచితాస్య?
ననుచు విభ్రాంతుఁడై యిటుల నందందఁ - జనిచని వెదకుచు జాలిఁ దూలుచును
నెదపక యిబ్బంగి నెందు వైదేహిఁ - దడవి కానక జనస్థానంబు వెడలి,
విన్ననై విరహార్తి వివశుఁడై యున్న - యన్న నీక్షించి యిట్లనియె లక్ష్మణుఁడు.

—: లక్ష్మణుఁడు రాముని శాంతిపఱుచుట :—

"అన్న నీవఖిలలోకారాధ్యపరుఁడ - వున్నతచిత్తుండ వురుబలాఢ్యుఁడవు
ఇంతికై వెనుఁబడి యిన్నిచందముల - నింత శోకింతురే ? యినకులాధీశ !
యీమోహశోకంబు లిట నీకుఁగలవె ? - దామసమోహనార్థము గాదె జగతి ?
నరుదుగా నీవు విల్లందితివేని ? సురలైన నీదిక్కు చూడ నోడుదురు ;
అసమానసత్వుండ వఖిలేశ ! నీవు - వసుధేశ ! నాయంతవాఁడు నీబంటు
అక్కటా ! నీకసాధ్యము లెందుఁ గలవు ? -,దక్కఁగ నీ పేర్మి దలఁపవు గాక ?"
అనిన రాముఁడు శోక మంతయు నుడిగి - తనమదిఁ దెలివొంది తమ్మునిఁ జూచి
"యే నింక నిటమీఁద నెన్నిచందముల - జానకి నెడఁబాసి సైరింపఁజాల
వారక నాదు దుర్వారబాణముల - ధారుణీతలము విదారించి చించి
పాతాళవాసులఁ బట్టి సాధించి - శీతాంశుముఖియైన సీత సాధింతుఁ ;
గాదేని సప్తసాగరములు గలఁచి - మేదినీధరముల మెదిచి నుగ్గాడి
యీరసంబున దిగ్గజేంద్రకుంభములు - దారించి మేదినీతనయ సాధింతుఁ ;
గాదేని నఖిలదిక్పాలమర్మములు - భేదించి యాదిత్యబింబంబుఁ ద్రుంచి
పోరిఁబోరి నక్షత్రముల డుల్లనేసి - ధరణిఁ జీఁకటిఁజేసి తరుణి సాధింతుఁ ;
గాదేని సకలరాక్షసుల భస్మంబు - గా దివ్యబాణముల్ కడఁకతో నేసి
యవని యరాక్షస మైయుండఁ జేసి - తివుటమై నేఁడు వైదేహి సాధింతుఁ ;
గాదేని బ్రహ్మలోకం బెల్లఁ గలచి - యాదిమబ్రహ్మ సంహారంబుచేసి
బలసి జీవులకెల్ల భయముఁ బుట్టించి - నెలకొన్నకడిమిమై నెలఁత సాధింతు ;
నీరీతి భుజశక్తి నేఁ జూపకున్నఁ - జేరి మిన్నక సురల్ సీతఁ జూపుదురె ?
యదె ! చూడు నాదుబాణానలశిఖలు - పొదలుచునున్నవి భువనంబు లదర
నదె ! చూడు వైదేహి నని విజృంభించి - త్రిదశులుమెచ్చ సాధించెద ననుచు
నాదవి లోకములకు నుత్పాతహేతు - వుదయించె నన బొమ లుఱక నిక్కించి
బలసి జీవులతోడ బ్రహ్మాండమెల్ల - నలిఁజేయు సంకర్షణస్వరూపంబు ;
రూపించు లయకాల రుద్రుండు వోలెఁ - గోపించి విల్లందుకొన్నమాత్రమునఁ
దలఁకె జీవములు భూతల మెల్ల వడఁకెఁ - గలఁగె లోకంబులు గగన మల్లాడె
బ్రహ్మాండభాండంబు పగిలిన ట్లయ్యె - బ్రహ్మమంత్రము దప్పె రవి దప్ప నడచె
నక్షత్రములు డుల్లె నభవుండు వెఱచె - యక్షదేవాసుర లాత్మఁ జేడ్పడిరి.
అత్తఱి సౌమిత్రి యారాముఁ జేరి - చిత్తంబు భయ మందఁ జేతులు మొగిచి
"కాకుత్స్థ ! నీ వతికారుణ్యనిధివి - లోకరక్షణకళాలోలచిత్తుఁడవు
జనకజకొఱకునై సకలలోకములు - మునుమిడి నిర్మూలములు సేయఁ దగునె ?
యొండొండ వనముల నొగి సముద్రముల - నిండినపురముల నిఖిలదేశముల

వలయక వైదేహి నరసి లేకున్న - చలము పెంపున మఱి సాధింతు గాని!"
యని లక్ష్మణుఁడువల్క నతఁడును బ్రీతి - విని కోప ముడిగి తా విల్లెక్క డించి
యఖిలేశుఁ డగురాముఁ డట దక్షిణాభి - ముఖుఁడునై తానుఁ దమ్ముఁడు వోవుచుండె.
నాతఱిఁ దెరువున నందంద మెఱసి - సీతకొప్పుననుండి చిందిన విరులు
నతన్వివక్షోజహారరత్నములు - నాతతమణిమయం బైన యానాతి
పదనూపురము లుర్విఁ బడియున్నఁ జూచి - ముదము శోకంబును మూర్ఛయుఁ గదుర
నప్పుడు రఘురాముఁ డాత్మఁ జింతించి - తప్ప దెవ్వఁడొ క్రూరదానవుం డొకఁడు
కుటిలకుంతల నెత్తుకొని పోయినాఁడు - గటకటా! యని త్రోవ గనుఁగొంచుఁ బోవ
నంతంత రాక్షసునడుగులచొప్పు - నంత నాతెరువున కనతిదూరమున
నరయుచు నరయుచు నందంద పోయి - కరమర్థిఁ జూచిరా కమలాప్తకులులు;
రాలినయెముకలు రక్తపంకమున - గూలిన సూతుపైఁ గూలినతేరు
దేరుక్రిందటఁ బడి తెగినయశ్వములు - ధారణిఁ బడిన పతాకఖండములు
విఱిగి ముందట నున్నవింటితునకలును-నఱిముఱిఁ బడియున్న యస్త్రశస్త్రములు
గని లక్ష్మణుఁడు చూపఁ గడుఁజోద్య మంది-ఘను లెవ్వరో యిందుఁ గదనసౌఖ్యంబు
ననుభవించినవార లని యివ్విధంబు- గనుఁగొనుతలఁపునఁ గాకుత్స్థకులుఁడు

—: జటాయువునకు అగ్నిసంస్కారము సేయుట :—

దెరు వంతకంత శోధించుచు ముంద - నరుగుచో రఘురాముఁ డాసమీపమున
నెలమి నెంతయుఁ దూలి యెముకలు విఱిగి - కలయ నెత్తుటఁ దోగి కాళ్ళను దునిసి
పవిచేతఁ గూలిన భర్మాద్రివోలి - వివశుఁడై పడియున్న విహగేంద్రుఁ గాంచి
"సౌమిత్రి! చూచితే చపలరాక్షసుఁడు - భూమిజ మ్రింగి తాఁ బొడచూప వెఱచి
చలియించి పక్షివేషమున నున్నాఁడు - బెలుకుఱి వీని చంపెద" నంచుఁ గడఁగి
ఘనచాపహస్తుఁడై కదిసిన రాముఁ - గని పక్షివిభుఁడు గద్గదకంఠుఁ డగుచు
నెత్తురుఁ గ్రక్కుచు నిట్టూర్పు లెసఁగఁ - గుత్తుకఁ బ్రాణముల్ గుదివడఁ బలికె.
"ధరణీశ! యేను మీతండ్రికి సఖుఁడఁ - బరఁగంగఁ గశ్యపబ్రహ్మపౌత్రుఁడను.
నరుణనందనుఁడ - జటాయువన్వాఁడఁ - జరియింతు నడవుల శైలశృంగముల."
నని "నాదువృత్తాంత మంతయు నీకు - వినుపింప నేమున్న విశదంబుగాఁగ
నట్టివానికి నిట్టి యాపద యెట్టు - పుట్టె నటన్న నోపుణ్యాత్మ! వినుము
వలనొప్ప నేఁడు రావణుఁడు సీదేవి - నెలమి మ్రుచ్చిలికొని యేగుచో నేను
బోనీక యడ్డమై భూరిసత్త్వమున - వానితోఁ బోరాడి వసుధఁ గూలితిని;
ఇదె వాని కేతుసమేతసూతాశ్వ - విదితరథం బాజి విఱిగె నాచేతఁ;
జలమున దివి కంతఁ జపలరాక్షసుఁడు - నెలతుకఁ గొనిపోయె నీవు రావైతి;
నేను నీకీవార్త యెఱిఁగింపఁ గంటిఁ - బూని నీశుభమూర్తి పొడగానఁగంటి

నతిపుణ్యకృతి నైతి" నని విన్నవింప - మతిలోన శోక మిన్మడిగ రాఘవుఁడు
విల్లటు పడవైచి వివశుఁడై ధరణిఁ - ద్రెళ్ళి సౌమిత్రి బోధింపఁగాఁ దెలిసి
"యయ్యో ! మహాత్మ ! జటాయువా ! నీకు - నియ్యవస్థలు వచ్చెనే మదర్థముగ !"
నని జటాయువుదేహ మందందఁ దడవి - తనురక్త మంతయుఁ దానె తుడ్చుచును
దమ్మునిఁ జూచి "యీతఁడు మనకొఱకు - నిమ్మాడ్కి రావణు నెదిరి పోరాడె
నిటువంటిపుణ్యాత్ముఁ డెందైనఁ గలఁడె - యటుగాన దివి కీతఁ డరుగకమున్నె
రావణుఁ డేలెడి రాజధానికిని - త్రోవయు వాని బంధురపరాక్రమము
నన్నియు నడుగు మీ" వన్నలక్ష్మణుఁడు - క్రన్నన రఘురామకార్యసహాయు
వాజటాయుని నిర్జరాదివిధేయు - నోజఁ దద్విధ మెల్ల నుచితోక్తి నడుగఁ
గొన్నిమాటలు పేరుకొనుచుఁ గుత్తుకకుఁ - గ్రొన్నెత్తు రొలుకఁ బల్కఁల కెడలేక
యతులపుణ్యోదయుం డగు రాముఁ జూచి - మతిలోన నతని సంస్మరణమేమఱక
మోక్షపథానందమునఁ బులకించి - పక్షివల్లభుఁ డంతఁ బ్రాణముల్ విడిచె.
ధరణీశసుతు లంత దశరథాధీశుఁ - మరణంబుకంటెను మదిఁ జాల వగచి
విహగవల్లభునకు వేదోక్తయుక్తి - దహనాదికృత్యముల్ దగ నాచరించి

—: కబంధుఁడు రామలక్ష్మణుల నడ్డగించుట :—

యంత వేవేగ క్రౌంచారణ్యమునకు - నెంతయుఁ గడఁకతో నేగి యచ్చోట
నానాలతావృక్ష నగమృగోదగ్ర - మైనట్టి యొకకోన నరుగుచో నచట
నెఱసినకురులును నిడుదకోఱలును - బఱపైనకడుపును బడబాకినోరు
మిడిగ్రుడ్లకన్నులు మీఁగాళ్ళదాక - విడిబడ్డచన్నులు వెఱ్ఱిచిన్నెలును
నలర నయోముఖి యను దైత్యవనిత - కలితసౌందర్యలక్షణుని లక్ష్మణునిఁ
గనుఁగొని, కామించి కర మంటఁబట్టి - తనుఁబొంద రమ్మని తరితీపు సేయ
జుప్పనాతికి నెట్టి సుఖమిచ్చె దాని - కప్పాట నసిధార ననువార నొసఁగి
దుందుభిపటహాదితూర్యనాదముల - క్రందునకంటె నగ్గలముగా నపుడు
ముందఱ నొకమ్రోఁత మోయంగ దాని - చందంబు గనుఁగొనఁ జనుచు రాఘవులు
యోజనాయతబాహుఁ డొగిఁ బారసాచి - యేజంతువులనైన నేపుమై నొడిసి
యఱిముఱి మ్రింగుచు నావలించుచును - జుఱవుచ్చి మస్తకశూన్యుఁడై నిలిచి
యుదరంబు నోరుగా నున్న కబంధు - విదళితబహుజీవవితతకబంధుఁ
ద్రిదశనిర్బంధు సందీప్తమదాంధుఁ - గదిసి రాముఁడు చూచి కడుచోద్య మందె.
వాఁడును దనకరద్వయమున వారి - వేఁడిమి చెడఁ బట్టి వేవేగ దిగువ
నన్నను జూచి యిట్లనియె లక్ష్మణుఁడు - "నన్నువీనికి భక్షణముచేసి మీరు
సీత నన్వేషించి చేకొని సకల - భూతల మేలంగఁ బొం" డన్న నతఁడు
చింతించుచును వానిచేతుల వెంటఁ - గొంతదూరము వోయి కూర్మితమ్ముఁడును

దానును బుద్ధి నెంతయు విచారించి - పూనికమీఱ గొబ్బున నొఱల్ వెఱికి
కడువాడిఖడ్గముల్ గైకొని వానిఁ - గడఁగి చేతులు రెండు ఖండించుటయును
నుబ్బెల్లఁ జెడి దైత్యుఁ డొఱలుచుఁ దూలి - గొబ్బునఁ దెలివి గైకొని వారిఁ జూచి
"మీరెవ్వ" రనుడు సౌమిత్రి సర్వంబు - శ్రీరామచరితంబు చెప్పిన దాని
వినుటచే నంతట విజ్ఞాన మొదవఁ - దనదువృత్తాంత మంతయుఁ జెప్పఁదొడఁగె.
"దను వను దివ్యుండ, ధరణీశ ! యేను - ఘన మైన మునిశాపగతి నిట్టు లైతి.
కనకగర్భునిచేతఁ గామరూపత్వ - మును జిరంజీవిత్వమును గాంచి, క్రొవ్వి
యిట్టిరూపము దాల్చి యెల్లసంయములఁ బట్టి బాధింపఁగఁ బరమకోపనుఁడు
స్థూలశిరుం డన శోభిల్లుమునికి - నీలోకమునఁ దొల్లి యెగ్గుఁగావించి
యతిఘోరరూపుఁడ నై యేను మరల - నతనిఁ బ్రార్థించిన నతఁడు మీవలన
నతులశాపవిముక్తి యగు నంచుఁ బలుక - మతిలోన నదియెల్ల మఱువక పిదప
నది యాదిగా నిట్టి యాకృతిఁ బూని - త్రిదశేంద్రు నాజికే తెమ్మన్న నతఁడు
కంఠంబు తలతోడఁ గడుపులోఁ బోవ - గుంఠితంబుగ వ్రేసెఁ గులిశపాతమున"
ననిన రాఘవుఁడు "దశాననుచంద - మనఘ ! నీ వెఱుఁగుదె ?" యనిన వాఁడనియెఁ
"నెఱుఁగుదుఁ గాని మానేంద్రుశాపమున - నెఱుక చాలదు నాకు నీశరీరమున
ననలంబు దరికొల్పఁ డామీఁద మీకు - వినుపింతుఁ దెలియ నివ్విధ" మన్న వారు
దనువు శరీరంబుఁ దగ సంస్కరింప - ననలుని కాదేహ మాహుతి యయ్యె.
నతఁ డంత దివ్యుఁడై యాకాశవీథి - నతులవిమానంబునందుండి పలికె.
"ఓరఘురామ ! యాయోధనోద్దామ ! - కారుణ్య తారుణ్య గాంభీర్యధుర్య !
కాకుత్స్థవర్య ! నీ కారుణ్యదృష్టి - పైకొన నాతొంటి పద మందఁగంటి.
విను మింక రావణు విధమెల్ల నేను - వినుపింతుఁ దేటగా వివరించి యతఁడు
ధనదానుజుఁడు పులస్త్యబ్రహ్మకూర్మి - మనుమండు తనతపోమహిమ మెప్పించి
నలువచే వరము లున్నతిఁ గాంచినాఁడు - చెలఁగి దిగ్విజయంబు చేసినవాఁడు
తొలివేలుపుల కెల్ల దొరయైనవాఁడు - కలవేలుపుల కెల్ల గండైనవాఁడు
బలుతలల్ పదియును బాహు లిర్వదియు - గలవాఁడు లవణసాగరఖేయమైన
లంకాపురంబు పాలనసేయువాఁడు - బింకాన రజతాద్రిఁ బెఱికినవాఁడు"
అని చెప్పి రావణుం డాసీతఁ గొనుచు - జనినమార్గము చెప్పి సరగ నాదనువు
మఱిత్రోవ గుఱుతులు మార్గంబు చెప్పి - తఱుచైనవస్తువుల్ తప్పక చెప్పి
మేరఁగాఁ బంపాసమీపంబునందు - నారూఢమతి మతంగాశ్రమం బొప్పు
నమ్మునిశిష్యురా లయినట్టి శబరి - మిమ్ముఁ బూజించు ; నమ్మేలఁత యున్నెడకు
మీరలు వోవ నమ్మిహిరసూనునకుఁ - గూరిమి చెల్మి గల్గును ; దానివలన
జానకిఁ బొందెదు సామ్రాజ్యపదవిఁ - బూని గాంతు వటంచుఁ బోయె నద్దివికి.

దను వటు దివ్యపదంబున కరుగ - మనువంశతిలకులు మఱునాఁడు కదలి
పంపాసరోవరపశ్చిమస్థలిని - సంపూర్ణ తరులతాసంపదఁ బొదలి
ప్రబలి పుణ్యములకుఁ బట్టైనయటి - శబరియాశ్రమవనస్థలికిఁ బోవుటయు

—: రామలక్ష్మణులు శబరిని గాంచుట :—

నెదురుగావచ్చి యయ్యింతి సద్భక్తిఁ - బదముల కటు సాగఁ బడి లేచి మ్రొక్కి
"దశరథవరపుత్ర ! తాటకాజైత్ర ! - కుశికసంభవయాగకుశలప్రయోగ !
చిరమునిధ్యేయ ! శిక్షితతాటకేయ ! - పరమగంగాతీర పాదసంచార !
పదరజోనైర్మల్య ! పాలితాహల్య ! విదళితహరచండవిపులకోదండ !
భీమభార్గవరామ ! బిరుదాభిరామ ! - కామితపితృవాక్య కరణసుశ్లోక !
ప్రకటాపరాధ విరాధనిరోధ ! - సకలమునిత్రాణ ! సత్యప్రవీణ !
ఖరదూషణాది రాక్షసశిరశ్ఛేది ! - మరణార్థిమారీచమర్దినారాచ !
సీతావియోగసూచితమోహరాగ ! - ఖ్యాతఖగాధ్యక్ష కల్పితమోక్ష !
యలఘువిక్రమధామ ! యతిపుణ్యనామ! - నెలకొని రఘురామ నినుజూడఁగంటిఁ,
బరికింప నాతపఃఫల మందఁగంటి - నరుదైన పుణ్యంబు లన్నియుఁ గంటిఁ,
గాకుత్స్థ ! తెరువునఁ గడుడస్సితెందుఁ - బోక మా యాశ్రమంబున నేఁడు నిలువు
అనఘాత్మ ! మాగురుఁడైన మతంగ - మునిచేత నీకథ మును వినియుందు;
నీ వాద్యుఁడవు సర్వనిగమవేద్యుఁడవు - గావున నిను నుతుల్ గావింపఁదరమె ?
యిది యామతంగమునీంద్రునాశ్రమము - విదితతపశ్చర్య విశ్రాంతికరము"
అని యామహత్త్వంబు లన్నియుఁ దెలిపి - వనమూలఫలములు వలనొప్పఁ దెచ్చి,
యిచ్చిన భుజియించి యెలమి నారాముఁ - డచ్చటఁ బ్రీతిమై నారాత్రి నిలిచి
ఘనజటాబంధైకకబరి నాశబరిఁ - గనుఁగొని మఱునాఁడు కాకుత్స్థుఁ డనియె.
"దరమిడి మిగుల సీతావియోగాగ్ని - దరికొన నెంతయుఁ దలఁకుచున్నాఁడ
నొకచోట నిలువలే కులుకుచున్నాఁడ - వికచాబ్జముఖి సీత వెదుకఁ బోవలయుఁ
బనివినియెద" నన్నఁ బరమసంతోష - మునుబొంది శబరి రామునిఁ జూచి పలికె.
"దను వను ఘనుఁడు ముందఱఁ జేయఁదగిన-పను లెల్లఁ దెలిపె నేర్పడ వేడ్కతోడ
నైనను మరియు నే నదియె తెల్పెదను - మానవనాథ ! నీమది కెక్కునట్లు
రావణుఁ జంపెదు రామ ! నీకూర్మి - దేవి గూడెదవు సందేహంబు వలదు.
ఐనను నేకాకులై పోవఁ దగదు - భానుకులాధీశ ! పరఁగఁ బై నిపుడు
ఇనకులాధిప ! యింక నిట ఋశ్యమూక - మను పర్వతంబున కరుగుము నీవు ;
సునిశితమతి సూర్యసుతుఁడుసుగ్రీవుఁ - డనువానరాధిపుఁ డాకొండ నుండుఁ
దనవధూరత్నంబు తనరాజ్యపదము - తనయన్న వాలిచేఁ దాఁ గోలుపోయి

యతఁడు శోకాతురుఁడై యున్నవాఁడు - అతనికిఁ గపిసేన లప్రమాణములు
అతనికి విశ్వాస మాత్మఁ బుట్టించి - యతనికి నుపకార మలవడఁ జేసి
యతఁడు నీవును గూడి యటు లంక కరిగి - యతిసత్త్వ రావణు ననిలోనఁ జంపి
బలవిక్రమంబులు ప్రస్తుతి కెక్కఁ - జెలువొప్ప నీదేవి సీతఁ గైకొనుము."
అని యొప్ప శబరి కార్యము లెల్లఁ దెలిపి - తనగురువాక్యంబు తలఁచి యాక్షణమె
యనలంబు దరికొల్పి యయ్యగ్నిలోనఁ - దనశరీరము వేల్వఁ దా సమకట్టి
యాసమయంబున నంతరిక్షమున - వాసవప్రముఖగిర్వాణు లందఱును
మణిఘృణిదేదీప్యమానవిమాన - గణసమారూఢులై కనుఁగొనుచుండ
నారదసనకసనందనప్రముఖ - సారమునీంద్రులు సంతోష మందఁ
బరముఁ బరంధాము బరమకల్యాణుఁ - బరిపూర్ణుఁ బరమాత్ముఁ బరమేష్ఠి వినుతు
నవ్యయు నవికారు నఖిలాంతరాత్ము - నవ్యక్తునఖిలేశు నాద్యంతరహితు
భవముఖామరవేద్యు భవరోగవైద్యు - రవికులాంబుధిచంద్రు రఘురామచంద్రుఁ
దనమది నిలిపి యత్తరి వలగొనుచు - వినుతించి శబరి యావిభునిసన్నిధిని
ననలునియందు రామార్పణంబుగను - దనశరీరము వేల్చి దైవతానీక
మానితదివ్యవిమానంబు నెక్కి - నానావిధముల వర్ణనసేయ సురలు
దేవలోకమున కెంతే వేడ్కఁ జనియె - దేవదుందుభులు ధింధిమి యని మ్రోయ
ననలముఖంబున నారీతి శబరి - యనిమిషసౌఖ్యంబు లందినయంత
రమణీయమూర్తులు రామలక్ష్మణులు - నమితబలోదగ్రు లచ్చోటు వెడలి
యనవరతాలోక మతిగుణానేక - మునిలోక మగు ఋశ్యమూకంబుఁ గనిరి.

—: శ్రీరాములు ఋశ్యమూకమును జూచి హర్షించుట :—

త్రైలోక్యవిభు లైన తమరాకచూచి - యాలోలమతి బొంగి యానంద మంది
యనయంబు నొప్పెడు నశ్రుపూరంబు - లన సెలయేరుల నమరినదాని,
నిలమేరుమందరహిమశైలపతుల - నలిమీఱి నగియెడి నగవులో యనఁగ
సాంద్రంబులై యెందుఁ జరుల దీపించు - చంద్రకాంతోపలచ్ఛాయల దాని,
సరసిజాసనుఁడు భూచక్రంబుమీఁద - బరఁగఁ బర్వతరాజపట్టంబు గట్టి
శిరసునఁబెట్టిన సేసఁబ్రా లనఁగ నురుశృంగములఁ జుక్క లొప్పెడి దాని,
మురుమతిఁ దనుఁ జొచ్చి యున్నసుగ్రీవుఁ - బరిభవించిన వాలిపై మండుచుండు
గతి సూర్యకాంతముల్ గలయవెలుంగ - నతులప్రతాపోగ్రమై యున్నదాని
మెఱుఁగులు కొమ్ములై మెఱయ నేతెంచి - నెఱయు సానువులందు నీలమేఘములు
పొలుపొందు మదగజంబులు గాఁగఁ దలఁచి - మలయుసామజముల మా నైనదాని
నంగజహరుమౌళి నలరు నాకాశ - గంగయై యొప్పులఁ గర మొప్ప నొప్పి
యామెడఁ గ్రీడించు హంసమాలికలు - మాయని విధుశిరోమాలికల్గాఁగ

బహుళశృంగభూరుహపల్లవచయము - విహితజటాజూట విభవమై యొప్ప
నానన్నులై సిద్ధు లర్థి సేవింప - నాసదాశివమూర్తి యన నొప్పుదాని,
బలభేదిమొదలుగాఁ బరఁగుదేవతలు - కలయ నంబుధి ద్రచ్చి కన్నవస్తువులు
పనివడి తమలోనఁ బాలుపోకున్న - మునిచిరో యమృతపానోన్మత్తు లగుచు
మఱచిరో యంతయు మంచితా వగుటఁ - దెఱఁగొప్ప దాచిరో దీనిపై ననఁగఁ
గల్పవృక్షంబులఁ గామధేనువుల - వేల్పుకన్నియలను వివిధౌషధములఁ
జింతామణుల నెందుఁ జెడనిపెన్నిధుల - సంతానతరువుల సరి నొప్పుదానిఁ
గని దాని మహిమకుఁ గడుఁజోద్య మంది - యినవంశవల్లభుం డెంతయుఁ బొగడి
యఱలేనిభక్తితో ననుజుండు గొలువ - మెఱయు నాశైలసమీపంబునందు
దఱుచైన తొగలనెత్తమ్ములతోడ - వఱలు పంపాసరోవరమున కరిగి
యందును నియతితో నాసరోవరము - నందుఁ గృతస్నానుఁడై రామవిభుఁడు
కలయఁ గనుంగొని కడుచోద్య మంది - విలసిల్లు నొక మావి వృక్షంబునీడ
అలసట దీరంగ నపుడు లక్ష్మణుఁడు - సలలితశైత్యోపచారముల్ సలుప
నీక్షించి రఘురాముఁ డేపు దీపించి - వృక్షంబుఁ బరికించి వేడ్కఁ నిట్లనియె.
"వనవాస మిటు తుద వచ్చినమొదలు - ఘన మైనయద్రులు ఘనపుణ్యనదులు
దరమిడి కంటిమి ; ధారుణి నిట్టి - తరు వెందుఁగాన మీతరువుకు సవతు
సురపతిమొదలగు సురలెల్లఁ గూడి - కరమర్థి నీతరు గావించి రొక్కొ ?
యజుఁడె యీతరువున కాయువుఁ బోసి-నిజముగా నిచ్చట నిలిపినాఁ డొక్కొ ? 1480
రవిసుతుతపమున రాగిల్లి బ్రహ్మ - భువిని నీతరువును బుట్టించినాఁడొ ?
సేవించి యమృతంబు చేకొని సురలు - భావించి రవిసుతు పక్షంబుగలిగి
యరయంగ మేలైన యమృతంబుతోడఁ - బురణింపఁ దరువుగాఁ బుట్టించినారొ ?
యినునితో నిష్టంబు లింపొందఁ జేయఁ - జనుధర్మమునమండి శాఖ లున్నతము
లష్టదిక్కులకును ననువందఁ బాఱి - యిష్టఫలంబుల వీఁ గోరినట్లు
పఱచుశాఖల రుచి ప్రభ నొప్పుమీఱి - తెఱచి పర్ణంబులు తేజంబు లొప్ప
రవిదృష్టి చొర నీదు ; రాత్రులఁబేర్మి - దవిలి యాశశిదీప్తి దనుఁగాన నీదు
ఫలము లాయమృతపుఫలములకంటెఁ - గలశతగుణములఁ గడునొప్పుదాని,
తరురాజపట్ట మీ ధాత్రిపై వేడ్కఁ - గరమర్థి దివిజులు గట్టరో ప్రీతి ?"
వని తమ్మునికిఁ దెల్ప నగుఁగాక ! యనుచు - వినయోక్తి నారామవిభుచిత్త మెఱిఁగి
యాలోన సౌమిత్రియన్నకు భక్తి - శాలియై మృదుపర్ణశయ్య గావింప,
సముచితస్థితి మృదుశయ్య రాఘవుఁడు - విమలచిత్తంబున వేడ్కఁశయింప
సౌమిత్రి రఘురాముచరణంబు లొత్త - శ్రీమీఱ నిద్దఱు చెలఁగుచునుండ
ననఘుని రఘురాము నట లక్ష్మణుండు - గని వెండి యెఱుఁగెత్తి గ్రక్కునఁ బలికెఁ.

"గైకొందు చెలి నని కలయంగ రొప్పి - చేకొని చిఱుత రా చేరువఁ బట్టి
యెల్లెడ శుభములె యెసఁగు నీ కనుచు - బల్లిదీ ప్తంబుగాఁ బలికెఁ బో చెవికి ;
భానునిపైఁ బక్షి పరుసున నెలుగు - మానుగాఁ గూర్చెద మహిపుత్త్రి నీకు
ననియు నించుక చేరి యంతయు రొప్పఁ" - దనయాత్మఁ గడుమెచ్చి తమ్మునిఁ జూచి
యినవంశవల్లభుం డిట్లనిపలికె - "వనచరాధీశుండు వడి నేగుదెంచి
ఘనభక్తి మనలను గలయు నిచ్చటను - చనుదుము లంకకు సరగున మనము
గూలు రావణుఁ డాజిఁ గూడును సీత - యేలుదు లోకంబు లెలమిఁ బెంపొంద"
నన రామసౌమిత్త్రు లధికసంతోష - మును బొంది సుఖగోష్ఠి ముదమొప్ప నుండి
రారణ్యకాండ మింపారంగ నుతుల - నారవితారార్క మగు నుర్విమీఁద
నని యాంధ్రభాషభాషాధీశవిభుఁడు - వినుతకావ్యాగమవిమలమానసుఁడు
పాలితాచారుం డపారధీశరధి - భూలోకనిధి గోనబుద్ధభూవిభుఁడు
తమతండ్రి విట్ఠల ధరణీశు పేరఁ - గమనీయగుణధైర్యకనకాద్రి పేర
నాచంద్రతారార్క మగునొప్పుమిగిలి - భూచక్రమున నతిపూజ్యమై వెలయ
నసమానలలితశబ్దార్థసంగతుల - రసికమై చెలువొందు రామాయణంబు
పరఁగు నలంకారభావన ల్నిండఁ - గరమర్థి నారణ్యకాండంబు చెప్పె.
నారూఢినార్షేయ మై యాదికావ్య - మై రసికానంద మై యెల్లనాఁడు
ఇవ్వసుమతి నొప్పు నీపుణ్యచరిత - మెవ్వరు చదివిన నెవ్వరు వినిన
సామాదిబహువేదచయధామరామ - నామచింతామణి నవ్యభోగములు
పరహితాచారముల్ ప్రభువిచారములు - పరిపూర్ణశక్తులు ప్రకటరాజ్యములు
నిర్మలకీర్తులు నిత్యసౌఖ్యములు - ధర్మైక్యనిష్ఠలు దానాదిరతులు
నాయురారోగ్యంబు లైశ్వర్యములును - బాయక వినుచున్నఁ బాపక్షయంబు
వరపుత్త్రలబ్ధియు వైరినాశనము - సరినొప్పు ధనధాన్యచయసమృద్ధియును
నేవిఘ్నములు లేక యిండ్లలో నధిక - లావణ్యవతు లైన లలనలపొందుఁ
గొడుకులతో నెప్డు గూడియుండుటయు - నెడగాఁగ నాపద లెల్లఁ బాయుటయు
సమ్మదంబున బంధుజనులఁ గూడుటయు - నిమ్ములఁ గామ్యంబు లెడపకుండుటయు
సతతంబు దేవతాసంతర్పణంబు - పితృగణతృప్తియుఁ బెంపారుచుండు
వ్రాసినవారికి వరశుభోన్నతులు - వాసవలోకాధివాసతఁ జేయు
నెందాఁక కులగిరు లెందాఁక తార - లెందాఁక రవిచంద్రు లెందాఁక దిశలు
ఎందాఁక వేదంబు లెందాఁక ధరణి - యెందాఁక భువనంబు లేపు దీపించు
నందాఁక నీకథ యక్షరానంద - సందోహదోహళాచార మై పరఁగు.

ఆరణ్యకాండము సంపూర్ణము.

శ్రీ ర స్తు

శ్రీ రంగనాథ రామాయణము

కిష్కింధా కాండము

శ్రీరాముఁ డయ్యెడ శీతలవారి - వారిజోత్పలకైరవంబుల నొప్పు
పంపయు మధుమాసఫలితతత్తీర - చంపకసహకారచారుకాంతార
సంపదయును జూచి జానకీవిరహ - కంపితుం డగుచు లక్ష్మణున కిట్లనియె.
"సౌమిత్రి ! యీపంప సకలనిలింప - కామినుల్ జలకేళి కరము గాంక్షింప
నొప్పు నీసరసితో నుపమాన మరసి - చెప్పంగ శక్యమే శేషాహికైన ?
ననుకూలమలయానిలాహతిదీన - జనియించుఁ బో బిందుసరము లెన్నైన
దీనిమహత్త్వంబు దెలిసినచోట - మానసంబును నణుమాత్రంబు గాదె ?
పావనజీవనాస్పద మైన దీని - కావేల్పుడిగ్గియ యైన సమంబె ?
యున్నాళికస్ఫురితోరుకర్ణికలఁ - దిన్నగా విరిసిన తెల్ల నెత్తమ్మి
మరకతస్తంభనిర్మలహేమకుంభ - భరితాతపత్రమై పార్శ్వద్వయమునఁ
దేటిఱెక్కలఁ గ్రమ్ము తెమ్మెరవలన - నూటాడుతరగల నుయ్యాల లూగు
విప్పారు ఱెక్కల వెలయు రాయంచ - లొప్పారఁగా వైచు నుభయచామరము
లింపొంద నీపంప యీక్షింప నొప్పె - శ్రీపూర్ణపట్టాభిషిక్తుని కరణి
నామనిజవ్వనం బలరినరుచుల - చేమించు చిన్నారి చిగురుమానికపు
సొమ్ములు దాల్చుచుఁ జుట్టును గ్రమ్మి - కొమ్మ లీనిద్దంపు కొలఁకుదట్టమున
నిక్క నీడలు చూచి నిజవిలాసముల - కొక్కింత యొదల లూఁచుచందమునఁ
గొండొక గాలిసోఁకుల తుద ల్గదల - నొండొరుఁ బొగడుచు నున్నచందమునఁ
గీరశారిక లర్థిఁ గెరలు నిచ్చోటి - తీరవనీవాటి దృష్టింప నిపుడు
తాపంబు మరునిప్రతాపంబు కరణి - దీపించె నామేన ధృతి నటు గాన
సౌమిత్రి ! యిది వనస్థలి గాదు చూడఁ - గామునియాయుధాగారంబు గాని
చింతింప నివి మావిచిగురులు గావు - కంతుని క్రొవ్వాడి కత్తులు గాని,
భావింప నివి పూవుబంతులు గావు - భావజాతుని వాడి బాణముల్ గాని,
యీయెడ భృంగఝుంకృతు లివి గావు - డాయుమన్మథుచాపటంకృతు ల్గాని.
వర్ణింప నివి పికధ్వనులుగా వతను - కర్ణకఠోరహుంకారము ల్గాని,
యటు గాన నావంటి యంగనారహితు - లెటువలె వేగింతు రీకాననమునఁ ?

గలకంఠకలకుహూకారనిస్వనము - చెలఁగించు వనము గర్జిలు ఘనాఘనము
గులుకుపుప్పొడి మించుఁ గ్రొక్కారు మించు - దలిరుగొమ్మలు శక్రధనువులయనువు
వసుధ రాలెడివిరుల్ వర్షోపలములు - ముసరుతేనియసోన మించినవాన
గా నొప్పుచు వసంతకాలంబుఁ జూడ - వానకాలముఁ బోలి వసుధ నొప్పియును
జిగురాకుశిఖలతోఁ జిట్టాడుతేటి - పొగలతోఁ బొగడపుప్పొడిబూదితోడ
బూరుగుపూవు నిప్పుకలతో నెగడి - యారయ విరహుల కగ్నియై నిగుడి
కంతుప్రతాపాగ్నికం బెను గడఁగి - యెంతేని నాచిత్త మెరియింపఁ దొడఁగె.
నేమిచేయుదు ? నింక నెట్లు వేగింతుఁ ? - గామినీమణిసీతఁ గాంతు నెన్నటికిఁ ?
బంపాసరోవరప్రాంతకాంతార - సంపదతోడ వసంతంబుగూడి.
చెలువైన చందాన సీతతోఁ గూడఁ - గలుగునే నాకు నొకానొకనాఁడు ?
ఈపంపలోఁ దమ్ము లేఁ జూచినట్లు - భూపుత్రివదన మెప్పుడు చూచువాఁడ ?
నిందు మీననిహార మీక్షించినటుల - నిందువదనచూపు లెప్పుడు చూతు ?
జలపక్షు లిచ్చట జతగూడినట్లు - జలజాక్షి నెన్నఁడు జతఁ గూడువాఁడఁ ?
దేటి యిచ్చటఁ దమ్మి తేనె గ్రోల్కరణి - బోటికెమ్మోవి నెప్పుడు గ్రోలువాఁడ ?
నెక్కడి తలపోఁత ? లెక్కడి సీత ?-యెక్కడ వెడసేఁత ? లివి యెట్లు పొసఁగుఁ ?
దమ్ముఁడ ! నీవయోధ్యకుఁ జను మింక - నెమ్మేనఁ బ్రాణంబు లిఁక నిల్వఁ జాల ;"
నని యనాథునిక్రియ నందంద వగవ - విని లక్ష్మణుఁడు రామవిభుఁ జూచి పలికె.
"నిది యేమి రఘురామ ! యెల్లలోకములు - ముదలింపఁ బురుషోత్తముఁడ వైన నీవు.
ఈమోహశోకంబు లేల తాల్చెదవు ? - కామిని వంచనఁ గైకొని చనిన
రావణుఁ జంప నారంభంబు సేయు - మీ" వనితెలుపుచో నెంతయుఁ బ్రీ
గను పెంటి యెలుఁ గిచ్చె గబ్బిల్గు పలికెఁ - గనుఁగొని తచ్చెలి కలయంగ రొప్పె.
చేకొని చిఱుత దాజేరువఁ బెట్టె - గైకొందు చెలి నని కలయంగ రొప్పె :
నెల్లెడ శుభములు నిత్తు మీ కనుచు - బల్లి దీపంబుగాఁ బలికెఁ బో చెవికి
భానుపైవామాక్షి పరుసనియెలుఁగు - యాని యించుక చెవి యెంతయు రొప్పె.
దనయాత్మఁ గడుమెచ్చి తమ్మునిఁ జూచి - యినవంశవల్లభుఁ డిట్లని పలికె.
"వనచరాధీశుండు వడి నేగుదెంచి - ఘనభక్తి మనలను గలయంగఁగలఁడు
కూలు రావణుఁ డాజిఁ గూడును సీత - నేలుదు లోకంబు లెలమి ధరింప"
నని రామసౌమిత్రు లధికసంతోష - మును బొంది సుఖగోష్ఠి ముదమందుచుండ
నాలోన సుగ్రీవుఁ డాఋష్యమూక - శైలసానువులందుఁ జరియించుచుండి
యాపంపచేరువ నయ్యం దున్నరామ - భూపాలు లక్ష్మణుఁ బొడఁగాంచి వెఱచి
యచలంబుపైకి గుండనక చెట్టనక - కిచకిచధ్వనులతోఁ గిచకొట్టుకొనుచు
నెగఁబ్రాకి యెక్కుచో నేకాంతమందు - నగచరులకు వారి నటచూపి చూపి.

"విలుపూని యిద్దఱు వివిధశస్త్రాస్త్ర - కలితులై యదె పంపకడ నున్నవారు
వినుఁ డిందుఁ బ్రచ్ఛన్నవేషులై వాలి - పనుపున మనలఁ జంపఁగ వచ్చినారు
కాదేని మునులకు ఖడ్గతూణీర - కోదండశరముల గొడవ యేమిటికి ?
వినుఁడు పావను లైన వీరివేషములఁ - గనుఁగొని నాబుద్ధి గలఁగుచున్నదియు
నెక్కడి కైనను నేగుట కార్య - మిక్కడ నుండుట యిది బుద్ధిగాదు"
అనుచు మంత్రులతోడ నాడువాక్యములు - విని హనుమంతుండు విమలుఁడై పలికె.
"పూని వీరలఁ జూడఁ బుణ్యమానసులు - గాని కానేరరు కపటమానసులు.
ఆ రవిచంద్రులో యన నొప్పు వీరు - కారుణ్యపురుషులు కడువిచారింప
నేరూపమున వచ్చి యిం దున్నవారొ ? - వీరిపెం పెఱుఁగక వెఱవ నేమిటికి ?"
ననిన సుగ్రీవుఁడు హనుమంతుఁ జూచి - విను వాలిపనుపున వీర లిచ్చటికిఁ
జనుదెంచి రనుశంక జనియించెఁ గానఁ - గినిసి యేవేళ నే కీడెంచునొక్కొ ?
తనపగతుని నమ్మఁ దగ దటుఁగానఁ - జని నీవు వారలఁ జతురతఁ గదిసి
వీ రేల వచ్చిరో ? వీరి లోఁ తెఱిఁగి - వీరితో భాషించి వేవేగ వచ్చి

—: శ్రీరాములవద్దికి హనుమంతుఁడు వచ్చుట : —

పవనజ ! నాలోని భయమెల్ల మాన్పు" - మవిరళగతి నేగు మని వీడుకొలిపి
యలమెడుభీతిమై నందుండ వెఱచి - మలయాద్రి కటుపోయె మంత్రులు దాను.
అత్తఱి హనుమంతుఁ డతిశౌర్యవంతుఁ - డుత్తమగుణశీలుఁ డురుబాహుబలుఁడు
ఖరకరతేజుండు కమనీయమూర్తి - తరుచరులకురక్ష ధర్మార్థమోక్ష
యతులకు గురుభక్తి యభినవయుక్తి - శ్రుతకీర్తి యంజనాసుతుఁడు తావేడ్క-
నమరలోకమునకు నావాలిఁ బనుప - రమణమై సుగ్రీవురాజ్యంబు నిలుప
వావిరి సురలను వరభక్తిఁ బ్రోవ - రావణు జయలక్ష్మి రామున కొసఁగ
నవనిజఘనశోక మంతయు మాన్ప - రవిసూను మనసెల్ల రాణింపఁజేయ
వచ్చెనో ? యనఁగ నవ్వనచరేశ్వరుఁడు - అచ్చుగా నాగిరి నల్లన డిగ్గి
వటువేషధారియై వాయునందనుఁడు - అటు పంపకడకుఁ దా నర్థితోఁ బోయి
యనుపమంబగు శూన్య హస్తంబుతోడ - జనిమహాత్ములఁగానఁ జనదటుగాన
నలరామునకు నియ్య నర్హ మైనట్టి - ఫల మొక్క టపుడు చేపట్టి వేడుకను
అరుదెంచు ననిలజు నపుడు తాఁ జూచి - ధరణీశుఁ డిట్లనె తమ్మునితోడఁ
"గనకపువన్నెయుఁ గరమొప్పుముంజి - ఘనరత్నకుండలకలిత కర్ణములు
నురుతరహారంబు లొంటిజన్నిదము - కరమొప్పు గోచియుఁ గరకంకణములు
నుపమింప నరుదైనయొప్పుల నొప్పు - గపిరూపు మనుజుఁడు గైకొనె నొక్కొ ?
ఈరూపు రేఖయు నిలఁ గోరి రుద్రుఁ - డారూఢిగా నితఁడై పుట్టినాఁడొ ?
గాక యీవసుధపైఁ గపిమాత్రమునకుఁ - బ్రాకటంబుగ శుభప్రభ యేల గలుగు ?"

నని యిట్లు కొనియాడునవనీశుఁ జూచి - తనమేను పులకించి తడయక వచ్చి
యురుమతి సీత శిరోరత్న మెలమి - గురుతుగాఁ దెచ్చి గ్రక్కున నిత్తు నన్న
కరణి నాఫలము రాఘవమహీపతికి - గరిమెతో కానుకగా సమర్పించి
"నీవ శరణ్య! మీదృష్టి నఱసోకె - నైనవి నాభూషణావళు లింక
నేను గృతార్థుండ! యేను ధన్యుండ - నేను మీభృత్యుండ; నెలమితోడుతను"
నని పల్కి "హనుమంతుఁ డనుపేరివాఁడ - నినతనూజుని మంత్రి నే వాయుసుతుఁడ
నాంజనేయుఁడ భిక్షుకాకృతి నిపుడు - నంజక మీచంద మరయ వచ్చితిని.
వినుఁడు సుగ్రీవుఁడు విశ్రుతకీర్తి - వనచరులకు రాజు వరబలాధికుఁడు
భానుసూనుఁడు బృహద్భానుతేజుండు - మానభూషణుఁ డసమానవిక్రముఁడు
అన్న యావాలిచే నపహృతరాజ్య - ఖిన్నుఁడై యిప్పు డిగ్గిరి నున్నవాఁడు
ఆర్తుఁడు మీసఖుఁడై యుండఁ జేయ - నేర్తు" నావుఁడు రామనృపుచిత్త మెఱిఁగి
కరమర్థి రామలక్ష్మణులకు మ్రొక్కి - కరములు ముకుళించి కడుభక్తిఁ బలికె.
నవని నింద్రోపేంద్రు లర్థి నశ్వినులు - రవిచంద్రు లన రూపరమ్యతతోడ
నెగుబుజంబులతోడ నిందుబింబంబు - నగుమొగంబులతోడ నళినపత్రములఁ
దెగడుకన్నులతోడ దివిజులు మెచ్చి - పొగడు విక్రమకళాభుజశక్తితోడ
నరుదైన రాజచిహ్నములతో మీరు - వరచాపహస్తులై వచ్చిన వారు
భూరితపోవేషములు మీకు నేల ? - మీ రెవ్వ ? రిచటికి మీరు రానేల ?"
యని సుధామధురవాక్యంబుల నధిక - వినయధేయుఁడై విన్నవించుటయు
నతనివాక్శుద్ధికి నతనిబుద్ధికిని - నతని చమత్కృతి కతని యాకృతికి
నతనిమనఃప్రీతి కతనినీతికిని - మతి సంతసిల్లి రామక్షితీశ్వరుఁడు
దమ్మునిఁ జూచి "యాతని నట్లు వలుక - దమ్మిచూలికిని నాతనివధూమణికిఁ
దగుఁ గాన నొరులకుఁ దరమె వ్యాకరణ-నిగమశాస్త్రంబు లన్నియు నేరఁబోలు;
నితనిసల్లాపంబు లితనిరూపంబు - నతులలక్షణలక్షితానురూపంబు.
ఇటువంటిదూత నా కిపు డబ్బెనేని - ఘటియింపకున్నె మత్కార్యంబులెల్లఁ ?
గావున మత్కార్యగతు లితనికిని - గోవిదాత్మక! పూసగూర్చినరీతిఁ
జెప్పు మేర్పడ" నన్న శ్రీరాముతమ్ముఁ - డప్పుడు ప్రియమంది హనుమంతుఁజూచి
"మే మన్నదమ్ముల మిక్ష్వాకుకులుల - మీమహాత్ముఁడు రాముఁ డేను లక్ష్మణుఁడ
దశరథరాజనందనుల మిద్దఱము - దశరథుపనుపునఁ దపసులై వచ్చి
దండకావనమునఁ దవిలి వర్తించు - చుండ రాముని దేవి నుర్వీతనూజ
మము డాఁగురించి దుర్మదుఁడు రావణుఁడు-క్రమ మేది కొనిపోయెఁ గపటమార్గమున
వానిపోయినజాడ వదలక వెదకి - కానలనడుమ నొక్కట వచ్చి వచ్చి
శబరి సుగ్రీవుని చరితంబు చెప్పఁ - బ్రబలుఁ డాతఁడు మాకు బంటుగాఁ గోరి

—: హనుమంతుఁడు తనజన్మప్రకార మెఱిఁగించుట :—

వచ్చితి విచటి ; కెవ్వఁడవు నీ వింక - నచ్చుగా నెఱిఁగింపు మనఘ ! నీతెఱఁగు"
ననవుడు హనుమంతుఁ డారఘుకులుల - గనుఁగొని మ్రొక్కి తక్కక విన్నవించెః
"నెలమి మాతల్లికి నెలమి జన్మించి - వలనొప్ప నొకకొన్ని వర్షము ల్చనఁగ
నొకకారణమునకై యొకబ్రహ్మఁగూర్చి - ప్రకటితమతి నేఁదపంబు సేయఁగను
పరికించి సరసిజభవుఁ డేగుదెంచి - "వరము వేఁడు" మటన్న వలగొని మ్రొక్కి
వేవేలువిధముల వినుతులు చేసి - "యోవిమలాత్మ ! యీయుర్విపై నాకు
గతిమోక్షకామ్యార్థకారణంబులకుఁ - బతి యెవ్వఁ డతని నేఁబ్రార్థించి కొలుతు"
నని విన్నవించిన నబ్జసంభవుఁడు - తనమనోవీథిని దలపోసి చూచి
"యొనరంగ నీమేనియురుభూషణములు - కనుఁగొన్నయాతఁడె గతియును బతియు
ధాతయు మన కిష్టదైవంబు సకల - భూతజాలములకు భువి కెల్ల కర్త
నతఁ డెవ్వఁ డనిన వాఁ డతఁడె విష్ణుండు-అతఁడె నీగతి యని యది యాత్మఁదెలియు"
మని బ్రహ్మ చనియె నే నదియును గాక - ఘనబుద్ధిఁ జరియింతుఁ గలయ లోకముల
భూపాలతిలక ! నాభూషణావళులు - దీపించఁ గానరు దివిజు లందఱును
మఱియును సౌమిత్రి మారుతిఁ జూచి - తెఱఁగొప్ప నతనితో ధీరుఁడై పలికె.
"విను రాఘవుఁడు లోకవిఖ్యాతసత్త్వుఁ - డనుపమదివ్యాస్త్రుఁ డతులసాహసుఁడు
కరుణాపయోధి యగాధమానసుఁడు - శరణాగతత్రాణ సద్ధర్మపరుఁడు
జగదేకనాథుఁ డశరణశరణ్యుఁ - డగణితగుణగణ్యుఁ డధికతేజుండు
అతిలోకవిక్రముం డతిసత్యవాది - హితుఁడనై బంటనై యేను వర్తింతుఁ.
గావున రాఘవక్ష్మాపాలమణికి - లే వసాధ్యంబులు లెక్కింప నెందుఁ
గుటిలరాక్షసుఁ డున్నగుఱుతు మ న్నెఱిఁగి - యిట సీత సాధింప నేము చాలుదుము
అలపుమై నేకాకులై పోవఁ దగదు - దలపోయ నిది రాజధర్మంబు గాదు
గాన నీసుగ్రీవుఁ గైకొను తలఁపు - మానవాధీశ్వరుమదిలోనఁ గలదు
ఇట మీద నీకార్య మేవెంట నైన - ఘటియింపు" మనవుడు కరువలిసుతుఁడు
నెఱయ సంతస మంది నిజమూర్తిఁ జూపి - మఱి తన్ను రామలక్ష్మణులు మన్నింపఁ
దను గృతకృత్యుఁ గా దలఁచె నాబలులు - వనచరరాజునె వరుస నెన్నుచును
గనుఁగవ హర్షాశ్రుకణములు దొరుగఁ - గొనియాడి కొనియాడి కోర్కె దీపింప
మనమున సంతోషమగ్నులై యపుడు - అనిలజు వీడ్కొల్ప నతిసంభ్రమమున
నరిగి రాఘవులవృత్తాంత మంతయును - దొరకొని సుగ్రీవుతోఁ జెప్పఁదొడఁగె.
"రమణీయమూర్తులు రామలక్ష్మణులు - కమనీయగుణములు గలిగి వర్తింతు
జగతిపై నతిశోకసాగరమగ్నుఁ - డగు నీకు రఘురాముఁ డను తెప్ప దొరకె ;
బ్రదికితి సుగ్రీవ ! పగయెల్లఁదీఱెఁ ; దుదముట్టఁ గలిగె సంతోషంబు నీకు

నాదశరథపుత్త్రుఁ డాసుచరిత్రుఁ - డాదయాపరమూర్తి యాసత్యవాది
యామహాభుజశాలి యామహాబలుఁడు - శ్రీమహావిష్ణుండు శ్రీనివాసుండు
ఆపుణ్యనిధి రాముఁ డట నీకుఁ గర్త - నీపుణ్య మే మన నేర్తు సుగ్రీవ!
యామహాత్ముఁడు తండ్రి యానతి దండ - కామధ్యమున నుండఁగా దశాననుఁడు
దనదేవి మ్రుచ్చిలితనమున నెత్తి - కొనిపోవ వాని మార్కొని త్రుంచి వైవఁ
జింతించి నీతోడి చెలిమి వాటింప - నెంతయుఁ దలపోసి యేతెంచె నిటకు"
ననిన సుగ్రీవుండు హర్షంబు నొంది - యనిలనందనుఁ జూచి యర్థితోఁ బలికెఁ.
"పవనజ! నాలోని భయ మెల్ల నడఁగెఁ; - దవిలి యేఁ జేసిన తప మెల్లఁ బండె.
నలవడ నాకు నీయట్టియంజనము - గలుగుటఁ గంటి రాఘవనిధానంబు
గలఁగక నీవంటి కర్ణధారుండు - గలుగ నీ శోకాబ్ధి గడతేరఁ గంటిఁ.
గడఁకతో ఋశ్యమూకమునకు వారిఁ - దోడ్తెచ్చి నాలోనిదుఃఖంబు మాన్పు
పొ" మ్మనవుడు వాయుపుత్త్రుండు పోయి - నెమ్మితో రఘురామనృపతికి మ్రొక్కి
"దేవ! సుగ్రీవుండు దేవరసఖుఁడు - దేవ ని న్దర్శింపఁ దివురుచున్నాఁడు
విచ్చేయుఁ" డని విన్నవించిన రాముఁ - డిచ్చలో హర్షించి యింపు సొంపొంది
హనుమంతుఁ గొనియాడి యతిపుణ్యలగ్న - మున హనుమంతుని మూపులమీఁదఁ
దనతమ్ముఁడును దాను దగ ఋశ్యమూక - మునకేగి యానందమును బొందె; నపుడు
హనుమంతుఁ డంత నేకాంతంబునందు - మనుజేశ్వరులఁ బెట్టి మలయాద్రి కరిగి
శ్రీరామదర్శనోద్గ్రీవుఁ సుగ్రీవుఁ - జేరి "నీకోరిక చేకూఱె నింక
రా దేవ వచ్చిరి రామలక్ష్మణులు - ఆదట ఋష్యమూకాద్రికి" ననుడు
నినతనూజుఁడు ప్రీతి నిచ్చలో నుబ్బి - మనుజవేషముఁ బూని మకుటకేయూర
ఘనతరశృంగారకలితుఁడై మగిడి - తనమంత్రులును దానుఁ దడయ కేతెంచి
డక్కినభక్తితో డాసి రామునకుఁ - జక్కి సాగిలి మ్రొక్కి సంప్రీతి నొంది
ముకుళితహస్తుఁడై ముందఱ నున్న - నకలంకు సుగ్రీవు నధిపతిఁ జూచి
యాలింగనము చేసి యప్పుడిట్లనియె - నాలోన దరహాస మమృతమై తొరుగ
"నీవాయుపుత్త్రుచే నినసుత! యేను - నీవిక్రమంబును నీభుజాబలము
విని ప్రీతి నొందితి వెఱవకు మింక - నెనసినపగవాని నేనె చంపెదను
నాకాప్తబంధుండు నమ్మినసఖుఁడు - నీకంటె నొకఁడు గణింపఁగఁ గలఁడె?"
యని యూరడించిన నర్కనందనుఁడు - "ననిచినబంటుగా నన్నుఁ గైకొంటి.
దేవ! నీకారుణ్యదృష్టి నన్ సోఁక - నేవెంట ధన్యుఁడ నేనె పో యింక
నలినాప్తకులనాథ నాయట్టిబంటుఁ - గలిగె నీ కటుగానఁ గడిమిమై నింకఁ
దివిరి రావణుని వధించితిఁ గడఁగి - యవనిజఁ గైకొంటి నని నిశ్చయింపు"
మని రామసుగ్రీవు లన్యోన్యభాష - లనలుసన్నిధిఁ జేసి యకలంకు లైరి.

అట నంగదుండు నుదంచితాంగదుఁడు - ఆటప్రాయముఁ గాఁగ నప్పు డావనుల
గిరులను వెస వచ్చి క్రియ నాడుచుండి - యారామసుగ్రీవు లన్యోన్యముగను
నెన్నఁగా ననలుసన్నిధిఁ బల్కుపల్కు - లన్నియు విని వచ్చి యాతారతోడ
విన్నవించిన మది వేగుచు నుండి - కొన్నిదుశ్శంకలఁ గుందుచునుండె.
నపు డర్కసుతునకు నారాఘవునకు - విపులభూరుహశాఖ విఱిచి వాయుజుఁడు

—: సుగ్రీవుఁడు జనకజతొడవు లిచ్చుట :—

ఆసనంబును వైవ నందుఁ గూర్చుండి - యాసక్తిఁ బరిణామ మరయుచున్నంత
నహిమాంశునందనుం డంత రాఘవుల - గుహలోపలికిఁ దోడుకొనిపోయి ప్రీతి
భూమిజ మును వైచిపోయిన తొడవు - లా మెయిఁ గొనితెచ్చి యప్పు డిట్లనియె.
"దనుజుండు నీదేవి ధరణీతనూజ - వనసీమలోపల వంచన మిమ్ముఁ
గనుఁబ్రామి గగనమార్గంబున నెత్తి - కొని పోవఁ బోవ నీకొండపై మమ్ముఁ
గనుఁగొని మిముఁ బెక్కుగతులఁ జీరుచును-జినుఁగుపయ్యెదకొంగుఁ జించి బంధించి
తనతొడవులు వైచి తరలాక్షి పోయె" - నని చెప్పి యిచ్చిన నధిపతి చూచి
మున్నుగా వగలను మున్నీట మునిఁగి - కన్నీట నాసొమ్ము కసపెల్లఁ గడఁగి
యందంద యురమున నాభూషణములు - పొందించి పొందించి భూమిజఁ దలఁచి
పెలుకుఱి లక్ష్మణుఁ బేర్కొని పిలిచి - పలికెఁ బల్కులఁ దొట్రుపాటు రెట్టింపఁ
"గంటె లక్ష్మణ! సీత కైసేఁతలెల్ల - మంటిపాలయ్యె నిమ్మాడ్కి నేమందుఁ
నీతొడవులు వైవ నేమి కారణమొ? - యీతొడవులతోడ నేమైనయదియొ?
యది నాకుఁ బ్రాణనాయకి యైనసీత - కుదురు నిండిన గబ్బిగుబ్బలమీఁదఁ
బాయని యీజిల్గు పయ్యెదచీర - కీయవస్థలు వచ్చె నే మనవచ్చుఁ?
బన్నీట నాపాదపద్మముల్ గడిగి - యున్నతిఁ దడియొత్తు నొప్పుగ దీన
సురటి గావించి భాసురలీలతోడ - భరితశ్రమాంబువుల్ పలుచగాఁ జేయు
మెఱుగారుమైదీగ మెఱయు చుండంగ - మఱియడుగులకును మడుగులు వైచు"
నని యని శోకించు నశ్రులు నించు; - ననయంబు మూర్ఛిల్లు; నంతలోఁ దెలిసి
ప్రియభక్తి వినమితగ్రీవు సుగ్రీవు - నయత నాథుఁడు రఘునాథుఁ డీక్షించి
"నాదేవిఁ గొనిచన్న నాకేశవైరి - యేదేశమున నుండు? నెద్ది పురంబు?
చెప్పుమా సుగ్రీవ! సీత సాధింతు - నిప్పుడ దైత్యుని నే పడగింతు;"
నా విని యారవినందనుం డనియె - "దేవ యాద్రోహి మందిరము నే నెఱుఁగ
నెఱుఁగకుండిన నేమి? యిటమీఁద వాని - నెఱుఁగుతెఱం గెల్ల నేను గావింతు
నీవెశోకము మాని నిశ్చలధైర్య - భావగుణాస్పదపరుఁడవు గమ్ము
అతిపరాక్రమశాలి యగువాలిచేత - హృతకళత్రుఁడ నయ్యు నేనింత వగవ
నాపద యనువార్ధి నాత్మధైర్యంబు - దేవ! సేఁతునరుండు దెలిసి మైనుండు

మావంటిప్రాకృతమనుజులయట్ల - నీవును శోకింప నీతియె ? దేవ !"
యనుడు సుగ్రీవునియాప్తవాక్యములు - విని ధీరుఁడై రఘువీరుఁ డెంతయును
"ఇంతి వోయినజాడ నెఱిఁగినపిదప - నంతరంగంబున నడలుచు నునికి
మగపాడి గా" దని మది నిశ్చయించి - జగతీశుఁ డంతట సంతాప ముడిగి
సరసిజాననఁ బూని సాధించుపనికిఁ - బరికించి మును వీని పగదీర్తు ననుచు
మీనాక్షితొడవు సౌమిత్రిచే నిచ్చి - భూనాథుఁ డట నర్కపుత్రు నీక్షించి
"యాపదమున సఖుఁ డైనట్లు చుట్ట - మాపాటి గానేరఁ డారసి చూడ
గుణవంతుఁ డైనను గుణహీనుఁ డైన-గణియింప సఖుఁడె సద్గతి యండ్రు బుధులు
గావున నీచెల్మి గలిగిన నాకు - నేవెంటఁ గొదవ లే దిది నిశ్చయంబు
నీపత్నిఁ గైకొని నినుఁ జంపఁ గోరు - పాపాత్ముఁ డగు వాలిఁ బరిమార్తు నిపుడు
అన్నదమ్ములమైత్రి నలరుటకంటె - నున్నదా సౌఖ్యమా యొరిమెకు మాని
యగచరాధిపుఁడ నీయన్నకు నీకుఁ - బగ యైనవిధము దప్పక చెప్పు" మనిన
"నోరామ ! వాలికి నొగి నాకు నైన - వైరానుకథనంబు వర్ణింతు వినుము
కడఁగి మంథరగిరి కవ్వంబుఁ జేసి - తడయక వాసుకిఁ దరిత్రాడు చేసి
మమ్ము దేవత లెల్ల మన్నన సేయఁ - గ్రమ్మినఁ దెలిసిమై ఘనభుజాబలము,
వాలియు నేనును వడి నొక్కవంక - వ్రాలితి మొకవంక వ్రాలిన వారు
సురగరుడోరగాసురసిద్ధసాధ్య - వరు లందఱును క్షీరవారిధిఁ దరుప
గరళంబు పుట్టి లోకము లెల్ల గాల్ప - హరుఁ డదియును మ్రింగ నమృతం బనఁగ
అలరంగ జ్యేష్ఠయు నం దుదయింపఁ - గలిరాజు దానిని గైకొనెఁ బ్రీతిఁ
బ్రస్తుతి కెక్కుచు బహుళంబు లైన - వస్తుచయంబు లవ్వారిధిఁ బుట్టెఁ
దమతమకోర్కెకుఁ దగినవస్తువులు - అమరంగఁ గైకొని రందఱు ప్రీతి
నలిఁబుట్టె నైరావతము మేషమహిష - ములు మకరకరేణువులు హయవృషభ
మది జనియింప నింద్రాదిదిక్పతులు - వివిధయానములు గా వేడ్కఁ గైకొనిరి.
మహనీయసౌభాగ్యమహిమలు తనకు - సహజంబులై లక్ష్మి జనియింపఁ జూచి
యామహాలక్ష్మినారాయణుం డపుడు - కామించి తనదేవి గాఁగఁ గైకొనియెఁ.
జంద్రుఁడు దేవతాసతు లుదయింప - నందఱిలోఁ దార యనునాతి మాకు
దేవత లిచ్చినఁ దివిరి గైకొంటి - మావిధంబున మఱి యందఱుఁ దరువ
జనియించె నమృతంబు సకలదేవతలు - ననురాగమును బొంది యాసుధారసము
కామధేనువు కల్పకము లాదిగాఁగ - సోమునిఁ గొని తమచోటికిఁ జనుచు
నమరులు మమ్మంప నర్థితో వచ్చి - కమనీయపదమునఁ గొంతతోఁ గూడి
కలసి యుంటిమి కొంతకాలంబుదనుక - అలరు సుషేణుని యనుఁగుఁగూఁతురును
జెలువొప్పఁ బెండ్లియై చెలఁగు వేడుకల - వలనొప్ప రుమ గూడి వర్తించుచుండ

మాతండ్రి తర్వాత మంత్రులు పెద్ద - యాతఁ డంచును వానరేంద్రపట్టంబు
వాలికిఁ గట్టి రా వాలియు నన్నుఁ - జాల మన్నన చేసి సంప్రీతి నడుప
నతనికి బంటనై యహరహం బేను - బితృసమానుని గాఁగఁ బేర్మి సేవింతు
నీరీతి నన్యోన్యహితులమై మెలఁగ - శ్రీరామ! యొకనాఁడు చిరవైర మూని
తొడరినకడఁకతో దుందుభి గన్న - గొడుకు మాయావి యన్ఘోరరాక్షసుఁడు
నడురేయి కిష్కింధనగరంబు బెదర - వడి నార్చి గర్వదుర్వారుఁడై పేర్చి
యని సేయఁ బిలిచిన నలుక దీపింప - ననుపమజయశాలి యగు వాలి వెడలి
ననుఁగూడి యుద్ధసన్నద్ధుఁడై కడఁగి - తనమీఁద నడువ నిద్దఱఁ జూచి వాఁడు

—: వాలి మాయావితో యుద్ధముచేయుట: —

అని సేయ మది భీతుఁడై పాఱిపోయి - తనగుహఁ జొచ్చిన దర్పించి వాలి
యధికగర్వోద్ధతుం డగు వానిఁ బట్టి - వధియించి వత్తు నే వచ్చునందాఁక
నిచ్చట నేమఱ కీవు వేఱొకఁడు - చొచ్చి రాకుండ నిచ్చో నుండు మనుచు
గుహవాత నన్నుంచి గుహలోనఁ జొచ్చి - గుహలోన నొకయేఁడు ఘోరయుద్ధంబు
కడఁకతోఁ జేయ రక్తము వెల్లి వెరిసి - యుడుగక గుహవాత నుబ్బినఁ జూచి
కనుఁగొని యార్చురాక్షసుని యార్పులను - విని వాలి రాక్షసవిభునిచేఁ జచ్చె
నిచ్చట నే నుండు టెఱిఁగిన వెడలి - వచ్చియాదైత్యుండు వధియించు నన్ను
నని నిశ్చయముచేసి యప్పుడే పోయి - కొనివచ్చి యొకకొండ గుహవాత నునిచి
యచ్చట వాలికి నటఁ దిలోదకము - లిచ్చి కిష్కింధకు నేను వచ్చుటయు
వాలి పోయినతరువాత నీరాజ్య - పాలనంబున కీవె ప్రాప్తుండ వనుచు
వదలక మంత్రులు వానరరాజ్య - పదమున నన్నుఁ దెచ్చి పట్టంబు గట్ట
వానరకులచక్రవర్తినై యేను - నూని రాజ్యము సేయుచుండితి నంత.
మనుజేశ! మఱి వాలి మాయావిఁ జంపి - నన్నుఁ జీరి చీరి యంతట గుహనేను
పెనిచి వైచినకొండ పిండిగాఁ దన్ని - చనుదెంచి నే లేమిఁ జాలఁ గోపించి
కినుకతో మఱి వాలి కిష్కింధఁ జొచ్చి - తనకు నేఁ జేయు వందనము గైకొనక
"యోరి తమ్ముఁడవని యూరడి నమ్మి - పోరాడఁ బగరపైఁ బోయినచోట
ననుడించి చనుదెంచి నారాజ్యపదము - గొని ప్రీతినేలుట కూడునే నీకు?
కడుఁ బాపబుద్ధివి గావున నిన్నుఁ - దొడరి చంపిన నాకు దోసంబు లేదు."
అనవుడు నేవాలి యడుగుల వ్రాలి - వినయంబు భయమును వెలయ నిట్లంటి.
"నొకయేఁడు మాయావియును మీరుఁ బోరఁ - బ్రకటించి రక్తపూరము గుహవాత
వెడలిన భయమంది విపరీతబుద్ధి - వడిఁ బాఱి యిచటికి వచ్చినఁ జూచి
రట్టడిమంత్రు లీ రాజ్యంబు నాకు - గట్టి రింతియకాని కపట మే నెఱుఁగ
నాకు మీయాగమనంబె శోభనము - నీకపిరాజ్యంబు నీవె కైకొనుము

వావిఁ దమ్ముఁడఁ గాని వాలి! నీకేను - సేవకుండ సుతుండఁ జెప్ప నేమిటికిఁ?
గరుణాఢ్య! నాయెడఁ గల్ల గల్గినను - గరుణింపు" మనిపెక్కుగతులఁ బ్రార్థింప
నంతకంతకు మండి యనుజునిపట్ల - నింతేల యని మంత్రు లెంత దెల్పినను
అనయుఁడై నాపత్నియగురుమఁ బుచ్చు - కొని రాజ్యమును బుచ్చుకొని చంపఁగడఁగె
వెఱచి యేకాకినై వెనుకొని వాలి - తరుమ భూలోక మంతయు నేను దిరిగి
యేపఱి పరతెంచి యిందున్నవాఁడ - నీపర్వతము వాలి కెక్కరాకునికి"
ననిన రాముఁడు వెఱగంది "యీకొండ - యినతనూభవ! వాలి కెట్లెక్కరాదు?
వినుపింపు" మనవుడు వినతుఁడై నిలిచి - యినతనూజుఁడు ప్రీతి నిట్లని పలికెఁ.
"దొల్లి దుందుభియను దుష్టరాక్షసుఁడు - బల్లిదుఁడై వరబలము రంజిల్ల
ముల్లోకములు తనమొనకు భీతిల్ల - మల్లడియై కారుమహిషమై పోయి
తఱిమి సముద్రుని తనతోడ ననికి - నఱిమి పిల్చుటయు నయ్యంబుధి గలఁగి
ఘనరత్నకోటులు కానుక లిచ్చి - "తునియక బల్మి నీతోను బోరాడ
ఘనుఁడైన వింధ్యాద్రి గాని యేఁ బూని - యని సేయఁజాలఁ బొ" మ్మనిన నేతెంచి
జంభారిదోస్తంభసంభావితోగ్ర - దంభోళినైశిత్యదర్పభంగముల
నతులశృంగముల వింధ్యాద్రిఁ బోరాడ - నతిభీతుఁడై పర్వతాధీశుఁ డనియె
"నీసరివాఁడనే నిల్చి నీతోడ - నోసరింపక పోర నోర్తునే యేను
నీలోకమున నిన్ను నెదిరి పోరాడ - వాలినభుజశక్తి వాలికిఁ గలదు
బలియుఁడై కిష్కింధ పాలించు నతఁడు - కలహంబుపై వాంఛ గలదేని నీకు

—: వాలిదుందుభుల యుద్ధము :—

నలఘువిక్రమ! యింక నం దేగు" మనినఁ - జెలఁగి రాక్షసుఁడు కిష్కింధ కేతెంచి
విలయకాలాభీలవేళ గర్జిల్లు - జలదంబుగతి నార్చి సరిఁ దనతోడ
నాలంబు సేయ ర"మ్మని తనుఁ బిల్వ - వాలి కోపించి వెల్వడి వచ్చి యార్చి
"దుందుభిగతి మ్రోయు దుందుభిఁ దాకి - యెందుఁ బోవఁగ వచ్చు నింక నీ"కనుచు
శిలలు పాదపములు చెచ్చెఱ బువ్వ - తల ముష్టిహతులఁ గొందలమందఁ జేయ
వాఁడును వానరేశ్వరునివక్షంబు - వాఁడికొమ్ములఁ గుమ్మ వాలి కోపించి
అతిఘోరుఁడై పేర్చి యచలంబు పైవ - గతిదప్ప నురికి రక్షసుఁడును పైవ
గండశైలము బుచ్చి కపిరాజు పైవ - నొండొండఁ గొమ్ముల నోహరించుచును
అరి గ్రమ్మికొని వాలి నదరంట వ్రేయ - తరిమి వృక్షంబునఁ దరువరుం డదవ
మాటున నసుర క్రమ్మఱ వచ్చితాఁక - మోట తా నెత్తుక మోదె నావాలి
కదిసి కొమ్ములఁ జిమ్మఁ గపిరాజు నిలిచి - కదలనిముష్టివక్త్రంబునఁ బొడువ
రక్కసుఁ దొడువ మర్కటరాజుఁ బొడువఁ - దక్కక యిరువురు దర్పించి పేర్చి
కొనకొని నూతేండ్లు ఘోరయుద్ధంబు - మనువంశవల్లభ! మఱి చేసి వాలి

క్రేళ్ళురికియుఁ బిడికిటఁ దోఁకఁ బట్టి - యెల్లెడఁ గుదియించి యెడపక త్రిప్పి
వడి దూలి యసురయు వాపోవ వైవఁ - గడఁగి మర్మముఁ గాంచి కడువడిఁ బొడిచి
బలిమిఁ గొమ్ములు పట్టి పడవైచి చంపి - తలకొన్న లావుమై తన్నెఁ దన్నుటయు
ముక్కునఁ జెవుల మోమున నెత్తు రొలుక - నక్కులిశాహతి నద్రియ పోలె
నాయుగ్రదైత్యమహాకళేబరము - పోయి యోజనమాత్రమునఁ దూలి పడియె.
గైరికనిర్ఝరాకారంబు లగుచు - నారక్తకణము లయ్యద్రిపైఁ బడిన
నారసి యిచట నిత్యము తపంబున్న - దారుణశక్తి మతంగుఁడు గినిసి
యీపర్వతము వాలి కెక్కరాకుండ - శాపంబు గావించె జగదేకనాథ!
కాన నీఋశ్యమూకమునందు వెఱవ - కేను గాపుండుదు నెల్లకాలంబు
కడగి యీదుందుభికాయంబుఁ బుచ్చి - పుడమిపై యోజనంబును బాఱవైవ
వలనైన భుజశక్తి వాలికిఁగాని - తలపోయ నొరులకుఁ దరముగా దధిప!
గైకొని నీవంతకంటె దూరముగ - నీకళేబర మిప్పు డిట మీటకున్న
నెనసిన మీసత్త్వ మిచ్చ నేనమ్మ"-ననవుడు రఘురాముఁ డల్లన నవ్వి
"యీదుందుభిశరీర మవలీల మీటి - నీదుసందేహంబు నేఁడు వాపెదను
ఇనతనూభవ! దాని నేర్పడఁ జూపు"-మనవుడు సుగ్రీవుఁ డర్థితోఁ జూప
ఘనమేరుమందరాకార మైయున్నఁ - గని కళేబరము దగ్గరకు నేతెంచి
గొనకొని దానిఁ గైకొనక నంగుష్ఠ - మునఁ బదియోజనంబులు మీటి వైచె;
వైచిన రఘురామువరశక్తిపేర్మిఁ - జూచియు నమ్మక సుగ్రీవుఁ డనియె.
"నెలమిమై నిది వాలి మీటెడునాఁడు - దల మైనరక్తమాంసములతో నుండు
మనుజేశ! నేఁ డస్థిమాత్ర మైయుండుఁ - గని నీవు మీటితి గాక యొక్కింత
వడిఁ బేర్చ నీలావు వాలిలావునకుఁ - గడునెక్కు డని నమ్మఁగారాదు దేవ
యతఁ డిదియునుగాక యలవొప్ప మీటు - క్షితిధరంబులు పుట్టచెండులమాడ్కి
జతురంబునిధులందు సంధ్యలు వార్చి - శితికంఠపదముల శిరమర్థిఁ జేర్చు
వాయువుకన్న జవంబు హెచ్చుగను - దోయధులన్ని దోడ్తో దాఁటివచ్చు
వాలికి నిర్జరేశ్వర! దంతిహేమ - మాలి కెవ్వరుసాటి మఱి యొండు! వినుము
ధరణీశ! యియ్యేడు తాళ్ళను దొల్లి - వరశక్తియుక్తిమై వాలి బిట్టెగసి
కరముల నొక్కటిగాఁ గూడఁ బట్టి - తరమిడి వానిపత్త్రములెల్లఁ ద్రుంచు
నడరి తాళంబుల నందొక్కటైన - వడిఁ గదల్పఁగ లేరు వాసవాదులును
దలకొని యొకకోల తాళంబు లేదు - నిలువక గాఁడిపో నేసితి వేని
వసుధేశ! నీలావు వాలిలావునకు - నసమానగతి కెక్కు డని నమ్మవచ్చు
ధరణీశ! యీసప్తతాళంబులొక్క - శరమునఁ దెగవ్రేయు శౌర్యంబు గలుగు
పురుషునిచే వాలి పొలియు నటంచు - నరయ నాకు మగుత్తుఁ డనుముని చెప్పె."

నన విని రఘురాముఁ డల్లననవ్వి - "వనచరాధిప ! తాళ్లు వదలక చూపు"
మనవుడు సుగ్రీవుఁ డా రాము వేగ - కొనిపోయి యాతాళ్ళగుఱు తెలిఁగింప
నశనిసంకాశమై యసదృశంబైన - నిశితాస్త్ర మరివోసి నిపుణుఁడై నృపుఁడు
ముంచి యెక్కటఁ బంక్తిముఖునాళ్ళ తాళ్లు - ద్రెంచినగతిఁ దాళ్లు తెగ నేయుటయును
నవనిపై వక్రంబులై యున్న తాళ్లు - నవిరతంబుగఁ బడినవి గాడిపాఱి
చేరువ గిరిదాఁటి చెచ్చెరమీఱి - ధారుణి దూరి పాతాళంబుఁజేరి
యలయక తీవ్రత నమ్మహాశరము - తొలఁగక రఘురాము దొనవచ్చిచొచ్చె.
నతులితం బగు రవ మాకాశవీథి - నతులవిమానంబు నందుండి పలికె,
"పరమాత్మ ! యే సురపతికడ నుందుఁ - గరుణావ తనియెడు కన్నికఁ దొల్లి
నిరతంబు దుర్వాసు నిందించుటయును - గర మల్గి శాపంబు గావించె నిట్టి
రూపమై ధరణీశ ! రూఢి నీకతన - శాపమోచన మయ్యెఁ జనియెద నింక"
నని చెప్పి కరుణావ తమరేంద్రుపురికిఁ - జనుటయు రఘురాముశరము తా దూఱిఁ
జొచ్చినఁ గనుఁగొని సుగ్రీవుఁ డప్పు - డచ్చెరువును బొంది యానంద మంది
"సప్తపాతాళసంసక్తమూలములు - సప్తాశ్వమండలాచ్ఛాదిపత్రములు
నగుసప్తతాళంబు లస్త్రమొక్కటనె - తెగనేసె నాదు సందేహంబు వాయ
వాలి రాఘవునిచే వడిఁ జచ్చు నింక - నేలితి, లోకంబు లేలితిఁ, దార
నేలితిఁ గపిరాజ్య మే" నని పొంగి - యాలోన కపివీరు లానందమందఁ
గమలాప్తకులనాథుఁ గాకుత్స్థుఁ జూచి - కమలాప్తసుతుఁ డంతఁ గరములు మొగిచి,
"దేవ ! దేవరమూర్తి ! దృష్టించి లావు - భావింప లేనైతిఁ బశుబుద్ధి నైతి ;
నినజుండ నేను ; నీవినవంశభవుఁడ ; - వని సమబుద్ధినై యపరాధి నైతి.
నీలోకమున కెల్ల నేలిక వీవు - పాలింపు నన్ను నీబంటుగా నేలు
నాశత్రుఁ దెగటార్చి నారాజ్య మిచ్చి - నాశోక ముడుపవే నరనాథచంద్ర !"
యనవుడు సుగ్రీవు నతికృపాదృష్టిఁ - గనుఁగొని మన్నించి కాకుత్స్థుఁ డనియె.
"చెచ్చెఱ నీవు కిష్కింధకుఁ బోయి - యచ్చట వాలితో నని సేయుమందు
మవలీల నొకకోల నావాలిఁ జంపి - ప్రవిమలకపిరాజ్యపదము నీకిత్తు.
వెఱవక సుగ్రీవ ! వేగపొ" మ్మనిన - నఱలేనికడఁకతో నప్పు డుప్పొంగి
నలుఁడు నీలుఁడు సంజనాతనూభవుఁడు - బలియుఁ డాతారుండు బలసి తో నడువ
నాజికి సన్నద్ధుఁ డై బల్మి మెఱసి - రాజిల్లు వెనక నారామలక్ష్మణులు
వచ్చి కిష్కింధ కవ్వల నున్నవనము - చొచ్చి గూఢముగ నచ్చోఁ దన్నుఁ బనుప
వడిఁ బోయి కిష్కింధవాకిట నిలిచి - యడరి సుగ్రీవుఁ డుదగ్రుఁడై యార్చి

—: వాలిసుగ్రీవులు పోరుట :—

తడయక తనతోడఁ దగిలి పోరాడ - వడి నేగుదె మ్మని వాలిఁ బిల్చుటయుఁ

గరిబృంహితంబు లాకర్ణించి పెలుచఁ - గరివైరి కోపించుకరణిఁ గోపించి
శితికంఠుచరణరాజీవాలి వాలి - కృతబంధరావణగ్రీవాలి యైన
వాలి సుగ్రీవుని వడి వచ్చి తాఁకె - వాలిసుగ్రీవు లవక విక్రముల
చెలరేఁగి పూర్వపశ్చిమసముద్రములు - బలువిడి పోరాడు భంగిఁ బోరాడ
సమరూపసమగోప సమజవాటోప - సమసుప్రతాపులై జానుజంఘోరు
జత్రువక్షోనాభి జఘనదేశములు - చిత్రవైఖరి నొంచి చీఁచి చెండాడ
నాయెడ ధృతి రాముఁ డమ్ము సంధించి - యేయ నుద్యోగించి యిరువురఁ జూచి
వదనముల్ రదనము ల్వాలము ల్బాహు - లుదరంబు లధరంబు లూరులు బరులు
కక్షము ల్వక్షము లాకృతులను వ్రేళ్లు - వీక్షలు శిక్షలు వేషభాషలును
జెక్కులు ముక్కులు శిరము లంసములు - పక్కలు పిక్కలు పాదయుగ్మములు
కర్ణము ల్వర్ణము ల్కరము లంగములు - నిర్ణయింపఁగ నొక్క నెరి యైనఁ జూచి
యేతెఱంగునఁ జూడ నిరువురయందు - నీతఁడు సుగ్రీవుఁ డీతఁడు వాలి
యని యేర్పరింపంగ నలవి గాకున్నఁ - దనలోన వెఱఁగంది దశరథాత్మజుఁడు
ఎడపక యేసిన యీయమ్ముచేత - తొడిఁబడి యెవ్వండు తుంగునో యనుచు
నమ్ము విడువకుండె నంత సుగ్రీవుఁ - డిమ్మెయిఁ గడునొచ్చి మేపెల్లఁ బొలిసి
వలఁతియై పోరాడ వాలికి నోడి - బలమేది యాతని బలుముష్టిహతుల
సొలసి నల్గడలఁ జూచుచుఁ బాఱిపోయి - గుల్లలతిత్తియై కుట్టూర్పు లెసఁగ
"నేల శ్రీరాముని నమ్మి వచ్చితిని ? - నేనేల వాలిని నెదిరించితి నిట ?
వచ్చితిఁ బదివేలు వచ్చెఁ జా ల్నాకు - వచ్చినత్రోవఁ బోవఁగవలె" ననుచు
మెలుకువచెడి తోఁక మెడమీఁద వైచి - సొలసి కెలంకులఁ జూచుచుఁ బాఱి
తనఋశ్యమూకంబు తడయక యెక్కి - తనమది శోకించుతఱి రాముఁ డరుగ
నలఘువిక్రమధాముఁడగు రాముతోడ - దల వంచుకొని యర్కతనయుఁ డిట్లనియె.
"వసుధేశ ! నిను నమ్మి వాలితోఁ గదిసి - యసమానబలరూఢి నడరి పోరాడ
నన్నుపేక్షించితి ; ననుఁ గావవైతి ; - మిన్నక చూచితి ; మేకొనవైతి
జగతిపై సూర్యవంశంబునఁ బుట్టి - తగునయ్య ; నీకి ట్లధర్మంబు సేయ
దేవ ! నీసత్యంబు తేజంబు నమ్మి - యే వాలిఁ దొడరితి ; నింతియే కాని,
యతఁ డేడ ? నే నేడ ? యాహవం బేడ ? - బ్రతికి వచ్చుటయేడ ? భావించిచూడ
నేమిభాగ్యమునవో యెప్పటియట్ల - రామ ! యీపర్వతాగ్రము చేరఁగలిగెఁ ;
బగతునిచే భంగపాటు లీరీతి - నగుబాటు నొదవె ని న్నమ్మినకతన
దగవును గృపయును ధైర్యంబు శక్తి - మిగుల నీయెడఁ జూచి మెచ్చి నమ్మితిని ;"
అనవుడు "సుగ్రీవ ! యాత్మలో నింత - యనుమానపడ నేల ? యకట ! నావలనఁ
దప్పు లేశము లేదు దాయకు నిన్ను - నొప్పగింతునె ? విను మొకమాట తెలియ ;

విశ్వమోహనరూపవిఖ్యాతులైన - యశ్వికుమారుల యట్ల యేపట్ల
వరరూపరేఖలు వాలికి నీకుఁ - బెరసిన సమములై భేదింపరాక
నే నేయ వెఱచితి నిట నమోఘంబు - గాన నీవిధి కీడుగాఁ జూడవలదు ;
కరమొప్ప నింక నీ గజపుష్పమాల - ధరియించి పోయి యుద్ధము సేయుచుండు
బెదరక వాలిఁ జంపెద నిశ్చయింపు - కదలుము కిష్కింధకడకు నీ" వనుచు
గాదిలితమ్ముచే గజపుష్పమాల - నాదటఁ దెప్పించి యతనికంఠమునఁ
జొక్కంబుగాఁ జేర్ప సుగ్రీవుఁ దొప్పెఁ-జుక్కలు పెనఁగొన్న సోముఁడో యనఁగ
సరిబలాహకతోడిసంధ్యాభ్ర మనఁగ - మెఱసి యంతయుఁ గడుమీఱి యేతేర
నంతఁ గాకుత్స్థుఁడు ననుజుండు దాను-సంతతంబును యుద్ధసన్నద్ధు లగుచు
నలనీలతారాంజనాతసూభవులు - కెలఁకులఁ గొల్వ సుగ్రీవుఁ దోడ్కొనుచు
నదులు పూపొదలు పున్నాగనారంగ - కదళికానసహకారకాంతారములును
భాసురకైరవ పద్మకల్హార - వాసితబహుసరోవరవిశేషములు
కాసరకేసరికరివరాహములు - నాథాక్తిఁ గనుఁగొంచు నటఁ బోయిపోయి
దీపవైశ్వానరతేజులై యొప్పు - సప్తజనాహ్వయసంయమీశ్వరుల
యాశ్రమ మీక్షించి యంతయుఁ దెలిసి - సుశ్రీమహత్వంబు సుగ్రీవుచేత
బలశాలి యగు వాలి పాలించుసిరుల - విలసిల్లుకిష్కింధ వీక్షించి నృపుఁడు
తొల్లింటిచందాన దుర మొనరింపు - బల్లిదుఁ డగువాలిఁ బరిమార్తు ననుచు
కృతమతి నంత సుగ్రీవు మన్నించి - యతనిఁ బొమ్మని పంచి యాసమీపమున
ననుజుఁడు సౌమిత్రి యటు చేరియుండి - మనుజేశుఁ డొకమానిమాటున నుండె.
వహిమాంశునందనుం డంతఁ గిష్కింధ - గుహ లెల్లభేదిల్ల ఘోషించి యార్చి
తనతోడ ఘోరయుద్ధమునకు నింద్ర - తనయుఁ బిల్చుటయు నెంతయు బిట్టు గినిసి
"మానక వీఁడొక్క మగవాఁడు పోలెఁ - బూనినభుజశక్తిఁ బొంగుచున్నాఁడు
వీని సైరించుట వెరవుగా దింక - వీనిఁ జంపెద" నని వెస నిశ్చయించి

—: తార సుగ్రీవునితోఁ బోరవద్దని వాలి నడ్డగించుట :—

యతిసత్త్వజయశాలి యగు వాలి వెడలఁ - బతిఁ జూచి వెస నడ్డపడి తార పలికె.
"దేవేంద్రనందన ! దినపజుమీఁద - నేవిచారములేక యేల పోయెదవు ?
నతఁడు నీతో నిప్పు డనిచేసి నొచ్చి - మతి చెడి పాటి క్రమ్మఱ వచ్చుటెల్ల
వెగడినకడిమిమై నీకంటె నెక్కు - డగుసహాయములేక యతఁ డిందురాఁడు.
అనిమిషేశ్వరపుత్ర ! యదియునుగాక - యొనర నంగదుచేత నొకమాట వింటిఁ
బనివడి తమతండ్రి పనుపునఁ జేసి - వనవాసమున నుండ వచ్చినచోట
దశరథరాముఁడు తనధర్మపత్ని - దశకంధరునిచేతఁ దాఁ గోలుపోయి
తనతమ్ముఁడును దాను దడయక వెదక - నని వారు ఋశ్యమూకాద్రికి వచ్చి

పనిగొని సుగ్రీవు బంటుగా నేలి - యని నిన్నుఁజంపెద నని వచ్చినాఁడు
ఆరాఘవుఁడు విష్ణుఁ డంబుజోదరుఁడు - వైరంబు గొని గెల్వ వశము గా దతని
వినసుతునకుఁ బ్రీతి నీరాజ్య మిచ్చి - చని నీవు రఘురాము సంధి గావింపు
విను మది గాదేని వీర్యంబు విడిచి - మునివృత్తిఁ జని ప్రాణమును గాచికొనుము"
అని తార పలికిన నావాలి గినిసి - "విను నాకు పత్నివై వెఱ పేల యింత ?
బలశాలి యైనట్టి బలియునినైనఁ - గలన జయంబునేఁ గైకొందుఁ గాని
పరులకు నేనోడఁ బగవాఁడు వచ్చి - పెరిగి యుద్ధమునకుఁ బిలిచినచోట
ధీరత దొఱగి సంధికి నియ్యకొనుట - వీరధర్మము గాదు వెలఁది ! నాకింక
నలినలోచన ! విను నాయంతవాని - బలియుఁ జేపట్టక పట్టె సుగ్రీవుఁ ;
గాన రాముఁడు నీతిగలవాఁడుగాఁడు - గాన రామునిపొందు గావింపఁ దగదు.
తెరలి సుగ్రీవుండు దిక్కులేకున్న - నరిగి రామునకు బంటై చేరెఁగాక ;
నాకేల రాముఁడు ? నాకేల సంధి ? నాకేమిటికి వేఁడ ? నలిదూలి యొకని
నామహితాత్మకుం డతిధర్మపరుఁడు - రాముఁడు నన్ను నూరక యేల చంపుఁ ?
బోల వీమాటలు పోయి సుగ్రీవు - వాలాయముగఁ గ్రూరవజ్రప్రహార
మూలమై యొప్పు నాముష్టిఘట్టనల - నేలఁ గూలిచి వత్తు నెమ్మది నుండు."
మని తార మరలి పొమ్మని వీడుకొలిపి - యనిమిషేశ్వరపుత్రుఁ డగువాలి వెడలెఁ
గలఁగొనఁ జుట్టిన కర్మపాశములు - నెలకొని దిగిచిన నిలువ రాకున్న
వెడలుచందంబున వెరవును లావు - కడిమియుఁ దెంపు నుత్కటముగా వెడలి
శరధులు గలఁగ భూచక్రంబు వడఁక - గిరు లొడ్డగిల్లఁ గిష్కింధ ఘూర్ణిల్ల
గర్జించి చనుదెంచి కదిసి సుగ్రీవు - తర్జించి చూచి యుదగ్రుఁడై పలికె.
"నాతోడఁ బోరాడి నా కోడిపాటి - యేతెంచితివి యిప్పు డిటు లజ్జమాని.
యేతెంచితే నేమి యిప్పుడే జముని - వాతికి నిను నుత్రవడియం బొనర్తు
బెదరక చెదరక బెట్టుబీరములు - వదరక నొక్కింత వడి నిల్వు చాలు.
నాలంబులో ముష్టిహతి నిన్ను నేల - గూలిచి ప్రాణము ల్గొందు నే" ననుచు
నుఱుమని పిడుగుతో నుల్లసం బాడు - కఱ కైనతనముష్టి గట్టిగాఁ బట్టి
పరతెంచి పొడిచిన భానుతనూజుఁ - డొరగి నెత్తురు గ్రక్కి యొయ్యనఁ దెలిసి
ధీరుఁడై నిలిచి గద్దించి యింద్రజుని - కేరడం బాడి సుగ్రీవుఁ డిట్లనియె.
"నన్నవు నాకుఁ బూజార్హుండ వనుచు - నిన్నాళ్లు సైచితి నింతియే కాని
విగ్రహంబున కేను వెఱతునే తొంటి - సుగ్రీవుఁడను గాను జూచి పోరాడు.
వాలి నిన్నిప్పు డవశ్యంబు చంపి - పాలింతుఁ గపిరాజ్యపదము నే" ననుచుఁ
గడునల్గి సాలవృక్షము వేగఁ దెచ్చి - వడి నార్చి వైచిన వాలి కంపించి
పుడమిపైఁ బడి మూర్ఛఁ బొంది యొక్కింత - వడిఁ దేర గర్వదుర్వారుఁడై మిగుల

ధీరుఁడై శూరుఁడై దివిజు లుప్పొంగ - నారవిజుని వైచె నదరి శైలమున
నదరక సుగ్రీవుఁ డడఁచె వాలమునఁ - బదముల నొప్పించె బలియుఁడై వాలి
కరనఖంబుల వ్రచ్చెఁ గడఁగి సుగ్రీవుఁ - డురుముష్టి నొప్పించె నుగ్రుఁడై వాలి
యంతటఁ దనియక నార్పులు నిగుడ - నంతకంతకు లావు లడరి యుద్ధమున
ఘనపదాపది కచాకచి నఖానఖిని - చెనసిముష్టాముష్టి చెలఁగి పోరుచును
హుమ్మని మ్రోయుచు నూర్పు లొండొంట - గ్రమ్మ నంగముల రక్తంబు లుబ్బుచును
వాలము ల్బాహులు వరుస నొండొండఁ - గీలించి పెనఁగుచుఁ గినిసి తాఁకుచును
బాయుచు డాయుచు బలిమి నొండొరుల - వేయుచు ద్రోయుచు విపులసత్త్వముల
దూటుచు దాఁటుచుఁ దోడ్తోనఁబగలు - చాటుచు మీటుచు సాంద్రమర్మముల
నిరువురు కడిమిమై నిబ్బంగిఁ బోర - సురలోకనాయకసుతునకు లోగి
తరణితనూజుఁ డత్తఱిఁ జాల నొచ్చి - గరువంబు దక్కి సంగరభూమిఁ జిక్కి
పెదవులు దడపుచుఁ బెంపెల్లఁ బొలిసి - కుదిసి భీతిల్లి దిక్కులు చూచుచుండె.
నిగ్రహానుగ్రహనిధి రాముఁ డంత - సుగ్రీవుఁ డలపడ స్రుక్కుటఁ జూచి

—: అమోఘాస్త్రముచే వాలి గూలుట :—

యాలోననే వాలి నే నేయకున్న - వాలి సుగ్రీవుని వధియించు ననుచు
జలనిధు లేడును జగము లీరేడు - కలఁగి భూతల మెల్లఁ గడఁగి కంపింప
గుణనాద మొనరించి కోరి మైఁ బెంచి - తృణముగా దృష్టించి తెగఁదీసి పోసి
వెస నమోఘాస్త్రంబు వింట సంధించి - యసమానబలశాలి యగు వాలి నేసె
నేయుడు నబ్బాణ మినవహ్నిరుచుల - మాయించి వడి నభోమండలి నిండి
యురుతరానలకీల లొలుక నొండొండ - గరుడోరగామరగంధర్వు లదరఁ
దనపుత్త్రు రక్షింప దాయ శిక్షింప - నినుఁ డిట్టియస్త్రమై యేతెంచె ననఁగఁ
దపనపుత్త్రుఁడు గాన దండధరుండు - కృపఁ దమ్ముఁడైన సుగ్రీవునిఁ బ్రోవఁ
దనకేలదండ ముద్ధతి వాలిమీఁదఁ - బనిచెనో యన మహాపవనవేగమున
నురవడి జనుదెంచి యురమున నాటఁ - దరుచరపతి గూలె దర్పంబు దూలి
కెరలి దిక్కరులతో గిరులతోఁ బెలుచఁ - దరులతో నందంద ధరణి కంపింప
నురము గాడినబాణ ముఱువడి వెడలి - ధరఁ గాడె నత్తఱిఁ దరుచరేశ్వరుఁడు
నవిరళరక్తసిక్తాంగుఁడై వాలి - యవనిఁ ద్రెళ్ళిన పుష్పితాశోక మనఁగఁ
బ్రళయ కాలంబునఁ బ్రభ లెల్ల మాని - యిలమీఁద వ్రాలిన యినునిచందమున
నవశుఁడై యవనిపై నమ్ముతోనుండ - నవనీశుఁ డగు రాముఁ డటఁ జేర వచ్చె.
వచ్చిన రఘురాము వాలి వీక్షించి - యిచ్చలోపలికోప మెసఁగ నిట్లనియె.
“నోరాఘవేశ్వర! యోరామచంద్ర! - ధారుణిపై నిన్ను ధర్మాత్ముఁ డండ్రు.
దమమును శమమును దయయు సత్యంబు - సమబుద్ధి నీతియు సౌమనస్యంబు

మొదలైన షడ్గుణంబులరాశి యగుచు - పొదవిన నీపెంపు పొల్లుగాఁ జేసి
యెనసి సుగ్రీవుతో నేను బోరాడ - నను నేయనగు నయ్య! నడుఁ జొచ్చి నీవు
ఏను నీకపకార మెన్నఁడు సేయ - నేను నీకును దోష మిచ్చఁ జింతింప
నీకు శత్రుఁడఁ గాను నీశత్రుఁ గూడ - నీకు శతులులేరు నిక్కృతు లేనెఱుఁగ
నెఱిఁగి యుపేక్షింప నిటు సేయఁదగునె? - నెఱిఁగియు నెఱుఁగవై తినవంశతిలక!
శరభకంఠీరవ శార్దూలకోల - కరిహరిణాదుల ఖండింపఁ గోరి
వసుధ రాజులు వేఁట వత్తురుకాక - యెసఁగఁ గోతులఁబట్టి యెందుఁ జంపుదురు?
అర్కసూనుఁడు మేము నన్నదమ్ములము - కర్కశమతిఁ బూని గారవం బెడలి
యడర మేమెల్లైన నైతిమి కాక - కడఁగి నీ విటు చంపఁ గారణం బేమి?
కుందేలు నుడుమును గూర్మంబు నేఁదుఁ - బందిసాలువయును భక్ష్యముల్ గాని,
వంచనఁ జంపి యీప్లవగంబుఁ దినరు - పొంచి నన్నిట్లేసి పొలియించి తేల
మనుజేశ! యింక నామాంసరక్తంబు - లనుభవింపుము నీవు ననుజుండుఁ గూడి,
విశదకీర్తుల జగద్విఖ్యాతుఁ డైన - దశరథు పనుపున ధర్మంబుపూని
వనములఁ దపసివై వర్తింపవచ్చి - జననాథ! జీవహింసకు రోయవైతి
ధరణిపై మే మొక తప్పుచేసినను - భరతుండు తగుఁ గాక పట్టి శిక్షింప
నీకుఁ గారణమేమి? నీవు భూపతివె? - చేకొని యిట్లేల చేసితి నన్ను?
నీదేవిఁ గొనిచన్న నీచరావణుని - నాదట సాధింతు నని యేగుదెంచి,
నను డించి నీవర్కనందనుఁ బట్టి - తనయంబు నీతి బేలైతి లోకముల
నీవార్త నీవు నా కెఱిఁగించితేని - దేవ! నీదేవి సాధింపనే యేను?
నాతతబలశాలి యై యేగుదెంచి - సీతామహాదేవి చెఱఁగొని చనిన
వానిని మున్ను నా వాలరోమములఁ - బూని బంధించి యంబుధు లెల్ల ముంచి
కరుణించి విడిచిన ఘనబాహుశక్తి - పొరిది లోకములను సుగ్రీవుఁ డెఱుఁగుఁ
బెలుకుర నన్నుఁ జంపెడివాఁడ వకట - బలిమిమైఁ నాదృష్టి పథమున నిల్చి
ననుఁ బేరుకొని పిల్చి నను మందలించి - జననాథ! కడిమిమైఁ జంపలే వైతి!
చలము గైకొని డాగి జంపితి నన్ను - దలపోయ నిది రాజధర్మంబె?" యనిన
వాలిమాటలు విని వసుధేశుఁ డనియె - "వాలి! యీమాటలు వలవదు నీకుఁ
గపివంశమునఁ బుట్టి కపులతోఁ బెరిఁగి - చపలుఁడవై ధర్మశాస్త్రంబు తెఱఁగు
తెలియక నీవు నాదెసఁ దప్పుమోపి - పలికెద విది ధర్మపద్ధతి గాదు
నీవన్న పలుకు లన్నిటికి యుక్తముగ - నావాక్యములు కొన్ని నయబుద్ధి వినుము.
అనుజునిఁ దనుజన్ము నట్లగ్రజుండు - పనుపంగ వలె నండ్రు మహి ధర్మవిదులు
ఆమేర దప్పి నీ వపరాధహీనుఁ - దామరసాప్తనందనుఁ బురివెడల
నడఁచి వానిని గోడ లై యొప్పునతని - పడఁతిని రతిఁ బట్టి బల్మి భోగించు

కామాంధుఁ డెందైనఁ గలఁడె? నీవంటి - పామరుఁ డొకఁడు దప్ప జగత్త్రయమున
నది యటులుండని మ్మతఁడును నేను - గదిసి సఖ్యము సేయుకతమున నీవు
జగతిపై నామిత్రశత్రుండ వగుటఁ - దెగి నాకు నిన్ను వధించుట తగవు.
అకలంకులై వేఁట లాడెడివారు - నొకటి దీమమునొడ్డి యొకటి సేయుదురు.
ఉరుశక్తి మాటున నుండి వేయుదురు - పరికింప దీనఁ బాపము లేదు నాకుఁ
గావున శాఖామృగం బగునిన్ను - నేవిధిఁ జంపిన నెగ్గేల కలుగు?
చతుర బాహాశక్తి జగతి నంతటికిఁ - బతియైన భరతుని పంపున వచ్చి
దుష్టమృగంబుల దుష్టరాక్షసుల - సృష్టిపై మేము శిక్షించుచుందుదుము
నీ తమ్ముఁ డగువాని నెలఁతఁ గైకొన్న - పాతకుఁడవు గానఁ బట్టి చంపితిని
రాజదండితుఁడు నారకబాధఁ బొరయఁ - డోజమై గాన నాయుగ్రాస్త్రనిహతి
మనికితపడక నిర్మలుఁడవై యింక - ననిమిషరాజ్యసౌఖ్యముఁ బొందు మీవు"
అని యొప్ప రఘురాముఁ డాడువాక్యములు - విని వాలి కనుమూసి వివశుఁడై యుండి
కొంతసేపునకుఁ బేర్కొని రామచంద్రు - నెంతయుఁ గనుఁగొని యిట్లని పలికె.
"ఓరామ! గుణధామ! యుగ్రాంశుధామ - తారాధిపానన! తార నాదేవి
దేవరశౌర్యంబు దెలిపి నేఁ డనికిఁ - బోవల దన్న దుర్బుద్ధి పాటించి
విధివిహితంబున వెనక నే వెడలి - యధిక జన్యమున ని ట్లవనిపైఁ బడితిఁ
బడినకోపమున దుర్భాషలు కొన్ని - జడిమి పల్కితి నింక సైరింపవయ్య!
తనపాటుచింతింపఁ దారకు వగవఁ - దనయు నంగదునకై తలఁకెద నధిప!
వింత కేమగుదురో యింతియు సుతుఁడు - ఇంతటిదురవస్థ యే వచ్చు తెలియఁగ;"
నని శోకమోహంబు లనుపయోరాశి - మునిఁగి మూర్ఛిలియుండె మూగచందమున.
అంతఃపురంబున కావార్త పోవ - నంతలోఁ దారాదులైన కామినులు
వాలి గూలినమాట వజ్రమై తమదు - వాలుగుండెలు నాట వసుధపైఁ గూలి
యంతలోఁ దెలియుచు హా! యనివారు - నంతలోఁ దారుచు నచట సోలుచును
హాయంగదా నేఁడు నావాలి దివికిఁ - బోయెఁగదా యంచుఁ బొగులంగఁ గ్రుంగ
నంగదుఁ దోడ్కొని యతులశోకమునఁ - బొంగియుఁ బొంగి యేడ్పులు నింగి ముట్ట
వేవేగ కిష్కింధ వెడలి రా నడుమఁ - ద్రోవ వారల నెదుర్కొని కపు లనిరి.
"వాలి రాఘవుచేత వసుధపైఁ గూలె - నేల పోయెదరు? పోయినఁ బ్రమాదంబు
రాక మానదు సుమీ! రామసుగ్రీవు - లేకమై యుంట మీ రెఱుఁగరే మొదల?
నీయంగదునిఁ బట్టి యేమి సేయుదురో? - దాయల మది నమ్మఁ దగ దటుకాన

—: తార ప్రలాపించుట :—

నితనిచేఁ గపిరాజ్య మేలింత మింక - మతిమంతు లగు కపు ల్మనకు నున్నారు
పోవల" దన్న నప్పుడు తార తగవు - భావించి వెస వారి పలుమాఱు దూరి

యేటి కంగదుఁడు ? మీ రేటికి ? రాజ్య - మేటికి ? నాకుఁ బ్రాణేశ్వరుఁ డైన
వాలిఁ జూడక"యంచు వారి వారించి - యాలోనఁ దార తారాధిపవదన
తనమదిలో వాలిఁ దలపోసి పోసి - ఘనశోకమునఁ జనుఁగవ చూచి చూచి
యమరేంద్రసుతురాక యల్లంతఁ జూచి - సమకట్టి డాయుచు సత్క్రీడఁ గోరి
రాసిగ నాసురరాజేంద్రసుతునిఁ - బాసితి రింక నీఫలముచేఁ జేతఁ
గుడువుఁ డింతటనుండి కుచము లారనుచుఁ - గడునల్క వెస నుగ్రగతి మోదుకొనుచుఁ
బుడమి గంపింప నద్భుతశోక మడర - నెడపక నిబ్బంగి నేతేర తార
హారముల్ దెగి రాల నలివేణి దూల - భారంపుఁజనుఁగవ పయ్యెద జార
నీరజంబునను దేనియ గారినట్టు - తోరమై కన్నీరు దొరుగ నందంద
బలువిడి నేతెంచి పవనవేగమున - లలిఁ దూలి పడు పుష్పలతికయుఁ బోలె
నావాలిపైఁ బడి యందఱుఁ బొగుల - లావేది తార ప్రలాపింపఁదొడఁగెఁ.
"గపికులాధీశ్వర ! కపిరాజచంద్ర ! - కమదాజశేఖర ! కపిసార్వభౌమ !
సకలసురాసురసంఘంబులందు - నకలంకసత్త్వుండ వధినాథ ! నీవు
అఱిముఱి వింధ్యాద్రు లగు మహాగిరుల - పెఱికి వేఁటాడిన బిరుదవు నీవు
బలియుఁడై త్రిభువనపాలుఁడై వెలయు - కులశైలభేదికిఁ గొడుకవు నీవు
కోలంబునునిపేరి క్రూరగంధర్వు - నేలఁ గూల్చిన రణనిపుణుండ వీవు
నీవు మానవునిచే నీచతఁ బొంది - యీవిధిఁ బడి తింక నేమనఁ గలను ?
ఇనతనూజుఁడు నిన్ను నెదుర లావేది - యనిలోన నినుఁ గెల్తు నని రాముఁ దెచ్చె,
రాముని ననిఁగెల్వ రా దని యంటి - నామాట వినవైతి వామన్నిగొంటి
వామహాత్ముఁడు విష్ణువటు పోకు మంటి - భీమశౌర్యుఁ డతండు బిరు దేల యంటి ;
నినుఁ జంప వచ్చిన నీపాలిమృత్యు - వనక రామునిచేత నారడి పడితి
వాలసి దేవాసురు లొగిఁ దర్చితర్చి - బలమఱి యటఁ బాయఁబడి యున్నఁజూచి
యడరి వాసుకి మందరాద్రికిఁ జుట్టి - వడి సముద్రము దీర్చు వరశక్తిపేర్మిఁ
ద్రిజగంబులందును దీపించునట్టి - భుజములు పెంధూళి బ్రుంగెనే నేఁడు ?
అతిసత్త్వుఁ డగు రాక్షసాధీశుఁ బట్టి - ధృతి విలపింప నీదృఢముష్టిఁ గట్టి
మునుకొని వార్ధుల ముంచి ముంచెత్తు - ఘనవాల మిట ధూళిఁ గలిసెనే నేఁడు ?
కటకంతు(శ్రీ)పాదకమలంబుమీఁద - తెఱఁగొప్ప నీమౌళి తేటియై వ్రాలు
నట్టినీమస్తకం బకట ! యిచ్చోట - నట్టనేలను గూల వలసె నేమందు ?
హృదయేశ ! నినుఁ బాసి యే నిల్వఁజాలఁ - గలసి నీవున్న లోకమునకు వత్తు ;
వేదన నిటమీఁద వేగ పాలైతి - నాదిక్కు లేమికి నాకేమి వగవ?
గోత్రారినందన ! కోరి నీకన్న - పుత్త్రు నంగదుఁ జూచి పొక్కెదఁ గాని
దూలితోఁ బాటి నీతొడలపైఁ బొరలు - బాలు నంగదు నేలి పాలింపవయ్య !

యురముపైఁ దొడలపై నుంచి మన్నించి-శిరము మూర్కొని ముద్దుచెక్కిళ్లు పుణికి
కరము ముద్దాడి నీగారాపుఁబట్టి - వరుస నంగదు నేల వారింప వధిప!"
యనిప్రలాపించుచు నతివ సుగ్రీవుఁ - గనుఁగొనిపల్కె-శోకము వెల్లివిరియఁ
"దలకొని వాలిముందఱ నిల్వలేక - పలుమారు దెసచెడి పందవై పాటి
గతిమాలి పోయి రాఘవుఁ దోడితెచ్చి - కృతకజయంబునఁ గిష్కింధఁ గొంటి!
నీకోరిన ట్లయ్యె; నీపగ దీరెఁ - గైకొని భోగింపు కపిరాజ్యపదవి;
నెడ మాఁటలాడ నాయినవంశుతోడఁ - గడు హనుమంతుఁడు గలిగెనే నీకుఁ?
బలుమాఱు బుద్ధులు పరికించి చెప్ప - నల నీలతారు లున్నారులే నీకు?"
నని పల్కి రఘురాము నబ్జాక్షి చూచి - "జననాథ! యీవాలిఁ జంప నేమిటికి?
మెఱసి నిన్నిటుచేయ మీతండ్రితోడ - గఱపెనే రఘురామ! గణుతింప వాలి?
వెరవొప్ప నీరాజ్య విభవంబుగొన్న - భరతుఁడే రఘురామ! పరికింప వాలి?
చెనఁటియై నీదేవిఁ జెఱగొనిచన్న - దనుజుఁడే రఘురామ! తలపోయ వాలి?
వాలి నకారణ వైరంబుఁ బూని - యేలయ్య! తెగటార్చి తిబ్బంగిఁ గడఁగి?
నీయట్టిసుకృతికి నీయట్టిపతికి - నీయట్టికారుణ్యనిధి కిట్లుతగునె?
జనకజతోఁ గూడి చనియెనో యెఱుక - ఘనమైనవిరహాగ్నిఁ గ్రాగెనో యెఱుక?
భూమీశ! నేఁడు నాపుణ్య మిట్లుండె - నేమి సేయుదు నింక? నేమందు విధికి?
నీవాలి నెడఁబాసి యే నుండఁజాల; - దేవ! నన్నును బట్టి తెగటార్పవయ్య!"
యని యురంబును మోము నందంద మోది - కొనుచు వాలిని బేరుకొని ప్రలాపింప
నావేళ హనుమంతుఁ డట తారఁ గదిసి - నీ వెఱుంగని ధర్మనియతులు గలవె?
యాజి వీరస్వర్గ మందిన వాలి - కీజాడ శోకింప నేల? యీపనులు
దైవయత్నము లంచుఁ దాఁ బలుమాఱు - ధీవిచక్షణుఁ డిట్లు తెలుపుచునుండె.

—: వాలి సుగ్రీవునకు హేమదామ మిచ్చుట :—

నంతలోఁ గనువిచ్చి యమరేంద్రతనయుఁ - డింతింతయనరాక యింతి శోకింప
నంతకంటెను మించె నంగదుపగపు - నంతయు నటుచూచి యర్కజుఁ జూచి
"పూనిరామునిచేత భువనంబు లెఱుఁగ - భానుజ! నేఁడు నీపగ సాధ్యమయ్యె;
క్షితిమీఁద రాజుల కృప నమ్మఁదగదు - మతి నుబ్బి చెడక యేమరక వర్తింపు;
మఱరామునితోడ నాడినప్రతిన - యెడపక గావింపు మిటమీఁద నీవు
పాయక నాతోన బలిమి పోరాడి - మాయావి కడిమిమై మడసిన మెచ్చి
పూనినవేడ్కతోఁ బురుహూతుఁ డిచ్చె - మానైనయీహేమమాలిక తొల్లి
యిది నీవు ధరియింపు మీకపిరాజ్య - పదమున కిది నీకుఁ బరఁగు చిహ్నంబు
లీయంగదునిశోక మింక వారింపు - నాయట్ల గొనియాడు నన్నలపింపు
మాసుషేణునిపుత్రి యైనయీతార - ధీసార దీనిబుద్ధిని బ్రవర్తిలుము.

ఏను జేసినతప్పు లెల్లను మఱువు - మూని నామెయిఁ బ్రాణములు నిల్వ వింకఁ
గైకొనుమీ మాలికారత్న" మనుచు - శోకానతగ్రీవు సుగ్రీవుఁ బిలువ
నతఁడును రఘురాము నానతి వడసి - యతిభక్తిఁ దాల్చె నాహైమదామంబు.
అనువొప్ప మఱి వాలి యంగదుఁ జూచి - తనమదిలో నున్న దయతోడఁ బలికె
"నోకుమారక! శోక ముడుగుము నీవు - శోకింప నేటికి సుగ్రీవుఁ డుండ?
నలినాప్తసూనుండు నాకంటె నిన్ను - లలిఁ బెంపుతో నుపలాలింపఁగలఁడు
సుగ్రీవుఁ డెక్కడ? శూరతఁజూపె - నగ్రణివై యుండు మన్న! నీ వచట
చిరతరకీర్తులు సిద్ధించు నీకు - సురుతరసౌఖ్యంబు లొగిఁ బొందు నీకుఁ
బరఁగఁ గిష్కింధకుఁ బట్టంబు గట్టి - యరయుచునుండఁ బుణ్యము సేయనైతి;
ననిమిషపురమున కరిగెద నింక" - నని చెప్పి రఘురాము నర్థితోఁ జూచి,
"యోరామ! యే నిట్టు లొదవి సుగ్రీవు - తో రాసి పోరాడ నది మధ్యమయ్యె
నారంగ నంగదుం డబల యేమైన - నేరముల్ చేసిన నేర్పుగాఁ గొనుము
ఇనసుతుతర్వాత నితని రాజుగను - మనువంశతిలకుండ! మహి నిల్పవలయు,
వేదశాస్త్రంబుల వెదకి నిన్గాన - రాదిమధ్యాంతంబు లవి లేవు నీకుఁ;
గను విచ్చి ప్రాణావసానకాలమున - నొనర నా కిదె తోఁచుచున్నాఁడ వీవు;
అటు పోయె ననియెడి యామూర్తిఁ గంటి - నటుగాన నేను గృతార్థుండ నైతిఁ
బంకజహితవంశ! పరమకల్యాణ!-యింకఁ బ్రాణము లుండ వీయమ్ముఁ బెఱుకు"
మనిన రామునియాజ్ఞ నాదివ్యశరము - పొలుపొంద నీలుండు పెఱికి వైచుటయు
గరమొప్పఁ దనబాహ్యగతులు బంధించి - మరలినపవనుతో మనసు సంధించి
యామెయిఁ బరమమై యింపారు రాము-శ్రీమూర్తి మనములోఁ జెలువొప్పఁజేర్చి
బ్రహ్మపదానందపరుఁ డైన వాలి - బ్రహ్మరంధ్రంబునఁ బ్రాణము ల్విడిచె
నావేళఁ దారాదు లైన కామినులు - నావాలిపైఁ బడి యందంద వగవ
నంగదసుగ్రీవు లచ్చటిప్లవగ - పుంగవుల్ "హా! వాలి! పోయితే" యనుచు
విలపించుచుండ నావేళ సౌమిత్రి - నలినాప్తసుతుని నందఱి విచారించి
"హనుమంత! నీవింక నంబరమాల్య - ఘనగంధసారాదికములు దెప్పింపు
శిబికఁ దెప్పింపుము శీఘ్రంబె తార - నిబిడహాటకరత్ననిర్మితంబుగను"
అని పంప వారెల్ల నట్ల కావింప - వనచరు లందఱు వచ్చి రచ్చటికి
మఱి తార మొదలైన మగువలయడలు - తెఱఁగొప్ప వారించె దిననాథసుతుఁడు
నాలోన రఘురాము ననుమతి వడసి - వాలికిఁ బరలోకవైదికక్రియలు
చేసి యాదశరాత్రిశేషకృత్యములు - భాసురగతిఁ దీర్చి పరిశుద్ధిఁ బొంది
యంగదుండును దాను హనుమదాదులును - సంగతి నారామచంద్రుఁ గాంచుటయు
విపులసంతోషంబు విలసిల్ల నంతఁ - గపినాయకులకు రాఘవుఁ డిట్టు లనియె.

"మీరింక నాయాజ్ఞ మీఱక పోయి - శ్రీరమ్యముగను కిష్కింధఁ గైసేసి
స్థిరమైన కపిరాజ్యసింహాసనమునఁ - పరఁగ సుగ్రీవునిఁ బట్టంబుఁ గట్టి
యొందంగ నంగదు యువరాజ్యపదము-నందఁ బట్టము గట్టుఁ" డని యొప్పఁ బలుకఁ
దడయక వానర దండనాయకులు - కడుఁగూడి కిష్కింధ కప్పు దేతెంచి
నూత్నశృంగార మనోహరాగార - రత్నవితర్దికారమణీయహార
రంగవల్లీహార రంజితద్వార - రంగధ్వజోదార రమ్యపటీర
నీరపూరితమార్గ నిరుపమాకార - పౌరసంచార సంభరితంబుగాఁగఁ
జెలఁగి యాపురము గైసేయించి నగరు - కొలువుకూటంబు మిక్కుటమైన సిరికిఁ
గారణంబుగ నలంకారం బొనర్చి - వారిధినదనదీవారియు మఱియుఁ
దగుమంగళద్రవ్యతతులుఁ దెప్పించి ? - మొగి నిండ శుభతూర్యములు మ్రోయుచుండఁ
బుణ్యాంగనామణు లొప్పలుపొందఁ జాలఁ - బుణ్యాహవాచనపూర్వకంబుగను
సింహచర్మంబునఁ జిహ్నితంబైన - సింహపీఠిని గపిసింహంబు నునిచి
సురపతిఁ బోలె భాసురలీలఁ బ్లవగ - వరు లభిషేకపూర్వంబుగాఁ గదిసి
లలితపుణ్యోదయలగ్నంబునందు - బలియు సుగ్రీవునిఁ బట్టంబు గట్టి
యురుసత్త్వు నంగదు యువరాజ్యమునకుఁ - గరమొప్పఁ బట్టంబు గట్టిరి ప్రీతి
నంగదు యువరాజ్య మందును నిలుపఁ - బొంగె వేడుక లంతిపురవరంబునను
అల నీలతారాంజనాతనూభవులు - కలబంధువులు పొడగనిరి సుగ్రీవు
నితరవానరనాథు లెల్లఁ గేల్మోగిచి - రతిమోదమునఁ గొనియాడిరి ప్రీతి.
అంత సుగ్రీవుఁ డుదాత్తసంపదల - నెంతయుఁ బెంపొంది యింపు సొంపొంది
వనచరబలముతో వడి నేగుదెంచి - ఘనరత్నకోటులు కానుక లిచ్చి
యాదటఁ బెంపొంది యారామచంద్రు - పాదపద్మములకు భక్తితో మ్రొక్కి
కరములు ముకుళించి కడుఁ బ్రేమ నిలిచి - పరమసమ్మదమున భానునందనుఁడు
"ఇచ్చోట నేటికి నింక నాపురికి - విచ్చేయుదురు గాక ! విశ్వలోకేశ !"
యనవుడు సుగ్రీవు నాననాంబుజము - కనుఁగొని ప్రీతి రాఘవుఁ డిట్టు లనియెఁ.
"తపసులు పురమునఁ దగదు వర్తింపఁ - దపనజ ! కిష్కింధ తగదు; మా కింక
మహిమీఁద నాషాఢమాసంబు వచ్చె ; - నహితులపైఁ బోవ ననువుగా దింక
వానకాలము మాల్యవంతంబునందు - నే నుండఁగలవాఁడ నెబ్బంగి నైన
ఇనతనూభవ ! నీవు నీవానకాల - మొనరఁ గిష్కింధలో నుండుము పోయి
తలకొని మఱి శరత్కాలంబునందుఁ - బొలుపొందఁ బగరపైఁ బోదము కడఁగి"
యని చెప్పి మన్నించి యతని వీడ్కొలిపి - యనుజన్ముఁడును దాను నవ్వోటుఁ బాసి

—: శ్రీరాములు మాల్యవంతముఁ జేరుట :—

వసుధేశుఁ డమ్మాల్యవంతంబునందు - గుసుమకోమలి సీతగుణము పాయంబు

నసమానరూపవిలాస మెన్నుచును - అసమానశోకార్తుఁ డై యుండె నంత.
ధరణిజ నెడఁబాసి తలఁకెడురాముఁ - బొరిపొరి దుఃఖము ల్పొదువుచందమున
నఱిముఱి దివినుండి యంబుజమిత్రు - మెఱయనీ కందంద మేఘము ల్పొదమె.
రావణురాజ్యంబు రఘురాముచేత - నీవిధి చలియించు నింక నప్పగిది
నొలసి యొండొండ విద్యున్నికాయములు - జలదంబులందుండి చలియింపఁదొడఁగెఁ
గైకొని యింక నిక్ష్వాకులవల్లభుఁడు - నాకారిపై దండు నడుచుచున్నాఁడు
అని సురలకుఁ జెప్ప నరిగెనో ధాత్రి - యన వాయువులఁ దోడ నట ధూళి యెసఁగె.
నాలంబులో దైత్యు నణఁగింపు మనుచుఁ - గాలుఁడు తనచేతికాలదండంబుఁ
బొనర రాముని కిచ్చి పుత్తెంచె ననఁగఁ - దనరార దివి నింద్రధను వొప్పెఁ జూడ.
నమరులు రామునకై దండువెడలఁ - గొమరార భేరులు ఘోషించుపగిది
నున్నతధ్వనులతో నొండొండఁ బర్వి - మిన్నెల్ల భేదిల్ల మేఘంబు లుఱిమె.
నలరుప్రావృట్కాల మఘపురుషుండు - లలిమీఁద నాకాశలక్ష్మితోఁ గదియ
నొగి సరు ల్దెగి రాలుచున్న ముత్యముల - పగిదిఁ దొల్చినుకులు పడియె నందంద.
యగపడి చెఱవోయె నని కూఁతుఁ దలఁచి-వగచి నిట్టూర్పులు వడిఁ బుచ్చుకరణి
వెఱవున లావులు వెడలె నందంద - ధరణి నెల్లెడల నుదగ్రంబు లగుమఁ
జనుదెంచి రామలక్ష్మణపయోదములఁ - గనుఁగొని సురచాతకము లుబ్బుపగిది
గనుఁగొనఁ బర్వెడు ఘనపయోదములఁ - గనుఁగొని దివి చాతకము లుబ్బదొడగె.
ధిమిధిమి యనుచు మద్దెల మ్రోయుపాట - లమర నదీమణు లాడుచందమునఁ
ఘుమఘుమ మనుచు మేఘుండు గర్జింప - నమరఁ గేకాస్ఫూర్తి నాడె నెమళ్లు.
రాక్షసాంగములపై రామబాణములు - లక్షింపఁ బడు నిట్టిలాగు నన్నట్లు
పర్వతాగ్రములపై భయదఘోషములు - పర్వి నిర్ఘాతము ల్వడియె నందందఁ.
బ్రకటంబుగా దైత్యపతి మేనిమాంస - శకలంబు లిటు రణస్థలి నిండు ననిన
పరుసున నింద్రగోపము లంతకంత - నరుణారుణంబులై యవనిపైఁ బడియె.
రావణుఁ జంపుచో రఘురాముమీఁద - దేవత ల్తలలూచి దివ్యపుష్పములు
నెడనెడ వర్షింతు రీక్రియ ననిన - వడువున మహి రాలె వర్షోపలములు.
రావణుకీర్తిపరంపర లణఁగి - పోవు నిం కిట రామభూపాలుచేత
ననినచందమున రాయంచలపిండు - చని క్రౌంచగిరిమీఁదఁ జయ్యన నడచె.
ననిమొనఁ దనపుత్త్రుఁడైన సుగ్రీవుఁ - డనిమిషాధిపసూను నకట! చంపించె
నలుగు నాపై నింద్రుఁ డని సూర్యుఁ డున్న - బలితంపు కోటన్న పరివేష మొనరె
గుదియని కడఁకతో గోది యాకాశ - నది నాడఁబోయిన నాగకన్యకలు
చని చని మగుడ రసాతలంబునకుఁ - జనుదెంచుగతి వర్షజలధార లమరె.
వాసిగాఁ దమకు జీవనము లవ్వారి - గా సమర్పించిన ఘనుని వేనోళ్లఁ

బొగడుచందమున నద్భుతవృత్తిభేద - మనుచు మండూకంబు లఱచె నందంద.
వలయమేఘములు ప్రావృడ్వధూమణికిఁ - గలయ మైఁ బూసిన కస్తూరి యనఁగ
ధరణి నెల్లెడలను దనువు నొంపెక్కి - పరఁగ నీలచ్ఛాయ పంక మొప్పారు
వారాశి నొడఁగూడి వల నేది రాము - ఘోరబాణాగ్నిఁ గ్రాగుట విచారించి
చఱచి పో వెఱచిన చాడ్పున వరద - లటిముటిఁ జెఱువుల నందంద నిలిచె.
లోకకంటకదైత్యు లోఁబెట్టి కొంటిఁ - గాకుత్స్థుఁ డిదె నిన్ను ఖండించు ననుచు
నుడిఁబడి మొఱపెట్టుచును ఛానుకరణి - వడి మ్రోయుచును జొచ్చె వారి పెన్నదుల.
నంత వానలు వెల్చె నవనిపై నపుడు - నంతంత దివి నున్న యభ్రము ల్విరిసెఁ
దెలివొంది కిరణము ల్దిశ లెల్ల నిండెఁ - జెలువొంద రవి ప్రకాశించె లోకముల
ధరణి నిష్పంకమై తనరె నెంతయును - గరమొప్ప గొల్లఁకులఁ గమలంబు లమరె.
గూలము ల్మదకరుల్ గ్రుచ్చి గోరాడె - రేలు నక్షత్రచంద్రికలు పెంపారె
వచ్చె నంచలు సరోవనికిఁ గాపురము-మెచ్చెఁ దామరతూండ్లు మెలఁత లుల్లమున
చెఱుకు రాజనమును చేనులపంట - తఱు చయ్యె వృషభయూథము రంకె వ్రేసె.
గలక నంతయుఁ బాసి కనుపట్టె జలము - ఇలఁ దెరువరులకు నిచ్చె సౌఖ్యంబు.
చదల నిర్మలములై జలదంబు లొప్పె - నదు లెల నింకి కాల్నడలయ్యె నంత.
అటమున్నె హనుమంతుఁ డర్కజుఁ గదిసి - "యిట శారదాగమం బేతెంచె నింక
శ్రీరాముకార్యంబు సేయంగవలయు - వారు వీరన కెల్ల వానరాధిపుల
రప్పింపు" మనపుడు రవిసూనుఁ డలరి - యప్పుడే పడవాలుఁడగు నీలుఁ బిలచి
"వివిధపర్వతసరిద్ద్వీపాధిపతుల - ప్లవగగోలాంగూలభల్లూకపతుల
రావింపు మొకఁడైన రాకున్న నాజ్ఞ - కావింపు" మని యచ్చెఁ గడఁకమై నిచట
తమ్ముఁడు చెయ్యూత తనతాల్మి కొసఁగ - క్రమ్మినవగ వానకాలంబు గడపి
రామభూవరుఁడు శరత్కాల మైనఁ - గోమలిఁ జింతించి కోర్కులు మెదలి
మదనాతురుండునై మదిఁ జాల భ్రమసి - యుదయాద్రిపై నున్న యుడురాజుఁ జూచి
"యిదియేమి యుత్పాత? మిది యేమి చంద?-మిదియేమి యీరాత్రి యినుఁ డేల పొడిచె?
నామేనితాప మిన్మడి గాఁగఁ జొచ్చె - సౌమిత్రి! నను తరుచ్ఛాయలఁ జేర్చు"
మనినఁ "జంద్రుఁడు గాని యర్కుండు గాఁడు-జననాథ! హరిణలాంఛన మదె చూడు."
మని లక్ష్మణుఁడు పల్క హరిణాక్షి పోమె - నని సీతఁ బేర్కొని యతిమూర్ఛఁ బోవ
దశరథాత్మజునకుఁ దమ్ముఁ డాలోన - శిశిరోపచారము ల్చేసి తేప్పుటయు
మఱి వివేకము లూని మనుజవల్లభుఁడు - "తఱి లంకపై నింక దండెత్తవలయు
సౌమిత్రి! చూచితె జలజాప్తసూనుఁ - డేమని భాషించె? నే మని పోయె?
వానకాలముఁ బుచ్చి వచ్చెద ననియె - వానకాలము వోయె వచ్చుట లేదు
ఉదవి నాచేసిన యుపకార మెల్ల - మదిలోన మఱచి యున్మత్తుఁ డై వాఁడు.

తారతో రతికేళిఁ దగిలి యున్నాఁడొ ? - యా రాజ్యమున మత్తుఁడై యున్నవాఁడొ
కాకున్న మత్కార్యగతులు భావింపఁ - డీ కృతఘ్నత కోర్చి యేటికిఁ దడయ ?
మతి నుపకారంబు మఱచినవాఁడు - ప్రతిన దప్పినవాఁడు పాడిమై తనదు
చెలికానికార్యంబు సేయనివాఁడు - తలపోయ మానవాధముఁ డండ్రు బుధులు.
అలవుమై నటఁ బోయి యర్కజుఁ బిలువు - పిలిచిన రానని బిరు దాడెనేని ?

—: లక్ష్మణుఁడు కిష్కింధకుఁ బోవుట :—

యని వాలిఁ జంపిన య మ్మెంటు బోయె - నని రమ్ము పొ"మ్మన్న నన్నకు మ్రొక్కి
కనుఁగవఁ బ్రళయాగ్నికణములు దొఱఁగ - ఘనశరచాపముల్ గైకొని వెడలె.
నేల యల్లలనాఁడ నిడుజంగ లిడుచు - గాలివేగమున వృక్షములెల్లఁ గూల
కృతమతి నటఁబోయి కిష్కింధఁ జేరి - యతిభీతులై కపు లందందఁ బరఁగ
నా పురద్వారస్థులగు కపు లప్పు - డే పఱతెంచి వీఁ డెవ్వఁడో యనుచుఁ
గోట వాకిళ్ల గ్రక్కున నేసి ప్లవగ - కోటి గావలి పెట్టి కోరి య త్తెఱఁగు
వడి రాజు కెఱిగింపవలె నని వారు - కడుభీతులై పాఱి కరములు మోగిచి
వడి తారపరిచారవనితలతోడఁ - దడయ కాచంద మంతయుఁ దెల్ప వారు
ఇది వేళ గా దన్న నెలమి నంగదుని - గదిసి సాగిరి మ్రొక్కి కరములు మోగిచి
"వినవయ్య ! యువరాజ ! విఖ్యాతతేజ ! - మనవీటివాకిట మౌనివేషంబు
గనుపడ జడలు వల్కలములు దాల్చి - తనకేల బాణకోదండము ల్పూని
యొకఁ డంతకునిఁ బోలి యున్నాఁడు వచ్చి-యకలంకసత్త్వుఁడై" యనిన నంగదుఁడు
నారామునను జన్ముఁ డని నిశ్చయించి - తారాతనూజుఁడు తడయక వచ్చి
సౌమిత్రి పొడఁగన్న చండకోపమున - దామరసాప్తనందనున కంగదుఁడు
నారాక చెపు మన నతఁడును బోయి - మారవికారాబ్ధిమగ్నుఁడై మిగుల
గారవంబునఁ జేరి కరపల్లవముల - నా రుమసతియంఘ్రు లల్లనఁ బిసుక
తారామృదూరులు తలగడ గాఁగ - నూరక సుఖియించుచున్న సుగ్రీవుఁ
గనుఁగొని "వాఁడె లక్ష్మణుఁ డున్నవాఁడు - మనవీటివాకిట మండుచు" ననిన
మది సంశయించుచు మంత్రులఁ బిలిచి - "యిది యేమి ? సౌమిత్రి ! హితమైత్రి దప్పి
యీరీతి వచ్చుట కేమి కారణము ? నేరము నావల్ల నెమకిన లేదు ;"
అని వితర్కింపఁగా నాంజనేయుండు - దిననాథసుతుతోడఁ దెలియ ని ట్లనియె.
"ఆ మహేంద్రకుమారు నని గూల్చి నీకు - నీమాడ్కి కపిరాజ్య మిచ్చినయట్టి
రామునికార్య మారడివుచ్చి యిట్లు - కామోపభోగసౌఖ్యంబులఁ బొదలి
యుందురే? యందుకై యుగ్రభావమున - సందేహ మేటికి సౌమిత్రి యిటకు
వచ్చినాఁ డమ్మేటి వాకిట నుండ - వచ్చునే లోకైకవంద్యుఁ డా ఘనుఁడు
రావింపు సేవింపు రాముకార్యంబు - గావింపు భావింపు కడఁగి నీప్రతిన"

నా నిని యారవినందనుం డట్ల - రావింపఁ బంచిన రామానుజుండు
భర్మగోపురహర్మ్యపటలంబు విశ్వ - కర్మనిర్మితచిత్రకరకౌశలంబు
కైలాసశైలసంకాశసౌధంబు - కేళీసరోవరాంకితవనాంతరము
దేవగంధర్వావతీర్ణ ప్లవంగ - సేవితాగ్రంబు కిష్కింధపురంబు
చొచ్చి యచ్చోట నిస్తులవస్తుమహిమ - కచ్చెరువందుచు నటఁ బోయి పోయి
ఇంద్రగేహముతోడ నెనయైన వాన - రేంద్రగేహము సొచ్చి హెచ్చినకినుక
నచ్చరకొమరల నందచందములు - మెచ్చని మెలఁతల మిసిమిపాటలను
వారి వీణావేణువాద్యమృదంగ - భూరిభూషణరవస్ఫూర్తియు వినుచు
నంతకాకారుఁడై యతికోపుఁ డగుచు - నంతఃపురద్వార మటు చేరి నిలువ
నా రాక విని యొంటిఁ దా రాక యపుడు - తారాసమేతుఁడై తడయక వచ్చి
యతనికోపంబును నతనిరూపంబు - నతిభీతిఁ గనుఁగొంచు నర్కనందనుఁడు
అలరెడుభక్తిమై నడుగుల కెరఁగి - వలయునర్చనము లీవచ్చినఁ జూచి
"యోరి ! రామద్రోహి ! యోరి ! కృతఘ్న ! - యోరి ! నీయర్చన లుచితమే నాకు ?
జానకీపతితోడ సత్యాత్మతోడ - వానకాలముఁ బుచ్చి వచ్చెద నంటి
రావైతి తప్పితి రఘురామునాజ్ఞ - భావింపలేవైతి పరిశుద్ధి వైతి
వాలిఁ జంపిన రామవసుధేశుశరము - కాలాగ్నికణములు గ్రక్కుచున్నదియు
నిను నీఱు సేయక నిలుచునే యింక - వనచరాధమ ! వెట్టివాఁడవై చెడితి"
ననిన తారాదేవి యతిభీతిఁ బొంది - "యనఘ ! మీదాసుఁ డీ యర్కనందనుఁడు
ఈరాజ్యసంపద లీ భోగకోటు - లారయ మీ రిచ్చినవియె యీతనికి ;
మీరు పెట్టినచెట్టు మిహిరనందనుఁడు - వైరంబునకు నెంతవాఁడు మీ కతఁడు ?
రణవిశారదుఁడైన రాముని యాజ్ఞ - గణుతింపకున్నాఁడు గా యర్కసుతుఁడు,
బాలుపొందఁ గార్తిక పున్నమనాఁటి కిలఁమీఁదఁ గపిసేన నెల్లను గూర్పఁ
బడవాలు నీలునిఁ బంచి తాఁ బోదు - నడరెడుప్రేమతో నని యున్నవాఁడు
గాఁడు రామద్రోహి గాఁ డసత్యుండు - గాఁడు కృతఘ్నుండు గాన మీ రితనిఁ

—: లక్ష్మణుఁడు సుగ్రీవుని మన్నించుట :—

గరుణింపు" మనవుడు కలుషంబు దక్కి - నరనాథసుతుఁ డర్చనములు గైకొనియె.
గైకొన్నపిమ్మటఁ గనకపీఠమున - రాకొమారుని నుంచి రవితనూభవుఁడు
తదనుజ్ఞఁ గైకొని తాను గూర్చుండి - మృదుమధురోక్తుల ముద మొప్పఁ బలికెఁ.
"సౌమిత్రి ! రాఘవ ! స్వామికార్యంబు - నే మఱతునె ? యిపు డెల్లవానరులఁ
దెచ్చెద వైదేహి దిక్కుల వెదకఁ - బుచ్చెద వచ్చెదఁ బొందు మీవెనుక
నే శరంబున వాలి యిలమీఁద వ్రాలె - నేశరంబునఁ గూలె నేడుతాళములు
నారంబే చాలు నఖిలదానవుల - నాశంబు నొందింప నాతి సాధింప

నైనను రఘురాము నతిభక్తిఁ గొలిచి - యేను కీర్తులకెల్ల నెక్కుడై పొలుతు."
నని పల్కి హనుమంతు నతినీతిమంతుఁ - గనుఁగొని మనవీటఁ గల కపికోటి
చాటించి వెడలింపు సమకట్టి కపులఁ - బాటించి యెడసేయఁ బాడి గా దింక
మన మిప్పు డారామమనుజేశుఁ గానఁ - జనవలె" నని పల్కి సంభ్రమం బెసఁగఁ
దరణినందనుఁ డంత తారాదిసతుల - వెరవొప్ప నప్పుడు వీడ్కొని వచ్చి
కలయ దిక్కుల నున్న కపిముఖ్యపతుల - బలములఁ బిలుపించి పయనంబు చేసి
మేదినీభాగంబు మిన్నును దిశలు - భేదిల్లఁ బ్రస్థానభేరి వేయించి
ప్రబలకాంచనరత్నరమ్య మౌ యొక్క - శిబికపై లక్ష్మణుఁ జెలిమి నెక్కించి
చామరద్వయసితచ్ఛత్రచిహ్నములు - నామహాత్మునిమ్రోల నరుగ నేమించి
సబలుఁడై తాను సౌమిత్రివెనుక - శిబిక యొక్కటి యెక్కి చిత్రవైఖరిని
ముందుగా శుభతూర్యములు భోరుకలుగ - గ్రందుగా వందిమాగధనుతు ల్చెలఁగ
నెడ నెడఁ గపినాథు లేతెంచి తన్నుఁ - బొడఁగన నుడుగణస్ఫురితేందుపగిది
సకలవానరవీరసైన్యసన్నాహ - మకలంకమై యొప్ప నప్పుడే కదలి
యరుదైనపేర్మితో నవని గంపింపఁ - గరము సొంపెక్కి లక్ష్మణుఁ గొల్చి నడచె.
అట మాల్యవంతంబునం దున్న రాముఁ - డట మ్రోయు కలకలం బప్పు డాలించి
యవె వచ్చెఁ గపిసేన లని కోప ముడిగి - రవితనూజునిమీఁద రాగిల్లుచుండె.
అందమై మణికాంచనాంచితంబైన - యాందోళికాద్వయం బల్లంత డిగ్గి
తామరసాప్తనందనుఁడు సంప్రీతి - సౌమిత్రియును దానుఁ జనుదెంచి మ్రొక్కి
యవిరళం బగు భక్తి హస్తముల్ మొగిచి - యవనివల్లభున కిట్లనియె నర్కజుఁడు.
"దేవ ! సేనలఁ బిల్వ దెసలకుఁ బంపి - వావిరి నవి గూడి వచ్చునందాఁక
దండెత్తి యిటకు రాఁ దడసితిఁ గాని - యొండొకవెంటమై యున్నాఁడఁ గాను"
అనిన నర్కజు రాముఁ డతికృపాదృష్టి - గనుఁగొని మన్నించెఁ గడఁకతో నంతఁ
గైలాసగిరియందుఁ గనకాద్రియందు - నీలాచలమునందు నిషధాద్రియందు
ద్రోణాచలమునందుఁ దుహినాద్రియందు - శోణాచలమునందు సోమాద్రియందు
వృషభాచలమునందు వింధ్యాద్రియందు - ఋషభాచలమునందు ఋక్షాద్రియందుఁ
బారియాత్రమునందుఁ బ్రాగ్గిరియందుఁ - ఆరత్నగిరియందు నస్తాద్రియందు
మలయాచలమునందు మంథాద్రియందు - గలగొని వర్తించు ఘనబాహుబలులు
పవమానసూనుండు పనసుఁ డంగదుఁడు - గవయుండు నీలుండు గంధమాదనుఁడు
పావకాక్షుఁడు కాలపాశుఁ డుగ్రధనుఁ - డావేగదర్శియు నగ్గవాక్షుండు
నలుఁడు మైందుఁడు మహానాథుండు ధూమ్రుఁ - డలఘుండు జంఘాళి యగ్గిరిభేది
సుముఖుండు కేసరి జ్యోతిర్ముఖుండు - విముఖుండు తారుండు వినతుండు గజుఁడు
జాంబవంతుండును సంపాతి రంభుఁ - డంబురాశితనూజుఁ డగు సుషేణుండు

శతబలి హరుఁడును సన్నాథుఁ లనఁగ - నతివీరవరులు వీ రాదిగాఁ గపులు
తమసుతుల్ తమహితుల్ తమసహోదరులు - తమచుట్టములు తాము దట్టమై కూడి
యివి పదు లివి నూఱు లివి వేఱు లక్ష - లివి కోటు లవ్వల నివి శతకోటు
లనరాక పద్మ మహాపద్మ ఖర్వ - మనఁగఁ బర్వినసంఖ్య లన్నియుఁ గడచి
యెలమి సొంపున నేల యీనినయట్లు - చెలఁగి యేదిక్కు చూచిన వెల్లివిరిసి
యీమెయి కొలఁదిగా కేపు దీపించి - భూమియు నాకసంబును నిండఁ గప్పి
కర ముగ్రగతిఁ గ్రాలు కాలదండముల - వరుసను దీపించు బాహుదండములు
కెడఁబేర్చు బడబాగ్నికీలలఁ బోలి - వడిఁ బర్వి దివి రాయు వాలపాళములు
పొరిపొరిఁ గాలాభ్రముల కాంతు లనఁగ - నురువడి మైఁగ్రాలు నుగ్రదంష్ట్రములు
అలరెడు ప్రళయకాలాదిత్యబింబ - ములఁ బోలి మండెడు ముఖగహ్వరములు
లోలాబ్ధివిపులకల్లోలఘోషములఁ - బోలి ఘోషించు నార్పులు వెల్లి విరియ
బలములతోఁ గూడ ప్లవగవల్లభులు - కలగొన వచ్చు నగ్గలికలు చూచి
యిచ్చలోపల నప్పు డిక్ష్వాకుకులుఁడు - నచ్చెరువడి చూచి హర్షింపుచుండె.
ఆవేళ సుగ్రీవుఁ డధిపతిఁ జూచి "దేవ ! నాసేన లేతెంచుచందంబు
లవధరించితిరె ? వీరం దొక్కరొకరు - తివిరి మీపనులు సాధింప నోపుదురు."
అని చెప్పి వారల యలవుల పేళ్లు - జననముల్ జాతులు సత్వసంపదలు
తనువులు వర్ణము ల్తగు భోజనంబు - లును కులదేశంబు లోలి వర్ణించి
"బడబాగ్నిముఖమునఁ బడియున్నపైనఁ - గడువేగఁ జని యుగ్రగతి మొప్పమిగిలి
వడఁ బేర్చి యార్చి దుర్వారులై కదిసి - పుడమియు నభము నబ్ధులు చొచ్చియైన
నట మృత్యువక్త్రంబునం దున్నపైన - నెట నందుఁబోరాని యెందున్న పైన
నావానరాధీశులం దొక్క రొకరు - దేవి నీదేవి వైదేహిఁ దెచ్చెదరు.
ఆనతి యి"మ్మన్న నర్కజుఁ దిగిచి - భూనాథుఁ డాదరంబునఁ గౌఁగిలించి
"బలసంపదలయందు భానుజ! నీకుఁ - దలపోయ మఱి యసాధ్యము లెందుఁ గలవు?
పూని నీపౌరుషంబులు చూచి కాక - యేనేలఁ గైకొందు నిటఁ గ్రిందు నిన్ను"
అని పల్కి "వైదేహి నరసిరాఁ బనుపు" - మనవుడు హర్షించి యర్కనందనుఁడు

—: వానరవీరుల సీతను వెదకఁ బంపుట :—

ఒనర నుత్తమమైన యొకలగ్నమందు - వినతుఁ డన్వానరవీరునిఁ బిలిచి
"యేవంక నెచ్చోట నెందు నేమఱక - నీవు సేనలఁ గూడి నెఱిఁ దూర్పు నడచి
యా మహీతనయ నయ్యమునలో వెదకి - యామినీగిరిఁ జూచి యటమీఁదఁ బోయి
సురనదిలోఁ జూచి శోణనదంబు - కరమర్థి నరసి యా కౌశికి వెదకి
యల సరస్వతిఁ జూచి యట సింధు వరసి - పొలుచుపౌండ్రవిదేహభూములు వెదకి
మాళవ కోసల మాగధ బ్రహ్మ - మాలాఖ్యశైలంబు మైథిలి నరసి

జలధితీరముఁ జూచి చని మందరాద్రి - నిలయకిరాతుల నిలయము ల్వెదకి
తివుటమై నట నవద్వీపంబుఁ గడచి - యవల జంబూద్వీప మటమీఁద దాఁటి
చెచ్చెర నటఁ బోయి శీతాద్రి వెదకి - యచ్చోటఁ గాకోల మను మడుఁ గరసి
తనరు లోహితసముద్రము దాఁటి పోయి - చని కూటశాల్మలిచ్ఛాయల నరసి
మఱి వోయి గరుడాశ్రమంబున వెదకి - వరలు గోశృంగపర్వతము శోధించి
అందలి శృంగంబు లందు వర్తించుచు - మదయుక్తరాక్షసమండలి నరసి
యట దుగ్ధసాగర మవలీలఁ గడచి - యట సుదర్శన మను నద్రిలో వెదకి
వలనొప్ప శుద్ధార్ణవము దాఁటి పోయి - బలువైన జాతరూపశిలాద్రి వెదకి
యందు వేదలలతో నాసీనుఁడైన - యిందువర్ణు ననంతు నీక్షించి మ్రొక్కి
యొగిఁ బదునాల్గువేయోజనంబులకు - మిగిలి యవ్వల నున్న మేరువు వెదకి
యా మేరుగిరిచుట్టు నర్కుని కెరఁగి - యామెయి వాలఖిల్యాదుల కెరఁగి
యావల నుదయాద్రియందు శోధించి - రావణునిలయ మారసి వార్తఁ దెండు
రవిలేనియంధకారము గ్రమ్మికతన - భువిలోన నవ్వలి భూము లే నెఱుఁగ
నిపుడె నీ వటఁ బోయి నెలలోన రమ్ము - నవమతి నాకున్న నాజ్ఞఁ గావింతు"
నావుడు లక్షవానరులతోఁ గూడ - వేవేగ వినతుండు వెడలెఁ దూర్పునకు.
వినతసూభవుఁ డంత హితశీలు నీలు - హనుమంతు నంగదు నట జాంబవంతు
గజు గంధమాదను గవయు గవాక్షు - విజయుని మైందుని ద్వివిదుని తారుఁ
దగఁ బిల్చి "మీ రింక దక్షిణంబునకుఁ - దగు వానరులఁ గొంచుఁ దడయక పోయి
యర్థిలి వింధ్యాద్రి యాదిగాఁ బొడరు - నర్మదయు దశార్ణనగరంబు వెదకి
దండకారణ్యంబు తిప్పక వెదకి - దండిగా నవల గోదావరి నరసి
వలనొప్ప నట వేత్రవతిలోన వెదకి - నెలకొని కాళింగనిషధదేశముల
నారసి కర్ణాటకాంధ్రచోళేంద్ర - చేరకేరళపాండ్యసీమల నెల్ల
నరసి యమ్మలయాద్రి నరసి కావేరి - నరసి యగస్త్యునియాశ్రమం బరసి
యమ్మహాత్మునిఁ గాంచి యతనియనుజ్ఞ - నెమ్మితోఁ దామ్రపర్ణీనది దాఁటి
జలధివేలావనస్థలముల వెదకి - పొలుపొందు నాహేమపురములో వెదకి
యెదురిన కడక మహేంద్రాద్రియందు - వెదకి యవ్వల నున్న వృషభాద్రిఁ జూచి
యావలఁ బుష్పాద్రియందు శోధించి - క్రేవ గుంజర మను గిరిఁ బరీక్షించి
యచటి యగస్త్యగేహము విశ్వకర్మ - రచితమై తగు నందు రమణి శోధించి
యంజనానది దాఁటి యవ్వల మణుల - రంజిల్లు ఫణులచే రక్షింపఁబడిన
వదలక యాభోగవతిలోన వెదకి - వెదకి యవ్వల నున్న విషమాబ్ధి కరిగి
యందుపై గంధర్వు లప్సర ల్సురలు - నుందు రాచోటుల నోడక వెదకి
తలఁగక యరిగి వైతరణి లంఘించి - పొలుచు వైవస్వతుపురమున కరిగి

యందు నాసమవర్తియనుమతి వడసి - పొందుగాఁ బితృలోకమును గలయంగ
వెదకి సీతాదేవివృత్తాంత మరసి - పదిలులై నెలలోన ప్రతివార్తఁ దెండు.
ఆవల "నంధకారావృతం బగుట - దేవతలకు నైనఁ దీఱ దం దరుగ"
ననిన నాకపినాథు లందఱుఁ గూడి - యనుమోదరసవార్ధియందు నోలాడి
దిననాథతేజుఁడై దీపించు రామ - జననాథుతో తమసత్త్వము ల్మెఱసి
"జానకి నెబ్భంగి సాధించికాని - మానవేశ్వర! రిత్త మగిడి రా మేము"
అని పల్కి రాముఁ డాహనుమంతుఁ జూచి - యనువుగా భావికార్యము నిశ్చయించి.

—: శ్రీరాములు హనుమంతునిచేత తనముద్రిక నిచ్చుట :—

తనదయాదృష్టి యాతనిమీఁద నుంచి - "యనిలజ! యిందు ర"మ్మని చేరఁబిలిచి,
జనకజఁ గనుఁగొనఁ జాలుదు వీవె - యనఘ! నీచేతఁ గార్యము నిర్వహించు
నీ వంతవాఁడవు నీబాహుబలము - భావింప నట్టిదె పవమానతనయ!
యిదె నాదు ముద్రిక యిది సీత కిచ్చి - సుదతిచిత్తములోని శోకంబు మాన్పి
సీతకు మే మున్న సేమంబు చెప్పి - సీతసేమముఁ గొంచు శీఘ్రంబె రమ్ము;"
అని ముద్రి కిచ్చిన ననిలనందనుఁడు - తన మస్తకంబున ధరియించి మించెఁ
దనరార నుదయాద్రి తనదుశృంగమున - దినమణిఁ దాల్చి యెంతే నొప్పుకరణి
నంత నా హనుమంతుఁ డానంద మంది - గంతులు వ్రేయుచుఁ గరములు మొగిచి.
"యినకులాధీశ్వర! యెంతద వ్వైనఁ - జని సీతయున్నెడ సాధించి వత్తు
సోమసూర్యులఁబట్టి శోధించి యైన - భూమియు నభము నబ్ధులఁ జొచ్చి యైన
నామహీసుత నింక నారసి వత్తు - నీ మహిలోపల నెచ్చట నున్న
నసమాన మగు సత్త్వ మభినుతి కెక్కి - వసుధేశ! రావణువాసంబుఁ జొత్తు
నరిగెద" నని మ్రొక్కి చుట దక్షిణమున - కరిగె వాయుజుఁ డంగదాదులతోడ.
మఱి సుషేణునిఁ బిల్చి మర్కటేశ్వరుఁడు - "పటుల నీ వొక లక్షవానరు ల్గొలువ
సౌరాష్ట్రదేశంబు చని చొచ్చి వెదకి - ధీరులై బాహ్లికదేశంబు నరసి
శ్రీకరమై యొప్పు సింధుసౌవీర - కేకయదేశము ల్కృతమతి వెదకి
వలనొప్పఁ బున్నాగవనములో నరసి - తెలిసి పశ్చిమవార్ధి దృష్టించి చూచి
నలి నారికేళవనంబు శోధించి - యలయక పోయి వజ్రాద్రి శోధించి
పారియాత్రనగంబు పరికించి యచటఁ - గూరిమి గంధర్వకోటులఁ దెలిసి
బలియు హయగ్రీవు పంచజనాఖ్యు - గలన ఖండించి శంఖంబు చక్రంబు
చక్రి యచ్చో దొలి జతఁ గాంచినట్టి - చక్రవంతాద్రిని జెచ్చెర వెదకి
తరణి యెచ్చోట నస్తము గాంచు నట్టి - చరమాద్రి నీక్షించి సౌవర్ణి నరసి
వెలయంగ నెనుబదివేలసంయములు - గల కాంచనాద్రులఁ గలయ వీక్షించి
చరితార్థుఁ డగు మేరుసావర్ణిమౌనిఁ - బరికించి నెలలోనఁ బ్రతివార్తఁ దెండు

అర్కజహీనము నమర్యాదంబు గానఁ - బేర్కొన నవ్వలిపృథివి యే నెఱుఁగ."
ననిన సుషేణాదులగు మహాకపులు - పనిఁ బూని పోయిరి పడమటిదిశకు.
జలజాప్తసుతుఁ డంత శతబలిఁ బిలిచి - "నలి నీవు లక్షవానరులతోఁ గూడ
మొదటఁ బుళిందభూములు సొచ్చి పోయి - చెదరక యా సౌరసేనంబు వెదకి
భరతభూముల నెల్ల పరికించి యవన - ధరణీశుదేశంబు తడయక వెదకి
కడగి కాంభోజ కొంకణభూము లరసి - యెడపక యటఁ బోయి హిమవంత మరసి
సోమాశ్రమంబునఁ జొచ్చి శోధించి - శ్రీమించు కాళాఖ్యశిఖరి నీక్షించి
యామై సుదర్శనమను నద్రి వెదకి - కామించి యటఁ బోయి కనకాద్రి వెదకి
కైలాసగిరియును గౌబేరవనము - నా లోలనయన మీ రలయక వెదకి
ధనదునిపురము నాతనిసరోవరము - ననుమోదభరము పాయక విలోకించి
యందుఁ గుబేరుని నడిగి క్రౌంచాద్రి - యందు మీ రందఱు నవనిజ వెదకి
చని యట మైనాకశైలంబు గడచి - యనఘ! వైఖానసం బను కొల నరసి
తనరు శైలోదాఖ్యతటిని లంఘించి - గొనకొని యుత్తరకురుభూము లరసి
యచ్చట గంధర్వు లప్సరల్ సురలు - నిచ్చలు నుందురా నెలవులు వెదకి
నిలువ కుత్తరపయోనిధి దాఁటిపోయి - సొలయక యటమీఁద సోమాద్రి వెదకి
యచట బ్రహ్మయు శివుఁ డర్థి వర్తింతు - రచలితగతి మీర లందుండి మరలి
యొకనెలలోపల నుర్వీశుకడకు - బ్రకటంబుగా మీరు ప్రతివార్త దెండు"
అనవుడు శతబలి యవనీశు వీడు - కొని యుత్తరంబు దిక్కున కేగె నంత.
అప్పుడు రఘురాముఁ డర్కజుఁ జూచి - "యెప్పుడు చూచినా వీభూము లెల్ల"
నా విని "వాలికి నాఁ డేను వెఱచి - వేవేగ యతఁడు నావెనువెంటఁ దగులఁ
గలగొన గుఱుతులుగా మహి యెల్ల - నలుదిక్కులును చూచినాఁడ నే" ననియె.
ననిన నచ్చెరువంది యటఁ గొంతకాల - మినజానుజులు గొల్వ నినకులుఁ డుండె.
దగఁ బూర్వపశ్చిమోత్తరములు చూడ - జగతీశుపనుపునఁ జనిన వానరులు
వినరశ్ము లెందాఁక నిలమీఁదఁ బర్వు - ననుపమసత్త్వులై యందాఁకఁ దిరిగి
నలినాక్షి నెందుఁ గానక వచ్చి పతికిఁ - జెలు వేది ప్రతివార్త చెప్పి రందఱును.
అట రామసుగ్రీవు లంగదముఖ్యు - లిట మీఁదఁ బ్రతివార్త లేమి చెప్పెదరొ?
యది యేమి చందమో యని వారి రాక - కెదురుచూచుచునుండి రెంతయు వగచి
అంత నంగదముఖ్యు లగు మహాకపులు - పంతంబు లాడుచుఁ బరమహర్షమున
సంతతజవసత్త్వసంపదల్మెఱసి - మంతు కెక్కిన హనుమంతుండుఁ దాము
చెదరక రవిజుండు చెప్పినయట్ల - మొదల వింధ్యాచలంబున కేగుదెంచి
యందలిగుహల మహాగహనముల - నందంద వైదేహి నరయుచుఁ గదలి
యదియాదిగా దక్షిణంబున కరిగి - పొదలఁ బూపొదలందు భూజంబులందు

నదులందు గిరులందు నగరంబులందు - వెదకి జానకిఁ గాన వెరవు లేకునికి
చింతాసమాక్రాంతచిత్తులై పోయి - యంతంత గుమురులై యటఁ బోయి పోయి

—: అంగదాదులు గుహఁ జొచ్చుట :—

పదియేండ్ల తనకూర్మిపట్టి యచ్చోటఁ - గదలి జలములఁ బడి కాలునిపురికి
బోయినఁ బొగలుచుఁ బుత్రశోకాగ్నిఁ - బాయక పడి కాలి పలవించుచున్న
కణ్వమహామునిఘనశాపవహ్ని - మండి నిర్మృగము నిర్మానుష్య మగుచు
నుండ నీడయుఁ ద్రావ నుదకంబు లేక - పండక బహుశూన్యపథమైన యడవి
చొచ్చి యెంతేనియు సొలసి లోదారి - నచ్చోట నుదకంబు నరయుచున్నంత
నందొక్కరక్కసుం డగచరాధిపుల - ముందట నీలాభ్రమో యన నిలిచి
"యోరి వానరులార ! యుర్విపై నేను - మారీచతనయుండ మహితవిక్రముఁడ
దేవగంధర్వులు తివిరి యే నున్న - యావని దృష్టింప నెవ్వరు వెఱతు
రిం దేల వచ్చితి ? రిందఱుఁగూడి - యెందుఁ బోవఁగ వచ్చు నింక నాచేతఁ
జావక మీ" రంచు సంరంభ మెసఁగ - కో ! యని యార్చినఁ గుపితుఁడై యపుడు
అంగదుం డా దైత్యు నదరంట ప్రేయ - పొంగి రక్తము వాత బొదబొద వెడలి
వసుధపైఁ బడె నంత వానరు లెల్లఁ - బొసఁగంగ నొక మహాభూజంబునీడ
నలసి కూర్చుండి తోయంబు లెచ్చోట - గలవొకో ? యని దప్పి గదుర నున్నంత
దరిమిడి యొక బిలద్వారంబు వెడలి - యురవడి జలపక్షు లొండొండ నెగయఁ
గనుఁగొని యుదక మిక్కడ నుండఁ బోలు-నని వచ్చి బిలములో నందఱు డిగఁగఁ
గలగొని విపులాంధకారమై తెరువు - తెలియ కొండరులను ధృతిఁ జీరికొనుచు
ననుపమసత్త్వులై యటఁ బోవఁ బోవఁ - గనుఁగొని యయ్యంధకారంబు విరిసి
యరుదుగా జగదద్భుతాకార మైన - పుర మొక్కఁ డచ్చోటఁ బొడగాంచి వచ్చి
పసిఁడిగోపురములు పసిఁడిమేడలును - పసిఁడియట్టళ్లును పసిఁడికోటలును
పసిఁడివృక్షంబులు పసిఁడిపూపొదలు - పసిఁడిపర్వతములు పసిఁడితామరలు
నై చూడ నాపురం బతిరమ్యమైనఁ - జూచి యెంతేనియుఁ జోద్యంబు నొంది
ప్రకటసంపదలచేఁ బరఁగుచుండియును - నకట నిర్మానుష్య మైనది పురము
ఏలొకో యీపురం బిట్లయ్యె ననుచు - నీలీల వెడలు చొ ప్పెఱుఁగంగ లేక
చాలఁ జింతిలుచు నచ్చటఁ గొన్నినాళ్లు - పోలఁ జరింపుచు పురమధ్యవీథి
మిన్నులతో రాయు మేదినియందు - నున్నతం బగుచున్న యొకమేడఁ గాంచి

—: కపులు స్వయంప్రభను గాంచుట :—

కని దానిమీఁదికిఁ గపు లెల్లఁ బ్రాకి - కనిరి తపోవృత్తి కర మొప్పు గాంచి
హరిణాజినాంబరయై యొప్పుదానిఁ - దరుణేందుకళఁ బోలి తనరారుదాని

నొక పుణ్యకాంత నయ్యువిదకు మ్రొక్కి-యకలంకచిత్తుఁడై హనుమంతుఁ డనియె,
"ఓతన్వి! నీ వెవ్వ రొంటిమై నిచట - నీతపం బొనరింప నేమి కారణము?
ఏమహాత్మునిపురి యీ హేమనగర? - మే మెన్నఁడును గాన మిట్టిచిత్రములు!"
అనిన నక్కోమలి హనుమంతుఁ జూచి తనపూర్వకథ లెల్లఁ దాఁ జెప్పఁదొడఁగెఁ.
"దగఁ దొల్లి మయుఁ డను దానవేశ్వరుఁడు - తగిలి పద్మజుఁగూర్చి తప మాచరించి
పస నొప్పు నిర్మాణపటుశక్తి వడసి - పసిఁడిగోపుర మిట్లు పరఁగ నిర్మించె
నవిరళగతి హేమ యను దివ్యవనిత - గవిసి యాతఁడు పెద్ద కాల మిం దుండ
నాతని వజ్రధారాహతుఁ జేసి - యాతన్విఁ గొనిపోయె నమరవల్లభుఁడు
ఆ తరలాక్షి నెయ్యపుఁ జెలికత్తె - మాతండ్రి సావర్ణి యహితమానసుఁడు
నాయింతిపనుపున నతితపోనిష్ఠఁ - బాయకుండుదు స్వయంప్రభ యనుదాన"
నని చెప్పి కందమూలాదు లందఱికిఁ - దనివిదీర నొసంగి తాపంబు దీర్చి
"యనఘ! మీ రెవ్వ రిం దరుగుదేనేల - యనిమిషులైన నిం దరుగుదేరాదు.
వినుఁ డిందు మీర లెవ్విధిని వచ్చితిరి?"-యన విని హనుమంతుఁ డతివకి ట్లనియెఁ-
"దనతండ్రిపనుపున దండకాటవికి - మునివృత్తి రాముఁ డిమ్ముల వచ్చియుండ
వనజాక్షి నారామువరపత్నిఁ గొనుచుఁ - జనిన రావణువెంటఁ జనిచని యేము
జనకజ వెదకుచు జలశూన్యమైన - ఘనమైన దప్పిచేఁ గడు డస్సి యొక్క
బిలములోపలఁ జొచ్చి పెద్దచీఁకటికిఁ - దలఁకక యొక్కట దైవయత్నమున
నీయాశ్రమంబున కేతెంచి వెడలి - పోయెడు మార్గంబు పొడగానలేక
తిరుగుచున్నార ముద్ధతిఁ బెక్కుదినము - లురిఁ బడియున్నార మొక దిక్కు లేక"
యనిన రామునికార్యమై వచ్చినారు - అనఘులు పుణ్యాత్ము లని భక్తిఁజేసి
"మీ కెద్ది యిష్ట మిమ్మెయి వేఁడుఁ" డనిన-మా కీబిలద్వారమార్గంబు వెడలఁ
జేయుము వేవేగ సీతను వెదకఁ - బోయెద" మనుడు నుప్పొంగి యా మగువ
మొగి మీరు కన్నులు మూసికొం డనుచుఁ - దగఁ బుచ్చి వారలఁ దనతపశ్శక్తి
నెలతుఁక యవలీల నిమిషమాత్రమున - బిలముఖమునఁ దెచ్చి పెట్టి తాఁ బోయె.
బోయిన కపివీరపుంగవులెల్ల - నాయింతి పొగడుచు నటఁ బోయి పోయి
యాయతోన్నతబలు లం దొక్కసరసిఁ - బాయక జలములు బలువిడిఁ ద్రావి

—: కపులు చింతాక్రాంతు లగుట :—

యంత నందఱు మహేంద్రాద్రికిఁ బోవ - నంత నంగదుఁడు ని ట్లనుచు శోకించెఁ:
"ఇనజుని మితి దప్పె నినవంశుదేవి - వనజాక్షిఁ బొడగన్నవారము గాము
ఆజ్ఞాధురంధరుఁ డైన సుగ్రీవుఁ - డాజ్ఞ దప్పిరి వీర లంచును మనలఁ
బొడగన్నయప్పుడే భూపతి మెచ్చ - నడిమికి రెండుగా నఱికించు మనలఁ
గావున మన మింకఁ గపిరాజుఁ గానఁ - బోవుట తగవును బుద్ధియుఁ గాదు

వెలువడి మన మిట్లు వెస వచ్చినట్టి - బిలములోపలఁ జొచ్చి పేర్మి నుండుదము
అది యష్టదిక్పాలకాభేద్యమార్గ - మది పక్వఫలభరితారామ మరయఁ
బొందుగా నచట గోపుర మున్నమనల - నెందు నెవ్వరి కైన నెఱుఁగఁ జొప్పడదు"
అనఁ గొంద ఱగచరు లాపని కియ్య - కొని రంత మారుతి కోపించి పలికెఁ.
"పెద్దబుద్ధివి నీవు పినతండ్రి పనుప - గద్దరిపై రాముకార్యమై వచ్చి
కపులతోఁ గూడి యా గంభీరబిలము - చపలతఁ జొచ్చి యచ్చట నుండినపుడె
భానుజుతో మల్లఁ బడు నదిగాన - దాను నీలుండును తారుండు నలుఁడు
దీని కెవ్విధి సమ్మతింపము దక్క - వానరు త్తమబంధువర్గంబుఁ బాసి
నినుఁ గొల్చియుండంగ నేరరు సుమ్ము - విను మదియునుగాక వృత్రారి తొల్లి
యర్మిలి తనవజ్రహతిని బిలంబు - నిర్మించె నటువంటి నిశితవజ్రాస్త్ర
కోటి లక్ష్మణునకుఁ గొలది నగ్గలము - మాటమాత్రమున నీమర్కటాధముల
నిన్ను నీబలమును నీఱుగాఁ జేయు - నున్న యీదుర్బుద్ధు లొక్కట విడిచి
యవనిజ పొడఁగాన మైతి మటంచు - రవిజునికడ కందఱము పోయి మ్రొక్క
విన్నవింతము జగద్విఖ్యాతి నతఁడు - నిన్నును మమ్ము మన్నించు మోమోపి
యామీఁద మీతల్లి కనురక్తుఁ డగుట - నీమీఁద నలుగఁడు నీవు పుత్త్రుఁడవు
కావునఁ గడు నిన్నుఁ గట్టుపట్టంబు" - నా విని యావాలినందనుం డనియెఁ:
"పితృసమానుని వాలిఁ బృథ్విపైఁ గూల్చి - యతనిభార్య వరించి యామీఁదఁ దనకు
నుపకారి యగు రాము కుద్యోగ మెల్లఁ - జపలుఁడై మఱచి లక్ష్మణుఁ డాగ్రహింప
మఱి గాదె చనుదెంచె మాపినతండ్రి - యెఱుఁగవే యాతనిహీనవర్తనము?
అట్టి కామాంధుని నట్టి కృతఘ్ను - నెట్టు నమ్మఁగవచ్చు నిది యది యేల?

—: కపులు ప్రాయోపవేశము చేయుట :—

శ్రీరాముకార్యంబు సేయక పోయి - యారవిసూనుచే నటు చచ్చుకంటె
నీయెడఁ జచ్చుట యిది లెస్స మనకుఁ - బ్రాయోపవేశనపరులు గం" డనుచు
వారును దానును వరదర్భశయను - లై రాక వృథ యని యాత్మఁ జింతించి
తెవులును ముదిమియుఁ దీవ్రవేదనయు - నవతయు లేని ప్రాణంబులు గావ
లేచియు మఱి పవ్వళించియు దిశలు - చూచియుఁ దమతమ చుట్టాల సతులఁ
దలఁచియు బాపురే! దైవమా యిట్లు - చలపట్టి మము వృథా చంప నిచ్చోట
సమకట్టితే! యంచు సకలవానరులు - గుమురులు గుమురులై కూడి యొండొరులు
"నలినాప్తకులుఁడు కానలకు రానేల? - కులభామ నసురచేఁ గోల్పడనేల?
యొరసి దైత్యుఁడు జటాయువుఁ జంపనేల? - ధరణీశుఁ డరుణనందనుఁ గననేల?
ధరణిజవార్త యాతఁడు చెప్పనేల? - తరణివంశులు పంప దరికి రానేల?
సుగ్రీవుకడకు రాసుతులు రానేల? - సుగ్రీవుఁ డాతని సొమ్ము గానేల?

వలనొప్ప వాలి భూవరుఁ డేయనేల! - బలిమితోడుతఁ గపిబలము రానేల?
యినతనూజుఁడు మమ్ము నిటు పంపనేల? - పనివడి మనకు నీపాటు రానేల?
ఊనినప్రాణంబు లురక పోనేల? - పోనేల యక్కటా! భువి కైకవరము
మనువంశయుతముగా మనవంశ మణఁచె" - నని యని శోకించి యలయుచున్నంత.

—: అంగదాదుల సంపాతి చూచుట :—

నాయెడ సంపాతి యను పక్షినాథుఁ - డాయతదేహుఁ డత్యంతవృద్ధుండు
ప్రాయంటిఱెక్కలు బలిమియు లేమి - నాయద్రిగుహనుండి యల్లన వెడలి
మెల్లనఁ జనుదెంచి మృతికోరి ధరణిఁ - ద్రెళ్లిన వనచరాధిపుల నీక్షించి
దైవంబు కృపచేసెఁ దనకు నాహార - మీవేళ నని చేర నేతేరఁ గపులు
చపలులై మరణనిశ్చయబుద్ధి వగవ-నపు డాంజనేయుతో నంగదుం డనియె:
"నిది పక్షి గాదు మ మ్మిందఱఁ జంప-సదయుఁడై యముఁ డిట్టు లరుదెంచినాఁడు
ఆజటాయువు నరనాథునిదేవిఁ - బోడిమి చెఱగొని పోవు రావణుని
దాఁక నాతనిఖడ్గధారచేఁ జచ్చి - తేకువఁ బడయఁడే దివ్యపదంబు?
రాముకార్యార్థమై ప్రాణము ల్మనము - నీమహాపక్షికి నిచ్చుట లెస్స"
యనుచోట నామాట లాలించి యరుణ-తనయుండు శోకగద్గదకంఠుఁ డగుచు
నాకపివీరుల నటఁ జేరఁ బోయి - "యోకపులార! యెందుండి వచ్చితిరి?
యాజటాయువు నాకు నర్మిలితమ్ముఁ - డాజటాయువు నేను నరుణపుత్రులము
నిశితోగ్రనఖుఁడు మానితమహామహుఁడు - దశరథుసఖుఁడు సంతతసత్యధనుఁడు
నతఁ డేమిటికిఁ జచ్చె?" ననవుడు వాలి - సుతుచేత నంతయుఁ జొప్పడఁ దెలిసి
యెంతయు శోకించి యిచ్చలోఁ జాల - వంత నొందుచునున్న వనచరు లెత్తి
చెంతనున్నపయోధిఁ జేర్చిన నందు - సంతాపమునఁ గృతస్నానుఁడై వచ్చి
విపులశోకముతోడ విహగవల్లభుఁడు - కపులతోఁ దనపూర్వకథఁ జెప్పఁదొడఁగె.
"ఆలోలగతుల జటాయువు నేను - గైలాసగిరియందుఁ గవగూడి యుండ
ఘనజవసత్త్వము లక్కడిమిమై మెఱసి - మొనసి మే మిద్దఱమును మత్సరించి
యుడువీథి కిద్దఱ ముదయకాలమునఁ - గడఁకతో నెగసి సంగడి పోయి పోయి
పరువడి నట పట్టపగలింటికొలఁది - కిరువురు దడసితి మినమండలంబు
ఉగ్రాంశుకిరణంబు లొండొండఁ దాఁకి - యుగ్రుఁడై యాజటాయువు మండుటయును
బదిలమై వాని నాపక్షంబులందుఁ - బొదివిన నాపక్షములు గాలి పోయె
నెఱకలు గాలిన నే పెల్లఁ బొలిసి - మఱి వచ్చి యీయాశ్రమంబునఁ బడితి
నాపక్షినాథుఁ డెందరిగెనో? యెఱుఁగ - నీపల్కు మీచేత నిట వింటి నేను
వీనుల మీవార్త విని యున్నవాఁడ - హీనబలుండనై యెఱకలు లేమి
పక్షముల్ తొల్లింటి పగిది నా కున్న - దక్షత నింతకుఁ దన సహోదరుని

పగదీర్చి శ్రీరామభద్రునిదేవి - మగఁటిమి దేనేర్తు : మాటల కేమి ?"
నావిని భల్లూకనాథుఁ డిట్లనియె - నావాయుజుఁడు నంగవాదు లుప్పొంగ:
"నాజటాయువు తమ్ముఁ డట నీకు మొదల - నీజగంబులలోన నెదు రెందుఁ గలదు ?
నీవు చూడనియట్టి నెలవులు లేవు - రావణుఁ డప్పుడు రఘురాముదేవి
నెందు దాచినవాఁడొ యెఱిఁగింపు'' మనిన - సందేహ మెడబాయ సంపాతి పలికె.
"తనతనూభవుఁడు దుర్దమపరాక్రముఁడు - ఘనుఁడు సుపార్శ్వుండు కడుభక్తియుక్తి
ఱెక్కలు గాలి యాక్రియ నున్న నాకు - నక్కరతోఁ దెచ్చి యాహార మొసఁగు
నతఁ డొక్కనాఁడు నా కశనంబు దేక - దడసివచ్చిన "నేల తడసితి" వనిన
"నో తండ్రి నీకు నే నుపహార మరయ - నాతతగతి మహేంద్రాద్రిసముద్ర
తీరమార్గమున నెంతయుఁ బొంచియుండ - నారవిప్రభవంటి యంగనఁ గొంచు
గాటుకనడకొండ కైవడి నొకఁడు - ధాటియై చనుదెంచి తనకుఁ బ్రియంబుఁ
జెప్పి యే తెరు వియ్యఁ జెచ్చెరఁ జనియె - నప్పు డచ్చటిమౌను లందఱు నన్ను
సంతసింపుచు 'నేఁడు చావుకుఁ దప్పె'- నంతకుం డగు రావణాసురుం డతఁడు
చెఱగొని లంకకు శ్రీరాముదేవి - నుఱకఁ గైగొనిపోవుచున్నవాఁ' డనిరి
అందుకై తడసితి'' నని వాఁడు పలికె - సందేహ మేటికి ? జనకతనూజ
బలసి రాక్షసవధూపరివృత యగుచు - జలదమాలికలోని చంద్రికఁ బోలి
యున్నది లంకలో నొగి శతయోజ - నోన్నతి నాదృష్టి యుర్విఁ జరించు.
తెల్లంబుగా మనోదృష్టియు నాకు - నెల్లపక్షులకంటె నెక్కుడై పరఁగు"
నని పల్కి మఱియు నిట్లనియె సంపాతి - "తనపక్షయుగళంబు దగ్ధ మైనపుడు
ఏ వచ్చి మూర్ఛిల్లి యిచ్చోటఁ ద్రెళ్లి- చావునఁ దప్పి యెంచఁగ రాని వప్పి
కుట్టూర్పు లెసఁగంగఁ గొన్నేండ్లు గడపి - గట్టిగా నాభాగ్యగతి నొకనాఁడు
ఘననిష్ఠఁ దప మిందుఁ గావించు సకల - జనతాపహరుని సాక్షాన్నిశాకరుని
నా నిశాకరుని నొయ్యనఁ గాంచి మ్రొక్కి - భానుదీప్తులచేత పక్షము ల్గాలి
తను వున్న చంద మంతయు విన్నవింప-మునిశిఖామణియును మున్న న న్నెఱుఁగుఁ
గావున నెంతయుఁ గరుణించి మీఁదు - భావించి యా శ్రియఃపతి పరాత్పరుఁడు
విష్ణుండు దశరథవిభునకుఁ బుట్టి - యుష్ణాంశుకులుఁ డంత నుగ్రాటవులకుఁ
జనుదేర నాతనిసతిని రావణుఁడు - కొనిపోయి చెఱ నుంచుకొని యున్నయపుడు
అమృతాన్న మాయింతి కమృతాంశుఁ డిడిన - తెమలక యామహాతృష్ణలు పాసి
యుండు నంతట రాముఁ డొయ్యన వచ్చి - చండాంశజునిఁ గాంచి శక్రజుఁ ద్రుంచి
యాలోలగతి సీత నరయ వానరుల - నాలుగుదిశల కున్నతిఁ బంపఁగలఁడు
ఆ రామునిజదూత లగు వారితోడ - జేరి నీ వీకథ చెప్పిననాఁడు
ఘనపక్షయుగళము గలుగుఁ బొమ్మనుచు - మును నిశాకరుఁ డను ముని చెప్పిపోయె.

నతఁ డానతిచ్చినయట్లు మీతోడ - హితమతి నీకథ యెఱిఁగింపఁ గంటి
నివె పక్షములు వచ్చె నిదె చూడుఁ డనుచుఁ - దివిరి కుప్పించి యద్దివికి లంఘించి
వడి లంకచేరువ వనములో సీతఁ - బొడఁగాంచి యదె సీతఁ బొడగంటి'' ననుచు
"నదె ! శతయోజనం బైనదూరమున - నదె లంకలోపల నదె ! పుణ్యసాధ్వి
చాలుఁ బ్రాయోపదేశన మింక లెండు - పౌలస్త్యపతిలంకఁ బరికింపఁ బొండు''
అని లంక కటుఁ బోవ నటఁ ద్రోవఁ జూపి - చనియె హేమాద్రికి సంపాతి యపుడు
అంత వానరవీరు లందఱుఁ గూడి - సంతోషచిత్తులై జవ మొప్పఁ బోయి
చండవాతాఘాతజాతడిండీర - గండూషితాశావకాశనీకాశ
వీచీసమీచీనవిహరమాణాది - వైచిత్రకరవాలవరవాలములను
ఘోరనక్రగ్రాహకోటు లుప్పొంగఁ - బోరాడుచున్న యంభోరాశి డాసి
అందు నిశ్చేష్టితులై కొంతతడవు - గుందుడెందములతోఁ గూర్చుండి యపుడు
ఈ సముద్రము దాఁట నెవ్వఁడు చాలు - నీ సత్వ మెవరికి నిందులోఁ గలదు ?"
అని యిట్లు చింతింప నంత నంగదుఁడు - వనచరుల్ తాను నవ్వనధితీరమున
నారాత్రి వేగించి యమ్మఱునాఁడు - వీరవానరుల వేర్వేఱ నీక్షించి
"ఈరీతి మీరెంతలేసివానరులు - పౌరుషంబులు నేలపాలుగాఁ జేసి
జలరాశిలోపల శతయోజనములు-కొలఁది దాఁటుట కిట్లు గుందెద రేని ?
అపకీర్తి కెన యిది ; యగణితాంభోధిఁ - గపివర్యులార ! యేకరణి దాఁటెదరు ?
మీమీ జవంబులు మీదాఁటు కొలఁదు - లీమాత్ర మని పల్కుఁ డెఱుఁగంగ నాకు

—: వానరవీరులు తమతమ సత్త్వములఁ దెలుపుట :—

ఘనులార!యొక్కఁ డొక్కఁడు చెప్పుఁ" డనుచు-గినిసిన నందఱు గృతమతు లగుచుఁ
దమతమ సత్త్వముల్ తగ విచారించి - అమితసత్త్వోన్నతు లందఱుఁ గూడి
"నలిమీఱి పదియోజనంబులు దాఁటఁ - గలవాఁడ నే" నని గజుఁ డందుఁ బలికె.
"ఇలమీఁద లావుమై నిరువది దాఁటి - సొలయ నే" నని గవాక్షుఁడు పేర్చి పలికె.
"మొనసిన కడిమిమై ముప్పది దాఁట - ఘనశక్తి గల" దని గవయుండు పలికె.
"నాలావుపెంపున నలువది దాఁటఁ - జాలుదు నే" నని శరభుండు పలికెఁ.
"బనిగొని జలధి యేఁబది దాఁటువాఁడ" - నని గంధమాదనుం డలవుమైఁ బలికె.
"నస మెంత డింపక నరువది దాఁట-మసలక పో" దని మైందుండు పలికెఁ.
"దెగఁబడ కడిమిమై డెబ్బది దాఁటఁ - దెగువ కోపుదు'' నని ద్వివిదుండు పలికె.
"నెనుబది దాఁటుదు నేపు దీపింప - దనియక నే" నని తారుండు పలికె.
మోపినతమలావు లొకఁడును దాప - కేపుమై నందఱు నిటు పల్కుచుండ
భల్లూకనాథుండు బహుకాలవృద్ధుఁ - డుల్లోకవిక్రముఁ డొకమాట పలికె.
"చిన్ననాటిబలంబు చెప్ప వచ్చినను - గ్రన్నన హాస్యకారణము ; లిప్పటికి

అయినను వినుఁడు ము న్నమృతంబుకొఱకు-దానవుల్ సురలు యుద్ధములు గావింప
నమరులకై సహాయంబుగా వచ్చి - యమృతంబు ద్రావితి నర్థి వా రొసఁగ
నుదధు లేఁడును దాఁట నోపు దస్త్రాద్రి - కుదయాద్రిపై నుండి యొకజంఘ యిడుచు
ఎల్లలోకముల నా కెదు రెందు లేదు - బల్లిదుఁడగుబలిబంధంబునాఁడు
ఇర్వదియొక్కమా రిలప్రదక్షిణము - తివిరి త్రివిక్రమదేవునిఁ గొలుచు
తఱిఁ గొండ కాలిలోఁ దనరార విఱిగి - పఱిఁబోయి మఱి జరాభారంబు నొదవె;
నరయంగఁ గడువృద్ధు నైతి నిప్పటికిఁ - బరికింప నేను తొంబది గాని చాల
పొలుపొంద నీత్రోవఁ బోయెడుపనికి - వలతి గా" నని జాంబవంతుండు పలికె.
"త్రొంబదియేడు దోడ్తో దాఁటువాఁడ - నంబుధి" నని నీలుఁ డత్తఱిఁ బలికె.
నామారుతాత్మజుఁ డాత్మపౌరుషము - లేమియుఁ బలుక కయ్యెడ నూరకుండె.
"వాలినకడిమిమై వడి నూఱు దాఁటఁ - జాలుదు మగిడి రాఁ జాలనుగాని"
యని యగందుఁడు పల్క నాజాంబవంతుఁ - "డనఘ! మాకందఱ కధిపతి నీవు.
వాలితనూజ యీవారాశి దాఁటఁ - జాలుదు మగిడి రాఁజాలవు నీవు;
యువరాజ! నీకపియూథంబులకును - రవితనూజునియట్ల రాజవు గానఁ
దగ మమ్ముఁ బనిగొనఁ దగుఁగాక! యిట్లుఁ-దగునయ్య! నీ కింత దైన్య మేమిటికి?
రామకార్యపరుండు రవిజునిమంత్రి - యీమర్కటావలి కెల్లఁ బ్రాణంబు;
తక్కక పవమానతనయుండు గలుగ - నక్కటా! నీ కసాధ్యము లెందుఁ గలవు?
వల" దని వారించి వాయునందనునిఁ - బిలిచి యాతనితోడఁ బ్రియములు పలికి.

—: జాంబవంతుండు హనుమంతుని బ్రార్థించుట :—

"మారుతి! యీపని మామీఁదఁ బెట్టి - యూరకున్నాఁడవే? యుచితమె నీకు?
లలితలావణ్యవిలాసరూపముల - వలనొప్ప నప్సరోవనితలయందుఁ
బుంజికస్థలి యనఁ బొలుచు మీతల్లి - యంజన యటఁ దొల్లి యగ్నిశాపమున
వానరవనితయై వసుధఁ గేసరికి - మానిని యైయుండి మఱి యొక్కనాఁడు
వనగిరిస్థలులందు వర్తింపుచుండ - ననిలుఁ డాయంగనయలసయానంబు
తొడలబెడంగును దొరంపుబిరుదు - నుడురాజబింబంబు నొరయునెమ్మోము
కలదు లే దను కౌను గబ్బిగుబ్బలును - దల చుట్టివచ్చు బిత్తరికన్నుఁగవయుఁ
గనుఁగొని మోహంబు గడలుకొనంగ - మనసిజశరఖిన్నమానసుం డగుచుఁ
జెలరేఁగి కదియుచుఁ జెలువ మై డాసి - యాలింగనము సేయ నంజన యలిగి,
"నాదుపాతివ్రత్యనైపుణి చెఱుప - నేదుష్టమతి యొకో యిటు సమకట్టె?"
నా విని "యలుగ కో నాతి! నే వాయు - దేవుండ; నీదుపాతివ్రత్యమునకు
భంగంబు గాకుండ బరికించి హృదయ - సంగంబు నిలిపితి జలజాక్షి! దీనఁ
బలువేగ విక్రమపౌరుషశౌర్య - ములు గల తనయుఁ డిమ్ముల నీకుఁ బుట్టు;"

నని పల్కుచునుఁటయు నావధూమణియు - మనమున నలరుచు మఱి వాయుదేవు
ప్రవిమలకృప నిన్నుఁ బడసెఁ గావునను - భువిని వాయువుతోడి భూరిసత్వుఁడవు
వేగవిక్రమకళావిస్ఫూర్తియందు - నాగరుడునికంటె నధికుండ వీవె;
వరుసఁ బంకజగర్భువరమునఁ జేసి - మఱి నీకు నాయుధమరణంబు లేదు;
నీసమానులు లేరు నిఖిలలోకముల - నీసత్త్వ మెఱుఁగుదు నిజముగా నేను
జలనిధి లంఘించి జనకజఁ గాంచి - కలఁకమై యిటు రామకార్యంబుఁ జేసి
కపులప్రాణములు రాఘవులప్రాణములు - కపినాథుప్రాణము ల్గరుణతోఁ గాచి
తడయక యో జగత్ప్రాణనందనుఁడ! - పడయు ముత్తమలోకపదములు నీవు"
అనవుడు హనుమంతుఁ "డౌగాక! మీరు - పనిచినఁ జేయుదుఁ బతికార్య మొనర
నగచరు ల్చూడుఁడు నాశక్తి నేఁడు - జగదేకహితయుక్తి జలధి లంఘించి
పఱతెంచి సుర నడ్డపడిన సాధింతు - నెరసి లోకములెల్ల నీఱు గావింతు;
నక్కజంబగు శక్తి నటు లంకఁ జొత్తు - స్రుక్కక వైదేహిఁ జూచి నే వత్తు;
నాలంక యైనను నగలించి తెత్తు - వాలాయముగ సీత వసుధేశుఁ గూర్తుఁ;
గాకున్న జలధులు గలఁతు నొండేని?-వీఁకతో నమరాద్రి విఱుతు నొండేని?
పుడమి తుత్తుమురుగాఁ బొడుతు నొండేని?-తొడరి మృత్యువు నైనఁ ద్రుంతు నొండేని?
దీవు లన్నియును శోధింతు నొండేని? - చేవ మీఱఁగ లంకఁ జేరి యచ్చోట
దుష్టాసురుల నెల్లఁ ద్రుంతు నొండేని? - సృష్టి చీఁకటి చేసి చెఱుతు నొండేని?
కాని యారకరాను గడఁగి మీకడకు - నే" నని పూని మహేంద్రాద్రి యెక్కి,

—: హనుమంతుఁడు సముద్రమును దాఁటుట :—

యుదధులతోఁ గూడ నొగి సృష్టి గ్రుంగఁ - గదిసినలయకాలకాలుఁడో యనఁగ
వెసఁ ద్రివిక్రముఁ డైన విష్ణునిరీతి - నసమానదేహుఁడై యందందఁ బెరిఁగి,
యంగదాదులచేత ననుమతి వడసి - యంగమంతయుఁ బొంగ నంతరంగమునఁ
దనతండ్రి పవమానుఁ దలఁచి శ్రీరామ - జననాథుపదపంకజము లాత్మ నిలిపి
యడుగులు తిరముగా నద్రిపై మోపి-మెడ యెత్తి యొక్కింత మెయిఁ గ్రుంగ నిలిచి
బొమ లెత్తి కలయ నంభోరాశిఁ జూచి - యమరారిపురిమీఁద నట దృష్టి నిలిపి
వఱలంగ నిలమీఁద వాల మల్లార్చి - నెఱి కర్ణములు రెండు నిక్కించి పొంచి
యట నద్రిశిలమీఁద హస్తంబు లూఁది - పటుజవంబున దాఁటెఁ బవమానసుతుఁడు
అల సుధాహరణార్థమై వైనతేయుఁ - డిలనుండి మును దివి కెగయుచందమున
నారభసంబున నద్రిశృంగములు - భూరేణువులకంటెఁ బొడియు నై రాలె
నారావణుండు మున్నార్జించినట్టి - భూరికీర్తులపెంపు పొడి యైనయట్లు
నాయురవడి మ్రాఁకు లతనితో నెగసి - తోయధిలోఁ జొచ్చి తునియలై రాలె.
భావిసేతువునకై పవననందనుఁడు - తా వచ్చి శంకువు స్థాపించె ననఁగ
వెసఁ బేర్చి యచ్చట విషమవాయువులు - దెసలకుఁ జెడి పాఱెఁ; దివిరి మేఘములు
వక్రించె; లంకపై వాయుజుం డనుచు - శక్రాదులకుఁ జెప్పజనినచందమున
నావడి నబ్ధి నీ రంతయు నెగసి - యావలి పాతాళ మటుఁ గానవచ్చె;
జనకజఁ దెచ్చి నాజలములో దాపుఁ-డని మారుతికిఁ జూపె నంభోధి యనఁగ

దనపతిహితకార్యధైర్యశౌర్యములు - తనవేగలాఘవోదాత్తసత్త్వములు
జూచి యింద్రాదులు సొరిదిఁ గీర్తింప - నీచందమున దాఁటి యేగుచున్నంత
"నీనిత్యకృతి జగద్ధితముగాఁ బూని - పూని యెంతయు దవ్వు వోవుచున్నాఁడు
ఇతనికి విశ్రాంతి యిచటఁ గావించి - యితనిఁ బుచ్చెద" నని యిచ్చలోఁ దలఁచి
యప్పుడు మైనాకు నంబుధి పిలిచి - "యిప్పుడు హనుమంతుఁ డేతెంచె నిటకు
నొప్పార నాతిథ్య మొసఁగు నీ" వనుచుఁ జెప్పి పొమ్మనుటయు శీఘ్రింబె యరిగి

—: హనుమంతునకు మైనాకుఁ డాతిథ్య మొసఁగుట :—

యురుతరనిజపక్షయుగళసంజాత - మరుదుచ్చలద్వార్ధిమధ్యంబు వెడలి
శ్రీకరకాంచనశృంగసంకలిత - నాకమై యొప్పు మైనాకపర్వతము
ఎదుటఁ దోఁచినఁ జూచి యిది దైత్యమాయ - కదిసి నాపనికి విఘ్నము సేయఁగోరె
దానికి నేమి నాదర్పంబుపేర్మి - దీనిఁ ద్రుంచెదఁ గాక! తెగి యంచు నడరి
వరవజ్రకఠిన మౌ వక్షంబుచేత - నురవడి హనుమంతుఁ డుదరితాఁకుటయు
గరువలి సుడిఁగొన్న కారాకువోలెఁ - దిర మేది ధృతి దూలి దిర్దిరఁ దిరిగి
మనుజుఁడై పొడసూపి మైనాకశిఖరి - యనిలనందనుఁ జూచి యర్థితోఁ బలికె.
"అనిలజ! నేను నీ కపకారిగాను - వనరాశిపంపున వచ్చితిఁ గాని
యమ్మహాత్ముఁడు నీకు నాతిథ్య మొసఁగు - పొమ్మన్న వచ్చితిఁ; బూర్వకాలమున
పర్వతంబుల కెల్ల పక్షము ల్గలిగి - గర్వించి మెలఁగ నాఖండలుం డలిగి
పవిధార నొక్కటఁ బక్షము ల్దునుమఁ - బవనుఁడు మీతండ్రి పరికించి నన్ను
నవలీల నీలవణాంబుధిలోనఁ - గవియించి పక్షము ల్గాచి రక్షించెఁ
గాన మీవాఁడను గాని యన్యుఁడను - గాను; శీతాచలాగ్రణికుమారుండ
నేను మైనాకుండ నీవు నాయందుఁ - బూని యీఫలమూలములఁ దృప్తిఁ బొంది
బడలికలును బాసి పవనకుమార! - కడులావు మీఱ లంకాపురంబునకు
నరుగుము నీ" వన్న నమ్మహాబలుఁడు - "వెరవుగా దిప్పుడు విశ్రమించుటకు
జలనిధినడుమ నెచ్చట నిల్వ ననుచుఁ - జెలఁగి మున్ను ప్రతిజ్ఞ జేసినవాఁడ;
నిట రాముకార్యార్థ మేగుచున్నాఁడ; - నటుగాన నిల్వరా దద్రీశ! నాకు"
నని పాణితలమున నయ్యద్రిఁ దడవి - "యనఘాత్మ! నీపూజ లన్నియు వచ్చె,"
నని పల్కి పోవుచో ననిలనందనుని - ఘనశక్తి కమరులు కడుచోద్య మంది
నానావిధముల నానందించిరంత - మైనాకగిరి కింపుమై నాకవిభుఁడు
కనుఁగొని శ్రీరాముకార్యమై యేగు - హనుమంతునకుఁ బ్రియం బాచరించితివి;
యటుగాన నీకు నే నభయ మిచ్చితిని - ఇటు సుఖస్థితి నుండు మీ" వంచుఁ బలికె.
నప్పుడు గంధర్వు లమరులు మునులు - తప్పక యంజనాతనయుఁ జూచుచును
ఇతనిలా వెట్టిదో యెఱుఁగుద మనుచుఁ - జతురులై సురస నాఁ జను దేవదూతఁ
బనిచిన రాక్షసభావంబు దాల్చి - యనిలసూనునకుఁ దా నడ్డమై పలికె.
"నీవార్ధిలోనుండి యే నిన్నుఁ గంటి - దైవయత్నంబునఁ దానింక మంటి
అనిలజ! యాకొంటి నట నిటఁ జనక - మునుకొని నావక్త్రమున వచ్చి చొరుము
నీ" వనవుడు రామనృపకార్యమునకుఁ - బోవుచున్నాఁడను పొలఁతి! రారాదు

ధరణీశుకార్య మంతయు నెఱవేర్చి - తిరిగి యేతెంచుచోఁ దీర్తు నీకోర్కి
పోయివచ్చెద నంత బొంకు గా" దనిన - నాయింతి కోపించి యటుఁ గ్రమ్మఁబలికెఁ.
"జన నీను నినుఁబట్టి చంపుదుఁ గాని" - యని నోరు దెఱచిన ననిలనందనుఁడు
తనమేనుఁ బెంచెను దశయోజనంబు - లినుమడిగాఁ బెంచె నింతియాననము
ముప్పదియోజనంబులు పెంచె నాతఁ - డప్పుడు నలువది యదియును బెంచె
నొండొరు లిటు శతయోజనంబులుగ - దండిమైఁ బెంచిరి తనువువక్త్రములు
నంత నాహనుమంతుఁ డసమానబుద్ధి - మంతుఁడై యంగుష్ఠమాత్రగాత్రమున
నతిసూక్ష్ముఁడై వచ్చి యాయింతివదన - మతిరయంబునఁ జొచ్చి యవలీల వెడలె
"ముడిగొన్న సంసారమోహాబంధములు - విడఁదన్ని సుజ్ఞాని వెడలినమాడ్కి
వెడలి నీకోర్కి గావించితి నింక - కడలి దాఁటెద" నన్నఁ గపికులోత్తముని
బుద్ధి కెంతయు మెచ్చి పొగడుచుఁ "గార్య - సిద్ధి నీ కయ్యెడు శీఘ్రింబె" యనుచు
నట దివ్యవనితయై యాయింతి ప్రీతిఁ - బటుసత్త్వ ననిలజుఁ బరఁగ దీవించె.
నతఁ డంతఁ బ్రణమిల్లి యటఁ బోవుచుండ - నతిరయంబున వచ్చి యాతనిఁ గదిసి
యొలసి దేహచ్ఛాయ లొడిసి రాఁ దిగిచి - చెలఁగి జీవుల మ్రింగు సింహిక గదిసి
పదియోజనంబుల పరపును నూఱు - పదులయోజనములై పరఁగెడు నిడుపు
నగు మీన మాతని నలమి చేఁ బట్టి - తిగిచి మ్రింగుచునుండ ధీరుఁడై యతఁడు
ప్రతికూలవాతూలపవనసంఘాత - హతుల నోడయుఁ బోలె నటుపోక నిలిచి
యెడద ఛాయగ్రాహి యిది యని తెలిసి - మడవక యటమీఁద మకరివక్త్రంబు
చొచ్చి వత్తు నటంచు సూచించి నట్లు - అచ్చెరువంది యింద్రాదులు చూడఁ
గడుసూక్ష్మరూపుఁడై కదలక దాని - కడుపులోపలఁ జొచ్చి కడిమిమై వ్రచ్చి
యాదుష్టరాక్షసి నబ్ధిలో వైచె - నాదట సురలెల్ల నానందమంది
వినుతించి వరపుష్పవృష్టులు గురియ - వననిధి నవలీల వడి దాఁటి పోయి
యాసమీరజుఁ డనాయాసంబుతోడ - నాసువేలాచలం బవలీల నెక్కె.
నని యాంధ్రభాష భాషాధీశవిభుఁడు - వినుతకావ్యాగమవిమలమానసుఁడు
పాలితాచారుం డపారధీశరధి - భూలోకనిధి గోనబుద్ధభూవిభుఁడు
తమతండ్రి విట్ఠల ధరణీశుపేర - గమనీయగుణధైర్యకనకాద్రిపేర
బని బూని యరిగండభైరవుపేర - ఘనుపేర మీసరగండనిపేర
నాచంద్రతారార్కమై యొప్పుమిగిలి - భూచక్రమున నతిపూజ్యమై వెలయ
ననమానలలితశబ్దార్థసంగతుల - రసికమై చెలువొందు రామాయణంబు
పరఁగు నలంకారభావన ల్నిండఁ - గరమర్థిఁ గిష్కింధకాండంబుఁ జెప్పె.

కిష్కింధాకాండము సంపూర్ణము

శ్రీ ర స్తు

శ్రీ రంగనాథ రామాయణము

సుందరకాండము

శ్రీరామకార్యంబు సేయంగఁ బూని - వారిధి పిల్లకాల్వయుఁ బోలె దాఁటి
చారుశృంగంబుల సానుదేశముల - భూరిభూరుహలతాపుంజకుంజములఁ
గలిమిచే నొప్పు లంకాసమీపమున - వెలయుసువేలాద్రి వేడ్కమై నెక్కి
యంత నాహనుమంతుఁ డాయద్రిమీఁద - నెంతయుఁ గడఁకతో నేపుమై నిలిచి
యట దక్షిణము చూచి యప్పు డిట్లనియె - నటఁ ద్రికూటాద్రిపై నమరెడుదాని
గదలక ధర్మార్థకామము ల్మూఁడు - పొదిగొన్న సిరివోలెఁ బొలుపొందుదాని
నమరావతీపురం బబ్ధిమధ్యమునఁ - గమనీయగతి నొప్పు గలిగినదాని
నలక కుబేరుతో నలుకమై నచట - నెలకొన్నకైవడి నెగడెడుదానిఁ
గలకాలమును నధోగతి నుండలేక - తెలివిమై భోగవతీనగరంబు
జలరాశి వెలువడి సరి త్రికూటమున - వెలసినకైవడి విలసిల్లుదాని
నంబుధి యావరణాంబువు ల్గాఁగఁ - బండినప్రభ నొప్పు బంగారుకోట
బ్రహ్మాండవిధముగాఁ బరికింప నొప్పు - బ్రహ్మాద్యభేద్యమై పరఁగెడుదాని
మొనసి లోకములకు మొన యెక్కుడగుచుఁ - ....
బొలుపొందబహుదివ్యభోగసంపదల - నలిమీఱ నెక్కుడై యందంద వెలుఁగ
నలినసంభవుగేహ మన నొప్పునట్టి - లలితమై యొప్పెడు లంకాపురంబు
కని చాల వెఱగంది కనురెప్పఁ బెట్ట - కనిలతనూభవుం డందందఁ జూచి
యెల్లలోకంబులు నెక్కుట గెలిచి - బల్లిదుఁడై పేర్చు పంక్తికంధరుఁడు
ఇట్టి సంపదలచే నెనయు నీలంకఁ - బట్టాభిషిక్తుఁడై బ్రదికి పోలేది
సకలేశుఁడగు రామచంద్రునిదేవి - వికలుఁడై కొనివచ్చి వీఁ డేల పొలిసె ?
నని వాని దూషించి యాలంక చొరఁగ - ననువు విచారించి యాసత్త్వధనుఁడు
తగ లంకయుత్తరద్వారంబుఁ జేరి - తగవును నీతియుఁ దలపోసి మఱియు
యీసముద్రము కపు లెట్లు దాఁటెదరు ? - వాసి దాఁటిన నైన వాసవాదులకు
సాధింప మిగుల నసాధ్య మీలంక - సాధింప నలవియె సకలయత్నముల ?
భీమసాహసమునఁ బేర్చు రావణుని - రాముఁ డెట్లు జయించు రణములో నెదిరి
యని మహార్తము తనయాత్మఁ జింతించి-మనమున శ్రీరాముమహిమంబుఁ దెలిసి.
యీసముద్రం బెంత ? యీలంక యెంత ? యీసురారియు నెంత యినకులేశ్వరున.

కని తిరస్కారంబుగాఁ దలపోసి - యన లేని పొడవైన యామేనితోడఁ
బగటున నీపురిఁ బగలు చొచ్చినను - బగ లౌను రాక్షసభటులకు నాకు
జానకిఁ బొడగానఁ జాల నే నట్లు - కాన సూక్ష్మాకృతిఁ గైకొని పోయి
యీలంక దైత్యుల నెల్ల వంచించి - వాలాయమునఁ గాంతు వైదేహి ననుచు
మదిలోన సూర్యాస్తమయ మొప్పఁ దలచి - పదిలుఁడై యెంతయుఁ బరికింపుచుండ
నవిరళసత్త్వుఁడై యఖిలేశుదేవి - నవనీతసూభవ నరసి పో వచ్చి
నే నున్న ననువుగా దీలంక చొరఁగ - వీనికి నన్నట్లు వెసఁ గ్రుంకె నినుఁడు
అనిలనందనునకు నన మిచ్చి దైత్య - ఘనపాపములు పూని కలఁగొనఁ బర్వె.
ననఁ బర్వెఁ గలయ ఘోరాంధకారంబు - ఘనమైన దైత్యుల కలకలం బణఁగె
నంత నాకలకలం బణఁగుట నాత్మ - నంతయుఁ బరికించి యనిలనందనుఁడు
మనమున రఘురాము మఱువక నిలిపి - తనతండ్రివాయువుఁ దప్పక వేఁడి
మార్జాలమాత్రుఁడై మఱి లంకఁ జొచ్చి - కర్జ మూహింపుచు ఘనుల రాఘవులఁ
దలఁచుచు మెలఁగ నత్తఱి విస్మయముగఁ - గలితభయంకరాకారంబుతోడ
బెన్నిధి సాధింపఁ బ్రీతిమై నరుగు - చున్న సాధకునకు నొగి నడ్డపడఁగ

—: హనుమంతుఁడు లంకాపురిఁ జొచ్చి సీతను వెదకుట :—

వడి మహాభూతంబు వచ్చుచందమున - నడరి లంకిణి వచ్చి యడ్డమై నిలిచి
యట్టహాసము చేసి యనిలనందనుని - ధట్టించి పలికెఁ గ్రోధంబు రెట్టింప
"నీ వెవ్వఁడవు ? మఱి నీకుఁ బే రేమి ? - నీ వీపురంబులోనికి వచ్చు టెట్లు ?
ఎవ్వరు పంచినా ? రెఱిఁగింపు" మనిన - నవ్వాయునందనుం డచలుఁడై పలికె.
"నీ వెవ్వతెవు ? మఱి నీకుఁ బేరేమి ? - నీవేల యడ్డమై నిలిచితి నాకు ?
మున్ను నీ వెఱిఁగింపు ముదిత యావెనుక - నున్నట్లు నాతెఱం గొప్పఁ జెప్పెదను."
అని పల్క "నేను దశాననునాజ్ఞఁ - బనిఁ బూని యీపురి బలిమి రక్షింతుఁ
బేరు లంకిణి యండ్రు ; పెఱవారిఁ గన్న - బోరనఁ బొరిగొందుఁ బోనీక" యనిన
హనుమంతుఁ డయ్యింతి కనియె వెండియును-"వనిత ! యీపురిఁ జూచువాఁడనై యేను
జనుదెంచితిని వేగ చనఁగ ని"మ్మనినఁ - గనలుచుఁ గోపంబు కఱుకురక్కసియు
"నెక్కడఁ బోయెద ? వింక నాచేతఁ - జిక్కితి గా !" కంచు చెలఁగి మైఁ బెంచి
"కఱకఱి నినుఁ బట్టి కదిసి నీమేను - దఱిగి నీరక్తము ద్రావుదు" ననుచుఁ
గడుకోప మెసఁగ నక్కపినాథుతొమ్ము - పొడిచిన పోలఁతిఁ జంపుట పాప మనుచు
దడయక మారుతి దానివక్షంబు - పిడికిటఁ బొడిచిన పెంపెల్లఁ బొలిసి
యిలఁ గూలి మిక్కిలి హీనస్వరమునఁ - బలుమాఱు హనుమంతుఁ బ్రార్థించి పలికెఁ.
"గపికులోత్తమ ! నన్నుఁ గరుణింపవయ్య ! - నిపుణుఁడై మీపురి నిర్మించునాఁడు
వనజాసనుఁడు నాకు వర మిచ్చినాఁడు - వనచరుఁ డొక్కఁడు వచ్చి ని న్నెదిరి

యెన్నఁడు నొప్పించు నిల నది మొదలు - క్రన్నన రాక్షసక్షయ మగు ననుచుఁ ;
గాన నీతలఁచిన కార్యసంసిద్ధు - లౌ" నంచు దీవించి యాయింతి చనియెఁ.
దనమది మారుతి దానిమాటలకు - ననువొంద నుబ్బి మిన్నంది పెల్లార్చి
చెడవలె రాక్షసుల్ శీఘ్రం బటంచు - నెడమకా ల్మున్నుగా నిల నడుగిడుచుఁ
గడుసూక్ష్మరూపంబు గైకొని పోయి - యడరుకోటలు దాఁటి యడలక పేర్చి
వడి కోటవాకిలివారు తలార్లు - పొడగానకుండ నప్పుడు గూఢవృత్తి
వీథులు పరికించి విపణిమార్గములు - శోధించి రచ్చలు సొరిది నీక్షించి
ఘనగోపురము లెక్కి గజశాల లరసి - మునుమిడి వరహర్మ్యముల సంచరించి
దేవాలయంబులు తిరిగి యిల్లిల్లు - భావించి గొందులు పరికించి చూచి
యుప్పరిగెలు గాంచి యోసరు ల్నెమకి - చప్పరంబులు డాసి సౌధము ల్వెదకి
చాలఁజెన్నగు రథశాలలు వాజి - శాలలు శస్త్రాస్త్రశాలలుఁ దడవి
మాడువు ల్పరికించి మణిమయం బైన - మేడల వాడల మిగులఁ జెన్నైన
మంత్రులయిండ్లు సామంతులయిండ్లు - తంత్రిపాలురయిండ్లు దైవజ్ఞులిండ్లు
నావిభీషణుగేహ మతికాయుగృహము - దేవకాంతునియిల్లు త్రిశిరుమందిరము
గంభీరమగు కుంభకర్ణునినెలవు - కుంభునాలయము నికుంభుసద్మంబు
శ్రీమించు నయ్యింద్రజిత్తునినగరు - నామహోదరుగేహ మాదిగా నయిన
దనుజనాథులనికేతనపంక్తు లచటఁ - గనుఁగొంచు నద్భుతక్రాంతుఁడై వారి
యంతఃపురంబుల నంతయు వెదకి - కాంతాజనంబులఁ గలయంగ నరసి
వెండియు దనుజులవేశ్మముల్ గలయ - నొండొండఁ గనుఁగొంచు నొక్కొక్కచోట
నొకకన్ను నొకచెవి యొకకేలు గలుగు - వికృతవేషులఁ జూచి వెఱఁగుఁ బొందుచును
బహుపాదబహుభుజబహుమస్తకోరు - సహితులఁ గొందఱ సారెఁ గన్గొనుచు
జపతపస్స్వాధ్యాయసత్కర్మనిష్ఠఁ - దపసులౌ దానవోత్తములఁ జూచుచును
మకరతోరణబద్ధమాల్యజాలములఁ - బ్రకటితధూపసౌరభవిశేషముల
రత్నముక్తాఫలరంగవల్లికల - నూత్నేందుకాంతబంధురవితర్దికల
మణిగణహాటకమయకవాటముల - గణనాధికోగ్రవిష్కంభసూత్రముల
స్ఫుటవజ్రకలితకపోతమాలికల - ఘటితేంద్రనీలప్రకాశదేహళుల
మరకతస్థగితనిర్మలగవాక్షములఁ - గురువిందసందీప్తకుట్టిమస్థలుల
మహనీయతరవిద్రుమస్తంభతతుల - బహుశిరోగృహముల భవనపాళికల
నాయుధోజ్జ్వలహస్తులైన రాక్షసులఁ - బాయక యేప్రొద్దు బలసినయట్టి
వరాణునగరు చేరఁగఁబోయి యచటఁ - గావలివారలఁ గలయ శోధించి
పెక్కువాకిండ్లు నిర్భీతిమైఁ గడచి - యక్కొల్వుకూటంబు లన్నియు వెదకి
యంతఃపురము చేర నరుగునావేళఁ - గంతునిమామ సత్కళలకు సీమ

కలువలపైఁ బ్రేమగల చందమామ - కలితబింబలలామగతి నుదయించి
జలరాశిఁ దేలించి జలజషండముల - గలవాసి దూలించి గిబ్బిజక్కవల
విరహార్తి నెలయించి వెడవింటివాని - వరకీర్తి నలయించి వాడినకలువ
మొత్తము నలరించి ముగ్ధజారిణుల - చిత్తంబు లదరించి చిమ్మచీఁకటుల
పంతంబు దరలించి పదునైనచంద్ర - కాంతంబుఁ గరఁగించి ఘనచకోరముల
విందులఁ దనియించి విటవిటీజనుల - పొందుల నలయించి పూర్ణచంద్రికల
దిక్కుల కెల్లను దెలివి దీపించి - చుక్కలగమిగాఁడు చూపట్టె మింట
పావని వీడెల్లఁ బరికింపవలసి - దేవత లెత్తిన దీపమో యనఁగ
నట్టిచందురుఁ జూచి యంతరంగమునఁ - దొట్టినవేడ్క వాతూలనందనుఁడు
అఱియోజనము వెడల్పై యోజనంబు - విరివియౌ నొకయిల్లు వేగ కన్గొనుచు
నంతఃపురం బెల్ల నరయుచు రత్న - కాంతవంతము విశ్వకర్మనిర్మితము
కామచారము చిత్రకరకౌశలంబు - సోమార్కనిభమునై సురలోకవైరి
యాకుబేరునిఁ దొల్లి యాజిలో గెలిచి - గైకొన్నమణిపుష్పకంబు వీక్షించి
యావిమానంబులో నంగనామణులు - రావణుసౌఖ్యవారాశిఁ దేలించి
పానాభిరతికేళి పరవశ లగుచు - మేనుదీఁగెలు సోల మిసిమిపెందొడల
పస బయ ల్పడి నీవిబంధము ల్జార - వసివాళ్లు వాడిన వదనంబు లదరఁ
గమ్మనిట్టూర్పులు గ్రమ్మఁ గెమ్మోవు - లెమ్మెయిఁ గైవ్రాల నెలనవ్వుదేర
నరమోడ్పుఁ గనుఁగవ లంగజుకేళి - పరవశత్వముఁ దెల్పఁ బాదపద్మముల
నందియ ల్రొదసేయ నమ్మోములందుఁ - జందనతిలకము ల్ఘర్మవారిఁ గరఁగ
వేణీభరము వీడ విరిదండ లూడ - నాణిముత్యముపేరు లత్యంతకఠిన
వక్షోజపర్వతద్వయి చిక్కువడఁగ - నక్షు లాసవమదాలసతఁ జెన్నొందఁ
గటిసైకతంబులఁ గచశైవలముల - స్ఫుటనాభిసరసుల భ్రూతరంగముల
స్తనచక్రముల విలోచనమీనతతులఁ - గనుఁపట్టి సుఖసుప్తిఁ గైకొన్ననదుల
కైవడి నిద్రించు కామినీమణుల - నావాయునందనుఁ డందందఁ జూచి
యిట్టిసతు లుండ నీరావణుండు - కట్టడియై రాముకాంతను దెచ్చెఁ
బరవధూమర్మము ల్పరికించుటకును - బురపురఁ బొక్కుచుఁ బుణ్యమానసుఁడు
స్వామికార్యార్థమై సతులమర్మముల - నీమాడ్కిఁ గనుఁగొంటి నింతియకాని
కానిచేఁతల వీరిఁ గనుఁగొన్నవాఁడఁ - గా నింతి నీయింతిగమిలోన వెదుక
వలను గా దనుచు భావమున నెన్నుచును - కలయఁ దావెదకుచుఁ గానక యెచటఁ
జప్పుడు గాకుండఁ జనుచు ముందఱను - విప్పైన యొకరత్నవేదికమీఁదఁ
బువ్వుపాన్పున నిద్రఁబోయెడువాని - నవ్వాసవునిభోగ మణఁగించువాని
పంజకెంపులతోడ జలదంబు వోలె - రంజితగంధాంగరాగంబువాని

పీఁపైన సెలయేర్ల నీలాద్రివోలె - దేటముత్యపుపేర్లు దీపించువాని
నైదుమస్తముల ఘోరాహులఁ బోలెఁ - బ్రోది నంగుళిరమ్యభుజములవాని
జిలుఁగువెన్నెలతోడి చీఁకటివోలెఁ - జలువదుప్పటి మేన జత నొప్పువానిఁ
వెడదఁదొమ్ముల నొప్పు వేల్పుటేనుంగు - కడిదికొమ్మున పోటుకైపులవానిఁ
గర్పూరమణిదీపకళిక లిర్వంక - నేర్పుమైఁ గదలించు నిట్టూర్పువాని
మకుటకుండలదీప్తిమయమూర్తివాని - సకలారిగర్వనిప్రావణుం డైన
రావణుఁ డనువాని రాక్షసాధిపుని - భావించి యాతనిపార్శ్వభాగముల
నడపంబు గట్టియు నాలవట్టములఁ - గడువేడ్కఁ బట్టియుఁ గరకంకణములు
రాయంగ వింజామరములు వ్రేసియు - హాయగాఁ బాడియు నాడియు వీణ
మీటియు మద్దెల ల్మృదుమార్గలీల - సూటి వాయించియు సొక్కి యొండొరులు
తమసాధనంబులు తగఁ గౌఁగిలించి - తమి నిద్రఁ బోవు గంధర్వకామినుల
దేవకామినుల దైతేయకామినుల - భావించి యంత నా పరమపావనుఁడు
గగనమండలిచంద్రకళయును బోలె - మొగులు చెంత మెఱుంగు మొలకయుఁబోలె
నారావణునిశయ్య నభినవయౌవ - నారూఢయై దేవతాంగనకరణి
నున్న మందోదరి నొయ్యనఁ గాంచి - యన్నెలఁతుక సీత యని నిశ్చయించి
యవనిజ నేఁ గంటి ననుచు నానంద - వివశుఁడై గంతుల వ్రేయుచు నచటి
కంభము ల్ప్రాఁకుచుఁ గలితవాలాగ్ర - చుంబనం బొనరింపుచును నటింపుచును
గాపేయజాతివికారము ల్గొంత - సేపిటు చూపుచుఁ జిత్తంబులోన
మఱి వివేకముఁ బూని మనుకులేశ్వరుని - తెఱవ పతివ్రతాతిలకంబు పరమ
పావని జనకభూపాలునిపుత్రి - దేవదేవుని రామదేవునిఁ బాసి
రావణుఁ గోరునే రాగిల్లి మధువు - ద్రావునే యిట్లేల తనబుద్ధి భ్రమసె?
నానావిధంబుల నాకుఁ జూచినను - దానవి గాని యీతరళాక్షి సీత
గా దని దెలిసి యక్కడ నుండ కవల - మేదురపరికరామ్రేడితామోద
మానితాసవరక్త మధుమాంసయుక్త - పానశాలాపరంపరలెల్లఁ జూచి
గరుడోరగామర గంధర్వసిద్ధ - పరసతు ల్చెఱ లున్న వాడలు చూచి

—: హనుమంతుఁడు ఉద్యానవనంబుఁ జూచుట :—

వారిదుఃఖంబులు వారియాపదలు - నారంగ వీక్షించి యాత్మలో వగచి
వెఱవకుం డిటమీఁద విను రాముఁ డింక - నెఱి రావణుని నాజి నిర్జించి మిమ్ము
విడిపించు నందఱు వెఱవకుఁ డింకఁ - దడవులే దని వారిఁ దగ నూఱడించి,
పీడల నందంద నిలిచి యేకాంత - మాడెడువారల నటఁ జేరఁబోయి
యిది నాకుఁ జొరఁబోలు నిది నాకుఁ బోల - దిది నాకుఁ జొరవచ్చు నిది నాకు రాదు
అనక లంకాపుర మంతయు వెదకి - మనుజవేషముతోడ మగువ నెబ్భంగి

నెందును బొడగాన కిచ్చలో వగలఁ - బొందుచు నటఁ బోయి పురసమీపమునఁ
బసిఁడికోటలచేత భాసిల్లుచున్న - యసమానమైన యుద్యానంబుఁ గాంచి
మెల్లన నటఁబోయి మెలఁగి వీక్షించి - యల్లనల్లనఁ బ్రాకి యాకోట లెక్కిఁ
చందనపున్నాగసహకారతరుల - మందారఖర్జూరమాతులుంగములఁ
బనసపిప్పలినింబపాటలీవకుళ - ఘనసారసౌవర్ణ కర్ణికారముల
మల్లికామాలతీమాధవీలతల - సల్లకీకురవకజంబీరతరులఁ
దాలతమాలహింతాలరసాల - నాళికేరాశోకనాగవల్లరుల
నేడాకుటరఁటుల నేలాలవంగ - దాడిమనారంగతక్కోలతరులఁ
గదళికాకేతకీక్రముకపూగములఁ - బదనైనగోస్తనీఫలగుళుచ్ఛములఁ
బరిపక్వబహుపుష్పపరిమళమిళిత - భరితమై వాయుసంపదల నింపెక్కి
కలకంఠశుకనీలకంఠశారికలఁ - జెలువొందు నళులచేఁ జెలు వగ్గలించి
కమలాకరంబులఁ గరము శోభిల్లి - కుముదషండంబులఁ గొమరు దీపించి
శశికాంతవేదుల సన్నుతి కెక్కి - విశదచంద్రికలచే వేడ్కసొంపెక్కి
సికతాతలంబులచేఁ జెన్నుమీఱి - సకలర్తువిహరణస్థానమై మిగుల
రమణమైనది చైత్రరథ మన మించి - యమరేంద్రనందన మనఁ జూడ నొప్పి
యలరురావణవినోదారామభూమి - గలయంగఁ గనుఁగొని కడు చోద్య మంది
యొప్పు నావనభూమి కొయ్యన డిగ్గి - చప్పుడు కాకుండఁ జరణంబు లిడుచుఁ
గొలఁకులయందును గూలంబులందుఁ - బులినదేశములందుఁ బొదరిండ్లయందుఁ
గేళీగృహములందుఁ గృతకాద్రులందు - శైలశృంగములందు సానువులందు
నుర్వీరుహములందు నోలంబులందు - నుర్వీతనూభవ నుడుగక వెదకి
ఆవనమధ్యంబునందు రేఁబగలు - కావలియుండు రాక్షసకోటి కెపుడుఁ
దావలంబై మిన్ను తలఁదన్నుపొడవు - చే వెలుంగుచు మేరుశిఖరాళిఁ గేరు
పసిఁడికంబములచేఁ బసమీఱి వేయు - పసిఁడికంబములచే పఱపు దీపించి
వరరత్నతోరణావళుల శోభిల్లి - యురుతరం బగుచున్న యొకమేడఁ గాంచి
యామేడలోపల నంతయు వెదకి - భూమిజఁ గానక బుద్ధిలో వగచి
"యినవంశవల్లభుఁ డేకతంబునను - మును నన్ను రమ్మని మదమొప్పఁ బిలిచి
జనకజ పొడగానఁ జాలుదు వీవ - యని చెప్పి వాచేతి కానవా లిచ్చెఁ
బని బూఁని వచ్చితి బంటనై యేను - గనుఁగొనలేనైతిఁ గమలాక్షి నెందు
నీదురాత్ముఁడు సీత నిటఁ దెచ్చుచోట - వేదనఁ బ్రాణము ల్విడిచెనో యింతి
యంబరగతి భీతి నరుదెంచుచోట - నంబుధిఁ బడియెనో ? యసురచేఁ దప్పి
యిచ్చటిదనుజుల నీక్షించి బెదరి - చచ్చెనో ? విరహాగ్ని సమసెనో ? లేక
కమలాక్షి నొరులకుఁ గానరాకుండ - భ్రమపెట్టి మాయలు పన్నెనో వీఁడు ?

ఒండుదేశంబుల నునిచెనో ? కాక - దండించి చంపెనో తరలాక్షి నసుర ?
యేమని మగుడుదు నేమందుఁ బోయి - యేమిచేయుదు నింక నిటమీఁద నేను
వామాక్షిఁ గానక వచ్చితి ననిన - రాముఁ డప్పుడె పాయుఁ బ్రాణవాయువుల
నన్నకై సౌమిత్రి యడుగు నీవార్త - విన్నంత భరతుండు విడుచుఁ బ్రాణముల
నతనికై శత్రుఘ్నుఁ డఖిలబాంధవులు - హతు లౌదు రినవంశ మంతట నమయ
నది చూచి సుగ్రీవుఁ డాయంగదుండు - మొదలైన కపివంశమును నాశమొందు
గాన వానప్రస్థ గతి మహాటవుల - నేను గాపుండుదు; నిదియుఁ గాదేని ?
సొదఁబేర్చుకొని యగ్నిఁ జొత్తు నొండేని ? యుదధులఁ బడి చత్తు నును రాసఁ దక్క
యక్కట ! సంపాతి యాడినమాట - నిక్కంబుగా నమ్మి నీరధి దాఁటి
యిచ్చటి కొంటిమై యే వచ్చుటెల్ల - నచ్చుగా వృథయయ్యె నౌఁగాక యేమి ?
త్రిదశులతోఁగూడఁ దెగువమైఁ బేర్చి - త్రిదశేంద్రుఁ బట్టి బాధింతు నొండేని ?
చెలఁగి కీలలతోడ శిఖి నీటముంచి - యిలఁ బామి ప్రభలు మాయింతు నొండేని ?
క్రందుగా జముని గింకరులతోఁ బట్టి - దెందంబుఁబగుల దండింతు నొండేని ?
చలమొప్ప నిరృతిరాక్షసులతోఁగూడఁ - బెలుకురఁ బట్టి నొప్పింతు నొండేని ?
కరువలి నయ్యేఁడు గాడ్పులఁ బెనచి - కెరలి యందంద శిక్షింతు నొండేని ?
నలిరేగి ధనదుఁ గిన్నరులతోఁ బట్టి - చెలువేది కూల భర్జింతు నొండేని ?
యెనయఁ బ్రమథులతో నీశానుఁ బట్టి - చెనసి యొండొండ శిక్షింతు నొండేని ?
కులంబుఁ గిరులతోఁ గుమ్మరసాలె - గతిఁ ద్రిప్పి యుక్కడఁతు నొండేని ?
యీలంకదైత్యుల నీయబ్ధి ముంచి - లీలమైఁ గలఁచి కాఱింతు నొండేని ?
యే నింత చేసిన నెల్లదేవతలు - నానతులై వచ్చి యతివఁ జూపెదరు;
కాకున్న రాఘవు లక్కరుణమైఁ దామె - యీకీడు వలదని యింక మాన్పెదరు :"
అని నిశ్చయముచేసి యామేడశిఖర - మనిలనందనుఁ డెక్కె నాసమీపమున
వాయువు నెండయు వడిఁ జొరరాని - యాయశోకవనాంతరావళిలోన

—: హనుమంతుఁడు సీతను జూచుట :—

నెలమి జొంపరి గూడ హేమవర్ణమున - విలసిల్లుశింశుపావృక్షంబు క్రింద
వ్రతములఁ గడు డస్సి వనటులఁ గ్రుస్సి - యలిదుఃఖములఁ గుంది యాత్మలోఁ గంది
విపులాశ్రువుల దోఁగి విరహాగ్నిఁ గ్రాఁగి-కపటవృత్తులఁ జిక్కి కడుముట్ట స్రుక్కి
జీవంబుపై రోసి చెలువంబుఁ బాసి - యావిధి మది దూఱి యలసత మీఱి
చెక్కిటఁ జెయిఁ జేర్చి చింతల కోర్చి - దిక్కులేమిఁ దలంచి ధృతి దూరడించి
యినరక్షవాడిన యెలదీఁగెఁ బోలె - ఘనధూమయుతదీపకళికయుఁ బోలె
జలదమాలికలోని శశికళవోలెఁ - బలుమంచుఁ బొదివిన పద్మిని వోలె
చెలఁగి పిల్లులలోని చిలుకయుఁ బోలెఁ - బులులలో నావును బోలె దుర్వార

ఘోరరాక్షసవధూకోటిలో నున్న - నారీశిరోమణి నలినాయతాక్షి
మలినాంగి యలివేణి మాతంగగమన - కలితభూషణజాల గద్గదకంఠి
జనితోష్ణనిశ్వాస సతతోపవాస - జనకతనూజాత జగదేకమాత
నిఖిలసన్నుతపూత నిర్మలఖ్యాత - యఖిలగుణోపేత యయిన యాసీతఁ
బొడఁగని సీత గాఁబోలుఁ బొమ్మనుచుఁ - గడుభక్తి రామలక్ష్మణులకు మ్రొక్కి
కడువేడ్క సురలను గడఁగి వేఁడుచును - నడరెడుముదమున నామేడ డిగ్గి
మది నుబ్బి యంగుష్ఠమాత్రుఁడై కదిసి - పదిలుఁడై యాశింశుపావృక్ష మెక్కి
బాలుఁడై యల వటపత్రంబునందు - వేలిలఁ గ్రీడించు విష్ణుఁడు వోలె
శాఖామృగేంద్రుండు జడిగొన్న దాని - శాఖలలో డాగి చతురుఁడై యుండెఁ.
బావనచరితుఁ డా పద్మాయతాక్షి - భావించి భావించి పలుమాఱుఁ జూచి
కడఁకతో ఋశ్యమూకమునందుఁ గన్న - తొడవులు నీయున్నతొడవులు జూడ
నేకప్రకారంబు లీపద్మనయన - కాకుత్స్థుసతి సీత గాఁబోలు ననుచు
మఱియును బఱికించి మారుతాత్మజుఁడు - నెఱసినబుద్ధిమై నెలఁత నీక్షించి
శ్రీరాముఁ డానతిచ్చినప్రకారమున - నారమణీమణియవయవశ్రీలు
కర్ణవేష్టనములు కరకంకణములు - స్వర్ణాంబరంబును సరిఁ బరికించి
వలవంతఁ బడి వేగువారిచిహ్నములు - వలనొప్పఁ గల పతివ్రతలచిహ్నములు
చదురుగల్గిన మర్త్యసతులచిహ్నములు - చెదర కన్నియుఁ జూచి చింతించి మఱియుఁ
గొనకొని రాముఁ బేర్కొని ప్రలాపింపఁ - గనుఁగొని మఱి సీతగా నిశ్చయించి
యావిన్ననగు మోము నాకృశాంగంబు - నావిరసినవేణి యాయున్నయునికి
యాదురవస్థయు నావిలాపంబు - నాదైన్యమును జూచి యాత్మ శోకించి
"చంద్రునిఁ బాసిన చంద్రికరీతి - చంద్రాస్య యారామచంద్రునిఁ బాసి
యుండునే యాయింతి నొగిఁ బాసి రాముఁ?-డుండునే యిది చోద్య మూహించిచూడఁ
గులశీలదాక్షిణ్యగుణవయోధర్మ - లలితరూపము లొక్క లా గౌటఁ జేసి
యారామువిభున కీయంగనామణియు - నీరామ కారామనృపతియుఁ దగును.
ఈకాంతకై కాదె యినకులేశ్వరుఁడు - శ్రీకంఠువిలుఁ ద్రుంచెఁ బెఱకుచందమున
దొలుతఁ బట్టినయంతఁ ద్రుంచె విరాధు - నలి గోసె నాశూర్పణఖ ముక్కుచెవులు
ఖరదూషణాది రాక్షసుల ఖండించి - మరణంబు నొందించె మారీచు నీచు
వాలి నొక్కమ్మున వధియించి కపుల - నాలుగుదిశల కున్నతశక్తిఁ బనిచె
వారిలోపల నన్ను బలవంతుఁ డనుచు - నారూఢగతి నంగదాదులఁ గూడి
ఘనపుణ్యనిధి యైన కాకుత్స్థు నెదురఁ - బనిబూని వచ్చితిఁ బంతంబు మెఱసి
నాపుణ్యవశమున నాకోరినట్టు - లీపుణ్యవతిఁ గంటి నిచ్చోట వచ్చి;
దారుణాసురవధూతతినట్టనడుమఁ - గారణాకృతిఁ జిక్కి గలఁగు నీసతికి

నెబ్భంగిఁ జూపుదు నింక నారూపు - నెబ్భంగి భాషింతు నీయింతితోడ
నెబ్భంగి నూరార్తు నీపుణ్యసాధ్వి - నెబ్భంగి నిబ్భంగు లెఱిఁగింతు సతికిఁ?"

—: రావణుఁడు సీతాదేవివద్దికి వచ్చుట :—

నని యిట్లు చింతింప నంత రావణుఁడు - జనకజఁ జింతించి సంతాప మంది
వేకువజామున వేగ మేల్కాంచి - తేకువ మనసిజాధీనచిత్తమున
దివ్యమాల్యంబులు తెఱఁగొప్ప ముడిచి - దివ్యగంధంబులు తెఱఁగొప్పఁ బూసి
దివ్యాంబరంబులు తెఱఁగొప్పఁ గట్టి - దివ్యభూషణములు తెఱఁగొప్పఁ బెట్టి
తనకిరీటప్రభాతతు లెందుఁ బర్వ - ఘనచంద్రహాససంకలితుఁడై పేర్చి
కరమణికంకణక్వణనము ల్మెఱయ - సరస నచ్చరలు వింజామర లిడఁగ
ఘనకుచహారము ల్గ్రాల గంధర్వ - వనితాజనము లాలవట్టము ల్పట్ట
గొడుగును ధరియించి కుచమూలరుచుల - నడయాడుచున్న కిన్నరసతు ల్నడువ
బాహుపార్శ్వంబులఁ బరఁగంగ హస్త - వాహికలై యక్షవనితలు నడువఁ
బరిమళోదకపానపాత్రిక ల్పట్టి - గరుడకామిను లిరుగడల నేతేర,
నెడనెడ సందడి నెడగల్గ జడిసి - కడఁగి ముందట నాగకన్యక ల్నడువ
విద్యాధరస్త్రీలు వీణాదివాద్య - హృద్యసంగీతంబు లింపుగాఁ బాడఁ
దనగుణోన్నతు లొగిఁ దగ సిద్ధసాధ్య - వనితలు చేరి కైవారము ల్సేయ
బొగొప్ప వరఖడ్గపాణులై కదిసి - రాగిలి వెనుక నారాక్షసస్త్రీలు
కలగొనఁ గరదీపికాసహస్రములు - వెలుఁగ మండోదరి వేడ్కఁ దోడ్కొనుచు
మెఱుఁగుల వెనుకొను మేఘంబు పోలె - మఱియును గల సతు ల్మలసి తన్గొలువ
నురుపాదహతి నోలి నుర్వి గంపింపఁ - బరిహాసరవము లంబరమును గప్ప
మంజీరమేఖలామణిభూషణాది - శింజితంబులు విందు సేయ వీనులకు
నాయశోకారామ మపుడు సొత్తెంచె - వాయుసూనుఁడు దన్ను వాంఛతోఁ జూడ
నిద్రావశేషఘూర్ణితదృష్టితోడ - భద్రకేయూరాంకబాహులతోడ
వసుధపైజీరాడు వలెవాటుతోడ - వసివాళ్ల వాడిన వదనంబుతోడ
ఘనతరభీషణాకారంబుతోడ - జనకజముందఱఁ జనుదెంచి నిలిచె.
నిలిచిన భీతిల్లి నివ్వెఱగంది - తలఁపులో రఘురాముఁ దప్పక నిలిపి
యూరులు నుదరంబు నురుకుచద్వయము - చారుహస్తంబులఁ జక్కఁగా నుంచి
పులిఁ గన్నలేడిని బోలె చిత్తమునఁ - గలఁగుచున్నట్లున్న కల్యాణిఁ జూచి
వనితలలోన దుర్వారగర్వమునఁ - దను దైవమాడింపఁ దగవేది పలికె.
"వింతి! నీతనుమధ్య మిఁక దాఁచ నేల? - కాంత నీనెమ్మోము గైవ్రాల నేల?
పొలఁతి! బల్మి నిబట్టి భోగించువాఁడ - నెలఁత! యాగుణముల నెఱి గనుంగొనుము!
వనిత! యాగుణముల వఱలెడు నన్నుఁ - గొనుము నీయనుమతిఁ గోరియున్నాఁడ!

మానక కైకొందు మగువ నిన్నింకఁ - గాన నామాటలు గైకొని వినుము;
ఈరూపమున నుండ నేమి కారణము? - దారుణాటవి దాఁటి తమ్ముఁడుఁ దాను
వనిత! రాముఁడు వచ్చి వనధి బంధించి - పనిచినకడిమిమైఁ బద్దు సాధించి
గొనకొన్న వేడ్కతోఁ గొనిపోవు నిన్ను - నని విచారించెద వాత్మలో నీవు
అమరేంద్ర యమ వరుణాదుల కైన - సమరంబులో నన్ను సాధింపరాదు;
ఈబేలతన మేల? యిందీవరాక్షి! - నాబాహుశక్తి నరు లెంతవారు?
అడవుల నాకులు నలములు నమలి - యిడుములు పడుచున్న హీనమానవుని
పొం దేల కోరెదు? పొలఁతి! నన్ బొంది - పొంద నొల్లవె? రాజ్యభోగంబు లకట!
యనిమిషాధిపుఁ డైన నంతకుండైన - విను జలాధిపుఁ డైన విత్తేశుఁ డైన
ననల నైరృతి వాయు హరిహరు లైనఁ - జనుదెంచి యీలంక సాధింపలేరు;
లంక మానవులకు లక్షింపఁ దరమె - యింక నెక్కడి రాముఁ? డిం దెటు వచ్చు?
వచ్చి లంకాపురవర మెట్లు చొచ్చుఁ? - జొచ్చిన నెబ్భంగి స్రుక్కక యెదురు
నెదిరి నన్ బొడఁగని యెబ్భంగిఁ గదియు? - గదిసి నాసత్త్వ మేగతి సైఁపఁజాలుఁ?
జాలుట యెందాఁక సమకూరఁ బోలుఁ? - బోల వేమాటలు పో విడుమింతి;"

—: జానకి రావణుని దిరస్కరించుట :—

అని యిట్లు పలుమాఱు నరమి రావణుఁడు - వినరానిపలుకులు వెస దూఱి పలుకఁ
గడు నల్గి గద్గదకంఠంబుతోడఁ - బుడక ద్రుంచి యవశ్యమును రాముచేతఁ
జెడుదు నీ వని చాటి చెప్పినరీతిఁ - బడఁతుక తృణము చేపట్టి యిట్లనియె.
"పాపాత్మ! నీవు నా పతి డాఁగురించి - యేపున లంకలోనికి నన్నుఁ దెచ్చి
యిది యొక్క కడిమిగా నేల గర్వించె? దిది యొక్కమేలుగా నేల ప్రేలెదవు?
పరవధూరతిఁ గోరు పాపాత్మకులకు - సిరియు నాయువు కీర్తి చెడు నటుకానఁ
దగవును ధర్మంబు తలపోసి నన్ను - మగుడ రామున కిమ్ము మనఁగోరితేని?
కాదేని దుర్బుద్ధి గైకొంటివేని? - కోదండదీక్షాదిగురునిచే రామ
జననాథుచే నీవు చచ్చుట నిజము - వనవాసకృశుఁడు కేవలదుర్బలుండు
ననద రాజ్యవిహీనుఁ డసహాయుఁ డతఁడు - మనుజమాత్రుఁ డటంచు మది నెన్నవలదు
దండకాటవి చతుర్దశసహస్రోగ్ర - చండరాక్షసకోటిఁ జంపఁడే తొల్లి?
దండధరోద్దండదండంబు నొడిసి - చండాంశుకిరణోగ్రసంరంభ మణఁగ
గణనాపరంపర ల్గడచి యందంద - రణభీషణము లైన రాముబాణములు
పరువడి నీలంకపైఁ బాఱునాఁడు - తరమిడి నీయురస్స్థలి గాడునాఁడు
మునుకొని నీశిరంబులు ద్రుంచునాఁడు - మునుమిడి నీరక్తములు గ్రోలునాఁడు
రావణ! నీలావు రఘురాములావు - నీవు చూచెదు గాని నే నేల చెప్ప?
నెండతోఁ బ్రాలేయ మెదిరించినట్లు - కొండతో దగరు మార్కొనిన చందమున

మదహస్తితో దోమ మార్కొన్న కరణి - నుదధితోఁ గాల్వ మెండొడ్డినపగిది;
శ్రీతర్వుతో వేము, శ్రీశుతో జోగి - ధాతతో విప్రుండు, ధనికుతోఁ బేద
జాతిరత్నముతోడ సరి గాజుపూస - భూతలంబున సరిపోల్చిన యట్లు
తెగువమై రాఘవాధిపునకు నీకు - మగఁటిమి మదహస్తిమశకాంతరంబు
మిగుల నోరులు గల్గి మీఱి పల్కెదవు - జగతి రామునితోడ సరియె రాక్షసుఁడ!
ఒకలంకయేలుచు నుబ్బెద వీవు - సకలలోకములకు స్వామి రాఘవుఁడు;
అఖిలకంటకుఁడ వీ వన్నిలోకముల - నఖిలలోకారాధ్యుఁ డారాఘవుండు;
వేదచోరుఁడ వవివేకివి నీవు - వేదంబులకునెల్ల వేద్యుం డతండు;
కర్మపూరితఘనకాయుండ వీవు - నిర్మలగుణయశోనిధి రాఘవుండు;
సర్వజీవాళిభక్షకుఁడవు నీవు - సర్వజీవులకును సముఁడు రాఘవుఁడు;
ఉన్నతోన్నతుఁడైన యుర్వీశునకును - ఎన్నిసారెల పెట్ట నెఱుఁగంగ నీవు
ఇందుసూర్యాగ్నిసురేంద్రులు గారు - ఇందుధరార్చితుం డినవంశజుండు
ని న్నిట మర్దించి నీరూప మణఁచి - నన్నుఁ దోడ్కొనిపోవు నమ్ము మింతటికి
నాకు నీకును సాక్షి ననుఁ దెచ్చునపుడు - గైకొని యొకపక్షి కడఁగి యేతెంచి
నీలావుశక్తియు నీపరాక్రమము - నేలపాలుగఁ జేసి నెఱి వ్రేసి నిలుపఁ
గపటభాషలు పల్కి ఘనపక్షినాథు - నపుడు ఖండించిన యధముఁడ వీవు
తర మెఱుంగక రామధరణీశుతోడఁ - దొరలితే భస్మమై త్రుంగెదుగాక!
యేమిటి కెదురు ద న్నెఱుఁగనిమాట - లేమిటి కీ గర్వ మినకులేశ్వరుఁడు
ఈమూఁడుజగముల నెందు డాఁగినను - ఈమెయి ని న్నేల యి ట్లుండ నిచ్చు?"
ననిన రావణుఁడు మహారోషదృష్టి - జనకజ మఱిఁ జూచి చలముతో ననియెఁ.
"పరమేష్ఠిఁ దపమునఁ బరఁగ మెప్పించి - వరశక్తి నతనిచే వరములు గాంచి
సురపతిమొదలుగా సురల నోడించి - గరళకంధరుతోడఁ గైలాస మెత్తి
కడిమిమై నూర్ధ్వలోకములు సాధించి - వడిఁ బేర్చి పాతాళవాసుల నోర్చి
సకలోన్నతుండనై సడి గన్న నన్ను - వెకలియై తమతండ్రి వెడలంగఁ ద్రోవ
పతిహీనసత్త్వుఁడై యడవులలోన - బతిమాలి ఫలములఁ బర్ణాశనముల
వికృతాంగుఁడై తపోవృత్తిమై నన్ను - యొకపేదమానవుఁ డోపునే చెనక?"
నని రాము నిందింప నందందఁ బొగిలి - మనమున నొగిలి యుమ్మలికంబు మిగిలి
ఘనశోకగద్గదకంఠయై యప్పు - డినకులాధిపుదేవి యెలుగెత్తి యేడ్చె.
ధృతిదూలి నలుగడ దేవగంధర్వ - సతు లెల్ల నేడ్చిరి జానకిఁ జూచి;
రావణుగర్వంబు రమణిశోకంబు - భావించి కోపతాపంబులు నిగుడ
ననిలతనూభవుఁ డప్పు డాదుష్ట - దనుజుపై లంఘింపఁ దలపోసి చూచి
"బిరుదనై వీనిఁ జంపితినేని పతికి - ధరణిజసేమంబుఁ దగఁ జెప్పఁగలను;

అమరారిచేత నా యసువెల్లఁ బొలసి - సమరంబులోపలఁ జచ్చితి నేని ?
లంకది క్కెఱుఁగక లలన నెవ్వగల - నింకుచు నిఁదున్కి యెఱుక చొప్పడక
యేను జచ్చుటయును నేర్పడ వినక - భానుకులాగ్రణి ప్రాణము ల్విడుచు ;
నింత చేసినచేఁత లేమియుఁ గాక - నంతయుఁ జెడిపోవు నధిపుకార్యంబు
ఎడపక విటమీఁద నీదైత్యుతోడఁ - గడఁగి కయ్యము సేయఁగలవాఁడఁ గాను
దనుజుతోఁ బోరాడి దర్పించి గెలుతు - నని తలంచిన గెల్పు నది గానరాదు"
అని నిశ్చయము చేసి యాత్మలో మున్ను - దనుజుతోఁ బోరుట తగవు గా దనుచు
నెలఁతను దర్శించి నిష్ఠతోఁ బిదపఁ - గలకార్యములు సేయఁగలవాఁడఁ గాని,
అని సేయ నిది సమయము గాదు నాకు" - నని ధీరుఁడై యుండె నామ్రానిమీఁద
మఱియు రావణుఁడు కామంబు ప్రేమంబు - వెఱపును నొఱపును వెఱగును గదుర
నాడినమాటల కన్నిటి కాత్మ - నోడక యతినిష్ఠురోగ్రవాక్యముల
వనిత లందఱు విన వసుధాతనూజ - తను దూరఁబల్కిన దనుజేశుఁ డంతఁ
గుటిలభావమున భ్రూకుటిలసన్నిటల - చటులరక్తాస్యుఁడై జాజ్వల్యమాన
లోలకీలాభీలలోకసంహార - కాలాగ్నిరీతి నాగ్రహమున మండి
ఘోరహుంకారుఁడై క్రూరుఁడై నీతి - దూరుఁడై యాసీతఁ దొడరి భర్జించి
చంద్రహాసం బెత్తి జానకి నేయ - నింద్రారి గమకించునెడఁ గేలుఁ బట్టి

—: మండోదరి రావణునికి నీతిఁ దెల్పుట :—

యమలమండోదరి యడ్డమై నిలిచి - కొమరొప్పఁ బలికె నాకుమతి యా విభుని
"దండిమై నెదిరిన ధరణిపాలకుఁడె - ఖండింప నీకు నీకాంత దైత్యేశ !
యెన్ని చెప్పిన విన వేమి సేయుదును ?-ని న్ననఁ బని యేమి ? నీపురాకృతము
మ్రుచ్చిలి పరసతి మనుఁ దెచ్చు టొకటి - చెచ్చెఱ భువి నిండఁ జెందుట రెండు ;
తెగువతోడుతఁ బట్టి తెచ్చినమొదలు - పగఁగొని యుండు టేర్పరుపఁగా మూఁడు ;
ఒనర దుర్బుద్ధి నాయువిదను గూడి - యనుభవించెద నను టారయ నాల్గు;
కన నుత్తమస్త్రీలఁ గడఁగి పల్మాఱు - వినరానిపల్కులు వెసఁ బల్కు టేను;
గామ మణఁపలేక కామినిఁ జంపఁ - దా మది నెంచుట దనుజేశ ! యాఱు ;
తగ వెంచనేర కెంతయుఁ జేసి తుదిని - మగఁటిమి వోవుట మఱియును నేడు
నేఁడు చేటులు నయ్యె నీయింతివలన - నేఁడు గడపఁగరాదు నిజముగా నెన్నఁ
బోరి పాతకంబులఁ బుట్ట యీమేను - దొరఁగిన సద్గతి దొరకునె నీకు ?
నభిమానవతి మానవాంగన సీత - కభిలాషపడి యింత కలుగంగ నేలి,
నీయంతిపురమున నెలఁతలలోన - నీయింతి చింతింప నెవ్వారిఁ బోలు ?
ననుఁ గూడి క్రీడింపు నాథ ! యీచెంత - నినువంటివానికి నీతి గా దెందుఁ ;
బొలిపెనే నీబుద్ధి పోపో" మ్మటంచుఁ - బలిమిఁ దొలంగించెఁ బతికేలు వాలు

కడు సిగ్గుపడి చాల కలుషించి సీత - కడనున్నదుష్టరాక్షసవధూజనుల
నతిదీర్ఘతనుల భయంకరాకృతుల - సతతనిష్ఠురవాక్యసమరకర్కశుల
వినత నయోముఖి వికటహేమాస్య - యనుదాని హరిజట యనుదానిఁ ద్రిజట
ప్రఘసమహోదరిఁ బాటించి పిలిచి - లఘువృత్తిఁ బలికె నిర్లజ్జుఁడై నిలిచి
"ప్రియనయోక్తులచేత బెదరించి యైన - భయదచేష్టల నైన బాధించి యైన
మాసద్వయంబున మగువ నాసొమ్ము - చేసి తెం డిటు మీరు సేయలేకున్న
నంతటిమీఁద నయ్యబ్జాక్షిఁ జంపి - యింత లింతలు కండ లిందఱు గొనుఁడు"
అని యశోకారామ మాప్రొద్దు కదలి - తననగరికిఁ బోయె దనుజవల్లభుఁడు.

—: రాక్షసస్త్రీలు సీతను బెదరించుట :—

అపుడు జానకి దానవాంగన లెల్లఁ - గృపమాలి తమతమ కృతకవాక్యముల
బోధించి రావణుఁ బొందు మీ వనుచు - బాధించుతఱి శూలపాణియై యొక్క
రక్కసి బెదరించి రాముఁ డీలంక - దిక్కు చూడఁగ లేఁడు తెఱవ ! యాయాస
విడు మంచు నొక యింతి వెడనీతిఁ బలుకు - మిడుమలఁ బడియుండ నేల నీ కిట్లు ?
వరియించు దానవేశ్వరునిఁ గాదేని - పొరిగొందు నని యొక్క పొలఁతి భర్జించుఁ
దెండు ఖడ్గము తల తెగఁగొట్టి దీని - కండలు కమ్మగాఁ గఱ్ఱతో నద్ది
చవిచూత మని యొక్క జంత మారోలయు-నవు నవు నటుసేయుఁడని యోర్తుపదురు
నీరీతిఁ బెదరింప నిందీవరాక్షి - ధారణీతనయ కొందలమంది కుంది
కన్నీరు దొరుఁగ గద్గదకంఠ యగుచుఁ - దన్ను గాఱించు దైత్యస్త్రీల కనియెఁ.
"దలఁప మానవులకు దానవులకును - గలుగునే దాంపత్యగౌరవశ్రీలు ?
ఇందఱు దుర్భాష లి ట్లాడనేల ? - చంద్రుని బాయని చంద్రిక వోలె
భానుని బాయని ప్రభయును బోలె - నేను శ్రీరఘురాము నెడఁబాయఁ జాల ;
నానృపాలుఁడు దీనుఁ డైనను రాజ్య - హీనుఁ డైనను నాకు నిష్టదైవంబు
జలధికన్యకరీతి శర్వాణిభాతిఁ - బలుకుఁదొయ్యలిమాడ్కిఁ బౌలోమిమాడ్కి
రోహిణిసరణి నరుంధతికరణి - స్వాహాంగనాగతి సావిత్రిమతిని
రతిచందమునఁ బతివ్రతనిష్ఠఁ బొదలి - పతియైన రఘురాము భజియించుదానఁ
జంపినఁ జంపుఁడు శాతాసి శిరము - తెంపినఁ దెంపుఁడు ధృతి రాముఁ గాని
యితరుల నే నొల్ల ; నిటువంటికల్ల - మతముల నే నొల్ల ; మానుఁ డిం" కనిన
మండుచు వార లామాటకు మిగులఁ - గండక్రొవ్వునఁ బెక్కుగతులఁ గాఱింప
ధూళిధూసరితయై తూలి లోదారి - నీలాహిబోలిన నెఱివేణి చెదర
నేలపైఁ బడి వేఁడి నిట్టూర్పు నిగుడ - "హా లక్ష్మణా ! యంచు హా రామ యనుచు
హా యత్త కౌసల్య !" యనుచు నెల్గెత్తి - యాయుత్తమాంగన యార్తిమై నేడ్చె.

—: త్రిజటాస్వప్నము :—

అంత నా త్రిజటయు నవనీతనూజ - సంతాప మటుఁ జూడఁ జాలక తొలఁగి
నెలకొని యొకచోట నిద్రించి లేచి - కలఁగని రాక్షసకాంతలఁ జూచి
"యొక కలఁ గంటి నే నోయింతులార! - ప్రకటించి చెప్పెద పాటించి వినుఁడు
రాముఁ డేనుఁగు నెక్కి రాఁ జూడఁ గంటి - సౌమిత్రి భృత్యుఁడై చనుదేరఁ గంటి,
నామహాగజముపై యవనీతనూజ - కోమలి నెక్కించుకొని పోవఁ గంటిఁ,
బట్టాభిషిక్తుఁడై బ్రహ్మాదిసురలుఁ - గట్టిగాఁ గొల్వ రాఘవుఁ డుండఁ గంటిఁ,
గమనీయ మగుపుష్పకముమీఁదనుండి - బ్రమసి రావణుఁ డుర్విపైఁ గూలఁగంటిఁ,
గూలిన రావణుఁ గ్రూరాసి యొకతె - నీలాంబరముతోడ నెఱిఁ జేరఁ గంటి,
చేరి రావణుతల ల్చెలు వేది కూల్చి - ఘోరిగార్దభములఁ బూనినరథము
నం దుగ్రమున వైచి యామ్యదిక్కునకుఁ - గొందలపడి యెత్తుకొని పోవఁ గంటి,
గురుతరోష్ట్రము నెక్కి కుంభకర్ణుండు - తిర మేది దక్షిణదిశ కేగఁ గంటిఁ,
దనరారు తోరణతతులతోఁ గూడ - వనధిలోపల లంక వడిఁ గూలఁ గంటి,
నతికాయ మకరాక్షు లాయింద్రజిత్తు - ప్రతనవిక్రము లుర్విపైఁ గూలఁ గంటి,
గనకపీఠంబుపైఁ గారుణ్యమూర్తి - యొనర విభీషణుం డుండంగఁ గంటి,
రావణుమరణంబు రఘురాముజయము - నీవిధంబున సిద్ధ మిటమీఁద నింక;
నటుగాన మీర లీ యవనీతనూజఁ - బటుదుష్టభాషల భర్జింపవలదు;
తొలఁగి పొం" డనవుడు దొలఁగి నిద్రించి - యలసి రాక్షసభామ లంద ఱున్నంత;
నాసమయంబున నవనీతనూజ - గాసిల్లి భయశోకకంపిత యగుచుఁ
దన్ను రెణ్ణెలలకు దయమాలి చంపు - నన్న రావణుమాట లందందఁ దలఁచి
శోకంబు గ్రమ్మ నశోకంబుకొమ్మ - యాకొమ్మ యూఁతగా నటు లేచి నిలిచి

—: రాక్షసస్త్రీలబాధలకు జానకి పలవించుట :—

లోలత నడవులలో నొంటిఁబడిన - బాలికయును బోలెఁ బలవింపఁ దొడఁగె,
"అక్కటా దైవంబ! యదయత నన్ను-నిక్కడఁ జెఱఁబెట్టి యిటు లేఁచఁ దగునె?
ఖలదైత్యుచేఁ జావఁ గలవు నీ వనుచు - నలినసూతి లిఖించినాఁడొ నానొసటఁ?
గాకున్న మఱి దండకావనంబునకుఁ - గాకుత్స్థకులుఁడు రాఁ గారణం బేమి?
పైడిమృగంబు నన్ భ్రమియింప నేల? - వీఁ డిటు చెఱఁదెచ్చి వెతఁ బెట్టనేల?
నా కేమి చింతింప నాకూర్మివిభుఁడు - లోకరక్షణకళాలోలమానసుఁడు
రాకేందువదనుండు రామచంద్రుండు - నాకుఁ గా ఘోరకాంతారమధ్యమున
సౌమిత్రియును దాను జాలిమైఁ దూలి - యేమి గాఁ గలవాఁడొ? యెట్లున్నవాఁడొ?
యెన్నఁ డాఘనశౌర్యుఁ డిట కెత్తివచ్చు? - నిన్నీచదైత్యుల నెన్నఁ డుక్కణఁచుఁ?

దుది నన్ను నెన్నఁడు దోడ్కొనిపోవు ?-నది యెన్నటికిఁ గూడు నది యెట్లు వొసఁగు ?
నీదురాత్మునిచేత నిటు చచ్చుకంటె - చేఁదు మ్రింగుట మేలు ; చేఁదును నాకు
వాలినవయ నిచ్చువా రిందు లేరు - హా లక్ష్మణాగ్రజ ! హా ధర్మనిరత !
నీకైన యేకపత్నీత్వంబు నేఁడు - చీకాకుపడి హత్యచేఁ జచ్చుననుచుఁ"
గెరలెడుతనదీర్ఘకేశపాశముల - నురి పెట్టుకొని చావ నూహించె నంత.
ఆలోన నెడమక న్నదరె నాసతికి - వాలుమీనులచేత వనజంబు వోలె.
వలపుఁదెమ్మెరచేత వనలతఁ బోలెఁ - బొలఁతికి మఱి వామభుజమును నదరె ;
నయ్యెడ మదహస్తి హస్తంబుపోలెఁ - దొయ్యలి దాపలితొడయును నదరె.
శుభసూచకంబు లీచొప్పున నడువ - నిభరాజగమన నయ్యెడఁ దెంపు మాని
జనకుని శ్రీరామచంద్రుని నతని - యనుజుల నత్తల నటఁ దలంచుచును
దనుజులచేతి బాధలఁ జాల నలసి - తనదిక్కులేమికిఁ దరళాక్షి వగవ
"సుదతిచిత్తములోని శోకంబు మాన్ప - నిది నాకుఁ దఱి"యని యిచ్చఁ జింతించి
రవికులక్రమమును రామపౌరుషము - వివిధభంగుల వేడ్క వినుతి సేయుచును
మ్రానిమీఁదనె యుండి మారుతాత్మజుఁడు - వానరభాష గీర్వాణభాషయును
ఈనాతి యెఱుఁగునో యెఱుఁగదో యనుచు - మానవభాషల మగువ కిట్లనియె.
"ఓమహీనందన ! యోపుణ్యసాధ్వి ! - యీమెయి శోకింప నేటికి నీవు ?
మగువ ! నీవిభుఁడు సేమముగ నున్నాఁడు - జగదేకనిధి రామజనపాలవిభుఁడు
వనధి బంధించి రావణు సంహరించి - నినుఁ దోడుకొనిపోవు నిక్క మీపలుకు ;
సహజన్ముఁడైన లక్ష్మణుఁడు తఱిఁగొలువ - మహనీయమహిమతో మాల్యవంతమున
నున్నాఁడు కపిసేన లొగి ననేకములు - త న్నర్థిఁ గొల్వఁగా దశరథాత్మజుఁడు"
అనవుడు నిదియొక్క యాకాశవాణి - యని శింశుపావృక్ష మవనిజ చూడఁ
బన్నిన నీలాభ్రపటలంబులోనఁ - గ్రొన్నెల గతి మెఱుంగును బోలెఁ జూడ
సన్నమై యామ్రానిశాఖలనడుమ - నున్నమర్కటరూప మొయ్యనఁ గాంచి
కలలోనఁ బ్లవగంబుఁ గంటి నే ననుచుఁ - గలఁగి యాకలకీడు కాకుత్స్థులకుఁ
గాకుండుఁగా ! కంచు ఘనుల దేవతల - నాకాంత గొనియాడి యటఁ దెలివొంది
కంటకాసురకోటి గాఱించుకతనఁ - గంటికి నిదుర నేఁ గాన రేఁబగలు
గాన నిద్దురలేని కల యెందుఁగలదు ? - పూనియింకొకసారి పోలంగఁజూతు
నని తనవదనాబ్జమల్లన నెత్తి - హనుమంతుమఱియును నందందఁజూచి
"యెందుండి వచ్చెనో యీమ్రానిమీఁది ?-కెందును గడుఁజిత్ర మిది యొక్కకోఁతి
చెలు వొప్ప నరుఁడు భాషించుచందమున - నలినాప్తకులము నానాథుసేమంబు
నలవడఁ దెలుపుచు నమృతంబు లొలుకఁ - బలుమాఱు ప్రియములు పలుకుచున్నదియు.
వానరజాతి కీవార్తలు గలవె - నానావిధంబుల నాకుఁ జింతింప

కడఁగి రాక్షసమాయ గాఁబోలు" ననుచుఁ - బడతి యూరకయుండెఁ బ్రతిభాష లుడిగి
అనిలనందనుఁ డంత నవనీతనూజ - మనసులోఁ దన్ను నమ్మమిఁ జూచి యెఱిఁగి
యాతరు వటు డిగ్గి యతిభక్తియుక్తి - నాతికి దండప్రణామము ల్సేసి
కరములు మోడ్చి "యోకల్యాణి ! నన్నుఁ - బరికింపు మేను నీపతి గూర్చుబంట
జనపతి నీకు విశ్వాసంబుపుట్టు - నని యిచ్చి పుత్తెంచె నంగుళీయకము"
అని చూపి మ్రొక్కిన నవనీతనూజ - హనుమంతుఁ గనుఁగొని యతని కిట్లనియె.
"అడరెడు దనుజమాయల నను కరము - నడుకులఁబడి వేగుచుండుదుఁ గాన
ననఘాత్మ ! రఘురామునంగుళీయకము - గనియు విశ్వాసంబు గలుగదు నాకు;
నీ వెవ్వఁడవు ? మఱి నీకుఁ బేరేమి ? - భూవరునకు నీకుఁ బొం దెటు లయ్యె ? —
ఇనకులాధిపువేష మెట్టిది ? యతని - యనుజుండు సౌమిత్రి యతఁ డెట్టివాఁడు ?
గాకుత్స్థుఁ డిప్పు డెక్కడ నున్నవాఁడు? - నీకు నేమని చెప్పి నిన్నుఁ బుత్తెంచె ?
నేచందమున వచ్చి తీవార్ధి దాఁటి ? - నాచిత్త మూరడ నాతోడఁ జెప్పు"
మని యొప్ప నడిగిన నవనినందనకు-హనుమంతుఁ డంతయు నటఁ జెప్పఁదొడఁగె.

—: హనుమంతుఁడు సీతకుఁ దనజన్మము దెల్పుట :—

"వనజాక్షి ! వాయుదేవతవరంబునను - ఘనుఁడు కేసరియను కపికులాగ్రణికి
ననుఁబుత్రుగా నంజనాదేవి గనియె - హనుమంతుఁ డనుపేర నమరినవాఁడ;
వసుధ సుగ్రీవుఁ డన్వానరేంద్రునకు - నసమానమతి మంత్రినై మెలంగుదును;
ఆతనిరాజ్యంబు నాతనిపత్ని - నాతనియగ్రజుం డగువాలి గొన్న
మద మేది నలుగురుమంత్రులు దాను - నదిమొదల్ ఋశ్యమూకాద్రిపై నుండఁ
పటుసత్వమునఁ బేర్చి పఙ్క్తికంధరుఁడు - కుటిలుఁడై నిన్నెత్తికొని పోవునపుడు.
ఒదవినయాక్రోశ మూరక వినుచు - సుదతి నిన్దల లెత్తి చూచుచుండితిమి.
నెలఁత ! యప్పుడు మము నీవును జూచి - తొలఁగక నీమేనితొడవులు వుచ్చి
నీవస్త్రమునఁ గట్టి నేల వైచుటయు - నావేళ సుగ్రీవుఁ డవి పుచ్చి దాఁచి
యచ్చుగా రఘురాముఁ డట నిన్ను వెదుక - వచ్చి పంపాసరోవరతీరభూమి
దాను తమ్ముఁడు నుండు తఱి నంత నర్క - సూనుండు వారలఁ జూచి రమ్మనుడు
నే నేగి రాముని నెఱిఁగి యేతెంచి ? భానుజు రామభూపాలుఁ గాన్పించి
యన్నరనాథున కర్కనందనుఁడు - కన్నసొమ్ములు సూపి కడుభక్తి మ్రొక్కె
నాతొడవులఁ జూచి హర్షించి రాముఁ - డాతని నిజశత్రు డగువాలిఁ జంపి
యుపకారశీలుఁడై యొప్పుసుగ్రీవుఁ - గపిరాజ్యపదమునఁ గరమొప్ప నిలిపె.
నతిభక్తి సుగ్రీవుఁ డంత రాఘవునిఁ - బతియుఁ గా నిఃభృత్యభావంబు మోచి
అక్షీణబలధన్యులైనవానరుల - లక్షల రెండేసి లక్షలకపుల
గర్వాంధు లగు దైత్యకటకంబు లరసి - యుర్వీతనూభవ యున్నచో టెఱిఁ

మనలక నెలలోన మరలిరం డనిన - ననమునఁ గపు లేగి రన్ని దిక్కులకుఁ
బటుశక్తి దక్షిణభాగంబు వెదక - నిటు నంగదుఁడు మొద లేము కొందఱము
చనుదెంచి పెక్కుదేశంబులు వెదకి - నినుఁ గాననేరక నివ్వెఱగంది
శోకింప నరుణుని సుతుఁడు సంపాతి - మాకు లంకాపురిమార్గంబుఁ జూపెఁ;
జూపుటయును నిన్నుఁ జూడ నర్థించి - యేపునఁ బఱతెంచి యే నబ్ధి దాఁటి
మఱి యంత సూర్యాస్తమయమున నితరు - లెఱుఁగకుండఁగ వచ్చి యీలంకఁ జొచ్చి
విలసిల్లు నామహావేషంబు దాఁచి - సొలవక నిన్నెల్లచోటుల వెదకి
యెందును బొడగాన కిటు లేగుదెంచి - యిందు నిన్ దర్శింప నేర్పడఁ జూచి
రవికులోత్తముఁ డైన రామునిదేవి - యవునొకొకాదొకో యని విచారించి
సృష్టీశుచే విన్నచిహ్నంబు లెల్ల - దృష్టించి పిదప సందేహంబు వాసె
వల నేది యిప్పుడు వచ్చి రావణుఁడు - తలఁకక మిముఁ బల్కుతఱి నున్నవాఁడ
ఘనశక్తి వానితోఁ గయ్యంబు చేసి - యని వానిఁ జంపెద నని విచారించి
పూని నిన్ దర్శించి పొందొంద నీకు - నీనాథుసేమంబు నిజముగాఁ జెప్పి
దనుజుఁ బిమ్మటఁ జంపఁ దలపోసి కాని - వనిత! నాప్రాణము ల్వంచించి కాదు"
అని చెప్పి రఘురాము నలవుప్రాయంబు - కనుఁగవచెలువంబు గళమునోయగము
నగుమోముకళయును నఖములతీరు - నెగుబుజంబులబాగు నెరికొనులాగు
వెడఁదఱొమ్ముబెడంగు వీనుల రంగు - నడలయందంబును నాభిచందంబు
ఘనజఘనముపెంపు కరములకెంపు - తనువులక్షణమును దప్పక చెప్పి
యాశౌర్య మాధైర్య మాబ్రహ్మచర్య - మాశాంతి యాదాంతి యామహాక్షాంతి
యాశక్తి యాయుక్తి యాపితృభక్తి - యాశీల మాలీల లన్నియుఁ జెప్పి
రూపించి లక్ష్మణు రూపెల్లఁ జెప్పి - యాపుణ్యుఁ డంగుళీయక మప్పు డిచ్చె.
యిచ్చినఁ గైకొని యిపుడు ప్రాణములు - వచ్చెఁగా యనుచు నెవ్వగ నూరడిల్లి
రాముఁ జూచినకంట రామ రాగిల్లి - సేమ మేర్పడ భద్రసింహాసనమునఁ
బ్రేమతోఁ గూర్చుండఁ బెట్టినకరణి - నామణిముద్రిక నక్కునఁ జేర్చి
యనురక్తి నర్ఘ్యపాద్యము లిచ్చినట్లు - కనుఁగవ హర్షాశ్రుకణములు దొరుఁగ
ధూపంబు దీపంబుఁ దోడ్తోడ నొసఁగి - యేపార సాష్టాంగ మెఱఁగినపగిదిఁ
బులకించి తిలకించి పొలఁతి మూర్ఛిల్లి - తెలిసి యాహనుమంతు దెసఁ జూచి పలికెఁ
గపివంశవర్య! రాఘవకార్యధుర్య! - యుపకారనిరత! లోకోన్నతచరిత!
పవమానసుత! నాకుఁ బ్రాణదానంబు - తవిలి చేసితి నీకుఁ దగఁ జేయలేను
గాకుత్స్థతిలకంబు కరుణ నీవింక - నాకల్పముగ నుండు" మనుచు దీవించె
నలఘువిక్రమశీలుఁ డగు వాయుసుతుఁడు - చెలువ జానకిఁ జూచి చేతులు మొగిచి
"హరునకు నైన నింద్రాదుల కైనఁ - బరమేష్ఠి కైనను బడయఁ జొప్పడని

నీకృప పడసితి నినుఁ జూడఁగంటి - నాకింత చాలదె? నలినాయతాక్షి!"
అనిన సీతాదేవి యనియె వెండియును - "మనుజేశుసేమంబు మఱఁదిసేమంబు
మనమార నడుగుచు మమత రెట్టింప - ననఘాత్మ! రఘురాముఁ డభిరామబలుఁడు
నను నెడఁబాసి యున్నాఁడ ధైర్యమున? - ననుజుండు దానును నప్పటప్పటికి
దయ నన్నుఁ దలఁతురే? దండెత్తి యిటకు - రయమున వత్తురే రణకాంక్ష?" ననిన

—: హనుమంతుఁడు సీతతో శ్రీరామలక్ష్మణుల క్షేమముదెల్పి శిరోరత్నము గొనుట :—

"వినవమ్మ! నీప్రాణవిభునిసేమంబు - నినుఁ బాసినదిమొదల్ నిత్యవేదనల
నేలపైఁ బవళించు నిద్ర యెఱుంగఁ - డోలి మాంసాహార మొల్లఁ డెన్నఁడును
వాసిమై దండకావనములో నిన్ను - మోసపోవుట లెంచు; మో మరవాంచు;
నిట్టూర్పు నిగుడించు; నించుఁ గన్నీరు; - నెట్టన మూర్ఛిల్లు! నేలపైఁ ద్రెళ్లుఁ;
దెలివిమై లేచు; నల్దిక్కులు చూచు; - గలఁకు నివ్వెఱగందుఁ; గళవళంబందు;
హాసీత! హాసీత! యని ప్రలాపించు - నాసుమిత్రాపుత్రుఁ డది చూచి వగచుఁ
గావున మీర లిక్కడ నుండువార్త - వేవేగ నాచేత విన్నంతఁ గదలి
నాకంటె ఘనులైన నగచరాధిపుల - భీకరాకృతుల నభేద్యవిక్రముల
నగశృంగతరుసంఘనఖముఖాయుధుల - నగణితబలుల దేవాంశసంభవుల
సుగ్రీవనలవాలిసుతు లాదియైన - యుగ్రవీరులఁ గూడి యుదధి లంఘించి
యెల్లభంగుల వచ్చు నింతి! నీవిభుఁడు - తల్లి! నిన్గొని యయోధ్యాపురి కేగు;
రాముచే రణమున రావణుఁ డీల్గు - నీమదికోర్కులు నీకు సిద్ధించు;
నైన నీతడ వేల యఖిలైకమాత; - యేను నావీపున నిడికొని ప్రీతి
నొదవినగడఁకతో నుదధి లంఘించి - యుదయవేళకుఁ బోదు నుర్వీశుకడకు
నిచ్చేయు" మనవుడు నెలఁది వాయుజుని - సచ్చరిత్రమునకు సంతోష మంది
"యోసమీరాత్మజ! యోపుదు వీవు - నీసత్త్వ మిట్టిది నిజము చింతింప
ననఘాత్మ! యేఁబెండ్లి యైనదిమొదలు - జనలోకనుతు రామచంద్రునిఁ గాని
బొలుపొందఁగా నన్యపురుషాంతరములఁ - గలలోన నైనను గదిసి యేనెఱుఁగ
నీనీచమతి నన్ను నిటఁ దెచ్చుచోట - వీని నంటుటకేను వ్రేగుచుండుదును;
వెఱవక బలిమిమై వీఁ డంటెఁగాని - మఱి యన్యపురుషుల మది నంట నేను;
నానాథునకు నీవు నమ్మినబంట - వైనను నిను నెక్కి యరుదెంచు టొల్ల;
తనదేవిముచ్చిలి దైత్యుండు చనిన - నినకులుం డారీతి నేతెంచె నండ్రు;
ఇది విచారము గాదె? యినకులేశ్వరుఁడు - కొదలేక మునుచిత్రకూటంబునందు
నొకనాఁడు తనతొడ నొఱఁగి నిద్రింపఁ - గ్రకచోగ్రముఖ మొక్కకాకంబు చేరి
చంచుపుటంబునఁ జన్నుఁగవ నడుమ - బొంచి చించిన రక్తపూరంబు దొరుఁగఁ

గాకుత్స్థతిలకుఁ డొక్కఁడ నిద్రఁదేరి - కాకంబుపై నిషీకము ప్రయోగింప
నదియు బ్రహ్మాస్త్రమై యఖిలలోకైక - విదితోగ్రశక్తిమై వెనువెంట నంట
నాకాకి యేకాకి యై యెందుఁ దిరిగి - కైకొని తనుఁ గావు కావు మటంచు
మరలి క్రమ్మఱఁ దనమరుఁగుఁ జొచ్చుటయు - శరణాగతత్రాణచరితుండు గాన
దానినేత్రము నిజాస్త్రమున కిప్పించె - నానిమిత్తంబుగా నలినాప్తకులుఁడు
నాటి నాపై ప్రేమ నాటి యస్త్రంబు - నేటికి మఱచెనో? యిది హెచ్చరింపు;
పదివేలభంగుల బాధలకోర్చి - పదినెల ల్గడపితిఁ బతిఁ బాసి యేను;
నాయున్కిఁ జూచితి నాపాటు గంటి - యేయుపాయంబుల నిం దోర్వరాదు;
ఉడుగనివగలతో నొక్కొక్కదినము - గడచు టొక్కొకవార్ధి గడచుట నాకు
నరనాథు మదిలోన నామీఁదఁ జాలఁ - గరుణ పుట్టెడునట్లుగా విన్నవింపు;
మాతండ్రి జనకుండు మహిమీఁదఁ దన్ను - నేతెఱంగున వీరుఁ డితఁ డని నమ్మి
తనకు నిచ్చినఁ దెచ్చి తగదు నన్విడువ - నని యేను బల్కితి నని పల్కు మీవు
నిలసిల్లు కల్యాణవేదిపైనుండి - వలనొప్ప నగ్ని దేవర సాక్షి గాఁగఁ
గర మొప్ప నన్నెల్లకాలంబు విడువ - నరసి రక్షించెద నని తెచ్చి నన్ను
నరయ కుపేక్షించి యనదఁగాఁ జేసె - పరికింపుఁ డని విన్నపము సేయు మనఘ!
తనయింతి నొకనిచేఁ దాఁ గోలుపోయి - మన నిచ్చఁజేయుట మగపాడి గాదు
అటుగానఁ దన కిది యపకీర్తి గాన - ఇటు విన్నవించితి నింతయే కాని
కలఁగక నామనోగతులఁ బ్రాణంబు - లొలసి త న్నెదఁబాయ కున్నది యనుము
చతురాత్మ! మఱి నీవు సౌమిత్రిఁ జేరి - యతనితో నొక్కమా టాడుము తెలియ
నను దల్లిగాఁ జూచు నాపాటుఁ జూడ - తన కెన్నిభంగులఁ దగ దని చెప్పు
వావిరి దండకావనములోఁ బరమ - పావనుఁ డగు తన్ను పలికినఫలము
కుడిచితి నని చెప్పు కొదువ లేకుండ - తడయకు మని తెల్పు దయ బుట్టఁ జెప్పు
నవసరోచితముగా నంగదుతోడ - రవిజుతోఁ దక్కు మర్కటకోటితోడ
వినయము ల్వాలికి యెవ్విధి నైన వారి - వినకులులను వేగ నిటకుఁ దోడ్తెమ్ము;
మిక్కిలి తెగువమై మీరాక తెలిసి - యొక్కమాసము చూతు నుండ లే నవల;
ఈలోన రఘురాము నెబ్బంగి నైన - వాలాయముగఁ దెమ్ము వడి నింకఁ బొమ్ము"
అని సీత పల్కు వాక్యము లెల్లఁ దెలియ - విని హనుమంతుండు విమలుఁడై పలికె.
"అవుఁ గాక! చెప్పెద నన్ని కార్యములు - సువిద! నీమదిలోన నూరడు మింక
నచ్చుగా రఘురాము నంగుళీయకము - తెచ్చి యొప్పించితి దేవి! నీకర్థి
ధరణిజ! రిక్తహస్తంబులతోడ - ఘరలుట దూతధర్మము గాదు నాకు;
అతివ! ముద్రారత్న మాన తి"మ్మనిన - నతనితోఁ దెలియ నయ్యవనిజ పలికె.
"నీవు విచారింప నిసుమంత గాని - లేవు; సముద్ర మే లీల దాఁటితివి?

యారూఢబలవిక్రమాస్పదం బయిన - నీరూప మెట్టిదో నిజముగాఁ జూపు;
మేను నీనిజరూప మేర్పడఁ జూచి - కాని నా తలమానికము నీకు నీను ;"
అనిన నాహనుమంతుఁ డాకాశ మెల్ల - దనమేను నిండ నుద్దండుఁడై పెరిగి
మాలతీమల్లికామాల్యమై మెడకు - నాలోలతరతారహారమై కటిని
గలధౌతమయఘంటికాదామ మగుచు - దళుకుమక్కులపిండు తనమేన నలమ
నతిభీషణాకారుఁ డై నిల్చుటయును - నతివచిత్తములోన నతిభీతిఁ బొంది
"యసమానగాత్ర! యోయంజనాపుత్ర! - విసువక నీరూపు వెస దాఁచు" మనుచు
హనుమంతుఁ గొనియాడి యతని దీవింపఁ - దనవిశ్వరూపంబు తగఁ జూచి సురలు
వినుతింప నది దాఁచు వెన్నుండు వోలె - ననిలజుఁ డెంతయు నల్పుఁడై నిలిచె.
నిలిచిన హనుమంతు నెమ్మిమైఁ జేరఁ - బిలిచి లోఁగొంగున బిగియంగఁ గట్టి
యున్న శిరోరత్న మొయ్యన విడిచి - యన్నాఁతి ప్రీతిమై నపు డొసంగుటయు
వనితశిరోమణి వలనొప్ప నంది - కొని మ్రొక్కి సీత వీడ్కొని వేడ్క నరిగి
పంతంబు తా నింకఁ బంక్తికంఠునకు - నింతటఁ దనరాక నెఱిఁగింతు ననుచుఁ
"దల్లి నే నాకొంటిఁ దనరఁగ వనము - నెల్లెడ ఫలములు నేను గైకొందు"
ననవుడు సీత యాహనుమంతుఁ జూచి - యనె "రాక్షసావళి యల్ల కాపుండుఁ
గ్రమ్మి రాలినపండ్లు క్రమముతో నమలి - పొమ్ము వేగ" యటంచుఁ బొందుగా ననుప
దనమదిఁ గొండొకతడవు చింతించి - వనభంగ మొనరించువాఁడునై పెరిఁగి
తొడలందు బొడము వాతూలఘట్టనలఁ - బడుగుఁ బేకయుఁ బోలెఁ బడ మహీజములు

—: హనుమంతుఁడు అశోకవనమును జెఱుచుట :—

అనిత్యమతి యశోకారామభూమి - మానైనహర్మ్యము ల్మహిఁ గూలఁ దన్ని
యొనరకేళిగృహంబులు నుగ్గుఁ జేసి - వనమహీరుహములు వడి నేలఁ గలిపి
కొమ్మలు ఖండించి కుసుమము ల్రాల్చి - కమ్మతేనెలు చల్లి కాలువ ల్చెఱిచి
పూవుఁదీఁగెలు ద్రెంచి పొదరిండ్లు చదిపి - వాపులు గలఁచి దోర్బలకేళిఁ దేలి
కలకంఠబకబిసకంఠికాక్రౌంచ - కలహంసశుకశారికామయూరాది
వనపక్షు లార్తరావములతోఁ బాఱ - వనపాలకులు భీతి వడి మేలుకాంచి
హనుమంతుసేఁతకు నగ్గులై మండి - యనుపమకరవాలహస్తులై కదియఁ
దనపేరు తనరాక తనపరాక్రమము - వినఁ జెప్పి శ్రీరామవిభు కూర్మిబంట
నొక్కొక్కరాక్షసు నుద్దండవృత్తి - నొక్కొక్కతరువుతో నొగిఁ గూలనేసి
ప్రథమసంగరకళాపారంభుఁ డగుచుఁ - బృథివిపైఁ బీనుఁగుఁబెంటలు గాఁగ
ఘోరసత్వంబులఁ బొలుపొందువారి - వీరుల నెనిమిదివేల రాక్షసులఁ
బవమానతనయుఁ డప్రతిముఁడై పేర్చి - యవలీలఁ దెగటార్చి యార్చినఁ జూచి
యేపఱి ధృతిదూలి యినవంశుదేవి - కాపున్న ఘోరరాక్షసభామ లరిగి

రావణు లోకవిద్రావణుఁ గాంచి - "దేవ! నేఁ డొకకోతి తెగువమై వచ్చె.
తొలి తొలి వైదేహితో మాటలాడి - కలగొన వనమెల్లఁ గాసిలఁ బెఱికి
వినుఁ డన్ని యెనిమిదివేల రాక్షసుల - వనపాలకులఁ జంపి వ్రాలుచున్నాఁడు.
వాఁడు రాఘవుఁ డంప వచ్చినవాఁడు - కాఁడేని యాసీత గాపుగా నున్న
తరువొక్కటియుఁ దక్క తావకవనము - కర మల్గి పెఱుకంగఁ గారణం బేమి?
వానితెఱం గేమి? వైదేహి నడుగఁ - దా నెఱుంగ నటంచు దాఁచుచున్నదియు;"
నావుడు నల్గి దానవలోకవిభుఁడు - రావణుఁ డుగ్రనిగ్రహదృష్టిఁ జూచి
దీపాగ్రనిర్గతదీప్తతైలంబు - లై పావకజ్వాల లక్షలఁ దొఱఁగఁ
దన కింకరులఁ బంచె దండిరాక్షసుల - నెనుబదివేవుర నిద్ధవిక్రములఁ
బనిచినఁ బనిబూని బలియులై వారు - ధనురస్త్రశూలముద్గరభిండివాల
ఘనగదాకరవాలకలితులై పేర్చి - యనికి సన్నద్ధులై యార్చుచు వెడల
నంత సూర్యోదయం బయ్యె నౌటయును - నెంతయుఁ గడఁకతో నే పగ్గలించి
యకలంకగతిఁ బర్వతాకారుఁ డగుచు - మకరతోరణ మెక్కి మారుతాత్మజుఁడు
తనుఁదాఁకి శస్త్రాస్త్రతతుల నొప్పించు - దనుజవీరులఁ జూచి దర్పించి పలికె.
"నోరి! రాక్షసులార! యుర్విపై నేను - శూరత విలసిల్లు సుగ్రీవుబంట
రామునిదూత నారాముసేమంబు - భూమిజతోఁ జెప్పి పోవుచున్నాఁడ;
హనుమంతుఁ డనువాఁడ నతిబలాధికుఁడ - నినతనూజుని మంత్రి నే వాయుసుతుఁడ
పూని లంకాపురంబున నున్నమగల - కే నంతకుండనై యిట వచ్చినాఁడఁ
జెడఁగోరి నన్నేల చెనకెద" రనుచు - వడిఁ బేర్చి యాభీలవాలంబునందుఁ
బదుల నూఱుల వేల బలియుఁడై పట్టి - త్రిదశారివరుల బంధించి బంధించి
యారూఢవిక్రమాహవకేళిఁ దేలి - తోరణస్తంభంబుతో వ్రేసి వ్రేసి
పూని యొక్కని నైనఁ బోరిలో బ్రదికి - పోనీక నిశ్శేషముగఁ జంపివైచె.
నంతలో ఫణిహారు లమరారికడకు - నెంతయు భీతులై యేతెంచి మ్రొక్కి
"దనుజేశ! విను కోఁతి తనదువాలమున - నెనుబదివేవుర నేపుమైఁ జంపి
మలయుచునున్నాఁడు మకరతోరణము - తలదన్ని రణబలోదగ్రుఁడై" యనిన
ఆపంక్తిముఖుఁడు కాలాంతకుపగిది - కోపించి పింగళాక్షుని దీర్ఘజిహ్వు
వక్రనాసుని నశ్మవక్షుని వైరి - చక్రభీకరుఁడైన శార్దూలముఖుని
వేవేగ రప్పించి వీరులై మీర - లావానరునిఁ దెగటార్చి ర''మ్మనుచుఁ
బనిచిన నేవురు ప్రబలసైన్యములు - కొని రథారూఢులై క్రూరులై వెడలి
పరువడి నార్చుచుఁ బవనజుఁ దాఁకి - శరవృష్టిఁ బొదవినఁ జలియింప కాతఁ
డాతోరణంబుపై నార్చుచుఁ బేర్చి - వాతూలసుతుఁ డేఁచి వాల మంకించి
రథముల విఱిచి సారథుల నుగ్గాడి - రథతురంగంబుల రణవీథిఁ ద్రుంచి

వారణంబులఁ గూల్చి వాజుల గెడపి - యారాక్షసులసేన నట రూపుమాపి
ధరణికి లంఘించి తనదువాలమున - నురుశక్తి గళముల కుఱిగా బిగించి
యురువడి కనుగ్రుడ్లు నుఱకంగఁ ద్రిప్పి - సురుఁగక వక్రనాసుని వ్రేసి చంపెఁ
జంపి యంతటఁ బోక సమయని కినుకఁ - దెంపు సొంపును బెంపు సొంపు దీపింపఁ
బెడపెడ నార్చుచుఁ బిడుగునకంటె - బెడిదమై కనుపట్టు పిడికిటిచేతఁ
బుడమిపై నురురక్తములు గ్రక్కి కూల - వడి నశ్మవక్షుని వక్షంబు పొడిచె
పొడిచి బాహాగర్వమున మాఱులేక - కడఁకఁ గనుంగొని కఱకురాక్షసుల
మొగి ద్రుంచి శార్దూలముఖు లలాటంబు - పగులంగ గద ద్రిప్పి పడవైచి చంపె
నటు చంపి క్రోధాగ్ని లందందఁ నిగుడఁ - గుటిలరాక్షసకులక్షోభంబు గాఁగ
గ్రూరుఁడై పింగళాక్షునితోఁకఁ గట్టి - కారాకు సుడిగాలి గడువడిఁ ద్రిప్పు
తీరున వాని దిర్దిర మింటఁ ద్రిప్పి - తోరణ స్తంభంబుతో వ్రేసి చంపె
వాని నిమ్మెఁ జంపి వరశక్తియుక్తి - పూని దానవసైన్యములఁ జొచ్చి కలఁచి
యురవడి దీర్ఘజిహ్వుని వచ్చి తాఁకి - యురుముష్టిసంహతి నుర్విపైఁ గూల్చి
యాలోనఁ బవనజుఁ డసమానవిజయ - లోలుఁడై వానినాలుక పీకి చంపె.

—: హనుమంతుని మీఁదికి

రక్తరోముఁడు మొదలైన రాక్షసుల రావణుఁడు పంపుట :—

నంతఁ దక్కినదైత్యు లటఁ బాఱిపోయి - యంతయుఁ జెప్పిన నద్దశాననుఁడు
సోమించి నిజమంత్రిసుతులైన రక్త - రోముని శతజిహ్వు రుధిరలోచనుని
స్తనితహస్తుని శూలదంష్ట్రు దుర్ముఖుని - ఘనుఁ డగు నవ్యాఘ్రకబళునిఁ బిలిచి
"యిది యొక్కవానరుఁ డేచిరాక్షసులఁ - బొదివి పెక్కండఁ జంపుచు నున్నవాఁడు
ఆమర్కటునిఁ జంపుఁ" డని పూనిపనుప - నామహాబలగర్వు లార్చుచు వెడలి
చతురంగబలము లసంఖ్యలు గొలువ - నతులరథారూఢులై పేర్చి వచ్చి
మకరతోరణముపై మాఱులేకిట్లు - నకళంకుఁడై యున్న హనుమంతుమీఁద
వరదివ్యశస్త్రాస్త్రవర్షము ల్గురియఁ - బరమపావనుఁడైన పవమానసుతుఁడు
అప్పు డాదైత్యులయస్త్రశస్త్రములు - దప్పించుకొనుచును దను దాఁకకుండఁ
దననఖాగ్రంబుల దంతకుంతముల - ఘనపాదకూర్పరకరఘట్టనములఁ
జెలరేఁగి వడి మహాశిలల వృక్షముల - బలముల నలుగడఁ బఱపి నుగ్గాడి
కంఠీరవంబును గజములపైకిఁ - గుంఠితగతిఁ దాకిఁ గుప్పించుకరణిఁ
బటుమాంసమస్తిష్కవారముల్చెదర - కుటిలోగ్రనఖములఁ గుంభము ల్వ్రచ్చి
లేళ్లపైఁ బులి చౌకళించినపగిదిఁ - దుష్టగుష్టములఁ దోడ్తో రూపు మాపి
జంతుహరణ సేయు జముని కైవడినిఁ-బంతంబుతోఁ గ్రాలు బలము మాయించి

కులశైలములఁ దాఁకి కులిశాయుధంబు - పెళపెళధ్వనులతో భేదించినట్లు
బలువిడి రథముల పైకి లంఘించి - పొలుపార రథరథ్యములు నేలఁ గలపి
రథులఁ జెండాడి సారథుల నుగ్గాడి - పృథుశక్తి యుక్తిమైఁ బెఱికి వేఁటాడి
మును మున్న రక్తరోముని నేలఁ గూల్చి - స్తనితహస్తునిఁ ద్రుంచి శతజిహ్వా నణఁచి
రుధిరాక్షుఁ జంపి దుర్ముఖు విదారించి - కదనవిక్రము వ్యాఘ్రకబళు ఖండించి
శూలదంష్ట్రు వధించి శూరత మించి - కాలపాశాభీలకరవాలుఁ డగుచు
నురవడి నిబ్బంగి నొక్కొక్క తెగువ - తరమిడి పెలుచ నుద్దండరాక్షసుల
బలములతోఁగూడ భస్మంబుఁ జేసి - తలఁకక మారుతాత్మజుఁ డున్నఁ జూచి
పోరిలో నిలువక పోయినవారు - వారిచావులు చెప్ప వడి కోప మెచ్చి
యటఁ బ్రహస్తునిపుత్త్రుఁ డగు జంబుమాలి - చటులప్రతాపసంచలితాంశుమాలి
కుటిలారిపర్వతక్రూరరంభోళి - బటుబాహుబలశాలిఁ బనిచె రావణుఁడు
పనిచిన నాదైత్యపతికి మ్రొక్కుచును - అనురక్తి రక్తమాల్యాంబరోదగ్ర
సమరోగ్రశస్త్రాస్త్రసన్నద్ధుఁ డగుచు - నమితరథారూఢుఁడై యేగి యపుడు
శింజినీటంకారసింహనాదములఁ - గంజజాండము హల్లకల్లోలముగను
హరిఁ దాఁకు నున్మత్తహస్తిచందమున - నరుదైనకడిమిమై హనుమంతుఁ దాఁకి
కెరలి మేఘము మహాగిరిఁ బోలె దివ్య - శరవృష్టిఁ గురిసినఁ జలియింప కతఁడు
పెనుశిల దైత్యుపైఁ బెఱికి వైచుటయుఁ - గని దాని శరదశకంబుచేఁ దునిమి
హనుమంతు వదనాబ్జమర్ధచంద్రాస్త్ర - మున నొంచి పదిబాణముల బాహుయుగము
నాటించి యొకశక్తి నడునెత్తి పగుల - మేటియై యేసిన మిగుల రోషించి
పవమానతనయుండు బాహుదర్పమున - నవలీల నొకసాల మగలించి వైవ
నాయుగమ్ములఁ దాని నడుమనె త్రుంచె - నాలోన హనుమంతుఁ డాదైత్యురథము
పదములఁ బడఁదన్ని పట్టి దంష్ట్రములఁ - గదిసి విదారించి గర్జించి వ్రేసి
పొదివి మహావాలమున నశ్వసమితిఁ - జదిపిన విరథుఁడై జంబుమాలియును
బలుకయి నడిదంబు బలువిడిఁ గొనుచు - నలవు పెంపును గూడ నార్చుచు వచ్చి
పవమానతనయునిఫాలంబు వ్రేయ - నవశుఁడై మూర్ఛిల్లి యంతలోఁ దెలిసి
పిడుగుతో సరిపోలు పిడికిటఁ బొడిచె - పొడిచి భంగముఁజేసి పోనీక కదిసి
యొడిసి కైదువఁ గొని యుగ్రుఁడై కదిసి - తడయక యాదైత్యుతలఁ ద్రెవ్వ నేసె.
ధృతి దూలి యతఁ డుర్విఁ ద్రెళ్లె ద్రెళ్ళుటయు - హతశేషు లతనిపాటంతయుఁ దెలుపఁ
గడుజోద్య మంది రాక్షసమంత్రివరులఁ - దడయక పిలిపించి తగఁ గొలు విచ్చి
దనుజనాథుఁడు గొంత తడవు చింతించి - యనిమిషేంద్రుని నైన నాజి గైకొనని
యలఘువిక్రము విరూపాక్షు యూపాక్షుఁ - గలహదుర్ధరు భాసకర్ణాఖ్యుఁ బ్రఘసు
వదయులఁ బంచసేనాగ్రనాయకులఁ - గదనకర్కశుల నొక్కటఁ జూచి పలికె

"ఏలోకమున నైన నిలమర్కటులకు - నీలావు గలదె ? వీఁ డెవ్వఁడో తెలియ
రాదు మీరేవురు రణబలోదగ్రు - లై దర్ప మేర్పడ నాత్మ నేమఱక
యగణితసైన్యసహాయులై వానిఁ - దెగువమై నిటఁ బట్టి తెండు పొం" డనిన
వారును బహురథవారణతురగ - వీరదైత్యులతోడ వేవేగ కదలి
ప్రాగ్గిరిపై నుండు భానుండు వోలె - దిగ్గగనాంతరతీర్ణ తేజమునఁ
దోరణం బెక్కి బంధురదైత్యవరులఁ - దోరణం బొనరింప దొరకొనువాని
ననిలసూనుని దాఁకి యవనియు దిశలు - చినుగంగఁ గూయుచు సింహనాదముల
నంపఱు దివ్యశస్త్రాస్త్రము ల్గురియ - నందులో దుర్ధరుం డనుపేరువాఁడు
ఐదుబాణంబుల ననిలజునురము - భేదించుటయు రోషభీషణుం డగుచు
కపివీరుఁ డార్చి యాకసమున కెగయ - నపుడు దుర్ధరుఁ డంత నతనితో నెగసి
విలునారి సారించి విలయకాలోగ్ర - జలదంబు కైవడి శరవృష్టి గురియ
నాయుగ్రశరవృష్టి నడచి వాయుజుఁడు - నాయెడఁ బొడవుగా నట మింటి కెగసి
వడివడిఁ బఱతెంచి వానిపైఁ బడిన - బొడిపొడి యై కూలెఁ బుడమి రక్కసుఁడు.
అది చూచి యావిరూపాక్షయూపాక్షు - లదయులై ముద్గర హస్తులై కదిసి
యాకసంబున నిల్చి యార్చి పేర్చుటయు - నా కరువలిపట్టి యటఁ దాను నెగసి
వారితోఁ బోరాడ వారును నతని - ఘోరముద్గరములు గొని వ్రేయుటయును
జగతిపైఁ బడి లేచి సాలభూరుహము - నగలించి మఱియును నార్చుచు నెగసి
చిక్కనిభుజశక్తిఁ జిరచిరఁ ద్రిప్పి - యొక్కదెబ్బనె వారి నుర్విపైఁ గూల్చె.
భాసకర్ణుండును బఘసుండు నంత - నాసమీరాత్మజు నదరంటఁ దాఁకి
పటుశూలపట్టస ప్రహతుల నొంప - నట రక్తసిక్తాంగుఁడై వాయుసుతుఁడు
కోపించి మిక్కిలి కులశైలసదృశ - మౌపర్వతం బెత్తి యసురులమీఁద
స్రుక్కక వైచినఁ జూర్ణమై పడిరి - కొక్కులు వడి గంటఁ గూలుచందమున
వాయునందనుఁ డంత వారిసైన్యముల - నాయంతకుఁడు వోలె నణఁగించె నపుడు
పడుకరు ల్చెడుహరు ల్పఱచుకాల్బలము - కడతేరుతేరులు కలఁగుశూరులును
మడియు మహారథు ల్మ్రగ్గుసారథులు - పొడి యైన శస్త్రము ల్వ్రాలియునస్త్రములు
కడిఖండలైన చక్రప్రాసములును - మడిసిన గుఱ్ఱము ల్మ్రగ్గుకాల్బలము
కూలెడుమావుతు ల్గ్రుంగురావుతులు - తూలెడుగొడుగులు త్రుంగుపడగలు
పఱచు నెత్తుటియేర్లు బహుమాంసములును - నురు గ్రమ్ము భూతంబులై రణం బొప్ప
క్షణమాత్రమున వారిఁ జంపి వాయుజుఁడు-రణకాంక్ష మఱియుఁ దోరణ మెక్కియుండెఁ
బంచసేనాగ్రగు ల్పంచత్వ మొంది - రంచును హతశేషు లయ్యెడఁ దెలుప

—: హనుమంతునిమీఁదికి అక్షకుమారుఁడు వచ్చుట :—

రాక్షసపతి యంత రణబలోదారు - నిక్షుచాపాకారు నిద్ధవిచారు

నక్షీణదోస్సారు నసహాయశూరు - నక్షకుమారు మహావీరుఁ జూచి
"యలవుమై నాకోఁతి ననిలోనఁ జంపి - తలగోసి తోరణ స్తంభంబునందుఁ
గట్టి ర" మ్మనవుడు గడఁకతో నతఁడు - నెట్టన శస్త్రాస్త్రనిచయంబుతోడఁ
దురగాష్టకముతోడ ధ్రువగతితోడ - బిరుదుటెక్కెముతోడ బృథుకాంతిఁ బొదలి
యుదయార్కనిభ మైన యొకరథం బెక్కి - కదలి భూభాగంబు గంపింప నడచె
నరదంబు మ్రోఁతయు హయహేషితములు-కరిబృంహితములు రక్కసులయార్పులును
దనమహాకార్ముకధ్వనియు నొండొండ - ఘనములై యాకాశము ల్నిండఁ
దోరణారూఢుఁడై తొలఁగక చెలఁగు - మారుతి నక్షకుమారుండు దాఁకి
త్రిజగము ల్భీతిల్ల దిశలు ఘూర్ణిల్ల - భుజశక్తి పుంఖానుపుంఖంబు గాఁగ
ఘనబాణతతుల నక్కజముగాఁ బొదువ - ననిమొన మఱి బాలుఁ డని యెంచరాదు
ఘనపరాక్రమకళాఖని వీఁ డటంచు - హనుమంతుఁ డచలుఁడై యాబాణతతుల
వాలముఖంబున వడిఁ ద్రుంచివైవ - మే లని హనుమంతు మెచ్చుచు వాఁడు
బాణత్రయంబునఁ బావనిశిరము - శోణితంబులుగార నాటి నేయుటయు
కీలాలధారలు కిరణము ల్గాఁగ - బాలభానుఁడు వోలెఁ బరఁగఁ జూపట్టి
యాలోనఁ బ్రళయకాలాగ్నియై మండి - తాలవృక్షమున రథ్యములు ద్రుంచుటయు
నేలపదాతియై నిలిచి వాఁడతని - ఫాలంబు శరములఁ బదియింట నొంపఁ
నవశుఁడై తెప్పిరి యతఁడు వాలమునఁ - దవిలించి యక్షుని తనువు నొప్పింప
నక్షుండు గదగొని యనిలతనూజు - వక్షంబు వ్రేసిన వడిఁ దూలి తెలిసి
కదిసి యగ్గదఁ బుచ్చి కడువడి నేయ - బెదరి వాఁ డొకవింటఁ బె ట్టొనరించి
తప్పించుకొని వియత్తలమున కెగసె - నప్పుడు పలుకయు నడిదంబుఁ గొనుచు
నలవుమై నంతలో నావాయుసుతుఁడు - తొలఁగక నాదైత్యుతోడనే యెగసి
గదవ్రేయుటయుఁ జూచి ఖడ్గ మంకించి - గద రెండుతునుకలుగా వ్రేసి డాసి
తొడలు వ్రేయుటయు వాతూలనందనుఁడు - పుడమిపైఁ బడినభంబునకు బిట్టెగసి
ఖగనాథుఁ డురగంబు కబళించినట్టు - లొగి వానిచరణంబు లొడిసి రాఁ దిగిచి
తెగువఁ గుమ్మరసారె తీరునఁ ద్రిప్పి - జగతిపై వ్రేసిన జవమెల్లఁ దూలి
మొలుపరి తలనున్న బొమిడిక మూడి - కలభూషణము లుర్విఁ గనుకని చెదరఁ
గుండియ పగిలి ప్రేగులు వాత దొట్టి - కండ లెల్లెడరాలి కనుగ్రుడ్లు చెదరి
యగలి యద్దానవునంగంబు లెల్లఁ - బగిలి నెత్తురు గ్రక్కి ప్రాణము ల్విడిచె.
వానిచా వటు చూచి వాసవాద్యమరు - లానందభరితాత్ము లై తన్నుఁ బొగడ
నంత నాహనుమంతుఁ డసమానవిజయ - వంతుఁడై యార్చి దుర్వారుఁడై యుండె.
చెదరినదనుజు లచ్చెరువుగాఁ బాఱి - త్రిదశారిసభఁ జొచ్చి దీనులై నిలిచి
"బలియుఁ డావానరపతి బాహుబలము - తలఁప నచ్చెరు వెందు దానవాధీశ !

పొలిసిరి వనపాలపుంగవు ల్గింక - రులు గీటణంగి రారూఢవిక్రములు
శతజిహ్వుఁడును గూలె శార్దూలముఖుఁడు - గతజీవుఁడయ్యెఁ బింగళనేత్రుఁ డీల్గె
స్తనితహస్తుఁడు చచ్చె శార్దూలకబళుఁ-డనిఁ దుంగె మృతుఁడయ్యె నట జంబుమాలి
పోమించి వక్రనాసుఁడు ప్రగ్గె రక్త - రోముండు లయమయ్యె రుధిరాక్షుఁ డణఁగె
దిశములతో శూలదంష్ట్రుఁడు మడిసెఁ - జెలువేది మదిదీర్ఘజిహ్వుండు దెగియె
రూపఱిపోయె దుర్ముఖుఁడు దుర్ధరుఁడు - ప్రాపించె మరణంబు ప్రఘసుఁడు పడియె
నుఱుమయ్యె భాసకర్ణుండు యూపాక్షుఁ - డొరిగె విరూపాక్షుఁ డుసురుతోఁబాసె
వక్షుండు దెగటారె హతుఁడయ్యె నశ్మ - వక్షుండు మడిసె దుర్వారసైన్యములు
ఇంక నావానరు నింద్రాదిసురలు - శంకింప కనిమొన సాధింపలేరు
ప్రళయాంతకుని నైనఁ బట్టి నిర్జింపఁ - జల మెక్కు యసమానసత్త్వుఁ డైనాఁడు"
నావుడు వెఱఁగంది నాకారి వగల - భావించి యక్షునిఁ బలవింపఁ దొడఁగె
"హా కుమారక ! యక్ష ! హా వీరవర్య ! - హా ! కపిచే నీవు నణఁగితే ?" యనుచుఁ
దలఁకుచుఁ బలవింపు తండ్రి నిజూచి - తొలఁగక యింద్రజిత్తుఁడు చేరి పలికె

—: ఇంద్రజిత్తు తండ్రి నూఱార్చి హనుమంతునిపైకిఁ బోవుట :—

"దేవ ! నీకేటికి ధృతిదూలి వగవ - నావానరాధము నవలీలఁ దాఁకి
వారక యటఁ జంపి వచ్చెద నొండె ? - ధీరత నిటఁ బట్టి తెచ్చెదనొండె ?"
నా విని తనయగ్రనందనుఁ జూచి - రావణుఁ డనియె ధైర్యస్ఫూర్తి నిగుడ
"చిరకాల మమరేంద్రు చెఱఁబెట్టినావు - పరమమాయారణప్రౌఢుండ వీవు
నాకంబు విక్రమోన్నతి మించినావు ? - నీకెదు రెవ్వరు నిఖిలలోకముల ?
వనమున నటులయ్యె నావానరేంద్రు - నసదుగా వదలక యాత్మ నేమఱక
బహుదివ్యబాణప్రభావముల్ చూపి - సహజశౌర్యంబున జయముఁ గైగొనుము"
అనఁ దండ్రి వీడ్కొని యామేఘనాదుఁ - డనలార్కసంకాశ మగురథం బెక్కి
యగణితనిజధనుర్జ్యాఘోషమునకుఁ - బొగిలి దిగ్గజకర్ణపుటములు పగుల
జగములు బెదర దిక్చక్రబంధములు - పగుల నార్చుచు వచ్చి పవనజుఁ దాఁక
నాసమయంబున నమరులు మునులు - వాసవప్రముఖదిగ్వరులు కిన్నరులు
నుప్పరంబుననుండి యొదిగి వీక్షింప - నప్పంక్తికంధరు నగ్రనందనుఁడు
నడరి యాతనిదేహ మణుమాత్రమైనఁ - బొడవడకుండ నద్భుతశితాస్త్రములు
గురియ నయ్యస్త్రము ల్ఘోరవాలమునఁ - దరమిడి చదియుచుఁ దప్పించుకొనుచు
శరవేగలక్ష్యగోచరుఁడు గా కిట్లు - దుర మొనరించె నద్భుతపౌరుషమున
రావణి నిర్జితైరావణి యంతఁ - బావని యసమానబలవేగమునకు
నరు దంది మఱియు దివ్యాస్త్రంబులేయఁ - బరువడి ఖండించి పవనజుఁ డతనిఁ
దరుశైలముల వైవ దర్పించి యతఁడు - శరముల నాటి జర్జరితము ల్సేసెఁ

జేసినఁ గని యింద్రజిత్తుపై నలిగి - యాసమీరాత్మజుం డవలీలఁ దన్ని
మొనయుచు రథరథ్యముల నుగ్గు సేయ - నని మొన విరథుఁడై యాయింద్రజిత్తు
హనుమంతుకడిమికి నచ్చెరు వంది - వినుతోగ్రబలవాయువీర్యాస్త్ర మేయ
వాయుపుత్త్రుఁడుగాన వానరాధీశుఁ - డాయస్త్రమునఁ దూల కచలుఁడై యున్న
నరు దైన రౌద్రాస్త్ర మతనిపై నేయ - పెరిగి యాతఁడు రుద్రబీజంబు గానఁ
గదలక నిలిచినఁ గని యింద్రజిత్తు - మదిలోనఁ గోపించి మారుతిమీఁద
సురసిద్ధసాధ్యులు చూచి నిందింపఁ - బరమదుర్జయమైన బ్రహ్మాస్త్ర మేయ
నాయస్త్రరాజంబు నవనియు మిన్ను - రాయుచుఁ దనమీఁద రా వాయుసుతుఁడు
బ్రహ్మాస్త్రమునఁ బ్రాణభయము లేకుండ - బ్రహ్మచే వరములు పడయుటఁ జేసి
బలువిడిఁ బఱతెంచు బ్రహ్మాస్త్రమునకు - దలఁకక బ్రహ్మమంత్రము లుచ్చరింప
నది చంపఁజాలక యతని బంధించి - కుదియించి పడవైచెఁ గుంభినిమీఁదఁ
బడిన మారుతిఁ జూచి పట్టుఁడు కట్టుఁ - డడవుఁడు పొడుఁ డంచు నఖిలరాక్షసులు
సుట్టు ముట్టి కఠోరసూత్రజాలములఁ - గట్టిగాఁ గట్టిరి కట్టల్క నిగుడ
నంత నాహనుమంతుఁ డవశుఁ డై యున్న - నెంతయు రయమున నింద్రారిఁ జేరి
నలువబాణంబుచే నాశంబు కాక - బలియుఁడై యటు పట్టువడియున్నయపుడె
"యెనయ నీవానరుం డెవ్వఁడో వీని - నని మొనఁ జంపరా" దనినిశ్చయించి
అమితసత్త్వోన్నతుఁ డై పట్టి తెచ్చి - తమతండ్రిముందఱఁ దడయక పెట్టఁ
దనమంత్రివరులును దానువేర్వేఱఁ - దనయులావునకుఁ దద్దయు సంతసించి
కనుఁగవఁ బ్రళయాగ్నికణములు దొరుగ-హనుమంతుఁ జూచి యిట్లనియె రావణుఁడు-
"ఓరివానరుఁడ! నాయున్నపట్టణము - శూరత నొంటిమైఁ జొచ్చుట యెట్లు
నీ వెవ్వఁడవు ? మఱి నీకుఁ బేరేమి ? - యేవెరవున వచ్చి తీవార్ధి దాఁటి ?
హరుఁడు పంచినవాఁడొ ? హరిపంచినాఁడొ ? - పరమేష్ఠి నిన్నిటఁ బంచినవాఁడొ ?
సురగరుడోరగాసురవియచ్చరులు - నరసిద్ధసాధ్యులు నాపేరు విన్న
వెఱతురు ; నీవిట్లు వెఱవక వచ్చి - తెఱఁగంటిదొరకైన దృష్టింప రాక
వఱలెడు నాపురి వంచనఁ జొచ్చి - పెఱికితి వనమెల్ల ; బీఱంబు మెఱసి
బడుగురక్కసుల దుర్బలులఁ గొందఱిని - మడియించితివి మేటిమగవాఁడవోలె ;
నిప్పు డీనేరంబు లిన్నియుఁ గాతుఁ - దప్పక నీరాక తగఁ జెప్పితేని ?"
యనిన నాహనుమంతుఁ డద్దశకంఠుఁ - గనుఁగొని యెంతయుఁ గనలి యిట్లనియె.

—: హనుమంతుఁడు రావణునితో తనరాక యెఱింగించుట :—

"నోరిరాక్షస ! వినరోరి నీచాత్మ ! - దూరీకృతాచార ! దుష్టమానసుఁడ !
విశదకీర్తులు మున్ను విశ్వంబు నిండ - దశరథేశ్వరునకుఁ దనయుఁడై పుట్టి
యరిగి విశ్వామిత్రు యాగంబు గాచి - హరువిల్లు విఱచి మహాశక్తి మెఱసి

పరశురాములఁ బట్టి భంజించి విడిచి - ఖరదూషణాదుల ఖండించె మఱియు
నీపెంపు గుదియించి నినుఁ దోఁకఁగట్టి - యేపున నిన్నబ్ధి నీడ్చిన వాలిఁ
బొలుపార నొకబాణమునఁ గూలనేసి - బలియుఁడై సుగ్రీవుఁ బట్టంబు గట్టి
యక్షీణశక్తిమై నతులకోదండ - దీక్షాగురుం డనఁ దేజంబు మెఱసి
తగిలి రాక్షసకులాంతకుఁ డైనరామ - జగతీశునిజదూత చతురమానసుఁడ;
హనుమంతుఁ డనువాఁడ నర్కజుమంత్రి - నినవంశనిధిరాముఁ డిట నన్నుఁ బనుప
ముదమొప్పఁ బ్రతిప్రేలి ముద్రిక గొనుచు - నొదవినకడిమిమై నుదధి లంఘించి
వచ్చి నీపురిఁ జొచ్చి వైదేహి నరయ - నెచ్చటఁ బొడగాన కెంతయుఁ బోక
యవనిజ వనములో నారసి కాంచి - యవనీశుఁ డిచ్చిన యానవా లిచ్చి
దేవి నీపురి నున్కి తెఱఁగొప్పరామ - భూవరునకుఁ జెప్పఁ బోవుచునుండి
యెనసి నారాక నీ కెఱిఁగింపఁ గోరి - పెనిచినవన మెల్లఁ బెఱికి వో వైచి
వనపాలు రగుదైత్యవరులఁ గింకరుల - నెనుబదివేవుర నేపుమైఁ గడఁగి
మడియించి మునుమిడిమంత్రినందనుల-మడియించి యక్షుని మడియించి పిదపఁ
దగిలి నీయున్నచందము లెల్లఁ జూచి - మగిడి పోయెద నని మఱి పట్టుపడితి
నారామునిజభృత్యుఁ డైన సుగ్రీవు - భూరిసైన్యములలోఁ బొలుపుదీపింప
నలవుమై నాకంటె నతిబలాధికులు - కొలఁది బెట్టఁగరాని కోటు లున్నారు;
అదిమి బ్రహ్మాదుల నైన సాధించు - మదయుతు లీవన్న మండుచుండుదురు;
గొనకొని యావీరకోటులతోడ - వననిధి బంధించి వచ్చి రాఘవుఁడు
లంకపై విడిసి చలంబు పెంపెక్కి - కిన్కమై నసురుల గీటణంగించి
నీతల ల్నుగ్గాడి నిను సంహరించి - సీతఁ దోడ్కొనిపోవు సిద్ధ మీపలుకు;
నెలకొని నీవింక నీతిమార్గమునఁ - దొలఁగక బుద్ధిమంతుఁడ వైన వినుము,
సీత నొప్పించి యాశ్రితలోకపారి - జాతంబు రఘురాము శరణంబుఁ జొరుము
వలవదు వైరంబు వసుధేశుచేతఁ - బొలియక నీప్రాణములు గాచికొనుము"
అని బుద్ధి చెప్పిన హనుమంతుఁ జూచి - కనలుచుఁ బెంపుమొక్కలమును గదుర
ఘనఘనాఘన మేఁచి గర్జించినట్లు - తనియక భర్జించి దశకంఠుఁ డలిగి
"వెఱవక చనుదెంచి వీఁడు నాయెదుట - నఱు గ్రమ్మి దుర్భాష లాడుచున్నాఁడు
కొనిపోయి చంపుఁ డీ కోఁతికీటంబు" - నని ప్రహస్తుని బంప నసురేశుఁ జూచి
వినయభాషణుఁడు వివేకభూషణుఁడు - ననఘపోషణుఁడు మత్తారిభీషణుఁడు
నా విభీషణుఁడు కార్యము దీర్ఘచింత - భావించి చూచి యేర్పడ విన్నవించె:
"మగువల బ్రాహ్మల మఱిబాలకులను - దగదు దూతలఁ జంప దనుజాధినాథ!
వలనొప్పఁ బతిపను ల్వచ్చినదూత - లలవుమై నే మైన నాడుచుండుదురు;
అది దూతలకు ధర్మ మది విచారించి - మదిలోనఁ గోపంబు మట్టు గావింపు;

తుద దూత లెందు వధ్యులు గారు గానఁ - బొదివి యీకోఁతిఁ జంపుట పాటిగాదు
చలము కోపము రామసౌమిత్రులందు - వెలువరింపుము వీని విడిచి పోనిమ్ము;
మగుడక కిన్క నీమది నుండునేని - దగినదండము కొంత దండించి పుచ్చు"
మని నీతి చెప్పిన నతనివాక్యములు - విని రావణుఁడు దైత్యవీరులఁ జూచి
కోఁతుల కెల్లను గుఱుతు వాలంబు - ఖ్యాతిగా నటుగానఁ బ్రజలెల్లఁ జూడ
వీనివాలము గాల్చి వీథులఁ ద్రిప్పి - పోనిండు నావుడుఁ బొదివి రక్కసులు
బలుమోకు లొగి దెచ్చి పవనజుఁ గట్టి - బలిమిచేతులుకాళ్ళు బంధించి తెచ్చి
మనవారిపెక్కండ్ర మడియించినట్టి - చెనఁటికీటము లెస్స చిక్కెరా ! యనుచు
బురవీథులందుఁ ద్రిప్పుచు నంతకంత - వరుసతూర్యంబులు వాయించి కొనుచు
నెల్లెందు మెలఁగ నయ్యెడ వాయుసుతుఁడు - కల్లరిదనుజుల కలయఁ గ్రేఁగంట
గనుఁగొంచు మఱియు లంకాపురం బెల్లఁ - గనుఁగొనుతలఁపున గాసికి నోర్చి
హీనసత్త్వుఁడు పోలె నిటునటు దిరుగ - నానావిధంబుల నగుచు రేఁగుచును,
ఆబాలగోపాల మతని వెంటదగుల - నాబూమెలకుఁ బుబ్బు లాత్మలో వగవఁ
దలకొని యెంతయు దైతేయవరులు - చలమునఁ జీర లసంఖ్యము ల్దెచ్చి
కాలసర్పాకృతు ల్గా తిరు ల్దాల్చి - లోలత నవి నూనెలోఁ దోఁచి తోఁచి
యిది యశోకారామ మెల్ల ఖండించె - నిది దానవేంద్రుల నెందఱఁ జంపె
దీనికిఁ దగుశిక్ష దేవారి పెట్టె - దీని గాల్పుఁ డటంచుఁ దెగువ నొండొరులు
నొదవిన లంకలో నుత్పాతహేతు - వుదయించె నని పేర్చుచున్నవాలమున
నచ్చలంబునఁ జీర లన్నియుఁ జుట్టి - చిచ్చుఁ దగిల్చి రచ్చెరువుగా మంద
దనుజులు సింహనాదములు సేయుచును - వెనువెంటఁ దగుల నావృత్తాంత మెల్ల
తప్పక దనుజకాంతలు చూచి పోయి - చెప్పిన నప్పుడు సీత శోకించి,
"యక్కటా ! నీతిజ్ఞుఁ డైన నీకిట్టి - యిక్కుపాటును గల్గెనే ? తండ్రి !" యనుచు
జలములు దడవి సుస్థలమున నిల్చి - చెలువొప్ప నగ్నికిఁ జేతులు మొగిచి
"యారామవిభుఁడు ధర్మాత్ముఁ డౌనేని ? - వారిధి నాకుఁగా వడి దాఁటునేని ?
యీరావణుని రాముఁ డిలఁ గూల్చునేని ? - వారక నేపతివ్రత నౌదు నేని ?
జనకభూపతి సర్వసముఁ డగునేనిఁ ? - దనరువేదములు సత్యము లగునేని ?
పవమానమిత్ర ! యోపరమపవిత్ర ! - నవకేకిశరద ! దోషాభోజద్వరద !
వరద ! వైశ్వానర ! వానరోత్తముని - పరమశీతలుఁడవై పాలింపవయ్య !"
యని సీత ప్రార్థింప ననిలసూనునకు - ఘనవాల మనుపేరి కాలాహితలను
గనుపట్టు మాణిక్యకళికన మెఱసి - యనలుండు కడుఁ జల్లనై యుండె నంత.
ఆవిధంబునకుఁ దా నాశ్చర్య మంది - పావని తమతండ్రి పావకసఖుఁడు
గావున న న్నగ్నికరుణించె నొక్కొ ? - దేవత లెల్లఁ బ్రార్థించిరో ? రామ

దేవువిక్రమమొ ? యేదియుఁ గాదు ; సీత - దీవెన యిది ; యంచు తెలివిమై నుండి
ప్రవిమలసత్త్వైకపరులైనజనుల - భవపాశములు వీడు భావనదోఁప
బ్రహ్మమంత్రములు తప్పకయుచ్చరింప - బ్రహ్మపాశము లూడెఁ బవనసూనునకు.
అంత నాహనుమంతుఁ డసురేశులంక - యంతయుఁ గాల్పఁగ ననువు చింతించి
యలవడఁ దనకున్నై యగ్నిసూక్తములు - జలములలోఁ గ్రుంకి జపియింపవలయు
నని పోయి మునిగిన ట్లపరాంబురాశి - నినుఁ డస్తమించిన నేచి వాయుజుఁడు
కనకమహీధరాకారమై యొప్పు - తనమేనుఁ బెంచి బంధము లెల్లఁ ద్రుంచి
కీ డాచరించుచు గేలి సేయుచును - వేడుకతోఁ దన వెనువెంటఁ దిరుగు

—: హనుమంతుఁడు లంకఁ గాల్చుట :—

దనుజుల నిర్జించి దనుజేశుఁ డున్న - ఘనమైనమేడ కుత్కటముగా నెగసి
తనవాలవహ్ని లంతటఁ దరిగొల్పఁ - దనివి యంతంత కుదగ్రంబు లగుచు
భుగుభుగఁ బొగ లొప్పెఁ బొగలకు మున్నె - నిగిడి పెన్మంటల నిండెనాకసము :
నాకసమున మంట లదరి మండుటయుఁ - బైకొని యటమున్నె పర్వె నుల్కలు
అదరునయ్యుల్కల కటమున్నె తొలగి - వడి దిక్కులకుఁ బాఱు వరవిమానములు
నప్పుడు హనుమంతుఁ డదరి యొండొండ - గుప్పించి మఱికొల్వుకూటము ల్గాల్చి
వరశస్త్రశాలలు వడి నీఱు చేసి - యిరవంద భండార పిండ్లును గాల్చి
పరువడి సౌధము ల్భస్మంబుఁ జేసి - సౌరిది చప్పరములు చూర్ణంబుఁ జేసి
మణిచంద్రశాలలు మసిగా నొనర్చి - ప్రణుత శయ్యాగేహపటలి దహించి
రమణీయగజవాజి రథశాల లోగి - కమలిచి దగ్ధము ల్గాజేసె నపుడు
ఎడపక యెగసిన యెఱమంటతునుక-లుడుగక నడువీథి నొండొండఁ బర్వి
ఖచరోరగామరగణవిమానములు - ప్రచురవిభాగైకపరతఁ జలింప
సౌరిదిమై రావణాసురుచేటుదెల్పఁ - దొరగునుల్కల యట్లు దోఁచెఁ బెల్లుగను.
రాజన్యుఁ డగు రఘురామభూపాలుఁ - డోజమై దండెత్త నుద్యుక్తుఁ డగుచు
బలువిడి లంకలోపలఁ బ్రతాపాగ్ని - యెలమిమై నిర్గమ మిడియెనో యనఁగ
దహనుండు నిర్భర ధ్వనులబ్రహ్మాండ - కుహరంబు నిండి మిక్కుటముగాఁ బర్వె.
రావణుఁ డట ఘోర రణకళాకేళి - కావళుఁ డగుచు దిక్పాలుర నెల్ల
పఱచినతొల్లింటి భంగము ల్మాఱు - పఱపకపో డనుభంగిని నెగసి
బలసి విభీషణు భవన మొక్కటియ - వెలిగాఁగ పుర మెల్ల వ్రేల్మిడిలోన
దరికొని మండు నత్తరి దైత్యవరులు - కరము భయభ్రాంతిఁ గంపించువారు,
తలలును జీరలు దరికొని మండ - బలమేది నలుగడఁ బాఱెడువారు ;
తమతమవారలు తమబంధుజనులు - కమలుటఁ జూచి శోకము నొంచువారు ;

హాహానినాదంబు లడరించువారు - నాహనుమంతుపై నలిగెడివారు ;
నావిష్ణుఁ డారాముఁ డతనికి నెగ్గు - గావించె నీపాపకర్ముఁ డన్వారు ;
అట్టికీ డొనరించి నట్టి రావణుని - కిట్టియాపద వింతలే ? యనువారు ;
ననుచుండ నెంతయు నత్యుగ్రుఁ డగుచు - వనచరవీరుండు వడిఁ జెలరేగి
యొకచోటఁ దప్పక యుండ నాలంక - సకలంబుగాల్చి యుత్సవకేళిఁ దేలి
యెడపక పైప్రాలు నెఱమంటతునుక - లుడుగక మ్రోయుచు నొగి దూలి తూలి
సోలి సురాపానసుఖసుప్తి మునిఁగి - కాలుట యెఱుఁగక కాలెడు వారు
నాయెడ మృదులశయ్యలయందు నిదుర - పోయి పోయినయట్లుఁ బొందులు నమలి
తెలివికి నెడమీక తీవ్రాగ్నిశిఖల - మెలఁగి మిడుగలేక మృతిఁబొందువారు
తమతమబంధులఁ దమవధూమణులఁ - దమతమబిడ్డలఁ దమప్రాణసఖులఁ
దమతమవారలఁ దగఁ దోడుకొనుచు - గుమురులుగట్టి యేగుచుమ్రగ్గువారు
తెగి యిండ్లసరుకులు దిగిచి తేఁబోయి - మగిడి రానేరక మ్రగ్గెడువారు ;
సతులఁ గౌఁగిటఁ జేర్చి సరి తెచ్చితెచ్చి - ధృతి దూలి వాకిండ్లఁ ద్రెళ్ళెడువారు ;
నై లంక ఘూర్ణిల్ల నంతంతఁ గలయ - నాలోకభయదంబు లై మీఱిమీఱి ;
యురుసింహములఁ బోలె నుగ్రతఁ బట్టి - కరికుంభవిదళనగతి మండిమండి ;
యోజ పెంపారు నాహుతులచందమున - వాజులమీఁదికి వడి దాఁటి దాఁటి
తగిలించు వరవిటోత్తములచందమున - మొగి కామినీకుచంబులఁ బ్రాకిప్రాకి ;
భావించి యన్యులఁ బ్రహసించువారు - కై వడి నాలుక ల్గఱచియు గఱచి
తగిలి సంతాపంబుదలకొన్నవారు ; - మిగిలి యుబ్బెడుగతి మిన్నంది యంది
బెలుకుఱీ పఱతెంచు భీతులపగిది - తొలఁగక నిగుడి గొందుల దూరి దూరి
వాఱుచు నిబ్బంగి వాయునందనుని - వాలాగ్ని లొగి లంక వడి చుట్టుఁ గాల్చె ;
గాల్చిన నుబ్బి దిక్పతులు దేవతలు - మేల్చుట్టు మితఁ డని మెచ్చి తన్పొగడ
హనుమంతుఁ డంతట నంతరంగమున - జనకజభీతిమై శంకించి బెదరి
"యీలంకతోఁగూడ నినవంశుదేవిఁ - గాలిచితిని గన్నుగానక క్రొవ్వి
యేనింక రఘురాము నేమని కాంతు ? - జానకిసేమ మేసరణిఁ దెల్పుదును ?
దప్పెఁ గార్య" మటంచుఁ దల్లడం బంది - యప్పుడు తనమది నట వివేకించి
యేతల్లిదీవెన నీఘోరవహ్ని - నాతోఁకరోమ మైనను గాల్ప వెఱచె
నట్టి సీతాదేవి కగ్నిచే భయము - పుట్టునే యిది యేటి బుద్ధి యటంచు
ధరణిజ మదిలోనఁ దాపాగ్ను లార్చు - వెరవున వాలాగ్ని విషధిలో నార్చి
వెస నశోకారామ వీథికిఁ బోయి - యసురకాంతలు భయమంది వీక్షింప
దనుజకాంతలచేతఁ దనసేమమెల్ల - విని మున్నె సంతోషవివశ యైయున్న
జనకపుత్రికి మ్రొక్కి సన్నిధి నిలిచి - తనపౌరుషములెల్లఁ దగ విన్నవించి.

"యిదె పోయితెచ్చెద నినకులేశ్వరుని - మదిలోన నీకు సుమ్మలికంబువలదు"
అని "యింకఁ బనివిందు" ననుచు సీతకును-వినయంబుతో మ్రొక్కి వీడ్కొని కదలి
తడయక పశ్చిమద్వారంబునందు - వెడలుచు పావని వెస నేపు మిగిలి
తలుపులు పడఁదన్నఁ దలుపులు విఱిగి - యిలఁ గూలె రాక్షసు లెల్ల భీతిల్ల
నురవడి నాలుకయొకటఁగంపింపఁ - బరవసంబునఁ బేర్చి పదిలుఁడై వెడలి
వరుసతో నట్టళ్ళు వడిఁ గూలఁ దన్ని - యలరి సువేలాద్రి నవలీల నెక్కి
కలయ లంకాపురిఁ గల దైత్యు లెల్ల - బెలుకురి భీతిల్ల బెల్లార్చి యార్చి
కడఁగి పానుపులు భగ్నంబులై యబ్ధి - చెడి కూల వడి మహాశిల లెల్ల డుల్ల
నంగద మైఁ బెంచి యద్రిశృంగములు - క్రుంగి కుంభినిఁ గ్రుంగఁ గుప్పించి దాఁటి
యటుదాఁటి బలువిడి యాకాశవీథిఁ - బటుసత్వదేహసంపద వచ్చి వచ్చి
యరుదైనపేర్మితో నబ్ధిమధ్యమునఁ - బరఁగు మైనాకుఁ డను పర్వతాధీశుఁ
గని, యందుఁ దనమేనఁ గల దప్పిఁదీర్చు - కొని పర్వతుని వీడుకొని యట వచ్చి
పొలుపొందు తనజవంబును పెంపుసొంపు - తలకొని జలధియుత్తరతీరభూమి
నతిసత్త్వసంపన్నుఁడై వచ్చి నిలువ - నతనిసంతోషచిహ్నము లెల్లఁ జూచి
యంగదుఁ డాదిగా నగచరాధిపులు - సంగతి నెదురుగాఁ జని కౌఁగిలించి,
ప్రకటించి యందంద పరిణామ మరసి - యొకచోట నందఱు నోలిఁగూర్చుండి,
పోయిన కార్యంబు పొలుపొంద నడుగ - నాయున్నతోన్నతుం డందఱఁ జూచి
"కపులార! యేను మీ కరుణమైఁ జేసి - యుపమింప నరుదైన యుదధి లంఘించి
యగణితవైభవం బగులంకఁ జొచ్చి - తగిలి శోధించి సీతాదేవిఁ గాంచి
యినకులాధిపుఁ డానతిచ్చినత్రోవ - జనకనందనతోడ సకలంబుఁ జెప్పి
యింతికి ముద్రిక నిరవంద నిచ్చి - యింతిశిరోమణి యిదె పుచ్చుకొనుచు
వచ్చితి నే'' నన్న వనచరాధిపులు - నిచ్చలో హర్షించి యింపు సొంపొంది
హనుమంతు నందఱు నన్నిచందముల - గొనియాడి కొనియాడి గోర్కులఁదేలి
యున్నచో నంగదుఁ డురుపరాక్రముఁడు - క్రన్నన నుత్సాహకలితుఁడై పలికె.
"జనకజ మన మింక సాధించి తోడు - కొనిపోయి రఘురాముఁ గూర్చుట లెస్స
యటు గాన నిప్పు డీయంబుధి దాఁటి - పటుపరాక్రముఁడైన పఙ్క్తికంధరుఁడు
సుతులతో హితులతోఁ జుట్టాలతోడ-నతిరయంబునఁ జంపి యవనిజఁ గొనుచు
వత్తము లెం"డను వాలిసూనునకుఁ - నత్తఱి ఋక్షేశుఁ డనియె భావించి,
"మనల సుగ్రీవుండు మైథిలి వెదుకఁ - బనిచినపనులెల్లఁ బావనివలన
ననఘాత్మ! సఫలంబు లయ్యె నీమీఁద - నినకులాధిపునితో నీవార్తఁ జెప్పఁ
బోవుట తగు'' నన్నబుద్ధి నొండొరులు - భావించి దాని కేర్పడ సమ్మతించి
వనచరు లాఁ డెల్ల వనధితీరమున - ననిలసూనుఁడు దాము నర్థితోనుండి
బహుమూలఫలములఁ బరితృప్తిబొంది - మహితసత్త్వాదికు ల్మఱునాఁడు కదలి
ధరణిపై మేరుమందరములకంటెఁ - బరపైన దర్దరపర్వతంబునకు
జనుదెంచి యగ్గిరిసానుదేశముల - వనమూలఫలములు వడి నాస్వదించి
యాయద్రిపతిమీఁద నారాత్రి నిలచి - యాయతభుజబలు లంత వేగుటయు

—: అంగదాదులు మధువనంబునకు వచ్చుట :—

"మన మింక సుగ్రీవు మధువనంబునకు - నెనసినకడఁకతో నేగి యందఱము
తనివోవఁ దేనియ ల్ద్రావక యున్న - మనదప్పి పో" దని మది విచారించి
యినకులాధిపుపను లెల్ల సాధించి - చనియెద మటుగాన జలజాప్తసుతుఁడు
మనమీఁదఁ గోపించి మర్దింప వెఱచు - నని నిశ్చయముఁ జేసి యందఱుఁ గూడి
హనుమంతు నంగదు నపుడు ప్రార్థించి - యనుకూలముగ వారి యనుమతి వడసి
యాతతబలులు మధ్యాహ్నంబు కొలఁది - నేతెంచి మధువనం బేపుమైఁ జొచ్చి
దిక్కుల వెదచల్లు తేనెతావులకు - గ్రుక్కిళ్ళు మ్రింగుచు గునిసి యాడుచును
గొనచెవు ల్నిక్కించి కొక్కరింపుచును - గినిసి యొండొరులఁ దర్కింపుచు వేడ్క
నెనయంగ దమతమ కిష్టంబులైన - వనభూములకు వారి వనచరాధిపులు
ధీనిధు ల్మటి పువ్వుతేనియ ల్జుంటి - తేనియలును బుట్టతేనెలు నైన
పలుతేనె లొగి ద్రావి ఫలములు నమలి-కలయఁ బువ్వులు రాల్చి కాయలు డుల్చి
తలిరుకొమ్మలు ద్రుంచి తరుకోటి వంచి - మలయుచు గొమ్మకొమ్మకు నూటి దాఁటి
యొలసి పూఁదీగెల నుయ్యెల లూఁగి - కొలఁకులఁ గ్రీడించి గూడి వర్తింప
నాలోన దధిముఖుఁ డనఁగ నావనము - పాలింపుచుండెడి ప్లవగుఁ డొక్కరుఁడు
అసమానకోపుఁడై యందఱఁ గినిసి - వెసఁ దమ్ము భర్జించి వెడలిపొమ్మనుచు
వనపాలకులచేత వరుసఁ ద్రోయింప - వనచరు ల్వెసఁబాఱి వారి వారించి
వడి నంగదుండును వాయునందనుఁడు - తడయక దధిముఖు ధరణిపై లీల
గెడపి పెట్టుక మోము క్రిందుగా నీడ్చి - పొడిచి త్రోచుటయును బొలుపూది వాఁడు
కోపించి మొఱపెట్టుకొనుచును బోయి - యాపద్మహితసూను నడుగుల కెఱఁగి
"దేవదానవులకు దృష్టింపరాని - దేవ! నీవన మెల్లఁ దేజంబు మెఱసి
పెనఁగొని వనచరు ల్పెక్కండ్రతోడఁ - జనుదెంచి యసమానసత్వులై కూడి
యామరుత్తనయుండు నావాలిసుతుఁడు - నీమధువనములోనికి నేగుదెంచి
తగిలి మ్రాఁకులు ప్రాఁకి తరుశాఖ లలమి - తిగిచి పండులు తిని తేనియ ల్గ్రోలి
యిది రాజవన మని యిచ్చ భీతిలక - కుదియక యంతఁ గైకొన కున్నఁ జూచి
యెడపక జంకించి యేను మీయాన - బొడిచి త్రోచుటయును బొడిచిరి నన్ను"
నని వాఁడు మొఱ యిడ నలిగి సుగ్రీవుఁ - డెనసి మర్దింప నూహించినఁ జూచి
యంత నావృత్తాంత మంతయు నెఱిఁగి - సంతతజయశాలి సౌమిత్రి పలికెఁ.
"దొలఁగక యంగదాదులు మహాకపులు - నెలకొని సుగ్రీవ! నీయాక వనము
తలఁక కింతయు లేక తమయంతఁ జొచ్చి - నలి తేనెఁ ద్రావుచున్నారేని? వినుము.
ఆతతబలసత్వు లగువారిచేత - సీతాధిపతిపను ల్సిద్ధింప నోపుఁ
గాకున్న నీయాజ్ఞ గడవ నోపుదురె - గైకొని పిలిపింపు కడఁకతో వారి"
నని బుద్ధి చెప్పిన నర్కనందనుఁడు - తనబుద్ధి గైకొని దధిముఖుఁ జూచి
శ్రీరామకార్యంబు చేసిరి గాన - వారిచేసినచేఁత వారికిఁ జెల్లె.
నూరక యీశోక ముడిగి నీవింక - వారిఁ బుత్తె"మ్మన వాఁ డంత నరిగి
హనుమంతు నంగదు నాజాంబవంతుఁ - గని మ్రొక్కి "నాతప్పు గాచి మన్నించి

వనచరోత్తములార! వడి నేగుఁ డింక - వనములోపల నుండ వలవదు మీరు
మిమ్ము బుత్తెమ్మని మిహిరనందనుఁడు - నిమ్ముల నాకాన తిచ్చి పుత్తెంచె"
ననువార్తఁ జెప్పిన నందఱు నుబ్బి - యినసూనునాజ్ఞకై యెదకొన్నవాలి
తనయుని నూరార్చి తడయక పేర్మి - వనచరాధీశులు వనభూమి వెడలి
యుప్పొంగుకడకల నుప్పరం బెగసి - యప్పుడు మేఘంబు లట్ల మ్రోయుచును
వారక చనుదెంచువారి చిహ్నములు - దూరంబులందు సంతోషించి చూచి
యినజుండు కపిసేన నెదురుగాఁ బంచి - యనురక్తి రప్పింప నర్థితో వచ్చి
జగదీశుఁ డగు రామచంద్రునంఘ్రులకు - నగచరు లండప్రణామము ల్చేసి
తదనంతరంబునఁ దగ లక్ష్మణునకుఁ - బిదప నర్కజునకుఁ బ్రీతితో మ్రొక్కి,

—: హనుమంతుఁడు సీతనుచూచిన తెఱం గెఱింగించుట :—

యందఱుఁ గొనివచ్చి హనుమంతు నపుడు - ముందఱ నిడికొని ముదము దీపింప
శ్రీరామచంద్రుని సింహాసనంబు - చేరువ నోలి యాసీనులై యుండ
వలనొప్పఁ దమపోయి వచ్చిన తెఱఁగుఁ - దలకొని వినఁగోరు ధరణీశుతలఁపు
హనుమంతుఁ డెంతయు నాత్మలో నెఱిఁగి - ఘనమైనభక్తితోఁ గరములు మొగిచి
"కమలాప్తకులనాథ! కంటి వైదేహి - ప్రమదాశిరోమణిఁ బరమకల్యాణి
ధరణీశ! మీయాజ్ఞ తల మోచికొనుచు - నరు దైనదేశంబు లన్నియు వెదకి
చిరభక్తి సంపాతిచేఁ ద్రోవ యెఱిఁగి - యరిగి సముద్రమే నవలీల దాఁటి
యొనర దక్షిణదేశమున మహామహిమఁ - దనరు త్రికూటాద్రిఁ దద్దయు నొప్పి
దానవకులపాలితం బైనలంక - యే నొక్కరుఁడ చొచ్చి యెల్లచో వెదకి
ధరణిజఁ గానక తద్దయు గ్రగచి - యరిగి రావణుని యుద్యానంబు గాంచి
పరికించి రాక్షసభామలు దన్ను - తిరిగి చుట్టుచునుండ దేవ మీదేవి
యుపవాసముల డస్సి యొకమానిక్రింద - విపులదుఃఖంబుల వెల్లిలో మునిఁగి
చెక్కుటఁ జెయ్యూది చిత్తంబు చూపు - నెక్కొన్నవగలతో నీయందె చేర్చి
దనుజుండు చనుదెంచి తనుఁ దెచ్చుతెఱఁగు - తనదిక్కులేమికిఁ దలపోసి చూచి
యుడుగనికన్నీరు లున్నంతప్రొద్దుఁ - బడియునిట్టూర్పులు వడిఁ బుచ్చిపుచ్చి
మాసినచీరతో మఱి మైనధూళి - ధూసరితాంగియై తూలికై వ్రాలి
తలయూచి తలయూచి తలకొన్నవగలఁ - బలుమాఱు వ్రేగుచుఁ బలవింపఁ జూచి
మీనాకచిహ్నము ల్మీరు నాతోడ - నానతిచ్చినత్రోవ లన్నియుఁ జూచి
క్రమమున మరి సీతగా నిశ్చయించి - కమలాక్షిఁ బిదప దగ్గఱఁ బోయి మ్రొక్కి
తామరసాక్షితోఁ దగుమాటలాడి - లేమకు మీయంగుళీయక మిచ్చి
మగుడ శిరోమణి మఱిఁ బుచ్చుకొనుచు - మగుడక యారామ మంతయుఁ బెఱికి
కమలాకరంబులఁ గలఁచి నిద్దలఁచి కమలాప్తసుతునాజ్ఞఁ గడుమది నెంచి
కరిబృందములఁ బట్టి కలఁచుసింహంబు - తరి వనపాలకతతి రూపుమాపి
తరమిడి తమతండ్రి తలఁపు దీపింప - నరుదెంచినట్టి యాయక్షయుఁ ద్రుంచి
చెలఁగి రాక్షసవీరసేనలఁజంపి - యల యింద్రజిత్తుతో నచటఁ బోరాడి

రావణిచేఁ జిక్కి రాక్షసేశ్వరుని - కావర మణఁచంగఁ గడఁగి నే వాని
వరమందిరముఁ జేరి వలయువాక్యములఁ - బరువడి నేఁ దెల్ప వాడు నన్గనలి
వాల మగ్నిఁ దగిల్చి వడి నేగు మనినఁ - గాలిచి లంకను గడువడిఁ గదలి
యగణితం బైనట్టి యంబుధి దాఁటి - మగుడ నిన్ గాంచఁగ మదిఁ దలపోసి
వచ్చితి నే" నని వసుధాధిపతికి - నచ్చుగా నతివియోగాగ్నికీలలకు
మచ్చిది యన నొప్పు మాణిక్య మిచ్చె; - నిచ్చిన నారత్న మేర్పడఁ జూచి
యనురాగమున దాని నల్లనఁ బుచ్చు - కొని డెందమునఁ జేర్చుకొని మూర్ఛబోయి
యొకకొంతప్రొద్దున కొయ్యనఁ దెలిసి - ప్రకటధైర్యంబునఁ బ్రాణము ల్నిలిపి
నృపతిబాష్పాకులనేత్రుఁడై చూచి - కపినాథు ననిలజుఁ గరమర్థిఁ బలికె.
"భానుజ! నా ప్రాణపద మైనయట్టి - మానినీమణి శిరోమణిఁ జూచినపుడె
నామది గరఁగుచున్నది లక్కవోలె; - నీమణి మామామ కిచ్చె నింద్రుండు.
యాగసంతృప్తుఁడై యఖిలంబు నెఱుఁగ - నాగుణనిధి జనకావనీవిభుఁడు
నట్టి యీమణి సీత యౌదలవేడ్కఁ - గట్టి పెండ్లి యొనర్చెఁ గరమర్థినాకు
నన్నులతలమిన్న యైనయాసీత - నెన్నఁడు నెడఁబాయ దీమణి నేఁడు
నాతిని నన్ను మన్ననఁ గూర్పవచ్చు - దూతిక యన సిరు ల్దులకింపవచ్చె."
నని యని యందంద యక్కునఁజేర్చి-హనుమంతు మఱియును నటఁ జూచి పలికెఁ.
"పరమపుణ్యాత్మక! పవనజ! నీవు - మరలి యేతెంచుచో మగువ యే మనియెఁ?
జెప్పు మేర్పడ" నన్న శ్రీరాముఁజూచి - చెప్పంగఁదొణఁగె నంచితసత్త్వధనుఁడు.
"ఎడపనివగలతో నేనొకభంగిఁ - గడపితిఁ బదినెల లాకకుత్స్థుఁ బాసి
చల మూఁది రెండుమాసములకుఁ బిదపఁ - బెలుకుర నన్నుఁ జంపెద నన్నవాఁడు
రావణుఁ డటుగాన రామభూపతికి - నేవిధంబునఁ బ్రాణ మిటమీఁద నిల్వ
దని విన్నపముసేయు మనఘ! నాతండ్రి - తను సత్యఘనుఁ డని తగ నిచ్చె నన్ను.
విలసిల్లుకల్యాణ వేదిపైనుండి - వలనొప్ప నగ్నిదేవత సాక్షిగాఁగఁ
గరమర్థి నన్నెల్లకాలంబు విడువ - కరసి రక్షించెద నని తెచ్చి. నన్ను
నరయ కుపేక్షించి యనదగాఁ జేసి - పరికింపఁ డని విన్నపముసేయు మనియెఁ
దక్కఁగఁ జనుదెంచి తనధర్మపత్ని - నొక్కఁ డెత్తుకపోవ నూరక యునికి
మహిలోన వీరధర్మము కాదు గాన - విహిత మంతయు విన్నవించితిఁ గాని
వలనొప్ప నామనోవాక్కాయకర్మ - ములు పూని తనయందె పొంది వర్తించు
నెనయంగ నాయొడ లెం దుండెనేని - యని విన్నపముసేయు మనియె మీదేవి.
తనుచిత్రకూటాద్రిఁ దగ నొక్కకాకి - చెనకుటయును మనశ్శిలచేత మీరు
లీలతో మకరిక ల్లిఖియించుటయును - శీలించి గుఱుతుగాఁ జెప్పి నన్నియును
నీతి దప్పినలోక నియతులు దప్పు - నీతియే తొడ వగు నిఖిలనృపులకు,
నని విన్నపముసేయు మనియె నాదేవి - యినవంశుతోఁజెప్పి యిప్పుడే దండు
అనువొంద వెడలింపు మని విన్నవించె" - నని లక్ష్మణునితోడ నర్కజుతోడ
జనకజపలుకులు సకలంబుఁ జెప్ప - ఘనశోకమును మానె ఘనుఁడు రాముండు
చెప్పినఁ గపివీరసింహంబు లెల్ల - నప్పుడు దమలోన హర్షించి రంతఁ,

గరమొప్ప సుందరకాండంబు నతుల - ధరఁ బర్వి లోకసుందర మయ్యెఁ గృతుల
నని యాంధ్రభాషభాషాధీశవిభుఁడు - వినుతకావ్యాగమవిమలమానసుఁడు
పాలితాచారుఁ డపారధీశరధి - భూలోకనిధి గోనబుద్ధభూవిభుఁడు
తమతండ్రివిట్ఠల ధరణీశుపేర - గమనీయగుణధైర్యకనకాద్రిపేర
బనిఁబూని యరిగండభైరవుపేర - ఘనుపేర మీసరగండనిపేర
నాచంద్రతారార్కమై యొప్పు మిగిలి - భూచక్రమున నతిపూజ్యమై వెలయు
నసమానలలితశబ్దార్థసంగతుల - రసికమై చెలువొందు రామాయణంబు
పరఁగ నలంకారభావన ల్నిండఁ - గరమర్థి సుందరకాండంబు సెప్పె.
నారూఢి నార్షేయమై యాదికావ్య - మై రసికానందమై యెల్లనాఁడు
నివ్వసుమతి నొప్పు నీపుణ్యచరిత - మెవ్వరు చదివిన నెవ్వరు వినిన
సామాదిబహువేదచయధామరామ - నామచింతామణి నవ్యభోగములు
పరహితాచారముల్ ప్రభువిచారములు - పరిపూర్ణశక్తులు ప్రకటరాజ్యములు
నిర్మలకీర్తులు నిత్యసౌఖ్యములు - ధర్మైకనిష్ఠలు దానాభిరతులు
నాయురారోగ్యంబు లైశ్వర్యములును - పాయనిశుభములు పాపక్షయంబు
వరపుత్రలబ్ధియు వైరినాశనము - సరి నొప్పుధనధాన్యచయసమృద్ధియును
ఏవిఘ్నములు లేక యిండ్లలో నధిక - లావణ్యవతు లైన లలనలపొందుఁ
గొడుకులతో నెప్డుఁ గూడి యుండుటయు - నెడగాగ నాపద లెల్లఁ బాయుటయు
సమ్మదంబున బంధుజనులఁ గూడుటయు - నిమ్ముల కామ్యంబు లెడపకుండుటయు
సతతంబు దేవతాసంతర్పణంబు - పితృగణతృప్తియుఁ బెంపారు చుండు
వ్రాసినవారికి వరశుభోన్నతులు - వాసవభోగాధివాసము గలుగు
నెందాఁక కులగిరు లెందాఁకఁ దార - లెందాఁక రవిచంద్రు లెందాఁక దిశలు
నెందాఁక వేదంబు లెందాఁక ధరణి - యెందాఁక భువనంబు లేపుదీపించు
నందాఁక నీకథ యక్షరానంద - సందోహదోహళాచారమై పరఁగు.

సుందరకాండము సంపూర్ణము

శ్రీ ర స్తు

శ్రీ రంగనాథ రామాయణము

యుద్ధకాండము

శ్రీరామచంద్రుఁ డాశ్రితహితోదయుఁడు - వారిజబాంధవవంశవర్ధనుఁడు
ప్రియములయం దెల్లఁ బ్రియ మైనయట్టి - ప్రియవాక్య మంజనాప్రియసుతుచేత
బ్రియమున వినఁగోరి ప్రియసీత యునికి - ప్రియము రెట్టింపంగఁ బ్రీతితో ననియె.
"హనుమంతుచేసిన యంతకార్యంబు - చనునె సేయంగ నిర్జరులకునైన?
నరిది సత్త్వమున నీహనుమంతుఁ డొండె - కరువలి యొండె నగ్గరుఁడుండు నొండె
వనధి దాఁటఁగఁ జాలువారలు గాక - మనమునఁ దలపోయ మఱి యెవ్వఁడోపు?
దేవగంధర్వదైతేయకిన్నరులు - భావించి చొరరాదు పగలునురేయు
రాక్షసానీకవిరాజితబాహు - రక్షితమౌ లంక రమణమైఁ జొచ్చి
ప్రాణంబుతోడనే బ్రతికి క్రమ్మఱను - ఏణాంకధరుఁడైన నెట్లు రానోపుఁ?
గడుమోదమున బుద్ధకార్యంబు పతికి - వడిఁ జేయు నెవ్వఁడు వాఁ డుత్తముండు;
ఏలినపతికార్య మెడ రైన యెడను - వాలూర నటు సేయువాఁడు మధ్యముఁడు.
పలుమాఱు మూల్గుచుఁ బతి పంపుపనికి - దొలఁగఁ బాఱెడువాఁడు దుస్సేవకుండు.
ఈమువ్వు రందును నెక్కువ యైన - యామేటివాఁడు నై యఱ యింతలేక
యనురాగమునఁ బెద్ద యైనకార్యంబు - ననుపమంబుగఁ జేసె ననిలనందనుఁడు
కావునఁ బ్రత్యుపకార మీతనికి - నేవిధంబునఁ జేయ నే నేర్చువాఁడ?
నాలింగనంబె నా యర్థ" మం చతని - నాలింగనము సేసె నప్పు డవ్విభుఁడు
ఈభంగి మెచ్చిన నినసూతి వినఁగ - నాభవ్యుఁ డనియె నాయాంజనేయునకు
"ననిలతనూజ! నీ వంబుధిదాఁటి - జనకజఁ గని రాఁగ సంతోష మొదవె;
నిట నాకుఁ బొడమిన యీముదం బెల్ల - నిటమీఁద మఱి తుది యెట్టిదో కాని;
యిది యెట్టి దంచేని యగ్గలం బైన - యుదధి లంఘింపంగ నోపెడిచెఱవు
కపిసేన కెబ్భంగిఁ గలుగునో యనుచుఁ - గపినాథ! నామది గలఁగంగఁ జొచ్చె."
నని పల్కి యటమీఁద నాస్యంబు వంచి - మనుజేశుఁ డేమియు మఱి పల్కకున్న
శ్రీరామదేవునిచిత్తంబుకలఁక - యారవిజుఁడు మాన్పు నని విచారించి
"యిది యేమి దేవ! నీ వితరులభంగి - మదిలోన శోకంబు మాన వయ్యెదవు;
దాఁటరా దననేల? దాఁటెద నబ్ధి; - దాఁటి సువేలయు దాఁటి, యాలంక

సాధించి రావణుఁ జంపి, లోకముల - బాధ మాన్పెదవు భూపాలక ! చూడు.
ముర్వీశ ! కపు లెల్ల నుద్యోగయుతులు - దోర్విజయాఢ్యులు దుర్జయక్రములు.
వీరుండ రాఘవోర్వీనాథ ! నీకు - వారక యిబ్బంగి వగవ నేమిటికి ?
నుద్యోగి వగుము సముద్యోగి కెందు - సద్యఃఫలంబులు సకలకార్యములు
ఉత్సాహి యగువాని కులుకుదు రహితు - లుత్సాహరహితున కులుకరు గాని;"
యని యతం డిబ్బంగి నాడువాక్యములు - విని హనుమంతుతో విభుఁ డర్థిఁ బలికె.
"వేఁడెదఁ గాదేని వెడలు నాయంప - వాడిమి నైనను వార్ధి నింకింతు
బంధింతుఁ గాదేని పవనతనూజ ! - కంధి దాఁటుటకెంత గగనంబు నాకు ?
నదియెంత పని ? వినుమనిలతనూజ - పదిశిరంబులవాని పట్టణంబునకు
నెన్నికోటలు ? బల మెంత ? వీక్షింప - నన్నిటగవనులు నవి యెవ్విధములు ?
కావలియుండు రాక్షసు లెంద అందు - భావింపఁ దద్గృహపంక్తు లే తెఱఁగు ?
చూచి వచ్చితి గాన చూచినతెఱఁగు - నీచేత వినియెద నిక్కంబు చెప్పు."

—: హనుమంతుఁడు లంకాప్రభావము దెలుపుట :—

మనిన నంజలి మోడ్చి యాంజనేయుండు - వినయోక్తు లెసఁగ నవ్విభున కిట్లనియె
ఉడుగనిమదధార లొలుకుచు నుండ - కడుఁగ్రొవ్వి పర్వతాకారంబు లగుచు
రౌద్రంబు మోముల రంజిల్లుచుండు - భద్రదంతావళప్రతతు లగ్గలము
పెక్కాయుధంబులఁ బెఱిగి చూడ్కులకు - నక్కజంబై ఘోరమై కనుపట్టు
గొడుగులఁ బడగలఁ గొమరారుచుండు - నడియాల మైన పెక్కింబులు గ్రాల (?)
భానుబింబప్రభాపటలంబుకరణి - మానైనమణిదీప్తి మహిమ వెలుంగు
రథము లెక్కుడు దశరథరాజతనయ ! - రథికసారథిమనోరథములై యుండు
ఘనవీరరసవారికరడులో యనఁగఁ - దనరారి యెంతయుఁ దఱుచువన్నియలు
మెఱసినచూడ్కులు మిఱుమిట్లు గొనఁగ-వఱలినహేషారవంబులు చెలఁగ
హరిఘోటకంబుల నైనవేగమున - హరియింప నోపిన హరిశక్తి గలిగి
హరు లెంతయును మనోహరములై యుండు - హరిహరాదులు మెచ్చునట్టి యగ్గలము
పిడుగులతోడఁ బ్రబ్బిన నల్లమొగులు - అదరి దానవరూప మయ్యెనో ? యనఁగ
నేర్చి రౌద్రంబుతో నెనసి యంగంబు - గూర్చిన నల్లని కొండలో యనఁగఁ
గాదేని హరుఁడు మ్రింగిననాఁటిగరళ - మీదైత్యకోటియై యెసగెనో ? యనఁగ
బ్రళయకాలమునాఁటి పావకధూమ - మలవడ రాక్షసు లైరొకో యనఁగఁ
గలిగినయట్టి రాక్షసులకు సంఖ్య - గలుగదు ; దేవ ! రాఘవధరాధీశ !
దట్టమై యట్లఁ దనరి చూపట్టు - నిట్టికకోటయు నిరవైనఱాతి
కోటయుఁ బొడవునఁ గొమరొందు నినుప - కోటయు నట యుక్కుకోటయు గంచు
కోటయు మఱి వెండికోటయుఁ బసిఁడి - కోటయు ననునేడుకోట లొప్పారుఁ

గాలినివక్షంబు కరణిఁ బొల్పెక్కి - మేలైన తలుపులు మెఱసి యెంతయును
ఆకోట లన్నిటియందును జూడ - మిక్కిలి దీప్తుల మిక్కుటం బగుచు
నఖిలరత్నముల మే లైనవాకిళ్ళ - నఖిలావనీనాథ ! యరయ నాల్గేసి
వరమంత్రవిధుల దివ్యంబు లైనట్టి - శరచాపచయము లసంఖ్యలై యుండు
నాకోటచుట్టును నఖిలలోకేశ ! భీకరమకరసంభృతములై పరఁగు
నాలుగగడ్తలు నాల్గుదిక్కులను - జాలంగఁ బాతాళ సమితి నొప్పారు
దేవ ! యానాలుగు తెరువులయందుఁ - గావలియుండు రాక్షసకోట్లు దఱుమ
అమితశిలాబాణయంత్ర జాలములఁ - దమతమయంతనే దాయలఁ జంపు
ధాత్రీశ ! యింటింటఁ దప్పక యగ్ని - హోత్రము లున్నవి యోంకార మెసఁగ"
ననవుడు విని యతఁ డతిచోద్యమంది - మనమునఁ జింతింప మారుతి యనియె.
"సత్యంబు ధర్మంబు శౌచంబు దయయు - నత్యంతశూన్యంబ యసురులయందు"
నని పల్కుటయు సాధ్య మౌ నని లంక - జనపతి ముదమందఁ జతురుఁడై పలికె.
"నవి యెల్ల నిట్టట్టి వని యెన్ననేల - యవనీతలేశ ! మహావైభవమున
వారక సేనతో వాహ్యాళివెడల - నారావణుండు నిత్యము తోడుచూచు
వాలినమదమున వడి గయ్యమునకు - గాలు ద్రవ్వుచునుండు గమలాప్తవంశ !
యగ్గలికయు లావు నడర వైరులకు - లగ్గఁ బట్టఁగరాదు లంక భూనాథ !
జలవనకృత్రిమ స్థలశైలదుర్గ - ములు నాల్గు నుండు సముద్రంబులోన
నవి యెల్లకాలంబు నైనను గాల - కదియఁ బోవఁగ రేవు కానంగరాదు
మృత్యుజిహ్వయుఁ బోలె మెఱుఁగులతోడి - యత్యుగ్రశూలంబు లనిశంబుఁబట్టి
కడునుగ్ర రాక్షసు ల్కాచియుండుదురు - పడమటివాకిటఁ బదివేలసంఖ్య
లక్షదైతేయు లాలంకాపురంబు - దక్షిణద్వార ముద్ధతిఁ గాతు రెపుడు;
నటఁ దూర్పువాకిట నమరారి యుండుఁ - బటుతరచతురంగ బలసమేతముగ
నగణితశస్త్రసహాయులై యుండుఁ - దగ నొక్కలక్ష యుత్తరపువాకిటను
చాలరాక్షసులు లక్షయు నిర్వదేను - వేలు తత్పురమధ్యవీథి నుండుదురు
ఆలంక మీకృప నర్కకులేశ ! - యేలీలఁ జొచ్చితి నింతఁ గైకొనక
వడిఁ జొచ్చి యట్టళ్ళ వడిఁ గూలదన్ని - యడరి కోటలఁ బ్రాకి యగడిత ల్పూడ్చి
యచ్చెరువుగ లంక యంతయుఁ గాల్చి - వచ్చి మీశ్రీపాదవనజము ల్గంటి
నడరి యక్కడికార్య మంతయు వింటిఁ - దడయ నేటికి యబ్ధి దాఁటుద మింక
దాఁటినయప్పుడే దశకంఠులంక - మీటి వైచెదరు ప్రేల్మిడిలోనఁ గపులు"
అనవుడు రఘురాముఁ డర్కజుఁ జూచి - "యినసుత ! యాలస్య మేటికి నింక ?
వెడలింపు కపిసేన విజయలగ్నమునఁ - గడులెస్స మధ్యాహ్నకాలంబు మనకు
వాయస్త్రమును దక్క నరభోజనునకు - నేయుపాయము గల దెందు దాఁగెడిని ?"

అని నీలుదెసఁ జూచి యర్కవంశజుఁడు - విను మనబుద్ధిగా వివరించె నపుడు
"కడునింపుఁదనమును కడునిర్మలంబు - కడుతీపునీరును గలుగంగఁ జూచి
పరిపక్వఫలముల భరితంబులైన - తరువులు నజ్జాడ తఱుచయ్యెనేని
నడుపుము ముంగలి నడుచోరనీక - వడిఁ బరికింపు మొప్పని లాఁతివారి"

—: సుగ్రీవుఁడు కపిసేనల వెడలించుట :—

అనిన నారాముని నానతినెల్ల - విని నీలుఁ డట్ల కావించె శీఘ్రమున
నప్పుడు సుగ్రీవుఁ డఖిలవానరులఁ - దప్పకుండఁగఁ బిల్చి దండెత్తఁ బనిచెఁ
బనిచినఁ దమతమ పటురభసమున - ఘనగుహలందుండి కపిసేన వెడలె.
భూరిపదాఘాతములఁ దల్లడిల్లి - ఘోరరావంబుల గుహలు ఘూర్ణిల్ల
వీరగర్జనములు వీరహాసములు - వీరనాదంబులు వెస నింగి ముట్టఁ
బెల్లునఁ గోపించి పెడబొబ్బ లిడుచుఁ - దుళ్ళుచుఁ బటుశక్తితో దాఁటువారు;
కొందఱు పండిన కుజములు మూపు - లందిడి నమలుచు నరిగెడివారు;
రావణుతోఁగూడ రాక్షసప్రతతి - నేవిధంబున నైన నేమె చంపుదుము
రామభూపాలక రణమున ననుచు - రామునిముందఱ రాగిల్లువారు:
కెరలి పైకుఱుకుచుఁ గేక వైచుచును - వెరవార దోఁకల విసరి యాడుచును
జెచ్చెఱ పర్వతశిఖరంబు లెక్కి - ఇచ్చఁ గొందఱు బొబ్బ లిడువారు; నగుచు
నప్పుడు కపివీరు లందఱు చెలఁగి - యప్పరమేశ్వరుఁ డానందమొంద
నారవంబున మ్రోసె నాకాశవీథి - నారవంబున భూమి యటునిటు పడియె
నారవంబునఁ బెల్చ నద్రులు వణఁకె - నారవంబున మ్రొగ్గె నాదిగ్గజములు
నారవంబున భార మయ్యె శేషునకు - నారవంబునఁ గూర్మ మణఁచె శిరంబు
ఇటుసేన నడవంగ నెగసినధూళి - పటలంబు మిన్నంది బహువర్ణములను
ఆరవంబున భార మై యిల నెసఁగు - తోరంపునిశ్వాసధూమంబు లనఁగ
నప్పుడు ముంగలి యై నీలుతోడ-నొప్పు సైన్యంబులత్యుగ్రతుండముగ
నిరుదిక్కులందును నేపారినడుచు - తరుచరబలము లుద్ధతపక్షములుగ
స్ఫురణ మొప్పఁగ మధ్యమున వచ్చువారు - ధరణీతలేశుఁడు తనయాత్మ గాఁగఁ
గడఁగ సొంపారి చక్కఁగ వెన్కఁ గాచి - వడివచ్చుసైన్యంబు వాలంబుగాఁగ
మరగపాశంబుల నొందంగ నున్న - తరణివంశజు నవస్థలు తొలఁగింప
గరుడుండు భూస్థలిఁ గైకొని నడచు - కరణి నొప్పారె మర్కటమహాసేన.
వరి ప్రజంఘుండు కేసరి దధిముఖుఁడు - పరువడి సందడిఁ బాయ ప్రేయగను
విరళమై శ్రీరాము వెల్లువ నడువ - పరమసంతోషసంభరితాత్ము లగుచు
గవయుండు తారుండు గంధమాదనుఁడు - పవమానసూనుఁడు పనసుఁ డంగదుఁడు
శరభుండు నలుఁడును జాంబవంతుండు - హరుఁడును మైందుండు నాదిగాఁగల్గు

వనచరపతులెల్ల వడి నేగుదేరఁ - జనుదెంచి రఘుపతి సహ్యపర్వతముఁ
గని యందు విడిసె లక్ష్మణసమేతముగ - ఘనతతో నపుడునగ్గలముగా నందుఁ
బెంపారు వనములఁ బెన్దటాకముల - నింపారు నీడల నిరవైనయెడల
విడుదులు గైకొని వెలయు నబ్బలము - విడిసె సుగ్రీవుండు విడియంగఁ బనుప
మఱునాడు నెప్పటిమాడ్కి లక్ష్మణుఁడు - దొరలుమహీపతి త్రోచి యేగఁగను
నురువీరరసమున నుప్పొంగి పొంగి - భరితస్వనంబునఁ బరిపొంది యొంది
తనుకాంతికరడులఁ దనరారి యారి - ఘనమైన మ్రోఁత నాకస మందియంది
మునుకొని వనశైలముల నొప్పి యొప్పి - మనువంశచంద్రుచే మది నుబ్బి యుబ్బి
యాసముద్రముపెంపు నడఁగింప నడచె - భాసురం బగు కపిబలసముద్రంబు
ర్యాఢ్యు లామహీధవు లభ్రమధ్య - సూర్యచంద్రులమాడ్కి శోభిల్లి రంత.
నదులలోఁ జొచ్చి వానరసేన నడువ - నెదురు దొట్టుచు నుబ్బి యెసఁగి యానీరు
సహ్యాద్రిమలయాద్రిసంధులనడుమ - సహ్యమై కపిబలసమితి తోఁబొడము
చిఱుగాలిచేఁ దరుశిఖరాగ్రసమితి - నొఱపైనకొమ్మ లొండొంటితో రాసి
యగచరావళిమీఁద నలరులు రాల్చెఁ - దగనట్టిదే కాదె ? తలపోసి చూడ
వనలక్ష్మి శ్రీరామ వల్లభుఁ జూచి - యెనయఁ బుష్పాంజలు లీకేల మాను ?
నప్పుడు కపివీరు లయ్యయియెడల - నొప్పెడుకొలఁకుల నురవడిఁ జొచ్చి
యానిర్మలపునీరు లారంగఁ గ్రోలి - యానందమును బొంది యందందఁ గదిసి
కమనీయమృదుకరకమలయుగ్మములఁ-గమలము ల్ద్రుంతురు కమలంగఁ బట్టి
కమలాకరంబులఁ గమలాప్తకులుఁడు - కమలారియును బోలికమలముల్ నొంచుఁ
గ్రమ మొప్పఁగా దశకంధరువదన - కమలంబు లని తెల్పుకరణిఁ జెలంగి
దొగలు వెట్టింతుము దుష్టారిసతుల - తొగలు జానకి యింక దొలగంగ వైచు
తొగలార ! యిఁకమీఁద దొగ యెట్టి దనుచు - దొగలెల్లఁ జిదిమి వైతురు పెచ్చుపెరిగి
బిరుదులై యసురుల ప్రేవులు పెరుకు - కరణిఁ బెరుకుదురు ఘనమృణాళములు
ఇటు వినోదింపుచు నెల్లవానరులు - తటములమీఁది కుద్ధతశక్తి దాఁటి
గిరు లెక్కి పణముల గ్రిక్కిరియంగఁ - బెరలతేనియ లాని ప్రేలరింపుచును
గడునుత్సహించి యుత్కటబలాధిపులు - నడిచిరి వానరనాయకోత్తములు.

—: శ్రీరాములు మహేంద్రాద్రి జేరుట :—

ఇనవంశుఁడపుడు మహేంద్రాద్రియెక్కి - యనతిదూరంబున నంబుధిఁ గనియె.
కరిమకరంబులు కరిసమూహములు - తరగలు గుఱ్ఱపుదళములు వెల్లి
కమఠకర్కటములు ఘనరథావళులు - సమదజలార్భకసమితి భటాళి
పొలుపార ఫణిఫణంబులు కేతనములు - లలిఁ జొరమీనవాలము లడిదములు
తలదుఘమీనాళిచామర ప్రతతి - పొలుపొందు మరువు నొప్పఁగ ఛత్రసమితి

పెనుపైనఘోషంబు భేరీరవంబు - వినుతింపఁగా వీరు వీరరసంబు
గానున్నఁజేరిన కడిఁదిరావణుని - నేనేల చంపంగ నిత్తు నన్మాడ్కిఁ
దనరిన క్రూరసత్త్వస్థితిఁ బేర్చి - తనకెదురై మహోద్ధతి నున్నదానిఁ
గని పెద్దవెఱగంది గాంభీర్యధనుఁడు - వనధితీరముఁ జేర వచ్చి రాఘవుఁడు
ప్రకటంబుగా సర్వబలము గూడుటకు - నొకమంచిచంద్రకాంతోపలస్థలిని
జలధితీరంబునఁ జరియించుచున్న - బలితంపురావణపాఠీనవరుని
ననుపమం బగు తన యంప గాలమునఁ - గొని తివుటకునై కూర్చున్నపగిది
నాసీనుఁడై యున్న యర్కకులేశుఁ - డాసన్నుఁడై యున్న యర్కజుఁ బలికె.
"వచ్చితి మిమ్మహి వారిధిఁ జేర - నెచ్చొప్పుఘటియింత మిది దాఁట ? మనకు
నాయుపాయము మఱి యాత్మ చింతింత - మీయగచరకోటి నెందుఁ బోనీక
యింపైనయెడ విడియింపంగఁ బనుపు - సొంపారఁగాఁ దోడు చూడంగవలయు"
నని రాఘవేశ్వరుఁ డర్కజుఁ బలుక - వినసుతుండును నీలు నిటుసేయఁ బనిచె.
నీలుండు నప్పుడు నిరతంబుగాఁగ - వాలినసేనల వడి విడియించె
వనచరారవము నావలనను గలిగి - వనచరారవము నీవలనను గలిగి
యునికి సహింతునే ? యోసముద్రుండ !-యని యప్పు డావార్ధి నదరించుమాడ్కి
విడియువానరసేన వెడలెడుమ్రోఁత - నడచుపెల్లైన యాయంబుధిమ్రోఁత
నట రెండువేలంబులై యాపయోధి - తటవనభూములఁ దరుచరుల్విడియ
నప్పుడు రాముఁ డేకాంతంబునందు - నొప్పెడులక్ష్మణు నొయ్యనఁ బలికె.
"సౌమిత్రి ! వింటె యీజలనిధికైన - నీమెయిఁ [illegible]యింపంగ వచ్చు
నివి యింత యిం తని యెన్నంగరాదు - తుద లేదు నామనోదుఃఖవారిధికి
నని రామవిభుఁడు శోకాంబుధిలోన - మునుఁగుచుండఁగ మూఁడుమూర్తులుగలిగి
యతనితోడిదె లోక మనిన చందమున - నతివేగమున నినుఁ డపరాద్రిఁ గ్రుంకె.
నినుఁడు గ్రుంకుటయును నెల్లలోకములు - పెనుపొంద మఱిలేనిపెట్టియఁబోలె
మనసిజానలతీవ్రమానసురాముఁ - గనుఁగొని యనువుగాఁ గప్పుటకొఱకు
చెలిపోలు నపరాశ చెంగావిచీర - నెలమి నిచ్చినక్రియ నెరసంజయొప్పె.
నినవంశచంద్రుచే నింద్రారిమోము - ననిశంబు నిటు వాఁడు ననిన చందమునఁ
దళమున బిగు వెల్లఁ దప్పి యందంద - లలిఁ దక్కుచును గమలంబులు మొగిడె.
చెలువుగా రాముని శీతలక్రియకు - నలిరేఁగి యాశాంగనలు గూడ వైచు
లలితతమాలపల్లవరాసులనఁగఁ -గలయంగ బలువుచీఁకటు లగ్గలించె.
దిననాథకులుదేవిఁ దెచ్చి మోదించు - దనుజనాథునిమోముదమ్ములు విరియు
నని నగియెడిమాడ్కి నప్పు డందంద - తనువొందఁగాఁ గుముదంబులు విరిసె.
శ్రీరామదేవుని శితమార్గణముల - నారత్నములు దక్క నంబుధిఁ గ్రుంకె.

నీరూపమున నుండు నిఁక ననుమాడ్కి - తారకావళిచేతఁ దనరారె మిన్ను
యానిశీథిని రాము నంగతాపమున - కై నిబిడంబుగా నమరించియున్న
సారంబు మల్లికాశయ్యన నొప్పెఁ - దారల ప్రతిబింబితం బైనయబ్ధి
విరహంబుచే రామవిభుఁడును నరిగె - నరిదియే విరహుల మాట మే మనుచుఁ
దెసలకుఁ జెప్పెడి తెఱఁగునఁ బాసి - వెస మఱి మఱి చక్రవాకము లనియె.
రాజనై యేను వారాశి యుబ్బింతు - రాజవై నీవు వారాశి యింకింపఁ
దలఁచుట పాడియే ధరణీశవర్య! - విలసితసత్కళాన్వితుఁ డగు నీవు
నటు చేసితేని దోషాకరత్వంబు - పటువృత్తి నీయందు బ్రభవించు నంచు
దూఱ వచ్చినమాడ్కిఁ దోచెఁ జందురుఁడు; - మీఱినకరములు మిన్నుల ముట్టి
జనకజకై రామజననాథతిలక; - ననుఁ దలఁ దాల్చి మన్ననఁ జేసినట్టి
హరువిల్లువిఱిచిన యాదోషమునను - విరహి వై తివి సీతవెఱపున ననుచుఁ
జందురుఁ డట్టహాసము చేసె ననఁగ - నందందఁ జంద్రిక లతిశయ మొందె
శరనిధి నురువను చందనంబర్థిఁ - గరమొప్ప వీచికాగణములఁ గల్చి
కరములు పుచ్చి దిక్కాంతలమేనఁ - బొరిపొరి యారాజు పూసెనో యనఁగఁ
దలకొని మఱియును దట్టమై పర్వి - వెలయంగ వెచ్చని వెన్నెల యొప్పె.
నప్పుడు వేడుక నాచకోరములు - నొప్పుచిత్తములఁ బెం పొలయంగఁ గదిసి
పొరిఁ బొరిఁ దమచంచుపుటములు చాచి - నిరతంబుగాఁగ వెన్నెల పుక్కిలించి
లలితోడఁ దమప్రియులకు నిచ్చి యిచ్చి-యెలమితో నవి యంది యాగ్రోలి గ్రోలి
మలసి యాడుచుఁ బలుమఱు సోలి సోలి - పొలుపువెన్నెలరసంబులఁ దేలితేలి
గమిఁబాసి యడుగులు గన తారితారి - కొమరారి యింతులఁ గూడియుండుటయు
గనుఁగొని మదనమార్గణవర్గభిన్న - తనుఁ డైనరాముఁ డాధరణిజఁ దలఁచి
యంతకంతకు మదనాగ్నిచేఁ గుంది - యంతరంగంబున నడలుచు నుండె.
అప్పుడు లక్ష్మణుం డన్నసంతాప - ముప్పొంగుటయుఁ జూచి యొగి మాన్తు ననుచు
"నిదె యబ్ధిదాఁటుద; మిదె దాఁటిపోయి - పదిశిరంబులవాని పటుశక్తినాజి
భంజించి మిథిలాధిపతికూర్మిపుత్రిఁ - గంజాస్య యగుసీతఁ గైకొనె దధిప!
వసుధేశ! నీవింక వగవ నేమిటికి? - నసమానవీరుండ వారూఢకృతివి."
యనవుడు తమ్మునియనునయంబులకు - జననాథుఁ డెంతయు సంతోషమందె.
అదట వెన్నెలయందు వానరులు - మోదంబుతోడ నిమ్మునుల నెల్లెడల.
నారామదేవుగుణాంకంబు లింపు - లారంగఁ బాడుచు నాడెడువారు,
కూడి యాజలనిధికూలంబునందు - వేడుకతో నుబ్బి విహరించువారు,
హరియవతారంబు లన్నియుఁ గథల - వెరవుగా నింపుగా వినుచుండువారు,
కడఁగి యాయాచంద్రకాంతోపలముల - వడలుసొంపారఁగాఁ బవళించువారు.

నై ప్రొద్దు గడపి ప్రియంబును బొదల - రయమున నంతఁ బూర్వమున కింపెసఁగ
జలనిధి రాఘవేశ్వరుఁ డేయునపుడు - బలుశిలీముఖములఁ బడుదునో యనుచు
కడువేగ తొలఁగి యాకంపంబు నొంది - బడబాగ్ని యుదయాద్రిఁ బ్రాకెనో యనఁగ
రామబాణాగ్ని వారాశి దహించు - చో మిన్నుముట్టి యర్చులు పర్వె ననుచు
వెఱచి తొలంగిన విధమునఁ గుంకె - నెఱసినచుక్క లన్నియుఁ దోడుతోడ
నిదియేల దడసెద ? వీయబ్ధిఁ గట్టి - వదలక చంపు రావణు రాఘవేంద్ర !
యని మనుమనికిఁ దోడై రేపకడను - జనుదెంచె ననఁగ భాస్కరుఁ డుదయించెఁ
గమలాప్తకులుని రాఘవుని సద్విజయ - కమలయుఁ దద్రాజ్యకమలయుఁ గీర్తి
కమలయు నని మేలుకనినచందమునఁ - గమలంబు లెల్ల నొక్కట మేలు కనియె.

—: రాముఁడు మంత్రులతో నాలోచించుట :—

నప్పుడు తగినసంధ్యాదికృత్యములు - నొప్పంగ సలిపి రాయుర్వీశు లంత.
నక్కడ రావణుఁ డఖిలమంత్రులను - తక్కఁగ రావించి తగ వారి కనియె.
మంత్రికోవిదులార ! మర్కటుం డొకఁడు - జంత్రంబుఁ జూపిన చందాన వచ్చి
లంకిణి నొంచి యీలంక శోధించి - పంకజానన సీతఁ బరికించి కాంచి
నావనంబుఁ బెఱికి నాసుతుఁ జంపి - నావిక్రమము మీఱి నాపురిఁ గాల్చి
పెక్కువ నసురులఁ బెక్కండ్రఁ జంపి - చిక్కియు మనచేతఁ జిక్కకపోయె.
నదె తెచ్చె రాముని నావానరుండు - పదిలుఁడై యంబుధిప్రాంతంబునకును
భల్లూకబలములు ప్లవగసైన్యములు - వెల్లువలై వచ్చి విడిసిరి వార్ధి
స్థిరముగా నీవార్త తెఱఁగెల్లఁ దెలియఁ - జరజను లెప్పిరి సకలంబు నాకు.
నినకులుఁ డీయబ్ధి యింకించి యైనఁ - దనసేనఁ బంచి యుద్ధతిఁ గట్టియైన
దాఁటి వచ్చిన మఱి తప్పఁగార్యంబు ; - దాఁటకమున్నె మీర్తదజ్ఞత మెఱసి
యిది కార్య మని చెప్పఁ డిందఱు గూడ - నదియె సేయుదము మేలగుతెఱంగైన"
నని యడిగిన రాక్షసాధీశుతోడ - ననిరి మంత్రులు కడునల్పజ్ఞు లగుచు.
"దివ్యుల కైనను దృష్టింపరాని - దివ్యాస్త్రములు పెక్కు దేవర యందుఁ
గ్రక్కున విషములు గ్రక్కంగఁ బట్టి - యుక్కడంగించితి వురగాధిపతిని;
రుద్రునిసఖుఁ గుబేరుని మదం బణఁచి - భద్రకం బైనపుష్పకముఁ గైకొంటి ;
మయుని ప్రఖ్యాతుని మర్దించి యతని - ప్రియసుతఁ బెండ్లియుఁ బేర్మితో నైతి ;
వంతకు నెక్కుడై యంతకుఁ గిట్టి - యంతకునకు నీవ యంతకుఁ డైతి ;
వారని బలుఁడైన వరుణునియాత్మ - నీఱు గావించితి నిర్జరారాతి ;
చక్రవర్తులరాజ్యచక్రము ల్ద్రిప్పి - చక్రము ల్గొంటి రాక్షసచక్రవర్తి ;
శూలాయుధునిఁ గిట్టి శూరత మెఱసి - మూలకుఁ జొనుపవా ముక్కంటి యనక !
వాసవు నన్నాకవాసులతోడ - వాసి దప్పింప వా వాసికి నెక్కి ?

వేఁడికిఁ బలుమాఱు వేఁడిమిఁ జూపి - వేఁడిమిఁ బాపవా వేఁడికో ననలు ?
బలియునిఁ గోణాధిపతి దైత్యనాథు - నలిగి మర్దింపవా యధికశౌర్యమున ?
నిలిచినచోటను నిలువంగనీక - పలుమాఱుఁ దూలవా పవనునిదూత ?
మనుజుఁ డాతఁడు నీవు మనుజాశనుఁడవు - మనుజుండు నీచేత మను వేలకలుగు !
నీశ్వరుఁ గూర్చి మహేశ్వరక్రతువు - శాశ్వతకీర్తిమై సలిపె నీసుతుఁడు ;
సాంద్రానుమోదియై సఫలతనొంది - యింద్రుని భంజింప నింద్రజిత్తయ్యె ;
నాయింద్రుఁ జెఱఁబెట్ట నజుఁడు వేఁడుటయు - నాయజునకు విడ్వ డాయింద్రజిత్తు ;
ఆతఁడు చాలఁడే యాలంబుగెలువ ? - దైతేయకులనాథ ! తగదు చింతింప"
అని మంత్రులాడుచో నధికదర్పమున - ఘన మైనలావులు గలదైత్యవరులు

—: రాక్షసాధిపులు రావణునితో ప్రతాపము దెల్పుట :—

ప్రళయకాలాంతకబలు లైనవారు - సులభశౌర్యుఁడు ప్రహస్తుఁడు నింద్రజిత్తు
శతమాయుఁడును బలశాలి దుర్ముఖుఁడు - అతికాయుఁడును మకరాక్షుండు ఖడ్గ
రోముండు వృశ్చికరోముండు సర్ప - రోముండు మఱియు విరూపాక్షుండు
అక్షీణబలుఁడు ధూమ్రాక్షుఁ డన్వాఁడు - అక్షతోన్నతుఁడు యూపాక్షుఁ డన్వాఁడు
రమణీయబలశాలి రశ్మికేతుండు - అమితవిక్రమపూర్ణుఁ డగ్నివర్ణుండు
వజ్రదంష్ట్రుండును వజ్రకేతుండుఁ - వజ్రదేహుండుఁ బలవంతుఁ డైనట్టి
సుప్తఘ్నుఁడగు మఱి శోణితాక్షుండు - ప్రాప్తశౌర్యుఁడు మహాపార్శ్వుఁ డన్వాఁడు
ఒనరకుంభుఁడు నికుంభుఁడు సూర్యనేత్రుఁడును నగ్నికోపనుఁడును మహోదరుఁడు
దివ్యుల గెలిచిన దేవాంతకుండు - నవ్యవిక్రమశాలి యానరాంతకుఁడు
కడునుగ్రుఁ డగుమహాకాయుఁ డన్వాఁడు - నదరి విద్యుజ్జిహ్వుఁ డనువాఁడు మఱియుఁ
గంపనుఁడును మహాఘనుఁ డకంపనుఁడు - పెంపారుచున్న యభేద్యవిక్రముఁడు
నాదిగాఁ గల్గు మహాదైత్యవరులు - నాదైత్యవల్లభు నగ్రభాగమునఁ
గన్నులఁ గోపంబు గడలుకొనంగ - మిన్నులు ముట్టంగ మీఱి పల్కుచును
బ్రళయావసరమహాపవననిర్ధూత - కులపర్వతము లన గుంభిని యదర
నొండొరుఁ జూచుచు నుద్దండవృత్తి - నొండొరు మెచ్చక యుగ్రత మెఱసి
యూర్పులు నిగుడ నత్యుగ్రత మ్రగ్గు - సర్పంబులును బోలె సరభసవృత్తి
శూలంబు లంకించి సురియలు బిగిచి - వాలము ల్జళిపించి వరతనుత్రాణ
పటలంబు లమరించి చక్రము ల్ద్రిప్పి - ప్రబలంబు లగు భిండివాలము ల్దిగిచి
పట్టసం బెసఁగించి ప్రాసము ల్ద్రిప్పి - గట్టివిండ్లును గుణకంపము ల్చేసి
యుడుగక యెలుగు లొండొంటితోరాయ - మిడుగురు ల్మంటలు మిక్కుటంబుగను
ఒండొరు విపులకేయూరంబు లొరయ - నొండొరు మకుటంబు లుగ్రతరాల
భాసురమౌక్తికప్రకరము ల్చెదర - రాసిన నవహేమరజములు దొఱుగ

సందడింపుచు మహాసంరంభ మెసఁగ - బృందారకారితోఁ బేర్చి యిట్లనిరి.
"దేవగంధర్వ దైతేయకిన్నరులు - దేవ ! నిన్ జూడ భీతిల్లుదు రనిన,
నరు లెంతవారు ? వానరు లెంతవారు ? - సురవైరి ! నినుఁ జూచి స్రుక్కక నిలువ
నేము నాఁ డొకకొంత యేమఱియుండ - నామర్కటాధముఁ డప్లేగెఁగాక !
యింక మామందఱ నీలంకఁ జొచ్చి - శంకింప కెవ్వరు చనఁగలవారు ?
వానరు లనియెడి వార్త లేకుండఁ - బూని నిర్జించి యిమ్ముల మహీధవులఁ
జంపి యేతెంతుము చయ్యన మమ్ముఁ - బంపు ; దానవనాథ ! పలుకు లింకేల ?"
యని గర్వదుర్వారు లై పల్కుచున్న - దనుజుల నందఱఁ దప్పక చూచి
"యురవడింపకుఁడు యోహో ! మాను మానుఁ-డరసి కార్యము చూత మని విభీషణుఁడు
చిత్తంబులోనఁ జేర్చినయింద్రియముల - నొత్తియ డించినయోగియుఁ బోలె
బరఁగ గర్జించు నుత్పాత మేఘముల - నిరుపునఁ బెట్టిన యిందునిభంగి
ననువొంద నెప్పటియట్ల కూర్చుండఁ - బనిచి కార్యము ముట్టఁబలికె వారలకుఁ,
బెనుపొందఁగా సామభేదదానములఁ - గొనరాని కార్యంబు గొనకొనె నేని,
మఱి గదాదండంబు మాయలఁ బెనచి - నెఱపుట మున్నె దుర్నీతి యేమిటికి ?
నెనయంగ శాత్రవుఁ డేమఱియుండ - మనకిఁక నేమఱి మనుటకుఁ దోఁచు
నాతల కొకశత్రుఁ డతనిపై విడియ - నేతెఱంగున నేన నెత్తిపోఁ జనును
దానిపై నతనికి దైవశక్తియును - హీనమై యున్న నీ యింతయుఁ దగును
యెన్నఁడు నేమఱఁ డెవ రెందులేదు - మున్నె దైవంబు రాముఁడు గాఁడెమఱియు
హరువిల్లు విఱిచినయట్టిసాహసుఁడు - పరమవివేకి దోర్బలజయాధికుఁడు
మీచేత సాధ్యుఁడే మిహిరకులేశుఁ - డేచి మీరతనిపై నెన్ని యాడినను
గడలేనియీవార్ధి కాలువ కరణి - వడి దాఁటి రాఁడె యావాయునందనుఁడు
వచ్చి యీలంకలో వలసినమాడ్కి - నచ్చెరువంది మీ రందఱుఁ జూడ
నేమేమి చేసెనో యెఱుఁగరా మీరు ? - రాముని వింటిశూరత్వంబు చూప
నతఁ డొక్కవానరుఁ డా యెన్నిచూడ ? - నతనికి నెక్కుడై నట్టి వానరులు
నావానరుల కెక్కు డైనవానరులు - భావింపఁగా లెక్క పరఁగంగ రాదు
మీరు రాఘవుని నెమ్మెయి నోర్చువారు - వారనికోపంబు వలన నేపారి
యెదిరిని దన్నును నెఱుఁగక పలుకు - టిది వివేకమె దానవేశ్వరులార !
రామలలో నభిరామ యాసీత - రాముని దేవి నరణ్యమధ్యమున
భయమున రామునిఁ బలుమాఱుఁ జీర - రయమునఁ దెచ్చె నీరాక్షసేశ్వరుఁడు
మదిలోనఁ దలపోయ మన కీడె కాక - యితనికిఁ జేసిన యెగ్గేమి ? యతఁడు
ఖరదూషణాదుల కడిఖండములుగ - ధరణిపైఁ గూల్చెఁ గదా యని మీరు
తలఁచెద రతనిపై దైత్యులపోక - తలఁపుచు వారిపై దాడి పోఁదగునె ?

తమనేరములవారు ధరణిపైఁ గూలి - యమరలోకము కేగి రది చెప్పనేల ?
మేటివానరు లిట మీఱక మున్నె - కోటలు వారిచేఁ గూలకమున్నె,
సౌమిత్రిబాణవర్షము రాకమున్నె - రామునికోపాగ్ని రాఁజకమున్నె,
యాయగ్నిచే లంక యడఁగకమున్నె - యీయసురావళి యీల్గకమున్నె,
సీతఁ బుచ్చుఁడు వేగ శ్రీరాముకడకు - సీతఁ దెచ్చినకీడు చేఁజేతఁ గుడుపు
ధర్మాత్ముఁ డౌ రామ ధరణీశ్వరుండు - ధర్మంబువలననే తగ నుండు జయము."
అని పెక్కుభంగుల నావిభీషణుఁడు - దనుజవీరులఁ బల్కి దశకంఠుఁ జూచి
"తలపోయ సుఖమును ధర్మంబుఁ జెఱుప - వలతియై పరఁగుదుర్వ్యసనంబు విడువు
సుఖము కీర్తిని జేయు సురుచిరధర్మ - మఖిలనీతిజ్ఞుఁడ వగుచుఁ గైకొనుము
చలము మానుము సుప్రసన్నుండ వగుము - కుల మెల్ల రక్షించుకొనఁ జూచితేని
జనకజ విడువు మా జననాథుతోడ - ఘనకేల వైరంబు ? మది మది నుండి"
యని విన్నవించిన నతనివాక్యములు - విన బుద్ధిపుట్టక వెసఁ గొల్వు విడిచి

—: విభీషణుఁడు రావణునియొద్దకుఁ బోవుట :—

రావణుఁ డంతఃపురంబున కరిగె - నావిభీషణుఁ డంత నామఱునాఁడు
ప్రథమసంధ్యావిధు ల్పరిపాటిఁ దీర్చి - రథ మెక్కి నల్గడ రాక్షసుల్ గొలువ
రమణీయచిత్రతోరణరాజవీథి - కమనీయశిల్పము ల్గనుఁగొంచు వచ్చి
పటుహేషితంబులు పటుబృంహితములు - పటహశంఖాదులబహునినాదములు
సేవాగతాంగనా శింజితంబులును - సావాసు లడరించుచండహుంకృతులు
సూతమాగధవందిశుభకీర్తనములు - నాతతభటసంకులాలాపములును
మాతంగనిశ్వాసమారుతోద్ధూత - కేతనాంశుకపటాత్కృతు లోలిఁ బెరయ
బధిరదిగ్భాగమై బహుళోర్మిజలధి - విధమున మ్రోయంగ విశ్వాస మొదవ
రాక్షసవీరుల రక్షచే నమరి - నక్షత్రపరివృత నవసౌధ మనఁగఁ
దెలుపిలే కిభములు తేరులు హరులు - గిరికొన్ననగరివాకిటఁ దేరు డిగ్గి
ఆజ్యపాత్రాదుల నర్చితు లగుచుఁ - బూజ్యగుణంబుల భూసురోత్తములు
పుణ్యాహవాచనపూర్వకంబైన - పుణ్యశాంతులు సేయఁ బోరిఁ గన్గొనుచు
మనసింపనాస్థాన మంటపంబునకుఁ - జనుదెంచి యన్నకు సద్భక్తి మ్రొక్కి
యలమి నాతఁడుచూప నర్హపీఠమున - నెలమితోఁ గూర్చుండి యేకాంత మెఱిఁగి
మంత్రులసన్నిధి మహనీయమంత్ర - తంత్రజ్ఞుఁ డనియె నాదశకంఠుతోడ
"అవధరింపుము దేవ ! యసురాధినాథ ! - యవనిజఁ దెచ్చిన యంతనుండియును
దుర్నిమిత్తంబులు తోఁచుచున్నవియు - నిర్ణయింపఁగ రాదు నిక్కువం బరయ
హోమగుండంబుల నున్నత్రేతాగ్ని - లేమియు వెలుఁగ వీయీదివసముల
నాగుండములఁ జొచ్చి యలమిఁ జుట్టియును-సాగిలఁ బడియుండు సర్పము ల్పెక్కు

మడుగనిమదముల నొలయుతుమ్మెదలు - కడునొప్పు నమ్మదకరు లెల్ల నిపుడు
కడుమేను డిల్ల మైకంబులతోడ - మెడ లెత్తుకొని స్రుక్కి మెదల కున్నవియు
నున్నతస్థితిగల నుత్తమాశ్వములఁ - గన్నులనీళ్ళను గాఱుచున్నవియుఁ
గవణంబు నీరును గడ్డియు నుడిగి - జవసత్త్వములు దూల సడలి యున్నవియు
వానితోఁకలయందు వడి నగ్నిశిఖలు - మానుగా నలుగుల మంటలు వెడలు
నరదాలపై నగ్ను లటరాలుచుండుఁ - బొరిపొరి యుల్కము లుర్విఁ బడఁదొణఁగె
జడిగొని పీరమస్తముల వాయసము - లడరుచుఁ బురములో నాడంగఁదొణఁగె
ఖ్యాతిగా శిఖలతోఁ గడఁగికూపముల - భాతిగా మండూకపతు లుద్భవించె
దేవగేహముల భూదేవగేహముల - భావింప శిథిలాధిపఙ్క్తులు పుట్టె
ఇంద్రధనుస్సులు నిట రాత్రులందుఁ - జంద్రధారికి నైన జయము లేదండ్రు
పూని చూడఁగ శుభంబులు గావు మనకు - వీని విచారించి విగ్రహం బుడుగు
మటుఁగాన నిన్నిటి కసురాధినాథ - శరమేల విను మొక్క శాంతి చెప్పెదను.
శ్రీరామునకు నిమ్ము సీతఁ గొంపోయి - నేరమిఁ బట్టఁ డా నృపకుంజరుండు
ఎందు నీతిజ్ఞుల కిది లెస్సకార్య - మిందఱు నెఱుఁగరా యిది బుద్ధి యనుట
దనుజేశ ! నీచిత్తధర్మంబు నూఁది - విను మని చెప్పంగ వెఱతురు గాక
నాకుఁ బోరాదు దానవనాథ ! గాన - నీకుఁ జెప్పితి నిట్లు నీతిమార్గంబు"
అని బుద్ధి చెప్పిన నవ్విభీషణుని - వినుతవాక్యంబులు వీనులఁ జొరక
"నెవ్వరిదిక్కున నేభయం బెఱుఁగ - నెవ్విధంబున సీత నీను రామునకు
దుర్జయుం డగు నాకు దురములో నెదిరి - నిర్జరు ల్తోడైన నిలుచునే యనుచుఁ
గోపంబు దీపింపఁ గొలువెల్ల విరిసి - వేపోయె దానవవిభుఁడు లోపలికి.
మఱునాఁడు లేచి క్రమ్మఱ రావణుండు - మఱువక సంధ్యాసమాధులు దీర్చి
యనుజునివచనంబు లాత్మఁ జింతించి - తనప్రధానులు తాను దలపోయఁ దలఁచి
భానుమండలసమప్రభగలయట్టి - మానైనదివ్యవిమానంబు నెక్కి
కమనీయబహురత్నకలితంబు లగుచుఁ - గొమరారఁగాఁ బైఁడికుంభముల్ మెఱయ
వెన్నెలచూ లన విరచించినట్టి - యున్నతఛత్రంబు లొప్పారుచుండఁ
గంకణఝణఝణత్కారము ల్మెఱయ - నంకించి చామర లతివలు వీవ
బెక్కుతూర్యంబులు పెల్లుగా మ్రోయఁ - బెక్కండ్రు సుభటులు పెంపారి కొల్వ
వందిమాగధులు కైవారంబు సేయ - సందడి జడియ నైశ్వర్యంబు మిగులఁ
జనుదెంచి బహుమంత్రిసహితంబుగాఁగ - మనుజాశనుఁడు సభామంటపంబునకు
నర్కవంశుని శరాహతిఁ దెగి పిదప - నర్కబింబముఁ జొత్తు నని తెల్పుకరణిఁ
జొచ్చి సింహాసనస్థుండునై పిలువఁ - బుచ్చె నాయకుల నప్పుడు పడవాళ్ళ.
వారును దమరథావళులపై నెక్కి - వారణంబుల నెక్కి, వాజుల నెక్కి,

చారుచామీకరచ్ఛత్త్రంబు లొప్ప - వారక భీషణాకారంబు లొప్ప
తమతమ తూర్యనాదములతో వచ్చి - క్రమమున మంటపాంగణములయందు
దమవాహములు డిగ్గి తనరుసింహములు - కొమరారగా గిరిగుహఁ జొచ్చుకరణి
నామంటపముఁ జొచ్చి యాదానవేంద్రు - చే మన్ననలు గాంచి చిత్తంబు లలర
నుచితాసనంబుల నుండి పడాలు - రుచితంబు లెఱిఁగింప నుత్తమం బనుచు
"దేవ ! నేఁడెంతయు దెలిసియున్నాఁడు - దేవరతమ్ముఁ డుద్దీపితబలుఁడు
ఘనుఁడగు నాకుంభకర్ణుండు" నాఁగ - విని "పిల్వుఁ" డనవుడు వేగ వారేగి
"దేవారి సభకు నేతెంచి కొల్వుండి - దేవ ! నిన్బిలువఁ బుత్తెంచె" నావుడును
కొడుకులు కుంభనికుంభులు గొలువఁ - గడువేగమున గుంభకర్ణుఁ డేతెంచి
మణిమయంబై దివ్యమహిమలు గలిగి - గణికాసమూహంబు గాననాదముల
నెంతయు నింపార నెసఁగిన మంట - పాంతరంబునను సింహాసనస్థలిని
నున్న యన్నకు మ్రొక్కి యొగిఁ గొల్వుఁ జొచ్చి-యున్నతాసనమున నున్నయావేళ
నన్నతోడనె వచ్చి యావిభీషణుఁడు - క్రన్ననఁ గూర్చుండెఁ గనకపీఠమున
నప్పు డారావణుం డమరవల్లభుని - యొ ప్పెల్లఁ గైకొని యుండి ప్రహస్తుఁ
గనుఁగొని పలికె "లంకాపురంబునకుఁ - బనుగొనఁ బెట్టుము బలువైనకాపు
మఱి నేమఱకు మెల్ల మార్గంబులందు - బ్రతిదివసంబులోపలను వేల్పులను"
నని దానవాధీశుఁ డాకుంభకర్ణుఁ - గనుఁగొని పల్కె నుత్కంఠదీపింప

—: రావణుఁడు కుంభకర్ణునితో రామునిరాక యెఱింగించుట :—

"విను కుంభకర్ణ ! నీవిననిది యొకటి - జనపదంబున కేగి చయ్యన నేను
రామునిదేవి ధరాసుత సీతఁ - గామించి తెచ్చితిఁ గంజదళాక్షి
మఱి మొన్న నొకహనుమంతుఁ డక్కోఁతి - పఱతెంచి సీతకుఁ బరిణామ మొసఁగి
దేవి ! నీపతి రామదేవుండు వచ్చు - నావిని మదిలోన నమ్మి మోదమున
నున్నది యాసీత యుద్దండవృత్తి - నన్నరుండును నబ్ధి కవ్వల విడిసె
వనములోఁ గల వనచరావలిని - బెనుమూఁకగాఁ గూడఁ బెట్టు కేతెంచె
సురనాథసురలను స్రక్కించినాఁడ - హరుఁ డున్నకైలాస మగలించినాఁడ,
శంభుచేఁ జంద్రహాసముఁ గొన్నవాఁడ - నంభోజభవువరం బడిగికొన్నాఁడ,
దానిపై నీలావు తవిలి యున్నాఁడ - మానవుండే నన్ను మర్దించువాఁడు
రాముఁ డెన్నఁడు గెల్చు రణభూమి నన్నుఁ ?-గోమలి నెన్నఁడు గొనిపోవు నతఁడు?
అనవుడుఁ గోపించి యాకుంభకర్ణుఁ - డనియె రావణుతోడ నందఱు వినఁగ
రాము వంచించి యారామునిదేవి - నేమఱి యుండంగ నెత్తి యుద్వృత్తిఁ
డెత్తురే? యిటు లేల తెచ్చితి? కడఁగి - చిత్తంబులో నీతి చింతింపవైతి.
ధర్మమార్గము నీవు దలపోయ వైతి - శర్మిలి కులమెల్ల నడఁగఁ జేసితివి;

సీతఁ దెచ్చినయప్డె చెడియె నీలంక-నేతెఱంగున నైన నిదియ నిశ్చయము
ఎట్లైన నేమి ? యా యినకులేశ్వరుని - నెట్టన శరములు నెఱి గాడకుండ
బ్రతికి వచ్చితి నీదుభాగ్యంబుకతన - నిది మేలు కీడని యెన్నంగనేల
పోవచ్చునా యింకఁ బూనుదు గాక - రావణ ! యింతకార్యము చక్కఁబెట్ట
నామీఁదఁ బడియె వానరుల రాఘవుల - నేమియుఁ దలఁపక యింక సుఖింపు"
మని పల్కుచుండ మహాపార్శ్వుఁడనియె - "ఘనభుజ యెల్లలోకములకు నీవ
పతి వఁట ? యాసీత బలువునఁ బట్టి - రతి సల్పనేరవా ? రాక్షసాధీశ !"
యనవుడు జిత్తంబునందు మోదించి - దనుజాధినాథుఁ డాతని జూచి పలికె.
"విను మహాపార్శ్వ ! యే వేధకొల్వునకుఁ జనుచోటఁ బుంజికస్థల యను నాతి
వలు వూడిపడఁ బట్టి వడఁ గుదియించి - బలిమి భోగించితి పైఁబడి తొల్లి ;
యామేర లెల్లను నబ్జజుం డెఱిఁగి - నామీఁదఁ గోపించి నయ మింతలేక
"యోరి ! రాక్షస ! కడు నుచితంబు దప్ప - నారీజనము లేడ ? నయ మింతలేక
బలిమి నెవ్వతె నైనఁ బట్టి భోగింపఁ - దలఁతు వెప్పుడు నీదు తల లప్పు డవిసి
వారక యిల నూఱు వ్రయ్యలై రాలు - పోరోరి" యనుచు శప్తునిఁ జేసి విడిచె.
నది కారణంబుగా నంగనాజనుల - హృదయంబె కదియక యేనెందుఁ గదియ
నాలావు గొనక వానరులతోఁ గూడి - యీలంకపై రాముఁ డిట వచ్చుటెల్ల
నిద్రించుసింహంబు నిరి మేలుకొల్పు - భద్రదంతావళ ప్రతతివిధంబు"
అని పల్కుటయు నవ్వి యవ్విభీషణుఁడు-దనుజనాథునితోడఁ దగ విన్నవించె.
"మొనయునిట్టూర్పులె మ్రోఁగుట గాఁగ - ఘన మైనచింతయె గరళంబు గాఁగఁ
గోపంబు చలమును గోఱలుగాఁగ - నేపరి యుండుటే యెరగొంట కాఁగ
నమరంగఁ జెక్కున హత్తిన చేయి - కమనీయతరఫణాకారంబుగాఁగ
విజనఖంబులు మణినికరంబు గాఁగ - భుజయుగమధ్యంబు భోగంబు గాఁగ
దారుణంబైన సీతాకాలసర్ప - మేరూపమున నైన నేల పోనిచ్చు
నపకీర్తి యఁట పాప మఁట సుఖంబునకు-విపరీత మఁట యిట్టివిత మేల యుడుగు?"
మని యన్నతోఁ బల్కి యంతటఁ బోక - సునిశితమతిఁ బ్రహస్తునిఁ జూచి పలికె.
"నెఱి పిడుగులఁ బోలు నృపునిబాణములు - గఱు లానినీదువక్షము గాడునాఁడు
ఎఱిఁగెదు గాకేల ? యిట్టట్టుపడెదు - కఱకు లాడెడుమాడ్కి గాదు మీఁదటను
ఈకుంభకర్ణుండు నీనికుంభుండు - నీకుంభుఁడును మఱి నీమహోదరుఁడు
నీమహాపార్శ్వుండు నీయింద్రజిత్తు - రాముని గెల్చువారా రణంబునను
ఏపు చూపక యప్పు డెందుఁ బోయెదరు - ప్రాపులై మీరడ్డపడెదరు గాక !
కడఁగి యింద్రుఁడు వచ్చి కాచిన నైనఁ - గడునడ్డపడి సుర ల్గాచిననైన,
కాలాగ్ని రుద్రుండు గాచిననైనఁ - గాలమృత్యువు వచ్చి కాచిననైన

రావణుఁ జంప కా రామభూపాలుఁ - దేవిధంబుననైన నేల పోనిచ్చు?
దనుజేశుపై విల్లు ధరియించునపుడు - మనచేతఁ బోవునే మనుకులేశ్వరుఁడు?
పిడికిట నడఁగునే పేర్చుకాలాగ్ని? - పుడిసిట నడఁగునే పొంగారుజలధి?
పట్టంగ నలవియే పాతాళతలము? - గట్టింప నలవియే గగనభాగంబు?
త్రెంపంగ వచ్చునే దిగ్వితానంబు? - త్రుంపంగ వచ్చునే ధూర్జటివాలు
నలచేత నడఁచిన నడగునే సూర్యుఁ - డెఱుఁగని మీతోడ నిట్లాడనేల?
కడుమూర్ఖు నాకారి కామాతురుండు - మడియఁడె మీయట్టి మంత్రులు గలుగ?
నాబుద్ధి వినునె యీనాకేశవైరి - మీబుద్ధిఁ జెడుగాక మిక్కిలి క్రొవ్వి"
యని మొగమోడక యాడఁ బ్రహస్తుఁ - డనువాఁడు గైకొన కావిభీషణుని
"సురగులతోఁ బోరి యోడ మెన్నఁడును - సురలతోఁ బోరాడి స్రుక్క మెన్నఁడును
యక్షులతో గిట్టి యలయ మెన్నఁడును - రాక్షసావళిచేతఁ గాగ మెన్నఁడును
నరుఁడైనయారామనరనాయకునకు - దురములో నే మోడుదుమె విభీషణుఁడ?
యేచందమున వారి నెఱుఁగుదో కాని - నీచేత వింటిమి నేఁ డింత వింత

—: ఇంద్రజిత్తు విభీషణునికి తనలా వెఱింగించుట :—

దనుజులలా వంత తక్కువే" యనినఁ - జనియె నాగ్రహ మెత్తి జంభారిజిత్తు
తోరమై పేర్చిన దుర్మదగ్రంథి - యారాముతమ్ము శరాగ్నిచేఁ గాలఁ
గారణం బటమీఁదఁ గలుగుటఁజేసి - యేరూపమున నీతి నిచ్చలో నిడక
విను విభీషణ నీవు వెఱచెదుగాక - మనయందు రాక్షస మహిమ లూహింప
హీనుఁడై నను నోపు నింతటిపనికి - మానక రామలక్ష్మణుల మర్దింప
మూఁడులోకములు నిమ్ముల నేలువాని - వాఁడివజ్రముగల వాసవుఁ బట్టి
చెఱఁబెట్టనా వాని సితకరిఁబట్టి - విఱువనా కొమ్ములు వింతయే నీకు
వనలు గాఱించి యయ్యంతకు నొంచి - దనుజు లారించి యా తఱి వాని నొడిచి
గాలిఁ దూలించి యక్షపుని మర్దించి - శూలి నోడించి నిష్ఠురత వాటించి
యేచిన నాచేత నీనరు ల్చావ - రా చెప్పె దుబ్బి వారలఁ బెద్దచేసి.
కలఁతు నా సప్తసాగరములు సొచ్చి - మలపుదు నా మేరుమందరంబులను
దాఁటుదు నా ధరాతల మెల్లఁ గడవ - మీటుమ నా నేల మింటితోనంటి
వంతునా జగములు వనచరకోటి - ముంతునా బెగడొంద మున్నీటిలోనఁ
బుడమి మోచిన నాగపుంగవుఁ బట్టి - పిడుతునా విష మెల్లఁ బిచ్చలి వోవ
నొక్కట దుండంబు లొడిసి రాఁ దిగిచి - దిక్కరీంద్రుల నీడ్చి తెత్తునా పూని?
భూమితోవిప్పెడు భుజశక్తి మెఱసి - ప్రాముదునా చంద్ర భానుబింబముల
వనచరకోటుల పైతునా పట్టి - దినకరబింబంబు దిక్కులు గడవ
నాలంబులో వానరాళి రక్తములు - గ్రోలింతునా భూతకోటులచేతఁ

గప్పుడునా యంపగములచే మిన్ను - నిప్పుడన్నియుదిక్కు లిన్నియుఁ గూడఁ
గడునొగ ల్కలములఁ గబళించి త్రిప్పి - యడఁతునా నేలతో నర్కునిరథము
పెడచేత లోచేతఁబృథివియు మిన్ను - నడఁతునా పొడిపొడి యై రాలిపోవ
దనుజాధినాథుని తమ్ముఁడ వగుట - నిన్ను నొండనక మన్నించితిఁ గాక
యొరుఁడైన నైఁతునే ? యూరకయుండు - వెరవిడి మాటలు వే యాడనేల ?"
ననవుడుఁ గోపించి యావిభీషణుఁడు - గనుగొని పలికె నుద్గాఢవాక్యముల
"నెవ్వనిగాఁ జూచి తినకులేశ్వరునిఁ - గ్రొవ్వులు పలికె దీకొలువులోపలను
గణుతింప నింద్రుండు గాఁడు నీకోడ - రణభీషణుండగు రాముండుగాని
గణుతింప ననలుండు గాఁడు నీకోడ - రణభీకరుండగు రాముండుగాని
గణుతింపఁ గాలుండు గాఁడు నీకోడ - రణమహోగ్రుండగు రాముండు గాని
గణుతింప నిర్ఋతి గాఁడు నీకోడ - రణవిశారదుఁడగు రాముండు గాని
గణుతింప వరుణుండు గాఁడు నీకోడ - రణజయోన్నతుఁడగు రాముండు గాని
గణుతింప ననిలుండు గాఁడు నీకోడ - రణనిపుణుండగు రాముండు గాని
గణుతింప ధనదుండు గాఁడు నీకోడ - రణకౌశలుండగు రాముండు గాని
గణుతింపఁ బశుపతి గాఁడు నీకోడ - రణవిచక్షణుఁడగు రాముండు గాని
వారి కోర్చినరీతి వచ్చునే యోర్వ - నారామవిభునకు నాలంబులోనఁ
దలము కప్పినయట్టి తలఁపులు దలఁచి - తలక్రిందు వడియెదు తద్దయుఁ గ్రొవ్వి
కులనాపకుండవు కొడుకవా నీవు ? - వలయురావణు పగవాఁడవుగాక !
పావకనిభరామబాణఘట్టనకు - రావణుండే యోర్చు రణములో నిలిచి
యీరావణుఁడు తనహితులతోఁగూడ - నారామభూపాలునడుగుల కెరఁగి
మణులతో వారణమణులతోఁ దురగ - మణులతో మానినీమణినిచ్చు టొప్పు"
ననవుడు రావణుం డావిభీషణుని - దనరోషదృష్టులఁ దప్పక చూచి
పగవానితో నైనఁ బాయక కూడి - మిగిలిన యేపుతో మెలఁగంగ వచ్చుఁ
బటువిషం బొలికెడుపాముతోనైనఁ - జటులనిర్భరవృత్తిఁ జరియింపవచ్చుఁ
దనవానివలె నుండి దాయలఁ గూడి - మనువానితోఁ గూడి మనరాదు కాక
వారక నీ వట్టివాఁడవు గాన - వైరుల నాయొద్ద వర్ణించె దుబ్బి ;
తమ్ముఁడ వని చంపఁ దగదుకా కీవు - తమ్ముఁడవా పగదాయవు కాక"
యనవుడు బ్రహ్మశాపాతిశయంబు - గొనకొనుట యెఱింగి కుంభకర్ణుండు
తమ్మునిమాటలు తగ వనలేక - యెమ్ములాడెడి నన్న నెట్టనరాక
యగ్గౌరవముతోడ నన్నకు మ్రొక్కి - దిగ్గున గుహకు నిద్రింపఁగఁ జనియెఁ
జనినపిమ్మట విభీషణుఁడు రావణుని - కనియెఁ జిత్తంబున నలుక రెట్టింప
నన్నవు గాన నీ యాపద కులికి - యిన్నియుఁ జెప్పితి హితవని నీకుఁ

బొసఁగదు బహుముఖంబులు గాన నీకు - నసురేశ ! చెప్పిన యాప్తులబుద్ధి
హితవుచెప్పెడి మంత్రు లెందును గలరు - హిత ♦ని వినురాజు లెందు గల్గుదురు
తగు నాకుఁ జెప్పుట తగు నీకు వినుట - తగ సీత నిచ్చుట తగు నీతి నీకు
బల మెంత గలిగినఁ బరికించి చూడ - నల వెంత గలిగిన నది యేమి సేయుఁ ?
బురుషుని వెరవునఁ బోనీక సేర్చి - పరికింప దైవంబు ప్రతికూల మైన
దైవంబనానొండు దైవంబు గలదె - దైవంబు దశరథతనయుండు గాక"
యని విభీషణుఁ డాడ నారావణుండు - వినుబొమల్ ముడివడ వికృతాస్యుఁ డగుచు
మిన్నందఁ గోపించి మీసంబులదరఁ - గన్నులమంటలు గ్రమ్మ నిట్లనియె.
"నెన్నెదు రాముని నిటు దైవ మనుచు - నన్నరుఁడే దైవ మయ్యెడు నేని
వెడగయి తండ్రిచే వెడలంగ నోటు - వడి యడవుల నేల పడి మ్రగ్గి స్రుక్కి
విను మాకు నలమును వేరు వెల్లంకి - దినియెడివానినే దేవర యండు
వను దాఁకవలదె క్రన్నన నెదిరించి - తనదేవిఁ గొనిరాఁగ దైవంబ యేని
నలసి తమ్ముఁడు దాను నడవులలోనఁ - బలవించి పలవించి పలుమాఱుఁ దిరిగి
వచ్చి సుగ్రీవుఁడ న్వానరుమఱుఁగు - చొచ్చుట దైవంబు చొప్పులే తలఁపఁ
బలుమఱు నేటి కా పందమానవునిఁ - జెలఁగి నాతో సరి చేసి చెప్పెదవు"
అనిన రావణుతోడ ననియెఁ గ్రమ్మఱను - దనలోన నవ్వుచుఁ దగవిభీషణుఁడు.
"ఎసఁగి దివ్యులఁ బెంప ఋషుల రక్షింప - నసురుల శిక్షింప నవనిఁ బాలింప
నాదినారాయణుం డర్కవంశమున - నాదశరథునకు నమర జన్మించె
వనజాసనాదులు వర్ణింపలేక - సనకాదులును గూడి చర్చింపలేక
ఆమహామహిమ నీకలవియే తెలియ ? - రాముఁడు మర్త్యుండె ? రాక్షసాధీశ !
కాన రామునిఁ గని కంజాస్య నిమ్ము - దానవేశ్వర మనఁ దలఁచెద వేని ?
యలుగక యర్థకామంబులవలనఁ - దలఁ పగ్గలంబైన ధర్మ మెక్కడిది ?
నీ వొల్ల వెన్నఁడు నీతిమార్గంబు - నీవారు నొల్లరు నీకంటె మున్న
కానఁ గార్యాకార్యగతి యిట్టి దనిన - దానవేశ్వర ! నీకు ధర్మంబు గలదె ?
వాతూలసుతుచేత వనము చెడ్డట్లు - సీతచే లంకయుఁ జెడఁగల దింక
వచ్చెద రగచరు ల్వారిధి దాఁటి - వచ్చి యీరాక్షసవనితల నెల్ల
మోడ్చినకరముల ముంపల ల్వట్టి - యీడ్చెద రటువలె నీద్వకమున్నె
యొప్పింపు మాసీత నుర్వీశ్వరునకుఁ - దప్పక చెప్పితి దానవాధీశ !
మండెడి నగ్నులమాడ్కి రాఘవుని - దండిబాణంబు లిద్దండత వచ్చి
నీతొమ్ము కొనికాఁడ నేర్తునె చూడ ? - నీరాజ్యగతి చూడ నేర్తుఁ గా కేను
ప్రళయానిలము ఘనపర్వతశిఖర - ములు ద్రోచుపగిది రాముఁడు భండనమున
నీతల లందంద నేలపైఁ గూల్ప - నేర్చును వీక్షింప నిర్జరారాతి"

యనుడు విభీషణు నదరంటఁ జూచి - మునుకొని పదిమొగంబులు జేగురింపఁ

—: రావణుఁడు విభీషణుని దన్నుట :—

గటములుపొంగ నొక్కట నూర్పు లెసఁగఁ-బటుధూమములతోడి పావకుండనఁగఁ
బదహతి మేదినీభాగంబు వగుల - నదలుపుబెట్టున నాకస మగల
నద్దిరా! యితనికోపావేశ మనఁగ - గద్దియమీఁద డిగ్గన డిగ్గనురికి
యడిదంబు జళిపించి యటు వేయఁ బూని - యుడిగి విభీషణు నుగ్రతఁ దన్నెఁ.
దన్నిన వజ్రంబుతాఁకునఁ గూలు - నున్నతగిరి వోలె నుర్విపైఁ బడియెఁ,
బడిన వెండియు వ్రేయఁ బాఱఁ బ్రహస్తుఁ - డెడ చొచ్చి వల దని యెడలించె వారి
కొలు వెల్ల నాతని కోపంబుఁజూచి - తలకొని యెంత వింతలు పుట్టె ననఁగ
ననలార్చునక్షుల నడర దైతేయుఁ - డనియె నిర్దయత ప్రహస్తునిఁ జూచి,
"వీనిదురుక్తులు వింటె ప్రహస్త! - వీని నమ్మెడిది యెవ్విధి నమ్ముఁడనుచు ;
వెడలంగఁ ద్రోయుము వేగంబె వీని - నెడచేసి మొగమోడితేని నాయాన!"
యనినఁ బ్రహస్తుండు నవ్విభీషణునిఁ - గనుఁగొని పలికె నాగ్రహవృత్తిదోఁప
"వల దిట నీ వుండవలసినయెడకు - వెలువడి యరుగు మివ్వీటికిఁ బాసి"
యనిన విభీషణుం డతికోపుఁ డగుచు - ననలుండు నలుఁడును హరుఁడు సంపాతి
యనువారితోఁ గూడి యసురేంద్రుతోడ - ననియె నుద్భటగదాహస్తుఁడై నిలిచి
"మదనాతురుండవు మఱిపాపములకుఁ - గుదురైనవాఁడవు క్రూరకర్ముఁడవు
మున్నె కదా నిన్ను మూర్ఖునిఁ బాయ - నున్నాఁడ, నిది క్రొత్తయును గాదు నాకు
నార్తరక్షకునిఁ గృపాంబుధి దివ్య - మూర్తి జగద్ధితంబుగఁ బుట్టినట్టి
సత్యసంధుని రామజనపాలచంద్రు - నిత్యయశోనిధి నిర్మలాత్మకుని
శరణనిపోయెద శరణన నతఁడు - కరుణతోఁ బ్రోచు నెక్కాలంబునందు
వేను బోయిన నైన నిటమీఁద నెఱిఁగి - మానైన నీతితో మను దానవేంద్ర!
యట్టును గాదేని యగచరు ల్లంకఁ - జుట్టినయపుడైనఁ జొనుపు నాబుద్ధి;
యట్టును గాదేని యర్కవంశజుఁడు - దట్టించునపుడైనఁ దలఁపు నాబుద్ధి;
నొండేని రఘురాముదుగ్రబాణములు - దండించునపుడైనఁ దలఁపు నాబుద్ధి"
నని పల్కి యన్నకు నవనతుం డగుచుఁ - దనతల్లినగరి కుద్ధతగతిఁ బోయి
చెలఁగిన సింహంబుచేఁ బడితప్పి - మలుగనివగతోడి మదకరివోలె
భీకరారావసంప్రీతుఁడై వచ్చి - చేకొని పిడుగడఁచిన యద్రివోలెఁ
జని యఁటఁ గైలాస సదృశమైనట్టి - ఘనతరంబగు విశ్వకర్మ చేనైన
గృహమున నుపవాసకృశ మైనమేన - మహితశుక్లాంబరమానిత యగుచు
వెన్నెలరసమున విదళించి తివిచి - మిన్నేటినురువున మెఱుఁ గిడ్డకరణి
నరసినబొమలును నరసినశిరము - గరమొప్పఁ బెద్దయు గౌరవం బొప్పఁ

బున్నగా ముదుకకుప్పసములు దొడిగి - చెన్నారఁ బ్రద్దలు చేతులఁ బట్టి
ముదిసినవిప్రు నిమ్ముల నెందఱేని - వదలక చేరి సావాసులై కొలువఁ
గరుణా ప్రవాహంబుగా వచోభంగి - సరళత్వమూర్తులచందంబుగాఁగఁ
బొలుపారు శమదమంబులు తటంబులుగ - గలసరులెల్లఁ జొక్కపునుర్వుగాఁగ
వెలసిన తనయొద్దివేదఘోషములు - సలలితం బగుచున్న జలఘోషములుగ
వినుతబహుద్విజవితతులుఁ జెలఁగఁ - గనుపట్టు జాహ్నవి గంగ నా నొప్పి
బహుపురాణంబులు బహువేదములును - బహుశాస్త్రములు పెక్కు బ్రహ్మరాక్షసులు
బహుభంగిఁ జదువంగ బహుభక్తి వినుచు - బహుళనిర్మలశుభప్రభఁ దేజరిల్ల
నుండియు రావణు నొప్పమిఁ దలఁచి - కొండంతవగపు చేకొనియున్న తల్లిఁ

—: తల్లియొద్దకు విభీషణుఁడు వచ్చుట :—

గాంచి దండము పెట్టి కన్నులనీరు - నించి దుఃఖితుఁడైన నివ్వెఱగంది
కైకేసి నందనుఁ గరముల నెత్తి - కైకొని యక్కునఁ గదియంగఁ జేర్చి
"లోపలియిండ్ల నాలోకింపరాని - యాపద ల్పుట్టెనో యటుకాక మఱియు
బ్రాహ్మణవధయుఁ జొప్పడియెనో ? కాక - బ్రహ్మ కోపించెనో ? పరికించిచూడ
హరియలిగెనో ? హరుఁ డలిగెనో ? రాముఁ - డరుదారఁ గ్రోధసమగ్రుఁడైనాఁడొ ?
యిది యేమి నాపుత్ర ! యింతశోకింప ! - నిదియేమితెఱఁగు నా కింతయుఁ దెల్పు ;
మడిగెద నదివిన్న యంతకు నాకు - నొడలిలోఁ బ్రాణంబు లుండవయ్యెడిని !"
అని పల్కుతల్లికి నావిభీషణుఁడు - మునుకొని కరములు మొగిచి యిట్లనియె.
"నవధారు ! దేవి ! నీయగ్రనందనుఁడు - రవికులాధీశ్వరురాకకు నేఁడు
మంత్రులు దానును మంత్రకూటమున - మంత్ర మిట్టిది యని మదిఁ జర్చసేయ,
విన్నవిచారంబు లేల ? రామునకు - నెన్నిభంగుల సీత నిచ్చుట లెస్స ;
యీకున్న రాఘవుం డీయబ్ధిఁ గట్టి - యీకులం బడపక నేలపోనిచ్చు ?
నని యెత్తి చెప్పిన నాపంక్తికంఠుఁ - డనలుండు మండిన యాకృతి మండి
తన్నె గద్దియతోడ ధరఁబడ నన్నుఁ - దన్ని యంతటఁ బోక తాలిమి దక్కి
యడిదంబు జళిపించి యటు వేయఁ బూనఁ - జెడక నే బ్రతికి వచ్చితి నొకభంగిఁ
బోయెద నారామభూపాలుఁ గానఁ - బోయి యాతనికృపఁ బొంది యుండెదను
ఈవీట నాకింక నెవ్వరుఁ గలరు - భావింపఁగా నాప్తబంధువు లొరులు ?
అనవుడు నతిభీత యై మూర్ఛనొంది - ఘనమైనధైర్యంబుకతమునఁ దెలిసి
కైకేసి నందనుఁ గనుఁగొని పలికె - "నీకథ మున్న నే నెఱిఁగినదాన,
నది యెఱింగించెద నమరులు మునులు - త్రిదశేంద్రుఁడును బ్రహ్మదేవుఁడు గూడి
యమృతాబ్ధికడ కేగి యచ్యుతుఁ గాంచి - తమపడునిడుములు తా మెఱింగింప
"నీరసంబున మిమ్ము నేచుచునున్న - క్రూరుల రావణకుంభకర్ణులను

జంపుటకై యుర్వి జనియించువాఁడ - సొంపార వర్తించు సూర్యవంశమున"
నని దేవుఁ డాడిన నావార్త నాకు - వినుపించె మాతండ్రి విశదంబుగాఁగ
విని యేను వెఱచి మద్విభున కిట్లంటి - "నెనయంగ నీకులం బెవ్వఁడు నిలుపు
నీపుత్రకులలోన నిక్కంబు చెపుమ - ఆపుణ్యుఁ డెవ్వఁడో ? యనఘ ! నా" కనిన
సత్యంబు ధర్మంబు శౌచంబు గలిగి - నిత్యయశోనిధి నీకడఁగొట్టు
కొడుకు రామునికృపఁ గోరి యీలంక - కడునొప్పఁ బాలింపఁగలవాఁడు మీఁద.
నని చెప్పి తపమున కరిగె మీతండ్రి - యొనర నమ్మేరునగోపాంత్యమునకు
గాన నాతఁడు హరి కంజాక్షకులుఁడు - మానిని యాసీత మహనీయలక్ష్మి,
విశ్రవసునిమాట వేఱొక్క టగునె - విశ్రుతకీర్తి యేవిధములనైనఁ
జనుము రామునిఁ గని శర ణని మ్రొక్కి-మనుము రాక్షసకోటిమనుట చింతింపు
ఆయువును శ్రీయు నగుగాక ! నీకు - నాయన్న ! పొమ్ము శ్రీనరనాథుకడకు"
నని యక్షతలు పెట్టి యర్మిలిఁ బేర్మి - తనయుని దీవించి తగ వీడుకొలుప
నతఁడును తల్లికి నవనతుం డగుచు - మతిలోనఁ బొంగుచు మంత్రులు దాను
రావణుతనువునఁ బ్రాణంబు లైదు - నీవిధంబునఁ బోవు నిఁక ననుమాడ్కి
వేగంబె యాకాశవీథికి నెగయ - నాగుణాఢ్యునిఁ జూచి యాలంకవారు
తమతమవీథులఁ దమదులోఁగిళ్లఁ - గుమురులుగాఁ గూడుకొని పల్కి రపుడు
"ధర్మంబు దిగనాడి తగఁ దమ్ముఁ డనక - పేర్మివోఁ బల్కి విభీషణు విడిచె.
నీతెఱంగున నిపు డీరావణుండు - నీతియు ధర్మంబు నేర్పుఁ గోల్పోయెఁ
జెడియెఁ గా కీలంక చెప్ప నే ?" లనుచు - నుడుగనివగలతో నుండెడువారు.
"ఈలంక యాతఁడె యేలుఁ బొ"మ్మనుచుఁ-బోలించి తమమనంబుల నెంచువారు
"గోరి యాతఁడు రాముఁ గూడుఁ గాకేమి - యీరావణుఁడు మగ్గునే" యనువారు,
"నరనాథుఁ డీతని నమ్మునే యచటి - కరిగిన"నసువార లనుచు నుండఁగను

—: విభీషణ శరణాగతి :—

అంత విభీషణుఁ డాకాశవీథి - సంతసంబున మంత్రిజనులతో నెగసి
వచ్చుటఁ గనుఁగొని వనచరు లెల్ల - నచ్చెరువడి చూచి రటు తలలెత్తి
యెత్తిన రాముచే నింద్రారి యింక - నెత్తఁడు దలలు పేదెత్తు దత్కులము
ఎత్తినభయమువో నిట సురలార ; - యెత్తుఁ డాత్మలతల లెత్తుఁ డన్మాడ్కి
నప్పుడు సుగ్రీవుఁ డగచరాధిపులఁ - దప్పక వీక్షించి తగ వారి కనియె.
"వనచరులార యీవచ్చురాక్షసునిఁ - గనుఁగొనుం డదె ! వాఁ డఖండవిక్రముఁడు
ఘనమైన పర్వతాకారంబు వాఁడు - ధనురాదిశస్త్రముల్ దాల్చినవాఁడు
మిక్కిలి పొడవున మెఱసినవాఁడు - స్రుక్కక యిటకు వచ్చుచునున్నవాఁడు"
ననవుడు గడఁగి యయ్యగచరాధిపులు - ఘనపర్వతములు వృక్షములు చేఁబట్టి

"మముఁ బంపు సుగ్రీవ! మముఁ బంపు దేవ-సమరంబులో దైత్యుఁ జంపెద" మనఁగ
నావిభీషణుఁ డనె "నగచరులార! - మీవాఁడ నిటు సంభ్రమింపంగవలదు
రావణుతమ్ముఁడ రాక్షసేశ్వరుఁడ - భావింప నేను నిష్పాపమానసుఁడ
శరణని యీరామజనపాలుఁ గాన - నరుగుదెంచినవాఁడ నట లంకనుండి
రావణుతో నేను రామభూపాలు - దేవి నిమ్మని పెక్కు తెఱఁగుల నంటి
ననవుడు నామాట కతఁడు కోపించి - తనసభలోపలఁ దన్నె నన్నిట్టు
తన్ని యంతటఁబోక తనవీటిలోన - నున్నఁ జంపుదునని యోటిల కాడె
నేనును వెలువడి యీరామచంద్రుఁ - గానంగ వచ్చితిఁ గానఁ జింతింపఁ
గపటుండఁ గాను నిష్కపటమానసుఁడ - గపులార! నాయెడఁ గపటంబు లేదు
సభయుండ నగు నాకు సంప్రీతివెలయ - నభయ మిప్పించుఁడీ యవనీశుచేత"
ననవుడు సుగ్రీవుఁ డారాముకడకుఁ - జని విన్నపముచేసె సవినయుం డగుచు
"రావణుతో నల్గి రాయిడి పుట్టి - దేవ! వీఁడొక్కఁ డేతెంచియున్నాఁడు
మొత్తంబుతో నభంబున నున్నవాఁడు - చిత్తంబు మీదెసఁ జేర్చినవాఁడు
అమరారితమ్ముఁడ ననుచున్నవాఁడు - విమలవాక్యంబుల వెలసినవాఁడు
ఆదిత్యకులనాథ! యభయ మిమ్మనుచు - మోదవాక్యంబుల మొనసినవాఁడు
మీకృపకలిమి యెమ్మెయి నున్నయదియొ - నాకుఁ జూడఁగ వీని నమ్మంగరాదు
నరనాథ! కపటంబునకుఁ బుట్టినిల్లు - లరయ రాక్షసులుగా కన్యులు గలరె?
దనుజాధినాథుని తమ్ముఁ డేమిటికిఁ - జనుదెంచు? నీనీచుఁ జంపంగవలయు"
ననవుడు నంతట నాంజనేయుండు - వినయసంభరితుఁడై విభున కిట్లనియె.

—: రామునకు విభీషణుని యోగ్యత నాంజనేయుం డెఱింగించుట :—

"దనుజాధినాథుఁ డుద్దండకోపమునఁ - దను సభలోపలఁ దన్నె నన్మాట
లఖిలంబు నెఱుఁగంగ నాడె నీయసుర - నిఖిలేశ! యీమాట నిజము గానోపు
నుడుగక మనలకై యుచిత మాడుటయు - వెడలఁ ద్రోచిన వాని విడిచి వచ్చుటయు
గలుగనోపును గాని కపటంబు గాదు - వలవదు శంకింప వసుధేశ! యితనిఁ
గపటమానసు లెట్టి క్రమమున నున్నఁ - గపట మింతటిలోనఁ గానంగవచ్చు.
నితనిమాటలలోన నేమాట యైనఁ - గృతకమై తోఁపదు కీ డనరాదు
మనుజేశ! ధనుజుల మర్మజ్ఞుఁ డితఁడు - మనదెస నుండుట మానైనఫీతి
నను రావణుఁడు పట్టి నాఁడు బంధించి - యెనలేనిబాధల నేచుటఁ జూచి
యితఁడు నాకై పెక్కుహితవులు పల్కె - నితనిచిత్తస్థితి నెఱుఁగుదుఁ గొంత"
యనినమాటలు దనయాత్మకు నెక్క - వనజాప్తసుతుఁ జూచి వసుధేశుఁ డనియె.
"నర్కజ! దీన మే లౌటఁగీడౌటఁ - దర్కించ నేటికి ధర్మంబుత్రోవ
శరణనివచ్చిన శత్రువు నైనఁ - బరికింపఁగా రాచపాడి రక్షింప

నొకకపోతము దేగ యుద్ధతి తఱుమ - వికలభావంబున వేగంబె వచ్చి
శిబిమాటు సొచ్చెఁ జొచ్చినడేగ యడుగ - శిబి తనువిచ్చి చెచ్చెర గుప్పఁగాచె.
నపకీర్తిఁ బొందక నార్తుఁ జేకొన్న - కృపనశ్వమేధసత్క్రియఫలం బిచ్చు
నీవిభీషణుఁ డేల యేచినయట్టి - రావణుండైన గర్వము దక్కి వచ్చి
శరణన్నఁ గాతు నేచందంబునైన - మరియాద లిట్టివి మాకులంబునకు
నభయ మిచ్చితి వేగ నర్కజ! పోయి - సభయుని నవ్విభీషణుఁ దోడితెమ్ము"
అనవుడు సుగ్రీవుఁ డారామకృపకుఁ గను వ్రాల్చి యటు శిరఃకంపంబుఁ జేసి
"పరికింప నీవేళఁ బగవానితమ్ముఁ - డరయంగ శరణన్న నలరి రక్షింప
నీకె కా కెందు నే నృపులకుఁ జెల్లు - కాకుత్స్థతిలక! నిక్కము ధాత్రిలోను"
నని పల్కి సుగ్రీవుఁ డాకాశమునకుఁ - దనసేనతో సముద్ధతగతి నెగసి
"చేకొని యభయంబు శ్రీరాముఁ డిచ్చె - నీకు విభీషణ! నిక్కంబు నమ్ము
ర"మ్మని కపిరాజు రాక్షసరాజు - నిమ్ములఁ గౌఁగిట నెనయంగఁ జేర్చి
తోడ్కొని వచ్చి సంతోషంబుఁ గృపయు - వేడ్కయు నొసఁగ నవ్విభుఁ గానుపించె
నింద నానందించి నృపుఁ జూచి యపుడు - దండప్రణామము ల్దగఁ జేసి పలికె.

—: విభీషణుఁడు శ్రీరామచంద్రు నుతించుట :—

"నిత్యసత్యత్రాణ! నిత్యకల్యాణ! - నిత్యజగత్త్రాణ! నిత్యగీర్వాణ!
జగదన్వయాకార! జగదేకవీర! - జగదుదయాకార! జగదబ్ధిపూర!
సర్వసంగాతీత! సర్వానుభూత! - సర్వజగత్పూత! సర్వసమేత!
గురులఘుక్రమరూప! గురుబోధదీప! - గురుమధురాలాప! గురుచారుచాప!
పద్మసన్నిభనేత్ర! బహుజీవసూత్ర! - పద్మాకలితగాత్ర! పరమపవిత్ర!
కవిమనస్సంవేద్య! కరుణానవద్య! - వివిధశాస్త్రోపాద్య! వేదాంతవేద్య!
పరమాత్ముఁడవు నీవ, పరమంబు నీవ - పరమవిద్యయు నీవ, పరికింప నెందు
భువనకర్తవునీవ భువనంబు నీవ - భువనహర్తవు నీవ, భువనైకవీర!
యాగభోక్తయు నీవ, యాగంబు నీవ - యాగఫలప్రదుఁ డరయంగ నీవ,
చంద్రార్కులును నీవ, జలధులు నీవ - యింద్రాదులును నీవ, యిలయును నీవ,
శబ్దార్థములు నీవ, శబ్దముల్ నీవ - శబ్దముల్ భేదించు శ్రవణముల్ నీవ,
మూఁడుమూర్తులు నీవ, మూఁడుమూర్తులకుఁ - బోడిమి నవ్వలిపొడవును నీవ,
క్షరమును నీవ, యక్షరమును నీవ - క్షరసాక్షి వీవ, యక్షరసాక్షి వీవఁ,
ద్రిభువనవందిత! దేవాదిదేవ! - యభయ మీదేవ! నా కఖిలాధినాథ!
జయజయశతకోటి జలజాప్తతేజ! - జయజయ సంసారసర్పసుపర్ణ!
లలితాగమస్తోత్ర! లక్ష్మీకళత్ర! - విలసద్దయాపాత్ర! విబుధారిజైత్ర!
దినకరశశినేత్ర! దివ్యచారిత్ర! - యనుపమశుభగాత్ర! యఖిలైకసూత్ర!

వేయునోరుల భోగివిభుఁ డైన నుతులు - సేయంగ నోపునే శ్రీరామ ! నిన్ను ;
నప్పద్మసంభవుం డైన నీమహిమ - యొప్పెల్ల నుతియింప నోపునే తెలియ ?
నే నిన్ను నుతియింప నెంతటివాఁడ - దానవుండను వృథా తరళచిత్తుఁడను ;
భూనాథ ! నీ వాదిపురుషోత్తముఁడవు - కాన నిన్నితరులు గానఁగ లేరు
నరనాథ ! యార్తుని నన్ను రక్షింపు - పరమదుర్జనదైత్యపతి ద్రుంచి వైవు ;
మఖిలశరణ్యుండ వైన నీమఱుఁగు - సుఖ మని యే వచ్చి చొచ్చితిఁ బ్రీతి"

—: శ్రీరామచంద్రుఁడు విభీషణు ననుగ్రహించుట :—

ననవుడు నతని కృపాంబుధిలోన - మనుజేశ్వరుండు క్రమ్మఱ నోలలార్చి
"నమ్ము విభీషణ ! నాకేశవైరి - తమ్ముఁడవా ? నాకుఁ దమ్ముఁడ వింతె ;
మఱువకు మింక ; లక్ష్మణుకంటె నిన్ను - నఱలేనివానిఁగా నాత్మఁగైకొంటి"
నని భయం బుడిపి దయార్ద్రవాక్యముల - జననాయకుఁడు విభీషణు నాదరించి
నెయ్యంబుతోడ నానృపుఁ డప్పు డతని - చెయ్యూదుకొని వార్ధిఁ జేరంగఁ బోయి
మాకు నిక్కము చెప్పుమా విభీషణుఁడ - నాకారిశక్తియు నమ్మినబలము"
ననిన విభీషణుం డారామచంద్రుఁ - గనుగొని మ్రొక్కి నిక్కము విన్నవించెఁ.

—: విభీషణుఁడు రామునకు లంకోత్పత్తిని రావణుని బలం బెఱింగించుట:—

"తోయజదళనేత్ర ! తొల్లి నారదుఁడు - వాయువుకడ నాగవరులావుఁ బొగడి
ఫణిరాజు ముందఱఁ బవమానులావుఁ - బ్రణుతించి వారికిఁ బగ సేయుటయును
రాసి లావులకు వారలు మత్సరించి - భాసురహేమాద్రి ఫణిరాజుఁ జుట్టి
పట్టంగ దానిఁ గంపము నొంద వీతు - నెట్టన నే నని నియమించె గాలి
తనసత్త్వ మంతయుఁ దగఁ బూని శేషుఁ - డనిమిషగిరిఁ జుట్టి యసదృశలీల
వేయుఫణంబుల వేశిఖరముల - నాయతభుజశక్తి నంటంగఁ బొదివి
చలమునఁ బట్టిన సప్తవాయువులు - వెలయంగఁ బవనుండు వీవఁగఁ దొడఁగె.
శేషుని భేదింపఁ జేకూఱకున్న - భీషణగతి వీచెఁ బేర్చి వాయువులు
ఆగాలి నచలంబు లన్నియు విఱిగె - నాగాలి భువనంబు లన్నియు వణఁకె
నాగాలిఁ జలియించె నర్కునిరథము - నాగాలి భూతంబు లన్నియు నఱచెఁ
గదిసిన లోకసంకట మెల్లఁజూచి - యిది మహాపద వచ్చె నిత్తఱి ననుచు
నర్థిమై బ్రహ్మాదు లచటికి వచ్చి - ప్రార్థించి పవను మాన్పఁగలేక పోయి
పరమసాత్త్వికుఁ డైన ఫణిరాజుఁ గదిసి - "యురగేంద్ర ! నీవైన నోర్వంగవలయు
మీమచ్చరంబుల మిహిరుండు గూలె - మీమచ్చరంబుల మేదిని గ్రుంగె,
మీమచ్చరంబుల మితిమీఱె నబ్ధి - మామాట లాలించి మమ్ము మన్నించి

గాలిని గెలిపించి కరుణ వాటించి - కేళిమై మమ్ము రక్షింపవే" యనిన
సురలప్రార్థనకు శేషుఁడు శాంతి బొంది - కరువలికిని వీవఁగా నను విచ్చి
యించుక యొకఫణం బెత్తినఁ జొచ్చి - మించినబలిమి సమీరుండు ద్రోయఁ
జెలువేది యందొక్క శిఖరంబు విఱిగి - తలకొన్నగాలిచే దవ్వుగాఁ దూల
గురుతరగతి నద్రికూటంబు గాఁగ - ధరణీశ ! యబ్ధిమధ్యంబునఁ బడియె.
దేవ ! యాసింహళద్వీపంబునందు - దేవేంద్రుపనుపున దేవతాశిల్పి
కరకౌశలమున లంకాపురం బనెడు - పురము నిర్మించెఁ దత్పురవరంబునకుఁ
గోట లే డొప్పు ; నక్కోటగోడకును - వాటమై నాల్గేసి వాకిళ్ళుగలవు ;
తఱు చైనయట్టి కొత్తడములతోడ - నిఱవైన ముందఱి యిట్టికకోట ;
పడమటిద్వార మేర్పడఁ గాచి యుందు - రెడపక రాక్షసు లెనుబదికోట్లు ;
దానవు లుత్తరద్వారంబు గాచి - యేనూట డెబ్బది యేడుకోట్లుండుఁ ;
దూర్పువాకిలియందు దొలఁగ కేప్రొద్దు - దర్పించి యుందురు తగ నూఱుకోట్లు ;
దక్షిణద్వార ముద్ధతిఁ గాచియుందు - రక్షీణదానవు లఱువదికోట్లు ;
అరయ నాలోపలి యాఱుకోటలను - నరనాథ ! యిరువదినాల్గు వాకిళ్ల ;
వరుస నీచెప్పిన వడువున నెపుడు - దరి గాచియుందురు ధరణీతలేశ !
తిరు మగుచున్నట్టి దిడ్డివాకిళ్ళ - నురుసత్త్వు లుందురు రొక్కొక్కకోటి ;
పురమధ్యవీథి నెప్పుడుఁ గాచియుందు - రఱువదిలక్షలు నార్నూరుకోట్లు ;
కుంభకర్ణునినిద్రగుహఁ గాచియుందు - జృంభణ మొప్ప ఎసిం చాఱుకోట్లు ;
మొనసి యారావణు మొగసాలఁ గాచి - కొనియుందు రొకలక్షకోటిరాక్షసులు ;
ఒనర నావాకిట నుండురాక్షసులు - వినవయ్య ! యిఱువదివేలకోట్లెలమిఁ ;
జెలువంబుగా నింద్రజిత్తువాకిటను - బలవంతు లుందురు పదివేలకోట్లు ;
ఘనులైన యాయతికాయాదివీర - దనుజులవాకిళ్ళఁ దరల కుందురు;
ఎన్నికతో మఱి యినకులాధీశ ! యెన్నరా దాసేన యెంతయు ఘనము
వాసవాంతకులావు వర్ణింపఁదరమె ? - యాసునఁ గైలాస మెత్తినవాఁడు,
వనజజుం డతనికి వర మిచ్చినాఁడు - దనుజులచేత గంధర్వులచేత
నమరులచేత నయ్యక్షులచేత - సమరంబులోపలఁ జావు లేకుండ
సమరంబు లేల ? యేచందంబులందు - సమయింపరాదు రాక్షసలోకనాథు ;
నతఁడు మీచేతన యనిఁ జచ్చుఁ గాని - క్షితినాథ ! యితరులచే నసాధ్యుండు ;
కుంభకర్ణుండు చేకొనఁడు చీరికిని - జంభారినైనను సమరంబులోన
నెత్తినమదమున నెఱుఁగఁడే భయము ; - చిత్తంబులో నింద్రజిత్తనువాఁడు
హరునకుఁ బ్రియముగా యాగంబుఁజేసి - వరశక్తిఁబడసెను వజ్రకవచము
నరుదుగా మాయావియై విల్లు వట్టి - యరుల నాకాశంబునందుండి గెలుచు

నతిసత్త్వధనుఁడు ప్రహస్తుఁ డన్వాఁడు - చతురుండు రావణసైన్యపాలకుఁడు
ఖండేందుధరుచెలికానిసామంతు - ఖండనంబున మాణిభద్రుని నోర్చె;
దనుజవీరులు మహోదరమహాపార్శ్వు - లనువారు నతికాయుఁ డనువాఁడు దేవ!
బలిమి గైకొనిన దిక్పాలుర నైన - గెలుతురు రణమున గిట్టిన యపుడె:
యనిమిషకంటకు లైనబల్లిదులు - దనుజేశునకు లక్షతనయులు దేవ!
జ్ఞాతులతో బంధుసమితి లెక్కింప - ధాతకు నైనను దరముగా దధిప!
యరయఁ గుబేరాదు లరిగాపు లన్న - విరచింపవచ్చునె? విభవంబుకొలఁది
నెత్తుట మెదడున నెట్టనఁ దనిసి - మత్తులై సంగరోన్మత్తులై చాల
నద టెక్కినట్టిమహాదైత్యవరులు - పదివేలకోటులు బలియు లుండుదురు;
వారిలావునఁజేసి వసుమతీనాథ! - యారావణుఁడు గెల్చె నఖిలదిక్కులను"
అనవుడు రాఘవుం డతనితో ననియె - "విను విభీషణ! మున్ను విన్నాఁడనేను;
మీయన్నయెంతయు మిక్కిలిబంటు - పాయక యాతని బలము నట్టిదయ
వాఁ డెంతవాఁడైన వచ్చి నాయెదుర - వాఁడిమి వాటింప వాఁ డెంతవాఁడు?
హరిహరబ్రహ్మాదు లాదిగాఁగల్గు - సుర లడ్డగించినఁ జూర్ణంబుచేసి,
వానిఁ జంపుదు ని న్నవశ్యంబు లంకఁ - బూని యేలింతు నిమ్ముల దానవేశ!"
యనిన విభీషణుం డారాముఁ జూచి-వినయంబుతో మ్రొక్కి విభున కిట్లనియె.
"నీరావణుం డెంత? యీలంకయెంత? - శ్రీరామ! నీబాణశిఖి పర్వునపుడు
లంకకోటలు ద్రోసి లగ్గలు పట్టి - కిన్కతో నసురుల గిట్టినయపుడు
నాలావు చూడుము నరనాథచంద్ర! కాలాగ్నిరుద్రునిగతిఁ బేర్చువాఁడ,"
ననవుడుఁ బతి వాని నాలింగనంబు - ఘనముగాఁజేసి లక్ష్మణునకు ననియె.
"నీసముద్రమునీట నినజుండు నీవు - భూసురాశీర్వాదపుణ్యనాదములఁ

—: శ్రీరాముఁడు విభీషణునకు లంకాభిషేకము సేయుట :—

గట్టుము వేగ లంకారాజ్యమునకుఁ - బట్టంబు వానికిఁ బ్రతి విభీషణుని"
అని యానతిచ్చిన నతఁడును నతని - వననిధిజలములు వనచరు ల్దేర
నభిషేక మొనరించి యసురుల కెల్లఁ - బ్రభుఁడవు గమ్మని పట్టంబుగట్టి
తలపోయ నాచంద్రతారార్కముగను - సలలితంబుగ రామచంద్రునికీర్తి
యెంతకాలము గల్గు నిల విభీషణుఁడ!-యంతకాలంబురాజ్యముసేయు" మనుచు
నార్చె వానరకోటి హర్షించి యంతఁ - బేర్చి రాఘవుఁడు విభీషణుఁ జూచి
"యీయబ్ధి దాఁటంగ నేయుపాయంబు - సేయుద" మనవుడుఁ జేతులు మొగిచి
"యీవార్ధిఁ గట్టక యింద్రాదులకును - దేవ! యెమ్మెయి దాఁటఁ దీరదు కాన
విది గటుటకు నైన నినకులాధీశ! - పదిలంబుగా వార్ధిఁ బ్రార్థింపవలయు."
నని పల్కుచుండంగ నట దశగ్రీవు - ననుమతి శార్దూలుఁ డనుదూత వచ్చి.

కపిసేనకొలఁదియుఁ గపులమాటలను - గపులతో నాడు రాఘవునిమాటలను
అరసి క్రమ్మఱఁ జని యసురేశుఁ గాంచి - కరములు మొగిచి నిక్కము విన్నవించె.
"నుత్తుంగయశులును నుత్తుంగభుజులు - నుత్తుంగసత్త్వులు నుత్తుంగమతులు
నగురామలక్ష్మణు లలవుమై విడిసి - రగచరసేనతో నబ్ధితీరమున
గణుతింప నగు నుడుగణముల నైన - గణుతింపఁ దగు వృష్టికణముల నైన
గణుతింప నగు నబ్ధికరడుల నైన - గణుతింపఁగా రాదు కపిసేనసంఖ్య
నుచిత మీవేళ సామోపాయమునకుఁ - బచరింపఁ బంపు నేర్పరు లైనవారి"
ననవుడు శార్దూలుఁ డనువానిమాట - విని శుకునకు దైత్యవిభుఁ డర్థిఁ బలికెఁ
"జని నీవు వానరసైన్యంబుఁ జొచ్చి - యినసూనుతోఁ బ్రియం బేర్పడఁ బలికి
వగలేమిఁ దెలిపి యాభానునందనుని - మగుడించి రమ్ము సమ్మతి లెమ్ము పొమ్ము."
అనవుడు నతఁ డేగి యర్కజుఁ గాంచి - యనియె రావణుచెప్పినంతయుఁ దెలియ
"వైరంబు సేయ రావణుతోడ నీకుఁ - గారణం బేమి? యర్కజ! నాకుఁ జెపుమ
వాలి మీయన్నన వలవదు వినుఁడు - వాలికి నీకును వైరంబు గలదు
వాలి యాదానవేశ్వరు పగవాఁడు - చాల రావణుతోడి సంధి నీకొప్పు.
రావణుం డీరాముురామఁ దెచ్చుటకు - నీ విటు రాఁదగునే? కపిరాజ!
యనిఁ గుబేరుని గెల్చి యతనిపుష్పకము - గొనినరావణు నెఱుఁగుట లెస్సగాదె?
అట్టెల హరునితో నయ్యద్రి యెత్తి - నట్టి రావణుఁ డల్పుఁడా కపిరాజ
దేవేంద్రుఁ డాదిగా దివిజుల నెల్ల - నావిధంబున గెల్వఁడా? వానరేంద్ర!
కొలఁది మీఱిన హోమగుండంబులందుఁ - దలలు ఖండించి యుద్ధతగతి వ్రేల్చి
జలరుహసంభవుఁ జాల మెప్పించి - వెలయంగఁ ద్రైలోక్యవిజయంబు గొనఁడె?
హీనమానవుతోడ నేటిసఖ్యంబు? దానవేశ్వరుతోడఁ దగఁ జేయు సంధి"
యనవుడుఁ గోపించి యగచరు లెల్ల - వినువీధి కెగయుచు వెస వానిఁ బట్టి
బెడిదంబుగాఁ బెక్కుపిడికిళ్ళఁ బొడిచి - కడుమీఱి మసగి రెక్కలు ద్రెవ్వఁ గొట్టి
ముక్కును జెవులును మొగిఁ గోసివైచి - యొక్కటఁ గడఁగిన నుదరి రాఘవుఁడు
"దూత నేటికి నింత దొసఁగులఁ బెట్టఁ - బ్రాతిగా వీని నేవక పోవనిండు."
అనవుడు రాఘవునాజ్ఞకు నులికి - వనచరు లందఱు వాని విడ్చుటయు
వినువీథికెగసి యావినువీథినుండి - యినసూతితో శుకుం డేర్పడఁ బలికె.
"రావణుతోఁ గపిరాజ! యేమందు" - నావుడుఁ దారాధినాథుండు గినిసి
"తా నెంచ ద్రోహి యాధరణీశ్వరునకుఁ - గాన నాద్రోహిని గని సైఁప ననుము
శౌరిది నేలోకంబుఁ జొచ్చిన నైనఁ - బొరిగొందుఁ గాని యేఁ బోవనీ ననుము
పటుకార్ముకంబె యూపంబుగా నిలిపి - చటులాస్త్రములు పరిస్తరణము ల్సేసి
పరఁగఁ గెంధూళ్ళను బ్రభలుగాఁ జేసి - తరుచరస్రుక్స్రువతతులు చేపట్టి

సమరభూవేదికాస్థలమున నిలిచి - యమరుల కెల్లఁ బ్రియం బెక్కుచుండఁ
గర మొప్ప వీరాంకములఁ బెల్లుబ్బి - తొరఁగుచు నున్న నెత్తురు నెయ్యి వోసి
మహితగుణధ్వనుల్ మంత్రము ల్గాఁగ - బహురాక్షసశ్రేణి పశుకోటి గాఁగఁ
దనరిన విరహనాదంబులపేర్మి - యనిమిషావలికి నాహ్వానంబు గాఁగఁ
విడువని కాహళ వితతులమ్రోఁత - కడునింపుగా సామగానంబు గాఁగ
ఘన మైన రామలక్ష్మణులకోపంబు - మునుకొని నాకోపమును మండుచుండ
ననుపమాగ్నిత్రయంబై యుండ నందుఁ - దనదుప్రాణముల నత్తఱి నాహుతులుగ
రణమునఁ దనవీరరస మడంచుటయు - బ్రణుతింపఁగా సోమపానంబు గాఁగఁ
బ్రకటరాక్షసవీరపశుపలలముల - సకలభూతవ్రాత సంతృప్తు లెసఁగ
విడువక సంగ్రామ విపులయజ్ఞంబు - గడునొప్పఁ జేయు రాఘవసోమయాజి
యటుగాక మున్నె సీతాంగనఁ దెచ్చి - యిట యిచ్చి బ్రదుకుట యిది బుద్ధి యనుము"
అని పేర్చి సుగ్రీవుఁ డాడువాక్యములు - విని శుకచారుండు వేగంబె పోయి
యంత నావృత్తాంత మారావణునకు - మంతనంబునఁ జెప్పె మఱి రాముఁ డిచట
వనధితీరంబున వనదర్భశయ్య - యొనరించి తాత్పర్య మొప్పారుచుండ
నమృతపయోధిలో నహిశయ్యమీఁద - నమలచిత్తంబుననానందమంది
మున్నున్న తనయాదిమూర్తిచందమున - నన్నరనాయకుం డతికౌతుకమున
నవరత్నకటకమండనమండితంబు - వివిధోర్మికామణి విపులరావంబు
నుర్వీతనూజా మృదూపధానంబు - గర్వితాహితభిదా కాలదండంబు
ఘోరప్రతాప కుంకుమచర్చితంబు - సారంగమదలేప సంవాసితంబు

—: శ్రీరాములు దర్భశయనము సేయుట :—

నిరతమహాదాననిపుణతానకము - ధరణీభరణధుర్యతాసమం బగుచుఁ
బొలుపొందు దక్షిణభుజశాఖదాన - తలగడగాఁ జేసి ధరణీశ్వరుండు
ఏవిధంబున నైన నిటు దాఁటి పోవఁ - ద్రోవ నా కిమ్మని తోయధి ననుచు
రామభూవరుఁడు వారక నుపవాసి - యై మూఁడుదివసంబు లటు శయనించి
తెలిదెందమున జలదేవత నిలిపి - పలుమఱు నిష్ఠతోఁ బ్రార్థనఁ జేసె,
"కడ గానరాని నీకడిఁదిచిత్తంబుఁ - బడయుటకై యేను బడియున్నవాఁడ
నీ కేను మాన్యుండ నీరధివేగ - నాకిమ్ము త్రోవ యానాకారిఁ జంప"
వని వేఁడుకొనుటయు నారామునెదురఁ - దనరారి యంతకంతకుఁ బొంగి పొంగి
తోరంపుఁదెరలఁ జేతులు విచ్చి విచ్చి - బోరన నురువుతెల్పున నవ్వి నవ్వి
ఘనమీనరుచినాలుకలు గ్రోసి క్రోసి - చనుమ్రోఁత నట్టహాసము చేసి చేసి
తుది నిరుదిక్కులతోఁ జెప్పిచెప్పి - కదిసినసుళ్ల వక్రతఁ జూపి చూపి
యుదధి యారాముని నొక్కింత గొనఁడ - యది యట్టిదయె కాదె యారసి చూడ

జడుఁ డైనవాఁడు దుర్జనుఁ డైనవాఁడు - కడుఁగ్రూరజీవసంగతి నుండువాఁడు
మలుగక తనలోన మండెడువాఁడు - కులగోత్రమైనఁ జేకొని మ్రింగువాఁడు
నెదు రెంత వేఁడిన నెఱుఁగునే పెద్ద - వదరుచు నంతంత వడి నుబ్బఁగాక!
కదియంగ వచ్చుచోఁ గడిఁదిచిత్తంబు - చెదరంగ విషముపైఁ జిలికించుఁ గాక!
వడనీక తనప్రార్థనంబు గైకొనక - జడధి వొంగినఁ జూచి జానకీవిభుఁడు
నిడుదకన్నులక్రేవ నిప్పులు రాల - ముడివడి బొమలు గ్రమ్ముచుఁ గోప మెసఁగ
జలధిదిక్కును మఱి సౌమిత్రిదిక్కుఁ - బలుమాఱుఁ జూచుచుఁ బలికె భూవిభుఁడు.
"వీనిగర్వము గంటివే? లక్ష్మణుండ! - నే నెంతవేఁడిన నింతఁ గైకొనక
పొడచూపకున్నాఁడు పొడచూపకున్నఁ - బొడ వడఁగింపక పోనేల యిత్తు?
నెడపక క్రోలియు నింకింపలేని - బడబానలంబె నాబాణానలంబు
అటు చూచుఁ గాక! నాయస్త్రంబు కొలఁది - పటుతరమకరసర్పములు మీనములు
గండకంబులు కూర్మకర్కటంబులును - మండూకముల నీరుమానిసుల్ పశువు
లురవడి నొండొంటి నొరయంగఁ బాఱి - కెరలెడి తిమితిమింగిలతద్గిలములు
దండిరాక్షసులును దఱుచు నెగళ్లు - కొండలు మునమూరుకొని రూపుమాపి
పరఁగుచునున్న నాబాణాగ్నిశిఖల - నెరసిన తనలోని యెమ్ములో యనఁగ
జలములఁ గప్పి యాజలచరకోటి - మెలఁగుట మాన్పించి మీఁదఁ దేలించి
చిప్పలు గుల్లలు చిక్కంగఁ దన్నఁ - నిప్పుడ ధూళిగా నింకించువాఁడ
సిరితండ్రి యని పెద్దఁ జేసితిఁ గాని - హరిమామ యనుచుఁ బాలార్చితిఁ గాని
యిందుకుఁ దను వేఁడ నేటికి నాకుఁ - బొం దెఱుంగక తేర్చి పొంగెడుజలధి
వన్నశక్తునిగా మనంబునం దలఁచి - యిన్ని చందంబుల నేఁచె సౌమిత్రి!
తే విల్లు నమ్ములఁ దెగి పొంగియున్న - యీవార్ధి నాచేత నింకుటఁ జూడు
వనధిలో జగములు వడిఁ జూఁడఁ బుత్తు" - ననుచు రాఘవుఁడు విల్లందుమాత్రమున
బలభేది వణఁకె, దిగ్భాగంబు వగిలె - జలధులు గలఁగె, నాశాకరు లడఁగె,
ధారణి గ్రుంగె, భూధరములు గూలె - నీరజాసనుఁడును నివ్వెఱగందె,
చుక్కలు డుల్లె, శేషుండు భీతిల్లె - దిక్కులు ద్రెళ్లె, నద్దివి యొడ్డగిల్లె,
వినకులాధీశ్వరుం డేపు దీపించి - వినుతులు శోభిల్ల విల్లెక్కుపెట్టి
సమవర్తి సంవర్తసమయదండంబు - సమ మైనవాని నుజ్జ్వల మైనవానిఁ
బ్రళయకాలానలప్రభ నొప్పువాని - విలయోగ్రచండాంశువిధ మైనవాని
సాయకంబులు పెక్కు సంధించి పేర్చి - తోయధిలోపలఁ దొడరి యేయుటయుఁ
కదఁకఁ బొంగితి నన్ను గరుణింపు మనుచుఁ - జెదక వారిధి యోరసిల్లెడుమాడ్కిఁ
గడుమ్రోసి పర్వతాకారంబు లగుచు - గడువేగఁ దరఁగ లాకస మప్పళించె
బలితంపురామభూపాలునిబాణ - ములు పెక్కునాఁట సముద్రునినోట

క్రమ్మెదులాలలకై వడి నురువు - లమ్మహావీచులయందుఁ బెల్లెసఁగి
పొరిఁది నేలోకంబుఁ జొత్తు నన్మాడ్కి - ధరియింప రాక యెంతయుఁ దల్లడిల్లె
జలనిధి యుదక మాస్వాదింప వచ్చి - మలుగక రామాస్త్రమహిమకు నులికి
మొగుళులు మగిడి వెమ్ముచుఁ బోవు భంగిఁ - బొగ లెడఁద్రవ్వక పొరిపొరి నెగసె.
నొఱయుచు రాక్షసు లొఱలుటఁ జూపు - తెఱఁగున నొఱలె నెంతే జంతుసమితి
మనుకులవల్లభు మార్గణవహ్ని - తునుకనొచ్చిన సముదునిచిత్తవృత్తి
ఘనతరం బగు నహంకారాదు లెల్లఁ - బెఱపేది నిలువక పెడఁబాయుకరణి
దైతేయులెల్లఁ బాతాళంబు విడిచి - భీతిల్లి పాఱిరి పెక్కుదిక్కులకుఁ
దనచేతి నింకక తనరినవార్ధి - ననయంబు నింకింతు నని వచ్చుచున్న
యినకులబాణాగ్ని కెదురుగావచ్చి - యనువుగా నాలింగనము చేసె ననఁగ
నుడుగ కంతయు వడి నొడఁగూడి లోని - బడబాగ్ని వారిధిపై మండఁ జొచ్చె.
నప్పుడు లక్ష్మణుం డంతకుభంగి - నుప్పొంగి రౌద్రసంయుక్తుఁ డై యున్న
యన్న చందముఁ జూచి యళుకుచు వచ్చి - మున్నీటి కెడసొచ్చి మోడ్పుఁగేలమర.
"మానవేశ్వర! యిది మథనంబు సేయ - రాని కాలునిపీరరసవార్ధి గాదు
మానవేశ్వర! యిది మథనంబుసేయ - రాని రుదునిరోషరసవార్ధి గాదు
ఈనీరు నిబ్బంగి నెఱయింపఁ దొడఁగె - మాన కిప్పుడు నీదుమార్గణవహ్ని
వెలికి నేతెంచి దిగ్వతతితోఁ గూడఁ - గలయ లోకం బెల్లఁ గాల్చునో తగదు.
సర్వజగద్ధితచరితంబుఁ బూని - యుర్వీశ! యీకోప ముపసంహరింపు
నీకోపమునకు నీనీరధి యెంత? - తే కార్ముకం బింకఁ దెగఁగొన కధిప!"
యని విల్లు వట్టిన నతఁ డీక కోప - మినుమడింపఁగఁ గను లెఱుపును బొంది
యంబకం బేల? నాయంబకంబులనె - యంబుధి నింకింతు ననినచందమునఁ
గ్రూరదృష్టులఁ గనుఁగొని యొడుగఱచి - "యోరిసముద్రుండ యోడవునాకు;
నీనీరు వింకించి నీయందుఁగలుగు - వాని నన్నింటిని వడి నీఱుఁజేసి
భర్జింతు నీవింక బంటవై నిలువు - దుర్జనత్వమునను దొడరి నాయెదుట

—: శ్రీరాములు సముద్రునిపై బ్రహ్మాస్త్రమేయుట :—

యిదె తొడిగెద బాణ మే నారి''ననుచు - నదలించి యపుడు బ్రహ్మాస్త్రంబు దొడుగ
బ్రహ్మయు నింద్రుండు భ్రమఁ గానరైరి - బ్రహ్మాండ మెల్లను బగిలిన ట్లయ్యె,
భువనంబులెల్లను బొగిలిన ట్లయ్యె - భువనత్రయములోని భూతంబు లఱచెఁ,
గలయంగ దిశలఁ జీఁక ట్లగ్గలించె - వెలుఁగవు రవిచంద్రవిపులబింబములు
అశనులు వడియె మహానీల మడరె - నశరీరి యొఱలె మహ్యాగ్నులు నెగసె
నుడుగక యొకమ్రోఁత యూరక మ్రోసె - జడధి యప్పుడు గ్రాహసమితియు దానుఁ
జొచ్చి గెల్ల నెక్కడఁ జొచ్చెనో యనఁగఁ - దుంగఫేనము లెందుఁ దూలెనోయనఁగ

బటుఘోష మెమ్మెయిఁ బాసెనో యనఁగ - జటులోగ్రవిష మెందు సమసెనో యనఁగఁ
వెంపెల్లనెక్కడఁ బెట్టెనో యనఁగ - సొంపెల్ల నెక్కడఁ జొచ్చెనో యనఁగఁ
భంగంబు లేకయుఁ బరికించి చూడ - భంగంబునకుఁ దాన పట్టనం బరఁగి
సత్త్వంబు చెడియు నాశ్చర్యంబు గాఁగ - సత్త్వసమగ్రుఁడై చలనంబు నొంది
భ్రమణంబు లేకయు భ్రమణంబు నొంది - యమితవేగంబున నధికత దక్కి
యారాముచేతి బ్రహ్మాస్త్రంబు దనకు - తీరంబు చెడి వచ్చి బిందువై యుండె.
వరమునఁ బెరుఁగు రావణుమస్తకములు - కర మరుదార నొక్కటఁ ద్రుంచుకొఱకుఁ
గడఁగి రాఘవుఁ డంపగమి నాఁడినేయఁ - బడబాగ్ని నిడి నీటఁ బడ నిడుకరణిఁ
జింతింప దేవ! నాజీవనం బెంత - యింతియ కా కని యిబ్బంగి మఱియు
నాసముద్రుం డిప్పు డఖిలంబు చూడ - భాసురరత్నప్రభాయుక్తుఁ డగుచుఁ
బ్రజ్వరిల్లెడు పెనుపడఁగలతోడ - నుజ్వలదహికోటి యొక్కటఁ గొలువ
గంగాదినదు లెల్లఁ గడఁకతో నడువ - మంగళబహుపుష్పమాలిక లెఱయఁ
దలకొని జలచరతతు లోలి నడువ - జలనిధి సనుదెంచి సాష్టాంగ మెఱఁగి
కరపద్మములు మోడ్చి కడుసంభ్రమమున - నరవరాగ్రజికి సన్నుతి విన్నవించె.
"నేను మీయలుకకు నెంతటి వాఁడ? - భూనాథ! నీవాదిపురుషోత్తముఁడవు
వాయుభూజలనభోవహ్ను లాదిగను - నీయాజ్ఞలోనివి నిక్కువం బరయ
నీయందు నున్నవానికి లెక్కలేవు - నీయధీనంబులు నిఖిలలోకములు
తప్పు సేసితి నని దండింపవలదు - చెప్పు మేపనియైనఁ జేసెదఁ గాని."
యని విన్నపము సేయ నంత నారాముఁ - గనుఁగొని యప్పుడు గంగాదినదులు
ధర శిరములు మ్రోవ దండము ల్వెట్టి - కరములు ఫాలభాగంబునఁ జేర్చి
"శరణార్థులము రామ! జగదభిరామ! - కరుణింపవే మమ్ము కరుణాసముద్ర!
యభయంబు వేఁడెద మయ్య! యిందఱము - నభినవంబుగను నీ యబ్ధిఁ గాచి
శుభతరమంగళసూత్రము ల్నిలుపు - త్రిభువనాధీశ్వర! దీనమందార!
యపరాధిఁ గాచుట యదియె నీగుణము - కృపఁ జూచి రక్షించు గీర్వాణవంద్య!
నీమహిమల నెంచ నేరవు శ్రుతులు - నే మెంతవారమె? యిట మిమ్ముఁ బొగడ
దేవతామయుఁడవు దేవదేవుఁడవు - కావను బ్రోవను గర్తవు నీవ;
భూమీశ! లోకేశ! భూరిప్రకాశ! - భూమిజాహృదయేశ! పుణ్యస్వరూప!"
యని యిట్లు నదు లెల్ల నభినుతుల్ సేయ - విని యప్పు డారామవిభుఁడు వారలను
మన్నించి భయమెల్ల మానుఁ డటన్న - నన్నరనాథున కబ్ధి యిట్లనియె.
"సరసిజోదర! మౌనిజననుతచరణ! - శరణాగతార్తరక్షక! దివ్యమూర్తి!
తరుచరసేన యుద్ధతి నేగునపుడు - కరిమకరాదులఁ గదలంగ నీను
ఉప్పొంగి కయ్యల కొత్తి బెల్విరిసి - తప్పింప నమ్మారుతముఁ జూచి మ్రోయఁ

గడలేక మిగుల నగాధ మైయుండు - సుడి వొడమింప నాసొంపు వాటింప
నలరి సేతువుఁ గట్టి యైనను నడుపు - మలఘువిక్రమ ! యూర కైనను నడువు"
మనిన రాఘవుఁ డమోఘాస్త్ర మబ్ధిశు - పనుపున మరుభూమిపైఁ బ్రయోగింప
విలసిల్లు నయ్యంపవేఁడిమిచేత - సొలవ కందులనీరు శోషింపఁ జేసి
యామరుభూమి కుదాత్తుఁడై సర్వ - కామసమగ్రంబుగా వరం బిచ్చె.
నది మరుదేశమై యంత నుండియును - వదలక యమ్మాడ్కి వర్తించుచుండె
మగుడంగఁ జనుదెంచె మనుజేశుశరము - తగ నబ్ధి పూర్వవిధంబున నుండె.
నప్పు డంభోనిధి యనియె రామునకు - నుప్పొంగునయమున నొప్పువాక్యముల
"మీతండ్రి ! దశరథమేదినీశ్వరుఁడు - దైతేయదేవయుద్ధమునఁ బెంపొంది
నన్నయోధ్యకుఁ గొని నరనాథ ! పోయి - మన్నించి యప్పుడు మగుడ వీడ్కొలిపి
పుత్తేర వచ్చితి భూతలాధీశ ! - యిత్తెఱంగున మీకు నేఁ దక్కినాఁడ.
దొరకొని కట్టు సేతువు రాఘవేంద్ర ! - తరుచరసేన నుద్ధతి నడపింపు."

—: శ్రీరాములు సుగ్రీవునితో సేతువు గట్ట నాజ్ఞాపించుట :—

మనవుడు రఘురాముఁ డర్కజుఁ జూచి - పనుపు సేతువు గట్టఁ బ్లవగపుంగవుల
రయమున నప్పుడు రవినందనుండు - ప్రియమునఁ బంచె వారిధిఁ గట్టుఁడనుచుఁ
జని రంగదుండును జాంబవంతుండు - ఘనులైన యనిలజ గజగవాక్షులును
పనసుండు నలుఁడును పావకనేత్రుఁ - డును గంధమాదనుండును గవయుండు
కరమొప్ప నీలుఁడు ఘనుఁడు తారుండు - శరభుండు ఋషభుండు శతబలి బలుఁడు
హరిరోమవక్షుండు నట సుషేణుండు - శౌరివిఁ గేసరియును జ్యోతిర్ముఖుండు
దధిముఖుండును వేగదర్శియు మఱియు - నధికులు కపిసైనికాధిపు లెల్ల
మ్రాఁకులు గొండలు మల్లటి గొనఁగ - వీఁకతోఁ గొనివచ్చి విషధిలో వైవ
నొకటియు నీటిపై నుండక మునుఁగ - వికలురై కపులెల్ల వెఱగంది వచ్చి.
పతికిఁజెప్పుటయు భూపతి యాత్మలోన - నతివిస్మయం బంది యబ్ధి కిట్లనియె.
"నిది యేమి ? కపివరు లిబ్భంగిఁ దెచ్చి - వదలక తరులు పర్వతములు వైవ
నొకటియు నీఁటిపై నునికి లే" దనిన - సకలాధిపతికి నాజలధి యిట్లనియెఁ
"బరమేశ ; విమము లోపలి కవి వోవఁ - బొరిపొరి జలచరంబులు మ్రింగె నవియు
నమరంగ శతయోజనాయతం బగుచు - దిమి యనుమత్స్యంబు దిరుగునాలోన
మ్రింగునామీను దిమింగిలంబోటి - మ్రింగు నా మత్స్యంబు మిగులఁ దద్గిలము
ఇటువలె నొండొంటి నెఱ గొనుచుండుఁ - జటులసత్వంబు లసంఖ్యముల్ దేవ"
యన విని "యట్టి మహాంబుధిఁ గట్ట - ననువేది ? చెప్పవే యబ్ధీశ" యనుడు
"వినకులాధీశ్వర ! యూనలుఁ బనుపు - ఘనుఁడైన యావిశ్వకర్మనందనుఁడు
భానుకులేశ ! యుపాయజ్ఞుఁ డితఁడు - దా నంతయును దమతండ్రి చే నేర్చె.

వడి వానిచేఁ దప్ప వననిధిఁ బట్టు - వడ దది యెట్లన్న ? వసుధేశ ! వినుము
శిశువేళ వింధ్యాద్రిచేరువ నడవిఁ - బిశుకణ్వుఁ డనుముని పజ్జ నాడుచును
మునియనుష్ఠాన మిమ్ములఁ జేయఁబోవ - మునివేల్పులను బట్టి మోరతోపునను
వనధిలోపలఁ బాఱవైచె నీనలుఁడు - చనుదెంచి యమ్ముని చయ్యన నెఱిఁగి
చాలంగఁ గోపించి శప్తుఁ గావింప - బాలుండు తగఁ డని పరఁగఁ జింతించి
తనసొమ్ము పోకుండఁ దాఁ దెచ్చుటకును - ననువుఁ జింతించి యాయర్భకుఁ జూచి
తనతపోమహిమ నత్తాపసోత్తముఁడు - ఘనతరం బగు నొక్క కట్టడ సేసె.
నీయబ్ధిలోపల నేతృణంబైనఁ - బాయక వీఁ డేమి పట్టి వైచినను
అవి దేలుగా కని యవ్వరం బియ్య - నవి యంతలోఁ దేల నతఁడు గైకొనియె.
నదిగాక దేలెడు నతనిచే గిరులు - వదలక నేఁ గట్టువడియెద నిపుడు
ధరణీశ! యీవారిఁ దగఁ గట్టు నంత - కురుభక్తిమైఁ గొల్చి యుండెద నలుని
రప్పింపు" మనవుడు రఘుకులోత్తముఁడు-రప్పించి యత్యాదరంబునఁ జూచి
"యోవనచరరాయ! యోమహావీర ! - నీవిక్రమం బెల్ల నీరధి సెప్పెఁ
గాన నీ విపు డబ్ధిఁ గడఁకతోడుతను - బూనికఁ గపులచేఁ బొంకంబు మీఱఁ
దరుగిరు లందఱు తార తెచ్చెదరు - వెరవొప్ప నసదృశవిద్య యేర్పడఁగఁ
గట్టు మంభోరాశిఁ గడఁకతో నీవు - నెట్టన నీలావు నేర్పున మెఱసి"
యనవుడు గరయుగం బర్థితో మొగిచి - వినయంబుతో రామవిభునకు ననియె,
నుర్విపై నేనిట నుదయమొందుటకు - నుర్వీశ ! కలిగెఁ బ్రయోజనం బిపుడు
దేవ ! యీజలధి బంధించెదఁ బను పు - మావెర వెల్లను మాతండ్రిచేత
ధారణీతలనాథ ! తగనేర్చినాఁడ - నారయ దేవరయానతిఁజేసి
నానేర్పు మీయొద్ద నరనాథ ! చెప్పఁ - గానేల ? యిపుడు సాగరము బంధించి,
చెచ్చెర దేవరచిత్తంబువడసి - మెచ్చింతువాఁడ నమ్మికఁబంపు" మనుడు
నలినాప్తకులమణి నలునిఁ బంపుటయు - నలునితోఁగూడ వానరసేన లెల్ల
నేలయు నింగియు నిఖిలదిక్కులును - వాలినయార్పుల వ్రయ్యఁజేయుచును
ఆయతశైలవృక్షావళి వైచి - తోయధిఁ గట్ట నుద్యోగించి రపుడు
రామచంద్రుండను రాజు గణేశు - దామదిలోపలఁ దలఁచి మ్రొక్కుచును
ఆరయోజనం బైన యద్రి సుగ్రీవుఁ - డురవడిఁ గొనివచ్చి యుర్వర వగులఁ
గలయంగ దేవతాగణములు వొగడ - నలవునఁ దొలితొలి నలుచేతి కిచ్చ
దొరకొని నలుఁడును దోయధియందు - వెరవార నిలిపె నవ్విపులశైలంబు
తనిచేయుసేతుబంధమునకు రాము - ననుపమకీర్తికి నావిభీషణుని
వినుతపట్టమునకు విశదప్రభాతిఁ - దనరారు శాసనస్తంభంబు మాడ్కి
నంత వానరవీరు లాశావితాన - మంతయుఁ దారయై యద్రులఁ దరులు

నవలీలఁ బెఱుకుచు నవి దెచ్చి నలున - కవసరోచితముగా నంది యిచ్చుచును
ఒకకొండపైనుండి యొకకొండపైకిఁ - బ్రకటజవంబు లొప్పంగ దాఁటుచును
గెరలుచు నొకకొన్ని గిరు లెత్తి కొన్ని - గిరులఁ గ్రిందలఁ బెల్లగిల్ల వైచుచును
గొండలు తలనెత్తి గునిసియాడుచును - దెం డని కొందరఁ దిట్టనవ్వుచును
గొండపైఁ గొండ యాకొండపైఁ గొండ - నొండొండ డొల్లక యుండఁ బేర్చుచును
నిమ్ముల గిరు లంది యిరుచేతులందు - నిమ్మపండులమాడ్కి నెగరవైచుచును
నొకడుకొండలమోచి యురవడినడువ - నొక డది పడఁద్రోచి యుబ్బి యార్చుచును
దాఁటి యాకొండ లుద్దండతఁ బట్టి - మీటుదునా నీవు మెచ్చంగ ననుచు
నీతరు లీగిరు లింతవేగిరమె - త్రోతునా నలునియొద్దకుఁ బాఱ నిపుడు
అని బాస లిచ్చుచు నగ్గించుకొనుచు - వనచరు లిబ్భంగి వడిఁ దెచ్చి తెచ్చి
తరువులు నగములు తగ నిచ్చుచుండ - దొరకొని నలుఁడు సేతువు గట్టఁదొడఁగె.
ముందటిచందాన మునుఁగక యుండె - నం దొక్కటైన నయ్యంబుధిలోన
నట్టిచందంబున నాకపికోటి - గట్టెను గటకటా కష్టజీవనము
గలిగె నా కని మది గలఁగెడుమాడ్కిఁ - గలయ నంభోరాశి గలఁగె నెంతయును
నలుఁడు నిమ్మెయిఁ బదునాల్గుయోజనము - లలవడఁ దొలినాఁడె యబ్ధి బంధించె
నంత సూర్యుఁడు గ్రుంక నాసేతువునకు - నెంతయు బలుకాపు లిడి వలీముఖులు
వచ్చి వేలముల నివాసస్థలములఁ - జొచ్చి యెంతేనియు సొంపుతో నుండఁ

—: చంద్రోదయ వర్ణనము :—

గృతకృత్యుఁ డగు రాము కీర్తిపుష్పములు - చతురతమై వెదచల్లినయట్లు
కరమొప్పఁ జుక్కలు గాన్పించెనంతఁ - జిరకాలములసీమ శిశువులమామ
పొలుపొందుకలువల పోరానివిందు - కలసిన జక్కవకవఁ బాపుమందు
పాలవెల్లిని దచ్చి పడసిన వెన్న - శూలి యౌదలపూవు చుక్కలనవ్వ
నెరిచకోరములకు నెలనెలపంట - యురువేది విరహుల నుడికించుమంట
గగనంబుతొడవు దొంగలగుండెదిగులు - నొగి నబ్ధిఁ బొంకించు నూరటపట్టి
హరిహరబ్రహ్మల యానందదృష్టి - సరసిజరిపుఁడైన చంద్రుఁడు వొడిచె.
నినుపారి కలశాంబునిధి వెల్లివిరిసె - ననఁగ వెన్నెల పర్వె నట నిద్రలేక
"యెన్నం డొకో సేతు వేము గట్టెదము ?-ఎన్నం డొకో లంక యేము సూచెదము ?
ఎన్నం డొకో దానవేంద్రుండుఁ గూలు ? - నెన్నం డొకో సీత యీరాముఁగూడు ?
నెప్పుడు వేగునో యీరేయి యింక ? - నప్పుడు వచ్చితి మాత్మలో సొలసి;
యేల వచ్చితిమి రే యెల్ల నందుండి - యోలి సేతువుఁ గట్టుచుండక మనము"
అనుచు నవ్వానరు లందఱు నట్లు - మనమునఁ జింతించి మక్కువల్ దక్కి
యారేయి గడపి సంధ్యాదులు దీర్చి - చారుతరంబుగా సకలవానరులు

నొండొరుఁ జీరుచు నుత్సాహ మొప్ప - నొండొరుఁ గడువంగ నురవడితోడ
బృథివీధరంబులు పృథివీజములను - బృథులసత్వంబునఁ బెఱికి యేతెంచి
యంబుధిలో వైవ నపుడు సుగ్రీవుఁ - డంబరవీథికి నరిగి వేగమున
వెరవారఁగాఁ బట్టి వింధ్యాద్రిశిఖర - మరయోజనము నిడు వైనది విఱిచి
యాసుషేణునిచేతి కందిచ్చుటయును - నాసుషేణుం డిచ్చె నానలుచేతఁ
దారాతనూజుండు దర్దురశైల - మారూఢగతిఁ దెచ్చి యబ్ధిలోవైచె
మలయాద్రిశృంగంబు మ్రాఁకులతోడ - నలునకు నీలుఁ డున్నతగతి నిచ్చె
ద్వివిదుండు మైందుండు దెచ్చి యావార్ధి - గవగూడి వైచిరి గ్రావంబు లెత్తి
గజుఁడు గవాక్షుండు గంధమాదనుఁడు - భుజబలాఢ్యుఁడు శరభుండును గవయుఁ
డిలఁ జలియింప మహేంద్రాద్రిశిఖర - ములు దెచ్చి వైచిరి మున్నీటిలోన
నవి యెల్ల మునుఁగక యావేళనలుఁడు - తవిలి యంబుధిఁ గట్టఁ దరుచరు లిట్లు
ప్రకటించి తెచ్చు పర్వతములు దరులు - నొకకేల నంది పయోనిధియందు
నునుపంగఁ గనుఁగొని యుగ్రకోపమున - గనలుచుఁ బలిమిమైఁ గరువలిసుతుఁడు
చయ్యన నేడుయోజనముల కొండ - నయ్యెడఁ గొనితేర నది రాముఁ డెఱిఁగి
యనయంబు నిరుగేల నంద ననుజ్ఞ - యొనరింప నట్లని యొనరించె నలుఁడు.
అప్పుడు కపిసేన యార్పులమ్రోఁత - యుప్పొంగి వారాశి యుబ్బెడుమ్రోఁత,
తరుగిరు లొండొంటిఁ దాఁకుడుమ్రోఁత - తరుచరు లొండొరు ల్తగఁ బిల్చుమ్రోఁత,
కుదిసి భూతంబులు ఘోషించుమ్రోఁత - వదలి దిగ్గజములు వాపోవుమ్రోఁత,
కడునగ్గలంబుగా గగనంబు ముట్టఁ - నుడుగక పెల్లైన యురవు చింతింప
బృందారకాసురబృందంబు లెత్తి - మందరగిరి యెత్తి మథియించునాఁటి
యమృతాబ్ధిమ్రోఁతయో యనఁగనామ్రోఁత - కమలభవాండది క్తటమునునిండె
నంతట మధ్యాహ్న మైనవానరులు - శాంతిఁ బుచ్చుటకు వృక్షంబులు చేరి
పలుతెఱంగుల మంచి ఫలములు నమలి - నెలవులఁ జల్లని నీ ళ్ళొప్పఁద్రావి
నీడల నొక్కింత నిలిచి క్రమ్మఱను - వేడుక రెట్టింప వేలంబు మిగుల
నాకొండ లెత్తితే నరుగుండు కొంద - ఱీకొండలను వేగ నెత్తి తెం డనుచు
పెక్కైనతరువులు పెక్కైనగిరులు - పెక్కుమొత్తంబులై పెక్కునఁ దెచ్చి
యూరక నలునకు నొప్పించువారు - వారిధిలోపల వైచెడువారు;
నట నెదురేగి పెల్లందుకొన్వారు - నిటఁ దెచ్చి చేరువ నిడియెడివారు
నలుఁ డందుకొనఁగ వానరు లంది యొసఁగ - బలుతరుగిరులు నిబ్బంగి మర్నాఁడు
ఆసేతు విరువదియాఱుయోజనము - లీసున బంధింప నినుఁ డ స్తమించె.
నప్పుడు సుగ్రీవుఁ డాదిగాఁ గపులు - చెప్పి రప్పను లెల్ల శ్రీరాముతోడఁ
జెప్పి వేలమునకుఁ జెచ్చెర నేగి - యొప్పెడుసుఖనిద్ర నుండి యారాత్రి

గడపుటయును రేపకడ వలీముఖులు - వడి నందఱును గూడి వారిధిఁ గట్ట
నే మేమె తెచ్చెద మెల్లభూజముల - నే మేమెతెచ్చెద మెల్ల కొండలను
నని పాఱి తరువులు నద్రులుఁ దెచ్చి - వనధిలోపలఁ బడవైచెడివారు
కొంద ఱంతయుఁ గనుఁగొనుచుండువారు - కొందఱు నీడలఁ గూర్చుండువారు
కొందఱు సేతువు గొలపెట్టువారు - కొందఱు నిద్రలఁ గూర్కెడువారు
కొందఱు తెలినీరు గ్రోలెడివారు - నందఱు నీక్రియ నలసులైయుండ
నప్పుడు రవి చంద్రుఁడై తను వొసఁగె - నప్పు డింద్రుఁడు నించె నమృతంపువాన
యప్పుడు చల్లఁగా ననిలుండు వీచె - నప్పుడు సౌరభం బానంద మొసఁగెఁ
దరుచరు లంత నుత్సాహులై శైల - తరువు లంబుధి మహోద్ధతిఁ దెచ్చి వైవ
నారభసంబున కతిభీతి నొంది - వారిధిలోన జీవంబు లన్నియును
దెరలుచు నొరలుచు దిరుఁగఁ బాఱుచును - నెఱియుచు నటఁ దల లెత్తి చూచుచును
ముందటిపగిది నమోఘబాణంబు - మ్రందింప వచ్చునో మ మ్మెల్ల ననుచు
దలఁచి యంతటిలోనఁ దగిలినభీతిఁ - దెలిసి సేతువుగట్టు తెఱఁగు నా నెఱిఁగి
మఱి సంతసంబులు మదిలోనఁ గలిగి - వఱలు నిజేచ్ఛల వర్తించుచుండెఁ
బంధురంబుగఁ గపిపతులు నాఁ డబ్ధిఁ - బంధించి రెలమి నేఁబదియోజనములు
రవి గ్రుంకె నంత మర్కటనాథు లెల్ల - నవిరళలీల సంధ్యలు వార్చి రంతఁ
బంతంబు మెఱయంగఁ బదియోజనంబు - లింతియ గట్టుట యెల్లి యీజలధి"
నని మాటలాడుచు నరిగి వేలముల - ననుపమలీల నిద్రానంద మొంది
యుదయావసరమున సుగ్రీవుఁ జేరి - ముదమునఁ గపిరాజముఖ్యులు మ్రొక్కి
పని విన్నపము చేసి పరవసం బొప్పఁ - జని తరువులు మహాశైలంబు లెత్తి
యనుపమలీలమై నలిశీఘ్రవృత్తిఁ - గొనివచ్చి నలునకుఁ గొమ్మని యొసఁగ

—: శ్రీ రాములు ఉడుతభక్తినిజూచి సంతోషించుట :—

నప్పుడు శ్రీరాముఁ డాసేతు వెల్లఁ - దప్పక గనుఁగొనుతాత్పర్య మొప్ప
వనధీశ్వరుండును వనచరాధిపుఁడు - దనుజనాయకుఁడును దనుఁజేరి కొల్వ
సౌమిత్రికరముపై సౌభాగ్యలీల - వామహస్తముఁ జేర్చి వడిఁ గట్ట మీఁద
సన్నపుదరహాసచంద్రికల్ వొలయ - నన్నరనాయకుం డటఁ జూచువేళఁ
దరుచరేశ్వరు లెల్లఁ దరువులు గిరులు - బిరుదులై వడిఁ బేర్చి పెకలించి తెచ్చి
వలుచేతి కొసఁగ నానలుఁ డవి పుచ్చి - తలకొని కట్ట నాతఱి యొక్కయుడుత
గొబ్బున సేతువు గొనసాగవలయు - నిబ్బలియులకుఁ దో డేనె గావింతు
ననుచు శ్రీరాముని యడుగుఁదామరలు - మనమునఁ జేర్చి యమ్మనుజేశువెదుర
నచ్చపుభక్తితో నల వార్ధి మునిఁగి - వచ్చి తా నిసుకలో వడిఁ బొరలాడి
తడయక చనుదెంచి తనమేనియిసుక - వడిఁ గట్టపై రాల్చి వనధిలో మునిఁగి

తేలి గట్టున కేగి తిరుగంగఁ బొరలి - వాలినభక్తితో వచ్చి విదుల్చె.
నివ్విధంబున నుండ నినకులాధిపుఁడు - దవ్వులఁ బొడఁగాంచి తమ్మునిఁ జూచి
"పొందుగా లక్ష్మణ! పొర్లదే చూడు - ముందఱ నొకతరుమూషకం బెలమి
నామీఁద భక్తి యున్నత గతిఁ బూని - తా మేను జలములఁ దడిపి గట్టునకుఁ
జని వేగ నిసుకపైఁ జల్లాడి తిరుగఁ - జనుదెంచి కొండలసందున రాల్చి
కర మొప్పుచున్నది కపికులాధీశ - యురుశక్తిఁ దరుగిరు లొగిఁ దెచ్చుచోటఁ
దా నెంతయని మది దలఁపక ప్రేమఁ - బూని సహాయమై పొదలుచున్నదియు
కనుగొంటివే" యనఁ "గమలాప్తవంశ! - కనుగొంటి భవదంఘ్రికమలయుగ్మమును
నెవ్వఁడు మదినిల్పి యెసఁగుఁ దృణంబు - నవ్వేల్పు గిరిఁ బోలు ననినఁ గాకున్నె
కావునభక్తియ కారణం బనఘ!" - యనవుడు ముదమంది నలినాప్తసుతునిఁ
గనుఁగొని "మఱి దానిఁ గనుఁగొనువేడ్కఁ - బెనఁగొనుచున్నది ప్రేమ నిచ్చటికిఁ
దె"మ్మన్నవేగంబె దెచ్చి సుగ్రీవుఁ - డమ్మహాత్మునిచేతి కంది యిచ్చుటయుఁ
బలుదెఱంగులఁ జాలఁ బ్రస్తుతిఁ జేసి - కలితదక్షిణకరాగ్రమున దువ్వుటయు
నల యుడుతకు వెన్క నమరెఁ ద్రిరేఖ - చులుకనై చూడ్కుల సుఖకరంబుగను
నెంతయు సంతోష మినుమడింపంగ - నంత లక్ష్మణుఁడును నబ్ధినాయకుఁడు
దనుజేశ్వరుండును దరుచరాధిపులు - ననయంబు సంతోష మతిశయింపంగ
నందందఁ గైకొని యలరుచు నుండఁ - జందనమందారచంపకక్రముక
పున్నాగసహకారభూరుహ ప్రతతు - లున్నచో విడిపించె నుర్వీశుఁ డంత
హనుమదంగదనీలహరిరోమకుముద - పనసాదివానరప్రముఖులు గూడి

—: శ్రీరామాదులు సేతువునుజూచి సంతసించుట :—

కనుఁగొన నాశ్చర్యకర మైనయట్టి - ఘనతరంబైన యాకట్టపై నిలిచి
"బాపురే! యెంత నేర్పరియొకో! నలుఁడు - రూపింపఁ బెద్దయు రాతికి నెక్కి
యరుగు దీర్చినమాడ్కి నలవడఁ దీర్చె - దొరకొని సేతువు దుదిదాఁక" ననుచుఁ
దనబాహుబలమునఁ దనవిద్యకలిమి - ఘనమైనసేతువు గట్టె నీనలుఁడు.
అది శతయోజనం బైనట్టినిడుపు - పదియోజనంబుల పరపును గలిగి
వెలసిన మలయసువేలాచలముల - నొలసి యెంతయుఁ జూడ నొప్పు వహించి
మెలఁగి యాడెడు గండుమీల మైరుచులు - వెలిగెడుచుక్కల విధమున నుండ
నిరుదెస నల్లనై యేపారు నబ్ధి - కర మొప్పుచున్న యాకాశంబు గాఁగఁ
గలయంగ దీపించె ఘనసేతు వపుడు - వెలసిన నక్షత్రవీథి చందమునఁ
దనునట్టుగాంచిన తనపేర్మిఁ జూచి - తనరార మన్నింపఁ దగు నని రామ
విభుఁ డాసముద్రుని వేడుకతోడ - నభయపట్టము గట్టె నన మించి మఱియు
నప్పుడు దేవత లామింటనుండి - యప్పౌరుషముఁ గన్నులారంగఁ జూచి.

"నిక్కంబు నిట్టిద నీచు మృదూక్తి - జక్క నేలగు ? దండసాధ్యుండు గాక
యటు వేఁడుకొనుటయు నబ్ధిఁ గైకొనమి - నిటుసేయ నేరఁడే యినకులేశ్వరుఁడ ?
చేకొని యెవ్వఁ డీ సేతువుఁ జూచుఁ - జేకొని యెవ్వఁ డీ సేతువుఁ దలఁచు
నతనికి విజయంబు నతులకీర్తియును - వితతపుణ్యంబులు వేవేగఁ గలుగు
నెంతకాలం బేని నీసేతు వుండు - నెంతకాలం బేని నీయబ్ధి యుండు
నెంతకాలము రాఘవేశ్వరుకీర్తి - యంతంత కెక్కుచు నానంద మొసఁగు"
నని మదిలోపల హర్షించుకొనుచుఁ - దనువునఁ బులకలు తఱుచుగా నెగయఁ
బువ్వులవానలు బోరిఁ బోరిఁ గురిసి - రవ్వేళ దేవతూర్యంబులు మ్రోయ
నప్పుడు రఘురాముఁ డానంద మొంది - యొప్పుసేతువుఁ జూచి యొనర నిట్లనియె.
"నెలమితో నీసేతు వెల్లకాలంబు - నలుపేర సేతువు నానొప్పఁ గాత !"
అనుటయు రఘురామునానతి నలునిఁ - గనుఁగొని పొగడిరి కపివీరు లెల్ల
ముదముతో నపుడు సముద్రుండు రాము - సదనంబునకు సైన్యసహితంబుగాఁగఁ
బొలుపారఁ దోడ్కొని పోయి దివ్యాస్త్ర - ములును దివ్యాంబరములు భూషణములు
నొకవజ్రకవచంబు నురుభక్తి నిచ్చి - యకలంకచిత్తుఁడై యారాముఁ జూచి
"రామభూపాలక ! రాజపుత్రులకు - నీమునివేషంబు లేల యుద్ధములఁ ?
జారువస్త్రములు భూషణములు నిపుడు - మీరు ధరింపఁ డిమ్మెయి నుచితంబు"
అనవుడు దివ్యాంబరాభరణంబు - లనుపమగంధమాల్యాదులు దాల్చి
చారుతేజముల భాస్వరమూర్తు లగుచు - నారవిచంద్రులో యన వెలుంగుచును
వననిధి యపుడు దీవనలతో ననుప - ననిలజనీలుర యంసంబు లెక్కి
సకలదేవతలును సమ్మతిసేయ - సకలలోకంబులు జయపెట్టుచుండ
సకలతరంగిణీశ్వరు వీడుకొలిపి - సకలేశ్వరుం డనుజన్ముండుఁ దాను
రమణీయ మైనట్టి రాక్షసలక్ష్మి - సీమంతవీథిపైఁ జెలఁగెడుమాడ్కి
మునుకొని లంకాభిముఖుఁడు నై నడిచె - మనమైన సేతుమార్గంబున వేడ్కఁ
దగ విభీషణుఁడు గదాహస్తుఁ డగుచు - మొగిఁ గపిసేనకు ముందఱ నడిచెఁ
దనమంత్రులును దాను దర్పంబు మెఱసి - వినుతవిక్రముఁడు సువేలాద్రి నుండె
మిగుల మొత్తంబులై మిన్నంది యంది - నగచరసేనలు నడువంగఁ జొచ్చె
వడిఁగొని సేతు క్రేవల వచ్చువారు - విడువక త్రోవల వెస వచ్చువారు
వేడుకతో వినువీథిఁ జన్వారు - నాడ కాడకు గుములై యేగువారు
దోయధిలోన నీదుచు వచ్చువారుఁ - బాయలుగాఁ గూడ పఱుగిడువారు
నప్పుడు సేనల యార్పులమ్రోఁత - యుప్పొంగి వారాశి యురుఘోష మడఁచె
దివియుఁ బాతాళంబు దిక్కులు భువియు - నవిరళగతిచేత నల్లలనాడఁ
గడునొప్పసేతువుఁ గడచి యుబ్బంగి - విడిసె రాఘవుఁడు సువేలాద్రియందుఁ

—: శ్రీరాములు సువేలాద్రి చేరుట :—

దడయక వనచరదళము లేతెంచు - కడుసంభ్రమముఁ జూచి ఘనధనుర్ఘోష
మడరింప బ్రహ్మాండ మవిసిన ట్లయ్యె - నుడువీధి జుక్కలు నురలె మ్రోయుచును
బెడిదంబుగా భూమి బెగడొంది యడరె - నుడుకారి వైదేహి యుల్లంబు చెలఁగె
ఖండపరశు శిరఃకంపంబుఁ జేసె - దండి రాక్షసు లెల్లఁ దల్లడపడిరి
చారులచే రామజననాథు రాక - యారావణుఁడు విని యఖిలరాక్షసుల
బిలిపించి నవరత్నపీఠంబునందుఁ - గొలువుండె నసురులు గొలువఁ బెక్కండ్రు
అంత నావృత్తాంత మంతయు నెఱిఁగి - చింతించి కైకేశి చిడిముడితోడ
వంత గుందుచు మాల్యవంతునిఁ బిలిచి-యెంతయుఁ బొగలుచు ననియె నాతనికి
"అలఘువిక్రమశీలుఁ డారామవిభుఁడు - చలమున వానరసైన్యంబుతోడ
విడిసెను వేలాద్రి విను మింక లంక - చెడును దప్పదు బ్రహ్మశివులు గాచినను
బదుఁ డింక మనము నప్పఙ్క్తికంఠునికి - విదితంబుగా సీత విడు మని బుద్ధి
చెప్పివత్తము నీతి శీఘ్రంబ యిపుడు - చెప్పిన మనబుద్ధి చెవియాని వినునె?
యైనను తలిదండ్రు లైనట్టివారు - తనయుండు ధర్మంబు దప్పి నడిచినను
దగ బుద్ధి సెప్పుట తగవు ధర్మంబు - లగు నంచుఁ జెప్పుదు ననఘాత్మ! బుధులు
విను మున్నె నాకు నావిశ్రవసుండు - వినిపించె నంతయు విశదంబుగాఁగ"
ననుచు దేవరహస్య మతనికిఁ జెప్ప - విని మాల్యవంతుండు వెఱగంది కూఁతుఁ
గనుఁగొని "యది యట్ల కా కేలపోవు?-మనబుద్ధి వినఁ డని మానంగరాదు
అమ్మ! నీవును నేను నద్దశాస్యునకు - నిమ్మహామంత్రంబు లిన్నియుఁ దెలియఁ
జెప్పుదు మనము మీస్థితిగతు లెల్ల - నిప్పుడె గదలుద మిది వేళ గాన
వలనొప్ప నావిశ్రవసునియాపలుకు - దలగ బ్రహ్మాదులు దప్పింపలేరు;
చెప్పుము నీవు నేర్చిననీతు లెల్ల - నొప్పుగ" ననవుడు నువిద యాక్షణమె
పసిఁడిపల్లకిమీఁదఁ బరఁగఁ గూర్చుండి - యసముతో నచ్చరయతివలు మోయ
ధవళాంబరంబులు తగునట్లు గట్టి - ధవళచామరములు ధవళమాల్యములు
ధవళగంధంబులు ధవళాక్షతములు - ధవళభూషణములు తలకొని ప్రేమ
నవిరళంబుగఁ దాల్చి యతివైభవమునఁ - దవిలి దివ్యాంగనాతతి వెంట నడువ
సుతభృత్యహితబంధుసోదరుల్ నడువ - వ్రతధర్మగుణచారువర్తనుల్ నడువ
శ్రుతిపారతంత్రులు సూనృతోన్నతులు - వ్రతధర్మగుణచారువర్తనుల్ నడువఁ
గిన్నరగంధర్వగీర్వాణసిద్ధ - పన్నగాసురయక్షభామలు నడువ
వంకృతి యను మాల్యవంతునివనిత - సంకృతి యనుమాలి సతి కే[illegible]మతియు
మానినియైన సుమాలియింతియును - దానవాంగనలు గొందఱు వె[illegible] నడువ
ముగ్గురుతలులు ముందఱ వెనుక - దగ్గరి నడువంగ ధవళచామర[illegible]

గరుడగంధర్వాదికాంతలు వీవ - నరుగుచో నాట్యంబు లచ్చరల్ సేయ
బంధురంబుగ మిత్రభ్రాతలైనట్టి - బంధుజనంబులు బలిమితో నడువ
యూపాక్షుఁ డతికాయుఁ డొగి విరూపాక్షుఁ - డేపున ముందఱ నేచి తో నడువ
ముదుకకుప్పసములు ముదముతోఁ దొడిఁగి - ముదిసినరాక్షసముగ్ధలు నడువ
సందడి జడియంగ సాహో యటంచు - ముందఱ ఫణిహార ముఖ్యులు నడువ
గురుతరబహువేదఘోషంబుతోడ - సరి లేని యాబ్రహ్మసభతోడఁ గదిలి
చంద్రదీధితులతో శారదాదేవి - యింద్రుమందిరమున కేతెంచుకరణి
మందారచంద్రికా మల్లికాశ్వేత - కందలహిమశైల కర్పూరహార
చందనగోక్షీర శరదిందురుచుల - నందమై విలసిల్లు నభినవస్ఫురణ
మందాకినీదేవి మఱి దివినుండి - బృందారకులు దాను పృథివి కేతెంచి
విలసిల్లువిధమున వీక్షింప నొప్పెఁ - గలితనవీనమై కైకేశికొలువు
వరరత్నమణిగణవలయంబు లెలమిఁ - గర మొప్ప ముత్యాలకంఠహారములు
వెలవొప్పఁ దనమేన విలసిల్ల నమరి - మెఱుపులఁ దగుశుభ్రమేఘమో యనఁగ
దీపించు దేదీప్యతేజంబు గాగ - నేపారి యంతయు నిభములు నడువఁ
బ్రబలనీలాంబుదపటలంబుభంగి - నిబిడమై రాక్షసనిచయంబు నడువ
రథసింధుఘోటకరాజిసైన్యములు - పృథివి బీటలు వాఱఁ బెల్లుగా నడువ
వనజోదరునిపుత్రి వాహినుల్ గొలువ - నెనయంగ నజుసభ కేతెంచె ననఁగ
నమృతవారిధి పొంగి యఖిలదిక్కులకు - విమలమై యటు వెల్లివిరిసెనో యనఁగ
నరిది నక్షత్రంబు లన్నియు వచ్చి - గురిగాఁగ నొకచోటఁ గూడెనో యనఁగ
నుదధిముత్యము లెల్ల నొక్కమై వచ్చి - పొదిగొని లంకలోఁ బొడమెనో యనఁగ
దిగ్గని వెన్నెల దీవియో యనఁగ - నిగ్గైనగొడుగుల నిచయంబు మెఱయ
నిబ్బంగి నప్పు డయ్యింద్రారిసభకుఁ - బ్రాభవస్ఫురణమైఁ బరఁగ నేతేర
విభవశుభాచార వినుతులు చెలఁగ - శుభలీలఁ గైకేశిఁ జూచి రావణుఁడు
ముదముతో గద్దియ మొగి డిగ్గి వచ్చి - ముదితకు నందంద మ్రొక్కి కైదండ
ప్రమదంబుతో నిచ్చి పల్లకి డించి - యమరారిఁ గొనివచ్చి యాస్థానమునకు
దనభద్రపీఠంబు దరియఁగ నొక్క - కనకాసనం బిడి కైకేశి యందుఁ
గూర్చుండఁ దల్లులఁ గూర్మి సోదరులఁ - గూర్చినభక్తితోఁ గూర్చుండు డనఁగ
నంతరాంతరముల నందఱు నంత - నంతంతఁ గూర్చుండి రర్హపీఠముల
నంత నాకైకేసి యనుమతిఁ జేసి - చింతామణీ భద్రసింహాసనమున
దానవేంద్రుండును దత్ప్రకారమున - నూనినసంతోష మొప్పఁ గూర్చుండి
యచలితమతిమంతు నమ్మాల్యవంతు - నుచితాసనంబున నుండంగఁ బనిచి
యావేళ రావణుం డమరవల్లభుని - భావంబు గైకొని భాసిల్లుచుండె

నలయు ఖ్యాతయు లేని యంబుధికరణి - యల బలం బుడిగె నాయసురేశుకొలువు
ఆలోన నమరారి హస్తము ల్మోగిచి - కైలాసనిభకేశి కైకేశి కనియె.
"జనయిత్రి యిబ్బంగి జననులతోడ - నెనయంగ నాసభ కెన్నఁడు రావు
చాలంగ నామది సంతోషమయ్యె - నేల విచ్చేసితి ? వెఱఁగింపు" మనిన
నప్పుడు కైకసి యమ్మాల్యవంతుఁ - దప్పక కనుఁగొని తగునీతి మెఱసి
ప్రాభవస్ఫురణాఢ్యుఁ బఙ్క్తికంధరుని - శోభనగుణశీలుఁ జూచి యిట్లనియెఁ.

—: కైకేశి రావణునకు హితము సెప్పుట :—

"దెలియంగ మీతండ్రి దివ్యరహస్య - మెలమిఁ జెప్పినవార్త లెఱిఁగింతు వినుము
సురలు బ్రహ్మాదులు సొరిదిమై మునులుఁ - దరగనిభీతిచే దనుజారిఁజేరి
తమతమయిడుమలఁ దమపాటు లెల్ల - దానవాంతకుతోడఁ దామొప్పఁ జెప్పి
రావణకుంభకర్ణాదిరాక్షసుల - నేవగ నైనను నేపడఁగించి
కావవే దీనులఁ గరుణచే ననుచుఁ - గమలజాసనుఁ డాదిగా సుర లెల్ల
నభయదానము వేఁడ నతికృపాంభోధి - యభయంబు లిచ్చె నయ్యమరుల నెల్ల
నినకులంబున జనియించి రాక్షసుల - ననిలోనఁ దునిమెద నవలీల ననుచు
వరమిచ్చి సకలదేవతల వీక్షించి - తరుచరులై మీరు ధరణి జన్మించి
యనిలోన నాకుఁ దో డగుఁ డని పలికె-నని చెప్పె మీతండ్రి యారీతి నిప్పు
డమరులు వానరులై పుట్టి రెలమి - నమరకంటక నిన్ను నణఁప శ్రీహరియు
వనజసంభవుఁ డిచ్చువరముఁ బాలించి - యినకులంబునఁ బుట్టె నిందఱుఁ బొగడఁ
జెనటి తాటకిఁ జంపెఁ జిన్ననాఁ డేఁచి - మునియాగరక్షణంబును జేసి కాచె,
పదధూళిచే ఱాయి పడఁతిఁ గావించె - వదలక జనకభూవరుపీటిలోన
నరు దరు దని జనంబభినుతిసేయ-హరువిల్లు మోపెట్టి యవలీల విఱిచి
జనకభూపతితనూజను బెండ్లియాడి - మొనచిన పరశురాముని భంగపఱిచి
తమతండ్రిపనుపునఁ దపసియై మునుల - కమితసత్త్వంబున నభయంబు లిచ్చె
ఘను విరాధుఁ గబంధుఁ గడువిక్రమమున - దునుమాడి విడువఁడే దోషాచరేంద్ర !
వెఱపు చెప్పుట కాదు వేయుభంగులను - వెఱవ కుండితి వేని వేతేల నీదు
చెలియలి ముక్కును జెవులను బట్టి - బలిమిఁ గోసిననాఁడె పగ గెల్వరాదె ?
ఘనఖరదూషణు ఖండించుమాట - విని యూరకుండుట వెఱచుట గాదె ?
మారీచు నొకకోల మడియించునాఁడు - నూరకె యొకవంక నొరిగితి వీవు
రాముని ముందఱ రమణిఁ దేలేక - యేమఱుపాటున నెలనాఁగఁ గొంచు
వెనువెన్కఁ జూచుచు వెలవెల నగుచు - నెన లేని భీతిచే నెలమిఁ బాఱుచును
వచ్చితి గాక భూవరుల జయించి - వచ్చితివా ? యోడి వచ్చితిగాక !
సచ్చరిత్రను రామచంద్రునిదేవి - మ్రుచ్చిలి తెచ్చుట మొగతనం బగునె

వాలంబునను జుట్టి వారిధి ముంచు - వాలిఁ ద్రుంచుట నిన్ను వంచుట కాదె ?
యిన్ని యెన్నఁగ నేల ? యినకులేశ్వరుఁడు - మున్నీరు నొకకోల మొనకుఁ దేలేదె ?
నేఁ దోడితే రామ నృపశేఖరునకు ? - నాఁ దోడితివి గాదె ? నాకేశవైరి ?
మాటిమాటికి బేల మనుజు లటంచు - నేఁటికి నాడెద వెంతయు నేచి ?
ఘనతపోమహిమచేఁ గరుణించి నీకు - వనజభవుఁడు మెచ్చి వర మిచ్చువేళ
నరుల నెన్నక యున్న నాఁటిత ప్పెల్లఁ - దరమిడి నేఁ డిదే తలకూడె నీకు ;
గెలు పేది యిఁక నీకు గీర్వాణవైరి - చలమునఁ గుల మెల్ల సమయింతుగాక !
యేటి కిన్నియు నెంచ నిపు డొక్కకోఁతి - దాఁటి సముద్రం బుదగ్రుఁడై పేర్చి
లంకలోపలఁ జొచ్చి లంక శోధించి - లంకిణిఁ బరిమార్చి లలి శంకలేక
జానకిఁ బొడఁగాంచి జననాథుసేమ - మూనినభక్తితో నొనరంగఁ జెప్పి
మరలి పోవుచు నీదు మధువనం బెల్లఁ - బెరికి కావలికాండ్రఁ బెక్కండ్రఁ జంపి
యక్షకుమారుతో నసురాధిపతుల - నక్షణంబున నెంద ఱైనను ద్రుంచి
బలిమి నట్లన యుండి పచరించి మఱియు - బలమరి లంకను భస్మంబుఁ జేసి
యావిమానములేక యసురేశ ! దివికిఁ - బోవఁగా సురవరుల్ పొరిఁ బొరి నగరె ?
యింత సేసియు మఱి యిటఁ బట్టువడెనె ? - యెంతయు నెమరులే కేర్చి పెల్లార్చి
నీవును నీవారు నెరిచెడి చూడఁ - బోవఁడె యల వాయుపుత్రుండు తొల్త ?
గురుసత్వమున నిన్ను గొనిపోయి రామ-ధరణీశు ముందటఁ దటుకునఁ బెట్టి
తెచ్చితిఁ బొమ్మన్న దేవేంద్రవైరి - యచ్చట నీసత్త్వ మది యేమి సేయు?
నటుగాక యీలంక నగలించి పట్టి - తటుకున ధరణిపై దాఁటించె నేనిఁ ?
జిందరవందరై చెదరి పల్వగల - నందఱు ద్రుంగరె ? యమరు లుప్పొంగ
నతనికి నోడితి వసురాధినాథ ! - యతనియేలిక గెల్వ నలవియే నీకు ?
వనచరు లని కదా ప్రేలుచున్నావు - వనచరులను గెల్వ వశమె ము న్వినుము
వనచరుచేఁ జేటు వచ్చుఁ బొ మ్మనుచు - గొనకొని నందిదాఁ గోపించి నీకుఁ
బాయ కిచ్చిన శాపఫల మెల్ల నీవ - వాయుపుత్రునిచేత వాలిచేఁ గనవె ?
ఫాలాక్షవాసవ బ్రహ్మాదిదివిజు - లీలీల దైత్యారి యిష్టంబు నొంది
నీలంకయును నిన్ను నిఖిలరాక్షసుల - గూలఁ ద్రోయుటకునై ఘోరరూపముల
భూలోకమున వచ్చి పుట్టిరి కాక - యీలాగు వనచరు లెందైనఁ గలరె ?
యలఘుబలుండవై యఖిలలోకములఁ - బలము పెంపున గెల్చి చనుదెంచునపుడు
కిన్నరగంధర్వ కింపురుషాది - పన్నగగుహ్యక పక్షీంద్రయక్ష
సురవరమునివర సుదతుల నెల్ల - బిరబిరఁ జెఱలను బెట్టెడువేళఁ
బరమపతివ్రత ల్వాడవడ వణఁకి - పరకాంతనెపమున భస్మమై నీవు
కులముతో బలముతోఁ గూలిపొ మ్మనుచు - నలిగి శాపం బిచ్చి రది తలకూడె ;

వాలికి నెక్కు డవ్వాలినందనుఁడు - వాలికి నెక్కు డవ్వాయుపుత్రుండు
వారువిఱారణములో వధియింప లేరె ? - వారికి నెక్కు డవ్వాలితమ్ముఁడును
సమరంబునను బలసహితంబు గాఁగ - సౌమిత్రి నినుఁ బట్టి సమయింప లేఁడె ?
మఱి యొక్కటియు విను మనుజాశనేంద్ర - యరయంగ నీవింక నెఱుఁగవు గాని,
రామలక్ష్మణులేల రవిసూనుఁ డేల - కోమలి యాసీత కోపానలంబె
యరుదుగా బ్రహ్మరుద్రాదిదేవతలు - వరదులై యిచ్చిన వరములతోడ
హరుఁ డొసంగిన చంద్రహాసంబుతోడ - నరయు మూడరకోటియాయువుతోడఁ
గైలాస మెత్తిన ఘనశక్తితోడఁ - జలనంబు లేనట్టి సంపదతోడఁ
దక్కనిభుజబల దర్పంబుతోడ - దిక్కులు గెలిచిన తేజంబుతోడ
రాక్షసకులముతో రావణ నిన్ను - నీక్షణంబునఁ బట్టి యెరియింప లేదె ?
ధర్మపతివ్రతఁ దగ దన కీవు - కర్మపాశంబునఁ గైకొని తెచ్చి
యఱిముఱి చెఱపట్టి యాపుణ్యవతిని - మొఱఁగిన సంకటమునఁ బుట్టువహ్ని
నిన్ను నీకులమును నీవారి నెల్ల - నెన్నిభంగులఁ గాల్ప కేల పోనిచ్చు ?
వసురేశ యిది యెట్టి దనినను వినుము - విడువక నీవు దిగ్విజయంబు చేసి
యకలంకగతి పూని యమరుల గెల్చి - సకలలోకంబులఁ జరియించు నపుడు
ప్రథమయుగంబున బ్రహ్మర్షి వరుఁడు - ప్రథితోరుసుజ్ఞానపరమార్థవిదుఁడు
పరమసాత్త్వికగుణాస్పదకుశధ్వజుని-వరపుత్రి యగు వేదవతియును దలఁపఁ
బరమపతివ్రత పాపాత్మ ! నీవు - వరగర్వ మంతయు వమ్ముగాఁ జేసి
సుతులతో సతులతో సోదరప్రభృతి - హితులతో భృత్యసంహతులతోఁ గూడ
నమితవిక్రముఁ డైన నతనిచే నిన్ను - సమరంబులోపలఁ జంపింతు ననుచు
వరిమురిఁ గోపించి యాధర్మశీల - మరగుచు శపియించె మఱచితే తొల్లి ?
యాసతి యాసీత యైనశ్రీదేవి - భూసుత యై పుట్టె భువనరక్షకుఁడు
ఆదినారాయణుం డంబుజోదరుఁడు - వేదవేద్యుఁడు రామవిభుఁ డైనవాఁడు

—: కైకేశి రావణునకు రాముని మహిమ చెప్పుట :—

అసురుల మర్దింప నమరులఁగావ - వసుమతి రక్షింప వచ్చె విష్ణుండు
ఎఱుఁగ నీవును నేను నెంతటివార ? - మెఱుఁగరు బ్రహ్మరుద్రాదిదేవతలు (?)
పుట్టించుఁ బోషించుఁ బొలియించుఁ బిదప - నెట్టను గాక తా నేకమై యుండు
నతఁ డందఱికి మేటి యాతనితోడఁ - బ్రతిపోల్పఁ దలఁచినఁ బాపంబు గాదె ?
చెదరి లోకములెల్లఁ జెడినపిమ్మటను - వదలక యుండెడువాఁడు వో యతఁడు
శరణన్న వేగనా సామజవరునిఁ - గరుణ లీలామతిఁ గాచె నీఘనుఁడు ;
మధుకైటభాదుల మహి రాక్షసులను - నధికతేజస్ఫూర్తి నణఁచె నీఘనుఁడు
పొచ్చి సోమకుఁ జంపి శ్రుతు లర్థితోడఁ-దెచ్చి బ్రహ్మకు నిచ్చి దీపించె నతఁడు

అమృతాబ్ధిఁదాఁ దచ్చి యమృతంబు వడసి - యమరులకును నిచ్చె నరయ నీఘనుఁడు
భాసురంబుగ దైత్యుఁ బట్టి శిక్షించి - భూసతి నెత్తిన పుణ్యుఁ డీఘనుఁడు
కడఁగి బాలుని గావఁ గంబానఁ బొడమి - తొడరి హిరణ్యాక్షుఁ దునిమె నీఘనుఁడు
ధరణి మూఁడడుగులఁ దా నర్థివేఁడి - పెరిఁగి యాబలిఁ జెరపెట్టె నీఘనుఁడు
రాజసంబున భృగురాముఁడై పుట్టి - రాజులఁ ద్రుంచిన రణదక్షుఁ డితఁడు
తప్పక చెప్పితి దనుజలోకేశ ! - యిప్పుడు దేవతాహితము చింతించి
రాముఁడై జనియించె రవివంశమునను - దామసగుణ మేఁచి దనుజేశ ! నీవు
ఏమి పాపము కాని, యెఱుక చొప్పడదు - కామాంధునకు ధర్మగతు లేల కలుగు ?
కొడుకుచే నైనను గూఁతుచే నైన - నడరి కీర్తియకాని యపకీర్తి గాని
వచ్చు గోత్రమునకు వడిఁ బెద్దలకును - జెచ్చెఱ నని జను ల్చెప్పెడి దెల్ల
నరయ నిందలు రెండు నసురేశ ! చూడ - మఱి యెవ్వరికి వచ్చె మనకుఁ గాకిపుడు ?
అది యెట్టి దంటేని నంతయు వినుము - మదిఁ గొంత దలఁపక మనశూర్పణఖయు
ఆయన పరమాత్ముఁ డనక కామించి - పోయి ముక్కును చెవు ల్పోకార్చుకొనియెఁ
బరసతి యన కాసపడి పట్టి తెచ్చి - కరకరిఁ గులమెల్లఁ గాల్చెద వీవు,
ఇంతకంటెను నింద యిఁక నెందుఁ గలదు ?-పంక్తికంధర ! యిట్టి పాపంబు లేల ?
బలసి రక్షోరాజ్య ప్రముఖు లందఱును - నెలమి విష్ణునితోడ నెదిరించె కాదె ?
చక్రంబు ఘాతకు సైరింపలేక - శుక్రశిష్యులు భువిఁ జొచ్చిరి వెఱచి
శంక లేటికి నీవు జన్మించువెనుక - గ్రుంకిన రాక్షసకుల మెల్ల నెగడె ;
నని మనంబునఁ గొంత యలరుచుండంగ - దనుజేశ ! తలఁపులు దలకూడ దయ్యెఁ ?

—: కైకేశి రావణునికి జలప్రళయము దెల్పుట :—

జేకొని లోకముల్ చెడినపిమ్మటను - యేకమై యుదకంబు లేపారుచుండ
మక్కువ నాజులమధ్యంబులోన - నొక్కఁడై తనకుఁదో డెవ్వరు లేక
బాలుఁడై యట వటపత్రము మీఁద - లోలతఁ దేలాడు లోకరక్షకుఁడు
కమనీయ మగు సృష్టి కార్యంబునందు - విమలచిత్తంబున వెస నున్న నంతఁ
గమలోదరునినాభికమలంబు పుట్టెఁ - గమలంబులోఁ బుట్టిఁ గమలసంభవుఁడు
కమలాసనుఁడు సృష్టికార్యంబుకొఱకు - నమరనవబహ్మ లనువారిఁబడసె.
వరపుణ్యు లైనట్టి వారిలోపలను - బరమాత్ముఁ డయ్యె నాపౌలస్త్యవరుఁడు
గమలాప్తనిభునకు ఘనయశోనిధికి - విమలాత్ముఁడై పుట్టె విశ్రవసుండు
నరుదార జన్మించి తతనికి నీవు - పరికింప నాలవ బ్రహ్మవు గావె ?
బ్రహ్మసంతతి యేడ ? పరదార లేడ ? - ఇమ్మహాపాతక మిటు సేయు టేడ ?
చేకొని లోకము ల్చెఱిచెద వీవు - లోకరక్షణగుణలోలురు వారు,
ధర్మఘాతకుఁడవై తనరుదు వీవు - నిర్మలధర్మైకనిపుణులు వారు,

మీఱి తాపసులను మ్రింగెద వీవు - వారు తాపసులను వడిఁ బ్రోతు రెపుడు.
చేరి పరస్త్రీలఁ జెఱుతువు నీవు - పరదారరక్షకు ల్పరికింప వారు
వేదబాహ్యుండవై విహరింతు వీవు - వేదార్థసత్కర్మ విహితులు వారు
ధర్మ మెక్కడ నుండుఁ దగిలి దైవంబు - నిర్మలస్థితితోడ నిలుచు నక్కడను.
ఎక్కడ దైవంబు లింపారుచుండు - నక్కడ విజయంబు లమరుచు నుండు.
వర మిచ్చి చెలఁచిన వనజజుతోడ - నురగకంకణుతోడ నురగులతోడ
సురసిద్ధఖేచరు ల్సుముఖులై వచ్చి - యరిమురి నీకుఁగా నడ్డంబు నిలిచి
కాచిన నైనను గాకుత్స్థవంశుఁ - డేచిన నినుఁ జంప కేల పోనిచ్చు?
నొప్పు దొప్పదు చల మొప్పదు విడువు - తప్పక చెప్పితి దనుజలోకేశ!
వాలినవరగర్వవహ్నిలోపలను - నేల కాలెదు వడి యెంతయు నేచి?
బద్ధవైరము మాని పరికించి నాదు - బుద్ధి నిర్మలమగు బుద్ధిలోఁ గొనుము
తల్లిదండ్రులబుద్ధి దల మోచుధర్మ - వల్లభునకుఁ గీడు వచ్చునే తలఁపఁ?
దల్లి చెప్పినమాట తగ దన కీవు - ప్రల్లదంబుల మాని పరికించి వినుము
అక్షరుం డమృతుండు నఖిలరూపుండు - పక్షీంద్రవాహుఁడు పరమపావనుఁడు
మోక్ష మియ్యఁగఁ జాలు మోహనమూర్తి - రక్షకుం డురుకీర్తి రణకర్కశుండు
ఆదినారాయణుం డమరులఁ బ్రోవ - మోదంబుతో మునిముఖ్యులఁ గావ
భూదేవిభారంబుఁ బుచ్చి పోవైవ - నాదశరథుని కట్లమరి జన్మించె.
నేరాజు జలధుల నింకింపఁ జాలు - నేరాజు హరువిల్లు నెలమి మోపెట్టి
తృణలీల విఱిచెను దివిజు లుప్పొంగ - గుణరత్నఘనఖని కోదండగురుఁడు
మనుకులాధీశుండు మాధవుం డరయ - నినవంశుదేవి యా యిందిరాదేవి
జగతీతనూజాత జగదేకమాత - నిగమసన్నుతపూత నిగమవిఖ్యాత
యమితగుణోపేత యైన యాసీతఁ - బ్రమదంబుతో నీతి పాటించి బుద్ధి
సకలభూషణమణిసహితంబు గాఁగ - సకలేశుఁ డగు రామచంద్రుఁ బ్రార్థించి
యిప్పుడె కొనిపోయి యెలమి రామునకు - నొప్పించి నీప్రాణ మొగిఁ గాచుకొనుము
తా నొరువరములు దప్పించుఁ గాని - తా నిచ్చువరములు దప్పింపలేఁడు,
గురుధర్మపోషణగుణు విభీషణుని - హరిభక్తితోషణు ననఘపోషణుని
సమరవిభీషణు సత్యతోషణునిఁ - గ్రమమొప్పఁ గనుటయుఁ గడు లెస్స నీకు;
నతిమృదుభాషణు నావిభీషణుని - నతివేగ ప్రార్థించి యతని రావించి
పరఁగ లంకారాజ్య పట్టంబు గట్టి - శర ణని మ్రొక్కుమా జననాయకునకు
శర ణన్న నెటువంటి చందంబునందు - గరుణతోఁ గాచు నాకరిఁ గాచురీతి"
నని పెక్కుభంగుల నధ్యాత్మ విద్య - ఘనమతి యైనట్టి కైకేశి తనకు
నిర్మలతరపుణ్య నీతిమార్గంబు - ధర్మతత్పరబుద్ధి దగిలి చెప్పినను.

దలల కెల్లను బెద్ద తల యైనయట్టి - తలతోడఁ గూడ నాతల లెల్ల వంచి
దండప్రణామంబుఁ దగ నాచరించి - నిండినభక్తితో నిలిచి రావణుఁడు
ఆసనత్సుతునిచే నట మున్ను విన్న - భాసురం బైనట్టి పరతత్త్వ మెల్లఁ
దనకు సిద్ధించుటఁ దనలోనఁ దెలిసి - మనమున నెంతయు మగ్నుఁడై యపుడు
తలకొన్న వేడ్కతోఁ దల లెల్ల నెత్తి - తలఁపక యప్పుడు తల్లితో ననియె.
"నెఱుఁగుదు మున్ను నే నెఱిఁగినయట్టి - మొఱఁగులు గలవె యీమూఁడులోకములఁ
దరమిడి యీపరతత్త్వంబుతెఱఁగు - లెఱిఁగి యెఱుంగవు హృదయంబు చెదరి
తల్లి! నీవెఱిఁగిన ధర్మశాస్త్రంబు - లెల్ల నిష్ఫలములై యిప్పుడు తోఁచెఁ;
దల్లిదండ్రులు పల్కు తప్పు లెన్నైన - నుల్లంబులో నాఁటి యుండవు గాని
యామహాత్ముఁడు విష్ణుఁ డైనరామునకు - నీమేనితోఁ బోయి యే మ్రొక్కఁజాల
హేయపదార్థమై యెసఁగు చున్నట్టి - కాయంబు పెంచుట కష్టంబు గాదె?
నరులు వానరులు నెన్నఁగ నెంతవారు? - సురలకన్నను వారు శూరులే తలఁప?
గెలుతు నవశ్యంబు గెలుపులేకున్న - నిల రాముశరముల నీల్గుదుఁ గాని,
హీనమానవునకు నే మ్రొక్కఁజాల - మాను మిమ్మాట ముమ్మాట కోయమ్మ!
చాలు నీబుద్ధులు చాలు నీమమత - చాలించ వైతేని జనని విచ్చేయు;
గొనకొని నీ పిన్న కొడుకుతోఁగూడి - యెనలేనిసంపద నేలు మీలంక;
ఈలోకసంపద లిన్ని నీకృపను - నాలోలమతి నేను ననుభవించితిని
బలిమిని గలిమిని భయ మింతలేక - బలిసి లం కేలితిఁ బదిలక్షలేఁడు
లెలమి నాకును నెదు రెవ్వరు లేక - విలసిల్లు ప్రాభవవిభవంబు మెఱసి
విచ్చేయు నగరికి వేగంబ" యనిన - నచ్చుగా రావణుం డాడుమాటలకుఁ
గైకేశి మదిలోనఁ గడుచోద్యమంది - యాకొడుకును జూచి యనియెఁ గ్రమ్మఱను.
"వరతపోనిధి విశ్రవసుఁ డానతిచ్చు - పరతత్త్వ మదియేల పడిపోవు" ననుచు
వనిత యప్పుడు మాల్యవంతునిఁజూచి - "మన మెంత చెప్పిన మానునే యితఁడు"
అన్న విని యిట్లనె నమ్మాల్యవంతుఁ - "డెనయంగ నీవిప్పు డేల చెప్పెదవు?
జడునకు నార్యులు చాటువాక్యములు - కడుఁ బ్రీతిఁ జెప్పిన గా దని వినఁడు
గానఁ గానఁడు వీఁడు కార్యంబు తెఱఁగు - మానుము నీవింక మానిని! లెమ్ము"
అనవుడుఁ గైకేశి యట్లకా కనుచుఁ - "నెనయంగఁ జెడుత్రోవ యేటికిఁ దప్పు?
నేతెఱంగునఁ బోవ దిది దైవకృత్య - మోతండ్రి మననీతి యుచితమే" యనుచు
ధాతయుఁ దానును దలకెడువగల - భ్రాతలు దల్లులు బాంధవుల్ గలఁగఁ
జని యప్పు డాసభాసదనంబుఁ బాసి - తననగరికిఁ బోయి ధర్మక్రమంబుఁ
దననిత్యకర్మంబు దప్పక యపుడు - మనమున దెలిసి సమ్మదమున నుండె.
నట దశగ్రీవుండు నధికదర్పమునఁ - బటుతరనిస్సాణభాంకృతుల్ చెలఁగఁ

జేయించి రాక్షస సేన వారించి - యాయోధనోద్యుక్తు లై యేపుమీఱి
యున్నమంత్రులఁ జూచి యుగ్రుఁడై పలికెఁ - గన్నులఁ గోపంబు కడలుకొనంగ
"శ్రీరాముఁ డిప్పు డీ సేతువుఁ గట్టి - వీరుఁడై వచ్చి సువేలాద్రి విడిసెఁ.
బటుగతి నామీఁదఁ బగవాఁడు రాఁగ - నిట నిద్రవోవుట యే నేర్పు మీకు ?
మి మ్మేమి చేయుదు మిము మంత్రు లనుచు - నమ్మినవీఁడిది నను నండ్రు గాక ! 1410
కాదు పో మీ రుపేక్షాపరులైన - నాదెస కీడొందునా యివ్విధమున ?
సామభేదంబులఁ జక్కఁగాకున్న - రామునితోఁ బేర్చి రణము సేసెదను"
అని రావణుం డాడ నఖిలరాక్షసులు - దనకిన సిగ్గులఁ దల లెత్తలేక
యూరకుండిరి; యూరకుండ నే లనుచు ? - ధీరుఁడై యావేళ దివిజారియైన
రావణుతోడ దర్పంబునఁ దనము - చేవదోఁపఁగ నింద్రజిత్తుండు పలికె.
"దేవ ! రావణ ! సర్వ దేవసంఘముల - నావిధంబున గెల్చి నంతటి నీకు
నిల యేలఁగా లేని యీరామలక్ష్మ - ణులచేత నేకీడు మూల్కొను నింక
వలదు చింతింప నే వ్రాలినవాఁడ - నలవు చలంబు ధైర్యముఁ గలవాఁడ
నాగపాశంబుల నాకెఱఁ గట్టి - యాగతి నేపనా ? యసురాధినాథ !
కాలకేయాది రాక్షసవీరవరులఁ - దోలనా ? దానవోద్ధురసంగరముల. 1420
మనుజులఁ గృశులఁ దామసుల దుర్బలుల - దనుజేశ ! దశరథతనయుల నాకుఁ
జంపుటపెద్దయే సమరంబులోనఁ ? - జంపెద నీమది సందేహపడకు ;"

—: రావణున కతికాయుఁడు నీతి సెప్పుట :—

మన విని యతికాయుఁడనువాఁడు పలికె - దనుజేశ్వరునితోడఁ దద్జ్ఞులు మెచ్చ
"విను దానవేశ్వర ! విశదనీతిజ్ఞుఁ - డనుపెంపుతోడ నీయఖిలంబు నెఱుఁగఁ
బరులసొమ్ముల కాసపడక వర్తించు - నరనాథుఁ డిల యెల్లనాఁడును నేలు ;
విది నీతి గతి యని యిచ్చఁ జింతింప - కెదు రెందు లేవని యేల చూచెదవు ?
ఇనకులోత్తముఁడు నీ కె గ్గేమిచేసె ? - దనుజేశ ! నీకు నాతని దేవి యేల ?
నీదైనలంకయు నిన్నును జెఱుప - నీదుష్టరాక్షసు లెత్తుకొన్నారు ;
గావున సీత రాఘవునకు నిచ్చి - యావిభీషణునకు నట లంక యిచ్చి
యానినభక్తితో నూరకయుండి - మానితంబుగ బుద్ధిమంతుండవగుము" 1430
అని పెక్కుభంగుల నతికాయుఁ డపుడు - తనతోడఁ బలుకంగ దనుజేశ్వరుండు
శుకసారణులఁ జూచి కూరుఁడై పలికె - "నొకమానవుం డబ్ధి నుఱక బంధించె,
ఘనుఁ డిట్టివాఁ డెందుఁ గలఁ డదిచిత్ర - మనయంబు రాముఁ డీ యబ్ధిని దాఁటె
ననుచున్నవారు మీ రాసేనఁ జొచ్చి - ఘనమతులై యెల్ల క్రమము వీక్షించి
రం" డని పనిచిన రయమున వారు - దండి వానరవేషధారులై వచ్చి

—: శుకసారణులు శ్రీరాముని కపిసేనఁ జూచుట :—

వనములయం దుపవనములయందు - ననుపమలీల మహాద్రులయందు
వరసేతువందు నవ్వార్ధికవ్వలను - గురుగుహాంతరములఁ గొమరైనయెడలఁ
గలయంగ విడిసిన కపిసేనఁ జూచి - తల యూచి వెఱగంది తలఁకి యాచరులు
మేనులు గడపార మెల్లనఁ జొచ్చి - వానరసేనలో వచ్చుటఁ జూచి
యెఱిఁగి విభీషణుం డేచి పట్టించి - యురక వాండ్రను రామునొద్దకుఁ దెచ్చి
"మనుజేశ! రావణమంత్రులు వీరు - వనచరవేషులై వచ్చినవారు
శుకసారణులు వీరు సొచ్చి యివ్వీట - సకలంబుఁ గనుఁగొని చనఁగలవారు"
అనవుడు వారలు నతిభీతినొంది - మునుకొని చేతులు మోడ్చి మ్రొక్కుచును
"దేవ! రావణుఁడు పుత్తెంచిన చరుల - మీవిభీషణుమాట లిన్నియు నిజము
ఏచి యారావణుం డెలమి మీసేనఁ - జూచి రమ్మనవుడుఁ జూడ వచ్చితిమి"
అనుటయు నవ్వుచు ననియె రాఘవుఁడు - "వినుఁడు రావణుమంత్రివిభు లౌటఁ జేసి
మిమ్ముఁ జంపుట దగు మిముఁ జంపఁగాని - మిమ్ముఁ జంపఁగ వచ్చు మే లేమి నాకు?
నది చెప్పనేల వీ డంతయుఁ జూడుఁ - డది చూడు మిది చూడ మనక మీరిప్పు
డిట తెలిగొనక వీ డంతయుఁ జూడుఁ - డటఁబోయి వెసఁ జెప్పుఁ డారావణునకు;
నేలావు నమ్మి నీ విటసీతఁ దెచ్చి - తాలావుఁ జూపర మ్మనుఁ డాజిలోన
నెల్లి యీలంకయు నెల్లరాక్షసులఁ - ద్రుళ్ళెడి నిన్నును దునుమాడు ననుడు
చనుఁ" డని రావణుచారులఁబనిచె - జననాథుఁ డారామచంద్రుండు ప్రీతి
వారు విభీషణువలన నవ్వీట - వారక సకలంబు వడిఁ జూచిపోయి
రావణుఁ గాంచి యారావణుతోడ - "దేవ! నీపంచిన తెఱఁగునఁ బోయి
కపిసేన యంతయుఁ గనుఁగొనుచుండ - నెపమాత్రమున మమ్ము నీతమ్ముఁ డెఱిఁగి
పట్టించి కట్టించి భానుకులేశు - కట్టెదిరికిఁ దెచ్చెఁ గలుషంబుతోడఁ
జంపింపఁ దలఁచిన సదయుండు గాన - జంపింపఁడయ్యె నిక్ష్వాకువల్లభుఁడు
నీలంకయును నిన్ను నిఖిలరాక్షసుల - నాలంబులోపల నడఁగించుటకును
రామభూపాలుశౌర్యముఁ జెప్ప నేల - సౌమిత్రి యొక్కఁడే చాలు లంకేంద్ర!
సురవైరి సేతువుఁ జూచితి మెందు - నెరసి వానరసేన నిండి యున్నయది
అది శతయోజనం బైనట్టి నిడుపు - పదియోజనంబుల పరపును గలిగి
కపిసేన నెంతయు గణుతింపరాదు - కపు లాడకాడకు ఘనగిరులందు
విడిసినసేనయు విడియు సేనయును - విడివలపట్లకు వెదకు సేనయును
నుదధికి నవ్వల నుంచు సేనయును - వదలక మఱియును వచ్చు సేనయును
నైయుండుటకు మాకు నాత్మలో వెఱఁగు - పాయనివెఱపును బ్రభవించె దేవ!
యొక్కొక్కచోటన యున్న యాసేన - లెక్కించి బ్రహ్మయు లిఖియింపలేఁడు

కాన నారామునిఁ గని సీత నిచ్చి - దానవనాథ! మోదంబుననుండు”
ననవుడు రావణుం డామాట లెల్ల - విన నింపుగాక గ్రొవ్వినరోష మెత్తి
“దేవగంధర్వు లెత్తిన నైన సీత - నేవిడుతునె యేల యీపందతనము?
మిమ్ముఁ గోతులుపట్టి మెదిచిన మీరు - బమ్మర వోవుచుఁ బఱతెంచినారు
వలవ దోడకుఁడు దుర్వారులై మిమ్ము - దలఁచి కోఁతులు రారు దాడిమై వెనుక”
నని ధీరుఁడై పల్కి యారావణుండు - చని తనతో శుకసారణు ల్నడువ
మిక్కిలిపొడ వైన మేడపై నెక్కి - యక్కపిబలముల నంతయుఁ జూచి
యచ్చెరువంది తా ననియె వారలకు - “నీచందముననున్న యీసేనలోన
నెవ్వఁడు ముంగల నేపారి నడుచు? - నెవ్వఁ డెవ్వఁడు వెన్క నేమఱకుండు?
నెవ్వఁడు శూరుఁ? డిం దెవ్వఁడు వలఁతి? - యెవ్వనిమాట లయ్యినసూతి సేయు?
నెవ్వనితో రాముఁ డిష్టంబు పలుకు? - నెవ్వనిచే సేన యేపారియుండు?
నెవ్వరు రేపగ లీసేనఁగాతు? - రెవ్వరు సామంతు లీసేనలోన?
నెవ్వఁడు సుగ్రీవుఁ? డెవ్వఁడు రాము - డెవ్వఁడు? లక్ష్మణుం? డేరూపువాఁడు?
చూపుఁ డేర్పడ మీరు చూచితి రేని - కోపింప నేవారి గుణములు విన్న”
ననవుడు సారణుఁ డారావణునకు - వినుపింపఁ దొణఁగెఁ బ్రవీణత మెఱసి
“దేవ పుళిందానదీ తీరవర్తి - పావకసుతుఁ డైన ప్రబలుఁ డీధాత్రి,
వీఁడె యీలంకెల్ల వెసఁ బెల్లగిల్లఁ - బోడిమి నార్పులు బొబ్బలు చెలఁగఁ

—: రావణునకు శుకసారణులు కపిపుంగవులఁ దెలుపుట :—

గురుతరకపినాయకులు లక్షగొలువ - దరుచరసేనముందఱ నున్నవాఁడు;
అలఘుసత్త్వుఁడు నీలుఁ డనువాఁడు దేవ-జలజాప్తసుతునకు సైన్యపాలకుఁడు;
వీకతో దిక్కులు వెసఁ బెల్లగిల్ల - దోఁకఁ దాటించుచు దుర్దమవృత్తి
వెఱగందఁ జేయుచు వేయుపద్మములు - మఱి నూఱుసంఖ్యలు మర్కటోత్తములు
బలవంతు లగువారు బలసి తన్గొలువ - గొలు వున్నవాఁ డొక్కకొండయుఁ బోలె
వాలినందనుఁ డల్ల వాఁడె యంగదుఁడు - వాలికంటెను బలవంతుఁడు వీఁడు
అడరంగ నాచందనాద్రివల్లభుఁడు - కడుఁ బ్రసిద్ధుఁడు విశ్వకర్మనందనుఁడు
విను ప్లవంగంబులు వేయుఁ గోటులును - నెనుబదిలక్షలు నేపారి కొలువ
ఘన మైనసేతువుఁ గడఁకతోఁ గట్టి - వనచరసేన నవ్వలికి దాఁటించి
వ్రాలిననలుఁడు పో వాఁడు దైత్యేంద్ర - వాలినందనున కవ్వలనున్నవాఁడు
తరుచరయూథముల్ తనుఁ బెక్కు గొలువ - సురలోకకంటక సుతరుఁ డన్వాఁడు
తనసేనతోఁగూడ తా నొక్కరుండు - మనలంక సాధింప మందుచున్నాఁడు
రజనీచరాధీశ! రమణీయకాంతి - రజతాద్రిఁ బోలుచు రవిపుత్త్రునెదుర
బలముల నన్నింటిఁ బరిపాటిఁ దీర్చు - వలఁతి యాశ్వేతుఁ డన్వానరుఁ జూడు

గురుబలాఢ్యులు వేయుకోటులు గొలువ - వఱలు నాతఁడు వేగవంతుఁ డన్వాఁడు
చూడుము మనదిక్కుఁ జూచుచున్నాఁడు - చూడుము లంకేంద్ర సుగ్రీవసఖుని
దగ వింధ్య శైలసుదర్శనముఖ్య - నగముల కెల్లను నాథుండు వాఁడు
కొమరారు సింగపుఁగొదమయుఁ బోలె - నమరినవాఁడు లంకాధీశ ! వినుము
గాంభీర్యవారిధి కపిలవర్ణుండు - రంభుండు ఘనకేసరంబులవాఁడు
బలువిడి నూటముప్పదిలక్ష లెలమి - గొలువ నున్నాఁ డిదిగో చూడు ! దేవ !
కుముదుఁ డన్వాఁడు సంకోచనాచలము - నమరంగఁ బాలించు నమరారి యతఁడు
పదికోట్లయగచరపతు లోలిఁ గొలువ - మదమున మలయు నామర్కటుఁ జూడు
రమ్యశైలమునకు రాజైనవాఁడు - రమ్యోరు విశ్రుతోరస్థ్సలుం డతఁడు
నలువదిలక్షలు నాలుగువేలు - గొలువంగ లంకపైఁ గోపంబుమీఱఁ
గుదియక యిరుఁగెలంకులఁ జూచువాఁడు - త్రిదశారి ! యదె చూచితే ! శరభుండు
బలసి తన్నెప్పు డేఁబదికోట్లకపులు - గొలువ నున్నాఁ డదే గురుసత్త్వధనుఁడు
పారియాత్రాచలపతి ఘోరసమర - ధీరుండు పనసుండు దేవేంద్రవైరి !
లలి నొప్పుడెబ్బది లక్షలకపులు - గొలువ నున్నాఁ డదె ! గురుబలోన్నతుఁడు ;
సింధురగతిఁ జాయ చె న్నగ్గలించి - యందమాక్రోధనుం డనువాఁడు దేవ !
యేనె చాలుదు లంక నిలఁ గూలఁద్రోయఁ - గా నని పూని యిక్కడఁ జూచువాఁడు
బలవంతు లగు కపు ల్బలసి త న్నెపుడు - లలినొప్ప డెబ్బదిలక్షలు గొలువ
గవయుఁ డున్నాఁ డదే కనుఁగొనుదేవ - వివిధప్రతాపసంవృతుఁ డైనవాఁడు
కామరూపులు వీరు ఘనఘోరసత్త్వు, లీమెయి ననిలోన నెక్కుడౌ వారు
తలపోయఁగా దేవ ! దైత్యులకైనఁ - గలఁగనివారు ముంగలివారు వీరు
నడుమ నెప్పుడును సేనాసమేతముగ - నడతెంచువారి దానవనాథ ! వినుము
ఉరుభుజు ల్వివిధవర్ణోజ్జ్వలు లద్రి - చరులు నానాసహస్రంబులు గొలువ
నీతోడ నెక్కటి నెఱిఁ బోరఁ దివురు - నాతండు హరుఁడను నగచరోత్తముఁడు
నలు పెంతయును మీఱ నానావిధముల - నెలుఁగులసంఖ్యలు నేపారి కొలువ
నతినీలమేఘమధ్యస్థుఁ డై పొలుచు - శతమఖుఁ బోలి యుజ్జ్వలుఁ డైనవాఁడు
నర్మదాతీరంబునను ఋక్షనగముఁ - బేర్మితో నేలెడు పృథుబాహుబలుఁడు
వాఁడె ధూమ్రుఁడు జాంబవంతుతమ్ముండు - వాఁడిమిఁ దనయట్టివా రతిన్గొలువ
పీలశైలంబుల నెలవెల్లదార - యై లీల నొప్పిన యాకృతు ల్గలిగి
యుల్లసిల్లుచు నున్నయొకకోటిసంఖ్య - భల్లూకములు గొల్వ బలసియున్నాఁడు
తొల్లి దేవాసురోద్ధురయుద్ధకేళి - నెల్లవరంబుల నింద్రుచేఁ బడసి
వ్రాలినయాజాంబవంతుఁడు వాఁడె - దూలఁ డెన్నఁడు రణధూమలోచనుఁడు
ఉక్కళుం డిదె వీనియుభయపార్శ్వముల-నొక్కొక్క యోజనం బొడలిలోఁ బొడవు

గలపద్మసంఖ్యల కపిసేనగొలువ - సలలితుం డగువాఁడు సన్నాహుఁ డతఁడు
నాకారిబిరుదు వానరపితామహుఁడు - నాకేశుతోఁ బోరి యని గెల్చినాఁడు
దహనునివలన గంధర్వకన్యకకు - మహనీయమైన జన్మంబు దా నొంది
పరపైన యాద్రోణపర్వతంబేలుఁ - దిరముగా జాంబూనదీతీరవర్తి
వేయుకోటులు కపుల్వేడ్కఁ దన్గొలువ - నీయగచరుఁ జూడు మేచినవాఁడు
నీలునితమ్ముఁడు నిర్జరవైరి - చాలువాఁ డింద్రసుజాలుఁ డన్వాఁడు
కుపితమర్కటులు లాఱుకోటులు గొలువఁ - గపివీరుఁ డాతఁడుగ్రధనుఁ డన్వాఁడు
కరము సంప్రీతి గంగాతీరమునను - జరియించువాఁడు శాశ్వతబాహుబ ఁడు
చిరతరలీలమై శిశిరాద్రి వేడ్కఁ - నిరవొంద నెప్పుడు నేలెడువాఁడు
పదికోట్లనగచరుల్బలసి తన్గొలువ - నదె చూడు మాగజుం డనువాఁడు దేవ!
కోటికోటుల వేయు కొమరుగాజముని - పాటిగోలాంగూల బలములు గొలువ
నదెగవాక్షుండను నతఁ డాలమునకుఁ - ద్రిదశారి యొడులు దీటుచున్నాఁడు
ధవళవర్ణాంగు లుద్దండవిక్రములు - రవిసన్నిభులు రణరంగభీషణులు
వివిధరూపంబుల విఖ్యాతులైన - ప్లవగసామజములు బలిసి తన్గొలువ
మున్నకేసరిఁ జూడు మొప్పారుకాంచ - నోన్నతశిఖరికి నొడయండువాఁడు
బహువర్ణులై పటుభాషణధ్వనులు - మహి గదలఁగ దంతమండలి వెలుఁగ
సింగంపుఁగొదమల చెన్నగ్గలించి - పింగళాక్షంబులఁ బెద్దయు మెఱసి
వేయుకోటులకపుల్వేడ్కతోఁ గొలువఁ - బాయక రాము కృపారసంబంది
తనప్రాణములు రామధరణీశ్వరునకు - ననయంబు నీఁగోరు నతులవిక్రముఁడు
అమరారి వాఁడె యత్యాయతబలుఁడు-సమరకర్కశుఁడైన శతబలిఁజూడు
వీఁడె సుషేణుండు వేకోట్లకపులు - వాఁడిమిఁ దన్నుఁ గొల్వఁగ నున్నవాఁడు
పదికోట్లయగచరపతు లోలిగొలువ - నొదవునాతనిఁ జూడు ముల్కాముఖుండు
ఇటఁ జూడుమా వీఁడె ఋషభుఁ డన్వాఁడు - భటముఖ్యు లతనికిఁ బదికోటు లధిప
వనచరశతకోటి వలనొప్పఁగొలువ - దనరునాతనిఁ జూడు దానవాధీశ!
కనకాద్రిధైర్యుఁ డఖండవిక్రముఁడు - ఘనభుజస్కంధుఁడు గంధమాదనుఁడు
మొనకు వేకోట్లుగా ముయ్యేడుమొనలు - తనరఁ గల్గినవాఁడు దధిముఖుఁ డతఁడు
విను మిరువదియొక్క వేయుశంఖంబు - లును మఱిరెండు వేల్పూలు బృందములు
గల యల్ల మొన దివాకరసూనుమూల - బల మావలీముఖప్రముఖులఁ జూపు
మొలయఁ గిష్కింధలో నుండెడు వారు - లలి దేవగంధర్వులకుఁ బుట్టినారు
కామరూపముల సంగరకౌతుకముల - భీమవిక్రమములఁ బెంపారువారు
అనికి సన్నద్ధులై యార్చుచున్నారు - కనుఁగొను వారి రాక్షసలోకనాథ
అమృతంబు బ్రహ్మచే నమరంగఁ బడసి - రమరులకంటెను నధికులు వీరు

వినుతింప మైందద్వివిదులనువారు - విను దేవ! యేకాంగవీరులు వీరు
పదికోట్లప్లవగులు బలసి కొల్వంగ - నుదధితీరంబున నున్నారు దేవ!
వీరలు సుముఖుండు విముఖుండు ననఁగ - ఘోరవిక్రములఁ గన్గొనుము లంకేశ!
మృత్యువుకొడుకులు మిగిలినచేవ - మృత్యువుకంటెను మీఱినవారు
మిగిలినతెగువతో మితి మేర లేని - యగచరుల్ తను భృత్యులై కొలువంగ
నున్నవాఁ డదె చూడు ముదధి లంఘించి - నిన్ను నీబలమును నీవారిఁ గొనక
చనుదెంచి వనములో జానకిఁ గాంచి - వన మెల్లఁ బెఱికి నీవరసుతుఁ జంపి
లంక భస్మముఁ జేసి లంకిణి నొంచి - జంకెతోఁ గ్రమ్మరఁ జన్నవాఁ డతఁడు
ఆవాయుసూనుండు హనుమంతుఁ డగుట - నీవును నెఱుఁగుదు నిర్జరారాతి
విను చిత్ర మొక్కటి వీఁడు బాల్యమున - దినమండలం బుదయింపంగఁ జూచి
పెరిఁగినయాకటి పెల్లున దానిఁ - బరికించి ఫలబుద్ధిఁ బట్టంగఁ దివిరి
వేగంబుతో మూఁడు వేలయోజనము - లాగగనంబున కపుడు బిట్టెగసి
యంతటనుండి పూర్వాద్రిపైఁ బడియె - నెంతయు రయమున నీవానరుండు
హనువు భగ్నంబయ్యె నంతనుండియును - హనుమంతుఁ డనునామ మయ్యె నీతనికి
వీర లందఱును బృథ్వీధరం బెల్ల - వారక యొక్కింత వడిగెల్చువారు
ఇట్టికపీందులనేకులు దేవ - యె ట్టని సంఖ్యగా నెన్నంగ వచ్చు"
అని సారణుఁడు పల్క నసురేంద్రుతోడ - సునిశితమతియైన శుకుఁ డర్థిఁ బలికెఁ

—: శుకుఁడు శ్రీరాముల తేజోవిశేషములఁ దెల్పుట :—

"వారల కెల్ల జీవన మైనయట్టి - యారాముఁ జెప్పెద నసురేశ! వినుము
నయరీతి హరినీల రత్నప్రభాతి - మెయిచాయనెంతయు మెఱసినవాఁడు
కమలంబులను బోలు కన్నుల వాఁడు - విమలనీతిస్థితి వెలసినవాఁడు
అజానుబాహుండు నఖిలేశ్వరుండు - రాజతేజోనిధి రఘుకులోత్తముఁడు
సత్యంబులోపల సార మౌవాఁడు - నిత్యధర్మంబున నెగడినవాఁడు
శస్త్రాస్త్రవిద్యావిశారదుం డఖిల - శాస్త్రజ్ఞుఁడురు కీర్తి సంపదవాఁడు
తపనునినైనను దమతాతయనక - తపియింపఁ జేయు ప్రతాపంబువాఁడు
చక్కాఁడునభ మైన శరజాలములను - వ్రక్కలుగాఁ జేయు వసుమతినైన
నలిగిన నాతని యలుక వైరులకుఁ-దలఁపంగ మృత్యువు దశకంఠ! వినుము
తెగువ నీ వాసీతఁ దెచ్చితి గాన - జగతీశుఁ డిబ్భంగిఁ జనుదెంచె ననికి
వరశరణాగత వజ్రపంజరుఁడు - బిరుదుల కెల్లను బిరుదైనవాఁడు
శరణన్నఁ గాచు నేచందంబునందు - దొరకొన్న యలుకకుఁ దుది లేనివాఁడు
మిక్కిలి యైన నీమీఁదికోపమున - నక్కన్నులం దెఱ్ఱ యమరిన వాఁడు
మూఁడులోకముల నిమ్ముల నేలువాఁడు - వాఁడె వో రాముండు వనజాప్తకులుఁడు

వారక శుద్ధసువర్ణవర్ణాంగుఁ - డారాముపలపట నట నున్నవాఁడు
చలమున నీరేడుజగముల నైన - నలుకతో నిర్జించు నతిశక్తివాఁడు
ఆరామునకుఁ బ్రాణ మైనట్టివాఁడు - ఆరాముతమ్ముఁ డుదగ్రవిక్రముఁడు
భావింప మన్మేర్చి పట్టినవాఁడు - దేవ ! యాలక్ష్మణదేవునిఁ జూడు
మలుకమై నిన్ను సుగ్రాజిలోఁ గలఁచి - చల మొప్ప లంక నిశ్శంక నేలుటకుఁ
బట్టంబు రామభూపాలునిచేతఁ - గట్టించికొని ప్రీతిఁ గ్రాలుచున్నాఁడు
ఆవిభీషణుఁ జూడు మసురాధినాథ - భూవరువెనుక నేపున నున్నవాఁడు
ఆరాముతమ్ముని యావిభీషణుని - చేరువ నవ్వలఁ జేరియున్నాఁడు
మహనీయతరధర్మ మార్గంబువాఁడు - మహితనీతిస్థితి మరిగినవాఁడు
మానఘనాధీన మతి నొప్పువాఁడు-పూని కిష్కింధ నెప్పుడు నేలువాఁడు
చిరకపిరాజ్యాభిషేచనహేతు - కరహేమమాలికాకలితవక్షుండు
గురుభుజుం డంతక ఘోరవిక్రముఁడు - సురవైరి ! చూచితే సుగ్రీవుఁ డతఁడు
వీనికిఁ గలసేన వివరింతు వినుము - దానవనాథ ! చిత్తంబున నిలిపి
సంఖ్య వేకోటులై చను నూఱువేల - సంఖ్యలు మఱి మహాసంఖ్య నాఁబరఁగు
నవి లక్ష గూడిన నగు బృంద సంఖ్య - యవి లక్షగూడిన నగుఁ బద్మసంఖ్య
యవి లక్షగూడి మహాపద్మ మయ్యె - నవి లక్షగూడిన నగు ఖర్వగణన
యవి లక్షగూడిన నగు మహాఖర్వ - మవి లక్ష గూడిన నగు సముద్రంబు
అవి లక్షగూడ మహాసముద్రంబు - నవిలక్షతో మహదాఖ్యమై పరఁగు
నవి కోటి పో వాలియనుజునిబలము - వివరించి చూడుము విశదంబు గాఁగ
నిది తుద మొద లని యెన్నంగ దీని - చదురుతనంబున సంఖ్య దేరాదు
కావున రాముతోఁ గదిసి పోరాడ - రావణ ! రాదు దుర్వారమాబలము"
అని శుకుం డెఱిఁగింప నారావణుండు - ఘనమైనకపిసేనఁ గలయంగఁ జూచి
తనలోన బడబాగ్ని దరికొనుచుండ - దనరారు వార్ధిచందంబున నపుడు
వెఱచియుఁ దనలోని వెఱ పడఁగించి - వెఱవనిగతిఁ గోపవివశుఁడై పలికె
"మంత్రి యేలికచిత్తమార్గంబు దప్పి - మంత్రంబుఁ జెప్పునే మన సెల్ల విఱుగ ?
నేతెఱం గెఱుఁగక యెదిరి నాయెదుర - నీతెఱంగునఁ బల్కు టిది మీకుఁ దగునె ?"
యనవుడుఁ దలలెత్త కచ్చోటు వాసి - చని రప్పు డా శుకసారణు లంతఁ
జనిన పిమ్మట నాప్తసచివులు దాను - దనుజాధినాథుఁ డెంతయును జింతించి
వారి వీడ్కొల్పి దుర్వారుఁడై వైర - మార విద్యుజ్జిహ్వుఁ డనువానిఁ బిలిచి
"రామునిధనువు శిరంబును బోలె - నీమాయ నతివేగ నిర్మింపు" మనిన
నతఁ డది నిర్మించి యర్థిఁ దెచ్చుటయు - నతనికి మెచ్చు ప్రియంబున నొసఁగి
సురుచిరంబైన యశోకవనమున - కరిగి యాదశకంఠుఁ డవనిజఁ గనియెఁ.

బెల్లగునీవగఁ బెట్ట నేమిటికిఁ - దల్లి నన్నన వసుంధరదూరుకరణిఁ
దల వంచుకొని విన్నదనమునఁ దూలి - సొలవక ధాత్రిఁ జూచుచు నున్నదాని
నొడలఁ జిత్తములఁ బెం పొదవు దావాగ్ని - యుడికిపొంగుచు వెలి కురుకుమనున్న
రాక్షసుపై రోషరసధార లనఁగ - నక్షీణబాష్పధారావళి దాని
పుత్త్రి యీదురవస్థఁ బొందితే యనుచు - ధాత్రి దానును బరితాపంబు నొంది
యాలింగనము సేసినట్టిచందమున - ధూళి గప్పినమేనితో నున్నదాని
రావణ ! నిన్ను నీరాక్షసకోటి - నేవిధంబునఁ ద్రుంప కేనేల పోదు ?
నని వానిక్రూరధర్మాదిదైవంబు - గొనకొన్నకైవడిఁ గూర్చున్నదాని
నమరారులను నీరసావనీజములఁ - దమకించి తా విటతాటంబుసేయు
నని దరికొను విలయానిలుపగిదిఁ - దనరు నిట్టూర్పులఁ దఱు చైనదానిఁ

—: సీతకు శాంబరీమాయచే గల్పితంబైన శ్రీరాములశిరోధనువులను జూపి వెఱపించుట :—

గని చెడఁ దలఁచిన కష్టదానవుఁడు - తనదిక్కుఁ జూడని ధరణిజ కనియె.
"వెరవు చాలని యవివేకి దానవుల - ఖరదూషణాదుల ఖండించె ననుచు
జనకనందన ! రాము శౌర్యంబు నమ్మి - నను గణుతింప వెన్నఁడుఁ జిత్తమునను
వసమునఁ గపులతో నంబుధి దాఁటి - యసముఁడై యాసువేలాద్రిపై నుండి
యలసి నిద్రింపఁగ నగచరసేన - నలమి యీరాత్రి ప్రహస్తుఁ డన్వాడు
నాకూర్చుబంటు చూర్ణంబుగాఁ జేసి - కాకుత్స్థునురుకార్ముకంబును దలయు
గొని వచ్చె రాముని కూర్మితమ్ముఁడును - వనచరాధిపుఁడును వగచుచునుండఁ
దప్పించుకొని పాఱెఁ దావిభీషణుఁడు - చుప్పనాతిని ముక్కు సురియచే గోయు
నాపాపమునఁ బాఱె నపుడు నీమఱఁది - వాపోవుచును జాంబవంతుఁడు పఱచె
నూరక యంగదుం డూడంగఁ బాఱె - దారితప్పునఁ బోయెఁ దారుండు భీతి
నీలుండు శరభుండు నిలిచి పోరాడి - వ్రాలిరి మేనులు వ్రయ్యలై జగతిఁ
బోక నిల్చి సమీరపుత్త్రుండు వడియె - మోఁకాళ్ల విఱిగి రాముని బాయలేక
నెత్తుఱు గ్రక్కుచు నేగె సుషేణుఁ - డుత్తలంబున ధూమ్రుఁ డుదధిలోఁ బడియె
జెయ్యెత్తి మ్రొక్కుఁ గూల్చిరి దధిముఖుని - మాయచే గేసరి మయి దాచిపోయె
కుముదుండు తలఁ దెగఁగొట్టినఁ బడియె - సమసె మైందుఁడు వీగిచనియెను నలుఁడు
పనసుఁ దెఱింగి దబ్బర వచ్చెననుచుఁ - బనసచెట్టును బోలి బ్రమసి తావిలిచె
నాలంబులోపల నఖిలవీరులును - గూలుటయును జూచి కూడినభీతి
జివ్వఁజాలించి వచ్చినకపు లెల్ల - నవ్వంగఁ బరుగెత్తె నలినాప్తసుతుఁడు
సేతువుఁ జూడ వచ్చినకపు లెల్ల - భీతిచే నిల్లాండ్ర బిడ్డలఁ దలఁచి
ముగిపె కార్యం బని మొదలిపెంకులకుఁ - దగఁ గొట్టఁ బాఱిరి దైత్యులు దరుమ

గానం గజాస్య రాఘవునాస విడిచి - నానారులకు నెల్ల నాథవై యుండు
నాయింట దాసీజనము లైదువేలు - పాయక మణిమయాభరణము ల్దాల్చి
యచ్చరు లున్నవా రతివ! నీసేవ - కిచ్చెద నీమన సిమ్ము నాకిపుడు.
విరిదోఁటలోఁ గల్పవృక్షంబు లైదు - తరుణి! నీముడిపువ్వు దండల కిత్తు
నమరభూధరరోహణాచలమణులు - రమణి! నీకిత్తు నఖా రతులఁ దేలింపు
నామీఁదఁ గామధేన్వాదిధేనువుల-భామిని! నీయింటి పాడి కే నిత్తుఁ
గొమ్ము ముప్పదిరెండుకోట్లచేరువలు - నెమ్మి నందొక్కొక్కనికి వేయివేయి
(?) దానవబలపద్మ మాత్తంబునాకు - దీన బోఁ గెలిచితి దేవతాధిపుల
నాబలం బెల్ల నీయడుగులు గొలిచి-యోబాల! యిటమీఁద నుపొ్వంగఁ గూర్తు"
ననుచు విద్యుజ్జిహ్వుఁ డనువానిఁ బిలిచి - వనజాక్షి ముందఱ వైవఁ బంచుటయు
"దనుమధ్య! యిదె రాముతలయును విల్లు" - నని యటువైచి వాఁ డరిగె నవ్వుచును
దలకొని రామభూధవుఁ డిప్పు డసుర - తల లెల్ల ద్రుంచు నుద్ధతి రణస్థలిని
దలఁకకు నీపతి తలయు నింపారు - నిలధర్మగుణముతో నిఁక ననుమాడ్కిఁ
దరలాక్షి యాతల తప్పక చూచి - కర మొప్పురాని కన్నులు మోము
దలకట్టుమౌళి రత్నప్రభావళియుఁ - బలువరుసయుఁ గర్ణభాతియు మోవి
తలపోసి రాముని తలయకాఁ దలఁచి-బలుమూర్ఛఁ బాల్పడి వడియె నాధరణి
యిది బొంకు నీపతి కేమియుఁ గాదు - సుదతి నీ కీమాయ చూడఁగా ఁ డనుచుఁ
దనయురస్స్థలికి నత్తన్వంగిఁ దివిచి - కొనియెనో కాక యీకుంభిని యనఁగఁ
బడి యంతఁ దనలోనఁ బడఁతుక దెలిసి - యడరెడుశోకాగ్ని నలయుచుఁ బలికెఁ.
"గటకటా కైకేయి కలహంబుఁ బన్ని - యిటు క్రుంగఁజేసితె యిక్ష్వాకుకులము!
నీరాఘవేశ్వరుం డెగ్గేమి సేసె? - నూరక యడవుల నుండంగఁ బనుప
వనధి బంధించితి వచ్చి నీవింకఁ - గొనిపోయె దనియెడి కోర్కి దీపింపఁ
బెద్ద నమ్మితిఁగదా పృథ్వీశ! నిన్ను - నిద్దెస నాదైవ మిటు సేయు టెఱుఁగఁ?
నాకును నీకుఁ బ్రాణం బొక్క టగుట - గాకుత్స్థ! యిటు బొంకుగాఁ జేయఁ దగునె?
పతికంటె ముందఱఁ బ్రాణముల్ విడుట - కతివగా నైతినే? నర్కకులేశ!
యెఱుఁగుదు గాకేమి యడరి నీకడకు - నరనాథ! పుత్తెంతు నాదుప్రాణముల
వసుధ నాతల్లి నావరుఁడవు నీవు - వసుధ కౌఁగిటఁ జేర్ప వావియే నీకు?
జనకుచే న న్నగ్నిసాక్షిఁ జేపట్టి - కొనివచ్చి యిటుసేయఁ గూడునే నీకు?
నెట్టొకో రామ నీ విట నూరకున్నఁ - గట్టడిప్రాణముల్ గ్రాఁగవయ్యెడిని;
గ్రాఁగని యప్పుడే కారణం బీవు - గ్రాఁగుట నిక్కంబు గాకుండు" ననుచు
నీవిధంబున సీత యేడ్చుచు నుండ - దౌవారికులు వచ్చి దనుజేశుఁ గాంచి
"దేవ! కార్యంబు లెంతేని బుట్టుటయు - నీవరమంత్రులు నిన్సభాస్థలికి

నరుగుదె మ్మని ప్రహస్తాదులు వచ్చి - తరమిడి యున్నారు దారపట్టమున"
నని విన్నవించిన నారావణుండు - చనియె శీఘ్రంబున సభకు న త్తఱిని,
దనుజుండు చనఁగ నాతలయును విల్లు - విన విస్మయంబుగా వెస మాయమయ్యె
నారావణునిలక్ష్మి యంతలోపలనె - బోరన మాయమై పోవు నన్నట్టు
ఇదెరాఘవుఁడు వచ్చె నెత్తిపై ననుచుఁ - ద్రిదశారి యెంతయు ధీరుడై కడఁగి
వేగులు వారిచే విన్నవార్తలకు - వేగ నిస్సాణంబు వ్రేయంగఁ బనిచి
తనసేనఁ గూర్పఁ బ్రధానులఁ బనిచె - జనకనందన నంత సరమ వీక్షించి
"యేల మాయమ్మ! నీవిటు ప్రలాపింపఁ? - బోల దీవార్తలు బొంకు గానోపు
వనిత! నీముందఱ వైచినశిరము - దనుజుని మాయగాఁ దలపోయ వలదె?
వనజాక్షి యసుర దుర్వాక్యంబు లెల్ల -విని యేను బోయితి వెనుకనే యరయ
నావార్త విను రాముఁ డని కెత్తె ననుచు - దేవారి యెంతయుఁ దిరుగంగఁబడియె.
నదె విను నిస్సాణహననఘోషంబు - లదె విను మా రాక్షసావళియుగ్ర
రథముల మ్రోఁతయు రథికసారథుల - పృథులభాషణములు పెల్లుగా మ్రోసె.
నటుఁ గాన రామున కాపద లేదు - కుటిలకుంతల! నీవు గుందంగ వలదు"
అని చెప్ప నాలంక యగలనార్చుచును - వనచరసేనలు వచ్చుటఁ జూచి
"యంతరంగమున బిట్టదరి రావణుఁడు - చింతించి మంత్రులఁ జెచ్చెరఁ బిలిచి
యదె రాఘవుఁడు వచ్చె ననికి మీ రిపుడు - విదితవిక్రమశక్తి వేగంబు పోయి
మనుజుల నిద్దఱ మడియించి రండు - వనచరసేనల వధియించుఁ డోలి
నరుగుఁడు లెం" డన్న నారావణునకు-వరనీతిమతి మాల్యవంతుఁ డిట్లనియె.

—: మాల్యవంతుఁడు రావణునితో నీతి సెప్పుట :—

"నుచితకాలంబున నొప్పగుసంధి - యుచితకాలంబున నొప్పు వైరంబు
గాన నయోచిత కార్యంబుసేయు - వానికి రాజ్యంబు వర్తించుచుండు
నధముతో విగ్రహ మధికుతో సంధి-బుధులమతంబునఁ బొనిచ్చు టొప్పు
వలవదు మనకంటె వనజాప్తకులుఁడు - బలవంతుఁ డగువాఁడు బలవైరివైరి
దైవకార్యంబుగా ధరఁ బుట్టినాఁడు - దైవబలంబు నాతనియందె కలదు
అరయ ధర్మాత్ముఁ డది చెప్ప నేల? - వారక ఋషుల దీవనలు గన్నాఁడు
సురల బాధించి భూసురల మర్దించి - యురుపాపబుద్ధివై యుండుదు వీవె
గెలుపు ధర్మముదెసఁ గీల్కొనుఁ గాని - యిల నధర్మముదెస నేల వర్తించు?
నక్కమలజుచేత నటు నాఁడు వరము-తక్కినవారిచేతను జావకుండఁ
బడసితి గాని యిబ్భంగి నీమీఁద - నడతెంచునరుల వానరులను గెలువఁ
బడయవు నీ వెన్ని భంగుల నైనఁ - జెడుట తథ్యము వీరిచేతను నీవు;
దాని కింతటికిఁ బ్రత్యక్షంబుఁ జూడు - మానైనవిపులహోమముల ధూమములు

జడిసె రాక్షసుల తేజంబులు మాసె - నుడుగక మనవీట నొప్పము ల్వుట్టె
నటుగాన నాదినారాయణుం డతఁడు - ఇటు సేయుటకుఁ బుట్టె నిద్ధరమీఁద
రామునితోడ విగ్రహ మొప్పదుడుగు - రామునిబాణపరంపర ల్పెట్టు
వలదు రామునిఁ గని వనిత నొప్పించి - కుల మెల్ల రక్షించుకొనుము లంకేంద్ర !"
యనవుడు దశకంఠుఁ డమ్మాల్యవంతుఁ - గనుఁగొని రోషసంకలితుఁడై పలికె.
"మిగులఁ దేజంబున మేటినై యెందు - నెగడిన నాయొద్ద నీపగవానిఁ
జెప్పెదు; నిన్నేమి సేయుదు నింక - నెప్పుడు మాన వయ్యెదు పందతనము;
సీత నేమిటి కిత్తు సీతనిచ్చుటకు - భీతి నాకేమిటఁ బేర్చె నింతటనె ?"
యని మీఱి పలికిన నమ్మాల్యవంతుఁ - డనియె నామాట నీ వాత్మఁ గైకొనక
యారామచంద్రుని నాలంబులోన - శూరత గెలువంగఁ జూతుము గాక !
యెందుఁ బోయెద మని హెచ్చి కంటకము - లందందఁ బలుకుచు నలుకమైఁ బోయెఁ.
బోయినపిమ్మట బుద్ధిలోఁ దలఁచి - యాయసురేశ్వరుం డప్పుడు గడఁగి
యలఘుబలాఢ్యుఁ బ్రహస్తునిం బనిచె - దొలితొలి బలుకాపు తూర్పువాఁకిటికి
దక్షిణంబున మహోదరమహాపార్శ్వ - లక్షిణబలయుతులై యుండఁ బనిచె.
వారక పడమటి వాకిట నుండ - శూరత నటఁ బంచె సుతు నింద్రజిత్తుఁ
దనమాఱుగాఁగ నుత్తరపువాకిటికి - జని యుండుఁ డని పంచె సారణశుకుల
నందఱికిని ముఖ్యుఁ డై పురమధ్య - మం దుండఁగా విరూపాక్షునిఁ బనిచె
నీవిధంబున లంక కెల్లఁ గాపిడుచుఁ - రావణుం డంతఃపురంబున కరిగె,

—: శ్రీరాముఁడు లంకాపురవైభవముఁ జూచుట :—

నంత నక్కడ రాముఁ డనుజు నర్కజుని - నంతకన్నను హితుం డగు విభీషణుని
వాలితనూజుని వాయునందనుని - వాలిన యాజాంబవంతు సుషేణు
నాలోన రప్పించి యందఱితోడ - నాలోచనంబునకై కూర్చి పలికి
"నవగుణంబున కెల్ల నాలయం బైన - దివిజారి లంక యేతెఱ గొకో యింకఁ
జూతమా యేర్పడఁ జూడుఁడా యొకని-చేతఁ దక్కఁల మెల్లఁ జెడుట సిద్ధంబు"
నని పల్కి యారాముఁ డనుజుండుఁ దాను - నినసుతుఁ డాదిగా నెల్లవానరులుఁ
గొలువంగ వచ్చి యెక్కుడు వేడ్కతోడ - నలరుచు నాసువేలాచలం బెక్కి
గుణములు గలవాఁడు గోత్రంబునందుఁ - బ్రణుతికి నెక్కనిబ్భంగి నన్మాడ్కిఁ
గనియె రాఘవుఁడు లంకాపురం బపుడు - దనచేతఁ గడక సాధ్యం బగుదాని
ననిలజుఁ బట్టిన యంతనుండియును - దనరార లోపల దరికొన్న చిచ్చు
నాఁడు నేఁడును మండు నామణిప్రభలఁ - బోఁడిమి గలుగు గోపురములదానిఁ
గడు నొప్పునారాము ఘాతకుఁ జొనుప - మిడికెడు రావణమృగముఁ బోనీక
విలయకాలుండను వేఁటకాఁ డర్థి - వెలివారు వారిన విధమునఁ జూడఁ

దనరారు పెద్దకొత్తడములతోడఁ - గనుఁగొన నొప్పు ప్రాకారంబుదాని
రావణుఁ బొరిగొన రామ రమ్మనుచుఁ - జేవీచుపడగలఁ జెలు వైనదానిఁ
మహనీయతోరణ మంగళసూత్ర - మహిమతో నంబరమణిసంగమమునఁ
దళతళ వెలుఁగు నద్దంబుల నొప్పి - చెలువారఁగా దట్టు చేతులు గలిగి
పగలును రేయును బాయక కూడి - మగలచే నొప్ప కొమ్మలు గలదాని
నెసఁగ నారాము కట్టెదిరికిఁ గాలుఁ - డసురేశుఁ డనులులాయముఁ బట్టితేర
నొరపుగాఁ ద్రవ్విన యోదంబు లనఁగ - నెరసినపరిఘల నెలకొన్నదాని
కైలాస మమరారి క్రమ్మఱఁ బెఱికి - మేలైనపేర్మి నిర్మించినమాడ్కిఁ
దనరారి యల మిన్ను దాఁకి తెల్పునను - గనుపట్టు మేడలు గలిగినదాని
ఘనలక్ష్మి నెదురుకోఁ గడఁగె రామునకు - నని చెప్పునట్టి తూర్యధ్వనిదానిఁ
జిలుకలపలుకుల చెలువు వహించి - యళులనాదంబుల నానందమంది
కలకంఠరవములఁ గడుఁ బ్రీతిఁ జేసి - పలికెడుశారికాస్ఫారత మెఱసి
పల్లవఘనచయ పల్లవం బగుచుఁ - బల్లవంబుల రాగభరితంబు లగుచుఁ
గడివోనిపూవుల గంధంబువలన - నెడపక నందంద నింపులు చూపఁ
జెప్పఁ బెక్కగుచు నేచినయట్టితరుల - నొప్పెడివనముల నొప్పారుదానిఁ
గమలకెందును మనఃకమలంబు లైన - కమలాకరంబులఁ గర మొప్పుదాని
నటు చోద్యపడి చూచు నారాఘవునకు - బటుతరోద్యత్ప్రభాభాతి తా నొసఁగి
యాకాశమణి గ్రుంకె నపరాబ్ధిలోనఁ - గాకుత్స్థమణి నమస్కారంబు సేయ
నారాముఁడును సువేలాద్రియం దుండి - యారాత్రి గడతేర్చి యంత వ్రేగుటయు
గపులు వినోదంబుఁగాఁ బెల్లురేఁగి - విపినంబులం దెల్ల వెసఁ జొచ్చి చొచ్చి
యందలిశరభసింహాదులనెల్ల - నందందఁ దోలుచు నార్చుచుఁ దిరుగ
నట్టికోలాహలం బంతయు లంక - ముట్టి రాక్షసుల నెమ్ములు పగిలింప
నది విని రావణుం డది యేమి రవము ? - పొదుఁ డని వచ్చి గోపుర మెక్కి చూచె
నప్పుడు గోపురం బతనితోఁ గూడ - నొప్పెఁ జూపరులకు నుజ్జ్వలం బగుచుఁ
ధవళాతపత్రము ల్దఱుచుగాఁ బట్టి - ధవళచామరములు తఱుచుగా వీవఁ
బొరిపొరి సురదంతి పోటుల నమరు - నురమునఁ బతకంబు లొనరుచుఁ గ్రాల
నాయతరత్నసింహాసనాసీనుఁ - డై యెంతయును బొలుపారె నెయ్యెడను
కనకాచలము మీఁది యర్కునితోడి - యుపమకు మాత్రుఁడై యుజ్జ్వలుం డగుచు
బహువిధ రాక్షసపరివృతుం డగుచు - మహితాయుధప్రభామండలంబులను
మెఱుపులు గల నీలమేఘంబు వోలెఁ - దఱచుగా మెఱసి మదంబులఁ గురియ
నెసఁగంగ నాదానవేశ్వరుం డప్పు - డసమానుఁడై యుండె నాగోపురమున
మహనీయరావణ మహిమచేఁ జేసి - మహితవిద్యుత్ప్రభామండలం బైన

గోపురం మపుడు దృగ్గోచరం బైన - భూపాలతిలకుఁ డద్భుతమంది పలికె.
"రా విభీషణ ! గోపురంబున వచ్చి - యీవిధంబున నున్నయితఁ డెవ్వఁ డొకొ ?
ప్రళయకాలమునాఁటి భానుబింబముల - వెలుఁగులపొది పోలె వెలుఁగుచున్నాడు"
అనుడు విభీషణుం డారాముతోడ - ననియె "నయ్యసుర మాయన్న రావణుఁడు
సురనాథు సురలను స్రుక్కించువాఁడు - సురకామినులఁ జెరఁ జొనిపినవాఁడు
ముల్లోకములఁ దనమూర్తిచే హల్ల - కల్లోలమై పడఁ గావించినాఁడు"
అనవుడు సుగ్రీవుఁ డారాముతోడ - ననియె "మీయెదుట నీయసుర గర్వించి

—: సుగ్రీవుఁడు రావణునితో మల్లయుద్ధము చేయుట :—

వైభవమిటు చూపువాఁడె శ్రీరామ ! - యీభంగినుండ నే నె ట్లోర్తు" ననుచుఁ
గుటిలవర్తనుఁడును గ్రూరుండు నగుచు - నటు తల లెత్తిన యసురారిమీఁద
నకుటిలశౌర్యసంపన్నుఁడై యపుడు - ప్రకటదివ్యాంగసువర్ణుఁడై పేర్చి
మస్తకకోటీర మహితశృంగముల - విస్తరోరస్థ్సల విపులసానువుల
గురుకొని వాఁ డొక్కకొండయై యున్న - బిరబిరఁ బడవచ్చుపిడుగుచందమున
వెస నగ్గలముగ సువేలాద్రినుండి - యసురేశ్వరునిమీఁది కర్కజుం డెగసి
దేవారిరావణుఁ దృణముగాఁ జూచి - "రావణ ! విను మేను రామునిబంట
మాకు నీవైభవమా చూపె"దనుచు - వీఁకతో మకుటముల్ వెస ద్రొల్ల వ్రేసె
వ్రేసిన నుఱుములై వెలుఁగుచు రాల - భాసురకోటీర పంక్తి యొప్పారెఁ
గాలరుద్రుఁడు మిన్ను గదగొని వేయ - రాలు తారాగ్రహరాజిచందమునఁ
జాలఁ గోపించి దశగ్రీవుఁ డంత - వాలితమ్మునిఁ బట్టి వడిఁ బడవైచె.
నంతటిలోన నయ్యర్కతనూజుఁ - డెంతయు రయమున నేచి పెల్లెగసి
యసురచేతులలోన నడగంగఁ బట్టి - దెసలు గంపింపంగ ధృతి దూలవైచెఁ
గటములు నుదురులు కంధరంబులును - విటతాటములు సేసి వీఁపెల్లఁ జీరి
కడకాళ్ల దొడలతోఁ గదియంగఁ బట్టి - వడిగోపురంబులో వైచి నొప్పించె.
నిటు పోరుచో వార లిద్దఱు దప్పి - పటుగతి నేలపైఁ బడగవచ్చియును
నానేల మోపక యతిలాఘవమునఁ - బూనిక నెఱపి గోపురముమీఁదటను
బెనఁగిరి పెనఁగుచో బృథులసత్త్వముల-గొనిన విన్నాణ మెక్కుడుగఁ ద్రోయుచును
డాసి మోఁకాళ్ల ఘట్టనలు సేయుచును - డాసి క్రమ్మఱ ముష్టిబలము జూపుచును
బదముల గుండెలు పగులఁ దన్నుచును - గదిసి మోచేతు లంగముల మొత్తుచును
గరవలయంబులఁ గడఁగి యౌదలలు - పొరిపొరి నెత్తురుల్ పొడమ వ్రేయుచును
దడఁబడఁ బెక్కువిధంబులఁ బెనఁగి - కడఁగి యప్పటితానకములు గైకొనుచు
నుబ్బునూర్పులతోడ నొకకొంతసేపు - ఉబ్బరింపక పట్టి యూర కుండుచును
నిమ్మెయిఁ బోరుచో నిద్దఱిమేనఁ - గ్రమ్మెఁ బెల్లెగయు రక్తప్రపూరములు

జేగురుచేరులఁ జెలు వైన గిరులు - బాగున నెంతయు భాసుర లగుచు
నున్నచో రావణుం డురవడి మాయఁ - బన్ని తన్నపుడు చంపఁగఁ జూచుటయును
నెఱిఁగి యాకసమున కెగసి వేగమున - గఱుకురాక్షసులు వెక్కసమంది చూడఁ
గపు లెల్ల మ్రొక్క నుత్కటసంభ్రమమున - గపిరాజు వచ్చి రాఘవునకు మ్రొక్కె.
భక్తిమై రణరజఃపటలసమ్మిళిత - రక్తపంకము నిజోరస్స్థలం బంటఁ
గపిరాజు రాముఁడు కౌఁగిటఁ జేర్చి - కృప దళుకొత్త నీక్షించుచుఁ బలికె.
"వాసవాంతకుని రావణునిఁ గైకొనక - నీసాహసముజేయ నిట నీకుఁ జెల్లె;
నే వానిఁ జంపెద నీవిభీషణుని - నావీట నిలిపెద నను బాసకొఱకు
వానిఁ జంపక నీవు వచ్చుట లెస్స - యేను మెచ్చితి నిన్ను నినసూతి నీవు
వాలితమ్ముఁడవు రావణుని నిర్జింపఁ - జాలవే తలఁపంగ సైరించు టెల్ల
నది నాకుఁ బొలిడి యవని నాకీర్తి - వదలక చెల్లింప వచ్చితి" ననుడు
"దేవ! యాద్రోహినిఁ దెఱఁగొప్పఁ జూచి - యేవిధంబునఁ గోప మేను సైరింతు"
నని యర్కజుఁడు వల్క నతనిమాటలకు - మనమున హర్షించి మఱియు నిట్లనియె.
"స్ఫురితతారకము భాసురకృష్ణరక్త - పరివేషమున నగు భానుమండలము
వలన మంటలు దెగి వ్రాలుచున్నవియు - జలదము ల్వెక్కు రాక్షసరూపములను
జెలఁగుచు నెత్తురు ల్చిలుకుచున్నవియు - కలయంగ నొకటభూకంప మయ్యెడిని
మేటిగాడ్పులను భూమీధరకోటి - గూటము ల్ధరణిపైఁ గూలుచున్నవియుఁ
బెగడక దినకరాభిముఖంబు లగుచు - నిగిడి వాపోయెడి నెరిజంబుకములు
సారెకు నిట్టు రాక్షసకులప్రళయ - కారణోత్పాతము ల్గానంగఁబడియె
దిరముగా నాంగికాస్తికశుభప్రకర - వరసూచకంబు లేవలనఁ గన్పట్టె
మనకు జయం బనుమానంబు లేదు - ఒనగూడు నిఁకఁ దడయుట గా" దటంచుఁ
గరువలిసుతునిపైఁ గర మొప్ప నెక్కి - వరపుణ్యనిధి జాంబవంతుఁ డంగదుఁడు
సౌమిత్రియును విభీషణుఁడును నలుఁడు - భీమవిక్రమకళాభేద్యులై కొలువ
నానగస్థలి డిగ్గి యతులవిక్రముఁడు - వానరసేనలు వడితోడుచూప
దాను ముందర ధనుర్ధరుఁడునై నడిచెఁ - దోన యాలక్ష్మణాదులు చేరి కొలువఁ
దక్కినసేన లుద్దండవేగమునఁ - బెక్కుభంగుల నొక్క పెల్లుగాఁ దోఁచె
నడువ నెంతయుఁ బేర్చి నలినాప్తకులుఁడు - కడుఘోర మైన రాక్షసకోటిచేతఁ
దనరిన లంకయుత్తరపువాకిటను - విన విస్మయంబుగా విడిసె రాఘవుఁడు.

—: శ్రీరాముఁడు వానరులచే లంక ముట్టడి వేయించుట: —

ద్వివిదమైందులతోడఁ దెగువ నీలుండు - నవిరళభుజశక్తి నమరులు పొగడఁ
బరువడి కపిసేన బలసి తన్గొలువ - వరమతి విడిసె పూర్వద్వారమునను
గజుఁడు గవాక్షుండు గవయుండు భూరి - భుజుఁడై వృషభుండు పొంకంబుతోడ

దనతోడఁ గూడిరా దక్షిణద్వార - మున వాలి యవ్వాలిపుత్త్రుండు విడిసెఁ.
బనతో సుషేణుని బవననందనుఁడు - వెసఁ గూర్చుకొని బాహువిక్రమం బొప్ప
వాఁడె పో యీలంక వడిఁ గాల్చినట్టి - వాఁ డనఁ బడమటివాకిట విడిసె.
మేటిగాఁ బెద్దనమ్మిన ముప్పదాఱు - కోటులకపినాయకులు తన్నుఁ గొలువ
విసువక వీరుఁడై విశదంబుగాఁగ - వెస రాము పడమట విడిసె నర్కజుఁడు
పస గలభల్లూకబలములు గొలువ - నసమానబలయుతుం డై మహాబలుఁడు
అంబుధు లేడొక్క పైనచందమున - జాంబవంతుఁడు రాము సన్నిధి విడిసె
మనుజేశుఁ డపుడు లక్ష్మణవిభీషణులఁ - గనుఁగొని పల్కె నుత్కంఠదీపింప
"వనచరావలుల నవారితబలులఁ - బనుపుఁడు మఱియును బైదళంబుగను
నెక్కడ నేమియు నేమఱకుండ - నొక్కొక్కపద్మ మొక్కొక్కవాకిటను"
ననవుడు నలుఁడును హరుఁడు సంపాతి - యను వారు "మనము శస్త్రాస్త్రసంతతుల
మిగిలి రాక్షసకోటిమీఁదఁ బెల్లగను - దగిలి యిక్కడనె యుద్ధంబు సేయుదము"
అని పల్క రాముఁ డయ్యగచరాధిపులఁ - గనుఁగొని యపుడొక్క కట్టడ సేసి
"క్రందైనసందడి కియ్యంబునందు - నిందు నందును మన మెఱుఁగంగవలయు
కపిరూపములె కాని కామరూపములు - కపటరూపంబులు గాకుండుఁ'' డనుచు
నిటు రామునానతి నెల్ల వానరుల - నటు లంకచుట్టు నత్యంతవేగమున
నిశ్చలచిత్తులై నెలకొని పూర్వ - పశ్చిమోత్తరయామ్యభాగము ల్నిండి
పదియోజనంబుల పరపున విడిసి - పదిలులై యుండి రప్రతిమవిక్రములు
వికృతవాలంబులు వికృతాననములు - వికృతదంష్ట్రంబులు వికృతనఖాళి
యమరంగఁ దరుశైలహస్తులై పేర్చి - సమరంబు సేయంగ సన్నద్ధులైన
వారియదల్పులు వారియార్పులును - వారిహుంకారరవంబులు చెలఁగ
భీమమై లంకలోఁ బేర్చి యాదైత్య - భామినీజనుల గర్భంబులు గలఁగె.
నట్టికోలాహలం బంతయుఁ జూచి - నెట్టన రాక్షసనికరంబు బెదరె.
కమలాప్తకులుఁ డప్డు కల్యాణరాముఁ - డమితసత్త్వోన్నతుం డతిదయాశాలి
"రావణునొద్దికి రాయబారంబు - పోవను నెవ్వని బుత్తెంత" మనుచుఁ
గపికులోత్తముఁ డైన కంజాప్తసుతునిఁ - గపిరాజుఁ బంపుట కార్యంబుగాదు
బల్లిదుం డగు జాంబవంతుఁ బంపుటకు - నెల్లవిధంబుల నెఱుఁగఁడు వాఁడు
పరమవిక్రమశాలిఁ బవమానసుతుని - మరలను బంపుట మర్యాద గాదు
భుజవిక్రమంబున భూరివేగమున - భుజగవైరికి సరిపోలునంగదుని
నంపుట మే" లని యతివేడ్క నెంచి - సంపద వెలయంగ సర్వజ్ఞుఁ డైన
మనుజేశుఁ డంతట మంత్రులతోడి - యనుమతిఁ గైకొని యంగదుఁ బిల్చి
"యరిగి రావణుతోడ నజునిచేఁ గన్న - వరగర్వమున మునివరుల దేవతల

నడఁచి బాధించిన యటుగాదు నేఁడు - విడిసె నీపై రామవిభుఁ డని పల్కు
మేలావు నమ్మి నీ వెలనాఁగఁ దెచ్చి - తాలావు చూప ర మ్మను మాజిలోన
సందీప్తరామాస్త్రచయఘట్టనలకుఁ - బందవై యెందునుఁ బాఱకు మనుము
అటు చాల వైతేని నవనిజఁదెచ్చి - యిట నిచ్చి బ్రతుకుట యిది బుద్ధి యనుము
పరఁగ లంకారాజ్యపట్టంబునకును - గరుణ విభీషణుఁ గట్టినాఁ డనుము
చంపెడు రాఘవేశ్వరుఁ డిదె నిన్నుఁ - జంపక మున్నె నీసకలబాంధవులఁ
జూడుము లంకయుఁ జూడు మేర్పడఁగఁ - జూడుము నీకూర్చుసుందరీజనుల
నీవు నీబంధువుల్ నిరవశేషముగఁ - జావంగఁగలవారు చచ్చిన మీఁదఁ
గార్యంబు నిష్ఫలకార్యంబు మనుట - కార్యంబు విను దశకంఠ నీవింక
ననుము పొ'మ్మని రాముఁ డానతిచ్చుటయు-మనమున హర్షించి మర్కటోత్తముఁడు
వినయంబుతో రామవిభునకు మ్రొక్కి - యనురాగమున నేగె నమ్మహాబలుఁడు

—: అంగదరాయబారము :—

ఘనతరపర్వతాకారంబుతోడ - ననిమిషలో నంగదుం డాలంకఁ జొచ్చెఁ
గడుదుష్టరాక్షసగహనముల్ గాల్ప - నడరెడువిలయకాలాగ్నియుఁ బోలె
నెగసి యాకసమున నింద్రారిఁ జంపఁ - దగిలినమృత్యుమూర్తియుఁ బోలె నపుడు
దశరథాత్మజునాజ్ఞఁ దల మోచికొనుచు - దశకంఠుముందఱఁ దడయక నిలువఁ
గనుఁగొని యపుడు రాక్షసకోటి యెల్ల - "నినజుండు క్రమ్మఱనేతెంచె" ననుచు
నాయోధనోద్యుక్తులై సంభ్రమింప - నాయసురుల నెల్ల హస్తముల్ సాచి
వలవ దోహో! యని వారణ సేసి - పలికె నంగదునితో పంక్తికంధరుఁడు.
"క్రొవ్వి వానరుఁడ! యీకొలువులోపలికి - నెవ్వగ నొందక నేఁడు వచ్చితివి.
ఎవరు నిన్నంపిరి? రెవ్వండ వీవు? - ఎవ్వనితనయుండ? వేమి నీపేరు?
నివ్వటిల్లెడు లంక నీవిటు చొచ్చి - యెవ్వరిపనిఁ బూని యేగుదెంచితివి?
వనచర! చెప్పరా వచ్చినకార్య" - మని రావణుం డిట్లు లదలించి పలుక
విని క్రోధవివశుఁడై వికృతాస్యుఁ డగుచు - వనచరపతి యంత వాని కిట్లనియె.
"నీవెవ్వఁ డనిపల్క నెఱుఁగవే నన్ను - రావణ! యేను నారామునిబంట-
రాముఁ డెవ్వఁడు పరాక్రమమునఁ బరశు - రాముని గెలిచిన రణవిచక్షణుఁడు
అతఁ డెవ్వఁ డుద్ధతుం డై కార్తవీర్యు-నతివీరుఁ ద్రుంచిన యతులవిక్రముఁడు;
అతఁ డెవ్వఁ డెఱుఁగవా యాజిలో నిన్ను - జితుఁ జేసికొని పోయి చెఱనిడ్డవాఁడు;
ఎవ్వనితనయుఁడో యెఱుఁగవా నన్ను - నివ్వటిల్లఁగఁ బట్టి నినుఁ దోఁకఁగట్టి
మోఱపెట్ట వార్ధుల ముంచి ముం చీడ్చి - కరుణించి విడువఁడే ఘనుఁడై నవాలి;
యావాలి మఱచితే? యకట! యంతటనె - యేవాలిసుతుఁ డౌట యెఱుఁగవా యోరి
యంగదుం డనువాఁడ నాహవవార్ధి - నంగద నిను ముంతు నాతండ్రివోలె

మాతండ్రి యెఱుఁగక మఱి నిన్నుఁ బట్టి - యాతతంబుగ నీట నటముంచెఁ గాక!"
యనవుడుఁ గోపించి యసురేశుఁ డనియె - "వనచరాధమ! నీవు వచ్చినదూత
చెనకి నిన్నిటశిక్ష సేయరా దనుచు - ఘనముగా బెడిదంపుఁ గాఱు లాడెదవు
వలనుగా నిట మున్ను వచ్చినదూత - యలరుచు హనుమంతుఁ డనువాఁడ ననుచు
వలనొప్ప నిట వచ్చి వైదేహితోడఁ - గలవి లేనివి కొన్ని కాఱులు వల్కి
యీచతురోక్తు లనేకంబు లాడి - మాచేత దండన మఱి పొంది పోయె.
నోరి! యావానరుఁ డున్నాఁడొ? లేఁడొ? - వెరవారఁగా నాకు వివరించి చెప్పు."
మనవుండు నంగదుం డసుర కిట్లనియె - "ఘనులు రామునిసేనఁ గపులెల్లఁ గినిసి
బలితహుంకారోగ్రపటుశక్తి మెఱసి - చెలఁగి యాహనుమంతు చెంపలు గొట్టి
యని రావణునితోడ నరమాటలాడి - పనివడి లంకకుఁ బనిపూని పోయి
యడరి యింద్రారిచే నాలంబులోన - వడిఁ బట్టువడి చిక్కి వనచర! నీవు
తోఁకఁ గాల్పించుక తొలఁగివచ్చితివి-వీఁకతో రాముని వీటిలోపలను
సరి కపికులములో నడి తెచ్చి తనుచు - వెరవిడి తోలిన వీటికిం బాసి
యటఁ బంపకడ కేగె నావానరుండు - ఇట రాముసేనలో నిద్దఱి మమ్ము
వినజుండు వానరహీనులఁ జేసి - పనివడి యిటువంటి పనులుసేయించు"
నని యంగదుఁడు వల్క నసురేశుఁ డంత-మనమున బెగడొంది మగ్నుఁడై యుండె
మలయుచు జలము క్రమ్మఱ నూలుకొలిపి - యలఘుఁడై యంగదుం డప్పుడు పలికె.
నేర రావణ! రాము నెఱుఁగుదుగాక! - యీరీతి గర్వింప నేటికి నీకు
లోకవిక్రముఁడు త్రిలోకభీకరుఁడు - లోకశరణ్యుండు లోకైకనుతుఁడు
లోకరక్షకుఁడును లోకశిక్షకుఁడు - ప్రాకటచంద్రమో భానువీక్షణుఁడు
వేదాంతవేద్యుండు వేదగోచరుఁడు - నాదినారాయణుం డతిసత్యవాది
యసదృశుం డారాముఁ డభిరాముఁ డనఘుఁ - డసహాయశూరుఁడు నతులవిక్రముఁడు
ఆద్యంతరహితుండు నాచారపరుఁడు - నాద్యుండు పరుఁడును నగుదివ్యమూర్తి
దశరథరామభూతలనాయకుండు - విశదోరుసత్కీర్తి విదితశూరుండు
అడరి నీచెలియ లత్యాసక్తి డాయ - నడఁచిన నాశూర్పణఖముక్కు సెవులు
వడిఁ బట్టి కోసిన వరఖడ్గధార - వడియు నెత్తురుఁ దుడువఁగఁ గోసి వేసి
ఖరదూషణాంగరక్తంబులఁ గడిగి - కర మొప్పఁ జేసిన కాకుత్స్థతిలకు
నెఱుఁగవా? రాముని నేటికిఁ బ్రేలె-దెఱిఁగెదు కా కేమి? యెందుఁ బోయెదవు?
మూఁడులోకంబులు ముట్టి గర్వమున - మాడించు నిన్ను నమ్మనుజవల్లభుఁడు
దునిమెడినుగ్రత దొలఁగక నిలిచి - యనిసేయు బంటవై యంతియ చాలు
లంక నీవింక నేలఁగ లేవు వినుము - లంకకుఁ బతి సుమ్ము లలి విభీషణుఁడు
తడయక నీమీఁద దయగల్గి యిపుడు - కడువేగమున నిట్టి క్రమమున మంచి

బుద్ధి నీకును జెప్పఁ బుత్తెంచె నన్ను; - వద్దురా! రాక్షస! వైదేహి నిమ్ము
మది మది నుండి రామాధిపుతోడఁ - గదిసి కయ్యమునకుఁ గాలుద్రవ్వకుము
రాక్షసాధమ! యోరి! రామునిదేవి - నీక్షితి మొఱగి నీ విట్లు తేఁదగునె?
లోకపావనసీత లోకైకమాత - నీకుఁ దేఁదగ దోరి! నీచ రాక్షసుఁడ
నినుఁ జెప్ప దోషంబు నినుఁ జూడరాదు - ఘనతర మగు పాపకర్ముండ వీవు,
లోకంబులకుఁ దల్లి లోలాక్షిసీత - నీకుఁ దల్లియకాదె? నిర్భాగ్య దనుజ!
యవివేకమునఁ జేసి యపకీర్తి పడితి - వివికీర్తులా నీకు? నెఱుఁగ లేవైతి
వెడపక రఘురాముఁ డెగ్గేమి సేసె? - గడుగర్వి యన మీఁదుఁ గానంగలేక
యిహపరదూరుఁడ వీ వేపుమీఱి - విహితమార్గం బింత వివరింప వైతి;
వుడుగక రామాగ్ని మొడిఁగట్టుకొంటి - పుడమిలో భస్మమై పోయెడి కొఱకు
నీపాలివిధి పట్టి నీమెడఁ గట్టి - యీపాలుచేసె నిన్నీ రసమెత్తి
నీవేమిసేయుదు; నీవాఁతఫలము - గావించి యజుఁ డిట్లు కట్టడసేసి
కడఁగి రాఘవు నంప కార్చిచ్చులోనఁ - బడి శలభంబవై వ్రాలెదె వెల్లి;
చాల నొప్పినయట్టి సౌఖ్య త లంక - యేలుభాగ్యంబులే దేమందు నిన్నుఁ?
జెడకుము శర ణని చేరు మారాముఁ - బుడమిలో నీప్రాణములు గాచికొనుము
నీపుత్రమిత్రాదినిఖిలరాక్షసులు - నేపరి రాముచే నీల్గకమున్నె,
కార్యంబు మునుపడఁ గైకొని బ్రతుకు - కార్య మొల్లక పోరు గావించితేని?
చుట్టాల నింతుల సుతుల సోదరుల - నిట్టె యందఱఁ జూడు మిఁకఁ జూడలేవు;
ఎలమి నీమోహంపుటింతుల నెల్లఁ - గలయ భోగింపుము కాంక్షలు దీర,
వెలయంగ నీరాజ్య విభవంబు లెల్లఁ - బలుదెఱంగుల నేఁడె పాటించి చూడు
హరిహరబ్రహ్మాదు లడ్డగించినను - దురములోపల నిన్నుఁ ద్రుంచురాఘవుఁడు
ఇన్నియు నేటి కా యినకులేశ్వరుని-కున్నతమతి సీత నొప్పించి బ్రతుకు
మిటు రామునానతి యెఱుఁగఁ జెప్పితిని - గుటిలరాక్షస! యేమి గొబ్బునఁ జెప్పు;

—: రావణుఁ డంగదునితోఁ దనపరాక్రమము సెప్పుట :—

మన రోషచిత్తుఁడై యద్దశాననుఁడు - ననియె నంగదుతోడ నప్పుడు కినిసి
రాముఁ జెప్పెదు పరాక్రమశాలి నన్ను - రాముఁ డెఱుంగఁడా రణవిజయుఁడుగ
దివిజేంద్రుఁ డాదిగా దేవసంఘముల - బవరంబులోపలఁ - బఱపినవాఁడ
హరుఁ డున్నకైలాస మగలించినాఁడ - నెరియంగఁ గాలుని నెదిరించినాఁడ
వరుసతో జగములు వర్ణింప నలరి - సరవి లోకములెల్ల సాధించినాఁడ
వనజాసనునిచేత వరముఁ గొన్నాఁడ - మొనసి దివ్యాయుధంబులు గలవాఁడ
నిట్టి పిమ్మటను నే నీరామునఱుఁగుఁ - బట్టిన దేవతల్ పకపక నగరె?
యనుజుఁడు నాతోడ నలి గటుపోయి - జననాథునఱుఁగు వంచనఁ జొచ్చెఁగాక!

ఏనును జొచ్చిన హీనత గాదె - వానరాధమ ! నాకు వసుమతిలోన
మగపాడి దిగనాడి మానంబు విడిచి - పగవానిఁ గలయుట వంతమే నాకు
పగవాఁడు దండెత్తి పైవచ్చినంత - మగఁటిమి చెడి సంధి మఱి సేయునపుడె
జగతి రాజులు నన్ను సరకుసేయుదురె ? - తగదురా ! సంధి యిత్తఱి వానరుండ !"
యనిన దశాస్యుని కనియె నంగదుఁడు - "ఘనపరాక్రముతోడి కయ్యంబు వలదు
దానవ ! రఘురాముతర మెఱుంగకయ - పూని యున్నాఁడ విప్పుడు కావరమున
సురల గెల్చినమాడ్కి శూరు రాఘవుని - దురములో నెదిరించి తొడరుట యెట్లు ?
బల మేది రఘురామపార్థివు నెదిరి - బలుముష్టి విల్లెట్లు పట్టంగవచ్చు ?
నొరుల గెల్చిన మాడ్కి-నోర్చి రాఘవుని - శరవృష్టిముందఱఁ జరియించు టెట్లు ?
కణకతో నీవెత్తగా లేని విల్లుఁ-దృణలీల విఱువఁడే త్రిజగంబు లెఱుఁగ ?
వెఱ వేది రఘురామువిక్రమస్ఫురణ - మెఱుఁగని యవివేకి వేమందు నిన్ను ?
జనకనందన నిచ్చి శరణన్న లెస్స" - యని యంగదుఁడు వల్క నసురేశుఁ డనియె,
"నోరి ! వానరుఁడ ! నీవోడక యిపుడు - సారెకు రఘురాముశౌర్య మెన్నెదవు
ఆరామువిక్రమ మారాముకడిమి - యారాముభుజశక్తి యది యెంత పెద్ద ?
చలమునఁదాటకఁ జంపెనంటేని - తలపోయనాఁడువి దానిపెక్కెంత
జనకుని విలు విర్చి జనకతనూజ - ఘనతఁ జేగొన్నట్టి ఘనుఁ డంటివేని ?
నావిల్లు నేఁటిదే యది చెప్పనేల ? - కావున నది వీరకర్మమే ? మఱియు
జమదగ్ని రాముని సమరమధ్యమునఁ - గ్రమమున గెలిచిన ఘనుఁ డంటివేని ?
యని బ్రాహ్మణుని గెల్చు టది బంటుతనమె ? - విన(బోల దీమాట విక్రమస్ఫురణ
నలపున ఖరదూషణాదిరాక్షసులఁ - జలమున నొక్కఁడే చంపె నంటేని ?
నలర వారలు వృద్ధు లది చెప్పనేల ? - తలపోసి యెంచిన ధరణీశ్వరుండు
తెగువ మారీచు మర్దించె నంటేని - మృగమాత్ర మగువాని మేర యే దొడ్డ ?
ఎసఁగ వాలినిఁ గూల నేసె నంటేని - వసుధలోపలఁ గోఁతి వాఁ డెంతదొడ్డ?
జవసత్త్వమున వార్ధి శరముఖంబునకుఁ - గవగొని తెచ్చిన ఘనుఁ డంటివేని ?
నావీరవరునకు నారాఘవునకు - నావార్ధి జలమాత్ర మది యేమి బలిమి ?
ఇవి బంటుతనములే ? యీరాఘవునకు - నివియెల్ల గెలుపులే యిల రాజులకును ?
బూని నాముందఱఁ బొడవులు చేసి - వానర ! రఘురాము వర్ణించె దీవు"
అని దశాస్యుఁడు వల్క ననియె నంగదుఁడు-"అనుపమోన్నతగుణోద్యముని రాఘవుని
సకలలోకారాధ్యు జగదభిరాము - సకలజగద్ధితచరితు శ్రీరాము
నకలంకవిక్రము నతివీరవర్యు - నకట ! దూషింపంగ నర్హమే నీకుఁ ?
జెలఁగు నీరఘురామశౌర్యంబునకును - ఖలులగు క్రవ్యాదగణములే సాక్షి ;
గొనకొని వాలిని గోఁ తంటి వంచు-కనెద నిన్మ్మంచిన యంబుధుల్ సాక్షి ;

అలఘువిక్రమశాలి యైనరాఘవునిఁ - జెలఁగి దూషించిన జననాథు పెంపు
తప్పెనో నీకేమి ధన్యత వొడమె ? - నిప్పుడు రఘురాము నిట్లు దూషింప
నీరాజసంబును నీదుభోగంబు - దూరమౌ ; నాయువు దొలఁగును సిరియుఁ ;
దనర శ్రీరాముని దలఁచినంతటనె - ఘనమైనపాపంబు గ్రక్కునఁ బాయు
రాముపాదమునోఁక నా యింతి యయ్యె ; - రామరా మని బోయ రాశికి నెక్కెఁ ;
రామనామస్తుతి రావణ ! నీకు - నేమి పాపముననో యెరుక చొప్పడదు ?
అట్టి శ్రీరాముని యసురేశ ! నీవు - నెట్టన దూషింప నీ కేదిగతియొ ?"
అని యంగదుఁడు వల్క నసురేశుఁ డనియె - "వనచర రఘురామవసుధేశుశక్తి
యెఱుఁగుదు చెప్పఁగా నేల ? యాస్వామి - పరమైనతారకబ్రహ్మం బనంగ ;
నాడవలయు మాట లాడితి కాక ! - పోడిమి రాముతోఁ బురుణింపఁగలనె ?
చలపట్టి రాముతో సమరంబు సేయఁ - గలుగునో ? యనికోరి క్రాలుచున్నాఁడ ;
విందు నందును మెచ్చ నినవంశుతోడఁ - జెంది కయ్యము సేయ శివుఁ డెఱింగెడిని ;
అతనితోఁ బోరాడి యతనిచేఁ జచ్చి - ప్రతిలేనివైకుంఠపదవిఁ గైకొందు ;
నీలోకసౌఖ్యంబు లింతియ చాలు - నేల చెప్పంగ ? నే నెఱుఁగు దన్నియును
బలవంతుఁ డగు రాముప్రాభవోన్నతులు - దెలియ చిత్తంబులోఁ దివురుచున్నాఁడ"
వని చెప్పి దశకంఠుఁ డనియెఁ గ్రమ్మఱను - దనవివేకము చెడి తామసుం డగుచు
"ధరణీతలం బెల్లఁ దమ్మునిచేతఁ - బరగంగఁ గోల్పోయి పడఁతియుఁ దాను
ననుజుండు గూడంగ నడవులఁ బడుచుఁ - దనసతి నొకనిచేఁ దాఁ గోలుపోయి
వచ్చి సుగ్రీవాది వానరవరులఁ - జొచ్చియు నటమీఁద శూరతఁ జూపఁ
జనుదెంచెరాముఁడు సంగరస్థలిని - నను దాఁక నేర్చునే నరనాయకుండు ?
అటుగాన రఘురాముఁ డాలంబులోనఁ - బటుతరశౌర్యసంపన్నుండు గాఁడు
మనుజులు కోఁతులు మగఁటిమిచేత - దనయొద్దఁ జెప్పకు తరుచరాధముఁడ !
వనచరాధమ ! యోరి ! వాలికి నీవు - తనయుండవై తేని ? దశరథాత్మజుని
గొలిచితి బంటవై కొల యీగవైతి - చలమున నీతండ్రిఁ జంపినాఁ డతఁడు ;
అట్టి రామునిఁ గొల్చి తధమవానరుఁడ ! - పుట్టి తింద్రజుగర్భమున వృథా నీవు :
చంపినపగవానిఁ జంపక రాము - పంపుసేయుచు నిట్లు బంటవై తిరిగి
యెలమిఁ గొల్చెద నన్న నీరాజె కాని - తలపోయ రాజులు ధరణిపై లేరె ?
గొనకొని పగవానిఁ గొలిచినవాని - నినుఁగాని యెవ్వరి నెఱుఁగ మెన్నఁడును
నీమగఁటిమికిని నీదుపెంపునకు - నీమవా రెల్లరు నీయని నగరె
కొడుకై నపిమ్మటఁ గులవైర మెల్ల - వడితోడ నీగని వాఁ డెట్టికొడుకు ?
ఈగతి బంధువై హీనమానవునిఁ - జేరి కొల్చుట యెట్లు చేవయు లేక ?
నిను వాలికొడు కన్న నెటు నమ్మవచ్చు ? - వనచర ! యెవ్వరివాఁడవో ? కాక !

విను బుద్ధిసెప్పెద వివరంబు గాఁగ - మనుజులఁ గొలుతురే? మనుజులు నాకుఁ
బగవారు; నీకునుఁ బగవారుగాక! - నొగి దౌత్య మిటు సేయుచుండుట దక్క
నన్నుఁ గొల్చిన నిన్ను నంగద యిపుడు - వనచరులకు నెల్ల వరప్రభుగాఁగ!
ఘనభూషణంబులు ఘనవాహనముల - మనఁ జేతు నిప్పుడు మహిమీఁద" ననిన
దనుజాధిపతిఁ జూచి తారాసుతుండు - ఘనకోపమునఁ జాల గరిమ నిట్లనియె.
"నగణితోన్నతశక్తుఁ డైనరాఘవుఁడు - తగ నాదు తలి దండ్రి దాత దైవంబు
ఏమి గర్వము నీకు? నెఱుక చొప్పడదు - భూమీశుతో రిపు ల్పురణింపఁ గలరె?
యరయ లేక వివేకు లారామవిభుని - నరుఁ డంచు నెంతురు నక్తంచరేంద్ర!
యతఁడు మానవమాత్రుఁడా యసురేశ! - యతఁడు లోకారాధ్యుఁ డతఁ డప్రమేయుఁ
డతఁడు శ్రీవిష్ణుం డతఁ డాదిమూర్తి - యితనికి సరిపోల్ప నెవ్వరు గలరు?
సనకాదులును గూడి చర్చింపలేరు - వనజాసనాదులు వర్ణింపలేరు
దానవాంతకుఁ డైదశరథేంద్రునకుఁ - బూని జన్మించిన భూపాలుఁ డితఁడు
నితనికోపాగ్నికి నెవ్వఁడు నిల్చు? - నితనితో డీకొని యెవ్వఁడు పోరు?
నితనిబాణాహతి కెవ్వఁడు నోర్చు? - నితని నెన్నవశంబె యింద్రాదులకును?
నీ వెఱుంగవు రాము నిపుణవిక్రమము - కావరంబున నేల కాఱులాడెదవు?
వరరాము నెఱిఁగెదు దురములో నెల్లి - కర మర్థి దురమునఁ గదలక నిలుము.
కర్మపంకము లెల్లఁ గడతేర్చి వాలి - నిర్మలాత్మకుఁ డయ్యె నృపుచేతఁ జచ్చి
పదపడి వైకుంఠపదముఁ గైకొనియె - నిది కీడుగా మమ్ము నెన్న నేమిటికి?
నితనిఁ గొల్చిన నాకు నిహపరోన్నతులు - నతులితంబుగఁ గల్గు నమరులు పొగడ
నీమదంబును లావు నీరాజసంబు - రామచంద్రుని ఘోరరణరంగమందు
బోయెడు నెబ్బంగిఁ బొలు పేది నీవు - వేయుఁ జెప్పఁగనేల? విధి నిన్నుఁ జుట్టి
కొనిపోవుచున్నది కుటిలరాక్షసుఁడ! - మునుపటివరగర్వములు చెల్ల వింక;
నిన్నియు నేటి కాయినకులేశ్వరున - కున్నతమతి సీత నొప్పించి బ్రతుకు

రావణుఁడు తనభటులతో నంగదునిఁబట్టి కట్టుం డని నియమించుట

తొడరినబలవంతుతో సంధియగుట - పుడమి రాజుల కెల్ల బుద్ధియె సుమ్ము;"
అనవుడుఁ గోపించి యారావణుండు - ఘనబాహుబలుని నంగదుఁ బట్టి కట్టఁ
బనిచినఁ గొందఱు బలితంపుటసుర - లనయంబు నుద్ధతు లయి పట్టుటయును
నొలవక తనశక్తిచూపెడికొఱకుఁ - దొలఁగ నొల్లక యంగదుఁడు పట్టువడియె.
నటు పట్టువడి యతఁ డాకాశవీథిఁ - బటుశక్తి నెగసి యుద్భటవృత్తి మెఱసి
విద్రిచినఁ బదివేలవీరులు ధాత్రి - యద్రువంగ నుగ్గునూచై త్రెళ్ళి రంత
నలిగి యంతటఁ బోక యంగదుం డసుర - కొలువున్నయమ్మేడఁ గూలఁ దన్నుటయు
నది వజ్రహతిఁ దుహినావనీధరము - తుదిఁ గూలుపగిదిఁ దుత్తునియలై కూలె.

వెండియు నంగదు విడువక పట్టఁ - బొం డని దైత్యులఁ బుచ్చె రావణుఁడు
పుచ్చిన వారును బొదివి యంగదుని - నచ్చెరువయి యుండ నాకాశమునను
బరశుపట్టసభిండివాలశూలములఁ - గరవాలతోమరగదల నొప్పింపఁ
బిడికిళ్ళతోడనే ప్రేవులు వెడల - బెడిదంబుగా నొంచి పృథివిపైఁ గూల్చి
యరుగుచున్న యాయంగదుఁ జూచి - ఖరసూతి నుకరుండు కార్ముకం బెత్తి
"నిలు నిలు మంగద! నీవెందుఁ బోవఁ - గలవాఁడ" వని పేర్చి కాండంబు లైదు
నెదురు గాఁడఁగ నేసి నొప్పించి మఱియుఁ - బదితీవ్రశరముల బాహువు లేయ
నలుకతోఁ బిడికిట నంగదుం డతని - తల పెక్కువ్రయ్యలై ధరఁ గూలఁ బొడిచె.
దానికి దైత్యులు తల్లడమంద - దానవేశ్వరుఁడు చింతామగ్నుఁడయ్యెఁ
దారాతనూజుఁ డత్తఱి నేగుదెంచి - యారామచంద్రునియడుగుల కెరఁగి
"యోజగదారాధ్య! యోరామచంద్ర! - భూజననుత! రామభూపాలతిలక!
దేవ! మీయానతి ధృతితోడ నేను - రావణునొద్దికి రయమునఁ బోయి
చెప్పఁగాఁ గల వెల్లఁ జెప్పితి దేవ - చెప్పినమాటలు చెవిఁ బెట్టఁడయ్యెఁ
గట్టిగాఁ జావుకుఁ గడు తెంపుచేసి - యుట్టిగట్టుక నూఁగుచున్నాఁడు దేవ!
యినకులనాథ! నీ వీదశగ్రీవు - ననిలోన మడియింపు మఖిలలోకేశ!"
యనుచు నావృత్తాంత మంతయుఁ దెలియ - వినుపించె నంతయు విశదంబుగాఁగ
జననాయకుండును సంతసం బందె - ఘనతరంబైన యంగదసత్త్వమునకు
నట రావణునితోడ నసురు లందఱును - బటుతరవాక్కులై పలికి రెంతయును
"ఇది యేమి దేవ! నీవిట్లూరకునికి? - యదె! కపిసేనతో నారాఘవుండు
విడిసినాఁ డీలంక వేడించి యింకఁ - గడిమి నెన్నఁడు చూపఁగలవాఁడ వీవు?
మముఁ బంపు రామలక్ష్మణుల వానరుల - సమరంబులో గెల్చి చనుదెంతు" మనుచు

—: రావణుఁడు యుద్ధసన్నద్ధుఁడై యుత్తరగోపురమునకు వచ్చుట :—

వీనుల కరుదుగా విని దశాననుఁడు - భానుజాదులకును భయము పుట్టంగఁ
దనవైభవము రామధరణీశునకును - ఘనముగాఁ జూపెదఁగా! కంచుఁ దలఁచి
సాంద్రప్రతాపనిస్తంద్రుఁడై తొల్లి - యింద్రనాగేంద్రధనేంద్రుల గెలిచి
కప్పముల్ గైకొన్న ఘనవస్తువితతిఁ - దెప్పించి మే లేర్చి దీధితు ల్నిగుడఁ
జీనాంబరంబులు చెలువారఁ గట్టి - నానాదిశల వాసనలు వెదచల్ల
మృగమదశ్రీగంధమిళితమనోజ్ఞ - మగుదివ్యచందన మర్దితో నలఁది
సరసమంజుళపారిజాతప్రసూన - విరచితమాలికావితతులు ముడిచి
పంకజరాగాది బహురత్నకలిత - కంకణముద్రికాంగదభుజాభరణ
ఘనతరగ్రైవేయ ఘంటికానేక - వినుతహారంబులు విపులంబులైన
పదకంబులాదిగా బహుభూషణములు - పదకళుద్ధిగ వన్నె పచరింపఁ దాల్చి

కుండలంబుల మెండుకొనుమణిప్రభలు - గండమండలములఁ గడలుకొనంగఁ
జండాంశుమండలోజ్జ్వలములై దిక్కు - లొండొండ వెలిఁగించు నురుకిరీటములు
దశశిరంబుల మించు దహనుఁడో యనఁగ - దశశిరంబుల లీల ధరియించి మించి
సురవరానలయమాసురనాథవరుణ - మరుదర్థనాయక స్మరసంహరులను
గండడంచి జయించి కైకొన్న బిరుదు - గండపెండంబు డాకాల ధరించి
శరశరాసనపట్టసప్రాసచక్ర - పరశుతోమర భిండివాలత్రిశూల
కరవాలపాశ ముద్గరచంద్రహాస - పరిఘాదులగు వరప్రహరణశ్రేణు
లిరువదికరముల నేపారఁ బట్టి - పరిచారు లొగివెంట బలిసి యేతేర
గొబ్బున నుత్తర గోపురంబునకు - గబ్బు నుబ్బును గ్రాల ఖడ్గశూలాది
హస్తులై యెడగల్గి యాప్తరాక్షసులు - విస్తరంబుగఁ బరివేష్టించి కొలువ
స్ఫురితభూషణవస్త్రభూషితులగుచు - నిరువంక మంత్రు లనేకులు గొలువఁ
దుద లేని రత్నపంక్తులు దాపినట్టి - పెదపెద్దపసిఁడికుప్పెలు మీఁద నొప్ప
ప్రవిమలం బగు నెనుబదివేలసంఖ్య - ధవళాతపత్రముల్ దనుజులు పట్ట
నలశేషఫణములో యన నన్నివేల - సలలితవ్యజనముల్ సకియలు పూనఁ
దళుకువెన్నెలలచందమున నాసంఖ్య - గలచామరంబులు కాంత లిర్వంకఁ
గంకణఝుణఝుణత్కారము ల్మెఱయ - నంకించి చామర లందంద వీవ
మరల గెల్చినజయస్ఫురణ లెల్లెడల - బిరుదు లెత్తుచు వందిబృందంబు వొగడ
మంద్రమధ్యమతాళమానభేదముల - జంద్రాస్య లెఱుఁగ మెచ్చుఁగఁ బాడ వినుచు
సన్నుతమాణిక్య జాలప్రభాస - మున్నతసింహాసనోపరిస్థలిని
అపరాచలము మీఁది యర్కునితోడి - యుపమకుఁ బాత్రుఁడై యొగి రావణుండు
వలనైన తనవైభవంబెల్ల మెఱసి - కొలువుండె నుత్తరగోపురంబందు
నాగొడుగులనీడ యాదిత్యుఁ గప్ప - వేగంబె చీఁకటి విలసిల్లుటయును
నావేళ మాయామృగాజినంబునను - దేవేంద్రమణికాంతి దీపించుమేని
వామభాగము మోపి వామభుజాగ్ర - సీమఁ గపోల మూర్జితముగాఁ జేర్చి
యుగ్రాంశుబింబసముజ్జ్వలుం డయిన - సుగ్రీవుతొడలపై సొంపుసౌందర్య
సంపద లొలుక రాజసముగా నొరగి - పెంపారుమహిమచేఁ బ్రియభక్తుఁడైన
పవనజుతొడలపైఁ బాదపద్మములు - సవరణఁ జాప నిశ్చలభక్తి నతఁడు
మృదురీతి నొత్త నర్మిలి నంగదుండు - కదిసి దక్షిణభుజాగ్రం బిరుకేల
నంది యంగుళము లొయ్యనఁ బట్టుచుండ - వందిబృందముల వైఖరి నిలిచి
నలనీలభల్లూకనాయకప్రముఖు - లలరుచు సకలలోకారాధ్యచరణ
జానకిహృదయాంబుజాతషట్చరణ ! - దీనార్తిహరణ ? కీర్తితకృపాభరణ !
హరనుతనామ ! సూర్యకులాబ్ధిసోమ ? - యరిభీమ ! రఘురామ ! యని సన్నుతింపఁ

గందని పూర్ణ రాకాచంద్రుఁబోలు - మందస్మితాననమండలంబునను
నవిరళకరుణామృతాపూర్ణ మగుచు - ధవళారవిందసౌందర్యంబుఁ దెగడు
తెలికన్నుఁగవకాంతి దెస లెల్ల నిండ - లలితానవలోకవిలాసచంద్రికలు
వెదచల్లఁగాఁ గరద్వితయసన్నిహిత - వదనుండు రాక్షసవరమర్మవిదుఁడు
నగువిభీషణుతోడ నతిరహస్యంబు - లగు మాట లాడుచు నప్పటప్పటికి
రమణీయలీల శ్రీరాఘవేశ్వరుఁడు - అమర దక్షిణముఖుఁడై యున్నవాఁడు
గావున గోపురాగ్రమునఁ గొల్వున్న - రావణుఁ బొడగాంచి రఘురాముఁ డనియె.
"ఓ విభీషణ ! చూడు మున్నతంబైన - యావిశాలపుగోపురాగ్రంబునందు
భోగియై యెంతయుఁ బొగడొందువాఁడు - బాగొప్ప వానికిఁ బట్టినయట్టి
శరదభ్రవిభ్రమచ్ఛత్రసంఘములఁ - బరఁగెడు నీడ భూభాగంబుఁ గప్పె
నారూఢవైభవాయతవృత్తితోడ - నీరీతి నున్నవాఁ డితఁ డెవ్వఁ" డనిన
నారాముఁ జూచి యి ట్లని విన్నవించె - నారావణునితమ్ముఁ డగువిభీషణుఁడు
"దేవ ! రాఘవ ! వీఁడు దేవారియైన - రావణుఁ డమరవిద్రావణుం డఖిల
దివిజులచేఁ గొన్న దివ్యభూషణము - లవిరళంబుగఁ బూని యాప్తులైనట్టి
దనుజముఖ్యులు గొల్వఁ దనకు నిండారఁ - బనుపడఁగా నెనుబదివేలసంఖ్య
గలగొడుగులు పట్ట ఘనచామరంబు - లలవుమై వీవంగ నాలవట్టములు
పూనంగఁ దనదుపెంపును రాజసమును - దా నిట్టి దనుచు మోదమున మీయెదుటఁ
జూపంగఁ దలఁచి భాసురవైభవమున - గోపురోపరిసీమఁ గొలు వైనవాఁడు"
నావిని నవ్వి మానవకులేశ్వరుఁడు - దేవారిగర్వంబుఁ దీర్పంగఁ దలఁచి

—: శ్రీరాములు రావణుని ఛత్రచామరంబులు బాణములతో దెగనేయుట :—

వెనుకొని లక్ష్మణ ! విల్లుఁ దెమ్మనుచుఁ - దనకుఁ బిమ్మటనున్న తమ్మునిచేతి
ధనువు డాచేత నెంతయు వేడ్కనంది - కొని దక్షిణాంఘ్రియంగుష్ఠాన నింటి
కొన నంబుఁ బూని గ్రక్కున నెక్కుపెట్టి - కన దర్ధచంద్రమార్గణ మరివోసి
ధీలక్షితోల్లాసి తెగనిండదీసి - యాలీల నొఱగిన యట్లనే యుండి
యలచామరవ్యజనాతపత్రౌఘ - ములమీఁద నేసె నద్భుతవృత్తి మెఱయ
శర మొక్కటియుఁ బదిశరములై నూఱు - శరములై పదివేలశరములై మఱియు
లక్షయై కోటియై లక్షించి చూడ - నాక్షణంబున సంఖ్య లన్నియుఁ గడచి
తాలవృంతంబులు దాల్చు చేడియల - మేలిచామరములు మెఱయించుసతుల
సంగీతములు సేయు సరసిజముఖులఁ - బొంగుచుఁ గైవారములు సేయు బోంట్ల
ధవళాతపత్రముల్ ధరియించు దైత్య - నివహంబులను గొల్చి నిల్చినభటులఁ
గరములు ద్రుంచక గళములు ద్రెంచ - కురములు నాటక యురుకిరీటములు

ధర డొల్లఁజేయక తలలు ఖండింప - కరు దరు దిది యని యమరు లుప్పొంగ
నాలవట్టంబులు నాతపత్రములు - చాలశోభిల్లు వింజామరంబులును
కత్రించికొనిపోయెఁ గంఠమాత్రములఁ - జిత్రమై తనరిన సితచామరములు
నాలవట్టములు సితాతపత్రములు - దేలుచు ఝల్లని దివినిండ నెగసి
కొలువులోఁ గొన్ని దిక్కులయందు గొన్ని - కొలువు లోపలి దైత్యకోటిపైఁగొన్ని
లంకలోఁ గొన్నియాలవణాబ్ధిఁ గొన్ని - లంకేశుపైఁ గొన్ని లఘులీలఁ బడియె.
నలవుమై నటుచేసి యాదివ్యశరము - పొలయక రఘురాముపొదిఁ జొచ్చె నంత,
మహితాతపత్రచామరతాలవృంత - రహితదండధరాసురశ్రేణి నడుమ
నున్న రావణుఁ డప్పు డొప్పారెఁ జూడ - దన్నుఁ గొంపోవ నుద్ధతి వచ్చియున్న
దుర్వారులగు యమదూతలనడుమ - గర్వంబు చెడియున్న గతి నుండెఁ జాల
వెఱఁగంది రఘురామువిలువిద్యపెంపు - తఱిగొని తలపోసి తల లూచి యూచి
బిట్టుకెవడి మెచ్చి పటుతరధ్వనుల - బెట్టెత్తి రఘురాముఁ జేర్కొని పొగడె.
“నల్ల యోరఘురామ ! నయనాభిరామ ! విల్లువిద్యకుగురు ! వీరావతార !
కరశరలాఘవక్రమకళానిపుణత ! - స్ఫురదురుచాపసంతోషితకృపణ !
భుజసారదృఢముష్టి ! భువనవిఖ్యాత ! - విజితరిపువ్రాత ! విజయసమేత !
మానవ రాజకుమారకంఠీర ! - వాసవ్యదివ్యశస్త్రాస్త్రసంపన్న !
స్ఫారఘోరాక్షయబాణతూణీర ! - వీరాగ్రగణ్య ! యోవిశ్వశరణ్య !
బాపురే ! రామభూపాల లోకముల - నీపాటివిలుకాఁడు నేర్చునే కలుగఁ ?
బాటించి పురముల పైఁ బడ్డహరుని - యేటొప్పు నిందు నీ యే టొప్పుఁగాక !”
అని యని పదినోళ్ల నందందఁ బొగడ - విని మంత్రు లాదైత్యవిభున కిట్లనిరి.
“పగవాని నీరీతిఁ బంతంబు విడిచి - పొగడుదురే ? దైత్యపుంగవ ! యిట్లు
పొగడిన భయ మందఁబోలు నటంచుఁ - బగవారుఁ దనవారు బలుచగాఁ జూతు
రదికాన రాచకార్యంబు గా” దనిన - మది నవ్వి యమరారి మంత్రుల కనియె,
“విలువిద్యపెంపును విక్రమక్రమము - కలికితనము బాహుగర్వరాజసము
లాదిగాగుణముల నధికుఁడై నట్టి - కోదండదీక్షాదిగురునితో రాజ
వరునితో రామభూవరునితో నొరులు - పరికించి చూడ నేపట్టుననైన
సాటియే యిమ్మూఁడుజగములయందు - మేటిశూరులపెంపు మెచ్చంగ వలదె ?”
యని నీతి చెప్పుచు నచ్చోటు వాసి - దనుజేశ్వరుఁడు వోయె దనుజనాయకులు
తెగిపడ్డ గొడుగులఁ దెఱఁగొప్పఁ జూచి - మిగిలినభీతిమై మెల్లనఁ జనుచు
నటు రఘురామునియతులవిక్రమముఁ - బటుగతిఁ బొగడుచుఁ బలుతెఱంగులను
ఆరాఘవుఁడు కరుణాంబుధిగాన - ఘోరబాణంబున గొడుగులఁ ద్రుంచె
నిటు వంచియేసిన నిందఱితలలు - పటుతరంబుగఁ దెగి పాఱవే యనిరి :

ఇట నంత నారాఘవేంద్రుండు కార్య - ఘటనాప్రయత్నసంగతచిత్తుఁ డగుచు
ననుజవిభీషణార్యమజాదు లైన - తనవారియనుమతిఁ దగుముహూర్తమునఁ
బనిచె నప్పుడు లంకఁ బట్ట వానరులఁ - బనిచిన వానరబలములు లంక
ఘనభీతి నిక్కడక్కడఁ బడనార్చి - వనజాప్తకులు రామవల్లభుఁ జూచి
"దేవ మాశౌర్యంబు తెలుఁగొప్పఁ జూడు - మేవిధంబులఁ బ్రాణ మిత్తుము నీకు"
నని పర్వతంబులు నవనిజంబులును - గొని వేలులక్షలు కోటానకోటు
లక్షౌహిణులు గుమురై కూడివచ్చి - యాక్షణంబున ముట్టి రాలంకకోట
ముట్టినగెల్పు రామునకు నౌ ననుచు - దట్టించి పేర్చి యుదగ్రులై కినిసి
బహుకాష్ఠపాషాణ పాదపావళుల - నహితదుర్వారులై యందందఁ గదిసి
తరమిడి యాయగడ్తలు పూడ్చు నప్పు - డురుశక్తిఁ గపివీరు లున్నవిధంబు
బొలుపార నపుడు చంపుడుఁ గట్టమీఁద - దళముఁగా నున్నచందము నివ్వటిల్లెఁ
గుముదుఁ డత్తఱిఁ బదికోటులతోడ - సమత దూరుపు మొగసాలకు నరిగెఁ
బైదళంబై యుండ బలసి రాక్షసులు - పైద్రోచి రాకుండఁ బలిమిఁ జూపుచును
గొనకొని యెనుబదికోటులకపులు - తనతోడఁ బేర్చి యుద్దండత నడువ
ఘనబాహుబలుఁడు దక్షణపువాకిటను - బనియుండె శతబలి బలియుఁడై యపుడు
పడమటిదెస కఱుపదికోట్లకపులు - నడువ సుషేణుఁ డున్నతి నేగియుండె
రామలక్ష్మణులును రాక్షసేశ్వరుఁడు - నామర్కటేశ్వరుం డయ్యుత్తరంపు
వాకిట నుండిరి వనచరోత్తముల - నాకోట లెక్కించి యడరి యార్చుచును
గజుఁడును గవయుండు గంధమాదనుఁడు - భుజబలాఢ్యుఁడు శరభుఁడు నుగ్రవృత్తి
దట్టించి కోట యంతటికిని లగ్గఁ - బట్టింపుచుండిరి పలుమాఱు దిరిగి
కోపించి వానరకోటులు గవిసి - యోపి నంతంత నొండొరులఁ ద్రోయుచును
ఇది తోరణపుగోట యిది దానికొమ్మ - యిది యది యని యేమి యెఱుఁగరాకుండ
వడిఁ గోట లెక్కి యాశ్వరులపై కురికి - పెడబొబ్బ లిడి తమపేరుఁ బాడుచును
ఉడుగక నిడుతోఁక లొడిసెల్లు సేసి - వడి ఱాళ్లు లోనికి వైచి యార్చుచును,
మ్రాఁకులతుదలు సమంబుగాఁ బట్టి - పీక లోపలియిండ్లు విఱుగవైచుచును,
గుడులు నట్టళ్లును గోపురంబులును - బడఁదన్ని కోటపైఁ బరుగులెత్తుచును
అట్టళ్ళతోడనే యసురవర్గములు - నెట్టనఁ గూలిన నిలిచి నవ్వుచును
ఇమ్ముల రూపించి యిదె చూడుఁ డనుచుఁ - గొమ్ములు విఱుగంగ గుండ్లు వైచుచును
దోరణంబులును గైదువులు రాక్షసులు - చారుతరధ్వజఛత్రదండములు
కొమ్మలు కోటలు గూలుటఁ జూచి - క్రమ్మఱఁ దిక్కులు గలయ నార్చుచును
ముంచి కొండలు కరమ్ములఁ బెట్టు వట్టి - దంచనాలకు నివె దంచనా లనుచుఁ
గ్రచ్చఱ నట విఱుగంగ వైచుచును - మచ్చరంబునఁ బలుమఱు నిట్లు కపులు

వడివైచు తమతమ వాటులచేతఁ - గడుఁ జిత్రముగను లంకాపురిలోనఁ
గూలెడి మేడలు గ్రుంగు మేడలును - వ్రాలెడి గోడలు వ్రాలు మావులును
నుఱుమైన యిండ్లును నుగ్గునూ చైన - తఱుచుఁ గొమ్మలు చూచి తదనంతరంబు
దానవక్షయకరోత్సాహులై కపులు - పూని యంతయు భీతి బుట్టించుటయును
ఇటు గవి యెఱుఁగమే యెన్నఁడు ననుచుఁ - జటులతరాట్టహాసములు సేయుచును
నార్చు వానరులపై నాదైత్యకోటి - పేర్చి యెంతయును గోపించి శూలములఁ
బొడిచియుఁ గరవాలములను దెంచియును - గడుబెట్టిదంబుగాఁ గదలమోదియును
జొచ్చి తన్నియుఁ బరశువుల వ్రచ్చియును - గ్రుచ్చి యగడ్తలఁ గూలఁ ద్రోచియును
దంచెనగుండ్లచేఁ దాఁకించి కడిమి - ముంచిన లగ్గ యిమ్ముల విడిపించి
యలరి రాక్షసు లార్వ నాకపులార్వ - నిలయు దిక్కులుఁ జలియించె నెంతయును
నీగి దిక్కరులు ఘీంకృతు లొనరించెఁ - గ్రాఁగిన యసురలగతి నబ్ధి లింకెఁ
గులగిరు లెత్తిన గుండులమాడ్కి - నిలమీఁద నందంద నెత్తిపైఁ బడియె
నురగాధిపతివిషం బొలికెఁ గూర్మంబు - గిరులు నొండొంటికిఁ గ్రిందుమీఁదయ్యె
నాకారి యప్పుడు నడుచక్కి నున్న - భీకరసైన్యంబుఁ బిలిచి యుబ్బించి
కడిమి సొంపారంగఁ గపిసేన లంక - వెడలి తాఁకుం డని వెసఁ బిరికొలుప
భేరీరవంబులు భీకరకాహ - ళారవంబులును శంఖారవంబులును
ఢఢహారవంబులు బహుతూర్యరవము - పటుతరనిస్సాణ ఢాంకారములును
తురగోగ్రహేషలు తోరంబు లైన - కరిబృంహితంబులు ఘననేమిరవము
వత్తఱిఁ జెలఁగు భుజాస్ఫాలనములుఁ - జిత్తంబు లగలించు సింహనాదములు
నదరి యొండొండ బ్రహ్మాండంబు నిండ - నదలి దిగ్దేవతాసమితి భీతిల్లఁ
బలువిడి రాక్షసప్రవరసైన్యములు - వలనొప్ప నాలుగువాకిళ్ళ వెడలె.
నటు జాతవక్త్రంబునందుఁ దక్కంగఁ - బటుభీషణాకృతిఁ బ్రళయరుద్రునకు
నున్నముఖంబుల నుడుగక వెడలు - చున్నమంటలమాడ్కి నొక్కట మెఱసి

—: వానరరాక్షసుల ద్వంద్వయుద్ధము :—

వెడలి వానరసేన వెసఁ దాఁకునపుడు - తడయక ద్వంద్వయుద్ధమునకుఁ జొచ్చెఁ
గడిమిమై నప్పు డంగదు నింద్రజిత్తు - గడుబెట్టిదంబుగా గదఁ గొనివ్రేసె.
వజ్రంబుఁ బట్టి పర్వతముపై నలిగి - వజ్రి వ్రేసినక్రియ వారణలేక
అంగదుండును బేర్చి యయ్యింద్రజిత్తు - సంగరంబున గిట్టి సమశక్తి మెఱసి
భూరిభూధరశృంగమున వైచెఁ బేర్చి - సారథిరథరథ్యచయములు గూల
వారక యేసె దుర్వారుఁడై మూఁడు - క్రూరాస్త్రములఁ బ్రజంఘుండు సంపాతి
విజయుఁడై యతఁడును వెస నశ్వకర్ణ-కుజ మెత్తుకొని ప్రజంఘుని బడవైచె
వివతుని రంభుని వెస నొంచెఁ బెక్కు - ఘనబాణముల నతికాయుండు పేర్చి

పూని యయ్యిద్దఱు భూరిశైలముల - వానిసేనల వాని వడి నొంచి రపుడు
దట్టింపుచును మహోదరుఁడు సుషేణు - గిట్టి యాతనిమీఁదఁ గినుక సొంపార
నడరించె బాణంబు లయిదును మూఁడు - వెడదవక్షంబున వెడదఫాలమున
వానిరథంబును వానిసారథిని - వానిరథ్యములఁ బర్వత మొక్కఁ డెత్తి
నలియంగఁ జావఁ జూర్ణంబులై పోవఁ - జెలఁగుచు నార్చి సుషేణుండు వైచె
మఱి జాంబవంతుండు మకరాక్షుమీఁద - బిరబిరద్రిప్పుచుఁ బెనుమ్రాను వైచె
నడుమనే యది ద్రుంచి నాటించె నతఁడు - కడుఁ బెక్కుశరము లుగ్రస్ఫూర్తి మెఱసి
యతనిభుజతటుల నతనిఫాలమున - నతనివక్షంబున నతిలాఘవమున
నాజాంబవంతుండు నలుకమై వాని - భాజనంబుగఁ జేయు పర్వతం బొకటి
వైచిన రథమును వరరథాశ్వములు - చూచెడునంతలోఁ జూర్ణమై రాలె.
శరములఁ బెక్కింట శతబలిగిట్టి - యురులాఘవమున విద్యుజ్జిహ్వుఁ డేసె
నతనివక్షముఁ దాఁక నత్యుగ్రభాతి - శతబలి యొక్కవృక్షముఁ బూని వైచెఁ
బెక్కండ్రదైత్యుల పిఁచంబు లడఁచి - పెక్కుచందంబులఁ బేర్చిన గజునిఁ
దప్పక విక్రమధనుఁడు కోపించి - వి పైన వానరవిభుని వక్షంబు
శూలంబుఁ గొని పొడుచుటయును వ్రేసె - సాలవృక్షమున రాక్షసుని నాగజుఁడు
వ్రేయంగ నతఁడును వెస మృతుం డయ్యె - నాయెడ నగచరు లార్చి మోదింప
నవి గుంభకర్ణుని యగ్రనందనుఁడు - ఘనుఁడు కుంభుఁడు ప్లవంగములఁ బెల్లడరి
కుత్తుకలో వైచికొనఁగ నాధూమ్రుఁ - డెత్తి వక్షంబులే డేపున వైచెఁ
గ్రూరుఁడై దేవాంతకుఁడు గవాక్షుండు - చారుతరోరువృక్షస్థలం బేదు
శరముల నేయవచ్చుట నొచ్చి యతఁడు - సరభసవృత్తిమై సాలవృక్షమున
వైచిన వాఁ డేడు వాఁడిబాణములఁ - బూచి యగ్గిరి నేసి పొడిపొడి చేసి
తొమ్మిదియమ్ముల దూపిడ్డ వానిఁ - గొమ్మని గిరి యెత్తికొని వైచె నతడు
ఋషభుని ముసలాన నేసె సారణుఁడు, వృషభుండు సారణు విపులవక్షంబు
వృక్షంబు గొని వైవ విల్లునమ్ములును - నాక్షణంబున వైచి యతఁడు మూర్ఛిల్లె
గిరివోనిగజము నెక్కిన త్రిశిరుండు - శరభుని తలవ్రేసెఁ జని తోమరమున
శరభుండు గోపించి సాలవృక్షమున - హరి గిరి వ్రేసిన ట్లాత్రిమస్తకుని
వ్రేసి యగ్గజమును వ్రేసెఁ గూలంగ - రాసి రాక్షసునకు రాక్షసుం డగుచు
పనయంబుఁ బేర్చి నరాంతకుం డపుడు - పనసునిపైఁ దీవ్రబాణంబు లేయఁ
బనసుండు నాతనిపై వృక్షమెత్తి - ఘనముగా వైచె నుగ్రతఁ జూపి యంతఁ
బరిఘంబు గొని యకంపనుఁడు వ్రేయుటయు - ధరణిపై మ్రొగ్గి యుద్ధతశక్తి నెగసి
కుముదుండు పిడికిటఁ గుపితుఁడై పొడువ - భ్రమసి చయ్యన నకంపనుఁడు మూర్ఛిల్లె
గిట్టి ధూమ్రాక్షుండు కేసరిమీఁద - నెట్టన నంప పెన్నిటను ముంప

వానిసేనలను బర్వతములు వైచి - మానక నొప్పింప మఱి వాఁడు విఱిగె.
మండితభుజగంధమాదను గిట్టి - ఖండనంబున మహాపార్శ్వుండు పెనఁగఁ
దరులను గిరులను దంష్ట్రల వానిఁ - గరము నొప్పించె నాగంధమాదనుఁడు
దఱుచుగా నా వేగదర్శిపై శుకుఁడు - నెఱినాట నమ్ములు నిగిడించుటయును
వానిరథంబు దుర్వారుఁడై వేగ - పూనికమైఁ దొక్కి పొడిపొడి చేసె
నడ నకంపనుఁ డంత నలునకు నెదుర - నడతేరఁగా దొడ్డ నగమున నతఁడు
ఉరవడిత్తో గ్రుద్దు ఱరుకునట్లుగను - బెరిఁగి యాతనిమీఁదఁ బెటుగా వ్రేసె
వాఁడి బాణంబులు వడి నలుమీఁద - వాఁడేసె నేసిన వానివాలమున
గురుతరం బగుశక్తి గొని జంబుమాలి - యరుదుగ నురవడి హనుమంతు నేసె
నెరి జవంబున నాంజనేయుండు గినిసి - యురక రథంబుపై నురికి యుగ్రతను
గిరివరశిఖరంబు క్రియ నున్నవాని - శిరమరచే వ్రేసి చేసె వ్రయ్యలుగ
శరపరంపర విభీషణుని మిత్రఘ్నుఁ - డురవడి నెత్తురు లురల నేయుటయుఁ
గలుషించి యాతఁడు గద వ్రేయుటయును - దలకి మూర్ఛిల్లె మిత్రఘ్నుఁ డెంతయును
వనచరసేనల వారక పట్టి - కొని లీల మ్రింగు నికుంభుని గిట్టి
ఘూర్ణితారుణకటాక్షుండునై సప్త - పర్ణవృక్షంబున భానుజుం డడఁచె.
మొనసి యుద్ధతి వజ్రముష్టి యన్వానిఁ - బెనుపార మైందుండు పిడికిటఁ బొడువ
నాలంకగోపురం బవనీస్థలమునఁ - గూలెనో యనఁ దన్నుకొని వాఁడు గూలె
వినువీథి సురలార్వ ద్వివిదుండు శైల - మున నశనిప్రభు మొనఁ గూల నేసెఁ.
గర మల్గి నీలమేఘము సూర్యుఁ గప్పు - కరణి నందంద సుగ్రప్రకారమునఁ
బరఁగ దివ్యాస్త్రసంపదలచే నీలు - గురుభుజుండైన నికుంభుండు గప్పెఁ
గప్పిన నీలుండు గదిసి నికుంభుఁ - జప్పరించుచు రథచక్రంబు దెచ్చి
రయమున వైచి సారథి దలఁ ద్రుంప - భయమంది వాఁడు విభ్రాంతుఁడై పాఱె.
శరపరంపరలు లక్ష్మణుమీఁద గినుకఁ - గురియువిరూపాక్షుఁ గొనక సౌమిత్రి
యొక్కబాణముఁ గొని యొగి వాని నేయ - దక్కంగ మూర్ఛచే ధరణిపైఁ బడియె
రాముపై సుప్తఘ్న రశ్మికేతువులు, నామెయి నగ్నికోపాగ్ని కేతువులు
కెరలి మేఘంబుల క్రియ నంపసోన - గురిసిరి గుణరావఘోరగర్జనల
నలినాప్తకులుఁ డంత నాల్గుబాణముల - నలువురతలలును నలిఁ ద్రుంచివైచె

—: యుద్ధభూమివర్ణనము :—

నక్కడికయ్యంబు లటు చెల్లుచుండఁ - దక్కక విఱిగిన తఱుచైనవిండ్లు
చెదరినకరములు చిద్రుపలై పడిన - గదలును దునిసిన కరవాలములును
ముఱిసినశక్తులు ముద్గరంబులును - పరిసినపరిఘలు పట్టసంబులును
గడికండ్లలైన చక్రప్రాసములును - బొడియైనసురియలు భూరిశూలములు

తుదలేక పడియున్నతోమరంబులును - గదిసినరథములు కరిసమూహములు
గూలి పెల్లుగఁ దన్ను కొను ఘోటకములు - వ్రాలి మన్గఱచినరథచోదకులును
రాలినకోటీరరత్నపుంజములు - నేల మిట్టెడి బాహు నివయఖండములఁ
జచ్చిన యసురుల సమరభూభాగ - మచ్చెరు వయియుండె నప్పుడు చూడ
మర్దితారాతి రామక్షితీశ్వరుఁడు - దుర్దాంతశరములఁ ద్రుళ్లడంచుటయు
మలగొన్న యురుమీన మకరోరగాది - జలచరంబులు చిక్కి జల మెల్లనింక
వశగతంబై రామవల్లభునెదుఱఁ - గృశ మైనయంబుధి క్రియనుండె రణము.
అట్టివిధంబున నవనిజఁ దెచ్చి - నట్టిరావణునకు నట్టె పైశిరము
లట్టేల నిలుచు ? నన్నట్టి చందమున - నట్ట లాకాశంబునం దాడె నపుడు
నెఱిగల్గు మజ్జంబు నెత్తురుతొంపి - తఱుచైనవెండ్రుకతండంబు నాఁచు
పునుకలుచిప్పలు బొరిఁబొరి నున్న - ఘనములౌపలుకలు కమఠతుండములు
తుమురులై పడిన కైదువులు మీనములు - రమణీయతరచామరములు హంసములు
కొమరారు తెల్లనిగొడుగులు నురుగు - లమరుభూషణచూర్ణమండలియిసుక
యొడ్డనంబు నెగళ్లు నురుదంతిచయము - లొడ్డి పెంపారిన యుద్ధతుల్ గిరులు
తరుచరాసురదేహతతులు వృక్షములు - దొరిగినప్రేవులు దుష్టసర్పములు
కొఱప్రాణములతోడఁ గుంభినియందు - నొఱగిన రాక్షసు లొరలుట మ్రోఁత
కలఁగొన ఘనతురంగములు గ్రాహములు - నలి దూలుపడగ లున్నతి నందు తెరలు
ఇవ్విధంబున మీఱి యేఱుల నెల్ల - నవ్వుచుఁ బటురక్తనదు లుబ్బి పాఱె
నారయఁ బాపిష్ఠుఁ డగుఁగాక యేమి ? - యారామునకు ద్రోహి యగుగాక యేమి ?
యతిలోకకంటకుం డగుఁ గాక యేమి ? - యతులఁ జంపినపాపి యగుఁగాక యేమి ?
హితమతినై యిప్పు డీడేర్పఁ దలఁచి - ప్రతిలేనిరఘురాముబాణజాలముల
ధృతిఁ దూలఁ గట్టి యాదేవకంటకుని - హితమతి నీదేహ మిటు విడిపించి,
లోఁగొని వాని నాలోపల ముంచి - బాగొప్ప గలుషము ల్వాపి రక్షించి

—:సాయంకాలాదిరాత్రి వర్ణనము:—

ఇలఁడైన యట్టియుత్కలుని రావణునిఁ - బొలుపార ముక్తికిఁ బుత్తు నఁటమాడ్కి
సంగతి నొప్పారు జాహ్నవి యనఁగ - సంగరస్థలి మహాశ్చర్యమై యొప్పె
నప్పుడు లంకలో నాదైత్యకాంత - లుప్పొంగుశోకపయోధిలో మునిఁగి
గ్రద్దనఁ జేయునక్కయ్యంబునందుఁ - బ్రొద్దు గ్రుంకినఁ గాని పోదు రాఘవుఁడు
ఎప్పుడు గ్రుంకునో యినుఁ డింక ననుచు - నప్పటప్పటికిఁ బెట్టడరుచు నుండ
నంచితకఠినపుంఖాస్త్రాంశుతతుల - ముంచి రావణుని తమోగుణం బణఁప
భీమప్రతాపసంస్ఫూర్తుఁ డై యున్న - రాముఁడే చాలు దుర్వారుఁ డన్మాడ్కి
ఘనతరంబగు తనకరములు ముడిచి - వనజాప్తుఁ డపరదిగ్వనధిలో మునిఁగె.

ఖలుఁ డైన యద్దశకంఠునిచేటు - దెలుపుటకై నిశీథిని కచభరము
విరళమై జల్లన విరిసెనో యనఁగఁ - బరపొంది చీఁకటి ప్రబలమై పర్వె
నప్పుడు బొబ్బలు నార్పులు వెట్టు - చప్పుడుల్ మల్లులు చరచునడిదము
లట్టహాసంబులు నదరి యొండొరులఁ - దిట్టెడినెలుఁగులు దీవ్రహుంకృతులు
ఝంకారరవములఁ జప్పరించుటలు - నంకించుపలుకులు నాహ్వానములును
రథనేమిరవములు రథికసారథుల - పృథులవాక్యోద్ధూతభీమనాదములు
గుణనిస్వనంబులు గుంజరాగముల - ఘణిఘణి ల్లని మ్రోయుఘంటాస్వనములు
కరిబృంహితంబులు ఘనతూర్యరవము - తురగోగ్ర హేషలు తోరమై పేర్చి
ప్రొద్దు గ్రుంకిన నైనఁ బోవక చలము - పెద్దయై కపులును బేర్చి రాక్షసులు
నతినిబిడం బైన యంధకారమున - నతిభయంకర మైన యని సేయునపుడు
పొడుపొడుఁ డన్నాట పోకుఁ డన్నాట - విడువిడుఁ డన్నాట ప్రేయుఁ డన్నాట
చలము డింపక చంపుచంపుఁ డన్నాట - తొలఁగక తల ద్రుంచుద్రుంచుఁ డన్నాట
యిందు రాలే దేడి యేడి యన్మాట - యిందు రానిమ్ము రాని మ్మనుమాట
అటమీఁద హుంకృతుల్ హాసముల్ చెలఁగ - నిటు చెల్లుమాటల యెక్కువ లెఱిఁగి
పోరుచోఁ గెందూళి బోరున నెగయ - పేర్చి యాచీఁకటి పెద్ద యౌటయును
బ్రమయుటఁజేసి యేర్పఱుపంగరాక - తమతమవారల తామె చంపుదురు-
కోపించి వానరకోటు లుప్పొంగి - యాపాపకర్ముల నసురులఁ గిట్టి
రథికులఁ జంపి సారథుల గీటడఁచి - పృథులరథ్యంబుల పీఁచంబు లడఁచి
కడనొగ లెలమి యొక్కటఁ దేరులెత్తి - యడతురు నుగ్గునూచై నేల రాలఁ;
దుమురుగా జోదుల త్రెళ్లడఁగించి - సమరవారణముల చరణంబు లెత్తి
యిరులఁగేల నమర్చి యేచి తాటించి - వరుస నల్లటు పాఱవైతురు చంపి
చిదురలై దెసలందుఁ జెదరుగుఱ్ఱములు - గదసి తోఁకలతోడఁ గడకాళ్లు నొడిసి
పట్టి బెట్టుగఁ ద్రిప్పి వడి నేలతోడ - నెట్టన వ్రేసి పెన్నెత్తురు లొలుక
గోలెమ్ము లురములు గుండెలు బరులు - వాలినభుజములు వదనదంష్ట్రలును
బుసుకలు మెదడును భువిమీఁదఁ జెదరఁ - గనుఁగొని కాల్వురఁ గడఁగి చంపుదురు
అరదాల వెల్లున నడరు ధూళియును - దురగఖురోద్ధూతధూళియు నెగసి
దానవానీకంబు తలఁపులోనున్న - కానమి నెల్ల నొక్కట వెల్లివిఱిసె.
ననఁగఁ జీఁకటి కడు నగ్గలంబగుచు, వినువీథి నడుమెల్ల విపులమై నిండె
నసురుల యసువుల నగచరాధిపుల - యసువుల నొక్కట నపహరించుటకు
నామెయి నారాత్రి నసురేంద్రుచేత - రామునిచేఁ గాళరాత్రియై తోఁచె
దమవేళ యగుటయు దైత్యు లందందఁ - గుమురులు గట్టి త్రికూటాచలంబు
దమయార్పులకుఁ బ్రతిధ్వను లిచ్చుచుండ - సమరసన్నద్ధులై సరభసవృత్తి

మిగిలి యారాఘవుమీఁదను గదిసి - గగనంబు నిండ మార్గణము లేయుటయు
నారామవిభుఁడును నగ్నిబాణమునఁ - బేరినచీఁకటి పెంపెల్ల నడఁచి
తన్ను గిట్టిన మహోదరమహాపార్శ్వ - సన్నుతబలులైన సారణశుకుల
నటు వజ్రదంష్ట్ర మహాకాయునేసెఁ - బటువేగమున నాలుబాణముల్ దొడగి
యార్వురు దైత్యులు ననిఁ బాటిరపుడు - పర్విన భీతిమై భ్రమసి దిక్కులకు
నట నున్న రాక్షసు లారామవిభునిఁ - బటుబాణశిఖి శలభంబులై పడిరి.
అరదంబు సూతుండు హరులు నంగదుని - కరముక్తగిరిశృంగకఠినపాతమున
నవనిపైఁ గూలిన నాజి వర్జించి - పవనశాలకు వేగ చని యింద్రజిత్తు
తగుహోమసాధనతతులు రాక్షసులు - మొగిఁదేరఁ గైకొని ముఖ్యమార్గమున
వలనొప్పఁగా రక్తవర్ణంబు లైన - తలచుట్టు నుభయవస్త్రములు మాల్యములు
ధరియించి వహ్నికిఁ దగపరిస్తరణ - మురుతోమరంబులు నుగ్రవస్త్రములు
గరిలేనిశరములు గావించి నలుపు - గరికొన్న పెనుమేఁకకంఠరక్తమున
నొగిఁ దాడిసమిధల హోమంబు సేయఁ - బొగ లేక మండుచుఁ బొడవుగా నిక్కి
యెలమితో విజయంబు లెఱిఁగింపఁ జాల - వలతిమై దక్షిణ వరమానశిఖల
నొప్పుచు ననలుఁ డాహుతులఁ గైకొనియె - నప్పుడు నిష్ఠతో నయ్యింద్రజిత్తు
యుక్తక్రమంబున హోమమొప్పార - భక్తితో నొనరించి పావకువలన
నాలుగుహయములు నానాస్త్రశస్త్ర - జాలంబు మహితకాంచనమయరథముఁ
బడసి యాతేరెక్కి బ్రహ్మాండ మగలఁ - గడువడి నార్చి యుత్కటకోపుఁ డగుచు
నింద్రాదిదేవత లెల్ల భీతిల్ల - నింద్రజిత్తుఁడు మఱి యేపుదీపించి
చెచ్చెర దానవసేనతోఁ గూడ - వచ్చి యదృశ్యుఁడై వడి దివినుండి
మసలక రామలక్ష్మణులపై నేసె - ననదృశకాండంబు లందందఁ బెల్లు
ఆరామలక్ష్మణులపై లాకాశమునకు - భూరిశరంబులఁ బోవనిచ్చుటయు
నం దొక పైనను నయ్యింద్రజిత్తు - నందుఁ దాఁకమి మఱి యాదైత్యవిభుఁడు

—:ఇంద్రజిత్తు మాయాయుద్ధము సేయుట:—

తనుఁ గానరాకుండ దర్పంబు మెఱసి - వినువీథిఁ గడుఁ బెక్కువిధములఁ దిరిగి
కదిసి యంతటఁ బోక ఘన లగుకపుల - నవలీల దునుమాడి యందందఁ బేర్చి
నలుదెస నేయుచో నగచరులకును - నలినాప్తకులునకు నలినాప్తకిరణ
విభములై పరతెంచునిష్ఠురాస్త్రములు - నభమున నెందుఁ గానఁగవచ్చుఁ గాని
యరదంబు మ్రోఁతయు నాఘోటకముల - ఖురముల మ్రోఁతయు గుణము నిస్వనముఁ
సారథిపలుకు కశాఘాతరవము - లారథికునియార్పు లతనిమూర్తియును
నారథంబును దాని యధికధ్వజంబు - లీరూపు లని కని యెఱుఁగంగ రాక
యావిధం బాప్తేన కప్పుడు దోఁచె - నావాలిఁ దునుమాడి యనమునఁ బేర్చు

రాముని మీఁద సురప్రభుం డలిగి - రామణీయకమహోగ్ర ప్రకాండముల
నాతనయునిఁ గూల్చినాఁ డని పేర్చి - యీతెఱంగున డాఁగి యేసెనో యనఁగ?
నప్పు డాకపిసేన యంగంబు లెల్లఁ - జిప్పలు చిదపలై చెదరంగఁ జూచి
జనలోకపతితోడ సౌమిత్రి పలికె - "వినువీథి డాఁగిన వీనిచే నిట్లు
మనుజేంద్ర! చూచితే మర్కటోత్తములు - మనకొఱకై వచ్చి మడియుచున్నారు
విస్మయంబుగ నింక వీనివంశంబు - భస్మంబు సేయుదు బ్రహ్మాస్త్ర మేసి"
యనవుడు రఘురాముఁ డనుజుతో ననియెఁ-"జనునె యొక్కరునికై చంపఁ బల్వురను
ఎఱుఁగవే రణధర్మ మెందు రాజులకు - వెఱచి డాఁగినవాని వెన్నిచ్చువాని
ముకుళితహస్తుఁడై మ్రొక్కినవానిఁ - జకితాత్ముఁడై వచ్చి శర ణన్నవానిఁ
గదనంబులోఁ బారి గఱచినవానిఁ - బిదప నాయుధములు వదలినవాని
నిద్రవోయినవాని నిర్జింపఁ దగునె? - భద్రంబు గోరు నప్పరమపుణ్యులకు
నధికమాయలఁ బేర్చు నయ్యింద్రజిత్తు - వధియింపనోపెడు వానరోత్తములఁ
గామచారులఁ బంపఁ గాలంబు గాని - సౌమిత్రి! బ్రహ్మాస్త్రసమయంబు గాదు"
అని నలు నంగదు ననిలనందనుని - ఘనుని గవాక్షుని గంధమాదనుని
భరితవిక్రమధాముఁ బనసుఁ గేసరిని - శరభుని ఋషభుని సన్నాథు గజుని
మఱి గవయుని నీలు మైందుని ద్వివిదు - నఱిమురిఁ గోపించి యసురుపైఁ బనిచె,
నట రాఘవుఁడు పంప నగచరాధిపులు - పటుగతి మిన్నులపై కప్పు దెగసి
తరుశైలములు పైవ దర్పించి క్రూర - శరపరంపరల రాక్షసరాసుతుఁడు
వారి నొప్పించిన వార లాదైత్యు - నేరూపమునఁ గాన కెప్పటిపగిది
వచ్చిరి రయమున వసుమతీస్థలికి - నచ్చెరు వొంది యింద్రాదులు సూడ
విలయమేఘశ్యామ విపులగాత్రంబు - నలుకఁ గెంజాయల నడరు నేత్రములు
గలఘోరరూపంబు గానరాకుండ - మెలఁగుచుఁ బలికె నమ్మేఘనాదుండు

—: నాగపాశబంధనము :—

"నరనాథసుతులార! నన్నుఁ గయ్యమున - నరుదు లక్షింప సహస్రాక్షునకును
మీరెంతవా?" రని మిన్నెల్ల నద్రువ - ఘోరంబుగా ధనుర్గుణము మ్రోయించి
యశనిసంకాశంబు లగుసాయకములు - దశరథాత్మజులపై దళముగాఁ బఱపి
మఱియును నందంద మర్కటోత్తముల - గరు లిచ్చి పోఁ బెక్కుకాండంబు లేసి
యట నంతఁబోవక యయ్యింద్రజిత్తు - చటులతరక్రూరసర్పబాణముల
నినకులేశ్వరులపై నేయఁగ వారు - ఘనబాణముల వాని ఖండించి మఱియు
నిదె వచ్చె బాణంబు లిం దేయు మనుచు - నదె వచ్చె బాణంబు లందేయు మనుచు
నేదెసబాణంబు లేతెంచుచుండు - నాదెసలందు నుదగ్రులై యేయ
నురగసమేతులై యుండుట మీకుఁ - గరమొప్పఁ దొల్లియుఁ గల దటుగానఁ

ధరణివంశజులార ! తప్పక యిపుడు - నురగసమేతులై యుండుఁ డన్నట్లు
బంధురంబుగ నన్నబాంధవకులుల - బంధించె వడి నాగపాశసంతతుల
వారును నా బ్రహ్మవరము మన్నించి - తారు రాక్షసుచేతఁ దద్దయుఁ దూలి
యాదినారాయణు వంశజులైన - మేదినీనాథు లిమ్మెయిఁ గట్టువడిరి.
నేఁడు రాముఁడు గాక నిక్క మూహింప - నాఁ డితఁడే వామనస్వరూపంబు
నటు దాల్చి భూదాన మడిగి యాబలిని - బటుకృతఘ్నతఁ బట్టి బంధించినట్టి
ఫలము రామున కిట్లుప్రాప్తంబుఁ గాక - పొలియునే మనుజుఁడై పుట్టి యుండగను
అని తమలోఁ దమయాత్మలఁ గుంది - యనిమిషుల్ ఋషులును నాశ్చర్యపడఁగ
ఖిన్నుఁడై యున్న సుగ్రీవునిఁ జూచి - సన్నుతమతి విభీషణుఁ డర్థిఁ బలికె.
"విధి యేల చింతింప నెట్టివారలకు - నొదవవే యాపద లొక్కొక్కచోట
వినకులేశ్వరులకు నే మయ్యె నిపుడు ? - ఘననాగపాశముల్ గట్టినంతటనె"
యని పల్క యతఁడు మాయాదృష్టిఁ జూచి - కనియె రావణసుతు గగనమార్గమునఁ
గని నీరు మంత్రించి కన్నులు దుడిచి - వనజాప్తసుతునకు వలనొప్పఁ జూపె
నారవిజుండును నవ్విభీషణుని - చారుమహామంత్రశక్తిచేఁ జేసి
యాయింద్రజిత్తుని నప్పుడుకాంచి - యాయతోన్నతమగు నచలంబుఁ బెఱికి
యెగిసి వ్రేయఁగఁ జూచి యింద్రజిత్తుండు - మొగిఁ దిరిగించె నమ్ములవెల్లి పఱపి
యినజుండు తిరిగిన నినజుని రాకఁ - గని మున్ను వెఱచు రాక్షసులు మోదింప
నప్పుడు విజయుఁడై యయ్యింద్రజిత్తు-ముప్పిరి గొను ముదంబునఁ దన్నుఁ గొలుచు
వారును దానును వడి లంక కరిగి - యారావణునిఁ గాంచి యప్పుడిట్లనిరి
"చంపితిఁ గపులను సర్పబాణములఁ - గంపింపఁ జేసి తిక్ష్వాకువల్లభుల"
నని వేడ్కతోఁ జెప్ప నంతరంగమునఁ-దనయునిమీఁద నెంతయు సంతసిల్లి
రావణుఁ డప్పుడు రయమునఁ ద్రిజట - రావించి యనియె "ధరాపుత్రి నన్ను
నొల్లదా రాముని నొనఁగూడుకొనుట - కుల్లంబులో నమ్మియుండుటఁ జేసి
నేఁ డింద్రజిత్తుచే నేలకు వచ్చి - పోఁడిమి చెడిన యా భూపాలు నునికి
సీతఁ దోడ్కొనిపోయి చెచ్చెఱఁ జూపు - మీతఱిఁ బుష్పక మెక్కించి నీవు
అంత రామునిమీఁది యాసలు దక్కి - చింతింప కిట నన్నుఁ జేరును సీత"
యనవుడు రావణు ననుమతిఁ ద్రిజట - దనుజాంగనలు దాను ధరణీతనూజ
నెనయఁ బుష్పకముపై నెక్కించి వేగ - చనుదెంచి సంగరస్థలిఁ బడియున్న

-:నాగపాశబద్ధులై యున్న రామలక్ష్మణులఁజూచి సీత దుఃఖించుట:-

కపులను రామలక్ష్మణులను జూపఁ - జపలాక్షియును నట్టిచందంబుఁ జూచి
కన్నీరుధారలై క్రమ్మ వందంద - విన్ననై కడుఁదూలి విలపింపఁ దొడఁగెఁ.
"గటకట ! రామ ! నీకార్ముకవిద్య-యెటుపోయె ? నీయందె యేపారియుండు !

జామదగ్నిని నైన సరకుగాఁ గొనవు - నీమెయి లావున నీభువి నీవు
సకలమునీంద్రులు సర్పముల్ నీకుఁ - బ్రకటితశయ్యఁగాఁ బలుకుదు రెందు;
నట్టిసర్పంబులే యవనీశ! నిన్ను - గట్టంగఁ ద్రాడులై కదిసెనే నేఁడు?
లాక్షణికులు నన్ను లక్షించి సకల - లక్షణంబులు మేన లలితంబు లగుచు
విలసితరేఖారవిందంబు లంఘ్రి - తలమునఁ గలుగుటఁ దరళాయతాక్షి!
పట్టాభిషేకంబు పతితోడఁ గల్గుఁ - బుట్టుదు రింపారఁ బుత్రులు నీకు
నైదువ యై యుందు దనుమాట లెల్ల - నాదిత్యకులనాథ! యకట! బొంకయ్యె.
రోలంబకులనీలరుచిశిరోజములు - నీలమేఘము డాలు నెఱవు మెఱిగియు
తొగ లించుకయు లేక తోరముల్ గాక - మిగుల వట్రువలునై మించుపెందొడలు
కరములు నిటలంబు కన్నులు మోము - చరణముల్ రుచిరలక్షణసమేతముగ
వరకాంతి నునుపారి వట్రువ లగుచు - సరినొప్పు నఖములు సంగతాంగుళులు
ఏచి చిత్రాకృతి నెనసి క్రిక్కిరిసి - నీచాగ్ర మైనది నీకుచద్వయము
ఉరుతరస్నిగ్ధంబు లుదరపార్శ్వములు - కర మొప్పుచున్నది గంభీరనాభి
కమనీయతరదివ్యకాంతిఁ జెన్నగుచు - రమణీయ మైనది రమణ! నీమేను;
సౌభాగ్యమున నీకు సరి యెవ్వ రనెడి - నాభాగ్య మిట్లయ్యె నరనాథ! కంటె
లలన లీపది మేను లక్షణంబులను - గలవార లత్యంత కల్యాణవతులు
అని చెప్పునార్యోక్తు లవియెల్లఁ దప్పె - మనుజేశ! నాపుణ్యమహిమ గా కిదియుఁ
గెందామరలభంగిఁ గెంజాయ మెఱసి - యందంబులై చూడ నఱచేతు లొప్పుఁ
బల్లవారుణకాంతిఁ బరఁగుపాదాగ్ర - పల్లవంబులు సమస్పర్శంబు లగుచు
నడు వొప్పు నెలుగొప్పు నగుమొగంబొప్పుఁ - గడునొప్పు నివి కన్యకాలక్షణములు
పరికింప నని పల్కు పలుకులు దప్పె - నరనాథ! చూచితే నానోముఫలము?
తలఁపులు దైవంబు తలకూడనీక - వెలయఁగ నిటు సంభవించెనే నాకు?
ధరణీశ! నను జనస్థానంబునందు - నురవడి గొనిపోవు నుగ్రదానవునిఁ
బోరిఁబోరి వెదకి నాపోయినజాడ - కర ముగ్రగతిఁ దెల్పి కపిసేనఁగూడి
జలనిధి బంధించి చనుదెంచి పిదపఁ - బోలు పేది గోష్పదంబున మునింగితివె?
ఆరయ నతిఘోర మగు యామ్యశరము - వారుణబాణంబు వహ్నిసాయకము
నెఱయ బ్రహ్మాస్త్రంబు నెఱిఁ బ్రయోగింప - మఱచితివే? నేఁడు మనుజలోకేశ!
పగవాఁడు మీదృష్టిపథములఁ బడినఁ - దెగి నేలఁబడుగాక! తిరిగి పోఁగలఁడె?
యిది దైవకృతము గా కెల్లచందముల - నెదురంగ శక్తులె యెవరైన నిన్ను?
మేఘనాదుఁడు మాయమెఱసి మిమ్మాజి - నీఘోరశరముల నిటుఁ గట్టె నేఁడు
కాలంబుకడిమిమైఁ గడప నెవ్వరికిఁ - బోలునే తలపోయ? భూలోకనాథ!
హానాథ! హావీర! హారామచంద్ర! - యే నీకు శోకింప నిట నీకు వగవ;

నీకుఁ బ్రాణము లిచ్చి నిర్మలుం డైన - కాకుత్స్థమణికి లక్ష్మణునకు వగవ
మనసు గుందఁగ నాకు మరుగుచు నున్న - జననికి దుఃఖింప సతతంబు నీకుఁ
జిత్తంబు లోపలఁ జింతించుచున్న - యత్త కౌసల్యకై యడలెద నధిప!
ఎప్పుడు పదునాలు గేడులు చనునొ - ఎప్పుడు వచ్చునో యిటు రాముఁ డనుచు
నీతెఱంగున నీకు నెదురులు సూచు - నీతల్లియాసలు నిలిచెనే నేఁడు?
హరిహరాదుల నైన నదలించు నీదు - శరములఁ గలశక్తి సమసెనే నేఁడు?
నీదివ్యశక్తియు నీబాహుబలము - నీదుర్దమక్రమ నిపుణవిక్రమము
నెక్కడఁ బోయెనో? యేమందు నింక? - నక్కటా! విధి! నీకు నలిగెనే నేఁడు?
చెలువొంద నేను నోచిననోము లెల్ల - ఫలియించె నేమని పలవింతు విధికి?"
యని ప్రలాపింపంగ ననియె నాత్రిజట - జనకజ నూరార్చి సదయచిత్తమున
"రాముని కొకకీడు రాదు నీవేల - నీమెయి శోకింప నిందీవరాక్షి!
యట్టిద యైన యీయగచరసేన - యిట్టేల పెద్దయై యేచివర్తించు
నదె చూడు మాదేవి! యగచరేశ్వరులు - పదిలులై నీవిభు బలసియున్నారు,
గాదు పో యీపుష్పకం బేల మోచు? - మేదినీతనయ! యిమ్మేదినిఁ బడక
కాన రాముని కొండు గాదు చింతింప - మానిని! నామాట మనసులో నమ్ము
లంకేశుఁ జంపి యీలంక సాధించి - పంకజానన! నిన్ను భానువంశజుఁడు
నలిఁ దోడుకొనిపోవు; నమ్ము నామాట; - కలఁగకు నేఁ డెల్లి కల్యాణి! నీవు"
అనవుడు సీత మాయామస్తకంబు - ననువుగాఁ బోలని యాత్మలో నమ్మె
సుందరి త్రిజట యశోకవనంబు - నందుఁ గ్రమ్మఱఁ దెచ్చి యవనిజ నునిచె.
మనువంశతిలకుండు మదిఁదెలివొంది - తనకుఁజేరువనున్న తమ్ముని౯ జూచి
"నాతమ్ముఁజూచితే నలినాప్తతనయ! - యీతెఱంగునఁ గుంది యిట్లున్నవాఁడు;
సీతఁ గోల్పడి సీత చెఱ మాన్పలేక - యీతనిఁ గోల్పోవు టిటు సంభవించె;
సౌమిత్రిఁ గోల్పడి జనకజ నాకు - నేమిటి కిటమీఁద? నేల నాబ్రతుకు?
యత్నంబు చేసిన యవనిజఁ బోలు - పత్ని నొండొకచోటఁ బడయంగ వచ్చుఁ
గలరు కాంతలు సుతు లగలరు బాంధవులు; - గలరె గా కెందును గలరె సోదరులు?
తమ్ముఁ డన్మాత్రమే తలపోయ భక్తి - నిమ్ముల నను౯ గొల్చు నిమ్మహాభుజుఁడు.
అరయఁ గౌసల్యకు నాసుమిత్రకును - సరియ కా వర్తించు సద్భక్తితోడఁ
దగ లక్ష్మణునికంటె దయతోడ నన్ను - మిగుల మన్నించు సుమిత్ర నాపలన
వాత్సల్య మెప్పుడు వదల దాపుత్ర - వత్సల యగుతల్లి వగఁబెట్టవలసెఁ!
బురి కింక నొకఁడును బోయితి నేని - భరతశత్రుఘ్నులు భ్రాతృవత్సలులు
ఎట చిక్కె లక్ష్మణుం డేల రాఁ డనిన - నట నేమి చెప్పుదు నకట! తమ్ములకు
ననటమై నీవొంటి వచ్చుటఁ జూచి - మనములు గలఁగెడి మాకు నోతనయ

సౌమిత్రితో నేల చనుదేర వనిన - నేమని యుత్తరం బిత్తుఁ దల్లులకు ?
నేమని యూరార్తు నీమోముతోడ ? - నేమని యటుఁబోదు నీమేనితోడఁ ?
బ్రాలేయశైలంబు పగిలిన నినుఁడు - నేలఁగూలిన నీరు నిశ్చలంబైన
వనధు లింకిన గాలి వర్తింపకున్న - ననలుండు కడుఁ జల్లనైయున్న నైన
నామాట గడువఁడు నాకు నప్రియము - లేమాటలును నాడఁ డెన్నఁడు నితఁడు
ఇతనిచిత్తంబు నాయెడ నొక్కచంద - మితనిఁ బోలెడితమ్ముఁ డింకెందుఁ గలఁడు ?
ఇతఁడె నాప్రాణంబు లితఁడె నాబంధుఁ - డితని నొక్కెడఁ బుచ్చి యే నొంటినుండ
నితఁ డెందుఁ బోయిన నే నందుఁ బోదు - నితనితోడిదె లోక మీలోకమెల్లఁ
జనుదెంచె నాతోడ సౌమిత్రి నాఁడు - చనియెదనే నేఁడు సౌమిత్రివెనుక
హితబుద్ధిఁ గార్యంబు లెఱుఁగక చేసి - తతులవిక్రమశాలి యవి నాకు నెక్కెఁ:
దరుచరోత్తమ ! వాలితనయుఁ డోడ్కొనుచు - గిరిచరసేనతోఁ గిష్కింధ కరుగు
మేలక్ష్మణునితోడ నేగినపిదపఁ - బౌలస్త్యపతి మిమ్ము బాధింపఁగలఁడు.
జయశాలి యగుచున్నసౌమిత్రి లేని - జయము నా కంధుని చంద్రోదయంబు
మద్భక్తుఁడై పూని మారుతపుత్రుఁ - డద్భుతకార్యంబు లవి పెక్కు సేసె:
జలనిధి లంఘించి జనకజఁ గాంచి - కలనఁ బెక్కండ్ర రాక్షసుల మర్దించె;
నీయంగదుండును నీసుషేణుండు - ధీయుతులైన యా ద్వివిదమైందులును
నీగవయుండును నీగవాక్షుండు - నీగజుండును రక్తి నెనయ నీలుండు
మెఱయ సంపాతియు మేటి కేసరియు - మఱియుఁ దక్కినవీరమర్కటోత్తములు
నాకొఱకై వచ్చి నలినాప్తతనయ ! - చేకొని లావులు సేసి రందఱును;
ఇక్కాల మిక్కడ నెబ్బంగి మమ్ముఁ - డెక్కొన్నవిధిఁ దాఁటఁ దీర దెవ్వరికి;
రణభూమిఁ బలువుర రాక్షసపతులఁ - దృణలీలఁ బొలియించి తీవ్రబాణములఁ
బగతుచే నిబ్బంగిఁ బడి లోచనములు - మొగియుచు భూరజంబున బ్రుంగినాఁడు
వరతల్పమున నుండువాఁడు నేఁ డకట ! - శరతల్పమున రణస్థలి నున్నవాఁడు
సంకీర్ణరవికుల జలధిసోం గడఁచి - గ్రుంకెనే లక్ష్మణకువలయప్రియుఁడు;"
అనుచు విలాపింప నఖిలవానరులు - మనముల శోకాబ్ధిమగ్నులైరంత.

—:ఇంద్రజిత్తు రెండవసారి యుద్ధమునకు వచ్చుట:—

ఎనికి గ్రచ్చుఱ వచ్చె నామేఘనాదుఁ - డనుబుద్ధి దూరస్థులైనవానరులు
ఘనతరాంజనశైలకల్పుఁ డైయున్న - తనుఁజూచి వెఱవ గదాపాణియగుచు
సైన్యమధ్యంబునఁ జరియించుకపుల - దైన్యంబుఁ బాపుచుఁ దగ విభీషణుఁడు
ఏతెంచి రవిసూను నీక్షించి పలికె - "నీతెఱంగున మీకు నేల చింతింపఁ
గైకొని యిది యుద్ధకాలంబు కాని - శోకింప వేళయె సుగ్రీవ ! మనకు
దుర్నివారోర్మిబంధుర మైనజలధి - కర్ణధారుఁడు లేని కలము చందమున

మనసైన్యమున్నది మన మింక వేగ - యనికి నుద్యోగించు టదియె కార్యంబు."
అన వినియంగదుం డావిభీషణునిఁ - గనుగొని "నీమాట కడునుత్తమంబు
నరనాథతనయులు నాగపాశముల - నురవడిఁ బెనఁగొని యుర్విపై నొరగి
బాణక్షతంబుల బలువిడి వెడలు - శోణితంబుల బ్రుంగి సొరిది నున్నారు
ఈదాశరథుల మీ రేమఱకుండుఁ - డాదిత్యుఁ డుదయాద్రి కరుదేర మున్నె
యేను రాక్షసకోటి నెల్ల నిర్జించి - జానకిఁ దెచ్చెద జననాథుకడకు
హనుమంతుఁ డాదిగా నఖిలవానరులఁ - గొని కవాటములతోఁ గోటలతోడఁ
దోరణశ్రేణులతోఁ గూడ లంకఁ - దోరంపుఁబిడికిళ్ళఁ దుమురు సేసెదము.
విస్మయంబుగ బంధువితతితోఁ గూడ - భస్మంబు సేయుదు.పంక్తికంధరుని
నావిక్రమంబును నాభుజాబలము - భూవరువలన నాపూనుభక్తియును
దెల్లంబు సేయుదుఁ దెగువతో నెల్లి - యెల్లభూతంబులు నీక్షింపనిమ్ము
మలయజకేయూర మహితానుభూతిఁ - బలుమఱు గన్న నాబాహుదండములు
అనవరతంబును నధికదర్పమునఁ - దనరుచున్నవి రఘూత్తముకార్యమునకు
రావణు నిర్జించి రఘువీరుఁ డలర - నీవిభీషణు లంక నెలమి నిల్పెదను
గాదేని నాజి రాక్షసులచేఁ జచ్చి - పోదును సౌమిత్రి పోయిన త్రోవ"
నన విని సుగ్రీవుఁ డంగదుఁ జూచి - "తనయ ! నీవింక నీదశరథాత్మజులఁ
గొనిపొమ్ము కిష్కింధకును వేగ నేను - జని యింద్రజిత్తుని సకలరాక్షసుల
రావణు నిర్జించి రఘురాముదేవి - నేవిధంబుననైన నేఁ దెత్తు వేగ"
యని దైన్యపాటుతో నాడుసుగ్రీవుఁ - గనుఁగొని ఖిన్నులై కపులు భీతిల్లి
మునుకొని శోకాబ్ధి మునుఁగ సుషేణుఁ - డనువాఁడు వల్కె నయ్యందఱఁ జూచి
యీనాగపాశంబు లిపుడువాయుటకు - వానరేశ్వరులార ! వలను సెప్పెదను
తొల్లిదేవాసురోద్ధురసంగరమున - నెల్లదేవతలకు నివి గట్టియున్న
దేవత లప్పుడు దివ్యౌషధముల - చే వానిబాధఁ బాసిరి కట్లు విడిసి
యాయౌషధము లిప్పు డమృతాబ్ధికవలఁ - బాయకున్నది ద్రోణపర్వతస్థలిని
హనుమంతుఁ బుచ్చుఁడీ యతఁ డౌషధములు-గొనివచ్చు మీరిట గుందంగ నలదు."

—: నారదుఁడు శ్రీరాములకడకు వచ్చుట :—

అనునంత సూర్యసహస్రసంకాశుఁ - డననొప్పి కృష్ణమృగాజినం బమర
మెఱుఁగులతో శుభ్రమేఘమో యనఁగ - నెరయు బింగళజటానిచయంబు వెలుఁగ
శొనర నున్ననియూర్ధ్వపుండ్రంబుఁబెట్టి - తనరంగఁ గౌపీనదండము ల్దాల్చి
రమణమై నొప్పునారాయణమంత్ర - మమలత దనవీణయం దొప్పి మొఱయ
దవతోడియోగీంద్రతతి నాకసమున - నునిచి చిత్తంబున నుల్లాస మొదవఁ
బరమయోగీంద్రుండు పరతత్త్వవేది - పరమపావనమూర్తి పరమవైష్ణవుఁడు

నారదుం డారామనరనాథుఁ గాన - గారవంబున వచ్చి కరములు మొగిచి
వలగొని వచ్చి యవ్వసుమతీశునకుఁ - దలకొన్నభక్తితోఁ దగ విన్నవించె,
"దేవ నీ బ్రహ్మాది దేవతలెల్ల - నావార్ధి మధ్యంబునం దొప్పఁ గాంచి
రావణబాధాపరంపర లెప్పఁ - గా విని వారిపైఁ గరుణించి నీవు
వారిఁ బ్రోచుటకు రావణునిఁ జంపుటకు - ధారణిఁ బుట్టితి దశరథేశునకు
నటు గాన నీవిటు లలమట నొంద - నిటు తగునయ్య! మహీపాలవర్య!
నీనామ మాత్మలో నిలిపినంతటనె - భూనాథ! యజ్ఞానములు వొంద వనిన,
నీకు నజ్ఞానంబు నెప మైనఁ గలదె? - చేకొని నిను నీవె చింతింతు గాక!
నారాయణుఁడవు పూర్ణజ్ఞాననిధివి - చారుకౌస్తుభరత్నసహితవక్షుఁడవు
అనిశంబు లక్ష్మికి నాటపట్టైన - ఘనతరాంగంబులు గలుగుదేవుఁడవు;
ఆదిదేవుఁడవు, సర్వాంతరాత్ముఁడవు - వేదవేద్యుండవు, విశ్వరూపుఁడవు;
తలఁచుయోగీంద్రుల ధ్యానంబునందు - నలువొందు సచ్చిదానందరూపుఁడవు
ధరణి యంఘ్రులు వియత్తలము మస్తకము - పరపైన నిటలంబు పద్మాసనుండు
కన్నులు చంద్రుండు కమలమిత్రుండు-నున్నతం బగుచున్న యూర్పుమారుతము
వదనంబు శిఖి సరస్వతి జిహ్వ యొప్పు - రదనప్రతతి వేదరాశి చింతింపఁ
జెలు వైనగాయత్రి శిఖిప్రణవంబు - వెలసినహృదయంబు వీనులు దిశలు
మహనీయధర్మంబు మనసు దేవతలు - బహుజయస్థితిగల బాహుసమృద్ధి
గొనకొన్న బ్రహ్మండకోట్లు నీకుక్షి - తనరారు దౌడలు మిత్రావార్ధిపతులు
ఆశ్వినేయులు జాను లాత్మలోఁ జూడ - విశ్వంబు నీరోమవితతి చింతింప
నిదె చూడుమా వీరె యెల్లదేవతలు - గదిసి కిన్నరయక్షగంధర్వపతులు
నాదిగా వచ్చి జయంబు నీదెసకు - మేదినీశ్వర! కోరి మింట నున్నారు;
అకలంకమతివి నీ వజ్ఞాన ముడిగి - సకలరాక్షసులను సమయింప వేగ
వారక నరులైన వారు సంసార - పారంబుఁ జేరు నుపాయంబు లేక
బాళి నాశాపాశ బద్ధులై రేని - నీలీల నటియించు టింతియకాక!
నీవేల యీసర్పనికరంబుచేత - భావింపఁగాఁ గట్టుపడుదు; శ్రీరామ!
నీ వాదిమూర్తివి నీమూర్తిదలఁపు - నీవాహనం బైన నీకేతు వైన
గరుడుండు వచ్చిన గరుడునిచేత - నురగపాశము లెల్ల నూడు నీక్షణమె."
యని చెప్పి దీవించి యానారదుండు - చనియెఁ గ్రమ్మర సుధాసాగరంబునకు
నానారదుఁడు సెప్ప నారాఘవుండు - తా నాదిహరి యౌటఁ దలపోసి చూచి
తెలిసి ధీరుని వైనతేయునిఁ దలఁచెఁ - దలఁచిన నతఁడును తలఁపుతోఁ గూడి
యారూఢ మగు నమృతాబ్ధియుత్తరపుఁ - దీరంబునందుండి దిగ్గనలేచి
యూని మెట్టినపాదయుగముచే బయలు - గానంగ ధరణిలోపలిశేషుఁ డులుక (?)

గడుపెద్దయైన ఱెక్కలగాలి మిన్ను - సుడివడి దిక్కులు సొరవులై తూల
నమ్మోఁతపెల్లున నఖిలలోకములు - నమ్రులై తమ చేతనము దక్కి స్రుక్క
నెఱకలు విదిచిన నెగసినధూళి - నెఱసి చీఁకట్లుగా నిఖిలంబు గప్ప
జనుదెంచు నురవడి శైలంబు లురుల - వననిధి పెండలి వండలై కలఁగఁ
బదివేలసూర్యుల ప్రభ లెల్లఁ గూర్చి - మెదిచి చేసినక్రియ మెయి ప్రకాశింప
మెఱయురెక్కలతోడి మేరువో యనఁగ - బఱతెంచె గరుడుఁ డంబరమునఁ బేర్చి
పఱతెంచుటయు నాగపాశంబు లెల్ల - వెఱచి యానృపతుల విడిచి పెల్లఱికె.
నది యట్టిదయ కాదె? యనినఁ జింతింప - వదలుబంధంబు లెవ్వారల కైనఁ
దనుఁదానె చింతించి తనదుబంధములు - చనఁ ద్రోవ రాముండు చాలఁడే తలఁప?
వినుతుం డాదిగా నెల్లవానరులు - విన విస్మయంబుగా వెఱగంది చూడ
భానుకోటిప్రభాభవ్య తేజమున - నానందకరమూర్తి యమరులు పొగడ
హీరకిరీటంబు హేమాంబరంబు - గారుత్మతోజ్జ్వలగ్రైవేయకంబు
రత్నకుండలములు రాజీవరాగ - నూత్నమంజీరమనోహరాంఘ్రులును
మౌక్తికమాలికల్ మాణిక్యకవచ - సక్తమై మించు విశాలవక్షంబు
మరకతకేయూర మంజుబాహువులు - నరుణపక్షములు చంద్రాననాబ్జంబు
కరుణావలోకముల్ కంబుకంధరము - నరుణపల్లవకోమలాగ్రహస్తములు
దుందుభిస్వనము లత్తుకచాయ మేను - మందరమేరుసమానగాత్రంబు
లలితోర్ధ్వపుండ్ర లలాటపట్టికయుఁ - సెలవులఁ దేరెడు చిఱునవ్వులొలుక
వైనతేయుండును వలగొని వచ్చి - యానరపతులకు నందంద మ్రొక్కి
మెఱుగారుఱెక్కల మేనులు దుడిచి - నెఱికరంబులు మోడ్చి నిలిచి యిట్లనియె.
"బాసెమీ కీనాగపాశబంధములు - వాసవాంతకుని రావణుఁ ద్రుంచి వైచి
ధరణిజఁ గొని యయోధ్యకు వేగ చనుము - ధరణీశ! యసురుల దండించునపుడు
మాయలు పెద్ద యేమఱక వర్తింపు - మేయుపాయంబుల నీఁక మోసపోకు"
మని ప్రదక్షిణముగా నరిగి యానృపుల - వినుతించి దీవించి వెసఁ గౌఁగిలించి,
మ్రొక్కి యాయమృతసముద్రంబుకడకు - గ్రక్కున గమనించెఁ గశ్యపాత్మజుఁడు
పాములకల్లెల్లఁ బాయుటఁ జేసి - రామలక్ష్మణులును రాగిల్లి రపుడు.
వనచరులారామవల్లభు నెదుర - ననురాగరసమున నందందఁ దేలి
తనరుచు సింహనాదములు సేయుచును - వినువీథిఁ దోఁకలు విసరి యాడుచును
గురువులు వారుచు గునిసి యాడుచును - నురవడి దాఁటుచు నుబ్బి నవ్వుచును
ఘాటించి శైలవృక్షము లెత్తి లంక - కోటలో కెత్తునఁ గొనఁదలంచుచును
మిగిలినవారల మిక్కిలి రభస - మగలించె లంకపెల్లగలించె నభము.
అంత సూర్యోదయ మగుటయుఁ జరుల - నంతయు నరయ దశాస్యుండు పనిచెఁ.

బనిచిన నక్కోటపైనుండి వారు - గనిరి సుగ్రీవుండు కదిసి క్రొల్వఁగను
సవినయుండై విభీషణుఁడు సేవింపఁ - బ్రవిమలమతి కపిబలము రంజిల్లఁ
బోరికి సేనలఁ బురికొల్పుకొనుచుఁ - జారువిశృంఖల సమదేభయుగము
గతినున్న రామలక్ష్మణుల నిక్ష్వాకు - పతుల బంధంబులు వాసినవారిఁ
గని విన్ననై వారు క్రమ్మఱఁ బోయి - దనుజేశ్వరున కవ్విధం బెఱిఁగింప
విని ఖిన్నుఁడై కడువేఱ గందియపుడు - తనమంత్రివరులతో దశకంఠుఁ డనియెఁ.
"బన్నగపాశాప్తిఁ బడియును మగుడ - నున్నయారామలక్ష్మణులచే నింకఁ
జెడఁగల దీలంక సిద్ధంబుగాఁగ - బడయవచ్చునె నాగపాశంబు లూడ ?
జయ మెక్కడిది నాకు ? సమరంబులోన - రయమునఁ జెడుఁగాక రాక్షసలక్ష్మి !
గరుడుండు వచ్చెనో కాక లేకున్న - నురగపాశము లేల యూడు వారలకు ;
గరుడుండు నను గెల్చెఁ గాక లేకున్న - నరు లెంతవారు ? వానరు లెంతవారు ?"
అనుచు మత్తేభరవానుకారముగ - ఘన మగు నిట్టూర్పు గ్రమ్మ ధూమ్రాక్షుఁ

—: ధూమ్రాక్షుఁడు యుద్ధమునకు వచ్చుట :—

బనిచె నగ్గలమైన బలములఁ గొనుచుఁ - జను వేగ రామలక్ష్మణులపై ననుచుఁ
బనిచిన నాదైత్యపతికి మ్రొక్కుచును - నని కెత్తి ధూమ్రాక్షుఁ డప్పుడు వెడలె.
వానిబలంబు వెల్వడఁ జొచ్చె నపుడు - నానావిధంబుల నలుగడలందు
వృకసింహముఖముల వెలసినయట్టి - ప్రకటితస్ఫూర్తితురంగంబు లొప్పఁ
బటపటార్భటిఁ జెవుల్ పగిలించునట్టి - పటురవంబుల దిశాపటలంబు లద్రువ
వడి భయంకరము దివ్యం బైనదీప్త - లడర ధూమ్రాక్షునియరద మొప్పారె.
భేరులు శంఖముల్ పృథుమృదంగములు - భూరిఘోషంబు లద్భుతముగా మ్రోయఁ
దురమున కటు వచ్చుధూమ్రాక్షునకును - బరువడిఁ దోఁచె నొప్పనిశకునములు
నలి నార్చి ముందఱ నడుచు రాక్షసులు - నిలిచి యెంతేనియు నిశ్చేష్టులైరి.
అయ్యును నిలువక నగ్గలం బైన - కయ్యంబుమీఁదను గవిసి యార్చుచును
వచ్చుధూమ్రాక్షుండు వారిధివోలె - నచ్చెరు వైయున్న యగచరసేన
దాఁకిన నసురులఁ దరుచరేశ్వరులు - దాఁకిరి మిన్నులు దాఁక నార్చుచును
దానవావలి యడిదంబుల వ్రేయ - వానరావలి వ్రేసె వారి వృక్షముల
దానవేశ్వరులు కుంతంబులఁ బొడువ - వానరు ల్పిడికిళ్ల వారి మోఁదుదురు
దానవుల్ హరులఁ బంతంబునఁ దోల - వానరుల్ వానిని వ్రత్తురు గోళ్ల
దానవోత్తములు రథంబులు వఱప - వానరుల్ వానిని వ్రయ్యఁ దొక్కుదురు
దానవుల్ మదకరితతుల డీకొలుప - వానరుల్ వాని నుర్వరఁ గూల్తు రలుక
నివ్విధంబునఁ బేర్చి యిరువాగుఁ బోర - నవ్వనచరవీరు లసురులఁ గిట్టి.
యంతకాకృతిఁ గాళ్ల నలమి మదోగ్ర - దంతుల నేలపైఁ దాటించి చంపి.

వానిఁ జేకొని కడువడి వ్రేసి వ్రేసి - దానవానీకంబు దర్పంబు మాపి
గెడపి కాల్లొడిసి పక్కెరలతోఁ బట్టి - పుడమి బెట్టుగ గుఱ్ఱముల వ్రేసి చంపి
వానిఁ జేకొని కడువడి వ్రేసి వ్రేసి - దానవానీకంబు తనువులు చదిపి
యసమునఁ గడునొగ లలమి యందంద-వెసఁ ద్రిప్పి యరదముల్ విఱుగ దాటించి
వానిఁ జేకొని కడువడి వ్రేసి వ్రేసి - దానవానీకంబు ధరఁ గూల్చి కూల్చి
యిరియు కాల్బలములయెమ్ము లన్నియును - నురుముగాఁ దన్ని పీనుఁగులుగాఁ జేసి
వాని నేర్కొని కడువడి వ్రేసి వ్రేసి - దానవానీకంబు ధరమీఁదఁ గూల్చి
మఱియుఁ గ్రందుగఁ జొచ్చి మహితదంష్ట్రముల - గఱకురాక్షసకోటి గఱచి యీడాడి
చాచినయట్టి శస్త్రంబులు విఱిచి - మోచేతులను వారిమొగములఁ బొడిచి
పడఁద్రోసి చేతుల బలిమిగా నదిమి - మెడలును గాళ్లను మిడుకంగఁ బట్టి
మోఁకాళ్ల నూఁది యిమ్ముల దైత్యవరుల - వీక కోలెమ్ములు విఱుగంగఁ బొడిచి
కడువడి నిడుదతోఁకలు దవిలించి - యుడుగక మెడలకు నురులు గావించి
యఱిముఱిఁ బరవశులై గ్రుడ్లు వెలికి - నుఱికి బెట్టుగఁ జావ నొగి బిగియించి
పెల్లుగాఁ బీనుఁగుపెంటలు సేయ - మల్లడిగొని త్రెళ్లి మహిమీఁద నపుడు
ఇవి తల; లివి కన్ను; లివి వదనంబు; -లివి చెక్కు; లివి ముక్కు; లివి కంధరంబు;
లివి బాహం; లివి మేను; లివి జఘనంబు ;-లివి యూరు; లివి జాను; లివి చరణంబు ;
లని యేరుపడకుండ నసురవర్గముల - నెగడును మజ్జంబు నెత్తురు మెదడు
నెరసియుఁ బ్రేవులు నెమ్ములు తోలు - పురియలతోఁ బెనుప్రోవులై యుండె.
నప్పుడు ధూమ్రాక్షుఁ డాకపిసేనఁ - జప్పరింపుచుఁ దాఁకి చతురత మెఱసి
తలలు వ్రయ్యలుగ ముద్గరముల వ్రేసి - సలలితుం డగుచుఁ బ్రాసంబులఁ బొడిచి
పరిఘంబులను భిండివాలశూలముల - గరవాలముల మహోగ్రతఁ బెంపుచూప
గడు నొచ్చి నెత్తురుల్ గ్రక్కుచుఁ బడిరి; - కడిమికిఁ బెడఁబాసి కపులు పెక్కండ్రు
తక్కటికోఁతు లుదగ్రత దక్కి - దిక్కులఁ బఱచిరి ధృతిపెంపు దూలి;
పఱచినఁ గోపించి పర్వతం బొకటి - యఱిముఱిఁ గొని వైచె హనుమంతుఁ డలిగి
వైచినగదగొని వారించి యప్పు - డాచావునకుఁ దప్పి యసుర దాఁటుటయు
నది దానవాధమునరదంబుమీఁదఁ - బదరంబుగా వచ్చి చదియంగఁ బడియె.
నంతటఁ బోవక యనిలతనూజుఁ - డెంతయుఁ గడఁకతో నేపు దీపించి
యలుకతో జముఁడు బ్రహ్మాండంబు వగులఁ - బలువుర నుగ్గాడు పగిది రోషించి
తరుశైలపాషాణతతులరాక్షసుల - శిరముల నుగ్గాడి సింహవిక్రముఁడు
ఆదరి వాండ్రను దోలి యగశృంగ మొకటి - తొడ్డిబడఁ గైకొని ధూమ్రాక్షుమీఁదఁ
గడఁగి యేతేరంగ గదఁగొని యతఁడు-మడిఘు మంచును హనుమంతు మస్తకము
వ్రేసిన ధూమ్రాక్షువీఁకయు లావు - నీసును శౌర్యంబు నింతఁ గైకొనక

హనుమంతుఁ డుగ్రత నరచేత నున్న - ఘనతరశైలశృంగం బెత్తి యార్చి
యేచి యద్దానవు నేపెల్లఁ దూల - వైచినఁ దల పెక్కు వ్రయ్యలై కూలె.
నప్పుడు కొండ వజ్రాహతిఁగూలు - చప్పుడు దోఁచె నజ్జగములకెల్ల
నటు వాఁడు మృతుఁడైన హతశేషులైన - కుటిలదైత్యులు గాలికొడుకున కులికి
భూచక్ర మగలంగఁ బొరిఁబొరి మగిడి - చూచుచు వెస లంకఁ జొచ్చిరి పాఱి
యంత రావణుఁడు ధూమ్రాక్షుఁడు చచ్చు - టంతరంగము నెరియంగఁ జేయుటయుఁ

—: అకంపనుఁడు యుద్ధమునకు వచ్చుట :—

గలన దేవతలకుఁ గంపింప కునికి - గలిగినవాని నకంపనాహ్వయుని
దివ్యాస్త్రశస్త్రప్రదీప్తులవాని - దివ్యరథోపరిస్థితి నొప్పువాని
వడి నాజికినిఁ బడవాళ్లను బనిచి - వెడలించె బహుబలవితతితోఁ గూడ
మొనసి కాలాంబుదమూర్తియై వాఁడు - దనరు భూషణదీప్తిధామంబు లడర
మణిదీధితుల సూర్యమండలం బగుచు - బ్రణుతి గాంచిన హేమరథముపై నిలిచి
యిదె వచ్చె నాజికి నితఁ డని తెల్పు - చదురునఁ గేతువు ల్చదలఁ బెల్లడరఁ
గుటిలరాక్షసవీరఘోరనిస్సాణ - పటహభేరీభూరిభాంకృతు ల్సెలఁగ
వితతంబుగాలంక వెడలంగఁ దోన - చతురంగబలములు చతురత వెడల
నగచరసేనయు నార్చుచుఁ దాఁకె; - గగనంబు వగుల రాక్షససేనతోడ
నుభయబలంబు లి ట్లుగ్రతఁ బేర్చి - రభసంబుతోఁ దాఁకి రణ మొనరింప
నెగసిన కెంధూళి యెల్లదిక్కులను - గగనభూభాగంబుఁ గప్పె నాలోనఁ
జీఁకటి మిగులఁ బేర్చినచంద మయ్యె; - నాకపిసేనల కసురసేనలకు
నప్పుడు తమతమ యడియాలములను - దప్పక రణము కొందఱు సేయువారు;
పలుకుల సన్నలఁ బరు లని యెఱిఁగి - తలపడి పేర్చి కొందఱు పోరువారు;
వారు వీ రనక యెవ్వరి నైనఁ దాఁకి - దారుణక్రీడఁ గొందఱు పోరువారు;
తరుచరావలి వైచు తరులును గిరులు - నురుదైత్యు లడరించు నుగ్రశస్త్రములు
పెరసి నల్దెసలందుఁ బెల్లుగాఁ బరచి - పొరిఁబొరి జలచరంబులభంగి నొంది
మానైన ధూళి తమఃపటలమున - మానితాంభోనిధి మాడ్కిఁ గావించె.
నప్పు డాయుభయసైన్యంబులనడుమ - నుప్పొంగుతనువుల నురులురక్తములు
ధరణీపరాగంబు దక్కినదైత్య - తరుచరపతులు యుద్ధము వేడ్కఁ జేయ
నావానరులు కడు నగ్గలం బైన - బావకాకృతి నకంపనుఁడు కోపించి
నారి సారించి యున్నతసత్త్వుఁ డనియెఁ - సారథితోడ నుత్సాహంబు మిగుల
"మ్రాఁకులఁ గొండల మర్కటసేన - వీఁకతో రాక్షసవితతి నొప్పించె.
నాదిక్కునకుగా రయంబునఁ దోలు - మా దర్పమున నీవు మనరథం" బనుడు
వాఁడును బరపిన వాఁడు నగ్గలిక - వాఁడిమిఁ దాఁకి యవ్వనచరసేన

బెడిదంపుశరములఁ బెల్లేయుటయును - జెడి వలీముఖులు నిశ్చేష్టితు లయ్యె
హనుమంతుఁ డడరిన నతనితోఁ గూడి - దనుజసైన్యంబులఁ దాఁకిరి బెట్టు
అప్పుడు మేరునగాకృతి నున్న - యప్పవనజుమీఁద నయ్యకంపనుఁడు
వీరరసస్ఫూర్తి వెల్లువదొట్టి - ఘోరంపుటార్పు నిర్ఘోషమై చెలఁగఁ
గడుబెట్టుగా లయకాలమేఘంబు - వడువున నురుశరవర్షంబు గురియ
నవి గణింపక యట్టహాసంబు చేసి - పవననందనుఁ డంతఁ బ్రళయకాలాగ్ని
రుద్రునికైవడి రూక్షకటాక్ష - రౌద్రరసంబు ఘోరంబుగా నిగుడ
విగతభయుండు నై వ్రేళ్లతోఁ గూడ - నగలించి పెఱికి మహాశైల మెత్తి
వైచి నముచిపయి వజ్రి వజ్రంబు - వైచినచందాన వారణలేక
దానవుం డర్ధచంద్రప్రదరమున - దాని నుగ్గాడె నుద్ధతశక్తి మెఱసి
మానితం బగుసత్త్వమహిమ దీపింప - గా నగ్నికణములు గన్నులఁ దొరఁగఁ
జని వేగ వేఱొక శైలంబుఁ బెఱికి - కొనివచ్చి యఱిముఱిఁ గ్రూరుఁడై యార్చి
కడుబెట్టిదముగ రాక్షసుమీఁద వైవ - వడిఁగొని తుమురుగా వాఁ డది ద్రుంచె
దానికి మారుతితనయుండు గినిసి - వే నగంబును బోలు వృక్షంబుఁ బెఱికి
యడుగులఁ బెట్టున నవని కంపింప - మిడుగురుగములు గ్రమ్మెడు కన్ను లొప్ప
మసలక తక్కిన మ్రాఁకులు విఱుగ - విసరి యాడుచు దైత్యవితతిపైఁ గవిసి
రథికులఁ జంపి సారథుల గీటడఁచి - రథరథ్యములను ధరాస్థలిఁ జదిపి
కొమ్ములు నెమ్ములు కుంభస్థలములు - నమ్మేఁదిజోదులు నంకుశంబులును
మురియంగ ఘంటలు మొరయఁగఁ బెట్టు - చరణము ల్వేసఁబట్టి సామజప్రతతిఁ
దడఁబడగా వ్రేసి తరమి కొన్నింటిఁ - బొడిపొడిగాఁ జేసి పుడమిపై గెడపి
తుమురుగా రౌతులతోను గుఱ్ఱముల - సమయించి కాల్వురఁ జదియంగ మోఁది
యంతకాకృతిఁ బేర్చుహనుమంతుమీఁద - నంతరంగమునఁ గోపావిష్టుఁ డగుచు
వాటంబుగా దైత్యవరుఁ డుచ్చిపాఱ - నాటించె నొకపదునాల్గుబాణములు
కరమునఁ గలయశ్వకర్ణవృక్షమున - మురియలు గావించి మునుమిడి యార్చె
నప్పుడు నెత్తురు లడర నశోక - మొప్పఁ బూచినక్రియ నొప్పి యావేళ
హనుమంతుఁ డొకవృక్ష మవలీలఁ బెఱికి-తనర నకంపనుతల వ్రేయుటయును
లోకంబులు గలంగ లోగుచుఁ బర్వ - తాకృతి బెట్టుగా నవనిపైఁ గూలి
ఘోరిఁబోరిఁ జెదరెడి పునుకలతోడ - నరభోజనుండు ప్రాణంబులు విడిచె
వాఁడు గూలినయంత వానరోత్తములు - వాఁడిమి నార్చిరి వసుధ గంపింప
దనుజులు గనుకని తలలోలివీడఁ - జని లంకఁ జొచ్చిరి సరభసంబునను
అగచరేశ్వరులును హనుమంతుకడిమి - బొగడిరి తమమనంబుల మెచ్చి మెచ్చి
పరుఁతచే నని నకంపనుఁడుగూలుటయుఁ - బరితాపమున విని పఙ్క్తికంధరుఁడు

"మనుజుల కపులను మడియించి వేగ - చనుదెమ్ము నీబలశౌర్య మింపార"

—— :మహాకాయుఁడు యుద్ధమునకు వచ్చుట :——

నని మహాకాయుని నప్పుడె పనిచెఁ - బనిచిన వాఁడును బనిఁబూని యపుడు
రమణీయతరమయూరధ్వజం బొప్ప - నమితమణిప్రభ లఖిలంబు నిండఁ
బనిగొని శస్త్రాస్త్రపఙ్క్తులు మెఱయ - ఘనపిశాచానన గార్దభప్రతతిఁ
బూనినయరదంబు బొలుపార నెక్కి - నానాస్త్రశస్త్రసన్నద్ధసైన్యములు
నడువంగ నిస్సాణనాదంబు లెసఁగ - నడియాల మైనతూర్యంబులు మ్రోయ
దనరినదక్షిణద్వారంబునందు - వినుతవిక్రమశాలి వెడలె వేగమున
నప్పుడు గురిసెఁ బై నస్థులవాన - చొప్పడఁ బిడుగులు సోనలై పడియె
గొడుగులు పడగలుఁ గూలెఁ గూలుటయు - నడరి మహాకాయుఁ డవి యెల్లఁ గొనక
కడిమి వానరసేనఁ గదిసి దాఁకుటయుఁ - బుడమి చలింప నప్పుడు వలీముఖులు
తరుశైలవితతులు తఱచుగా మీఁదఁ - గురియుచుఁ దాఁకిరి క్రూరదానవుల
నప్పుడు దానవు లాసేనమీఁద - నుప్పొంగుబీరంబు లొలుకుచునుండఁ
దడబడఁగా నరదంబులు వఱపి - కడువేగమునఁ గరిఘటల డీకొల్పి
తురగచయంబులఁ దోలి యుగ్రతను - దరముగా ముంచి పదాతి ద్రోచియును
గరవాలములఁ ద్రుంచి గదల నొప్పించి - సురియల నాటించి శూలాలఁ జించి
పరిఘల విదళించి ప్రాసాల నొంచి - శరపరంపర లేసి చక్రము లేచి
పట్టసంబులఁ ద్రుంచి పరశుల నొంచి - కిట్టి ముద్గరముల గినిసి ధట్టించి
మిగిలినకపులను మేటిరక్కసుల - నగపాదపముల వానల ముంచి రంత
నారభసంబున నవనీపరాగ - మారవిమండలం బంతయుఁ గప్పె
నారజఃపటలంబునం దిరువాగుఁ - బోరుచో నొండొరుఁ బొడగానరాక
తరువులు కొండలు దరుచ మ్రోయుచును - దెరలంగ మీఁద నేతెంచుచక్కటికి
నురవడి నేయుదు రుగ్రదానవులు - శరపరంపర లాకసంబునఁ గప్పఁ
బరఁగుచక్రంబులు పట్టసంబులును - శరములు తోమరచయము ప్రాసములు
వడిమ్రోయుచును మీఁద వచ్చుచక్కటికి-విడుతురు తరుశైలవితతులు గపులు
అంతఁ బోవక చెవులందును ధూళి - యెంతయు నిండిన నిరువాగువారు
మ్రోయుచక్కటికి నిమ్ముల విక్రమంబు - సేయునేర్పులు దక్కి చేష్టలు మఱచి
కపులు వీ రనక రాక్షసులు వీ రనక - చపలత్వమునఁ బెల్లు చంపుదురెలమి
నటుపోరఁ దనువుల నడరురక్తములు - పటునదులై రజఃపటలంబు నణఁప
దిమిరంబుఁ బాసియు దీప్తశౌర్యముల - నమరులు వెఱగంద నని సేయునపుడు
వెస దైత్యులకుఁ గాక విఱిగి యాకపులు - కసిమిసియై కనుకని పాఱుటయును
గనియంగదుఁడు పల్కెఁ "గపివీరులార! - కనుకని యిటుపాఱఁగా నేల? నేను

గలుగంగ" నని వారిఁ గ్రమ్మఱ ననికిఁ - దలకొనఁ జేసి యుత్సాహంబుతోడ

—: రాక్షసులతో వానరులు ఘోరయుద్ధము సేయుట :—

నొకమహాపర్వతంబును వడినెత్తి - యకలంకుఁడై రాక్షసావలిమీఁద
నడువ నాతనితోడ నలి నార్చియార్చి - నడచిరి వానరనాయకు లేచి
యంగదుండును బేర్చి యసురులఁ గట్టి - యంగంబు లవియఁగ నాసేన నెల్ల
పెడచేతఁ బడఁ దాచి పిడికిళ్లఁ బొడిచి - యదరి ముంజేతుల నంగము లోచి
మోచేతఁ బగులంగ మొగములఁ బొడిచి - పూచినశస్త్రాస్త్రములు పొడిసేయ
గలకురాక్షసులు నంగదునకుఁ గాక - విఱిగి హాహాకారవివశులై తూలి
నలుగడఁ బాఱ నున్నతశక్తివారి - వలువ దోహో ! యని వారణ సేసి
ఖ్యాతి మించిన మహాకాయుని మంత్రు - లాతతగతి రుధిరాశనుం డనఁగ
వ్రాలెడివాఁడును వజ్రనాభుండు - కాలదంష్ట్రుండును గాలకల్పుఁడును
మఱి వపాళుఁడు శతమాయుండు ధూమ్రుఁ - డఱిముఱి దుర్ధరుం డనువాఁడు గడఁగి
యట్టహాసములతో నగచరసేనఁ - గిట్టి నొప్పింప వీక్షించి పృథుండు
పనసుండు మేఘపుష్పకుఁడు గవాక్షుఁడును ఋషభుఁడు గజుఁడు క్రోధనుండు
శతబలి తారుండు సబలులై వారి - నతులితగతిఁ దాఁకి యని సేయునపుడు
రుధిరాశనుం డంత రోషంబుతోడ - నధికబాణములు గవాక్షుపై నేయ
వేగంబె పర్వతవృక్షంబు లెత్తి - యాగవాక్షుఁడు రుధిరాశుపై వైచె
వైచిన నడుమనె వాని నన్నింటి - నేచి చూర్ణములుగా నేసి గవాక్షుఁ
బడనేసె మూర్ఛచేఁ బడిన గవాక్షుఁ - బొడఁగని తారుఁ డప్పుడు కలుషించి
ఘనమైన సాలవృక్షం బెత్తి వ్రేసె - ననువొంద రుధిరాక్షు నరదంబుమీఁద
నారుధిరాశనుం డమ్మహీరుహము - బోరన నడుమనె పొడిపొడి చేసి
పదిబాణములఁ దారు బడనేసి మించి - కదిసి చలంబునఁ గపిసేన గిట్టి
కడునుగ్రుఁడై లయకాలంబు నాఁడు - మిడుక లోకములెల్ల మ్రింగునంతకుని
యాకృతిఁ గైకొని యాసేనలోన - భీకరవృత్తితోఁ బేర్చుచునుండె.
నప్పు డొకింత గవాక్షతారులును - దెప్పిరి కనువిచ్చి తెలియంగఁ జూచి
యంతలో గద వ్రేసె నదరి గవాక్షుఁ - డంతకాకృతి రుధిరాశుమస్తకము
వ్రేసిన నసురయు వికృతాంగుఁ డగుచుఁ - బాసిప్రాణములకుఁ బడియెఁ దత్తనువు
అని వజ్రనాభుఁ డుదగ్రుఁడై పృథునిఁ - గముఁగొని పెల్లేసె ఘనసాయకములఁ
బృథివీధరము వైచెఁ బృథుఁ డప్పు డలిగి - ప్రథితంబుగా నేసెఁ బదివ్రయ్యలుగను
పృథుఁడును రోషసంప్రీతుఁడై వాని - రథముపై కెంతయు రయమున నురికి
విల్లు ఖండములు గావించి గుఱ్ఱముల - దొల్లించి రథము బెట్టుగ నుగ్గుసేసి
యనయంబుఁ గోపించి యవ్వజ్రనాభు - ఘనశక్తి వలకేలఁ గదకాలు పట్టి

వెసఁ ద్రిప్పి నేలతో వ్రేసి రోషమున - నసురులఁ బెడఁబాపి యాఋషభుం డార్చె
బరువడి ఋషభునిపైఁ గాలదంష్ట్రుఁ - డురవడి గొల్చె మహోద్దండదంతి
నటుమీఱి చనుదెంచునగ్గజంబునకు - నటునిటుఁ దొలఁగక యాఋషభుండు
వేగంబుమైఁ బదద్వితయ మొక్కటిగ - లాగించి కుంభస్థలములఁ దన్నుటయు
మదకరిఘీంకృతి మానక నిగుడ - నది యొక్కవింటిప ట్టరిగె వెన్కకును
మఱియును ఋషభుండు మానక మీఁద - దరిమి యయ్యేనుఁగుదంతంబుఁ బెఱికి
బాగొప్ప వ్రేసి యప్పటుకరిఁ జంపి - లాగును వేగంబు లావును మెఱసి
కాలదంష్ట్రుని గిట్టి కాలొగిఁ బట్టి - కేళిమై ధరవ్రేసి గీటడఁగించె
నసురసైన్యములు హాహారవం బంద - ననమునఁ గపిసేన యార్చె నందంద
కాలకల్పుఁడు నగ్నికల్పబాణముల - పాలు గావించె నప్పనసునిఁ గిట్టి
పనసుఁ డయ్యరదంబు పైకి లంఘించి - మును బెట్టుగా గుఱ్ఱములఁ జదియించి
సారథిఁ బడఁదన్ని సత్త్వ మేపార - నారథం బెల్ల నుగ్గై రాలఁగొట్టి
పిడికిట గళసంధి బెట్టుగాఁ గిట్టి - పొడిచె నకాలకల్పుఁడు దన్నికొనఁగఁ
బొడిచిన వాఁడు నప్పుడు పండ్లు డుల్లి - దొదదొద నోట నెత్తురుఁ గ్రక్కుకొనుచు
మిడుకుచు గ్రుడ్డులు మిడుక ప్రాణములు - విడిచె రాక్షసు లెల్ల విస్మయం బందఁ
బలియుఁడై కపుల వపాళుండు గిట్టి - చలమున నేసి జర్జరితులఁ జేయ
వానిపైఁ బాషాణవర్షంబుఁ గురిసె - జానుగా గజుఁ డాకసం బెల్ల నిండ
నావపాళుఁడు వాని నన్నింటినడుమఁ - గావించె దునియలుగా నంపగములఁ
గావించి మఱియును గజు నురుమాడఁ - బావకాభము లేదు బాణంబు లేసె
నేసి వెండియు గిట్టి యిరువదేనింట - నేసి నూఱింటమే నేసెఁ దూరంగఁ
గజుఁడు నైదమ్ములఁ గడునొచ్చి వాని - నిజరథం బంతయు నెళనెళ విఱుగ
గరుడునివిధమునఁ గడువేగదాఁకి - కరిగోపురాగ్ర ముగ్రతఁ ద్రోయుకరణి
నావపాళునితల యట్టకుఁ బాపి - పోవైచె నప్పుడు భూమిపైఁ బడఁగ
రోషించి యపుడు ధూమ్రుండు దుర్ధరుఁడు - భీషణాస్త్రముల నొప్పించి వానరులఁ
దఱిమినఁ గినుకఁ గ్రోధనమేఘపుష్పు - లఱుకరథంబుల కుఱికి యుగ్రతను
గరతలంబున మస్తకంబులు చరచి - దురమున గెడపి రద్భుతశక్తి మెఱసి
యటు వారు హతులైన యసురు లందఱును - బటురయంబునఁ జెడి పాఱిరిభీతి
నసురులు పాఱుట యప్పుడు చూచి - మసలక వడి శతమాయుండు పేర్చి
కవిసినఁ జే పరిఘం బమరించి - కవిసి యాతనిమీఁద గజుఁ డెదిరింపఁ
జల మొప్ప ఋషభుండు శతబలిపనసుఁ - డలుక గవాక్షి నలాంగదుల్ గూడి
కడఁగి వృక్షంబులు ఘనశైలములును - మడవక యాశతమాయుని పైవ
శరతోమరప్రాస చక్రగదాది - వరశస్త్రచయముల వర్షంబు గురిసి

వడి శతమాయుండు వనచరేశ్వరులఁ - బెడిదంబుగా నొంచి పేర్చి పెల్లార్చె
వానిచే నటునొచ్చి వానరాధిపులు - మానక రోషసమగ్రులై కదిసి
యదరి గవాక్షుండు హయములఁ జంపెఁ - గడిమి ఖండించె నంగదుఁడు పతాక
పఱియలుగాఁ ద్రొక్కెఁ బనసుండు రథము-నురుముగా ఋషభుండు నొంచె సారథిని
నలవొప్ప నలుఁడు శస్త్రాస్త్రముల్ విఱిచెఁ - జలమునఁ బిడికిట శతబలిఁ బొడిచెఁ
బిడికిటిపోటునఁ బిమ్మటఁ గొనక - కడులఘుత్వంబున గరుడుండు వోలెఁ
బటుఖడ్గమునుబెద్దపరిఘయుఁ గొనుచుఁ - జటులవేగంబున శతమాయుఁ డెగయఁ
బరవశంబున వాలు వడియున్నబ్రద్ద - పఱియను గొని శతబలియుతో నెగసె
నెగసి భేరుండంబు లెడ రెండుఁ గవిసి - యొగిఁ బోరుతెఱఁగున నురువడి మిగుల
వ్రేయుచుఁ దిరుగుచు వెస దప్పుకొనుచు-బాయుచు డాయుచు బాటవం బొప్ప
గెరలుచుఁ దెరలుచుఁ గ్రిందుమీఁ దగుచుఁ - బొరిబొరి నాకసంబునఁ బోరుతఱిని
శతమాయుఁ డడిదంబు జళిపించి పూన్చి - శతబలివిపులవక్షం బేయుటయును
నరభసుండై యప్డు శతబలి బ్రద్ద - పఱి దప్ప నొడ్డి కృపాణోగ్రధారఁ
జలమునఁ దెగవ్రేసె శతమాయుతొడలు - తలక్రిందుగా వాఁడు ధరమీఁదఁ బడఁగ
నవిసె దైత్యునితల యందందఁ జెదరి - యవనిపై గిరిశృంగ మవియుచందమున
శతమాయుఁ డపుడు చచ్చినఁ దోడికపులు - శతబలితోడ నచ్చట నార్చుటయును
ధరణి మిన్నును గుణధ్వని బీటులెగయ - నరద మత్యుగ్రరయంబునఁ బఱపి
యంగదు నపుడు మహానాదుఁ డార్చి - యంగదుమేన మూఁడమ్ములు గ్రుచ్చి

—: మహానాదుఁ డంగదునితోఁ బోరి మడియుట :—

మఱియును వెస నేయ మర్కటేశ్వరుఁడు - వఱలుకోపంబున వానిపైఁ గిట్టి
యోజనాయతగిరి యొకటి రథంబు - పై జవంబునవైవఁ బడకుండ వాఁడు
నడుమనే గద వైచె నగమెల్లఁ బొడిగి - వడిఁద్రుంపఁ గోపించి వాలినందనుఁడు
అతనిరథంబున కవలీల దాఁటి - చటులసత్త్వోన్నతిఁ జాపంబు విఱిచి
పట్టి రథంబుపైఁ బడవైచి త్రొమ్ము - మెట్టి గ్రుడ్డులువడి మిడుక రోజఁగను
మెడ నుల్చి త్రెంచి క్రమ్మిననెత్తు రొలుకఁ - బుడమి పై వైచె నప్పుడు వానిశిరము
తమ్ముఁడు చావ నుద్దండకోపమున - నెమ్ములు వగులంగ నేచి యార్చుచును
మఱియును గనలుచు మహనీయరథము - మెఱయుచు నలుగడ మెఱుఁగులు వారఁ
గదలించి యమ్మహాకాయుఁ డుద్వృత్తి - మదమున సింహంబు మలయు చందమున
గుదులు గ్రుచ్చినమాడ్కిఁ గ్రూరబాణముల - నెదిరి ధారణిఁ గూల నేసె వానరుల
వనచరవీరులు వానికిఁగాక - హనుమదాదులపోరు నచటికిఁ జనిరి
సారథి జూచి "యీచక్కటిమనల - వారక మార్కొనువారలు లేరు
పోరన రాముపైఁ బోనిమ్ము రథము - నేరుపు వాటిల్ల నీ" వన్న వాఁడు

కడఁగి యుగ్యముల పగ్గములు వదల్చి - వడి నదల్పఁగను దీవ్రంబునఁ గదల
నాక్రూరతకుఁ గాక నగచరుల్ పరువ - "నోకోఁతులార! మీ కులుక నేమిటికి?
శివునిచాపముఁ ద్రుంచి సీతఁ జేకొన్న - యవనీశుపైఁగాని యాజి నేనలుగఁ
బరశురాముని భంగపఱచినయట్టి - నరనాయకుఁడు గాని నాయీడుగాఁడు
ఆజిలో ఖరుని నుక్కడఁచినయట్టి - రాజుమీఁదనె కాని రాదు నాయమ్ము
ధృతి నమ్ము తుద కబ్ధిఁ దెచ్చినయట్టి - పతితోడఁ గాని యే బవరంబు సేయఁ
దిజగంబులందును దీపించునట్టి - రజతాద్రి యెత్తిన రావణుసుతుఁడఁ
దుది నింక నింద్రజిత్తునికిఁ దమ్ముఁడను - నిదె మహాకాయుండ నేతెంచినాఁడ"
ననుచుఁ జెప్పుచు రాగ నంబుదపటల - మున నున్నసూర్యుండు మొనసినమాడ్కిఁ
గపిరాజతనయుఁ డంగదకుమారుండు - కపిసేనలోనుండి కడఁగి యేతెంచి
వెనుకొని కోపంబు విలసిల్ల నపుడు - ఘనమైనకడిమితోఁ గలుషించి పలికె.
"ఓరి మహాకాయ! యుడుగక రజ్జు - లీరణస్థలమున నేల ప్రేలెదవు?
మీతండ్రి గిరియెత్తి మెఱసె మాతండ్రి - మీతండ్రిఁ దోఁక నిమ్మెయిఁ గట్టి యెత్తె.
నీకు నాకును దగు నిష్ఠురరణము - కాకుత్స్థనిధి యేల కపిముఖ్యు లేల?"
యని మ్రోఁకు గొని మీఁద నడరింప నతని-తనువు నిండగఁ గప్పె దారుణాస్త్రములఁ.
గదిసి వెండియు మహాకాయుఁ డంగదుని - గదగొని వ్రేసె నుత్కటకోపుఁ డగుచు
వ్రేసిన నెంతయు వివశుఁడై పడియె - నాసమయంబున నతఁడు మూర్ఛిల్లి.
కుతలంబు పగుల నెక్కొని దైత్యు లార్చి - రతఁడు మూర్ఛిల్లిన నగచరపతుల
కవిసి యందఱు మహాకాయుపైఁ గవిసి - శిలలు భూజంబులుఁ జెచ్చెఱ వైవ
నవి యెల్లఁ దనదుబాణావలిచేత - నవలీలఁ దునిమి గవాక్షునిం బదిటఁ
బృథుని నైదిట నూటఁ బృథుసత్త్వ గజునిఁ - బ్రథితంబుగా శతబలి ముప్పదింట
నెనుబది యమ్ముల ఋషభునిఁ గినుకఁ - బనసుని డెబ్బది పటుసాయకముల
మెఱసి క్రోధనుని నమ్మేఘపుష్పకుని - నఱువదింటను నూట నదరంట నేసె.
నిటు వానరుల నతఁ డే పడఁగింప - నటు మూర్ఛనొందిన యంగదుం డపుడు
దెలిసి మోమునఁ గ్రమ్ముదెంచురక్తములఁ-బలుమఱుఁ గరములఁ బాయఁ ద్రోయుచును
నదరుచు నప్పు డయోమయంబైన - గద యెత్తికొని మహాకాయునిరథము
పయికి లంఘించి యుద్భటశక్తితోడ - జయశీలుఁడై వాని సారథిఁ జంపి
వెస విల్లుఁ బెల్లున విఱుగంగఁ గొట్టి - యసమున హయముల నన్నింటిఁగూల్చి
తలవ్రేసె వ్రేసిన దైత్యపుంగవుని - తల బొమలికె యూడి ధరణిపైఁ బడఁగ
నామహాకాయుండు నరదంబు డిగ్గి - భీమగదాదండభీషణుం డగుచు
నంగదు నంగంబు నదరంట వ్రేసె - నంగదుండును వ్రేయ నతఁడు దర్పించి
యంగదుమస్తకం బలుకతో మఱియుఁ - బొంగి గదాదండమున వ్రేసి డాసె.

నాఘాతమున నెత్తు రడరిన నైన - రాఘవుబంటు శౌర్యం బింత చెడక
గదఁ బుచ్చుకొని మహాకాయుని వ్రేసె - నుదురు భగ్నముఁ గాఁగ నురుశక్తి మెఱసి
యెదిరిన తనతండ్రి యీతనితండ్రి - విదితంబుగాఁ బట్టి వేమాఱుఁ ద్రొల్లి
మున్నీటిలోపల ముంచుటఁ దలఁచి - మున్నంటిపగకునై ముంచెనో యనఁగ
నస మేది దనుజుఁ డాయంగదుఁ బట్టి - వెసఁ బేర్చి నెత్తురువెల్లువ ముంచె
ముంచ రావణుఁ బట్టి మున్నబ్ధి వాలి - ముంచినగతి వాని ముంచె రక్తమున.
నిటు మహాకాయుండు నింద్రమన్మఁడును - పటుగతిఁ బోరుచోఁ బరఁగురక్తముల
జేగురుచేరులఁ జెలు వైనగిరుల - బాగున నెంతయు భాస్వరు లైరి
గదయును గదయు నుగ్రంబుగాఁ దాఁకి - చిదురుప లగుటయుఁ జెచ్చెఱ వారు
బలుఁడును నిర్జరపతియును దొల్లిఁ - గలిసి పెనంగినకై వడిఁ దోఁపఁ

—: మహాకాయుఁ డంగదునితోఁ మల్లయుద్ధము సేసి మడియుట :—

బలుధూళి యద్దరి పదహతి నెగయఁ - దలపడి మల్లయుద్ధము సేయుచోటఁ
జతురతమై వనచరవీరుఁ డీతఁ - డితఁడు రాక్షసుఁ డని యెఱుఁగంగ రాక
కీలుబొమ్మలు పోరు క్రియలును దోఁప - వాలిసుగ్రీవులవడువునఁ బోర
సేదటఁ గపు లెల్ల నంగదుఁ జూచి - "యీదుష్టరాక్షసు నేల పాలార్చ
వాలినందనుఁడవు వాలికై వడిని - వఱలినవాఁడవు వరభుజశక్తి
వాలి దుందుభియును వడిఁ బోరుచోట - వాలి దుందుభి నింత వడి నిల్వనీఁడు
వేవేగ చంపు నిలింపకంటకుని - నీవిక్రమంబున నిపుణత మెఱసి"
యని జయశబ్దంబు లడరింప నతఁడు - దనుజునితల ముష్టిఁ దాటించి బెట్టు
పిడికిటఁ దాచిన బెట్టుగా విఱిగి - పడియు నద్దైత్యుండు బలమఱి నేలఁ
బడియున్న రాక్షసపతి తొమ్ముఁద్రొక్కి - మెడ నుల్చి తలఁ ద్రెంచి మీఁదికి వైచి.
యంగదుం డార్చె నయ్యంగదుఁ జూచి - యంగదు నార్చి రయ్యగచరాధిపులు
విచ్చి దానవులును వెస నేగి లంకఁ - జొచ్చియు వారిధిఁ జొచ్చియు నాల్గు
దెసలకు నుఱికియు దీనత నొంద - నసమున నుతియించి రంగదుఁ గపులు.
నుతియించి సీతామనోనాథుకడకు - నతనిఁ దోడ్కొని చని యత్తెఱంగెల్ల
వినిపింప రఘుపతి విని సంతసమున - ఘనముగా నుప్పొంగి కౌఁగిటఁ జేర్చి
కరుణాకటాక్ష మంగదుమీఁద నునిచి - సరసంపుమందహాసంబున నొప్పె.
హతశేషులగు రాక్షసావలి చెప్పఁ - గతపడ్డ యమ్మహాకాయునిఁ దలఁచి.
విన్ననై తలవంచి వెఱగంది కుంది - కన్నీరు నించి రాక్షసకులేశ్వరుఁడు
అంతఃపురంబున కరిగి యారాత్రి - జింతించుచును నిద్రఁ జెందక యుండి
మఱునాఁటితేవ సామంతులు గొలువ - మెఱుఁగారునరదంబు మీఁదికి వచ్చి
యరిగి పెంపారిన యాళ్వరి (?) నెక్కి - పరపైన తనకోటఁ బరికించి గాంచి.

చూచి పాళెంబులు శోధించి మీఁది - నేచినబలుగాపు లిడఁబంచి యపుడు
ఆరావణుండు ప్రహస్తుతో ననియెఁ - "పేరెక్కి యెందు నభేద్య మిక్కోట
యెట్టిశాత్రవులకు నెన్నఁడుడాయు - నట్టిదిగా దప్పు డగచరప్రతతి
వచ్చి భేదించి దుర్వార మై యునికి - యచ్చెరు వైనది యదియునుంగాక
శ్రీరాముభుజబలశ్రీ యెల్లచోట - నారూఢతరము ప్రహస్త! కావునను
నీ వొండె యటుఁగాక నే నొండె రణముఁ-గావింప నాకుంభకర్ణుండు నొండె
తగువార మిందు నిద్రాసక్తి తనకు - మిగిలి నాతమ్ముఁడు మేల్కొనం డయ్యెఁ
బోయెదవో యేను బోదునో" యనుడు - నాయసురేంద్రున కతఁ డిట్టులనియెఁ.
"బోయెద నిదె నాదుభుజబలం బెల్ల - నాయమరులు మెచ్చ నరులఁ ద్రుంచెదను-
డాసి భూతప్రేతడాకినీగణము - లాసవంబున నెత్తు రాని మోదింప
నటు చూడు మాఱఁ బ్రహస్తుండు కపుల - నిటు సేయునే యన నెంతఁ బేర్చెదను
బోరికిఁ జను మన్న బుద్ధులుసెప్ప - నారయఁ బాడిగా దైనను వినుము
దనుజేశ! యొకమాట తగ దన కింక - విను వినకుండు వివేకించి చూడు
దానికిఁ గాదన దనుజేశ! మున్ను - మానైనబుద్ధులు మంత్రులు సెప్ప
వినవైతి వింక నైన విను సీత రామ - జననాథునకు నిమ్ము సమరంబువలదు"
అనుచురావణునిఁ బ్రహస్తుండు వీడు - కొని వచ్చి తాఁ దనకోలల వారిఁ
బనిచి యప్పుడు నాల్గు బలముల వారిఁ - దను గూర్చుకొని మహోద్దండభావమున
ఘన మైన కపివరాంగంబుల గాలి - తనమీఁద వీచునంతకు మ్రోయుచున్నఁ
గొమరున జలదనిర్ఘోషంబు దాని - నమరంగ విహగేంద్రు లనఁగఁ బెల్లగసి
తక్కక ద్రుంచు నంతకుఁ గ్రాలుచున్న - చక్కనియురగధ్వజస్ఫూర్తి దాని
మణిగణకింకిణీ మహనీయభూరి - రణనంబుఁగలిగిన రథ మప్పు డెక్కి
పెక్కుతూర్యముల గంభీరరావముల - దిక్కులు ఘూర్ణిల్ల దివి యొద్దగిల్లఁ
జుక్కలు డుల్ల వసుంధర యెల్ల - వ్రక్కలు వాఱఁ బూర్వద్వారమునను
గాలాంతకునిఁ బోలి కడగి యుబ్బంగి - నాలంబు సేయఁ బ్రహస్తుండు వెడలె.
నప్పు డాదైత్యుల యార్పులు నతని - యొప్పారఁ బేర్చినయుగ్రమూర్తియును
నక్కజం బగుటయు నావిభీషణుని - కక్కడఁ జూపి రామావనీశ్వరుఁడు
"తేజంబు బలమును దీప్తిశౌర్యమును - రాజిల్లుచున్న యీరాక్షసవరుని
పేరేమి? సాహసస్ఫీతుఁడై కపుల - పైరాకఁ జెప్పఁ జూపఁగఁ జోద్యమయ్యె"
వనుడు విభీషణుం డర్కవంశ్యునకు - ననియె "దేవా! యితం డారావణునకుఁ
గలిగిన సైన్యసంఘములకు నెల్ల - దళవాయి యాతనిదళములలోన
మూఁడవపా లిటు మూఁడులోకముల - వాఁడివీరుండు రావణుమాతులుండు
ఖండేందుధరుచెలికాని సామంతు - భండనంబున మాణిభద్రుని నోర్చెఁ

దపనకులేశ ! యీదైత్యునితోడఁ - గపినాథులకు లెస్స కయ్యంబు గలుగు"
నని చెప్పుచుండంగ నగచరు లెల్ల - దనుజుల కెదురుగాఁ దరుగిరు లెత్తి
యార్చుచు వచ్చిన యసురసైన్యముల - నార్చుచు మార్కొని యని సేయునపుడు
ప్రళయకాలాగ్నికి బాడబాగ్నికిని - గలుషతఁ దలపోయఁ గలుగదు గాని,
పోడిమిగా మిన్ను భువియు నొండొండ - నోడక తాఁకుటయును లేదుగాని,
మొనసి యాబ్రహ్మాండములు దమలోన - ఘనముగాఁ దాఁకుట గలుగదు గాని,

—: ప్రహస్తుని యుద్ధము :—

గలిగిన నిబ్భంగిఁ గపిదైత్యనాథు - లులుకక పోరుట యుపమింపవచ్చుఁ
బావకవిభబాణపఙ్క్తుల దైత్యు - లావనచరులపై నార్చుచు వైవ
నందు వెండియుఁ గొంద అసిగదా ప్రాస - సందీప్తముసలోగ్రచక్రము లైవఁ
దరుచరబలములు దరులను గిరులు - మరల దైత్యులమీఁద నురువడి వైవ
ధరమీఁద డొల్లెడితలలును వ్రయ్యు - నురములు నురుమైనయురుకంధరములు
దొరిగెడివ్రేవులుఁ దునియువాలములు - మురిసినయస్థులు ముంచురక్తములు
చెదరినమెదడు విచ్ఛిన్నంబు లయిన - పదములు మిట్టెడు బాహుదండములు
ముడిగి ముద్దలభంగి మురియుపీనుఁగులు - నడుములు దెగినయున్నతదేహములును
ద్రెళ్లెడిమేనులుఁ దిరిగెడిగ్రుడ్లు - పెల్లుగా నెంతయు భీకరం బగుచుఁ
దలఁకక సంగరస్థలమునఁ బోరి - కలగొనఁబడినరాక్షసులును గపులుఁ
గలఁగి యంతటఁ బోక కలుషించి మించి - చల మగ్గలించి యుత్సాహంబుఁ బెంచి
బెడిదంబుగా దైత్యబృందంబుమీఁద - నడచి యార్చుచుఁ గపినాయకోత్తములు
ద్వివిదుండు వైచెఁ బృథ్వీధరశిఖర - మవిరళశక్తి నరాంతకుమీఁద
నకలంకుఁడై కుంభహనుఁ బడవైచె - నొకవటంబునఁ దారుఁ డుగ్రవేగమున
వడిఁ బెద్దగిరి జాంబవంతుఁ డుగ్రతను - నడరించి మించె మహానాభుమీఁద
భూరిభూజంబునఁ బోరి గోలనేసె - ఘోరంబుగా దుర్ముఖుఁడు సమున్నతిని
వానరనాథుల వాటులచేత - దానవు ల్నలుగురు ధరణిఁ ద్రెళ్లుటయుఁ
దనప్రధానులచావుఁ దప్పక చూచి - యనయంబు నలిగి ప్రహస్తుండు కపుల
నొకటఁ బదుండ్రను నొకట నేఁబండ్ర - నొకటఁ బదార్వుర నొకట నూర్వురను
రథచిత్రగతు లొప్ప రయమునఁ బేర్చి - పృథివిపైఁగూల్చినఁ బేర్చివానరులు
ద్రుమశైలములఁ బ్రహస్తునిసేన లెల్ల - జమరినగతి నుండఁ జంపిరి కడఁగి
యప్పుడు వెల్లువ లయి పాఱఁ జొచ్చె - జొప్పడ మిన్నంటి శోణితనదులు
అందులోపలనుండి యసురులుఁ గపులు - నందంద ననిసేసి రార్చుచుఁ దేర్చి
యాయగ్గలికఁ జూచి యఖిలదేవతలు - వేయువిధంబుల వినుతించి రంత
నాప్రహస్తుండు కాలాంతకాకారుఁ - డై ప్రతిలేక సొంపారి యావేళఁ

శిరములు పదములు ఖండించి వైచి - యురములు నుదురులు నుచ్చి వ్రేసి
తలలును భుజములు ధరమీఁదఁ గూల్చి - తలఁగ నెమ్ములును దంతంబులు రాల్చి
మురియలుగాఁ జక్రములఁ ద్రుంచిత్రుంచి-పోరిఁబోరి నంకుశంబులఁ జించిచించి
కడునుగ్ర మగు పరిఘలఁ గొట్టికొట్టి - ముడివడ ఘనపాశములఁ గట్టికట్టి
బలిమిఁ బరశువులను వ్రచ్చివ్రచ్చి - పొలుపార బలుశూలములఁ గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి
మునుమిడి పట్టసంబులఁ జిమ్మిచిమ్మి - గొనకొన్న కడిమి శక్తులఁ గ్రుమ్మి క్రుమ్మి
పలలంబు మెదడుఁ గుప్పలు చేసిచేసి - సొలవక యంపరాసులు వోసిపోసి
పటుభూతకోటికి బలి యిచ్చియిచ్చి - పటపట దిక్కులు పగుల నార్చుచును
సమరవిక్రమకళాసంరంభ మెసఁగ - నమితుఁడై మెఱసి ప్రహస్తుఁడే పొందె
నాకపిసైన్యంబు లడఁగుటఁ జూచి - భూకంపముగ మహాద్భుతవృత్తి నడఁచెఁ
జెరిఁగి యుద్భటరణాభీలుఁ డన్నీలుఁ - డురుతరహంకారహుంకారుఁ డగుచు
ధీరుఁడై యపుడు ధాత్రీజంబుఁ బెఱికి - యారాక్షసునితేరి కవలీల దాఁటి
యరమి సారథి నొంచి హయములఁ గూల్చి - యురక యవ్విల్లు మహోగ్రత విఱువ
ముసలంబు గొని యార్చి ముదమొప్ప నప్పు - డసమున రథము బ్రహస్తుండు డిగ్గి
నీలునిముందఱ నిలిచె నెదిర్చి - నీలుండు నెదిరించె నిర్జింతు ననుచు
నొండొరుగెల్చు నుద్యోగంబులందు - గండుమీఱిన వృత్రకౌశికు లనఁగ
నలుక నీలునిఫాల మడిచె వీక్షించి - లలి బ్రహస్తుఁడు ముసలంబునఁ బగుల
నడఁచిన నందంద నడరునెత్తురులు - దుడిచికొంచును బ్రహస్తుని బెట్టు గిట్టి
వ్రేసె నన్నీలుఁడు వృక్షంబుఁ ద్రిప్పి - వ్రేసిన ముసలాన వ్రేసె నయ్యసుర
వ్రేసిన సోలియు వృక్షంబు విడిచి - యాసమయంబున నందందఁ గదిసి
యార్చుచు నతఁడు ప్రహస్తుమస్తకముఁ - బేర్చి వ్రయ్యగ వైచెఁ బెనుగిరి యెత్తి
యానీలువ్రేటున నాప్రహస్తుండు - మేనును శిరమును మెయి భూషణములు
చెదరి వృత్రారిచేఁ జెలువెల్లఁ బొలిసి - కుదిరి ధారణిఁ గూలుకొండచందమున
బడుటయు నాకపిబల మెల్ల నార్చెఁ - జెడిపారి లంకఁ జొచ్చిరి దైత్యు లపుడు
సురుచిరామృతవార్ధి సుతయును బోలె - హరియుక్త మైన నిజాంగంబు గలిగి
చారువసంతమాసంబును బోలె - నారక్తపుల్లపలాశాళిగలిగి
వరదానశీలు నివాసంబుఁ బోలెఁ - గరమొప్ప నధికమార్గణకోటిఁ గలిగి
దీపించునేరేడు దీవియ పోలె - రూపింప నవఖండరూపంబుఁ గలిగి
వలచినపతియొద్ది వనితయుఁ బోలె - సలలితరాగరసంబును గలిగి
కడిఁదియై చొరరాని కానయుఁ బోలెఁ - గడునొప్పుపుండరీకంబులు గలిగి
నడలనిమృడునివాసంబును బోలెఁ - గడఁగి యాడెడు భూతగణములు గలిగి
కమలాప్తరుచినొప్పు గగనంబ బోలెఁ - గ్రమముఁ దప్పిన తారకంబులు గలిగి

సరభసం బైనవేసవియునుఁ బోలె - సురుచిరాంబరమణిస్ఫురణంబుఁ గలిగి
కలిసిన శివుఁడును గౌరియుఁ బోలెఁ - దలపోయఁగా నర్ధతనువులు గలిగి
పెక్కుచందంబులఁ బెంపుసొంపడిరి - యక్కజం బయ్యె రణావనిస్థలము
అంత నీలుఁడు రాఘవాధీశుకడకు - నెంతయు వెసఁ జని యెఱఁగె నంఘ్రులకుఁ
బొగడొందఁ గపులెల్లఁ బొగడిరి నీలుఁ - దెగనిరాక్షసులు భీతిలి పాఱి చెప్ప
విని రావణుఁడు శోకవివశుఁడై మంత్రి - జనులతో ననియెను జల మగ్గలించి.
"యేవీరు లరిగిన నిట రాకలేక - యావానరులచేత నకట! మ్రగ్గెదరు.
వైరులవలని గర్వం బడంగింప - నేరూపమున నైన నేనె పోయెదను."
అని పేర్చి కనలుచో నామాట లెల్ల - వినియు మందోదరి వెస మాల్యవంతు
కరము చేపట్టి డగ్గరి దైత్యవనిత - లిరుదెసఁ గొలువంగ నెంతయు వేడ్క
నతికాయుఁడును దోడ నరుగుదేరంగ - ప్రతిహారు లురవడి బలసి యేతేర
నాయుధహస్తు లంతంతటఁ గొలువఁ - బాయక చామరప్రతతులు వీవ
సకలభూషణమణిజాలంబు వెలుఁగ - సకలమంత్రులు తోడఁ జనుదెంచుచుండఁ
గడునొప్పునీలమేఘముఁ జొచ్చు మెఱుపు - వడువునఁ జొచ్చెరావణసభాస్థలము
ఆసతి నప్పు డర్ధాసనాసీనఁ - జేసి రావణుఁడు విశేషప్రియోక్తి
నుచితపీఠంబున నుండంగఁ బనిచె - నచలితమతు లగు నమ్మంత్రివరుల
మ్రొక్కినయతికాయు మోహంబుతోడఁ - దక్కక యునిచె నొద్దనె గద్దెమీఁద
నంత నక్కొలు వెల్ల నలబలం బడుగ - నింతితో నద్దానవేశ్వరుం డనియెఁ.
"గొలువులోపల కిట్లు కువలయనేత్ర! - తలఁప నెన్నఁడు రానిదానవు నీవు.
వడవడ వడఁకుచు వచ్చుట లెల్లఁ - గడుఁజోద్యమైనది కారణం బేమి?"

—: మందోదరి రావణునితో శ్రీరాములపరాక్రమము దెలుపుట :—

యనిన మందోదరి యాత్మేశుఁజూచి - "దనుజేశ! నాకురా దరవాయి గాన
వచ్చితి నేఁడు నావచ్చుట కెల్ల - నిచ్చలోపలఁ గడు నెగ్గు సేయకుము.
అనిలోన ధూమ్రాక్షుఁ డాదిగాఁ గలుగు - మనవారు దనుజేశ! మడియుటకంటె
యల జనస్థానంబునందు రాక్షసుల - నలిఁ దునుమాడెఁ బద్నాలుగువేల
పరి ఖరత్రిశిరులఁ జంపినవాఁడు - నరుఁడు గాఁడంటి నానరనాథు రాముఁ
డలిగి వెండియు దండకారణ్యమందు - బలవంతుఁడైన కబంధు నిర్జించె.
మారీచుఁ దునుమాడె, మాయఁబోనీక - ఘోరాస్త్రమున వాలి గూలంగ నేసె.
దేవహితార్థమై తివిరి రాఘవుఁడు - భూవలయంబునఁ బుట్టినవాఁడు
ఆదినారాయణుం డతఁడు గాఁడేని - మేదిని నింతటి మిక్కిలినరుఁడు
కలుగునే? మఱి కఱకంఠునిచాప - మలవొప్ప విఱిచెఁ బ్రఖ్యాతంబుగాఁగఁ,
దమతండ్రిపనుపునఁ దపసియై సత్య - సమయంబుతో వనస్థలినుండ నతని

సీతఁ దెచ్చితి వీవు శ్రీరామచంద్రుఁ - డేతెఱంగున నీకు నెగ్గేమి చేసె ?
రామలక్ష్మణులతో రణమొనరింప - నీమూఁడుజగముల నెవ్వరు గలరు ?
వలి సామభేదదానంబులు సూప - గలిగిన దండంబు గాదు పాటింప ;
దండంబుఁ బాటింపఁ దలఁచెద వేని ? - దండింపఁ బడుదురె దశరథాత్మజులు ?
దేవ ! రాముఁడు పరదేవతగాన - నీవు మ్రొక్కుటయెల్ల నిందగా దెందు ;
శర ణన్నఁజేకొను శర ణన్న నీకు - నురుశుభం బగుఁగాని యొకకీడు రాదు ;
గుణరూపదాక్షిణ్య గుణగణకేళి - గణుతింప నలవియె కాకుత్స్థరాముఁ ?
డలిగిన నిఱవ రింద్రాదిదేవతలు - దలఁపవయ్యెదు నీకుఁ దరముగా దెందు ?
వలదు వృథాగర్వవహ్నిఁ గూలకుము - చలమొప్ప నొప్పదు సంతాప ముడుగ
నింక నైనను సీత నిచ్చుట మేలు - లంకేశ ! కులమును లంకయు నిలుపు
మహనీయవాహనమణిభూషణాది - సహితంబుగా నీవు జానకి నిచ్చి
యూపాక్షు నతికాయు నొగి మాల్యవంతు - భూపాలుపాలికిఁ బుచ్చు సంధికివి
మతిమంతుఁ డగుచున్న మనవిభీషణుఁడు - హితబుద్ధిఁ గావించు నీసంధి మనకు
వేయునేటికి ? కార్తవీర్యుతో సంధి - సేయవే ? యతని గెల్చినభృగురాము
గెలిచినరాముఁడు కీర్తిధాముండు - తలపోయ సంధికిఁ దగఁడె చర్చింప ?"
యని దైన్యపాటుతో నాడువాక్యములు - విని రావణుఁడు కడువేఁడిమూర్పడరఁ
గలయంగ నెఱ్ఱనికన్నులఁ గోప - మొలుకుచునుండ మందోదరిఁ జూచి
"హితమతివై నాకు నిన్నియుఁ జెప్పి - తతివ ! నీమాటలయం దొక్కటైన
మనసునఁ బట్టదు మగఁటిమికలిమి - ఘనుఁడనై మూఁడులోకంబులు గెలిచి
దానవయక్షగంధర్వదేవాదు - లైనను వెట్టిసేయఁగ నున్న నన్నుఁ
దుదిఁ బోయి యింకఁ గోఁతులమఱ్ఱు సొచ్చి - బ్రతికెడినరునకుఁ బ్రణమిల్లు మనుచు
నిది యేమి మాటగా నీసభ నాడి ? - తిది నీకుఁ బాడియె ? యిక్ష్వాకుకులుఁడు
ఎఱిఁగి యెఱింగి మున్నెగ్గొనరించె - మఱికదా తెచ్చితి మనుజేశు దేవి ?
జడమతి నతనితో సంధిచేసినను - గడఁగి ఖరాదులఁ గడతేర్చినట్టి
పగయు నీమఱఁదలి బన్నంబు నెట్టి - పగిది నీగఁగను జొప్పడు ? నటుగాన
భీమబాణముల విభీషణు నినజు - రామలక్ష్మణుల మర్కటములఁ ద్రుంచి
గెలుతు నవశ్యంబు గెలుపు లేదేని - చల మొప్ప దురమున సమయుదుఁ గాని,
మానవేశ్వరుతోడ మఱి సేయ సంధి - జానకి నీను నిశ్చయ మిట్టి దతివ !
యాయింద్రజిత్తుం డుదాత్తవిక్రముఁడు - నీయగ్రసుతుఁ డుండ నీ కేలవెఱపు ?
నా కెదురెవ్వరు ? నాతనూభవులు - భీకరాకారు లభేద్యవిక్రములు."
అన విని చింతించి యవనతయగుచుఁ - జనియె మందోదరి సభ నెడఁబాసి
నీచైనయట్టి దుర్నీతి చేపట్టి - యేచందమునఁ దన్ను నెఱుఁగునే యనుచు,

రమణీయతరమైన రావణులక్ష్మి - క్రమ మేది చనియెడి కైవడిఁ దోఁప
నారావణుండును నప్పుడు గడఁగి - వారక తనపగవాండ్రకు ననియెఁ.
"చిరకాల మేను నాచిత్తంబులోన - దొరకొన్నయలుకకుఁ దుది సేయువాఁడ;
నాతనిపాలి కే నల్లరుద్రుండ - నాతఁడు నాపాలి కంధకాసురుఁడు
మునుకొని తూణీరమున వెలువడుచుఁ - దనరారునాయంపతండంబుఁ జూడు;
కుబుసంబు లూడ్చిన క్రూరసర్పముల - నుపమింప ననువులై యొడియురాఘవునిఁ
గాలంబు ప్రేరేపఁ గపిసేన నమ్మి - వ్రాలుగర్వంబున వచ్చియున్నాఁడు.
ఉరుదివ్యశస్త్రాస్త్రయుక్తంబుగాఁగ - నరదంబు దెండు కయ్యంబున" కనుడు
వారు నర్కప్రభావరరథం బప్పు - డారూఢగతిఁ బన్ని యర్థిఁ దెచ్చుటయు

—: రావణుఁడు యుద్ధమునకు వెడలుట :—

దొలఁగక తనదైన దుర్మనోరథము - నెలమినెక్కినక్రియ నెక్కి రావణుఁడు
దిక్కుల మింటను దీప్తిజాలంబు - లక్కజంబై యొప్ప నరదంబుమీఁద
మెఱసినతొడవుల మిఱుట్లు గొనుచుఁ - దెఱఁగొప్ప నప్పు డద్దేవారి యొప్పె.
నారామబాణానలార్చులచేత - నారథంబును దాను నలిఁ గూలుకరణిఁ
బటుతరనిస్సాణభాంకారములును - బటహభేరీశంఖభయదరావములు
హస్తిబృంహితములు నశ్వఘోషములు - ప్రస్తుతిపాఠకప్రకరరావములు
నరబాలమ్రోఁతయు నార్పులరవము - ధరణిగగ్గెడు పదతాడనధ్వనులు
నదరి యొండొంట బ్రహ్మాండంబు నిండి - కడుభీకరంబులై కలయంగఁ బర్వె.
లలి సముద్రమునకు నలుగుచందమున - నలిగె నిందునురాఘవాధీశుఁ డనఁగ
మునుకొని లంకాసముద్రంబులోన - ననువేది జీవంబు లఱచుచందమునఁ
గొని వచ్చితిమి దైత్యకోటి శ్రీరామ - కొను మని యొప్పింపఁ గొంపోవుకరణి
భీమరథంబులు పేర్చి యందంద - రామచంద్రుని మనోరథములై నడిచె
రాముశిలీముఖ రాజి మైనాటి - యీమదం బుడిపెడి నింతలోపలనె
త్రాగుద మిమ్మదధారల న్మాడ్కి - మూఁగి యాడెడి శిలీముఖలతోడఁ
గరములు కడు భయంకరములై రాము - కరములకెందు దుష్కరములుగాక
కర మొప్పఁగా సముత్కరములై యపుడు - కరికోట్లు వసుమతిఁ గంపింప నడిచె.
వలనెల్లఁ దప్పె రావణునకు రణము - వలన జయంబు మావలన నెక్కడిది?
వలనేది కూలు రావణుఁ డనుమాడ్కి - వలనొప్పహయములు వ్రాలుచు నడిచె.
వ్రాలిన రాఘవేశ్వరుని బాణాగ్నిఁ - గ్రాలుబలం బెల్లఁ గాలుబలంబు,
అవిన చందంబున నార్చుచు నడిచె - ఘనతరం బైనట్టి కాలుబలంబు
కాలమేఘంబులకరణి నొప్పగుచు - శైలంబులో యనఁ జతురత మెఱసి
ప్రళయకాలమునాఁటి భానుబింబముల - కొలఁది మీఱిన మిడిగ్రుడ్డులతోడఁ

గటములు నుదురులు ఘనదంష్ట్రములును-బటుకేశచయము నొప్పఁగఁ జూడ నపుడు
ప్రళయకాలునికైన భయముఁ బుట్టించు - చలమును వికృతవేషములును మెఱయఁ
బెక్కాయుధంబులఁ బెక్కుమాయలును - బెక్కు తేజంబుల పెక్కువ గలిగి
యే మేమె రాము జయించెద మాజి - నేమేమె యని యన మెక్కినవారు.
రాక్షసవీరులు రాక్షసాధిపులు - రాక్షసేశ్వరునితో రణబాస లిచ్చి
పరఁగంగ నార్చుచుఁ బటునినాదములు - నురువడి మ్రోయుచు నురుబలోన్నతిని
నడువంగ నప్పు డున్నతశక్తి మెఱసి - నడనడ వడఁకి వానరులెల్లఁ గలఁగ
నినవంశునకుఁ ద్రోవ యిచ్చుట కలిగి - వననిధి నింకింప వడి నేగుకరణి
నినుఁడ సీతనయుండు సీరాముఁ గూడె - నని యర్కుఁ గబళింప నరిగెడు మాడ్కిఁ
దనయురవడి సముద్రంబులు గలఁగఁ-దనప్రతాపంబునఁ దపనుండు మాయఁ
దెగువ యెల్లను ముఖదీప్తులఁ దోఁప - మగఁటిమి జయలక్ష్మి మఱి పొందుఁబాయ
నారవంబునఁ దాను నాజికి వెడలె - నారావణుం డట్టహాసంబు చెలఁగఁ
బెక్కాయుధంబులఁ బేర్చుదీధితులు - మిక్కిలి కన్నులు మిఱుమిట్లు గొలువ
ఘంబి వాయువులచేఁ బడగలు చెక్కి - యంబులు మిన్నంపి యందందఁ గ్రాల
ఘనతరభీషణాకారంబుతోడ - ననయంబు నందంద నార్చుచు రాము
బాణానలంబునఁ బాల్పడనున్న - ప్రాణంబులను దృణప్రాయంబు చేసి
వారణ లేకటు వచ్చుచునున్న - దారుణాసురసీమఁ దప్పక చూచి
రావణానుజుతోడ రఘురాముఁ డనియె - "నీవచ్చుచున్నవాఁ డెవ్వఁడో వీఁడు ?
మిక్కిలి సత్త్వసమేతుఁడై కడిమి - పెక్కువ లింతయుఁ బేర్చినవాఁడు"
అనిన విభీషణుం డారాముఁ జూచి - "దనుజనాయకుల నందఱి వేఱువేఱ
వినుము శ్రీరఘురామ ! విన్నవించెదను-దనరంగ" నని వారిఁ దగఁ జెప్పఁ దొడఁగె.
"వాఁడె సింధురగంధవారణేంద్రంబు - వాఁడిమి నెక్కి యుజ్జ్వలుఁ డైనవాఁడు
ఉదయార్కబింబసముజ్జ్వలాస్యమున - నొదవినఘనరోష మొప్పినవాఁడు
పొరిఁబొరి నంకుశంబున నియమించి - కరి ఘూళిసేయింపఁ గడఁగెడువాఁడు
ఉరువడిఁ జనుదెంచుచున్నట్టి వీరుఁ - డురుబలాఢ్యుని గంటె యూపాక్షుఁడతఁడు ;
కడునొప్పు భీకరఘంటారవంబు - లడరిన రథమెక్కి యావచ్చువాఁడు
పోరులఁ బెక్కండ్రఁ బొరిగొన్నవాఁడు - ధారణీశ్వర ! మహోదరుఁ డనువాఁడు ;
భరితరత్నప్రభాపటలంబుతోడఁ - బరువైన యరుణంపుఁ బక్కెర వెట్టి
గరుడవేగంబున ఘనమైన యట్టి - తురగంబు నెక్కి యుద్ధురవృత్తితోడఁ
జనుదెంచువాఁడు పిశాచనాథుండు - ననికి నీతని కెదు రగువారు లేరు
మిక్కిలి కడిమిమై మెఱసి సింహంబు - నెక్కి శూలముఁ బట్టి యేతెంచువాఁడు
అని మీఁదివేడుక నలరినవాఁడు - దినకరకులనాథ ! త్రిశిరు డన్వాఁడు

పృథులఘంటారవస్ఫీత మైనట్టి – రథ మెక్కి వడి గుణారవము సేయుచును
ఘనసర్పకేతువు గలిగినవాఁడు – ఘననీలతనుఁడు రాక్షసుఁడు కుంభుండు
కనకమహామణిఖచితంపుఁ బడగఁ – దనరారు చిత్రరథంబుపై నెక్కి
యరుగుదెంచుచు నున్నయా రాక్షసుండు – గురుశక్తియుతుఁడు నికుంభుఁడు దేవ;
యనలసన్నిభమైన యరదంబు నెక్కి – ఘనగర్వమున మీఱి కయ్యంబు సేయఁ
గలవాఁడు వాఁడె? యీకపిసేనదిక్కు – సొలవక విషదృష్టిఁ జూచుచున్నాఁడు
శర మటు వింటితో సంధించుకొనుచు – నరుదెంచువాఁడు నరాంతకుం డధిప!
భీషణరూపమై పేర్చువాక్యముల – రోష మెక్కెడి మిడిగ్రుడ్లులతోడఁ
గరివక్త్రముల ఘోటకపువక్త్రములను – హరివక్త్రములఁ గిటివ్యాఘ్రవక్త్రముల
నురగవక్త్రమ్ములఁ, నుష్ట్రవక్త్రములఁ – గర ముగ్రులైన రాక్షసు లుత్సహించి
కొలువ భూతంబులు గొలువ ఫాలాక్షు – నలవొప్పువాఁడు దేవాంతకుం డధిప!
ఘన మైనఘోషంబు గలపైఁడిరథము – దనరార నెక్కి యుద్దండభావమున
నతితృణీకృతలోకుఁ డై గుణారావ – మతిశయిల్లఁగఁ బుట్టి నంత నుండియును
నెన్నఁడు నోటమి యెఱుఁగనివీఁడు – దన్నరభోజను నాత్మసంభవుఁడు
అరుణచందనము మే నలఁదినవాఁడు – తిర మైనయరుణంపుదృష్టులవాఁడు
సంధ్యాంబుదమువంటిచాయలవాఁడు – వింధ్యాచలము వోలె వెలసినవాఁడు
కోటానకోటుల గొడుగులచేత – మేటిచామరముల మెఱసినవాఁడు
అవధరింపుము దేవ! యతికాయుఁడతఁడు – అవనీశ! యాజిలో నధికశూరుండు;
భూరిసితచ్ఛత్రములు పదివేలు – చారుచామీకర చామరావళులు
పరగంగ సింగంపుఁబడగతోఁగ్రాలు – పరపైనఘోటకప్రతతుల నొప్పు
నరదంబుమీఁది గుణారవం బెసఁగ – భరితశస్త్రాస్త్రసంపదఁ దేజరిల్లి
యజునివరంబున నఖిలదేవతల – భుజబలస్ఫీతుఁడై పోరిలో నేచి
సురపతిపురిఁ బట్టి సొంపారునట్టి – వరగర్వమునఁ జాల వ్రాలినవాఁడు
విచ్చట మనమీఁద నిడిన చూ పడర – వచ్చుచునున్నాఁడు వాఁ డింద్రజిత్తు;
ఇంకఁ జూపెదఁ జూడు మినకులాధీశ! – లంకాధినాథు నుల్లసితప్రతాపుఁ
గనకరత్నప్రభాకలితతండముల – నొనరినచామరంబులు నుల్లసిల్ల
సొలవక చంద్రేందుసూర్యబింబములు – గలయంగ దశకంబుగాఁ గరఁగించి
చేసినపగిది విచిత్రరత్నాంశు – భాసురకోటీరపఙ్క్తి నొప్పారి
మహనీయతర మైన మణికుండలమున – మహిమ దిక్కుల నెల్ల మట్టాడుచుండ
రోషమహాదృష్టిరోచులఁ జాల – భీషణాకారతఁ బేర్చినవాఁడు
హరుఁ డున్నకైలాస మగలించినాఁడు – సురకామినులఁ జేరఁ జొనిపినవాఁడు
లోకంబు నెల్లఁ బెల్లుగఁ గెల్చినాఁడు – పాకశాసను ననిఁ బరపినవాఁడు

ఐరావతము దంత మాడినయురము - తో రమణీయమై తోఁచినవాఁడు
ముల్లోకములఁ దనమూర్తిచే హల్ల - కల్లోలమై పడఁ గలఁచినవాఁడు
వాఁడు సేనామధ్యవర్తి యైనాఁడు - వాఁడు వో దేవ! రావణుఁ డనువాఁడు"
అని విభీషణుఁ డోలి నందఱఁ జెప్ప - విని రాఘవుఁడు కడు విస్మయంబంది
"హరిహరి! చిత్ర మీయసురేశ్వరుండు - సరిలేనియట్టి తేజంబె రూపైన
యట్టిచందంబువాఁ డసురులయందు - నిట్టితేజోధనుం డెవ్వఁడు గలఁడు?
కడుఁగ్రూరకర్ముండు గాకుండెనేని? - బుడమి కింతటికిని బూజ్యుండుఁ గాఁడె?
పరికింప నిందఱు పర్వతాకృతులు - నురుశక్తిగలిగిన యోధులు క్రూర
చరితులు మఱి వీనిసైనికు లెల్లఁ - గరము భీషణులు రాక్షసవీరు" లనుచు
నుగ్రలోచను పినాకోగ్రచాపంబు - నిగ్రహక్రమకళానిపుణుఁడై నృపుఁడు
ధరియించి కడఁకతోఁ దాను లక్ష్మణుఁడు - వరబాణచయములు వరుస నుప్పొంగఁ
గోపించియును ధర్మగుణముఁ జేపట్టి - రిపార్థివులకు నీఁ డెవ్వరు నాఁగ;
నారావణుండును నఖిలనిశాట - వీరుల వీక్షించి వినుఁ డనిపల్కె.
"నగరివాకిళ్ళ నున్నతితోడఁ బెద్ద - మొగసాలలందును మోసంబు లేక
కడుసురక్షితముగాఁ గావలియుండుఁ - డడరి యాలంకలో నందఱుఁ బ్రీతి
నేనును మీరును నీకయ్యమునకు - మానుగాఁ బోయిన మఱి వలీముఖులు
లంకలోఁ జొచ్చిన లావేమిసేయు - శంకింప వలవదు చనుఁ" డన్నవారు
చనిరి రావణుఁడును జటులవేగమున - ధనువును నస్త్రముల్ ధరియించి పేర్చి
కార్చిచ్చువనము లుగ్రంబుగాఁ గిట్టి - యేర్చుకై వడి దోఁప నిమ్ములఁ గిట్టి
జగతీతలము నాకసముఁ దాఁకుకరణి - నగచరసైన్యంబు నదరంటఁ దాఁకి
యిది ధరణీభాగ మిది వియత్తలము - ఇది దిశావలి యని యేర్పడకుండ
నతినిశితాస్త్రంబు లందందఁ బరపి - యతులబలోదగ్రుఁడై దశాననుఁడు
కలఁచి కొందల మందఁగాఁ జేసి కపులఁ - జులుకఁగా ఖండించి చూర్ణంబు చేసి
నెమ్ములు మజ్జంబు నెరసియు మెదడు - గ్రమ్మి నెత్తురు నేలఁ గలయంగ నించి
తనరి యార్చుచు గుణధ్వని దిక్కులందు - నించిఘోరాజిలో నెఱయఁ బేర్చుటయుఁ
బడియెడువానరుల్ భ్రమయు వానరులు - మడియు వానరులును మ్రగ్గువానరులు
నొరలు వానరులును నులుకు వానరులు - నరచు వానరులు రూపఱిన వానరులు
గలిగినసంగరాంగణభూమిఁ జూచి - తలఁకిరి సురలు చిత్తంబులు బెదరఁ
గాలకాలా నలకాలదుర్వార - కేళికరాళుఁ డక్షీణుఁడై యపుడు
పేర్చుకోపంబున భీషణుం డగుచు - నార్చుచు నున్న దశాననుఁ జూచి
యతనికి నెదురుగా నరిగి సుగ్రీవుఁ - డతిరయంబున నొక్క యగ మెత్తివైచె
నారావణుండును నదిమధ్యమునను - భూరిశరంబులఁ బొడిసేసి మఱియు

నొండొండ ఘనదీప్త లొదవ నాకసము - నిండి మండుచునుండ నిశితాస్త్ర మినజు
నురమాఁడ నేసిన నుచ్చి యాయమ్ము-ధరఁగాడె నత్తఱి దానవు లార్వఁ
దరుచరు లెల్ల నుద్ధతి బాష్పధార - లురుళింప నర్కజుఁ డొరలుచుఁ గూలె
భుజబలాఢ్యుఁడు శరభుఁడు ఋషభుండు - గజుఁడు గవాక్షుండు గవయుండు నలుఁడు
జ్యోతిర్ముఖుం డది చూచి కోపమున - నాతతగతిఁ బర్వతావనీజముల
నడరించి రతనిపై నవియెల్ల నతఁడు - నడుమనే తునిమి వానరుల నేడ్వురను
నొక్కొక్కయమ్ముల నుర్వరమీఁద - గ్రక్కునఁ జచ్చినగతి నుండ నేసె.
వాలోన హనుమంతుఁ డాయోధపతులు - గూలుటయును జూచి కోపంబుతోడ
నసురాధినాథుని యరదంబుమీఁది - కసమున లంఘించి యతనితో ననియె.
"దేవేంద్రుఁ డాదిగా దివిజులనెల్ల - రావణ! మఱి యక్షరాక్షసకోటిఁ
ద్రుళ్ళడంచితి నని త్రుళ్లెద వీవు - చెల్లదురోరి! నీ చే వడఁగింతు
నున్నతిఁ జిరకాల ముర్విపై బ్రతికి - యున్ననీమీఁద నాయున్నతంబైన
వలకేలు నేఁడు రావణ! యిదె చూడు - మలమి సాగెడు దనయంతన పేర్చి
యిదె నిన్ను బొరిఁగొని యేచి యంతకుని - సదనంబు కనుపక సైఁపను నిజము"
అని పేర్చి పలికిన హనుమంతుమాట - విని రావణుఁడు క్రోధవికృతాస్యుఁ డగుచు
"గలితనంబును లావు గలదేని నీవు - నలు వొప్ప నుప్పొంగి నను మున్నుబొడిచి
పేరు గొమ్మిటమీఁదఁ బేర్చిన నీదు - శూరతయును లావుఁ జూచి యే నేచి
పొడిచెద" ననుడు నద్భుతశౌర్యుఁ డగుచుఁ - గడఁగి మారుతి దశకంఠునిఁ జూచి
"దేవదేవుఁడు రామదేవుండు పనుప - నీవీటిలో మేదినీపుత్త్రి వెదకి
తడయక పొడగాంచి తగ విన్నవించి - వెడలి యేఁ బోవుచో విక్రమస్ఫురణ
నీతోఁట నుగ్గాడి నీలంకఁ గాల్చి - నీతనూభవుఁ జంపి నిన్ను దట్టించి
యుక్కున నిలిచి దైత్యులు చూచుచుండఁ - జక్క నెప్పటిత్రోవఁ జన్ననాలావు
నేఁడు చూచెద వని నీవాఁడె దుబ్బి - నాఁ డెందుఁ బోతివి నాకారి! నీవు?"
అనవుడు కోపించి హనుమంతు వక్ష - మనువొప్పఁ బొడిచెనయ్యసురేశ్వరుండు
పొడిచిన స్రుక్కియుఁ బోనీక యతఁడు - పిడికిట రావణుఁ బెట్టుగాఁ బొడిచెఁ
బెనుగాలి!యడఁచిన బిట్టు కంపించు - ఘనవృక్షమును బోలి కంపించె నసుర
యంతట నొచ్చిన యసురేశుఁ జూచి - యెంతయు నార్చి రయ్యింద్రాదు లెల్ల
దనుజాధిపతియు నంతనె మూర్ఛదెలిసి - హనుమంతుఁ జూచి యిట్లను "నీబలంబు
గడు మెచ్చవచ్చు నీఘనముష్టిహతిని - గడఁకతోఁ బ్రేతలోకముఁ జూచి వచ్చె
దేవారి!" యనుడు నద్ధీరాత్ముఁ డనియె - "రావణ! విను మీవు ప్రాణంబుతోడ
మన్నవాఁడ విదేల? యురక నాలావు - సన్నుతించెదు లజ్జ జనియింప నాకు"
నని పల్కి "నీవు నన్నటు పిడికిటను-గొను మొనపో"టన్నఁ గొను మని యతఁడు

నవయంబు కోపించి యనిలనందనుని - ననుపమాశనికల్ప మగు ముష్టి నార్చి
వక్షంబుఁ బొడిచిన వడి మూర్ఛనొంది - యక్షణంబునఁ ద్రెళ్లె నవనిపై నతఁడు
నరిమురి హనుమంతుఁ డటుకూలుటయును - నెరసి రావణుఁ డంత నీలుపైఁ జనియె.
హనుమంతుఁడును మూర్ఛ యంతలోఁ దెలిసి-దనుజుండు నీలుపైఁ దఱుముటఁజూచి
"యెటుఁ బోయె" దని పిల్చి యెదురుగా నిలిచె-నటు తన్నుఁ గిట్టి పెల్లార్చుచునున్న
మనుజాశనునిమీఁద మలయశృంగంబు - గొనివచ్చి నీలుండు కోపించి వైవ
నడుమనె దునుమాడె నాకారి దాని - నెడపని కడఁకతో నేడమ్ము లేసి
వెండియు నీలుండు విపులకోపమునఁ - గొండలు దరువులు గొని వైచుటయును
వాని నన్నింటి రావణుఁడు చూర్ణములు - గా నిశితాస్త్రసంఘంబులఁ దునిమి
నీలునిమేనఁ గ్రొన్నెత్తురు లొలుక - వాలికయమ్ములు వడిఁ బెక్కు లేసె
నేసిన నొచ్చియు నింత గైకొనక - గాసిల్లు నీలుండు కడులాఘవమున
ధారణి దైత్యులు దల్లడం బంద - వీరుఁడై దానవవిభుతేరి కుఱికి
పొలుపొంద నప్పు డద్భుతశక్తిమెఱసి - నిలిచి చలంబున నిగిడి యుప్పొంగి
వడిఁ బేర్చి దానవధ్వజమున కెగసి - పొడి చేసి చాపాగ్రమునకు లాగొప్ప
నెగసి చలంబున నెక్కడలించి - మగిడి రావణు ఘనమకుటముల్ ద్రొక్కి
యురుభుజనిజవిక్రమోన్నతి మెఱసి - సురసిద్ధసాధ్యులు చోద్యంబు నొంద
నొకమౌళిపైనుండి యొకమౌళి వ్రచ్చి - యొకమౌళిపై నుండి యొకమౌళి యూచి
యొకమౌళిపై నుండి యొకమౌళి డుల్చి - యొకమౌళిపై నుండి యొకమౌళి దన్ని
మకుటంబు లన్నియు మట్టి మల్లాడి - యకలంకుఁడై నీలుఁ డంతటఁ బోక
వారక తనుఁ బట్ట వచ్చిన సూక్ష్మ - మై రావణునిఁ జూచి యందంద నగుచు
గొడుగులు ద్రుంచి గ్రక్కున మీఁదఁ ద్రోచి - పొడిగాఁగఁ జామరంబులు ద్రుంచి వైచి
విఱుగంగ నరదంబు వీఁక దాటించి - కరకరితోడ నుత్కంఠ దీపింప
దనుజేశు నురుముష్టి దాఁచి హారములు - పెనచి రాదిగిచి యాపృథులవక్షంబు
జరచి యందంద యుత్సాహంబు మెఱసి - యురక నీగతి నాఁడుచుండుటఁ జూచి
తరుచరసేనలు దైత్యసేనలును - బొరిఁబొరి నద్భుతంబుగఁ జూచుచుండ
వెఱగంది రారామవిభుఁడు లక్ష్మణుఁడు - మఱి రావణుం డంత మహితాగ్నిశరము
నయ్యెడ నారితో నలుక సంధించి - యయ్యగ్నిసుతుతోడ ననియె మంటుచును
"నీలాఘవము లెస్స! నిన్ను మెచ్చితిని - నీలాఘవమె నాకు నెడపక చూపు
మిదె వచ్చె నాబాణ మినవహ్నిరుచుల - బ్రదికెడుచందంబుఁ బరికించికొనుము"
అని యేయుటయు నీలుఁ డగ్నిబాణమునఁ - దను వెల్ల మండుచు ధరణిపైఁ బడియె
నగ్నిపుత్త్రుఁడు దాన నాతీవ్రశరపు - టగ్నిచేఁ జావక యవశుఁడై యుండె
నంత ధనుర్ఘోష మడర సౌమిత్రి - యంతకు గతిఁ బేర్చి యద్దైత్యుఁ దాఁక

నగుణారావంబు నతనిసాహసము - నగ్గించి యతనితో ననియె రావణుఁడు
"పిన్నవై యుండియుఁ బేర్చుచు ననికి - సన్నద్ధగతి నీవు చనుదెంచు టొప్పఁ
బుచ్చెద నంతకుపురికి లక్ష్మణుఁడ! - యిచ్చందమున నిల్వ మించకతడవు"
అనవుడు విని రాఘవానుజుం డనియె - "దనుజాధముఁడ! యీవృథాగర్వమేల?
డాసినవాఁడ మాటలు సెప్ప కిపుడు - చేసి చూపుదుఁగాక! చెలఁగి నీలావు"
అనిన సౌమిత్రి నేడమ్ముల నేసె - దనుజునియమ్ము లుద్ధతి లక్ష్మణుండు
నడుమనె త్రుంచిన నాకారి యప్పు - డడరెడుకోప ముదగ్రమై పర్వ,
ఘనతరజ్యానాదకలితంబుగాఁగ - ననయంబు నిగుడించె నిమ్ములవాన
నయ్యంపతండంబు లందందఁ ద్రుంచి - వెయ్యేసిశరములు వెస నేసె నతఁడు
నాయస్త్రములకు మాఱైనయస్త్రముల - నేయ నేరక దానవేశ్వరుం డపుడు
తలకొని యొక బ్రహ్మదత్తబాణమున - లలితవక్షం బేయ లావెల్లఁ దూలి
విల్లూతగాఁ గొని వేగంబె తెలిసి - పెల్లుగా నార్చుచుఁ బేర్చి లక్ష్మణుఁడు
ఘనబాణ మొకట రాక్షసనాథువిల్లుఁ - దునిమి యంతటఁ బోక దోర్బలం బెసఁగ
మూఁ డగ్ను లనఁ బోలు మూఁడుబాణముల - వాఁడిమి మీఱంగ వడి వక్షమేసె.
నేసిన మూర్ఛిల్లి యింతలోఁ దెలిసి - యాపన్నసత్త్వసమగ్రుఁడై కదిసి
తనవిల్లు విఱిచిన దానికి నసుర - మనములోఁ జాల విస్మయమును బొంది
కలుషించి నిచ్చలు గంధపుష్పముల - నలవడఁ బూజింప నమరినదాని
నిలయు బ్రహ్మాండంబు నెల్లదిక్కులును - వెలుఁగొందుమంటల విలసిల్లు దాని
నడరెడు పదికోట్ల యశనులఁ బోలి - కడుబెట్టిదపుమ్రోఁతగలిగిన దాని
నలినమిత్రుని కిరణంబులకంటె - వెలుఁగొందుమంటల వేఁడిమిదాని
ననిమిషు ల్వెఱఁగంద నాబ్రహ్మశక్తి - గొని లక్ష్మణునివైచెఁ గ్రూరుఁడై పేర్చి
వైచినఁ గాలాగ్ని వడువునఁ బెద్ద - యేచి వజ్రమునకు నెక్కుడై నిగిడి
యనిమిషావలి యెల్ల నాహాారవంబు - లొనరింపఁ బరితెంచు నుగ్రతఁజూచి
వారింప నమ్ములవాన లక్ష్మణుఁడు - ఘోరతరంబుగాఁ గురియంగఁ ద్రోచి

—: లక్ష్మణుఁడు మూర్ఛిల్లుట :—

యది వచ్చి భుజమధ్య మాడ లక్ష్మణుని - వదలక తాఁకిన వసుధపైఁ బడియె.
నరిగి దశాననుం డంత లక్ష్మణుని - నిరువది చేతుల నెత్తఁ జూచుటయు
నాతఁడు విష్ణుని యంశజుఁ డగుట - నేతెఱంగున వాని కెత్తరాదయ్యె.
నత్తఱి రావణుం డంతరంగమున - నెత్త రాకుండిన "నేను గైలాస
మెత్తి త్రిలోకంబు లెల్లను నెఱుఁగ - నిత్తఱి నాసత్త్వ మెల్లను దరిగె,
మఱియు మేరువునైన మందరంబయిన - నెఱయనెత్తఁగనోపు నిజశక్తివాఁడ
వీఁ డింతవ్రేఁ గౌట విస్మయం" బనుచుఁ - బోడిగాఁ గరములఁ బూని రావణుఁడు
అతులసత్త్వోన్నతి నందంద నెత్త - మతిలోనఁ గోపించి మారుతి గడఁగి.

పఱతెంచి నిర్ఘాత పటుముష్టి నార్చి - కఱకురాక్షసుని వక్షస్థలిఁ బగులఁ
బొడుచుటయును మూర్ఛఁ బొంది రావణుఁడు-కడుదూలి యంత మోఁకాళ్ల మ్రోవఁగను
బడియెఁ బిఱిందికిఁ బద మిడలేక - పడినరావణుని యెప్పటిభంగిఁ జూచి
యార్చిరి దేవత లప్పుడు కపులు - పేర్చిరి రాక్షసు ల్భీతిఁ గీడ్వడిరి
పావని యట విష్ణుభక్తుండు గాన - రావణునకు నెత్తరాని లక్ష్మణుని
గురుసత్త్వమున నెత్తికొని పోయి రామ - ధరణీతలేశుముందఱఁ బెట్టె నపుడు
రాముతేజమునఁ బరాజిత మగుచు - సౌమిత్రినాటిన శక్తియు నూడి
యసురేశురథమున కరిగె సౌమిత్రి - యసమానబలశాలియై మూర్ఛ దేరె
నట రావణుండును నటు మూర్ఛ దెలిసి - చటులబాణాసనసన్నద్ధుఁ డయ్యె
సౌమిత్రి యటు పరిశ్రాంతి నొందుటకు - నామర్కటులు భీతి నడరి పాఱుటకు

—: రామరావణుల ప్రథమయుద్ధము :—

రావణుఁ డేచి పైరాకకు రామ - దేవుండు కోపంబు దీపింపఁ బేర్చి
భీకరగుణరవస్ఫీతుఁడై వేగ - నాకారి కెదురుగా నడచుటఁ జూచి
యనిలతనూభవుం డనియె రామునకు - "యినకులాధీశ్వర! యీరావణుండు
అరదంబుపై నుండి యాలంబుసేయ - వెర వగునే నీకు? విభుఁడ! గాల్నడవ
నామీఁద వడి నెక్కి నాకారి కెదుర - రామ! విచ్చేయుట రాజధర్మంబు"
అనవుడుఁ గడఁకతో హనుమంతు నెక్కి - యనిమిషకరిమీఁది యమరేంద్రుకరణి
నొప్పి గుణధ్వని యొప్పారఁ జేసె - నప్పుడు కోపించి యాటోప మొప్ప
రావణుఁ డుగ్రుఁడై రాము నీక్షించి - పావకజ్వాలోగ్రబాణజాలములు
గురిసిన రాఘవక్షోణీశుఁ డలిగి - యురుబాణతతులేసి యురువడి వాని
నింద్రారి తెగనేసె నేసినరామ - చంద్రుఁ డుద్ధతి నర్ధచంద్రబాణమున
దనుజేశు కోదండదండంబు దునిమి - సునిశితభీకరాశుగపంచకమున
మర్మము ల్నొప్పించి మఱియును నొక్క - ధనువును జేకొని దశకంధరుండు
పటుబాణ మొక్కటఁ బవననందనుని - నిటలస్థలం బేసె నిపుణుఁడై మెఱసి
యనిలజుఫాల ముగ్రాస్త్రంబు దాఁకఁ - గనుఁగొని కోపించి కాకుత్స్థకులుఁడు
భల్లంబు దొడిగి యాపఙ్క్తికంధరుని - విల్లంతలోననె విఱుగంగ నేసి
యొక్కట సారథి నొకట నశ్వముల - నొక్కట నరదంబు నొకటఁ బతాక
మొక్కట గొడుగును నొకట వస్త్రములఁ - గ్రక్కున నేసి చూర్ణములు గావించి
మనుజనాయకుఁడు సమంత్రకశరము - దనుజుని వక్షంబు దాఁక నేయుటయు
నారామశరమున నారావణుండు - వారక కడునొచ్చి వడవడ వడఁకి
యనికి నిశ్చేష్టితుం డగు దశకంఠుఁ - గని యర్ధచంద్రమార్గణ మరివోసి
దశదిశలందును దనరినదైత్యు - దశ యడఁగించుచందముఁ జూపుకరణిఁ

ద్రిదశులు మెచ్చు నుద్దీప్తకోపమునఁ - బదిమకుటంబులు వడి డొల్లనేసె
నేసిన మదిలోన నెంతయు స్రుక్కి - భాసురమకుటప్రభావలిఁ బాసి
గ్రద్దనఁ జేయు నక్కయ్యంబుదక్కి - తద్దయునిశ్చేష్ట దశకంఠుఁ డుండె,
నప్పుడు రాఘవుం డనియె రావణున - "కిప్పుడు కపులతో నిబ్బంగిఁ బోరి
కడు డస్సినాఁడవు గాన నిన్జంప; విడిచితి నీవింక వేగంబె చనుము.
పో లంక" కనుడు నప్పుడు చిన్నవోయి - యోలిన వేఁడినిట్టూర్పులు నిగుడ
మండెడికోపంబు మలఁగి చింతించి - దండిగర్వము దక్కి దశకంధరుండు
బలమెల్లఁ బొలిసి దర్పము పేర్మి దూలి - వెలవెలఁ బాఱుచు విరథుఁడై నడిచి
పెదవులు దడపుచు బిమ్మిడిగొనుచుఁ - గదరినభీతి గద్గదకంఠుఁ డగుచుఁ
జేరి యొండొరువుల చేతులు చరచి - బోరన నవ్వుచు ఘాతంబు లార్వ
గురువులు వారుచు గునిసి యాడుచును - గెరలి వానరకోటి గేలిసేయంగఁ
గఱు కెల్ల నుడిగి యొక్కరుఁడును వేగ - పఱచి యాలంకలోపలఁ జొచ్చె నపుడు.
అటు లంకలోపలి కరిగి రావణుఁడు - పటుతరం బగు చింతపడి తల్లడిలుచుఁ
బంచాననంబుచేఁ బడియుఁ జావునకు - నించుక తప్పిన యేనుఁగు పగిది
గరుడుని కగపడి క్రమ్మఱ బ్రతికి - సురిగిపోయిన దందశూకంబు వోలె
స్ఫీతవిద్యుత్ప్రభాభీలకీలముల - నాతతబ్రహ్మదండాతిశయంబు
లగురాముబాణంబు లడరి ప్రాణములఁ - దెగటార్చు చునికి చింతించి చింతించి
యుడుగని వేఁడినిట్టూర్పులఁ బెల్లు - వడిగాలిఁ బోలి యవ్వల నైన నుడియఁ
దలకొన్నసిగ్గున ధైర్యంబు దూలి - కొలువులోపలి దైత్యకోటి నీక్షించి
"నాలావుకలిమి దానవవీరులార! - నేలతోఁ గలియుట నేడుపోఁ గలిగె.
సహజ పరాక్రమశాలి యొక్కరుఁడు - మహిమీఁదఁ బుట్టి రామక్షితీశ్వరుఁడు
పొరిది యుద్ధములందు సురసిద్ధసాధ్య - గరుడగంధర్వరాక్షసపక్షియక్ష
కిన్నరోరగమృగకింపురుషులును - నన్ను జయింప నెన్నఁడు లేకయుండ
వరము గాంచితి బ్రహ్మవలన నేనపుడు; - సరకుసేయను నరసమితి మోసమున
నామోస మెల్లను నాకుఁ బైవచ్చె - నేమని చెప్పుదు నీదురవస్థ?
కోట మీ రేమఱ కుండి వాకిళ్లఁ - బాటించి యెంతయుఁ బలుకాపు లిడుఁడు
దురములోపలఁ బ్రహస్తుఁడు మొదలైన - యురువీరు లందఱు నొగిఁ బోరిపడిరి.
మఱి యింక రామలక్ష్మణుల జయింప - నెఱవీరుఁ డెవ్వఁడు నిజగతి జగతి
బహుసంగరాంగణపరిణతుం డైన - సహజశూరుఁడు రామజనపాలుమీఁద
నడువ నేర్చిన యట్టి నాతమ్ముఁ డైన - కడిఁదివీరుఁడు కుంభకర్ణుండు గాక
వినుతింప మఱియొండు వీరుండు గలఁడె" - యనుచు నద్దశకంఠుఁ డందఱఁ జూచి
నెఱయంగ నిరుమూఁడు నెలలు నిద్రించి - మఱి మేలుకొని సభామంటపమ్మునకు.

నలరి యేతెంచి మంత్రాలోచనంబు - పొలుపారఁగాఁ జేసి పోయి క్రమ్మఱను
"నేఁడు తొమ్మిదినాళ్లనిద్రమై యున్న - వాఁడు శత్రులనెల్ల వధియింపఁ గలఁడు

—: కుంభకర్ణుని నిద్రమేల్కొనఁజేయుట :—

ఆతని మేల్కొల్పి యతులవిక్రముని - నేతెఱంగున నైన నిటకుఁ దెం" డనిన
బహుగంధపుష్పముల్భక్ష్యభోజ్యములు - బహువిధంబులఁ గొని పఱచి రాక్షసులు
ఆతతానంతభోగాస్పదం బగుచుఁ - బాతాళమును బోలెఁ బరఁగినదాని
మహనీయశతకోటిమహిమచే నిండుఁ - మహితాలయము బోలె మానైనదాని
నిఖిలంబునందును నెగడుతేజమున - శిఖినివాసము పోలెఁ జెలు వైనదాని
సమధికంబైన భీషణవృత్తి గలిగి - యమనివాసము పోలె నమరిన దాని
వివిధమేదోమాంసవితతిఁ గవ్యాదు - భవనాంగణము పోలి భాసిల్లుదాని
నిరుపమతరవారుణీయుక్తమగుచు - వరుణాలయము పోలె వ్రాలినదానిఁ
దిరమైనయాసుగంధిస్పర్శనమున - మరుదాలయము పోలె మానైన దాని
విలసితనిధులచే వెలసికుబేరు - నెలవునుబోలె వర్ణిత మైనదాని
నురువిభూతికి నెల్ల నునికిపట్టగుచు - హరునివాసము పోలె నమరిన దానిఁ
గలిగినపద్మరాగప్రభావళుల - నలువ యున్నెడ పోలె నలరిన దాని
నఖిలదిక్కుల యోజనాయతం బగుచు - సుఖతరంబగు గుహఁ జొచ్చి యచ్చటను
ఆవిపులపు టూర్పు లడరినఁ దూలి - లావున నెట్టకేలకుఁ జేరఁబోయి
కడునొప్ప నెంతయు గరగరి కైన - వెడలుపుగల హేమవేదికమీఁద
నంసంబుతోఁ గపోలాంగంబుఁ జేర్చి - హంసతూలికతల్పమందుశయించి
యుడుగక తఱుచైన యూర్పులతోడఁ - బెడఁగైన యాఘర్మబిందులతోడఁ
గరమొప్ప మోడ్చిన కన్నులతోడ - దఱుచైన కపురగందపుఁబూఁతతోడ
నురమున నెంతయు నుజ్జ్వలం బగుచు - నెరసిన మణిహారనికరంబుతోడ
సల్లలితానందసంపదతోడ - నెల్లప్పుడును దన్ను నెఱుఁగమితోడ
పరసనిద్రాంగనాసంభోగకేళిఁ - బరిణమించినభంగి భాసిల్లువాని
పలుమఱు దివిజుల భంజించునట్టి - కల ల్థిఁ గను కుంభకర్ణునిఁ గనిరి
కని యిట్టివానికి ఘననిద్ర యుంచె - వనరుహాసనుఁ డని వగచుచు నపుడు
ఆతనిముందట నన్నరాసులును - బ్రాఁతిగా మహిషవరాహమాంసములుఁ.
బోసి యంచితగంధపుష్పార్చనములు - సేసి ధూపంబులు చెలు వొప్ప నిచ్చి
పోరిఁబోరి బహుదీపముల నివాళించి - కరములు మొగిచి పొగడ్తలు నెఱపి
పిడుగులు మ్రోసిన పెక్కువకంబె - నెడప కార్చుచు బొబ్బ లిడుచుఁ జీరుచును
నురువడిశంఖంబు లూఁదుచు బెట్టు - మొఱయంగ నిస్సాణములును భేరులును
జెంది వ్రేయుచుఁ దోన సింహారవంబు - లందంద చెలఁగింప నమ్మహారవము

దక్షతఁ బాతాళతలము దిక్కులను - నక్షత్రపథములు నాకంబు నిండె
నంతటఁ దెలియక యాకుంభకర్ణుఁ - డంతకంతకుఁ గడు నగ్గలంబైన
నిదుర వోవఁగఁ జూచి నిఖిలరాక్షసులు - గదలును ముసలముల్ ఘనముద్గరములు
బెనుపారఁ బట్టసభిండివాలములు - మును మిడి యందఱు ముసరి వ్రేయుచును
బదివేలకుంతముల్ బరులగ్రుమ్ముచును - వదలక కొండలు వైచియుఁ బోక
యురముపై నందంద నుఱికిపాదములఁ - గరము మెట్టియు మేలు కాన్పంగ లేక
తడబడ సింహనాదములు సేయుచును - గడుబెట్టుగాఁగ శంఖంబు లూఁదుచును
బటునాదముల గ్రందుపటుకుంభవాద్య - పటహభేరీభూరిబహువాద్యములను
దొడరి వాయింపుడు దోడనె మఱియు - నుడుగక పదివేల యుగ్రరాక్షసులు
క్రందుగా నిస్సాణఘనతరరావ - మందంద చెలఁగింప నారభసమున
నీలాద్రియును బోలె నిశ్చలుం డగుచు - నాలోనఁ దెలియక యతఁ డున్నఁ జూచి
కరుల హయంబుల ఘనతరోష్ట్రముల - నురులులాయములచే నురము ద్రొక్కించి
కొంకక మేనెల్ల గుదియల మోఁది - యంకించి సకలవాద్యములు వాయింప
లంక గంపించి కోలాహలం బయ్యె - శంకించె నవ్వనచరసేన లెల్ల
నిటు సేయునప్పుడు నేమియుఁ దెలియ - కటు నిద్రవోవంగ నఖిలరాక్షసులు
కొందఱు దిక్కులు ఘూర్ణిల్ల భేరు - లందంద వ్రేయుచు నధికదర్పమునఁ
గొందఱు పర్వతగుహ లెల్ల నద్రువ - దందడి సింహనాదములు సేయుచును
గలయంగఁ గొందఱు కరములు పెనచి - పెలుచ శిరోజముల్ పెఱికి వైచియును
గొందఱు ఘనకర్ణకుహరము ల్సొచ్చి - క్రందుగా గూబలు గఱచి పట్టియును
నటు ఘోర మగుబాధ లడరించి మఱియుఁ - బటుగదాముద్గరప్రాసఖడ్గముల
ముసలంబులను బెట్టు మొగము నురంబు - మసల కందఱు పలుమఱు వ్రేయవ్రేయఁ
దననిద్ర యించుక దఱిగి యంతటను - మనుజాశనుం డొకమఱి యావులింపఁ
దఱుచుగాఁ గన్నులు దరికొనవైచి - యిఱియ మ్రోకులసందు లెల్ల బంధించి
తెరలఁ గాచిననూనె దెచ్చికర్ణములఁ - గర ముగ్రముగ వేయిఘటములు వోసి
మునుకొని యాతని ముక్కుగో ళ్లందు - ఘనమైన పారలు గనలఁ బెట్టియును
ఏకయత్నంబున హేమదండముల - భీకరగతి మ్రోయ భేరుల మోసి
విడువక హయకరివితతి నురంబు - గడఁగి త్రొక్కింప రాక్షసుఁడు శంకించి
చక్కశేషోగ్రహస్తంబులు సాచి - యొక్కింత మేల్కొని హుమ్మని నీల్గి
బడబాముఖాభమై పరఁగెడి నోరు - కడుఁజూడ వికృతంబుగా నావులించి
యురవైనయట్టి సాయుజ్యపదంబు - నెరయంగ రాముఁడు నేఁడు నా కిచ్చు
నీ రిత్త నిద్ర నాకేలని దాని - దూరంబుగాఁ బెడఁద్రోచెనో యనఁగఁ
గనువిచ్చి యసురులు కంపింప మేలు - కని కుంభకర్ణుఁ డుగ్రతను గూర్చుండెఁ.

ప్రళయకాలమునాఁటి భానుబింబంబు - చెలువంబుతో మోము జేగురింపంగఁ
బటువింధ్యగుహాలలోపలనుండి వచ్చు - చటులానిలంబుల సరి యూర్పు లెసఁగఁ
బ్రళయకాలాగ్నిబింబంబులఁ బోలి - కలయంగ నెఱ్ఱని కన్నులమెఱయ
దానవు లిట్టు లాతని మేలుకొల్పి - దానవేశ్వరునియొద్దకుఁ బోయి నిలిచి
"దేవ! నీతమ్ముఁ డెంతేనియు బాధ - గావింపఁగా మేలు కనియె; నంతటను
నటు కయ్యమునకు బొమ్మందుమో కాక - యిటుతోడితెత్తుమో యేతెఱం"గనుడు
రాగిల్లి తోడ్కొని రండు నావుడును - వేగంబె యాదైత్యవిభునాజ్ఞ వచ్చి
తనకట్టెదురనున్న దానవప్రతతిఁ - గనుఁగొని యాకుంభకర్ణుఁ డిట్లనియె.
"మీరేల నన్నిటు మేలుకొల్పితిరి? - యారావణునకుఁ గార్యం బేమి పుట్టె?
నది యేమి చెప్పుఁడీ" యనవుడు వారు - "త్రిదశారిచేతనే తెలియంగ వినుము
నినుఁ దోడి తెమ్మని నిర్జరారాతి - పనిచె నింతియకాని పని యేమొ తెలియ"
దనవుడు జలక మింపారఁగా నాడి - చనుదెంచి యెంతయుఁ జతురత మెఱసి
చారువస్త్రములు భూషణములు దాల్చి - భూరికోటీరదీప్తుల నొప్పుటయును
నతిముదంబున నప్పు డాదైత్యులెల్ల - నతని కనేకభక్ష్యములు భోజ్యములు
మధువును సూకరమహిషమాంసములు - నధికంపుమెదడును నాజ్యభాండమును
ముదముతోఁ గొనివచ్చి ముందఱ నిడిన - మొదల మేదోమాంసములఁ బ్రీతినమలి
రుధిరంబు మద్యంబు రూఢిగాఁ గ్రోలి - యధికసంతుష్టుఁడై యతఁడున్నఁ జూచి
మ్రొక్కి నిశాచరు ల్ముందఱ నిలువ - నక్కుంభకర్ణుఁ డిట్లనియె వారలకు
"మీజీనసుతులకు మేటిబంధులకు - వారక రాక్షసేశ్వరునకు శుభమె?
యెడరు పుట్టదుగదా యెవ్వరివలన? - నడరి యీలంకకు నల్లైన నిపుడు
నడచెద నభమైన నమరేంద్రు నైన - నడిఁగిట్టి నాకంబువలనఁ బాపెదను;
నార్చెదఁ గాలాగ్ని నైనఁ బెంపొదవి; - తేర్చెదఁ బగవారి తీవ్రదర్పములు"
అనిన యూపాక్షుండు హస్తము ల్మోగిచి - కనుఁగొని యాకుంభకర్ణుతో ననియె.
"విను నిశాచరవీర! విబుధులవలన - దనుజులవలన గంధర్వులవలన
నేభయం బెన్నండు నెఱుఁగని మాకు - నీభీతిఁ బుట్టించి రిప్పుడు నరులు
దివిజారి జానకిఁ దెచ్చుట కలిగి - రవికులోత్తముఁడైన రామచంద్రుండు
కడిఁది విక్రములైన కపులతోఁ గూడి - విడిసినాఁ డీలంక వేడించి యిప్పు
డగచరుం డొక్కఁడె యక్షకుమారు - మొగిసేనతోఁగూడ మున్ను నిర్జించి
లంక భస్మముచేసి లావుమై జనియె; - నింక నెవ్వఁడు గెల్చు నిమ్మహాకపుల
ననిలోన దేవాసురాదులకంటె - ఘనవిక్రమఖ్యాతి గలరాముతోడ
నురక కయ్యము సేసి యోడి రావణుఁడు - వెఱపునఁ బఱతెంచి వెస లంకఁ జొచ్చె."
నని విన్నవించిన నన్నిశాచరుఁడు - కనుగవ విస్ఫులింగంబులు చెదర

యూపాక్షు నీక్షించి యుగ్రకోపమున - దీపించి యౌడులు దీటుచుఁ బలికె.
"సమరంబులో నేఁడు సకలవానరుల - నమితవిక్రములైన యాదాశరథుల
మడియించి కపివీరమాంసరక్తములఁ - దొడరి రాక్షసకోటిఁ దృప్తిఁ బొందించి
రామలక్ష్మణుల యారక్తముల్ గ్రోల - కేమని వత్తు నే నింద్రారికడకు?
నటు చేసి వచ్చెద"నన మహోదరుఁడు - నటమ్రొక్కి ముకుళితహస్తుఁడై పలికె.
"ఘనుని దశగ్రీవుఁ గని సేయవలయు - పనులెల్ల విని పోయి పగవారి గెలువు"
మనవు డౌఁ గా! కని యాహారకాంక్షఁ - దనయొద్ది రాక్షసతతిఁ జూడ వార
లిరవొందఁగా నప్పు డిరువదియొక్క - పురుషులమాంసంబుఁ బ్రోవుగాఁ బోసి
యెనుబదిమహిషంబు లెనమనూఱజము - లును ప్రేయుక్రోడంబులును నాల్గువేలు
ఘనశశకములు మృగంబు లార్నూరు - ననువొందఁగా దెచ్చి యవి వేఱువేఱఁ
జంపి సుపక్వమాంసములుగాఁ దెచ్చి - యింపార నాతనియెదుటఁ బోయుటయుఁ
దనివోవఁ గుడిచి యుద్దతి రెండువేల - ఘనఘటంబులనిండఁ గల మద్యమాని
పటపట దిక్కులు పగుల వ్రేయుచును - జటులంబు లైన మీసములు దీటుచును
జనుదెంచు నురువడి జగము గంపింపఁ - గనుదోయి ఘూర్ణిల్లఁగా గుహ వెడలె
నల రాహువదనగహ్వరముననుండి - విలయ కాలార్కుండు వెడలిన మాడ్కి
బలుగిట్టి ధాత్రియు బ్రహ్మాండతలము - వెలయ దర్పించు త్రివిక్రముపగిది
నాచందమున వికృతాకారుఁ డగుచు - నేచినపొడవుతో నేతేరఁ జూచి
కోట యవ్వలి కపికోటు లన్నియును - మేటిరాక్షసుఁ గని మిగిలినభీతిఁ
గొందఱు వెఱఁగందఁ గొందఱు డాఁగఁ - గొందఱట్టిటుపడఁ గొందఱు వెఱవఁ
గొందఱు మూర్ఛిల్లఁ గొందఱు జలధి - యందఱు వగఁగొంద ఱద్దిరా! యనఁగఁ
గొందఱు రాముదిక్కున కొదుగంగ - నందఱఁ గనుఁగొని యాసమయమున
సౌమిత్రి! విల్లును శరముఁ దెమ్మనుచు - రాముఁడు పలికె నారావణానుజుని
"నదె యాకసంబును నవనీతలంబు - గదిసిన దేహంబు గలిగినవాఁడు
ప్రళయకాలాంబుదపటలంబు పోలె - బొలయు భూషణరుచి బొలుపైనవాఁడు
మూఁడులోకంబు లిమ్ముల మ్రింగునట్టి - వాఁడిమి దెరచిన వదనంబువాఁడు
కాలుండొ? యటుగాక? కాలానలుండొ? - కాలరుద్రుఁడొ? లయకాలమారుతుఁడొ?
కాలార్కుఁడో? మహాకాలాహిపతియొ? - కాలమృత్యువొ? లయకాలాబ్ధివిభుఁడొ?
కాలకాలుఁడొ? లయకాలభైరవుఁడొ? - కాలరుద్రునకునుగాలరుద్రుండొ?
భీమంపురూపు విభీషణ! యిట్టి - దేమెన్నఁడును జూచి యెఱుఁగము మున్ను;
దానవుఁడో? వీఁడు దైత్యుండొ? కాక - వీనికులం బేమి? వీఁడెవ్వఁ? డిందు
వాఁడె? యాపురవీథి వడి నేగుచున్న - వాఁడెవ్వఁ? డెఱిఁగింపు; వానిపే రేమి?
వీనిఁ గనుంగొని వెఱచిరి కపులు - వీనిచందముఁ జూడ వెఱగయ్యె" ననుడు

—: విభీషణుఁడు శ్రీరాములతో కుంభకర్ణుని శాపప్రకారము దెలుపుట :—

నావిభీషణుఁడు రామాధిపుఁజూచి - "దేవ! యీదైత్యుని తెఱఁగెల్లవినుము
వరనందనుఁడు విశ్రవసునకు నితఁడు - కరముగ్రాయుఁడు కుంభకర్ణుఁ డన్వాఁడు
రావణుతమ్ముఁడు రణవీథి గిట్టి - దేవసంఘంబుల దిక్పాలకులను
బలిమిబలి దోలిన బాహుబలాఢ్యుఁ - డలఘుశూలాయుధోద్ధతసత్త్వధనుఁడు
బ్రహ్మాండ మయినను బగిలింపనోపు - బ్రహ్మాదులకుఁ బట్టువడఁడు సత్త్వమున
వీఁడు పుట్టిననాఁడె వికృతంపునోరఁ - బోడిమిచెడ జీవముల మ్రింగఁ జొచ్చె
మునుమిడి యటు భూతముల మ్రింగమ్రింగ - విని వజ్రికోపించి విపులవజ్రంబు
వీనిపై వైచిన వీఁడు గైకొనక - యానాకగజదంత మగిలించి పెఱికి
సురపతిపై వైవ సురసురస్రుక్కి - సురపతి యప్పుడు సురలతోవచ్చి
యంభోజభవుఁ గాంచి హస్తము ల్మోగిచి - "కుంభకర్ణుండను ఘోరరాక్షసుఁడు
పొలుపారఁ బ్రజలఁ జంపుచున్నవాఁడు - నొలవక సురల నేచుచున్నవాఁడు
గడఁగి పరస్త్రీలఁ గవయుచున్నాఁడు - తొడరి లోకము లెల్ల ద్రుంచుచున్నాఁడు
ఈనీచు నీక్రియ నిటమీఁదనున్న - వీనినిగ్రహమున విశ్వంబు పొలియు"
ననవిని యప్పు డయ్యంబుజాసనుఁడు - తనమనంబున నల్కఁ దద్దయు మిగుల
రాక్షసావలి నెల్ల రప్పించి యందు - వీక్షించె నప్పుడు వీనిరూపంబు
వీక్షించి యెంతయు వెఱఁగంది "వీఁడు - భక్షించుఁబో వెస బ్రహ్మాండమైన
వీనిచందముఁజూచి వెఱపు నాయందు - నూనెడు వీఁ డింతయుగ్రుఁడై యున్న
వీఁడాజిలోపల విదళింపకున్నె - మూఁడుకన్నులవేల్పు ముట్టిననైన"
నని వీనితో నప్పు డనియె నాబ్రహ్మ - చనదని మిగుల నాజ్ఞాపింపఁ దలఁచి
యాపులస్త్యునియుత్తమాన్వయంబునను - నీపుట్టు టెల్లను నిఖిలభూతములఁ
బొలియించుకొఱకు నాభువనంబులెల్ల - నలుకంగ నిట్టి శౌర్యము చూపెదనుచుఁ
జావుతో సరియైన శాపంబునిచ్చె - నీవుడుగని యట్టి నిదుర బొమ్మనుచు
జలిపిడుగును బోలె శాపంబు దాఁకి - నిలువలే కెంతయు నిద్రితుండయ్యె.
రావణుం డప్పు డాబ్రహ్మకు మ్రొక్కి - "దేవ! చూడుము కృపాదృష్టితో వీని
దారు పెట్టినచెట్టుఁ దారె త్రుంపుదురె? - యేరూపమున నితఁ డెంతకీడైనఁ
దగుబుద్ధి సెప్పుట తగ వగు వాని - దగ దిటువలె శాపతప్తునిఁ జేయ
వీనినిద్రకుఁ దుది వివరింపు" మనిన - దానవుతోడ నుత్తరమిచ్చె నజుఁడు
"అక్కజంబుగ నిద్ర యాఱేసినెలల - కొక్కొక్కపరిఁ దెలియుచు నుండు" ననుచు
నంతనుండియు నితం డవ్విధంబునను - జింతసేయక నిద్రఁ జెందు మేల్కాంచు
దేవ! యిప్పుడు నీదు దివ్యబాణోగ్ర - పావకశిఖలఁ బాల్పడి నైఁపలేక
యవసరంబునను తా నారావణుండు - తను మేలుకొల్పంగ దైత్యులఁ బనుప

దానును జేర్చి యుద్ధప్రసన్నద్ధుఁ - డై నేఁడు నగరికి నరుగుచున్నాఁడు.
వెస వీఁడు రావణు వీడ్కొనివచ్చు - నసమున మనమీఁద నంతకు మున్నె
వీనియాకృతిఁ జూచి వెసఁ జాఱకుండ - వానరసేనలో వడిఁ జాటఁబనుపు
"దనుజుండు గాఁ డిటు దారుయంత్రమున - నొనరంగఁ జేసిన యుగ్రరూ"పనుచు
నిటు చాటఁగాఁ బంచి యెల్లవానరులఁ - బటుభీతియును బాపి భండనంబునకు
సన్నద్ధులుగఁ జేయు సకలాధినాథ! - మున్నె యానతి యిమ్ము మోహరింపంగ"
ననవుడు నీలున కానతి యిచ్చి - జననాథుఁ డమ్మెయిఁ జాటంగఁ బనిచె
నాకుంభకర్ణుండు నప్పురాంగనలు - చేకొని పూవుల సేసలుచల్లఁ
జని నిండువెన్నలసదనమో యనఁగఁ - దనరారుచున్న యాస్థానంబుఁ జొచ్చెఁ
బరఁగినధవళాభ్రపటలంబుఁ జొచ్చు - సురుచిరకరుఁ డైన సూర్యునిభంగిఁ
జొచ్చి యన్నకు మ్రొక్క సొంపార నతఁడు - గ్రుచ్చి కౌఁగిటఁ జేర్చి కూర్మి దీపింప
గనకాసనం బిడఁగాఁ బంచుటయును - దనుజాధినాథుని తమ్ముఁ డందుండి
యన్న నాలోకించి "యసురాధినాథ! - నన్నుఁ దెల్పినకారణం బేమి యిపుడు?
ఎవ్వఁడు నీయెడ నెగ్గొనరించె? - నెవ్వనిఁ జంపుదు? నెత్తెఱం"గనుడు
నాకుంభకర్ణున కనియె రావణుఁడు - "నీకుఁ బెల్లగుచున్న నిద్ర పెంపునను
నేకార్యగతియును నెఱుఁగవు గానఁ - జేకొని యంతయుఁ జెప్పెద వినుము
రాముఁడు దశరథరాజనందనుఁడు - కోపించి నామీఁద కోఁతులఁగూడి
వననిధి బంధించి వచ్చి యీకోట - వెనుకొని బలువిడి విడిసియున్నాఁడు
అనికిఁ జొచ్చుటయుఁ బ్రహస్తాదివీర - దనుజుల నందఱ ధరమీఁదఁ గూల్చె;
వానరవీరు లెవ్వరుఁ జావరందుఁ - గాన నా రామలక్ష్మణుల భంజించి
యావిభీషణరవిజాదులఁ జంపి - లావునఁ జెడకుండ లంక రక్షింపు."

—: రావణునకు కుంభకర్ణుఁడు నీతి సెప్పుట :—

మని పెద్దకృపపుట్ట నాడువాక్యములు - విని కుంభకర్ణుఁ డవ్విబుధారి కనియె.
"మునునాఁటియేకాంతమున మంత్రు లెల్ల - గనుగొన్న యాకీడె కాక చింతింప
వారక యిది నేఁడు వచ్చిన కీడె? - యే రూపమున నిది యేటికిఁ దప్పు?
మదముపెంపునఁ జేసి మఱి యెవ్వఁడైన - దుది మొద లెఱుఁగక తొడరుకార్యంబు
వాఁడు గదా యెల్లవలనఁ జేటొందు - వాఁ డని చెప్ప నెవ్వఁడు నీవె కాక
మతి గల మంత్రుల మంత్రానుమతులఁ - గృతకార్యములు పరికించు నే విభుఁడు
ఒగిఁ బ్రభుమంత్రసముత్సాహశక్తు - లగణితఫలదంబు లై వాని కమరఁ
బతి దేశకాలవిభాగంబు లెఱిఁగి - చతురజనద్రవ్యసంపద గలిగి
కార్యంబు మీఁదగు కార్యమూహించి - కార్యవిఘ్నప్రతీకారంబు సేసి
ఫలసిద్ధిఁ గైకొని బహురాజ్యభోగ - ముల నిత్యుఁడై యుర్విమోదింపవలయుఁ

బగవానిబలశక్తి భావించి సంధి - తగుబుద్ధిమైఁ జేయఁ దలపోయవలయు
రూపించి సమబలారూఢునితోడ - నేపుమై చని నిగ్రహింపంగవలయు
నటుకాక బలహీనుఁ డగుట చింతించి - పటుసత్త్వుఁడై శత్రుపై నెత్తవలయు
విడిసినబలిమి వివేకించి మీఁద - విడిసి మార్తుర గెల్వ వెస పూఁదవలయు
వైరు లసాధ్యులై ప్రాలుదురేని - లోరెండుపుట్ట విలోకింపవలయు
నతిసత్త్వులై వైరు లజితులై రేని - హితబుద్ధిమై నాశ్రయింపంగవలయు
నీయాఱుగుణముల నెఱిఁగి వర్తించు - నాయవనీశ్వరుఁ డభివృద్ధిఁ బొందుఁ
బూని యేపురుషుఁ డెప్పుడు సామభేద - దానదండము లుచితము దప్పఁజేయు
నెఱియ వానికిఁగల నీతిశాస్త్రములు - కొఱమాలి యుండు నిక్కువ మివ్విధంబు
పరధనపరసతీ పరచిత్తుఁ డెవ్వఁ - డరయ నాతఁడు కులం బంతయుఁ జెఱుచు "
నని కుంభకర్ణుఁ డిట్లాడువాక్యములు - విని రావణుఁడు క్రోధవివశుఁడై పలికె.
"నను నన్న యనుచు మనంబునఁ గొనక - కినిసి యిబ్బంగి శిక్షించెదు వచ్చి
యీవృథాజల్పంబు లింక నేమిటికి - నేవిధంబున నైన నీకార్య మేను
గడవంగఁ జేసితిఁ గాదన కీవు - కడిమిమై నిది చక్కఁగాఁ జేయు మింక "
ననవుడు విని యనె నాకుంభకర్ణుఁ - "డని సేయఁ బోయెద నైనను నొకటి.
విను దానవేశ్వర ! వేడుక నొక్క - దినమున నేనిద్ర దెలిసిననాఁడు
చేకొని కడుఁబెక్కు జీవులమ్రింగి - యేకాంతమున నెమ్మి నేనున్నచోట
ననఘుఁడు నారదుం డరుగ నే గూడఁ - జని విన్నవించితి సంయమితోడ
నెక్కడనుండి నీవిటుసంభ్రమమున - నెక్కడఁ బోయెద వెఱిఁగింపు నాకు
ననవుడు కనకాద్రియందుండి రాక - విను వార్తలన్నియు వినుపింతు నీకుఁ
బంకజనాభుండు ఫాలలోచనుఁడు - పంకజాసనుఁడును పాకశాసనుఁడు
ననలుండు యమునైరృతాంబుధీశ్వరులు - ననిలుండు యక్షేశుఁ డగు కుబేరుండు
నోషధీపతియును నుష్ణకర్ణుండు - శేషగ్రహంబులు సిద్ధులు మునులు
కిన్నరగంధర్వగీర్వాణయక్ష - పన్నగగుహ్యకప్రముఖసంఘములు
సభ గూడి మంత్రవిచారంబు సేయ - శుభమతి నూహించి సురగురుం డనియెఁ.
"గ్రోధించి మనలఁ గైకొనక లోకముల - బాధించుచున్నాఁడు పంక్తికంధరుఁడు
శుంభద్బలంబున సుడివడఁజేసి - జంభారి భంజించె సమరంబులోన
వడి నంతకునిఁ దోలె వరుణు నోడించె - నొడిచెఁ గుబేరుని నురుబలోజ్జ్వలుని
గట్టల్కతో నతిగర్వంబు మెఱసి - పట్టి ధర్మాత్ములఁ బలువురఁ జంపె
దినకరచంద్రుల తేజంబు లణఁచె - దనయాజ్ఞ ననువంగఁ దట్టించి పనిచి
గ్రహముల నందందఁ గాఱించె మంత్ర - మహితంబు లగుచున్నమఖములు చెఱిచెఁ
వఱలు మహోద్యానవనములు పెఱికె - జెఱవెట్టె నుత్తమస్త్రీలఁ బెక్కండ్ర

నివి లోనుగా బాధ లిట్లు సేయుచును - భువనంబులకు భీతిఁ బుట్టించెఁ గాన
నదరి రాక్షసులతో నద్దశాననుఁడు - చెడునుపాయము మీరు చింతింపుఁ డింక"
నని బృహస్పతి వల్క నామాట లెల్ల - విని బ్రహ్మపలికె నావిబుధులతోడ
"వరమిచ్చినాఁడ నే వానికి మున్ను - సురగరుడోరగాసురయక్షవరుల
చేనైనఁ జావమి సిద్ధంబుగాఁగ - దీనికి మాఱుచింతించితి వినుఁడు
దడవఁడు మనుజుల దైత్యుండుగాన - దడవ నేమును వరదానకాలమునఁ
గాన రావణుని సంగరభూమియందు - మానవు లోర్తురు మనుజలోకమునఁ
జనియింపఁ బ్రార్థింపఁ జను నాదివిష్ణు - వనజనాభుని లోకవంద్యు ముకుందు"
ననవుడు సురమును లట్లకావింప - ననఘుండు హరి మర్త్యుఁడై పుట్టెఁబుడమి"
నని చెప్పి నారదుం డరిగె దైతేశ - దినకరకులుఁ డాదిదేవుండు గాని
మనుజుండు గాఁడు రామక్షితీశ్వరుఁడు - జనకనందననిచ్చి శరణము వేగ
వనచరు లెల్ల దేవతలుగాఁ దలఁపు - దనుజేశ ! నామాట తథ్యంబు నమ్ము."
అనిన మాటలు విని యద్దశాననుఁడు - తనలోన నధికసంతాపాగ్నిఁ గుంది
యొకకొంతవడి యూరకుండి నిట్టూర్పు - ప్రకటంబుగాఁ బుచ్చి బహుచింతతోడ
వెఱచియు వెఱవని విధమున నప్పు - డతిముఱి కోపించి యనుజన్ముఁ జూచి

—: రావణుఁడు కుంభకర్ణుని దిరస్కరించుట :—

"సొలవక యెపుడు విష్ణుఁడు విష్ణుఁడనుచుఁ - బలికెదు నీకింత భయ మేలపుట్టె ?
విష్ణువై యుండిన వెఱవను నేను - విష్ణుండు మానవవేషుఁడై యున్న
వెఱతునే ? నన్నేల వెఱపించె దిట్లు? - వెఱచె దేనియు నీవు వెఱతు గా కింక
నారాఘవుఁడు విష్ణుఁ డగుఁగాక! యేమి? - యారామునకుఁ దమ్ముఁడైనసౌమిత్రి
యారయ శర్వుండె యగుఁ గాక ! యేమి - యారవిసుతుఁ డింద్రుఁ డగుఁగాక! యేమి ?
సురలయ్యె యుండంగ బోరిది నే వెఱవ - నిరవొంద వీరికి నే నేల వెఱతు ?
నెఱయంగ నీవెల్ల నీతిశాస్త్రములు - నెఱుఁగుట నిష్ఫలం బిటు విచారింప,
నతివిరోధము గొన్న యారాముతోడ - నతిహీనమైత్రికి నాస చేసెదవు ;
నమరోర్వి మనలను సమయింప మునుల - నమరుల రక్షింప నటు విచారించి
యంచితదేవత్వ మటు మాని వచ్చి - వంచన నిట మానవత్వంబు నొంది
జగదేకరక్షకై సరసిజోదరుఁడు - జగతిపై రాముఁడై జనియించినాఁడు.
వైరంబు గొని మనవధకొఱకైన - నారాముతో సంధి యది యేల పొసఁగు ?
వాలి దూలఁగఁ బోయి వానరాశ్రితుని - నీసమయంబున నేమని కాంతు ?
బలి జన్మమునకు నీపంకజోదరుఁడు - పొలుచు వామనమూర్తి బొంది తానరిగి
ధరణి మూఁడడుగుల దానంబు వేఁడి - యురుదారఁ గొని యప్పుడతని బంధించె ;

నొప్పార నుపకార మొనరించునతని - కప్పుడె కావించె నపకార మితఁడు
పగగొన్నమనలను బరిమార్పనేల - మగుడ నెక్కడి సంధి మనకు రామునకు?
నేను నీవును గూడి యింద్రలోకంబు - పైనెత్తి చని భుజాబలము లింపార
నిబిడవిక్రము లైన నిర్జరేంద్రాది - విబుధులఁ దోల నావిష్ణుఁ డెం దరిగె?
నిను మేలుకొల్పుట నీతి నీచేత - వినఁగోరియే నీకు వెఱ పేలపుట్టెఁ?
ప్రాణభయంబునఁ బలుమాటలేల? - ప్రాణంబు తీపైన బ్రదుకు నెమ్మదిని
ఘనమైనయాయువుఁ గరమర్థిఁగంటి - మునుమిడి గెలిచితి మూఁడులోకముల
ననుభవించితిఁ బెక్కులగురాజ్యసుఖము - లనుపమం బగుతేజ మంతంత కెసఁగ
నతిహీనవిక్రముఁ డైనరామునకు - నితరులగతి నింక నేమ్రొక్కఁ జాలఁ
బోరికిఁ జను మన్నఁ బోనోపకీవు - వారక యాడెదు వక్రోక్తులిట్లు
నిద్రవోవఁగ బొమ్ము నెమ్మది నీవు - నిద్రవోయెడివాని నిర్జింప రరుఱు
రామలక్ష్మణులను రవితనూభవుని - భీమవిక్రము లైన బిరుదువానరుల
నేనె చంపెదఁ బేర్చి యెల్లదేవతల - నేనె చంపెద విష్ణు నేనెచంపెదను
నోలి నవ్విష్ణుని యొద్ది శూరులను - నాలంబులోపల నధికదర్పమున
నెద్దెసఁ గదిసిన నేనె చంపెదను - బెద్దకాలము నీవు పిఱికివై మనుము"
అని పల్కి వెండియు నద్దశాననుఁడు - గనుఁగొని యాకుంభకర్ణుతో ననియెఁ.
"జెలువారఁగా నిటు సీతయై లక్ష్మి - యిలకు జనించుట యే నెఱుంగుదును
అరయంగ రఘురాముఁ డావిష్ణుఁ డగుటఁ - బరికించి యెఱుఁగుదు భావంబులోన
వలనొప్ప దేవతల్ వానరు లగుచు - నిలమీఁద జన్మించు టే నెఱుంగుదును.
రాముచే మరణంబు రణములో నాకు - నీమెయి సిద్ధించు టే నెఱుంగుదును.
నెలమిఁ గామంబున నే సీతఁ దేను - బలిమిఁ గ్రోధంబునఁ బట్టి యేఁ దేను
రణములోపల రఘురాముచే నీల్గి - ప్రణుతింప విష్ణుని పరమపదంబు
దక్కక పొందంగఁ దలఁచియే సీత - నిక్కంబు దెచ్చితి నింకేల దాఁప?"
నని పెక్కుభంగుల నాడురావణునిఁ - గనుఁగొని యాకుంభకర్ణుఁ డిట్లనియె.
"నే నీకుఁ గలుగంగ నేల తూలెదవు? - దానవనాథ మోదంబుననుండు
పగయడంచెద" నని పలికి యాస్థాన - మొగి నంతయును జూచి యుచితవాక్యముల
"నేఁడిందులో లేఁడు నిర్మలాచారుఁ - డేడి విభీషణుం డింద్రారి" యనుడు
"మనమీఁద రామలక్ష్మణు లెత్తి వచ్చి - రనువార్త విని సభ నందఱుఁ గూడి
యాలోచనను సేయ నంతలోనీవు - వాలిననిద్రవో వడిఁ నేగుటయును
నిష్ఠతో రఘురామునికిఁ గాఁగఁ బెద్ద - నిష్ఠుర మతఁడు నానెరి నాట నాడె
నాడినఁ దన్నితి నావిభీషణునిఁ - గూడదు నా కని కోపంబు పేర్మిఁ
దన్ని యంతటఁ బోక తాలిమి దక్కి - యున్నఁ జంపుదు నని యోటలే కంటి

ననవుడు ననుఁబాసి యారాముకడకుఁ - జని యిప్పు డావిభీషణుఁ డున్నవాఁడు."
అని చెప్పుటయుఁ గార్య మది తుదముట్టె - ననికిఁ బోవుట యుక్త మని విచారించి
యింకఁ బోరాదని యింద్రారియెదుట - నంకకాఁడును బోలె నతఁ డిచ్చెబాస.
"కిట్టి భంజించెదఁ గినాశు నైనఁ - బట్టి మర్దించెదఁ బద్మజు నయిన
జిఱజిఱఁ ద్రిప్పెద శేషుని నయిన - వెఱగందఁ జేసెద విహగేంద్రు నయిన
బలువిడి మ్రింగెదఁ బ్రళయాగ్ని నైనఁ - జలమునఁ గ్రోలెద జలనిధి నైన
నేపారఁ దోలెద విష్ణుని నైన (?) - రూపఱఁ జేసెద రుద్రుని నైనఁ
గడఁగి ఖండించెదఁ గాలుని నైన - మెడ నుల్చివైచెద మృత్యువు నైన
వడిచెడఁ జేసెద వరుణుని నైనఁ - గడుపు చించెద నలకాపతి నైన
బిడికిలించెద రవిబింబంబు నైనఁ - బడఁద్రోచి వచ్చెద బ్రహ్మాండ మయినఁ
గోఁతులఁ బట్టి మ్రింగుదు ననుబెల్ల - లేఁతనా సమరకేళిసముద్ధతికిని
నామర్కటుల నెల్ల నద్రుల కనిచి - యామనుజులఁ ద్రుంతు నసురాధినాథ!
నీమనం బలరంగ నెమ్మది నుండు - రాముఁడు నాచేత రణములోఁ బడిన
సీత యనాథయై చిక్కు నంతటను - నీతలంచినకోర్కి నీకు సిద్ధించు"
ననిన మహోదరుం డావాక్యములకు - ఘనభుజుం డగు కుంభకర్ణుతో ననియె.
"సత్కులంబున నీవు జనియించినాఁడ - వుత్కటం బగుకార్య ముచితమే నీకుఁ?
దగ నయానయములు దలపోయ కిట్లు - పగతుఁ జంపెద నని పలుకునే ఘనుఁడు?
కోపంబు దీపింప ఘోరసింహంపు - రూపున నున్నవాఁ డెసఁగుతేజమునఁ
గేవలమానవాకృతి గాఁడు రాముఁ - డావిష్ణుఁ డీరూపమై వచ్చినాఁడు
ఆవాలి నొకకోల నడఁచినశూరుఁ - డావీరవరుగెల్వ నలవియే నీకుఁ?
బ్రకటవిక్రముఁ డైన పగవానిమీఁద - నొకడ పోవుట నాకు నొడఁబాటుగాదు,
బలముతోఁ జని మహాబలుఁ డైనరాము - గెలువు మీ"వని దశగ్రీవుతో ననియె.
"నేము గల్గఁగ నీకు నేల చింతింప? - నీమనోరథసిద్ధి నెఱపంగలేమె?
జానకికొఱకు విచార మేమిటికి? - నేను సంపాతియు నీద్విజిహ్వుండు
గంభీరవిక్రమ కలితబాహుండు - కుంభకర్ణునిఁ గూడికొని పోయి రాము
నెలమి గెల్చితి మేని నేయుపాయమున - వలనొప్ప సిద్ధించు వైదేహి నీకు
నటుకాక రామనామాంకితబాణ - చటులోగ్రపాతంబు సైరింపలేక
వడి భిన్నతనులమై వచ్చితి మేని - నడరంగ నేము నీయడుగుల కెరఁగి
ప్రణుతోగ్రవానరబలముతోఁ గూడ - రణభూమిలోపల రామలక్ష్మణుల
వధియించి భక్షించి వచ్చితి మనుచు - నధిప చెప్పిన మమ్ము నధికమోదమున
నాలింగనము చేసి యర్థి మన్నించి - పోలంగ నీవార్త పురములో నెల్ల
నీవు సాటించిన నిజముగాసీత - భావించి యటమీఁదఁ బతియాస విడిచి-

మతిఁ బూని నీమాట మఱి సేయు" ననిన - నతనిఁ గోపించి యయ్యమరారిఁ జూచి
యీబొంకు లగుమాట లెల్ల నేమిటికి - నాబాహుబల మేచి నను,జూతు గాక ;
నిశ్చయంబుగ రాము నిర్జింతుఁ బోర - నిశ్చింతమున నుండు నీ విటమీఁద"
నని కుంభకర్ణుఁ డుదగ్రుఁడై వలుక - విని రావణుఁడు గడువేడ్కఁ దీపింపఁ
దనకుఁ బునర్జన్మతాసిద్ధి గలిగె - నని చాలమోదించి యనుజన్ముఁ జూచి
"చని యాజి రామలక్ష్మణుల నిర్జింతు - వని నమ్మినాఁడ నీయతులసత్వంబు
శౌర్యంబునందు నీసరి మైనవీర - వర్యులు లేరు ధ్రువం బివ్విధంబు
మునుకొని శూలంబు మొదలుగాఁ గలుగు - ఘనతరాయుధములఁ గయ్యంబుసేయు
మని ప్రీతి రెట్టింప నతనికి నిచ్చె - ననుపమరత్నమయాభరణములు
నారావణునితమ్ముఁ డాభూషణములు - వారక దాల్చి ప్రజ్వలితాంగుఁ డగుచుఁ
దనరారుపసిఁడికత్తళ మొప్పఁ దొడిగి - వినుతసంధ్యాంబుదావృతగిరి వోలె
బహురత్నమేఖలాబద్ధుఁ డై యొప్పె - నహిరాజబద్ధమంథాద్రి చందమున
నొప్పి రణోత్సాహ ముప్పొంగి పొంగి - యప్పుడు చనుదెంచి యసురపుంగవుఁడు
త్రిజగద్భయంకర దీప్తమై పర్వ - విజయసూచకభేరి వ్రేయంగఁ బనిచె.

—: కుంభకర్ణుఁడు యుద్ధమునకు వెడలుట :—

శూలిశూలముకంటె సొంపారి మొనల - వ్రాలినమంట లుజ్జ్వలములై నిగుడ
నిప్పులు చెదర మానిత మైనపూజ - నొప్పి రత్నప్రభ నుజ్జ్వలం బగుచుఁ
బ్రతివీరశోణిత భంజితంబైన - యతులశూలముఁ బట్టి యన్నకు మ్రొక్కి
యతనిదీవనలతో నాసభాంతరము - వితతసముద్యోగ వేగుఁడై వెడలె.
నీకష్టతనువులో నేమేల నిలుతు - మోకుంభకర్ణ ! రణోర్వర దీని
వైతువు రమ్మని వానిప్రాణంబు - లాతతగతినీడ్వ నరుగుచందమున
నంత రాక్షసకోటి యాకుంభకర్ణు - నంతంతఁ గూడి కయ్యంబున కరిగెఁ.
తురగంబు లెక్కి సింధురముల నెక్కి - యరదంబు లెక్కి సింహంబుల నెక్కి
కాటుకకొండలగతిఁ దనరారి - మేటిదంష్ట్రంబుల మెఱుఁగులు చెదరఁ
గ్రౌర్య మంతయుఁ గూర్చి కరులిడ్డకరణి - శౌర్యంబురూపులై చరియించుభంగి
గయ్యంబు సేఁత యే కార్యంబు గాఁగ - నయ్యయితెఱఁగుల నాటోప మొప్పఁ
బరిఘపట్టసగదా ప్రాసకోదండ - కరవాలకుంత ముద్గరభిండివాల
పరశుచక్రాయుధ పటుసాధనములు - పరఁగఁ బదాతి యుద్భటవృత్తి నడిచె
నీచందమునఁ గూడి యెల్లసైన్యములు - వే చనుదేర గర్వితచిత్తుఁ డగుచు
బురకామినీతతి పుష్పవర్షములు - గురియ రణోద్యోగి కుంభకర్ణుండు
చంద్రమండలనిభచ్ఛత్రంబు లొప్పఁ - జంద్రబింబాస్యలు చామర లిడఁగఁ
దురగహేషలును సింధురబృంహితములు - వరరథనేమినిస్వనపరంపరలు

పటుతరనిస్సాణఢాంకారములును - పటహభేరీశంఖపణవరావములు
ఘంటామృదంగఢక్కారవంబులును - మింట దిక్కుల నిండి మిగుల మ్రోయఁగను
వెడలిన యపుడు పృథ్వీభాగ మగలె - జడధులు గలఁగె దిశావలి వగిలె
గగనంబు వడఁకె దిగ్గజములు మ్రగ్గె - జగములు బెగడొందె శైలంబు లురిలె
దౌర్జన్యమున దుష్టదానవ ! నీవు - పర్జన్యు నేచిన ఫల మింకఁ గుడువు
మని రాఘవునకుఁ దోడై వచ్చి పేర్చి - తనరార వాని నదల్చినమాడ్కిఁ
గలయంగ నప్పుడు కాలమేఘములు - పలుమఱు బిడుగులు పరఁగించి మ్రోసెఁ,
దోరంబుగా నార్చి తుళ్లెడువీఁడు - ఘోరాహవక్షోణిఁ గుపితుఁడై నట్టి
తారాధిపతిచేతఁ దా రూపఱుటకు - నీరాజవరునిచే నిటఁ గూలుటకును
దారు సాక్షుల మని తగఁ జెప్పుకరణిఁ - దారలు మండుచు ధరణిపైఁ బడియె.
ఘోరాజిలో నతిక్రూరుఁడై యసుర - దారుణాకారత దర్ప ముప్పొంగ
తను మున్ను నొంచిన దానికి ననిలుఁ - డనయంబు రాముని యానతి వీనిఁ
బడవైతు నని పేర్చి ప్రబలినమాడ్కి - వడిగొని ప్రతికూలవాయువుల్ వీచె
రాముఁడు చంప నీరాక్షసాధముఁడు - నామీఁదఁ బడువేళ నాకెంత బఱువు
పుట్టునో యని భీతిఁ బుట్టి కంపించు - నట్టిచందంబున నవని గంపించెఁ
బక్షపాతుల మని పరికింప వలదు - రాక్షసాధమ ! నీవు రాఘవేశ్వరుని
ఖగములచేఁ జావఁ గల వనుకరణి - ఖగములు సుడివడఁగాఁ బొఱిఁ జొచ్చె,
నివి యెల్ల గొనక సాహసము రెట్టింప - నవరణ యుడుగ కుత్సాహంబు మిగులఁ
జూపులచేతనే చూర్ణం బొనర్తుఁ - గోపించి వానర కులమెల్ల ననుచు
మేటియై వచ్చుచో మీఱి కన్గానియెఁ - గోటయవ్వలి కపికోటుల నెల్లఁ
గపులును నాకుంభకర్ణునిఁ జూచి - విపరీతమారుత విధుల మేఘముల
కరణిఁ బాఱఁగఁ గుంభకర్ణుండు లంక - యురువడి వెడల మిన్నొరలంగ నార్చె
నాయార్పు విని వానరావలి యెల్ల - బాయని మూర్ఛలఁ బాల్పడి రంత
శరధి గలంగె భూస్థలి గంప మొందె - సురలకుఁ గడుభీతి పొచ్చెఁ జిత్తముల
నంత వానరవీరు లంతలోఁ దెలిసి - యంతకాకృతి గల యాకుంభకర్ణుఁ

—: వానరవీరులు కుంభకర్ణునితో యుద్ధముసేయుట :—

గిట్టిపాదపములు గిరులు శృంగములు - పట్టి బెట్టుగ నెదుర్పడి వ్రేసి యార్చి
పొరిఁబొరిఁ బోరుచోఁ బోనీక కదిసి - తరుచరసేనపై దానవసేన
యురువడి గలన నిట్లుభయసైన్యములు - బరవసంబున దలపడియె నావేళఁ
బ్రళయకాలమునాఁటి పటుసాగరములు - దలకొని యొండొంటి దార్కొన్నకరణి
నొడలును నెమ్ములు నూరులు బరులు - పొడిపొడిగాఁ జేసి పోనీక మఱియుఁ
దవిలి వ్రేవులు మెదల్ దలలు ఫాలములు - నవియంగఁ బెట్టు రథ్యములఁ ద్రొక్కించి

కడ లగలించిన కత్తులచేతఁ - గడికండలుగఁ జేసి కట్టల్కతోడ
నంతఁ బోవక భూనభోంతరాళంబు - నంతయుఁ గడువాఁడియమ్ములఁ గప్పి
వడిఁ బేర్చి రథముల వార లిబ్బంగిఁ - గడిమిఁ జంపిరి మహోగ్రముగ వానరుల
వానరులును రథావళులనుఁ గిట్టి - పూనిచి వెనుకకుఁ బోవఁ దన్నియును
గడునొగ లలమి దిగ్గన నేలతోడ - నడచియుఁ జఱచి యల్లంత వైచియును
భయదంబుగాఁ జొచ్చి పదియుగళముల-రయమునఁ జదియ సారథులఁ ద్రొక్కియును
పెళపెళ నరములు పెనచి రాఁదిగిచి - తల లురవడిఁ ద్రుంచి ధాత్రి వైచియును
రథికులై పేర్చిన రాక్షసాధిపులఁ - బృథుగతిఁ జంపిరి పెక్కుచందముల
నది గని రాక్షసు లధికరోషమున - వదలక వానరావలిఁ జుట్టుముట్టి
మదము పెంపునఁ బలుమఱు కరిఘటల - పదముల సన్నలఁ బైఁ గదియించి
కడకాళ్ళ లొడిసి యుత్కర్షులై పట్టి - యెడపక నేలపై నెత్తివ్రేసియును
మెదడును బుర్రలు మేదినిఁ గలయఁ - బదములఁ ద్రొక్కించి భయదంబుగాఁగ
నోలిఁ బూర్ణంబులై యుర్వి నొండొండ - రాల నుగ్రప్రదరంబు లేసియును
కరులపైనున్న రాక్షసు లేపుమీఱ - యురవడిఁ జంపి రత్యుగ్రతఁ గపులఁ
గపులు నుగ్రంబుగాఁ గవిసి యెంతయును - గుపితులై గజముల కొమ్ములఁ బట్టి
కుదిచి రూపణఁచియుఁ గుంభస్థలములఁ - బదములఁ బరియలువాఱఁ దన్నియును
బలలంబు రక్తంబు బహుళాస్థిచయము - గలయఁ గాళ్లను బట్టి కడక వ్రేసియును
నాయేనుఁగులమీఁద నలవుఁ జలంబు - వేయుభంగులఁ జూపి వేగ దానవులఁ
బట్టినవిండ్లును బాహువుత్తలలు - నట్టలు మరువులు నవనిఁ గూల్చియును
నసమునఁ గపులు గజారూఢులైన - యసురులఁ జంపి రత్యంతరౌద్రమునఁ
గూడి దట్టముచేసికొని దైత్యవరులు - వాఁడిమూఁకలను గ్రొవ్వడరంగఁ గదిసి
పలుదెఱంగుల బాణపంక్తు లేసియును - నలుఁగుల సెలకట్టియలను వ్రేసియును
సునిశితఖడ్గ విస్ఫురణ శోభిల్ల - మొన సొచ్చి నవఖండములుగ వ్రేసియును
ఉక్కలులైన రాహుతు లేపుమీఱి - తక్కక చంపిరి తరుచరాధిపుల
గిరిచరవరులును గిట్టి యశ్వములఁ - గరములఁ దోఁకలు గాళ్లను బట్టి
దెసలకు వైచియు దివికి వైచియును - వసుమతి వైచియు వ్రచ్చి వైచియును
బదఘట్టనంబులఁ బగులఁ దాఁచియును - వదలక యామీఁదివారి వ్రచ్చియును
రాహుతులైన యారాక్షసాధిపుల - సాహసంబున నేలఁ జమిరిరి కడిమి
నప్పుడు రాక్షసు లధికదర్పమున - నిప్పులు కన్నుల నివ్వటిల్లంగ
నమ్ముల వేసియు నడరి కుంతములఁ - గ్రుమ్మియు సురియలఁ గ్రుచ్చి త్రోచియును
శితఖడ్గసమితి వ్రేసియు ముద్గరముల - వితతచూర్ణములు గావించియు మఱియుఁ
గలయాయుధముల నుగ్రతలు సూపియును - శిలలఁ బాదపములఁ జెదరఁ ద్రోచియును

కడిమి సొంపున నిట్లు కాల్వురఁ బట్టి - బెడిదంబుగాఁగఁ జంపిరి తరుచరులఁ
దరుచరపతులు పదాతిపైఁ గదిసి - పోరిఁబోరి నాయుధంబులు విఱిచియును
నెట్టనఁ బదకర నికరంబులలమి - చట్టలు వాపియుఁ జమరి వైచియును
ఇరుచేతులందును నిరువురఁ బట్టి - యురవడిఁ దాటించి యురులవైచియును
అట్టలుశిరములు నమరంగఁ బట్టి - దిట్టతనంబునఁ ద్రెంచి వైచియును
నుడుగక చంపి రత్యుగ్రవేగమునఁ - గడిమి దీపింపఁ బెక్కండ్రరాక్షసుల
నివ్విధంబునఁ బేర్చి యిరువాగుఁ బోర - నవ్వనచరులందు నసురులయందు
నిండిన నెత్తురు నీళ్ళభంగియును - గండలు నిండు చెంగల్వల మాడ్కి
మానితాస్యములు తామరలచందమున - నానేత్రములు కుముదావళి పగిది
తోరంపుబ్రేవులు దూడుల తెఱఁగు - పేరినమెదడును ఫేనంబురీతి
మెండువెండ్రుకలు తుమ్మెదలపోలికయు - దండిశస్త్రంబులు దరగలవడువు
చామరావళులు హంసంబుల యొప్పు - భూమిపరాగంబు పుప్పొడి క్రమము
గైకొని యపుడు సంగరమహీస్థలము - భీకరం బయ్యెను బెద్దయు నొప్పె
ననిమిషారులపాలి యామృత్యుదేవి - గొనకొని వర్తించు కొలనిచందమున
గానఁ గదా యింకఁ గాకుత్స్థ రాముఁ - డూనెడు జయలక్ష్మి కునికిపట్టయ్యె
సురఖేచరులు మెచ్చి సొంపారి రపుడు - దురమున నిరువాగుఁ దొడరి పోరాడఁ
గపికోటి నొచ్చినఁ గడఁగి యందంద - కపినాయకులు చూచి కపటరాక్షసులఁ
గెరలి క్రోధంబున గిరిమహీజములఁ - ధరమిడి నొప్పింప దానవుల్ బెదరి
కడువేగమున కుంభకర్ణునివెనుక - నడఁగి పాఱిరి శర ణనుపల్కు లెసఁగ
నాకుంభకర్ణుండు నద్దైత్యవరులఁ - జేకొని దిక్కులు చెదర నార్చుచును
నోడ కోడకుఁ డని యూరడింపుచును - గూడి పైపైవచ్చు కోఁతుల నెల్లఁ
జూపులచేతనే చూర్ణింతు ననుచుఁ - గోపించి శూలంబు గొని పెచ్చుపెరిఁగి
బలితంపుఁగపికోటి పాలింటివిధియొ - కలుషత నేతెంచు కాలుఁడో యనఁగ
రావణుతమ్ముఁడు రాక్షసాధీశుఁ - డావనచరకోటి నడఁగింపఁజొచ్చె.
గఱకైన యాకుంభకర్ణునియందు - నెఱవైనకడిమికి నిలువక కపులు
వడి మూర్ఛ నొంది యుర్వరఁ బడువారు - కడువడి నెత్తురుల్ గ్రక్కెడువారు
వాతూలగతి దివి వడిఁ బ్రాఁకువారు - సేతువుత్రోవనే చెడి పాఱువారు
నగువానరులఁ జూచి యంగదుం డేచి - తగ నప్పు డతిబలోదగ్రుఁడై పలికె.
"నేల వానరులార! యిటు చెడిపాఱ - నేలినపతి డించి యేపు పోకార్చి
వరకపీంద్రులు మహావంశవర్ధనులు - కెరలి పాఱుదురె ప్రాకృతులచందమున?
రామునిముందఱ రణములోఁ బడిన - రామణీయకసుర రాజ్యంబు గలుగు
నటుగాక బ్రతికిన నతికీర్తి గలుగు - నిటు మగుడుఁడు పాఱనేల మీ"కనుచు

బుద్ధులు సెప్పుచు పురికొల్పి కొనుచు - గ్రద్దన మగుడించెఁ గపికోటి నెల్ల
నాకపు లంగదు నతులవాక్యములు - గైకొని యొప్ప నాకర్ణించి మించి
"ప్రాణంబు లిత్తుము రామున కతని - ప్రాణంబుకన్న మాప్రాణ మే" లనుచుఁ
గొండలు గొని తెచ్చి కో యని యార్చి - కొండఁ బోలినదైత్యుఁ గొండల వైవ
శూలంబు గొని కడుఁ జూర్ణంబు చేసె - నాలోన రాక్షసుం డాపర్వతముల
వదలక యంతఁ బోవక రౌద్రమెసఁగ - గద చేతఁగొని త్రిప్పి కడఁగి వ్రేయుటయుఁ
బదియేడు కోటు లేఁబదియేడులక్ష - లదనము పదివేలు నార్నూరు కపుల
హుంకారరవముల నుగ్రత మెఱసి - కింకతో నా రణక్షితిమీఁదఁ గూల్చెఁ
జెలఁగి యంతటఁ బోక చేతులఁ గపుల - బలువిడి కబళించెఁ బటురౌద్ర మెసఁగ
గరుడుండు వడి నురగంబుల మ్రింగు - కరణి నెంతయు భయంకరవృత్తి దోఁప
వీక్షించి యిరువదివేవురుకపుల - నక్షణంబున మఱి యార్నూరుకపుల
లక్షించి యెనిమిది లక్షలకపుల - రాక్షసాధీశుండు రయమున మ్రింగె.
మ్రింగి యంతటికంటె మిక్కుటం బగుచు - సంగరాంగణమునఁ జరియింపుచుండె.
నరభోజనుండు వానరభోజనుండు - ధరణిపైఁ దానయై దర్పించుచుండ
ఘూర్ణిల్లుచును ముక్కు గోళ్ళందు నోటఁ - గర్ణరంధ్రంబుల గపిసేన వెడలె
నంత నాతనిగదాహతిఁ బడ్డకోఁతు - లెంతయుఁ దమమూర్ఛ లెల్లను దెలిసి
యార్పులతోఁ దరు లద్రులు దెచ్చి - దర్పించి నిలిచిరి దానవునెదుర
గనలుచు ద్వివిదుండు గండశైలంబు - గొని యప్ప డసుర వక్షోవీథిఁ బగుల
నడరింప నది దాఁకి యంతట మిట్టి - పడియె రాత్రించరబలములు జడియ
నప్పుడు హనుమంతుఁ డధికరోషమున - నిప్పులురాలెడు నేత్రంబు లొప్ప
గిరిపాదపము లెత్తి గిఱికొని వైవ - నురువడి దైత్యుఁడత్యుగ్రశూలమునఁ
దుమురుసేయుచును బైఁ ద్రోచి రా మఱియు - నమరులు మెచ్చంగ నాంజనేయుండు
నసురపై వైచె మహాపర్వతంబు - నసమానబలుఁ డని యందఱుఁ బొగడ
దానిచే నాదైత్యతనువు గంపించి - మేనెల్ల నెత్తురు మిక్కుటం బయ్యె
దాన నెంతయు నొచ్చి దానవేశ్వరుఁడు - మానక మెఱుఁగులు మంటలు గ్రమ్మ
భూతలం బగల నభోభాగ మద్రువ - భీతిల్లి నిర్జరబృందంబు దలఁకఁ
గర ముగ్ర మైనట్టి ఘనతరశూల - మురువడిఁ బూని సముల్లాసి యగుచు
మడవక శక్తికుమారుండు పేర్చి - వడిఁ గ్రౌంచగిరిమీఁద వైచినకరణి
హనుమంతుపై నెత్తి యతిరభసమున - వనచరుల్ బెదరంగ వైచె నయ్యసుర
నటు వైవ దాన నయ్యనిలజునురము - పటపటఁ బగుల నప్పావని యపుడు
ఉరుకోపరస మెల్ల నుమియుచందమున - దురములోఁ బడియె నెత్తురులు గ్రక్కుచును
బ్రళయకాలమునాఁటిపటుమేఘరవము - బలువున నెంతయుఁ బరఁగ రోఁజుచును

గపులు గంపింప రాక్షసులు మోదింపఁ - గపిశేఖరుఁడు గూలె గలలావు దూలి
యాలంబులో నప్పు డనిలజు పాటు - నీలుఁడు గనుఁగొని నెరయుకోపమునఁ
గైకొని వైచె రాక్షసులెల్ల బెదర - నాకుంభకర్ణు మహాపర్వతమున
వడితోడఁ బైఁబడ వచ్చుపర్వతము - బెడిదంబుగా వాఁడు పిడికిటఁ బొడిచెఁ.
బొడిచిన నదియు నద్భుతముగాఁ జెదరి - యెడపక చిఱుమంట లెగసి నుగ్గయ్యె.
నమరారిపై నప్పు డాగ్రహవ్యగ్రు - లమితబలోదగ్రులై మహాకపులు
చలమున ఋషభుండు శరభుండుఁ బేర్చి - కలుషత నలుఁడును గంధమాదనుఁడు
నగ్గవాక్షుండును నధికరోషంబు - లగ్గలింపఁగ నప్పు డదరి పెల్లార్చి
తరమిడి వానిపైఁ దరులు వైచియును - గిరులు వ్రేసియుఁ బిడికిళ్లఁ బొడ్చియును
బదముల దన్నియుఁ బటునఖప్రతతి - విదళించియునుబహువిధముల నొంచి
యేచిన నన్నియు నింత గైకొనక - యేచి యద్దానవుం డెసఁగు రౌద్రమునఁ
బటుతరంబుగ నేలఁబడి తన్నుకొనఁగఁ - జటులత బిడికిట శరభునిఁ బొడిచె
నురువడి ఋషభుని నొడిసి రాఁదిగిచి - కరములఁ గొని ముద్దగాఁ గబళించెఁ.
గుదికిలఁ బడి తన్నుకొని గుండె లవియఁ - గదిసి యన్నీలు మోఁకాళ్ల దాటించె
నసమున నిగుడు గవాక్షునిఁ గిట్టి - యసురేశుఁ డఱచేత నదరంట నేసెఁ
గ్రమ్మినతెగువమై గంధమాదనుని - బిమ్మిటి గొని వ్రేళ్లఁ బెడచేత వ్రేసె
రయమున రణరాగరసములు గ్రక్క - క్రియనెత్తురులు గ్రక్కి కెడసిరి కపులు
శూలంబు ద్రిప్పి యార్చుచు నట్టహాస - లోలుఁడై యాలంబులోఁ దిరుగుచును
వితతవజ్రాభీల వృత్రారిభంగి - నతులదండోద్దండ యమునిచందమునఁ
గడుభయంకరవృత్తి గాఁగఁ బెల్లార్చి - ముడివడ నెమ్మొగంబున నిప్పు లురులఁ
బ్రళయకాలమునాఁటి పటుశూలరుచులఁ - దొలుకాడునాదిరుద్రునితెఱంగునను
మెఱసెఁ బొమ్మనుమాట మిక్కిలిగాఁగ - నెఱవార నందఱ నిర్జించెఁ గాన
నప్పుడు సుగ్రీవుఁ డనిసేయ నాకు - నిప్పుడు తఱి యని యిచ్చఁ జింతించి
కులశైలపతిమీఁదఁ గోపించి వచ్చు - బలభేదిపగిది నప్రతిమసాహసుఁడు
పొరిఁబొరి సర్వాంగములు పెంచి పేర్చి - పరుషరోషానల ప్రభ లుప్పతిల్ల
కొండల కెల్లను గొండ యైనట్టి - కొండనా నొకపెద్ద కొండ చేపట్టి
కోఁతులు నెత్తుటఁ గొమరొప్పఁ దోఁగి - మూతియుఁ దనువును ముదకయై తోఁచి
వీక్షింప నరుదైన వేషంబుతోడ - రాక్షసాధీశుపై రయమున వచ్చి
"నన్నెఱుంగవె యేను నలినాప్తసుతుఁడ - సన్నుతుఁ డగురామచంద్రునిబంట
నీకు నాకును గాక నిష్ఠురయుద్ధ - మీకపికోటుల నేల చంపెదవు ?"
అని పేర్చి సుగ్రీవుఁ డాడువాక్యములు - విని కుంభకర్ణుండు విపులరోషమున
"సుగ్రీవ ! కడునిన్ను శూరుండవందు - రాగ్రహింతురె శూరు? లని పెలిగాఁగ

శూరత రణమునఁ జూపుదుఁ గాక - యూరక వెడమాట లొప్పునే నీకు"
ననరాక్షసునిమీఁద నర్కనందనుఁడు - కినిసి తాఁదెచ్చిన గిరి యెత్తివైచె.
వైచిన నది వాని వక్షంబుఁ దాఁకి - చూచు నంతటిలోనఁ జూర్ణమై రాలె
నాబెట్టిదమునకు నార్చె నిర్వాగు - నాబల్లిదునిచేత నసుర స్రుక్కియును
దడయక యత్యంత ధైర్యంబుతోడఁ - గడుభయంకరవృత్తి గాఁగఁ బెల్లార్చి
దిగులొంది యగచరాధిపులగుండియలు - వగులంగ నిలువునఁ బ్రాణముల్ వోవ
జగతీతలము నాకసంబు దిక్కులును - నగల రాక్షసుఁ డట్టహాసంబు చేసి
హుంకారరవమున నుగ్రత మెఱయఁ - గింకిణీ ఘంటికాఘీంకారరవము
వాసి కెక్కిన యిరువదివేలతలలఁ - జేసి గంధాక్షతార్చితమూర్తి నొప్పు
శూలంబు నిర్జరాసురులకు నైనఁ - దాలుప వ్రేఁగైన దాని నక్షణమె
సుగ్రీవుమీఁద వైచుటయును శూల - ముగ్రంపుమంటల నుజ్జ్వలం బగుచు
నేలయు నింగియు నిఖిలదిక్కులును - జాలంగ దరికొని సాగిమండుచును
బదివేలపిడుగుల పగిది మ్రోయుచును - వదల కర్కజుమీఁద వచ్చుటఁ జూని
ఘనవిషజ్వాలోరగప్రభుఁగిట్టి - వినతాత్మజుఁడు ద్రుంచువెరవు దీపింప
నెడ సొచ్చి హనుమంతుఁ డేపార నొడిసి - కడుఁ బెక్కువ్రయ్యలుగాఁ ద్రుంచివైచి
కుప్పించి దాఁటి యెక్కుఁడుపేర్మి నార్చె - నప్పుడు వానరు లందఱుఁ బొగడ
శూలంబు విఱుచుటఁ జూచి కోపించి - యాలోన వేగ నయ్యసురేశ్వరుండు
కనలుచు వచ్చి లంకామలయాద్రి - ఘనశృంగ మెత్తి యర్కజుమీఁద వైవ
నుగ్రమ్ముగా నది యురముఁ దాఁకుటయు - సుగ్రీవుఁ డపుడు రోజుచు నేలఁ బడియె.

—: సుగ్రీవుఁడు కుంభకర్ణునిచే మూర్ఛనొందుట :—

నాతఁడు పడుటకు నఖిలరాక్షసులు - చేతోగతులయందుఁ జెలఁగి యార్వఁగను
గుంభకర్ణుం డతిక్రూరుఁడై వచ్చి - కుంభినిఁ బడియున్న గురుసత్త్వధనునిఁ
గనుఁగొని తలపోయఁ గపిబలంబునకు - నినకులేశ్వరునకు నీతండె లావు
ఈతఁడు పడుటచే నెల్లవానరులు - భూతలంబునఁ బడి పొలిసినయట్ల
సుగ్రీవు మాయన్న చూచుఁ గా కనుచు - నుగ్రుఁడై కొనిపోయె నొనర లంకకును
గాలానిలము వచ్చి కాలమేఘమును - గూలించి గుహకును గొనిపోవు కరణి
నట సురావళి యెల్ల "నకట సుగ్రీవుఁ - డిటు పట్టువడి పోవునే" యని వగవ
నక్కుంభకర్ణుని యలవుఁ జలంబు - దక్కక యంనంద దనుజులు వొగడ
వెనుకొని రవిసుతు విడిపింప లేక - వనచరు లాహారవంబులు సేయ
శరభుండుఋషభుండు జాంబవంతుండు-శరభుండు ధూమ్రుండు(?)సోముండు హరియు
గిరిభేది సుతరుండు కేసరి పృథుఁడు - హరిరోముఁడును పావకాక్షుఁడు హరుఁడు
ద్వివిదుండు మైందుండు వేగవంతుండు - గవయుండు శతబలి గజుఁడు దుర్ధరుఁడు

సుముఖుండు తాలపాళుఁడు గవాక్షుండు - కుముదుఁడు జ్యోతిర్ముఖుఁడు సుషేణుండు
దధిముఖుఁడును వేగదర్శి రంభుండు - గ్రథనుండు ధూమ్రుండు గంధమాదనుఁడు
తారుండు క్రోధనతపనప్రజంఘ - ఘోరాక్షజంఘాలగోముఖవిముఖ
పనససన్నాద సంపాతీంద్రజాల - వినుతసుదంష్ట్రక శ్వేతదుర్ముఖులు
వీ రాదిగాఁ గల వీరవానరులు - దారుణాకారు లుదగ్రవిక్రములు
ధారణీధరములు తరువులుఁ గొనుచు - నారూఢభుజసత్త్వ లైమింటి కెగసి
యట్టహాసంబుల నార్పులదిక్కు - లట్టిట్టు గాఁగ బ్రహ్మాండంబు వగుల
వినసుతు విడిపింత మెల్లైన ననుచు - దనుజునిపైఁ బడఁ దమకించునపుడు
కరమెత్తి వలదని కరువలి సుతుఁడు - వరనీతిమతి గాన వారి కిట్లనియె.
"భానుతనూజుఁ డుద్భటశూరవర్యుఁ - డూనిన మూర్ఛచే నున్నాఁడు గాని
యామూర్ఛఁ బాసిన నాత్మలోఁ దెలిసి - యామహాత్ముఁడు వచ్చు నటుగాన మనము
విడువని యసురచే విడుపించుకొన్నఁ - గడులాఘవంబునఁ గపికులేశ్వరుఁడు
మదిలోన నెప్పుడు మఱగుచునుండు - నిది విచారము కాదు యించుక సైఁచుఁ
డటు చూడ నీలోన నతఁడురాకున్నఁ - గుటిలంపురావణ కుంభకర్ణులను
జటులవిక్రములైన సకలరాక్షసులఁ - బటుముష్టినిహతుల భగ్నంబుచేసి
హాటకదీప్తుల నలరెడు నేడు - కోటలు లంకయుఁ గూలంగఁ దన్ని
ప్రళయంబు నొందించి భానుజుఁ గూడి-చలము కోపము మీఱఁ జనుదెంత మెలమి"
నని యిటు హనుమంతుఁ డాడువాక్యముల - మనముల నలరి యామర్కటేశ్వరులు
వినువీథి నత్యంతవేగులై దనుజు - వెనుకొని పోవ నావిధ మెఱుంగకయ
అటఁ గుంభకర్ణుండు నర్కజుఁ గొనుచుఁ-బటురయంబునఁ జొచ్చె బలియుఁడై లంక
రాజమార్గంబుల రా మేడలందు - రాజిల్లు నాగోపురంబులయందు

—: సుగ్రీవుఁడు మూర్ఛదేరి కుంభకర్ణుని విరూపునిగాఁ జేయుట :—

నొప్పెడిపురకాంత లొగిఁ బుష్పవృష్టి - యప్పుడు కురియంగ నర్కనందనుఁడు
దెలిసి యాపురవీథిఁ దెరగొని చూచి - వెలవెలనై కడు వెఱఁగంది కుంది
"యిటు పట్టు వడితినే యీదైత్యుచేతఁ - బటుతరమూర్ఛచేఁ బడి యింతతడవు"
అని కరములఁ బట్టి యాదైత్యుచెవులు - పెనచి తమ్మెలతోడఁ బెఱికిరాఁ దిగిచి
బొటములతో ముక్కు బోసిపోఁ గఱచి - పటుగతి మీఁదికి భానుజుం డెగయ
నిమ్ములఁ బోనీక నేచి రాక్షసుఁడు - క్రమ్మఱ నాతని కా ళ్లొగిఁబట్టి
నేలతో నేసిన నెగసిసుగ్రీవుఁ - డేలినపతికడ కేగె నయ్యెడను.
సురలోకసంబునఁ జోద్యంబు నొందఁ - దరుచరపతు లెల్లఁ దనుఁ జూచి మ్రొక్క
వారును దానును వచ్చి సుగ్రీవుఁ - డారామచంద్రుని యడుగుల కెరఁగ
నాలింగనము చేసె నంత రాఘవుఁడు - నాలోనఁ గపులెల్ల నానందమంది

రాయసురేశ్వరుం డటు ముక్కుఁ జెవులు - వోయిన నెంతయు బుద్ధిలో రోసి
"మును చెలియలి బన్నమునకు నైయాత్మ - నెనసినసిగ్గులు నెగ్గొనరింప
వనజాప్తకులునితో వలవనిపైర - మున మగఁటిమితోడఁ బోరాడుమన్న
నాకారికడకు మానము గోలుపోయి - యీకష్టతనువుతో నేమని పోదుఁ ?
బోరికి నుచితంబు పోవుట యనుచు - నారక్తపూరంబు లందందఁ గ్రమ్మ
తనువుల నిండ నుద్దండవర్తనుఁడు - ఘనతరరోషంబు గడలుకొనంగఁ
జేవురుబాయల సెలయేఱు లమరఁ - గా వచ్చు నీలాద్రికైవడి దోఁప
నటుగాక వీఁడు యుగాంతంబు నాఁటి - చటులాగ్ని యన రణస్థలికి నేతెంచి
యఱిమఱి గోపించి యగచరసేనఁ - దఱిమి దానవుఁ డత్యుదగ్రుఁడై మెఱసి
కడునుగ్రముగఁ గడకాళ్లఁ బట్టి - వడిఁ గ్రప్పి త్రిప్పి యుర్వర వ్రేసి వ్రేసి
బిఱబిఱఁ బ్రేవులు పిడికిటితోనఁ - బెఱికిరాఁ గొందఱఁ బిడికిళ్ళఁ బొడిచి
నిబ్బరంబుగ దాచి నెరయ గుండియలు - బ్రొబ్బలు నురకంగఁ ద్రొక్కి పాదములఁ
బిడుగులఁ బోలెడు పెడచేతు లెత్తి - కడు నుగ్రముగ మన్నుఁ గఱువంగ నేసి
తనమీఁదఁ బ్రాకిన తరుచరావళుల - విన విస్మయంబుగా వే నిగ్రహించి
యగపడ్డరాక్షసు నైనను బట్టి - తిగిచి వేగమునఁ గుత్తికలోన వైచు
ఝుంకారరవముల శవములు సేయు - హుంకారరవముల నుసురులు వెఱుకు
దివిజవిమానముల్ దిరుగుడుపడఁగఁ - దివిచి మర్కటులమీఁదికి నెత్తి వైచు
నెగసిన కపులతో నేటు దాఁకంగ - నగచరావలిఁ బట్టి యందంద వైచు
నెమ్ములు నురుముగా నేపారఁ ద్రిప్పి - యిమ్ములఁ గొందఱ నెడగల్గ వైచుఁ
గొందఱ నిరుగేలఁ గుదియంగఁ బట్టి - యందందఁ దాటించి యల్లంత వైచు
నీవానరులఁ జూడుఁ డేర్పడ ననుచు - లావునఁ గొందఱ లంకలో వైచుఁ
బెంపార నినుగట్టి పేర్చినకపుల - ముంపుమీ యని యబ్ధి మునుఁగంగ వైచు
నివ్విధంబున దానవేశ్వరుం డెలమి - నవ్వానరుల దిక్కులం దెల్లవైచు
మేదినియందును మిన్నులయందు - నేదిక్కులందును నెడము లేకుండఁ
బడిఁ జచ్చుకపులును బడి దొర్లుకపులు - బడి కూఁత లిడుకపుల్ భ్రమనొందు కపులుఁ
బడి తన్నుకొను కపుల్ పడి రొఁజుకపులు - పడియున్న కపులును బడియెడుకపులు
నై రణస్థలి యెల్ల నగచరాక్రోశ - మా రాక్షసునిచేత నగ్గలంబయ్యె.
నా కుంభకర్ణుని యత్యుగ్రభీష - ణాకృతి కాలాంతకాకృతి యైన
నణఁగెఁ దారాపతి యణఁగె నంగదుఁడు - నణఁగె గవాక్షుఁ డున్నతిఁ దక్కె గజుడు
చలియించె ఋషభుండు శంకించె నలుఁడు - పెలుకురె నీలుండు బెగ్గిలెఁ బృథుఁడు
వెఱఁగందె శరభుండు వెఱచె ధూమ్రుండు - నురుకంపమును బొందె నొగిఁ బనసుండు
కడుభీతి నొందెను గంధమాదనుఁడు - నడరి చూచుచునుండె ననిలనందనుఁడు

చూడ భయంబొందె జ్యోతిర్ముఖుండు - జాడ చేకొని పాఱె జాంబవంతుండు
ఉలికిరి వెండియు నున్నవానరులు - కలయ నంతటఁ గుంభకర్ణునిఁ జూచి
ఘనబాహుబలుఁడు లక్ష్మణుఁడు గోపించి - చనుమర నాటించి శరము లేడింటి
మఱియుఁ బెక్కింట లక్ష్మణదేవుఁ డేయ - గఱకు రాక్షసుఁడు లక్ష్మణుని గైకొనక
బలువిడి రాఁగ నాపాదమస్తకము - లలమి ప్రాకిరి కపు లాదైత్యుమేన
నలిగి మీసములు నుయ్యాల లూఁగుచును - కలుషత దోఁకలఁ గలయఁ జుట్టుచును
నఱిముఱిఁ గవిసి యయ్యై సంధులందు - వఱలంగ లాగులు వైచి హత్తుచును
జిందఱ వందఱ చేసిన నసుర - డెందంబులోని కడిందికోపమున
పటుసత్త్వులై తనపై నున్న కపులఁ - జటుల మత్తేభంబు జాడించు కరణి
జలకేళిఁ దనిసిన సమదసూకరము - వెలయ బిందులు రాల విద్రిచినభంగిఁ
బ్రళయకాలమునాఁటి బ్రహ్మాండతలము - డులడుల చుక్కల డుల్చుకై వడిని
చనమీఁదఁ బ్రాఁకిన తరుచరావళులఁ - దనువు గదల్చి యద్ధరణిపైఁ గూల్చె
నప్పుడు విస్మితుండై కుంభకర్ణుఁ - దప్పకఁ గనుఁగొని తనకన్నుగవల
విప్పులు రాలంగ నిగిడి కోపమున - నప్పన్నగాధీశు నాకృతి గలిగి
కర మొప్ప కాంచన కార్ముకం బెత్తి - నిరుపమబాణతూణీరము ల్బిగిచి
భీమవిక్రమకళా భేద్యుఁడై కనలి - రాముండు నడుచు సంరంభంబుఁ జూచి
సమరమహారంభచతురు లొండొండఁ - దమకంబు నిండ నుద్దండవర్తనులు
పరుషాద్రి పాషాణపాదపావళులు - ధరియించి యుగ్రులై తరుచరాధిపులు
నొగి సప్తపాతాళములును భేదిల్ల - నొగిఁ గూర్మ మగలఁగ నుదధులు గలఁగ
దిగిభంబు లదరంగ దివి తల్లడిల్ల - నగచరాధీశుల కతిధైర్య మొదవ
నదిమి కుప్పించి మిన్నగలఁ బెల్లెగసి - యుదితవిక్రములు మహోగ్రభీకరులు
సురసిద్ధసాధ్యులు సొరిదిఁ గీర్తింప - గర మర్థి నడువ రాక్షసుఁ డెదురేగె
నాపతిముందట నావిభీషణుఁడు - కోపంబుతో గదఁ గొని శౌర్యమునను
గడువేగమునఁ గుంభకర్ణునిమ్రోల - బుడమి చలింప నప్పుడు వచ్చి నిలిచె
నావిభీషణుఁ జూచి యనియె నవ్వుచును - "రావణు తమ్ముఁడ రాక్షసేశ్వరుఁడ!
విను విభీషణ నీదు విక్రమంబునకు - నను వైనతఱి యిది; యధిపతియొద్ద
నిన్నరనాథుని హృదయంబె పట్టు - మన్నదమ్ములపాడి యని స్రుక్కవలదు
పూని యెన్నఁడు నిన్నుఁ బొంద వాపదలు - భానువంశ్యునికృపఁ బడసితి గాక!
నారాముదయగల దటుమీఁద నీవు - సారదయోదయ! శ్లాఘ్యచిత్తుఁడవు;
లంక సద్గుణగణాలంకృతి నేల - నింక నెవ్వరు గల రిట నీవె కాక?
సాహసబలమహోత్సాహంబు మిగిలి - యాహవంబున వేగ మదరి నాయెదుట
మగతనంబును బాడి మనసునఁ దలఁచి - తగ నీవు నాతోడఁ దాకు మటంచుఁ

బలికితి గాని యీపట్టున నిలువ - వల దొక్కఁడైనను వలయు వంశమున"
ననిన విభీషణుం డన్నతో ననియె - "దనుజకులం బెల్ల దగ్ధమై పోవు

—: విభీషణుఁడు కుంభకర్ణునికి నీతిఁ జెప్పుట :—

నను భయంబున మనయన్నతోఁ దెలియ - ఘన మైన నీతిప్రకారంబు లెల్లఁ
జెప్పితి నేను నేర్చినయంతవట్టు - చెప్పిన నామాటఁ జేకొనఁ డయ్యె.
నటుఁగాన నిన్నును నన్నును బాసి - యిటు వచ్చి శ్రీరాము నేఁ బొడగంటి"
నని చెప్పుచును దనయంతరంగమున - దనుజేశు నవినీతిఁ దలపోసి పోసి
కన్నీరుదొరఁగంగఁ గడుదుఃఖ మంది - యన్నఁ జూడఁగలేక యవ్వలఁ దొలఁగె
నారాఘవేశ్వరుఁ డనుజన్మయుక్తుఁ - డై రణోద్యోగుఁడై హరులతోఁ గూడ
ఘనరౌద్రరసము రాక్షసరూపుఁ దాల్చి - యనికి నేతెంచెనో యనఁ దగు వానిఁ,
జారుకోటీరభూషణములవాని - వీరరసావేశ వేషంబువాని,
ధీరుఁడై కపులను దెగఁజూచు వానిఁ - దోరంపునెత్తుటఁ దోఁగినవాని,
కనుఁగొని మదిలోనఁ గడువెఱఁ గంది - మనుకులోత్తముఁడు రామక్షితీశ్వరుఁడు
"నారికై పుట్టిన నాకోప మెల్ల - నారిచేఁ జూపెద నాకారి" కనుచు
నార్చుచు వచ్చు నయ్యసురుకోపాగ్ని - నార్చెద శరవృష్టి నని బిట్టుఁగవిసి
కరియాన నిజధర్మగతిఁ జెందు ననెడు - కరణి దిక్కరులు ఘీంకారము ల్సేయ
నింక నీఱుగఁజేయు నీరామునలుక - లంకేశు నసుమాడ్కి లంక ఘూర్ణిల్ల
వెరయంగ జగము లన్నియుఁ జెవుడ్పడఁగ - గురిలేనిరవముగా గుణము మ్రోయించె
నాగుణధ్వని విని యలుకమై నెదురు - గా గర్వమునఁ గుంభకర్ణుండు రాఁగ
మానైన దర్పంపు మాట లింపార - వానితో ననియె నావనజాప్తకులుఁడు
"ఏర రాక్షస నీకు నెదురంగరాదు - ధీరుఁడవై యింకఁ దెగువ వాటించి
యమరులు మెచ్చంగ నమరి నాయెదుట - సమరంబు సేయంగఁ జక్కఁగా నిలువు
మటుఁగాక కపటుండవై మాయఁ బన్ని - యెటుపోయినను నిన్ను నేల పోనిత్తుఁ?
గావవే యని పోయి కమలజుఁ గన్నఁ - గావ నా బ్రహ్మలోకము నాకు నెదురె?
కావవే యని పోయి కఱకంఠుఁ గన్నఁ - గావ నారుద్రలోకము నాకు నెదురె?
కావవే యని పేర్చి కమలాక్షుఁగన్నఁ - గావ నావిష్ణులోకము నాకు నెదురె?"
యని పేర్చి పలికిన నారాముపలుకు - విని కుంభకర్ణుండు విపులంబుగాఁగ
దిగులొంది యగచరాధిపుల గుండియలు - వగిలి నివ్వెలతోడఁ బ్రాణము ల్వోవ
జగతీతలము నాకసము దిక్కులెల్ల - నగల రాక్షసుఁ డట్టహాసంబు చేసి
నలువొంద నారామనరనాథుఁ జూచి - పలికె నుద్భట రణప్రౌఢి దీపింప
"వెడఁగుమాయ లవన్ని వెఱచి నీచేత - మడియంగ నే నల్ల మారీచుగాను ;
రయమున నీచేత రఘురామచంద్ర ! - భయమునఁ జావఁ గబంధుండఁ గాను ;

గ్రమ మొప్ప నీశరఘట్టనచేత - రమణమైఁ గూల విరాధుండఁ గాను ;
అని మొన నొకకోల నవనిపైఁ గూల - నినకులాధీశ్వర ! యే వాలిఁ గాను ;
చేతివి ల్లిచ్చి నీచే భంగమొందఁ - బూతాత్ముఁ డగు ఋషిపుత్త్రుండఁ గాను ;
రావణుతమ్ముఁడ రాక్షసేశ్వరుఁడ - దేవకంటకుఁడను దీప్తవిక్రముఁడ
న న్నెఱుఁగవె ? రామ ! నగచరకోటి - క్రొ న్నెత్తు రానిన కుంభకర్ణుఁడను ;
యెఱుఁగక బ్రహ్మయు నింద్రుండు నన్నుఁ - గఱపిన బేలవై గర్వించి పుట్టి
యీతరుచరు నమ్మి యినకులేశ్వరుఁడ - నాతోడియుద్ధంబునకు వచ్చితీవు ;
ఘనమైన పరుషరాక్షసభాషణములు - సనకాదియోగీంద్ర సన్నుతుల్ గావు :
ఉరవడిఁబఱతెంచు నుగ్రదానవులు - పరిచారికామర ప్రతతులుగావు ;
చలమున నార్చు రాక్షసభటోత్తములు - నలిఁ బాడు తుంబురునారదుల్ గారు.
వ్రాలుచు నీమీఁద వచ్చునాగాలి - యాలవట్టంబుల యనిలంబుగాదు.
యుద్ధరంగం బమృతోదధిగాదు - యుద్ధంబు మఱికొలు వుండుట గాదు :
ఇ ట్టేల పుట్టితి వియ్యాజిలోన - నట్టి సౌఖ్యంబు నీ కవనీశ ! కలదె ?
యది చెప్పనేల ని న్ననియెడి దేమి - యిదె చూడు నాగద యెట్టిదో ? రామ !
దీనఁ బో గెలిచితి దేవసంఘముల - దీనికి సాటియె దివ్యాయుధములు
బలమును శౌర్యంబు బాహువిక్రమము- గల దేని ఘోరాజి గదియుము నన్ను
నెఱయ నీ యందలి నిజశక్తిఁ జూచి - మఱి నిన్నుఁ జంపెద మానవాధీశ !"

—: శ్రీరామునిచేఁ గుంభకర్ణుఁడు గూలుట :—

యనుటయు రఘురాముఁ డలిగి వేగమున - ఘనశిలీముఖములు గడుఁ బెక్కువేలు
నావాలినేసిన యట్టిబాణంబు - దేవకంటకుమీఁదఁ దివిరి యేయుటయు
జలబిందువులు గ్రోలు చాతకం బనఁగ - బలువిడి నాబాణపఙ్క్తులు గ్రోలి
కర ముగ్రమైన ముద్గరము ద్రిప్పుచును - బరువడి వానరపతులఁ దోలుచును
యెదురుగాఁ జనుదెంచు నింద్రారిఁ జూచి - మది లెక్కసేయక మానవేశ్వరుఁడు
కవిసి యుద్భటగదా కలితహస్తంబు - నవలీలఁ దెగనేసె ననిలబాణమున
బానిపాటునకుఁ గొందఱు తరుచరులు - నానావిధంబుల నలుదెసఁ బాఱ
నదిమీఁఱి పాఱంగ నలవిగాకున్నఁ - జిదిసి వానరులు చచ్చిరి దాని క్రింద
మున్న దాపలిచేత నొక పెద్దవృక్ష - మన్నరభోజనుం డవలీలఁ బెఱికి
యింద్రాదు లదరంగ నేతేర రాముఁ - డైంద్రబాణంబున నదియును ద్రుంప
నాఘోరితరబాహు లమరు లుప్పొంగ - భూభాగ మగల నద్భుతముగాఁ దునిసి
పెక్కండ్రుకపులు నిర్భిన్నులై క్రింద - నొక్కటఁ బడి కూల నుర్విపైఁబడియె.
నిటురెండుభుజముల నినకులేశ్వరుఁడు - పటుబాణములఁ ద్రుంప బలభేదిచేతఁ
గడిమి వజ్రమున రెక్కలు ద్రుంపఁబడిన - నడగొండయును బోలె నలినార్చి యార్చి

చేతులు ముక్కును జెవులును లేక - యాతతంబున వికృతాకారుఁ డగుచు
నరుగుదెంచుచున్న యాకుంభకర్ణు - నురవడిఁ గనుఁగొని యుర్వీశ్వరుండు
దురమున నీకష్టుఁ ద్రుంతు నేననుచు - నరభసంబున నర్ధచంద్ర బాణములు
దెగ నిండ రెండు సంధించి ఖండించె - జగములు మెచ్చఁ దచ్చరణయుగంబు
పదములు దెగియును బాహువుల్దెగియు - గుపియక యత్యుగ్రకోపుఁడై నడిచి
బడబాగ్ని చక్రంబుపగిది నాననము - కడువికృతంబుగాఁ గావించుకొనుచు
బలువిడి భాస్కరుఁ బట్టెడురాహు - నలవాటుఁ గైకొని యా రాముఁ గదిసెఁ
గదిసిన నాకుంభకర్ణునినోటఁ - బొది గొన్న నిష్ఠుర భూరిబాణములు
ఇనకులేశ్వరుఁ డేయ నేర్పడ నొక్క - దొనకోల లోకదొన దూఁచిన కరణి
ఘనమైన యాయంపగమి నోరునిండ - దనుజుడు సింహనాదము సేయ రాక
యేపారువికృతపుటెలుఁగు హుంకృతులు - చూపుల జంకెలు సూపుచు వచ్చె.
వచ్చినయాదైత్యవల్లభుమేన - నచ్చుగా దృష్టించి యైంద్రాస్త్ర మేసెఁ
బ్రదర మమ్మెయి రఘుపతి యేయుటయును - నదియును మధ్యందినార్కుచందమున
దలపోయ నాబ్రహ్మాండంబు పగిది - వలతియై నిగుడుచుఁ బవనునికరణి
నెఱయ లోకములెల్ల నిండ నొందొంద - నెఱమంట లొలుకుచు నేపుతో వచ్చి
కుంభకర్ణుని తొమ్ము గొని యుచ్చి పాఱి - కుంభిని నాటె దిక్కులు మ్రోయుచుండ
నంతలో మఱియును నారాఘవేంద్రుఁ - డంతకబాణ మత్యంత వేగమున
సంధించి యేసిన సకలదిక్కులును - బంధురంబుగ మ్రోయ బ్రహ్మాండ మవియఁ
బ్రకటంబుగా భూమి పటపటఁ బగుల - సకలభూతంబులు చైతన్య మెడలఁ
గలయంగ శతకోటికాలచక్రములు - బలుపెక్కు యొక్కటై పఱతెంచుభంగి
వ్రాలినబడబాగ్ని వడి వచ్చుకరణిఁ - గాలకూటంబు మారణ మైనపగిది
విచ్చలవిడిఁ బర్వి వేగంబు మెఱసి - వచ్చి యాబాణంబు వడిఁ ద్రుంచివైచెఁ
బటునీలగిరిశృంగ భాతితోనున్న - కుటిలరాక్షసుతల ఘోరంబుగాఁగఁ
బుడమిపై నాదైత్యపుంగవుశిరము - పడునప్పు లంకలోపల వడిఁ బడియెఁ
బొడవైనగోపురంబులును మేడలును - బొడిపొడి యయి రాలి పుడిమిలోఁ గలయఁ
బధికోటు లగచరపతు లోలిమ్రగ్గ - నుదధిలో జలచరయూథముల్ బెదర
వసుధపై సగమును వనధిలో సగము - నసురదేహము గూలె నద్భుతం బడర
నారవంబున నబ్ధు లన్నియుఁ గలఁగె - ధారుణి వణఁకె దిక్తటములు వగిలె
లంకాధినాథు నుల్లము వ్రయ్యలయ్యె - లంకలో నెల్ల కోలాహలం బయ్యె
జగములు మోదించె సంతోషవార్ధి - నగచరాధిపు లోలలాడి రందంద
రవికులాధీశ్వరు రఘురామచంద్రు - వివిధభంగుల సురల్ వినుతించి రపుడు
ఘనుఁడు రాముఁడు కుంభకర్ణుని జూచి - తనలోనఁ జిఱునవ్వు దళుకొత్తుచుండ

దేవసంఘములకు దిక్పాలకులకు - భావింప నెక్కుడీ పడినరాక్షసుఁడు
ఇంక లోకములకు నెన్నండు నొండు - శంక లే దని మది సంతోషమందె
నప్పుడు కరమర్థి నాహవలక్ష్మి - నుప్పొంగి కైకొని యుజ్జ్వలుం డయ్యె
గడునుగ్రరాఘవుఁ గబళించి పిదప - విడిచినవెలుగొందు విమలార్కుఁ డనఁగ
దదనంతరంబ యాదానవకోటి - మదిలోన నెవ్వగ మల్లడి గొనఁగ
విన్ననై వదనము ల్వెలవెలఁ బాఱ - నున్నరావణుఁ గాన నురవడిఁ బాఱి
"దేవ! నీతమ్ముండు త్రిదశాంతకుండు - వావిరి నగచరావళి నెల్లఁ దోలి
దెసలు భూభాగంబు దివియుఁ దానగుచు - నసమసాహసబలాహవకేళివాలి
నెలకొని దుగ్ధాంబునిధి మందరాద్రి - గలఁచి యాడెడు క్రియఁ గపికులాంభోధి,
నిక్క డక్కడఁ జేసి యింద్రాదు లెల్ల - వెక్కసపడఁ బోరి వివశుఁడై తూలి
యంత శ్రీరాముని యధికబాణాగ్ని - నెంతయు దగ్ధుఁడై యిలమీఁదఁ ద్రెళ్లె
నని కుంభకర్ణుఁ డయ్యనిలోనఁ బడుట - దనుజులు చెప్ప నాదానవేశ్వరుఁడు
తనపాటు నింకఁ దథ్యం బన్నకరణిఁ - గొనకొన్న బలుమూర్ఛఁ గుంభినిఁ బడియె.
నతికాయుఁ డధికశోకాయత్తుఁ డయ్యె - ధృతిదూలి శోకించె దేవాంతకుండు
దిక్కు దప్పిన మాడ్కిఁ ద్రిశిరుండు వడియెఁ-దక్కక యానరాంతకుఁడు మ్రాన్పడియె
దనుజవీరులు మహోదరమహాపార్శ్వు - లును మహాలోక విలుంఠితు లైరి.

——: రావణుండు కుంభకర్ణుని మరణమునకు శోకించుట :——

బలుమూర్ఛ నంతటఁ బాసిరావణుఁడు - పలుమాఱుఁ దమ్మునిఁ బలవింపఁ దొడఁగె.
"వడిఁ దేర్చు రాఘవశైరాంబురాశి - నెడపక యేనింక నేతెప్పగడతు
రామలక్ష్మణులను రణములోఁ జంపు - దేమెయి? నీ వని యే నున్నచోటఁ
ఇటులరాఘవమహాశరవహ్నిశిఖల - నిటు నేలఁ గూలితి వేకాంగవీర!
నిద్రారతుండవు నేఁ డిట్లు దీర్ఘ - నిద్ర గైకొంటె? నిర్జిద్రవిక్రముఁడ!
కులిశధారకు నైనఁ గూలనిమేను - యిల నరు నేటున నిటుఁ గూలవలసె;
నంతకునకు నీవ యఖిలంబు నెఱుఁగ - నంతకుం డన నుంటి వారూఢశక్తి
నంతటి నీకు నీ యవనిలో నిప్పు - డంతకుఁ డయ్యెనే యకట! రాఘవుఁడు?
నిద్ర మేల్కని నీవు నిష్ఠురవృత్తి - రుద్రుఁడవై తమ్ము రూపడం తనుచు
నిద్రివిద్రావణుం డాదిగా సురలు - నిద్రఁ బోరెన్నఁడు నెరసినభీతి
నీవాజిఁ ద్రుంగుట నిర్జరు లింక - నేవిధంబున నన్ను నేల కైకొండ్రు?
కుల మెల్ల రక్షించుకొఱకు నాతోడఁ - జలమునఁ బలుమాఱు సద్బుద్ధి చెప్ప
వినక విభీషణు వెసఁ దన్ని వెడల - చనుమన్న పాపంబు సైఁచునే నన్నుఁ?
గడుకొని నీవాదిగా బుద్ధిమంతు - లుడుగక చెప్పిన యుచితోక్తు లెల్ల
నెమ్మితో విననైతి నిన్నుఁ గోల్పడితి - నమ్మినజయలక్ష్మి నాకేల కలుగు?

బలిమిమై నావలపలిమూపుభంగిఁ - గలహారంగంబునఁ గడిమి వాటించి
పటుబాహుబల మేది పడితి వీవాజి - నిటమీఁద దిక్కు నా కెవ్వరు గలరు ?"
అని కుంభకర్ణుని నందందఁ దలఁచి - వనట నిట్టూర్పులు వడిఁ బుచ్చి పుచ్చి
పరితాప మనియెడి బడబాగ్ని గలిగి - పెరిగెడిలాలయౌ ఫేనంబు గలిగి
వెడలుకన్నీ రను వెల్లువ గలిగి - కడలేనివగ పను కరుడులు గలిగి
ప్రకటరోదన మను రావంబు గలిగి - చకితత్వ మనియెడి చలనంబు గలిగి
మునుకొని శోకసముద్రుఁడై పెద్ద - వెనుఁబడి యెంతయు వికలుఁడై యున్న
యారావణునిఁ జూచి యప్పు డొక్కింత - ధీరత వాటించి త్రిశిరుండు వలికెఁ.
"బదిలంబు దప్పి యిబ్భంగి శోకించె - దిదియేమి ? దేవ ! నీ వితరులమాడ్కి ?
వనజాసనునిచేత వరమును గొన్న - ఘనశక్తి నీ యందుఁ గలిగియుండఁగను
అవిరళమంత్రపూతాస్త్రము ల్వజ్ర - కవచంబు నీయందుఁ గలిగియుండఁగను
ఉరుతరగతి గల యుజ్జ్వలరథముఁ - గర మొప్ప నీకును గలిగియుండఁగను
శోకింతురే నన్నుఁ జూడు మొక్కింత - నీ కెదురెవ్వరు ? నిర్జరవైరి !
వేవేగ యవలీల వెడలి రాఘవుని - నీవిక్రమంబున నేలపైఁ గూల్పు ;
మిట శోక ముడుగు నీ వింతయ చాలు - నటనేను బోయి మహాజిరంగమున
నతులవిక్రమకళాహంకారవృత్తి - నతిశూరుఁ డితఁ డన నంతటఁ బేర్చి
గరుడుండు పాముల ఖండించుమాడ్కిఁ - దరుచరావళి నెల్ల ధరణిఁ గూల్చెదను
సురపతి వృత్రుని స్రుక్కించు భంగి - హరుఁడంధకాసురు నణఁగించుపగిది
రామునిఁ ద్రుంచెద రణములో నిప్పు; - డీమెయిఁ బోయెద నెలమి న న్ననుపు"
మనిన రావణుతోడ నప్పుడు కడఁగి - ఘనబాహుబలుఁ డతికాయుండు పలికె.
"యింత శోకింపంగ నేటికి నీకు ? - బంతంబుతో దైత్యబలములఁ గూడి
యేను బోయెద నంపు మిటఁ జిత్రముగను - గాననంబులు గాల్చు కార్చిచ్చు పగిది
విపులబాణంబుల విశదంబుగాఁగఁ - గపులతో రామలక్ష్మణులఁ జంపెదను "
అని పల్కునపుడు నరాంతకుఁ గూడి - యనుపమబలుఁడు దేవాంతకుఁ డనియె.
"నే మిద్దఱముఁ బోయి యీక్షణంబునను - రామలక్ష్మణుల మర్కటులఁ ద్రుంచెమద"
అనిన మాటలకు దైత్యాధీశ్వరుండు - దనశోక ముడిగి మోదంబున నుండి
తనయులతోఁ గూడి తద్దయు నొప్పె - ననిమిషగణయుక్తుఁ డగునింద్రుమాడ్కి
నవ్విధంబున నుండి యారావణుండు - నవ్వుచుఁ గొడుకుల నలువురఁ జూచి
"రామలక్ష్మణుల మర్కటసైన్యములను - భీమాస్త్రములఁ జంపి పేర్చి రం"డనుచు
దనతమ్ము లగుమహోదరమహాపార్శ్వ - లను వీడుకొలిపె "నాలము సేయుఁ"డనుచు
మాకతంబునను నీమనుజాశనుండు - చేకొని సీతకై శ్రీరాముఁ దొడరె
నని యరిషడ్వర్గ మా రావణునకు - మును మున్నె రాము నిమ్ముల దాఁకఁ బోవు

పగిది నాయార్వురు బ్రహ్మాండభాండ - మగలంగ నార్చుచు నని కేగునపుడు

—: అతికాయమహోదరులు మొదలగువీరులు యుద్ధమునకు వెడలుట :—

భూరిశారదఘనస్ఫురణంబు గలిగి - యైరావతేభంబునంశంబు గలిగి
తనరారుచున్న సుదర్శనేభంబు - నినుఁడ స్తశిఖరిపై నెక్కినకరణి
నెక్కి మహోదరుఁ డేపారి నడిచెఁ - దక్కక నిశితాయుధంబులు వెలుఁగఁ
బటుజవసత్త్వప్రభావము ల్గలిగి - చటులంబు లైన యశ్వంబులఁ బూన్చి
యెసఁగు చాపంబును నింద్రచాపంబు - పసమీఱ సూర్యునిభంగి వెలుంగ
నరదంబుమీఁద నీలాభ్రంబ పోలెఁ - దిర మైనవేడ్కతోఁ ద్రిశిరుండు వెడలె
వితతధనుర్వేదవిద్యాఢ్యుఁ డైన - యతికాయుఁడును నప్పు డధికతేజమున
శరచాపఖడ్గాదిశస్త్రాస్త్రసమితిఁ - గరమొప్పి సూర్యప్రకాశమై వెలుఁగఁ
దనరారు కనకరథం బెక్కి వెడలె - ఘనభూషణద్యుతిఁ గనకాద్రి యగుచు
సురవరఘోటకస్ఫురణఁ జెన్నొంది - యురుభూషణప్రభ నుజ్జ్వలం బైన
యవదాతహయము నరాంతకుఁ డెక్కెఁ - బ్రవిమలతేజోవిభాసితుం డగుచు
శక్తియుద్భటబాహుశక్తిమైఁ దాల్చి - శక్తిపాణియుఁ బోలె సన్నుతికెక్కి
దీపితగదఁ దాల్చి దేవాంతకుండు - రూపింప విష్ణునిరూపున నడిచె.
గురుగదాపాణియై గుహ్యకేశ్వరుని - యరుదైనకడిమి మహాపార్శ్వుఁడొప్పెఁ
గాలచక్రంబుల గతి నుజ్జ్వలంబు - లై లీలఁ బెక్కైన యరదముల్ వెడలెఁ.
గొండలవడువున గోటానకోట్లు - గండుమీఱిన మదగర్వముల్ గలిగి
దండిమై వెడలె నుద్దండతహస్త - దండంబు లొప్ప వేదండసంఘములు
హేషారవంబుల నెల్లదిక్కులను - ఘోషింపఁ జేయుచు గుఱ్ఱము ల్వెడలెఁ
గాలకింకరసమాకారంబు లమరఁ - గాలుబలంబు లుగ్రత నేఁచి వెడలెఁ
జతురంగబలము లీచందంబు నొంది - యతులితం బగుటయు నప్పుడు నడుమఁ
బ్రళయకాలార్కుల భంగి నెంతయును - వెలుఁగొందిరాదైత్యవీరు లార్వురును
అతిశుభ్ర మగు శరదభ్రంబు లొప్పు - గతివార పుండరీకంబు లొప్పారెఁ
గడిమిమై గెలుతుము కాదేనిఁ జత్తు - ముడుగ మెబ్భంగి రణోత్సాహ మనుచు
నడచిరి కలనికి నానావిధముల - నెడపక పంతంబు లిచ్చుచు వారు
అప్పు డొండొరువులయాహ్వానములను - జెప్పఁ జోద్యం బైన సింహనాదముల
రథఘోషములను దురంగ హేషలను - పృథులదంతావళబృంహితంబులను
గర ముగ్ర మగు పదఘట్టనధ్వనుల - నిరుపమధ్వజ కింకిణీనిస్వనములఁ
బటహభేరీశంఖ భయదనాదములఁ - బటుతరనిస్సాణభాంకారములను
దిక్కులు మూర్ఛిల్లె; దివి పెల్లగిల్లెఁ; - జుక్కలు డుల్లె; వాసుకి యొడ్డగిల్లె;
మేరువు గంపించె; మేదిని వణఁకె; - భారమోర్వక దిగిభములు చలించె;

నటు దానవానీక మాకోటవెడలఁ - బటుభయంకరవృత్తిఁ బ్లవగవల్లభులు
ఘనభీకరము లాస్ఫోటనధ్వనులఁ - బూని యొక్కట నింద భూరిసత్త్వముల
దలకొని గిరులను దరువులువైచి - చెలగించి రప్పుడు సింహనాదములఁ
జలమున దైత్యులు చటులబాణములు - బలువిడి గురిసిరి ప్లవగులమీఁద
నసురావళికి మున్నె యాకపివరులు - నసురులఁ జంపంగ నడరిపెల్లారి
కపులకు మున్నె రాక్షసు లుగ్రవృత్తిఁ - గపులఁ జంపెద మని కడక వాటించి
యనమునఁ జలము పెంపార నొండొరుల - వసుమతిపైఁ బడవైతురు కినిసి
యసురులచేతిశస్త్రాస్త్రంబు లొడిసి - వెసఁ బుచ్చి పెళ్లన విఱుతురు కపులు;
కపికోటిచేతివృక్షంబులు గిరులు - కుపితులై విఱుతురు క్రూరదానవులు
కపుల కాళ్ళను బట్టి కదిసి రాక్షసులు - కపులతోడనె మహోగ్రతను వ్రేయుదురు
అసురుల కడకాళ్లు నలమి వానరులు - నసురులతోడనే యడఁతురు బెట్టు
అటువోర జర్జరితాంగులై నేలఁ - గుటిలదైత్యులుఁ గపికోటులుఁ దెళ్లి
దురములోఁ బడియు నెత్తురులు గ్రక్కుచును-బోరిబోరి మూర్ఛలఁ బొంది యంతటను
దెలిసి వానరులును దేవశాత్రవులు - కలిసి కయ్యము సేయఁగా నందుఁగపులు
దానవుతో నెత్తి దానవు వ్రేసి - యేనుఁగుతో నెత్తి యేనుఁగు వేసి
తురగంబుతో నెత్తి తురగంబు వేసి - యరదంబుఁగొని కరి నదరంట వేసి
కరి నెత్తుకొని తురంగముఁ బడవైచి - తురగంబు నెత్తి దైత్యుని డొల్లవేసి
యురుసత్త్వధీరులై యుగ్రత నార్చి - తరుచరవీరులు దర్పంబు మెఱసి
పోరిఁ బోరి నిబ్బంగిఁ బోరిపుచ్చుటయును - సురరిపు ల్గొందఱు స్రుక్కుటఁ జూచి
రయమునఁ గోపంబు రంజిల్ల దైత్య - చయమును వానరసమితిపైఁ గదిసి
ప్రదరంబు లేసి చక్రంబుల నేసి - గదల నొప్పించి ఖడ్గంబులఁ ద్రుంచి
భిండివాలంబులఁ బీచంబు లణఁచి - ఖండించి సురియల గండలుబరులు
కుంతశూలంబుల గ్రుచ్చి వానరుల - నింతలింతలు చేసి యెసఁగి యార్చుటయు
నంతటఁ బోవక యగచరు లార్చి - యంతంత కడరి దైత్యావళిఁ బట్టి
తరుషండములఁ బర్వతప్రకరముల - నురవడి నెత్తి యత్యుగ్రత వైవఁ
బడియెడి దైత్యులు పాఱు దైత్యులును - నడుగక యందంద నొరలు దైత్యులును
గలయంగ నెత్తురు గ్రక్కుదైత్యులును - పొలుపరి నేలపైఁ బొరలు దైత్యులును
అందంద నట్టలై యాడుదైత్యులును - ముంది ప్రత్యర్థుల మఱచు దైత్యులును
నెక్కినరౌతుల నిటునటుఁ బడఁగ - లెక్కసేయక కరాళించు గుఱ్ఱములు
పక్కెర లూడంగఁ బఱచుగుఱ్ఱములు - దిక్కులు సుడివడఁ దిరుగుగుఱ్ఱములు
కీ లెడలినక్రియ గెడయుగుఱ్ఱములు - కూలి కాళ్లను దన్నుకొనెడుగుఱ్ఱములు
వికలంబులై పోరు విచ్చుగుఱ్ఱములు - నొకరూపు నేర్పడ కుండు గుఱ్ఱములు

కరములు దునిసినఁ గంపించుకరులు - వెరవారఁ గొమ్ములు విఱిగినకరులు
మరలి లంకకు వెస మగిడెడికరులు - తిర మేది దిర్దిరఁ దిరిగెడుకరులు
కొండకైవడి వడిఁ గూలెడికరులు - కండతుండంబులై కలఁగెడికరులు
రథికసారథిరథ్య రహితరథములు - ప్రథితంబుగా భువిఁ బడురథంబులును
వారగండ్లును బడ్డ వరరథంబులును - నారగఁ దల క్రిందు లగు రథంబులును
కీళ్లెల్లఁ దప్పి మ్రగ్గినరథంబులును - త్రాళ్లెల్లఁ ద్రెళ్లి పొందనిరథంబులును
చాలంగ నుగ్గునూ చగురథంబులును - నాలంబులోఁ దఱు చగుటయుఁ జూచి
సురఖేచరాదికస్తోమంబు చోద్య - తర మని యాత్మలోఁ దద్దయు మెచ్చ
నప్పుడు కినిసి నరాంతకుం డార్చు - లొప్ప నిజాస్యంబు నుఱవడిఁ బఱపి
యసురుల నోడకుం డనుచువానరుల - నసమునఁ గిట్టి భెట్టగలించి తాఁకి
నెలకొని యొక్కొక్క నిమిషంబులోన - నిలఁ గూల్చె నేడు నూఱేసివానరుల
సురపతిశౌర్యంబు సొంపారుచుండ - గిరుల ప్రేయుచును నేగినత్రోవ వోలెఁ
దరుచరకోటులుఁ దఱచుగాఁ బడుట - నిరవొంద వాఁడు పోయినత్రోవ యొప్పె
నేవానరుండైన నేఁచి కోపమున - భావంబులోఁ దన్నుఁ బరిమార్పఁ దలఁచు
నంతరంగముఁ జొచ్చి యరయుచందమున - నంతకుమున్న తా నతని నుక్కణఁచు
నేకపియైనఁ ద న్నెదురంగఁ దలఁచి - భీకరుండై గిరిఁ బెరుకంగఁ జూచు
నంతకు మున్న తా నధికరౌద్రమున - నంతంత డగ్గరి యతనిరూ పణఁచు
నేబలీముఖుఁ డైన నే పగ్గలించి - తా బెట్టుగాఁగఁ బాదప మెత్తఁ దలఁచు
నంత కంతకు హెచ్చి యతిభీషణముగ - నంతకుమున్నె తా నతని గీటణఁచు
నంతటఁ బోవక హయముపైఁ బఱపి - యంతంత పెనుగుంపు లైనవారుల
ప్రేవులు ద్రొబ్బ పెల్లుగా నురుము - గా వివిధములైన గతులఁ ద్రొక్కించు
గుండెలు వగులంగ గోలెమ్ము లగల - నొండొండఁ దాఁకించి యుర్వరఁ గూల్చు
నలుకతోఁ బ్రళయ కాలానలుపగిదిఁ - దలకొని యెందును దానయై నిండి
వానరవరసైన్య వనములు విఱుగ - మాన కుగ్రతఁ బవమానుఁడై మోవ
వానిశౌర్యంబును వానిశక్తియును - వానరు లెల్ల నోర్వఁగలేక యపుడు
వికలులై యుండిరి విస్మితు లగుచు - సకల దేవతలును జలియించి రపుడు
పటుభీతిఁ బొందిన ప్లవగసైన్యముల - నటు పేర్చుచున్న నరాంతకుఁ జూచి

—: అంగదనరాంతకుల ద్వంద్వయుద్ధము :—

యనయంబు కోపించి యంబుదపటల - మున నున్న సూర్యుండు మొనసినమాడ్కిఁ
గపిరాజతనయుఁ డంగదకుమారుండు - కపిసేనలోనుండి కడఁక నేతెంచి
"యోరినరాంతక ! యుగ్రతఁ గపుల - నీరసంబునఁ బేర్చి యేల చంపెదవు ?
ఇంత చేసినను నీ విటు బంట వైతె ? - యంతశూరుఁడవైన నని దాఁకు నన్ను"

ననవుడు నవ్వి నరాంతకుం డనియె ; - "వనచర! నీ వెంతవాఁడవు నాకు ?
నఖిలదిక్పాలుర నదటడంచితిని - నిఖిలదేవతల మన్నింప కేఁచితిని
అట్టి నాతోడ నీవా యెదిరెదవు ? - పట్టి చట్టలు చీరి పాఱవైచెదను ;
నను జూతుగా" కన్న నగుచు నంగదుఁడు - "దనుజ! దశగ్రీవు దర్పంబు మాన్పి
పూనినఖరసూతిఁ బొరిగొని పిదప - నే నేగునపుడు నీవెఱుఁగవే నన్ను?"
ననుడు దానవుఁడు కాలాహిచందమున - మునుకొని యార్పులు మ్రోయంగవచ్చి
ఘనతరవిస్ఫులింగంబులు చెదర - ననయంబు తనశక్తి నంగదు వైవ
గరుడునివక్త్రంబు గదిసినంతటనె - పరచిన కాలసర్పంబును బోలె
నది వజ్రనిభ మైన యతనివక్షంబు - గదసినయంతనే ఖండంబు లయ్యె
వజ్రాయుధంబున వరశైల మణఁచు - వజ్రిచందంబున వాలినందనుఁడు
అఱచేతనే వాని హయముమస్తకము - పఱియలు వాఱ నిర్భరవృత్తి నేసెఁ
జెచ్చెఱ వేయంగఁ జేట్పడినోప - విచ్చుచు నాలుక వెడలఁ బెట్టుచును
వెరవిడి కాళ్లను వెసఁ దన్నికొనుచు - ధరమీఁద బడి చచ్చెఁ దత్తురంగంబు
అటు తురంగము వడ్డ నన్నరాంతకుఁడు - చటులకాలానలజ్వలితాస్యుఁ డగుచుఁ
గెడయు మంచును బిడికిట మస్తకంబుఁ-బొడిచి యంగదు మూర్ఛఁ బొందించుటయును
అంతనె తెలిసి "నరాంతక ! నీకు - నింతశక్తియుఁ గలదే" యని పేర్చి
పెరిఁగినపిడుగైన పిడికిట వాని - వరశైలనిభ మైనవక్షంబుఁ బొడిచెఁ.
బొడిచిన నెత్తురుల్ పొరిఁబొరి దొరఁగఁ - బొడిపొడియై ధరఁ బునుకలు సెదరఁ
గడుఘోర మైనసంగరభూమిలోనఁ - బడి నరాంతకుఁడంత ప్రాణము ల్విడిచె.
నార్చిరి దేవత లామింటనుండి - యార్చిరి వానరు లవనీతలమున
దనుజాధినాథుని తనయునిపాటు - గని మహోదరుఁ డుగ్రకరిఁ బురికొల్పె.
ననుజుండు పడుటకు నడలుచు వాలి - తనయు నేచుటకు నుద్దండకోపంబు
ముప్పిరి గొనఁగ నిమ్ములఁ బరిఘంబుఁ - ద్రిప్పుచుఁ బఱతెంచె దేవాంతకుండు.
రవిమండలము బోలు రథ ముగ్రభంగి - నవని గంపింప నుద్ధతి దోలుకొనుచు
ద్రిశిరముల్ త్రేతాగ్ని తెఱఁగున వెలుఁగ - ద్రిశిరుండు గవిసె నుద్దీప్తకోపమున
నప్పు డంగదుఁడు శాఖాయుతం బగుచు - నొప్పెడునొకవృక్ష మురవడిఁ బెఱికి
యడరంగ నార్చి దేవాంతకు వైవ - నడుమనె త్రిశిరుండు నలఁగఁగ నేసె;
నేసిన మీఁదికి నెగసి యంగదుఁడు - గాసిల్లి శైలవృక్షంబులు మిగుల
నడరింప నపుడు దేవాంతకత్రిశిరు - లెడబడఁగాఁ ద్రుంచి యెంతయు మించి
పరగించి రతనిపైఁ బటుతోమరంబు - లరుదారఁగాఁ జేరి యత్యుదగ్రతను
నంతటఁ బోవక యార్చుచు మఱియు - వింతగాఁ బొదువుచు వేగంబు మెఱసి
యావాలిసుతుమీఁద నధికరోషమున - దేవాంతకుఁడు వైచె దీపించి పరిఘ

దరమిడి సింహనాదంబు సేయుచును - దెరలక శరవృష్టి త్రిశిరుండు గురిసె.
సురదంతి గొలిపె మహోదరుం డేఁచి - పరఁగించె నతనిపైఁ బటుతోమరములు
ఎనసి ముప్వురు దమయేపు చూపుటయు - ఘనరోష మొదవ నంగదుఁడు కోపించె;
దంభోళిక్రియ మహోదరుని యేనుంగు - కుంభస్థలము దాఁకఁ గుధరశృంగంబు
గెరలి వ్రేసిన నది ఘీంకారమెసఁగ - నొరలి గ్రుడ్డులు వెలి కురికి చచ్చుటయు;
జయలక్ష్మి రాఘవేశ్వరుఁ బొందఁ గోరి - ప్రియమునఁ గై సేయఁ బెట్టియఁ దెరిచె
ననఁగ నాకరితల యటు వ్రస్సి యొప్పె - ననుపమం బైన ముత్యంబులు సెదర;
నంతటఁ బోక దేవాంతకు వ్రేసె - దంతిదంత మగల్చి తారాసుతుండు
అటు వ్రేటుపడి వాతహతిఁ జలియించు - పటుసాలవృక్షంబు పగిది దూగాడి
నెత్తురు గ్రక్కుచు నెఱసాహసమునఁ - జిత్త మొక్కింతగాఁ జేసి యయ్యసుర,
పరిఘంబు గొనివ్రేసెఁ బర్వతతటము - కరణి నొప్పారు నంగదునురస్థ్సలము
నంగదుండును దాన నవనిపై మ్రొగ్గి - యంగముతోడ ధైర్యము చిక్కఁ బట్టి
కోపించి దేవాంతకునిమీఁద నడువ - దీపితాస్త్రంబులఁ ద్రిశిరుండు మూఁట
నావాలితనయుని నాత్మఁ గై కొనక - లావున ఫాలస్థలము నాట వేసె
నంత నీలుండును ననిలనందనుఁడు - పంతంబుతోఁ దోడుపడి రంగదునకు
నందు నీలుఁడును మహాశైల మెత్తి - యందందఁ ద్రిశిరుపై నార్చుచు వైవ

—: హనుమంతుఁడు మొదలగువారలు త్రిశిరాదిరాక్షసవీరులఁ జంపుట :—

నళినిచందం బగు నస్త్రంబుఁ దొడిగి - త్రిశిరుండు నగ్గిరిఁ దెగనేసె నడుమ;
ధీరత వాటించి దేవాంతకుండు - వారియై యొప్పిన పరిఘఁ ద్రిప్పుచును
బలియుఁడై చనుదేరఁ బవమానసూనుఁ - డలుకతో రాక్షసు నౌదలఁ జూచి
బెడిదంబుగా వెసఁ బిడికిటఁ బొడిచె - బొడిచిన నప్పుడు పొరిఁబొరిఁ బండ్లు
డుల్లంగ నోరు బెట్టుగ దెర్చుకొనుచుఁ - డ్రెళ్లె దైత్యుఁడు గ్రుడ్లుదిరుగ వైచుచును
దేవత లార్చిరి దివినుండి యపుడు - దేవాంతకునిపాటు తెఱఁగొప్పఁ జూచి
త్రిశిరుండు కోపించి తీవ్రత నేసె - నళినివేగాస్త్రంబు లన్నీలుమీఁద
దగ వెండియును మహోదరుఁ డుగ్రవేగ - మగునొక్క కరి నెక్కియార్చుచు వచ్చి
కులగిరిపై వాన గురియుచందమున - నలువు దీపింపంగ నతనిపై నేసె
నానీలుఁడును వానియస్త్రసంతతులఁ - దా నెంతయును భిన్నతనుఁడునై నొచ్చి
యటు మూర్ఛ నొందియు నంతనె తెలిసి - పటుగతితోడ నభంబున కెగసి
తరువులతోడ నుద్ధతి మీఁది కెత్తె - ధరణీధరము మహోదరునిపై వైచె;
వైచిన దానిచే వారణయుక్తుఁ - డై చచ్చెఁ దలవ్రస్సి యమ్మహోదరుఁడు;
ధరమీఁద నమ్మహోదరుఁడు గూలుటయుఁ - దిర మైనకడిమితోఁ ద్రిశిరుండు పేర్చి
పరిగొందు నని పెక్కుశరములు నేసె - నరవాయి గొనక యాహనుమంతుమీఁదఁ

జెచ్చెఱఁ బర్వతశిఖరంబు విఱచి - తెచ్చి యారావణి త్రిశిరుపై వైచె:
నది నడుమనె తుమురై రాల నేసెఁ - ద్రిదశులు వెఱఁగందఁ ద్రిశిరుండు పేర్చి
హనుమంతుఁడును వానియరదంబుమీఁది - కనువారగా దాఁటి యత్యుగ్రముగను
సింగంబు గజములఁ జెలఁరేఁగి వ్రచ్చు - భంగి రథ్యంబులఁ బటుగతిఁ జంపె
నా త్రిశిరుండును ననిలజుమీఁద - నాతతంబుగ శక్తి యడరించుటయును
బలుమంట లెగయంగఁ బఱతెంచుదాని - బలువిడిఁ బట్టి యప్పావని ద్రుంప
శక్తి ద్రుంచిన నిజశక్తి వాటించి - శక్తి జిహ్వయుఁ బోలు చటులాసిఁ గొనుచు
నచ్చెరు వైన రయంబు సొంపార - వచ్చి యాహనుమంతు వక్షంబు దాఁక
నేసిన నతఁడును వెస నఱచేత - వ్రేసె నారాక్షసువిపులవక్షంబు
నటు వ్రేటుపడి తనయడిదంబు వైచి - కుటిలరాక్షసుఁడు గ్రక్కున మూర్ఛనొందె:
ననిలజుం డటుఁబడ్డ యడిదంబుఁ బుచ్చు - కొని బిట్టుగా నార్చెఁ గుంభిని వగుల
నాలోనఁ దెప్పిరి యాత్రిశిరుండు - వాలిన పిడికిట వాయుజుఁ బొడిచె:
హనుమంతుఁ డంత నత్యంతరోషమునఁ - దనకటంబులు పొంగ దర్ప ముప్పొంగఁ
రూపించి యావిశ్వరూపుమస్తకము - నేపున ద్రుంచు సురేంద్రుచందమునఁ
జెచ్చెఱ దనుజుని శిరములు మూఁడు - నచ్చెరు వైన యాయడిద మంకించి
తెగనేసె నాదైత్యుతీవ్రకర్మంబు - దిగఁ బుచ్చుకొని త్రుంచు దైవంబుకరణి
దిశలు భూభాగంబు దివియు ఘోషింపఁ - ద్రిశిరుండు భూస్థలిఁ ద్రెళ్లెఁ ద్రెళ్లుటయుఁ
బటురౌద్రమున మహాపార్శ్వుండు గినిసి - నిటలంబు బొమలును నెరి ముడివడఁగ
నలరునెత్తుటఁ దోఁగి యాశాకరీంద్ర - కరభీకరం బైన కనకచక్రముల
నురుమణిప్రభల వత్యుగ్రమై యముని - పరుషోగ్రదండంబు పాటిగాఁ గలిగి
యరుణపుష్పంబుల నరుణగంధమున - నురుతరం బగుచు నయోమయం బైన
యుదయార్కభాసమానోజ్జ్వలం బగుచు - నొదవు గదాదండ ముగ్రుఁడై తాల్చి
తనకోపశిఖి మండ దర్ప ముప్పొంగ - హనుమంతుమీఁద రయంబున నడువ
నెడ సొచ్చి యొక్క మహీధరంబెత్తి - యెడపక దైత్యుపై ఋషభుండు వైచె:
నదరి యంతటిలోన నమ్మహీధరము - దొడి వడ గదఁ గొని తుమురుగా వ్రేసె
జటులత గద ద్రిప్పి సమదుఁడై ఋషభుఁ - బటుసత్త్వమున మహాపార్శ్వుండు వైచె:
దానిచే వక్షంబుఁ దాఁకి యావృషభుఁ - డూనినమూర్ఛచే నొక్కింత దెలిసి
యాలోన వేగ మహాపార్శ్వుతొమ్ము - వ్రాలినపిడికిట వ్రయ్యఁ దాటించెఁ
దాటించుటయు గదాదండంబు విడిచి - మేటిసత్త్వము దూలి మేదినిఁ బడియె:
నాగదాదండంబు నాఋషభుండు - వేగంబె కొనియార్చి వ్రేసిన దైత్యు
వ్రేసినవజ్రంబు వ్రేటునఁ గొండ - తో సరియై తల తుమురుగాఁ గూలె:
నటు మహాధ్వనితో మహాపార్శ్వుఁ డవని - బటుభయంకరవృత్తిఁ బడుటయుఁ జూచి

కరువలిచేఁ దూలు కారాకు లనఁగ - దిరిగి దైత్యులు నలుదెసలకుఁ జనిరి;

—: అతికాయుఁడు యుద్ధముచేయుట :—

ఆచందమున వార లవనిపైఁ బడుటఁ - జూచిన రోషవిస్ఫురణశోభిల్ల
మిడుక లోకములెల్ల మ్రింగెద ననుచుఁ - గడగినక్రియ నతికాయుఁడు పేర్చి
వేయుసూర్యులభంగి వెలుఁగుచు మిగుల - నాయతం బైనట్టి యరదంబు నెక్కి
తనరార సింహనాదము చెలఁగించి - తనపేరు సెప్పి యుద్దండ కోదండ
నిష్ఠురారావంబు నిగుడఁ గాలాగ్ని - కాష్ఠంబు లడగింపఁ గవయు చందమునఁ
గపిసేనపై మహోగ్రంబుగాఁ గవియఁ - గపులు నిశాటు నాకారంబుఁ జూచి
పటురౌద్రలీల నిప్పటి కుంభకర్ణుఁ - డిట వచ్చెనో యని యెంతయు బెదరి
కొందఱు మూర్ఛిల్లఁ గొందఱు వెఱవఁ - గొందఱు వెఱగు చేకొని చూచుచుండఁ
గొందఱు వాపోవఁ గొందఱు గలఁగ - గొందఱు రామ చేకొనుమని మ్రొక్కఁ
బర్విభీతిమైఁ బఱతెంచుకపుల - నుర్వీశ్వరుం డోడ కోడకుం డనుచుఁ
గలయ లోకములెల్లఁ గప్పి గర్జిల్లు - ప్రళయావసరమేఘపటలంబ పోలె
బెడిదంబుగాఁ బేర్చి పృథులవేగమున - నడతెంచుచున్న దానవనాథతనయు
నగ్గలికయు లావు నధికరౌద్రంబు - నగ్గతియును దవ్వులందె వీక్షించి
యనయంబు వెఱఁగంది యప్పు డారామ - జననాథుఁ డావిభీషణుఁ జూచి పలికె.
"బిడుగుమ్రోసినమాడ్కి బెడిదంపుమ్రోఁత - నడరి వచ్చుచునున్న యరదంబుమీఁద
నింద్రచాపముతోడ నెనవచ్చునట్టి - సాంద్రప్రభాయిత చాప మొప్పారఁ
బరిఘగదాప్రాసపట్టసశూల - పరశుతోమర భిండివాలచక్రాది
వరదివ్యశస్త్రనిర్వాహంబుతోడ - నరు దైనయట్టి సింహధ్వజం బొప్ప
నలువొంద నార్చుచు నలుగురు సార - థులు తోల నొకవేయితురగము ల్పూన్చి
మూఁడుకన్నులు గలమూర్తియుఁ బోలె - వేఁడిమి దిక్కుల వెదచల్లుకొనుచుఁ
గపులఁ దోలుచును నిక్కడనె చూచుచును - విపరీతగతి వచ్చు వీఁ డెవ్వఁ" డనిన

—: విభీషణుఁడు శ్రీరాముల కతికాయుని ప్రభావముఁ దెలుపుట :—

"దేవ! యీదైత్యుఁడు దేవారిసుతుఁడు - రావణుకంటెను రణగరిష్ఠుండు
చతురంగములయందు సమరంబుసేయ - నతినిపుణుండు వీఁ డవనీశతిలక!
యరు దైన వేదశాస్త్రాదివిద్యలను - బరిణతుం డెంతయుఁ బరతత్త్వవేది;
లంక యీవీరుని లావునఁజేసి - శంకలే కెపుడు నిశ్చలవృత్తి నుండు
ననిమిషు లెరిగిన నని(ఁ)జావకుండ - వనజాసనునిచేత వరము గొన్నాఁడు;
దివ్యాయుధంబుల దివ్యశస్త్రముల - దివ్యమంత్రంబుల దీపించువాఁడు
మీఱి యింద్రాద్యనిమిషులను నూఱు - మాఱులు గెలిచిన మగఁటిమి వాఁడు
వాసవువజ్రంబు వరుణుపాశంబు - నాసమవర్తి మహోగ్రదండంబు

ధనపతిగదయు నీతనిశస్త్రసమితి - ననిశంబు గడుఁ బ్రతిహతములై యుండు;
మనుజాశనుఁడు ధాన్యమాలినియందె - గనినపుత్రుం డతికాయుండు వీఁడు
ఈదానవునిచేత నీకపులెల్ల - మేదినీనాయక! మెదుగక మున్నె
సమరంబులో వీనిఁ జంపుట లెస్స; - యమితవిక్రమకేళి" నని చెప్పుచుండ
వాఁ డంతఁ బటుగుణధ్వని దిక్కు లద్రువ - వాఁడిమిమై నట వచ్చుటఁ జూచి
ఖండనోదగ్రుండు గవయుండు గోము - ఖుండును జ్యోతిర్ముఖుఁడు కుముదుండు
మారుతాత్మజుఁడును మైందుండు నలుఁడు - శరభుండు నీలుండు శతబలి గజుఁడు
నాదిగాఁ గలుగు మహాకపివరులు - మేదినీజంబులు మేదినీధ్రములు
వడి నెత్తుకొని పోయి వానికి నెదురు - నడువంగ నటు చూచి నవ్వి దానవుఁడు
"కలహవిక్రమకళాకఠినసత్త్వములు - గలుగవు తొలఁగుఁడు కపులార! మీరు
త్రిజగంబులను మెచ్చఁ దివిరి వారాశి - నిజశరాగ్రంబున నిల్పినశూరుఁ
డతఁ డెవ్వఁ డిటుచూపుఁ డతనిపైఁ గాని - యతులితం బైన నాయస్త్రంబు విడువ;
దురమున నింద్రజిత్తుఁడు గట్టినట్టి - యురగపాశంబుల నూడ్చుకొన్నట్టి
యతఁ డెవ్వఁ డిటుచూపుఁ డతనిపైఁగాని - యతులితం బైననాయస్త్రంబు విడువ;
మూఁడులోకంబులు మునుమిడి గెలిచి - వాఁడిమి మగఁటిమి ప్రాలినశూరు
నలఘుబలోదీర్ణు నాకుంభకర్ణుఁ - దలఁ ద్రెవ్వనేసి యుద్ధతిఁ బేర్చియున్న
యతఁ డెవ్వఁ డిటుచూపుఁ డతనిపైఁ గాని - యతులితం బైన నాయస్త్రంబు విడువ:
దేవదానవయక్షదివిజుల కాజి - భావింప నెక్కుడై పరఁగినయట్టి
రావణు నోర్చెద రణములో ననుచు - నీవిధంబున లంక కేతెంచు శూరుఁ
డతఁ డెవ్వఁ డిటుచూపుఁ డతనిపైఁగాని - యతులితం బైన నాయస్త్రంబు విడువ?"
నని పెక్కుగర్వంబు లాడుచునున్న - దనుజాధినాథునితనయునిఁ గిట్టి
కడిఁదికోపమున వృక్షంబులు గిరులు - నుడుగక కపినాయకోత్తము లివ్వ
వవి యంతవట్టును నతికాయుఁ డెడనె - యవిరళమార్గణాహతిఁ ద్రుంచి వైచి
గురుతరాస్త్రంబులఁ గుముదుని మూఁటఁ - గర ముగ్రశరపంచకంబున ద్వివిదు
నరుదార మైందు నైదమ్ము లేడింట - శరభునిఁ దొమ్మిదిసాయకంబులను
ఘనతరబాణాష్టకంబున గజునిఁ - గినిసి బెట్టుగ నాలుగింట గవాక్షు
గవయుని నెనిమిదిఘనసాయకములఁ - దవిలి జ్యోతిర్ముఖు దశమార్గణములఁ
బలుకాండముల శతబలిఁ బదేనింట - నెలమితో నీలుని నిరువదేనింటఁ
బెడిదంబుగా నేయఁ బృథివిపై నొరగి - కడుమూర్ఛ నొంది రాకపివరు లెల్ల
దివిజులు వెఱగంది దివినుండి చూడఁ - దవిలి వెండియును నుద్దండకోపమున
మృగములఁ దోలెడి మృగపతిమాడ్కి - నగచరావళిఁ దోలె నతికాయుఁడపుడు:
తోలియుఁ దన్నునెదుర్కొనుకపుల - నేలనుఁ గూల్చుచు నిగిడి రామునకుఁ

బగతోడిభక్తి నప్పరమేశువలనఁ - దగ ముక్తి గలుగు నింతట నని తలఁచి
నిగిడి యారాఘవునికి నతికాయుఁ - డగలని తెగువమై ననియె నవ్వుచును ;
"రామ ! యీసమరధరాస్థలిలోన - నీమగఁటిమి చూపు నిక్కంబు నాకు ;
నెంతటివాఁడవో యెన్నఁడు నిన్ను - నింతటివాఁ డని యెఱుఁగ రెవ్వరును ;
మాతండ్రికతమున మానిసి వైతి ; - మాతండ్రికతమున మహి రాజవైతి ;
వమరేంద్ర యమవరుణాదిదేవతలఁ - గుమిలోన నొకఁడవు గావు నిన్నెదురఁ ;
గడముట్ట ఖూరుఁడై కదిసినవానిఁ - గడిమిమై నెదురంగఁ గవియుదుగాక !
యేను నీమగతనం బెఱుఁగనే ముందు - మానాభిమానము ల్మఱి నీకుఁ గలవె
గణుతింప నన్నెఱుంగవు గాక ! నీవు-గుణహీనుఁడవు ; సత్త్వగుణ మెంతుఁ గలదు ?
ఏజాతిఁగలవాఁడ ? వేమిచెప్పెడిది ? - రాజకులాచార రతుఁడవే నీవు ?
అనఘ మానస ! మానసాటవు ల్దూరు - ననుఁజేరి పోరాడ నాయీడు గావు ;
గొనకొని వేదాద్రిగుహలలో నుండు - ననుఁ జేరి పోరాడ నాయీడు గావు :
సనకాదిమునియోగిసదనము ల్చొరుము - ననుఁ జేరి పోరాడ నాయీడు గావు ;
కాషాయవస్త్రసంకలితులై విగత - దోషులై భవరోగదూరులై పోయి
కూరలు గాయలు కూళ్లుగాఁ గుడిచి - నీరసాహారులై నిష్ఠల డస్సి,
ఘోరాటవులలోనఁ గ్రుమ్మరుచున్న - వారిలోపలఁ బోయి వర్తింపు మీవు ;
కలహవిక్రమశక్తి కడపట లేదు - తలపోసి యెఱుఁగుదు తగిలి నీలావు ;
నొగి నొంటివాఁడవై యుండెడినీకు - జగతిలో నీకపిసైన్యంబు గలిగె ;
దిక్కెవ్వరును లేక తిరిగెడి నీకు - దిక్కయ్యె నిప్పుడు దినకరాత్మజుఁడు ;
ఎక్కడ గురుఁడని యెఱుఁగని నీకు - నక్కడగురుఁడు విశ్వామిత్రుఁడయ్యె ;
నొకదేశమును లేక యుండెడు నీకు - నకలంక మగుననయోధ్యాదేశ మొప్పె ;
నివి నీకుఁ బెద్దగా నిచ్చలో నుబ్బి - తివురకు నీవింక ధృతిపెంపుఁదూలి ;
చలియించి మీనమై సకలవారిధులు - సొలవక చొచ్చినఁ జొత్తుగా కేమి ?
తలఁపు నీమీఁదిదె తప్పదు నాకుఁ ; - బలుకు లేటికి ? నిన్నుఁ బట్టెద వెదకి ;
తలఁ గ్రుచ్చి కూర్మమై ధరణిలోపలికి - సొలవక చొచ్చినఁ జొత్తుగా కేమి ?
తలఁపు నీమీఁదిదె తప్పదు నాకుఁ - బలుకు లేటికి నిన్నుఁ బట్టెద వెదకి ;
యలిగి వరాహంబ వై రసాతలము - సొలవక చొచ్చినఁ జొత్తుగా కేమి ?
తలఁపు నీమీఁదిదె తప్పదు నాకుఁ - బలుకు లేటికి నిన్నుఁ బట్టెద వెదకి ;
చలమున వికృతవేషమున నెందైన - సొలవక చొచ్చినఁ జొత్తుగా కేమి ?
తలఁపు నీమీఁదిదె తప్పదు నాకుఁ - బలుకు లేటికి నిన్నుఁ బట్టెద వెదకి ;
కడుగుజ్జవై నీవు కార్పణ్యవృత్తి - బొడ వేది పోయినఁ బోదుగా కేమి ?
తలఁపు నీమీఁదిదె తప్పదు నాకుఁ - బలుకు లేటికి నిన్నుఁ బట్టెద వెదకి ;

ధారణీసురవేషధారి కుఠారి - వై రాజసంహారి వగుదుగా కేమి ?
తలఁపు నీమీఁదిదె తప్పదు నాకుఁ - బలుకు లేటికి నిన్నుఁ బట్టెద వెదకి ;
అచ్చెరు వగునరుణాంబుధిలోనఁ - జెచ్చెఱ నిన్ను మోచియుఁ దేలియాడఁ
బరికింప నల వటపత్రంబు గాదు - కరము భీషణము నాకంకపత్రంబు ;
దురమున నను నీకుఁ దొడరంగ రాదు - వరగర్వమున నెందు ప్రాలినవాఁడ ;"
ననిపేర్చిపలికెడు నయ్యతికాయు - ఘనగర్వమునకు లక్ష్మణుఁడు గోపించి

—: లక్ష్మణాతికాయుల ద్వంద్వ యుద్ధము :—

"యోరి ! నిశాట ! నేనుండ రాఘవుని - తో రణం బొనరింపఁ దొరకొననేల ?
నాదెసఁ జక్కనై నడతెమ్ము ; నిన్ను - నామబాణముల భగ్నంబుచేసెదను ;"
అని దానవునిగుండె లవియ సందంద - ఘనగుణధ్వనిచేసి కదిసిన వాఁడు
నారభసంబున కాశ్చర్య మంది - క్రూరాస్త్ర మొక్కటిఁ గొని యార్చిపట్టి,
"నిలునిలు లక్ష్మణ ! నీవు బాలుఁడవు ; - వల దంత నీకంటె ప్రాలినవాఁడ ;
నావరశరఘట్టనంబు సహింప - నీవసుంధర యొండె? హిమగిరి యొండె ?
రావణుం డెత్తిన రజతాద్రి యొండె ? - దేవత లున్న ధాత్రీధరం బొండె ?
నంజక హరువిల్లు నడఁచి గర్వమున - రంజిల్లు మీయన్నరాఘవుం డొండె ?
గాక నన్ననిమొనఁ గదియ శక్యంబె ? - నీకు నాముందట నిలువంగఁ దరమె ?
యీవరబాణంబు నిట నిన్నుఁగట్టి - త్రావెడు నీదురక్తంబు సౌమిత్రి !"
యని దురహంకృతి నాడిన నతఁడు - "దనుజుఁడ ! నీకు వృథా గర్వ మేల ?
ఘోర నీలావు చూపుదుగాక ! నీకు - నీరిత్తమాట లింకేల ? నాయెదుట
నీవును శస్త్రాస్త్రనిచయంబుతోడ - నీవిధంబున రథ మెక్కి యుద్వృత్తి
మానక యిటఁ బోటుమగవాఁడపోలెఁ బూనియున్నాఁడ విప్పుడు నిశాచరుఁడ !"
యనవుడు కోపించి యతనిపై నేసెఁ - దనచేతిబాణ ముద్ధతి వాఁడు దొడఁగి
యేసి యార్చిన దితి నింద్రాదిసురులు - నాసమయంబున నాశ్చర్యపడఁగ
వదలక రాఘవేశ్వరుననుజుండు - నది యర్ధచంద్రబాణాహతిఁ ద్రుంచి
చెలువార బ్రహ్మ వ్రాసినవ్రాఁత యింక - వల దని తా భువి వైచినకరణిఁ
జటులాస్త్ర మొక్కటి సంధించి వాని - నిటలస్థలము నాట నిపుణుఁడై యేసె ;
నేసిన రుద్రునిమేటున వడఁకు - భాసురాసురపుర ప్రాసాద మనఁగఁ
జలియించి నాతోడ సమరంబు సేయఁ - గలిగె వీఁ డని యతికాయుండు పేర్చి
కడిమిమై నరదంబుఁ గదియఁ దోలించి - తడయక యారాము తమ్మునిమీఁదఁ
జల మొక్కటియె తక్క చంపవే నన్ను - చెలువున నొక్కనిశితబాణ మేసె ;
మూఁడంబకంబుల మూర్తి గాచినను - బోడిమిఁ దక్కింతుఁ బొమ్మన్నకరణిఁ,
జటులవేగంబున సంధించి మఱియుఁ-బటుతరం బగు మూఁడుబాణంబు లేసె

ననయంబు బెరుకుదు నైదుప్రాణములు - నను మాడ్కి వెండియు నైదమ్ము లేసె;
నేఁడువార్ధులు సొచ్చి యీఁదిపోయినను - తోడనే నినుఁబట్టి త్రుంతు నన్నట్టి
కరణి నెంతయు భుజాగర్వంబు మీఱి - యిరవొంద సంధించి యేడమ్ములేసె;
నవి వేగ లక్ష్మణుం డంతలోపలనె - వివిధఖండములు గావించి పెల్లార్చి,
యతికాయుపై నేసె నాగ్నేయబాణ - మతఁడు నూఱేసె సౌరాస్త్రంబుఁ దొడిగి.
యారెండుశరములు నడరి యొంటొంటి - తో రణం బొనరించి తుమురులై రాలె
చేకొని దనుజుఁ డైషికబాణమేసెఁ - గాకుత్స్థతిలకుఁ డాకంపంబు నొంద
నది యైంద్రమునఁ ద్రుంచె నడరి లక్ష్మణుఁడు-అది గని దైత్యుండు యామ్యాస్త్రమేసె
నది ద్రుంచె నతఁడు వాయవ్యాస్త్ర మేసి - యదిగాక పెక్కమ్ము లసురపై నేయ
నవి వాని మైమరు వటుఁ దాఁకి విఱిగి - భువిమీఁద నొఱగినఁ బోక లక్ష్మణుఁడు
వెండియుఁ బెక్కేయ విఱుగుటఁ జూచి - "కాండంబు లేమొకో కాడవు వీని;"
నని యని చింతించి యలయుచున్నంత-"నెన లేనియామర్మ మెఱిఁగింతు" ననుచు
నప్పు డాతనితోడ ననిలుండు వచ్చి - చెప్పె "లక్ష్మణ! బ్రహ్మచే వీఁడు వడసె.
వరముగాఁ గోరి యీవజ్రకవచము - శరము లెవ్వియు వీనిఁ జాలవు నాటఁ
బలు దునియలుగాఁగ బ్రహ్మాస్త్ర మేసి - పొలియింపు" మనవు డుప్పొంగి లక్ష్మణుఁడు
అది సమంత్రకముగా నార్చుచు దొడిగి - త్రిదశారిసుతుమీఁదఁ దెగఁగొనియేసె.
నేసిన బ్రహ్మాండ మెల్లను బగుల - వాసవుం డదర దేవతలు గంపింప
ధరణి వడంక దిక్తటము లల్లాడ - శరధులు ఘూర్ణిల్ల శైలము ల్వడఁక
ధరణిచంద్రులగతి దప్పంగఁ జుక్క - లురులంగ రత్నపుంఖోజ్జ్వలంబగుచుఁ
బ్రళయకాలమునాఁటి పావకుభంగి - నెలకొని లోకముల్ నిండి మండుచును
యమదండమును బోలె ననిలవేగమునఁ - గ్రమ మొప్ప నింతయుఁ గడురభసమున
నమ్మెయి బ్రహ్మాస్త్ర మరుదేర దైత్యుఁ - డమ్ములు నిగుడింప నవియుఁ గైకొనక
వచ్చుటయును శక్తి వైచె; వైచుటయుఁ - జెచ్చెఱ నాశక్తిఁ జేకొన కదియు
లావున రాఁగ శూలంబున వైచె - నావిధంబును గొన కది మీఱి రాఁగ
గదవేసె వేసిన గదయును ద్రోచి - యది వచ్చుటయుఁ జూచి యడిదాన వేసె;
నది దాఁటిరాఁ బరశ్వాయుధం బెత్తి - వదలక వేయ దీవ్రంబున నదియుఁ
గడచి యేతేరంగఁ గడఁగి కటారిఁ - బొడిచిన నందున బోక పైరాఁగ
వలనొప్ప మొల నున్న వంకిని బొడిచెఁ - జలమున నది మీఱి చటులవేగమునఁ

—: అతికాయుఁడు లక్ష్మణునిచేఁ జచ్చుట :—

బోవ కేతెంచినఁ బొడిచెఁ బిడికిటను - దేవతల్ దలలూపఁ దివిరి యాశరము
మండితకోటీరమండలితోడఁ - గుండలంబులతోడఁ గూల్చెఁ దచ్ఛిరము;
పటు వజ్రహతి రోహణాద్రిశృంగంబు - చటులతఁ గూలిన చాడ్పునఁ బడ్డ

నతికాయుతలఁ జూచి యతిభీతిఁ బొంది - హతశేషులైనదైత్యౌఘముల్ పఱచి
లంకఁ జొచ్చుటయుఁ గెలంకులకపులు - నంకించి రెంతయు నారాముతమ్ముఁ;
డరుదెంచి శ్రీరాము నడుగుల కెఱఁగఁ - గరము సంతోషించి కౌఁగిటఁ జేర్చి.
వినుతించు నాకపివీరులతోడ - ననయంబు హర్షించె నవనీశుఁ డంత ;
నాదైత్యనాథుండు నయ్యతికాయుఁ - డాదిగాఁ గలదైత్యు లార్వురు వడుట
విని మూర్ఛపాల్పడి వేగంబె తెలిసి - ఘనముగాఁ గన్నీరు గ్రమ్మ నందంద
నతిదుఃఖమును బొంది యడలుచు నున్న - పతి కడ కేతెంచి పల్కె మయసుత ;
"యసురేశ ! లోకంబు లన్నిటిలోన - నసమానసత్త్వుఁడ వైన నీకిట్లు
పాడియె శోకింపఁ బంటవై నీవు - నాఁ డేల తెచ్చితి నరనాథుదేవి ?
నొప్పింప నేరవై తుచితకాలమునఁ - దప్పె నారామునిఁ దలపడ్డ దైత్యు
లరుదెంతు రనుమాట లవియుఁ బోవిడువు - సురవైరి యాజిలోఁ జూపు నీకడిమి"
యను మాట లాలించి యాత్మఁ జింతించి - వనిత నంతఃపురవరమున కనిచె.
వినిచినవగలతో నిట్టూర్పుఁ బుచ్చి - తనమంత్రివరులతో దశకంఠుఁ డనియెఁ.
"గటకటా ! తమ్ములు గాదిలిసుతులు - నిటు నేలఁ గూలి రింకేమనఁ గలదు ?
విబుధుల కైనను విడిపింపరాని - ప్రబలంబు లగు నాగపాశబంధములఁ
బాసిరి మాయవో బలిమి నో మనుజు - లానచేసినఁ జెల్ల దది నాకు జయము ;
ఆరాముతమ్ముని నాజిలో గెలుచు - వీరుని నెవ్వని వెదకియుఁ గాన
భయ మెన్నఁడును లేక పరఁగునీలంక - భయమును బొందె నాబలియులవలన
నారామవిభుని పరాక్రమంబునకు - మేర యెయ్యది ? యిఁటమీఁద నీలంక
యతనిచేఁ జెడకుండ నరసి యేమఱక - ప్రతిదినంబును గావఁ బంపుఁడీ" యనుచు
నంతఃపురంబున కరిగి యొక్కరుఁడ - యంతరంగంబున నడలుచునుండె.
నప్పుడు చనుదెంచి యామేఘనాదుఁ - డప్పంక్తికంఠున కనియె నింపార
"నే నీకు గలుగంగ నిటు వగ పేల ? - దానవాధీశ్వర ! తగదు చింతింపఁ
బటుతరం బైన నాబాణసంహతికి-నెటు సహింపఁగఁ జాలు నీశ్వరుం డైన ?
నటుచూడు రాముని నాతనితమ్ముఁ - జటులాంబకముల జర్జరితులఁ జేసి
యసువులు వెఱికి యయ్యగచరావళుల - వసుమతిపైఁ గూల్చి వచ్చెదఁ గడిమి
విబుధకంటక ! నేఁడు వినుము నాప్రతిన - విబుధలోకేశుండు విష్ణుండు యముఁడు
శిఖియును రుద్రుండు సితకరార్కులును - నఖిలసాధ్యులు బలియజ్ఞవాటమున
నేచి విజృంభించునెడఁ ద్రివిక్రమునిఁ - జూచినగతి నన్నుఁ జూతురు గాక !"

—: ఇంద్రజిత్తు రెండవమాఱు యుద్ధమునకు వెడలుట :—

యని వీడుకొని దివ్య మగు రథం బెక్కి-దనుజేంద్రతనయుఁ డెంతయు సొంపుమీఱ
నడువంగ నప్పుడు నానాముఖములఁ - గడువేగమున నుర్వి గదలగాఁ గదలి

వెడలె రథంబులు వెడలె నేనుఁగులు - వెడలె గుఱ్ఱంబులు వెడలెఁ గాల్బలము;
పుండరీకంబుల బొలుపారువారు - పుండరీకాక్షులఁబొలుపారువారు
పుండరీకచ్ఛాయఁ బొలుపారువారు - పుండరీకోన్నతిఁ బొలుపారువారు
నప్పు డుగ్రతఁ జతురంగసైన్యముల - నొప్పిరి దానవు లుగ్రాసనముల
నార్పులు బొబ్బలు నతుల ఘోషములు - దర్పితసింహనాదస్ఫురణములు
నేమీరవంబులు నిస్సాణరవము - రామణీయకము లుగ్రంబులై యమర
భాసురధవళాతపత్ర మొప్పార - నాసుధాకరుతోడి యాకాశ మనఁగఁ
గమలలోచనములు గ్రాల నందందఁ - బ్రమదాజనము చామరంబులు వీవ
బహుభూషణప్రభాపటలంబు వెలుఁగ - సహజవైభవమహోజ్జ్వలుఁ డింద్రజిత్తు
చనుదెంచి రణమహీస్థలమున నిలిచి - ఘనభుజుం డత్యంతకౌతూహలమున
రక్తవస్త్రంబుల రక్తమాల్యముల - రక్తగంధంబుల రాజితుం డగుచు
వరమంత్రముల హుతవహుఁ బ్రతిష్ఠించి - శరములు తోమరచయములు వరుసఁ
బరిధులుగాఁ జేసి పలుస్రుక్స్రువములు - కర మర్థి లోహముల్గా సంఘటించి
తనలోని నిష్ఠ యుదాత్తమై యొప్ప - దనుజేంద్రతనయుఁ డథర్వణోక్తముగఁ
దగ నెయ్యి లాజలు దాడిసమిధలు - నొగి వేడ్కఁ వేల్చుచు హోమాంతవేళఁ
గడిఁది కృష్ణచ్ఛాగకంఠరక్తంబు - నడరెడువహ్నిఁ బూర్ణాహుతి వేల్వ
ననలుండు పొడసూపి హవ్యముల్ గొనియె - ననలునికరుణ బ్రహ్మాస్త్రంబు రథము
ధనువును గవచంబుఁ దద్దయుఁ బ్రీతిఁ - గొని యార్చుటయును దిక్కులు పెల్లగిల్ల
దానవుం డర్కేందుతారకాసమితి - తోనభంబగులంగ దుర్దాంతుఁ డగుచు
రథరథ్యకేతుసారథులతో నెగసి - ప్రథితవేగమున నంబరవీథి డాఁగి
యగణితబలసత్త్వుఁడై యొప్పఁ బలికెఁ - దగియెడుబుద్ధిగాఁ దనసేనతోడఁ
దరలక నిలిచి యుద్ధము సేయుచుండుఁ - డురక యే నిదె దివినుండి ఘోరముగ
రణ మొనరించి యారామలక్ష్మణుల - గణుతింప కెంత వేగమె చంపువాఁడ"
ననిన నుత్సాహవాక్యము విని పేర్చి - దనుజులు సేనావితానంబుతోడఁ
దరుచరసేనలు దరియంగఁ జొచ్చి - బరవసంబునఁ బెక్కు భంగులఁ బోర
నాదివినుండి దివ్యాస్త్రంబు లేయ - నాదానవునిదెస కగచరు లెగసి
యగములు వైవంగ నవి ద్రుంచి గుండె - లగలించి పెక్కండ్ర నవనిపైఁ గూల్చి
వేగంబె యొక్కొక్క విషమబాణమున - నేగురఁ దొమ్మండ్ర నేడ్గుర నేసె;
మఱియును గడిమిమై మర్కటేశ్వరులు - నెఱసిన గిరి ధరణీజంబు లెత్తి
యాయింద్రజిత్తుపై నడరింప నతఁడు - సాయకంబుల వానిఁ జతురుఁడై త్రుంచి
పదియు నెన్మిది తీవ్రబాణంబు లేసె - మద మెల్లఁ జెడ గంధమాదనుఁ గడిమి
దీపింప నలుఁ దొమ్మిదిట రూపు మాపె - నేపార మైందుని నేడింట నొంచెఁ;

గదిసి పంచకమున గజుని నొప్పించెఁ - బదియింట భల్లూకపతిఁ గూలనేసెఁ;
మూటను హనుమంతు నొప్పించి మించె - మూఁట గవాక్షుని మొగి గాడనేసెఁ;
బదియింట హరిరోముప్రాణముల్ గొనియె - నద టణంగగరంబు నాఱింట నేసెఁ
దగిలి యాఱిట వేగదర్శి భంజించెఁ - దెగి సుషేణుని నెన్మిదింట నొప్పించె;
ననయంబు పదిట సూర్యప్రభు నొంచెఁ - బనసునియంగంబుఁ బదమూఁట నేసె;
ఘనతరబాణాష్టకంబునఁ గుముదు - నెనసి నీలుని ముప్పదింటను ముంచె?
మసలక మఱి పెక్కు మార్గణంబులను - రసికత దూలఁ దారాతనూభవుని
సునిశితంబైన యాశుగముల నూట - దినపనందనుని నైదిట నింద్రజాలు
గిరిభేది రెంటను గెడపి యాఋషభు - నిరువదిశరముల నిలఁ ద్రెళ్లనేసె,
గేసరిపదునాలుగిట దధిముఖుని - భాసురంబుగ బాణపంచకంబునను
సుముఖునిఁ గ్రథనుని సొరిది నాఱింట - విముఖు నేడింటను ద్వివిదు నాఱింట
శరభు నేడింటను శతబలిఁ బదిట - సరినెన్మిదిట హరు సన్నాదు మూఁట
నరుదుగాఁ దక్కిన యఖిలయూథపుల - వరదివ్యశస్త్రాస్త్రవర్షంబు గురిసి
కడుభిన్న గాత్రులఁ గాఁ జేసి నేలఁ - బడవైచి మఱి గతప్రాణులఁ జేసి
కొందఱ నమ్ములు గొని గాడనేసి - కొందఱ గద లెత్తుకొని బిట్టు వ్రేసి
కొందఱ శూలముల్ గొని గాడనేసి - కొందఱ శక్తులు గొని నిగుడించి
దనుజేంద్రతనయుఁ డెంతయుఁ బ్రతిలేక - తనరుబ్రహ్మాస్త్రమంత్రప్రభావమున
నందఱ నీక్రియ నందందఁ బేర్చి - యెందును బోనీక యయ్యింద్రజిత్తుఁ
డున్నవానరసేనయును జంపి వైచి - యున్నతజయమున నుగ్రుఁడై యార్చెఁ;
గపికోటి నొచ్చినఁ గడఁగి సౌమిత్రి - కుపితుఁడై యన్నఁ గన్గొని విన్నవించె.
"దేవ! బ్రహ్మాస్త్రంబు దీపింపఁ జేసి - రావణసహిత మీరాక్షసకోటి
నంతయుఁ జంపెద నానతి యిమ్ము - చింతింప నేటికిఁజెప్పుఁబు" ననుడు
"వీనిమాయలఁ జేసి వీనిరూపంబు - గాననియప్పుడు గడఁగి లోకములు
భస్మంబు సేయుచు బ్రహ్మాస్త్ర మరుగు - విస్మయం బగు బలావిర్భావ మొప్పఁ
గావున వీనికై కడఁగి లోకముల - నీవేల కాల్చెదు నిష్ఠురవృత్తి
నీరాక్షసుఁడు బ్రహ్మ యిచ్చినవరము - కారణంబునఁజేసి కపికోటిఁ జంపె;
ననయంబు మన మింక నాబ్రహ్మవరము - మనమున నొకకొంత మన్నింపవలయు"
నని పల్క నింద్రజిత్తారఘుకులుల - ఘనబాణముల నేసెఁ గదలక నిలిచి

—: ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రముచే రాముఁడు మొదలగువారల మూర్ఛనొందించి మరలుట :—

గర్వితుం డగు దశకంఠనందనుఁడు - పర్విన నీలాభ్రపటలంబు గాఁగ
నడరించు కార్ముకజ్యానినాదంబు - లుడుగక వెసమ్రోయు నుఱుములు గాఁగ

వడిఁ బూన్చి దైత్యుఁడు వైచుచున్న - బెడిదంపుశక్తులు పిడుగులు గాఁగ
నగణితదివ్యశస్త్రావళి యందు - మిగిలినదీప్తులు మెఱుఁగులు గాఁగఁ
బొరిఁబొరిఁ బుంఖానుపుంఖంబు లగుచుఁ - నరుదెంచునమ్ములు నతివృష్టి గాఁగఁ
గరుల నొప్పిన సెలకట్టియ లెల్లఁ - దఱుచుగా నాడు చాతకములు గాఁగఁ
గనకరత్నప్రభా కలితంబు లగుచుఁ - దనరు చాపం బింద్రధనువును గాఁగ
నసురులయందును నగచరులందు - వెస గ్రమ్ము నెత్తురు వెల్లువ గాఁగ
బింబహారములకు విఱిసిన మౌక్తి - కంబులు నెరి వడగండ్లును గాఁగ
నురులిన మకుటమహోజ్జ్వలమణులు - పరఁగంగ నింద్రగోపంబులు గాఁగ
లాలితాయతకాహళారవంబులను - వ్రాలిన కేకారవంబులు గాఁగ
సమధికపటహోగ్రసన్నాహరవము - రమణీయమండూకరావంబు గాఁగ
నసమున రఘుపతి హాలికుఁడై పేర్చు - నసురేశు విపులదేహక్షేత్రమునను
నదరిలోకములెల్ల నలరంగముష్టి - విడువక యమ్ములు వెతఁ బెట్టుకొఱకు
వచ్చిన తొలుకరి వానకాలంబు - నచ్చుగా నొప్పారె నాసమయంబు
గానఁ గదా యింకఁ గడఁగి రాఘవుఁడు - మానక బాహుసమగ్రతఁ బూని
కలనికి నద్దశకంఠునిఁ దెచ్చి - తలకోఁత కోసి యుద్దండత నునుచు
ననినచందంబున నతివిచిత్రముగ - నెనయంగ దెబ్బది రెండువెల్లువల
వనచరులను నృపవరుల జయించి - ఘనతరజ్యానాదకలితుఁడై మగిడి
యాలంబు చాలించి యాయింద్రజిత్తుఁ - డాలంకలోనికి నరిగె నవ్వుచును ;
మనుజేశుదురవస్థ మది విచారించి - కనుఁగొనఁ జాలక కన్నులు మొగిచి
కొని తొలఁగినమాడ్కిఁ గ్రుంకె నర్కుండు - వనచరాననపద్మవనములు మొగుడఁ
గపికోటిచే లంక కాలుచో ధూమ - ముపమింప నీగతి నుండు నన్నట్లు
కడునగ్గలముగ లోకం బెల్ల నిండి - తడయ కెంతయు నంధతమసంబు పర్వె ;

—: హనుమద్విభీషణులు బ్రహ్మాస్త్రముబాఱిఁబడక సైన్యమును బరీక్షించుట :—

నప్పుడు తొడిగి బ్రహ్మాస్త్రమంత్రంబు - లొప్పఁ జపింపంగ నొకటియుఁ గాక
యున్నవిభీషణుఁ డుర్వరఁ గూలి - యున్నసుగ్రీవాది యోధులఁ జూచి
"వనచరులార ! గీర్వాణారిసుతుఁడు - వనరుహగర్భుని వరమునఁ జేసి
పన్ని యేయుటయును బ్రహ్మాస్త్రశక్తి-మన్నింపఁ దగు నని మనసునఁ దలఁచి
వంచించి యారామ వసుమతీనాథుఁ - డించుక సైఁచినాఁ డింతయే" యనుడు ;
వాయుసూనుఁడు బ్రహ్మవరమునఁ జేసి - యాయింద్రజిత్తుదివ్యాస్త్రసంతతుల
జావకుండుట విభీషణుతోడ ననియె - "భావింపు మిప్పుడు భండనభూమి
నిటఁ బడ్డవారిలో నెవ్వరు గలరు ? - పటుబాణహతు లయ్యు బ్రతికినవారు"

అని యిద్దఱును గూడి యంధకారమునఁ - గొనకొని మండెడి కొఱవులు పట్టి
కొని కలనెల్లను గ్రుమ్మరు నపుడు - ననయంబు నాసంగరావనిలోన
నందంద నుడుగక యాడునట్టలును - క్రందుమాంసములను గఱుమభూతములు
బెడిదంబుగా నార్చు బేతాళములును-అడరెడురక్తంబు లానుఢాకినులు
కండలు గబళించు కంకగృధ్రములు - నొండొండ నెలుఁ గిచ్చు నురుసృగాలములు
గొడసి రక్తములు గ్రక్కెడిభల్లుకములు - నుడుగక యందంద నొరలు కోఁతులును
గుదిచి కాళ్ళను దన్నుకొను వలీముఖులు - కదిసినదంతము ల్గల ప్లవంగములు
లావరిపడిన గోలాంగూలములును - భావింపరాని రూపముల వానరులు
కీలాలవారిఁ దోఁగిన యగచరులు - కేళిమై ధూళి బ్రుంగిన వనచరులు
పదుగుర నేఁబండ్రఁ బ్రదర మొక్కటను - గుదులు గ్రుచ్చినక్రియఁ గూలినకపులు
అంతంతఁ దుత్తము రైనశైలములు - నింతింత లైన మహీరుహములును
ఖండంబులైన రాక్షసులశస్త్రము - దండిగాఁ దునకలై ధర నున్నగదలు
నిండినసామజనికరముల్ సమర - మండలి బడియున్న మఱి వెఱఁగంది
కనుఁగొని ఖిన్నులై కడుదుఃఖ మడరి - యనిరివిభీషణహనుమంతు లపుడు
"వలయుకార్యము జాంబవంతుని నడుగ - వలయు కార్యంబుల వల నాతఁ డెఱుఁగు
నతఁ డున్నయెడ నింక నరయుద మరసి - యతఁడు చెప్పినత్రోవ నరుగుద" మనుచు
గల నెల్ల వెదకుచుఁ గనుఁగొని రపుడు - బలితంపుశరశయ్యఁ బడియున్నవానిఁ,
గని జాంబవంతు డగ్గఱి దైత్యనాథుఁ - డనియెఁ బెద్దయు నార్తుఁ డై వగనొంది,
"బ్రతికి యున్నాఁడవే ? పలుకంగఁ గలవె?-యిదె ఋక్షరాజ ! మమ్మెఱుఁగుదె ?" యనిన
దానవుశరహతి దర్పంబు దక్కి - హీనస్వరంబున ఋక్షేశుఁ డనియె,
"స్వరవిశేషంబు విచారించి బుద్ధి - పరికించి నీ వని పలికెదఁ గాని
కలయ నమ్ములు కండ్ల గాడుటఁజేసి - చలిదృష్టినిఁ-విభీషణ ! గానరాదు
చెవులకు నింపుగాఁ జెప్పుము నాకు - పవమానసూనుండు బ్రతికి యున్నాఁడె ?"
యనవుడు వెఱఁగంది యాజాంబవంతు - కనియె విభీషణుఁ డతిసంభ్రమమునఁ
"గడు వెఱఁ గయ్యెడు ఘనుఁ డైనరాము - నడుగక, లక్ష్మణు నడుగక, యినజు
నడుగక, యంగదు నడుగక, యతని - నడుగుట యేతలం పగు ? ఋక్షరాజ !"
యనిన "విభీషణా ! హనుమంతు డొకఁడు - తనువుతో నుండినఁ దరుచరు లెల్ల
బ్రతుకుదు రాతఁడు బ్రతుకఁ డేనియును-బ్రతికి యుండిన నైన బ్రతుకరు కపులు ;"
అనుమాట విని ముదం బంది వాయుజుఁడు-దనపేరుఁ జెప్పి పాదములకు మ్రొక్కె.
మ్రొక్కిన నెఱిఁగి యిమ్ముల ఋక్షరాజు - తక్కక యాత్మ ముదంబును బొంది
తనుఁ బునర్జాతుఁగాఁ దలపోసి యనియె - ననిలనందనుతోడ నర్థి దీపింపఁ.
"దలపోయ వాయునందన ! నీవుదక్కఁ - గలుగునే యొక్కఁ డీకపులకు దిక్కు

అది గాక యిప్పుడీ యంబుధిఁ దాఁటి - వదలక యాహిమవంతంబు గడచి
హేమకూటంబును ఋషభపర్వతము - నామేరువును రజతాద్రియుఁ గడచి
శ్వేతాచలముదాఁటి శీఘ్రంబు మెఱసి - యాతతమగులవణాంబుధిఁ గడచి
యరిగిశాకద్వీప మవ్వలి కేగి - తరఁగల నొప్పు సుధావార్ధి దాఁటి,
చంద్రశైలద్రోణశైల మధ్యమున - సాంద్రదీధితుల నుజ్జ్వలత వహించి
తిర మైన యాయౌషధీశైల మెక్కి - కర మొప్పు సంజీవకరణి విశల్య
కరణియు సంధానకరణి సౌవర్ణ - కరణియు నా నాల్గు గల వౌషధములు ;
అవి తెచ్చి యీవానరావళి నెల్లఁ - బవనతనూభవ ! బ్రతుకంగఁ జేసి
రాగంబు నొందింపు రామలక్ష్మణుల - వేగంబె" యనవుడు విని వాయుజుండు

—: ఆంజనేయుఁ డోషధీశైలము దెచ్చి రామలక్ష్మణాదుల మూర్ఛ దేలించుట :—

అతని వీడ్కొని సువేలాచలం బెక్కి - చతురుఁడై పదములు సమముగా మెట్టి
లలితశేషాభవాలము మీఁది కెత్తి - నెలకొని భుజములు నిక్కించి పొంగి,
రామునిఁ దలఁచుచు రయమున నెగయ - నామహనీయాద్రి యవనిపైఁ గ్రుంగె
దెసలు గంపించె దిర్దిర ధాత్రి దిరిగె - నసమాన మైనట్టి యారభసమున
నతఁ డట్టు లెగసి యయ్యాకాశవీథి - నతిభీషణం బైన యంబుధి దాఁటి
హరిచక్రమునుబోలె నరుగుచు నడుమ - తర మిడి పెక్కుచోద్యములు గన్గొనుచు
సాంద్ర ఫేనామృత జలనిధి దాఁటి - చంద్రశైల ద్రోణశైల మధ్యమున
తిర మైనయాయౌషధీశైల మెక్కి - యరయుచు వచ్చుచో నాయౌషధములు
కామరూపులు గానఁ గపిశేఖరునకు - నేమియుఁ బొడచూపనీ వయ్యెఁ దమ్ము
ననిలనందనుఁడును నవి గాన కుండి - తనలోన నందంద దలపోసి చూచి
యతివినయంబున నాపర్వతంబు - నతులగుణోదాత్తుఁ డై వేఁడఁదొడఁగెఁ.
"బ్రాలేయగిరియును బర్జన్యగిరియుఁ - గైలాసగిరియును గైకొన కేను
క్రన్నన వచ్చితిఁ గార్యాతురుండ - నిన్ను నుద్దేశించి నిఖిలాద్రినాథ !
నీయందు నిర్జరుల్ నెఱి దాఁచియున్న - యాయౌషధము లెవ్వి ? యవి నాకుఁజూపు ;
మారాఘవునకు గార్యము పుట్టియున్న - దేరూపమున నైన నిచ్చుట లెస్స ;"
యనిన నగ్గిరి యట్టహాసంబు చేసి - యనిలనంచనుతోడ ననియె గర్వమునఁ ;
"బెలుచ నీ విటు వచ్చి పెక్కు లాడెదవు ; - తలఁకక యీయౌషధములు నన్నడుగ
నీ వెంతవాఁడవు ? నిన్ను దెమ్మనఁగ - నేవిధంబున రాముఁ డెంతటివాఁడు ?
చేకొని సురలు దాఁచినయౌషధములు - నీకు నిచ్చుటకంటె నేరమి గలదె ?"
యని గర్వ మాడిన ననిలనందనుఁడు - కినుకతో ననియె నగ్గిరితోడఁ బేర్చి
"యే నిన్ను వలె నని యిటు వేఁడుకొనిన - దాని విచారింపఁ దగదొకో నీకు ?

నగలించి నాభుజాయతశక్తి నిన్ను - నగమ ! మూలోన్మూలనంబుగాఁ బెఱికి
యిదె కొనిపోయెద నెఱుఁగని రాము - హృదయంబులో నప్పు డెఱిఁగెదు గాక !"
యని భీషణంబుగా హనుమంతుఁ డద్రి - యనువారగాఁ బట్టి యగలించి పేర్చి
పెఱికి గంధర్వుల బెదరంగఁ దోలి - గురు తిదరాకుండఁ గొనిరాఁ దొడంగె
ననిలనందనుఁడు సహస్రధారలను - ఘనముగా మందు చక్రముతోడివిష్ణు
కరణి నేతేర రాక్షసవీరముక్త - శరహతి నొచ్చి మూర్ఛల నున్నకపులు
వరమహౌషధవాతవశతచేఁ దేరి - కరము సంప్రీతితోఁ గడఁగి యార్చుచును
అని మొనఁ బడిన దైత్యావళిఁ గిట్టి - వనధిలోఁ బొఱంగ వైచిరి చెలఁగి
హనుమంతుఁడును సువేలాద్రిపైనుండి - చనుదెంచి యాకపిసైన్యంబునడుమ
మహనీయ మైనట్టి మందులకొండ - మిహిరప్రతాపుఁడై మెల్లన డించి
తపనవంశజులగు తపనసుతాది - కపిముఖ్యులకును స్రుక్కక ప్రయోగింప
ధీయుక్తి నట మూర్ఛఁ దెలిసిరి వారు - నాయౌషధముల మహత్త్వంబువలన
నని మొనఁ దునక లైనట్టి దేహములు - ఘనమైన సంధానకరణిచేఁ గదిసె.
శరపుంజ మురుశస్త్రచయము విశల్య - కరణిచే నపు డూడి గండులు పూడె.
సౌవర్ణకరణిచే సకలాంగకములు - సౌవర్ణకాంతి నుజ్జ్వలములై మించెఁ
గలయంగ సంజీవకరణిచేఁ బ్రాణ - ములు వచ్చి చెలఁగుచు మునుపటికంటెఁ
గడునొప్పి రెంతయుఁ గపివీరులెల్ల - గడఁకతో నిద్రమేల్కానినచందమున
నప్పుడు కపివీరు లనిలనందనుని - నొప్పార నగ్గించి రుత్సాహ మొదవ
నని మొనఁ జచ్చిన యసురులఁ గపులు - వనధి నంతకుమున్నె వైచుటఁ జేసి
కదనంబులోని రాక్షసుఁ డొకఁడైన - బ్రతుకుట లే దయ్యెఁ బరమౌషధముల.
నంత సుగ్రీవాదు లైనవానరులు - సంతసంబున సూర్యచంద్రులభంగి
గర మొప్ప రామలక్ష్మణులకు మ్రొక్కి - యరుదార నుతియించి రనిలనందనుని
నప్పుడు మ్రొక్కెడు నాంజనేయునకు - నుప్పొంగ విబుధాళి యుర్వీశుఁ డనియె.
"మనకు వాసవునాజ్ఞ మన్నింపవలయు - ననయంబు గావున నమరులు మెచ్చ
నీయోషధీశైల మెప్పటి చోట - వాయుతనూభవ ! వైచి రమ్మనుడు
మారుతాత్మజుఁ డసమానవేగమున - నారాఘవుఁడు మెచ్చ నగ్గిరిచంద్రు
నెనయ నెప్పటిచోట నిరవొంద నునిచి - చనుదెంచె రయమున సంగరస్థలికి.
అంత సూర్యోదయం బయ్యె రాఘవుని - చింతతోడనె కూడి చీఁకటి వాసె.
నప్పుడు సుగ్రీవుఁ డారామచంద్రు - నొప్పారఁ గనుఁగొని యుల్లాస మెసఁగ
"వసుధేశ ! పొలిసె రావణుబలం బెల్ల - నసమసాహసబలాహవకేళి వ్రాలి
గొదులు గ్రుచ్చినక్రియఁ గుంభకర్ణుండు - మొదలైనరాక్షసముఖ్యు లందఱును
అదిగానఁ దనవర్గ మంతయుఁ గడఁగి - త్రిదశారికయ్యంబు తెఱఁ గొల్లఁ డింక

లంకఁ గాల్పంగ గోలాంగూలబలము - పంకజహితవంశ ! పనుపు మీరాత్రి"
ననుమాట విని కపు లందఱుఁ గూడి - యినమండలము గ్రుంకు టెప్పుడో యనుచు

—: వానరులు లంకం గాల్చుట :—

దమకింపుచుండంగఁ దరణి గ్రుంకుటయుఁ - దమమును పెద్దమై దట్టమై పర్వ
అప్పుడు కపివీరు లధికరోషమున - నుప్పొంగి ధీరులై యుగ్రులై కపులు
గునియుచు నార్చుచుఁ గొరవులు పట్టి - కొని జవంబులు మీఱ గుప్పించి దాఁటి
వడి లంక ముట్టియు వాకిళ్ళవారు - కడుభయంబునఁ బాఱఁగా లంకఁ జొచ్చి
యారావణునిపురి యడలి కాల్చుటకు - నారామవిభుని కోపాగ్ని యేమిటికి ?
నీయనలము చాలదే ? యని పేర్చి - పాయక లంకఁ గాల్పంగఁ జొచ్చుటయు
అనలుండు దరికొని యందందఁ బర్వి - వినువీథిఁ దాఁకి దిగ్వివరంబు నిండె.
నాయగ్ని బడబాగ్ని యై ధూమపటలి - తోయమై మిన్నప్డు తోయధి వోలె
విస్మయంబుగ మణివితతులుచెదర - భస్మంబుగాఁగాలెఁ బ్రాసాదతతులు
పొడిపొడిగాఁ గాలి పొడ వెల్ల నడఁగి-పుడమి గంపింప గోపురములు గూలె
గ్రక్కున మంట లుగ్రంబుగా నెగయ - నక్కజంబుగఁ గాలి యట్టళ్లు రాలె
మహనీయకాంచన మంటపంబులును - బహురత్నమయగృహపంక్తులు గాలె
నిండినసొమ్ములు నిండినట్లుండ - భండారగృహములు భస్మంబు లయ్యె.
వెల లిడగా రాని వివిధాంబరములు - దలఁపఁ బెక్కైన గంధద్రవ్యములును
బహువిధరత్నకంబళచయంబులును - మహనీయమరకతమౌక్తికాదులును
అగరుకుంకుమమలయజఘనసార - మృగమదాద్యము లైన మేలివస్తువులు
దరగనిబహువిధధాన్యరాసులును - మఱియును గల్గిన మహితవస్తువులు
కడునొప్పు కరితురంగములపక్కెరలు - నెడనెడఁ బ్రోవుఁగా నిడినట్టిజోళ్లు
దొరల ననేకవస్తువులు దైత్యులకుఁ - గరకరి చిత్తము ల్గ్రిందంగఁ గాలెఁ;
దడయక పైఁడికత్తళములు పూని - వడి నాయుధములు దుర్వారులై పూని
కపులఁ జంపెద మని గడఁగినవారిఁ - గపులపైఁ బఱతెంచి కదిసినవారిఁ
బొలఁతులతో సుఖంబుల నున్నవారిఁ - దొలఁగంగ నేరక తూలెడువారిఁ
బోలింపఁ గడునిద్ర బోయెడివారి - బాలుర గొని భీతిఁ బాఱెడువారి
నాలుగుదెసలకు నలి నేగువారిఁ - జాలరోదనములు సల్పెడువారి
నార్పంగ నురుమందిరాగ్రంబు లెక్కి - నేర్పున మఱి దిగనేరనివారి
విడువక ధనముల వెడలంగఁ బట్టి - కడుసంభ్రమంబునఁ గదిసినవారి
ద్రోవలు గానక ధూమంబుచేత - నావలింపుచుఁ బడి యడలెడువారి
గూడి నివ్వెఱఁగంది గుమురులు గట్టి - వాడవాడలయందు వదరెడివారి
నప్పుడు చూడఁ గాలాగ్నిచందమున - నిప్పులు మంటలు నెరయు నప్పురము
గాలుచు నందందఁ గడురభసమున - గాలిచేఁ జెడిరి పెక్కండ్రు నవ్వేళ

కలనలమణిమేఖలారవంబులును - గలయఁ జెన్నొందుకంకణరవంబులును
బొలుపారురత్ననూపురరవంబులును - చెలఁగెడునావిపంచీరవంబులును
సురుచిరమధురవచోరవంబులును - నరుదైననృత్తగీతారవంబులును
గర మింపుఁ గులుకు కేకారవంబులును - చరియింపుచుండు హంసలరవంబులును
సొంపారు పంజరశుకరవంబులును - ఇంపారు టెంతయు నేలతోఁ గలిసి
సలలితం బైనట్టి చంద్రికకంటె - తెలుపును బొందిన దీధితుల్ గలిగి
ప్రణుతింప నొప్పిన పద్మరాగాది - మణులచే నొప్పిన మహిమలు బలిసి
కాలెడిరవములఁ గప్పెడిపొగల - ప్రేలి పెల్లెగసెడి విస్ఫులింగముల
నాలంకలోపలి హర్మ్యంబు లెల్ల - చాలభీషణముగా సమసె నన్నియును
గాన సుఖంబెల్ల గ్రాగి నీఱైరి; - మానినీజను లభిమానంబు దూలి
చండతరం బైన శబ్దంబుతోడ - మండుచు నుండెడి మంటలఁ గూడి
నెఱపైనతోరణ నికరంబు లొప్పె - మెఱుఁగులతో నొప్పు మేఘంబు లనఁగ;
వినువారిగుండెలు వీనులుఁ బగుల - ననయంబు బెట్టుగా నాలంకలోన
తరమిడి యందంద దైన్యంబు మీఱ - వరవధూరోదనంబులు వినవచ్చెఁ;
గాలికాలక తమకట్టులు ద్రవ్వి - నీలిగి విడివడ నేరని కరులు
హయములు గ్రందుగా నాపురం బందు - రయమున ముందఱ రాముబాణాగ్ని
తలకొని జలచరతతులు సమ్మర్ద - ములను ఘోషించు సముద్రంబు వోలె
బారెడువారిని బఱతెంచువారిఁ - గూరినవగలతోఁ గుందెడువారి
నొదిగెడివారిని నొకకొంత గాలి - విదిలించి కొంచును వెడలెడివారి
లంఘించువారి విలాపించువారి - సంఘంబులై నీరు చల్లెడివారి
బట్టి యామంటలో బడఁ ద్రోచి త్రోచి - నెట్టన నార్తురు నెరయంగఁ గపులు
అటు లంక వికలతనంద రాఘవుఁడు - పటుతరకోదండపాణియై కదిసి
త్రిపురము ల్సాధింపఁ ద్రిణయనుఁ డలిగి - విపులపినాకంబు వీఁక మ్రోయించు
కరణి నిర్వక్రవిక్రమశాలి రాముఁ - డురుతరజ్యాఘోష మొనరించుటయును
వసుధాతలంబున వడిఁ జుక్కలురిలె - వసుమతి గంపించె వార్ధులు గలఁగె;
దెస దప్పి రినశశు ల్దివిజాద్రి యొరగె - దెసలసందులు ప్రీలె దిక్కరుల్ బెదరె;
నసమాక్షుఁ డతివిస్మయంబందె భూత - విసరంబు ఘూర్ణిల్లె విధి తల్లడిల్లె;
రయమున రోదోంతరాళంబు మ్రోసె - భయమంది రెంతయుఁ బౌలస్త్యు లెల్ల;
గోదండరవము రక్షోభటసింహ - నాదంబు వీరవానరులయార్పులును
దిక్కు లొక్కట నిండె దివిజారిపురము - దిక్కు గోపించుచుఁ దీవ్రవేగమునఁ
గైలాసశిఖరంబుకరణిఁ జెన్నొందు - నాలంకగోపురం బైదుబాణముల
వడి నూఱు తునియలై వసుమతిమీఁదఁ - బడనేసి మఱియును బహుసాయకముల

నేసె గేహములపై నేసె సౌధముల - నేసెఁ దేరులమీఁద నేసె నేయుటయు
నారాక్షసులు పోరు కాయత్తపడఁగ - నారాత్రి వర్తించె నతిఘోరలీల
అప్పుడు సుగ్రీవుఁ డఖిలవానరులఁ - దప్పక చూచి యుదగ్రుఁడై పలికె
"లావు నొప్పారంగ లంకవాకిండ్లఁ - గావలియుండు రాక్షసుఁ డెవ్వఁడైన
వెడలినఁ జంపుఁడు వెఱచితిరేని - కడుదప్పు సైరింపఁ గపివీరులార!"
అనవుడు కపివీరు లందఱు పేర్చి - కనలుచుఁ గుజములు ఘనశైలములును
చారుభీషణ రణోత్సాహులై పూని - వారక యక్కోటవాకిండ్లనుండి
దర్పించి యార్చినఁ దరుచరావళుల - యార్పులు సైరింప కసురవల్లభుఁడు

—: కుంభనికుంభాదులు యుద్ధమునకు వచ్చుట :—

కుంభకర్ణుని కొడుకుల నని కనిచెఁ - గుంభనికుంభుల ఘోరవిక్రములఁ
బనిచి వెండియును గంపనుని బ్రజంఘు - ననికిఁ దోడుగ శోణితాక్షు యూపాక్షు
నారాక్షసులును గజాశ్వరథంబు - లారసి యుద్ధతి నడరి తోనడువఁ
బరిఘపట్టసగదాప్రాసాదిశూల - కరవాలకుంత ముద్గరభిండివాల
శరశరాసనము లుజ్జ్వలభంగిఁ దాల్చి - గురుశక్తి దానవకోటులు నడువఁ
జారుపతాకాదిచయములు గ్రాల - భూరిభూషణదీప్తిపుంజము ల్వెలుఁగ
నధిక మైనట్టితూర్యంబులు మ్రోయఁ - గుధరంబు లడల దిక్కులు నిండ నార్చి
పరువడిఁ గల్పాంతపవనసంఘములు - తరమిడి కాలాంబుదంబులఁ దాఁకి
విఱియించుతెఱఁగున వీడెల్లఁ గాల్చి - యఱిముఱి విహరించు నగచరావళుల
నురవడిఁ దాఁకి మహోగ్రులై కదిసి - తెరలించి నొంచి యుదీర్ణవిక్రముల
వాకిండ్లయందు దుర్వారులై యున్న - యాకపిసేనల నందందఁ దోల
నాలంక వెడలిన యగచరసేన - లోలి వీగుటఁ జూచి యోడకుం డనుచు
నురుబాహుసత్త్వసంయుతులయి పేర్చి - హరిరోమకేసరు లాదిగా గల్గు
వానరు లాదైత్యవర్గంబుతోడ - మానక రోషసమగ్రులై కదిసి
తరులును గిరులును దఱుచుగా వైవ - కరవాలముద్గరగదల శూలములఁ
బరిఘపట్టసభిండివాలచక్రాది - వరశస్త్రముల నొంచి వ్రాలిన నంత
వారు నఖంబుల వక్షస్స్థలంబు - జీరియుఁ గర్ణనాసిక లోలి ద్రెవ్వఁ
గడిమిమై పండ్లను గఱచియుఁ దలలు - పిడికిళ్లఁ బొడిచియు బేర్కొననపుడు
నొకవానరుఁడు వచ్చి యొకదైత్యుఁ బొడువ - నొకదానవుఁడు వాని నుద్ధతిఁ బొడుచు
నొకరాక్షసుఁడు వచ్చి యొకకపిఁ జంప - నొకకపి యాదైత్యు నురవడిఁ జంపు
నొకకపి చనుదెంచి యొకదైత్యుఁ బట్ట - నొకదైత్యుఁ డాకపి నుగ్రతఁ బట్టు
నొకదైత్యుఁ డొకకపి యుద్ధ మిమ్మనిన - నొకకపి వానితో యుద్ధంబు సేయు
నెడపక యేడ్గుర నెనమండ్ర నొక్క - పిడికిటఁ గపు లేచి పెల్లడంగింప

నందంద గూలుదు రసురులు గపులు - నందఱు నుగ్రులై యార్చుచునపుడు
ఇరువాఁగుఁ బోరంగ నింతింతయైన - తరుమహీధరముల తరుచరాంగములఁ
గరిహయదనుజనికాయకాయముల - వరశస్త్రముల రణోర్వర ఘోర మయ్యెఁ
గడిమిమై నప్పు డంగదునితోఁ జేర్చి - కడఁగి కంపనుఁడు నగ్గద యెత్తివైచె,
నంగదుండును నొచ్చి యంతలోఁ దెలిసి - తుంగశైలమున దైత్యుని వేయుటయును
ఆకంపనుఁడు చూర్ణమై నేలఁ గలిసె - నాకపినాయకుఁ డార్చి మోదింప
నతఁడు చచ్చిన శోణితాక్షుండు గినిసి - గతిదప్ప నరద మంగదుమీఁదఁ బఱపి
యక్షరాస్త్రము లేయ నడరి యంగదుఁడు - రాక్షసుఁ డున్న యారథముపై కుఱికి
విల్లు ద్రుంచుటయును వెస నొడ్డనమ్ము - నల్లసితాసియు నుగ్రతఁ గొనుచు
నాకాశమునకు నయ్యసుర పోవుటయు - నాకపివీరుండు నతనితో నెగసి
యారాక్షసునిచేతియడిదంబుఁ బుచ్చి - యా రాక్షసుని వ్రేయ నతఁడు మూర్ఛిల్లె;
నంతకుఁడై రాక్షసావలిఁ దునుమ - నంతలోననె శోణితాక్షుండు తెలిసి
గదఁ బుచ్చికొనుచు నంగదుఁ గూడఁ బాఱఁ-గదిసె నప్పుడు తోడుగాఁ బ్రజంఘుండు
యూపాక్షుఁ డది చూచి యొగి రాఁగఁ జూచి - యేపున ద్వివిదుండు నేచి మైందుండు
నాయంగదునకుఁ దోడై కూడికొనిరి - ఆయార్వురకు ఘోరమయ్యె రణంబు
అప్పుడు వానరు లగములు గురియ - జప్పరింపుచును బ్రజంఘుండు ద్రుంచె;
మఱియు నామువ్వురు మర్కటేశ్వరులు - దఱుచుగా గిరులును దరులును నెత్తి
కరిరథాశ్వములపైఁ గడుబెట్టు వ్రేయ - నరుదుగా నడుమ యూపాక్షుండు ద్రుంచె.
విన విస్మయంబుగా ద్వివిదమైందులును - బెనఁగొని వృక్షము ల్పెఱికివైచుటయు
నవి యన్నియును శోణితాక్షుండు నడుమ - గవిసి చూర్ణములుగా గదగొని యేసె.
గలకలధ్వని యొప్పఁ గరవాల మెత్తి - జళిపించుకొనుచుఁ బ్రజంఘుండు గదియ
మానైన యొక నల్ల మద్దిమా నెత్తి - వానిపై నడరించి వారక మఱియుఁ
బిడికిట వక్షంబు బెట్టుగాఁ బొడువ - నడిదంబు వైచి యయ్యసుర కోపించి
పిడుగున కెనయైన పిడికిటఁ బొడిచెఁ - బొడిచిన వెస మూర్ఛఁ బొందియు దెలిసి
సమధికముష్టిఁ బ్రజంఘు మైందుండు - తమకించి పొడిచిన ధరణిపైఁ గూలెఁ;
బృథివిపై నిటు దనపినతండ్రి పడుట - ప్రథితంబుగాఁ జూచి రథ మటు డిగ్గి,
యడిదంబుఁ దాల్చి యూపాక్షుండు నడువ - విడువనియలుకతో ద్వివిదుండు దాఁకి
వరముష్టి యమరించి వక్షంబుఁ బొడిచి - గురుసత్త్వుఁడై పట్టుకొనుటయు నపుడు
అతనితమ్ముఁడు శోణితాక్షుండు వచ్చి - వితతబలం బొప్ప ద్వివిదునిఱొమ్ముఁ
బిడికిట నొప్పించి పెనుమూర్ఛఁ బుచ్చి - విడిపించుకొనిపోయె వేగ యూపాక్షు
దెలిసి మైందునితోడ ద్వివిదుండు గూడి - పొలవక యూపాక్షశోణితాక్షులను
అటు దాఁకి వారితో ననిసేయునపుడు - చటులత ద్వివిదుఁ డాశ్చర్యంబుగాఁగ

నలమి క్రమ్మిన శోణితాక్షునిఁ బట్టి - యిల వైచి ప్రామె రూ పేర్పడకుండ
నడరి మైందుండు యూపాక్షునిఁ గిట్టి - బెడిదంబుగాఁ దనపిడికిటఁ బొడిచి
చలమున ధీరుఁడై చంపెను బేర్చి - నలియ నెమ్ములు మేను నలినలి గాఁగ
నిలమీఁదఁ గపులచే నిట్టిచందమున - నలువురుఁ బడుటయు నానాముఖముల
నేపరి రాక్షసు లెల్లను బాఱఁ - గోపించి యప్పుడు కుంభుండు వారి

—: కుంభనికుంభుల యుద్ధము :—

వెఱవకుం డని తనవింటిలా వొప్ప - మెఱుఁగుటమ్ములు దొడ్గి మెఱుఁగులతోడి
సురచాప మనఁజాలి శోభిల్లుదాని - పరఁగఁ బ్రత్యాలీఢపాదుఁడై నిల్చి
తెగఁగొని వేయఁగ ద్వివిదుండు భిన్న - నగముకై వడిఁ గూలె నతిఘోరలీల
ముందఱ ననుఁగుఁదమ్మునిపాటుఁ జూచి - యందంద మైందుండు నసమవేగమున
గుంభునిపై నొక్క కొండ వైచుటయుఁ-గుంభుఁ డై దమ్ములఁ గుధరంబుఁ ద్రుంచి
మఱియు నొక్కమ్మున మైందుని నేయ - నొరిగె నయ్యచరుం డుర్వరమీఁద
ధరమీఁద నీగతిఁ దనమేనమామ - లిరువురుఁ గూలిన నేచి యంగదుఁడు
కుంభునిపై వైచె ఘోరభూధరము - కుంభుఁ డేడమ్ముల గుధరంబుఁ ద్రుంచి
నెరబాణములు మూఁట నిటలంబు నేసి-మఱి పెక్కుశరముల మర్మంబు లేయ
నెరియుచుఁ గుంభుపై నెగసి యంగదుఁడు - తరు లెత్తి వైచె నత్తరువును ద్రుంచి
యాకుంభుఁ డంగదు నందంద మఱియు - భీకరబాణసంపీడితుఁ జేయ
నతఁడు మూర్ఛిల్లిన నారాముకడకు - నతివేగమున వానరావలి పాఱి
యంతయుఁ జెప్పిన నధిపతి జాంబ - వంతుఁ డాదిగఁ గల వనచరోత్తములఁ
బనిచిన వారును బాదపశిలల - దనుజుల నొంచుచుఁ దఱుమఁ గుంభుండు
వారి ననేకతీవ్రప్రకాండముల - వారక నొప్పించి వారి వారించె;
నప్పుడు సుగ్రీవుఁ డాకపివరుల - నప్పరుసునఁ బడ్డ యంగదుఁ జూచి
కోపంబు ముడివడఁ గుంభునిఁ జూచి - యేపారఁగాఁ జొచ్చి యెన్నఁ బెక్కైన
ఘనశైలములు నశ్వకర్ణవృక్షములు - వనచరు లార్వంగ వైచి పెల్లార్చె;
నవి యన్నియును గుంభుఁ డంతలోఁ ద్రుంచి - రవిజుని బెక్కుమార్గణముల నొంప
స్రుక్క కాతనివిల్లు సుగ్రీవుఁ డొడిసి - యక్కజంబుగఁ ద్రుంచి యటు పాఱవైచె;
దంతంబుఁ దునిమినఁ దఱిమి పైవచ్చు - దంతిచందంబునఁ దఱిమి కుంభుండు
కఠురోషమున మండి కడఁగి సుగ్రీవుఁ - బడవైతు నని పాఱి పట్టుకొన్నప్పు
డినజుండు కుంభుండు నిభములు రెండు - పెనఁగిన కైవడి పెనఁగి రుద్ధతిని
గరలాఘవము లొప్ప ఘనశక్తి మెఱసి - చరణఘట్టనల భూస్థలము గ్రక్కదలఁ
బొగలచందమున నూర్పులు గ్రమ్ముచుండ - మిగిలినతాఁకుల మిన్నెల్లఁ బగుల
అప్పుడు సుగ్రీవుఁ డాకుంభుఁ బట్టి - త్రిప్పి యంబుధివైచె దేవతలార్వ

దనుజుఁ డావారిధితలము ఘోరంబు - దనరారఁ బడియె మందరశైల మనఁగఁ
బడియు నాదనుజుండు భానుజుఁ జేరఁ - గడఁకతోడుత మహోగ్రత నేగుదెంచి
బెడిదంబుగా ఱొమ్ముఁ బిడికిటఁ బొడువ - నెడ వ్రచ్చి యదియు నాయెమ్ములు దాఁకఁ
గడిఁది వజ్రముదాఁకఁ గనకాద్రి వెడలు - మిడుగురులో యన మిడుగురు లెగసె
దానికిఁ గోపించి తరణినందనుఁడు - దానవాధము నురస్థ్సల మారఁ జూచి
యచ్చెరువుగ ముష్టి నమరించి పొడువఁ - జచ్చె నద్భుతబహుసత్త్వుండు దూలి
వాఁ డంత శాంతపావకుఁడును బోలె - వేఁడిమి చెడి పడ్డ వెఱచి రాక్షసులు
పఱచిరి దివియు భూభాగంబు వగుల - నెఱివప్పి యెంతయు నీరధి గలఁగ
నప్పుడు దమయన్న యవనిఁ గూలుటయు - నిప్పులు చెదరెడు నెరిచూడ్కు లడరఁ
గొలఁదికి మీఱిన కోపంబుతోడ - నలి నికుంభుఁడు సింహనాదంబుచేసి
కనకరత్నప్రభాకలితమై తనరి - యనయంబు గంధపుష్పార్చితం బైన
పరిఘఁ ద్రిప్పుటయును బ్రహ్మాండ మెల్ల - నురిలెడుగతి నుండె నుగ్రభావమున
నాశ లన్నియు దీరినట్లయ్యె వాయు - పాశంబులును ద్రెస్సె పలువిధం బయ్యె
హనుమంతుఁ డప్పు డుద్ధతి దైత్యుఁ దాఁకి - యినతనూభవునకు నెడసొచ్చి పేర్చె;
ఘోరాజిఁ బరిఘ నికుంభుండు ద్రిప్పి - మారుతివక్ష మున్మత్తుఁడై వ్రేసె
వ్రేసిన నత్యుగ్ర విస్ఫులింగములు - భాసమానంబులై పర్వుచునుండ
నురములో చెయువెట్టి దోయన నపుడు - కర మరుదుగఁ బరిఘము తుమురయ్యె;
వాలినపరిఘంబు వాటున నతఁడు - గాలిచేఁ దూలు వృక్షంబును బోలెఁ
దూలియు ధైర్యంబుతోడ నికుంభు - వాలినపిడికిట వక్షంబు వొడిచెఁ;
బొడచిన నాదైత్యపుంగవు నురము - కడు వ్రస్సి నెత్తురు గ్రమ్ముదెంచుటయు
నతఁడు మహానిలాహతి మహీజంబు - గతిఁ గంప మొందియుఁ గ్రమ్మఱఁ దెలిసి
హనుమంతుఁ బట్టి యుద్ధతి మీఁది కెత్తి - దనుజు లార్వఁగ వియత్తల మెల్ల నద్రువఁ
గడువేగమున పైవఁ గపికుంజరుండు - విడిపించుకొని రణోర్వీస్థలి కుఱికి
కదఁగి నికుంభు నుగ్రత బిట్టు వొడిచి - వడిఁ బడవైచి యవ్వసుమతిమీఁద
విసరి యమ్ములు పారవ్రేసి తొమ్మెక్కి - దెస లద్రువఁగఁ దలద్రుంచి పెల్లార్చె;
నారభసంబున నవనియు మిన్ను - వారిధులును దిశావలయంబు మ్రోసె;
హతశేషరాక్షసు లాలంకలోని - కతిరయంబునఁ జని యారావణునకుఁ
గుంభనికుంభాదిగురుసత్త్వధనులు - కుంభినిమీఁద నార్గురు దైత్యవరులు
కూలుట చెప్పినఁ గోపించి యసుర - వాలిన ఖరుఁడను వానినందనుని
మకరాక్షుఁ బిలిచి "సమగ్రసైన్యములఁ - బ్రకటంబుగాఁ గూర్చి పరఁగంగ నీవు
రామలక్ష్మణుల మర్కటములఁ జంపి - రా మగఁటిమి" నని రావణుఁడాడ

—: మకరాక్షుఁడు యుద్ధమునకు వచ్చుట :—

విని మహోత్సాహుఁడై వేగంబ వాఁడు - దనతండ్రిపగఁ దీర్ప దన కబ్బె ననుచు

ముదమంది తనరెండుమూపు లుప్పొంగఁ - ద్రిదశారి కప్పుడు ధీరుఁడై మ్రొక్కి:
వీడ్కొని రథమెక్కి వెడలి కయ్యంబు - వేడ్కతోఁ దనయొద్ది వీరుల కనియె:
"మీరు సమగ్రత మెఱసి యుగ్రతను - బోరుఁడు కపులతోఁ బోరిఁబోరి నేను
రామలక్ష్మణుల మర్కటుల నాదైన - భీమశరాగ్నుల భిన్నులఁ జేసి
యేఁచెద" ననవుడు నెలమి దానవులు - త్రోచి తో నడవంగ దుశ్శకునములు
గలిగెఁబెక్కవి యెల్లఁ గనియు నయ్యసుర - తలఁకక తూర్యనాదంబులు సెలఁగ
నలి నార్చి కవిసె వానరసేనమీఁద; - నిలయు నాకాశంబు నిట్టట్టుఁ బడఁగఁ
దఱిమి వానరులును దరులును గిరులు - దఱచుగా వైచిరి దైత్యులమీఁద
దానవులును గదాదండకోదండ - మానితఖడ్గాది మహితశస్త్రముల
వాని నన్నింటిని వడిఁ ద్రుంచి వైచి - వానరకోటి దీవ్రత నొంది యార్చి
రాసమయమ్మున నమ్మకరాక్షుఁ - డాసర్వకపులపై నతివేగ రథము
పఱపుచుఁ గదిసి ముప్పదిట నూఱింట - నఱువదింటను మఱి యరువదేనింట
నిరువదింటను వెస నిరువదాఱింటఁ - బరఁగ నాఱింటను బంద్రెంట రెంటఁ
బదిటఁ బదేనింట బదునెన్మిదింటఁ - బదుమూఁట నాల్గింటఁ బదునాలుగింటఁ
దెగఁగొని మూఁట నైదింట నేడింట - నగలించి తొమ్మిది యమ్ముల నేసె;
నవి సహింపఁగ లేక యఖిలవానరులు - భువి తల్లడిల్ల నప్పుడు పాఱుటయును
ఏమి భయం బిట నే నుండ ననుచు - రాముఁడు విలుఁగొని రాక్షసు ల్చెదరఁ
జతురంగబలములఁ జంపుటఁ జూచి - యతికోపమున మకరాక్షుండు పేర్చి
యరదంబు వఱపించి యారాము డాసి - "ఖరసూతి నేను రాఘవ! మున్ను నీవు
పెరిగి మాతండ్రిఁ జంపినఁ దానఁ జిత్త - మెరియుచు నుండె నా కింత కాలంబు
నాకు నీతోడి రణం బబ్బుటయును - జేకొని చింతింతుఁ జేకూడె నేఁడు;
తరలకు నీవు మాతండ్రిపూఁడునకు - నెరయంగఁ బోరాడ నిన్గంటి నేను
దుర మొనరింపు నాతో వింట నైనఁ - గరవాలమున నైన గద నైన" ననుడు
వానితో రాఘవేశ్వరుఁడు కోపించి - "దానవాధమ! యీవృథాగర్వ మేల?
ఖాసిల్లు నాబాహుబలము సొంపారఁ - గా సమరంబున ఖండింతు నిన్ను"
ననుడు రాముని మకరాక్షుండు గిట్టి - ఘనమైన నిశితాంబకంబుల నేసె
నేసిన నవి రాముఁ డెడఁ ద్రుంచి వైచె - నాసమయంబున నవనియు మిన్ను
నిండ నాయిద్దఱ నిష్ఠురచాప - దండమహాగుణధ్వనులు పెల్లడరె;
సురఖేచరాదులు చోద్యంబు నొంద - నరుదార నేయు రామాస్త్రంబు లెల్ల
నతివేగమున మకరాక్షుండు ద్రుంచి - యతనిపై బాణంబు లడరించుటయును
నవి రాఘవుఁడు త్రుంచి యమ్మకరాక్షు - వివిధనిష్ఠురశరావృతుఁ జేయ నతఁడు
నవి యెల్లఁ గడఁగి యత్యంతరోషమున - వివిధఖండములు గావించి పెలార్చెఁ;

గోపించి కాకుత్స్థకులుఁడు నద్దైత్యు - చాపంబు వెస నొక్క శరమునఁ ద్రుంచి
సారథి నెనిమిదిసాయకంబులను - నారథంబును మఱి యన్నిబాణముల
వికలత్వ మొనరింప విరథుఁడై యపుడు - మకరాక్షుఁ డొక్క సమగ్రశూలంబు
వైచిన నది వేగ వచ్చుట విభుఁడు - చూచి మూఁడమ్ములఁ జూర్ణంబు చేసె;
అనిమిషు లారాము నగ్గించి రపుడు - దనుజుండు కినిసి యాదశరథాత్మజునిఁ
బిడికిటఁ బొడువంగ బిట్టుగుదేర - నడుమనె యారామనరనాయకుండు
అనలాస్త్రమున హృదయము గాడ నేయ - నని మొన నమ్మకరాక్షుండు గూలెఁ;

—: ఇంద్రజిత్తు యుద్ధమున కరుగుట :—

ప్రథితారుణప్రభాభాసియై యంత - ప్రథమాద్రిపై దోఁచెఁ బద్మబాంధవుఁడు
హతశేషరాక్షసు లాలంక కరిగి - యతఁడు చచ్చుటఁ జెప్ప నారావణుండు
కోపంబు చింతయుఁ గూడి చిత్తమున - నేపార ననియె నయ్యింద్రజిత్తునకు
"రణమునఁ గపులను రామలక్ష్మణుల - క్షణమాత్రమునఁ జంపఁగాఁ జాలువాఁడ
వీవె కా కింక నాకెవ్వరు గలరు? - నీ విట నీవాహినీసమేతముగఁ
జని యందఱను జంపి చనుదెమ్ము తొల్లి - యనిమిషకోటుల నని ద్రుంచుకరణి
రణమున గెల్చి సంరంభంబుతోడఁ - బ్రణుతింప నేతెమ్ము ప్రమద మొప్పార"
ననవుడు నింద్రజిత్తారావణునకు-వినయంబుతో మ్రొక్కి వీడ్కొని కదలె;
వాయువేగములయశ్వంబులఁ బూన్చి - యాయితం బైనట్టి యరదంబు నెక్కి
శరదభ్రసంవృతశైలంబు కరణి - గురుభుజుండై వెలిగొడుగులనీడ
రమణీయకంకణరణితము లై యయ - రమణు లిమ్ములఁ జామరమ్ములు వీవ
నొలసి మోమున సంగరోత్సాహలీల - దళుకొత్త నేతెంచి తల్లికి మ్రొక్కి
జనని దీవింపంగఁ జని తనపత్ని - దనయుల వీడ్కొని తమ్ములచావుఁ
దలపోసి కోపాగ్ని దరికొనఁ బేర్చి - యలఘుదర్పంబున నయ్యింద్రజిత్తు
మానక రోషసమగ్రతతోడ - దానవకోటులు దన్ను సేవింప
ఘనకామరూపులు దనమంత్రివరులు - తనుఁ గొల్వ నుత్తరద్వారంబునందు
నద్రులగతిఁ దేరు లఱువదికోట్లు - భద్రగజంబులు పదుమూఁడుకోట్లు
కొరలెడు నాల్గేసి కొమ్ములు కరులు - పరఁగంగఁ గోటినిర్ఝరవృత్తి నడువఁ
దురగంబు లరయంగఁ దుద నూఱుకోటు - లురుతరహేషంబు నొప్పుచు నడువ
భేరుండములఁ బోలి పెంపు వహింప - భూరివేగంబునఁ బొలుపారునట్టి
చిలుకవన్నియలతోఁ జెలఁగుగుఱ్ఱములు - కొలఁదులై నాలుగుకోటులు నడువ
వలుదనిస్సాణాదివాద్యముల్ మ్రోయఁ - గలనికి వెడలి లంకాపురినుండి
తనచుట్టు దైత్యు లంతములేక గొలువ - ఘనతరభీషణాకారంబుతోడ

వానరవీర దుర్వారనాదముల - మానైన రణమహీమధ్యంబుఁ జొచ్చి

—: ఇంద్రజిత్తు హోమముఁజేసి కృత్తి యనుశక్తిఁ బుట్టించుకొని మాయాయుద్ధము చేయుట :—

యరదంబుడిగి ధీరుఁడై కాచి యుండఁ - దిరిగిరా దైత్యులఁ దెఱఁగొప్ప నిలిపి
గురుతరవేది త్రికోణమై పెద్ద - పరపొంది దక్షిణప్రవణమై యున్న
భూరిశ్మశానాగ్ని పొలుపారఁ దెచ్చి - ధీరుఁడై వేదిలో దీపింపఁ జేసి
రక్తవస్త్రంబులు రక్తమాల్యములు - రక్తచందన మనురక్తుఁడై తాల్చి
దండంబు నుపవీతతతియు మౌంజియును-నిండుమనంబుతో నెరయంగఁ బూని
యలవడ నచట ఖట్వాంగధ్వజంబు - నిలిపి కపాలంబు నిష్ఠతో నెక్కి-
పరఁగంగఁ గంకాళపరిధిఁ గావించి - తిరముగా దక్షిణదిశ స్రుక్స్రువంబు
లినుపపాత్రల మంచి యేర్పడఁ గృష్ణ - తనుఁ డైనవానిరక్తమును మాంసమును
పొరిఁ బొరి నవి నిండఁ బోసి మౌనంబు-ధరియించి యప్పు డథర్వణక్రమము
దప్పక యుండ మంత్రము లుచ్చరించి - చొప్పడ నినుప స్రుక్స్రువములు పట్టి
కమియఁ బావకుఁడును గడునొప్పుతాటి - సమిధలు తిలలును సర్షపంబులును
హోమంబు సేయంగ నురుతరం బగుచు-నామహాధూమ మజాండంబుఁ గప్పె
నాయగ్నిలోనుండి యప్పుడు వేగ - యాయతం బైనట్టి యరదంబు వెలుఁగ
రయమున నుగ్రకరాళకేశములు - భయదరూపంబు కపాలపాత్రయును
దళతళ మను కోఱదవడలు మెఱయ - మలగ కార్చుచు నస్థిమాలిక లలర
నెఱమంట లొలికెడునేత్రంబు లొప్ప - నుఱక హాసముతోడ నొకకృత్తి వెడలి
"పంపుము పంపు మేపని కైన నన్ను - సొంపారఁ జేసెద సురవైరి!" యనుడు
నాకృత్తి నడిగి యింద్రారిశస్త్రములు - నాకృత్తిఁ గైకొని యాకాశమునకు
నరదంబుతోడనె యరిగి వానరులఁ - దిరిగి యేయుటకు నదృశ్యుఁడై యుండె.
అంతట నారావణాత్మజుసేన - యంతయుఁ గ్రమ్మఱి యరిగె లంకకును;
అట నింద్రజిత్తును నాకపిసేనఁ - బటుశిలీముఖపరంపరల నొప్పింప
వలియ దాఁకెడిశిలావర్షంబుచేతఁ - బలుదెసఁ జెడిపాఱుపక్షులో యనఁగ
ఛిన్నభిన్నాంగులై చెదరిరి కొంద ; - ఱున్నతగతి దప్పి యుండిరి కొంద ;
ఱెసఁగంగఁ జేవుర చేఱులతోడి - వసుమతీధరములు వడిఁ గూలుకరణిఁ
బడిరి రక్తంబులపైఁ బయిఁబొరఁగఁ - గుడుసుగా మఱి యొకకొందఱు కపులు;
అప్పు డాయమ్ములయంధకారంబుఁ - గప్పి యెవ్వరికినిఁ గానరాకుండ
నంత వానరవీరు లంతరిక్షమున - నంతర్హితుం డగు నాయింద్రజిత్తుఁ
బొడగానఁజాలక భూనభోంతరము - వడి నిండఁ బఱతెంచువాఁడిబాణముల
నడుములఁ దెగువారు నలి యైనవారు - కడికండలై నేలఁ గలిసినవారు

కడిమిమై నాజికిఁ గైకొన్నతరులు - విడిచి యమ్ములు గాఢ వెసఁ జమ్పువారు
నడునెత్తిఁ బడుఘోరనారాచసమితి - పుడమితోఁ గీలింపఁ బొడవులు సెదర
నిలువుచచ్చినవారు నిఖిలాంగకముల - బలుబాణములు గాడఁ బడి పొరల్వారు
మాతంగశవముల మాటుకొన్వారు - చేతుల గిరులెత్తి చేష్టించువారు
దృష్టికిఁ దోఁపక తిరిగి విస్వీథి - దృష్టించి యోధులు దీకొనువారు
నఖిలాశుగప్రవాహములు పైఁ దొరఁగ - ముఖసరోజములకు మురియ రాకుండ
బొందిమీఁదికి నెత్తి భూరిసేతువుల - చందంబుగాఁ బ్రకోష్ఠము లొడ్డువారు
ప్రేవులు ప్రోవులై పృథివిపైఁ బడఁగ - నావులింతలతోడ నధికనిద్రలను
గనుమూయువారును "గడిమిరామునకు - నని ప్రాణ మీగంటి" మని పల్కువారు
చిచ్చఱపిడుగుల చెలువునఁ జదర - వచ్చు కోలలఁ గేల వడి నొడ్డువారు
వాలంపపొదువుల వాలఘాతములఁ - దూలించువారు నెత్తుటఁ దోఁగువారు
ఘోరాంబకంబులఁ గొనియు ధైర్యంబు - లారంగ నిశ్చలులై యుండువారు
"దుర్లక్ష్యుఁ డితఁ డని తొడరంగ నేఁడు - దుర్లభం" బని బ్రహ్మ దూషించువారు
"బ్రహ్మయిచ్చినశక్తిఁ బదిలుఁడై వీఁడు - బ్రహ్మాండమునఁ గానఁ బడకున్నవాఁడు
బ్రహ్మవరంబెంత ? బ్రహ్మాండ మెంత ? - బ్రహ్మయెంతటివాఁడు ? పార్థివేంద్రునకుఁ
దలపోయ ననిలోన ధరణీశుఁ డేటి - కలుగఁడో" యనువారునై యుండ మఱియు
నుద్దండకోదండ మొకచోట మొఱయ - నుద్దామశరజాలమొకచోట నిగుడ
నొకచోట దనుజెప్పు నొకచోట నార్చు - నొకచోట నదలించు నొకచోట నవ్వు
నొకచోట హుంకార మొనరించు నట్లు - సకలభీకరలీలఁ జరియింప నలిగి
యురుభుజుం డాంజనేయుఁడు నంగదుండు-శరభుండు ఋషభుండు జాంబవంతుండు
గజుఁడు గవాక్షుండు గంధమాదనుఁడు - విజయుండు నీలుండు వెస సుషేణుండు
పనసుండు మొదలుగాఁ బటుపరాక్రములు - వనచరు లందఱు వడి దరుల్గిరులు
విగిడి యాకస మెల్ల నిండ వైచుటయు - మొగి వచ్చుశరముల మురియులై చెదరి
జడి యశరానిల చటులవేగమున . నుడుగని మ్రోఁతతో నుఱువడి వచ్చి
యాశైలములు దరు లప్పుడు దునిసి - యాశకలములపై నందందఁ దొరఁగ
నాశంబు లైరి వానరులు పెక్కండ్రు - ఆశాకరీంద్రంబు లవని కంపింప
మెఱసినకడిమిమై మేఘనాదుండు - నెఱయంగ నిగుడించు నిబిడబాణములఁ
గొందఱు తునియలై కూలిరి భీతి-నొంది కొందఱు పాఱి రాదిగ్దిక్కులకుఁ
బ్రదరపరంపర ల్పఱుపుచునిట్టు - పదికోటు లగచరపతుల రూ పడఁచి
వెండియు నెదిరిన వీరవానరుల - ఖండించి యతిచండకాండసంతతుల
నతులవిక్రముఁ డైన హనుమంతు వాలి - సుతు శతబలి గవాక్షుని నీలు నలుని
బంధురబలుఁడైన పనసునిఁ గుముదు - గంధమాదను ఋక్ష కపియూథపతుల

మఱియుఁ గొందఱు నుగ్రమార్గణావళుల - నఱిమురి నిశ్చేష్టులై యుండ నేసి
యాదితేయుల గుండె లవియ నమ్మేఘ - నాదుండు పటుసింహనాదంబు సేయ
మనముల భీతిల్లి మానము ల్దూలి - వనచరు ల్దన వెన్క వచ్చి చొచ్చుటయు
సౌమిత్రియును రామచంద్రుని జూచి - "భూమీశ! యీమాయ పొందున వీఁడు
వినువీధి నత్యంతవిభవంబుతోడఁ - దనుఁ గానరాకుండ దర్పించినాఁడు
గర్వించి యిబ్భంగిఁ గపివీరబలము - సర్వంబు సమయింప సమకట్టినాఁడు
మన మింతలో వీని మడియింపవలయు" - ననవుడు శ్రీరాముఁ డనుజుతో ననియె.
"విను బ్రహ్మవరమున వినువీధి వీఁడు - దనరూపు చూపక దాఁగి యున్నాఁడు
మన మెంత యలిగిన మనకు లోఁబడఁడు-వినుము లక్ష్మణ! నేఁడు వీఁ డసాధ్యుండు
అస్త్రంబు లేమియు నతనిపైఁ గొలుప - నస్త్రము ల్చెడిపోవు" నని పల్కుచుండ
నాసమయంబున ననిలుండు వచ్చి - భాసురమృదువచోఫణితి నిట్లనియె.
"విను వీనిమాయకు వెరవు భూనాథ - దనర నాగ్నేయమంత్రము జపియించి
నీవు బాణం బేయ నెరిఁ దప్పి కృత్తి - దేవారిఁ బాసి యదృశ్యమై పోవు;"

—: శ్రీరాముఁ డాగ్నేయాస్త్రముచే నింద్రజిత్తునిమాయ దెరల్చుట :—

నని యర్థి దీపింప ననిలుండు పలుక - జననాథుఁ డాహవసంరంభ మెసఁగ
మానితం బగు నగ్నిమంత్రపూతంబు - గా నమ్ము సంధించి కడఁకతో నేయఁ
గృత్తి యత్యద్భుతక్రియ నింద్రజిత్తు - నత్తఱి నెడఁబాసి యరిగె నెందేని;
ఆయింద్రజిత్తును నవని కేతెంచి - యాయెడఁ గార్ముకజ్యానాదమడరఁ
గడఁగిన నంత నక్కపికులోత్తంసు - లడరిన యామూర్ఛ లందంద తెలిసి
వడిఁ గూడికొని వచ్చి వానిపైఁ గవిసి - కడిఁదియౌ శైలశృంగమును వాయుజుఁడు
గండశైలముల నంగదుఁడు మైందుండు - దండిమై ఘనపర్వతమును గజుండు
జయమూల మైన వృక్షమును నీలుండు - రయమున నశ్వకర్ణంబున నలుఁడు
అవనీధరంబును నర్కనందనుఁడు - నవిరళశాఖిని నటఁ బనసుండు
కదిసి యుగ్రం బైన గద విభీషణుఁడు - గదరుచు సాళవృక్షమును సంపాతి
భూజమహాశైలముల వలీముఖులు - నాజాంబవత్ప్రముఖాదివీరులును
నలి నార్చి మూఁడుబాణముల లక్ష్మణుఁడు - కలయంగ నూరంబకముల రాఘవుఁడు
వానిపైనడరింప వాఁ డంతవట్టు - నానాంబకములఁ జూర్ణములు గావించి
యనలోగ్రఘోరంబు లైనబాణముల - వనచరసేనల వడిఁ బెల్లువఱపి
కరలాఘవం బొప్ప గంధమాదనునిఁ - బరుషోగ్రకరములఁ బదునెన్మిదింట
నేడింట మైందుని నేడింట ద్వివిదు - నేడింట హనుమంతు నేడింటఁ గుముదు
వడిఁ దొమ్మిదింట నవ్వాలినందనునిఁ - గడిమి నన్నియ సాయకమ్ముల నలుని
నైదింట నీలు గవాక్షు నేడింట - నాదిత్యనందను నఱువదేనింటఁ

బనసుని నిరువది పటుసాయకముల - నెనయంగ దధిముఖు నేకబాణమున
నెసఁగ లక్ష్మణు డెబ్బదే నంబకముల - వసుధేశు నఱువది వరసాయకముల
సాయకత్రయమున శతబలి నూఱు - సాయకంబుల విభీషణుని నొప్పించి
మఱియుఁ దక్కినఋక్ష మర్కటవరుల - గొఱప్రాణములతోడఁ గూలనేయుటయు
నప్పుడు హనుమంతుఁ డచలశృంగంబు - నువ్వొంగి యంగదుం డురుగండశిలయు
పనసవిభీషణు ల్బలుగద ల్బలిమి - దనర సంపాతి యుత్తాలతాలమును
నలుఁడు సారాశ్వకర్ణముల నందంద - నలినాప్తతనయుఁ డున్నతిగ్రావములను
సౌమిత్రి మూఁడుగ్రసాయకంబులను - భూమీశుఁ డురుశరంబులు నూఱు వఱప
శరభుండు ఋషభుండు జాంబవంతుండు - నురుభుజుండగు గవయుఁడు సుషేణుండు
వెస గవాక్షుండును ద్వివిదమైందులును - నసమానవిక్రము లయినవానరులు
తక్కినవారును దరుశైలతతుల - నక్కజంబుగఁ బేర్చి యందంద వైవ
వానిఁ దుత్తునియలై వడిఁ గూలనేసి - భానునందను నొక్క భయదభల్లమున
వక్షంబు నొప్పింప వడఁకి పెన్గాలి - వృక్షంబు చలియించు విధముండె నతఁడు ;
ఆలోన ఋషభ గవాక్షసుషేణ - వాలినందన జాంబవంతులు కుముద
మారుతసుత గంధమాదననలులు - వీరాదిగాఁ గల వీరవానరుల
వివశులగాఁ జేసి వివిధబాణముల - నవనీశుపై నేసి యస్త్రలాఘవము
విలసిల్ల లక్ష్మణు విలుఁ ద్రెవ్వనేసి - యలుక విభీషణు నద రంట నేసి.
విలయ కాలాంబుదవిధమునఁ జెలఁగి - పలుమాఱు గర్జించి పలికె నెంతయును :
"చూచితె! రఘురామ! సుగ్రీవముఖ్య - లేచందమునఁ గూలి రేనల్గి నపుడు
వరనాథతనయ! నిన్నమ్మినయట్టి - బిరుదువానరజాతి పీచంబు లడఁగె ;"
ననుచు వెండియుఁ బేర్చి యన్నిశాచరుఁడు - ఘనబాణతతుల నక్కపిసేనమీఁద
నడరించె ఘనభూధరాభదేహముల - నెడలేక యుండ ననేకమార్గణము
లటులేసి "తెలిసితి" నని యార్చికొనుచుఁ - బటుగతి లంకలోపలి కేగి యంత
తనసంగరక్రీడ దశకంఠుతోడ - వినుతంబుగాఁ జెప్ప విని యతం డుబ్బి
తనయ! రమ్మనుచు నందనుఁ గౌఁగిలించి - కొని" నాకు నీయట్టికొడుకు గల్గంగఁ
బగవారిచేనాజిఁ బడినబాంధవుల - పగ నీగఁ గాంచితి బాసె నావగపు ;
కడిఁదివీరుఁడు కుంభకర్ణుండు మడిసె ; - నడఁగె మహాబలుం డగుప్రహస్తుండు
మృతిబొందెఁ ద్రిశిరుండు మేటివీరుండు - హతుఁడయ్యె నతికాయుఁ డాలంబులోన
నొగి మహాపార్శ్వ మహోదరు ల్వడిరి - తెగిరి నరాంతకదేవాంతకులును
గుంభకర్ణునిసుతు ల్ఘోరవిక్రములు - కుంభుండు వడియె నికుంభుండు సమసె
మకరాక్షుఁ డనిలోన మడిసె తోడ్తోన - సకలనిశాచరసైన్యంబు వొలిసె
లంకఁ గాల్చెను నొకలావగుకోఁతి - ఇంక నేటికిమాట లివి యెల్లఁ దలఁచి ;

రయమునఁ జనినీవు రామలక్ష్మణుల - భయదసాయకపరంపర లేసి చంపు
రణదక్షుఁడవు నీవు రణములోఁ దొల్లి - తృణలీల గెలిచి దేవేంద్రునిఁ గడిమి
నీ వేచి నడచిన నిఖిలలోకములు భావించి -'నప్పుడె భస్మమై పోవు ;

—:ఇంద్రజిత్తు హోమమునుచేసి శస్త్రసమేతముగా రథమును బడయుట:—

నరు లెంతవారు ? వానరు లెంతవారు ? - పరికింప నీ"కని పల్కి వీడ్కొలుప
నెలమితోడన పురోహితునిఁ దోడ్కొనుచు - బొలుపారఁగా రణభూమి కేతెంచి
చెన్నొంద హోమంబు సేయంగఁ బూని - యున్నంతఁ బరిచారు లొగి వేగమునను
బరఁగంగ నరసి కపాలపత్త్రికలు - సొరిది నుక్కున నయినస్రుక్స్రువంబులును
శస్త్రంబులును దాటి సమిధలు రక్త - వస్త్రగంధాదులు వరుసఁ దెచ్చుటయు
రక్తాంబరంబులు రక్తమాల్యములు - రక్తగంధంబును రయ మొప్ప నతఁడు
ధరియించి మారణ తంత్రమార్గమునఁ - బరువడిఁ దోమర ప్రాసఖడ్గములు
పరిపరిధులు వెట్టి సప్రాణకృష్ణ - హరిణంబు మెడ యస్థి యది పుచ్చుకొనుచు
నక్తంచరాధీశు నందనుం డెలమి - యుక్తక్రమంబున హోమంబు సేయఁ
దనరిన ధూమప్రదక్షిణశిఖల - ననలుండు వెలుఁగుచు నాహుతు ల్గొనియె
జయనిమిత్తంబులు చాలఁ గన్గొనుచు - జయశీలుఁ డానిశాచరవీరుఁ డలరి
నియతిహోమము దీర్చి నిరుపమం బైన - హయచతుష్టయముతో నతిఘోరలీల
నురుతరబాణాసనోజ్జ్వలం బగుచు - సురుచిరాలంకార శోభితం బగుచు
సరినొప్పుసింహార్ధచంద్రచిహ్నముల - బరఁగుచు వైడూర్యభాసురం బయిన
పడగచే నమరుచు బ్రహ్మాస్త్రరక్ష - నడరుచు నని నదృశ్యం బయియుండు
నట్టి యారథ మెక్కి యనికి నేగుచును - గట్టలుకఁ బల్కె రాక్షసు లెల్ల వినఁగ
"మిథ్యాతపస్వుల మీఱి సంగ్రామ - రథ్యఁ గూలుతు నేఁడు రామలక్ష్మణుల ;
పగ దీర్చి మాతండ్రిఁ బఙ్క్తికంధరుని - విగతశోకునిఁ జేసి విజయ మేనిత్తు ;
భానునందనముఖప్లవగవల్లభుల - నే నేఁడు సమయింతు నిమిషమాత్రమున ;
మఱియుఁ దక్కినయట్టిమర్కటోత్తముల - నెఱయంగఁ జంపుదు నేఁడాజిలోన
దెగువతో" ననుచు నదృశ్యుఁడై యచట - నొగి రాక్షసుల నేయుచున్న రాఘవులఁ
బొడఁగని భీకరభ్రుకుటియై విల్లు - వడినెక్కువెట్టి దుర్వారవేగమునఁ
బ్రళయకాలమునాఁడు బలువృష్టి గురియు - జలదంబు విధమున శరవృష్టి గురిసె ;
గగనంబు నిండ నాఘనులు రాఘవులు - నొగి నేసి రలుకమై నుగ్రబాణములు
అమరారి యవి ద్రుంచి యమ్ములసోనఁ - దిమిరంబు వరగించె దిక్కులం దపుడు ;
పృథుచండకోదండభీకరధ్వనియు - రథనేమిరవమును రథతురంగములు
గొరిజలమ్రోఁతయు గుణమునిస్వనము - నరుదార జనియించు నతని రూపంబు
వినఁ గానఁబడకుండ విస్మయం బంది - ఘనవీథిఁ బరికింపఁ గ్రమ్మఱ నతఁడు

అఖిలాంబకంబుల నాదాశరథుల - నిఖిలావయవములు నింద నేయుటయు
నాఖరకరకులుం డారాఘవేంద్రుఁ - డాఖరసూదనుం డపుడు కోపించి,
వాఁ డేయుమార్గణావళు లెందు వచ్చు - వాఁడిభల్లములందు వడి నేసి యేసి
యాబాణజాలంబు లందందఁ దునుమ - నాబాహుబలశాలి యగు నింద్రజిత్తు
బహుముఖంబులఁ దేరఁ బఱపుచు నేసె - బహుశరంబుల నంతఁ బార్థివసుతులు
కమియఁ బూచిన కింశుకంబులతోడి - సమత నొప్పిరి శరక్షతయుతాంగముల
కరము గ్రమైనట్టి కాలమేఘంబు - కరణి నొప్పిన తనఘనశరీరంబు
తెలియకుండఁగ యామ్యదిక్కునుండి - పలికె నయ్యింద్రారి పార్థివేశ్వరుల
"ఎక్కడఁ బోయెద ? రెందుడాఁగెదరు ? - చిక్కితి రిట మిమ్ముఁ జేరి కావంగ
దిక్కెవ్వ రిలమీఁద ? దివిజులటన్నఁ - జుక్కవా ల్గావంకఁ జూడనోడుదురు ;
బక్కక్రోఁతుల నమ్మి బవరమ్మునకును - మొక్కలమ్మున వచ్చి మోసపోయితిరి ;
పటుతరం బైన నాబాణాగ్నిశిఖలఁ - బెటపెటఁ బ్రేలక ప్రిదిలి పోఁగలరె ?
యావిభీషణునివాక్యములె నిక్కువము - గా విని నాశక్తిఁ గానలేరైతి ;
రిదె మిముఁ దెగటార్చి యేచి యాప్రొద్దె - కదలి యయోధ్యలోఁ గలవారి నెల్లఁ
బరిమార్చి మించి యాభరతశత్రుఘ్ను - లిరువుర జంపి నే నేతెంతు" ననినఁ
గడు వెఱఁగందిరి కపులు నాకపులు ; - నడరుకోపంబున నాయింద్రజిత్తు
పడమటఁ దనపేరు పంతంబు లాడుఁ - దడయ కుదీచిన ధనువు మ్రోయించు
ధీరుఁడై యటఁ దూర్పుదిక్కుననుండి - ఘోరంపుశరవృష్టి గురియించు మఱియు
దక్షిణంబున కేగి ధరణి గ్రక్కదల - నక్షీణశక్తిచే నడరి పెల్లార్చు
నిబ్భంగిఁ దిరుగు చనేకమార్గముల - నబ్భానుసూన్వాదు లరుదంది చూడ
శరములవింటితో సంధించుకొనుచుఁ - బరువడి వాఁ డేయుబాణజాలములు
జనపతు ల్త్రుంతురు చటులాంబకముల - ననిమిషు లప్పు డత్యాశ్చర్య మంద
నప్పుడు శతసంఖ్య లతనిచేఁ గపులు - కుప్పలు కుప్పలై కూలుట చూచి
సౌమిత్రి కోపించి జనపతి కనియె - "భూమీశ ! వీనిచేఁ బొలిసిరి కపులు ;
ఇది యేమి ? దేవ ! నీ విట్లూరకున్కి - యిదె చూడుమా భువి నెల్లదిక్కులను
బడి పొర్లుచున్నారు భల్లూకపతులు ; - మడిసి రనేకులు మర్కటేశ్వరులు ;
జగదీశ ! నిను నమ్మి సకలవానరులు - మిగిలినభక్తితో మేకొని వచ్చి
తగిలి యాయింద్రారి దారుణాస్త్రముల - నొగిలి నీనామమే నొడువుచున్నారు ;
పగవాఁడు చేరి నీబల మెల్లఁద్రుంపఁ - దగ దింకఁదెగకున్నఁ ద్రైలోక్యనాథ !
పగ దగ న్గ్గు నీబాణజాలములు - గగనంబు దిక్కులు గలయంగ నిండి
నిండినభక్తితో నిజదివ్యతనువు - లొండొంట ధరియించి యున్నవి వానిఁ
గైకొమ్ము రిపుఁ జంపు కమలాప్తవంశ ! - నీ కెదురై పోర నేర్తురే రిపులు ?

ఇంతశాంతము దగునే నృపులకును ? - జింతింప వేల విచిత్రంబుగాఁగ ?
బరఁగిన నీబాహుబలపరాక్రమము - తరుణార్కసమతేజ ! తలపోయ వకట !
యీనిశాచరకోటి నీయింద్రజిత్తు - నేన చంపెద దేవ ! నీమహత్త్వమున
నిటమీఁద బ్రహ్మాస్త్ర మేఁబ్రయోగించి - కుటిలరాక్షసకోటికుల మెల్ల నడఁతు ;"
అనవుడు రఘురాముఁ డనుజుని కనియె - "వినుము లక్ష్మణ ! యొకవీనికై పూని
చనునె పల్వురఁ జంప ? సంగ్రామమునకుఁ - జనుదేని వారల సమయింప నగునె ?
యనిమిషబ్రహ్మరుద్రాదులచేత - ననిఁ జావఁ డితఁ డని యబ్జజుం డిడిన
వరము చెల్లింపంగ వలసియే వీని - నిరవొందఁ గాచితి నిఁక నుండె నేని ?
వీనిఁ జంపఁగఁజాలు వీరవానరుల - నేను బంచిన వారె హింసింతు రితని ;
నటుగాక తక్కిన నమ్మేఘనాదుఁ - డట నింద్రలోకంబునందు డాఁగినను,
నట బ్రహ్మలోకంబునందు డాఁగినను - నట రుద్రలోకంబునందు డాఁగినను,
ధరణి దూరిన రసాతలముఁ జొచ్చినను - శరధిలో మునిఁగిన జముఁడు గాచినను
దనతాత యగు ధాత తనవెన్కఁబెట్టు - కొనిన నేఁ బోనీను ఘోరాజిఁ ద్రుంతు ;"
నని పల్క రఘురామునలుక వాఁ డెఱిఁగి - యని సేయనొల్లక యాలంకఁ జొచ్చి
ఘోరనిశాచరకోటితోఁ బోయి - యారావణునితోడ ననెనింద్రజిత్తు.
"కట్టల్కఁ గపులను గయ్యంబునందు - నెట్టన నేసితి నేలపైఁ గూల
మనుజుల నిద్దఱ మానము గ్గొంటి" - ననవుడు రావణుం డతనిఁ గోపించి
"యిదియేమిపోకయా ? యిది యేమిరాక ? - యిదియేమి సేఁతగా నెన్నిచెప్పెదవు ;
ఒకపక్షియును జంప కూరక వచ్చి - ప్రకటించె "దండఱు వడి"రని నీవు ;
నీవేచి నడఁచిన నిఖిలలోకములు - భావింప నప్పుడే భస్మమై పోవు ;
నవిగాన నిది యొక్క యధిక మటంచుఁ - దుదిఁ దలంపకుము సంతోషంబుగాక
మగఁటిమి రామలక్ష్మణుల వానరులఁ - దెగటార్చి కాని నాదెస కేగుదేకు ;"
మనవుడు "నౌఁ గాక" యని యింద్రజిత్తు - దనుజేంద్రు వీడ్కొని తనమదిలోన
"నతికాయకుంభకర్ణాదిదైతేయ - పతులెల్ల మడిసి రిబ్బంగి నుగ్రాజిఁ
గాన నారామలక్ష్మణుల నేరీతి - నైనను గెల్చెద " నని నిశ్చయించి
సీతచందము గాఁగఁ జెలువొంద నొక్క - నాతినిఁ దనమాయ నాకేశవైరి

—: ఇంద్రజిత్తు మాయాసీతను దెచ్చి తలఁ దఱుఁగుట :—

యటఁ జేసి ప్రీతి మాయాసీతఁ గొనుచుఁ - బటుబలసహితుఁడై పడమట వెడలె
వానికిఁ గాక యావానరు లెల్ల - నానాముఖంబుల నలికి పాఱుటయు
హనుమంతుఁ డపుడు మహాశైలశృంగ - మనువారగాఁ బట్టి యసుర మార్కొనఁగ
నరుదార నడచుచో నలయింద్రజిత్తు - నరదంబుమీఁద మాయాసీతఁ జూచె ;
వెక్కసంబుగ రామవిరహానలంబు - నిక్కిన నాహార నిద్రలు దొరఁగి

కడలేని వగఁబొంది గతిఁ గానఁబడక - వెడలునిట్టూర్పుల వెలవెలఁ బాఱి
కడుఁ గృశంబగుమేను కమలపత్రముల - నొడుచులోచనముల నొలుకుబాష్పముల
జడగట్టి సీమంత సరణిఁ జిక్కొదవి - యడగొని మలినంబు లగుశిరోజములు
ధరణిరజోలిప్తతనుతరాంగములు - గరము విన్ననిమోము కరపల్లవంబు
గదిసినచెక్కు నై గాలిచేఁ జాల - గదలెడులతవోలెఁ గంపించుచున్న
యామహీసుతఁ జూచి "యకట! వీఁడింక - నేమిసేయునొ రామహృదయవల్లభను?
నీదీనదశ నాకు నీక్షింప వలసె - హాదైవమా!" యని హనుమంతుఁ డడరి
ఘోరవానరవీరకోటితో నడువ - దారుణాకృతిఁ బేర్చి తనమీఁద ననికి
నడుచుచో నవ్వాయునందనుఁ గాంచి - కడుఁగ్రూరుఁడై దశకంఠనందనుఁడు
"ఇది యేల వచ్చెఁ దానీసేనతోడ - ఇదె చూడరా సీత? యీసీతకొఱకు
నలజడి వడియెద రటుఁగాన దీనిఁ - దలఁ ద్రెవ్వనేసెదఁ దవిలి యే" ననుచుఁ
గలఁగి శార్దూలంబుకడ నున్నహరిణి - పొలుపున నయనాంబుపూరంబు లొలుక
"హారామ! హారామ! యనునార్తరవము - లారంగఁజేయు మాయాసీత నొడిసి
తలవెండ్రుకలు పట్టి దట్టించి యీడ్వ - నలగి యాదైత్యుతో ననియె వాయుజుఁడు.
"తగునె? దురాత్మక! దనుజుండవైన - నగుదుఁగా! కేము నీ వావిశ్రవసుని
మనుమఁడ విట్లంగి మనుకులేశ్వరుని - వనితముందలఁ బట్టి వారక తిగువ"
ననవుడుఁ గరవాల మంకించి యసుర - దనరుమాయాసీత తలఁ ద్రెవ్వనేసెఁ,
"జను మింకరామలక్ష్మణులకుఁ జెప్పు" - మన ఖిన్నుఁడై యుండె ననిలనందనుఁడు.
వసుధాతలంబున వడినెత్తురొల్క - నసిధారఁదెగియున్న యాసీతఁ జూపి
హనుమంతుతో ననె నాయింద్రజిత్తు - "వనచరోత్తమ! రామువనిత నీసీత
ఘనతరంబైన నాకరవాలమునను - దునిమితి; మీరణోద్యోగంబు లింకఁ
జిక్కెఁ బొ"మ్మంచు విజృంభించి పలికి - దిక్కుంభికర్ణము ల్దిశలును బగుల
సంహారఘనఘనస్తనితమో యనఁగ - సింహనాదము సేయఁ జిత్తము ల్గలఁగి
యప్పుడు రణములో నాయింద్రజిత్తుఁ - దప్పక కనుఁగొని తనరినభీతి
వనచరులార్వంగ వాయునందనుఁడు - కనుఁగొని పలికె "నోకపివీరులార!
సమరవిక్రమములు చాలించి పాఱ - సమయమే వినరొకో సమరధర్మంబు?
దలఁప బంధులకెల్లఁ దలవంపు గాఁగఁ - గలనఁ బాఱుటకంటె కష్టంబు గలదె?
వడఁచెద నే మున్ను నను గూడి మీరు - కడిమి వాటింతురు గా!" కంచుఁ బలుక,
నందఱు తరువులు నద్రిశృంగములు - నందంద కయికొని హనుమంతుఁ గూడి
రయమున నార్చుచు రాక్షససేన - పయి వైచి, రంత నాపవమానసుతుఁడు
చలమున నొకమహాశైల మంకించి - యలుకతో వైవంగ నానిశాచరుని
సారథి రథ మొలఁ జనఁదోల నదియు - దారుణధ్వనితోడ ధర క్రుంగఁబడియె.

ఆలోన వెండియు నగచరు ల్తరులు - శైలశృంగములు రాక్షసులపై వైవఁ
దనసేన విఱిగిన దశకంఠసుతుఁడు - కనుఁగొని కోపించి కపియూథపతులఁ
బటుశూలముద్గరప్రాసఖడ్గములఁ - జటులవేగంబున సమయించె; నపుడు
మారుతాత్మజుఁడును మదిలోనఁ గినిసి - ఘోరవిక్రమకళాకుశలుఁడై పేర్చి
కడిమిచేఁ గవియు రాక్షసులరూ పడఁచి - వడి శిలాతరుఘోరవర్షముల్ గురిసి
యానిశాచరసేన నవలీలఁ దోలి - వానరావలిఁ జూచి వాయునందనుఁడు
“వనచరపతులార! వసుధేశుదేవి-దనుజాధముఁడు జంపెఁ; దప్పెఁ గార్యంబు;
సమర మేటికి నింక? జనకజవార్త - కమలాప్తకులున కొక్కట నెఱిఁగింప
నరుగుద; మటమీఁద నారాముఁ డెద్ది - వెర వానతిచ్చు నావిధము సేయుదము
మీరందఱును సంభ్రమింపక యుండుఁ - డీరాక్షసుఁడు క్రూరుఁ డేమఱవలదు”
అని యటు మగిడిన హనుమంతుఁ జూచి - తగ మది నవ్వు దద్దశకంఠసుతుఁడు
“ఈమహాబలుఁ డేగె నిటమీఁదఁ దనకు-హోమవిఘ్నముసేయ నోప రెవ్వరును;”

—: ఇంద్రజిత్తు నికుంభిళయాగము సేయుట :—

అని నికుంభిళ కేగి యచట నిశాటుఁ - డెనసిననిష్ఠతో నేపు దీపింపఁ
గల్లు నెత్తురు పాలు ఘనకచ్ఛపముల - బల్లుల బిల్లుల బలుసర్పములను
గారుకోళ్ళను మంచిగంధంబు తేనె - నారికేళంబుల నల్లనికోళ్ళ
సూకరంబుల మఱి సొరిది కేశములఁ - గాకులఁ దెల్లని గార్దభంబులను
గాఱెనుపోతుల ఘనమేషములను - నాఱు నాలుగు రెండు నఱువదికరులఁ
గొండగొఱ్ఱెలు వేయి కోటులలక్ష - మండూకములఁ గోటి మాణిక్యములను
ముత్యంపుఁజిప్పలు మూఁడర్బుదములఁ - గాత్యాయనీదేవికడ నిష్ఠ నిలిపి
మనమున నిగమనమంత్రపూతముగ - ననలుని రుధిరమాంసాదులఁ దనిపి
హోమంబు సేయుచు నుండె నయ్యెడను - రాముండు పడమటిరభస మంతయును
విని జాంబవంతుని వేగంబ పిలిచి - వినవచ్చెఁ బడమట విపులఘోషంబు
హనుమంతునకు నెట్టి యని యైనయదియొ? - ఘన మైనయట్టి యాకలకలం బరయఁ
జనుము రయంబున సైన్యంబుతోడ - ననిన ఋక్షేశ్వరుం డతిశీఘ్రవృత్తి
బలువిడి భల్లూకబలములు దన్ను - గొలిచి యప్పుడు నూఱుకోటులు రాఁగ
వడిగొని పశ్చిమద్వారంబుదెసకు - నడుచుచోఁ గనియె నన్నడుమ వాయుజుని
వాయుజుండును జాంబవంతునితోడ - నాయింద్రజిత్తుచేఁ తంతయుఁ జెప్పి:
“యీవార్త రామున కెఱిఁగించి వత్తు - నే వచ్చునందాఁక నే నున్నయెడను
గాచి యావాకిటఁ గదలక యుండు - మేచినపగవాని నేమఱవలదు:”
అని పంచి వచ్చుచో ననతిదూరమున - హనుమంతుఁ బొడగని యారాఘవుండు
“ఇతనిముఖస్థితి నేమొకో? కార్య - గతిదోఁచుచున్నది; కనుఁగొన నిపుడు

ఇది యేతెఱం" గని యిచ్చఁ జింతింపఁ - గదిసి వాయుజుఁడు రాఘవునకు మ్రొక్కి.
"దేవ! యే మెల్లను దెంపుమై దాన - వావలితోడఁ గయ్య మ్మొనరింప
మాముందటనె తెచ్చి మది శంకలేక - భూమిజతలఁ ద్రెంచెఁ బోరి నింద్రజిత్తు;
ఆవాకిటికిని బుజాధీశుఁ బెట్టి - యీవార్త చెప్పంగ నేను వచ్చితిని;"
అనువార్త చెవులలో నడరక మున్నె - ఘనవాతనిహతి వృక్షంబును బోలె
నతులశోకాగ్నియు నడరి దహింప - ధృతిదూలి రవికులాధిపుఁడు మూర్ఛిల్లి;
యవనిపైఁ బడియున్న నతిభీతి నొంది - ప్లవగవల్లభు లెల్లఁ బటుశోకులైరి;
కైకొని యపుడు లక్ష్మణుఁ డన్నతొడల - పైకి రాఁ దిగిచి సంభ్రమచిత్తుఁ డగుచు
"నక్కటా! రామ! నీయట్టియుత్తమున - కిక్కళంకము పుట్టెనే యిట్టిచోటఁ
దలపోయఁగా "మేలు ధర్మంబునందుఁ - గల" దనుమాట నిక్కము గాకపోయె;
నదియె నిక్కం బైన నకట! నీయట్టి - సదయచిత్తున కేల సంతాప మొదవు?
నీచేత రావణునికిఁ జావులేక - యీచందమున నుండ నేటికి వచ్చు?
జానకి కేల యీచావు సిద్ధించుఁ? - గాన ధర్మముకంటె ఘన మధర్మంబు
త్యాజ్యంబు గాదని తలపోయ కట్టి - రాజ్యంబు విడిచి యరణ్యంబులందుఁ
దిరుగ వచ్చితి; మఱుఁ దిరిగెడుమనకుఁ - బురుషార్థములు సిద్ధి వొందునే? యధిప!
అవనీశ! "నిర్ధను లగువారుసేయు - వివిధయత్నంబులు వెస నిదాఘముల
నడరెడుసెలయేరు లడఁగిన భంగిఁ - జెడిపోవు" నని బుధు లెప్పంగ వినమె?
ధనము లార్జించిన ధర్మకామాదు - లనుపమస్థితితోడ నధిప! సిద్ధించు;
ఎసఁగంగ నర్థంబు లెవ్వాని కొదవు - వసుధ వానికి నెల్లవారు చుట్టములు
అర్థంబు గలవాఁడె యరయంగఁ బురుషుఁ - డర్థంబు గలవాఁడె యధికుండు జగతి;
అర్థంబె విద్యయు; నర్థంబె నేర్పు - నర్థంబె కీర్తియు; నర్థంబె పెంపు;
అర్థంబె బలమును; నర్థంబె కులము; - నర్థంబె బలగంబు; నర్థంబె గుణము
అర్థంబె శీలంబు; నర్థంబె ప్రాణ; - మర్థంబె పుణ్యంబు; నర్థంబె భూమి;
అర్థంబె రూపును; నర్థంబె నీతి; - యర్థంబె ఖ్యాతియు; నర్థంబె భూతి;
అర్థంబె గతియును; నర్థంబె మతియు; - నర్థంబయెఱుకయు; నర్థంబె సుఖము;
అర్థంబు కావున నఖిలకామ్యములు - నర్థసంపన్నున కరచేతి వరయ;
అధికులు వేదవేదాంగపారగులు - బుధులు దూర్వంబులఁ బూతాక్షతముల
నర్థంబు గలవాని నమరఁ బూజింతు - రర్థి మోక్షార్థులై యడవుల నుండు;
మునిపుంగవులు కందమూలంబు లిచ్చి - ధనవంతు లగువారి దర్శింతు రెలమిఁ!
బాయక మంగళ పాఠకానీక - గాయకకులములు కలవారిఁ బొగడు
ఉన్నతకుచములు నురునితంబములు - నన్నువనడుములు నలసయానములు
బింబోష్ఠములు చంద్రబింబాననములు - నంబుజలలితంబు లగు లోచనములు

రోలంబకులనీల రుచిరధమ్మిల్ల - లీలాలకంబులు లేఁతసిగ్గులును
ఒయ్యన నవ్వుట నోరచూపులును - దియ్యమాటలు గాము దీమంబు లనఁగ
నెలయించునేర్పులు నెలజవ్వనములు - గలకాంత లర్థంబు గలవృద్ధు నైన
మనమారఁ గొలుతురు మహితభోగేచ్ఛ - ధనహీను నొల్లరు దర్పకు నైన
లేమియే నరకంబు ; లేమియే రుద్ర - భూమియు ; లేమియే భూరిశోకంబు ;
లేమియే రోగంబు ! లేమియే మృతియు ; - లేమియే పాపంబు ; లేమియే జరయు ;
లేమియే కష్టంబు ; లేమియే కరువు ; - లేమియే దైన్యంబు ; లేమియే వగపు ;
లేమియే సకల మాలిన్యంబు దలఁప ; - లేమియే సర్వంబు ; లేమి గావునను
అచ్చెరువుగ రాజ్య మంతయు విడిచి - వచ్చినప్పుడ కాదె వచ్చె నాపదలు ?
జానకిమరణంబు సైరింపఁ జాల - మానవలోకేశ ! మార్గణావళుల
విసువ కాసుర బలాన్వితముగా లంక - మసలక నింక భస్మంబు చేసెదను ;"
అని లక్ష్మణుఁడు పల్క నావిభీషణుఁడు - దనమది నూహించి ధరణీశు కనియె.
"నాయింద్రజిత్తుమాయయె కాని సీత - కేయపాయంబును నిటుఁగాదు వినుము.

——: విభీషణుఁ డింద్రజిత్తునిమాయ శ్రీరాములతోఁ జెప్పుట :——

ఖలుఁ డైనయాపక్తికంతుండు దలఁచు-తలఁపు నేఁ నెఱుఁగుదు త్రైలోక్యనాథ ?
జానకి నొప్పింపు జనపతి కనుచు - నేనెన్ని చెప్పిన హితవుగాఁ గొనఁడు ;
జనకనందన నేల చంపించు నతఁడు - మనుజేశ ! యిది వాని మాయ గావలయు ;
అట్టిది యైన నోయవనీశవర్య ! - నెట్టనఁ బొలియవే నిఖిలలోకములు ?
ఇది బొంకు ; చింతింప నేల ? యాసీతఁ - బదిలంబుగాఁ జూచి ప్రతివార్త దెత్తు !"
నని రామునసుమతి నవ్విభీషణుఁడు - దనరూప మంతయు దాఁచి వేగమున
నళిరూపుఁ గైకొని యసురేశువనము - తలఁకకఁ జొచ్చి సీతను గాంచి మరలి
వచ్చి యారామభూవరునకు మ్రొక్కి - యచ్చపుభక్తితో నంతయుఁ జెప్ప ;
విని "విభీషణ ! యిట్టి విధ మేల సేసె? - నని లోన నింద్రజి"త్తని రాముఁ డడుగ
దనుజుఁ డాసురహోమ తాత్పర్యబుద్ధిఁ - జనుటకునై యిట్టి చందంబు చేసె,
హనుమంతుఁడాదిగా నగచరకోటి - మనములుగలఁచియిమ్మాడ్కిఁబుత్తెంచి
"తనహోమవిఘ్నంబు తగఁజేయువార - లనయంబు లే రింక" నని నికుంభిళకు
నరిగినవాఁడు వాఁ డచట హోమంబు - పరిసమాప్తము గాఁగఁ బటునిష్ఠ నేఁడు
దనహోమమంత్ర మింతయుఁ జిక్కకుండ ; - మనుయుక్తి నవధానమతిఁ జేసెనేని ?
దేవదానవు లైన దృష్టించి నిలిచి - యావీరవరు నెవ్వ రని గెల్వలేరు ;
అటుగాన నీలోన నసుర వ్రేలిమికిఁ - బటుగతి విఘ్న మాపాదింపవలయుఁ
జనియెద నేనిదె సైన్యంబుతోడ - మనుజేశ ! పంపు లక్ష్మణుఁ దోడు మాకు
సౌమిత్రి యవ్వీరుఁ జండకాండముల - భూమిపైఁ బడనేసి పొలియింపఁగలఁడు ;

నేఁ డింద్రజిత్తును సీతమ్ముఁ డౌడుచు - వాఁడు నికుంభిళావనములోపలను
దపము గైకొన్నాఁడు దశకంఠసుతుఁడు - తపము నిండక మున్న దండింపకున్న
బ్రహ్మ మెప్పించి యాపరమేష్ఠివలన - బ్రహ్మశిరం బను బాణంబు విల్లు
కవచంబు ఖడ్గంబు కవదొన ల్మఱియు - నవిరళమంత్రపూతాస్త్రము ల్వడసి
కామగాశ్వంబును గమనీయకేతు - భీమంబు మారుతస్ఫీతవేగంబు
నగురథం బాయగ్నియందు వెల్వడిన - దగ నారథంబెక్కి ధను వందెనేని ?
నావాసవారాతి నాలంబులోన - దేవాసురాదులు దృష్టింపలేరు ;
వానికి నిమ్మల వరమిచ్చునప్పు - డానీరజాసనుం డతని వీక్షించి,
"నీవు నికుంభిళ నెఱయహోమంబు - గావించి తేని ? నేగతి నజేయుఁడవు :
కావించుహోమంబు గడ మగునేని - రావణసుత ! నీవు రణములోపలను
బగతుచేఁ జ" త్తని పల్కినవాఁడు - జగదీశ ! యటుగాన సమరయత్నంబు
సేయించి నేఁడింద్రజిత్తుఁ జంపింపు - మాయావి యగు వీఁడు మడిసినఁ జాలు ;
నమరకంటకుఁ డగు నద్దశాననుఁడు - సమరంబులో మున్నె చచ్చిన వాఁడు"
అని పల్కి రఘురాముఁ డపుడనుజన్ముఁ-గనుఁగొని "యనఘాత్మ! ఘనుఁ డింద్రజిత్తు
ఘనతిరోహితతిగ్మకరుభంగి నింగి - ఘనమాయఁ దనగతి గానరాకుండఁ
జరియించు నవ్వీరు శక్రాదిసురులు - దురమునఁ గడిమిమైఁ దొడరంగ లేరు
హోమమధ్యంబున నుగ్రరాక్షసుని - సౌమిత్రి ! నీవేగి సమయింపు వేగ
పటుతరభల్లూకబలముతోఁ గూడి - చటులవిక్రముఁ డైన జాంబవంతుండు
హనుమంతుఁడును దోడు నరుగుదెంచెదరు ; - ఘనతరవిజయవిక్రమధురన్ధరుఁడు
ఇమ్మంత్రివరులతో నివ్విభీషణుఁడు - నెమ్మి నయ్యాగంబు నీకుఁ జూపెడిని ;"
అని పల్కి రఘురాముఁ డనుజాతునకును - వనధి యిచ్చినయట్టి వజ్రవర్మమ్ము
ఘనతరఖడ్గంబు కవదొన ల్విల్లుఁ - బెనుపొందఁగా నిచ్చి ప్రీతితో మఱియు
వరభూషణంబులు వరుసగా నిచ్చి - యరు దైనపేర్మి ని ట్లనుచు దీవించె.
"అనిశంబుజయము శ్రీహరి యొనఁగూర్చు ;-ఘనతరశుభముశంకరుఁ డిచ్చుఁనజుఁడు
నీకాయువు ఘటించు ; నిఖిలదేవతలు - గైకొని దిశలందుఁ గాతురు నిన్ను ;
అనిలుండు ననలుండు నభిరక్షణంబు - దనరఁ జేయుదురు ముందఱ వెన్క నీకు :"
అనవుడు లక్ష్మణుం డప్పు డుప్పొంగి - ధను వందుకొని తనుత్రాణంబుఁ దొడిగి
కవదొన ల్ధరియించి ఖడ్గంబు దాల్చి - వివిధభూషణముల విలసితుం డగుచు
నారాముఁ గనుఁగొని యతిభక్తి మ్రొక్కి - ధీరవాక్యంబులఁ దెఱ గొప్పఁ బలికె ;
"నలినాకరములోన నలి మరాళములు - కలఁగొనఁ బడునట్టి గతి గానఁబడఁగ
నా తెల్లగరులబాణము లింద్రజిత్తు - వేతూరి చని నేఁడు వెస లంకపడును ;
విపులతూలస్తోమ విధమున దాని - నృపవీర విశిఖాగ్ని నీఱు చేసెదను ;"

అని యథోచితభంగి నారామచంద్రు - మనమార వీడ్కొని మహితతేజమున

—: లక్ష్మణుఁడు యుద్ధమునకు వెడలుట :—

గరుడుని నెక్కిన కమలాక్షుపగిదిఁ - గరువలి సుతు నెక్కి కరమొప్పు మిగిలి
పంబి గోలాంగూల బలములు గొల్వ - జాంబవదాదులు చనుదేరఁ గదలి
బలువిడి నటకు ముప్పదియోజనములు - గలనికుంభిళ కేగి ఘనతరంబుగను
నురుమదేభంబులు నుత్తమాశ్వములు - నరిది రథంబులు నలరు కాల్బలము
స్తోమమైనవనంబు చుట్టును గాచి - భీమమై యెందు నభేద్యమై తనరి
బలము లన్నియు నల బల మెల్ల నుడిగి - యలలు లేనట్టి యాయంబుధికరణి
నున్న రాక్షససేన నొప్పారఁ జూచి - సన్నుతశస్త్రాస్త్రసన్నద్ధుఁ డైన
సౌమిత్రితో విభీషణుఁ డిట్టులనియె - "నీమహాసైన్యంబు నిషుపరంపరల
నెడల నేసినఁ గాని యింద్రారి మనకుఁ - బొడగానరాఁడు నీభూరిబాణములఁ
దూలింపు మీసేనఁ దొలితొలి పిదప - హాలాహలాభీల మైన శరాలి
దొరకొన్నహోమంబు తుదిముట్టకుండ - దురితాత్ముఁ డగువానిఁ ద్రుంపుము వేగ"
అనవుడు సౌమిత్రి యత్యుదగ్రతను - గనుఁగొనలం దగ్నికణములు దొరఁగఁ
బలుతెఱంగుల బాణపఙ్క్తులు పఱపె - నలఘుబలోదగ్రులై పెల్లు రేఁగి
తరుచరాధిపులును దరులును గిరులు - బోరిఁబోరి పైచి రప్పుడు సొంపుమిగిలి
అసురులు నత్యుగ్రులై వనచరుల - వెసఁ బరిఘంబుల విసరి వైచియును
గదలచే మోఁదియుఁ గరవాలములను - విదళించియును బహువిధములఁ గడఁగి
మఱియును దక్కిన మహితశస్త్రముల - నురక నొప్పించిరి యుగ్రత నిట్టు
మార్పడ నసురుల మర్కటేశ్వరుల - యార్పుల నాలంక యట్టిట్టుఁ బడఁగ
అంతఁ బోవక రాక్షసావలిఁ దఱిమి - యెంతయుఁ గడఁక ననేకశస్త్రములఁ
గపుల నొప్పింపంగఁ గపులును గవిసి - కుపితులై రాక్షసకోటి నొప్పింప
విఱిగి రాక్షసు లెల్ల వెస నింద్రజిత్తు - మఱుఁగున కరిగిరి మత మెల్లఁ దక్కి
ఆలోన నొక్కొక్క యాహుతిఁ బట్టి - యాలోలకీల మహావహ్ని కసుర
పరఁగంగ నిన్నూటపదియాహుతులకు - దొరకొని యొకనూటతొమ్మిది వేల్చి
కడమయాహుతులు నాకైవడిఁ బట్టి - విడువక నిష్ఠతో వ్రేల్చుచు నుండి
యురుతరసత్త్వులై యుగ్రతఁ బేర్చి - ధరణి గంపింప న త్తరుచరవరులు
బలువడి నేతెంచి పై నార్చుటయును - గలుషతఁ జిత్తంబు గలఁగినఁ జేతి
యాహుతి యటు వైచి యాయింద్రజిత్తు - నాహవోన్ముఖుఁడు మహారోష మెత్తి
కన్నుల నిప్పులు గ్రమ్మంగ భీష - ణోన్నతి రథ మెక్కి యుగ్రకార్ముకము
ధరియించి మించి యుద్ధతి నేగుదెంచి - తరుచరసేనలఁ దఱిమి నొప్పింప
దనుజేశుతమ్ముండు దనర సౌమిత్రిఁ - గొనిపోయి వన మతిక్రూరుఁడై చొచ్చి

సమధికం బగు నీలజలదంబ పోలెఁ - గొమరారుచున్న న్యగ్రోధంబు క్రిందఁ
దొడఁగి యాయింద్రజిత్తుఁడు సేయఁజేయ - గడమచిక్కినహోమకర్మంబుఁ జూపి
"సౌమిత్రి ! చూచితే సమరంబుకొఱకు - హోమ మిక్కడ దైత్యుఁ డుగ్రతఁ జేసి,
బలిభూతముల కిచ్చి పావకువలనఁ - గలశక్తిసహితులఁ గడఁగి జయించుఁ
దొల్లియు నిటుచేసి దుర్మదవృత్తి - బల్లిదుఁడై యనిఁ బర్జన్యు గెలిచె ;
నిప్పుడు నిదె చూడు ! మీహోమవహ్ని - నొప్పార వెడలుచునున్నది రథము
అరుణనేత్రంబుల నరుణకేశముల - నరుణవస్త్రంబుల నరుణమాల్యముల
జడిగొన్న నల్లని సారథితోడఁ - గడునెఱ్ఱ నగు తురంగంబులతోడ
వాఁడు క్రమ్మఱ వచ్చి వరహోమశక్తి - వేఁడిమి నెంతయు వెడలించి మించి
యీరథం బెక్కిన నింద్రాదులైన - నారావణాత్మజు నని నోర్వరాదు ;
కాన నింతటిలోనఁ గడఁగి సౌమిత్రి - వానిని బటుశరవ్రాతంబుచేతఁ
బొలియింపు" మనుడును బొంగి లక్ష్మణుఁడు - తలఁగక కార్ముకధ్వని చెలంగింపఁ
గరవాలహస్తుఁడై కవచంబుఁ దొడిగి - యరుదార శిఖివర్ణ మగు రథం బెక్కి
తనరూపు చూపిన దశకంఠసుతునిఁ - గనుఁగొని సౌమిత్రి కడునల్కఁ బల్కె
"మాయలఁ బనియేమి ? మగవాఁడ వేని - నాయెదుటికి వచ్చి నను జూతుగాక !
నిక్కంపులావున నీవు గయ్యమునఁ - జక్క నిల్వుము నిన్ను జముఁగూడఁ బుత్తుఁ ;
గపటంబుఁ గైకొన్న గైకొనకున్నఁ - గపటరాక్షస ! నిన్నుఁ గడతేర్తు వేగ ;
నెఱసిన కడిమితో నిలువు నాయెదురఁ - గఱకురాక్షస !" యనుకడ నింద్రజిత్తు
ఖీలకరాళసంస్ఫీతుఁడై పలికె - "బాలుండవై యిట్టి పంతంబు లేల ?
లక్ష్మణ ! నిన్ను నాలంబున వీర - లక్ష్మికిఁ బెడఁబాపి లా వెడలించి,
యసువుల నాదు బాణావలిఁ బెఱికి - వసుమతిపైఁ గూల్చి వారక ప్రచ్చి
కాకుల గ్రద్దలఁ గండలఁ దనుప - భీకరాకారతఁ బెంపారువాఁడ ;
ఉరక నాకట్టిన యురగపాశముల - మఱచితె ? లక్ష్మణ ! మది నింతలోనె"
అని లక్ష్మణునిఁ బల్కి యట విభీషణునిఁ-గనుఁగొని యింద్రారి కడునల్కఁ బలికెఁ:
"బినతండ్రి వఁట నీవు ప్రియమార నేను-దనయుండ నా కెగ్గు దలఁపంగఁ దగునె ?
దుర్మతివై కులద్రోహంబు సేయ - ధర్మఘాతుక ! నీకుఁ దగవేల కలుగు ?
ఎడరైన బంధుల నెట్టినీచుఁడును - విడిచి శత్రులఁ బోయి వేఁడునే శరణు ?
తగవు దప్పిననైనఁ దనవారిఁ బాసి - పగవారి సేవించి బ్రతుకు టే బ్రతుకు ?
ఆనిశాచరనాథుఁ డధికతేజుండు - నీనిష్ఠురోక్తులు నీతిగా వినునె ?
అన్న కోపించిన నట యింటిమూల - నున్న నేమగు ? నుండ కున్న నే మగును?
నీలావుబలిమినే యెల్ల దేవతల - నాలంబులో గెల్చె నాదశాననుఁడు
హితుఁడవై మర్మము హిత మెఱింగించి - యతనిచేతన చెడు" మన విభీషణుఁడు;

"నావర్తనము మేఘనాద ! యీ వెఱుఁగు - దీవృథాజల్పంబు లేల యియ్యెడను ?
ఆతండ్రికొడుకైన యవనీతిమతికి - నీతియు ధర్మంబు నీకేల కలుగు ?
పొసఁగఁ జేపట్టిన భుజగంబు పగిది - వెసఁగ్రూరుఁ డగుబంధు విడువఁగావలయు ;
పాపాత్ముఁడగునట్టి పఙ్క్తికంధరుఁడు - నాపలుకులు విన్న నాఁడింత లగునె
పరధనంబులకును బరకాంతలకును - బరితాపములఁ బొందు పాపకర్ములకుఁ
దగవేల ? మేలేల ? ధర్మంబులేల ? - జగదేకహితమైన చరితంబు లేల ?
మగ్నమౌ మీమది మదము గర్వంబు - నగ్నులై కాల్పక యవి యేల పోవు ?
తలకొని యెపుడు నధర్మవర్తనమె - కలిగి వర్తింతురు కడుఁ గ్రొవ్వి మీరు
సురల బాధింతురు సువ్రతులైన - పరమమునీంద్రులఁ బట్టి చంపుదురు ;
కావున నాదశకంఠునితోడ - నీవును లంకయు నిఖిలబంధువులు
మాన కిచ్చకమాడు మంత్రులుగూడ - సేనలు రాజుచేఁ జెడుట సిద్ధంబు ;
బుద్ధిశూన్యుఁడ వైతి ; స్ఫుటకాలపాశ - బద్ధుండవై ; తేమి పల్కినఁ బల్కు ;
మిటమీఁద నీమాయ లెక్కవు వినుము - వటముక్రిందికి హోమవాంఛఁ బోరాదు;
చనరాదు లంకకు సౌమిత్రిఁ దొడరి - చనవచ్చు నిఁక వేగ జముపురి" కనఁగఁ
బ్రథమాద్రిపయివచ్చు భానునిపగిదిఁ - బృథుగాత్రుహనుమంతుఁ బెంపారనెక్కి
యమరిన లక్ష్మణు నావిభీషణుని - సమరార్థులగు నగచరుల వీక్షించి
"వీరులై నాబాణవృష్టికి మీరు - సైరించెదరు గాక ! సమరోర్వి నేఁడు
ఉడుగక నావింట నొదవుబాణాగ్ని - యడరి మిమ్మిందఱ నాహుతి గొనును ;
గరవాలపట్టిన ఘనభిండివాల - శరజాలముల మిమ్ము సమయింతు" ననుచు
రోదసీకుహరంబు మ్రోయంగ సింహ - నాదంబు సేయుచు నానాశుగముల
వెసనేయుచును బాహువిక్రమస్ఫూర్తి - నెసఁగునాముందఱ నెవ్వండు నిలుచు ?"
అనవుడు లక్ష్మణుం డాదైత్యుతోడ - "దనుజాధముఁడ ! యీవృథాగర్వ మేల ?
చేరక యడఁగి ముచ్చిలిపోటువాఁడుచు - పేరణంబునఁ బాడియే మగతనము ?

—: ఇంద్రజిల్లక్ష్మణుల ద్వంద్వయుద్ధము :—

నీమాయలన్నియు నిరసించి నిల్వ - నామార్గణములఁ బ్రాణముల హరింతు ;"
అనవుడుఁ గోపించి యతఁ డేసె నతని - ఘనకాలసర్పప్రకాండకాండముల
అవి లక్ష్మణుని గాడి యవ్వల వెడలి - యవనీస్థలము గాడె నద్భుతశక్తి
మఱియును వాఁడు లక్ష్మణదేవుమీఁదఁ - గరు లాడగాఁ బెక్కుకాండంబు లేయ
వడి వచ్చి తాఁకి యవ్వల గ్రుచ్చి పాఱె - వెడలు రౌద్రరసంబు వెల్లియపోలెఁ,
గడుఁబెల్లునెత్తు రంగంబుల వెడల - నడరంగ రాక్షసు లార్చుచునుండ
బింకెల నట్టహాసములు చేయుచును - లంకేంద్రతనయుఁ డాలక్ష్మణుఁ జేరి,
"నరనాథసుత ! నేఁడు నన్నాజిఁ గదిసి - బిరుదవై యిటు విజృంభించిన విన్నఁ

దొలుతఁ గత్తళముఁదుత్తునియలు సేసి - తలత్రుంచి పైచెద దారుణాస్త్రముల
పెనుపేరి పడియున్న ప్రియసహోదరుని - నినుజూచు రాముఁడు నేఁడవశ్యమును."
అని పల్కి లక్ష్మణుం డన్నిశాచరునిఁ - గనుగొని "యీవృథా గర్వ మేమిటికి?
పలుకులఁ బనియేమి బవరంబులోనఁ - దొలఁగక నాతోడ దొడరుదుగాక;
మాటలాడక వహ్ని మడియించు మాడ్కి - మాటలాడక నిన్ను మడియింతునిపుడు.
పని లేని పంతము ల్పలుకంగనేల" - యనుచు నుగ్రాస్త్రంబు లరివోసి తిగిచి
ఘనతరభీషణాకారుఁడై పేర్చి - కనుగవఁ గెంజాయ గడలుకొనంగ
నమరంగఁ గోపించి యర్కదీధితులు - గమియంగ దిక్కులఁ గలయంగఁ బర్వి
విలయాగ్నికీలల విస్ఫులింగములు - కనుఁగొనఁ దెరలెడు ఘనతరశక్తి
కలయమ్ము సంధించి కడకు రక్కసుని - యలఘువక్షస్స్థల మట గాడనేయ
దానదైత్యుండు రక్తము గ్రక్కిమూర్ఛ - నూని యంతనె తెల్వినొంది పెల్లార్చి
వాఁడిమి మిగులఁ దీవ్రంబున నేసె- మూఁడుబాణముల రామునితమ్మునురము
అప్పుడు ధీరులై యధికరౌద్రముల - నిప్పులు గన్నుల నివ్వటిల్లంగఁ
జెలగునయ్యిద్దఱ సింహనాదములు - బలువిడిఁ బఱతెంచు బాణఘట్టనలు
మురుగుణస్వనములు నొక్కట నెసఁగ - వరయ మృత్యువునట్టహాసంబువోలె
వెలసినలావుల విక్రమంబులను - బొలుపులఁ జలముల భూరిరౌద్రముల
ననిశంబు వెలుఁగు చంద్రార్కులఁ బోలెఁ - దనరుచతుర్దంతదంతుల వోలెఁ
గొమరారుసింగంపుఁగొదమలఁ బోలె - గ్రమ మొప్ప శంబరకాములఁ బోలె
నమరఁ ద్రినేత్రాంధకాసురు ల్వోలె - రమణఁ గుమారతారకులును దోలె
నేపారు వృత్రాసురేంద్రులఁబోలె - రూపింప లయకాలరుద్రులఁబోలెఁ
బాయనిజయకాంక్ష బలియురై పోర - నాయిద్దఱును నొప్పి రప్పుడు చూడ
కోపించి కోదండగుణఘోష మెసఁగఁ - జాపరథధ్వజ సహితంబుగాఁగ
నామేఘనాదుని నంపవర్షమున - సౌమిత్రి ముంచిన సైరింప కతఁడు
ప్రతిసాయకము లేయ బలువిడి ద్రుంచి - వితతంబుగా బాణవృష్టిఁ గప్పుటయు
ఆయింద్రజితుఁ డప్పు డల వెల్లఁ బొలిసి - యాయస్త్రములకు మాఱైనయస్త్రములు
నెరి నేయనేరక నిట్టూర్పు పుచ్చి - తరిగొని చూడ నత్తరి విభీషణుఁడు
సౌమిత్రిఁ గనుఁగొని "జననాథతనయ! - నీమార్గణంబుల నిర్విణ్ణుఁ డగుచు
దశకంఠసుతుఁ డున్నదశఁ జూడు మింక - దశరథాత్మజ! రణస్థలి వీని గెల్వు"
మనవుడు నుగ్రంబు లైన బాణములు - గొని యంగకము లెల్లఁ గ్రుచ్చి వోనేయ
నొకముహూర్తము మూర్ఛ నొంది వే తెలిసి - "యకట ముందే వాసవాదుల గెల్చి
పరికింప దైవంబు ప్రతికూలమైన - నరునకు నిటు నేఁడు నా కోడవలసెఁ;
ననిలోన రాక్షసు లందఱుఁ బొలిసి - రినవంశజులచేత నిఁక నేటి బ్రతుకు?"

అనుచుఁ గోపమున నయ్యమరకంటకుఁడు - జననాథసుతుఁ జూచి చలమగ్గలించి
"నరనాథనందన! నావిక్రమంబు - బరికించి నీవింక బంటవై నిలువు ;"
మనుచు నేడమ్ముల నతని నొప్పించి - హనుమంతు బదియింట నదరంట నేసి
వెస విభీషణుమీఁద విశిఖము లాఱు - మసలక నిగుడించి మఱి విజృంభించెఁ ;
గాకుత్స్థతిలకుఁ డాకడిమి గైకొనక - నాకేంద్రరిపుఁ జూచి నవ్వుచుఁ బలికె,
"నధికుండు పంతంబు లాడకే గెలుచు - నధముండు పంతంబు లాడియు నోడు ;
ననుచితస్థితి శూరు లగువారు డాఁగ - రనిలోన వంచించు టదియొక్క గెలుపె ?
కుటిలయుద్ధము సేయఁ గ్రూరాత్మ నీకు - బటుగతి నిహమును బరము లే" దనుచు
దినకరకరజాలతీవ్రార్చు లదరఁ - గనకపుంఖంబులు గలుగు బాణములు
వానిపై నిగుడించి వడి జోడుఁ ద్రెంచి - మేనుచ్చి చనఁగ నమ్మెయి మరు వపుడు
కాలోగ్ర సర్పంబు కంచుకం బనఁగ - నాలోకనాభీలమై నేలఁబడియె ;
వాఁడు వెండియు నొక్కవజ్రాంగిఁ దొడిగి - వాఁడిబాణంబుల వడి నేయ నపుడు
పరువడి నొందొరు బాణఘాతముల - నురువడి వెలువడు నురుశోణితముల
గైరికనిర్ఘరకలితంబు లైన - భూరిభూధరములు పోలుపుఁ గైకొనుచుఁ
గరవేగశరవేగగతులు నేర్పులును - గరమొప్పఁ బోరుచోఁ గారాకు రాలి
పూచినకింశుకభూజంబు లొప్పు - నాచందమున నొప్పి రస్త్రఘాతముల
నమరగంధర్వాదు లచ్చెరువంది - సమరంబు చూడ నాసమయంబునందు
కలభవేష్టితమత్తగజలీల మంత్రి - కలితుఁడై భీకరగతి విభీషణుఁడు
విలు గుణధ్వని చేసి విపులరోషమున - వెలుఁగుమంటలతోడి విశిఖంబు లేయఁ
బిడుగులు చఱచిన పృథులభూజముల - వడువున రాక్షసు ల్వసుధపైఁ బడిరి ;
అనలుండు మొదలుగా నతనిమంత్రులును - ఘనశూలపట్టిసఖడ్గఘాతముల
నెగడి రాక్షసకోటి నేలపైఁ గలిపి - రగచరావలిఁ జూచి యవ్విభీషణుఁడు
"ఇంక నీతనిఁ జంపు- డిందఱుఁ బోదివి - లంకేంద్రుబల మన్న లా వన్న నితఁడె ;
అని నీతఁడీల్గిన నాదశాననుఁడు - దనసేనతోఁ గూడఁ దా నీల్గినాఁడు ;
మును ప్రహస్తుని వజ్రముష్టిఁ బ్రజంఘుఁ - దనువాని సుప్తఘ్నుఁదనువాని మఱియుఁ
గుంభనికుంభుల ఘోరవిక్రములఁ - గుంభకర్ణుని మహోగ్రుని నతికాయుఁ
వికటు మహాపార్శ్వ వెలయ ధూమ్రాక్షు - మకరాక్షు రక్తాక్షు మఱి శోణితాక్షు
యూపాక్షుఁ ద్రిశిరు మహోదరు నగ్ని - కోపుని దేవాంతకుని నరాంతకుని
ఖరు జంబుమాలిని కంపను మఱియుఁ - బరుషవిక్రము లైన పగతురఁ జంపి
యాహవసాగరం బవలీల దాఁటి - బాహాబలంబులఁ బరఁగితి ; రింక
సౌమిత్రికిని మీకు సమయంబు దాఁటు - డామెయి నింద్రజిత్తనుగోష్పదంబు
కొడుకుఁ జంపఁగ నాకుఁ గూడదు వీఁడు - చెడునుపాయము మీకుఁ జెప్పెద వినుఁడు ;

హింస గావించిన నెదిరిచేఁ బంచి - హింస సేయించిన నివిరెండు సరియె,
ఇది రామకార్యార్థ మిది లోకహితము - నదికాన పాతకం బైనఁ గానిండు;
సౌమిత్రిచే నేఁడు చంపింతు వీని - నేమాయలును గొల్వ విటమీఁదననఁగ
జాంబవంతుఁడు ఋక్షసంఘంబుతోడ - నంబరం బగలంగ నార్చి రాక్షసుల
నగశృంగతరుసింహనఖదంతములను - బగతుర నవలీలఁ బాల్పడి నొచ్చి
నొప్పింపఁ గపులచే నొగిలి రాక్షసులు - నిప్పులు సెదరంగ నెరిదారు ఘోర
పరశుముద్గరశూల పట్టిసప్రాస - పరిఘశరాసనపాణులై పెరయఁ
బోరి సురాసురులకుఁ బోలె నయ్యద్రి - చరనిశాచరులకు సంగ్రామ మయ్యె.
హనుమంతుఁ డాసమయంబున నలిగి - ఘనులక్ష్మణుని డించి కాలునిపగిది
నొక్కొక్కవాటున నొక్కొక్కమాటు - పెక్కండ్ర దైత్యులఁ బృథివిపైఁ గూల్చి
శైలశృంగంబుల సాలవృక్షముల - లీలమైఁ జంపి బల్లిదుఁడునై పేర్చె
సరభసంబున విభీషణుఁ డంత నలుక - నురుతరజ్యాఘోష మొనరించి మించి
తనమంత్రులును దాను దద్దయుఁ గడిమి - దనుజులఁ బెక్కండ్ర దరమిడి చంపి
కరమొప్పఁ గనకపుంఖప్రదరములు - నొరఁగించె నింద్రజిత్తునిమేను గాడ
తరమిడి వాఁడు నుదగ్రుఁడై కినిసి - యరిదిశరంబు లేయఁగ నవి వచ్చి
పోరి విభీషణునురంబున నుచ్చి పాఱి - ధరఁ గాడె ధరణియుఁ దల్లడపడియె
దురము విభీషణుతో నింద్రజిత్తు - కర ముగ్రముగ నిట్లు కావించుచుండఁ
గనుఁగొని యపుడు లక్ష్మణుఁడు కోపించి - హనుమంతు నెక్కి తీవ్రాస్త్రసంతతుల
వడిమీఱి రాక్షసవరునిపై నేయఁ - గడునొచ్చియును భయంకరముగా నపుడు
మగుడ వాఁ డుజ్జ్వలమార్గణపఙ్క్తి - మిగులంగ లక్ష్మణుమీఁదఁ బెల్లేసె;
అదరి యయ్యిద్దఱు నతికోపు లగుచుఁ - గడిఁదిబాణంబు లుగ్రత నేయ నపుడు
ఆయంపతండంబు లదరి యొండొరుల - కాయంబు లందంద కప్పిన నపుడు
అంబుధారలతోడియంబుదంబులను - నంబుదంబులతోడియర్కచంద్రులను
బోలి రామార్గణంబులు వచ్చుచున్న - యాలోనివేగ మేమని చెప్పవచ్చు?
తొడిగినశరములు తొడిగినయట్లు - విడువరొకో? యను విధమున నుండె;
ఆరెండుతెఱఁగుల యమ్ములు గగన - మారంగఁ గప్పిన నడరెఁ జీఁకట్లు;
వీరరసావేశవివశత నెఱుఁగ - రైరి యొండొరుల మహాజిరంగమున
ఆయవసరమున నచ్చెరు వడర - వాయువు రణభూమి వర్తింపదయ్యె:
అనలుండు వెలుఁగొందఁ డయ్యె దిక్పతులు - ననిమిషగంధర్వయక్షకిన్నరులు
చకితాత్ములై వచ్చి శరణంబు సొచ్చి - సకలదేవతలు లక్ష్మణుఁ బ్రశంసించి
యాలక్ష్మణునకు జయం బగునటుల - చాలదీవన లిచ్చి సమ్మదంబునను
నతిలోకకంటకుం డైనయాదైత్యు - మృతునిగాఁ జేయుసౌమిత్రి! నీవనుచుఁ

బలుకుచునుండ నాఖానుకులుండు - పెలుచ నార్చుచు గుణాభీలరావంబు
చెలఁగంగ నాయింద్రజిత్తును గిట్టి - బలుకాండములు మీఁదఁ బరఁగించుటయును
ఆరాక్షసుఁడు వేగ యవిత్రుంచివైచి - ఘోరనారాచము ల్గురిసి పెల్లార్చె;
మదిలోనఁ గోపించి మఱియు లక్ష్మణుఁడు - గదిసి యీశాఖామృగంబు లార్వఁగను
జలమున నొకయర్ధచంద్రబాణమున - బలియుఁడై వానిచాపము ద్రుంచివైచి,
పడగ యేడింటను బడనేసి యొకటఁ - దడయక సారథితల ద్రెవ్వ నేసి
పదియింట వక్షంబు పగులంగ నేసి - యదరంట నేసె రథ్యముల నాల్గింట;
ఆరావణునిసుతుం డప్పుడు తానె - సారథి రథియునై సౌమిత్రిఁ గిట్టి
నెట్టన నేయుడు నిగుడుకోపమున - నట్టహాసము సేయ నాలక్ష్మణుండు
నరదంబుఁ గడపుచు ననిసేయుదైత్యు - నరుదార వీక్షించి యదరంట నేసె;
ఆవాఁడియమ్ముల నధికంబు నొచ్చి - రావణుసుతుఁడు మూర్ఛాగతుం డగుచు
నంతన తెలివొంది యాత్మలోఁ బెద్ద - చింతించి యిదియేమి చిత్రమో? నరుఁడు
నన్ను నొప్పించె నెన్నఁడు నిట్టి దెఱుఁగ - మ న్ననేకాహవంబులఁ బోరునపుడు
కాల మెవ్వరికినిఁ గడవరా దనుచు - వాలిన యుష్ణనిశ్వాసంబు లడరఁ
జాపంబు తివియంగ శరము సంధింప - నోపక, పరిపంథి నొవరంగఁ జూడ
నేరక యుండిన నిఖిలదేవతలు - నారాముతమ్ముని నగ్గించి రపుడు;
వెలవెల నగువాని విన్ననిమోము - కలయంగఁ గనుఁగొని కపివీరులార్వ
వీరులు గ్రథనుండు వెసఁ బ్రమాథియును - మేరుసన్నిభుఁ డగుమేషనిస్వనుఁడు
శరభుండు ఋషభుండు శైలము ల్వైచి - రరుదార నింద్రారియరదంబు విఱుగ
నటుపైన కేతురథ్యంబులతోడ - విటతాటమై కూల విపులకోపమున
నసురనాయకసుతుం డంత బిట్టార్చి - వెస విభీషణు రామవిభు ననుజన్ము
నుదురును వక్షంబు నోనాట నేసె - వదలక మూఁడేసి వాఁడిబాణముల;
నేసి గుణధ్వని యెసకంబు గాఁగఁ - జేసి చెలంగించె సింహనాదంబు;
అప్పుడు కోపించి యధికరౌద్రమున - నిప్పులు కన్నుల నివ్వటిల్లంగ
రావణుతనయునురం బుచ్చిపాఱఁ - గా విభీషణుఁ డేసెఁ గాండంబు లయిదు
అతఁడు గోపించి యాగ్నేయబాణ - మాతండ్రిపయి నేయ నది రాఁగఁ జూచి,
వారుణాస్త్రం బేసె వడి లక్ష్మణుండు - నారెండు నటఁ బోరి యవనిపైఁ బడియె;
ఉరగాస్త్ర మాదైత్యుఁ డుగ్రుఁడై యేయ - గరుడాస్త్రమునఁ ద్రుంచె గళము సౌమిత్రి;
తగఁగుబేరాస్త్ర ముద్ధతి నాతఁ డేయ - నగణితంబుగఁ ద్రుంచె యామ్యబాణమున;
నతఁడు వెండియును వాయవ్యాస్త్రమేయ - నతఁ డదియును ద్రుంచె నైంద్రాస్త్ర మేసి;
దానవుం డపుడు గంధర్వాస్త్ర మేయ - దానిలక్ష్మణుఁడు రౌద్రంబునఁ ద్రుంచె;
చలమున నిటు వారు సమరంబు సేయఁ - బ్రళయకాలమునాఁటి భంగిమై తోఁచె;

సౌమిత్రి రణపరిశ్రాంతి మాన్పుటకు - నామందవాయువు లల్లన వీచె;
అంత లక్ష్మణుఁడు నాయంతకుపగిది - నంతకంతకు నుగ్రుఁడై యింద్రజిత్తు

—: లక్ష్మణునిచే నింద్రజిత్తు చచ్చుట :—

నటు చూచి కార్ముకజ్యానినాదంబు - పటుశక్తితో దిశాభాగంబు వగులఁ
జెలఁగించి మెయిపెంచి సింహనాదంబు - సెలఁగించి దేవేంద్రుచేఁ గొన్నయట్టి
యారూఢిమీఱ నింద్రాస్త్రంబు దొడిగి - యారామవిభుఁడు ధర్మాత్ముఁ డౌనేని?
దేవి యాసీత పతివ్రతయేని? - దేవతాకరుణ నాదెసఁ గల్గెనేని?
నింద్రాదులకు నెల్ల హిత మగునేని - నింద్రజిత్తునితల యిమ్మహాశరము
త్రెంచుఁ గావుతః మని దృష్టి సంధించి - మించి యేయుటయును మి న్నెల్ల నిండి
పృథుదీర్ఘనిర్ఘాతభీషణం బగుచుఁ - బ్రథనవికాసన ప్రారంభ మగుచు
బహురత్నపుంఖశోభాయితం బగుచు - విహగేంద్రసమజనావిర్భావ మగుచు
వహిముఖానలకణాత్యాలోల మగుచు - నహిమాంశుబింబప్రభాభీల మగుచు
మండుచు రుచులతో మహియు నాకసము - నిండుచు నత్యుగ్రనిగ్రహోదగ్ర
గతులమైఁ బఱచి రాక్షసలోకనాథు - సుతుఁ గిట్టి యందంద సురలు మిన్నంద
దనరిన నమ్మహోద్దండాస్త్ర మతని - యనుపమమణికుండలాంచితం బైన
లలితారుణేక్షణాలంకృతం బైన - తలబొమిడికముతో ధరఁ గూలఁద్రోసెఁ;
గలుషభావమున లంకానిధానంబు - చలమున నుగ్రుఁడై సాధింపఁ గోరి
బలి యిచ్చుకొఱకునై పటులులాయంబు - దలద్రుంచివైచువిధం బచ్చుపడగ
ననిలోనఁ బడియున్న యాయింద్రజిత్తుఁ - గనుఁగొని జయలక్ష్మి గైకొని దిశలు
గలయంగ నపుడు శంఖంబు పూరించి - విలు గుణధ్వని చేసి వెస లక్ష్మణుండు
నలి నప్పు డురుసింహనాదంబు సేసెఁ - జెలువొంద నప్సరస్త్రీల లాస్యములు
వీనుల సొలయించె; విశ్రుతశ్రుతుల - మానైన గంధర్వమధురగానములు;
అంత విభీషణుం డంతంత కెచ్చు - సంతోషమునఁ గ్రుచ్చి సౌమిత్రి నెత్తి
యాలింగనము సేసె నాలంబులోన - నాలోన వనచరు లందంద చెలఁగి;
రంతలో హతశేష లగునిశాచరులు - నెంతయు భీతిల్లి యేపెల్లఁ బాసి
వనచరుల్ దోలంగ వడి ధృతు ల్గూల - దనరారుపదహతి ధరణి గంపింపఁ
గలఁగొని చీఁకట్లు కన్నులఁ గవియఁ - దలలు వీడఁగ నాయుధంబులు వైచి
చెందినభయమునఁ జెడి పాఱి లంకఁ - గొందఱు చొచ్చిరి, కుధరశృంగములు
కొందఱెక్కిరి; వార్ధిఁ గొందఱు వడిరి - కొందఱు దూరిరి గుహానికుంజములు
అనలుండు తీవ్రార్చు లడరంగ వెలిఁగె - దినకరుం డుజ్జ్వలదీప్తిఁ జెన్నొందె;
జలము లెందును నతిస్వచ్ఛంబు లయ్యెఁ; - గలయ దిక్కులకప్పు కావిరి విఱిసెఁ;
గగనప్రసన్నత గలిగె నిష్కంప - మగుచు భూతలమొప్పె; నప్పుడెంతయును

బవనసూనుఁడు శతబలియును నలుఁడు - జవశాలి పనసుండు శరభుండు ఋషభుఁ
డతులవిక్రమశీలుఁ డావాలిసుతుఁడు - నుతబలుం డగు సుషేణుం డర్కజుండు
గజుఁడును గవయుండు గంధమాదనుఁడు - విజయు లైనట్టి యాద్వివిదమైందులును
దక్కనవానరోత్తములు నేతెంచి - మ్రొక్కి కీర్తించిరి ముదితాత్ము లగుచు.
నప్పుడు లక్ష్మణు నఖిలదేవతలు - నొప్పార నుతియించి యొగిఁ బుష్పవృష్టిఁ
గురిసిరి ; వానరకోటి పెల్లార్చెఁ - బరిమళయుతముగఁ బవనుండు వీచె ;
ఆలక్ష్మణుఁడు విష్ణునంశంబు గాన - నాలంబులోపల నతనిచేఁ దెగిన
కపటరాక్షసుఁడును గాయంబు విడిచి - యపరాబ్ధిఁ గ్రుంకిన యర్కుండు వోలె
విష్ణుసాయుజ్యంబు వెలయంగ నందె - నుష్ణాంశుకులకీర్తు లొగి దిశ ల్నిండ
సౌమిత్రి యట జయస్తంభంబు నిల్పి - రామునియొద్దకు రయమునఁ జనియె ;
సర్వవానరవిభీషణవాయుజులును - బర్వి యెంతయుఁ దన్ను బలిసి యేతేర
వచ్చి రామునిపాదవనరుహంబులకు - నచ్చుగా నెరఁగిన నప్పు డుప్పొంగి
యలరి కౌఁగిటఁ జేర్చి యానందబాష్ప-ములతోడఁ దొడలపై ముదమొప్ప నునిచి
పొరి నంగముల వీరపులక లనంగ - నరగరు ల్చొర గాడినట్టిబాణముల
మునుకొను నాదుఃఖమున మేఘనాదుఁ - డనిలోనఁ గూలినయాసంతసమున
నతిరయంబున మూర్ఛ యంతలోపలనె - ధృతి దూలుకొనఁ దోన తెలివియు గలిగి
"యాయోధనంబున నలవుమై నింత - సేయునే యీతం డజేయుఁడై నేఁడు
బహుదివ్యశస్త్రాస్త్రబలు నింద్రజిత్తు - నహితభయంకరు ననిలోనఁ జంపె ;
నటుగాన నాచేత ననిఁ జచ్చు నింకఁ - బటుశౌర్యధనుఁ డైన పఙ్క్తికంధరుఁడు
ఆతనివిభవంబు నాతనిబలిమి - యాతనిసుతునితో నట నేఁడు పోలిసె ;
నిఖిలశస్త్రంబుల నిపుణుఁడై మెఱసి - యఖిలరాక్షసులకు నాధారమైన
కొడుకుచావున కెల్లకోర్కులు విడిచి - కడిమిమై నాతోడఁ గయ్యంబు సేయ
సర్వాయుధోజ్జ్వలసన్నద్ధుఁ డగుచు - గర్వించి దుర్వారగతి వచ్చునేని ?
చతురంగబలదైత్యసంఘంబుతోడ - వితతాహవక్షోణివిశిఖజాలముల
బలువిడి దునుమాడి బలిభూతములకు - నలవడఁ గావింతు నద్దశాననుని"
ననిసుషేణునిఁ జూచి యారాముఁ డనియె - "దనరునోషధశైలతటవనంబునను
నురుతరప్రభలతో నొప్పువిశల్య - కరణి వేతెచ్చి లక్ష్మణవిభీషణుల
వానరావలి శరవ్రణవేదనలను - వానరోత్తమ ! పాపవలయు నీ" వనిన
ఆతండు నత్తెఱం గటుసేయ వారు - వీతక్షతాంగులై వెస నుల్లసిలిరి ;
ఇనసూనుపనుపున నెల్లవానరులు - మనమారఁ గైసేసి మహితతేజమునఁ
జంద్రదివాకరసదృశులౌ రామ - చంద్రసౌమిత్రుల సరిగొల్వ నపుడు
రామలక్ష్మణులను రవితనూజుండు - యామినీచరవరుఁ డగువిభీషణుఁడు

నుతబలుం డనిలసూనుఁడు సుషేణుండు - శతమన్యుమనుమఁడు జాంబవంతుండు
నీలుండు మొదలుగా నిఖిలయూథపులు - పౌలస్త్యులకు నెల్లఁ బట్టుగొమ్మైన
యావీరవరునిచా వధికసమ్మదము - గావింప సంపూర్ణకాములై రిటను.

—: రావణుఁ డింద్రజిత్తుమరణమునకు శోకించుట :—

అంత నారాక్షసు లట లంక కరిగి - యెంతయు కోపంబు లెసఁగ నవ్వేళ
రావణు లోకవిద్రావణుఁ గాంచి - "దేవ ! నీపుత్రుండు దేవేంద్రవైరి
తనబాహుబలమునఁ దఱిమి వానరుల-దునుమాడి పెక్కండ్ర దురములోపలను
దివిజు లచ్చెరువంద దివ్యాస్త్రకోటి - నవిరళంబుగఁ బేర్చి యంతటఁ బోక
బలువిడి లక్ష్మణు ప్రాణము ల్గలఁగఁ - బలుసాయకంబులఁ బ్రౌఢుఁడై యేసి
యామేఘనాదుం డుదగ్రవిక్రముఁడు - సౌమిత్రిచేఁ జచ్చె సమరమధ్యమున"
ననవుడు రావణుం డధికశోకమున - మునిఁగి పెద్దయుఁ బ్రొద్దు మూర్ఛిల్లి తెలిసి
"హావంశవర్ధన ! హామహావీర ! - హావీరరణధుర్య ! హాశూరవర్య !
ఆశతమన్యుని నవలీలగెలుచు - నాశౌర్య మెవ్వఁ డుదగ్రుఁడై యడఁచె ?
బలసూదనాది దిక్పతులు ఖేచరులు - పలుమాఱు నీవన్నఁ బాఱుచుండుదురు ;
నీయుగ్రశక్తికి నిలిచి నిన్నెదిరి - యాయోధనంబున నడఁచెనే నరుఁడు ?
చటులకోపంబునఁ జండకోదండ - పటుబాణపాణివై బవరంబులోన
నిలిచిన జముఁడైన నీ కోడు నట్టి - బలిమి యెక్కడ బోయెఁ బరికింప నేఁడు
వక్రమై దైవంబు వలనుగాకున్న - శక్రారి ! నీకంటె జముఁ డెక్కడయ్యె ;
అక్కజంబుగ మందరాచలంబైన - వ్రక్కలు సేయు నీవాఁడిబాణములు
రణములోపల మున్ను రామలక్ష్మణులఁ - దృణలీల గెలిచితి తివిరి పల్మాఱు ;
ఆమహత్త్వము దూలి, హాపుత్ర ! నీవు - సౌమిత్రిచే నిటు సమసితే ? యకట !
అమరులు మునులును నమరారి ! నీవు - సమరోర్విఁ బడుటకు సంతసించెదరు ;
సంహారఘనఘనస్తనిత మైనట్టి - సింహనాదము నీవు చేసిన బెదరు ;
నిఖిలలోకంబుల నీ వజేయుఁడవు - నిఖిలనిర్జరులకు నీపేర్మి దక్కి-
యల్పునిగతిఁ గూలి తకట ! యాబ్రహ్మ - కల్పన దప్పినఁ గానేరవైతి ;
సచరాచరములైన జగము లీరేడు - సుచిరవిక్రమ ! వీరశూన్య మైనదియు
నందన ! నీలావు నమ్మిన నన్ను - బృందారకులు నవ్వఁ బెడఁబాయఁ దగునె ?
చెవులార రాక్షసస్త్రీవిలాపములు - వివిధభంగులు నేఁడు విన నాకువలసె ;
నీయౌవరాజ్యంబు నీదులంకయును - నీయిష్టబంధుల నీతల్లి నన్నుఁ
దనయ ! నీపత్నులఁ దనయుల డించి - చనఁజాలితే ? యెందుఁ జనితి వీ ! వకట !
నాఁ డంతకుని గెల్చినాఁడ వాలమున - నేఁ డెట్టువోయితి వీవు తత్పురికి ?

పరలోకకృత్యము ల్భక్తితోఁ దనయుఁ - డరయఁ దండ్రికిఁ జేయునవి యెల్లఁబోయి
యే నీకుఁ జేయంగ నిటు నేఁడువలసె ; నేనింక నేమందు ? నేమిసేయుదును ?
రామలక్ష్మణులును రవితనూజుండు - యామినీచరపాలుఁ డగువిభీషణుఁడు
భీమవిక్రమలీలఁ బెంపొందుకపులు - నామర్మములు దూర నాటియున్నారు ;
అట్టి నాహృదయశల్యంబు లోపుత్ర ! - నెట్టనఁ బెఱుకక నేఁ డెందుఁ జనితి ?
నాపాలిజయ మయ్యు నాతేజ మయ్యు - నాపుణ్యఫల మయ్యు నాభాగ్యమయ్యు
నాపెంపుగతియయ్యు నాకీర్తియయ్యు - నేపారనోపుత్ర యెంచినవెల్ల
నీవయై యుండుదు నీయట్టికొడుకు - చావఁ జూచితి ; నింక జన్మ మేమిటికి ?
ఈకష్టశోకాబ్ధి యెడతెగ కీద - నాకు నెయ్యదితెప్ప ? నలినాప్తతేజ !
“నిన్నుఁగొని రాముని నిర్జింతుఁ బోర” - నని నమ్మియుండితి ; నదియును దీరె ;
ఆశలన్నియు దీరె ; నకట ! యే నింక - నీశోకదవవహ్ని నెరియంగఁజాల ;”
నని యని శోకించి యందంద పొగిలి - మనసు డిందకయుఁ గ్రమ్మఱ మూర్ఛనొంది
యున్నదశగ్రీవు నుగ్రప్రభావు - నున్నతాత్ములు మంత్రు లొయ్యనఁ దెలుప,
బలురోషశోకము ల్బలిసి కన్బొమలు - పలుమఱు షుడివడఁ బరవసంబొప్ప
నేచినకిన్కమై నేదిక్కు చూచెఁ - జూచినదిక్కున స్రుక్కి రాక్షసులు
ఘనభీతిఁ బఱవ రాక్షసలోకవిభుఁడు - కన దుగ్రదంతసంఘట్టనరవము
లతిభయంకరవృత్తి నప్పుడు దిశలఁ - బ్రతిరవం బొనరింపఁ బదిముఖంబులను
గనుగవలను నగ్నికణములు దొరుఁగ - దనమంత్రివరుల నందఱఁ జూచి పలికె ;
విడువనితపమున వేధ మెప్పించి - పడసితి శస్త్రాస్త్రపంక్తులు పెక్కు
ఎన్నఁడు నపజయం బెఱుఁగ యుద్ధముల - నెన్నఁడు నేశోక మెఱుఁగఁ జిత్తమున
నిరుపమస్థితి నొప్పు నీలాభ్ర మనఁగ - బరమేష్ఠి మెప్పించి పడసినజోడు
గైకొని రథమెక్కి కదలితి నేని - నాకనాయకుఁడైన నను గెల్వఁగలఁడె
నలినసంభవుచేత నాఁ డేనుగొన్న - విలునమ్ములును మీరు వేగంబ తెండు ;
వాఁడిమి మీఱంగ వడిఁగిట్టి కలన - నేఁడు నేగెల్తు ; నానృపులను గపుల”
నని పేర్చి ప్రళయకాలాగ్నియుఁ బోలె - మనమున జాజ్వల్యమానుఁడై యుండి
దివ్యవాద్యములతో దిక్కులు మెఱయ - నవ్యబాహాస్ఫాలనంబు సేయుచును
అనిమె నిట్లుగ్రుఁడై యధికరోషంబు - పెనఁగొన మఱియును బేర్చి యిట్లనియె.
“నేఁడు నాతమ్ముల నేఁడు నాసుతుల - నేఁడు నాబంధుల నేఁడు నాభటులఁ
జంపెను సీతకై చనుదెంచి కడిమి - పెంపార రాముఁ డభేద్యుఁడై పేర్చి
యీయింద్రజిత్తు మాయాసీతఁ జంపె - నాయుపాయంబు నిరర్థకం బయ్యె

—: రావణుండు సీతను దెగవేయఁ బోవుట :—

నే నింక నిజముగా నిప్పుడ పోయి - జానకిఁ దెగటార్చి చలము సాధింతు”

నని హస్తమునఁ జంద్రహాసంబు పూని - తనరిన పదహతి ధరణి గంపింపఁ
జనుచుండ వృద్ధరాక్షసమంత్రివరులు - దనరంగ నూహించి తమలోన ననిరి :
"దశరథాత్మజుల నీదశకంఠరుండు - నిశితబాణంబుల నిర్జింప లేఁడె ?
కైకొన కీతఁడు కడిమిమై సకల - లోకపాలుర నాజిలో మున్ను గెలిచె ;
నోలి మరుత్తుల నుగ్రాహవమునఁ - దోలెను నలువలఁ దొమ్మండ్ర గెలిచె ;
నెనమండ్రు వసువుల నే పడంగించెఁ - ఘనతతోఁ దొమ్మిదిగ్రహముల నడఁచె ;
దెగువఁ బన్నిద్ద రాదిత్యుల నొంచెఁ - బగ గెల్చె రుద్రులఁ బదునొక్కరుండ్ర
నరుదార గంధర్వయక్షరాక్షసుల - నురగుల గరుడుల నుగ్రదానవుల
నతిభీతి పొందించె నారసిచూడ - నితనికి నరులన నెంతటివారు ?
తమకించి సతిఁ జంపఁ దగవుగా దనుచు - సమవర్తిఁ బోలె నాసమయంబునందు
లోకభయంకరాలోకుఁడై తివిరి - నాకేంద్రవైరి జానకిఁ జంపఁ గదిసె ;
అప్పు డప్పాపాత్మునత్యుగ్రదృష్టి - కప్పుణ్యవతి స్రుక్కి యనదచందమున
నొందినభీతితో నుగ్రగ్రహంబు - ముందట నిల్చిన మోదంబు దక్కి
పడియున్న రోహిణి పగిది నాసీత - పతితుఁడౌ రావణుభావంబుఁ జూచి,
"యీదురాత్మునిచేత నిటుఁ జావవలసె - హా దైవమా ! యని యతిబాధ పొంది
దురమున నింద్రజిత్తుఁడు చచ్చు టెఱిఁగి - సురవైరి చంప వచ్చుచున్నవాఁడొ ?
కాక యా రామలక్ష్మణుల జయించి - చేకొని నను జంపఁ జేరుచున్నాఁడొ ?
వీనిచే చావ నావిధి చెరఁ బెట్టె - నే నేమి సేయుదు నిలమీఁద నింక ?
నక్కటా ! దైవంబ ! యతిపుణ్యధనులఁ - బెక్కుసంకటములఁ బెట్టితే తెచ్చి ?
రామాభిరాముల రామలక్ష్మణుల - నామీఁద పగ" నంచు నలినాయతాక్షి,
పలవించి పలవించి భావమధ్యమున - నెలకొన రఘురాము నిజమూర్తి నిలిపి
పరవశయై తూలిపడి మూర్ఛ వోయె - ధరణిపైఁ బడియున్న ధరణిజఁ జూచి
ధరణిజదెస నల్గు దశకంఠుఁ జూచి - కరము శోకించి రాక్షసు లెల్లఁ గలయ
"హాహానినాదంబు లందంద చెలఁగ - నోహో ! దురంత మీయుగ్రకృత్యంబు"
అనుచుండు నత్తఱి నమరారిఁజేరి-ఘనుఁడు సుపార్శ్వుండు ఘననీతిధనుఁడు
వెఱవక తననీతివిభవంబు మెఱయఁ - దెఱఁగొప్ప నతని బోధించుచుఁ బలికె.
"ధాతపులస్త్యుండు తండ్రి ధర్మైక - నీతిజ్ఞుఁ డురుయశోనిధి విశ్రవసుఁడు ;
నీవు వేదాగమనిధివి ; నీపెంపు - భావింప కేల దుర్భావుండ వయితి ?
తగ దుత్తమస్త్రీలఁ దవిలి వధింప ; - నగణితం బగు దోష మటుఁగాన వలదు :
ఈకోప మంతయు నెల్లి యుద్ధమునఁ - గైకొని రామలక్ష్మణులపైఁ జూపు"
మని చెప్పి యాచంద్రహాసంబు పుచ్చి - కొని సుపార్శ్వుండు దోడ్కొని వచ్చె మగుడ
అంత నా దశకంఠుఁ డధికరోషమునఁ - జింతించి విన్ననై చిత్తంబునందు

మఱపుపుట్టని పుత్త్రమరణాతురమున - మఱుఁగుచు నాస్థానమంటపంబునకు
జనుదెంచి కొలువుండి చటులవేగమున - తనమంత్రిబాంధవతతుల రప్పించి
కొందల మందుచుఁ గొడుకుచందంబు - మది నుగ్గడించుచు మౌనతనుండె.

—: ఇంద్రజిత్తుభార్య సులోచన శోకించుట :—

అంతఃపురంబున నతివలుగూడి - చింతింపఁగా విని శేషునిపుత్త్రి
యైనసులోచన యాత్మేశుచావు - విని చాల వగచుచు వివశత నొంద
పొలుపొందగాఁ బెద్దప్రొద్దుకుఁ జెలులు - తెలుపగా నొకకొంత తెలివొంది కుంది
నానావిధంబుల నాథునిఁ గూర్చి - యాననం బదరఁ బ్రలాపింపఁదొడఁగె.
"హాప్రాణనాయక ! హాజీవితేశ ! హాప్రాణనాథ ! నీవాజిలో నెదిరి
యేపార నిన్ను జయించెనే నరుఁడు ? - చూపోపఁ జాలకఁ జులకఁగాఁ జూచి ?
పాపపుబ్రహ్మ యీపట్ల నిద్దఱినిఁ - బాపంగఁ దగునె తాత్పర్యంబు లేక ?
యెప్పు డెక్కడి కైన నేగుచోఁ బిలిచి - చెప్పిపోదువు నన్ను సేమ ముప్పొంగ ;
నాకుఁ జెప్పిన నీకు నాథ ! యీచావు - చేకూరునే శత్రుచేత నీలాగు ?
మాతండ్రి నన్ను ప్రేమముమీఱ నీకు - బ్రీతి రెట్టింపఁగఁ బెండ్లి గావించు
తఱి "నీవు జయకాంక్ష దలఁచితి వేని - పరవికార్యంబులు నతితోడఁ దెల్పి
అరిగిన నజహరాదుల కజేయుఁడవు - నరు లనఁగా నెంత ? నాకేశవైరి !"
యనుచు శిరోరత్న మపుడు నాచేతి - కొనరంగ నిచ్చి నా కొకబుద్ధి దెల్పె :
"తనయ నీపతి శత్రుతతిమీఁదఁ బోవ - మానుగాఁ దలపయి మణి నివాళించి
పంపినఁ బగఁదీర్చుఁ బగతుల నెల్ల" - నింపుగాఁ జెప్పిన నీమామమాట
మఱచి యిప్పుడు నీవు మఱి వైరిదివ్య - శరవహ్నిచే రణస్థలిని వ్రాలితివి ;"
అని తనప్రాణంబు లాత్మేశునకును - మునుకొని మది ధారఁ బోసి యాక్షణమె
తనయులఁ జూచి యాతరలాయతాక్షి - "ఘన మైన శోకసాగరమున మునిఁగి
క్షితిల నేల ? విభీషణుం డుండ - నాతఁడు మన్నించు నధిక తేజమున ;
వర్ధిష్ణులై తనూభవులార ! మీరు - వర్ధిల్లుఁ డెప్పుడు వరగుణోన్నతిని.
నా కింక నుండుట న్యాయంబు గాదు - ప్రాకటంబుగఁ బోదు ప్రాణేశుకడకు"
వని ముద మందుచు నన్నిట రోసి - మనమునఁ గలవాంఛ మమత రెట్టింప
నలయుచు సొలయుచు నసు రుసు రనుచు - లలిఁదూలి యజపుష్పలతికచందమునఁ
జని దశకంఠునాస్థానంబుఁ జేరి - తనకన్నులను బాష్పతతులును దొరుఁగ
మదిరాక్షి యేడ్చుచు మమత రెట్టింప-నొదుగుచు మామతో నొయ్యనఁ బలికె.
"పతివియోగంబైన పత్నియాక్షణమె - పతి నంటియేగుట పరమధర్మంబు ;
అటుగానఁ బతినంటి యరుగంగ వలయుఁ - బటుబుద్ధితోడ నాపతికళేబరము
తెప్పింపు మిప్పుడు తీవ్రంబుగాను - తప్పక మది భటతతుల బాంధవుల"

వనిన నాతఁడు నాత్మ నల్లఁ జింతించి - మనుజాశనుండు నామగువ కిట్లనియె.
"విన్నవై యాహవవిముఖమధ్యమున-పన్నుగాఁ బడియున్నపడఁతి నీవిభుని
నేను బో యడిగిన నిత్తురే వారు ? - కాన నాచేతను కాదు మృగాక్షి;
నీమన సటుమీఁద నేనేమి చెప్ప ? - భామ ! నీవెఱుఁగని పనియేమి కలదు ?
చెప్పితి నాకుఁ దోఁచినవిధం" బనిన - నప్పద్మలోచన యతని కిట్లనియెఁ
"కైలాసనగము వేగమె కేలనెత్తి - ఫాలాక్షునకు నతిభయముఁ బుట్టించి
కడఁకమై మూఁడులోకములను గెల్చి - కడిమి గల్గిన మహాఘనుఁడవు నీవు;
సురనాథుగెల్చిన శూరున కిపుడు - నరు లెంతవారు ? వానరులెంతవారు ?
నరులలో హీనవానరులలోఁ బడిన - గురుసత్త్వశాలి నీకొడుకుదేహంబు
"తేలేను నే" నని ధీరత్వ మెడలి - యాలీల ననఁ గాలహేతువో యనుచుఁ
గర మొప్పఁగా బాహ్యకర్మంబులకును - తరుణులు పతిరహితం బైన నగ్ని
సరవితోఁ జన ధర్మసరణియుఁ గాన - వెఱవక నే విన్నవించినమాట
నెగ్గుగాఁ గొన కానతిచ్చి నన్నుపు - దిగ్గున చని పతిఁ దెచ్చుకోవలయు ;"
వనిన నాదశకంఠుఁ డతివ వీడ్కొలుప - మానినియును తనమామకు మ్రొక్కి.
మెలుపైన దొలుకరి మెఱుపుచందమున - కలితమౌ తనమేనికాంతిజాలములు
తలకొని ఘనబోంతర మెల్ల నిండ - జలరుహనేత్ర నిశ్చలబుద్ధిచేత
వినువీథిరాఁ గపివీరు లందఱును - మనమున నాశ్చర్యమగ్నులై చూడ
నంతఁ గొందఱు కడు నాశ్చర్యముననను - వింత రెప్పలు విచ్చి వేవేగ చూడ
వెఱఁగొందుచున్న యీవెలఁదులు మేటి - సురపురినుండి యీసుదతీలలామ
దేవత లంపిన దిలక్ష్మి రామ (?) - దేవునికడ కేగుదెంచెనో కాక !
తనయుఁడు మృతుఁడైన దశకంధరుండు - మనమున రోషంబు మఱి యింతలేక
కక్కసం బుడిగి వెగమె సీత రథము-నెక్కించి మగుడ నంపించెనో గాక ?
కాక వేఱొక దేవకాంతయు నిందు - రాఁ గారణంబేమి రయమున ననుచు,
అంగదసుగ్రీవు లాంజనేయుండు - సంగరస్థలి నున్న తరుచరాధిపులు
వెరవొప్ప శ్రీరామవిభుఁడు లక్ష్మణుఁడు - దొరకొని చోద్యమందుచు నుండి రపుడు
పరమపావనుఁడైన పవమానసుతుఁడు - వెరవున నాకాశవీథి నేతెంచు
భామినీమణిఁ జూచి పరఁగ రామునకు - తామసింపక వేగఁ దగ విన్నవించె ;
"ఈమానవతి మది నెంచఁగా దేవ - భామ కా దిది రామపత్నియుఁ గాదు
మానుగాఁ బతిలేని మగువయే కాని - దానికి నదిగొ ప్రత్యక్షంబు గలదు ;
అప్పడఁతుకయున్న యరదంబుమీఁదఁ - గప్పినధూళి రాఘవ ! విలోకింపు"

—: సులోచన శ్రీరాముల నుతించుట :—

మని చూపుచుండ నయ్యబ్జాక్షి వేగ - చనుదెంచి యరదంబు చయ్యన డిగ్గి

పుత్తడిబొమ్మయో పొసగంగ మొదల - క్రొత్తగుముత్తెమో కొదమరాయంచొ ?
యనఁగ సన్నపునడు మసియాడుచుండఁ - గనుగవలను బాష్పకణములు దొరుఁగ
నందందఁ దూలుచు నసురుసు రనుచు-మందయానంబున మగువ రాఘవునిఁ
గదిసి సాగిలి నమస్కారంబు సేసి - ముదిత హస్తంబులు ముకుళించి నుదుట
"రవికులాంబుధిసోమ ! రామాభిరామ ! - ప్రవిమలగుణధామ ! పరరాజభీమ !
జలదసన్నిభగాత్ర ! సారసనేత్ర ! - విలసితచారిత్ర ! వితతపవిత్ర !
కలశాబ్ధిగంభీర ! కనకాద్రిధైర్య ! - లలితోక్తిమాధుర్య ! లావణ్యధుర్య !
జననాథ ! నీపాదసంసేవకతన - యెనయునాపాపంబు లెల్లను బాసె"
వని విన్నవించుచు నరనాథునెదుట - వినయంబుతో నున్న వెలఁది నీక్షించి
మానవేంద్రునియనుమతిమీఁదఁ జేరి - భానుతనూజుఁ డాపడఁతి కిట్లనియె.
"నెలనాఁగ ! నీ వెవ్వ ? రిచటికి నిపుడు - వెలయంగవచ్చిన విధమేమి నేఁడు ?
వెలఁది నీపే రేమి ? విభుఁడు నీకెవఁడు ? - పొలుపొంద నెవ్వనిపుత్త్రివి నీవు ?
చెప్పు మేర్పడ నీదుచందం"బటన్న (?) - నప్పు డప్పడఁతి తా నశ్రువు లొలుక
"భానుజ విను భోగిపతి నామతండ్రి ; - యేను సులోచన. యిదియ నాపేరు ;
నాకు నాథుఁడు మేఘనాదుఁ ; డాపుణ్యు - ప్రాకటబహుభోగభాగ్యశీలుండు
నధికబాహాటోపుఁ డధికతేజుండు - కదనభీకరుఁడు వాసవభంజనుండు (?)
కడిఁదిశూరుఁడు దశకంఠనందనుఁడు - కడఁక మందోదరీగర్భసంభవుఁడు"
అనిచెప్పి శ్రీరాము నతివ వీక్షించి - మనమున నతిశోకమగ్నయై పలికె.
"నిట్టిశూరుని రాఘవేంద్ర ! రణోర్విఁ - బట్టి చంపితి కృపాపరులయ్యు ! మీర
లెట్లుచంపితిరయ్య ? యినకులాధీశ ! - పుట్టునే యిటువంటి భూరివిక్రముఁడు ;
పతివియోగాగ్నిచేఁ బడఁతులు మదిను - పరితాప (?) మొందరె పలుతెఱంగులను ?
ఎఱుఁగవే సర్వజ్ఞ యేఁ బతిఁ బాసి - ధరణి వైధవ్యంబు దాల్పంగఁ గలనె ?
శరణార్థిరక్షక ! సదయాంతరంగ ! - పరిపూర్ణహృదయ ! శోభనకృపాపాంగ !
మరుగుచొచ్చితిఁ గాన మన్నించునట్టి - బిరుదు నీబిరుదు ; రూపింప నావిభుని
మరలఁబ్రాణము లిచ్చి మన్నించునాకు - పురుషభిక్షము పెట్టి భువి నన్ను నిలుపు ;"
మనుచుఁ బ్రార్థించిన నవనీశ్వరుండు - ఘనదయాపరమూర్తి గాన నయ్యింతి
పురుషుని బ్రతికింప బుద్ధి నూహించు - టెఱిఁగి మారుతియును మఱి విన్నవించె ;
"ఇది యేమి ? రాఘవ ! యెఱుఁగరే మీరు ? – వదలక యాబ్రహ్మవరము తప్పింప
నీతియే ? మీరు మానినికినిఁ జెప్పి – ధాతను మన్నింపఁ దగును భూనాథ !"
యని మారుతాత్మజుఁ డాడువాక్యములు – అన విని దలపోసి యపు డిట్టులనియె.
"జలజాక్షి యింకొక్క జన్మంబునందు – కలసెదు విభుపెద్దకాలంబుదాఁక
పెక్కుసంపదలచేఁ బెంపు సొంపార – యక్కజంబుగ భోగ మనుభవం బొంది.

యామీఁద వైకుంఠమందు నిర్వురను - కామితార్థోన్నతి కాంతురుగాక"
యనిన సంతోషించి యతిదయాపరుని - వినయపూర్వకముగా వినుతింపఁ దొడఁగె
సదయాంతరంగ! శోభనకృపాపాంగ (?) - సదమలగుణశీల! సాధుసాంగత్య!
పరఁగనాపతికళేబరము తెప్పించు - పురమున కతివేగఁ బోవంగ వలయు"
ననవుడు సుగ్రీవుఁ డపు డిట్టు లనియె - "వనజలోచన! పతివ్రత వౌదువేని?
నీదుపురుషునితోడ నీచంద మెల్ల - తగఁబల్కు మిప్పుడు తడయక" యనినఁ
గడువేగమునఁ బోయి కదనరంగమును - దడయక చొచ్చి యాతరలాయతాక్షి
పడియున్నతలఁ జూచి పలుతెఱంగులను - అడలుచు బతిఁ జేర నరిగియు దుఃఖ
జలధిలో మునిఁగి మూర్ఛయుఁ బొంది తెలిసి - పలువిధంబులఁ బడి ప్రాణేశుమీఁద
నెలుఁగెత్తిఁ హా! యని యేడ్చి ధైర్యంబు - నిలిపి సుస్థిరమున నిలిచి యాలేమ
పలికె సత్యప్రభా భాసితయగుచు; - వలనొప్పు నామనోవాక్కాయకర్మ
ములయందుఁ బతిభక్తి మొనసితి నేని? - సలలితధర్మసంచారంబునందు
పతియె దైవం బని భావంబులోన - సతతంబు వ్రతముగా సలుపుదు నేని
చెలఁగి నావిభునకు జీవంబు వచ్చి - యలర నాతో మాటలాడుఁగా! కనుచు
అని తమయాత్మ మర్యాదలు కొంత - యనినఁ గన్విచ్చి దశాస్యనందనుఁడు
"నెలఁత చంపినవాఁడు నీతండ్రి గాఁడె? - తలపోయ నొరులకు తరమె నన్గెల్వ?
నిలిచి యుద్ధము సేయ నిమిషమందైన - బలుచింతపడ నీకు పనిలేదు వినుము;
తనదుఋణానుబంధము గూడియున్న - నెనసియుందురు నరు లింతులఁ గూడి
వెలయఁగ యోగవియోగము ల్బ్రహ్మ - వెలయంగఁ గల్పించె వెలఁది జీవులకు;
ఇటుగాన మఱి కాలహేతువు గాన - కుటిలకుంతల! యిట్లు కూలితి ధరణిఁ;
జను" మని కన్నులు చయ్యన మూయఁ - గని మదిలోఁ జింత గడలుకొనంగ
నప్పుడు బహుదుఃఖ యై కొంతసేపు - అప్పొలఁ తందుండ కతివేగ వచ్చి
శ్రీరామువిభునకుఁ జేతులు మొగిచి - యారామ వినుతించె నతిమోదమునను;
నప్పుడు రఘురాముఁ డంగదుఁ బిలిచి - "యిప్పడఁతుకపతి నిప్పింపు" మనిన
తరమిడి యారామధరణీశునాజ్ఞ - తలనిడి యాయింతి ధవుకళేబరము
నిచ్చిన యురముపై నిడి రాఘవునకు - నచ్చపుభక్తితో నతివ వీడ్కొలుప,
నతివేగమున పురి కప్పుడే పోయి - యతివ మందిరమున కప్పుడు పోక
వామాక్షి పతికళేబర ముంచఁదగిన - భూమిని నిల్పి కాపుండఁగాఁ జేసి,
యంతఃపురంబున కటు చేర నరిగి - చింతించి తనమదిఁ జింతించి మఱియుఁ
దనపుత్రులను ప్రేమ తగఁ జేరఁదీసి - కనుగవలను బాష్పకణములు దొరుఁగ
శిరము మూర్కొని ప్రేమఁ జెక్కిలి నొక్కి-కరమర్థితోఁ దన కౌఁగిటఁ జేర్చి
"సుతులార! మీముద్దు చూడంగ నాకు - హితవు మీఱఁగ దైవ మియ్యక పోయె;

మహిమీఁద నుండ ధర్మముగాదు తనకు - సహగమనంబు నిశ్చయముగా గూర్తు;
నిక్కడ నుండుట యిది బుద్ధికాదు ; - తక్కక పొందు పాతాళంబునకును,
స్థిరబుద్ధి మీరాదిశేషునియింట - వెఱవ కుండుఁ డటంచు వేగంబె పంపి,
కడువేగమున దశకంఠుసన్నిధికి - గడగడ వడఁకుచుఁ గమలాక్షి పోయి
విన్ననై వదనారవిందంబు వాంచి - కన్నీరు విడిచి, గద్గదకంఠ యగుచుఁ
గరములు మొగిచి యగ్గపుభక్తితోడఁ - బురపురఁ బొక్కుచుఁ బొలఁతి మామకును
బోయినవృత్తాంతమును విన్నవించి - కాయము దెచ్చినక్రమ మెఱిఁగించి
"రామచంద్రునిదయారసము, లక్ష్మణుని - ప్రేమాతిశయము, విభీషణుకూర్మిఁ,
గపికుంజరులపరాక్రమము, నామహిమ-విపరీత" మని చెప్ప విని రావణుండు
విన్ననై మోమున వేడుక లేక - తిన్ననిస్వరమునఁ దెలిసి తెలియకయె
యాయింతితెగువయు నాయింతితెలివి - నాయింతిసమబుద్ధి కామహామహిమ
కాయింతిపతిభక్తి కాయింతి వేగఁ - గాయము దెచ్చినక్రమశక్తియుక్తి
కేమనఁజాలక యేయుత్తరంబు - కోమలి కియ్యకఁ గొతుకుచునున్న
కని సులోచన దైవకారణంబునకు - "మనమున జింతించి మఱియేల యింక?
నాకానతీవయ్య! నాకేశవైరి! - యేకచిత్తంబున నేగెద నింక;"
ననఁగ వ్యాకులచిత్తుఁడై రావణుండు - తనదుకోడలిమోము తప్పక చూచి
యాయింతితెగువయు నాయింతితెలివి - పాయక యిఁక నిల్వఁ బట్టరా దనుచు
నేమి చెప్పుదు నీకు? నిందీవరాక్షి! - నీమదిపూనిక నీతెఱం గెదియొ?
ప్రియసుతాగ్రపుఁ జంపి భీతులచేత - భయదుఃఖవార్ధిలోఁ బడియున్నవాఁడ
నాకేమి తోఁచదు ; నాతి! యామీఁద - నీకుఁ దోఁచినజాడ నీ వేగు" మనిన

—: సులోచన సహగమనము సేయుట :—

తరలాక్షి మ్రొక్కి సంతస మంది మదిని-"కరమొప్ప దనకు భాగ్యము గల్గె" ననుచు
గృహమున కేగి కోకిలవాణి తనదు - సహవాసులౌ పెక్కు సతులు గొల్వంగ
దశకంఠునానతిఁ దగుబాంధవులను - దశదిశ ల్నిండ మృదంగనిస్సాణ
పటహభేరీశంఖ పటుకాహళాది - చటులనాదములు విచ్చలవిడి మ్రోయ
సతతనిశ్చలకృతస్నానయై యపుడు - నతివేగమునను గార్యార్థియై యచట
సిరి పట్టుబుట్టంబుఁ జెలువొందఁ గట్టి - సరసత రత్నభూషణములఁ బెట్టి
పువ్వులదండలు పొలుపొంద వేసి - యవ్వారిగాఁ జుట్టి యాణిముత్తెముల
సూచకం బొనరించి సుందరి నొసలఁ - బ్రాచుర్యగంధలేపనము గావించి
తిరమొప్పఁగా నింద్రజిత్తుదేహంబు - కరమొప్పఁగా నలంకారం బొనర్చి
మంచివస్త్రంబులు మహితభూషణము - లంచితశృంగార మలవడఁ జేసి
వరవిమానంబుపై వరుఁ దెచ్చిపెట్టి - వరవాద్యతూర్యరావంబులు చెలఁగఁ

ద్రేతాగ్నులను గొంచు దిరముగా దైత్య - లాతతంబుగ వెంట నరుగుదేరంగ
వెనుకొని వేదోక్త విధిపూర్వకముగ - మొనసి యుత్తరభాగమునఁ జితి పేర్చి
యాగతలైన ముత్తైదుల కపుడు - బాగైనపసిఁడి శూర్పములు దానముల
నిచ్చి వస్త్రంబు లనేకంబు లొసఁగి - యచ్చపుభక్తితో నాచితిమీఁదఁ
బరఁగఁ బ్రవేశించి ప్రాణేశునురము - కరమర్థితోఁ దనకౌఁగిటఁజేర్చి
యనలంబు సంధింప నాయింతి మేను - పనిగొని పతి సమర్పణముగాఁ జేసి
సకలదేవతలును సన్నుతుల్సేయఁ - బ్రకటంబుగాఁ దనపతితోడఁ గూడి
దేవవిమానంబు తెఱఁగొప్ప నెక్కి - దేవతాకోటిలోఁ దేజరిల్లుచును
గడువేడ్కఁ బుణ్యలోకంబునఁ జేరి - పడఁతి యుండెను దనపతితోడఁ గూడి

—: రావణుఁడు యుద్ధమునకు వెడలుట :—

యంతట రావణుం డధికరోషమున - నంతయు మూలబలాళి రప్పించి
చలమును బలమును సమరనైపుణియుఁ - గలసైనికులనెల్లఁ గలయ నీక్షించి
"కపులను రామలక్ష్మణుల మీరేఁగి - నెపమార నిర్జించి నెఱిఁ బగఁదీర్చి
రండు పొం" డనవుడు రభసంబుతోడ - నొండొరుఁగడచుచు నుద్దండవృత్తి
సామజఘోటకస్యందనసుభట - సామగ్రితో యుద్ధసన్నద్ధు లగుచు
వజ్రసమానేకవరసాధనములు - వజ్రాంగు లాదిగా వలయువర్మములు
కర మరుదయి భయంకరలీలఁ దనర - ధరియించి మించి యుదగ్రులై పేర్చి
కరిఘటాఘీంకార ఘంటికానేక - తురగోగ్ర హేషిత దుందుభిశంఖ
పటహఢమామికా పణవాదివాద్య - పటురభసధ్వజపటపటాత్కార
రథనేమిశింజినీరావసంకులము - మథితార్ణవధ్వనిమాడ్కి ఘూర్ణిల్లఁ
బలుధూళి జలరాశిపట్టుగయ్యంపు - గలను సేయఁగ నేగుకరణిఁ బెల్లెగయ
బింకము ల్గంకెన ల్ప్రథుతరఘోర - హుంకారములును నొండొరుల పంతములు
వంకించునెలుఁగులు నార్పులు చెలఁగ - నంకితమణికుండ లానేకహార
కంకణకోటీరకాంతులు నిగుడ - లంకేశుసైనికు ల్లంక వెల్వడిరి;.
భూకంప మెసఁగ నార్పులు మిన్నుముట్ట - భీకరగతి నేచి పెడబొబ్బ లిడుచు
ఘనసత్త్వమునఁ బేర్చి కపికులాంభోధి - గనుఁగొని బెగడొందఁగా నుత్సహించి
కడఁకతో నపుడు లంకావార్ధివెడలు - బడబాగ్నికోటులభంగి శోభిల్లి
కాటుకకొండలగతిఁ దనరారు - మేటిదైత్యులఁ జూచి మిగిలినకడఁక
నప్పుడు కపివీరు లార్పులు నిగుడ - నుప్పొంగి చెలఁగుచు నుడుపదం బవియఁ
గ్రుంకి దిగ్గజములు కుదికిలఁబడఁగ - నింగికి లంఘించి నేలకు దాఁటి
బ్రహ్మాండ మగలంగ బాహువు ల్పరచి - బ్రహ్మాదిదివిజులు పరికించి చూడఁ

—: మూలబల యుద్ధము :—

గొండలు తరువులు గోటానకోట్లు - గండశైలంబులు కడువడిఁ బెఱికి

కొని వచ్చి తాఁకిరి క్రూరులై యంత - ననిలోన రఘురాము హస్తవైచిత్రిఁ
గనుఁగొనువేడుకఁ గమలబాంధవుఁడు - చనుదెంచె ననఁ బూర్వశైలాగ్ర మెక్కె
వననిధి వననిధి వడిఁ దాఁకునట్లు - దనుజబలంబును దరుచరబలము
నొండొంటిఁ దలపడి యుగ్రత మెఱయ - మెండుగాఁ గపిసేన మిగులంగఁ జొచ్చి
యరదము ల్వఱపుచు హరులఁ దోలుచును - గరుల డీకొలుపుచుఁ గవిసి రాక్షసులు
మునుమిడి నొప్పింప మొక్కలంబునను - వనచరు ల్దరులెత్తి వైవంగ నపుడు
వాటుల వ్రేటుల వడి నిందు నందుఁ - బోటులఁ గాటులఁ బొరి నందునిందుఁ
గరవాలముల భయంకరవాలములను - గరగండముల గదాఘనదండములను
బరశులఁ బరిఘలఁ బట్టసంబులను - గిరులను దరులను గిరిశృంగములను
దరుచరు ల్వైవంగ దనుజులు వైవ - ధరణిపై శోణితధారలు దొరుఁగ
వనచరు ల్గొండలు వాలయంత్రములఁ - గొని మీఁద వైవ నాకొండలనడుము
దుత్తుమురై నేల దొరుఁగఁ జక్రంబు - లెత్తి వ్రేసియు గద లెత్తి మోఁదియును
సరి పోరి రొండొరు ల్బలమునఁ గిట్టి - సుర లద్భుతం బంది చూడంగ నపుడు
కరులను హరులను ఘనరథంబులను - సరిఁ దోలి కపుల రాక్షసులు నొప్పింప
వనచరేశ్వరుఁడును వాలినందనుఁడు - ననిలజుండును నీలుఁ డాదిగాఁ గలుగు
నగచరప్రముఖులు నధికవేగమున - నగపాదపముల వానలు వెసఁ గురియఁ
బరియలై పడియెడుబహురథంబులును - గర ముగ్రగతిఁ గూలు కరిసమూహములు
నఱిముఱి గెడయువాహనములు నేల - కొఱగుదానవులునై యుండంగఁ గినిసి
రథరథ్యవేగంబు రథికు లగ్గింప - రథములు పఱపి సారథులు బిట్టార్వ
రథములు తమమనోరథములకరణిఁ - బృథివీతలంబెల్లఁ బెల్లుగా నద్రువ
గవిసినకడ నొగ ల్కరములఁ బట్టి - యవలీల దివికెత్తి యవనిపై వైచి
తురగము ల్దోలినఁ దోలఁగక కపులు - తురగంబుతో నెత్తి తురగంబు వ్రేసి
కరుల డీకొలిపినఁ గరులపైఁ గవిసి - కరిఁగరిఁ దాటించి గములకు నుఱికి
డాకాల నొక్కని డాకేల నొకని - నాకేల నొక్కని నాకాల నొకని
నదిమి నొంచియు నదరంట వ్రేసియును - గుదియించి వైచియుఁ గూలఁ దన్నియును
బెక్కువిధంబులఁ బేర్చి రాక్షసుల - నిక్కడక్కడ సేయునెడఁ బెచ్చుపెరిఁగి
తురగరింఖాదుల ధూళి గప్పుటయుఁ - దరుచరాధిపులును దానవాధిపులు
నరుదైన యానిబిడాంధకారమునఁ - గరవాలరోచులఁ గలకలం బెసఁగ
వీరువారను బోర వెడలినరక్త - ధారామరీచులు దఱచుగాఁ గవిసి
బలురేణు వను తమఃపటలంబు నడపఁ - జలమరి కయ్యంబు సందడియైనఁ
గుంజరరథకూల ఘోటకమకర - పుంజధ్వజానేకభూరుహసుభట
కరకాండకల్లోల ఖడ్గపాఠీన - కరికరోరగఖేటకచ్ఛపనికర

వికలభూషణరత్న విసరవికీర్ణ - శకటసైకత కేశజాలశైవాల
జనితచామరఫేనచయరక్తనదులు - వనచరుల్దనుజులు వడి దాఁటి దాఁటి
తాఁకుదు రాలోనఁ దరుచరుల్గినిసి - వీఁక గోలెమ్ములు విఱుగ నొక్కియును
మోఁకాళ్ల మోచేత ముష్టి నందంద - తాఁకించి వడదీసి తలలు ద్రొక్కియును
బొట్టలు చీల్చియుఁ బోనీక పట్టి - చట్టలు వాపియుఁ జదియ వ్రేసియును
గఱచియు విఱచియుఁ గడకాళ్లు పట్టి - జిఱజిఱఁ ద్రిప్పియుఁ జిదిమి వైచియును
బలువిడి దల లొగిఁ బట్టి వెండ్రుకలు - పెళపెళ మనఁబెల్చఁ బెఱికివైచియును
నిరుచేతులందును నిరువురఁ బట్టి - పొరిఁ బొరి దాటించి పొళ్లుసేయుచును
నెరసి రంధ్రంబుల నెత్తురు ల్వెడల - నురువడిఁ బడఁద్రోచి యురములు సరచి
నఖరదంతంబుల నాసికాకర్ణ - ముఖపాలపట్టిక ల్మసరి త్రెంచియును
నొప్పించియును గపుల్నార్గురొక్కొకని - నుప్పొంగ యొక్కొకం డొనర నూర్వురను
బట్టిచంపియుఁ జలపట్టి దానవుల - నట్టిట్టు వోనీక యవనిపైఁ గూల్చి
చిందరవందర సేయంగ నప్పు; - డందఱ వెసఁ జూచి యధికరోషమున
ధరణి గంపింప దిక్తటములు వగుల - శరధులు గలఁగ ముజ్జగములు బెగడ
దారుణాకారులై తద్దయుఁ బేర్చి - భేరీమృదంగగంభీరవాద్యములు
చెలఁగించి యక్కపిసేనపైఁ గవిసి - బలసూదనాదిదిక్పతులు భీతిల్ల
వికృతమస్తకములు వికృతహస్తములు - వికృతప్రకోష్ఠము ల్వికృతోష్ఠములును
వికృతనఖంబులు వికృతముఖములును - వికృతగాత్రములును వికృతనేత్రములు
వికృతహాసములును వికృతనాసములు - వికృతవక్షములును వికృతకక్షములు
వికృతకర్ణములును వికృతవర్ణములు - వికృతపాదములును వికృతనాదములు
గలసైనికులు లయకాలాభ్రపఙ్క్తి - బలువిడి విడివడి పఱతెంచుకరణిఁ
బరిఘగదాచక్రపట్టసప్రాస - పరశుతోమరభిండివాలత్రిశూల
కరపత్రకుంత ముద్గరయష్టిపరశు - కరవాలఖేటకక్రకచాసినాగ
ముఖశిలీముఖచాపముసలాయుధాది - నిఖిలసాధనములు నెరయంగఁ బూని
నరికియు నడచియు నలియ మోఁదియును-నురువడిఁ జిమ్మియు నొనరఁ గ్రుమ్మియును
వ్రేసియుఁ బొడిచియు వీఁక వైచియును - నేసియుఁ గోసియు నీరీతిఁ గపుల
నొప్పింప నెంతయు నొచ్చి భీతిల్లి - యప్పుడు తరుగిరు లవనిపై వైచి
"మనకేల యుద్ధంబు ? మనకేల చలము ?-నినకులేశ్వరుఁ డేల ? యినసూనుఁ డేల ?
యడవిలోఁ గాయ పండ్లాకులు నమలి - కడుపు నించుకయుండఁ గానక వచ్చి
మదిమది నిచ్చట మడియంగ నేల ? - పదపదం డని కపిపతులు రాఘవుల
విడిచి ధైర్యంబులు విడిచిరాక్షసులు - విడువక చలమున వెనువెంటఁ దఱుమ
సేతువుదిక్కుకై చెడి పాఱునపుడు - వాతూలసుతనీల వాలినందనులు

గని సేతువును దాఁటి గ్రక్కున నెందుఁ - జనకుండ మరలింపఁ జనుదెంచి భీతి
వనచరు లనవెన్క వచ్చి చొచ్చుటయు - గనుఁగొని రాముఁ డక్కపివరు ల్బెలఁగ

—: శ్రీరాముఁడు మూలబలముపై మోహనాస్త్రము వేయుట :—

దనుజాలమనములు తల్లడం బంద - ధను వందుకొని గుణధ్వని సేసి డాసి
కరలాఘవము చిత్రగతి నొప్ప మెఱయ - శరములు గురియ నిశాచరు ల్బెగడి
తెరువులు గానక తిరుగుడు వడుచుఁ - దెరలియు మరలియుఁ దీవ్రకోపమున
ధరణీశుఁ గాన రాధరణీశుఁ డేయు - శరముల తఱుచున సమరాంగణమున
రవికులతిలకుండు రభసంబుతోడ - వివిధభంగులఁ దనవిలువిద్య మెఱసి
యేసినశరము లనేకంబు లగుచుఁ - గాసి సేయుచుఁ దాఁకఁగా దైత్యవరులు
నడుమునఁ దెగియు నెన్నడిమికిఁదొడరు - కడిఖండ మయ్యు వక్షములు వ్రస్సియును
వదనము ల్వ్రాడి భావంబులు సెదరి - పదములు దునియలై బాహువు ల్విఱిగి
గళములు దునిసియుఁ గరములు దెగియుఁ - దలలవిసియుఁ దనుత్రాణము ల్దాఁకి
శరములు మెయి నుచ్చి చనఁగ నెత్తురులు-దొరుఁగ నంగములఁ దుత్తునియలై రపుడు
కెడయు రాక్షసులు బెగ్గిలెడు రాక్షసులు - పుడమిపై మూర్ఛను బొందురాక్షసులు
నొగులు రాక్షసులును నోరులు దెఱచి - దిగులొందు రాక్షసు ల్ధీరత సడలి
వారణంబులవారు వాజులవారు - దేరులవారునై తిరుగుడువడుచు
నదె రాఘవుం డేసె నదె రాముఁడేసె - నదెడాసె నిదె పాసె నదె యిదె యనుచు
వీక్షింప రానట్టి వేగంబు మెఱసి - రాక్షసబలములు రయమునఁ బఱచె;
నంతఁ బోవక రాఘవావనీనాథుఁ - డెంతయు ఘనరోష మెసఁగ వెండియును
సమ్మోహనాస్త్రంబు సంధించి పఱపఁ - దమ్ముఁ దామెఱుఁగక దనుజులు భ్రమసి
దానవుం డీతఁడు తరుచరుం డితఁడు - దా ననితెలియక దనుజుండు దనుజుఁ
గని తాఁకునప్పుడు గాంధర్వశరము-ఘనమహత్వమున రాక్షసులకుఁ జూడ [డగుచు
నొక్కొక్కనికి రాముఁ డొక్కొక్కఁ డగుచు-నొక్కొక్కనికి రాము లొగిఁ బదుం
నొక్కొక్కనికి రాము లొగి నూర్గు రగుచు-నొక్కొక్కనికి రాము లొగి వేవురగుచు
నొక్కొక్కరికి రాము లొగి లక్ష యగుచు-నొక్కొక్కనికి రాము లొగిఁ గోటి యగుచు
శతకోటియర్బుద సంఖ్యలు గడచి - యతులితం బైనట్టి యాజిరంగమున
మఱి సర్వమును రామమయ మయ్యె నపుడు - గిరికొని యుండ నీక్రియ నల్కతోడ
వడి నేయునప్పుడు వారక గుడుసు-పడియున్న రఘురామ పసిఁడివిల్ చూచి
సమరసమాభీలచక్రి యుగ్రతను - నముచిపై వైచిన నాఁటి చక్రంబొ?
కిరణజాలంబుల గిరికొన్నభాను - పరివేషచక్రమో పరికింప" ననుచు
దమమనంబుల నెంచి దైత్యు లయ్యంప - గముల మెఱుంగులు గనుఁగొని పఱవ
నమరారిసేనలో నప్పు డొక్కొక్క - నిమిషంబులోపల నెత్తురువాన

లాన వాజులు పదునాలుగువేలు - నేనుఁగులో పదునెనిమిదివేలు
లక్షతేరులు రెండులక్షలవీర - రాక్షసవీరులు రణభూమిఁ గెడయ
శరము లరంబులై చాపంబు నేమి - కరణియై గుణరవక్వణితమై మెఱసి
కిరణస్ఫులింగము ల్గిరికొన్న రామ - కరచాపచక్రంబు కాలచక్రంబు
గతి నుల్లసిల్లంగఁ గనుఁగొని పెలుచ - హతశేషదైతేయు లతిభీతిఁ బొంది
కడుఘోరమైన సంగరభూమి విడిచి - వడి లంకఁ జొచ్చిరి వనచరు లార్వఁ;
గాలాంతమునఁ గాలకంధరుం డలుకఁ - గేళి సల్పిననాఁటిక్రియ నుండె రణము;
వలనయినట్టి రావణుమూలబలమునఁ - జలమున రఘుపతి సమయించునపుడు
పదివేలు కరులు నిర్వదివేలుహరులు - పదిపదు లరదము ల్పద్మంబు బలము
నాలంబులోపల నతిదారుణముగఁ - గూలిననొకయట్ట గునియుచు నాడు
నట్టలు కోటాడ నారాముపింటఁ - గట్టిన యొకగంట ఖణి లని మొరయు
నొరయఘంటలునాద మూర కీరేడు - మొరసె నవ్విభుచాపమున నరజాము
భావింప రాకుండఁ బడి యేడుగడియ - లావీరవరుని బాణాసనవిద్య
కిన్నరగంధర్వఖేచరయక్ష - పన్నగామరవరు ల్ప్రణుతించి రెలమి;
ఆరామచంద్రుండు నప్పు డింపలర - శూరపుంగవుఁడగు సుగ్రీవుఁ గనియె;
"జగదేకభయదమీసమ్మోహనాస్త్ర - మొగిఁ బ్రయోగింపను నుపసంహరింప
నే నొండె విషధరుం డీశ్వరుం డొండెఁ - గాని నేర్పరు లొరు ల్గారు లోకముల
కౌశికుం డిచ్చిన కనదస్త్రమహిమ - గౌశికాదులకైనఁ గన నశక్యంబు"
అనిన విభీషణుఁ డారాముఁ జూచి - వినయసంభ్రమములు వెలయ నిట్లనియె.
"దేవ! యీబలములు దేవేంద్రుఁ డాది - దేవతలకు నైనఁ దెరల వెన్నఁడును
బౌలస్త్యునకు మూలబల మిది నేల - పాలయ్యె నీఁకఁ గూలుఁ బంక్తికంధరుఁడు
తలకొని నీపెంపుఁ దలఁపవు గాక - తలఁచిన నెదురింపఁ దరమె యెవ్వరికి?

—: రాక్షసస్త్రీలు రావణుని నిందించుట :—

అని విభీషణుఁ డాడునట్టివాక్యములు - విని యప్పు డారామవిభుఁ డాత్మ నలరె;
అంత నక్కడ దానవాంగన లెల్ల - నంతంతఁ బెనుమూఁకలై లంకలోనఁ
బొరిఁ బొరి శోకాగ్నిఁ బొగులుచుఁ బలికి - "రరయజగన్నింద్య మగు చరిత్రంబు
ప్రాయిడిమోమును బలితరోమంబు - లై యున్నశిరము నభ్యాయతోదరము
వికృతవేషంబును వికృతయౌవనము - గ్రకచోగ్రదంష్ట్రలుగలుగుశూర్పణఖ
సకలగుణోజ్జ్వలు సత్యసంపన్ను - సుకుమారు మరుతేజు సుముఖు నారాముఁ
గందర్పసురుచిరాకారుఁ గామించె - నందని పంటికి నఱుచాపఁ దగునె
యీలంకలోఁ గల యెల్లరాక్షసులు - కాలగోచరు లైన కారణంబునను
భానువంశజునకుఁ బంక్తికంఠునకు - నానిశాచరిసేసె నధికవైరంబు;

తగవు చింతింపక దానిమాటలకుఁ - బగ గొని వచ్చి యాపంక్తికంధరుఁడు
తనచావునకె కాదు; ధరణీశుదేవిఁ - గొనివచ్చె; రాక్షసకుల మెల్లఁ జెఱుప;
నింతట సిద్ధించె నేసీత దనకు - నింత తెంపునకుఁ దా నిఁకఁ దేలదొడఁగె?
మారీచునొకకోల మడియించె దండ - కారణ్యమునఁ జంపెఁ గనలి విరాధు
నిది యెఱింగియు రాము నెఱుఁగలేఁడయ్యె; - మదిలోన గర్వించి మనరావణుండు
అనలసమానంబు లగుసాయకముల - జననాయకుఁడు జనస్థానంబునందుఁ
బదునాల్గువేవురఁ బరిమార్చిరోష - మొదవంగ నేచి యత్యుగ్రబాణములఁ
ద్రిశిరు దూషణు ఖరు దృణలీలఁ జంపె - దశకంఠుఁ డదియును దలపోయఁ డయ్యె;
రుధిరాశనుని నతిక్రూరవిక్రముని - నధికయోజనబాహు నాకబంధకుని
గ్రౌంచవనంబునఁ గడతేర్చి పుచ్చి - రంచితవిక్రము లగు దాశరథులు
ఇట్టిరాక్షసుల చా వెఱిఁగియుఁ దొడరె - నట్టిరాముని గెల్వ నలవియే తనకు;
జగదీశుఁ డగు రామచంద్రుతోఁ బోర - మగఁటిమి గలుగునె మనరావణునకు?
నవలీల వాలి నొక్కమ్మునఁ గూల్చి - రవిజుఁ గిష్కింధకు రాజుఁ గావించె;
నధికపరాక్రము నాకుంభకర్ణు - వధియించె నొక్కఁడె వసుధేశ్వరుండు;
కరిసహస్రంబు లగ్గలము లౌ పెక్కు - తురగలక్షలు రథస్తోమకోటులును
గణనకు మిక్కిలి గల కాలుబలము - నణుమాత్రముగఁ జంపె నాజిరంగమున
నట్టిపరాక్రమం బది యెల్లఁ గనియె - నిట్టివాఁ డని రాము నెఱుఁగలేఁ డయ్యె;
ఆమేటి నతికాయు నయ్యింద్రజిత్తు - సౌమిత్రి యొక్కఁడ సమయించె నాజి.
ఇంక నైనను రాము నిటు శరణనఁడు - లంక నింటింట విలాపము ల్పుట్టె
తమబంధు లీల్గిరి తమమగ ల్దెగిరి - తమసుతు ల్మృతులైరి తమసహోదరులు
హతులైరి రణభూమి" నని యెల్లవారు - నతిశోకమునుబొంది యడరుచున్నారు
దుర్మతియును నీతిదూరుండు గ్రూర - కర్ముండునై నాఁడు కపటరూపమున
సీత నీపురికిఁ దెచ్చిననాఁటనుండి - తోతెంచుచున్నవి దుర్నిమిత్తములు;
దశకంఠుఁడింక నీదశరథసుతుని - విశిఖాగ్నిఁ గూలుట వేగంబ యుండు;
నక్కటా! నీతిజ్ఞుఁ డగువిభీషణుఁడు - పెక్కుభంగులఁ జెప్పెఁ బ్రియమున బుద్ధి
నతఁడు చెప్పినబుద్ధు లన్నియునాఁడు - హితవులుగా విన్న నీలంక చెడునె?
కులశైలపక్షము ల్గులిశఘాతమున - నలుకమైఁ దునుమాడు నాపురందరుఁడొ?
మధుకైటభాదుల మర్దించునట్టి - యధికుఁ డావిష్ణుఁడో యదయుఁ డంతకుఁడొ?
ప్రళయకాలమునాఁటి ఫాలలోచనుఁడొ? - యిల రాముఁడై పుట్టి యిటు చంపఁదొడఁగె;
దశరథతనయుండు దర్పంబు మెఱసి - దశకంఠు ననిలోనఁ దగఁ జంపునపుడు
ఘను లగు సుర లైన గంధర్వు లైన - మును లైన వీనికి మును వరంబిచ్చు
వనజసంభవుఁడు శర్వాణీశుఁ డయిన - వినుఁడు రాక్షసులైన విడిపింపలేరు

వర మిచ్చినప్పు డావనజసంభవుఁడు - నరులచేఁ జాకుండ నాఁ డీడు గానఁ ;
బరికింపఁగా సర్వబంధుల తోడ - ధరణీశుచేఁ జచ్చు దశకంధరుండు ;
ఇది నిజ మెట్లన్న నింద్రాదిసురల - మది దయలేక పల్మాఱు నొప్పింప
నీరావణునిచేత నెంతయు నొచ్చి - నీరజాసనుఁ గాంచి నిఖిలదేవతలు
నభయంబు వేఁడిననాచతుర్ముఖుఁడు - శుభతరస్థితి వారిఁ జూచి యిట్లనియె.
నేబాధలను జెంద విటమీఁద మీకు - మీబుద్ధి వర్తించు మీరుండుఁ డెలమి"
నని వారు దాను మహాదేవు కడకుఁ - జని ప్రస్తుతింపఁ బ్రసన్నుఁడై శివుఁడు
కమలాసనాదులఁ గరుణ నీక్షించి - యమరరక్షార్థమై యఖిలరాక్షసుల
సమరంబులోపలఁ జంపించుకొఱకు - నమర నిందిరపుట్టు నాసతీమణికి
బతి యయి ప్రజల నాపద లొందకుండ - సతతంబు గావ దుర్జనుల రాక్షసులఁ
జంపంగ విష్ణుండు జన్మించుఁ బుడమి - నింపార నని యాన తిచ్చెరాముండె ;
యరయంగ నావిష్ణుఁ డామహీజాత - పరికింప నిందిర భావంబులోనఁ
దలపోయ శివుమాట దప్పదు గాన - మలఁగనిశోకంబు మనకుఁ బాటిల్లె :
మనకు దిక్కెవ్వరు ? మనరావణుండు - మననేరఁ డిఁకమీఁద మరుగంగ నేల ?
మన కందఱకు దిక్కు మనవిభీషణుఁడు - చని రామచంద్రుని శరణంబు సొచ్చె"
నని పెక్కుభంగుల నసురకామినులు - పనువుచుండఁగ విని పంక్తికంధరుఁడు
చింతాసమాకులచిత్తుఁడై యపుడు - వంతతో నొక్కింత వడి యూరకుండి
చండకాలవ్యాళసమలీల దోఁప - నిండుకోపంబున నిట్టూర్పు వుచ్చి
యవుడులు దీటుచు నందంద కన్ను - గవల నిప్పులు రాలఁగా నుగ్రుఁడగుచు
నురవడిఁ గనలి యుద్ధోన్మత్తు మత్తు - సొరిది విరూపాక్షుఁ జూచి "మీరెలమి
దందడి సింహనాదములు తూర్యములు - నందంద మెఱయంగ ననికి నేతెండు ;"
అని పల్క భయమున నానిశాచరులు - విని యూరకున్న నవ్విధము వీక్షించి
"యాలంబునకు వేగ యత్నంబుసేయుఁ - డేల యుత్సాహంబు లిటు మాని యుండ"?
ననిన వా రరిగి పుణ్యాహకర్మంబు - లొనరించి సన్నాహ మొప్ప నేతెంచి
యారాక్షసేంద్రున కవనతులైన - నారాక్షసులఁ జూచి యతఁ డల్కఁ బల్కె:
"నానాఁటి కిబ్భంగి నాబలం బెల్ల - హీన మయ్యెను; భృత్యు లెల్లఁ జచ్చుటయు,
నసురేంద్రవిక్రముఁ డైనయాఖరుఁడు - నమితబలోదగ్రుఁ డగునింద్రజిత్తు,
నాకుంభుఁడును శూరుఁ డగునికుంభుండు - నాకుంభకర్ణుండు నాప్రహస్తుండు
భీమవిక్రమవిజృంభితుఁ డతికాయుఁ - డామహాకాయుండు నామహోదరుఁడు
నాసురాంతకుఁడును నానరాంతకుఁడు - భాసురయశులకంపనుఁడు గంపనుఁడు
నాకాధిపతి నైన ననినోర్చువారు - నాకునై పొలిసిరి నాగర్వ మడఁగె;
నటుగాన శత్రుల నందఱఁ దునిమి - పటుపరాక్రమమునఁ బగ నీగువాఁడ,

మీఱినశరములు మిన్నులు ముట్టి - యేఱులు జలధులు నెఱుఁగ రాకుండ
నఖిలంబుఁ గప్పుచు నచ్చెరువార - నిఖిలవానరులను నేఁడు నిర్జింతు;
నేపున నల్క నే నేయుబాణమ్ము - లాపుంఖముగఁ గాడి యగచరాస్యములు
నాళము ల్గలిగిన నవపంకజములఁ - బోలంగ నేఁ డాజిభూమిఁ గై సేతు;
మగలు తనూజులు మాసహోదరులఁ - దెగి రింక నెవ్వరు దిక్కు మా కనుచు
లంకాపురస్త్రీలు లలిఁ దూలి సోలి - యింక నీశోకాబ్ధి నిట మునింగెదరు
మార్తురఁ బొలియించి మఱి పురజనుల-యా ర్తి వాపుదు శోక మడఁచెదఁ గాక
నేఁ డాజిఁ బ్రతిపక్ష నికరసైన్యమున - వాఁడిబాణంబుల వడిఁ ద్రుంచివైచి
కరమొప్ప ఫేరవకంకగృధ్రములఁ - బొరి పిశాచప్రేతభూతజాలములఁ
దనివోవ మాంసరక్తంబులఁ దృప్తి - యొనరింతు" ననుచు యుద్ధోన్మత్తుమత్తు
నక్షీణబలుఁ డగు నవ్విరూపాక్షు - నీక్షించి రణమున కిప్పుడ వేగ
యనుపమం బగునట్టి యరదంబు దేరఁ - బనుపుడు నేఁడు నాపటుసాయకముల
ఘనులై నరామలక్ష్మణులప్రాణములు - గొని వారిరుధిరము ల్గ్రోలఁ గోరెదిని
శతసంఖ్య లొక్కొక్కసాయకంబునను - మృతిబొందఁ గపికోట్లమీఁద నేసెదను
అనికి బలాఢ్యుఁ డగువారిఁ జూచి - కొనిరండు సేనలఁ గూర్చుక వేగ"

—: రావణుఁడు రెండవసారి యుద్ధమునకు వెడలుట :—

యని వారు పిలిపింప నఖిలరాక్షసులు - వినువీథి యద్రువంగ వీఁక నార్చుచును
గరవాలచక్రభీకరభిండివాల - పరశుశూలప్రాసపట్టసగదలు
ముసలంబులును గాఢముద్గరంబులును - నెసఁగెడుశక్తు లనేకవిచిత్ర
వివిధాయుధంబులు వెలుఁగ నేతెంచి - రవిరళోత్సాహంబు లడరంగ నంత
దనుజులు నానాప్రతతులతోఁ గూడ - దినకరప్రభగల తేరు తెచ్చుటయు
రమణీయరత్నాంశురాజివిరాజి - తములైన కర్ణావతంసంబు లమరఁ
బదికంఠముల రత్నపదకము ల్గ్రాలఁ - బదిముఖంబుల వింతపంతము ల్దనర
మహనీయకేయూరమణికంకణాది - బహుభూషణాంకితబాహుదండముల
శరశరాసనఖడ్గచక్రాసిపరశు - పరిఘాదిసాధనప్రకరంబు మెఱయ
దివిజారి చెఱఁబెట్టె దినకరు నొకని - దివి నొక్కదినమణి దిరుగుచున్నాఁడు;
తలఁపఁ దక్కినభానుదశకమో యనఁగఁ - దలకొని కోటీరదశకంబు వెలుఁగ
నంత నాదశకంఠుఁ డారథం బెక్కి - దంతిరథాశ్వపదాతులు నడవఁ
బటుతరనిస్సాణభాంకారవీర - భటసింహనాదాది బహునినాదముల
విలయకాలాభీలవేళ ఘూర్ణిల్లు - జలరాశితో లంక సరివోలుచుండ
నవిరళవందిజనావలివినుత - రవముతోడుత నుత్తరద్వార మపుడు
బలువడి వెలువడి పౌలస్త్యముఖ్యుఁ - డలుక యుద్ధోన్మత్తు నావిరూపాక్షు

మత్తుని వీక్షించి మహి వ్రయ్య వార - నొత్తిలి యార్చుచు నోలి నాలంక
వెడలంగ రవిదీప్తి వెలవెలఁ బాఱె - నడరి దిక్కుల నిండె నంధకారంబు
ధరణి గంపించె రథంబులు విఱిగెఁ - దురగంబులొఱిగె నెత్తురువానగురిసెఁ
గడుఁగీడుశకునము ల్గానంగఁ బడినఁ - గడిమి డింపక దశకంధరుం డడరె;
లంకేశు నానాబలంబులఁ జూచి - పంకజగర్భునిభాండంబు వగులఁ
నిగుడునార్పులతోడ నిఖిలవానరులు - నొగి వీఁకతోఁ దాఁకి రుగ్రదానవులఁ
గలుషించి యాలోనఁ గపిసేన గిట్టి - బలములు నెరయంగఁ బంతము ల్మెఱయఁ
గఱకు రాక్షసులు నుగ్రముగ నేయుదురు - నెఱకులు దూరంగ నిశితబాణముల
ముసలతోమరశక్తి ముద్గరచక్ర - విసరము ల్వైతురు వీఁకఁ బెల్లేచి
యంకుశకుంతశూలాదులఁ బొడుతు - రంకించి వ్రేయుదు రాభీలగదల
నడిదము ల్జళిపించి యలుక నంగములు - కడిఖండములఁ జేసి కడిమిఁజూపుదురు
కపులను గుపితులై కడిమి వాటించి - విపులశైలంబుల వృక్షజాలములఁ
బదదంతనఖవాళపాశహస్తముల - సదయులై యారాక్షసావలి నెల్ల
శిరములు నరములు చేతులు మూతు - లురములు బాహువు లోష్ఠకంఠములు
ద్రెంచియు నొంచియుఁ దీవ్రవై ఖరులఁ - జించియు వంచియుఁ జిదిమియు నదిమి
తరమిడి నిబ్బంగి దనుజుల నొంపఁ-దరుచరావలిఁ జూచి దనుజేశుఁ డంత
దారుణాకృతివత్సదంతాశ్వకర్ణ-నారాచభల్లాది నానాస్త్రవితతి
నగచరరుధిరంబు నవనిపైఁ దొరుఁగ - నిగుడించి యొక్కొక్క నిశితబాణమునఁ
గపిపంచకంబును గపిసప్తకంబుఁ - గపినవకంబును గదనరంగమునఁ
గుదులు గ్రుచ్చినక్రియఁ గూల సేసియునుఁ - వదలక తరుచరు ల్వైచుశైలములు
ఘనతరు ల్సకలము ల్గానేసి మఱియుఁ - గనలి యేనమ్ముల గంధమాదనునిఁ
బదునెన్మిదింటను బనసుని మఱియుఁ - బదియింట నీలునిఁ బదియింట నలునిఁ
ద్వివిదు నాఱింటను వినుతు నేడింటఁ - బవననందను నిరువదిట గవాక్షు
నైదైదులను మైందు నైదింటఁ గుముదు - నైదింట గోముఖు నైదింట ఋషభు
నేడిట శరభుఁ బదేడింట గజుని - నేడమ్ములను బృథు నేడింట హరునిఁ
దరిమి యొక్కమ్మడి దారునిగ్రథునిఁ - జెరిమూఁట సాయకాళితి నంగదునిఁ
దక్కినవనచరతతి నిలఁ గూలఁ - బెక్కుబాణంబులఁ బేర్చి యుగ్రతను
వెసనేసె మగఁటిమి వీఁకతో మెఱయ - నసురేశు మునుమన నందంద కపులు
నడుములు నిశితబాణంబుల విఱిగి - పడువారు నిలలేక పడి తూలువారు
నురములు వ్రయ్యలై యొగిఁ గూలువారు - చరణము ల్తునియలై సరి మ్రగ్గువారు
చేతులు దెగువారు శిరములు పగిలి - భూతలంబునఁ బడిపొరలెడివారు
గళము లూరులును జంఘలు ద్రెవ్వ నొచ్చి - పలుమాఱు మూల్గుచు బడియెడివారు

సంగంబు లివియవి యని యేరుపడక - సంగరాంగణమునఁ జచ్చిన వారు
బాణము ల్గాడినఁ బఱచుచు నడుమఁ - బ్రాణము ల్వోయి యుర్వరఁబడువారు
నయ్యంద నప్పు డయ్యసురేశుఁ జూచి - చయ్యన రణమున సైరింపలేక
వానరు ల్పాఱిరి వసుధ గంపింప - దానవేంద్రుండును దవిలి వెన్వెంట
బఱువిడి నేతేరఁ "బాఱ నేమిటికి - నిలునిలుం డని పల్కి నిలువక పాఱు
సేనలఁగావ సుషేణుని నునిచి - భానుసూనుఁడు వృక్షపాణియై నడచె
తరుశిలాహస్తులై తరుచరపతులు - నిరుగెలంకుల వెన్క నేపు దీపించి
నడుమ నాతఁడు సింహనాదంబు జేసి - తొడరి కాలాగ్నిరుద్రునివిధంబునను
వృక్షతాడనముల వెసఁ జంపి చంపి - వృక్షశిలాఘోరవృష్టి నందంద
రాక్షసబలముపై రయమునఁ గురియ - రాక్షసవరులు శిరంబులు పగిలి
కులిశోగ్రహతిభగ్నకూటంబులైన - కులశైలముల భంగిఁ గూలిరి మఱియు
రవినందనుఁడు క్రోధరక్తాక్షుఁ డగుచు - నవనిధ రాభీలహస్తుఁడై నడవ

—: సుగ్రీవునిచే విరూపాక్షుఁడు మొదలగు రాక్షసవీరులు చచ్చుట :—

నంత విరూపాక్షుఁ డధికరోషమునఁ - బంతంబు మెఱయంగఁ బయిఁ దేరు వఱపి
విలు గుణధ్వని సేసి విపులనిర్ఘాత - తులితంబులగు వాఁడితూపుల నేయ
నవి లెక్కసేయక యరదంబు పైకి - రవిజుండు లంఘించి రథసూతహయులఁ
బృథివీధరంబునఁ బృథుశక్తితోడఁ - బృథివిపైఁ బడనేయఁ బృథివికి నుఱికి
విరథుఁ డయ్యును దైత్యవీరుండు వివిధ - శరము లేయుచుఁ బాదచారియై నిలువ
నమరారిపనుపున నఖిలాయుధములు - సమకూర్చి మావతు ల్సమదసామజము
దెచ్చిన వెస నెక్కి దీకొని కపుల - విచ్చలవిడి నేసి విక్రమం బెసఁగ
నుగ్రదానవు లార్వ నుగ్రబాణముల - నుగ్రాంశుతనయుపై నురవడి నేసె;
నక్కజంబుగ విరూపాక్షుండు మఱియుఁ - బెక్కాయుధంబులఁ బెక్కుబాణముల
నసమర నేయంగ వసుధ గంపింప - వెసఁ బాఱు తనవారి వెఱవకుం డనుచు
నలుకతో సుగ్రీవుఁ డతనినిర్జింపఁ - దలపోయఁ గ్రథనుఁ డద్దరుచరోత్తముఁడు
విపులవృక్షమున దద్ద్విరదంబుశిరము-గుపితుఁడై యేయంగఁ గుంభంబు పగిలి
తఱుచుగా శోణితధారలు దొరుఁగఁ - బిఱిఁదికి నొకవింటి పెట్టొనరించి
యది మ్రొగ్గ నేల యయ్యసురయు దాఁటి - కదురుచు ఖేటకఖడ్గముల్ గొనుచు
మర్కటపతి దాఁకె మార్కొనివాని - నర్కసూనుఁడు వైచె నతులశైలమున
నక్కొండఁ దెగవ్రేసె నదరిదానవుఁడు - రక్కసుఁ బిడికిట రవిజుండు వొడిచె
నాలోనఁ గరవాల మంకించి యసుర - వాలితమ్మునివ్రేసె వడిచెడ కపుడు
పిడికిటిపోటునఁ బెలుచ దానవుఁడు - నడిదంబు వ్రేటున నర్కనందనుఁడు
నొక్కటఁబడి యంత నొక్కట దెలిసి - యొక్కలాగునఁ బోరి రాగి నుక్కుమిగిలి

యప్పుడు సుగ్రీవుఁ డఱచేత వ్రేయఁ - దప్పించుకొని హేతి దనుజుండు వ్రేపెఁ
గరవాలనిహతి కగ్గతి దప్ప నుఱికి - కరహేతి జడిసిపోఁ గపిరాజు వ్రెసె;
మగఁటిమితో నంత మల్లయుద్ధమున - మిగిలినవెరవుల మెఱసి పోరుచును
దినవల్లభుల భంగిఁ దేజరిల్లుచును - గనలు కాలాగ్నులకరణి మండుచును
బలిబిడౌజుల మాడ్కి బాహుగర్వముల - వెలయుచు నిరువురు విజయంబుగోర
నక్కజం బగుశక్తి నఱచేత నినజు - మొక్కలంబున వాఁడు మూర్ఛిల్ల వ్రేసి
కరవాలహస్తుఁడై కపులపైఁ బాఱ - దరణిజుం డాలోనఁ దనమూర్ఛదెలిసి
పఱతెంచి నిర్ఘాతపాత మైనట్టి - యఱచేత నావిరూపాక్షువక్షంబు
నెఱలావుతో నేయ నెత్తురు గ్రక్కి - యుఱలుచు ధరఁ గూలె నుగ్రదానవుఁడు
తరుచరు లెచ్చిలఁగిరి దానవు లగలఁగి - తిరుగుడువడి రంత దీనాస్యు లగుచు
స్రుక్కి యుద్ధోన్మత్తుఁ జూచి రావణుఁడు - తక్కనికడక యెంతయుఁ దోఁపఁ బలికెఁ
"గంటె యాసుగ్రీవు కడిమి మీయన్నఁ - గంటె విరూపాక్షుఁ గలనరంగమునఁ
బడి రనేకాసురభటులును బెక్కు - మడిసెఁ గుంజరములు మడిసె నశ్వములు
విఱిగె రథంబులు విరిసె మూఁకలును - నుఱక నొప్పించుచు నున్నారు కపులు,
సమయంబు నీకిది సమరంబుసేయ - సమరాంగణంబున సమయింపు రిపుల"
నన విని యని గూలి యఖిలేశుఁ డైన - మనుజేశుఁ గలయంగ మది నిశ్చయించి
తరుచరానీకంబు దరియంగఁ జొచ్చి - శరగదాఖడ్గాదిసకలాయుధముల
నదరి విరూపాక్షు ననుజుఁడు కపులఁ - గడిమిమై నొప్పింపఁ గని భానుసుతుఁడు
నగ మెత్తివైచిన నడుమనె దానిఁ - దెగనేసె దనుజుఁ డాదినకరాత్మజుఁడు
తనర సాలమువైచె దానిదానవుఁడు - దునియలుగా మూఁడు తూపుల నేసె
లక్షించి బాణజాలము లేయుచుండ - రాక్షసు లదరంగ రథముపై కుఱికి
భానుసూనుఁడు వానిపరిఘాయుధమున - వానికేతువు విల్లు వడి ద్రుంచివైచి
రథసూతుఁ దెగవ్రేయ రయమున వాఁడు - పృథుగదాపాణియై పృథివికి దాటి
యిరువురు పోరాడి రిల చలియింపఁ - బరిఘగదాభీలబాహువు లెత్తఁ
గంఠీరవంబుల కరణి గర్జిలుచుఁ - గంఠము లవ్వదనము లగ్గరము లంసములు
చరణము లన్నఖములు జానుజంఘములు - నురములు వెన్నులు నూరులు వ్రేళ్లు
బరులును బిరుదుజబ్బలు మధ్యములును - శిరములఁ జెవులును జెక్కు లోష్ఠములు
వరుసతో నపు డురవడిఁ దాఁకి తాఁకి - వెరవులు చిత్రము లవ్వేసఁ గల్గుచుండ
సరిగాఁగ నత్యంత సాహసలీల - నిరువురు పోరి రనేకమార్గముల
నాలోనఁ బరిఘగదాభీలహతుల - వాలుదు రొక్కట వ్రాలి యాలోనఁ
గడిమిమై నొండొరుకంటె మున్దెలిపి - వడినార్తు రెంతయు వసుధ గంపింప,
దానవుం డురుగదాదండంబు రెండు - సేనలవారు నచ్చెరువందఁ ద్రిప్పి

భానుజుఁ బడవైచెఁ బడిలేచి వచ్చి - వనజాప్తసుతుఁ డేసెఁ బరిఘంబు ద్రిప్పి
దనుజాంగనిహతిదత్పరిఘంబు దునియఁ - గనలుచు దనుజుండు గరవాలమునను
వనచరపతి పైవ వడిఁ దత్కృపాణ - మినజుండు గొని దీప్తు లెసగ నంకించి
వికలమై ధర డొల్ల వ్రేసె దైతేయు - మకరకుండలదీప్తిమయమస్తకంబు
కనుఁగొని విరిగి రాక్షసులు రావణుని - వెనుకకు లంకకు వెసఁ బాఱి రపుడు
బలగర్వ మెసఁగ సుపార్శ్వుఁడంగదుని - బలుసేనపైఁ గిట్టి పటుసాయకముల
వానరశిరములు వడిఁ గూలనేసి - తోన హస్తంబులు ద్రుంచెఁ గొందఱను,
గొందఱబాహువుల్ ఘోరబాణముల - నందంద తునుమాడె నంతవానరులు
నానిశాచరునకు ననిఁ బాఱఁ జూచి - వానితేఱికి దాఁటి వాలినందనుఁడు
పస యేరుపడ వాని పరిఘాయుధంబు - వెసఁ బుచ్చుకొని నేల వివశుఁడై తూల
వడి నేసె నాజాంబవంతుఁడు నొక్క - పెద్దఁద పాషాణంబు పీకతో నెత్తి
యరుదార నంకించి యరదంబు విఱుగ - హరులు సూతుఁడు జావ నలుకతో వ్రేసెఁ;
దనుజుఁ డాతోఁ దేరి దశసాయకములఁ - గనలుచు నంగదు ఘనభుజం బేసి
యంబకత్రయమున నధికరోషమున - జాంబవంతుని నేసి చలనంబు నొంద
వేసె గవాక్షుని విషపంచకమున - నాసమయంబున నంగదుఁ డలిగి
వజ్రసన్నిభముష్టి వడిఁ గిట్టిపొడువ - వజ్రంబుతాఁకున వసుధాధరంబు
వసుధఁ గూలినక్రియ వాఁ డాజిఁ గూలె; - నెసఁగ దేవత లార్చి రేచి మిన్నద్రువ;
నంత రాక్షసబలం బతిభీతిఁ బాఱ - నంతయుఁ జూచి దశాననుం డనియెఁ
"బరుషవిక్రముఁడు సుపార్శ్వుండు మడిసె - నురుబాహుబలుఁడు యుద్ధోన్మత్తుఁడీల్గె
ననిఁ గూలె నావిరూపాక్షుఁడు మఱియు - ఘనమైనరాక్షసు ల్గడతేరి రింక:
బలసమన్వితులైన పార్థివసుతుల - బలువిడి గెలిచి నాబంధులవలన
నెలకొన్నశోకాగ్ని నెరియు నీలంకఁ - గలవారి వగపెల్లఁ గడఁకతోఁ దీర్తు
నవిరళక్షత్రధరైకమూలంబు - నవజయోన్నతలక్ష్మణప్రకాండంబు
భానునందనముఖప్లవగశాఖంబు - మానవపతికీర్తి మంజరీకంబు

—: రావణుఁడు రామలక్ష్మణులపైఁ గదియుట :—

ప్రకటసీతానామఫలభాసురంబు - సకలామరాశ్రితచ్ఛాయంబు నైన
రామద్రుమం బేను రయమారఁ బెఱికి - నామనోదుఃఖంబునకు మందుచేసి
యెసఁగెద జగములో నే"నంచు నప్పు - డసురేశుఁ డధికరోషాయత్తుఁ డగుచు
సారథి కనియె" నీచతురత మెఱసి - తేరు రాఘవులపైఁ దీవ్రతఁ బఱపు
వారిఁ జంపెద నేఁడు వారాజిఁ బడిన - తా రేగుదురు విచ్చి తరుచరు ల్బెదరి"
యన విని వాఁడట్ల యరదంబు వఱపె - ఘననేమిరవము లుత్కటముగాఁ జెలఁగ
సాయకాసనధనుర్జ్యానినాదంబు - మ్రోయంగ నిస్స్వరణము బోరుకలుగ

వందిమాగధసూత వరనుతు ల్మించ - నందంద నిజసేన యార్పు లుప్పొంగఁ
దరుచరసేనపై దారుణాస్త్రంబు - లరుదార నిగుడించె నద్దశాననుఁడు
అజనిర్మితంబులౌ నాబాణతతుల - భుజబలంబులు దూలి భూరిసత్త్వులును
నేలఁ గూలిరి పెల్లు నిఖిలప్లవంగు - లాలోన రఘురాముఁ డనుజుండు దాను
గోదండపాణులై కోపించి నిలిచి - రాదశాననుఁడును నలుక మార్కొనఁగ
నడువీథి యవియంగ నుదధులు గలఁగఁ - గడుతేర్చి దిక్కుంభికర్ణము ల్వగుల
నడరు రామునిధనుర్జ్యాఘోషమునకు - గడుమానసంబులు గలఁగి రాక్షసులు
గుపితదశగ్రీవ కోదండముక్త - తపనోగ్రసాయకధ్వనికి వానరులు
భయమంది ధరణిపైఁ బడిరి యుక్కడఁగి - రయమార నాలోన రామలక్ష్మణులు
రవిసుధాంశులభంగి రాగిలి కదియ - దివిజారి రాహువ ప్రదీప్తుఁడై కవిసె
నంత నాలక్ష్మణుం డతితీవ్రవిశిఖ - సంతతు లేసె దశగ్రీవుమీఁద;
నడుమన తెగ నేసి నాకేశవైరి - కడిఁదిబాణముల నుత్కటముగా మఱియు
నొక్కొక్కశర మేయ నుగ్రుఁడై వాని - నొక్కొక్కశరమున నొగి ద్రుంచివైచి
మూఁడేసిశరము లిమ్ముల వడినేయ - మూఁడుమూఁడమ్ముల మురియలుచేసి
పదియమ్ములేసినఁ బదియింట వానిఁ - జిదురుపలై ధరఁ జెదరి పో నేసె;
నూఱేసి యేసిన నూతనగతుల - నూఱునూఱమ్ముల నుగ్గు గావించి
సౌమిత్రి నటు రణస్థలిఁ జిక్కువఱిచి - రామచంద్రునితోడ రణము సేయుటకు
దనుజాధినాథుఁ డుద్ధతి నేగుదేరఁ - గనుగొని సమవర్తిఁ గని పాఱుకరణిఁ
గనుకనిఁ జెదరి మర్కటు లనిఁ బాఱఁ - గని కన్నుగవఁ గెంపుగడల రాఘవుఁడు
విల్లంది దివిజులు వినుతింప ధరణిఁ - దల్లడపడఁ దాఁకె దానవేశ్వరుని
ముఖములఁ గోపంబు ముడివడ నతఁడు - నఖిలలోకాతిభయకరంబుగను
రామునిఁ దాఁకె నారామరావణులు - భీమాట్టహాసము ల్భోరయించి మించి
సైన్యద్వయంబున సరి నార్పు లెసఁగ - నన్యోన్యకార్ముకజ్యానినాదములు
పరువడి దశదిశాభాగంబులందు - మొఱయఁ బరస్పరముక్తబాణంబు
లొండొంటితోఁ దాఁకు నుగ్రంపురవము - మండుమంటలు నభోమండలి నిండ
పరినొప్పి యిరువురు శరలాఘవములఁ - గరలాఘవంబులకరణి నొండొరులు
మెచ్చుచు నొండొరు మీఱువైచిత్రి - కచ్చెరువడుచును నని సేయునపుడు
క్షోణీశుపై నొక్క ఘోరతమిస్ర - బాణంబు నిగుడించెఁ బంక్తికంధరుఁడు
ఆకాండ మడరిన నఖిలవానరులు - చీఁకటి గప్పి నిశ్చేష్టితు లైరి
అప్పుడు గన్నుల నలుకఁ గెంజాయ - లొప్పార రఘురాముఁ డుగ్రబాణములు
పదిపదు లేసినఁ బటుభల్లసమితిఁ - ద్రిదశారి వానినిఁ దెగనేసి మఱియు
నిశితబాణము లేయ నృపుఁ డర్ధచంద్ర - విశిఖంబు లడఁగించి వేగంబ త్రుంచి

యసురేశునిఖిలావయవములు దూర - నసదృశం బగుననేకాస్త్రము ల్వఱపె
రౌద్రబాణం బంత రావణుం డేయ - రౌద్రబాణంబున రఘురాముఁ డేసె;
అవిరెండు నన్యోన్యహతములై పడఁగ - నవనీశదనుజేశు లాలోనఁ గినుక
దివిరి యొండొరు లేయుతీవ్రబాణములు - దివినిండఁగప్పినఁ దిమిరంబుగప్పె.
రణములో నప్పుడు రయమున మ్రోఁగు - గుణరావములచేత ఘూర్ణిల్లుచున్న
యురుచాపసాగరయుగమున నెగయు - శరవీచు లొగిఁ బరస్పరఘట్టనముల
విరియంగ దైతేయవిభుఁడు కోపించి - నరనాథునుర మేసె నారాచసమితి
నదియుండె నీలోత్పలావలికరణిఁ - గదిసిరాముఁడు చండకాండము ల్దొడిగి
కవచంబు సించి వక్షముగాడనేసె - దివిజారి యప్పు డెంతే నొచ్చి మఱియు
నహిశిలీముఖముల నడరింపఁ దోన - యహిమాంశుకులనాథుఁ డవి ద్రెవ్వనేసె;
నాసమయంబున నమరేంద్రవైరి - యాసురసాయకం బడరింపఁ బెక్కు
ముఖముల శార్దూల ముఖములు నుష్ట్ర - ముఖములు సూకరముఖములు నురగ
ముఖములు కరివైరిముఖములు దంతి - ముఖములు ఘనగృధ్రముఖములు దనరు
ఘనశిలీముఖములై కడుఁబెక్కు నిగుడఁ - గని వానిఁ దునుకలుగాఁ జేసి మఱియు
జననాథుఁ డాగ్నేయసాయకం బేయఁ - గనుగొని నెందు నుల్కాముఖాస్త్రములు
మహితవిద్యున్ముఖమార్గణంబులును - గ్రహముఖంబులు గల్గు ఘనసాయకములు
మిహిరముఖంబుల మెఱయుబాణములు - దహనముఖంబులై తనరుశస్త్రములు
నగుచు నచ్చెరువుగా నడరంగ వానిఁ - దగ నేసి యప్పుడు దైత్యవల్లభుఁడు
మయునిచేఁ బడసిన మాయాశరంబు - రయమున సంధించి రాముపై నేసె
నేసిన దాన ననేకంబు లగుచుఁ - బ్రాసతోమరగదాపరిఘంబు లడరె
గాంధర్వశర మంత ఘనకార్ముకమున - సంధించి నిగుడించె జనలోకవిభుఁడు
నాదిత్యతులితంబు లైనచక్రంబు - లాదివ్యబాణంబునం దనేకములు
జగములు భయమంద జనియించి రుచుల - నిగిడి యాకస మెల్ల నిండఁ బెల్లడరి
యామార్గణంబున నడరినపరిఘ - తోమరాదుల నెల్లఁ దునియలు సేయ
దశకంఠుఁ డంత నద్ధరణీశుమీఁద - నిశితనారాచము ల్నిగిడించె నలుకఁ
బరఁగించె నృపుఁడును బ్రతిసాయకములు - పొరిఁబొరిఁ బుంఖానుపుంఖంబుగాఁగ
జగతీశదనుజేశ శరపరంపరలు - గగనభాగంబెల్లఁ గప్పె నాలోన
నెడఁజొచ్చి లక్ష్మణుం డేడుబాణములఁ - బడగయు వి ల్లొక్కపటుసాయకమున
సారథిశిర మొక్కశరమునఁ ద్రుంచి - యారావణునివక్ష మైదింట నేసె;
నీలధరాధర నిభతురంగములఁ - గూలంగ నేసె మార్కొని విభీషణుఁడు
విరథుఁడై దైతేయవిభుఁ డంతలోన - ధరణికి లంఘించి తరుచరు ల్బెదర
భ్రూకుటిదశకవిస్ఫురితాస్యుఁ డగుచు - భీకరశక్తి విభీషణు వైవ

నడుమనె మూఁడు బాణంబుల దాని - మిడుగురు ల్మంటలు మింటఁ బెల్లెగయ
ధరణిపైఁ బడనేసెఁ దరుచరు లార్వ - ధరణీశుననుజుండు దశకంఠుఁ డంత
కడునల్గి మయునిచేఁ గన్నయాశక్తి - వడి విభీషణుమీఁద వైవ నంకింప
శరణాగతత్రాణసద్ధర్మపరులు - శరణాగతులచావు సైతురే యనుచు
దనుజేశుతమ్మునిఁ దనవెన్కఁ దిగిచి - కొని రాముతమ్ముఁడు క్రూరబాణములు

—: రావణునిశక్తిచే లక్ష్మణుండు మూర్ఛిల్లుట :—

పరఁగించె నప్పుడు పంక్తికంధరుఁడు - "బిరుదవై వచ్చి విభీషణు వెనుక
నిడుకొంటి లక్ష్మణ ! యీశక్తిహతికిఁ-గడిమిమై నోర్తువు గా" కంచుఁ బలికి
ప్రళయకాలాదివ్యపరివేషఘోర - వలయమై దీపింప వడిఁ ద్రిప్పివైచె ;
నది కింకిణీఘంటికానేకరవము - లొదవంగ మ్రోయుచు నుదధులు గలఁగ
వడిఁ గులాచలములు వడకాడ దిశలు - బెడఁక దివాకరబింబంబు గదలఁ
బిడుగులు దొరఁగంగఁ బృథివి గంపింప - నుడుపథం బవియంగ నుడుపంక్తి చెదర
మిడుగురులెగయంగ మింటఁ బెన్మంట - లడరంగ శేషజిహ్వాకార మగుచు
రయమునఁ బఱతెంచి రాముఁ డాలోక - భయదసాధనముచేఁ బ్రాణభయంబు
సమకొనకుండెడు సౌమిత్రి కనఁగ - నమరులు మింట నాహాకృతు ల్సేయ
నెడనెడఁ బయినేయు నిషుపంక్తి జడిని - వడిమీఱఁగా వచ్చి వక్షంబునందు
భీకరఘనశక్తి పెల్లుగా గాడ - రాకుమారుఁడు దూలి రణభూమి వ్రాలెఁ ;
గాలావసానంబు గదియఁ బెంపేది - కూలుమహామేరుకుధరంబు పగిది
ధరణిపైఁ బడియున్న తమ్మునిఁ జూచి - దరికొన్న శోకాగ్ని దనచిత్త మెరియఁ
గనుగవ బాష్పము ల్గ్రిమ్మి పై నిగుడ - దనుజేశుపటుబాణతతులు గైకొనక
పృథుతరవక్షంబు పెల్లుగాఁ గూడి - పృథివిగూడినయట్టి భీకరశక్తిఁ
బఱతెంచి వానరపతు లెల్లఁగూడి - పెఱుకఁ జాలకయున్నఁ బెఱికి పోవైచి
యర్కజానిలసుతు లాదిగాఁ గలుగు - మర్కటేశులఁ జూచి మనుజేశుఁ డనియె.
"శౌర్యంబు సలిపెడి సమయంబు గాని - కార్యంబు లడఁచు శోకపువేళ గాదు
ఘనులార ! మీరు లక్ష్మణుఁ గాచికొనుఁడు - వినుఁడు నాపలికెడు వీరప్రతిజ్ఞ :
వెనుకకు రాజ్యంబు విడుచుట బంధు - జనులఁ బాయుట వనస్థలులఁ గ్రుమ్మరుట
బాణబాణాసనపాణినై యుండి - ప్రాణంబు దానైన పత్నిఁ గోల్పడుట
కడిఁదిమాయావిరాక్షసులతో ననికిఁ - దొడరుట మొదలైన దుఃఖంబు లెల్ల
ఘోరాజిలోఁ బాపుకొనువాఁడ నేను - దారుణకర్ము నీదశకంఠుఁ దునిమి
సమరోర్వి నీతనిఁ జంపెడికొఱకు - నమితవిక్రముఁ డైన యావాలిఁ గూల్చి
కపిసేనకై దినకరతనూభవుని - గపిరాజ్యపట్టంబు గట్టితిఁ బ్రీతిఁ :
జండతరగ్రాహసంకులం బగుచు - నొండొండ మిన్నందు నూర్పులు గలిగి

కడలేనియావార్ధి గట్టు గట్టించి - కడచి వచ్చితి మహాకపిసేనతోడ
వచ్చి లంకాపురవరము వేఁడించి - యిచ్చట సౌమిత్రి నిటు గోలుపడితి ;
నాదశాననుఁ డేచి యాలంబులోన - నాదృష్టిమార్గంబునకు వచ్చెనేని ?
దృష్టివిషంబులఁ దీవ్రసర్పంబు - దుష్టజంతువు గాల్చు తెఱఁగు చూపెదను ;
బ్రదికిపోనీ నింకఁ బఙ్క్తికంధరునిఁ - బ్రదరపరంపరపాలు చేసెదను
గిరులెక్కి నేఁడెల్ల గిరిచరావలులు - సొరిది యారణకేళి చూతురు గాక !
లోకపాలురు నెల్ల లోకులు నేఁడు - నా కార్ముకప్రౌఢి నలువారఁ జూచి
రణములోపల నేను రఘురాముఁ డగుట - ప్రణుతవిక్రమలీలఁ బరికింప నిండు
సురకంటకుఁడు డాఁగి సురలోకమునకు - నరిగిన, నబ్ధిమధ్యమునఁ గ్రుంకినను.
ధరణిఁ దూఱిన రసాతలముఁజొచ్చినను - బౌరిపుత్తుఁ గాకేల పోనిత్తుఁ దన్ను,
భువినర్కకులమునఁ బుట్టితి నేని - రవితేజుఁడగు దశరథుతనూజుండ
నైతినే, రాముఁడ నైతినే, నింక - దైతేయపతి రణస్థలి నిల్చెనేని ?
నేవిధంబున నైన నిపుడె నిర్జింతు - రావణుం డయ్యెడి రాముఁ డయ్యెడిని
నిల రామరావణు లిరువురయునికి - గలుగంగ నేర దీకదనరంగమున"
ననుచు నారాచంబు లందందఁ దిరిగి - దనుజేశుపై నేయ దశకంధరుండు
ప్రతిశిలీముఖపరంపరలు పైఁబఱప - నితరేతరాశుగానేకసంఘములు
మండుమంటలు నభోమండలి నిండ - నొండొంటితోఁ దాఁకునుగ్రంపురవము
గురుతరకోదండగుణనినాదములు - బెరసె నొక్కొకట లోకభీకరగతులు
అంత జర్జరితాంగుఁడై రామువిశిఖ - సంతానవేగంబు సైరింప లేక
గజవైరిఁ గనిపాఱు గజముచందమున - రజనీచరేంద్రుండు రణభూమి విడిచి
కచభారములు వీడఁ గమనీయరత్న - ఖచితభూషణములు గనుకనిఁ జెదర

—: రావణుఁడు విభీషణాదులమాట దలంచి చింతించుట :—

ఘనపాదహతి నేల కంపింపఁ బాఱి - వనచరు లార్వంగ వడి లంకఁ జొచ్చి
కొలువుకూటంబునఁ గూర్చుండి బుద్ధిఁ - దలపోసి తనకు ముందర విభీషణుఁడు
చెప్పినబుద్ధులు చిత్తంబులోన - నప్పుడు తలఁచుచు నారాముఁడేయు
నేటులు దలఁచుచు నెల్లందు సుభట - కోటులు గొనియాడఁ గుంభకర్ణుండు
నతికాయుఁడును ఘనుం డగు నింద్రజిత్తు-మృతులౌటఁ దలఁచుచు మిగులఁ జిత్తమునఁ
గవిసినశోకాంధకారంబువలన - నవశభావముఁ బొంది యాలోనఁ దెలిసి
యంతఃపురంబున కంత నేతెంచి - యంతరంగమునఁ జింతాక్రాంతుఁ డగుచుఁ
దనసతి రావించి తలవాంచి పలికె - "విను రాముజగదేకవిక్రమక్రమము
నేమని చెప్పుదు ? నిదె నాకు నెదుర - రామసహస్రము భ్రమణి తోఁచెడిని ;
ఎక్కడఁ జూచిన వీలంకలోన - నక్కడ రఘురాముఁ డైయున్నవాఁడు ;

ఇంక జయోపాయ మేమియు లేదు; - శంకరుచరణము ల్శరణంబు నాకుఁ;
త్రిపురంబు లేదేవు దివ్యోగ్రబాణ - విపులాగ్ని నీఱయ్యె విస్మయం బెసఁగ?
నిందుఖండంబున నేదేవుమకుట - మందమై విలసిల్లు నభినవస్ఫురణఁ?
దనర నేదేవుహస్తమునఁ బినాక - సునిశితఖడ్గత్రిశూలము ల్మెఱయు?
నేదేవుఁ డఖిలలోకేశుఁ డేదేవుఁ - డాదక్షు మర్దించి యాగంబు చెఱిచె?
అలుకతో నేదేవుఁ డంధకాసురునిఁ - బొలియించె? నేదేవుఁ బొగడు వేదములు?
తెలియ నేదేవుఁడు దేవుఁడు దేవుఁ? - డెలమి నాదేవుని నే భజించెదను;"
అని కృతస్నానుఁడై యగ్రజన్ములకుఁ - దనియంగ బహువిధదానము ల్చేసి
మదిలోన మదదర్పమానము ల్విడిచి - పదిలుఁడై సాత్త్వికభావంబు పూని
రక్తాంబరంబులు రక్తమాల్యములు - రక్తోపవీతము ల్రక్తగంధంబు
రక్తాక్షసూత్రము ల్రాజిల్లఁ బరమ - భక్తితో మంత్రజపంబుసేయుచును
నీశ్వరాలయమున కేతెంచి రాక్ష - సేశ్వరుం డచలితహృదయుఁడై నిలిచి
తగవేది గావించి దర్భాంకురంబు - లొగిఁ జేర్చి తనకుఁగా నుగ్రదానవుల
నన్నిదిక్కుల నుండ నమరించి వేల్వ - నున్నంతనెఱిఁగి మందోదరి వచ్చి
కనుఁగొని యోపఙ్క్తికంధర నీకుఁ - జనునె దీనునిభంగి శౌర్యంబు విడువ?
ఉఱక నీవలిగిన నుదధులు మ్రోయ - వెఱచు; సమీరుండు వీవంగ నళుకు;
వినువీథి నర్కుండు వెలుఁగ శంకించు; - ననలుండు తీవ్రార్చు లడరింప నోడు;
జగములు నీసన్నఁ జలియించు; నేల - మగఁటిమి చెడి విప్రమతము గైకొంటి;
నేఁ డింతధైర్యంబు నీకు లేకున్న - నాఁ డేలతెచ్చితి నరనాథుదేవి?
మారీచుమాటలు మదిలోన నాఁడు - నేరముల్గాఁగొంటి నీతి గావంటి;
నీతి విచారించి నీచేటు సైఁప - కాతతధర్మాత్ముఁ డగు విభీషణుఁడు:
తొడరి పల్కఁడును దోషాచరేంద్ర! - చెడుత్రోవ లేటికి సీత నీపైని
విడుచుట గడుమేలు విడు మంచునీకు - విడువక చెప్పఁడా? వినవైతి గాక!
మాతామహుం డైనమాల్యవంతుండు - నీతి దాఁజెప్పఁగ నీవు గైకొంటె?
తప్పక మీతల్లి తగవు చింతించి - చెప్పినబుద్ధులు చెవియొగ్గి వింటె?
జననాథుతో నేల శాత్రవం బనినఁ - గనలవే మఱి కుంభకర్ణుమాటలను?
వల దని చెప్పినవారివాక్యములు - తలగూడెనే? నేఁడు దనుజలోకేశ!
భుజవిక్రమం బెల్లఁ బోవంగ విడిచి - నిజముగా మునివృత్తి నేఁడు గైకొంటి;
ఇంద్రుండె యని నోడ నెఱుఁగఁడు రామ - చంద్రుని నని జగజ్జనులు విన్నగరె?
యని వాని గెల్తుగా కసురేశ! నీకు - ననదచందము లేల" యని తూలఁబల్క
వెలకొన్న సిగ్గున నిట్టూర్పు వుచ్చి - "నెలఁత నీమాటలు నిజమగు నైన
రామచంద్రుని కింక రమణి నేవెఱవ - హోమంబు గావించి యుద్ధరంగమున

జననాథవరులను జంపెద నీవు - చను"మన్న మ్రొక్కి బాష్పంబు లందంద
దొరుఁగ మందోదరి దుఃఖించి లోని - కరుగుచో నాడిన యార్ద్రవాక్యములు
విని సిగ్గుపడి ప్రేల్మి విడిచి రావణుఁడు - చనియె సజ్జకు నంత జననాథుఁ డిచట
ఒడలు నెత్తుట దోఁగి యూర్పులు సడలి - పడియున్న శేషాహిపతిఁ బోలియున్న
యనుఁగుఁదమ్మునిఁ జూచి యాలోన ధృతికిఁ - జొనుపనిమతితోడ శోకింపఁదొడఁగె;

—: లక్ష్మణుని మూర్ఛకు శ్రీరాముఁడు శోకించుట :—

"ఇబ్బంగి సౌమిత్రి యిలమీఁద నుండ - నెబ్బంగి బ్రాణంబు లేను నిల్పుదును?
లలి రణం బొనరింప లా వెట్లుగలుగు? - బలుముష్టి విల్లెట్లు పట్టంగవచ్చుఁ?
గన్నుల బాష్పము ల్గ్రమ్మంగ నెట్టు - పన్ని పైఁబఱతెంచు పరిపంథిఁ జూతు?
నాకన్నులెదుటనే నాసహోదరుఁడు - నాకూర్మిబంధుండు నాప్రాణసఖుఁడు,
నాకుఁ బ్రాణము లిచ్చి నను డించిపోయె - నాకు సిగ్గయ్యెడి నాశౌర్యమునకు
నాకేల రణమింక? నాకేల జయము? - నాకేల రాజ్యంబు? నాకేల సీత?
నాకేల శౌర్యంబు? నాకేల బ్రతుకు? - నాకు నీతోడిద నాకంబుగాక!
జయశాలివై మున్ను శరభశార్దూల - భయదాటవులలోనఁ బాటించి తెచ్చి
యరుదైనతుచ్ఛదైత్యాటవియందుఁ - బరునికై వడిఁ గాఁడుపఱచితే నన్ను?
ఉన్నతోన్నతబుద్ధి నోరంతప్రొద్దు - నన్నుఁ గాచుటకుఁ గాననభూములందు
నిద్రవో వెన్నఁడు నేఁ డిట్లుదీర్ఘ - నిద్రపోవుట నీకు నీతియే? తండ్రి!
పలుమఱు నిబ్బంగిఁ బనవుచుఁ బిలువ - నెలుఁగెత్తి "యో" యన వేమి? లక్ష్మణుఁడ!
ఇంక నెవ్వరు గల? రేనెందుఁ జొత్తు? - నింకఁ బాలయితిగా యీశోకవహ్ని;
శుభలక్షణోపేతసురుచిరాకారుఁ - డభిరామబలుఁడు నా కతిభక్తిపరుఁడు
ప్రియసహోదరుఁడు గంభీరుండు సమర - జయశాలి నాప్రాణసఖుఁడు లక్ష్మణుఁడు
ఇతఁడు నాతోఁ గాన కేతెంచె నిప్పు - డితనితో నేగెద నేనింద్రపురికిఁ;
గల రిందు నెందును గలరు బాంధవులు - నిల నిట్టిసోదరు లెక్కడఁ గలరు?
యత్నంబు చేసిన నవనిజఁ బోలు - పత్ని నొండొకచోటఁ బడయఁ జొప్పడును;
ఇట్టి సద్గుణశీలుఁ డిట్టిదయాళుఁ - డిట్టి మహాబలుం డిఁక నెందుఁ గలఁడు?
తమ్ముఁ డన్మాత్రమే తలపోయ భక్తి - నిమ్ముల నను గొల్చు నిమ్మహాభుజుఁడు
ఇతఁడె నాపౌరుషం బితఁడె నాశాంత - మితఁడె నాకీర్తియు నితఁడె నాస్ఫూర్తి
యితఁడె నాశౌర్యంబు నితఁడె నాధైర్య - మితఁడె నానయమును నితఁడె నాజయము
భావింప నాపాలిభాగ్యంబు నితఁడె - పావనం బగురాజ్యపదవియు నితఁడె"
యని పెక్కుభంగుల నడలుచునుండ - విని సుషేణుఁడు రామవిభుఁ జూచి పలికె
"ఇది యేమి దేవ! నీ కింతశోకింప? - హృదయంబుఁ గుందింప కిదె చూడు మితని
యొడలఁ బ్రాణములు లేకున్న నాననము-కడు నొప్పి యుండునే కళలు దేరుచును

గన్ను లిందీవర కమనీయకాంతిఁ - జెన్నొంది యుండునే చెలువంబు మిగిలి ?
అందంబులై యున్న నఱచేతు లెలమిఁ - గెందామరలభంగిఁ గెంజాయ మెఱసె ;"
నని పల్కి రఘురామునడలు వారించి - హనుమంతుఁ గనుగొని యతనితో ననియె.
"మును జాంబవంతుండు ముదముతోఁ దెల్ప - వినినాఁడ నౌషధవిధ మెల్లఁ దెలియ:
బొలుచుమహాద్రోణభూధరేంద్రమునఁ - జెలువొందు దక్షిణశిఖరంబునందు
బరికింప దీప్తులఁ బరఁగు విశల్య - కరణియు, సౌవర్ణకరణియు, మఱియు
సంధానకరణియు, సంజీవకరణి - బంధురతరశుభప్రభ నొప్పుచుండు
నాలుగౌషధములు నవి దెమ్ము వేగ - మీలక్ష్మణునిప్రాణ మెత్తంగవలయు ;
లవణసముద్రంబు లంఘించి పోయి - యవకుశద్వీపము లవియును గడచి
వడి నేగి దుగ్ధార్ణవము నాక్రమించి - తడయక పోయి చంద్రద్రోణగిరులఁ
బంబిదేవాసురు ల్బలువడి దొల్లి - యంబుధి మథియించి యమృతంబు వడసి
యందు దాఁచుటఁజేసి యమృతంబువలన - నందు జన్మించె నానౌషధలతలు
అందు దేవేంద్రునియనుమతంబునను - మందరంబులఁ బోలు మహనీయతనులు
గంధర్వు లొగి వానిఁ గాచియుండుదురు - గంధర్వులకు నీకుఁ గలుగుఁ గయ్యంబు
తెరువున రాక్షసు ల్దిరుగుచుండుదురు - వరుస మాయావులై వారి నేమఱక
ద్రోణాద్రి కవలీలతో నేగి యితని - ప్రాణ మెత్తుము రఘుపతి సంతసింప;
నిరుమూఁడులక్షలు నిరువదివేలు - పరికింప నిన్నూటపదియోజనములు
వాయునందన ! నీవు వాయువేగమునఁ - బోయిర మ్మిటఁ బ్రొద్దుపొడువక మున్నె ;
భానుండు వొడిచినఁ బ్రభఁ దూలి శక్తి - హీనంబులై పోవు నీయౌషధములు
అటమీఁద లక్ష్మణు నాయు వెత్తుటకు - ఘటియిల్ల నేరదు గాన నీలోన
వానరోత్తమ ! నీవు వడిఁ బోయిరమ్ము - వానిలక్షణములు వలయు నీకెఱుఁగ
హరితఫలంబులు నరుణపుష్పములు - నరుదారఁ దెల్లని యాకులు నమరు
జననాథనుత ! విభీషణు జాంబవంతు - నినసూను నంగదు నెలమి వీడ్కొనుము"
అని సుషేణుఁడు వల్క "నౌఁగాక" యన్న-యనిలనందనుఁజూచి యవనీశుఁ డనియెఁ.
"బడియున్నలక్ష్మణుప్రాణంబు లెత్తి - పడయుము త్రిభువనప్రఖ్యాతకీర్తి ;
అనుజులు మును ముగ్వు రరయ నాకిప్పు - డనిలనందన ! నల్వురైరి నీతోడ."
నన విని "నీబంటు హనుమంతుఁ డుండ - నినకులోత్తమ ! నీకు నేల చింతింప ?
నీయాజ్ఞఁ దలమోచి నృపసింహ ! వేగ - మాయేడుదీవుల కవల నుండినను
వినుఁ డుదయాద్రి కేతేరకమున్న - కొనివత్తు నౌషధకుధర మే" ననుచు
నడుగుల కెరఁగిన హనుమంతు నెత్తి - నడుఁ గ్రుచ్చి యాలింగనము సేసి విభుఁడు
"ఇంద్రుండు నీశిర, మినుఁడు నీముఖము - చంద్రుండు నీమది, శక్తి నీపిఱుఁదు.
లనిలుండు నీవెన్ను, హరుఁడు నీవాల - మనలుండు నీయంఘ్రి, లజుఁడు నీబుద్ధి

వరుణుండు నీశక్తి, వాణి నీవాణి - గరుడకేతనుఁడు నీఘనబాహుయుగము
కుంజరాననుఁడు నీకుక్షి, రక్షింతు - రంజనాసుత ! వేగ యరిగిర" మ్మనిన

—: హనుమంతుఁడు సంజీవకరణికొఱకు ద్రోణాద్రికిఁ బోవుట :—

సరవినర్కజవిభీషణఋక్షరాజ - పురుహూతపౌత్రు లప్పుడు వీడుకొల్ప
మేదిని వడివ్రయ్య మెట్టిన నగము - పాదంబు లూఁదిన బలువడిఁ గ్రుంగ
మెయి గాలి యవ్వీరు మిన్నేఱు గలఁగ - రయమున లంకాపురంబు గోపురము
వెసఁగూలఁ గుప్పించి వినువీథి కెగసి - లసితవిద్యున్నిభలాంగూలలతయు
నుగ్రబాహార్గళయుగళంబు నెత్తి - యుగ్రాంశుపటుమండలోదగ్రలీల
వదనంబు గడుసముజ్జ్వలితమై వెలుఁగఁ - బదకర్ణసంకోశభంగిఁ జెన్నగుచు
బహుపర్వతంబులు బహుదేశములును - బహునదీనదములు బహువనంబులును
పురములు సాగరంబులు గనుంగొనుచు - నరుదారఁ దుహినాద్రి నవలీలఁ గడచి
దెసలు ఘూర్ణిల్లంగ దిగ్భాగ మగల - నసహాయశూరుఁడై హనుమంతుఁ డరిగె
వేవులవా రట్టి విధ మెల్లఁ జెప్పఁ - గా విని విఘ్నంబుగాఁ జేయఁ దలఁచి

—: కాలనేమివృత్తాంతము :—

యొంటిమై రావణుం డొగిఁ గాలనేమి - యింటికి నడురేయి నేగుదెంచుటయు
భక్తితోడుత నర్ఘ్యపాద్యాదు లిచ్చి - నక్తంచరేంద్రున కాతఁ డిట్లనియె:
"నీమధ్యరాత్రి మీరిటకు విచ్చేయు - టేమికారణ ? మానతిండు నా" కనిన
"నని నేఁడు నాశక్తిహతి మృతుండైన - యనుజునికై రాముఁ డటుఁ దన్నుఁ బనుప
సంజీవకరణిచే సౌమిత్రిఁ బడయ - నంజనాసుతుఁ డిప్పు డరుగుచున్నాఁడు
చని వేగ హనుమంతుఁ జంపు కాదేని - విను భాను గనునంత విఘ్నంబు సేయు
కలదు దేవాసురకల్పితం బైన - నలినాకరము ద్రోణనగసమీపమున
మదముతో నొకమహామకరి యందుండు - నది దేవతల మ్రింగు నగచరుం డెంత ?
ఆసరోవరమున కనిలజుం డరుగ - మోసపుచ్చుము వేగముగ నేగు" మనిన
మనమున నట నీతిమార్గంబు దెలియ - దనుజేశుతో నాడెఁ దగఁ గాలనేమి
"మాయామృగాకృతి మారీచుఁ డరిగి - మాయమై పోడె యామతము పోనిమ్ము ;
ఘోరాజిఁ గూలిరి కుంభకర్ణాది - వీరదానవులెల్ల విను మింక నైన
మనుజేశునకు సీత మరలంగ నిచ్చి - దనుజేశ ! లంక నీతమ్ముని కిచ్చి
యరిగి మృడావాస మైన కైలాస - ధరణీతలంబున తపసివై యుండు ;
కాదేని బిరుదుమైఁ గదనరంగమున - మేదినీపతిచేత మృతిఁ బొంది మీఁద
నొనరంగ విష్ణుసాయుజ్యంబు నొందు" - మనిపల్కఁ గన్నుల నలుక గెంపెసఁగ
నాయెడ వెసఁ జంద్రహాసంబు పెఱికి - వ్రేయఁ దలంచె నావిధ మాతఁ డెఱిఁగి,
"యిదె చనుచున్నాఁడ నే" నంచు నచటు - గదలి మనోవేగగతి లావు మెఱసి

చని చూతపున్నాగచంపకక్రముక - పనసచందనజంబు పాటలీవకుళ
కదలికాఖర్జూరకర్పూరతరులు - మొదలుగాఁ గల భూజములసొంపు మిగిలి
బహుశిష్యగణవేదపఠనంబు చెలఁగ - మహనీయమణిదీపమాలిక ల్వెలుఁగ
భాసురమంజరీఫలహోమధూమ - ధూసరీకృతలతాద్రులఁ జెన్ను మిగిలి
కలకంఠశుకనీలకంఠశారికల - కలహంసకలరవకలకలం బెసఁగ
హుతదానమంత్రస్వరోదీర్ణమైన - కృతకాశ్రమము ద్రోణగిరిసమీపమున
నిర్మించి మునివోలె నియతితోఁ గపట - నిర్మలాకృతిఁ దాల్చినేత్రముల్ మూసి
సన్నపుటెలుఁగున జపమాల పూస - లెన్నుట మంత్రమై యెదిరికిఁ దోఁప
నావనంబున నుండ నాకాశవీథిఁ - బోవుచో మారుతపుత్రుఁ డీక్షించి
"యిదియొక్క మునివనం బింతయొప్పగునె?-యిది నాఁడు లే దిప్పు డెందు వచ్చితినొ
యెక్కడిదుగ్ధాబ్ధి? యెక్కడి మేరు ? - వెక్కడి మునివనం? బిది త్రోవదప్పెఁ;
దెరు విమ్మునీంద్రుచేఁ దెలియంగ నడిగి - యరిగెదఁ గా"కంచు నవని కేతెంచి
వనపక్వఫలములు వాంఛఁ బుట్టించి-మునిశాపభయమున ముట్ట నోడుచును
మునిఁ జేరఁ జనుదెంచి మ్రొక్కి కేల్మోగిచి - "మునినాథ! దుగ్ధసముద్రంబుకడకు
మనుజేశకులశిఖామణియైనరామ - జననాథుపనుపునఁ జనుచున్నవాఁడ;
హనుమంతుఁ డనువాఁడ నధిక మౌ తృష్ణ-జనియించె నిచ్చోట జలములు గలవె?
చెప్పవే" యనవుడుఁ జిఱునవ్వు నవ్వి - "డప్పివో మాకమండలువుతోయములు
ద్రావు మీఫలములు దనియంగ నమలు - నీవింక రాతిరి నిద్రింపు మిచట;
నగచరోత్తమ! యతీతానాగతంబు-లగుమేర లెఱుఁగుదు నంతరంగమున
రాము వంచించి యారాముని దేవి - భూమిజఁ జెఱగొనిపోయె రావణుఁడు
అవనీశుఁడును వాలి నవలీలఁ జంపి - లవణాంబునిధిఁ గట్టి లంకపై విడిసి
యనిలోనఁ గుంభకర్ణాదిరాక్షసులఁ - దునుమాడి యింద్రజిత్తును ద్రుంచివైచెఁ;
బుత్రశోకంబునఁ బుట్టినయలుక - రాత్రించరేంద్రుండు రణభూమిలోన
మయునిచేఁ బడసిన మహనీయశక్తి - రయమునఁ గొని సుమిత్రాపుత్రు వైచెఁ;
బడినయాసౌమిత్రి ప్రాణము ల్వడయ - పడి నౌషధములకు వచ్చితి వీవు;
వినుము నీ విప్పుడు వేయోజనంబు - లనిలనందన! వచ్చి తనిలవేగమున
నన్ను నధర్మాత్ములకుఁ గానరాదు - నిన్ను నుత్తమునిఁగా నిశ్చయించితిని;
జగదేకహితముగా జనియించెఁ గాన - జగదీశుపని మాకు సమకూర్పవలయు
దివ్యౌషధంబులు దీపించునట్టి - దివ్యమంత్రము లుపదేశింతు నీకుఁ
గంజాప్తునుదయంబు గని శక్తిమిగుల - సంజీవనీముఖ్యసకలౌషధములు
గలవు మావనమునఁ గనుఁగొని యందు - వలసినయవి గొంచు వడి లంక కరుగు
కనురెప్ప వెట్టెడు కంటె వేగమునఁ - జనియెదు నామంత్రసామర్థ్యమునను"

—: ధాన్యమాలి తనశాపప్రకారము హనుమంతునితోఁ దెల్పుట :—

నిలిచి మారుతిచేత నిజశాపముక్తి - గలిగిన నలర యక్కపిముఖ్యుఁ జూచి
"యోకపికుంజర ! యోవానరేంద్ర ! - నీకతంబున శాపనిర్ముక్తి గంటి ;
నే నింకఁ బోయెద నింద్రలోకమున - కేను నీకొకవార్త యెఱిఁగింపవలయు ;"
నని మున్ను హనుమంతు నక్కొలనికినిఁ - బనిచిన కపటదాపసిఁ జూపి పలికె ;
"వానరోత్తమ ! మునివరుఁడు గాఁ డరయ - వీని నమ్మకుమయ్య ! వీఁడు రాక్షసుఁడు
చలమున దానవేశ్వరునియోగమున - బలియుఁడై నినుఁ జంపఁ బనిపూని వచ్చి
యే నిందులో నుక్కి యెఱిఁగి నాచేతఁ - బూని నిన్జంపింపఁ బుత్తెంచినాఁడు ;
వీఁడు వధ్యుఁడు నీకు వీని నమ్మకుము - వీఁ డొప్పఁ డిటమీఁద వేవేగ చంపి
పొమ్ము నీవౌషధంబులకు ద్రోణాద్రి - కిమ్ముల నటఁ బోవ నిదె నీకుఁ ద్రోవ"
అన విని హనుమంతుఁ డాశ్చర్య మంది - వనితఁ గనుంగొని వలనొప్పఁ బలికె ;
"మదిరాక్షి ! ముసు నీవె మకరివై యుండి - త్రిదశభామిని వైనతెఱఁ గేమి?" యనిన
"వినవయ్య ! పావని ! వీరాగ్రగణ్య ! - కనకాద్రిసమధైర్య ! గాంభీర్యధుర్య !
ధాన్యమాలిని యనఁ దనరుగంధర్వ - కన్యక నాజన్మకథ యేర్పరింతు ;
నఖిలలోకారాధ్యుఁ డగుసదాశివుఁడు - సుఖగోష్ఠి రజతాద్రి శోభిల్లుచుండ
వరుదార నేపాడి యాడి మెప్పించి - హరుచేత నసమాన మగువిమానంబు
వడసి యిక్కొలనిలోపల జలక్రీడ - లెడపక కావింప నేగుదెంచుటయు
శాండిల్యుఁ డనుముని చనుదెంచి నన్ను - నిండినప్రేమంబు నెలకొనఁ జూచి
యాలోనఁ దనలోన నానందకేలి - నాలోకనాలోలుఁ డయి తేలి తేలి
కొనకొని తూకొన్న కోర్కులవ్రాలి - మనసిజజ్వరమున మానంబు దూలి
"యేను బుణ్యాత్ముండ నేఁ దపోధనుఁడ - నేనేడ యెలనాఁగ యేడ ? పొమ్మనక
యూని నన్గామించుచున్న కన్నెఱిఁగి - యేనేడ ? యీవేడ ? యీదృష్టియేల
నీవు తపస్వివి నీవు పుణ్యుఁడవు - భావింప నిది తపఃఫలవిఘ్నకారి"
యన విని మునినాథుఁ డతికాముఁ డగుచు - ననుఁ జూచి మదిలోనియాస వోవిడిచి
"యిది తపఃఫలసార మెలనాఁగ ! నాకు - నిదిపుణ్యఫలసార మెలనాఁగ ! నాకు ;
నిది మోక్షసాధన మెలనాఁగ ! నాకు - నిది స్వర్గసోపాన మెలనాఁగ నాకు"
ననిన "రజస్వల యటుఁ గాననేఁడు - మునినాథ ! నను మీరు ముట్టఁగా రాదు
ఇమ్మూఁడుదివసంబు లేను మీయింట - నెమ్మితో వసియించి నిజశుద్ధిఁ బొంద
మఱి పొందు" మని గంధమాదనంబునకు - నెఱి నేగి మునియింట నిష్ఠతోనుండ
దిక్కులు సాధించి తివిరి రావణుఁడు - నక్కొండ సబలుఁడై యారాత్రి విడిసి
యాపర్వతాగ్రంబునం దేనుబాడ - నాపాట విని దశాననుఁ డేగుదెంచి
తనసొంపు దనపెంపు దనప్రతాపంబు - తనపేరు నెఱిఁగించి తగ బుజ్జగించి

"వనిత ! నీరూపయౌవనవిలాసములు - మునుమిడిఁ దుదముట్ట ముట్టవే నన్ను"
వనినఁ "బరాధీన నంటఁగారాదు - నను ముట్టఁ దగ" దన్న నరభోజనుండు
"అరయ రజస్వల లయినకామినులు - పరభామినులు సువ్వె భామ ! నామెచ్చు
వనిత ! నఱ్ఱగాటింపవలదు ర" మ్మనుచు - ననుఁబ్రియోక్తులఁ దేల్చి నాతో రమింప
నతికాయుఁ డుదయించె నంత నాపుత్రు - నతివేగమున దానవాగ్రణి కిచ్చి
దివసత్రయంబును దీఱినపిదప - ప్రవిమలతనుశుద్ధిఁ బాటించి యేను
మునిగణాధీశ్వరు ముందఱ నిలువఁ - గనుఁగొని నాయున్నగతి వివేకించి,
"నాయింటిలోనుండి ననుఁ డాఁగురించి - పోయి నీవెవ్వరిఁ బొందితి ప్రీతి ?
వింతి ! నీయౌవన మెవ్వండు గొనియె - చింతింప కిట్లేల చేసితి వీవు ?
పరమపరిజ్ఞానభావమార్గమున - నరసి చూచిన నది యట్టిద కాదె ?
పరహిత మేయూరు ? పడఁతు లేయూరు? - గురుశీల మేయూరు? గొంతు లేయూరు?
జలజాక్షి లేయూరు ? సత్య మేయూరు ? - కలకంఠు లేయూరు ? కరుణ లేయూరు ?
వనజాక్షి లేయూరు ? వరుస లేయూరు ? - ననఁబోఁడు లేయూరు ? నచ్చి కేయూరు ?
తరలాక్షి లేయూరు? తగవు లే యూరు ? - పరికింప సతులకు బాస లేయూరు ?"
అని తీరఁ గోపించి యమ్మునీశ్వరుఁడు - ఘనశాప మిచ్చె సత్కరుణఁ బోవిడిచి
"యీసరోవరమున నీవిలాసంబు - గాసిగాఁ బడనీవు గ్రాహివై యుండు
మెందేని బహుపుణ్యహీనుఁడై నిన్నుఁ - బొందినవాఁడును బుత్రమిత్రాది
బలములతోఁ గూడ భస్మమై పోవఁ - గలఁ డింక నీపాతకంబున" ననుచు
శాప మిచ్చుటయును జలనంబు నొంది - యాపుణ్యనిధి మ్రోల హస్తము ల్మోగిచి
"యోమునివల్లభ ! యోమునిచంద్ర ! - యోమునిసింహమ ! యోముని శ్రేష్ఠ !
యీశాపజలరాశి యేతెప్పఁ గడతు ? - నీశాపదావాగ్ని యేనీట నార్తు ?
గరుణింపవే దయాకర ! నన్ను ననుచు - నురుభీతి నొందుచు నున్నవీక్షించి,
తిరమైనసుజ్ఞానదృష్టి నూహించి - పరమకృపామూర్తిపరుఁ డిట్లు పలికెఁ :
"గామిని ! యొకకొంత కాలంబు చనఁగ - రాముకార్యార్థమై రానున్నవాఁడు
హనుమంతుఁ డిచటికి నతనిచే నీకు - ఘనశాపనిర్ముక్తి గలుగుఁ బొ" మ్మనుచుఁ

—: మునివేషధారి యగుకాలనేమిని హనుమంతుఁడు చంపుట :—

బోయె గంగాతీరమునకు నమ్మౌని - పోయె శాపం ; బేను బోయెద నింక ;"
నని చెప్పి దీవించి యాసరోజాక్షి - యనిలజు వీడ్కొని యరిగె నద్దివికి ;
ఎడపనికడఁకతో నిటఁ గాలనేమి - కడ వచ్చి నిలిచె నాకపికులోత్తముఁడు
అప్పు డప్పాపాత్ముఁ డచలసమాధిఁ - దప్పక యున్నచందమునఁ గూర్చుండి
యొడలిపూరంబుతో నుర మెల్ల విచ్చి - నడుము నిక్కించి యానన మొప్ప వంచి
కపటచింతావృత్తిఁ గన్నులు మూసి - జప మాదివరుసఁ బూసలు త్రోసిత్రోసి

నిక్కంపుజపముగా నెఱ నోరు గదల - నక్కాలి గనువిచ్చి హనుమంతుఁ జూచి
"యీయున్నమడువేల ? యీతడవేల ? - పోయినపని యెంత ? ప్రొద్దెంతపోయె ?
నొలసి నీమదిలోన నుపదేశవాంఛ - గల దేని గురుపూజ గలదె యేమైన ?
మా కిప్పు" డనవుడు మారుతాత్మజుఁడు - "నీ కిదె గురుపూజ! నెమ్మిఁ గొమ్మ"నుచుఁ
బ్రథననిష్ఠురుఁడు నిర్భరవృత్తి వాని - బృథుబాహుమధ్యంబుఁ బిడికిటఁ బొడిచె.
నాక్షణంబున దైత్యుఁ డారూప ముడిగి - పక్షియై రణవీథిఁ బావనిఁ గదిసెఁ;
గదియుటయును బట్టి కడిమి దీపింప - జదిపి రెక్కలు రెండు సరిద్రుంచివైచె;
నారూప ముడిగి మాయాశక్తి మెఱసి - ధీరసింహాకృతిఁ చివిరి లంఘించి,
గర్జించి దంష్ట్రల గడునుగ్రుఁ డగుచు - గర్జించి రణవీథి దర్పించె నసుర;
అలయక హనుమంతుఁ డక్కాలనేమి-తల బిట్టువగుల నుద్ధతశక్తిఁ బొడిచెఁ;
బొడిచిన నారూపు పోనిచ్చి యసుర - కడఁగి సుగ్రీవుఁడై కదియ నేతెంచి
"యిది యేమి ? మారుతి! యిచట నేమిటికి - పదపద! లక్ష్మణు ప్రాణము ల్వచ్చెఁ
దొలఁగక నీవింక ద్రోణాద్రి కరుగ - వల దౌషధంబులు వల దింక మనకు"
ననవుడు హనుమంతుఁ డతనిసుగ్రీవుఁ - డని చూచి తెలిసి కాఁ డని నిశ్చయించి
యలిగి రాక్షసునుర మదరంట వ్రేసియ - నిలఁ గూలి మూర్ఛిల్లి యింతలోఁ దెలిసి
యతఁడును శతశృంగుఁడై హనుమంతు - నతిశాతనఖముల నదరి నొప్పింప
ముష్టిఘట్టనముల మొగిఁ బాదహతుల - నష్టసత్త్వునిఁ జేసి నలిఁ జిక్కువఱిచిన
యమితసత్త్వక్రీడ నవలీలఁ దిగిచి - కమలనాళము ద్రెంచు గంధసింధురము
పరుసున రాక్షసప్రవరమస్తకము - తెరలిచి వెస నుల్చి త్రెంచివైచి
నలి నేచి వెససింహనాదంబు చేసి - తొలఁగక మారుతి ద్రోణాద్రి కరిగె.
నరిగి యాగిరిమీఁద నౌషధలతలు - పరికించి పరికించి పవననందనుఁడు
బహుదివ్యలతికావిభాభాసమాన - మహిమయు నిర్మలమణిగణప్రభల
దీపవృక్షంబుల దీప్తులు పర్వి - దీపించునక్కొండ దిమ్మరి చూచి
హితపుష్పగంధంబు లివె లత లనుచు - నతఁడు దగ్గరఁబోవ నవి డాఁగిపోయె!
నంత నాహనుమంతుఁ డంతరంగమునఁ - జింతించి సంతాపచిత్తుఁడై పలికె
"నోపర్వతాధీశ! యోయద్రిరాజ! - యోపుణ్యవత్సల! యోగిరిచంద్ర!
యనఘుఁ డారఘురాముఁ డౌషధంబునకుఁ - బనిచిన నెచ్చితిఁ బనిపూని యేను
నిన్నిలోకములకు హిత మైనపనికి - నన్నేల వంచింప నగరాజ! నీకు
నదరి నీయందున్న యౌషధలతలు - పొడసూపు వేవేగ పోఁ బనిగలదు;
ఇమ్ముల నిది లోకహితకార్య మగుట - మిమ్ము వేఁడెద మీరు మీప్రభావముల
దీపింపుఁడీ యోషధీలతలార! చూపుఁడీ నాకు మీసురుచిరాకృతుల"
నని పల్క వంచన నపుడు తేజముల - బొనుపటఁ దన కవి పొడసూపకున్న

నగకులోత్తమ ! నీకు నారాక చూచి - తగు ప్రియంబొనరింపఁ దగ దూరకుండ"
నని తన్నుఁ బ్రార్థించి యడుగుచునున్న - తనకు నౌషధము లాధరణీధరంబు
చూపకుండుటయును జూచి యెంతేని - కోపించి వానరకులవజ్రపాణి
యే నెంతవేఁడిన నేల నీమనసు - నానదు నాయెడ నగకులాధముఁడ
తలకొని జాలకు దయగల్గు నన్నఁ - గలుగునే గుణశూన్యకఠినమూర్తులకు"
నని యుగ్రకోపాగ్ని లంగరోమములఁ - గనదగ్నికీలలై క్రమ్మఁ బైఁ గ్రమ్మి
రాముతో నెదిరిన రావణాచలము - నీమెయిం బెరుఁగుదు నిల నమమాడ్కి
దశయోజనముల విస్తారంబు పంచ - దశయోజనోన్నతత్వంబును గలుగు
నాభీలతరశైల మవలీలఁ బెఱికె - భూభాగ మగ్గల నభోభాగ మద్రువ
నపు డాగిరి సురేంద్రునమతిఁ గాచు - తపనతేజులు త్రయోదశకోటసంఖ్య
గలచిత్రసేనాది గంధర్వపతులు - బలశౌర్యములు మీఱఁ బావనిఁ జూచి
"యిది దివ్యగణవాస మిది మేరుతుల్య - మిది జగజ్జీవనం బిది నీకు వలదు ;
నీ కిది దక్కదు నెరి డించి పొమ్ము - పోకున్నఁ బ్రాణము ల్పోకుండ" వనుడుఁ
గదనోగ్రసమవర్తి కపివీరుఁడార్చి - వదలనికడిమిమై వారి నీక్షించి
బంధురం బగు వాలపాశంబుతోడ - బంధించి బంధించి బలువిడిఁ ద్రిప్పి
యలుకమైఁ గొందఱ నబ్ధిలో వైచె - నలుకమైఁ గొందఱ నడరి కారించె ;
నలుకమైఁ గొందఱ నదరంట వ్రేసె - నలుకమైఁ గొందఱ నవనిపైఁ గూల్చె ;
నామహావీరు నుద్ధతిశక్తిఁ జూచి - సోమింపరా దని స్రుక్కి కేల్మొగిచి
"యోకపికుంజర ! యోవానరేంద్ర ! - యీకొండ గొనియేగు మెలమితో నీవు"
అని వాయునందను నర్థి దీవించి - వినుతించి గంధర్వవీరులు దొలఁగ
నధికసత్వంబున ననిలనందనుఁడు - కుధరంబు బిట్టెత్తుకొని మింటి కెగసి
కడువేగమున భయంకరవృత్తిదోఁప - నడరి జితారాతియై సొంపు మిగిలి
భూచరఖేచరాద్భుతవేగుఁ డగుచు - నాచందమునఁ బోవ నామధ్యరాత్రి
భ్రామితమిత్రుఁడౌ భరతుస్వప్నమున - రామసౌమిత్రులు రణమధ్యమునను
దలనూనియలతోడ దనువులు డస్సి - బలహీనులై క్రుస్సి పంకమధ్యమున
బడి పలవించుచు పలురోదనంబు - లుడుగక కావించుచున్న బిట్టులికి
భరతుండు మేల్కని పాపంపుఁగలకుఁ - బరితపించుచు వెలుపలికి నేతెంచి
కలలోన రామలక్ష్మణు లున్న తెఱఁగు - తలపోసి తలపోసి తలఁకుచు నుండఁ
దొడఁగి దానికిఁ దోడు దుర్నిమిత్తములు - కడఁగి పెక్కులు దోఁపగా భీతిఁబొంది
"యిది యేమిపాపమో యిదియేమి తెఱఁగొ ?-యిది యింక నిటమీఁద నేమిగాఁగలదొ ?
రామసౌమిత్రు లరణ్యమధ్యమున - నేమైరొ ? జానకి యేమైనయదియొ ?
యెన్నంగఁ బదునాలుగేండ్లును నిండు - చున్నవి ; వినఁగరా దొకవార్తయైన,

నాసత్యధనులకు నాయుదారులకు - నాసదాచారుల కాకృతార్థులకు
నేకీడుఁ గాకుండ నేను నాసుకృత - పాక మిచ్చితి" నని భరతుండు పలికి
భావించి వేదతత్పరుల భూసురుల - వేవేగ రావించి వేదోక్తయుక్తి
సకలదానంబుల సకలధర్మముల - సకలహోమంబుల శాంతి చేయించె,
నాలోన హనుమంతుఁ డాకాశవీథి - నాలోలబాలార్కుఁడై వచ్చివచ్చి
బలిసినవిష్ఠతో భరతేశుఁ డున్న - పొలుచు నందిగ్రామపురిఁ జేరవచ్చి
ఘనజటాభారవల్కలములతోడ - ఘనఘనశ్యాముఁ డైకమలాప్తకులుఁడు
భరతుఁ డారఘురాముభంగిఁ దోఁచుటయుఁ-గర మద్భుతం బంది కపిముఖ్యుఁ డపుడు
"సౌమిత్రిమృతుఁ డైన జానకి డించి - రాముఁ డొక్కరుఁ డిటు రాఁబోలు" ననుచు
నడుగుదునో యంచు నడుగఁ బొమ్మనుచు - గడఁకతోఁ దలపోసి కపికులోత్తముడు
శరణాగతత్రాణచరితార్థచరితుఁ - డరయంగ రఘురాముఁ డభిరామబలుఁడు
తనసూనృతము డించి తమ్ముని డించి - తనకులసతి డించి తనపేరు డించి
యంగదసుగ్రీవు లాదిగాఁ బ్లవగ - పుంగవకోటులఁ బోరిలో డించి
మొనసి రావణుఁ బ్రాణములతోడ డించి - తనమేనుఁ దెచ్చునే దశరథాత్మజుఁడు ?
మానవసామాన్యమతిఁ జేసి రాము - నేనేల చూచితి ? నీపిన్నచూపు ;
ఒలసి రామునిఁబోలు నొకతపోధనుఁడు - కలిగినాఁ డింతియకాఁబోలుననుచు
నతివేగమున లంక కరిగెడు త్రోవ - నతులబలోదాత్తుఁడై పోవఁబోవ
కలగన్నభరతుఁ డాకాశంబుఁ జూచి - యలఘుఁడై చనుచున్న హనుమంతుఁగాంచి
యిట దోఁప నేలొకో ? యీదుర్గ్రహంబు - నటు బాణముల దీనిఁ బడనేయవలయు
నని శరచాపంబు లాటోప మొప్ప - ఘనసత్త్వుఁ డప్పుడు కైకొన్నఁ జూచి
కాకుత్స్థతిలకుఁ డాకర్ణించుకొలఁది - నాకాశముననుండి యశరీరి పలికె ;
"సీతనిదిక్కున హితబుద్ధి సేయు - మీతఁడు మీబంధుఁ డీ వల్గవలదు"
అని యొప్పఁ బలికిన యశరీరిపల్కు - విని శరచాపము ల్విడిచె నవ్విభుఁడు ;
అంత నాహనుమంతుఁ డంభోధిఁ గదియ - నంతలో రాక్షసు లక్షీణబలులు

—: హనుమంతునితో మాల్యవంతుఁడు పోరుట :—

ఉదితబలోదగ్రు లుగ్రవిక్రములు - పదివేలుకోటులు బలిసి తన్గొలువ
రావణుపనుపున రణజయస్ఫురణ - వావిరి నమ్మాల్యవంతుఁడు వచ్చి
చదల నెదుర్పడి జలధిమధ్యమునఁ - బొదివియాహనుమంతుఁ బోనీక కదిసె
గదిసిన నక్కొండ ఘనబాహుశక్తి - బదిలంబుగాఁ బట్టి పవననందనుఁడు
దాఁకిన భుజబలదర్పము ల్మెఱయ - వీఁకతో రాక్షసవీరులు గదిసి
పరశుతోమరచక్రపట్టసప్రాస - కరవాలశూలముద్గరభిండివాల
తతుల నొప్పింప నుద్ధతిఁ బెచ్చుపెరిఁగి - యతులవిక్రమదక్షుఁ డవి లెక్కగొనక

యమరు లచ్చెరువంద ననిలనందనుఁడు - సమరలీలాఖిలచటులవాలమునఁ
గడఁకతో నొడిసి రాక్షసవీరవరుల - వడిఁ జుట్టిపట్టి యవ్వనధిలో వైచె ;
భంజించెఁ గొందఱఁ బదతాడనముల - భంజించెఁ గొందఱ భయదనాదముల,
భంజించెఁ గొందఱఁ బటువాలహతుల - భంజించెఁ గొందఱఁ బరుషోగ్రదృష్టిఁ
గొందఱఁ బడఁద్రోసెఁ గొందఱ వ్రేసెఁ-గొందఱఁ గారించెఁ గొందఱ నొంచె
నంత రోషాయత్తుఁడై మాల్యవంతుఁ - డంతకాకారుఁడై హనుమంతుమీఁద
నెనయ బాణములు నూఱేసె నేయుటయు - ఘనవాలమున వాని ఖండించి వైచి
యలుక విల్లొడిసి యల్లటుఁ బాఱవైచి - బలుతోఁకచేఁ గాళ్లు బంధించి యెత్తి
వడి వైచుటయు మాల్యవంతుఁడు మగిడి - పొడిచె నమ్మారుతపుత్త్రుశూలమున
నది లెక్కసేయక యతఁ డున్నఁజూచి - యదరులు చెదరంగ నత్యుగ్రశక్తి
నురము నొప్పించిన నురుశోణితంబు - లురువడిఁ దొరుఁగంగ నొక్కింత నిలిచి
యలుకతోఁ గపివీరుఁ డసమున వాని - తలఁదాఁచి చని వియత్తలమున నిలిచె ;
దలకొని దివిజులు తల లూచి పొగడఁ - దలఁ దన్నుటయు వాని తల బిట్టువగిలి
యొలిఁ గీలాలంబు లొలుకలో దారి - యాలోన మూర్ఛిల్లి యంతలోఁ దెలిసి
"కదనరంగమున నిగ్గద గదా నీకుఁ - దుది" యంచు గద యల్కతో బిట్టు వైచి
తడయక యది తాఁకుతఱి మంట లెగయ - వడిఁ జూచి యమ్మాల్యవంతుఁ డిట్లనియె.
"నోరివానరుఁడ ! యీయుదధిలో నద్రి - బోరనఁ బడవైచి పో నిన్నుఁ జంప
మొననేసి తొల్లి సముద్రమధ్యమున - వినతాత్మజుని నెక్కి విష్ణుండు వచ్చి
నాతోడయుద్ధంబు నలిఁ జేసి చేసి - భీతుఁడై చాలక పెనుపేది పోఁడె ?
లోకంబు లెఱుఁగ ముల్లోక మీకడిమి - నీ కోర్వరాదు రా నెరి నాదుకిన్క"
అనవుడు హనుమంతుఁ డమ్మాల్యవంతుఁ - గనుఁగొని పలికె నుత్కటకోపుఁడగుచు
"యుద్ధమధ్యమున మహోద్ధతి మెఱసి - వృద్ధరాక్షస ! నీవు వెఱవక నన్నుఁ
గదియ నెవ్వఁడ" వని కదియు నవ్వీరు - మదభాషలకు నల్గి మాల్యవంతుండు
ఘనచంద్రహాసోగ్ర ఖడ్గ మంకించి - హనుమంతువక్ష ముద్ధతిశక్తి వైవ
నది వజ్రనిభకాయుఁ డగు నాంజనేయు - విదితంబుగాఁ దాఁకి వెసఁ బెల్లు విఱిగె ;
ననిలజుఁ డాఖడ్గహతి కింతనొచ్చి - కినిసి నిశాచరుఁ గిట్టి బిట్టలిగి
భూతభయంకరాద్భుతవాల మెత్తి - యాతనిమెడఁ జుట్టి యలుకతోఁ బట్టి
చెలఁగి యాకసమున జిరజిరఁ ద్రిప్పి - యలఘువిక్రమశీలుఁ డబ్ధిలో వైచె ;
వైచినఁ బడి మాల్యవంతుఁ డాత్రోవ - వేచని పాతాళవివరంబుఁ జొచ్చె ;
హతశేషరాక్షసు లన్నిదిక్కులకు - ధృతిదూలి పఱచిరి దివిజు లుప్పొంగఁ
గొండంత గెలుపుతోఁ గొండతో నమర - మండలి పొగడ ధీమండనుం డరిగెఁ ;
బర్వతదీప్తిఁ బ్రభాతవిభ్రాంతి - పర్వినభీతిమై భానువంశజుఁడు

—: శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునిఁ జూచి పరితపించుట :—

సమరలక్ష్మీరతిశ్రమ నిద్ర నొందు - క్రమమునఁ జెలువుఁడై రణశయ్య నున్న
తమ్మునిఁ గనుఁ గొని "తమ్ముఁడా! నీవు - తమ్ముఁడవై యుండు తఱి నోచనైతి
నిల జీవులకు నెల్ల నిదె వేగెఁ బ్రొద్దు - పొలుపేది నాపాలి బ్రొద్దస్తమించె;
నఱిమిఱి నడవిలో నాలిఁ గోల్పడితి - నెఱయ నేఁ డాజిలో నిన్నుఁ గోల్పడితి ;
నెడ నాకునైన దుష్కీర్తిపంకంబు - గడప దిక్కెవ్వరు గలరు సౌమిత్రి
మానవయోనిధి మహనీయశీలు - నానోచి కన్న యున్నత పుణ్యశీలు
నేను నీచే నమ్మి యిచ్చిన నకట - కానలోఁ గొనిపోయి కడతేర్చి తన్న!
యే నేమిసేయుదు? నిటమీఁద నన్న - నేను సుమిత్రతో నేమన నేర్తుఁ?
దుదిఁ బోయి భరతశత్రుఘ్నులు నన్ను - గదియ నేతెంచి "లక్ష్మణుఁ డేడి" యనిన
నే మని చెప్పుదు? నేమని పోదు? - నాముఖంబునను దైన్యము దోఁప నింకఁ;
దేనికిఁ జింతింప; దేనికి వగవ - నేను జింతించెద నిను దీర్ఘచింత ;
బలుఁ డైన రావణు గతులకుఁ జేసి - తలపోసి మది రోసి తమయన్నఁ బాసి
హితభృత్యవృత్తిమై నీవిభీషణుఁడు - చతురుఁ డై నను వచ్చి శరణంబుఁ జొచ్చెఁ
జొచ్చినఁ బ్రీతి రక్షోరాజ్య మెల్ల - నిచ్చితి నీకని యే నూఱడించి.
పట్టంబు గట్టితిఁ బ్రతినతోఁ బలికి - నెట్టన నిందింప నేర్పులేదయ్యె;
నిది వేగుచునువచ్చె నింక లక్ష్మణుఁడు - బ్రదుకఁడు నాకింకఁ బ్రాణము ల్వలదు;
దురితదూరుని వీనితోడిదె లోక - మరసి చూచిన నింక నడ లోర్వరాదు :
శరణన్నవారి నెచ్చట వీడరాదు - ధరణిపై క్షత్రియ ధర్మమూహింపఁ
దారు లోనైనను దమ్మాశ్రయించు - వారల రక్షింప వలయు రాజులకు
నీవిభీషణుఁ గొంచు నీవేగి పుణ్య - భావుఁడైనట్టి మాభరతుతోడుతను
నరయ నిక్కడికార్య మంతయుఁ జెప్పి - పరఁగంగ లంకకుఁ బ్రతిగాఁగ నతని
వెలయునయోధ్యకు విజయలగ్నమున - ఫలసిద్ధి నొంపారఁ బట్టంబుగట్టు
మని "యేను జెప్పితి" నని యొప్పఁజెప్పి - యొనరంగ నందుండి యుచితంబుతోడ
వానరేశ్వర! నీవు వాలినందనుఁడు - సేనలఁ గొంచుఁ గిష్కింధకు నరుగు"
మన దైన్యపాటుతో నాడ భీతిల్లి - వనచరాధీశుండు వలనొప్పఁ గదిసి
"పరికించి చూడఁ బ్రభాతంబు గాదు - నరనాథ! యిప్పుడు నాలవజాము
పొచ్చె నింతియ వాయుసూనుండు నిపుడ - వచ్చుసంతాపింపవల"దంచుఁ దేర్చె;
దేర్చిన నంతయుఁ దేలక మఱియుఁ - బేర్చిన శోకాగ్ని పెల్లున మిగులఁ
బొరిఁబొరి భూమిపైఁ బొరలుచు వగలఁ - బురపురఁ బొక్కుచు భూవరతనయుఁ
"డన్న! నేజనకాజ్ఞ నడవి కేతేర - నిన్నుఁ బొమ్మన కున్న నీవు నావెనుకఁ
జనుదెంచి యిడుమలఁ జాలంగఁ బడగఁ - గనుఁగొని మనమునఁ గరము శోకింతు

నేఁడు నీ వొరుచేత నీలావు దూలి - పోడిమి చెడి యిట్లు భూమిపై నుండ
నేనెట్లు బ్రదుకుదు? నేమని వగతు? - నే నినుడించి యెట్లేగుదుఁ బురికి?
సీత నాకేటికి? జీవ మేమిటికి? - నీతరుచరసేన లేటికి నాకు?
వోతండ్రి! నాకింక నుర్వి యేమిటికి? - నాతండ్రిక్రియ నన్ను నరయుచుండుదువు:
నావిధి నిను నేఁడు నాకారిచేత - నీవిధి నిటు సేసె నీరసం బెత్తి:
దేశదేశముల సతీజనంబులను - దేశదేశములందుఁ దివిరి బాంధవుల
నరసి కానఁగ వచ్చునట్టిదేశములఁ - బరఁగుతమ్ముని నెందుఁ బడయంగ వచ్చు."
నని యచేతనుఁ డగు ననుజుపైవ్రాలి - కనుఁగొని దిక్కులు కడుధైర్య మెడలి
"యన్నరో! నీవు న న్న న్నని పిలువ - నెన్నఁడు వినఁగల్గు నింక వీనులకు?
సీత సుమిత్రగా నీమతిఁ జూచు - చూతు న న్దశరథక్షోణీశుఁ గాఁగ
నెప్పుడు నాతోడ నెడఁబాయకుండు - దిప్పుడు పాడియే యెడఁబాయ నన్ను
నాతతవిషమ ఘోరారణ్యభూమి - బ్రీతినయోధ్యగాఁ బెంపునఁ జూతు
పూవుపాన్పున నిద్రఁ బొందించుమేను - నీవెట్లు సేర్చితి నేఁడు ధానేలఁ?
బడియు నిద్రించెదు పరిణామ మొందు - పుడమిపై నందన పొలుపొంద నీవు:
పదునాలుగేండ్లును బాయకనిద్ర - పదిలంబుగా డించి పన్నుగా నడవి
నరసి న న్రక్షించి యాజిమధ్యమున - నరులఁ జంపకపోవ నగునయ్య! నిద్ర:
నిద్ర నీ విట్లున్న నిజమయ్య! దీర్ఘ - నిద్ర మీయన్నకు నృపనందనుండ.
మీయన్న కెప్పుడు మిక్కిలి భక్తి - సేయుదు నేఁ డేల చింతింప వకట!
యున్నవంతయుఁ దూలి యుండెడుమాట - లిన్నియుఁ బొంపిరి నేల పల్కెదవు?
"రావణకోటుల రణములోఁ గూల్చి - భూవిభునందను భూసుతఁ గూర్తు"
నని నాకు వీనుల కసలారఁ బలుక - కునికికిఁ గతమేమి? యోపుణ్యమూర్తి!
యిప్పుడు మేల్కని యేల శ్రీరామ - తప్పఁ బల్కఁగ నీకుఁ దగునయ్య" యనుచు
"నొప్పెడిమాటల నూఱడఁ జేసి - తప్పక కనువిచ్చి తనుఁ జూడు" మనుచు
రాసుతుకెంగేలు రమణమైఁ దిగిచి - భాసురంబుగ గండపాలికఁ జేర్చి 6900
ననుఁ దేర్పవే" యని నరనాథుఁడపుడు - మనమునఁ దెలియక మహిమీఁదఁ బడియెఁ
బడియున్న యారఘుపతిమూర్ఛ దెలిపి - యడలు వారించి రాయగచరాధిపులు;
అంత ప్రభామండలాభీలుఁ డగుచు - నంతలో హనుమంతుఁ డరుగుదెంచుటయు
దేజంబుపెంపున దృష్టింపరాక - తేజోదివాకరదీప్తుఁ డై యున్నఁ
గపులెల్లఁ గలఁగి యుత్కట భీతిఁ బొంది - విపులతరభ్రాంతివివశులై తూల
నాలోనఁ గమలాప్తుఁ డని చూచి విభుఁడు - కాలకాలోదగ్రగతి నిండమండఁ
గపికులాధీశులఁ గలయ నీక్షించి - "కపులార! సూర్యునిఁ గంటిరే మింటఁ?
జేకొని బహుపుణ్యశీలంబులందు - మాకులంబున కెల్ల మహిఁ గర్తయైన

యంధకారారాతి యకట ! యాపద్మ - బంధుండు నేఁడు నాపగవానిఁ గూడి
యుదయించుచున్నవాఁ డుగ్రత మిగిలి - యిదె వడి సౌమిత్రి యిబ్బంగి నుండ
నీసూర్యమండలం బిలమీఁదఁ గూల - నేసెద" నంచు నహీనసాహసుఁడు
బ్రహ్మాండకోటుల భంగింపఁ బొంగి - బ్రహ్మాదు లదరంగఁ బ్రళయకాలంబు
నాఁడుగ్రవృత్తిఁ బినాకి విల్లంది - వాఁడిమి మెఱయ నవ్వడువు దీపింప
నాపూర్ణభుజనైపుణాటోపకోపుఁ - డాపినాకియుఁ దానె యగుటఁ దెల్పుచును
విల్లంది భుజబలవిస్ఫూర్తి మెఱయఁ - బెల్లుకోపించి సంభృతవేగుఁ డగుచు
జటులరౌద్రాస్త్రంబు సంధింపఁ దివురు - పటువృత్తిఁ గనుఁ గొని భయవృత్తిఁగలఁగి
యసమానసత్త్వతో నతికోపుతోడ - వసుధేశుతో జాంబవంతుఁ డిట్లనియె.
"నగణితశక్తిమై నలుక దీపింప - జగతీశ ! నీవిటు శరము పుచ్చుటయు
ధృతిదూలి నలుగడ దేవగంధర్వ - పతులెల్ల భీతులై పాఱుచున్నారు ;
ఇది యేమి ? రఘురామ ! యిచ్చలో నీవు - పదిలుండవై చూచి భావింపలేవు ;
వెలుఁగొందు బహుదీపవృక్షదీధితులు - దొలుకాడు నుజ్జ్వలద్రోణాచలంబు
గొనివచ్చుచున్నాఁడు గురుసత్త్వధనుఁడు - అనిలసూనుఁడు గాని యర్కుఁడు గాఁడు
భానుప్రభాభాసి పవనసూనునకు - భూనాథ ! యెదురుగాఁ బుచ్చువానరుల"
ననుటయు శ్రీరామునానతి వడసి - హనుమంతునకు నెదు రరిగిరి కపులు ;
ఆకాశముననుండి హనుమంతుఁ డంత - నాకొండఁ గొనివచ్చి యవనిపై నునిచి
జననాథుఁ డగు రామచంద్రున కర్థి - వినతుఁడై కరములు వెరవొప్ప మొగిచి
"యుర్వీశ ! నేఁ బోయి యొగి నౌషధములు - పర్వతంబునఁ బెక్కుభంగుల వెదకి
పనివడిఁ గానక పర్వతంబెల్లఁ - గొని యేను వచ్చితిఁ గువలయాధీశ !
యదరి మీయానతి నటఁ బోవునపుడు - నెడపనికడఁకతో నిట వచ్చునపుడు
కడఁగి విఘ్నము లనేకము లయ్యె నడుమఁ - దడయుట దప్పుగాఁ దలఁపోయ వలదు"
అనవుడు రాముఁ డా హనుమంతుఁ జూచి - ఘనతరసంతోషకలితుఁడై పలికె.
"నీకేటి తప్పులు ? నీ చేత బ్రదికెఁ - గాకుత్స్థకులలీల గౌరవోన్నతులు ;
సురుచిరశక్తిమై సురలకు నైన - నరుదైనపని చేసి" తని ప్రీతినొందె ;

—: సుషేణుఁడు సంజీవకరణిచే లక్ష్మణుని మూర్ఛఁ దేర్చుట :—

నాసమయంబున నర్కతనూజుఁ - డాసుషేణునిఁ జూచి "యర్థి దీపింప
నిక్కొండఁ దడయక యీవు వానరులు - నెక్కి మహౌషధు లేర్పడఁ దెచ్చి
భావించి లక్ష్మణు ప్రాణము ల్వడయు - వేవేగ" యనవుడు విని సుషేణుండు
పని పూని యప్పుడు బరవసం బొప్ప - వనచరసహితుఁడై వడిఁ గొండనెక్కి
యమరేంద్రుఁ డిక్కడ నర్థితోఁ దొల్లి - యమృతపానము చేసె నమరుల దాను
నిచట విష్ణుఁడు జగద్ధితబుద్ధి పూని - యచలుఁడై తనచక్రహతిఁ ద్రుంచి వైచె ;

నురరాహూమస్తకం బుగ్రుఁడై" యనుచు - దరుచరవరులకు దవిలి చూపుచును
నొగిఁ బర్వతమున మహౌషధు ల్దెచ్చి - తగఁ బ్రయోగింప నంతన దానిశక్తిఁ
దగిలి నాటినబాణతతు లోలి వెడలి - మగిడెఁ బ్రాణములు లక్ష్మణకుమారునకు;
నప్పుడు వానరు లందఱు గొలువ - నెప్పటిపేర్మితో నినవంశుకడకుఁ
జనుదేరఁ గౌఁగిట సౌమిత్రిఁ జేర్చి - కనుగవ హర్షాశుకణములు దొరుగ
నానమీరజుఁ జూచి "యతులపుణ్యాత్మ! యీ సుమిత్రామిత్రు నిచ్చితి నాకుఁ
గాకుత్స్థకులమిత్రుఁ గమనీయగాత్రు - నేకతంబునఁ గంటి నేఁడు లక్ష్మణుని;
బడిననాతమ్ముని ప్రాణంబు లెత్తి - పడసితి నిపుడు నా ప్రాణము ల్మగుడఁ;
బ్రాణంబులన నాకుఁ బరికింప నితఁడ; - ప్రాణబంధుండవు పరమబంధుఁడవు;
తరుచరోత్తమ! నీవ తలఁప నీచేయు - పురుషార్థ మొరులకుఁ బోలునే చేయ?
నుపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకార మెలమిఁ - గపివీర! సేయుట గడునుత్తమంబు
నీకుఁ బ్రత్యుపకృతి నేనేరఁ జేయ - నీకాపదలు లేవు నిఖిలలోకముల"
నని పల్కి రఘురాముఁ డంత సుషేణు - గనుఁగొని కొనియాడి కౌఁగిటఁ జేర్ప
ముదితాత్ముఁ డగుచు నిమ్ముల సుషేణుండు - నుదధి పొంగినక్రియ నుబ్బి యారాము
ననుమతి రణములో నటఁ బడియున్న - వనచరోత్తముల జీవము లెల్లఁ బడసె;
నంత వానరవీరు లంతరంగమున - సంతోష మెసఁగ నాశైలంబుఁ గదిసి
సకలరత్నోజ్జ్వలసానుశృంగముల - నకలంకరుచిఁ బొల్చు నాసొంపు చూచి
యవనీశు ననుమతి నగ్గిరి యెక్కి - వివిధస్థలంబుల వేడుకఁ దిరిగి
పరిపక్వఫలములఁ బరితృప్తి నొంది - పెరయతేనియ లాని పెన్నీరుఁ గ్రోలి
యవరోహణము చేసి రందఱు నంతఁ - బవననందనుజూచి పలికె భూవిభుఁడు
"ఎప్పటిచోటనే యేర్పడఁ బెట్టు - మిప్పర్వతాధిపు నింక నీ"వనుచు
రాముఁడు పంప సంరంభంబు మెఱసి - యామహాశైలంబు ననిలనందనుఁడు
అలఘుఁడై కొనిపోవ నాకాశవీథి - జలధిమధ్యమున రాక్షసులు వీక్షించి
వఱచి యిత్తెఱఁగెల్లఁ బరువడిఁ దనకు - నెఱిఁగింప నేర్పడ నెఱిఁగి కోపించి
లంకాధిపతి జయాలంకారధనుల - శంకుకర్ణస్థూలజంఘులతోడ
నట మహానాదుని నటమహావక్త్రు - నటఁ జతుర్వక్త్రునిఁ నట మేఘజిత్తు
నటహస్తికర్ణు మహావీరజైత్రుఁ - గటువాక్యశాలి నుల్కాముఖుఁ జూచి
"యలవు సొంపును మీర లడ్డంబు దాఁకి - బలియు నాహనుమంతుఁ బట్టితెం డొండె?
కొనిపోవుచున్న యక్కుధరంబు వుచ్చి - వనధిలోపలఁ బాఱవైచి రం డొండె?
ఈ రెండుతెఱఁగుల నేర్పడ నొకటి - ధీరులై చేసి యేతెంచినఁ జాలు;
నచ్చుగా నతనికి నర్థిలివెలయ - నిచ్చపై సగరాజ్య మిచ్చెద నిపుడె;"
నావిని విపులసేనాసహస్రముల - తో వారు వెడలి బంధురసత్త్వధనులు

దానవామరవేషధారులై కినుక - లూని రణోదగ్రు లుగ్రవిక్రములు
క్షురికాసితోమర శూలకోదండ - పరశుకుంతాదిక ప్రముఖశస్త్రములు
ధరియించి మించిన దర్పంబు మెఱసి - యురుతరహుంకారహుంకారు లగుచుఁ
గనుకని గర్జించు కాలమేఘములు - పొనుపడ సూర్యునిఁ బొదువుచందమునఁ
బొదివి యాహనుమంతుఁ బోనీక కదిసి - మదమునఁ బేర్చిదుర్మదులు బిట్టార్చి
"దేవాసురుల మమ్ము దృష్టింప కోరి - పోవుచున్నాఁడవు భుజశక్తి మెఱసి,
యీకొండఁ గొనుచు నీవెటఁ బోయె" దనిన - నాకపివీరుఁ డా యసురులఁజూచి
విలయకాలాచల విస్ఫులింగములు - తొలుకాడ నుజ్జ్వల దుర్జయాభీల
కాలచక్రాకార ఘనవజ్రకఠిన - వాలచక్రముఁ ద్రిప్పి వడిఁ వ్రేయఁ దొడఁగె;
నప్పు డారాక్షసు లడరి యెంతయును - నొప్పింప వాయుజుం డుగ్రకోపమున
భంజించెఁ గొందఱఁ బటువాలనిహతి - భంజించె గొందఱఁ బరుషోగ్రదృష్టి
భంజించెఁ గొందఱఁ బదతాడనముల - భంజించెఁ గొందఱ భయదనాదముల
ఘనసత్త్వుఁ డిబ్భంగి గయ్యంబుచేసి - వినుతవిక్రమమున విజయంబు నొంది
తోయజాప్తుఁడు పేర్చి తుప్పలదూలఁ - దోయదంబులదూలఁ దోచుచందమున
రాక్షసవీరుల రణవీథి నొడిచి - నక్షత్రవీథి నున్నతశక్తి మెఱసి
పోవుచునుండ నాభుజశక్తిఁ జూచి - దేవగంధర్వుల దివినుండి యపుడు
పొరిఁబొరి నతనిపైఁ బూవులవాన - గురియుచునుండిరి కొలఁది కగ్గలము
అంతలో హనుమంతుఁ డతివేగుఁడగుచు - నంతరిక్షంబున నరిగి యక్కొండ
మున్నున్న చోటనే ముదమొప్పఁబెట్టి - క్రన్నన రఘురాముకడకు నేతెంచి
వినతుఁడై తనపోవువృత్తాంత మెల్ల - వినుపింప శ్రీరామవిభుఁడు హర్షించి
యావాయునందను నాలింగనంబు - కావింపఁ గనుఁగొని కపివీరు లెల్ల
వచ్చి లంకాపుర వరమెల్లఁ గలఁగ - జెచ్చెరఁ జేసిరి సింహనాదములు
ఘోరదశానను పుణ్యచిహ్నములు - బోరన నొండెడ పోవుచందమునఁ
దఱిగి యాకసమునఁ దార లొండొండ - యరిగిపోవఁగఁ జొచ్చె నటవేగెఁ బ్రొద్దు;
దారుణస్ఫుటరోష దైత్యగర్వాంధ - కారంబుతో నంధకారంబు విఱిసె;
నని మీఱి వానరాననసరోజాత - ములతో సరోజాతములు వికసించెఁ
దమకెంపు లొగిఁ దూలి దనుజాస్య కైర - వములతో భువిఁ గైరవమ్ములు మొగిడె
భానువంశాధీశ బహుళప్రతాప - భానుతో భానుండు ప్రాగ్దిశఁ దోఁచె
జానకీవిభుఁ డంత సౌమిత్రిఁ జూచి - యూనినసంతోష ముల్లంబు నిండ,
"సదమలగుణముల సౌమిత్రి ! నీవు - బ్రదికితి; నాపాలి భాగ్య మెట్టిదియొ?"
యని యని కొనియాడు నతులవాక్యములు - విని లక్ష్మణుఁడు రామవిభునకు మ్రొక్కి-
"దేవ ! ప్రాకృతుఁడవె? దేవ ! దీనుఁడవె? - దేవ ! నిర్ధనుఁడవే? దేవ ! యల్పుఁడవె?

యీభంగి యానతి యీ నేల నాకుఁ? - బ్రాభవంబునఁ బెంపుఁ బరికింప మఱచి
మును దండకారణ్యమునులకు సాధు - జనుల కిచ్చిన ప్రతిజ్ఞలు విచారించి,
యిచ్చలో మిము నమ్మి యీవిభీషణుఁడు - వచ్చిన నిచ్చినవరముఁ జింతించి
యినుఁ డస్తశిఖరికి నేగకమున్న - యని రావణునిఁజంపు మఖిలలోకేశ!"
యనవుడు రఘురాముఁ "డౌఁగాక" యనుచు - ఘనరణవిక్రమక్రమశక్తిమెఱసె
నంత నావృత్తాంత మంతయు నెఱిఁగి - యెంతయుఁ జింతించి యిచ్చలోఁ గలఁగి

—: శుక్రునివద్ద రావణుఁడు శోకించుట :—

విక్రమక్రమశక్తి విడిచి రావణుఁడు - శుక్రుసన్నిధి కేగి స్రుక్కుచు మ్రొక్కి
"చుట్టాల భృత్యుల సుతుల సోదరుల - నెట్టన రఘురామునిశితబాణాగ్ని
దరికొని కాలిచి దగ్ధులఁ జేసి - పరఁగి యమోఘమై ప్రళయాగ్నిపగిది
నున్నది మాన్పరా కున్నది పోర - నన్నియుఁ దెగటారె నన్నియుఁ బొలిసె;
నేను బ్రాణములతో నెబ్భంగి నిలుతు? - నానతి యి"మ్మన్న నాశుక్రుఁ డనియె,
"నలఘుసంగరవీథి నరుల సాధింపఁ - గలయుపాయంబును గలుగ నేమిటికి?
నేవిఘ్నములు లేక యీవు హోమంబు - గావించుపుణ్యంబె కలిగినఁ జాలు;
భీమసంగ్రామగంభీరంబులగుచు - హోమాగ్నిముఖమున నుండి నీకడకు
నురురథాశ్వంబులు నుగ్రఖడ్గములు - శరచాపకవచము ల్సనుదెంచుఁ గడఁగి
యవి సాధనములుగా నరుల సాధింపు - మవి నీకు జయసిద్ధు" లనుచు నాతనికి
హోమమంత్రము లెల్ల నుపదేశ మిచ్చి - హోమమంత్రము లెల్ల నొగి నేర్పరించి
పొ" మ్మన వీడ్కొనిపోయి రావణుఁడు - క్రమ్మినకడఁకతోఁ గడునుగ్రుఁ డగుచుఁ
బురవప్రరక్షకు భూరిసత్త్వులను - బరికించి చతురంగబలములఁ బనిచి
యవధానతత్పరుఁ డయి నేగ లంక - గవకులు వేయించి కలయ శోధించి
యంత విద్యుజ్జిహ్వుఁ డనుమహావీరు - నంతకాకారు నుద్ధతశూరుఁ బిలిచి
"నీవు నీబలమును నెలకొని నగరు - గావు మేమఱకుము గదలకు" మనుచు
బనిచి యనుష్ఠానపదశుద్ధిఁ బొంది - చని మృత్యువక్త్రంబుఁ జనఁ జొచ్చు భంగి
బాతాలగుహఁ జొచ్చి పదిలుఁడై నిలిచి - యాతతహోమకృత్యములకుఁ దగిన
రక్తవస్త్రంబులు రక్తమాల్యములు - రక్తచందన మనురక్తుఁడై తాల్చి

—: రావణుఁడు పాతాళహోమము చేయుట :—

బంధురదక్షిణ ప్రవణవేదికకు - గంధపుష్పాక్షత లగ్రమొప్ప నిచ్చి
యామహావేదిలో నగ్ని సంధించి - హోమమంత్రము లెల్ల నొగి నుచ్చరించి
వెరవొప్ప నాహోమ వేదిలోఁ గలయఁ - బరికించి నిశితాస్త్రపరిధులఁ జేర్చి
శ్రీవృక్షభల్లాత సితముఖ్యసమిధ - లావృత్తిఁ గైకొని యంతట మఱియు

నోఁజసర్షపములు నొనర దూర్వములు - లాజలు దగ గుగ్గులంబును నగరు
నేయి దేనియ గల్గు నెత్తురుఁ బెరుఁగు - పాయసాన్నములు దర్భలు ప్రవాళములు
తగరులు మీలు గ్రద్దలు వరాహములు - నొగి నివి మొదలుగా నొప్ప వేల్చుచును
నాశ్చర్యకరమైన యామహావేది - నిశ్చలతాధ్యాననిరతుఁ డైయుండె ;
బలువిడి రావణుపాపంబు లెల్లఁ - గలసి పెల్లెగసిన కైవడిఁ దోఁప
నామహాగుహనుండి యప్పు డత్యుగ్ర - ధూమంబు యురుతరస్తోమంబు లగుచుఁ
బటుతరనిర్ఘాతపవనసంఘాత - చటులంబులై నిక్క చదలఁ బర్వుటయు
వెఱచిరి దివిజులు ; వెఱచిరి మునులు ; - వెఱచిరి దిక్పతు ; ల్వెఱచిరి కపులు ;
ఆమహాధూమంబు లప్పుడు చూచి - రాముతో ననియె నారావణానుజుఁడు
"నెలకొని యనిమొన నినుఁ దాఁకి గెలువ - నిలువనేరక పోయి నేఁడు రావణుఁడు
కపటకర్మారంభగంభీరవృత్తి - విపులజయార్థియై వేల్చుచున్నాఁడు
అవధరించితె పొగ లాకసంబునను - నివుడుచున్నవి నిండి యొండొండ
హోమంబు నిర్విఘ్నయోగమై యితఁడు - కామించుతెఱఁగునఁ గడముట్టె నేని ?
రావణు లోకవిద్రావణుఁ బోర - దేవాసురులకైనఁ దెగి గెల్వరాదు ;
కావున హోమవిఘ్నము సేయవలయు - వేవేగ వానరవీరులఁ బనుపు "
మనవుడు రఘురాముఁ డగుఁగాక ! యనుచుఁ - బనిచినఁ బనిపూని బలువిడిఁ గడఁగి
గురుబలాఢ్యుఁడు గవాక్షుండు దారుండు - శరభుఁడు క్రథనుండు శతబలి నలుఁడు
గవయుండు మైందుండు గంధమాదనుఁడు-పవమానసూనుండు పనసుఁ డంగదుఁడు
కుముదుండు జ్యోతిర్ముఖుండు గోముఖుఁడు - క్రమమున వీరాదిగాఁ గపివరులు
పదికోటు లుద్భటప్రథనవిక్రములు - విదితప్రతాపులు విదితకోపనులు
గగనమార్గమున లంకకు నేగుదెంచి - యగణితాహంకారులై పెచ్చు పెరిఁగి
పదఘట్టనముల భూభాగంబు వగులఁ - జదియ దిగ్గజములు చదలు గ్రక్కదల
నార్పులు బొబ్బలు నదరఁ బెల్లదరి - దర్పితనిర్భరోత్సాహసాహసులు
వలిఁదాఁకి రావణు నగరు గాపున్న - బలియురఁ బెక్కండ్రఁ బట్టి చెండాడి
క్రూరులై దౌవారికులఁ జంపివైచి - భూరిసత్త్వములఁ దల్పులు వీడఁ దన్ని
వగ రుద్దవిడిఁ జొచ్చి నగరూపధరులు,- నగచరు ల్వడి దశానను రోయువారు
పృథురథశాలలు బిరుదులై చొచ్చి - రథములు విఱుగ నుర్వర ప్రేయువారు
గజశాల లొగిఁ జొచ్చి ఘనముష్టిహతుల - గజమస్తకములు వ్రక్కలు సేయువారు
హయశాల లొగిఁ జొచ్చి హయశరీరములు - భయదోగ్రనఖములఁ బడ వ్రచ్చువారు
పొరిదిశాలల నున్న జోడుపక్కెరలు - దరమిడి చింతించి దరలాడువారు
చలమొప్ప నాయుధశాలలఁ జొచ్చి - కలయ శస్త్రాస్త్రము ల్ఖండించువారు
నేచి బండారపుటిండ్లలోఁ జొచ్చి - రాచి యర్థములు చూరలు చల్లువారు

నురుసత్త్వగతు లొప్ప నుప్పొంగి పొంగి - వరుస తోరణములు వడిఁ ద్రెంచువారు
పసిఁడిగోపురములు భర్మహర్మ్యములు - వెస నుర్విఁ గూల బల్విడిఁ ద్రోయువారు
కట్టల్కఁ గొందఱఁ గని జగద్ద్రోహిఁ - బట్టితెం డని పట్టి బాధించువారు
వనితలుసుతులును వాపోవఁ గన్న - జనను లడ్డముచొర సదనము ల్సొచ్చి
నెట్టన వెలికీడ్చి నెరసి రాక్షసుల - దట్టించి తలలూడఁ దాటించువారు
వాసిమై నిబ్బంగి వనచరు ల్గూడి - గాసిపెట్టుచునుండఁగా భీతినొంది
దీనదశాతురస్థితి దూలపోయి - దానవువీడు విధ్వస్తమై కలఁగి
హరిపీడితానేకహయహేషితములు - కరిఘటానేకభీకరబృంహితములు
వృద్ధబాలాంగనావిలవిలాపములు - సిద్ధవిక్రమకపిసింహనాదములు
గలయఁ బర్విన లంక కల్పాంతకాల - ములఁబేర్చుబడబాగ్నిముఖముఖార్చులకు
నులికి వాపోవుపయోధిచందమునఁ - గొలఁది కగ్గలముగా ఘూర్ణిల్లఁ దొడఁగె;
అంత సూర్యోదయ మయ్యె రావణుని - నంతటఁ బరికించి యతఁ డున్నచోటు
కానక చింతించి కడుసంభ్రమమున - వానరు ల్వెదకంగ వారి నీక్షించి
చతురతమై విభీషణుపత్ని సరమ - పతిహితం బాత్మలో భావించి యపుడు
వడి నంగదునకు రావణుఁ డున్నచోటు - చిడిముడిపాటుతోఁ జేసన్నఁ జూపె.
చూపుటయును జూచి సుభటదంభోళి - కోపించి యప్పు డగ్గుహవాత నున్న
శిల నుగ్గుఁగాఁ దన్ని చెచ్చెఱఁ జొచ్చి - యలఘువిక్రమకళాయతకేలి వ్రాలి
పొలుపొంద భుజసత్త్వమునఁ బెంపు మీఱి - కలఁగి రాక్షసులెల్లఁ గడుభీతి బొందఁ
జని హోమనియతి నిశ్చలుఁడై నవాని - ఘనమంత్రతంత్రసంగతుఁ డైనవాని
రావణు నమరవిద్రావణుఁ గాంచి - "రావణుఁ బొడగంటి రండు రం" డనిన
ననిలతనూభవుం డాదిగాఁగలుగు - వనచరాధిపు లెల్ల వడిఁ గూడముట్టి
యగ్గుహారక్షకు లైనరాక్షసుల - నుగ్గునూచము చేసి నుతశక్తి మెఱసి
యొక్కఁడై వేల్చుచు నున్నయద్దనుజు - నక్కడఁ బొడగని యలుక దీపింపఁ
దో డెవ్వరును లేక తుది నొంటిపడియెఁ - దోడువేలుత మని దొరకొని కపులు
సొరిది నవ్వేదికచుట్టులనున్న - పరిధులు సమిధలు బహుకలశములు
హస్తికుక్కుటజంబుకాశ్వోష్ట్రశునక - మస్తకంబులు ఘృతమధుపాత్రతతులు
నఱిముఱిఁ బుచ్చి హోమాగ్నిలో వైచి - నెఱసి యార్చిరి దైత్యనికరంబు బెదర
నప్పుడు పాపాత్మునంగంబులందు - నిప్పులు సల్లుచు నెఱమంట లొదవు
గుండంబులో మండు కొఱవులు పుచ్చి - యొండొండ వ్రేయుచు నుండిరి కపులు.
చేతిస్రుక్స్రువములు చెనసిరాఁ దిగిచి - వాతూలసుతుఁడు రావణు వ్రేసి డాసె;
నిత్తెఱంగునఁ గపు లేచి కాఱింపఁ - జిత్తంబులో నిష్ఠ చెదరంగ నీక
కనియక కదలక క్రతునిష్ఠ నుండెఁ - గొనకొని నిద్రించుకొండచందమున

—: అంగదుండు మందోదరిని రావణువద్దికి నీడ్చుకొని వచ్చుట :—

సంగరక్రమకళాసంగుఁ డభంగుఁ - డంగదుం డంగద నంచితాంగదుఁడు
అంతఃపురంబున కరిగియాదైత్య - కాంతానివాసంబు కరమర్థిఁ జొచ్చి
"పరికింప రోహిణిఁ బాసినచంద్రుఁ - దరుణపల్లవదగఁ శయ్యఁ జేర్చుకరణిఁ
గందినముఖచంద్రుఁ గరపల్లవమునఁ - బొందించి వగలచేఁ బొగిలెడిదాని
ఘోరాహవంబునఁ గుంభకర్ణాది - వీరులు పెక్కండ్రు విషమవిక్రములు
దక్కి రందఱు విభుం డొక్కఁడ చిక్కె-నెక్కటి రఘురాము నితఁ డేమి గెలుచు?"
నని యని రావణు నపజయంబునకుఁ - దనబంధువులు దాను దలఁకెడుదాని,
చిత్తంబులో నింద్రజిత్తుచావునకు - నొత్తిలి యేడ్చుచు నున్నట్టిదాని,
రమణీయమణిమందిరమునఁ గొల్వున్న - రమణిమందోదరి రాజాస్యఁ గదిసి
యొలసినగతి రాహు వొడిసి పట్టుటకుఁ - జలదిందుమండలీచంద్రిక వోలెఁ
దిగిచినఁ బెడమర దిరుగు వేగమున - మృగనేత్రమొగమున మెఱుఁగులు సెదర
నెఱుఁగమితోఁ గూడ హృదయంబు గలఁగు-తెఱఁగున నలివేణిఁ దిగిచి పట్టుటయు
గమ్మసౌరభములు గలుగుసంపుల్ల - ధమ్మిల్లమల్లికాదామంబు లనఁగ
గెడఁగూడి రావణుకీర్తిపుష్పములు - గడివోయి భువిరాలు కైవడిఁ దోఁప
సేసముత్తియములు చెలువంబు వాసి - గాసిలి వసుధపై గనుకనిఁ జెదర
వలనేది చెడిన రావణు రాజ్యపదవి - చెలువున నెరి దప్పి సీమంతవీథిఁ
గృతకంపుదైత్యలక్ష్మీపదాబ్జమున - శ్రితచంచరీకము ల్చెదరు చందమున
నాలోలలోలముఖాంభోజనీల - నీలాలకంబులు నెరిదప్పి చెదర
నురుమంగళంబులై యొప్పెడినాత్మ - వరభూషణములు రావణులక్ష్మి చెవుల
నుండని క్రియ వడి నొండొండకర్ణ - మండనంబులు మహిమండలి రాల
దనుజేశునపకీర్తిధారలో యనఁగఁ - గనుగవఁ గాటుక కన్నీరు దొరుఁగ
నొగి దైత్యపతికి మహోల్కలు డుల్లు - పగిది భూషణమణిప్రకరము ల్డుల్ల
వరభర్మనిర్మలావరణంబు కలఁగ - నిర వేది రావణు నిహపరోన్నతులు
చలియించు తెఱఁగునఁ జనుగట్టు దొలఁగి - చలియింప నున్నతస్తనకలశములు
కొమరేది సురవైరిగుణవల్లి నులియు - క్రమమున నెంతయుఁ గౌఁదీఁగె నులియు
నిర్మలుఁ డగు రామనృపతిచేఁ దెగిన - కర్మబంధములు రాక్షసలోకపతికి
వదలు నీక్రియ నను వడువున నీవి - వదలుచు మేఖలావల్లియు వీడఁ
బ్రమదరాక్షసరాజ్యపదసంధి రోసి - విమలవర్ణావలి వీడుచందమున
నుదితరావంబులై యొండొంటిఁ గడవఁ - బదనూపురము లూడిపడి మ్రోయుచుండ
వెఱచి రాక్షసవధూవితతి శోకింపఁ - జెఱ నున్న నిర్జరస్త్రీ లుత్సహింప
చీరసంబునఁ బట్టి యీడిచి తెచ్చె - వారక రాక్షసేశ్వరుని ముందటికి

నంత మందోదరి యాత్మేశుఁ జూచి - యంతరంగమున శోకాగ్నులు నిగుడ
"నింద్రు గెల్చినసత్త్వ మెక్కడఁ బోయెఁ - జంద్రహాసము వాఁడి సమసెనే నేఁడు
ఫాలలోచనుతోడఁ బ్రమథులతోడఁ - గైలాస మెత్తిన గర్వ మెం దణఁగె?
మూఁడులోకంబులు మునుమిడి గెలిచి - నేఁడేల తూలెదు నీపేర్మి విడిచి?
యింద్రజిత్తుఁడు నన్ను నిటఁ బాఱవైచి - యింద్రలోకంబున కేగక యున్న
న న్నిట్లు చూచునే? నాకొడు కున్న - నిన్నిచదుర్దశ లేను బొందుదునె?
సిగ్గు లజ్జయు లేని చెనఁటిరో నన్ను - బగ్గించుచున్నారు పగతు లిబ్భంగి
నీహోమ మేటికి? నిష్ఠ యేమిటికి? - నాహుతు ల్నన్నుఁ బూర్ణాహుతిఁ జేసెఁ;
బటుబుద్ధివై రామబాణాగ్నిఁ బడుము - కుటిలక్రియల కింకఁ గొలఁదిగా దుడుగు"
మన విని దశకంఠుఁ డలుక దీపింపఁ - దనచేతియాహుతు ల్ధరణిపై వైచి
యురుతరం బగునిష్ఠురోగ్రకోపాగ్నిఁ - బురవధూతోరణంబులు వోని బొమలు
ముడివడ సమవర్తి మూర్తియై పేర్చి - కడఁకమై నత్యుగ్రఖడ్గ మంకించి
యతులరత్నాంగదు నంగదు వ్రేసి - వితతవిక్రముఁ డింతి విడిపించి పుచ్చె
వీడిన నెఱివేణి వెన్నున జార - వాడినమోముతో వగలఁ దూలుచును
నంతఃపురంబున కరిగె దైతేయ - కాంత చింతించుచుఁ గడుఁ జిన్నవోయె;
నప్పుడు హనుమంతుఁ డత్యుగ్రముష్టిఁ - దప్పక దశకంఠుతల బిట్టు వొడిచె;
నావాలిసూనుండు నంతలోఁ దెలిసి - రావణు వ్రేసె విక్రమకేలి వాని
తోరంపునెత్తుటఁ దోఁగి యెంతయును - గ్రూరుఁడై జేగురుకొండచందమున
నతిఘోరకోపాట్టహాసంబు లెసఁగ - నతులసత్త్వోదాత్తుఁడై దశాననుఁడు.
అంగదుఁ దగ వ్రేసె ననిలనందనుని - భంగించె నిశితాసిఁ బటుశక్తి మెఱసి
నలిశూలముఖమున నలుని నొప్పించె - నలవున గజు నొంచె నంకుశనిహతి
మొగి నీలుఁ దట్టించె ముసలఘాతమునఁ - దగుశక్తి శతబలి దర్పంబు మాపెఁ;
బవితుల్యముద్గరప్రదరంబు పుచ్చి - ద్వివిదుని మైందుని వ్రేసె వ్రేయుటయు;
వానరవరులు దుర్వారులై తమదు - సేనలఁ జొచ్చి రచ్చెరువుగాఁ బఱచి,
యనిలసూనుఁడు రాఘవాధీశుకడకుఁ - జని మ్రొక్కి హస్తాంబుజంబులు మొగిచి
"రామావనీశ్వర! రాక్షసేశ్వరుని - హోమంబుఁ జెఱిచితి మొప్ప వచ్చితిమి"
అనవుడు విని రాముఁ డంతరంగమున - ననయంబు హర్షించె నట దైత్యపతియుఁ
గడువేగమునఁ బోయి ఘనశోకవహ్ని - నుడుకుచున్న మందోదరిఁ జూచి
"యతివ! నీమనమున నక్కట! దైవ - కృతమున కింత శోకింప నేమిటికి?
నని మొన నేఁడు రామావనీనాథుఁ - దునిమెద నటుగాక దురములో నతఁడు
నను సమయించిన నలినాయతాక్షి! - జనకనందనఁ జంపి, సాహసం బొప్ప
వేవేగ యగ్నిప్రవేశంబు సేయు - నీ" వనుటయు నింతి నిజనాథుఁ జూచి,

—: మందోదరి శ్రీరాములమాహాత్మ్యము రావణునికిఁ దెల్పుట :—

"యోదశానన ! నీకు యుద్ధమధ్యమున - రాదు జయింపఁగ రఘురామదేవు ;
నీ వొక్కఁడవ యేల ? నెఱసి రాఘవుని - దేవాసురులకైనఁ దీఱదు గెలువ ;
నీమది రాజుగా నిర్ణయింపకుము - రామచంద్రుండు పురాణపూరుషుఁడు
ఆమేటి తొల్లి మత్స్యావతారమున - సోమకు నిర్జించి శ్రుతు లుద్ధరించె ;
ఘనమంథశైలంబు గమఠమై యతఁడు - దనవీపుఁ గుదురుగా ధరియించెఁ దొల్లి ;
రాముఁడు మున్ను హిరణ్యాక్షుఁ జంపి - భూమి వరాహమై పొగడొంద నెత్తె ;
నతఁడు నృసింహుఁడై యలుకమైఁ దొల్లి - పతితు దైత్యునిఁ జంపి ప్రహ్లాదుఁ గాచె ;
నలిగి యాతఁడు వామనావతారమున - బలి నర్థిమై వేఁడి బంధించెఁ దొల్లి ;
జమదగ్నిరాముఁడై జన్మించి యతఁడు - విమలశౌర్యునిఁ గార్తవీర్యుని ద్రుంచె ;
వీకను జేకొన్న విశ్వ మంతయును - నాకశ్యపబ్రహ్మ కర్థితో నిచ్చె ;
సన్నుతగతి విరోచనుఁ జంపివైచె - మున్ను మాయారూపముఖుని నిర్జించె
జలధిమధ్యంబునఁ జరణఘాతమున - బలువిడి రాక్షసపతుల రూపడఁచె ;
లవణాసురునిఁ జంపె లలిఁ బార్ష్ణిహతుల - జవమార నీరామచంద్రుండు మొదల ;
నధికుఁడై యాతఁడ యాదికాలమున - మధుకైటభాదుల మర్దించె నతఁడు ;
తనసత్త్వ మంతయుఁ దలకొని వచ్చి - నినుఁ జంప నిప్పుడు నిష్టమైఁ బూని,
దిశలఁ దేజంబులు దీపింపఁ జేసి - దశరథేశ్వరునకుఁ దనయుఁడై పుట్టె ;
నామహామహిమ లత్యద్భుతక్రియలు - నేమని చెప్పుదు నేను వాక్రుచ్చి,
యలఘువిక్రమకళాయతశక్తి మెఱసి - బలియుఁడై యాతఁడు బాల్యంబునందు
గౌశికప్రముఖదిక్పతులెల్లఁ బొగడఁ - గౌశికుండొనరించు క్రతువు రక్షించె
శతసహస్రాయుత సంఖ్యలు గడవ - నతనిచేఁ బడసె దివ్యాస్త్రశస్త్రముల
జనకుండు మొదలుగా జగమెల్లఁ బొగడ-ఘనశక్తి విఱిచె శంకరుశరాసనము
దైవయోగంబునఁ దనకుఁ బట్టమున - దేవిగాఁ బూని వైదేహిఁ గైకొనియె ;
క్షోభించి నిజబలస్ఫురణంబు చూపి - రాముఁ డాభార్గవరాము భంగించెఁ ;
దనతండ్రిపనుపునఁ దపమొప్పఁ బూని - మునివృత్తి వనవాసమునకు నేతెంచె
సన్నుతశక్తిమైఁ జంపె విరాధుఁ - బన్నుగాఁ బేర్చి శూర్పణఖ శిక్షించె ;
వడుగుల నాదండకారణ్యభూమి - గడుఁబుణ్యభూమిగాఁ గావించినాఁడు ;
ఖరదూషణాదిరాక్షసవీరవరుల - ధరఁ గూల్చె మఱి చతుర్దశసహస్రముల,
మారీచుఁ దునుమాడె మాయఁ బోనీక - ఘోరరూపుఁ గబంధుఁగూలంగ నేసె ;
నీగండుగుణ మెల్ల నిలిపి దట్టించి - లాగొప్ప నిన్ను వాలమున బంధించి,
చతురబ్ధిజలములఁ జలమున ముంచి - యతులసత్త్వక్రీడ నడరి కాఱించి
విడిచిన యావాలి వెస నొక్కకోలఁ - బడనేసె సుగ్రీవుఁ బట్టంబు గట్టె ;

నలవుమైఁ దనదు బాణాగ్నికీలలను - జలనిధి నింకించె జగములు మెచ్చఁ,
గలనిలోపలఁ గుంభకర్ణు ఖండించెఁ - జలమున నఖిలరాక్షససమేతముగ
సమరంబులోపలఁ జంపె లక్ష్మణుఁడు - నమర నయ్యతికాయు నయ్యింద్రజిత్తు
నలుగఁ డెన్నఁడును రామావనీనాథుఁ - డలిగిన నిలువ రింద్రాదులు నెదుట
మది మది నుండ నామనుజేశుదేవిఁ - ద్రిదశారి! వంచనఁ దే నీకుఁ జనునె?
నీవెఱుంగవె రామునిత్యసత్యములు - నీవెఱుంగవెరామనృపుమహత్త్వములు
రాము సత్త్వస్థితి రావణ! నీకు - నేమి పాపముననో యెఱుఁగఁ జొప్పడదు.
నీవింక రఘురాము నిష్ఠురబాణ - పావకజ్వాలల భస్మమై పడక
జనకనందనతోడ సకలరాజ్యంబు - నెనయ రాఘవునకు నిమ్ము వేవేగ;
మరలి తపోవృత్తి మన మరణ్యములఁ - జరియింత మింతియ చాలు భోగములు;
నీవు దీఱిన నాకు నీతోడఁగూడఁ - బావకుముఖమునఁ బడి కాలరాదు;
మున్ను మాతండ్రియు ముదిమియుఁ జావు-నన్నుబొందకయుండ నా కిచ్చె వరము.
వరభోగ మేనొల్ల; వలవ దీత్రోవ; - తరము గాదింక దుస్తరము తద్వరము;
పరమకు నొండె, నాజనకజ కొండె - వరవుఁడనై యేను వర్తింప వలసె;
ననవుడు దశకంఠుఁ డాకలకంఠిఁ - గనుఁగొని పలికె నుత్కటరోషుఁ డగుచు
నింతేల చింతింప నెలనాఁగ! నీకు - నింతకు వచ్చితినే యేను నేఁడు?
చుట్టాల భృత్యుల సుతుల సోదరుల - నెట్టనఁ జంపించి నేఁ డింక నాకు
దేవదానవభయోద్వృత్తిఁ బోనాడి - మీపట్టిప్రాణంబు లేల రక్షింప?
దురమున నింద్రజిత్తునివంటికొడుకుఁ - బరులచేఁ జంపించి బ్రదుక నేమిటికి?
గరుడోరగామరగంధర్వవరులఁ - బొరిఁగొంటిఁ జెఱిచితిఁ బుణ్యగేహినులఁ;
దపసులఁ జంపితిఁ; దరుణి! యే నింకఁ - దపసినై పోయినఁ దపసులు నగరె?
కావ నీమాటలు కార్యంబుతెఱఁగు - భావింపనేరవు పద్మాయతాక్షి!
ఏ నెల్లభంగుల నింక రాఘవులఁ - బో నీను జంపుదు భూమిజ నీను;
ఆరూఢబలుఁడనై యటుఁగాక యేను - శ్రీరాముశరములచేఁ జత్తునేని;
నాకవాసులు మెచ్చ నాకోరుచున్న - వైకుంఠ మెదురుగా వచ్చు నిచ్చటికి;
లలన! నీవేటికి? లంక యేమిటికిఁ? - దలకొన్న ముక్తిసత్పథముఁ గైకొందు;
ఎలనాఁగ! నీ వింక నేను లేకున్నఁ - గలపుణ్యలక్షణ కళలెల్లఁ బొలిసి;
కమలబంధుఁడు లేని కమలిని బోలె - కొమరేది శశిలేని కుముదినిఁ బోలె;
రేరాజులేనట్టి రేయిను బోలె - శారికలేని పంజరమునుబోలె,
ఎనయఁ గోయిల లేని యెలమావి వోలె - దినమణిలేని యాదినమును బోలె

—: రావణుఁడు మూఁడవసారి యుద్ధమునకు వెడలుట :—

ఉండుము నీ" వన్న నొం డాడ వెఱచి - యుండె మందోదరి యుదరి లజ్జించి;

యంత దశగ్రీవుఁ డాహవోద్యోగ - సంతోషపోషిత్సాహుఁడై కినిసి
యాదిత్యు లదర బ్రహ్మాండభాండంబు - భేదిల్లఁ బటురణభేరి వేయించి,
కలహవిక్రమకళాకల్పుఁడై తివిరి-బలములఁ బన్నింపఁ బడవాళ్లఁ బనిచి
యుదయార్కబింబసముజ్జ్వలప్రభలఁ - బదికిరీటంబులు పదిలమై యొప్ప,
వినుతరత్నప్రభావిద్యోతమాన - ఘనకుండలంబులఁ గర్ణంబు లదర,
నాయతభుజశాఖ లన్నియు రత్న - కేయూరకంకణాంకితములై తనర
నిరవొంద డాకాల నింద్రాదిభయద - బిరుదభీషణ గండపెండేర మొప్పఁ
గరము లన్నిటను భీకరచంద్రహాస - శరశరాసనగదాచక్రాదులమరఁ
బటురోషదృష్టిప్రభావహ్ను లెందుఁ - జటులంబులై పర్వఁ జనుదెంచి యపుడు
స్ఫుటబంధబంధుర షోడశచక్ర - ఘటితకోటిద్వయఘంటికాబద్ధ
భయదోగ్రసంఫుల్ల భల్లూకవర్మ - హయసహస్రోదగ్ర మగు రథం బెక్కి,
కాకుత్స్థశరములఁ గడతేరి మీఁద - వైకుంఠరథ మెక్కువడువు దీపింప
నెలకొని రథకళానిధికాలకేతుఁ - డలఘుబలోదారుఁ డాతేరుఁ గడప,
దీపించు వెన్నెల తేటలై మీఁద - నేపారుగొడుగు లనేకంబు లొప్ప,
మండితమార్తాండమండలచంద్ర - మండలకబళనోన్మదసముద్యోగ
రాహుత్రయము పోలె రహి మిన్ను ముట్టి - సాహసరాహుమస్తకము ప్రశస్త
బిరుదధ్వజంబు లాభీలమై మూఁడు - దరలంగఁ బటపటధ్వనులతో వెడలె;
భేరీమృదంగాది భీమగంభీర - భూరిభాంకృతుల నంభోధు లుప్పొంగ,
ఉప్పొంగుకడకుల నుర్వి గంపింప - నప్పుడు కరులును హరులుఁ దేరులును,
బలసముద్భటమహాభటకదంబములు - బలువిడి వెడలె దిగ్భాగంబు నిండఁ
బ్రళయకాలమునాఁటి భానులభంగిఁ - దలకొని వెడలి రుదగ్రులై ఖడ్గ
రోముండు నగ్నివర్ణుఁడు గయ్యమునకుఁ - దామేగఁ బదహతి ధరణి పెల్లడరె;
నప్పు డంభోనిధు లన్నియుఁ గలఁగె; - నప్పుడు లోకంబు లన్నియు బెదరె;
నప్పుడు దిగ్దంతు లన్నియు వ్రాలె; - నప్పుడు కులగిరు లన్నియు వడఁకె;
నెడపసికడఁకతో నిబ్బంగి వెడల - నుడుపీథి సురలు దా రొండొండ నిండి
రావణోద్యోగసంరంభంబు సూచి - "దేవారి యిటుఁ గ్రింద దేవదేవారి
యోధులపైఁ బేర్చి యుద్వృత్తి నెత్తి - క్రోధించి మించి పేర్కొని పోవువాఁడు
ఈరీతి యీభాతి యీరణోద్యోగ - మీరోష మీవేష మెన్నఁడు లేదు;
నేఁడు లక్ష్మణసమన్వితుని రాఘవునిఁ - బోడిమితోఁ దాఁకి పోరాడకున్నె ?"
యని రత్నమయవిమానారూఢు లగుచు - ననిమిషు లనిమిషులై చూచుచుండ
రాశివానరబలారణ్యంబుఁ గాల్ప - గా సొంపుతో వచ్చు కార్చిచ్చు పగిది
నడతెంచె; నసురసేనాసహస్రమును - బొడగని కపివీరపుంగవు లెల్ల

నంగదఁ జెలరేఁగి యట్టహాసమును - బొంగ నుప్పొంగి యార్చును నింగి ముట్టఁ
దర మైనతరులు నుద్ధత మైన గిరులు - గిరిశృంగములఁ గొని గిరిసమాకృతుల
దరమిడి బిరువడి దనుజసైనికులు - దురమును నిరువాఁగుఁ దొడరి రొండొంటి
నక్షీణబలము లేపారంగఁ దాఁకు - దక్షిణోత్తరసముద్రములచందమున
నప్పుడు దానవు లాసేనమీఁద - ముప్పిరిగొను రోషములు మండుచుండ
నార్పులు జంకెలు నతులహుంకృతులు - నేర్పులు కడఁకలు నిండ నొండొండఁ
గటమదోత్కటదంతి ఘటల డీకొల్పి - పటుజవాశ్వంబుల బలువిడిఁ దోలి
యలవొప్ప నరదంబు లఱిముఱిఁ బఱపి - నలుగడఁ గాల్వుర నలిఁ గవియించి
కరవాలముసల ముద్గరభిండివాల - పరశుతోమరశరప్రాసఖడ్గములఁ
గనుకని వైచియు గాడఁ బొడిచియుఁ - దునిమియు మెఱమియుఁ దూల నేసియును
వ్రచ్చియు మోదియు వసుధఁ గూల్చియును - గ్రుచ్చియుఁ గపులఁ బేర్కొని విదళింప
మొనసి వానరవీరముఖ్యులు గడిమిఁ - గినిసి యుద్భటరణక్రీడమై గదిసి
యుఱికి సమీపమం దున్నశైలములు - తఱుచైనగిరిశృంగతతులు వృక్షములు
శిలలును వడి వ్రేసి చెలరేఁగి మఱియుఁ - దలమీఱి గుబ్బుపుదళముల కుఱికి
యుదితోగ్రసత్త్వంబు లొప్పఁ గుప్పించి - కుదియక రౌతులఁ గూలఁదన్నియును
గర ముగ్రులై కరిఘటలపైఁ గవిసి - సొరిది శైలము లెత్తి జోదులు పెలుచఁ
గుంభమధ్యంబులఁ గ్రుంగ నేనుఁగులఁ - గుంభిని నొక్కటఁ గూలసేయుదురు
రథములతోడ సారథుల రథ్యముల - రథుల నొక్కట నెత్తి రణమధ్యవీథిఁ
బెలుకుర నందంద పృథివి గంపింప - నలవున నటు వ్రేసి నలియఁజేయుదురు
ధరణీధరంబులఁ దరుకదంబముల - నురువడిఁ గాల్వుర నురక మోఁదుదురు
కఱతురు పండ్లకు గరతలాగ్రములఁ - జఱతురు పదములఁ జదియఁ బ్రాముదురు
వ్రత్తు రుజ్జ్వలనఖావలుల వాలముల - మొత్తుదు రలతురు ముష్టిఘట్టనల
పనసనీలాంగదప్రముఖులు మరియు - వనచరపతులు దుర్వారులై యెగసి
తనియనికడిమి నుద్దండదానవుల - మొనలపై నాకసంబుననుండి నిండి
భూరిధారాధరంబులు లయవేళ - ఘోరనిర్ఘాతము ల్గురియుచందమున
గురుశైలపాషాణకోటు లందంద - కురియ నుద్భటరణక్షోణి నెల్లెడలఁ
గూలునేనుంగుల కుంభమధ్యముల - వ్రాలుమావుతులు పైవ్రాలుచందములు,
విఱుగువిండ్లును గూలు వీరరాక్షసులు - నొఱగునశ్వములు పై నురులు రావుతులు
చదియురథంబులు సమయు సారథులఁ - జిదియు పీనుంగులు చెదరు మాంసములు
పడుకిరీటంబులు పగులు మస్తకము - లడరునెత్తురులు బెల్లవియు గాత్రములు
తొలుకాడుప్రేవులుఁ దునియు ఖడ్గములుఁ-గలిగి యప్పుడు రణాంగణ మొప్పెఁజూడ
బహుభోగపర్జన్యభాగ్యంబపోలె - మహితాభ్రమాతంగమదసిక్త మగుచు

నతిరౌద్రరుద్రవిహారంబపోలె - హతగజాసురపిశాచానంద మగుచు
నక్షీణరామకటాక్షంబు పోలె - ప్రేక్షణహృష్టవిభీషణం బగుచుఁ
గలియుగాంత్యోదగ్రకాలంబు పోలె - బలశూన్యవిధ్వస్తబహుధర్మ మగుచు
గతతోషసంపుల్లకమలినిఁబోలె - శ్రితశిలీముఖపుండరీకౌఘ మగుచుఁ
జారుశుభోదారుసదనంబుపోలె - నారక్తఘనమార్గణాకీర్ణ మగుచు
స్థిరపుణ్యమూలనదీభర్తపోలె - హరిసత్త్వనిర్మథితాఖిల మగుచు
ననఘక్రమాగమ యాగంబుపోలె - ననిమిషలోకచింతాభీష్ట మగుచు
నొప్పెడిరణములో నుగ్రభావమున - కుప్పతిల్లుచు సుర లొగిఁ జూచుచుండఁ
దొడగి నెత్తుట దొప్పదోఁగి లోఁగలయఁ - బడియున్నప్రేవులు పవడంపుఁ బొదలు
రథములు యానపాత్రము లూడిపడిన - రథచక్రతతులు గూర్మములమొత్తములు
మొగి నున్నశవములు మొసళులు గలయఁ - దెగిపడ్డభుజములు దీర్ఘసర్పములు
ఆయుధరజమిసు మస్థిసమూహ - మాయతశైలంబు లతులదంష్ట్రములు
తిమితిమింగిలములు దీర్ఘఘోటకపు - గములు సముల్లోకకల్లోలతతులు
వివిధాశ్వలాలలు వెలి నుర్వులందు - ధవళాతపత్రసంతతులు హంసములు
బహుకిరీటప్రభల్బడబాగ్నిశిఖలు - మహిమీఁదఁ జెదరినమాంసముల్మణులు
ప్రీతనిశాచరప్రేతబేతాళ - భూతాట్టహాసము ల్భూరిఘోషములు
చంద్రుండు రఘురామచంద్రుఁ డవ్విభుని - సాంద్రహాసద్యుతు ల్చంద్రిక లగుచు
నడరెడు రక్తాబ్ధి యబ్ధితోఁ దొరసి - యుడుపీథితో రాసి యుప్పొంగుచుండె ;
నప్పుడు హనుమంతుఁ డసురేశుమీఁద - నుప్పొంగి కవియ నుద్యోగంబు సూచి
యచలాచలాకారుఁ డతిబలోన్నతుఁడు - రుచిరఖడ్గుఁడు ఖడ్గరోముండు గినిసి

—: ఖడ్గరోముఁడు మొదలగురాక్షసులు వానరవీరులతో యుద్ధముసేయుట :—

"యందెందుఁ గడగెద ; వందేల నీకు - నిందు రమ్మనిలజ ! యే నున్నవాఁడ :"
ననవుఁడు గుప్పించి యతనిపై కుఱికి - తనురోమశితఖడ్గధారల మునిఁగి
యొకభంగి నిగిడి మహోగ్రుఁడై కడఁగి - ప్రకటసత్త్వోన్నతిఁబవమానసుతుఁడు
కులశైలమనఁ బోలు కొండ చేఁబూని - పెలుచ నార్చుచు వచ్చి పృథివి గంపింప
వానిపై నురువడి వైచె వైచుటయు - దాని వాఁడురురోమధారాభిహతిని
గండ్రించి ప్లవగుల ఖండించుకొనుచు - దండి నప్పవమానతనయుఁ దాఁకుటయుఁ
బావని మఱియును బర్వతం బొకటి - వేవేగ దానవవీరుపై వైవఁ
గులిశధారాహతిఁ గూలుపర్వతము - పొలుపునఁ గూలె నప్పుడు రక్కసుండు
సర్పరోముఁడు తీవ్రసర్వాంగుఁ డగుచు - దర్పించి కడఁకతోఁ దాఁకి యంగదుని
దనురోమసర్పసంతతుల నొప్పింప - ఘనమైనకడిమి కంగదుఁడు గోపించి

గ్రద్దన లయకాలకాలుఁడై మండి - యద్దైత్యమస్తకం బఱచేత వ్రేసె
దనుజునిశిర మంతఁ దద్దయుఁ బగిలి - ఘనరక్తధార లొక్కటఁ గ్రమ్ముచుండ
రోషాగ్ని లొలుకుచు రోమసర్పముల - భీషణాకారుఁడై పేర్చి యద్దనుజుఁ
డంగదునంగంబు నంగద వ్రేయ - నంగదుం డధికరోషాయత్తుఁ డగుచు
నసురశిరోమధ్య మతిఘోరముష్టిఁ - బసచెడఁ దాటించి పడవైచి త్రొక్కి,
తలఁ ద్రుంచి వైచి యుద్ధతశక్తి వాని - బలువిడి నిర్గతప్రాణుఁ గావించె;
భీషణరణకళాభీలు నన్నీలు - రోషించి వృశ్చికరోముండు దాఁకి
ఘనవిషజ్వాల లొక్కటఁ బిక్కటిల్లఁ - దనురోమవృశ్చికతతుల నందంద
యేచినొప్పింప సహింపక నీలుఁ - డాచేఁత దానవుఁ డాత్మ గైకొనక
విరథులై రాక్షసవీరులు పర్వ - నురుసాలతరువున నురువడి వ్రేసె
వ్రేసినదనుజుఁ డావృక్షంబు ద్రుంచె - గాసిల్లి విషరోమకంటకాగ్రముల
ద్రుంచిన కనుఁగొని తోరంపుఁగడిమి - కంచితజయశీలుఁ డానీలుఁ డలిగి
ఘోరబాహాశక్తిఁ గుశలుఁడై పేర్చి - భూరిశాఖల నొప్పు భూజంబు వెఱికి
కొనివచ్చి వాని వక్షోవీథి వ్రేసి - యనిమిషు లుప్పొంగ హతజీవుఁ జేసె
భగ్నారివీరుఁ డభగ్నప్రతాపుఁ - డగ్నివర్ణుం డనుసతఁ డాగ్రహించి
వడి మహాటవుల దుర్వారతఁ బేర్చి - కడఁగి యుగ్రత నేర్చు కార్చిచ్చుకరణి
నగణితస్ఫుటవహ్ని లంగంబులందు - నిగిడించి కోఁతుల నీఱు సేయుచును
బ్రళయాగ్నియును బోలి పఱతెంచుచుండ - నలుకమై వీక్షించి యవనీశ్వరుండు
బలిముఖప్రముఖుల పరిభవక్రమము - తిలకించి కరుణావిధేయుండు గాన
దలఁపున నోర్వ కద్దనుజు నుగ్రతకుఁ - దలయూఁచి దశకంఠుతమ్మున కనియె
“నోవిభీషణ! నాకు నూహింపఁ దెలియ - దీవచ్చుచున్నవాఁ డెవ్వఁడో? యి చూడ
నారావణుఁడు బంప ననిసేయఁ గోరి - ధీరుఁడై యనలుఁ దేతెంచుచున్నాఁడొ?
వీఁ డొకరాక్షసవీరుఁడో కాక - వీఁ డెవ్వఁ డేర్పడ వినుపింపు నాకు!”
ననవుడు “దేవ! వీఁ డగ్నివర్ణుండు - దనమేనిమంటలు దరికొల్పి వీఁడు
పర్వతంబుల నైన భస్మీకరించు - గర్వదుర్వారుఁ డఖండవిక్రముఁడు”
అనిన నచ్చెరువంది యర్కవంశజుఁడు - ఘన మైనవానియుగ్రతఁ జూచి యలిగి
వాసవసుతుఁ డంత వరుణాస్త్ర మేసె - నేసిన నది మింట నెడమీక నిండి
కప్పారుమేఘంబు గప్పి యార్భటము - లుప్పొంగ జడివాన లుడుగక కురిసి
యల వేఁడిమంటల నార్చి పెల్లార్చి - ఖలు నగ్నివర్ణు నొక్కట నేలఁ గూల్చె:
నాలంబులో నప్పు డగ్నివర్ణుండు - గూలుటయును జూచి క్రూరుఁడై పేర్చి
కోపంబు పేర్మి నక్షుల నిప్పు లురులఁ - జూపుల లయకాలసూర్యుఁడై మండి
రాముఁ గనుంగొని రాక్షసేశ్వరుఁడు - “రామ! నన్నెఱుఁగవే? రణమధ్యవీథిఁ

గ్రూరనిష్ఠురవజ్రఘోరదుర్వార - ధారావిదారితోద్ధతకులాచలుఁడు
దేవేంద్రుఁ డుద్వృత్తి దేవసంఘముల - తో వచ్చి యెదిరినఁ ద్రుంతు నేనాజి ;
నిన్నెలఁ గైకొందు నీచకాపేయ ! - సన్నాహమే నన్ను సాధింప ? నహహ !
పదిలుఁడై మగపాడి పాటింతుఁ గాక - తుదిముట్ట నన్ను నెదుర్కొందుఁ గాక !
త్రోచి శస్త్రాస్త్రపఙ్క్తుల నొంతుగాక - యేచి నీలావు నా కెఱిఁగింతు గాక !"
యనవుడు రఘురాముఁ డుద్ధురాత్మకుని - చెనఁటిమాటలు విని చిఱునవ్వు నవ్వి
గంధసింధురము ఘీంకార మాలించి - సింధురాంతకమత్తసింహంబు వోలె
నూరకుండుటయు మహోగ్రుఁడై కినిసి - యారాముతమ్ముఁ డయ్యసురారిఁ దాఁకి
ఘోరనారాచము ల్గురియఁ దద్బాణ - ధారలు ద్రుంచి, యాతని లెక్కగొనకఁ
యెంతయుఁ ద్రోచి పెల్లేచి లంకేంద్రుఁ - డంతకాకారుఁడై యఱిమి పైఁదఱిమి.
భానుపై నడచు స్వర్భానుచందమున - భానువంశాధీశుపై నప్పు డడరి,
దారుణస్ఫుటవజ్రధారానుకారి - నారాచతతుల నన్నరనాథుఁ గప్పెఁ ;
గప్పిన నప్పు డా కాకుత్స్థుఁ డలిగి - నిప్పులు రాలెడు నిష్ఠురాస్త్రములు
నుగ్రుఁడై యేయంగ యుద్ధమధ్యమున - నిగ్రహింపఁగఁ జొచ్చె నెఱసి రావణుఁడు

—: దేవేంద్రుఁడు శ్రీరామునకు రథంబుఁ బంపుట :—

అసమయంబున ననియె మాతలికి - వాసవుఁ డారామవల్లభుఁ జూచి
"దేవహితార్థమై తివిరి రాఘవుఁడు - పోవక దనుజుతోఁ బోరుచున్నాఁడు ;
వాఁడె పదాతియై వసుధ నున్నాఁడు - వాఁడు రథస్థుఁడై వ్రాలుచున్నాఁడు ;
ఎందు లోకోన్నతుఁ డితఁడె దుఃఖముల - డింది యక్కమతికి దిగువ నున్నాఁడు ;
వేదపల్లవముల విహరించుసౌఖ్య - వేది కర్కశరణవీథి నున్నాఁడు ;
కమలామనోరథగతుల నున్నతుల - నెమకెడు సుఖి నేల నిలుచున్నవాఁడు ;
ఇనకులాధిపునకు నీదివ్యరథము - గొనిపొమ్ము వేవేగ కుంభిని" కనుడు
ననిలమనోవేగ మగుతురంగములఁ - గనకదండాబద్ధఘనకేతనముల
మహనీయరుచిరోరుమణికదంబముల - మహితమై బాలార్కమహిమ దీపింపఁ
దనరారురథము మాతలి మహీస్థలికిఁ - గొనివచ్చి వేడ్కతోఁ గుంభిని నిలిపి,
యారాముముందట హస్తము ల్మోడిచి - యారూఢబలశాలి యై విన్నవించె ;
"దేవ ! రాఘవ ! ధరాధీశ ! సమస్త - దేవతారాధ్య ! వందితభక్తసాధ్య !
శరచాపకవచాదిసన్నాహరథము - పురుహూతుఁ డిదె నీకుఁ బుత్తెంచినాఁడు ;
కాకుత్స్థ ! నీవింకఁ గౌశికుపనుపుఁ - గైకొని యీవజ్రకవచంబు పూని,
యీదివ్యరథ మెక్కి యీయాయుధముల - నీదుర్మదాంధుని నెదిరి సాధింపు ;
నేను సారథిగాఁగ నింద్రుండు సకల - దానవావలి గెల్చె ; ధరణీశ ! తొల్లి"
యనవుడు విని రాముఁ డవ్విభీషణుని - యనుమతితోఁగూడ నారథంబునకు

వలగొని వచ్చి యుజ్జ్వలతనుప్రభలు - పొలయంగ నీరేడుభువనంబు లలరఁ
జదల నొక్కటఁ బర్వ జయజయధ్వనులు - పొదివి శాఖామృగంబులు మిన్ను ముట్ట
నురవడిఁ గమలాప్తుఁ డుదయాద్రినెక్కు - కరణి నారథ మెక్కెఁ గమలాప్తకులుఁడు
నప్పుడు నభమెల్ల నల్లాడుచుండి - యుప్పతిల్లుచునుండె ; నొండొండ నిండి
శరదభ్రసంధ్యాభ్రచయసమానములు - గరుడోరగామరగణవిమానములు
పరిచూచు సురలు ఖేచరులు గిన్నరులు - పరమసమ్మదమును భయము నుప్పొంగ
నీపర్వతద్వంద్వ మీయబ్ధియుగళ - మీపావకద్వయ మీనభోయుగము
గదిసె పోఁ బోరాడఁగదిసెఁ బో పోర - నిది సమానస్కంధ మెట్లొకో యనుచుఁ
గంపింప జగము లాకంపింప నిట్లు - కంపింప నిరువాఁగు కంపింపఁ గడఁగి
రణజయోదగ్రులై రామరాపణులు - రణజయవ్యగ్రులై రామరావణులు
గదిసినదృష్టి నిర్ఘాతపాతములఁ - జదిసిన మెఱుఁగులు చదలపైఁ జెదర
చెలఁగె సేనల రెంట సింహనాదములు - గలఁగె నాకాదిలోకంబు లన్నియును
నామేటివిలుకాఱు లన్యోన్యవిజయ - కాములై రథచిత్రగతు లొప్పు మెఱయ
దినకరానలకల్పదీర్ఘనిర్ఘాత - ఘనశాతశరసముత్కరపరంపరలఁ
గరములు గళములు కక్షము ల్భుజము - లురములు నిటలంబు లూరులు బరులు
నేసి నొప్పించుచు నిరువురు గదిసి - త్రాసులై దొరసి విత్రాసులై బెరసి
యంపకయ్యము సేయునప్పు డొండొరుల-సొంపు బెంపును దెంపు చూడ నచ్చెరువు
ఫలితవిక్రమసమప్రారంభు లగుచుఁ - దొలఁగక చేతుల దొనలయమ్ములకుఁ
జాచిరి తివిచిరి ఽంథించి రేయఁ - బూచి సేసిరి పోయెఁ బొమ్మని తెలియ
రాకుండె నప్పు డారామరావణుల - భీకరకరశరాభీలవేగములు
గణనలు క్రమములు గడచి యందంద - రణచండకోదండరవిమండలములఁ
బ్రేంఖచ్ఛరాంశులఁ బేర్చి పుంఖాను - పుంఖంబు లగుటయుఁ బొంకు గావించి
బాణబాణాసనప్రౌఢులక్షీణ - తూణీరు లేయుచోఁ దొడఁగి యొండొరులఁ
బ్రత్తిసేసి యొకటికిఁ బదియింటివెనుక - నుతశక్తి దానికి నూఱింటివెనుక
వెనుకొని దానికి వేయింటి వెనుకఁ - బనిగొని దానికిఁ బదివేలు వెనుక
నుడుగక దానికి నొకలక్షవెనుక - మడువక దానికి మఱికోటి వెనుక
నేసినశరము మున్నేసినశరము - రాసియొక్కట దాఁకు రామరావణుల
నరి నప్పు డమరారి నారి సారించి - తలకొని దేవగంధర్వబాణములు
పరువడి నేయంగఁ బఱతెంచునికిఁ - బరికించి చూచి యప్పరమాస్త్రవేది
తడయక దేవగంధర్వబాణముల - వడినేసి పొడిసేసె వసుధేశుఁ డంత
నలుకమై రావణుం డారాముమీఁద - బలువిడి రాక్షసబాణ మేయుటయు
మిడిగ్రుడ్లు నిడుదలై మెఱయుకోఱలును - సుడిగొన్న కఱకుజుంజురువెండ్రుకలును

నసదృశోన్నతి మించునట్టికాయములు - పొసఁగ దానవరూపములతోడ నిగుడఁ
గనుఁగొని రఘుకులాగ్రణి యల్క మదిని - దనరంగ వైష్ణవాస్త్రముఁ బ్రయోగించి,
తరణిదీధితి నంధతమసంబు నడఁచు - కరణి రాక్షసబాణగౌరవం బడఁచె;
నంత రావణుఁ డురగాస్త్రంబు వింట - నెంతయు సంధించి యేసె నేయుటయు,
నామహాబాణమునందు బాణములు - భీమసర్పంబులై పేర్చి యందంద
పదియు నిర్వదియును బండ్రెండు రెండు - పదుమూఁడు మూఁడును బదునేను నేను
తలలతోఁ దలలపైఁ దళతళరుచులు - గలమహామణులతోఁ గడఁకమైఁ బేర్చి
గరుడవాహనుఁ డని కాకుత్స్థుమీఁదఁ - బరవసంబున వచ్చుపాపదం డనఁగఁ
జదల నత్యుజ్జ్వలజ్వాల లెల్లెడల - వెదచల్లుచును వచ్చు విధము వీక్షించి
కాకుత్స్థకులభర్త గారుడాస్త్రంబు - గైకొని సంధించి కడఁక నేయుటయుఁ
గడుకొని గారుడాకారబాణములు - వడి నందుఁ బ్రభవించి వసుధ కంపింప
నరపక్షసంఘాత వాతవిధూత - ధరణీధరంబులై తడయక నిగిడి
నడుమన త్రుంచె నన్నాగబాణముల - నుడుపీథి సురలుండి యుబ్బొంగి యార్వ,
వెండియు నాదైత్యవిభునిపై నగ్ని - కాండంబు నిగిడించెఁ గాకుత్స్థుఁ డలిగి.
అది ధూమవిస్ఫులింగాక్రాంతదిశము - నది సికాదగ్ధసురాధీశవనము (?)
నగుచు నేతెంచుసురారాతియుగ్ర - మగువారుణాస్త్ర ముద్ధతి నేయుటయును
ఘనసమూహంబు నాకస మెల్లఁ గప్పి - పొనర శంపాజాలముల వాన గురిసి
యనలసాయకము పెంపడఁచి గర్జిల్లఁ - గనుఁగొని రాముఁ డాకాండంబుమీఁద
వాయవ్యశర మేసి వారించె దనుజుఁ - డాయెడ దంతిముఖాస్త్రంబు పఱపఁ
దానఁబెక్కగు దంతితతిగళద్బృహుళ - దానజంబాలితధాత్రియై కదియ
శ్రీరాముఁడును నారసింహాస్త్ర మేసె - బోరునఁ దద్బాణమున సింహచయము
దారుణతరసటాతారితసకల - నీరదనివహమై నిజఘోరనాద
చలితదిగ్ద్విరదమై చటులత నిగిడి - కులిశోగ్రనఖములఁ గుంభము ల్వ్రచ్చి

—: రావణుఁడు శ్రీరాములపై శూలము వేయుట :—

హస్తిసంతతిఁ ద్రుంచె నయ్యెడ సురలు - ప్రస్తుతి చేసి రాపార్థివోత్తముని;
గలుషించి యప్పుడు కల్పాంతవహ్ని - తులితమై మంటలు దొలుకాడుచుండ,
వాలోన లోకభయంకరాకార - శూలంబు గొని రాముఁ జూచి రావణుఁడు
వసుమతి కంపింప వారిధు ల్గలఁగ - దెసల నెల్లెడలఁ బ్రతిధ్వను ల్సెలఁగ
బిట్టుల్క భూతము ల్బెదరఁ గట్టల్క - దట్టించి సింహనాదము చేసి పలికె;
పన్నిరారామ! యీపటుశూలవహ్ని - విన్ను సీతమ్ముని నీఱు గావించి
పోర నిన్నెదిరించి పోరాడి చన్న - వారినారుల బాష్పవారి వారింతు;
జూడుము నీ" వంచు శూల మంకించి - యోడకరాముపై నుంకించి వైచె;

దానిపై రాముఁ డుదగ్రుఁడై కినిసి - వానలు కల్పాంతవహ్నిపైఁ గురియు
పురుహూతుపగిది నద్భుతశితాస్త్రములు - గురియంగ నది దాన గుదియక వాని
నఱక నీఱుగఁ జేసి యుగ్రవేగమునఁ - బఱతెంచుగతిఁ జూచి భానువంశజుఁడు
దేవేంద్రుఁ డర్థిఁ బుత్తెంచినశక్తి - వావిరిఁ గైకొని వైచె; వైచుటయు
నది నిర్గళధ్వంటికారావమగుచు - నది విస్ఫురత్పావకారంభ మగుచు
నది యక్షసురఖేచరానంద మగుచు - నది రాక్షసాలోకనాభీల మగుచు
వఱలు మనోవేగవాయువేగమునఁ - బఱతెంచుశూలంబు భస్మంబు చేసె;
నప్పుడు రావణుం డలుక చిత్తమున - ముప్పిరి గొనఁగఁ గార్ముకదశకంబు
ధరియించి పేర్చి యుదగ్రుఁడై యార్చి - శరవృష్టి ముంచిన జననాథసుతుఁడు
తానేకకోదండధరుఁ డయ్యుఁ దునిమె - వానియస్త్రము లెల్ల వారనికడిమి
మదము మత్సరమును మానంబు చలము - గదురఁ గన్నుల నిప్పుకలు నివ్వటిల్ల
రావణుఁ డెంతయు రఘురాముమీఁద - వావిరి నమ్ములవానలు గురిసి
కుదియనికోపంబు కొలఁదికి మిగులఁ - బదియింట మాతలిఁ బదియింట హరుల
వికలసత్త్వులఁజేసి విషమాస్త్ర మొకటఁ - బ్రకటంబుగాఁ ద్రుంచెఁ బటుకేతనంబు
విపులచింతాభరవివశులై తూలి - కపులు నాకపులు నొక్కట విన్ననైరి;
భువనము ల్కంకించె బుధుఁడు వేధించె - జవమున రోహిణీశకటంబునందుఁ
బటుతరతేజంబు భయదంబు గాఁగ - నట విశాఖకు వచ్చె నంగారకుండు;
చటులోగ్రతరభంగి జలధు లుప్పొంగ - నట దూర్మిమాలిక ల్నభ మంది పొరలె;
నెగయునౌర్వానలనిష్ఠురశిఖలు - పొంగలచందముగాఁగఁ బొగయంగఁ దొడఁగె;
ఉగ్రాంశుబింబంబు నొరయుచు వచ్చి - యుగ్రదీప్తులతో మహోల్కలు డుల్లె
నవిరళతరతేజ మటు మ్రానుపడఁగ - రవియును గడుమందరశ్మియై తోఁచె;

—: శ్రీరాములకగస్త్య్యలాదిత్యహృదయ ముపదేశించుట :—

నలి నప్పు డేచి మైనాకంబు పోలెఁ - దలఁకఁగ నందంద దశకంఠుఁ డేయు
శరవేగగతిఁ జూచి జనలోకనాథుఁ - డరు దంది చింతింప నట యగస్త్యుండు
చనుదెంచి యారామచంద్రు నీక్షించి - "విను మహాభుజబల వీర యోరామ!
వితతంబుగా నాజి విజయంబు చేయు - నతిగోప్య మగుచున్నయట్టిమంత్రంబు
నెలమితో నాదిత్యహృదయంబు హృదయ - మలర ననుష్ఠింపు మవనీశతిలక!
యిమ్మహాజపమున నిప్పుడు నీవు - సమ్మదం బడరంగ శత్రు గెల్చెదవు;
ఇది యాయు వొనరించు నిది దుఃఖ మడఁచు - నిది సర్వమంగళహేతుభూతంబు
వెలయ సురాసురవినతుఁడై పొల్చు-జలజాప్తుఁ బూజింపఁ జను నీకు నధిప!
యీలోకలోచనుం డెల్లలోకములఁ - జాలరశ్ములు నిండఁ జరియించుచుండు
బ్రహ్మయు విష్ణుండు ఫాలలోచనుఁడు - బ్రహ్మకల్పాదినిధాను లైనారు (?)

మది సర్వదేవతామయునిఁగా నెఱిఁగి - కదనంబు నప్పు డీ కమలబాంధవుని
నెవ్వఁడు కీర్తించు నింపుసొంపార - నవ్వీరునకుఁ గల్గు నాహవజయము"
అనుచు నమ్మునివరుం డాశ్రమంబునకు - జనుటయు నాసౌరజప మాచరించి
యప్పు డత్యున్నతుఁడై రాఘవేంద్రుఁ - డుప్పొంగి రావణోద్యోగంబుఁ జూచి
ఘోరావలోకనాగ్నులు మండుచుండ - భూరిధూమ్రాయతభ్రుకుటి నిక్కించి
పెరిఁగి రావణురథాభీలఘోటముల - నురుతరాస్త్రంబుల నుఱక నొప్పించి
వరశరత్రయము రావణులలాటమున - సరిఁ గ్రుచ్చి యురురక్తసంసిక్తుఁ జేసె;
నప్పుడు రక్తసిక్తాంగుఁడై చూడ - నొప్పె లంకేశ్వరుం డొగి రామచంద్ర
శరవసంతాగమసమయసంఫుల్ల - తరుతారుణాశోకతరువుచందమునఁ
గుపితుఁడై యంత రక్షోభర్త రాము - విపులవక్షం బేసె వేయిబాణముల:
"నధమప్రయుక్తంబు లై సురద్రోహ - విధి కోసరింపక విషశక్తి మెఱసి
నిర్మలగుణయుక్తి నెఱిఁబెడఁబాసి - ధర్మంబు విడిచి యుద్ధతశక్తి నిగిడి
చనుదెంచి రాఘవేశ్వరుని నొప్పింపఁ - జన నధోగతి గాక సద్గతి గలదె?"
యనినచందంబున నద్దశాననుని - ఘనబాణములు వచ్చి కాకుత్స్థు గాడి
జగదద్భుతంబుగాఁ జని భూమి దూరి - తగులక నిగిడి పాతాళంబుఁ జొచ్చె;
నురుతరక్షతముల నుఱక పెల్లుబ్బి - తొరుఁగునెత్తుట దొప్పదోఁగి రాఘవుఁడు
ప్రళయాకాలాభీలపావకజ్వాల - లలవుమై నిట్లుండు నన నిండ మండి
మండుచిచ్చుఱకంటి మంటలు మింట - నొండొండఁ బర్వ కాలోగ్రుఁడో యనఁగఁ
జండతేజమునఁ బ్రచండమార్తాండ - మండలకిరణసమానాసమాన
మానితశరపరంపర లోలి పఱపి - మానగర్వము తొంటి మదమును నుడిపి
యని సేయఁ గాలుసే యాడకయుండఁ - దనువెల్ల జర్జరితంబుగాఁ జేయఁ
బర్విడి రఘురాముబాణవేగమున - నిర్విణ్ణుఁడై యుండె నిల్చిరావణుఁడు;
దశరథసుతుఁడు ప్రతాపభాస్కరుఁడు - దశకంఠుఁ జూచి యుదగ్రుఁడై పలికె.
"నేలరా! రావణ! యిట్లు నిర్విణ్ణ - శీలుఁడవై యుండఁ? జేష్టలు మఱచి
యోడ నెన్నఁడు నని యుగ్రాహవముల - నాడుదు బీరంబు లవి యెందుఁబోయెఁ?
బెరిఁగి మీయన్నఁ గుబేరు గాఱించి - పరునిచందమునఁ బుష్పకముఁ దెచ్చుటయు
మఱి యరణ్యములందు మము డాఁగురించి - చెఱఁగొని లంకకు సీతఁ దెచ్చుటయు
నివి వీరకృత్యంబులే దశగ్రీవ! - యివి పౌరుషము లని యిందు గర్వింతు?
వడిఁ బురాకృతదోషవశుఁడవై చిక్కి - పడి నేఁడు నాదృష్టిపథమునఁ బడితి
పడితిగా కింక నీప్రాణము ల్గొనక - విడుతునే నిన్నేల విడుతునే లంక?
హరిహరబ్రహ్మాదు లడ్డమైరేనిఁ - బొరిగొందుఁ బోనీనుఁ బోర సాధింతు;
రావణ! నేఁడు నీరక్తమాంసములు - సేవింపఁజేయుదుఁ జెలఁగి భూతములఁ;

గష్టచిత్తుఁడ వతికామాతురుఁడవు - దుష్టబుద్ధివి సురద్రోహివి గానఁ
బదిలమైనిలువక పాఱితేనియును - బొదివి నిన్ జంపుట పుణ్యంబునాకు,
నాసన్నమృత్యుఁడ వైననీతోడ - నీసుమాటలు వల్క నింక నేమిటికి ?
నీవిక్రమంబును నీభుజాబలము - నీవైభవంబును నేఁడు వాపెదను ;
గలన నీతమ్ముని ఖరుఁ డనువానిఁ - బొలియించు టెఱుఁగవే భువనభీకరుని ?
వింక నొక్కటి నీకు నెఱిఁగింతు వినుము - శంకింప వలవదు జనకజ నిచ్చి
శర ణను కాచెద సమరంబు సేయ - నురుజయం బిది నీకు నోటమి గాదు ;
ఆయువు వరశక్తి నధికంబు వడసి - మాయావిధంబులు మఱిఁ బెక్కు లెఱిఁగి ;
సమరోగ్రశస్త్రాస్త్రసామగ్రి గలిగి - యమ రేంద్రుఁ డాదిగా నఖిలదిక్పతుల
మూఁడులోకంబుల మును గెల్చియున్న-వాఁడ వీరుని నిన్ను వధియింతు" ననిన
మర్కటయూథవు ల్మది సంతసిల్లి - రర్కతనూభవుం డావిభీషణుఁడు
"భూవర ! జయమును బొందుమీ"వనఁగ - రావణు వీక్షించి రఘురాముఁ డనియె.
"వింక నొక్కటి నీకు నెఱిఁగింతు వినుము - శంకింప వలవదు జనకజ నిచ్చి
శర ణనుకాచెద ; సమరంబు సేయ - నురుజయం బిది నీకు నోటమి గాదె ?"
యనుచున్న రఘురాము నత్యుగ్రభాష - లనలార్చులై తన్ను నడరి కాల్చుటయు
నలుకమై నులుకుచు నద్దశాననుఁడు - బలియుఁడు జానకీపతిఁ జూచి పలికె ;
"దురమునఁ గొందఱ దుష్టరాక్షసులఁ - బెరిఁగి జంపితి నని పేర్చెదు కడఁగి
నన్నెఱుంగవు నీవు నాలావుకొలఁది - మున్నెఱుంగవు నేను మునుమిడిఁ దొల్లి
యతిలోకకృతులైన యక్షగంధర్వ - పతులదేవతల దిక్పతులఁ బెక్కండ్ర
బలువిడిఁ గాఱించి భంగించి నొంచి - చెలఁగి వర్తింతు విశృంఖలవృత్తి
సమబలప్రౌఢి విచారింప కేను - సమరంబులో నిన్ను సరకు సేయుదునె ?
నిన్ను నీతమ్ముని నేఁ డాజిఁ జంపి - కన్నులపండువుగాఁ జూచి కాని
యీలంకఁ జొర నింక నే" నంచు మించి - కాలాగ్నికల్పుఁడై గడఁగి రావణుఁడు
మహియు నాకసమును మండ రాఘవుని - బహుదివ్యశస్త్రాస్త్రపంక్తులఁ బొదివెఁ
బొదివినఁ గోపించి భూపాలుఁ డేసెఁ - బొదిగొని ప్రతిబాణములు సహస్రములు
అప్పుడు రఘురాముఁ డధికసంతోష-ముప్పొంగ రెట్టించి యురుపరాక్రమము
చెనఁటియౌ తాటక జీఱిననాఁడు - ముని యిచ్చుదివ్యాస్త్రముల మదిఁ దలఁపఁ
దలఁపులోనన వచ్చి తమమూర్తు లొప్ప - విలసితజయలింగవిస్ఫులింగముల
నమరదివ్యాస్త్రంబు లవి వెలుంగుటయు - సముచితస్థితి వాని సంధించి మించి
కొండపైఁ బిడుగులు గురియుచందమునఁ - జండత సవ్యాపసవ్యంబు లేసి
తనియక మఱియు నుద్ధతశక్తి మీఱ - ఘనబాణవృష్టులఁ గప్పి నొప్పించి

—: రావణుఁడు మూర్ఛిల్లుట :—

కడఁకమై బోరాడఁగాఁ బొడసూపు - నడుమీక దశకంఠు నలిఁ జిక్కు వఱిచె.

నారాము శరహతి నవశుఁడై దనుజుఁ - డారథమధ్యంబునందు వ్రాలుటయుఁ,
గనుఁగొని భీతుఁడై కాలకేతుండు - గొనిపోయె నరదంబు ఘోరాజి వెడల
సుర లప్పు డెంతయుఁ జూచి యార్వంగఁ - దరుచరయూథము ల్దగ నుత్సహింప
నొలసినలావుమై నొకకొంతవడికి - బలశాలి రాక్షసపతి మూర్ఛఁ దేరి.
ప్రథనవిక్రమసమప్రారంభుఁ డగుచు - రథముపై నిలిచి సారథిఁ జూచి పలికె;
"ఓరి రాముఁడు నవ్వ నురుకీర్తిఁ ద్రెవ్వఁ - దేరింతయెడదవ్వు దెత్తురే"యనిన
"నోడినవాఁడవై యుండ నీపగతుఁ - గూడినవాఁడనై కొని రాక గాదు
రథిసంకటంబు సారథి గన్నచోట - రథము మరల్చుట రణధర్మ మెందు
నటుగానఁ దెచ్చితి" ననవుడు వాని - పటువివేకమునకు బలుమాఱు మెచ్చి
పరమసమ్మదమున బసదనం బిచ్చి - సురవైరి యప్పుడు సూతు వీక్షించి
"రాముఁ డున్నాఁ డదె! రణమధ్యవీథి - రామునిరథముపై రథముఁ బోనిమ్ము"
నావుడు నరద మన్నరనాథుఁ గదియ - ద్రోవ నక్కాలకేతుఁడు బిట్టు వఱపె;
దశకంఠునరద ముద్ధతి రాఁగఁ జూచి - దశరథసుతుఁడు మాతలిఁ జూచి పలికె;
"నదె! రావణునిరథ మరుదెంచుచున్న - దదె! మనరథమును నటఁ బోవనిమ్ము;
దృష్టి చలింపక తీవ్రబాణముల - దృష్టించి వెఱవక తిరుగుడువడక
వదలక కుదియక వరుసఁ బగ్గములు - పదిలంబుగాఁ బట్టి పఱవు రథ్యముల
మాతలి! హయముల మనసు నీవెఱుఁగు - దాతతరథవేగ మతివిచిత్రముగ
సారథ్యమొనరింపు సకలంబు నీవు - నేరనియది లేదు నీకేల చెప్ప?"
ననవుడు నపసవ్య మగుతోవ నాతఁ - డనిమిషారాతిపై నరదంబు వఱప
లోకకంటకుఁడు త్రిలోకభీకరుఁడు - భూకంపముగ మహాద్భుతశితాస్త్రములు
రథముపైఁ గప్పి సారథిఁ జిక్కువఱిచి - రథవాహముల నొంచి రౌద్రంబు మించి
కాండ మొక్కట విల్లు ఖండించి పెక్కు - కాండంబు లేసి రాఘవుని నొప్పించె;
నొప్పింప నొచ్చి మనోవీథి నలుక - ముప్పిరిగొన నుగ్రమూర్తియై కడఁగి
దేవేంద్రుఁ డర్థిఁ బుత్తెంచినవిల్లు - వావిరి రామభూవరుఁ డెక్కు వెట్టి,
నెఱసినఘనశింజినీనినాదములఁ - బఱియలై బ్రహ్మాండభాండంబు వగుల
దానవగర్వాంధతమసం బడంగ - భానుభాసురములై పరఁగునస్త్రములు
శతములు వేలు లక్షలు కోట్లు మఱియు - శతకోటు లర్బుదసంఖ్యలు గడవ
వాసవప్రముఖ గీర్వాణు లుబ్బొంగ - నీసున నింద్రారి నేసె నేయుటయుఁ
"గడుఁబాపకర్ముండుఁ గష్టుఁ డస్థిరుఁడు - వెడమాయముల బ్రోగు వీనిలో నునికి
ధర్మప్రయుక్తమై దనరెడిమాకు - ధర్మంబు గా"దని తలపోసి రోసి
పోవుపోలిక నుచ్చి పోవుచునుండు - రావణుఁ గొనికాడి రాముబాణములు
"ఎడలేదు రావణుం డిలఁ గూలు నింక - నడలకుం డిటమీఁద" నని ముదం బొదవ.

ధరణికి సురలకు ధరణినందనకుఁ - బొరిఁ బొరి నెఱిఁగింపఁ బోవుచందమున
నొకకొన్ని ధరణికి నొకకొన్ని దివికి - నొకకొన్ని లంకకు నురువడిఁ బోవు
పావకోగ్రంబులై పరువడి నిగిడి - రావణుఁ గొని కాడు రాముబాణములు
వెలసి యిత్తెఱఁగున నిబిడంబు లగుచు - నఱిముఱి జడిగొన్న యంపవానలకుఁ
దెరలక మరలక దివిజారి దివిరి - ధరణీశు నురుశరోత్కరముల నొంచె ;
ఘనబాణవిక్రమక్రమబాహు లగుచుఁ - బెనఁగి రిబ్బంగి నభేద్యవిక్రములు
సమసత్వసమవేగ సమబాణవిభవ - సమసమరారంభచతురులై కదిసి
బలముల నేర్పుల బాహుగర్వముల - దులదూగి యిద్దఱు దురములోపలను
నెఱసినకినుకలు నిండ నొండొండ - చెఱవిడి పోరాడు సింగంబు లనఁగ
నేడహోరాత్రంబులెడతెగకుండ - రూఢిఁ బోరాడి రారూఢివిక్రములు ;
అత్తఱి రావణునరదంబుమీఁద - నెత్తురు వర్షించె నిల్చి మేఘములు ;
ఘనరథాశ్వములతోఁకల నిప్పు లురిలె - నినరుచిచ్ఛాయ లనేకంబు లయ్యె
నిలువవు చచ్చెదు నేఁడు నీవనుచుఁ - బలికె రావణుఁ జూచి బలసి భూతములు
గెలిచెదు రాఘవక్షితిప! నీ వనుచు - వలనొప్ప నాకాశవాణి భాషించె ;
తనకైన దుర్నిమిత్తము లటు సూచి - యనిమిషారాతియు నాస వోవిడిచి
ధృతిపెంపు దీపింపఁ దివిరి కాకుత్స్థు - నతిశాతశరముల నదరి నొప్పించి
కరవాలములు మహాగదలు చక్రములు - పరిఘలు శక్తులు ప్రాసము ల్వైచె
వైచిన వాన్నిపై వజ్రసన్నిభము - లై చండకాలానలాకృతు లైన
సాంద్రార్ధచంద్రాస్త్రచయ మేసి రామ - చంద్రుండు నడుమన చక్కు గావించె ;
నారావణుండును నత్యుగ్రగతను - ఘోరనారాచము ల్గురియించె మఱియుఁ
జలమున రాఘవేశ్వరుఁడును వాని - నలినర్ధచంద్రబాణము లేసి త్రుంచె ;
నారీతి నిరువురు నన్యోన్యసమర - ధీరులై జయకాంక్షఁ దెగి పోరుచుండ
సమరంబులో నద్రిచరనిశాచరులు - దమతమయుద్ధసాధనములు గొనుచు
రణవిచక్షణు లైన రామరావణుల - రణకేళిఁ గనుఁగొని రణకేలి మఱచి
పరువడిఁ జిత్రరూపంబులో యనఁగ - నరుదంది చూచిరి ; యద్దశాననుఁడు
తనచావు నిక్కంబు తా నెఱింగియును - గినిసి రాముఁడు దనగెలు పెఱింగియును
నెంతయుఁ గడఁకతో నిరువురుఁ జలము - లంతకంతకు నెక్కుడై పోరుతఱిని
గనలి కాలానలకల్పుఁడై రోష - మునఁ గన్నుగవల నిప్పుక లుప్పతిలఁగ
నింద్రారిరథకేతు విలఁ గూల్చె రామ - చంద్రుండు నిశితార్ధచంద్రబాణమున
నారావణుండును నధికరోషమున - ఘోరబాణముల నెక్కొని రథాశ్వముల
మాతలి నేసె నామార్గణనిహతు - లాతతాంబుజనాళహతుల చందమున
నారాఘవేంద్రుని నాతురంగముల - సారథి నొప్పింపఁ జాలకయుండ

హాసంబులను నట్టహాసము ల్సెలఁగ - వాసిగఁ గపులు రావణుని మార్కొనినఁ
దరుచరసేనపైఁ దనమాయ మెఱసి - సురకంటకుఁడుమహోఖగవృష్టిఁ గురిసెఁ
గురిసినఁ దద్బాణకోటులచేతఁ - దరుచరు ల్జడిసి ; రక్తఱి రామవిభుఁడు
సారథిరథరథ్యసహితుఁగా దైత్యు - భూరిమార్గణములఁ బొదివి నొప్పించె ;
దశరథ ∴తునిపై దశకంధరుండు - విశిఖజాలంబుల వృష్టిగా నపుడు
కురిసినఁ గనుఁగొని ఘోరబాణముల - నరుదుగా సంధించి యమరులు వొగడ
నతనినాకాశంబు నవనీతలంబు - నతిరయంబున రాముఁ డమ్ములఁ గప్పె ;
జగ మెల్ల నమ్ముల పందిరి నీడ - నొగి రాత్రి శరదీప్తి నుడుగక యుండి
తనరుమహేంద్రమందరమహీధరము - లొనరు ధైర్యంబుల నొప్పుచందమున
నలిఁ దిరంబై నిల్చి నభముతో నభము - జలధితో జలధియు సరిఁ బోరు కరణి
"రామరావణుల సంగ్రామంబుతోడ - రామరావణుల సంగ్రామంబె పోలు"
ననుటకుఁ దగి మహోదగ్రకోపనులు - దనరార నిరువురుఁ దమకించి పోర
జలదగర్జితధనుర్జ్యాఘోషములను - గలహనిష్ఠురబాణ ఘట్టనధ్వనుల
జితవర్మసమరోగ్రసింహనాదములఁ - జతురరథాశ్వహేషావిరావముల
నుదధులు ఘూర్ణిల్లె నుల్కలు డుల్లెఁ - ద్రిదశులు వొంగిరి దిక్కు లల్లాడె
బెగడె భూతంబులు పృథివి కంపించె - దిగిభంబు లూటాడెఁ దిరిగె లోకములు
నగములు వడఁకెఁ బన్నగభర్త దలఁకె - నగణితప్రౌఢి ని ట్లరిమి పోరాడఁ
గడకలు విడిచి యుగ్రత లుద్గి కొంత - తడ విద్దఱును బాహుదర్పము ల్పదలి
ఘనబాణసంధానగతు లుజ్జగించి - కనుఁగొనుచుండిరి కలయ నొండొరులఁ
దెమలి పైవయినఫూత్కృతులు నార్పులును - జెమటలవఱదలు చిఱుతహుంకృతులు
నలయికలును ఘటికార్ధానఁ దేరి - మలుగనిచలములు మఱియుఁ బ్రేరేప
నత్యుగ్రనిగ్రహవ్యగ్రులై కదిసి - రత్యంతకాలకాలాకృతినప్పు

—: శ్రీరాములు రావణునికరశిరంబులఁ దెగనేయుట :—

డలవుధైర్యంబును నలుక దీపింపఁ - బ్రళయకాలమునాఁటి ఫాలాక్షుపగిది
ఘనశాతకర్కరిక్రకచభల్లంబు - నినవంశవల్లభుం డెసఁగ సంధించి
యరు దరు దనఁ ద్రుంచె నద్దశాననుని - శిరములు పదియును జేతు లిర్వదియు
ద్రుంచుట బొంకొకో ? ద్రుంచితి ననుచుఁ - ద్రుంచినరాముఁ డద్భుత మంది చూడ
గరవాలములను ముద్గరభిండివాల - శరచాపకేయూరచయములఁ దనరు
కరము లిర్వదియును ఘనకిరీటముల - శిరములు పదియును జెచ్చెర మొలచె
మొలచినఁ గోపించి మొగిఁ ద్రుంచె మఱియు-దలలు చేతులు పేర్మి దశరథాత్మజుఁడు
తల లుద్దవిడిఁ ద్రుంచు తఱిఁ గ్రింద మొలచు - తలలకిరీటము ల్తద్బాణతతుల
తాఁకి మ్రోయుట చెవిఁ దాఁకక మున్న - తాఁకున త్తలల యుదగ్రహాసములు

తరమిడిఁ ద్రెవ్విన తల లోలి మొలవఁ - బరమేష్ఠిచేఁ దొల్లి పడయుచో వరము
గలకరంబులతోడఁ గనుకని మొలవ - బలియుఁడై యాతఁడు పడసెనో యనఁగఁ
దల లొగి మొలతేరఁ దడపకుత్తుకల - నలిఁ గాడి రాముబాణములుండె నోలి
మొగిఁ ద్రెంచు తలలు, నమ్ములతోనమీఁది - కెగయఁ ద్రోచుచు వెస నెగయున త్తలలు
దొంతుల కుత్తుక ల్దొరించునస్త్రములు - నెంతయు రమ్యమై యెసఁగెఁ జూపరకు
ఫలితసౌరభరామబాణోత్పలములఁ - గలిపి రావణశిరఃకమలసంతతులు
రమణమై రక్తధారాసూత్రతతులఁ - గ్రమ మొప్ప నెత్తుల గట్టి వేల్పులకుఁ
బొలుపొంద నాకాశపుష్పలావికుఁడు - నొలవక పలుమఱుఁ జూపుచందమున
దనుజాధిపతి గొంతదడవు చూడ్కులకు - నినకులాధీశ్వరుం డేయుచో మఱియుఁ
ద్రెవ్వి రాలెడునెడఁ ద్రెవ్వనితలలు - గ్రువ్వనిపేరులై కొమరొప్ప నప్పు
డనిమిషావలి యెల్ల నచ్చెరువంది - కనుఁగొన నద్దశకంధరుం డమరె ;
లలి శిరోమాలికాలంకృతుం డైన - ప్రళయావసరఘోరభైరవు పగిది
నావేళ రఘురాముఁ డాగ్రహవ్యగ్ర - భావుఁడై రణబలప్రౌఢి దీపింప
లక్షించి దృఢముష్టి లాఘవగతుల - దక్షుఁడై రావణుతలలు బాహువులు
త్రెంచు గ్రమ్మఱ మొలతెంచు వెండియును - ద్రెంచుఁ గ్రమ్మఱ మొలతెంచు నిబ్భంగిఁ
గరములు శిరములు కాకుత్స్థతిలకు - శరపరంపరలచేఁ జటులవేగమునఁ
దెగుటలు మొలుచుట ల్దెలియరాకుండె - నగచరావలికి నయ్యనిమిషావలికి
నాలోన రఘురామునమ్ములఁ ద్రెస్సి - రాలుచు నున్న యారావణుతలలు
ఆవులింపవు నొవ్వ వలసము ల్గావు - లావు దూలవు నిజోల్లాసము ల్బెడవు
గాజువారవు మిడుకవు రెప్పవేయ - వోజఁ దప్పవు వైర ముడుగ వెంతయును
బగయొండె బొమముడిపా టొండె నిండు - నగవొండె నార్పొండె నలుకచూ పొండె
పలుకొండె మెచ్చొండెఁ బైపడిఁ బోరు - నలవొండె ధృతియొండె హుంకృతియొండె
గలుగని తలలేదు ఘనరణభూమి - తలమునఁ బడియున్న తలలలో నొకటి
తలలందు సమములై తలకొనుచుండ - మొలతెంచు తలలందు మొగి నుర్వి గూలు
దానవాధీశ్వరుతలలు బాహువులు - భూనభోంతరము లద్భుతముగా నిండె
నిండుటఁ గనుఁగొని నిండఁ గోపించి - వెండియు రామభూవిభుఁ డేయుచుండెఁ ;
ద్రెంచినశిరమును ద్రెవ్వినకరముఁ - ద్రుంచినశిరమును దునిఁగినకరము
బలువడిఁ బుట్టిన బాహుదండముల - నలమి యప్పుడు పట్టి యద్దశాననుఁడు
గణుతింపరాని వేగము లావు మెఱసి - రణరోషదృష్టిమై రాముపై వైచె
నతిమితి దశకంఠుఁ డందంద పైపఁ - బఱతెంచుశిరములు బాహుదండములు
గువలయహితవృత్తి కుశలుఁడై కళల - నవిరళాకృతి జగదానందుఁ డగుచుఁ
గమనీయవానరగ్రహమధ్యవీథి - రమణుఁడై యొప్పెడు రఘురామచంద్రుఁ

గని చంద్రుఁ డనుబుద్ధి గమలషండములు - ఘనరాహుకోటులఁ గడఁకతోఁ గూడి
యడరి యన్యోన్యసహాయము ల్వడసి - వడిఁ బేర్చి వచ్చుకై వడిఁ దాఁకుచుండె;
శిరములు గరములు సెలఁగి యేతెంచు - వరుసలు పంక్తులు వర్ణింప నొప్పు
శ్రీరామవిజయలక్ష్మీవివాహమున - నారణదేవత లర్థి శోభిల్లఁ
బల్లవరత్న దర్పణతోరణములు - తెల్లమై కట్టిన తెఱఁగు దీపింపఁ
దరిగినతలలు నుద్దామబాహువులు - గురిసెడిసరములు ఘూకకాకాది
ఖగములు జగము లాకంపింపఁ బేర్చి - గగనమండల మెల్లఁ గలగొన నిండ
గురుతరంబై జముకొలువుకూటమునఁ - గర ముగ్రముగ మేలుక ట్లనఁ బరఁగి
యిది దివ మిదిరాత్రి యిది సంధ్య యనుట - త్రిదశులకైనను దెలియ రాకుండె;

—: రావణుని కరశిరంబులు మరల మొలుచుటకై
శ్రీరాములు చింతించుట :—

ప్రథితబాణాసనబాణదీప్తులను - ప్రథనంబులోఁ బట్టపగ లయితోఁచె;
నప్పుడు రఘురాముఁ డాదైత్యు గెలుచు - చొ ప్పింత యైనను జొప్పడ కునికి
గనుఁగొని శరసంధిగతులఁ బాలించి - తనలోనఁ బలుమఱు దలపోయఁ దొడఁగె.
"తెరలక శిరములు త్రెంచి వేసరితి - దొరకొని కరములు ద్రుంచి వేసరితి;
నెసఁగుమర్మము లెల్ల నేసి వేసరితి - విసువక పలుమాఱు వ్రేసి వేసరితి;
నెబ్భంగిఁ దెగటారఁ డీదుష్టచిత్తుఁ - డెబ్భంగి దెగటార్తు నిద్దురాత్మకుని?"
నని యని తలపోసి యలయుటఁ జూచి - జననాథుతో విభీషణుఁ డర్థిఁ బలికె.
"వనజాతజాతుని వరమునఁ జేసి - యినకులాధీశ్వర! యీతనినాభి
నమృత మున్నది కుండలాకృతిఁ గలిగి - యమృతత్వమూలమై యది చంపనీదు;
దానవుతలలు నుద్దండబాహువులు - మానక నీ వెన్ని మాఱు లేసినను;
మొలతెంచుచుండు; నున్మూలము ల్గావు; - తలఁకఁడు దీన నద్దనుజవల్లభుఁడు
తఱిమి యిమ్మెయి నీవు తలలు బాహువులు - నఱుకుచున్నాఁడవు నరనాథ కడఁగి,
తుదియేది దీనికి? దొన గొడ్డి నీవు - చదురొప్ప నాగ్నేయశర మేయు మింక
నానాభిమూలమూలామృతం బిగురు - దాన దానవపతి దాన లోదారు,
నిగిడెడు భవదీయనిష్ఠురాస్త్రములఁ - దెగి మఱి చేతులు త్రిదశారితలలు
నురములోపల నూటతొమ్మిదినూఱు - లరుదుగా మొలతెంచు నంతటఁ బొలియు"
ననవుడు విని లక్ష్మణాగ్రజుం డతని - వినయనయజ్ఞానవిశ్వాసభక్తి
భావశుద్ధికి నాత్మఁ బలుమఱు మెచ్చి - దేవత లుప్పొంగ దివిజారి గ్రుంగఁ,
గ్రుంగనిధర్మంబు కొనలు సాగంగఁ - గ్రాగిన నదులెల్లఁ గలఁక దేరంగఁ
గేరనిచిత్తంబు దేరి రాఘవుఁడు - ఘోరంబుగా ధనుర్గుణము మ్రోయించి,
నలెడి దీర్ఘనిర్ఘాతము ల్గరియు - ననలాస్త్ర మరివోసి యలవొప్ప నేసి

యారావణుని నాభియం దున్నయమృత - మారూఢశరవహ్ని కాహుతి చేసి,
మఱి నూటతొమ్మిదిమాఱులు ద్రుంచి - తఱికొని రావణుతలలు బాహువులు
నిరుపమాస్త్రంబున నృపకులాధిపుఁడు - పరికింప మఱి నూటపదియవసారి
యొక్కశిరంబును నొగిఁ గరద్వయము - దక్కంగఁ దక్కినతలలు బాహువులు
దెగనేసె; నేసినఁ ద్రిదశులు చెలఁగి - రగచరవరు లార్చి రందంద పేర్చి
తల లోలిఁ దెగి రక్తధారలు ధాత్రి - నొలుకఁగ దివి కుబ్బ నొప్పె రావణుఁడు;
లోకహవిర్భాగలోలకీలములు - పైకొనిమండెడి ప్రళయాగ్నిపగిదిఁ
దనువున ఘనరక్తధారలు నిండ - దనుజేశుతనువుపైఁ దలయొప్పెఁ జూడ;
నరుణారుణచ్ఛాయ లడరుసస్తాద్రిఁ - బరఁగెడి భానుబింబంబుచందమున;
నప్పుడు రావణుం డావిభీషణునిఁ - దప్పక చూచి యుదగ్రుఁడై యలిగి
"యెవ్వరు నెఱుఁగని యిట్టి నామర్మ - మివ్వసుధేశున కెఱిఁగించె వీఁడు;
వీనిఁ ద్రుంచెద" నంచు విపులోగ్రశక్తి - పూని వైచుటయు నభోవీథినుండి
యఱిముఱి నిగిడి కాలాగ్ని చందమున - నెఱమంట లుమియుచు నేతెంచుచుండ;
నారామవల్లభుం డచలుఁడై ఘోర - నారాచముల దాని నడుమనే త్రుంచె;
జడిగొని రఘురాము శరవృష్టి పర్వ - యుడుగకుండుటయు నందుండ రాకున్న
వలనేది రాక్షసేశ్వరుకోపవహ్ని - పొలుపరఁ బెడఁబాసి పోవుచందమునఁ
బోయె రావణుదేహమున నున్నతేజ - మాయవసరమున నద్భుతం బగుచు
తలలు చేతులు ద్రెవ్వి దశకంఠుఁ డొక్క - తలయుఁ జేదోయు నై దర్పించి యపుడు
వీరరసంబను వెల్లిచందమునఁ - దోరమై తొరఁగునెత్తుటఁ దొప్పఁదోఁగి,
తడఁబడ నెత్తుటఁ దడిసి రణోర్విఁ - బడియున్న తలలను బాహుదండములు
వాని చంచులఁ జించువరపక్షిరణము - బూని యొక్కటఁ జూచి భూనాథుఁ జూచి,
చఱగొని తనదైన సటలెల్లఁ బెఱుక - చెఱవిడి పడిమ్రోయు సింగంబు భంగి
నేపారు తనకోఱ లెల్లనుఁ బెఱుకఁ - గోపించి పైఁబడు ఘోరాహికరణి
మీసంబు లూఁచిన మిగులఁ గోపించి - శాసింపఁ గడఁగిన జమునిచందమున
మెఱసి లోకము లెల్ల మ్రింగెడి రీతిఁ - నుఱక కోపించి మహోగ్రుఁడై తొంటి
యన్నిచేతులఁ గల యాసత్త్వ మెల్ల - నున్నచేతులరెంట నుగ్రమై తోఁప
నాసురవరుఁ డట్టహాసంబు చేసి - ప్రాసతోమరశూలపరశుఖడ్గముల
శరముల సురియల శక్తుల గదల - నురువడి ప్రేసియు నురక వైచియును
బొడ్చియు నడచియుఁ బోనీక రాము - నుడుగక నొప్పించి యుగ్రుఁడై యేచి
దేవత ల్భయమందఁ దెగి మహారణము - గావించుచుండె నక్కజమైన కడిమిఁ
గడఁకయు లావును గర్వంబు మిగుల - నడరి ధీరతఁ బోరు నమరారిఁ జూచి
మాతలి భీతుఁడై మఱి రాము ననియె - "నీ తడ వేటికి నినకులాధీశ!

తలలు బాహువులు నిద్దనుజాధిపతికి - మొలచునో క్రమ్మఱ మొలవక మున్నె;
యెడపక బ్రహ్మాస్త్ర మేసి యానీచుఁ - బడవైతు కాక! దోర్బలశక్తి మెఱసి"
యనవుడు విని రాముఁ డభిరామబలుఁడు - వినుతవిక్రమభుజావిభవనిర్భరుఁడు
విదితమౌ శస్త్రాస్త్రవేది గావునను - నిది వేళ బ్రహ్మాస్త్ర మెత్తంగ ననుచు
భూదేవదేవ తపోధనువేద - వైదికకర్మప్రవర్తనఁ దలఁచి
తనప్రతాపంబును దర్పంబు మెఱసి - ధనువు మ్రోయించుచు ధరణి గంపింపఁ
గౌశికకృతమైన క్రతువేళఁ దనకుఁ - గౌశికుఁ డిచ్చిన గైకొన్నయట్టి
యక్షయబ్రహ్మాస్త్ర మప్పుడు దలఁచి - దక్షత వేదమంత్రములతోఁ బుచ్చి
తిరముగా నరివోసి తెగ నిండఁ దిగిచి - పరఁగఁ బ్రత్యాలీఢపాదుఁడై నిలిచి
దేవేంద్రుఁ డాదిగా దివిజు లుప్పొంగ - దేవారి యురముపై దృష్టి సంధించి
యేసె నేయుటయుఁ బెల్లేచి యాబాణ - మాసురాలోకకీలాభీల మగుచు
వసువులు కెలఁకుల వనజాతమిత్ర - వసువు లగ్రంబున వసురత్నతతులు
పిఱుఁదుముందఱ మహాపృథులమారుతము - గరుల నుజ్జ్వలదివ్యకళ లెల్ల కడల
సహజంబులై పేర్చి సంతతామోఘ - మహితమై దేదీప్యమానమై సకల
శాఖామృగాభీష్టసఫలమై చతుర - లేఖావలోకనాలీఢమై నిగిడి
నిలువక విలయాభ్రనిర్ఘోషఘోష - ములు సర్వ రాక్షసముఖ్యులు బెదర
జయజయధ్వనులతోఁ జదలు గ్రక్కదల - రయమున రావణోరస్థలి గాడి

—: రావణుఁడు బ్రహ్మాస్త్రముచే మడియుట :—

యయ్యింద్రయమ వరుణాదులచేత - వ్రయ్య నీమర్మము ల్వ్రిచ్చి రావణుని
ప్రాణము ల్గొని యుచ్చి పాఱి యాదివ్య - బాణంబు వెస మహీభాగంబుగాడి
నీకూఁతుఁ జెఱఁబెట్టి నీచభావమునఁ - గైకొనఁ దలఁచిన ఖలునిప్రాణములు
కైకొంటి నే నని కదిసి భూస్థలికిఁ - బ్రాకటంబుగఁ జెప్పఁ బఱచెనో యనఁగ,
మహి గాడి పఱతెంచి మగిడి రాఘవుని - మహితతూణీర మున్మదవృత్తిఁ జొచ్చె;
నలి బ్రహ్మనుమని నాటి చంపుటకుఁ - గలిగినదోషంబు గడతేర్చుకొనఁగ
నేచందమున నెందు నితరంబు లేమి - చూచి రాఘవుమర్వు సొచ్చెనో యనఁగ,
రాఘవాస్త్రాక్షతరక్తాంబుధార - లోఘంబులై సర్వ నొరయుచు వచ్చి
కులిశధారాహతిఁ గుంభిని గూలు - కులశైలమును బోలెఁ గూలె రావణుఁడు
ఆదైత్యభూరిదేహాతిపాతమున - భూదేవి యప్పు డద్భుతముగాఁ గ్రుంగెఁ;
గ్రుంగె శైలంబులు గ్రుంగె దిక్కరులు - గ్రుంగె భుజంగంబు గ్రుంగెఁ గూర్మంబు
తలఁకిరి సప్తపాతాళవల్లభులు - దలఁకిరి హతశేషదనుజపుంగవులు
గిరిచరు లార్చిరి కీర్తించి రమర - వరులు కిన్నరులు దిగ్వరులు ఖేచరులు
ఆరఘురాముపై నప్సరస్త్రీలు - బోరనఁ గురిసిరి పుష్పవర్షములు;

దివ్యదుందుభులును దివ్యకాహళులు - దివ్యశంఖంబులు దివినిండ మ్రోసె;
శీతలపరిమళాశ్లిష్టవాయువులు - వీతెంచె దిక్కులు విమలంబు లయ్యెఁ;
సురమునిఖేచరశోకంబు డించి - పరికించి సకలభూభారంబు డించి
యభిమతజయశీలుఁడై పేర్చి రామ - విభుఁడంతఁ దనచేతివి ల్లెక్కుడించి,
యానందమయచిత్తుఁ డగుచు నవ్విల్లు - జానకీవిభుఁడు లక్ష్మణు చేతి కిచ్చె;
సకలవానరులును సకలఖేచరులు - సకలదిక్పతులును సకలభూవరులు
సకలభూతంబులు సకలదేవతలు - సకలలోకంబులు సన్నుతిసేయ
వని మొన గర్వాంధు నంధకాసురునిఁ - దునుమాడి విలసిల్లు ధూర్జటివోలె,
రావణు లోకాభిరాముఁడై విజయ - ధాముఁడై నవసుధాధాముఁడై యొప్పె;
నంత విభీషణుం డధికశోకమున - సంతాపమందుచు సమరమధ్యమున
నలఘుఁడై పడియున్న యగ్రజుఁజూచి - పలుమఱు వెలుగెత్తి పలవింపఁ దొడఁగె.
"నాహవోదగ్రసురాసురభయద - బాహులు పతులపాలయ్యె నేఁడు.
సురుచిరమృదుతల్పసుభగదేహంబు - పరుషసంగరభూమిఁ బడియెనే నేఁడు.
అహితాంధకార బాలార్కబింబములు - మహిఁగూలెనే నేఁడు మణికిరీటములు
వినయ విక్రమనయవిఖ్యాతులందు - నినుఁ బోల రెవ్వరు నీయంతవాఁడు;
కడపట నరయంగఁ గష్టుండు ఖలుఁడు - బెడిదుండు వీఁ డనఁ బృథివి నేర్పడితి;
తప్పుట తప్పని తలపోయ వైతి - చెప్పినమాటలు చెవిఁ బెట్టవైతి;
వెమ్మెయి నయమార్గ మెఱుఁగ లేవైతి - విమ్మన్న జానకి నీనేర వైతి;
మంతనంబున రాము మర్త్యుగా నీవు - చింతింపవల దన్నఁ జేకొనవైతి;
నీమానగర్వంబు నిన్నింతచేసె - నేమని శోకింతు నేనింక నీకు
వలదు రామునితోడి వైరంబు విడువు - చల మొప్పదని నీకుఁ జాటనే తొల్లి?
నిరుపమనయనిధీ! నీయట్టిసుకృతి - పరసతిఁ దల్లిగా భావింపవలదె?
జగతిలో తగవు విచారింపవైతి; - తగిలి నామాటలు తలకూడె నేఁడు;"
అని యని శోకించు నన్ననేరములు - మనమునఁ జింతించు మఱియు శోకించు

—: మందోదరి మొదలగురావణునిభార్యలు శోకించుట :—

నంత మందోదరి యాదిగా దనుజ - కాంతలు గూడి లంకాపురి వెడలి
యడుగుల కెంజాయ లవనిపై నొలుకఁ - దడఁబడి మేఖలాదామముల్పడల
నఱకౌను లసియాడ నలసయానములు - మెఱయ లోయలతల మెయిదీఁగె లులియ
హారము ల్దెగి రాల నశ్రుపూరములు - తోరంబులై యొల్కఁ దొలఁగఁ బయ్యెదలు
వీడినవేణులు వెన్నుల నొరయ - వాడినమోములు వరవట్లు గట్ట
మొకములు దలలును మొగి మోఁదికొనుచుఁ - బ్రకటరోదనములు బహువిలాపములు
గుదియఁగ రోదసీకుహరంబునిండఁ - గదిరెడి శోకాగ్నిఁ గాలుచు వచ్చి

విఱిగినరథములు వికలభావముల - బఱియలై యున్న కపాలకుంభములు
తునిసిన చేతులు తునియలై పడిన - తనువులు నుఱుమైన దంతిదంతములు
చిదిసినతలలు విచ్ఛిన్నంబులైన - గదలును బొడియైన ఘనకంకణములు
తెగినగుండియలును దృఢమస్తకములు - పగిలినగళములు భగ్నశస్త్రములు
ప్రేవులప్రోవులు పిశితఖండములు - జీవము ల్విడిచియుఁ జెలువొందుకపులు
హయములు చిద్రుపలు నద్రిశృంగములు - పయిఁబయిఁ బడిన కబంధబృందములు
నిలువక పాఱెడి నెత్తురుటేర్లు - కలిసి మెండుగఁ బాఱుకరటితుండములు
నడ్డంబు నిడుపునై యద్రుల క్రింద - గ్రుడ్డులు వెలి కుర్కి కూలినభటులు
చేకొని శవములఁ జిట్టుముట్టాడు - కాకఘూకానేక కంకగృధ్రములు
రామశరక్షతరక్తపానములు - సోమపానము లని సోలుభూతములు
రామునిఁ గికురించి రాక్షసేశ్వరుఁడు - భూమిజఁ దెచ్చుట పొగడుభూతములు
శిరములు పదియును జేతులిర్వదియు - నరుదార నొకరిత్త యట్టఁ బొందించి
"దైతేయకులనాథ! తగదు రామునకు - సీత ని"మ్మని బుద్ధిచెప్పు భూతములు
కోఁతి బొందులు సొచ్చి కోఁతులై వచ్చి - బ్రాఁతైనకరటికబంధముల్ దెచ్చి
వడిఁ బేర్చి ఘనరక్తవార్ధిలో ముంచి - గడఁకతో సేతువుఁ గట్టుభూతములు
"నారాయణుఁడ నేను నాకులు మీరు - మీరురాక్షసు"లని మేరలు చేసి
పనివడి కరటికబంధము ల్దెచ్చి - ఘనతఁ బ్రేవులు శేషుగాఁ జేసి చుట్టి
కోరి రక్తాబ్ధిలోఁ గొని తెచ్చి వైచి - ధీరత మించి మర్దించు భూతములు;
"మా రాముబాణనిర్మథిత మాంసముల - కీరాదె? నీనాక మేల యిచ్చెదవు?
సొలవక మేఁకనంజుళ్లకు" ననుచు - నలి నింద్రుదెసఁ జూచి నవ్వు భూతములు
"మదిఁ జేవ గలిగి కుమారతారకులు - గదిసిన సంగరాంగణముఁ జూచితిమి,
అదయులై విషకంధ రాంధకాసురులు - గదిసిన సంగరాంగణముఁ జూచితిమి;
త్రిదశేంద్రవృత్రులు దెగువమై మెఱసి - కదిసినసంగరాంగణముఁ జూచితిమి;
ఈమాంసఖండంబు లీకబంధంబు - లీమహారక్తంబు లీవింతచవులు
పొడగాన మే"మని పొంగి యొండొండ - నడరుచుఁ దొడరుచు నాడుభూతములు,
రవికులాధిపుఁడైన రామువిక్రమము - తివుటమై గడఁగి కీర్తించుభూతములు.
"ఈరామవిక్రమం బేటివిక్రమము - ఘోరాహవంబులు కోటులు సలిపి
వరమాంసరక్తప్రవాహము ల్వఱపి - పరితృప్తి గావించు పఙ్క్తికంధరుని
నని మొనఁ దెగటార్చె నాచవు లింక - మనకెందుఁ గల"వని మరుగుభూతములు;
ఉరురథధ్వజదండయుగళము ల్నిలిపి - పొరిఁబొరిఁ బ్రేవులు పొందొంద ముడిచి
పరమసమ్మదమునఁ బ్రమదలుఁ దారు - సరసడోలాకేళి సలుపుభూతములు;
ఎమ్ములు నమ్ములు నెడలుగఁ ద్రోసి - యిమ్మైనచోటుల నెడగల్గ నిలిచి

ప్రియమొప్పఁ బ్రియులను బ్రియలను గూడి - ప్రియరక్తపానసంభృతకేళి దేలి
చెలువొప్ప రాముఁడు సీతతోఁ గూడి - వెలయుఁగా" కంచు దీవించుభూతములు
కలిగి భయంకరాకారమై యున్న - కలహరంగముఁ జొచ్చి కడుచోద్య మంది
పనవుచు నేడ్చుచుఁ బతిఁ బేరుకొనుచు - జనుదెంచి యందు రాక్షసవధూజనము
తునిసి నెత్తుటఁ దొప్పదోఁగినకేలు - తనుపారు కిసలయతల్పంబు గాఁగ
నకలంకతరములై యడరి పైఁబర్వు - మకుటరత్నారుణమండల ప్రభలు
తనుఁ బెక్కుగప్పినఁ దద్దయు నొప్పు - ఘనధాతువస్త్రనికాయంబు గాఁగ
నని వడఁబర్వి సర్వాంగంబులందుఁ - దలకొన్న మెదడు చందనచర్చ గాఁగఁ
జతురసంఘట్టనజాతాస్థిరజము - ప్రతిలేని పుష్పపరాగంబు గాఁగఁ
దాలసముత్తాలదండము ల్విరిగి - వ్రాలి తూఁగాడెడు ధ్వజములఁ గ్రాలు
కోమలమృదుల దుకూలఖండములు - వేమఱుఁ బై వీచు వీవనల్గాఁగఁ
నంతంతఁ జుట్టును నవనిపై నున్న - దంతావశోరుముక్తాఫలావళులు
వరుసతో బడిసిపో వైచినఁ జెదరి - కరమొప్ప మల్లికాకళికలు గాఁగ
నరుదుగాఁ బర్విన యారామచంద్రు - శరచంద్రికలచేత సంతాప మంది
వీరలక్ష్మీఘనవిరహాగ్నిఁ గ్రాగి - ధారణిఁ బడియున్న దశకంఠుఁ గనిరి
కని యంత శోకాబ్ధి కరడులఁ దేలి - దనుజేశుపైఁబడి దానవాంగనలు

——: మందోదరీవిలాపము :——

పనువ మందోదరి పతిమీఁదవ్రాలి - తనరెడుశోకాబ్ధిఁ దరియింపలేక
కలసి బాష్పంబులు కన్నుల దొరుఁగ - బలుమాఱు నెలుఁగెత్తి పలవింపఁ దొడఁగె
"హారాక్షసేశ్వర! హావీరవర్య! - హారణాలంకార! హానాథ!" యనుచు
నల్ఁతయుఁ బలువగ లడలు దీపింపఁ - బలుమాఱుఁ బలవించి పతిఁ జూచి పలికె.
"లంకేశ! నేఁడు నీలంకలోపలికి - శంకింప కినరశ్మిజాలము ల్చొచ్చె;
నెడ రయ్యె నిపు డని యింద్రాదిదివిజు - లుడువీథి నందఱు నుబ్బుచున్నారు;
అమరాధిపతి గెల్చి యనలుని గెల్చి - సమవర్తి నాజిలో సాధించి, మఱియుఁ
బాశహస్తుని గెల్చి పవమాను గెలిచి - యీశానుసఖు గెల్చి యీశాను గెలిచి
నీలావు లావుగా నిఖిలలోకముల - వాలుదు వెందు దుర్వారుండ వీవు;
నీకిట్టిదుర్దశ నేఁడేల కలిగె? - నీకంటె బలియురు నేర్పరే కలుగ?
"ధారణీసుత నిమ్ము తగదు రాఘవుఁడు - నారాయణుఁడు గాని నరుఁడు గాఁ డతఁడు"
అని నీకుఁ జెప్పితి నకట! నాపలుకు - విననైతి నీవిధి విన నేల నిచ్చుఁ?
"దపమాచరించుచో దశకంఠ! దొల్లి - విపులైకనిష్ఠతో విదితంబుగాఁగ
నీవింద్రియంబుల నెఱి నిగ్రహించి - తావైరమున నిప్పు డవి యేమఱించి
యనుకూలశత్రులై యాయింద్రియములు - జనకజఁ దెప్పించి సమరంబులోనఁ

వినవంశుచే నిన్ను నిట్లు చంపించె" - నని నీకు హితులెవ్వ రసురాధినాథ!
సురలకు నెబ్బంగిఁ జొరరానిలంక - నురవడి హనుమంతుఁ డొక్కఁడే చొచ్చెఁ
గలఁగక జలరాశి కట్టె వానరుల - కలవియే? సురలు వీరంటి నే నపుడె;
తరమిడి నాజనస్థానంబునందు - ఖరదూషణాది రాక్షసులఁ బెక్కండ్ర
బలువిడి నొక్కండె పటుబాహుశక్తి - నలిరేఁగి చంపిననాఁటనుండియును
దలఁకుదు రామునిఁ గలఁచి నిక్కఁజూచి - తలఁకుట యెల్లను దలకూడె నేఁడు;
ధర్మతత్పర యరుంధతికంటె నిత్య - నిర్మలమతి రోహిణీదేవికంటె
భూరిగుణోజ్జ్వల భూదేవికంటె - సైరణగల పుణ్యసాధ్వి జానకిని
దెగిఁ దెచ్చినప్పుడే దేవికోపాగ్నిఁ - బొగిలినాఁడవు గదె భువనంబు లెఱుఁగఁ?
గైకొని యెవ్వఁ డే కర్మంబుఁజేసె - నాకర్మఫలము వాఁ డందకపోఁడు;
అతినీతిపరుఁడైన యావిభీషణున - కతులసౌఖ్యము గల్గె ననఘాత్ముఁ డగుట
ఏపున లోకంబు లెల్లఁ గాఱించు - పాపికి దురవస్థ పాటిల్లె నేఁడు;
కలరు సీతాదేవికంటె సౌభాగ్య - కలితలు పెక్కండ్రు కామినుల్నీకుఁ;
గామాంధకారంబు కన్నులఁ గప్పి - నీమదిఁ దెలియంగ నేరవుగాక;
కులరూపదాక్షిణ్యగుణగణాకేళిఁ - దలఁప వైదేహి నాతరము గాదెందు;
నాకంటె నెక్కుడో నాతోడ సరియొ - నీకానమికిఁ జెప్ప నేర గా కేను,
మృత్యు వొక్కొక్క నిమిత్తంబువలన - సత్యంబు గలుగుట సకలజీవులకు;
నెడరైనమృత్యువు నిటఁ జేరఁ దెచ్చు - వడువునఁ దెచ్చితి వైదేహి! నీవు
భాగ్యంబుగలసీత పతితోడఁ గూడి - యోగ్యంబు లగుసుఖం బొనర బెంపొందె;
నాథ! భాగ్యములేని ననుఁజూడు దుఃఖ - పాథోధిలోపలఁ బడి మునింగెదను;
పొలుపార నీతోడఁ బుష్పకం బెక్కి - లలితంబులైన లీలావిహారములు
సలిపితి; మందరశైలంబునందుఁ; - గలధౌతగిరియందుఁ గనకాద్రియందు
నాతతనందనోద్యానంబునందుఁ - బ్రీతిమై మఱియును బెక్కుదేశముల;
నక్కటా! యాలీల లన్నియు నన్నుఁ - డ్రెక్కొన్న విధి కడతేర్చెనే నేఁడు
మయుఁడు నాతండ్రి నామగఁడు రావణుఁడు-ప్రియపుత్రుఁ డాహవప్రియుఁ డింద్రజిత్తుఁ
డని గర్వముననుండి యనిలోన రామ - జననాథుచే నీవు చచ్చు టేనెఱుఁగ?
పిడు గడచిన యద్రి పృథివిపైఁ గూలు - వడువునఁ జూర్ణమై వసుధపైఁ బడితి;
మృత్యువునకు నీవె మృత్యువైయుండి - మృత్యువుపాలైతి మేదినిఁ గూలి;
వైరులసతులకు వైధవ్య మిత్తు - నీరామలకుఁ గల్గె నేఁ డాఫలంబు;"
అని యేడ్చుఁ బలవించు నసురేశుమోముఁ - గనుఁగొని వర్ణించుఁ గన్నీరు నించుఁ
దొడలపైఁ దలయిడుఁ దొరుఁగుకన్నీటఁ - గడుగు నాననధూళి కడుఁ జిన్నవోవు;
కీలించి కేలు కెంగేలిలోఁ దారు - వాలు డెందము గంద వగచు నాత్మేశు

తలయెత్తి డాకేల ధరియించి చూచు - తలయూఁచు వలచేయి ధరణిఁ బొరల్చి
"పోయెఁ బొమ్మను ; రామభూపాలుఁ డింత - సేయునే ? నేనేమి సేయుదు నింక?"
యని యలమటఁ బొందు నవనిపైఁ బొరలుఁ - దనదిక్కు లేమికిఁ దద్దయు వగచు ;

—: విభీషణుఁడు మందోదరిని చూచి దుఃఖించుట :—

తుదిలేనిశోకాగ్నిఁ దొడరి యిబ్బంగి - వదలక కాలెడి వదినెను జూచి
యడుగులపైఁ బడి యాత్మలోఁ బెద్ద - యడలిస్మ డింపఁగ ననె విభీషణుఁడు.
"వడితోడఁ బేర్చి రావణపయోరాశి - పడఁతుక రఘురాముబాణాగ్ని నిగిరె ;
పఱతెంచి రాఘవప్రళయమారుతము - సరస రావణపారిజాతంబుఁ గూల్చె ;
గమి విచ్చిపాఱ రాఘవనాగవైరి - సమదరావణసామజంబును జంపె : 7890
నతులితనిశితరామామోఘబాణ - శతకోటి రావణశైలంబు దునిమె :
బలువిడి రాఘవప్రళయదావాగ్ని - నని దశాననకాననము నీఱుచేసెఁ :
బడఁతుక ! రాఘవాపరపయోరాశిఁ - గడఁగి రావణదివాకరుఁ డస్తమించె ;
ఖరకరామోఘరాఘవనీలమేఘ - శరవృష్టి రావణసప్తార్చి నార్చె ;"

—: రాముఁడు విభీషణు నోదార్చి రావణునకుఁ ప్రేతకృత్యంబులఁ జేయించుట :—

నని పెక్కుభంగుల నడలుచునున్న - ఘనవిభీషణుఁ జూచి కాకుత్స్థుఁ డనియె-
"నీవనితలయేడ్పు లింక వారింపు ; - మీరును శోకింప కిటమీఁద నుడుగు ;
పరిగొని శూరులు బవరంబులోనఁ - బరులచేఁ జత్తురు ; పరులఁ జంపుదురు :
జయ మిద్దఱికి లేదు సమరంబులోన ; - జయపరాజయము లస్థలితము ల్గావు
సకలసుపర్వుల సాధించె నితఁడు ; - సకలగంధర్వుల సాధించె నితఁడు ;
సకలదిక్పాలుర సాధించె నితఁడు ; - సకలభూపాలుర సాధించె నితఁడు ; 7900
ఏకాంగవీరుం డహీనసాహసుఁడు - లోకైకజితుఁడు త్రిలోకభీకరుఁడు
మీయన్నరణమున మిక్కిలికడిమిఁ - జేయాపఁ దెలియఁ జూచితి కాదె? నీవు
ఈచందమున నిచ్చి యెవ్వండు పోరు - నీచందము నెదిర్చి యెవ్వండు చచ్చు ?
నీలావు నీచావు నెవ్వరు వడయఁ - జాలుదు రక్కటా ! జయ మేమిసేయు ?
ననఘ ! మీయన్నకృతార్థుండు వగవఁ - బనిలేదు ధైర్యంబు పాటించి వినుము
కడఁకతో నగ్నిసంస్కారాదివిధులు - తడయక చేయు మీదనుజాధిపతికి"
ననవుడు భీతుఁడై యావిభీషణుఁడు - ఘనభక్తియుక్తిమైఁ గరములు మొగిచి
"యెక్కడి సంస్కార ? మీతఁడు నాకు - నెక్కడితోఁబుట్టు ? వితఁడు నాపగత,
పీదేవిఁ దెచ్చిన నీచుండు కష్టుఁ ; - డీదుష్టచిత్తున కెక్కడివిధులు ?
పరవధూజనుల సంస్పర్శంబుసేయు - పురుషు లధోగతిఁ బోయి కూలుదురు ; 7910
అట్టివారల ముట్ట నర్హంబు గాదు - గట్టిగాఁ గనుగొనఁ గా దటుఁగావ ;

నీపాపకర్మని నేముట్టుటకును - నోవ; వైదికవిధి కుచితుండు గాఁడు;"
అనుటయు నమ్మాట లంతరంగమునఁ - జొనిపి విభీషణుఁ జూచి రాఘవుఁడు
"అనఘ! నీచెప్పిన యంతకుఁ గలఁడు - దనుజాధిపతి నింకఁ దగదు దూషింపఁ;
గడఁకతో సమరగంగాప్రవాహమునఁ - గడిగికొన్నాఁ డొగిఁ గలకల్మషములు
అచ్చుగా నాపను లన్నియు నయ్యెఁ - జచ్చినపిమ్మటఁ జనదు వైరంబు;
పరువడి నితనికిఁ బరలోకవిధులు - కరమర్థిఁ జేయుము కడఁకతో నీవు;"
అనవుడు నౌఁగాక యని విభీషణుఁడు - తనబుద్ధివైదికధర్మంబుఁ బూని
యచటికి నగ్నిత్రయంబుఁ దెప్పించి - యచలమానసుఁ డప్పు డగ్రజన్మునకుఁ
గరమొప్ప నగ్నిసంస్కారాదు లైన - పరలోకవిధు లెల్ల భక్తితోఁ జేసి
చనుదెంచి యారామచంద్రునంఘ్రులకు - వినతుఁడై యున్న యవ్విమలాత్ముఁ జూచి
ప్రియభాషణంబులఁ బెద్ద మన్నించి - దయపెంపు మిగుల నాతని నూఱడించి
ధరణీశుఁ డప్పుడు తమ్మునిఁ జూచి - నిరుపమకారుణ్యనియతుఁడై పలికె.

—: విభీషణుని లంకాపట్టాభిషేకము :—

"నీవింక లంకలోనికిఁ బోయి పుణ్య - భావు విభీషణుఁ బట్టంబుఁ గట్టి
రమ్ము పో" మ్మనవుడు రాఘవానుజుఁడు - నెమ్మితో లంకలోనికిఁ బోయి యపుడు
తడయక తరుచరోత్తములను బనిచి - కడఁక సముద్రోదకములఁ దెప్పించి
వారిపురోహితవరుల రప్పించి - వారిసజ్జనమంత్రివరుల రప్పించి
భూరిమంగళతూర్యములు మ్రోయ నతని - నారూఢనియతితో నభిషిక్తుఁ జేసి
సంచితమంగళాచారము ల్మెఱయ - నంచితసింహాసనాసీనుఁ జేసి
కరమొప్ప నతని లంకారాజ్యమునకుఁ - బరమసమ్మదమునఁ బట్టంబుఁ గట్టి
"యెందాఁక రవిచంద్రు లెందాఁక ధరణి - యెందాఁక కులగిరు లెందాఁక నభము
వెందాఁక జలనిధు లెందాఁక దిశలు - నెందాఁక రాఘవాధీశుకీర్తనము
లారూఢముగఁ జెల్లు నందాఁక నేలు - మీరాజ్య" మని యప్పు డెలమి దీవించి,
"పరఁగ రక్షోరాజ్యభరణ మెవ్వరికిఁ - బరికించి నడపుట పరమదుర్లభము.
దీని నేమఱక వర్తింపుము నిత్య - మైనధర్మముసేయు" మని యొప్పఁ బలికె-
నంత విభీషణుం డక్షీణరాజ్య - సంతోషమును బొంది చతురమానసుఁడు
తడయక మంగళద్రవ్యము ల్మంచి - తొడవు లంబరములు దూర్వాక్షతములు
గొని లక్ష్మణునిఁ గొల్చి కొమరొప్ప వచ్చి - జననాథునకు నిచ్చి సద్భక్తి మ్రొక్కె-
నలవుమై రఘురాముఁ డవియెల్లఁ బుచ్చి - యెలమితో మాతలి కిచ్చి వీడ్కొలిపె.
మాతలి రథమెక్కి మహనీయమహిమ - నాతతరథవేగుఁడై పోయె దివికిఁ,
నదనంతరంబ యద్ధరణీవల్లభుఁడు - మదిలో విచారించి మారుతిఁ జూచి
"జనకపుత్రికి మనజయము క్షేమంబు - వినుపింపు లంకకు వేగ పో" మ్మనుడు

చని హనుమంతుఁడు సంతోష మొదవ - ఘనవేగమున లంకఁ గడఁకతోఁ జొచ్చి
యారాముविజయంబు నాత్మఁజింతించు - నారామసతి నశోకారామవీథిఁ
గని మ్రొక్కి, వచ్చితిఁ గల్యాణి ! యనుచు - వినతుఁడై పలికెను వినయంబుతోడ
" సంతోష మెంతయు జానకి ! నీవు - చింతించుపగిదినే సిద్ధించె నీకు.
దేవి ! నీపతి రామదేవుండు వచ్చి - రావణు లోకవిద్రావణుఁ జంపి
తొడరి యనేకుల దుష్టరాక్షసులఁ - బొడి చేసి సమర మద్భుతముగాఁ జేసి,
తమ్ముఁడు సౌమిత్రి తనుఁగొల్వఁ బరమ - సమ్మదంబున రామచంద్రుఁ డున్నాఁడు."
అని చెప్పి యాదేవి యడలార్పఁ దొల్లి - పనివచ్చి యాడిన బాసలు దలఁచి,
"జలజాక్షి ! నీపతి జలధి బంధించు ; - లలన ! నీనాథుండు లంకపై విడియు,
రమణి ! నీరమణుండు రావణుఁద్రుంచుఁ ; - గమలాక్షి ! నీభర్తఁ గైకొను నిన్ను ;
నని విన్నవించితి నర్థి నాఁ డిచట, - వనిత ! నాప్రతినలు వచ్చె నన్నియును
పనివినియెద నింకఁ బతిపాలి కేను - బను లానతి" మ్మన్నఁ బవనజుఁ జూచి
రావణుమరణంబు రఘురాముజయము - భావించి భావించి పడఁతి హర్షించి
తెగి నీప్రతాపంబు దీపింప రామ - జగతీశ్వరుఁడు వచ్చి సాధించెఁ గాక !
ఘనదైత్యగర్వాంధకార మీలంకఁ - జనఁజొచ్చి పరులకు సాధింపఁ దరమె ?
నీధైర్యగాంభీర్య నిరవద్యశౌర్య - మాధుర్యపర్యాయమహిమ లేమందు ?
నే మని వర్ణింతు నేను నీచరిత ? - మేమని పొగడుదు నేను నీకడిమి ?
నూత్నభూషణజగన్నుతవస్త్ర హేమ - రత్నసంపదలతో రాజ్య మిచ్చినను 7960
బరఁగ నీచే ధనపౌరుషంబునకుఁ - పరికింప సరిగావు పవమాన తనయ !
సంతోష మందితిఁ జాల నీవలన - నంతరంగంబున" నని సీత పలుక,
హనుమంతుఁ డత్యంతహర్షంబు తనదు - మనమునఁ బెనఁగొన మగువ కిట్లనియె.
"నన్ను మీరిటు కరుణాదృష్టిఁ జూచి - మన్నించి యాడిన మాటయె చాలు ;
భావింప దేవేంద్రపదమునకంటె - నేవస్తువులకంటె నిది ఘనం బరయ ;"
నని పల్క మఱియును నమ్మహీపుత్రి-హనుమంతుఁ గనుగొని యతని కిట్లనియె.
"బలమునుశౌర్యంబు బాహావిక్రమము - నలఘుతేజంబును నంచితక్షమయు
శ్రుతము మాధుర్యంబు సుస్థిరత్వంబు - సతతంబు నిశ్చలస్వామిభక్తియును
వినయంబు మొదలైన విశ్రుతగుణము - ననుపమస్థితినొప్పు ననఘ ! నీ" కనిన
గడుభీకరాకృతు ల్గలిగి యద్దేవి - కడనున్న రాక్షసాంగనల నీక్షించి 797
"యాపాపకర్మునియాజ్ఞ పాటించి - యీపాపమతులు నీ కెగ్గుసేయుదురు ;
ఘనముష్టినిహతులఁ గడతేర్చిపుత్తు" - ననవుడు జానకి హనుమంతుఁ జూచి
"యేసినవాఁ డుండ నిషు వేమిసేయు ? - దాసీవధం బెందుఁ దగదు చింతింపఁ :
దొల్లి నేఁజేసిన దుష్కర్మఫలము - లెల్లను గంటి ; వీ రేమిసేయుదురు ?

అనఘచారిత్ర ! పాపాత్ములందైన - ఘనులు దయాబుద్ధిఁ గలిగియుండుదురు ;
గాన నీరాక్షసకాంతలఁ జంప - వానరోత్తమ ! నీకు వల" దన్న నలరి
"నిర్మలగుణరత్ననిధివి నీ వరయ - ధర్మపత్నివి గాఁగఁ దగుదు రామునకు,
భూనాథుకడ కింకఁ బొమ్మని నాకు - నానతి యి" మ్మన్న నద్దేవి పలికె.
"భావంబు తా నని పట్టితిఁ బ్రాణ - మేవానరోత్తమ ! యింతకాలంబు
తన్నుఁ జూడక యింకఁ దడవోర్వఁజాల - నున్నరూ పని తెల్పు ముర్వీశునకును
బొ" మ్మని దీవింప భూమినందనకు - నెమ్మితో మ్రొక్కుచు నిపుణమానసుఁడు
చనుదెంచి యారామజగతీశ్వరునకు - వినతుఁడై పావని వెస విన్నవించె
"దేవ ! నీసేమంబు, దేవ ! నీజయము - దేవితోఁ జెప్పిన దేవి హర్షించె :
వనజాతనేత్ర దేవరఁ జూడవలయు - నని విన్నపము సేయు మని పంచె నన్ను"

—: శ్రీరాములు విభీషణునితో సీతను దెమ్మనుట :—

నవిన నించుకతడ వాత్మఁ జింతించి - జననాథుఁ డావిభీషణుఁ జేరఁ బిలిచి,
జనకజ మంగళస్నానంబు సేయఁ - బనిచి దివ్యాంబరాభరణమాల్యములు
వెలయఁ గైసేయించి వేడ్క నిక్కడికిఁ-బొలఁతుకఁ దోడ్తెమ్ము పొ"మ్మన్న నతఁడు
సంతసంబున నేగి సరమాదులైన - యంతఃపురస్త్రీల కంతయుఁ జెప్పి
జనకజఁ దెండన్న సంప్రీతి వారు - చని భూమిజకు మ్రొక్కి సద్భక్తితోడ
"దేవి ! నీపతి రామదేవుండు పిలిచి - యావిభీషణుతోడ నానతి యిచ్చి
పుత్తెంచుటయు మమ్ముఁ బుత్తెంచె నీవు - చిత్తంబులోపలఁ జెలువు వాటించి
యభిమతమంగళాయతుఁ డైనరామ-విభుఁ డున్న చోటికి వేంచేయవలయు
వేష మేటికి నెలనాఁగ నీకు ? - నీవు కల్యాణివి నీరేరుహాక్షి !"
యని మంగళస్నాన మర్థిఁ జేయించి - తనులతాతన్వికిఁ దడియొత్తు లొత్తి,
దివ్యాంబరంబుల దివ్యమాల్యముల - దివ్యభూషణముల దేవిఁ గైసేసి,
అసమానమహిమతో నసురకామినులు - పసిఁడిపల్లకియందుఁ బడఁతుక నుంచి
తోడితెచ్చుటఁ జూచి తోరంపుభక్తి - గడునొప్పుమిగుల రాక్షసకులేశ్వరుఁడు
ప్రకటరాజ్యమునకు ఫాలపట్టమును - నకలంకనియతికి హస్తవేత్రమును
ధరియించి యత్యంత ధన్యతఁ బొంది - పరమానురక్తుఁడై బంటునై కడఁగి
సుందర రాక్షసముఖ్యులు నడవ - సందడి జడియుచుఁ జతురుఁడై వచ్చి
యనతిదూరంబున నద్దేవి నునిచి - చనుదెంచి యావిభీషణుఁడు రామునకుఁ
మ్రొచ్చిబ వినతుఁడై చేతులు మొగిచి - "తెచ్చితి, విచ్చేసె దేవి" నావుడును
అతిహర్షఘోషదైన్యాయత్తుఁ డగుచు - మతి నింత చింతించి మనుజవల్లభుఁడు
పిలిచి, తె" మ్మనుడు విభీషణుం డరిగి - యొలసినకడఁకతో నుచితసంవేది
పవనవీథి నప్పురమపావనుఁడు - దేవి జానకిఁ దోడితెచ్చుచోఁ గదిసి

ఘనవేత్రహస్తుఁడై కపులరాక్షసులఁ - గనుఁగొని సందడి గ్రంద వ్రేయుటయు
నామహాకలకలం బప్పు డాలించి - రాముఁడు రాక్షసరాజు వీక్షించి,
"యోహో విభీషణ! యుచితమే నీకు? - నూహింప నేటికి నుగ్రకృత్యములు?
వింతవా రెవ్వరు వీరలో మనకు - నింత నొప్పింతురే యిబ్బంగిఁ గడఁగి?
వలవదు వారింప వచ్చి యందఱును-గలసి చూతురుగాక! కలదె యిం దేగు;
కాలదేశాంతరక్రమమునఁ జెడని - యీలు వొక్కఁడ మరు వింతియ కాక.
యెనసినకోటలు నిండ్లును దెరలు - వనితల కెందు నావరణము ల్గావు
వ్యసనంబులందు వివాహంబులందు - నెసఁగుకయ్యములందు నిష్ఠలయందు
తలకొని చెల్లు నుత్సవములయందు - వలవ దావరణము ల్వారిజాక్షులకు;
నే నిందు నున్నాఁడ; నిది రణభూమి; - గాన నెగ్గేమియుఁ గాదు రానిమ్ము;"
అనిన విభీషణుం డారాఘవుండు - పనిచినతెఱఁగునఁ బద్మాక్షిఁ దెచ్చె:
నప్పుడు కల్యాణి కవనీతనూజ - కుప్పొంగుసంతోష ముల్లంబు నిండ
వెలికి నేతెంచిన విధమునఁ జెమటఁ - గలయఁ దనూలతఁ గ్రమ్మి దైవార,
రాకాసుధాకర రామచంద్రావ - లోకనామృతపానలోలయై, తేలి
చిరవిరహాగ్నులఁ జెచ్చెఱ నార్చి - పరమానురాగసంభరితాత్మ యగుచు
నేచినకోర్కుల నెలమి దీపింపఁ - జూచెఁ జూడఁగ నాఁగఁ జూచి రాఘవుని
నవనతవదనయై, యశ్రుపూరములు - ధవళవిలోచనోత్పలములఁ దొరుఁగ,
భయమును బ్రియమును బైపాటు సిగ్గు - పయిఁబడుచుండ నప్పడఁతుక యుండె;
నప్పుడు రఘురాముఁ డాత్మలోఁ గోప - ముప్పొంగఁ దప్పక యుగ్మలిఁ జూచి,
మానంబు ప్రాణంబు మహితవృత్తులకు - మానాభిరక్షణ మతి చింత చేసి,
"మానిని! వినుము నామహితవర్తనకు - నే నిన్ను దెచ్చితి; నింతియె కావి,
యింతి! నీదెస నాకు నింతకు మిగుల - నంతరంగంబున నాసక్తి లేదు;
కాకుత్స్థకులజులు గాంభీర్యధనులు - లోకరక్షణకళాలోలతత్పరులు,
వారివంశంబున వచ్చి జన్మించి - భూరివృత్తోన్నతిఁ బొకార్చె నందు;
పగవానియింటిలోపల నున్ననిన్నుఁ - దగిలి వరించుట ధర్మంబు గాదు;
"ఆలిఁ గోల్పడిపోయి యక్కటా! మగుడఁ - దేలేఁ డితం" డను తిట్టు వాటునకు
వెఱచి తెచ్చితిఁ గాని వెలఁది! నిన్నొల్ల - నొఱుపైనచోటుల నుండు పొమ్మనిన
జననాథుపరుషభాషాసాయకములు - గొనికాడ నొప్పింపఁ గువలయనేత్ర
యప్పటిసంతోష మంతయు మఱచి - చెప్ప నోరాడక చేష్టలు దక్కి-
తాపంబుఁ బొంది యుత్తలమంది కుంది - కోపించి వగచి డగ్గుత్తికవెట్టి,
జలజాప్తకులు రామచంద్రునిఁ జూచి - యెలనాఁగ యేడ్చుచు నిట్లని పలికె.
"దేవ! నాచిత్తంబుఁ దెలియదే నీకు? - నీవు సర్వజ్ఞ మనీషివి గావె?

నను(దెచ్చి నాపిన్ననాఁటనుండియును - బెనిచి రక్షించి గాంభీర్యంబు నించి
యీనీచభాషల నేల నొప్పించె ? - దేనేల ? నీవేల ? యీమాట లేల ?
భూదేవికడుపునఁ బుట్టితి ; జనకుఁ - డాదట ననుఁ బెంచె ; నంతటిమీఁద
నృపశిరోమణి వైన నీదేవి నైతి - చపలవధూవృత్తి సైఁచునే నాకు ?
మగవారు నమ్మని మగువల నాడు - తగవుల నాడెదు తగులు వోవిడిచి,
నమ్మనివాఁడవు నాఁడు నన్నరయఁ - బొమ్మని హనుమంతుఁ బుచ్చిన యపుడె
చెప్పి పుత్తెంచినఁ జెనఁటిప్రాణముల - నప్పుడె విడువనె యడియాస లుడిగి"
యని లక్ష్మణునిఁ జూచి "యనఘ ! మీయన్న-యనుమాన ముడిగి నన్నాడుచున్నాఁడు.
తగునె యీక్రియ నాడఁ దరము నాతరము-తగని మాటలు నీకుఁ దగ దనఁదగదె ?
కలపుణ్యగుణములఁ గడచన్నప్రోడ - నొలసి నీయెఱుఁగని యుచితంబు లేదు
నావర్తనముఁ జూడు ; నాయందుఁ గలదె - భావింపఁ గల్మషభావ మింతైన ?

—: సీత యగ్నిచొచ్చుట :—

శంకింపవలదు విచారంబు చేసి - యింక మీనిశ్చయ మిట్టిదయేని
ముక్కఁడ పొదఁ బేర్చుఁ డిందఱు చూడ - స్రుక్కక యనలంబు సొచ్చెదఁ జొచ్చి
పావకుముఖమునఁ బతి కింకఁ బరసు - పావనురాలనై బ్రహ్మాదిసురల
మెచ్చించి మిమ్మెల్ల మెచ్చించి భూమిఁ - జొచ్చెద" ననవుడు స్రుక్కి లక్ష్మణుఁడు
మామఁ గనుంగొని రాముక న్నెఱిఁగి - భూమిజ కప్పు డద్భుతముగాఁ దెచ్చి
పొద పేర్చుటయు మహీసుత సీత ప్రీతి - పొదఁ జూచి ప్రణమిల్లి పొదచుట్టుఁ దిరిగి
యభినుతు లింపొంద నగ్నిదేవునకు - నభిముఖియై నిల్చి హస్తముల్ మోగిచి
ధర్మదేవతలార ! ధర్మంబులార ! - నిర్మలమతులార ! నియతాత్ములార !
గదధిపతులార ! చంద్రార్కులార ! - నిగమసాధకులార ! నిగమంబులార !
సంచితోన్నతులార ! సర్వజ్ఞులార ! - పంచభూతములార ! పరహితులార !
గరవరులార ! కిన్నరవరులార ! - సురవరులార ! భూసురవరులార ;
రుణాఢ్యులార ! దిక్పతులార ! విమత - హరులార ! పాపసంహరులార ! యేను
నమనోవాక్కాయకర్మంబులందుఁ - బనిగొన రామభూభర్తకుఁ దప్పఁ
ప్పిన నీయగ్ని ధరియింపలేక - యిప్పుడు నీఱౌదు నిందఱు చూడ ;"
ని యొప్పఁ బలుకుచు నమ్మహీపుత్రి - తనచిత్తమున నున్న తాత్పర్య మొప్పఁ
నుఁగొని బ్రహ్మాండకటకంబు నిండి - యనుపమాకారంబులై పేర్చి పేర్చి
సమించొండశిఖల మహోదగ్ర మగుచు - మండెడు నగ్నిలో మానిని చొచ్చె.
వంతయును గంద దాపూవుఁబోడి - పావకసరసిలోఁ బదిలమై నిలిచి
రచరణాననకమలంబు లొప్ప - వరకుచద్వయ చక్రవాకంబు లొప్ప
వబాహువల్లిమృణాళంబు లొప్పఁ - బ్రవిమలత్రివళీతరంగంబు లొప్ప

మహితలోలన్నేత్రమత్స్యంబు లొప్ప - సహజరోమావళి శైవాల మొప్పఁ
గమలిని తెఱఁగునఁ గర మొప్పుచున్న - కమలాక్షి గనుఁగొని కపులు రాక్షసులు
శోకింపఁ దొడఁగిరి సురసిద్ధసాధ్య - లోకంబులెల్ల నాక్రోశింపఁ దొడఁగె;
నామరుత్తనయుండు నర్కనందనుఁడు - సౌమిత్రియును విభీషణుఁ డంగదుండు
దరుచరయూథపు ల్దానవాధిపులు - సరమాదు లైన రాక్షసవధూజనులు
నధికశోకంబున నడలుచు నుండి - రధిపతి నిర్విణ్ణుఁడై యుండె నంత,
హరుఁడు వాగ్వరుఁడును నఖిలదిక్పతులు - గరుడగంధర్వులు ఖచరవల్లభులు
వరవిమానస్థులై వచ్చి రందఱును - బరఁగఁ బ్రత్యుత్థానపరుఁ డైన రాము
వీక్షించి, "వేదాంతవేద్యుండ వఖిల - సాక్షివి, కర్తవు, సంవిదాకృతివి,
నిర్వాణపరుఁడవు నిత్యపూర్ణుఁడవు - సర్వసంవేదివి జగదేకనిధివి,
యక్షీణపుణ్యుండ, వవ్యక్తపరుఁడ - వక్షరత్రయమూర్తి, వాద్యంతపతివి,
భువనంబు లబ్ధులు భూతము ల్నదులు - పవనంబు లస్త్రలు జంతుసంతతులు 808
తరువులు తెరువులు తంత్రము ల్విధులు - సురలు నక్షత్రము ల్శ్రుతులు శాస్త్రములు
గనుఁగొన వేలు లక్షలుకోట్లు గణన - ననుపమశతకోటు లరసి యెవ్వరును
గడగాన రొక్కొక్క కమలజాండమునఁ - బడి యట్టిబ్రహ్మాండ పఙ్క్తులు గలసి
నీకుక్షి నున్నవానికి లెక్క లేదు - నీకడఁ గానంగ నేర్తురే యొరులు?
భవదీయమాయాప్రభావంబు దెలియ - భవదీయులకుఁ గాక పరులకు వశమె?
యొకనిఁజంపితి గెల్చి తొకఁడు వినిగెలిచె-నొకఁడు సాధ్యుడు నీకునొకఁ డెక్కుడన
స్తుతినింద లవి నిన్ను సోఁక వెన్నఁడును - నతిమహత్త్వోన్నతు లట్టివి నీకు
దానభావంబునఁ దక్క నొండొకట - నీసంవిదాకృతి నిత్యదుర్ఘటము
నరనాథ! నీవాదినారాయణుండ - వరయ నజ్జానకి యయ్యాదిలక్ష్మి
లోకైకరక్షణలోలత నీవు - కాకుత్స్థుఁ డనఁగఁ బ్రఖ్యాతుండ వైతి 80
ని న్నేల మఱచితి? నిష్ఠురవహ్ని - నున్న జానకిఁ జూచుచుండుట తగదు;
పిలిపించి కైకొమ్ము ప్రీతి మన్నింపు - వలవ దుపేక్షింప వనజాక్షి నింక?"

—: అగ్నిదేవుఁడు సీతను శ్రీరాముల కొప్పగించుట :—

నని పెక్కుభంగుల నఖిలదేవతలు - గనుఁగొని పలుకుచోఁ గడఁగి పావకుఁడు
వనిత చెమర్పదు వాడదు మోము - తనువల్లి గందదు తలఁక దింతయును
బొలఁతి ధరించిన పుష్పమాలికలు - నలఁగవు తొలఁగవు నాతి మైపూఁత
యనుచు దైత్యులు కపు లందంద నిక్కి-కనుఁగొంచు నుబ్బుచుఁ గనవత్తు లగుచు
జగదీశుఁ డీపుణ్యసతి నింతపలుకఁ - దగ దంచు నీతెంపు తగ దంచు నుండఁ
గోమలిఁ దగ నెత్తుకొని వచ్చి ప్రీతి - రామసన్నిధి నిల్పి రాముతో ననియె:
"నీవె దైవంబును నీవె ప్రాణంబు - నీవె చుట్టంబును నీవె సర్వంబు

గా నుండు నొండొకగతిఁ జిత్తవృత్తిఁ - గాన దీకల్యాణి కడుముద్దరాలు
రావణుపనుపున రాక్షసస్త్రీలు - వేవురు వేవేల విధముల వచ్చి
తఱిమి నొప్పింతురు దారుణక్రియల - వెఱపింతు రలఁతురు వెడ్డు వెట్టుదురు
ఇన్నియుఁ జేయంగ నెంతయు సాధ్వి - త న్నింత మఱవదు తలఁక దెంతయును
యందె చిత్తంబు నిలిపి సర్వంబు - నీయధీనము చేసి నిల్చె నీయింతి ;
కొమ్ము నెమ్మి నీకమలాక్షి నింకఁ - గైకొనకుండుట గాదు ధర్మంబు ;"
ని పావకుఁడు వల్క నారామవిభుఁడు - దనమది నొక్కింత తడవు చింతించి
యాదిదేవుండు బ్రహ్మాదులు వినఁగ - నాదేవసభలోన నప్పు డిట్లనియె.
నీయింతిదెసఁ బాప మింతయు లేదు - నాయెడఁ దప్ప దున్నతచిత్తురాలు ;
అవును భక్తియు విమలశీలంబు - నెఱుకయు ధైర్యంబు నీయింతియందుఁ
ల దెఱుంగుదు నట్టుగాక దైత్యునకు - మెలఁతుక గదియరామియు నెఱుంగుదును ;
అధిగతబహుదోషుఁడగు దశగ్రీవుఁ - డధికబలోన్మత్తుఁడై కొనిపోయి
వనవినోదారామతరుమధ్యసీమ - నునిచిన జానకి నూరక తెచ్చె ;
"మీఁద రఘురాముఁ డిట్టికాముకుఁడు-గలఁడె ? దుష్కీర్తికిఁ గలఁగఁ డేమియును"
పని లోకమునఁ బుట్టు నపవాదమునకు - జనకజ నిబ్బంగి శాసింపవలసెఁ ;
శంక లన్నియుఁ గడతేరె నింకఁ - మెలఁతుకఁ గైకొంటి మీమాట వింటి ;"
సమీపంబున నద్దేవి నుండఁ - బనిచి రాఘవుఁడు చూపఱు చూడ నొప్పె.
నుండి రోహిణిదేవియుఁ దాను - నవిరళప్రభ నొప్పు నమృతాంశుభంగి
దయ్యఖిలలోకారాధ్యచరణుఁ - డొప్పు మహోల్లాస ముల్లంబు నిండ
మహాదేవుఁ డాశ్రితకల్పతరువు - రాముఁ గనుంగొని రాగిల్లి పలికె ;
వ్వఁ డుద్యోగించు నింతటిపనికి ? - నెవ్వఁడు సాధించు నీజగద్ధితము ?
కంటకుఁడు త్రిలోకభీకరుఁడు - నాకాదిలోకప్రణామసాధకుఁడు,
లోక విద్రావణబలుఁడు - రావణు మర్దింప రా దెవ్వరికిని ;
తోఁ బగఁగొని వీనిపై విడిసి - వీని నివ్విధిఁ జంపి వీనిఁ గాల్పించి
విక్రమక్రమప్రౌఢిమ మెఱయఁ - గలరె లోకమున నెక్కడనైన మగలు ?
వణునిఁ జంపి తనఘ ! నీవలన - నీరేడుభువనము లిటమీఁద బ్రదికె ;
ంద్రి దశరథమేదినీనాథుఁ - డేతెంచె దివినుండి యీయొప్పుచూడ ;
విమానారూఢుఁడై యున్నవాఁడు - త్రిదశగణాధీశదీప్తుఁడై వాఁడె !
ద్ధితకృత్యుఁ డగుసత్యనిధికిఁ - బూజానమస్కారములు సేయఁ బొమ్ము ;"
లు ఏడు రఘురాముఁ డభిరామశీలుఁ - డనుజన్మయుక్తుఁడై యవనీశునకును
వప్రేమంబు నెలకొన నపుడు - దండప్రణామముల్ దగఁ జేయుటయును
సమ్మదమునఁ జేనిండఁ గూర్చి - యెత్తి కౌఁగిటఁజేర్చి యునవంశుఁ డనియెఁ.

"గైకేయిమాట లాకర్ణించి నిన్ను - లోకరక్షణకళాలోలుఁ గానలకుఁ
బుచ్చితిఁ దగవింత వోలింప నైతి - నిచ్చలో శుభకర్మ మెఱుఁగ లేనైతి;
నిన్నుఁ బట్టముగట్టి నీవురాజ్యంబు - కన్నులపండువుగాఁ జేయుచుండఁ
జూచి లోకంబులు సుఖియించుచునికి - చూచుపుణ్యము నాకుఁ జొప్పడవయ్యెఁ :
బుత్రశోకంబునఁ బోయిననాకు - సుత్రామలోకంబు చొరఁ బూటగలదె ?
అతాప మెప్పుడు నంతరంగమున - నాతతస్ఫుటవహ్నులై యుండుచుండు
నమరలోకంబున నాఱ దాచిచ్చు - శమియించె నేఁడు నీసన్నిధిఁ జేసి
కమలాప్తసమతేజ ! కమలాభిరామ ! - కమలాప్తవంశ ! యక్షరకీర్తి లొప్ప
నీవయోధ్యకుఁ బోయి నిఖిలధర్మములు - భావించి మదిఁబెట్టి పట్టంబుఁ బూని 814
రాముఁడ లోకాభిరాముఁడ సుతుల - తో మహియేలుము తుదముట్ట" ననుచు
సౌమిత్రిఁ గనుఁగొని "సౌమిత్రి ! నీవు - రామునివెనుక నరణ్యభూములకుఁ
జనుదెంచి యుత్తమసాహసక్రియల - ననఘుఁడై వర్తించి తతులపుణ్యుఁడవు
మెలకువ నిటమీఁద మీయన్నమనసు - నలగకుండఁగ నీవు నడపుమీ" యనుచుఁ
దన కర్థి మ్రొక్కి యొాదల వాంచియున్న-జనకనందనఁ జూచి జననాథుఁ డనియెఁ.
"బరమపాతివ్రత్యపదశుద్ధి నీకు - సరియెవ్వ ? రుత్తమసాధ్వివి నీవు ;
నిను రాముఁ డాడిననిష్ఠురోక్తులకుఁ - గినియకు నొవ్వకు గీడ్పడియుండు ;
ఘనకీర్తియుతుల రాఘవుఁ బోలుసుతులఁ-గనుము; పుణ్యము లెల్లఁ గైకొనిమనుము;
అని ముగ్వురను మెప్పు లలర దీవించి - తనలోన మోదించె దశరథేశ్వరుఁడు.
చంద్రశీతలు రామజననాథచందు - నింద్రాదిదేవత లెల్ల వీక్షించి 815
"మనుజుండవై నీవు మాకుఁగా వచ్చి - జనియించి రాక్షసక్షయము గావించి,
యీభంగి దుఃఖంబు నిన్నియు నోర్చి - భూభార మంతయుఁ బుచ్చి పోవైచి,
మమ్ముఁ రక్షించి మాజీవనములు - నెమ్మితో మాకిచ్చి, నిలుకడ లొసఁగి
పుచ్చుచున్నాఁడవు పుణ్యాత్మ ! వరము - లిచ్చెద మడుగు మభీష్టంబు లేమి ?"
యనవుడు రాముఁ డాయమరులఁ జూచి - తనలోనఁ జిఱునవ్వు దళుకొత్తఁ బలికె.
నింపొందు మీకృప నెల్లకామ్యములు - సంపూర్ణములు మాకు జగములయందుఁ :
దమతమభూములఁ దమమందిరములు - దమబంధుజనులను దమతనూజులను
దమకళత్రాదులఁ దగ నొప్ప విడిచి - సమరంబులోపల సకలవానరులు
తెగి తమ్ముఁ డాపక తివిరి నాకొఱకుఁ - బగరతోఁ బోరాడి ప్రాణము ల్విడిచి
యున్నారు ; కపివీరు లున్నతాత్మకులు ; -నన్ను మన్నించుట నా కిందు వీరి" 816
ననవుడు విని దివ్య "లౌఁ గాక" యనుచు-"వనచరప్రాణము ల్వచ్చుఁ గా" కనిరి.
అని మహాదేవుండు నబ్జసంభవుఁడు - ననఘులై యింద్రాదులైనదిక్పతులు
మునులును సురలు నిమ్ముల నుతించుచును - జన దశరథుఁడును జనియె నద్దివికి.

ననిలోనఁ దెగిపడ్డ యగచరు లపుడు - ఘననిద్ర మేల్కాను కైవడిఁ దోఁప
నమరులవరశక్తి నద్భుతం బెసఁగ - సమరోర్విఁ నందఱు సప్రాణు లగుచుఁ
జనుదెంచి యారామచంద్రుని వేడ్కఁ - గనుఁగొని హర్షించి కలయ మ్రొక్కుటయుఁ
ననరార నందఱ దయతోడఁ జూచి - జనలోకనాథుండు సంతోష మొందె.
నంత విభీషణుం డారాముతోడ - నెంతయు భక్తితో నేర్పడఁ బలికె.
"దేవ ! రాఘవ ! ధరాధీశ ! నీవింక - వేవేగ లంకకు వేంచేసి, యచట
నవిరళమతితోడ నభిషేక మిప్పు - డవధరింపఁగ వేళ" యనిన రాఘవుఁడు
రితశిరోజటాభారవల్కలుఁడు - భరతుఁ డక్కడఁ దపోభరమున నుండ
తనిఁ జూడక మాకు ననుచితం బిచటఁ - జతురభోగక్రమసముచితక్రియలు"
నుటయు నుచితజ్ఞుఁ డగువిభీషణుఁడు - ఘనభక్తియుక్తిమైఁ గడఁక దీపింపఁ
నకపాత్రంబుల గంధాక్షతములు - ఘనరత్నభూషణకనకాంబరములు
ణ్యానాదములతోఁ బుణ్యులతోడఁ - బుణ్యచిహ్నములతోఁ బుణ్యభామినులఁ
నిచి తెప్పించి నిర్భరభాగ్యధనుఁడు - వినయాభిరతి వినువీథి నందంద
రదుందుభులు మ్రోయ సురలునుతింప - సరసాక్షతముల సేసలు నిండఁ జల్లి
మలక్ష్మణులకు రాజీవనేత్ర - భూమినందనకు నప్పుడు గట్ట నిచ్చె.
ంత రాముఁడు నిశ్చలానందుఁ డగుచు-నెంతయుఁ బ్రియమంది యింపొందఁబలికెఁ.
గడుఁబెద్దకార్యము గ్గలవు మాకింకఁ - దడయుటగా దయోధ్యకుఁ బోవవలయు"
నుటయు రాముని నావిభీషణుఁడు - కనుఁగొని భక్తితోఁ గరములు మోగిచి,
క్షణరణకేళిఁ బేర్చి రావణుఁడు - రోషించి మును కుబేరుని గెల్చి కొన్న
ష్పకం బున్నది పురుహూతలోక - పుష్పకక్రమమహాద్భుతవేగ మరయ
లమి నాపుష్పక మెక్కి సమ్మదము - వెలయ నయోధ్యకు వేంచేయవలయు !"
వ విని రఘురాముఁ డనుమతించుటయుఁ - జని మహాసంభ్రమసంప్రీతు లొప్ప
దివైభవముల నమరుపుష్పకముఁ - గరమర్థిఁ దెచ్చె రాక్షసకులేశ్వరుఁడు
వణు లోకవిద్రావణు శక్తి - భావించి యెంతయు భయమును బొంది
తిముతిఁ గదలుప ననిలుండు గదియ - వెఱచునో దీపము ల్వెఱచునో కదల
వరత్నదీపంబు లచలరూపముల - నొనరు మందానిలంబుల నొప్పుదాని,
నవిమానోదరకలితపుష్పములఁ - గొనకొన్నగంధముల్ గ్రోల నేతెంచి ;
లికి లోపలఁ జొరకొన్నతుమ్మెదల - చెలువున దీప్తుల చెన్నగ్గలించు,
మలద్వార హరినీలమణుల - భావింప నెంతయు భాసిల్లుదాని,
కొని తోఁటలఁ దమపిన్న నాఁడు - వలపించి తముఁబాసి వచ్చినఁ జూచి,
కులుచు షట్పదంబులతోడ వచ్చి - మొగి నున్నమల్లికాముకుళంబు లనఁగ,
ళమణులతో నలవడఁ గ్రుచ్చి - మానైనమౌక్తిక మణు లొప్పుదాని,

త్రిభువనంబులయందుఁ దిరిగెడు గంగ - యభిమతవిశ్రాంతికై యున్నధరణి,
ఖచితహంసావళి కమలదుకూల - రచితవితానంబు రాజిల్లుదాని,
"నెప్పుడు వచ్చునో యిందు నారాముఁ - డెప్పుడు చూతుమో యేము రాఘవుని."
నని యని చింతించి యమరకన్యకలు - తనువు లుజ్జ్వల మణిస్తంభము ల్చేర్చి
నిలిచినచెలువున నిర్మల స్తంభ - ముల మణిపుత్రిక ల్మొగి నున్నదానిఁ,
జేకొని వసుధపై సృష్టి రక్షింప - వైకుంఠపతి రామవల్లభుఁ డైనఁ,
బొలుచు వైకుంఠంబు పుష్పకంబైన - చెలువున నంతయుఁ జెలఁగెడి దానిఁ
గనుఁగొని యప్పు డా కాకుత్స్థతిలకుఁ - డనురక్తితో రాక్షసాధీశుఁ జూచి,
"రావిభీషణవీర ! రావణోదగ్ర - పావకునార్చిన పటుపయోదముల
వీరి నారాధింపు వీరిఁ బూజింపు - వీరి సంభావింపు విపులసంపదల"
నని వానరులఁ జూపి యర్థి దీపింపఁ - బరచినరాక్షసపతి విభీషణుఁడు
ధనము లంబరములు తగుభూషణములు - కనకము ల్దెప్పించి కడుఁబ్రీతి మెఱసి

—: శ్రీరాములు పుష్పకవిమాన మెక్కి యయోధ్యకుం జనుట :—

జనపతిసన్నిధి సంభ్రమం బొప్ప - వనచరపతులకు వరుసతో నిచ్చెఁ
బతి రాముఁ డపుడు పుష్పకము నర్చించి - సతియుఁ దమ్ముఁడుఁ దాను సద్భక్తియు
గృతకృత్యుఁడై ప్రదక్షిణముగా వచ్చి - యతిహర్షమున నెక్కె నవ్విమానంబు
లెక్కె సుగ్రీవాది హితుల వానరులఁ - దక్కక వీక్షించి దశరథాత్మజుఁడు
"మీరు చేసినయట్టి మిత్రకార్యములు - నేరరు సురలైన నిష్ఠతోఁ జేయ ;
నెల్లతేజంబులు నెల్లసౌఖ్యములు - నెల్లయశంబులు నేను మీవలనఁ
బడసితిఁ బుణ్యులు పరమపావనులు - కడుధన్యు లగుమీరు కపులార ! యింకఁ
బొండు మీమీదేశములకు" నావుడును - నిండారువేడ్కల నృపుఁ జూచి కపులు
"ధరణీశ ! మే మయోధ్యకుఁ గొల్చి వచ్చి - పరమానురక్తి మీపట్టంబుఁ జూచి,
నిరుపమచరితుల నీసహోదరుల - భరతశత్రుఘ్నులఁ బరమపావనులఁ
జూచి, మీతల్లులఁ జూచి, మీపురము - చూచి, భాగీరథి చూచి వచ్చెదము ;"
అనవుడువిని రాముఁ డంతరంగమున - ననయంబు హర్షించి యావిభీషణుని
భానుజు నంగదుఁ బవనజునీలు - మాననీయాత్ముల మఱియుఁ బెక్కండ్రు
వనచరప్రముఖుల వాత్సల్య మొప్ప - నెనయ నాపుష్పక మెక్కఁబంచుటయు
ధరణీశుమన్ననఁ దగ నుత్సహించి - పరమపావనులు పుష్పక మెక్కి రంతఁ
ద్రిజటాదిసతులు ధాత్రీజకు మ్రొక్కి - నిజగృహంబుల కంత నెమ్మితోఁ జనిరి ;
దశరథాత్మజుఁ జూచి దానవేశ్వరుఁడు - విశదంబుగాఁ బల్కె "వినుము శ్రీరామ !
యెలమి నీపుష్పక మెంద తెక్కినను - సలలితంబుగఁ జోటు చాలి వెండియును
నొకమూల కడమయై యుండు నేనాటి - కకలంకగతిని జో" టన ముదం బంది

ధరణీశుఁ డప్పుడు తరుచరాసురులఁ - గరుణఁ బుష్పక మెక్కఁగా నానతిచ్చె.
నప్పు డాపుష్పకం బాకాశవీథి - నొప్పెడివేడుక నుప్పొంగి యెగసి
ఘనమనోవేగంబుఁ గైకొని నిగిడి - వినువీథి దివ్యులు వినుతింపఁబేర్చి
పర్విన ప్రభలతో భానుబింబంబు - పూర్వపశ్చిమపథంబులఁ బోక మగిడి
దక్షిణంబుననుండి తగనుత్తరమున - కక్షీణగతిఁ బోవు నాకృతిఁ దోఁపఁ
బోవునప్పుడు నిత్యపుణ్యుండు రామ - దేవుండు జానకీదేవితో ననియె.

—: శ్రీరాములు సీతకు రాక్షసవీరులవిక్రమముఁ దెల్పుట :—

"శుకవాణి! జానకి! చూచితే లంక - యకలంకలక్ష్మల నమరుచున్నదియుఁ,
గమలాక్షి! యిది విశ్వకర్మ నిర్మింపఁ - గొమరు దీపించెఁ ద్రికూటమధ్యమున
ంలంక నిమ్ముగ నేలు పుణ్యంబు - చాలక పొలిసె దుర్జనుఁడు రావణుఁడు,"
అని రక్తమాంసగజాశ్వతండముల - ఘనమైన సమరభాగముఁ జూపి విభుఁడు
దనవిక్రమశక్తిఁ గడఁగియే తెంచి - మదిరాక్షి! యిక్కడ మడిసె రావణుఁడు;
ఘనసత్త్వుఁడై కుంభకర్ణుండు దొడరి - యని ఘోరముగఁ జేసి యక్కడఁ గూలె
సహితుఁడై నీలుఁ బ్రహస్తుండు దాఁకి - బహుసత్త్వుఁ డిక్కడ భస్మమై పొలిసె;
హారతఁ బవమానసుతుఁడు ధూమ్రాక్షు - నారూఢబలుఁ దుంచె నతివ యిక్కడను;
ద్దించి యిచట నభేద్యుఁడై మేఘ - నాథుండు మముఁ గట్టె నాగపాశముల.
ప్రతియు లావును బేర్చి తెగువమై బోరి - యతికాయు సౌమిత్రి యక్కడ గూల్చె;
బలఘుఁడై మకరాక్షుఁ డక్షీణబలుఁడు - బలమేది యిక్కడఁ బడియెఁ బోరాడి.
గ్నారివీరుండు భగ్నప్రతాపుఁ - డగ్నివర్ణుఁడు గూలె నయ్యెడ నతివ!
డిమిమైఁ బోరాడి గర్వంబు లావు - నెడలి యకంపనుం డిక్కడఁ గూలె;
బుకమై సౌమిత్రి యాయింద్రజిత్తు - నలవొప్పఁ దెగటార్చె నయ్యెడ నబల!
నుపమబలుఁ డగునమ్మహాకాయుఁ - దునిమె నియ్యెడ నంగదుఁడు సరోజాక్షి!
ఱిమి యయ్యెడ మహోదరమహాపార్శ్వ - లణిమి చచ్చిరి మహోదగ్రవిక్రములు;
రులై దేవాంతకుఁడు నరాంతకుఁడు - పోరాడి యిక్కడఁ బొలిసి రిద్దఱును;
నె పయోనిధిమీఁద నేపు దీపింపఁ - గడిసి మాకట్టిన ఘనసేతు వబల!
గంధమాదనం బిదె పుణ్యతీర్థ - మిదె సదాశివసమాహితనివాసంబు:
ంలాక్షి యూతోఁచు కాంచనాచలము-రమణీయ మిదియ హిరణ్యనాభంబు;
మానసూనుండు పడఁతి నిన్వెదక - జవ మొప్ప లంకకుఁ జనుదెంచునాఁడు
నికి నాతిథ్య మర్థిఁ గావించు - మతి నద్ధి వెడలె నమ్మహితశైలంబు;"
చెప్పుచును రాఁగ నారాఘవునకు - ఘనతరభీషణాకారంబుతోడ
ంచి దశకంఠుఁ డెదుటఁ దోఁచుటయు - భీతిల్లి యపుడు విభీషణు కనియె:
బజుండాదిగా సకలదేవతలు - పలుమఱు గొనియాడఁ బఱ్ఱిఁకంధరునిఁ

దునిమితి నాజిలో దోర్బలశక్తి ; - నెనయ నారావణుఁ డేతెంచి యిటకు,
గదియుచు నాకనుగవ మ్రోల నిలిచె - నిది చిత్ర మేర్పడ నెఱిఁగింపు" మనుడు
"జననాథ ! యాబ్రహ్మసంతతియందు - జనియించి నట్టి దుర్జనుని రావణునిఁ
దెగటార్చి తటుగాన దేవ ! యాహత్య - దగిలి యేతెంచి ముందటఁ దోఁచె మీకుఁ ;
గడఁక నీపాప మక్కడఁ బాపి వేగ-కడచిపోయినఁ గాని కార్యంబు గాదు ;
అవనీశ ! మీయాత్మ నబ్జసంభవునిఁ - దవిలి తలంపుము ; దలఁచిన నతఁడు
అతిముదంబున వచ్చి యమరులుఁ దాను - మత మెఱింగించెడి మనువంశతిలక ;"
యనవుడుఁ బుష్పక మవనికి డించి - తనమదిలోపలఁ దాత్పర్యమొప్ప,
భూమిపుఁ డప్పు డంబుజసంభవునిని - గావించి తలఁప నక్కడి కేగుదెంచె ;
నఖిలదిక్పాలురు నఖిలదేవతలు - నఖిలసంయములును నందందఁ గొలువఁ
బ్రేమ నిట్టేతెంచి ప్రియపూర్వకముగ - రాముతోఁ బలికె నారాజీవభవుఁడు ;
"దేవ ! రాఘవ ! యేమితెఱఁగున నన్ను - రావించి" తనవుడు రఘువల్లభుండు
తనముఖంబునఁ దోఁచు తత్క్రమం బెల్ల - వినిపింప నాతఁడు విస్మయంబంది,
"దేవ ! దైత్యుఁడు నాదుతేజంబునందు - నీ వసుమతిఁ బట్టి యిన్ని పాపముల
నురుతరంబుగఁ జేసి యుగ్రత మెఱయఁ - బరికింపఁ బిదప నిష్పాపుఁడై పొలిసె ;
ధరణిపై విప్రుండు దనకులక్రమము - నరసి తా నిలుపక యన్యవర్తనము
నరయుచు నతులదోషాచారుఁ డైన - గురుదూషకుం డైనఁ గులశిఖుఁ డైన
నారయ గోబ్రహ్మహత్యాదిఘోర - దారుణకర్ముఁ డై తనరువాఁ డైన
వధకు నర్హుఁడు గాఁడు వసుధపై నెన్ని - విధముల నైనను వివరించి చూడ
నట్టి దుర్జనునకు నట్టిక్రూరునకు - నట్టిపాపాత్మున కాజ్ఞ యే మనిన
నతనికులంబున కంత్యంబుఁ జేసి - పతి తనభూమిలోపల నుండనీక,
తగ వెడలించుట దండంబు సుమ్ము - జగతీశ ! యిపుడు విశ్రవసుపుత్రుండు
మోక్షంబుఁ గోరి నీముందటఁ దోఁచె - మోక్షకామునిఁ జేయు ముదమున నిపుడు
భావించి నీపేర భవునిఁ బ్రతిష్ఠ - గావింపు మున్నీటికట్టపై నొప్ప
రమణపై నొకముహూర్తములోన ననుచుఁ-గ్రమమొప్పఁ దెలిపి యాకమలజుం డరిగె.

—: శ్రీరాములు లింగప్రతిష్ఠ సేయుట :—

నావేళ రఘురాముఁ డాసన్నుఁ డైన - పావని నీక్షించి పలికె నిట్లనుచు,
"సన్నుతబలశౌర్య ! సాహసధుర్య ! - పన్నగాశనవేగ ! పరమానురాగ !
మాకార్య మీడేర్చి మము నుద్ధరించి-మాకీర్తి నెగడించి మముఁ బ్రోచి తీవు ;
వినయవిక్రమధైర్య విఖ్యాతులందు - నినుఁబోల రెవ్వరు నిఖిలలోకములఁ ;
గావున నిపుడొక్క-కార్య మీడేర్పు - మావార్త యెఱిఁగింతు మది యెట్టులనిన
నగచరాధీశ ! యత్యంతవేగమున - నగణితఫలరాశియగు కాశి డాసి

కరమొప్ప నొక్కలింగము గొని తెమ్ము - పరఁగ విన్నూటనల్వదియోజనములు
గల దిచ్చటికి రెండు గడియలలోన - నిలువక చనుదెమ్ము నీవాహవమున,
ధరమీఁదఁబడిన నాతమ్మునికొఱకు - నిరుమూఁడులక్షలు నిరువదివేలు
పదియోజనములును బవనవేగమునఁ - గదలి మందులకొండఁ గ్రక్కునఁ దెచ్చి
తిరుగ నెప్పటి చోటఁ దిరముగా నునిచి - యరుగుదెంచితి వప్పు డరజాములోన
నదిగాన నీకిది యధికమే" యనిన - ముదమున నుప్పొంగి మ్రొక్కి వీడ్కొనుచు
నరిగి యప్పుడు మహేంద్రాచలం బెక్కి - యురుతరశక్తిమై యుంకించి యెగసి
ఘనతరం బగు కాశికాపురి డాసి - యనఘతరంగిణినా గంగఁ గ్రుంకి
కాశికానిలయుని ఘను విశ్వనాథు - వాసవనుతు నీశు వరదయాలోలుఁ
గని మ్రొక్కి నుతిఁజేసి కదలి యాఘనుఁడు-ఘనబుద్ధి నొక్కలింగంబుఁ గైకొనుచు
నధికవేగంబున నరుదెంచుచుండె - బుధజనవినుతుఁడా భూమీశుఁ డంత
హనుమంతురాకకు నటు చూచి చూచి - "తనరంగ నిట ముహూర్తము చేరవచ్చెఁ
జనుదేరఁ డేమొ ? రాక్షసుఁ డెవ్వఁడైనఁ - జెనకిన జగడంబు సేయుచున్నాఁడొ ?
యేమికార్యమొ ?" యని యిచ్చఁ జింతించి-యీముహూర్తముదప్ప కిటలింగ మొకటి
నెవయఁ బ్రతిష్ఠింతు నిసుకచే ననుచు - జననాథుఁ డట సమస్థలమున కరిగి
కరముల నొక్కలింగము గాఁగ నిసుకఁ - గరమొప్పఁ జేసినఁ గంజాక్షి సీత
నంది గావించె నా నగజాధినాథు - ముందట నిసుకచే మొగి రామవిభుఁడు
నాయెడఁ బూజసేయఁ గడంగునంత - వాయువేగంబున వాయునందనుఁడు
అరుదెంచి రఘురామునడుగుల కెరఁగి - ధరణీశుఁ డుంచిన దర్పకారాతిఁ
గనుఁగొని ఖిన్నుఁడై కళవళం బంది - తనువు గంపింప గద్గదకంఠుఁ డగుచు
నంజనాసుతుఁ డప్పు డనియె "నోరామ ! - కంజాప్తకులసోమ ! కాశికి నన్నుఁ
బనిచినఁ బనిపూని బ్రహ్మాదిసురలు - గనుఁగొన నచటి లింగమును దెచ్చితిని,
నన్నుఁ బంపి యిచ్చట నగజాధినాథు - నునుపంగఁ దగునయ్య ! యుర్వీశచంద్ర !
అనువొంద నేఁ దేర నర్హుండఁ గానొ ? - మనమున నామీఁద మక్కువ లేదొ?"
అనుడు రాముఁడు మందహాసంబు జేసి-హనుమంతుఁ జూచి యిట్లనియె "నాకరయఁ
దమ్ములలో నొక్క తమ్ముఁడ వీవు - నెమ్మితో నీమీఁద నెయ్యంబు ఘనము;
ఈముహూర్తముఁ దప్ప నీక యీశివుఁ - గామించి యిసుకచేఁ గావించి తద్ధి
నంతలోనన నీవు నరుగుదెంచితివి - సంతోష మయ్యె; నీశ్వరుని నవ్వలికిఁ
దిమలించి నీతెచ్చు దేవుని నిలుపు - మమరులు వొగడంగ" ననిన వాయుజుఁడు
ముదమంది తనవాలమున నీశుఁ జుట్టి - కదలించి కదలించి కదలింపలేక,
మదిలోన శంకించి మఱియు నింకించి - మెదలింపఁ జాలక మిగులఁ జింతించి
యక్కట ! మున్ను ద్రోణాచలం బేను-దక్కక యగలించి తనరఁ దెచ్చితిని

భుజగకంకణుతోడ భూతాలితోడ - రజతాద్రి నెత్తిన రావణునకును
నెత్తంగ నలవిగా కెనఁగు సౌమిత్రి - నెత్తితి నింద్రాదు లెల్లఁ గీర్తింపఁ
దటుకున మేరుమందరముల నైన - బొటవ్రేల జిమ్ముదు భూరిసత్త్వమున ;
నిది యేల ప్రేగయ్యె ? నీరీతి నాకుఁ ? - బదిలంబుఁ దప్పెనో భానువంశజుని
గినిసి యే మాఱుపల్కినపాపముననొ - కనుఁగొన నటుఁగాక కాశీశు నిటకుఁ
జేకొని యేను దెచ్చినపాపముననొ - కాకున్న నిది యేల ఘన మగు" ననుచుఁ
బదిలంబుఁగాఁ దనబలమెల్లఁ గూర్చి - త్రిదశులు వెఱగందఁ దివిరి వెండియును
నగచరేశ్వరుఁడు ధైర్యముతోడ నభవు - నగలింపలేక బాహాగర్వ మెడలి
పటురక్తములు గ్రక్కి ప్రాణము ల్గలఁగి - యట మూర్ఛతోడ నయ్యవనిపై ద్రెళ్లె.
నాసమయంబున నారామవిభుఁడు - భాసురమృదుకరపద్మము ల్సాచి
హనుమంతు నెత్త నొయ్యన మూర్ఛదెలిసి - జననాథవరునకు సాష్టాంగ మెఱఁగి
"జయ భూమిజాస్వాంతజలజషట్చరణ ! జయ ఘోరకుటిలరాక్షసచయహరణ !
జయ ఖండితోద్దండశర్వకోదండ ! - జయశోషితాబ్ధిప్రచండోరుకాండ !
జయ రావణోన్నతశైలామరేంద్ర ! - జయ భక్తపరిపూర్ణసత్కృపాసాంద్ర !
జయ నిర్మలాత్మ ! సజ్జనకల్పభూజ ! - జయ పద్మబాంధవశతకోటితేజ
నీమహిమంబులు నేర్తురే తెలియ ? - నామహేశ్వరుఁ డైన నమరేజ్యుఁ డైన
నాగేంద్రుఁ డైనను నాకేంద్రుఁ డైన - వాగీశుఁ డైనను వసుధాతలేంద్ర !
ఏ నిన్ను నెఱుఁగంగ నెంతటివాఁడ - నేనిన్నుఁ గొనియాడ నెంతటి వాఁడ
బేలనై మీరు నిల్పిన యీశు నెఱుఁగ - కేలిలఁ దెమలింప నెంచిన యట్టి
నాతప్పు లోఁగొని నన్ను మన్నించి - యీతఱి మీయాజ్ఞ నేఁ దెచ్చినట్టి
యీయీశునకు వెరవెఱిఁగింపు" మనుచుఁ - బాయనిభక్తితోఁ బ్రణుతించుచున్న
హనుమంతుఁ జూచి యిట్లనియె రాఘవుఁడు - "మనమున నీవేల మరిగెద విట్లు ?
నీవు దెచ్చినకాశినిలయు నిచ్చోటఁ - బావని యునుపుమీ భవునకు మునుపు ;
ప్రీతిఁ బూజ నొనర్చి పిదప నాయీశు - నాతతభక్తితో నర్చింతు ; సకల
భూజనంబులు నిట్లు పూజ గావింతు - రాజాహ్నవీజలం బవనిలో జనము
తెచ్చి నీతెచ్చినదేవున కర్థిఁ - జెచ్చెర నిట నభిషేకంబు సేయ
నతఁ డొనర్చిన బ్రహ్మహత్యాదియఘము - లతనిఁ బొందవు కీర్తు లలర సిద్ధించు
నతులితపుత్త్రపౌత్త్రాభివృద్ధియును - నతులభోగంబులు నమరంగఁ గలుగు"
నని పల్క హనుమంతుఁ డతిముదం బంది-మనమున సంతోషమగ్నుఁడై పొంగెఁ;
బరమాత్ముఁ డట నుమాపతిఁ బ్రతిష్ఠించి - యురుభక్తిఁ దగ షోడశోపచారముల
గరమొప్ప మునుమున్న కాశికావాసు - దరణివంశ్యుఁడు సొంపు దనరారఁ బూజ
గావించి పిదపఁ దాఁ గావించుశివుని - భావించి యర్చించెఁ బరమహర్షమున;

రమణఁ బూవులవాన రఘురాముమీఁద - నమరులు గురియింప నగచరు ల్మరియ
నంత విభీషణుం డధిపతి కనియె - సంతోష ముప్పొంగ "జగతీశ! యిప్పు
డీకట్టతెరవుగా నెవ్వరికైన - రాకుండఁ జేయు మో రామ లంకకును"
నావుడు హర్షించి నలినాప్తకులజుఁ - డావిభీషణుఁ జూచి "యౌఁ గాక" యనుచు

—: శ్రీరాములు సేతుమహిమను దెలుపుట :—

నడరంగ నటఁ గొన్నియడుగులు మగిడి - నడుసేతుమీఁద నున్నతితోడ నిలిచి
కపు లుగ్రముగ నబ్ధిఁ గట్టిన యట్టి - విపులబంధము లెల్ల విడిచెనో యనఁగఁ
దనసహోదరుచేతి ధనువంది పుచ్చు - కొని వేగమున ధనుష్కోటిఁ గావించి
"పరదారగమనంబు బ్రహ్మహత్యలను - గురుజనద్రోహంబు గోగణవధయు
సోదరీరతియును సురఁ గ్రోలుటయును - వేదదూషణమును విత్తాపహరము
సుందరీచ్ఛేదంబు చోరసంగమము - మందిరదహనంబు మాంసభక్షణము
మొదలైనపాతకంబులు చేసి యైన - గదిసి యిచ్చట నవగాహంబు సేయు
పురుషముఖ్యునకగుఁ బుణ్యసంఘములు - అరుదార నాయువు నారోగ్య మెప్పుడు
పరహితాచార సౌభాగ్యసంపదలు - చిరకీర్తులును వేగ చేకూరు" ననుచు
నారాఘవేశ్వరుం డపుడు పుష్పకము - నారూఢగతి నెక్కె నధికమోదమున
నమరులు దీవింప నగచరు ల్పొగడ - నమరంగ నెప్పటియట్ల పుష్పకము
ఘనవేగమునఁ జన గగనమార్గమున - మనుకులేశ్వరుఁ డంత మహిపుత్రి కనియె.
"హిమకరబింబాస్య! యిదె విభీషణుఁడు - మముఁ గన్నచోటు సమ్మదమున వచ్చి
ఇక్కడఁ గుశతల్ప మేను గైకొంటి - నిక్కడ నుండితి నేకతంబునను
పూని బ్రహ్మాస్త్ర మద్భుతశక్తిమెఱసి - యేను బయోధిపై నిక్కడఁ దొడుఁగ
నదులతో నన్నదీనాథుండు వచ్చి - ముదముతో నను గాంచి మ్రొక్కినచోటు,
అలఘువిక్రమశక్తి నమ్ము సంధించి - జలజాస్య! యిక్కడఁ జంపితి వాలి-
పుష్కరబహుఫలాద్భుతకాననముల - కిష్కింధ కంటె సుగ్రీవపట్టణము ;"
అని యని తెల్పుచో నాలోలనేత్ర - జనకనందన రామచంద్రుతో ననియె.
జననాథ! సుగ్రీవుసతులతోఁ గూడ-విసుఁ దయోధ్యకుఁ బోవ వేడ్క పుట్టెడిని ;"
నవుడు పుష్పకం బయ్యెడ నిలిపి - జనపతి యనిచినఁ జతురుఁడై యరిగి
రాధినాథుండు తారాద్రికీర్తి - తారాపథంబునఁ దారాదిసతులఁ
లువొందఁ దోడ్తేర సీతకు మ్రొక్కి - యెలమిఁ బుష్పక మెక్కి రింపార వారు ;
ంతయుఁ బదిలమై యేపు దీపింప - నంత నెప్పటిమాడ్కి నరిగెఁ బుష్పకము.

—: శ్రీరాముఁడు మార్గమధ్యములోని విశేషములు
సీత కెఱిఁగించుట :—

లోన రఘురాముఁ డాఋష్యమూక - శైలంబు దగ్గరి జానకిఁ జూచి

"హితవానరానీక మీఋష్యమూక - మతిలోక మీగిరి నర్థితో మున్ను
శరణాగతుం డయి చనుదెంచుటయును - గరుణ సుగ్రీవునిఁ గాచ్పించు కొంటి;
నాసన్నరవికిరణాసక్తకమల - భాసురోదరము పంపాసరోవరము;
ఇదె చూచితే యొప్పు నీపుణ్యసరసి - మృదులతీరంబున మెలఁత నిన్బాసి,
బహుదుఃఖములఁ బొందఁ బవమానసుతుఁడు-మహితపుణ్యాత్ముండు మము వచ్చికాంచి
హృదయపద్మమునకు నింపు పుట్టించి - మదిరాక్షి! కాచ్పించె మర్కటేశ్వరుని
ఒదవుకాననముల నొప్పుచునున్న - దదె! శబర్యాశ్రమ మబ్జాయతాక్షి!
యలిగి యిక్కడ మహాహవకేళి వాలి - బలశాలియైన కబంధుఁ జంపితిని;
నినుఁ జెఱఁగొనిపోవునీచు రావణునిఁ - గనుఁగొని పోనీక కడిమిమైఁ దాఁకి
మిన్న కయ్యసురుతో మెఱసి పోరాడి - యున్నతాయువు జటాయువు గూలె నిచట;
నదె యాజనస్థాన మబ్జాయతాక్షి! - పొదలువనంబులఁ బొలుపొందెఁ జాల;
నదె శూర్పణఖ నుగ్రుఁడై ముక్కుఁజెవులు - కుదియఁగ సౌమిత్రి కోసినతావు;
అదె చూడు ఖరదూషణాదిరాక్షసులు - మదమునఁ జనుదెంచి మడిసి రిచ్చోట;
నీయెడ నన్నొగి నెలయించుచుండె - మాయామృగాకృతి మారీచుఁ డేచి
మదిరాక్షి! యిక్కడ మఱి వాఁడు మడిసె - నిదె పంచవటిఁ జూడు మిదె పర్ణశాల;
పటుమాయ నిక్కడఁ బఙ్క్తికంధరుఁడు - కుటిలుఁడై మ్రుచ్చిలి కొనిపోయె నిన్ను;
నదెసుతీక్ష్ణాశ్రమమాశ్రమరత్న - మదెయగస్త్యాశ్రమం బబ్జాయతాక్షి
యదె శరభంగుని యావాస మింతి - యదె యత్రిమౌని పుణ్యాశ్రమభూమి;
అదె నీకు ననసూయ యంగరాగములు - హృదయరాగముతోడ నిచ్చిన చోటు;
అదె చిత్రకూటాద్రి యక్కడ నన్నుఁ - బదిలుఁడై భరతుండు ప్రార్థించి చనియె;
విమలకాననముల విలసిల్లుచున్న - యమున యల్లదె కంటె యనతిదూరమున;
ముదమొప్ప బహుదివ్యమునులు సేవింప - నదె చూచితే గంగ నమలతరంగ?
ఒదవినకొలఁకులు నుద్యానములను - నదె శృంగిబేర మొప్పారుచున్నదియు;
నదె గుహుం డేతెంచి యర్థితో మమ్ము - గదిసి కాంచినయట్టికమనీయభూమి;
నదె సరయూనది యధికయూపముల - బొదిగొన్న తటములఁ బొదలుచున్నదియు;
నదె యయోధ్యాపుర మబ్జాక్షి మ్రొక్కు - మది కానవచ్చె నాయతపుణ్యరాశి;"
అని భూమిజకు రాముఁ డర్థితోఁ జూప - ఘనమైనవేడ్కలఁ గపులు రాక్షసులు
బహురత్నకాంచనప్రాసాదతతుల - బహుతోరణంబుల బహుపతాకలను
బహువారణంబుల బహుతురంగముల-బహురథోత్కరములఁ బ్రణుతింపనెందు
నమితవైభవముల నతులమై మెఱయ - నమరావతియుఁ బోలె నమరు నప్పురము
నినిచినవేడ్కల నెఱ నిక్కినిక్కి - గనుఁగొనఁ దొడఁగిరి కడఁకతో నంతఁ
బదునాలుగవయేడు పరిపూర్ణమైన - వదల కప్డు శుభకృద్వత్సరమందు

—: శ్రీరాములు భరద్వాజాశ్రమంబునకు వచ్చుట :—

మదిలోన నుప్పొంగి మాఘమాసమునఁ - బదపడి యాశుద్ధ పంచమినాఁడు
అశ్రాంతశుభతేజుఁ డగు భరద్వాజు - నాశ్రమోపరివీథి నవ్విమానంబు
ధీయుక్తి రాముండు దిని నిల్పి డిగ్గి - యాయాశ్రమంబున కర్థినేతెంచి,
యమ్మునిపాదంబులందు మోదంబు - గ్రమ్మ ఫాలస్థలిఁ గదియించి మ్రొక్కి-
మునిచేత దీవన ల్మదమొప్పఁ బడసి - వినయరసావేశవివశుఁడై పలికె.
"నేను మీ దగుసేమ మేమియు నరయఁ - గానఁ గానకుఁ బోయి కాలంబు గడచె.
కలవు కదా మీకుఁ గందమూలములు - ఫలములు జలము లపాయంబు లేక
ఎల్ల తెఱంగుల నెప్పుడు చెడక - చెల్లుఁగదా మీకు శిష్టకృత్యములు ?"
అనవుడు మునినాథుఁ డారామచంద్రు - వినయవాక్యంబులు విని సంతసిల్లి
"నిఖిలలోకారాధ్య ! నీవు జన్మించి - నిఖిలలోకంబులు నిష్ఠఁ బాలింప
గలవె సంకటములు ? గలవె దుఃఖములు ? - గలవె బాధలు ? పుణ్యకర్ములకెందు ?
నిత్యసత్యోన్నత ! నీప్రసాదముల - నత్యంతసుఖులమై యఖిలధర్మములు
సలుపుచు వేదోక్తసముచితక్రియలు - సలుపుచుఁ దపములు సలుపుచుండుదుము ;
నీ విందు విచ్చేసి నెమ్మి నేఁ బనుపఁ - గా వీడుకొనిపోయి క్రమ్మఱ నిందు
విచ్చేయు నీలోని వృత్తాంత మెల్ల - నచ్చుగాఁ బొడగంటి నధ్యాత్మదృష్టి ;
నరయ నీచేసిన యద్భుతక్రియల - నరిది యనుష్ఠింప నాదివ్యులకును
నీశరణ్యములకు నిష్ఠ దీపింపఁ - బోవుట మొదలుగా భోగంబు లుడిగి
ఘనజటాభారవల్కలములు దాల్చి - పనివడి భరతుండు భక్తి వాటించి
నీపాదుకలయందు నిఖిలరాజ్యంబు - రూపించి నిలిపె నారూఢమానసుఁడు ;
చెప్ప నక్కజమైన చిత్తానురక్తి - నెప్పుడు నీరాక కెదురు వీక్షించు ;
నీవు నీతమ్మునినెయ్యంబు దలఁచి - వేవేగ పోవ భావింపఁగావలయు ;
వనవాసమున డస్సి వచ్చినవాఁడ - వనఘ ! మాయాశ్రమంబందు నేఁ డుండి
భూపాల ! నీవెల్లి ప్రొద్దునఁ గదలి - మాపంపుఁ గైకొని మఱి పొమ్ము విందుఁ
గావింతు" నని చెప్పి ఘనతపోమహిమ - నావేళ రాముఁ డత్యాశ్చర్యమంద
నామహామునివరుం డాత్మలోపలను - గామధేనువుఁ గుతుకముతోడఁ దలఁప
మిలమిలమెదలెడి మృదుతరాన్నమును - ఫలములు ఘృతము సూపము లపూపములు
సరవితో శాకము ల్శర్కర పెరుఁగు - పరమాన్నమును నానబాలును జుంటి
తేనియ శిఖరలు తియ్యచారులును - బానకం బొబ్బట్లు పచ్చళ్లు జున్ను
వరుగులు వడియము ల్వాసనోదకము - లురుతరరుచి నొప్పునూరగాయలును
మొదలైన వావేల్పుమొదవు కల్పింప - ముదమునఁ గపిదైత్యముఖ్యులతోడ
వచ్చుభక్తిమై నారామచంద్రుఁ - డిచ్చ మెచ్చుచు భుజియించుచున్నంత,

అభరద్వాజుఁ డిట్లనియె రామునకు - "శోభనగుణధామ ! సుగుణాభిరామ !
యేము నీకొకవరం బిచ్చెద మిపుడు - కామింపు మనుటయుఁ గరములు మొగిచి
పోడిగా సాకేతపురముచుట్టులను - మూఁడుయోజనములు మునినాథ ! వినుఁడు.
ఏచి తలిర్చుచు నెల్ల కాలమున - బూచుచుఁ బండుచు భూజంబు లుండ
వర మిండు మఱి యొండువరమునేనొల్లఁ - గరుణింపు" మనవుడు గరుణించె మౌని.
ఆయెగిఁ జరితార్థులైనవానరులు - మాయనిహృదయసమ్మదమునఁ బొదలి
రప్పుడు రఘుపతి యనిలనందనునిఁ - దప్పక చూచి యుదాత్తుఁడై పలికె :
"నతులసత్త్వోన్నతి నత్యంతవేగ - రతి శృంగిబేరపురంబున కరిగి
భూరిమానను గుహుఁ బుణ్యాత్ముఁ గాంచి - మారాక యతనికి మానుగాఁ దెలిపి
యాయున్నతాత్ముచే నటఁ బోవుత్రోవ - ధీయుక్తి నెఱిఁగి నందిగ్రామపురికి
నరిగి మాభరతున కతిశుభవ్రతున - కురుదయారతునకు నున్నతాత్మునకు
నేము వచ్చితి మని యెఱిఁగించి రమ్ము - వో మారుతాత్మజ ! పొమ్ము" నావుడును
మారుతాత్మజుఁడును మానుషవేష - ధారియై యరిగి యద్భుతవేగుఁ డగుచు
గంగాతరంగిణిఁ గడఁకతో దాఁటి - శృంగిబేరమునకుఁ జెచ్చెరఁ బోవఁ
బరహితాత్మకుఁ డైన పరమేశురాక - నరసి కానక గుహుం డాత్మలోపలను
"నన్నేలు శ్రీరామ నరలోకవిభుని - సన్నుతపదపంకజంబులఁ గొలిచి !
పోలేక నిలిచితి భూరిదుర్గముల - నేలీల మెలఁగిరో ? యెందున్నవారో ?
శరభభేరుండరాక్షసవహ్నిభుజగ - గరళబాధలచేతఁ గ్రాగిరో కాక ?
లేకున్న వ్రతము చెల్లినమీఁద మగిడి - రాకయుండునె ? రఘురాముండు వలికిఁ
దప్పునే కార్యంబుఁ దప్పె నేనింక - నిప్పుడే సొదఁ జొచ్చి యెనయుదు రాము"
వని మనంబున నున్న యాందోళ ముడిగి - తనసతు ల్సుతులును దమ్ములుఁ దాను
పొరిఁ గుండమునందు సొదఁబేర్చి మిగుల - దరికొల్ప ననల ముదగ్రమై మండ
నరుదైనభక్తితో నాగుహుం డపుడు - ధరణీశుఁ డగురాముఁ దలఁపులో నిలిపి
యయ్యగ్నిలోఁ జొర నరుగుదేరంగ - నయ్యెడ హనుమంతుఁ డడ్డమై నిలిచి
పుడమిఱేఁ డిదె వచ్చె బొంకుగా దెల్లి - యుడుగక తనవ్రతం బొనరఁ జెల్లించి
పదపడి నగ్నిలోఁ బడినశ్రీరాము - పదములయాన" యంచుఁ బలికిన నాతఁ
డనిలజునకు మ్రొక్కి యారామురాక - కనుచరసహితుఁడై హర్షంబు నొంది
పరఁగ నగ్గుహుఁడు సంభావింప నరిగి - యురుపుణ్యనిధి సరయూనది దాఁటి
పోవ నందిగ్రామమున భరతుండు - పావనచరితుండు భావంబులోన
"నారామలక్ష్మణు లవనినందనయు - నేరీతి నున్నారొ ? యేమైన వారొ ?
ఎన్నినఁ బదునాలుగేండ్లును నిండెఁ - గ్రన్నన రాముఁ డిక్కడికి రాఁడేమొ ?
మోసపోయితి నాఁడె మునివృత్తి రాము - భాసురకోమలపాదపద్మములు

నాసుమిత్రాపుత్రుఁ డర్థితోఁ గొలిచి - యాసమీఱఁగఁ దోన యరిగినరీతి
నరుగలే నైతి నే నారాముఁ బాసి - ధరణి నేవిధమునఁ దనువు ధరింతు ?
పదునాలుగేండ్లును బరిపూర్ణ మైన - సదయాఖగుణనిధి చనుదేరకున్న
ఘన మైనసొదఁ బేర్చి కడఁకతోఁ జొత్తు - నని నిశ్చయంబుగా నాడినప్రతిన
హితమతి రిత్త వోనిత్తునే" యంచు - మతినిశ్చయముఁ జేసి మంత్రులకనియె.
"శాత్రవమదహారి శౌర్యసంపన్నుఁ - బాత్రు శత్రుఘ్నునిఁ బట్టంబుఁ గట్టుఁ
డేనగ్నిలోఁ జొచ్చి యేగెద రాముఁ - గానంగ" ననిన నాఘనుఁ జూచి యపుడు
శత్రుఘ్నుఁ డిట్లను "జగతీతలేశ ! - యీధాత్రి నాకేల ? యీతను వేల ?
నీపాదములఁ గొల్చి నీతోడఁ గూడ - నేపార నేనును నేగుదెంచెదను ;"
అని కృతనిశ్చయు లైనయానరుల - గనుఁగొని భీతులై కలఁగి రందఱును ;
ఆసమయంబున నధికవేగమున - నాసమీరాత్మజుం డరుదెంచి భరతుఁ

—: హనుమంతుఁడు భరతుని జూచుట :—

గనుఁగొని వినతుఁడై కరములు మొగిచి - కొని నిల్వఁ గాకుత్స్థకులుఁ డిట్లులనియె.
"నీకులం బెయ్యది ? నీకుఁ బేరేమి ? - చేకొని యిటకు వచ్చినపని యేమి ?
యెవ్వండ వెందుండి యెట కేగె" దనిన - నవ్వసుధేశుతో ననిలజుం డనియెఁ-
"గపి నేను శ్రీరాముగాదిలిబంటఁ - దపనకులాంభోజ తపనుఁ డున్నతుఁడు
తనపుణ్యచరిత యుత్తములెల్ల మెచ్చ - ననిమిష ల్గొనియాడ నారామవిభుఁడు
వినుము జగద్ధితవృత్తిమై మెఱసి - వనవాససమయంబు వలనొప్పఁ దీర్చి
సౌమిత్రియును దాను జనకనందనయు - రాముండు వచ్చి యరణ్యము ల్విడిచి
నెమ్మితో ముందఱ నీసేమ మరసి - రమ్మన్న వచ్చిన రాక యీరాక,"
అనవుడు భరతుఁ డత్యంతహర్షమునఁ - గొనకొని పులకించి కోర్కి దీపింప
"రా పుణ్యవత్సల ! రా కపిశ్రేష్ఠ ! - రా పవనాత్మజ ! ర" మ్మంచుఁ దిగిచి
రనాథసుతుఁడు వానరనాథసుతునిఁ - గరము సమ్మదమునఁ గౌఁగిటఁ జేర్చి
జమాల్యమణు లిచ్చి గజముల నిచ్చి - గజరాజగమనలఁ గరమర్థి నిచ్చి
నకాంబరంబులు కడువేడ్క నిచ్చి - వినుతభూషణములు వెలయంగ నిచ్చి
గుపట్టణము లిచ్చి, ధనకోటు లిచ్చి - యగణితగుణధీరుఁ డనియె మారుతికి.
నడవుల కరిగి రామావనీవిభుఁడు - దడసినకార్యంబుఁ దలఁప నచ్చెరువు ;
ందెందు వర్తించె ? నెందెందుఁ బోయె ? - నెం దున్నవాఁ డిప్పు డినకులేశ్వరుఁడు ?
వు రాఘవునకు నిజదూతవగుట - యీవిధంబంతయు నెఱిఁగింపు మనఘ !
చ్చలోపల నమ్మ నీవలు కేను - వచ్చుట నిక్కమే ? వనచరాధీశ !"
నవుడు విని, నవ్వి, యవ్విమలాత్ముఁ - డెనసినభక్తితో నేర్పడఁ బలికె,
తండ్రి దశరథమేదినీశ్వరుఁడు - భూతల రాజ్యప్రభుత్వంబు మాన్చి

యడవికిఁ జను మన్న నన్నరేశ్వరుఁడు - జడలు వల్కలములు శాంతుఁడై తాల్చి
భానుప్రభాభాసి పాదచారమున - జానకీ లక్ష్మణసహితుఁడై వెడలి
చిత్తసమ్మదమునఁ జిత్రకూటాద్రి - నుత్తమమునిగోష్ఠి నున్నచో నీవు
భూరాజ్య మొల్లక పోయి మీయన్న - నారాధనము చేసి యర్థిఁ బిల్చుటయుఁ
బతి రాకయున్నఁ దత్పాదుకాయుగళ - మతిభక్తియుక్తిమై ననురక్తి నడిగి
తల మోచికొనివచ్చి ధారణీరాజ్య - ఫలభోగ ముడిగి తపస్వివై తిచట;
గుటిలదానవబలక్రూరవర్గముల - నట రాఘవుఁడు దండకారణ్యమునకుఁ
జని శరభంగునాశ్రమభూమి నిలిచి-మునుల నూఱడఁబల్కి ముదమొప్పఁ బోయి
యాజనస్థానంబునందున్నదైత్య - రాజుచెల్లెలిఁ బట్టి రాజిమి మెఱసి
నలిమీఱి యాశూర్పణఖముక్కుఁ జెవులు - కొలఁదులు మొదలంటఁ గోసిపోవైచి,
ఖరదూషణాదిరాక్షసులఁ బెక్కండ్ర - నరభోజనులఁ బదునాలుగువేలఁ
జంపి యొక్కెడ పర్ణశాలలో నుండఁ - దెంపుమై రాక్షసాధిపుఁడు ప్రేరేప
మారీచుఁ డనియెడి మాయావి యొకఁడు-భూరిమృగాకృతి బొడచూపుటయును
మృగనేత్ర సీత యామృగము నీక్షించి-"మృగ మొప్పు నాకు నీమృగముఁదేవలయు"
ననవుడు శరచాపహస్తుఁడై దాని - వెనుకొని రామభూవిభుఁ డొగినేయఁ
గూలెడునప్పు డా కుటిలరాక్షసుఁడు - "హా లక్ష్మణా!" యను నార్తరావమున
నారూఢిఁ జీరిన నతివ భీతిల్లి - యారాఘవానుజు ననుప నచ్చటను
మునివేషధారియై ముద్దియ నెత్తి - కొని పోవు రావణుఁ గూడి పోనీక,
ఘనుఁడు జటాయువు గని యడ్డపడిన - ననిమొన భర్జించి యతని నిర్జించి
దనుజాధిపతి సముద్రము దాఁటి పోయి - తనలంకలోనియుద్యానంబునందు
సీతామహాదేవిఁ జెచ్చెఱ నునిచి - యాతతజయశాలి యై యుండె నంత.
మాయామృగముఁ జంపి మఱి రామచంద్రుఁ - డాయాసపడి ఖిన్నుఁడై వచ్చివచ్చి
సౌమిత్రిఁ బొడగని జానకి డించి - యేమిటి కిట వచ్చి తీవంచు వగచి
యతఁడు దానునుగూడి యాపర్ణశాల - కతిరయంబున వచ్చి యందులో సీతఁ
బొడగాన కిరువురు భూరిశోకమునఁ - బడి యంద వెదుకుచు బహుదుర్గములకుఁ
బోవుచో రావణుభుజశక్తిఁ దూలి - వావిరిలోదారి వసుధపైఁ గూలి
యున్నజటాయువు నొయ్యనఁ గదిసి - యన్నిచదుర్దశ యద్దశాననుఁడు
గావించి సీత లంకకు నెత్తుకొనుచుఁ - బోవుట యతనిచేఁ బోలంగ నెఱిఁగి
యావిహగాధీశు నచట దహించి - పోవుచు ఘనదుర్గభూములఁ గడచి
ముందట నాఋష్యమూకంబుఁ గాంచి - యందు సుగ్రీవునకై వాలిఁ జంపి
తారతో నాచంద్రతారార్కముగను - నారాజ్య మంతయు నతనికి నిచ్చె
నిచ్చిన సుగ్రీవుఁ డెంతయు మెచ్చి - విచ్చలవిడి సీత వెదకెడికొఱకు
లక్షల రెండేసి లక్షలఁగపుల - నక్షీణబలుల మహాయశోధనులఁ

బదిదిక్కులకుఁ బంపఁ బఱచి వానరులు - వదలక వెదకంగ వచ్చి సంపాతి
సీత యున్నది లంకఁ జింతింప వలవ - దీతెఱం గిటఁ జేయుఁ డిటమీఁద ననిన
జలరాశి నూఱుయోజనము లేదాఁటి - నలఁగి యశోకవనంబులోనున్న
వైదేహిఁగని యానవాలు నేనిచ్చి - యాదేవిమాణిక్య మర్థినిచ్చుటయు,
నది దెచ్చి యిచ్చిన నవనివల్లభుఁడు - ముదమంది విస్మయంబునుఁ బొంది యపుడు
సకలశాఖామృగసహితుఁడై పోయి - యకలంకవిక్రముం డబ్ధి బంధించి
లంకపై విడిసి యలంకృతశక్తి - లంకేశుఁ జంపి కళంకంబు లుడిపి
యవ్వయశ్రీయుక్తి నాలంకఁ బుణ్య - భవ్య విభీషణుఁ బట్టంబుఁ గట్టి,
పావనాత్మకు లైన బ్రహ్మాదిసురల - చే వరంబులు గొని చెలు వగ్గలించి
హితమతి సురలతో నేగుదెంచుటయు - నతిభక్తి మీ తండ్రియడుగుల కెరఁగి
యనలముఖంబున నతిశుద్ధయైన - జనకజఁ గైకొని సమ్మదం బొప్ప
ఖ్యాతి పెంపొంద నాకపులు రాక్షసులు - ప్రీతి సుగ్రీవవిభీషణు ల్మొదలు
బలసి తన్గొలువఁ బుష్పక మెక్కి వచ్చి - ఫలితవిక్రమశోభభరితుఁడై విభుఁడు
ఆభరద్వాజసంయమియాశ్రమమునఁ - బ్రాభవస్ఫురణమొప్పఁగ నున్నవాఁడు;
చందనచంద్రికా సమచారుకీర్తి - యిం దెల్లభంగుల నెల్లి విచ్చేయు,"
ననవుడు భరతేశుఁ డతనివాక్యముల - జనితానురాగుఁడై శత్రుఘ్నుఁ జూచి
"తడయక నీవయోధ్యాపురంబునకుఁ - గడువేగమునఁ బోయి కడఁక దీపించి
యాయతమంగళాయతనమై యొప్పు - నీ యుత్సవము వీట నెల్లఁ జాటింపు;
గొనకొని మనరాజు కొలువుకూటమున - ఘనసేతుబంధాది కథలు వ్రాయింపు;
దేవగేహములు భూదేవగేహములు - నీవు సన్నిధినుండి నెలయఁ బాటింపు;
వరరత్నతోరణధ్వజపరంపరలఁ - బురవీథులన్నియు భూషింపఁ బంపు;
తరుణులఁ బిలిపించి తగినముత్యముల - వెరవార ముగ్గులు వెట్టింపఁ బంపు;
లలితవస్తువుల విండ్లకు నెల్లఁ బంపు - కలయఁ బౌరుల నెల్లఁ గైసేయఁ బంపు;
శ్రీరామనృపతి వేంచేసినశుభము - చేరువనృపులకుఁ జెప్పంగఁ బంపు;
కరితురంగాదుల క్రందు గానీక - పరువడిఁ జతురంగబలములు గొలువ,
నెమ్మి మంత్రులతోడ నీవు వేగమున - నమ్మలఁ గొలిచి ర"మ్మని నియమించె;
ననవుడు శత్రుఘ్నుఁ డత్యంతవేగ - మున నయోధ్యకుఁ బోయి ముదము దీపింపఁ
గరమొప్ప రాఘవాగమనమంగళము - వరుసతో నిట బంధువరులకుఁ జెప్పి
కౌసల్యకును జెప్పి కైకకుఁ జెప్పి - యాసుమిత్రాదేవి కర్థితోఁ జెప్పి
యది యిది లేదుగా యనకుండ నిండ్లు - చదురొప్ప నంగళ్లు చక్కఁ జేయించి
చందనకర్పూరజలములు గూర్చి - యందంద చల్లించి యర్థితో ననుప
పురవీథులందు నొప్పుగ నవరత్న - వరతోరణంబులు వరుసఁ గట్టించి

—: భరతుఁడు వసిష్ఠాదిసహితుఁడై శ్రీరాముల నెదురుకొనుట :—

భరతుఁడు తనుఁ బిల్చి పనిచినరీతిఁ - బురము సర్వంబును భూషింపఁ జేసి,
యనపమానసు లైన యావసిష్ఠాది - మునులు పురోహితు ల్పుణ్యసతులు
జనులు బంధులు సచివులు హితులు - వనితలు దాదులు వరవృద్ధజనులు
కొందఱందలములఁ గొంద ఱశ్వములఁ - గొందఱు రథములఁ గొంద ఱేనుఁగుల
నెక్కి యేతేరఁ బెంపెక్కి శత్రుఘ్నుఁ - డెక్కుడుమహిమతో నెలమి దీపింపఁ
బంచమహావాద్య పటురవం బెసఁగ - నంచితగతి వచ్చె నన్న యున్నెడకు
తల్లులు తమ్ముఁడు తాను సేనలును - వెల్లియై భరతుండు వేడ్కతోఁ గదలి
యెనయ రాఘవునకు నెదురేగుచోట - హనుమంతుఁ డనియె నుదాత్తుఁడై భరతు
"నదె చూడు రాఘవుం డాభరద్వాజు - సదనంబునందుండి చనుదెంచువాఁడు
అదె చూడు పుష్పకం బదెచూడు రాముఁ - డదె చూడు కపిసేన యదెవచ్చెఁ జూడు
సరయూప్రవాహముజ్జ్వలశక్తి చాటు - తరుచరకలకలోద్ధతపటుధ్వనులు"
అన విని భరతేశుఁ డవ్విమానంబుఁ - గనుగొని యుబ్బి గద్గదకంఠుఁ డగుచుఁ
గన్నంత దవ్వులఁ గడుభక్తి మ్రొక్కి - యన్నకు సాష్టాంగ మక్కడ నెరఁగి
యుదయాద్రిపై నున్న యుదయార్కుపగిది - బదిదిక్కులను ప్రభాపటలంబు పర్వఁ
బుష్పకారూఢుఁడై పొలుపారుచున్న - నిష్పాపు రఘురాము నెరిజేరి మ్రొక్కె;
నంత నాపుష్పకం బవనికి డించి - యెంతయు హర్షించి యినకులేశ్వరుఁడు
ఒండొండ కావించె నొనరఁ దల్లులకు - దండప్రణామము ల్దాను లక్ష్మణుఁడు
పరువడి వారును బరఁగ దీవించి - పరిరంభణముల సంభావించి రెలమి; 859
భరతశత్రుఘ్నులు భక్తితో రామ - ధరణీవల్లభునకు ధరణీనందనకుఁ
జతురత వెలయ లక్ష్మణునకుఁ బ్రీతిఁ - గృతకృత్యమతులు మ్రొక్కిరి పుణ్యధనులు
భరతశత్రుఘ్నులఁ బరఁగ దీవించి - పరిరంభణముల సంభావించి రొప్ప
నత్తఱి సీతామహాదేవి ప్రీతి - నత్తల కెల్ల నాయతభక్తి మ్రొక్కె;
మ్రొక్కినకోడలి మొగిఁ గౌఁగిలించి - యొక్కట దీవించి రోలి నందఱును,
రామలక్ష్మణులును రాగిల్లి మ్రొక్కి - రామహామునివర్యుఁ డగు వసిష్ఠునకు,
నమ్ముని దీవించి యాలింగనంబు - నెమ్మిఁ గావించె నానృపనందనులను
రూపించి భరతశత్రుఘ్నులు ప్రీతి - నాపూర్ణహృదయులై యప్పుడు వచ్చి
తమతల్లులకు మ్రొక్కి తగుభక్తి గలిగి - విమలాత్ములై రామువెనుక నున్నట్టి
నావిభీషణునకు నర్కసూనునకు - నావాలిసుతునకు నట ముఖ్యు లైన 867
కపులకుఁ బ్రియములు గావించి వారి - విపులపరీరంభవితతి నూరార్చి
జయమును గీర్తియు సాధించె రాముఁ - డయనయోదయకృతు లయి మీరు గలుగ
జెలులు భృత్యులును నై చిత్తంబు లింత - కలసినబంధువు ల్గలరు మా కనుచు,

నేకాలందులుఁ గాని హృదయసమ్మదము - గైకొనుచుండిరి కడఁకతో నంతఁ
దల్లులు బాంధవు ల్దమ్ములు కపులు - వెల్లియై బలములు వేడ్కఁ నేతేరఁ
దేజంబు మెఱయ నందిగ్రామపురము - రాజశిరోమణి రాముండు సొచ్చె;
నంతఁ బుష్పకమున కర్చన లిచ్చి - యెంతయు భక్తితో నినకులేశ్వరుఁడు
తలఁచినప్పుడు రమ్ము ధననాథునొద్ద - నలకలోపలనుండు మనుచు వీడ్కొలిపె.
భరతుఁ డప్పుడు రాముపంచకుఁ జేరి - కరమొప్పఁ గరములు కడుభక్తి మొగిచి
"మీపాదుకలయందు మేదినీభార - మేపార నునిచి యే నింతకాలంబు
నవధానమతితోడ నాలస్య ముడిగి - యవనీశ! మీరాజ్య మరసితి నొప్ప"
నని చెప్పి పాదుక లర్థి నొప్పించి - వినతుఁడై యత్యంతవినయంబు మెఱసి
"వెలయ నయోధ్యకు వేంచేయవలయు - నొలసిన మునివేష ముచితంబు గాదు;
రాజమండనములు రమణమైఁ బూనుఁ - డీజటాభారంబు లీవల్కలములు
యానుండు మీ"రన్న మనుజవల్లభుఁడు - పూనిక నిండుట బుద్ధిలోఁ దలఁచి
యవుఁగాక యనవుడు నప్పుడు గదిసి - వివిధవిధిజ్ఞులు వెరవు భక్తియును
గలవారు కడఁకతో ఘనజటాబంధ - ములువీడ్వ నభ్యంగము లవధరించి
మ్మునుఁ దాను నుత్సవజలస్నాన - మిమ్ములఁ గావించి యినకులేశ్వరుఁడు
ప్రకటదివ్యాంబరాభరణమాల్యముల - నకలంకచిత్తుఁడై యమరఁ గైసేసె;
రణీతనూజకు దశరథాంగనలు - కరము ప్రియంబునఁ గైసేసి రెలమి
దతులు తారాది సుగ్రీవసతులు - ముదమొప్ప శృంగారములు సేసి రపుడు.
లోన హనుమంతుఁ డర్థిఁ దోడ్తేర - వేలసంఖ్యలు చెంచు విలుకాండ్రు గొలువ
లితజటావల్కలమ్ములతోడఁ - గొలఁదిమీఱినవేడ్కఁ గుహుఁ డేగుదెంచి,
వ్వాదిపిల్లులు చమరవాలములు - మవ్వంపుగజదంతమౌక్తికంబులును
టిదంష్ట్ర వేణుమౌక్తికములు సర్ప - నిటలసంభవమణు ల్నిబిడశార్దూల
ఖములు భేరుండనఖములు సింహ - నఖములు కృష్ణాజినంబులు మిగుల
జొంపుగోరోచనంబు కస్తూరి - వీణెలు తేనియ ల్వివిధంబులైన
ముల కావళ్ల, భయభక్తులాత్మ - మొలవఁ గానుకలుగా ముందటఁ బెట్టి,
డగాంచి యానందమున రాఘవునకుఁ - దడయక సాష్టాంగదండంబు వెట్టి,
లాగ్రహస్తుఁడై నిలుచున్నగుహుని - జటిలత్వ మీక్షించి జనలోక విభుఁడు,
కృపాజలధి నాతని నోలలార్చి - చనువిచ్చి, యమృతభాషల నిట్టులనియె.
రుచిరతేజ! చెంచులరాజ! నీదు - పిరిగొన్నభక్తియుఁ బెంపును దెంపు
పార నీవాయుసుతునిచే వింటి; - నింపుగా మాలోన నీవు నొక్కఁడవు
నాజడలు వల్కలములు విడిచి - పూనుము మాయట్ల భూపచిహ్నములు"
యానతిచ్చిన నరిగి వల్కలము - లును జటాపటలంబులును వేగ విడిచి,

సుమహితోదకముల సుస్నాతుఁ డగుచు - విమలాంగుఁడై రామవిభునిసన్నిధికి
వచ్చినఁ జూచి దివ్యము లైనయట్టి - మెచ్చులసొమ్ములు మేల్మివస్త్రములు
నెట్టన నొసఁగిన నెరయఁ గైసేసి - దట్టంపుభక్తి భూధవుఁ గొల్చియుండె;
నంత శత్రుఘ్నునియాజ్ఞ సుమంతుఁ - డెంతయు రయమున హితసమాహితుఁడు
బహురత్ననిర్మలప్రభ నొప్పుమిగుల - మహితార్కబింబసమంచితరథముఁ
గొనివచ్చి యట రఘుకులభర్త కెదుట - నునిచిన శ్రీరాముఁ డున్నతాత్మకుఁడు

—: శ్రీరాము లయోధ్యఁ జేరుట :—

తల్లులచరణపద్మములకు మ్రొక్కి - యెల్లవారును నెలుఁగెత్తి దీవింప
ననఘుండు సుముహూర్త మగుట భావించి - మునివసిష్ఠుఁడు దనముందట నెక్కఁ
బృథుకీర్తు లింపెక్క పృథివి పెంపెక్క - రథమెక్కి జనమనోరథమెక్క కరణి
నిరుపమకరభక్తి నిరతుఁడై చేరి - భరతుండు ధవళాతపత్రంబుఁ బట్టె
నాసుమిత్రాపుత్రు లర్థినిద్దఱును - నాసన్నులై పట్ట నాలవట్టములు
ఆరూఢపంచమహావాద్యరవము - తోరాసి దేవదుందుభు లోలి మ్రోయ
వినువీథి సురపుష్పవృష్టులు గురియ - జనులెల్ల జయజయ శబ్దంబు లొసఁగ
నతులరథారూఢుఁడై మహోదార - గతులొప్ప వెనుక రాక్షసభర్త నడువఁ
బరువడిఁ జతురంగబలములు నడువ - వరుసతో నిజబంధువర్గంబు నడువఁ
గెలకులఁ గదిసి సుగ్రీవాదికపులు - బలువారణము లెక్కి పదిలులై నడువ
ఘనసేతుబంధాది కథ లుగ్గడించి - పెనుపొంద వరవందిబృందము ల్నడువ
జనములు తారాదిసతులు జానకియు - ఘనరథంబులమీఁదఁ గర మొప్పి రాఁగ
నడచె నయోధ్య కానందకందళితు - లెడనెడ దీవింప హితపురోహితులు
కరిబృంహితంబు లుత్కటరథధ్వనులు - తురగహేషితములు తోరంబులైన
భేరీరవంబులు పృథులఖడ్గోగ్ర - ధారాభిఘట్టనధ్వనులుఁ బెల్లెసఁగ
నక్షీణకల్యాణుఁ డగురామవిభుఁడు - నక్షత్రపరివృత నవచంద్రుభాతి
తియ్యంబు దీపింపఁ దేజంబు మెఱసి - యయ్యయోధ్యాపురం బర్థితోఁ జొచ్చె;
నప్పుడు సంతోష మంతరంగముల - నుప్పొంగ బహుమంగళోన్నతు ల్మెఱయఁ
బల్లవహస్తలు పల్లవాధరులు - పల్లవారుణపాదపల్లవోజ్జ్వలులు,
హరిమధ్యసమమధ్య లమృతాంశుముఖులు - కరిరాజగమనలు కమలలోచనలు
అళినీలకుంతల లంబుజగంధు- లెలదీఁగబోఁడు లింపెక్క నందంద
కైసేసి చనుదెంచి కామినీమణులు - ప్రాసాదగోపురప్రతతు లందుండి
పుణ్యావలోకనంబులఁ బుణ్యసతులు - పుణ్యపుష్పాక్షతంబులు చల్లుచుండ
మేడలపైనుండి మీనాక్షు లోలిఁ - బ్రోడలై తమతమ బోఁటులతోడ
“ నీసునఁ బిన్ననాఁ డీపుణ్యధనుఁడు - చేసినచేఁతలు చెప్పనచ్చెరువు

తమ నెదిర్చిన మాత్రఁ దాటక చంపె - ననఘుఁడై కౌశికుయాగంబు గాచె ;
సర్పకంకణుమహాచాపంబు విఱిచె ; - దర్పించె జమదగ్నితనయు భంగించె ;
సహితలోకాంతకుం డంతటిపనులు - సహజబాహుఁడుగానఁ జనఁజేసెఁగాక :
అమ్ముద్దుప్రాయంబునందుఁ గానలకుఁ - బొమ్మన్నఁ దపసియై పోయె వేడుకను,
పోయి జగద్ధితపుణ్యకృత్యములు - సేయ నెవ్వఁడు చాలుఁ జేవ దీపింప ?
వనధి బంధించి రావణుఁ బోరఁ ద్రుంచి - దనుజులఁ బెక్కండ్ర ధరణిపైఁ గూల్చెఁ;
దనతండ్రిపనుపునఁ దవిలి కానలకు - మునివృత్తిఁ జనునాఁటి ముద్దుప్రాయంబు
లీపెద్దచందంబు లెన్నిచందములఁ - దీపించుచున్నవి తెలియఁ జూచితిరె ?
పర్జన్యనవలీల భంజించి మరలఁ - దర్జించి భుజశక్తి దర్పించినట్టి
యా మేఘనాదు నుగ్రాజిలోఁ జంపె - సౌమిత్రిఁ గంటిరే చపలాక్షులార !
సడఁతి ! రావణుఁ డతిపాపాత్ముఁ డైన - విడిచి లంకాపురీవిభుఁడయ్యె నితఁడు
వనజాక్షి ! యీతఁడు వాలిసోదరుఁడు - వనిత ! యీపుణ్యుండు వాలినందనుఁడు
తడయక యంబుధి దాఁటి యాసీతఁ - బొడఁగాంచి వచ్చిన పుణ్యాత్ముఁ డితఁడు ;
కలకంఠి ! యవలీలఁ గడలి బంధించి-నలి లంకపై రాము నడపించె నితఁడు ;
సరేరుహానన ! నిఖిలౌషధముల - బోర లక్ష్మణుప్రాణములు దెచ్చె నితఁడు"
అని తన్నుఁ దమ్ముల నసురను గపుల - గొనియాడుచును జెప్పికొనుచుండ వచ్చి
నగరు ప్రవేశించె నలినాప్తకులుఁడు - జగదేకనిధి రామచంద్రుఁడు తాను
భరతశత్రుఘ్నులఁ బనిచి దైత్యేంద్ర - తరుచరపతులను దగుమందిరముల
విడియించి యిష్టాన్నవివిధభోజ్యములు - కడఁకతోఁ బుత్తెంచెఁ గారుణ్యమొప్ప.
సురుచిరమతి నంత సుగ్రీవుతోడఁ - బరమసమ్మదమున భరతుఁ డిట్లనియె.
నెల్లి రే పభిషేక మినవంశనిధికి - నెల్లతెఱంగు లాయితముచేసితిమి ;
సంగతిఁ జతురబ్ధిజలములు వలయు - గంగాదితీర్థోదకములు దేవలయుఁ ;
దెప్పింపు" మనవుడు దినవాథతనయుఁ - డప్పుడు పరమహర్షానందుఁ డగుచు
బలనొప్ప గజు జాంబవంతు సుషేణు - నలఘువిక్రమవేగుఁ డగు వేగదర్శిఁ
రమనీయనవరత్న కలశంబు లిచ్చి - క్రమమున దీర్థోదకములు తేఁబనిచె ;
బలు గవాక్షుని వాయునందను ఋషభుఁ - గలయ సముద్రోదకములకుఁ బంచె ;
పనిచినఁ గడిమిమైఁ బ్లవగవల్లభులు - వినువీథి నత్యంతవేగులై పోయి

—: శ్రీరాములపట్టాభిషేకము :—

మరవడి మరునాఁటియుదయకాలమున - కరు దరుదనఁ దెచ్చి రఖిలోదకములు
శోవినిర్మలశిష్టు వసిష్ఠు - గౌతమజాబాలి కశ్యపకణ్వ
వామదేవాదులౌ వరమునీశ్వరుల - సామాదిబహువేదచతురబోధకుల
రతుండు రప్పించి భయభక్తు లొప్పఁ-బరమసమ్మదవచోభంగుల మెఱసి

"శ్రీరామునకు నభిషేకంబు సేయుఁ - డారూఢనియతితో" నని పల్కి వారు
పూనిమంగళతూర్యములు మ్రోయుచుండ - జానకీరాములఁ జదురొప్పఁదెచ్చి
రమణీయతరమైన రత్నపీఠమునఁ-గొమరొప్ప నిరువురఁ గూర్చుండఁ బనిచి
మానితవేదోక్త మంత్రపూర్వకము - గా నభిషేకంబుఁ గరమర్థిఁ జేయ
నారామునొదల నాపూర్ణవారి - ధార దగ్గరునప్పు దగఁ జూడనొప్పె;
గీర్వాణముఖ్యులు కీర్తన ల్సేయఁ - బార్వతీసహితుఁడై ప్రణుతింప నొప్పు
నంగజహరుమౌళి నమలమై తొరుఁగు - గంగానదియుఁ బోలెఁ గమనీయ మగుచు
నాతీర్థజలధార లంఘ్రుల కొలికి - భూతలంబున నిండి పొలుపారెఁ జూడ,
హరిపాదమునఁ బుట్టి యయ్యాదిగంగ - ధరపైనఁ బరఁగువిధం బచ్చుపడగఁ
బరికించి రామభూపాలకుం డపుడు - హరుఁడు విష్ణుఁడు దాన యనుమాడ్కి నుండె;
మఱి పట్టభద్రుఁడై మనుజవల్లభుఁడు - నెఱసెఁ బట్టముతోడి నిటలంబుతోడ;
సరసజటారుణచ్ఛాయల మాని - కరమొప్ప శశిరేఖ గంగవీచికల
సరిదాఁటి నుదిటికి జారిననొప్పు - హరునిచందంబున నలరెఁ జూపఱకు
గరుడవియచ్చరగంధర్వపతులు - సురసిద్ధసాధ్యులు సొరిదిమై నపుడు
చదల నుత్సవపటుజయజయధ్వనులఁ - గుదియక యందంద ఘోషించి రెలమి
నప్పు డచ్చర లోలి నాడిరి ప్రీతి - నప్పుడు పుత్తెంచె నమరవల్లభుఁడు
పారిజాతామలప్రసవమాలికయు - హారంబుఁ బ్రియమున ననిలునిచేత
నమితమంగళమూర్తి యయినరాఘవుఁడు - గొమరొప్ప వానిఁ గైకొనియె వీక్షించి;
వసుధ యెంతయు సస్యవతి యయ్యెఁ బ్రీతిఁ - గుసుమఫలంబులు గొమరొప్పెఁ దరుల
ఘనగంధబంధము ల్గలిగెఁ బుష్పముల - వినుతింప దిక్కులు విమలంబు లయ్యె;
నప్పుడ రఘురాముఁ డక్షీణవిభవ - మొప్ప భూసురులకు నున్నతాత్ములకు
ననుపమతరభక్తి యంతరంగమునఁ - గొనకొన ముప్పదికోటులధనము
లక్షగుఱ్ఱంబుల లక్షయుష్ట్రముల - లక్షగోవుల నిచ్చె లలి సొంపుమీర
లలితదివ్యాంబరాలంకారతతులు - పొలుపొందుకాంచనపుష్పమాలికయుఁ
గొలఁది మీఱిన ప్రియోక్తులఁ జేరఁ బిల్చి - యెలమి సుగ్రీవున కిచ్చెఁ బెంపొంద;
ఘనవజ్రవైడూర్య కలితాంగదంబు - ననఘుఁ డంగదునకు నర్థితో నిచ్చె;
మహితోరుకేయూరమకుటంబు లొప్ప - సహజపుణ్యుఁడు విభీషణునకు నిచ్చె;
నమితబలోదాత్తుఁ డగువాయుజునకుఁ - గమనీయరత్నకంకణయుగం బిచ్చె;
నాలోలరుచినిచయామాన మైన - నీలహారము ప్రీతి నీలున కిచ్చె;
వలనొప్ప నవరత్నవరహార మొకటి - నలునకు నిచ్చె నానంద మొప్పంగ;
నంబరమణిభూషణాదివస్తువులు - జాంబవంతున! కిచ్చె సమ్మదం బొదవ;
నభిమతవేదియై యందఱఁ జూచి - విభుఁడు వానరులకు వీరు వా రనక

ప్రకటదివ్యాంబరాభరణమాల్యంబు - లకలంకమహిమతో నందఱ కిచ్చె;
శారదనిర్మలచంద్రికానూన - హారంబు సీతకు నర్థితో నిచ్చె;
ధరణిజ హారంబుఁ దాను గైకొనుచుఁ - గరముల ధరియించి కాకుత్స్థుమోము
చూచెఁ జూచుటయును సుదతిచూ పెఱిఁగి-యాచతురాత్మకుఁ డనుమతించుటయుఁ
దనకృపారసధారఁ దనరు నాహార - మనిలజుకంఠంబునం దొప్పఁ బెట్టె;
నానిర్మలోదారహారంబుఁ బూని - యానిర్మలాత్మకుఁ డనిలనందనుఁడు
శారదాభ్రావలి సరిఁ జుట్టియున్న - మేరువు తెఱఁగున మెఱసెఁ జూడ్కులకు;
నంత వసిష్ఠునియనుమతి రాముఁ - డంతఃపురంబున కరిగి తల్లులకు
వరుసతో మ్రొక్కి దీవన లిచ్చి రపుడు - ధరణీతనూజ యత్తల కెల్ల భక్తి
వెలఁగంగ మ్రొక్కిన శ్రీదేవితేవ - నల సరస్వతిభాతి నగజాతరీతిఁ
బతిభక్తిమతియు సౌభాగ్యంబు కాంతి - యతులకీర్తియును బెంపలరంగఁ గలిగి
యినచంద్రు లనఁ గాంతి నెనయుపుత్రులను - గనుము నీ వని ప్రేమఁ గౌఁగిటఁ జేర్చి
సేవింప రఘుకులాధిపుఁడువేడుకలు - గావించు భోజనాగారంబునకును
జనుదెంచుహితులను సకలబాంధవుల - ననుజుల రవిజాదు లైనవానరుల
రావిభీషణముఖ్యు లగుదైత్యవరులఁ - బావనాత్మకు గుహుఁ బరఁగ రావించి,
యుచితాసనమునఁ గూర్చుండంగఁ బనిచి - సుచరిత్రు నంజనాసూనునిఁ "దనదు
చొత్తుల వేడుక భుజియింపు" మనియె - నత్తఱిఁ జాలనెయ్యము దియ్య మమర
నెనయంగ నవ్వేళ నెలఁతలు దెచ్చి - కనకపళ్లెరములఁ గ్రమమొప్పనునిచి
వరఁగఁ బాయసము సూపములుఁ బూపములు-వరుగులు వడియము ల్వాంఛఁ బుట్టించు
నూరలు పచ్చళ్లు కోరాందుశిఖర - యూరుగాయలును శాల్యోదనం బాత్మఁ
గనరఁగ సద్యోఘృతము వింతరుచులఁ - బెనుపొందుఫలములు పేర్మితో నిడఁగ
నినకులాధీశ్వరుం డింపురెట్టింప - "ననిలజ భుజియింపు" మనుచుఁ దానొక్క
పలంబుఁ గొనిన నాకపికులోత్తముఁడు - ప్రబలమౌ భక్తి నప్పళ్లెరం బెత్తి
తలమీఁద నిడుకొని తనర నాడుచును - "జెలఁగుచు నోకపిశేఖరులార!
యిందు రామునిపళ్లెరము ప్రసాదంబు - దండిగా దొరకె నందఱకు నేఁ" డనుచు
మునివృక్ష మెక్కి యిమ్ముల దానిదళము - లనువొందగాఁ ద్రుంచి యాప్రసాదమున
గానరించి సంతోష ముల్లంబు నిండ - ఘనభక్తి నొసఁగె నాకపినాయకులకు
వారును దానును వాంఛలు దీర - నారూఢిఁ దృప్తులై రాప్రసాదమున
నిశంబు నదిమొదల్గా రివాసరముల - మునివృక్షపర్ణము ల్ముఖ్యంబు లయ్యె;
నంత నారఘురాముఁ డంజనాసుతుని - సంతతభక్తికి సంతోషమంది
రవైనపేతొక పళ్లెరంబునను - ధరణీశ్వరుండును దగ భుజియించి
కరముల నొగి వార్చి జతనంబు మీఱ - లలితసుగంధమాల్యము లొప్ప ముడిచి

కర్పూరతాంబూల గంధాక్షతముల - నర్పింప దయమీఱ నందఱఁ జూచి
యినకులోత్తముఁ డిచ్చె నెల్లవస్తువులు - మనమార నప్పుడు మహిమ దీపింప,
సకలభృత్యామాత్యసహితుఁడై వేడ్క - నకలంకచిత్తుఁడై యటఁ గొలువుండె.
నప్పుడు సౌమిత్రి ననురక్తితోడ - నొప్ప నిద్రాదేవి యొగిఁ బొందుటయును
గొలువులోపలను గాకుత్స్థునియెదుటఁ - గలకల నవ్వినఁ గమలాప్తకులుఁడు
జనకజయును విభీషణుఁడు సుగ్రీవుఁ - డును మారుతాత్మజుఁడును వాలిసుతుఁడు
నల నీల శరభ సన్నాథ తారాది - బలిముఖు లశత్రుఘ్నభరతులు భీతిఁ
దలలు వాంచిరి; యప్పు తమయందుఁ జెంది - లలి మీఱినట్టి కళంకము ల్దలఁచి
యందఱు నట్లుండ నలుక చిత్తమునఁ - జెంద లక్ష్మణుఁ జూచి శ్రీరాముఁ డనియె:
“దగవు వోవిడిచి యాస్థానంబునందు - నగు టేమి? నిష్కారణముగ సౌమిత్రి?”
అనవుడు భయమంది యాలక్ష్మణుండు - తనకరంబులు మోడ్చి తగ నిట్టులనియె.
“వనవాసమునకు దేవరఁ గొల్చి వచ్చి - వనముల నున్నచో వచ్చెఁ జూ నిదుర;
వచ్చినఁ బదునాల్గు వత్సరంబులకు - నచ్చుగాఁ జేరకు” మన నిద్ర చనియెఁ.
బదునాలుగేండ్లును బరఁగ నిండుటయు - వదలక యిప్పుడు వచ్చెఁగా నిద్ర.
యదికారణంబుగా నవనీశతిలక! - యిది యేను నవ్వితి; నిదియె నాతప్పు;
నీవు సహింపు మో నిఖిలాధినాథ! - దేవదేవేశ! యో దీనమందార!”
యనవుడు సంతోష మంది రందఱును - ననుమానములు వాసి యలరి రెంతయును
నిర్మలకారుణ్య నిధి రాముఁ డంత - నర్మిలి నిండార నందఱఁ జూచి
“యెల్లతెఱంగుల నెట్టికార్యముల - నెల్లధర్మంబుల నేమఱ కెపుడు
గొనకొని చేయుఁడీ కోర్కి దీపింప - ననువొంద” ననుచు నత్యాదరం బొప్పఁ
బొం దనికడఁకతో బుద్ధులు గఱపి - యొండొండ ప్రియముల నూఱడఁ బలికి
యనిలజసుగ్రీవు లాదిగాఁ గపుల - దనుజపుంగవుల నత్తఱి నీడుకొలుప
కిష్కింధ కెలమి సుగ్రీవాదికపులు - నిష్కళంకాత్ములై నెమ్మితోఁ జనిరి.
చనియె లంకకు విభీషణుఁ డర్థిఁ దన్ను - దనుజులు గొలువ నుత్సవకేళిఁ దేలి
రాముఁడు మఱి యౌవరాజ్యంబునందు - సౌమిత్రిభరతులఁ జతురమానసులఁ
దగఁ బ్రతిష్ఠించి యాతతరాజ్యభూతిఁ - దగిలి సుఖించుచుఁ దాను సీతయును
సకలభోగంబుల సౌఖ్యంబునొంది - యకలంకచిత్తుఁడై యనవరతంబు
వేదోచితాచార విమలమార్గమున - నాదిరాజన్యుల నందఱఁ గడచి
పూజితానుష్ఠానములు నశ్వమేధ - వాజపేయాదికవరయాగతతులు
సొలవక చేయుచు సురల భూసురుల - నెలమి రక్షించుచు నేపు దీపింప
నిండార ధర్మైకనిష్ఠతోఁ బదునొ - కొండువేలేండ్లు దా నుర్విఁ బాలించెఁ;
బాలించి యేలుచోఁ బ్రజలు దుఃఖములఁ - దూలరు దురితము ల్దుర్భిక్షతతులు

కలుగ వెయ్యేడలను గాలదోషములఁ - జలియింప వెన్నఁడు సత్యధర్మములు;
పరహితాచార తాత్పర్యంబులెల్ల - పురుషులయందును బొలుపారుచుండు"
నని యాంధ్రభాష భాషాధీశనిభుఁడు - వినుతకావ్యాగమవిమలమానసుఁడు
పాలితాచారుం డపారధీశరధి - భూలోకవిధి కోనబుద్ధభూవిభుఁడు
తమతండ్రివిఠ్ఠలధరణీశు పేరఁ - గమనీయగుణధైర్యకనకాద్రి పేరఁ
బనిపూని యరిగండభైరవుపేర - ఘనుపేర మీసరగండని పేర
నాచంద్రతారార్కమై యొప్పుమిగుల - భూచక్రమున నతిపూజ్యమై వెలయ
నసమానలలితశబ్దార్థసంగతుల - రసికమై చెలువొందు రామాయణంబు
పరఁగ నలంకారభావన ల్నిండఁ - గరమర్థి నీయుద్ధకాండంబు చెప్పె.
నారూఢినార్షేయమై యాదికావ్య - మై రసికానందమై యెల్లనాఁడు
విశ్వసుమతి నొప్పు నిప్పుణ్యచరిత - మెవ్వరు చదివిన నెవ్వరు వినిన
సామాదిబహువేదచయసారరామ - నామచింతామణి నవ్యభోగములు
పరహితాచారము ల్పృథువిచారములు - పరిపూర్ణశక్తులు ప్రకటరాజ్యములు
నిర్మలకీర్తులు నిత్యసౌఖ్యములు - ధర్మైకనిష్ఠలు దానాభిరతులు
నాయురారోగ్యంబు లైశ్వర్యములును - బాయక పాటించుఁ బాపక్షయంబు
వరపుత్రలబ్ధియు వైరినాశనము - సరినొప్పు ధనధాన్యచయసమృద్ధియును
నేవిఘ్నములు లేక యిండ్లలో నధిక - లావణ్యవతులైన లలనలపొందు
కొడుకులతో నెప్డుఁ గూడియుండుటయు - నెదగాఁగ నాపద లెల్లఁ బాయుటయు
సమ్మదంబున బంధుజనులకూటమియు - నిమ్ములఁ గామ్యంబు లెడపకుండుటయు
సతతంబు దేవతాసంతర్పణంబు - పితృగణతృప్తియుఁ బెంపారుచుండు
వ్రాసినవారికి వరశుభోన్నతులు - వాసవలోకాదివాసులఁ జేయు
నిది మోక్షసాధనం; బిది పాపహరము; - నిది దివ్య; మిది భవ్య; మిది శ్రీకరంబు;
ఎందాఁకఁ గులగిరు లెందాఁక జలధు - లెందాఁక రవిచంద్రు లెందాఁకఁ దార
లెందాఁక భువనంబు లెందాఁక దిశలు - నెందాఁక వేదంబు లేపుదీపించు
నందాఁక నీకథ యక్షరానంద - సందోహదోహళాచారమై పరఁగు.

శ్రీ రంగనాథరామాయణము యుద్ధకాండము

సమాప్తము